

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

**ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI”
ANUL 1918**

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

ROMÂNII ÎN „MARELE RĂZBOI” ANUL 1918

Documente, impresii, mărturii

Coordonator:

General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

EDITURA MILITARĂ,
BUCUREȘTI, 2019

Coperta: Ion MIHAIU

Redactor: Georgiana PARASCHIV

Layout: Ștefan MIHAI

Coordonator: general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

Responsabil de volum: Petre Otu

Selecția documentelor:

Sorin Cristescu

Alexandru Madgearu

Cerasela Moldoveanu

Petre Otu

Manuel Stănescu

Procesare texte:

Ștefania Angelescu

Mihaela Cocină

Sorin Cristescu

Luminița Drăghia

Laurențiu Ionescu

Magdalena Kőrösi

Alexandru Madgearu

Violeta Matei

Cerasela Moldoveanu

Traducerea textelor din limba germană:

Sorin Cristescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Românii în „Marele Război” : anul 1918 : documente, impresii,

mărturii / coord.: general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu. - București :

Editura Militară, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-973-32-1126-6

I. Ionescu, Mihail E. (coord.)

CUPRINS

Prefață	7
Notă asupra ediției	51
Abrevieri	55
Lista documentelor	57
Capitolul 1. De la armistițiul cu Puterile Centrale la preliminariile Păcii de la Buftea	75
Introducere	75
Documente	78
Capitolul 2. Pacea de la București cu Puterile Centrale (24 aprilie/7 mai). Negocieri, prevederi, consecințe	183
Introducere	183
Documente	187
Capitolul 3. România sub guvernarea lui Alexandru Marghiloman (martie-octombrie 1918)	233
Introducere	233
Documente	237
Capitolul 4. Unirea Basarabiei cu România	305
Introducere	305
Documente	309
Capitolul 5. Activitatea românilor în țările puterilor aliate și asociate (Franța, Italia, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie)	369
Introducere	369
Documente	373
Capitolul 6. Sfârșitul războiului european. reîntrirea în acțiune a României	409
Introducere	409
Documente	413
Capitolul 7. Unirea Bucovinei cu România	495
Introducere	495
Documente	499
Capitolul 8. Unirea Transilvaniei, Banatului și Maramureșului cu România	525
Introducere	525
Documente	529
Cronologie	577
Bibliografie	587
Indice de nume	599

PREFAȚĂ

I. Moștenirea anului 1917

Intrarea în 1918, ultimul an al războiului mondial, consemna mari evoluții istorice care aveau să-și pună amprenta decisivă asupra deznodământului Marelui Război. Ele erau rezultatul unor evenimente desfășurate în anul precedent, 1917, care au jucat un rol de „*game changer*” în evoluția și deznodământul Marelui Război.

Mai întâi, a fost impactul devastator al revoluției ruse declanșate la finele lunii februarie 1917, la Petrograd, care a dus rapid la prăbușirea țarismului și a înrăurit decisiv soarta conflagrației pe Frontul de Est. În doar câteva luni, principala putere a Antantei pe Frontul de Est a înregistrat o implozie internă de mari dimensiuni, care avea să ducă la pacea cu Puterile Centrale în prima parte a anului 1918 și cufundarea marelui imperiu răsăritean într-un război civil devastator. Fără impactul acestui factor rusesc nu se poate înțelege nimic din ceea ce s-a întâmplat ulterior pe Frontul de Est și chiar în ansamblul conflictului mondial.

În al doilea rând, în aprilie 1917, Statele Unite ale Americii au intrat în război de partea Antantei, fără să încheie un tratat de alianță, ci prin „asociere”, așadar nelegată de angajamentele anterioare ale marilor puteri componente. Odată cu acest eveniment și coroborat ca efect cu impactul de lungă durată al revoluției din Rusia, se poate afirma că Marele Război dobânda noi trăsături. Erau deschise câteva căi de evoluție viitoare.

1. Fie că Rusia reușea să-și stabilizeze frontul intern și să rămână un aliat eficient la Est, iar în acest chip soarta războiului nu mai era defel o enigmă, victoria având să fie de partea taberei care cumula cele mai mari resurse de purtare a războiului erei industriale, anume Antanta.

2. Fie că, în cazul că Rusia se afunda în anarhie – ceea ce s-a întâmplat –, așadar fără aport militar rus, Puterile Centrale să încerce obținerea rapidă a deciziei pe Frontul de Vest (principalul teatru de înfruntare militară al întregului conflict). La eșecul acestei încercări, războiul putea să cunoască o prelungire, mai mult sau mai puțin însemnată, fără însă să fie pusă la îndoială victoria Antantei, odată ce resursele nelimitate ale SUA erau mobilizate și aruncate pe talgerul raportului de forțe și capabilități între cele două tabere.

3. Fie că, după ieșirea Rusiei din conflict, în măsura în care SUA nu reușea să mobilizeze cu rapiditate resursele necesare și să le trimită pe Frontul de Vest pentru a compensa predictibila concentrare germană pentru un asalt final, Marele Război să ia o turnură veritabil globală; forța americană avea însă în final să triumfe, dar după un război prelungit pe mări și oceane (în principal) și uscat.

4. Fie că Puterile Centrale, zguduite de impactul de contagiune a revoluției ruse și de „oboseala” războiului, aveau să facă implozie – semnele unei instabilități accentuate fiind deja prezente la începutul anului 1918 –, iar conflictul să ia sfârșit prin încheierea păcii sau un armistițiu, fără ca armele să-și fi spus decisiv cuvântul (Germania, de pildă, având trupele proprii dislocate pe fronturi aflate în afara teritoriului național).

5. Fie că chemările repetate la încheierea păcii, venite din partea unor instituții internaționale – papalitatea, de pildă – ori din chiar interiorul statelor beligerante (cazul relevant al Austro-Ungariei) sau la chemarea neutrilor, conflictul să ia sfârșit prin încheierea unei păci de compromis.

Istoria consemnează că Marele Război a angajat în anul 1918, succesiv ori concomitent, aceste posibile evoluții, pentru ca, în cele din urmă, să fie validat scenariul cu numărul patru, care a fost implementat cu rapiditate la sfârșitul anului 1918 (în septembrie și octombrie), armistițiul cu Germania fiind semnat la 11 noiembrie. Așadar, evoluțiile istorice cantonate anului 1918 sunt dezvoltări ale uneia sau alteia dintre posibilitățile mai sus evocate.

Desigur, se pot aduce argumente în fiecare dintre posibilele evoluții imaginate. Astfel, Rusia a încercat în vara anului 1917, la câteva luni de la revoluție, să pună capăt destabilizării accentuate care a cuprins-o, mai ales armata fiind practic incapabilă să acționeze ca un organism armat tradițional datorită reformelor introduse care au rupt/compromis lanțul de comandă. Ofensiva lansată în luna iulie 1917 pe frontul din Galiția (scenariul 1) a trebuit, după un avans spectaculos, să fie oprită, iar ceea ce urmat a devenit platformă de dezvoltare pentru un alt set de evenimente. Anume, acela al scufundării accelerate în anarhie – puciu Kornilov din august-septembrie 1917 – și, după victoria insurecției bolșevice, lansarea unui program de pace și a negocierilor cu Puterile Centrale de la Brest Litovsk (scenariul 2).

Pacea de la Brest Litovsk a Puterilor Centrale cu Rusia, din 3 martie 1918, consemna biruința Germaniei și aliaților ei pe Frontul de Est. Rusia nu mai era imperiul din anul precedent, unit și centralizat, cu o armată unică, ci deja scindat, cea mai serioasă fiind independența Ucrainei, iar generalii ruși anti-bolșevici încercau, pe cont propriu sau cu sprijinul Antantei, să coaguleze o mișcare de redresare a mării puteri rusești. Germania a parcurs („partida militară” dobândise supremația în stat și nu accepta înfrângerea sau pacea de compromis) scenariile 2 (asalt pentru decizia finală) și 3 (s-a căutat, la presiunea „partidei militare” și semnele unei păci de compromis, o prelungire a războiului) și 4 (cerere de armistițiu în fața iminentei implozii interne). Mai întâi, a declanșat o ofensivă pentru a sfârși conflictul și în Vest, dar s-a angajat practic într-o cursă contra-cronometru, pe care avea s-o piardă (scenariul 2). Se spera să poată fi obținută decizia finală înainte ca forța SUA să se facă simțită covârșitor (scenariul 3 – lansarea războiului nelimitat submarin), dar s-a impus cu rapiditate scenariul 4 (semne ale prăbușirii frontului intern și dezagregarea coaliției). Instabilitate în marile orașe germane, revolta unor unități militare și constituirea unor soviete, în altele, au marcat disoluția internă în Germania și nu numai; Bulgaria, mai întâi, apoi Turcia, urmată imediat de Austro-Ungaria în lunile septembrie și octombrie 1918 au cedat, Germania fiind obligată să ceară armistițiu. Propaganda destabilizatoare pentru încheierea păcii dusă cu sloganuri bolșevice în statele Puterilor Centrale, inclusiv în Germania, au avut un rol care se cere măsurat cu mare atenție, oricum la prima vedere fiind la concurență cu impactul ofensivei aliate în Sudul Europei și cu lipsurile catastrofale ale celor necesare traiului zilnic, generatoare de instabilitate în Imperiul austro-ungar. Scenariul 5 a cunoscut secvențe importante în 1918 (pacea de la Brest Litovsk, pe care bolșevicii, din rațiuni de supraviețuire internă, au crezut că pot s-o transforme într-o pace generală sau tentativele disperate ale Austro-Ungariei de ieșire separată din conflagrație), fără însă a fi dobândit o forță de tracțiune care să determine sfârșitul războiului.

În acest context complex al Marelui Război, în 1918 a avut loc evoluția istorică sinuoasă a României. Ca țară mică, având o mare parte a teritoriului propriu sub ocupația Centralilor de la sfârșitul anului 1916, așadar cu resurse restricționate drastic, atât materiale, cât și umane, România a trebuit să-și cumpănească cu mare atenție pașii întreprinși pentru a evita dispariția statului. Deopotrivă, să ia măsurile necesare și să păstreze proprii vectori care să facă posibilă împlinirea obiectivelor pentru care intrase în război alături de Antantă. Așadar, **să cumpănească cu rigurozitate propria evoluție, astfel încât să-și asigure supraviețuirea și, în final, izbânda.** În acest proces istoric complex, România oficială¹ – pentru că o parte a clasei conducătoare, opoziția față de războiul alături de Antantă, asociată orientării către Puterile Centrale în perioada neutralității, rămasă la București, desfășura o politică întemeiată pe interesele proprii, cucerirea puterii în stat, chiar cu prețul menținerii lui ca vasal și ocupat de inamic – a trebuit să asume opțiuni îndrăznețe pentru a străbate o perioadă plină de primejdii existențiale. Ele s-au conturat încă din 1917 și s-au dezvoltat corespunzător și în anul următor. Astfel, în condițiile contradictorii ale evoluțiilor politico-militare din Rusia anului 1917, cu deosebire în a doua jumătate a acestuia, a trebuit mai întâi să decidă – un proces sinuos, aparent contradictoriu – dacă România să își retragă conducerea politică și armata în Rusia.

1.1. Retragerea în Rusia – o opțiune respinsă. Este de consemnat faptul că, practic, ceea ce va fi evoluția României oficiale în 1918, va fi de fapt preliminar încă din vara-toamna anului 1917, când evoluțiile din Rusia au impus reconsiderări cruciale ale poziției sale în război. Prăbușirea frontului rus, ca urmare a opririi ofensivei din iulie pe segmentul central al Frontului de Est (în Galiția), eșecul puciului generalului Kornilov și, mai ales, nefireasca și primejdioasă „liniște” politică intervenită în Rusia în lunile septembrie-octombrie 1917, până la insurecția bolșevică și cucerirea puterii politice la Petrograd, au sancționat tot atâtea „acomodări” ale României oficiale la circumstanțele generale ale Marelui Război pe Frontul de Est.

Eșecul ofensivei rusești în Galiția a determinat oprirea ofensivei românești de la Mărăști și luarea în considerare a retragerii armatei și autorităților legitime ale statului român în Rusia. Însemnările zilnice ale generalului Alexandru Averescu refac, concis și dramatic, evoluția de la avântul în ofensiva de la Mărăști, iar după nici două săptămâni, la dezbateră la nivelul responsabil suprem a deciziei de retragere în Rusia.

La 12/25 iulie, când Armata 2, comandată de generalul Averescu, lansează ofensiva la Mărăști, ținând spargerea frontului inamic și înaintarea către Transilvania dinspre Est, comandantul face inspecția noii linii de contact cu dușmanul și notează: „*Inimicul fuge peste tot. La Încărcătoarea nici nu a mai fost nevoie de atac; simpla amenințare cu întoarcerea Regimentului 17, pe la Sud, a făcut pe dușman să se retragă chiar în cursul nopții. [...] Seara, primesc ordinul dela Marele Cartier General, să se suspende operațiunile ofensivei, din cauză că trupele ruse din Bucovina au făcut defecțiuni! Ce concepțiune! Nu ar fi trebuit oare ca acesta să fie un motiv mai mult pentru a împinge viguros înainte deoarece se făcuse spărtura pe la mine, să fie întărit pentru a exploata până în ultima posibilitate succesul deja obținut?*”².

După nici două săptămâni, la 25 iulie/7 august, Averescu este chemat la Iași pentru a discuta, într-un consiliu de miniștri lărgit, cu participarea unor responsabili militari, retragerea armatei în Rusia: „*25.VII. Am fost chemat din nou la Iași. La ora 11 Consiliu de miniștri. Participă*

¹ Utilizăm formula *România oficială* pentru a desemna autoritățile oficiale, legitime ale statului român, aflate la Iași, rezultate ale ultimelor alegeri legislative desfășurate în întreaga țară, pentru a face distincția față de partea din elită politică – conservatoare în imensa majoritate – rămasă la București în 1916 sub ocupație, dar care în împrejurările anului 1918 va juca un rol însemnat în istoria națională, inclusiv sub aspectul apărării intereselor naționale.

² Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiul 1916-1918*, Editura Cultura Națională, București, [1937], p.177-178.

generalul Prezan și cu mine. În discuție: evacuarea Moldovei. D-l Porumbaru, după expunerea situațiunii de către Brătianu, opinează că poate ar fi cazul, înainte de a face un pas atât de important, a se lua și avizul reprezentanților puterilor aliate. Brătianu spune că un astfel de aviz nici nu trebuie lăsat a se presupune, că ar fi în intențiunea noastră să ne retragem, căci aliații vor profita pentru a se ușura de noi. Tot ce a fost în puțința noastră am făcut pentru aliați, de aici încolo, noi suntem o povară pentru ei, vor profita de cea mai mică șovăire a noastră, pentru a nu se mai simți obligați față de noi. Este și aceasta un mod de a vedea, desigur însă că dacă este împărțșit de aliați, atunci putem să ne felicităm de tovărășia în care am intrat. [...] Generalul Iancovescu, Ministrul de războiu, atrage atențiunea asupra stărei de anarhie din Rusia, asupra lipsei de proviziuni în unele părți și asupra transporturilor. Nu se primește nici 25% din ceea ce este stabilit, iar pentru evacuare, deabia dacă ni se pune câte un vagon la dispoziție. Din arătările generalului Iancovescu, transpare un fel de pesimism asupra reușitei evacuării. Atunci Ministrul Duca pune întrebarea, îndreptată cu siguranță mie: până la ce punct sunt întemeiate unele soonuri că, în caz de evacuare, ofițerii și trupele s'ar împotrivi de a trece Prutul. [...]. Am început prin a declara, că Armata a II-a, cred că și restul trupelor, adică întreaga noastră putere militară, este însuflețită de un solid spirit de disciplină, că este cu desăvârșire devotată țării și cum dinastia este identificată cu Țara, se înțelege că ea este pe deplin devotată dinastiei. Armata va executa ordinea ce va primi”¹.

Informațiile furnizate de Averescu despre acest consiliu crucial de la începutul lunii august, când bătălia de la Mărășești încă nu se încheiase, arată convingător faptul că România se află într-o situație nouă în Marele Război, iar, în consecință, o altă conduită strategică se impunea. Acest lucru reiese și din spusele premierului Brătianu, care arată că gândește chiar o soluție fără aliați, dar și din cele ale generalului Averescu la acest „sfat de taină” al țării. Averescu își continuă depoziția: „Evacuarea poate fi considerată sub două aspecte diferite. Ea este datorită considerațiunilor strategice. În cazul acesta lucrul este clar. Se rectifică frontul prin operațiuni pur militare, ducându-se înapoi de pe Siret pe Prut, pe Nistru și așa mai departe. Dacă evacuarea nu se face din considerațiuni strategice, și ea se face și din considerațiuni de altă natură: de pildă defecțiunea Armatei rusești; în cazul acesta sunt de examinat 3 puncte: 1. Unde ne retragem; 2. Care va fi situația Armatei acolo; 3. Care va fi perspectiva ei în viitor”². Acestea sunt practic întrebările cărora conducerea României oficiale avea să le răspundă în anul care a urmat.

Dacă din informațiile furnizate de Averescu reiese faptul că orientarea Brătianu – Duca mai avea încă încredere – dar evident limitată – în capacitatea Rusiei de a rămâne unită și cu armata cât de cât intactă pentru a menține uriașul Front de Est³, alte documente arată limpede că la Iași oficialii erau conștienți că evoluțiile istorice au luat o întorsătură dramatică. **Prăbușirea Rusiei este luată în considerare și vădită prin documente referitoare la voință de menținere de către armată română a actualului front – deci evitarea „evacuării” pe teritoriul marelui imperiu din Est.**

Două evenimente desfășurate în Rusia în vara-toamna anului 1917 au întărit convingerea guvernului român că trebuie să solicite Aliaților să dea sprijin efectiv cauzei românești în noile împrejurări. Cele două evenimente la care facem referire, desfășurate chiar în răstimpul luptelor de apărare ale armatei române din Poarta Focșanilor au fost: încercarea bolșevică de cucerire a puterii (4-7 iulie) și lovitura de stat a generalului Lavr Kornilov. Ambele au eșuat și au avut ca rezultat intrarea Rusiei de la mijlocul lunii septembrie 1917 într-o totală stază militară: armată în descompunere se fragmenta și devenea instrumentul principal al jocurilor politice; bolșevicii continuau opera de subminare a coeziunii potențialului militar rusesc vizând scindarea prin atragerea unei mari părți a lui, cucerirea puterii și lansarea revoluției mondiale.

¹ *Ibidem*, p. 190-191.

² *Ibidem*, p. 192.

³ „Ministrul Duca observă că se constata unele îmbunătățiri: s-a stabilit un acord între Kornilov și Kerenski și măsuri eficace au început a fi luate”. *Ibidem*.

Se pare că la sfârșitul lui septembrie 1917 deja erau negocieri ale germanilor cu Petrogradul – cu bolșevicii? – pentru o demobilizare parțială, astfel încât să se evite haosul ușor de imaginat la lăsarea la vatră a unei armate de câteva milioane de oameni (de fapt, hrănirea instabilității din Rusia a avut ca resursă în acea vreme tocmai pseudo-demobilizarea armatei la chemarea bolșevică pentru pace și „pământ țăranilor”, cu deosebirea esențială că „demobilizații” și-au păstrat armele).

Documente recent identificate arată că încă din luna august 1917 de la Iași s-au făcut diligențe pe lângă SUA pentru a putea fi menținută armata română în țară, pe frontul existent cu sprijin financiar american. Episodul istoric este important pentru că evidențiază două lucruri foarte semnificative. Mai întâi, că la vârful României oficiale se gândeau variante dincolo de opțiunea alianței cu Rusia (tot mai mult non-operațională), iar secunda că se realiza în mod corect importanța de prim ordin pe care o juca acum, după intrarea sa în luptă cu câteva luni înainte, SUA în Marele Război. Apelul la SUA este expresia unei viziuni noi asupra tabloului general al conflictului cu totul neobișnuită până atunci în ansamblul elitei românești, unde europocentrismul juca un rol primordial¹.

La 17 august 1917, ambasadorul american la Petrograd, Francis, expediază o depeșă la Washington, adresată atât Secretarului de Stat, cât și miniștrilor de Finanțe și de Război, în care informează că a fost abordat de C. Diamandy, ministrul României în capitala rusă (deci cu instrucțiuni ale guvernului), cu propunerea de finanțare a menținerii armatei române pe frontul existent și evitarea evacuării în Rusia. În telegrama se spune precis că la Iași sunt : „Sentimente de nemulțumire față de Rusia pentru că se considera că ea ar fi putut proteja România dacă ar fi dorit”, dar și că: „România a intrat în război la momentul nepotrivit și ministrul român spune că sub presiunea Aliatilor și cu promisiuni care nu s-au împlinit niciodată”. Menționând că, dacă România este abandonată inamicului, se va încheia pace separată, guvernul de la Iași propunând acordarea unui sprijin financiar – zece milioane de dolari lunar – pentru susținerea armatei și României oficiale în scopul de a evita acest deznodământ. Francis evaluează că „importanța menținerii României în război și a păstrării unei armate de 250 000 de oameni” merită riscul unei asemenea investiții, mai ales că ar putea avea un efect moral asupra evoluției din Rusia. Ministrul american nu se sfiește să caracterizeze urgența acțiunii, pentru că „Întârzierea probabil să fie fatală”, determinând evacuarea în Rusia. Cu alte cuvinte, pierderea armatei române, care, „obligată să părăsească România, își va pierde moralul și probabil se va dezintegra”².

Bineînțeles, demersul românesc a avut urmări, în capitala SUA fiind pus un accent deosebit în menținerea Rusiei în alianță cu orice preț. Astfel încât, dacă inițial se voia menținerea armatei române – cca. 300 000 de militari – pe propriul front întins pe teritoriul național, către

¹ Nu poate fi exclus faptul că aliații europeni din Antantă, dornici să păstreze Rusia în război alături de ei și să prevină prăbușirea Frontului de Est, elaborau planuri variate și ample referitoare la atingerea acestui scop; planul evacuării României oficiale în Rusia din luna august 1917 a fost unul dintre ele, dar a fost evaluat, după o acceptare inițială, curând dezmințită de evenimentele din Rusia, ca neconvenabil de diriguitorii români.

² Serviciul Arhivelor Naționale Centrale (în continuare: S.A.N.I.C.), fond Microfilme SUA, Rola 659, cadrele 1032-1033. „Secretary of State, Washington, D.C.; Also for Secretary of the Treasury and Secretary of War Evacuation Roumania likely in near future gives rise to great perplexities. Roumanian troops about three hundred thousand if compelled leave Roumania will lose spirit and perhaps disintegrate. Feeling resentful toward Russia because think she could have protected Roumania if she desired. Roumania inopportunistly entered war unprepared and Roumanian Minister says under pressure of Allies and promises of their which were never fulfilled. If Roumania abandoned enemy would form de facto Government with some de jure claim on many Roumanians would support it and, in our opinion, separate peace. Only possible help for situation is financial assistance from ourselves. Cost of maintaining Roumanian Government and army about ten million dollars monthly. Such assistance would probably save Roumania whose fate hopeless situation approved, but consider situation critical and risk justified by importance of keeping Roumania in war and preserving army of two hundred fifty thousand men. Moral effect upon Russian sentiment be highly beneficial. Time is essential element and prompt reply respectfully requested. Delay probably be fatal. FRANCIS”.

sfârșitul anului autoritățile americane erau de acord cu evacuarea ei în Rusia, doar pentru a constitui un punct de raliere antibolșevică pe teritoriul european al acesteia (un procedeu aplicat aproape un an mai târziu în cazul acțiunii Corpului Cehoslovac).

Evaluarea făcută de Departamentul de Război al SUA asupra acestei chestiuni în august 1917 este elocventă pentru două lucruri: cel dintâi că evidențiază loialitatea României față de efortul militar comun al Antantei, pe de o parte, iar pe de alta, pentru că era luată în considerare posibilitatea ca, la sfârșitul lunii august 1917, România să poată menține cu diviziile sale propriul front. Generalul Scott, asistent al Secretarului de Război, arăta un document, „*acorda o semnificație specială continuării războiului de către România, considerând că este vital pentru România să mențină pe Frontul de Est cincisprezece divizii, dintre care zece sunt în stare combativă bună. El are impresia că, dintre toate situațiile critice, cea românească este cea mai presantă*”¹. În aceeași evaluare a propunerii românești a Departamentului de Război american se mai face mențiunea unui demers inedit întreprins de la Iași și ajuns la Washington via Teheran. Astfel: „*Într-o telegramă datată 6 august și ajunsă la noi prin Teheran, însărcinatul cu afaceri american la Iași informează că Regina României i-a făcut cunoscută dorința sa de a vizita SUA «aparent pentru chestiuni legate de Crucea Roșie, dar în realitate pentru a spori vizibilitatea României în America ca aliați în război», iar Regina ar fi însoțită doar de o doamnă de onoare și de doi bărbați. [...] ar fi de dorit să nu fie descurajată Regina de a efectua vizita în SUA. Domnul Root este de părere că o vizita a Reginei nu ar fi nepotrivită din punct de vedere american. Pe de altă parte, alți membri ai comisiei au opinia contrară și par să evalueze că vizita Reginei ar face mult pentru a ridica interesul față de binele României mai mult decât orice altceva ar putea avea loc*”².

Demersurile românești de a obține o finanțare americană a propriului efort de război, dar efectuat pe linia de front aflată pe teritoriul național nu au avut câștig de cauză, astfel încât România oficială a trebuit să imagineze alte modalități de acțiune în funcție de evoluția extrem de rapidă a evenimentelor pe Frontul de Est. **Ceea ce a caracterizat fundamental scenariile de acțiune concepute și aplicate a fost menținerea sub control a teritoriului național pe care era desfășurat frontul propriu și, eventual, mărirea capacității strategice a acestuia.**

1.2. „Izolarea armată” sau loialitatea față de Antantă. Documentele anterior citate, aflate în volumul consacrat anului 1917, dar și altele, aflate în volumul de față, precum și memorialistica epocii înfățișează o realitate de netăgăduit, practic o stare de spirit generală în România oficială. **Era o prioritate absolută menținerea armatei reorganizate și care dăduse proba capacității sale combative în vara anului 1917, simbol deopotrivă cu dinastia al continuității de existență a statului român, așadar și al legalității tratatelor încheiate în anii anteriori pe plan internațional, întâi de toate, alianța cu Antanta din august 1916.**

Prima mare încercare la care a fost supusă România, fiind chemată să asume o strategie de lungă durată, a venit odată cu decizia guvernului bolșevic de a începe negocierile de pace cu Puterile Centrale. A doua zi după cucerirea puterii la Petrograd, guvernul bolșevic a solicitat

¹ *Ibidem*, Rola 659, c.1041. „General Scott attached especial significance to the continuation in the war of Roumania, and urged that it was a vital matter for Roumania to maintain on the Eastern front the fifteen divisions, ten of which were in good fighting condition. He gives the impression that, of all the critical situations, the Roumanian one is perhaps the most pressing”.

² *Ibidem*, „In a telegram dated August 6th, which came to us by way of Tehran, the American Charge at Jassy inform us that the Queen of Romania has intimated her desire to visit the United States “ostensibly for Red Cross Affairs, but in reality to increase knowledge in Roumania and in America of both as allies in the war”, and that the Queen would very simply accompanied only by one lady – in – waiting and two gentlemen. [...] and it might be desirable not or discourage the Queen from visiting the United States. Mr. Root was under the impression that a visit from a Queen might be inappropriate from the American point of view. On the other hand other members of the Commission seem to hold an opposite view and seem to feel that the Queen's visit would do more to stir up interest in Roumania's welfare than anything else that could happen”.

începerea negocierilor de pace cu tabăra adversă. Practic, Rusia bolșevică a încercat să atragă în această negociere a păcii toate celelalte state aliante, ceea ce Antanta a refuzat. La 15 decembrie 1917 (stil nou) a fost încheiat armistițiul pe Frontul de Est, iar la 22 decembrie 1917, au început negocierile de pace ale Rusiei cu Puterile Centrale, la Brest Litovsk.

România avea, din perspectiva unei eventuale păci încheiate de Petrograd cu inamicul, mai multe variante de acțiune. **Pe de o parte**, să urmeze comportamentul Rusiei, eventual să participe chiar la negocierile de pace angajate de guvernul bolșevic. **Pe de altă parte**, să evite acest prim scenariu și să recurgă la o acomodare proprie în noile condiții, avându-se în vedere că situația în Estul Europei evolua fulgerător. Periferia Rusiei din Europa arată ample tendințe de independență și separatism față de puterea imperială centrală și, astfel, acestea puteau fi exploatate, într-un fel sau altul, de responsabilii români pentru a atenua asimetria de forțe față de inamic. Între aceste evoluții fulgerătoare se înscria nu doar independența proclamată de anumite entități politice cu tradiție istorică – Lituania sau Finlanda, de pildă – dar, mai ales, tendința tot mai vizibilă afișată la Kiev, în Ucraina, pentru construcția unui stat propriu, inclusiv dotat cu o armată. Deja în lunile noiembrie și decembrie 1917, au fost înregistrate tentative ale unităților militare, compuse majoritar din ucraineni, de a se separa de grosul armatei ruse, ceea ce s-a întâmplat și pe Frontul român, ajungându-se chiar la ciocniri armate între ucraineni și ruși. Vecinătatea imediată a Ucrainei, faptul că pe teritoriul acestui vecin se aflau depozite ale armatei române, că Kievul nutrea veleități anexioniste față de Bucovina și, mai ales, Basarabia – unde era spatele nemijlocit al Frontului român –, impunea ca atitudinea față de acest nou stat, devenit curând independent și recunoscut de Centrali și de aliați, să fie hotărâtoare pentru viitorul imediat.

De la postul său, generalul Constantin Coandă, atașat pe lângă Cartierul General al armatei ruse, a trimis rapoarte la Iași, informând asupra impactului preluării puterii de bolșevici. La 10/23 noiembrie 1917, de pildă, adică la aproape trei săptămâni de la instalarea bolșevicilor la cârma Rusiei, șefii misiunilor militare ale Antantei au protestat pe lângă generalul Duhonin, șeful Stavkăi, „*împotriva oricărei violări a tratatului semnat de puterile aliante Antantei, a acordului din 23 august/5 septembrie 1914, prin care puterile aliante, înțelegând aici și Rusia, se angajează solemn să nu încheie separat nici armistițiul, nici suspendarea armelor (încetarea luptei)*”¹.

Era primul demers aliat pentru a avertiza Rusia că angajarea unor negocieri de pace cu inamicul este contrară tratatului de alianță dintre ele. La 21 noiembrie/3 decembrie, generalul Coandă părăsește Moghilev, unde se găsea Stavka, îndreptându-se spre Kiev, tocmai datorită faptului că unitatea de comandă și acțiune a armatei ruse era grav deteriorată: „*Generalul Duhonin [noul șef al Stavkăi – n.n.] a fost imediat oprit și instalat într-un vagon înainte de a fi condus la Petrograd. În timpul drumului, la Rogatchev, marți dimineață am aflat că generalul Duhonin a fost omorât la ora 17, cu lovituri de baionetă, de către marinarii din garda sa, pentru că el ar fi ușurat cu o zi înainte evadarea generalului Kornilov și a tuturor deșimuiților din Bîkov. Comandamentul Suprem fiind luat de Krîlenko, noi am continuat drumul spre Kiev pentru a ne pune în legătură cu generalul Șerbacev*”².

Încă din timpul călătoriei de la Moghilev către Kiev, Coandă anunța guvernul că circulau deja zvonuri referitoare la încheierea unui armistițiu. „*Aici circulă vestea că Frontul Românesc și cel de Sud-Vest negociază armistițiul. Vă rog să îmi dați instrucțiuni [...]*”³. Curând, armistițiul cu Centralii pe Frontul român va fi fapt împlinit (încheiat după negocieri la Focșani, la 26 noiembrie/9 decembrie 1917).

¹ Vasile Popa, *Misiunea generalului Coandă la Stavka (1916-1917)*, Editura Militară, București, 2010, documentul nr. 274.

² *Ibidem*, documentul nr. 279.

³ *Ibidem*, doc. nr. 280.

Ajuns la Kiev, Coandă ia legătura cu autoritățile ucrainene, devenind evident generalului român că acestea nutresc gânduri de independență. Întâlnindu-l pe Petliura, responsabil în Radă cu problemele militare, a mulțumit „de tot concursul ce ne dau în întocmirea și îndestularea Corpului Voluntarilor români ardeleni”¹. Deopotrivă, el a fost asigurat de interlocutor de faptul că Ucraina rămâne atașată cauzei Alianțelor și de faptul că „că va face tot posibilul ca legăturile între Republica Ucraineană și România să fie cât mai strânse; că contează pe concursul guvernului român ca autonomia Basarabiei să fie asigurată; că cele două Fronturi – de Sud-Vest și Român – nu formează decât unul singur; că va îngriji de satisfacerea nevoilor române ca de un interes comun; că dragostea ucrainenilor pentru poporul nostru este foarte mare”².

Informațiile transmise de către Coandă la Iași au consolidat orientarea conducerii românești în direcția continuării războiului alături de Antantă, inclusiv în condițiile defecțiunii ruse și angajării de către guvernul bolșevic a negocierilor de pace la Brest Litovsk. Scontând pe faptul că Ucraina independentă va fi credincioasă Antantei și având în vedere poziționarea geografică a acesteia – siguranța strategică în adâncime a frontului pe care se afla dislocată armata română –, România a luat decizia de a nu lua parte la negocierile de pace de la Brest Litovsk alături de Rusia. Deși opoziția conservatoare de la București a transmis la Iași „sfatul” ca România să se asocieze negocierilor de la Brest Litovsk (prin Alexandru Marghiloman), guvernul Ion I. C. Brătianu–Take Ionescu, precum și regele au ales calea afirmării loialității față de Antantă.

Cu alte cuvinte, România oficială a rămas în continuare legată de angajamentele sale de continuare a războiului – în acest sens nu au preocupat eforturile nici diplomații aliați de la Iași – chiar dacă traiectoria sa de evoluție se afla în fața unui viitor nedeslușit. Nu era ușor să rămâi pe teritoriul dintre Carpați și Prut, unde se aflau încă numeroase unități rusești anarhizate/bolșevizate, cu Rusia bolșevică, negociind pacea cu Puterile Centrale, având în față un inamic care solicita permanent încheierea păcii și punea condiții grele, practic să alege **izolarea armată** în fața disproporției de forțe, în raport cu vecinătățile. Așadar, în fața frontului propriu, forțele Puterilor Centrale, cu superioritate zdrobitoare față de cele 15 divizii românești; în spate, dincolo de Prut, un teritoriu uriaș aflat în revoluție și unde se profilau evidențele unui curând război civil generalizat, cu pulsuni revoluționare care își căutau drum spre România oficială, pentru a o înlănțui.

Această decizie de a nu lua parte la negocierile de la Brest Litovsk, chiar dacă ele ar fi adus menținerea – prin încheierea păcii –, chiar dacă nu în întregime, a actualei echipe de guvernare de la Iași, inclusiv a dinastiei, reprezintă un evident act de loialitate de aliat față de Antantă (care acoperă perioada decembrie 1917-martie 1918), deopotrivă cu asumarea conștientă a unui viitor încărcat de restriși neștiute. Cu atât mai semnificativ acest act, cu cât România rămânea total izolată în Est, poziție care profila la orizont primejdii excepționale.

„**Izolarea armată**” sau „**izolaționismul militar**” nu era o victorie, ci asumarea unei strategii de rezistență și continuitate de orientare strategică și politică alături de Antantă. Din fața frontului veneau constant chemări la lansarea tratatelor de pace, alternativa fiind lansarea unei ofensive nimicitoare asupra Frontului român, din spate se profila pătrunderea inamicului în Ucraina și Basarabia, odată ce Ucraina a fost primită ca stat independent la negocierile de pace de la Brest Litovsk (luna ianuarie 1918) și ar fi încheiat pacea cu inamicul (ceea ce a avut loc la 9 februarie 1918), fără a mai adăuga contagiunea și agresiunea bolșevică revoluționară. Trebuia să fie asumate măsuri loiale alianței Antantei pentru a proba consecvența politică față de actul intrării în război, în august 1916, dar deopotrivă raționale, astfel încât să evite zdrobirea

¹ *Ibidem*, doc. 281.

² *Ibidem*.

unei țări mici în fața unor forțe inamice copleșitoare. Pentru că zdrobirea României și armatei române nu era favorabilă propriului viitor și, deopotrivă, Antantei.

În același timp însă, decizia luată pune România oficială într-o situație politico-strategică cu totul nouă față de Rusia. Angajată în negocieri cu Puterile Centrale, coaliție aflată în război cu Antantă, față de care România își declara loialitatea, Rusia bolșevică se profila ca viitor inamic.

II. Începutul anului 1918: un context extern plin de primejdii

O succintă cronologie¹ a evenimentelor ne va ajuta să desprindem momentul, în care alianța dintre România și Rusia, pe fondul evenimentelor și al încheierii păcii de la Brest Litovsk, a dobândit o evoluție contradictorie și nefastă:

7 noiembrie 1917: La Petrograd, insurecția bolșevică este victorioasă. A doua zi se lansează decretele asupra păcii și pământului.

26 noiembrie 1917: În scopul discreditării internaționale a Antantei și a mări șansele proprii în negocierile de pace, guvernul bolșevic a publicat acordurile secrete ale Rusiei cu Antanta: cedarea Constantinopolului către Rusia și acordul Sykes-Picot privind împărțirea Orientului Mijlociu (practic, dizolvarea Imperiului otoman).

5 decembrie 1917: Rusia încheie un armistițiu general cu Puterile Centrale. Situația de pe Frontul român, așadar din Moldova și Basarabia, devine extrem de confuză.

6 decembrie 1917: Finlanda își declară independența, a două oară după prima declarație de independență (iulie 1917), respinsă de guvernul provizoriu.

[**26 noiembrie/**] **9 decembrie 1917:** se semnează armistițiul de la Focșani, valabil pentru Frontul Românesc (sudic).

Începutul lunii decembrie (st. nou): Social-democratul român Mihai Gheorghiu Bujor, aflat în conducerea revoluționarilor maximaliști români de la Odessa, s-a deplasat la Petrograd, unde s-a întâlnit cu Lenin și Troțki. Militantul român a prezentat liderilor bolșevici un plan de lovitură de stat în România și preluarea guvernului de la Iași de către maximaliști locali. Bujor înaintase bolșevicilor la Petrograd un asemenea plan și în luna iulie 1917. Lenin „*l-ar fi înștiințat pe Bujor că de acțiunea din România – care viza arestarea regelui Ferdinand la Iași – avea să se ocupe Semen Roshal. Acțiunea acestuia a fost însă dejucată de români și de rușii și ucrainenii antibolșevici. O a doua întrevedere Lenin-Bujor avut loc în februarie 1918, tot la Petrograd*”².

21/22 decembrie 1917 (8/9 dec. st. vechi.): În contextul altor incidente grave care s-au ivit odată cu retragerea trupelor ruse din Moldova dincolo de Prut (Botoșani, Galați, Fălticeni), în această noapte, guvernul Brătianu, în pofida împotrivrării miniștrilor lui Take Ionescu, decide lichidarea focarului bolșevic de la Socola-Iași. În dimineața următoare, „*trupele române – beneficiind și de ajutorul unui grup de soldați ucraineni, fideli generalului Șcerbacev – au înconjurat garnizoana rusă de la Socola și au dezarmat-o. Nu a fost niciun mort și niciun rănit, nici dintre români, nici dintre ruși. 3.000 de soldați ruși au fost urcați în trenuri și trecuți dincolo de Prut. Succese asemănătoare, fără vărsare de sânge, au înregistrat românii și în alte locuri din Moldova. În schimb, în câteva locuri situația avea să fie diferită*”³. În alte incidente au fost lupte în toată regula, cu numeroși morți și răniți. Se

¹ Această cronologie este alcătuită utilizând surse diverse: documente publicate în vol. *Românii în Marele Război*, 1916 și 1917, editate de Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară; excelentul serial semnat de istoricii Dorin Dobrinu și Ion Țicu în <https://moldova.europalibera.org/a/sfirsitul-alianței-romano-ruse-decembrie-1917/28864770.html>; lucrări memorialistice, între care Alexandru Averescu, *op. cit.* etc.

² Apud Dorin Dobrinu, *Tentația bolșevismului: Centrul Revoluționar Român de la Odesa 1917-1918*, în *1918-2018. O istorie necunoscută a Centenarului*, 25 martie 2018. <https://moldova.europalibera.org/a/tentatiabolsevismului-centrul-revolutionar-roman-de-la-odesa-1917-1918/29122623.html>

³ Apud idem, *Sfârșitul alianței româno-ruse, decembrie 1917, în 1918-2018. O istorie necunoscută a Centenarului*, 20 noiembrie 2017. <https://moldova.europalibera.org/a/sfirsitul-alianței-romano-ruse-decembrie-1917/28864770.html>.

profilă un veritabil război între armata română și trupele rusești în retragere, care voiau să-și croiască drum prin Basarabia către țara proprie.

22 decembrie 1917: Încep negocierile de pace de la Brest Litovsk între Rusia și Puterile Centrale. Strategia de negociere a Rusiei bolșevice: pace fără anexiuni și despăgubiri. În perioada anterioară, mai ales la sfârșit de noiembrie și până la acest moment, a fost o tensiune politică masivă între guvernul bolșevic și puterile Antantei pe tema lansării negocierilor de pace. Unii reprezentanți ai Antantei la Petrograd au fost amenințați cu arestarea pentru politica desfășurată privind instrucțiunile primite; comandanți militari ruși proantantiști refuză să se subordoneze conducerii bolșevice și Rusia se scufundă tot mai mult în anarhie și război civil.

8 ianuarie 1918: În fața Congresului SUA, președintele W. Wilson anunța cele 14 puncte ale asocierii țării la coaliția Antantei. El anunța că SUA lupta pentru pace „fără victorie” și pentru o „lume sigură” pentru cei ce doresc pacea. Punctele 10 și 11 aveau o importanță crucială pentru România: 10. Popoarelor Austro-Ungariei li se acorda „ocazia cea mai liberă pentru dezvoltare autonomă”; „11. România, Serbia și Muntenegru vor fi restaurate în vechile granițe și Serbiei i se asigura accesul la mare”.

Cronologia înfățișată evidențiază clar, deopotrivă, primejdiile grave aflate în fața continuității de existență a României oficiale și a dinastiei regale, ca simbol al statului român antebelic, dar și oportunitățile oferite de prelungirea cât mai mult cu putință a „izolaționismului militar”, expresie a unității armatei și loialității sale față de țara legitimă.

III. „Veritabila stare de război” cu Rusia (decembrie-ianuarie 1918).

Basarabia ca „adâncime strategică” a României legitime

O sincopă majoră în desfășurarea rectilinie a orientării României oficiale a fost scurta perioadă de colaborare cu orientarea Kievului către independență și construcția unei forțe armate proprii cu care să se apere în fața opoziției bolșevice. Ea poate fi numită „**varianta ucraineană**” în orientarea de ansamblu a politicii externe a României oficiale și a corespuns elementelor cheie ale acesteia. Afirmatia fără echivoc transmisă generalului Coandă, reprezentant al guvernului român la Kiev, că Ucraina rămâne fidelă Antantei, precum și anumite evoluții în zona frontului, a făcut România oficială să asume această orientare externă între jumătatea lunii decembrie 1917 și sfârșitul lunii ianuarie 1918 (22 decembrie 1917-28 ianuarie 1918). În teritoriul liber al țării, în Moldova, pe de o parte, se constata începutul desprinderii unităților formate din ucrainenii din armata rusă de grosul celorlalte forțe și afirmarea loialității lor față de Rada ucraineană, fiind ciocniri armate ruso-ucrainene pe itinerariile de retragere: pe de altă parte, Kievul solicita sprijin pentru acțiunile sale, între care a nu se permite trupelor rusești să se retragă prin Basarabia, ceea ce ar fi primejduit stabilitatea Ucrainei independente. În același timp, forțele rusești bolșevizate au avut un comportament neloial față de statul român, inclusiv ținând influențarea forțelor românești și chiar a conducerii politice.

„Varianta ucraineană” încetează, practic, în acțiunea conducerii politice a României oficiale înainte de asocierea Ucrainei independente la negocierile de la Brest Litovsk, iar odată cu încheierea păcii separate a Kievului cu Centralii (9 februarie 1918) ea devine nefastă, tensionând masiv relația cu Rusia. Se vădea limpede, prin pacea încheiată cu Centralii, negarea angajamentului Kievului de a fi loial Antantei, forțele militare ale inamicului dobândind libertatea de mișcare pe teritoriul ucrainean, ceea ce însemna încercuirea armatei române. Singura soluție strategică pentru a ușura situația extrem de gravă din punct de vedere militar era de a controla teritoriul până la Nistru și a interzice astfel ca depozitele armatei române să fie capturate de Puterile Centrale, ceea ce ar fi fost o lovitură decisivă dată strategiei „izolaționismului militar”. Iar această soluție strategică unică impunea și asigurarea unei păci favorabile cu Rusia.

Solicitarea venită din partea autorităților legale de la Chișinău de a fi sprijinite în condițiile anarhiei instalate în Basarabia, odată cu retragerea forțelor ruso-ucrainene, a ușurat acțiunea armatei române de a trece Prutul din punct de vedere legal. Mai apoi, odată cu presiunile Ucrainei de a subordona politic teritoriul Basarabiei, Sfatul Țării de la Chișinău a luat decizia de a proclama unirea cu România, săvârșind un prim act de autodeterminare națională. Este o realitate că intrarea trupelor române în Basarabia, la începutul anului 1918, a fost o necesitate stringentă de ordin militar, pentru a putea să implementeze în continuare strategia „izolaționismului militar”, ceea ce a fost recunoscut chiar de către Rusia, care practic declarase război României prin arestarea șefului legației române la Petrograd.

A fost oare „varianta ucraineană” (22 decembrie 1917-28 ianuarie 1918) în orientarea externă o greșeală majoră a României oficiale?

Dacă privim evoluțiile așa cum s-au derulat istoric, inițial ea a fost o soluție nimerită pentru a continua „izolaționismul militar” și lupta alături de Antantă, întrucât Kievul își declarase oficial adevărul la continuarea luptei împotriva Puterilor Centrale. Cu atât mai nimerită era această „variantă”, cu cât la Petrograd liderii bolșevici unelteau să răstoarne starea politică de fapt din România oficială, prin impunerea unui guvern bolșevic, ceea ce ar fi însemnat o cu totul altă poziție politico-strategică și părăsirea de facto a alianței cu Antanta, mai ales după semnarea păcii de la Brest Litovsk între Rusia și Puterile Centrale (3 martie 1918). Știm azi – ceea ce liderii României oficiale de atunci nu aveau cunoștință decât doar din știri apărute în presa internațională, care relua informații de la Petrograd, cele mai multe însă false –, așa cum am menționat mai sus, ca un lider maximalist român, Mihail Gheorghiu Bujor, șeful unei „partide maximaliste” de la Odessa, a fost la Petrograd, având convorbiri cu Lenin și Troțki și înfățișând un plan de lovitură de stat în România. Nu există documente, dar se pare – iar succesiunea evenimentelor vădește logica acestei prezumții – că arestarea lui Diamandy și declararea stării de război cu România la jumătatea lunii ianuarie 1918, de către Lenin, nu urmăreau altceva decât să sporească șansele loviturii de stat preconizate în România oficială, fondurile bănești necesare acesteia fiind puse la dispoziție de către guvernul bolșevic chiar din tezaurul românesc sechestrat la Moscova.

Trebuie făcut neapărat o mențiune relativă la modul în care a evaluat guvernul român ciocnirile cu trupele rusești în lunile decembrie 1917 și ianuarie 1918, circumscrise cadrului a ceea ce am numit „varianta ucraineană”. Așa cum se poate înțelege din telegrama trimisă de Brătianu lui C. Diamandy la Petrograd în legătura cu ultimatumul bolșevic, aceste acțiuni erau socotite de „poliție și siguranță”, așadar de împiedicare a conflictelor ruso-ucrainene pe teritoriul Moldovei și nu erau îndreptate împotriva armatei rusești. Telegrama trimisă lui Coandă, la 28 ianuarie 1918, de premierul român, vorbește de „*sprijinul ... armat împrumutat comandamentului ucrainean*” și incriminează „*brusca schimbare*” de la Kiev, adică asocierea Ucrainei independente negocierilor de pace de la Brest Litovsk dintre Rusia și Puterile Centrale, acțiune față de care Petrogradul a protestat. În consecința acestei acțiuni ucrainene, și poate nu doar din acest motiv, România a fost cu probabilitate selectată de cuplul Lenin-Troțki să fie prima țară din afara fostului imperiu rus care să devină bolșevică printr-o lovitură de stat (vezi întâlnirile cu Bujor ale acestora din decembrie 1917 și februarie 1918). Pentru Rusia bolșevică, România condusă de un guvern bolșevic ar fi fost strategic o piesă neprețuită pentru a „controla” din nou Ucraina și a o recupera politic.

Dacă nu ar fi fost această tentativă de impunere a bolșevismului în România pusă la cale la Petrograd, ar mai fi intervenit starea de război dintre România și Rusia provocată de aceasta din urmă? Oare ultimatumul guvernului bolșevic ar mai fi fost adresat guvernului român la 13 ianuarie, odată cu arestarea lui Diamandy la Petrograd, utilizându-se incidentul cu Divizia 49?

„Varianta ucraineană” nu este o greșeală majoră de politică externă, ci a însemnat practic o primă acomodare la complexitatea situației politico-militare din fostul imperiu țarist. Dar ea a eșuat nu din pricina guvernului român, ci a „bruștei schimbări” ucrainene. A fost o lecție învățată că „izolaționismul militar” are costuri și necesită o poziție extrem de flexibilă în relațiile cu vecinătățile copleșitoare din perspectivele raporturilor de putere cu ele.

Oricum, instalarea stării de război cu Rusia și negocierile pentru soluționarea acestei situații au constituit cel mai însemnat dosar al primelor trei luni ale anului 1918, cu care România a avut a se confrunta.

III.1. Pacea cu Rusia și trupele române pe „linia Nistrului”

Continuarea cronologiei alcătuite anterior, face dovada complexității extraordinare a situației din teritoriul liber al României în intervalul mai sus-menționat, care acoperă perioada negocierilor pentru pacea de la Brest Litovsk:

9 ianuarie 1918 (27 decembrie st.v.): După operația de la Socola, din 22 decembrie 1917, tensiunea între armatele română și rusă s-a accentuat. La est de Siret, între Bacău și Roman, s-a înregistrat un incident ajuns curând la cunoștința guvernului bolșevic, la Petrograd. Regimentul 194 rus (Divizia 49) a intrat în conflict cu grupul român de forțe numit Tazlău. Ulterior, această unitate, împreună cu alt regiment rus, a înaintat spre orașul Roman. La Moinești, românii le-au cerut rușilor, din nou, să depună armele. Cei din urmă au refuzat. Încercarea de înaintare a trupelor ruse a fost oprită cu foc de artilerie. Este incidentul pe care îl invocă guvernul sovietic în ultimatumul înaintat guvernului român (trimis la 13 ianuarie și primit la 17 ianuarie, la Iași).

13 ianuarie 1918 (31 decembrie 1917, st. v.): Constantin Diamandy, reprezentant diplomatic al României în Rusia, precum și alți diplomați români sunt arestați din ordinul lui Lenin.

14 ianuarie 1918: După o întrunire care a avut loc la ambasada Statelor Unite, ambasadorii și miniștrii Angliei, Argentinei, Belgiei, Braziliei, Chinei, Danemarcei, Greciei, Elveției, Franței, Italiei, Japoniei, Norvegiei, Olandei, Persiei, Portugaliei, Serbiei, Siamului, Spaniei, Statelor Unite și Suediei, au adresat guvernului rus următorul protest: *„Subsemnații șefi de misiune diplomatică a tuturor națiunilor reprezentate în Rusia, profund indignați de arestarea d-lui Diamandy, ministrul României, și urmând solidaritatea simțămintelor lor cu privire la inviolabilitatea diplomatică respectată de veacuri de către toate guvernele, reclamă punerea imediată în libertate a d-lui Diamandy și a personalului legației”*. Sus-mentionații diplomați s-au prezentat la Lenin și au înaintat acest protest. Ca urmare a demersului făcut, diplomații români au fost eliberați a doua zi.

15 ianuarie 1918: Ciocniri între trupele române și cele ruse la Mihăileni, în nordul Moldovei (din partea rusă – unități din Corpurile 18 și 40 ruse, din Armata 8, în special din Diviziile 23 și 26; din partea română – Divizia 9 Infanterie, cu Regimentele 34 și 35 Infanterie și 9 Vânători). Rușii au căutat să treacă prin județul Dorohoi către Basarabia, ceea ce, în urma solicitării Kievului – temător de afluirea trupelor ruse pe teritoriul Ucrainei –, li s-a interzis. În final, rușii au predat armele, la această operație participând și trupe ucrainene.

17 ianuarie 1918 (4 ianuarie st. v.): guvernul român primește următorul ultimatum al Consiliului Comisarilor poporului: *„Comandamentul Diviziei revoluționare No. 49 ne-a transmis o protestare cu privire la purtarea autorităților române: autoritățile române nu numai că nu acordă nicio atenție șefilor aleși ai armatei ruse și nu vor să aibă întrevederi cu șefii aleși și cu reprezentanții comitetelor, dar ele pun mâna pe stocurile de furaj ale armatei noastre. Din această cauză caii Diviziei 49 au rămas fără furaj. Mișcarea trupelor rusești este oprită de români prin forța armelor. Unul din regimentele Diviziei 49, Regimentul 194 Troitsko-Sergievsky, a fost înconjurat de români. Sosirea aprovizionărilor este oprită. Regimentul este dezarmat și trimis înapoi. Autoritățile române au arestat comitetul ales al Regimentului*

194, precum și pe ofițerii austrieci poștiți ca oaspeți la Regimentul 194. Consiliului Comisarilor poporului cere de la guvernul român eliberarea celor arestați, pedeșirea organelor administrative care au operat aceste arestări ilegale, precum și garanții că asemenea fapte nu se vor mai repeta.

Dacă nu primim un răspuns la acest ultimatum în timp de 24 de ore, socotim că relațiunile ce ne leagă de România sunt rupte și vom proceda la măsuri militare din cele mai serioase.

Președinte al Consiliului Comisarilor poporului: *Ulianov-Lenin*

Comandant suprem al armatelor: *Krîlenko*

Comisar al poporului pentru afaceri militare: *Podvolsky*¹.

18 ianuarie 1918: Guvernul român înaintează la Petrograd, lui Diamandy, următoarea telegramă: „Am primit o radiogramă intitulată «ultimatum» din partea sovietului Comisarilor poporului și purtând mai multe semnături. Vă rog să luați informațiuni asupra autenticității ei, deoarece atât fondul cât și forma sa dau loc la îndoieli. Dacă radiotelegrama e confirmată, vă rog să faceți cunoscut că semnatarii au fost induși în eroare, deoarece mișcările de siguranță și poliție luate de autoritățile române nu constituiesc niciun act de ostilitate față de armata rusă, ele se mărginesc la înlăturarea conflictelor armate pe teritoriul român și la împiedicarea retragerii în dezordine care are ca urmare jefuire și devastări. Cazul Diviziei 49 cu deosebire amintit este curată născocire. Armata română n-a sechestrat nicio cantitate de furaje, dimpotrivă a ajutat cu propriile sale rezerve la aprovizionarea trupelor rusești. Autoritățile române n-au arestat comitetele trupelor rusești. Ofițerii austrieci găsiți înapoia frontului au fost reconduși la avanposturile inamice, deși după stipulațiunile armistițiului aveam dreptul să-i luăm prizonieri. (ss) Brătianu”².

La București, oficialii germani, dar și anumite gazete și agenții străine menționează declanșarea unui puci la Iași, sechestrarea regelui și trimiterea lui sub stare de arest la Petrograd. Al. Marghiloman notează în jurnalul său zilnic sub această dată: „Rușii au trimis guvernului român un ultimatum, prin care cer liberarea oamenilor arestați în Moldova, garanții că faptul nu se va mai reînnoi și pedeșirea vinovaților, sub amenințarea de a lua contra României măsurile militare cele mai grave!... Depeșa e trimisă din Petrograd de către Mirbach! După, o depeșă Wolff – tot prin Praschma – Rușii ar fi sechestrat pe Rege și ar fi proclamat revoluția (I). [...]”³. A doua zi, același notează: „Gebattel, care înlocuște pe Horstmann, îmi comunică o telegramă de la Mirbach din Petrograd, care anunță că Rușii au ridicat pe Rege, care e pe drum spre a fi dus și închis în fortăreața Petru și Pavel. E atât de extraordinar, încât întreb pe Gebatte dacă crede o astfel de veste. El crede în exactitatea faptului relatat de jurnalele de ieri, adică că Rușii au făcut să sară în aer arsenalul de la Iași; sunt dar stăpâni și lovitura de care e vorba devine plausibilă”⁴.

20-22 ianuarie 1918 (7-9 ianuarie st.v.): Între Tecuci și Galați s-au pus în mișcare unități din Diviziile ruse 9, 10, 12, 13, 30, 34 și 40. Confruntările cu forțele române, odată ce ele au încercat să-și deschidă drum cu armele, au fost grele, îndeosebi în zona Galați, punct de trecere spre sudul Basarabiei. Diviziile 9 și 10 au atacat trupele române din Diviziile 4 și 13 Infanterie. Mulți militari ruși din Diviziile 9 și 10 s-au predat, dar o mare parte a Diviziei 9 ruse a trecut în dispozitivul Puterilor Centrale, fiind bineînțeles dezarmată.

19 ianuarie 1918: Marghiloman notează că „«Djen» anunță iarăși că s’au confiscat vasele noastre – 16 – la Odessa. Numai două au putut să scape. Dacă un sfert din toate acestea e adevărat, ce pedeapsă pentru Rege și pentru miniștrii săi! Se publica la Petrograd câteva din documentele secrete: schimb de depeși între Poklevsky și Min[isterul] Af[acerilor] Streine. La 12 Martie 1916 Poklevsky cere autorizarea,

¹ Vasile Popa, Ion Cerăceanu, Vasilica Manea, *Misiunea generalului Coandă la Kiev (1917-1918)* (în continuare: *Misiunea Coandă la Kiev*), București, Editura Militară, 2012, pp. 213, documentul 96; o notă la acest document menționează unde se găsește textul integral al ultimatumului guvernului bolșevic.

² *Ibidem*, doc. 97, p. 214.

³ Al. Marghiloman, *Note politice 1897-1924*, vol. 3, 1917-1918, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1927, p. 303.

⁴ *Ibidem*, p. 304.

care i-e dată, ca să remită 350.000 fr[anci] lui Take Ionescu pentru presă. Aprobarea e din 17 Martie [1916]¹. Știrile false amestecate cu cele reale, răspândite la Petrograd, sunt oare în legătura cu plănuita lovitură de stat bolșevică de la Iași? Take Ionescu, prezentat public ca un antantist corupt de banii țariști – a se observa satisfacția cu care notează Marghiloman această știre despre dușmanul său politic – încă înainte de intrarea României în război, este șeful conservatorilor democrați din guvernul de la Iași. Se încearcă de la Petrograd compromiterea guvernului de la Iași în fața opiniei publice? Oricum, se pare că aceste știri au avut un impact neașteptat la oficialii germani de la București: aceștia încetează a mai cere alungarea dinastiei române sub pretextul că rușii atacă principiul monarhic.

22 ianuarie 1918 (9 ian. st.v.): Ucraina își proclama independența, Rada votând aproape în unanimitate decretul de declarare a independenței.

25 ianuarie 1918: La Pașcani se confrunta fracțiuni din Diviziile 26 și 84 ruse cu Regimentul 16 Suceava din Divizia 7 Infanterie română. Soldații ruși dezarmați sunt trecuți în Basarabia. Lângă Fălticeni a avut loc o altă ciocnire, la 27 ianuarie 1918. De partea rusă sunt trupe din Corpul 2 rus, iar de partea română unități din Regimentele 1 și 2 Grăniceri. Rușii au fost dezarmați și trimiși în Basarabia. Sunt menționați că alături de trupe române se bat pentru dezarmarea unor unități militare ruse... fracțiuni de unități ruse (de orientare antibolșevică?).

26 ianuarie 1918: În Rusia încep acțiuni coordonate de înființare a unor unități militare proprii, pe baza deciziei Sovnarkom, pentru a pune capăt acțiunilor armatei constituite de generalii Alekseev și Kornilov.

26 ianuarie 1918 (13 ian. st.v.): sunt înregistrate acțiuni de confiscare a navelor române la Chilia Nouă. Pavilionul roșu a fost ridicat la catargele tuturor navelor românești, ofițerii au fost îndepărtați; cu câteva zile înainte, aici avusese loc o întrunire a unui Comitet revoluționar, aflat în legătură cu Comitetul social-democrat român de la Odessa, care a adoptat o moțiune în care solicitau: constituirea „Republicii Românești, detronarea regelui, desființarea clasei boierilor”. Manifeste revoluționare au fost difuzate în portul Chilia Nouă și pe navele staționate acolo. Au fost confiscate vasele Navigației Fluviale Române și ale Serviciului Hidrotehnic de la Chilia Nouă, Ismail și Vâlcov. De asemenea, au fost ocupate unele localități din Delta Dunării. Ofițerii de pe diferite nave de pasageri și transport din Chilia Nouă au fost arestați în ziua de 14/27 ianuarie 1918. Rebelii au înființat un tribunal revoluționar, care a condamnat la moarte, în contumacie, mai mulți ofițeri. Încercarea de revoltă a unui grup de marinari de pe crucișătorul „Elisabeta”, aflat la Sulina, a eșuat. Guvernul român a dislocat forțe militare în zonă pentru a pune capăt puciului maximalist. **„Mișcărilor” revoluționare mai sus-menționate, de inspirație sigur bolșevică, pot fi puse în legătură cu încercarea de a pune în practică lovitură de stat discutată de Bujor cu Lenin și Troțki, la Petrograd, în decembrie 1917, precum și cu instalarea concomitentă a „veritabilei stări de război” cu Rusia.** Puciul bolșevic era pus în mișcare... în Delta Dunării.

26 ianuarie 1918 (13 ianuarie st.v.): trupe ale Diviziei 11 Infanterie române intră în Chișinău și se îndreaptă spre Tighina (Bender), pe malul Nistrului.

27 ianuarie 1918: Lângă Fălticeni se confruntă unități din Corpul 2 rus cu unități din Regimentele 1 și 2 Grăniceri române.

28 ianuarie 1918 (15 ianuarie, s.v.): Guvernul Brătianu transmite generalului Coandă, aflat la Kiev, următoarele: *”Rog să expuneți guvernului ucrainian surpriza neplăcută pe care ne-o cauzează bruscă sa schimbare de atitudine, care corespunde atât de puțin declarațiilor sale anterioare și dreptului nostru atât de scump obținut la recunoștința sa, căci sprijinul nostru armat, împrumutat comandamentului ucrainian, a cauzat pentru noi o veritabilă stare de război cu bolșevicii, care fără intervenția noastră ar fi*

¹ *Ibidem*, p. 305.

invadat Ucraina"¹. Guvernul român cere ca în cazul în care Ucraina încheie pace cu Germania, să fie stipulate securitatea și liberul transport al materialelor depozitelor românești și comunicarea cu celelalte state din Rusia. Kievul răspunde în aceeași zi că au cerut deja germanilor aceste lucruri, dar că li s-a răspuns că, odată cu semnarea păcii, depozitele române să fie evacuate, precum și personalul militar român din Ucraina.

31 ianuarie-3 februarie 1918 (18-21 ian. st.v.): În Basarabia, Divizia 2 Cavalerie a dezarmat fracțiuni din Regimentele 9, 11 și 31 Infanterie ruse. Diviziile românești din Basarabia treceau soldații dezarmați ai unităților ruse dincolo de Nistru. Excepție făceau basarabenii, care erau trimiși acasă.

2 februarie 1918 (20 ianuarie st.v.): Tighina este ocupată de forțele militare române după ciocniri minore cu trupe rusești bolșevizate.

5 februarie 1918 (23 ianuarie st.v.): Divizia 1 Cavalerie a înaintat spre Bălți, ocupând orașul, după scurte ciocniri.

9/10 februarie 1918: Puterile Centrale încheie un tratat de pace cu Ucraina. În decembrie 1917 a fost acceptată la negocierile de pace de la Brest Litovsk o delegație ucraineană; declarând că astfel Germania detașează din Rusia un teritoriu de mai bine de 150 000 km². Liderul bolșevic, Leon Troțki, care avertizase negociatorii Puterilor Centrale, că Rusia este contra încheierii unei păci separate cu Ucraina, părăsește negocierile de pace.

9-16 februarie 1918 (27 ian.-3 febr. st.v.): luptele de la Vâlcov, „epicentrul puciului bolșevic”, sunt cele mai importante în epocă între trupele române și ruse; aici, în apropiere de vărsarea în mare a brațului Chilia, se aflau dislocate fracțiuni de trupe ale marinei ruse. Belligeranții aveau trupe de uscat și marină, nave de luptă (monitoare, canoniere, vedete), baterii de artilerie, inclusiv grea (în cazul rușilor), în poziții fixe sau pe platforme plutitoare. După dueluri intense și ocuparea de români a comunicației către Cetatea Albă, rușii s-au retras către Odessa. La 16 februarie, Vâlcovul a fost ocupat de forțele române.

10 februarie 1918 (27 ian. st.v.): Efective de infanterie române (D. 11 inf.), intră în Dubăsari.

14 februarie 1918 (1 febr. st.v.): Efective ale Diviziei 1 cavalerie ocupă orașul Soroca. Nordul Basarabiei, inclusiv Hotinul, a fost ocupat de trupele austro-ungare, care aveau să rămână în zonă până la sfârșitul anului 1918.

16 februarie 1918: Consiliul Național al Lituaniei, declară independența statului.

23 februarie 1918: După discuții cu Salkind (adjunctul lui Troțki) ale colonelului canadian Boyle (sfârșitul lunii ianuarie), pentru identificarea unei ieșiri din situația în care se găseau relațiile ruso-române și după altă întrevvedere, Boyle – Rakovski – consulul francez Arquier (începutul lunii februarie), s-a convenit formarea unei comisii care să reglementeze, după cercetări, conflictul româno-rus. Rezultatele acestei cercetări sunt prezentate de Rakovski în ședința Colegiului Suprem Autonom pentru Afacerile Ruso-Române, special constituit, desfășurată la Petrograd.

24 februarie 1918: Guvernul rus a răspuns oficial, prin Rumcerod (organul de putere rus bolșevic de la Odessa), solicitării aliate de soluționare a conflictului româno-rus, înaintând un act în patru puncte prevăzând, în principal: 1. Guvernul român se angaja să facă oficial o declarație că va evacua treptat Basarabia, începând cu localitățile Bender și Jibrieni (la nord de vărsarea brațului Chilia în Marea Neagră), astfel încât în termen de două luni aveau să rămână între Prut și Nistru doar 10 000 de militari români, pentru a păzi depozitele românești și căile ferate. 2. Activitățile de poliție aveau să fie preluate de miliția locală. 3. Comandamentul militar român renunța la amestecul în treburile interne și în viața politică a Basarabiei. 4. România se obliga să nu întreprindă acțiuni ostile, militare sau de altă natură, împotriva Federației Sovietice Ruse. Se admitea ca după satisfacerea nevoilor populației locale și detașamentelor militare

¹ *Misiunea Coandă la Kiev*, doc. nr. 137, p. 261-262.

ruse, produsele agricole ale Basarabiei să fie destinate exclusiv pentru aprovizionarea României. O comisie formată din reprezentanți ai Rusiei, României, Franței, Angliei și Statelor Unite ale Americii avea să se ocupe de medierea litigiilor intervenite. În cazul în care armata română era nevoită să se retragă în Rusia, se vor asigura cele necesare. În cazul unor acțiuni militare ruse și române împotriva Puterilor Centrale, se stabilea o legătură directă între comandamentele armatelor ruse și comandamentul român. A se observa faptul că puterile implicate în acest acord ar fi aparținut doar alianței Antantei.

Paradoxul unei asemenea înțelegeri trebuie înțeles retrospectiv în contextul în care în sânul conducerii bolșevice se dezvolta o dispută privind calea de urmat între Lenin și Troțki. Dacă cel dintâi era pentru continuarea negocierilor cu Puterile Centrale și semnarea păcii, Troțki era împotriva semnării și declarării unilaterale a acesteia de către guvernul bolșevic. De pe platforma orientării lui Troțki, care „invita” un atac german și deci rezistența rusă bolșevică împotriva forțelor Centralilor, interesele Rusiei bolșevice și ale României, loiale Antantei, coincideau. Puterile Centrale erau inamicul comun. Orientarea Lenin va câștiga însă duelul cu Troțki, rămas până azi o preocupare a literaturii troțkiste.

27 februarie 1918: textul notei rusești este discutat în guvernul Averescu de la Iași. S-a acceptat negocierea cu Rusia din trei motive: salvarea refugiaților români de la Odessa, luată ostatic de bolșevici; siguranța depozitelor române din sudul Rusiei; să asigure „spatele” Frontului Român, rămas izolat (din cauza păcii Ucrainei cu Centralii). Pe originalul păstrat în arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României este rezoluția lui Alexandru Averescu: *„Se admit toate condițiunile, exceptând prima”, adică păstrarea „liniei Nistrului”*. **Acceptarea la Iași de către premierul României a acordului, corespunde spiritului în care a fost negociat: intermediari și, oarecum, garanți au fost reprezentanți ai statelor Antantei și există încă speranța acestei alianțe că guvernul bolșevic se va alătura luptei comune și nu va încheia pacea de la Brest Litovsk.**

3 martie 1918: sub presiune militară, Rusia acceptă pacea la Brest Litovsk (Lenin a amenințat cu demisia dacă nu se procedează astfel). Rusia pierde o treime din populație, importante resurse, mare parte din industrie. Estonia, Lituania și Letonia și Ucraina (unde bolșevicii opun rezistență) sunt desprinse de Rusia; deși practic independente, ele se află sub protectorat german; Germania are control efectiv asupra Ucrainei, proclamată independentă; se înapoiază Turciei cuceririle ruse din 1878 (Kars, Batum și Ardahan).

5 martie 1918: este expediat răspunsul guvernului român. Actul era asemănător celui primit la 24 februarie. Doar la punctul 1, românii în formularea: *„retragerea propriilor trupe din Basarabia”*, au introdus o *„excepție”*, anume Benderul, ca punct de control a circulației peste Nistru. În aceeași zi, autoritățile sovietice de la Odessa au acceptat modificările aduse de guvernul de la Iași și au anunțat că din momentul primirii acordului de către acesta, pacea era restabilită între Rusia și România. Această declarație a fost semnată de Cristian Rakovski în fața lui Joseph Boyle. Tot atunci, autoritățile sovietice de la Odessa au întocmit un proces-verbal prin care declarau aplanat conflictul dintre Rusia și România, pe baza propunerilor rusești și a modificărilor introduse de guvernul român. *„Acordul propriu-zis este cunoscut doar în forma din arhivele rusești. În arhivele românești nu s-a păstrat actul oficial. În schimb, alte documente oficiale sau jurnalele și memoriile unor contemporani conțin destule urme despre negocierile dintre guvernul român și oficialii din Odessa. Potrivit datării sovietice, acordul este din 20-24 februarie/5-9 martie 1918, iar ca locuri sunt trecute Iașul, respectiv Odessa. Documentul cuprindea nouă articole. Primul și cel mai important privea angajamentul României de a evacua Basarabia în două luni. Imediat ce românii se retrăgeau dintr-o localitate, rușii ar fi urmat să preia controlul asupra ei. La capătul celor două luni, în Basarabia ar fi rămas doar un detașament de 10 000 de oameni, care ar fi urmat să păzească depozitele românești și liniile de cale ferată. Milițiile locale trebuiau să preia controlul asupra comunităților urbane și rurale, iar coman-*

damentul militar românesc renunța la orice funcție judecătorească și administrativă. Avea să se procedeze la un schimb de persoane între cele două părți: românii arestați în Rusia în locul revoluționarilor, ofițerilor și soldaților ruși arestați în România. Acordul obliga România să nu întreprindă acțiuni militare sau de alt tip împotriva Rusiei Sovietice și să nu susțină acțiuni de acest fel. României avea să i se asigure de către ruși livrarea surplusului de cereale din Basarabia, după ce erau satisfăcute nevoile populației locale. De asemenea, România avea dreptul să achiziționeze din Rusia alimente pentru populația sa. În același timp, Rusia restituia României depozitele cu alimente organizate de Aliați. Se avea în vedere și o eventuală retragere a trupelor române în Rusia, caz în care celor dintâi aveau să li se asigure adăpost și alimente. În eventualitatea unor acțiuni militare paralele contra trupelor Centrale, între Comandamentul Suprem rus și comandamentele române avea să se stabilească un contact direct. Comisii internaționale pentru reglementarea neînțelegerilor eventuale între România și Rusia Sovietică urmau a se constitui în orașe din cele două țări: Odessa, Kiev, Moscova, Petrograd, Iași și Galați. În aceste comisii intrau reprezentanți ai Rusiei, României, Angliei, Franței și Statelor Unite ale Americii. Din partea rusă/sovietică semnau patru persoane: Cristian Rakovski, președintele Colegiului Suprem Autonom al Sovietului Comisarilor Poporului pentru afacerile ruso-române; Brașevan, comisar al Afacerilor Străine al Republicii Sovietice Odessa; Iudovski, președintele RUMCEROD-ului; Voronski, președintele Comitetului Executiv al Sovietului de Deputați Odessa; Muraviev, comandant al Armatei Sovietice din Sud. Partea română avea un singur semnatar, Alexandru Averescu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine¹.

8 martie 1916 (23 febr. st.v.): trupele române intră în Cetatea Albă. În ciocnirile româno-ruse din Basarabia, declanșate în luna ianuarie 1918, s-au înregistrat pierderi: morți, răniți, prizonieri/disparați. Potrivit unei situații centralizate din aprilie 1918, trupele române ar fi înregistrat 25 de morți, 312 răniți și 151 de disparați. În februarie-aprilie 1918, armata română avea în Basarabia patru divizii: 1 Cavalerie, al cărei comandament era la Bălți; 11 Infanterie, cu comandamentul la Chișinău; 2 Cavalerie, cu comandamentul la Cimișlia; 13 Infanterie, cu comandamentul la Bolgrad. Cele patru divizii au format ulterior Corpul VI Armată, care a mai subordonat : Regimentul 5 Călărași, Flotila de Dunăre, trupele din Delta Dunării, două escadrile de aviație și un detașament de jandarmi rurali. Misiunea Corpului VI Armată consta în paza depozitelor aflate în Basarabia, asigurarea ordinii în același teritoriu, trecerea dincolo de fluviu a soldaților ruși care se aflau în regiune sau care veneau din România, împiedicarea venirii de peste Nistru a trupelor anarhizate. La sfârșitul lunii februarie 1918, de la nord de Soroca și până la vărsarea în liman/Marea Neagră, malul drept al Nistrului era controlat de trupele române. El avea să rămână astfel până la 28 iunie 1940.

III.2. România – singură între Rusia și Puterile Centrale (martie-mai 1918)

Cronologia selectivă a evenimentelor pe Frontul de Est în noiembrie 1917-martie 1918 arată că:

1. România a urmat fidel poziția aliatului său major din Antantă, atât timp cât Rusia și armata rusă, în perioada post-revoluția din februarie 1917, au părut că își păstrează unitatea și orientarea în războiul mondial; odată ce la periferia imperiului rus, în Europa de Est, revoluția s-a adâncit și au început să se desprindă state independente: Finlanda, Polonia, Lituania și, mai

¹ Dorin Dobrinu, *Acordul Racovski-Averescu: context, prevederi, implicații (III)*, <https://moldova.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-dorin-dobrinu/29094217.html>; a se compara acest text cu declarațiile făcute, la 23 iunie 1918, de Alexandru Averescu în ședința Parlamentului ales după pacea de la București privind faptul că acordul cu Rakovski a avut o motivație strategică: „ne-am fi pomenit cu un dușman în spate. Am vrut să înlătur acest dușman”. Generalul a susținut atunci că acordul nu prevedea evacuarea Basarabiei, acceptate fiind toate propunerile rusești, cu excepția primului punct „adică admit totul, afară de evacuare”, potrivit declarației sale. Vezi Octavian Țicu, *Basarabia în dezbaterile Parlamentului României 1918 (V), în 1918-2018: O istorie necunoscută a Centenarului*, 08 octombrie, 2018. [https://moldova.europalibera.org/a/basarabia-%C3%AEn-dezbaterile-parlamentului-rom%C3%A2niei-1918-\(v\)/29531570.html](https://moldova.europalibera.org/a/basarabia-%C3%AEn-dezbaterile-parlamentului-rom%C3%A2niei-1918-(v)/29531570.html).

ales, Ucraina, **guvernul român a reconsiderat treptat propriile poziții în cadență cu cele ale asumate de aliații majori din Antanta.**

2. Problematika încheierii păcii și amorsarea negocierilor de la Brest Litovsk între guvernul bolșevic și Puterile Centrale au constituit chestiunea centrală care a grăbit definirea la Iași a unei poziții diferite de a Rusiei, deja supusă unor extraordinare presiuni militare din partea Germaniei și cuprinsă de război civil. Un impact cu totul neobișnuit în desenarea poziției României, diferită de a Rusiei, a avut, mai ales, recunoașterea *de facto* a Ucrainei de către Puterile Centrale prin încheierea unei păci separate (9 februarie 1918), înainte de finalizarea la Brest Litovsk a negocierilor cu Rusia; prin clauzele tratatului de pace Ucraina – Puterile Centrale, forțele militare ale acestora din urmă – germane și austro-ungare – au pătruns pe teritoriul Ucrainei, ceea ce a creat o dificultate strategică extremă pentru România, fiind încercuită militar.

3. În prima faza a procesului de stabilizare a situației din Moldova, aflată sub impactul evoluțiilor contradictorii și anarhice din Rusia și de pe front al armatei ruse, în decembrie 1917 și ianuarie 1918, a existat o anumită cooperare între unitățile militare române și trupe ucrainene, subordonate Radei de la Kiev, împotriva trupelor ruse bolșevizate sau anarhizate. Nu au fost publicate/identificate documente care să menționeze expres această înțelegere româno-ucraineană și conținutul ei, dar reproșurile lui Brătianu adresate Kievului din telegrama expedită generalului Coandă, la 28 ianuarie 1917, o fac credibilă¹. Evident că la Iași nu s-a luat în calcul, în momentul realizării acestei înțelegeri cu Ucraina, că aceasta va încheia pace separată cu Puterile Centrale în mod independent, înainte și fără consultarea (mai mult, peste opoziția) Rusiei. În absența unui partener în Est (Ucraina) – aflat în stare de pace cu Puterile Centrale – România se află acum în război, atât cu inamicul (Centralii), cât și cu aliatul (Rusia).

România a fost singură, în perioada dintre Brest Litovsk și pacea de la București (martie-mai 1918), între Ucraina (controlată de trupele Centralilor), Rusia și Puterile Centrale. A fost una dintre cele mai grele situații de război în care s-a aflat România în epoca modernă.

4. Se poate spune că declanșarea procesului de dizolvare a imperiului rusesc, dar și defecțiunea Ucrainei, inițial partizană Antantei, apoi independentă, dar ocupată de trupele Centralilor, a grăbit și decizia României de a negocia și a încheia o pace cât mai târziu cu puțință cu Puterile Centrale. Acest pas a mai fost determinat substanțial de recunoașterea de către Puterile Centrale și aliate (Franța) a independenței Ucrainei, care schimbă radical datele situației geopolitice din Estul Europei, inclusiv afectând statutul internațional al Rusiei.

5. **Evoluția formulării acestei poziții de către guvernul României a reliefat că guvernul de la Iași a avut o atitudine prudentă față de guvernul rus bolșevic, rezidând în capitala Rusiei aliate, așa cum s-a vădit în răspunsul la ultimatumul înaintat de acesta din urmă, la 14 ianuarie (s-a expedit depeșă de răspuns în termenul cerut), precum și în cazul negocierilor din ianuarie-februarie 1918, în legătură cu situația trupelor române din Basarabia. Acordul dat de generalul Averescu la solicitările guvernului rus este deopotrivă semnificativ din această perspectivă; faptul că a exprimat dezacordul față de solicitarea de a renunța la prezența militară între Prut și Nistru, cu deosebire la „linia Nistrului”, trebuie neapărat înțeles în sensul schimbării masive în calculele strategice ale României impuse de apariția Ucrainei independente și încercării de a închide dinspre Est orice pătrundere a unor trupe ale Centralilor. Practic, a evita încercuirea de către forțele militare ale Centralilor, care însemna iminența încheierii unei păci (dacă mai era posibilă) devastatoare pentru România.**

¹ De pildă, la Socola au participat și trupe ucrainene, generalul Șcerbacev avea o gardă de militari ucraineni, o parte din trupele ruse din Nordul Moldovei au trebuit să se deplaseze prin teritoriul ocupat de militarii Puterilor Centrale, evitând teritoriul controlat de Kiev. Mai mult, existența unei înțelegeri româno-ucrainene bazate, eventual, pe continuarea războiului în comun alături de Antantă sau, cel puțin, pe interzicerea accesului trupelor Puterilor Centrale pe teritoriul ucrainean, este confirmată de protestul făcut la Kiev de Brătianu, la 28 ianuarie 1918.

6. Așadar, comportamentul politic al guvernului român în contextul perioadei noiembrie 1917, până la sfârșitul Marelui Război, poate fi astfel rezumat:

a. Chiar în absența unei recunoașteri oficiale a guvernului bolșevic, România, laolaltă cu aliații din Antantă, a considerat că acesta, aflat la Petrograd, unde și-a menținut acreditati reprezentanții proprii ca și celelalte state aliaste, este guvernul legitim al Rusiei;

b. Apariția unor state independente pe teritoriul Rusiei (Finlanda, Lituania, Polonia), tratativele de pace de la Brest Litovsk și mai ales tendințele politice ale Radei ucrainene (solicitarea unui loc propriu la negocierile de pace), au impus o nuanțare a acestui comportament față de Rusia. Astfel, până la acceptarea Ucrainei la negocierile de la Brest Litovsk ca stat independent (22 ianuarie 1918), România a încercat o cooperare cu Kievul pe temeiul continuării războiului alături de Antanta (ceea ce explică cooperarea pentru defluirea trupelor ruse din Moldova și parțial Basarabia către Rusia). Odată ce Kievul a încheiat pacea cu Germania (9 februarie 1918), România a înțeles că trebuie să evite încercuirea de către forțele militare ale Centralilor. De aici, decizia de a pătrunde militar în Basarabia și a apăra linia Nistrului. Așa cum se vedește din răspunsul lui Averescu la nota Rakovski, care cerea retragerea trupelor române din Basarabia, au fost aprobate toate cererile guvernului rus, mai puțin aceea a apărării liniei Nistrului de către armata română (dar cu menținerea a 10 000 de militari români încă două luni pe teritoriul basarabean). Era o cerință strategică fără împlinirea căreia România se oferea singură încercuirii inamice. Guvernul bolșevic a înțeles logica acestei solicitări românești, iar textul de acord aflat în arhivele lor este o dovadă.¹

c. Predispoziția tot mai accentuată a Radei ucrainene de a se amesteca în chestiunile interne ale Republicii Moldovenești, mai ales tendințele de anexare a acesteia au grăbit decizia guvernului român de a răspunde favorabil cererilor Sfatului Țării de la Chișinău de a accepta unirea cu Basarabia.

¹ Pe Hathi Trust Digital Library – <https://catalog.hathitrust.org/Record/005969388> – se află, laolaltă cu textele altor acte oficiale ale României din anul 1918 (inclusiv textul german și român al păcii de la București cu Centralii în 7 mai 1918), sub o coperta care are titlul semnificativ: „Textul „păcii” cu România (cu hărți)”, tipărită în tipografia oficială a guvernului american, în 1918. La pp. 202-206, practic ultimul, asemenea act înscris, se afla textul Averescu–Rakovski și data de 9 martie 1918. **Articolele importante (în număr de 10) sunt următoarele:** Art. 1. *România este de acord să evacueze Basarabia în curs de două luni. Ea va evacua imediat punctul strategic... (?), poziție situată la capătul de jos al golfului de la gurile Dunării. Toate pozițiile evacuate de români vor fi imediat ocupate de trupele rusești. La capatul celor două luni vor rămâne în Basarabia doar un detașament de 10.000 de oameni pentru paza depozitelor și comunicațiilor feroviare.* Art.2. *La semnarea tratatului, paza în Basarabia trece în mâinile miliției locale și a țării. Comandantul militar român renunța la dreptul de a aresta și, în general, la toate funcțiile judiciare și administrative, care vor reveni integral autorităților locale alese [...]* Art. 4. *România este de acord să nu ia măsuri militare ostile sau orice acțiune împotriva Federației Republicane Ruse a Muncitorilor și Țăranilor și nu le va sprijini pe acelea întreprinse de alte state.* Art. 5. *Rusia este de acord să pună la dispoziția României excesul de grâu din Basarabia... Pe de altă parte, România are dreptul să cumpere din restul Rusiei produsele necesare pentru a susține populația românească aflată acum în Basarabia [...]* Art. 7. *În cazul în care armata română este forțată să părăsească teritoriul României, ea va găsi refugiu și susținere pe teritoriul Rusiei.* Art. 8. *În cazul unor acțiuni egale (în textul original: secțiuni) împotriva statelor inamice și aliaților lor, va fi stabilit contactul între Înaltul Comandament al armatei ruse, Consiliile [sovietele – n.n.] și români. [...]* Art. 10. *Ca urmare a acestui acord, consulul general al României la Moscova a propus Comisarului pentru Afaceri străine reluarea relațiilor oficiale și restituirea către România a depozitelor de distribuție din Rusia. Comisarul a fost de acord și a propus să se constituie o comisie internațională pentru a monitoriza [look to treaty] tuturilor punctelor tratatului”. Atât Averescu, cât și Rakovski au revenit deseori asupra acestei probleme în anii următori, dosarul istoriografic fiind unul controversat. Acceptarea acestui text face din România prima țară din lume care ar fi recunoscut guvernul bolșevic, ceea ce este contrar realității. Lipsa de experiență a lui Averescu în politica internațională, confuzia din epocă (generalul negocia și la București tratatul de pace cu Centralii), precum și opinia sa puternică privind revenirea Rusiei la statutul de mare putere, dar și anumite evaluări ulterioare ale sale, sunt câteva motivații care fac să incline balanța că generalul român ar fi putut semna acest text. Dosarul acestui acord este controversat și astăzi. Oricum, generalul are dreptate când susține că a vrut să apere militar „linia Nistrului” și că s-a acceptat de către ruși, precum și că armata română s-a aflat legal – cu consimțământul guvernului bolșevic – în Basarabia, în timp ce Sfatul Țării de la Chișinău a votat unirea cu România (autodeterminare), la 27 martie/7 aprilie 1918.*

7. Trebuie menționat că, în perioada următoare, până la reintrarea României în război (9-10 noiembrie 1918), dar mai ales în cursul negocierilor de pace cu Puterile Centrale, România (guvernul Averescu, apoi cabinetul Marghiloman), a utilizat cu subtilitate și eficiență amenințarea că ar putea să reînceapă operațiunile militare. În acest fel, România „juca” pe teama Vienei și Berlinului că Rusia condusă de bolșevici ar putea reîntra în război de partea Aliților, iar România oficială i se va fi alăturat imediat. **Acest „joc” riscant a ținut să obțină condiții cât mai bune la pacea cu Puterile Centrale, dar să și lase deschisă calea reluării operațiilor militare, eventual în comun cu Sovietele, alături de Aliți.** Pe de altă parte, teama de înfrângere și de dispariție a monarhiei habsburgice a jucat un rol însemnat în apariția unei divergențe de opinie între Viena și Berlin pe tema păcii cu Rusia, ceea ce nu putea decât să facă la Iași acest „joc” pe „cartea rusă” foarte atrăgător tocmai datorită absenței unei alternative viabile. Ministrul de Externe al Vienei, Ottokar Czernin, dă amănunte interesante relative la aceste aspecte în memoriile sale, în care subliniază că încheierea unei păci, chiar separate, de către Austro-Ungaria, era vitală pentru supraviețuirea monarhiei bicefale¹. De altminteri, acest

¹ Ottokar Czernin, *In the World War*, Cassell and Co., Ltd. London, pp. 216-218. The Project Gutenberg eBook of *In the World War* <https://www.gutenberg.org/files/18160/18160-h/18160-h.htm>

În scrisoarea pe care Czernin o scrie unui prieten, la 17 noiembrie 1917, așadar în timpul negocierilor de pace de la Brest Litovsk, el expune propria concepție referitoare la încheierea unei păci cu Rusia: „În cadrul acestui minister [de Externe al Austro-Ungariei – n.n.] sunt reprezentate trei grupuri: unul refuză să-l ia pe Lenin în serios, privindu-l ca pe un personaj efemer, al doilea nu împărtășește deloc această opinie, dar totuși nu este dispus să trateze cu un revoluționar de acest fel, iar al treilea constă, în măsura în care sunt informat, din mine însumi și voi trata cu el, în ciuda caracterului probabil efemer al poziției sale și al continuității revoluției. Cu cât mai scurtă perioadă de exercitare a puterii de către a lui Lenin, cu atât mai mult trebuie să acționăm rapid, pentru că niciun guvern rus ulterior nu va mai relua războiul – și nu pot să inventez un Metternich rus, când nu există niciunul. Germanii ezită [...]. Partidul militar german – care, după cum știe toată lumea, ține în întregime frânele politicii germane –, atât cât pot să văd, a făcut tot ce au putut pentru a răsturna pe Kerenski și a instala «altceva» în locul lui. Acum, ‘altceva’ este acolo și este gata să facă pace; în mod evident, trebuie să acționăm, chiar dacă partenerul în cauză nu este așa cum l-am fi vrut să fie. Este imposibil să obținem informații exacte despre acești bolșevici; adică există o mulțime de informații disponibile, dar sunt contradictorii. [...] Este adevărat că acest bolșevism rusesc este un pericol pentru Europa și dacă am avea puterea, pe lângă asigurarea unei păci tolerabile pentru noi înșine, pentru a forța alte țări să țină un stat de drept și ordine, atunci ar fi mai bine să nu avem nimic de a face cu astfel de oameni, ci de a înainta către Petersburg și a pune ordine acolo. Dar nu avem puterea; pacea, în cel mai scurt timp posibil, este necesară pentru salvarea noastră și nu putem obține pacea decât dacă germanii intra în Paris – și nu pot ajunge la Paris dacă nu este eliberat frontul estic. Acesta este cercul complet [...]. Ieri a fost făcută o altă încercare, dintr-un cerc pe care îl vei ghici, să-mi sublinieze avantajul unei păci separate. Am vorbit cu împăratul și i-am spus că acest lucru ar echivala, pur și simplu, cu a te împușca din teamă de moarte; că nu aș putea face un astfel de pas, dar aș fi dispus să demisionez, sub un pretext sau altul, când va găsi cu siguranță pe cineva gata să facă aceasta încercare. Conferința de la Londra s-a pronunțat asupra unei dezmembrări a monarhiei [habsburgice – n.n.] și nicio pace separată făcută de noi nu ar schimba acest lucru. Românii, sârbii și italienii vor primi o despăgubire enormă, vom pierde Trieste, iar restul va fi împărțit în state separate – ceh, polonez, maghiar și german. Va exista un contact foarte mic între aceste noi state; cu alte cuvinte, o pace separată ar însemna că Monarhia, care a fost mai întâi mutilată, va fi spartă în bucăți. Dar până să ajungem la acest moment, trebuie să luptăm și, în plus, și împotriva Germaniei, care, desigur, va face pace cu Rusia imediat și va ocupa Monarhia. Generalii germani nu vor fi atât de proști încât să aștepte până când Antanta va fi invadat Germania prin Austria, dar vor avea grijă să facă din Austria un teatru de război. Așa că, în loc să pună capăt războiului, ar trebui să schimbăm doar un adversar cu altul și să destinăm provinciile până acum cruțate – cum ar fi Boemia și Tirolul – furiei înfruntării, astfel să fie distruse complet în final. Pe de altă parte, am putea, probabil, în câteva luni, să ne asigurăm pacea generală, inclusiv cu Germania – o pace tolerabilă de înțelegere reciprocă – întotdeauna cu condiția ca ofensiva germană să se dovedească a fi un succes. Împăratul a fost mai tăcut după ce i-am spus aceste lucruri. În anturajul său, unul trage într-un fel, altul în alt fel – și nu obținem nimic astfel de la Antantă, în timp ce pierdem constant încrederea Berlinului. [...] Cred că am putea ajunge la o pace tolerabilă, prin înțelegere; ar trebui să pierdem ceva în Italia și, desigur, să nu câștigăm nimic în schimb. Mai departe, ar trebui să modificăm întreaga structură a Monarhiei – așa cum a sugerat Federația Danubiană, propusă în Franța – și cu siguranță vom mai pierde, altfel nu vad cum se poate face acest lucru în fața germanilor și maghiarilor. Dar sper că vom putea supraviețui războiului și sper, de asemenea, că vor revizui în cele din urmă condițiile conferinței de la Londra. Să-l lăsăm pe Hindenburg să-și facă odată intrarea în Paris, iar

complicat „joc” diplomatic al Iașilor era indiscutabil angajat la sfârșitul iernii anului 1918, către finele negocierilor Rusiei bolșevice cu Puterile Centrale la Brest Litovsk.

IV. Pacea de la București sau „armistițiu plus” (martie 1918)

În mod evident că încheierea păcii de la Brest-Litovsk deschidea o altă perspectivă României. Odată ce Rusia ieșea din război făcând pace cu inamicul, România rămânea complet încercuită, practic destinată „izolării armate” asumate ca strategie odată cu începutul negocierilor de la Brest Litovsk. Această variantă avea sorți de izbândă doar dacă și inamicul, din motive diverse, cum fusese cel al negocierilor de pace cu Rusia, o acceptă, ceea ce bineînțeles că a refuzat imediat după încheierea acestora. Încă din timpul ultimelor săptămâni de negociere la Brest Litovsk, Puterile Centrale au început să întetească presiunile în direcția încheierii păcii cu România oficială.

Evenimentele s-au accelerat odată cu apropierea datei de 18 februarie 1918, când expiră armistițiul ruso-german din decembrie (la care era și armata română parte), când erau deschise, atât opțiunea reluării ostilităților (cum amenințau germanii) sau prelungirii acestuia în condițiile în care negocierile la Brest Litovsk ar fi continuat. La 18 februarie 1918, sosește la Buftea, generalul Alexandru Averescu, noul premier român, pentru a discuta cu mareșalul Mackensen și alte oficialități ale inamicului starea relațiilor României oficiale cu Puterile Centrale. Pretextul reuniunii a fost discutarea situației militare odată cu expirarea armistițiului, iar întrevederea fusese solicitată de partea română. Întrevederea, conform notelor lui Averescu, s-a transformat într-o discuție deschisă asupra clauzelor unei păci. În formularea memoriilor lui Averescu – deja șef al guvernului României oficiale – Mackensen era de acord cu păstrarea armatei române mobilizată pentru situația din Basarabia, dar arăta că se pune chestiunea cedării Dobrogei, ceea ce premierul a respins. Atât în chestiunea dinastică, cât și în altele, generalul Averescu a menținut poziția oficială, respingând așadar presiunile germane¹. Mai mult, Averescu dobândise încredințarea că armata română nu va fi demobilizată la pace, chiar că va putea fi sprijinită la nevoie de către armata germană în Basarabia. Era un lucru fundamental care era, practic, principala chestiune urmărită la Iași: păstrarea armatei române.

Odată ce semnarea la Brest Litovsk a tratatului de pace s-a consumat, aceste presiuni ale Centralilor au devenit ultimative, alternativa fiind lansarea unei ofensive decisive împotriva armatei române din Moldova. Încă de la 24 februarie 1918, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, contele O. Czernin, sosit la București pentru negocieri, comunica în mod confidențial, condițiile prealabile ale păcii, cu mențiunea că: *„Dacă grosul chestiunii e primit, se va trata 10 sau 12 zile; dacă nu, armistițiul e sfârșit și atacăm. Cunoaștem forțele și cantitatea munițiilor dv.: Va fi o campanie de 4 săptămâni și atunci va fi cu totul altceva; pentru Rege, sfârșitul. Condițiunile – «o fâșie pe frontiera munților pentru noi [Austro-Ungaria – n.n.]; am micșorat mult pretențiunile: astfel, la început se voia Sinaia. Pierdeți, de asemenea, toată Dobrogea. În schimb, veți lua Basarabia, care e mai mare decât ce pierdeți. Pentru o țară care e la pământ, e mai mult decât se putea spera. Dacă Regele primește, Suveranii noștri îl iartă și primesc să întindă mâna.*

apoi Antanta trebuie să rostească cuvântul decisiv, că sunt dispuși să trateze. Dar când vine momentul, sunt ferm hotărât să fac cât mai mult posibil, să fac apel public la popoarele Puterilor Centrale și să le întreb dacă preferă să lupte pentru cuceriri sau dacă vor avea pace.

O soluție cu Rusia cât mai repede posibil a determinat apoi Antanta să abandoneze decizia de a ne extermina, și după a face pace – chiar și în pierdere – acesta este planul meu și speranța pentru care trăiesc. În mod natural, după capturarea Parisului, toți «conducători» – cu excepția împăratului Carol – vor cere o pace «bună», dar nu o vom obține în niciun caz. Oprobiul de a fi «pierdut pacea» îl voi lua asupra mea. Deci, sper, să putem ieși din actuala situație în cele din urmă, deși mai degrabă aspru tratați. Dar vechile zile nu se vor întoarce niciodată. O nouă ordine se va naște în lupte și convulsii. Am spus acest lucru atât de public câtva timp în urmă în discursul meu din Budapesta și a fost primit cu dezaprobare practic din toate părțile”.

¹ Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 291 și urm.

*Este singura lui scăpare. Pentru rest, din punct de vedere economic, nu voim ca țara să nu se poată ridica*¹.” Așadar, Puterile Centrale ținteau să ocupe întreaga Românie, mai mult, să o deposeze de Dobrogea și de culmile munților Carpați, să exploateze bogățiile economice, vreme îndelungată. În contrapartidă, se evidenția că va fi de acord cu prezența românească în Basarabia, totul fiind un pachet mixt de condiții, care trebuia acceptat la Iași, în schimbul continuității dinastice și „iertării” regelui Ferdinand. Bineînțeles, și al anulării anunțatului atac armat, anihilator, al armatei romane.

Nu poate fi subliniat îndeajuns faptul că Puterile Centrale, în pofida schimbării dramatice a mediului internațional și a evoluției războiului în a doua jumătate a anului 1917, a prăbușirii frontului rusesc și a multiplelor fraternizări între trupele beligerante pe întinderea acestuia, refuzau să ia notă de această realitate, așa cum vădește evoluția cazului României. Chiar confrunțați cu instabilitate în cadrul propriilor imperii – la începutul anului 1918, au fost mișcări violente în mari orașe din Germania și Austro-Ungaria –, dar și cu schița lumii postbelice, zugerăvită în luna ianuarie 1918, de președintele american W. Wilson, în cele „14 puncte”, liderii politici și militari, germani îndeosebi, au continuat să nutrească iluzia unui deznodământ favorabil al războiului. În perimetrul acestei iluzii se situează și poziționarea lor față de România după încheierea păcii de la Brest Litovsk, condițiile extrem de grele impuse acesteia sub amenințarea cu folosirea forței militare copleșitoare de care dispuneau pentru a subordona/vasaliza statul român.

Acestei iluzii, România oficială i-a răspuns cu o strategie potrivită circumstanțelor militar-politice, imediate și de perspectivă, întemeiată pe prezumția solidă că războiul nu va fi câștigat de Puterile Centrale – intrarea în luptă a SUA de partea Antantei și proiectul postbelic, anunțat de președintele Wilson, justificau deplin această orientare – deci că trebuia câștigat timp pentru ca procesele în curs – inclusiv al erodării frontului intern în ansamblul Puterilor Centrale – să se maturizeze. Ținta acestei strategii era că, păstrând lealitatea față de Alianții din Antantă, având grijă să minimizeze orice factor, ar putea să contravină evoluției proprii pe direcția aleasă, să poată la momentul oportun, să reintre în război și să finalizeze țelul propus prin participarea la el (realizarea unității naționale). Între factorii de care trebuia ținut cu precădere seamă în implementarea acestei strategii era evitarea recunoașterii legalității oricărei ciuntiri de teritoriu a Vechiului Regat, deopotrivă cu păstrarea unui nucleu puternic de armată națională sub comandament propriu, capabil să fie amplificat rapid la momentul respectiv, dar și a păstra distanță de evoluțiile contradictorii din Rusia și Ucraina.

De ce considerăm că pacea încheiată la București la 24 aprilie/7 mai 1918 cu Puterile Centrale nu este o veritabilă pace, ci un „armistițiu plus”?

Pentru că această desemnare/evaluare corespunde cel mai bine, nu atât condițiilor care au fost stabilite în tratat – altminteri numit „pace” –, cât orientării de ansamblu a decidenților României oficiale, atunci când au fost nevoiți să încheie acest act, pentru a evita zdrobirea armatei române și lichidarea conducerii politice și militare legitime a acesteia.

Două elemente trebuie să fie avute deopotrivă în vedere, atunci când susținem teza acestui „armistițiu plus” cu care echivalăm tratatul de pace semnat la 7 mai cu Centralii. Mai întâi, evidența că în laboratorul decizional de la Iași – unde s-a gândit această strategie – pacea solicitată de inamic nu era considerată ca o pace finală. În această perspectivă, extrem de prețioase sunt informațiile pe care Constantin Argetoianu, negociator la București al textului tratatului, le-a comunicat într-o convorbire cu Alexandru Marghiloman, la 7 martie 1918. Potrivit notelor lui Marghiloman, C. Argetoianu „*Vede trei soluțiuni: 1) Pace inacceptabilă dacă e prea rea; se va continua războiul; e inutil pentru rezultatul imediat, dar ne dă șanse pentru pacea generală; 2) Pace rea, ne supunem, însă înseamnă vrăjmășia pentru viitor; 3) Pace favorabilă; dacă e acor-*

¹ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. 3, p 366.

*dată ne reîntoarcem de-a dreptul la politica noastră tradițională. Dar, din toate cele ce-mi spune, se simte că nimic nu e rupt cu vechii aliați*¹. Concluzia lui Marghiloman este veridică.

Așadar, la Iași se evaluase cu atenție caracterul păcii, care urma să fie încheiată, iar în concepția României oficiale, ea nu trebuia să ducă la ruperea legăturilor cu Antanta, practic, așadar, nu trebuia să fie o „pace”, mai ales una favorabilă, pentru că ar fi însemnat schimbarea de alianțe, iar cea „inacceptabilă” însemna continuarea războiului. Așa cum a comentat pe bună dreptate Marghiloman, pacea trebuia să arate că: **„nimic nu e rupt cu vechii aliați”**. Un „armistițiu”, care să corespundă obiectivelor ambelor părți. Că este așa o mai demonstrează și un alt lucru. În tabere adverse, situația relațiilor României oficiale cu Puterile Centrale, a fost rezumată magistral după reuniunea avută cu Argetoianu, de Horstmann, secretarul politic la legației Germaniei la București și a fost consemnată de memorialistul Marghiloman, la 7 martie 1918: **„Iată rezumatul situației politice făcut de Horstmann, ca un lucru foarte natural: Regele scapă. Nici nu se vorbește de soarta lui. Anarhia rusească a stabilit un fel de confraternitate. Voi luptați contra bolșevicilor în Basarabia, noi vom intra în Ucraina contra lor: avem acum aceleași interese”**.²

Al doilea element care justifică evaluarea păcii ca un „armistițiu plus” îl constituie faptul că ea nu a fost niciodată trecută prin parlamentul României pentru a fi ratificată, în pofida faptului că s-au făcut repetate și intense presiuni asupra noului legislativ român, „ales” conform înțelegerilor făcute prin „pace”, regele refuzând cu încăpățănare acest lucru. Actul însuși al „păcii” era lipsit de legalitatea necesară din punctul de vedere al României, întrunind atributele unui armistițiu între beligeranți, care poate fi denunțat oricând. Interesele comune ale celor două părți, de a asigura stabilitatea în zona proprie de acțiune, într-un Est al Europei bântuit de primejdia contagiunii bolșevice – care nu va întârzia să cuprindă și centrul și sud-estul continentului, grăbind sfârșitul conflagrației –, au jucat rolul predominant în menținerea acestui parteneriat inedit, în ultimul an al Marelui Război, până la denunțarea lui de către România ca putere loială și legală a Antantei, la 9-10 noiembrie 1918.

V. Vara-toamna anului 1918

„Pacea” de la București sau **„armistițiul plus”**, cum l-am numit, pentru a evidenția veritabila sa însemnătate, era de fapt o pândă reciprocă a celor doi semnatari. Fiecare parte a căutat să câștige timp. Românii, așa cum germanii o știau, voiau timp pentru ca războiul să se desfășoare, conform raportului de forțe și „oboselii” beligeranților pe fronturile europene, creând momentul pentru a-și relua locul alături de Antantă, temporar suspendat, datorită păcii încheiate de Rusia la Brest Litovsk.

Dacă Rusia ieșise în război și părea că Puterile Centrale se întăriseră, schimbând raportul de forțe între beligeranți, situația generală nu era deloc favorabilă acestora, dimpotrivă. SUA aducea cu frecvență, sporită de la o zi la alta, formidabilul ei potențial militar în Europa, iar instabilitatea și lipsurile de subzistențe pentru populație din tabăra Centralilor erau amplificate de tensiunile intra-coaliție, între componentele ei. Oficialii germanii și austrieci de la București nu precupețeau să fluture amenințarea „năvalei” asupra Moldovei – așadar nimicirea armatei romane –, dar era tot mai evident că Centralii nu mai aveau nevoie de un alt front deschis în Est, mai ales că pacea de la Brest Litovsk arăta că nici guvernul bolșevic de la Moscova nu era mulțumit de consecințele ei, și dădea semne că se pregătesc să o denunțe. Germanii voiau timp pentru a putea să transfere cât mai rapid forțele din Est către frontul occidental, înainte de a fi prea târziu, și a căuta să obțină decizia definitiv. Între începutul lui mai, când se încheie „pacea” și momentul în care România oficială realizează că tergiversarea și rezistența în fața

¹ *Ibidem*, p. 392.

² *Ibidem*, p. 356-357.

exigențelor ocupanților au fost comportamente adecvate și că poate să se pregătească denunțarea „păcii” nu s-au scurs decât patru luni. La 17/30 septembrie 1918, regele Ferdinand declara premierului guvernului „păcii”, că a sosit momentul în care acesta trebuie să-i fie de folos:

„*«Marghiloman, mi-ai făcut un mare serviciu, un foarte mare serviciu...» Eu: «Nu mi-am făcut decât datoria...» Regele: «Nu, și o spun fără fraze, după cum simt. Trebuie să urmezi a ne face serviciu! Timpurile sunt foarte grele...»*

Vorbim de Bulgaria și de frontul occidental: trebuie câștigat timp; unde am fi astăzi dacă a-și fi fost ascultat? Dar ceiace s'a făcut, s-a făcut. Regele: Să căutăm a câștiga timp și a întârzia ratificarea. Eu: Numai să avem înțelepciunea de a tăcea.

Impresiunea generală. Eventualitatea retragerii mele e prevăzută și Regele trebuie să-și aibă soluțiunea. A câștiga timp față de chestiunea internațională e dorința cea mai scumpă a Regelui”¹.

Discuția regelui Ferdinand cu premierul Marghiloman, de la sfârșit de septembrie 1918 – doar 40 de zile înainte de semnarea armistițiului pe frontul occidental și sfârșitul ostilităților – are însemnătatea unei schimbări în poziția României în ansamblul Marelui Război. În mod voalat, regele soma pe Marghiloman să-i fie loial și să cedeze locul unui alt premier pentru a implementa schimbarea. Se consemna astfel decizia de abandonare a „armistițiului plus” și reluarea libertatea de acțiune – „*eventualitatea retragerii mele e prevăzută și regele trebuie să-și aibă soluțiunea sa*”. Așadar, un nou guvern, al „**războiului 2.0**” împotriva Centralilor, era avut în vedere pentru a concretiza marea strategie politico-militară din vara anului 1916.

Memoriile premierului Marghiloman, cel care are privilegiul de a fi în cunoștință de cauză, prin însăși funcția sa, cu adevăratul curs al evenimentelor și al atitudinii forurilor responsabile naționale, prin contacte zilnice, atât cu oficialii înalți din statele Centralilor, dar și cu lumea politică românească, sunt grăitoare pentru modul în care regele Ferdinand și cei apropiați acestuia, inclusiv comandanții armatei, au ajuns la sfârșitul lunii septembrie 1918, la doar patru luni de la semnarea „armistițiului plus”, la concluzia spusă limpede și relatată mai sus.

Momentul 17/30 septembrie 1918 nu a apărut ca o ocazie neașteptată, venită din senin și contrară așteptărilor „partidei antantiste” din România. Regele avusese, cu o lună înainte, la 18/31 august 1918, o discuție similară cu același sfetnic al său, care o relatează, înțelegând foarte bine că suveranul este în căutarea unui nou premier: „*Dar ce voiesc Germanii? Eu: Ca România să nu se schimbe. Regele: Ei voiesc mai ales ca să se atingă de armată și s-o slăbească în toate felurile. Nu vezi oare d-ta vreun alt guvern posibil. – Eu: Aversescu, dar cum e antantist... – Regele: Nu tocmai atâta (după declarațiile făcute în Parlament, această afirmațiune mi se pare ciudată). Da, Aversescu și Stere, și cu incapacitatea de organizare a lui Stere ar fi un haos. [...] Regele a răs de o combinație Arion sau Carp–Arion; dorește ca Parlamentul să fie închis cât de curând; nu va mai face înaintări în armată”².*

Este limpede că la Iași, unde se aflau suveranul și apropiații acestuia se lua în calcul o răsturnare dramatică a situației și nu se aștepta decât momentul prielnic, iar opoziția eventuală a lui Marghiloman trebuia anesteziată. Înfrângerile Germaniei pe frontul occidental și deopotrivă victoria armatelor aliate din Sudul Europei împotriva armatei bulgare, evenimente care vor avea loc curând, vor dinamiza această stare de spirit caracteristică întregii perioadă a „armistițiului plus”, cea mai grea etapă a „**izolaționismului militar**”, asumat de România pe Frontul de Est. Știrile de pe Frontul de Vest, unde germanii se aflau în dificultate, dar și cele de pe cel de sud, unde Armata de Dunăre a Antantei câștiga teren în fața trupelor bulgare, aflate, după unele surse, într-o stare de anarhizare crescândă, au părut regelui că sunt un semnal că, în ansamblu, Puterile Centrale se află în prag de dezastru militar. Interpretarea acestor știri a fost corectă, dar ca și în cazurile privind victoria bolșevică în Rusia și încheierea armistițiului pe Frontul de Est sau în cazul negocierilor de pace de la Brest Litovsk, conducerea politică

¹A. Marghiloman, *op.cit.*, vol. 4, p. 41-42.

²*Ibidem*, p. 19-20.

a României nu s-a grăbit, nu a recurs la măsuri pripite, fiind conștientă că riscurile sunt încă foarte mari.

Strategia adoptată a fost aceea de a evita o confruntare cu trupele germane, aflate pe teritoriul național, și a desfășura o acțiune diplomatică adecvată, care să vizibilizeze România ca aliat al Antantei, îndrituit să mențină pozițiile acesteia pe frontul oriental. Chibzuință, dar și prudență în acțiune, precum și cumpănire a resurselor la dispoziție și celor necesare unui astfel de pas și deopotrivă a amenințărilor potențiale.

Una dintre trăsăturile „păcii” din mai 1918 cu Centralii este faptul că aceștia din urmă au fost de acord cu păstrarea a cel puțin jumătate din forța militară românească (8 divizii), cu condiția să fie utilizată în Basarabia (unde propuneau chiar un sprijin militar la nevoie), restul urmând a fi demobilizată, inclusiv prin trimiterea celor lăsați la vatră în teritoriul ocupat. Semnificația acestui fapt, care însemna conservarea corpului de comandă superioară al armatei, inclusiv a instituțiilor de planificare și conducere militară – Marele Stat Major întâi de toate, dar și a comandamentelor de corp de armată și divizie necesare – nu poate fi defel subestimată. În acest fel, era lăsată deschisă opțiunea – de care Germania, întâi de toate, s-a temut permanent – ca România să întoarcă armele împotriva Centralilor la prima ocazie, iar în condițiile complexe de atunci să poată redeschide un alt front alături de Antantă¹. Pentru a nu menționa și faptul că, la adăpostul acestei forțe, monarhia, dar și partida antantistă a clasei politice, a putut să continue să existe pe un teritoriu național liber, scutit de constrângerile ocupației străine², deși nu și de amenințările pe care inamicul nu precupețea să le afirmă ori de câte ori acțiunile afirmate la Iași stânjneau planurile sale.³

VI. Jocul pe „cartea rusă”

Între condițiile favorabile implementării unei asemenea opțiuni de racordare la Antantă, nu trebuie subestimat faptul că situația din Rusia post-pacea de la Brest-Litovsk nu era defel promițătoare pentru intenția Centralilor de a concentra întreaga lor capacitate combativă pe Frontul de Vest. Știrile apărute în presa internațională a vremii lăsausă se întrevadă că Rusia bolșevică suporta cu greu condițiile păcii, că în fostul imperiu – în pofida confruntării inclusiv militare între puterea bolșevică și opoziția ei interni – se manifestau încă forțe însemnate, inclusiv bolșevice, care ținteau redeschiderea războiului împotriva Germaniei și aliaților acesteia. Potrivit unei telegrame Reuter din 10 aprilie 1918, care reproducea comunicate ale oficialităților bolșevice, Rusia pierduse prin Brest Litovsk 780 000 km², 56 milioane de locuitori, o treime din rețeaua de cale ferată, peste 70 la sută din minele de fier și 90 la sută din producția de cărbune și un număr uriaș de fabrici și uzine⁴, așadar o situație care o plasa într-o poziție de inferioritate și slăbiciune evidente. Cu toate acestea, potrivit știrilor din presă, Troțki lansase

¹ Conform unor studii recente, demobilizarea armatei române ca urmare a păcii de la București cu Puterile Centrale a fost un proces îndelungat, care nu se încheiasă la sfârșitul conflagrației mondiale: „În ansamblu, demobilizarea Armatei Române a fost un proces complex și de lungă durată. Deși trebuia să se încheie în iunie-iulie 1918, ea nu doar că s-a prelungit mult după mijlocul verii aceluși an, dar nu era finalizată în fapt nici în momentul încheierii armistițiului dintre Puterile Centrale și Antantă”. Dorin Dobrinu, *1918-2018: O istorie necunoscută a Centenarului, Pacea de la București, 24 aprilie/7 mai 1918* (II), 06 octombrie 2018, în [https://moldova.europalibera.org/a/pacea-de-la-bucure%C8%99ti-24-aprilie-7-mai-1918-\(ii\)-semnarea-tratatului-de-pace/29529276.html](https://moldova.europalibera.org/a/pacea-de-la-bucure%C8%99ti-24-aprilie-7-mai-1918-(ii)-semnarea-tratatului-de-pace/29529276.html). Trebuie spus că Marele Stat Major a căutat să eludeze constant aplicarea prevederilor militare ale păcii de la București cu Puterile Centrale.

² La Iași a funcționat, între mai și noiembrie 1918, o misiune militară a Puterilor Centrale cu însărcinarea de a urmări îndeplinirea clauzelor militare ale păcii.

³ Dorin Dobrinu, *Demobilizarea armatei române, primăvara-vara anului 1918*, octombrie 21, 2018, <https://moldova.europalibera.org/a/demobilizarea-armatei-rom%C3%A2ne-prim%C4%83vara-vara-anului-1918-bloguri-radio-europa-libera/29555797.html>.

⁴ <https://twitter.com/revoltingrussia/status/983902466214277120/photo/1>: Russia's severe losses (Reuter's telegram).

un vast program de formare a Armatei Roșii, utilizabilă, desigur, atât împotriva opozițiilor interni, dar la nevoie și a celor externi, iar presa bolșevică era plină de articole care susțineau voința de a se opune imperialismului german. Pe de o parte, guvernul bolșevic a făcut apel la clasa muncitoare din statele Antantei de a sprijini guvernul rus, pentru a rezista imperialismului german, pe de altă parte, a lansat chemarea la luptă pentru o pace echitabilă, fără anexiuni și despăgubiri financiare. La începutul lui mai 1918, M. Litvinov, trimisul guvernului bolșevic la Londra, a publicat, în presa britanică, un editorial în care afirma că: „*prelungirea războiului va duce la înfrângerea revoluției rusești și triumful militarismului și reacțiunii pretutindeni*” și lansa chemarea la sprijinirea Rusiei bolșevice de către muncitorimea britanică, subliniind că: „*militarismul german este subminat de propaganda trupelor noastre și de declarațiile noastre privind scopurile războiului și politica noastră de pace*”¹. Era tipul de propagandă desfășurată de trupele rusești aflate în contact cu cele germane, precum și în rândul prizonierilor germani din Rusia, care erau returnați în Germania, conform tratatului de pace. La 16 mai 1918, presa americană publică un protest al guvernului bolșevic adresat Berlinului, potrivit căruia se intenționează mobilizarea de forțe pentru a se apăra împotriva primejdiilor situate „*dincolo de limita stabilită prin tratatul de la Brest Litovsk*”². La începutul lunii iunie 1918, agenția Reuter cita presa germană („*Frankfurter Zeitung*”), care făcea referință la ziare rusești, pentru a demonstra că: „*este o dorință generală de revizuire a tratatului de la Brest Litovsk*” și că „*societatea rusă începe să se ridice din letargie*”, mai mult că bolșevicii vor trebui ca pentru a rezista politic să se alinieze acestei opinii, „*să proclame absolută ostilitate față de Germania*” și că acest lucru se manifesta deocamdată prin rezistența pasivă și acțiuni diplomatice.³

Este de înțeles că această resuscitare a ostilității antigermane a Rusiei bolșevice a jucat un rol în orientarea avută de conducerea pro-Atantă a României aflată în „izolaționism militar”. Poate chiar mai importantă decât aceasta percepție a unei „chestiuni neterminate” în Estul continentului, pe întinderile uriașe ale Rusiei, care cu greu puteau fi gestionate politic și militar de către Germania și Austro-Ungaria sau Turcia (în Caucaz), mai ales pe fondul războiului civil în dezvoltare, este constatarea nemediată și realizată zilnic asupra greutăților extraordinare pe care le întâmpina spatele frontului în Germania și Austro-Ungaria. Zilnic, premierul progerman A. Marghiloman era chemat să medieze privind discrepanța enormă a cererilor Centralilor și posibilitățile țării și să sesizeze chiar el abuzurile făcute cu rechizițiile de hrană din România ocupată, mult peste normele convenite și violențele cu care erau însoțite acestea. La proteste, atât germanii, cât și austriecii răspundeau că rațiile în țările lor sunt minuscule pe cap de om, așadar că se confrunta cu o situație explozivă pe „frontul intern”. La 1 mai 1918, Marghiloman notează: „*Sunt surprins de jecmăneala din ce în ce mai mare! În provincie se ia tot; deși dându-se 12 500 de vagoane din Basarabia, se luase angajamentul să se lase țăranilor hrana, pe Iunie-Iulie: li se lasă un sac pentru un an; iar când mă plâng, toți, dela Kühlmann până la Horstmann, repetă: «Ce vreți? În Austria se moare de foame».*”⁴ O zi mai târziu, el notează în jurnalul său zilnic: „*Predau de asemenea o protestare scrisă contra rechizițiilor fără frâu ale porumbului, la țară. Îi repet că am avut o înțelegere pentru 10 mii vagoane devenite apoi 12 500, de dat din Basarabia, în schimbul cărora s’a luat angajamentul să nu se mai scoată nimic din țară. Eu îmi țin cuvântul; față de mine cuvântul nu e ținut. Mareșatul [Mackensen – n.n.], destul de nemulțumit de ce află, fâgăduiește*”⁵. Nu era defel greu pentru clasa politică românească să realizeze faptul că inamicul era undeva la capătul puterilor, iar această constatare era întemeiată nu doar pe jaful practicat oficial asupra rezervelor de

¹ <https://mobile.twitter.com/revoltingrussia/status/992275128372289537>.

² <https://mobile.twitter.com/revoltingrussia/status/996586032136179712>.

³ <https://twitter.com/revoltingrussia/status/1003833795299012609/photo/1>.

⁴ A. Marghiloman, *op.cit.*, vol. 3, p. 493.

⁵ *Ibidem*, 496-497.

hrană ale populației pentru transportare în statele de origine – care s-a amplificat de-a lungul acestei perioade –, dar și prin contactul cu oficialii Centralilor care nu se sfiesc să menționeze gravele lipsuri din țările lor.

Centralii nu doar că se aflau într-o situație internă foarte dificilă – oricât ar fi încercat să ascundă această realitate oficialii lor, în România ocupată – dar deopotrivă se iviseră contradicții care răzbăteau în presă între cele două principale componente ale alianței: imperiile europene. O depeșă din Haga menționa, de pildă, la 27 aprilie 1918, că în ziarul vienez „Arbeite Zeitung” se arăta deschis că: „*nu vom permite să fie vărsat sânge austriac, acum sau mai târziu, pentru a păstra curierile germane*”. Mențiunea era făcută în legătură cu anexarea statelor baltice după pacea de la Brest Litovsk, fiind de asemenea arătat că „*Acțiunea Germaniei va fi plătită mai târziu cu un alt război, odată ce Rusia va fi îndeajuns de puternică. Acesta va fi, desigur, în întregime doar o chestiune a Germaniei*”¹. Mai mult, la 1 mai 1918, într-un ziar din New York, John Reed, numit consul general al Rusiei bolșevice în această metropolă, arată situația schimburilor de prizonieri între Rusia și Germania ca urmare a păcii de la Brest Litovsk și menționa că germanii și austro-ungari nu manifestau nicio dorință de a se întoarce și că fiind recuperați de aceste state, datorită propagandei bolșevice, vor determina „*grave consecințe interne în Germania într-un interval de un an dacă armatele germane nu vor fi victorioase pe Frontul de Vest*”. Deopotrivă, el arată că numeroși tineri în Rusia sunt dispuși să se ofere voluntari pentru a lupta alături de aliați împotriva Puterilor Centrale.²

În presa internațională au apărut și știri privind faptul că a fost o dezbatere intensă între cei doi corifei ai revoluției bolșevice, Lenin și Troțki, în legătură cu semnarea păcii de la Brest Litovsk. În fața amenințării germane că, dacă nu se semnează pacea, atunci la 18 ianuarie 1918 la expirarea armistițiului semnat în decembrie (de care a fost legat și România). Centralii vor relua războiul, Troțki a venit cu propunerea de a nu se semna pacea. Într-o scrisoare adresată lui Lenin, publicată la 7 mai, într-un ziar din New York, Troțki arăta argumentele opțiunii sale: „*Este imposibil să semnăm pacea lor. Au fost deja de acord cu guvernele fictive ale Poloniei, Lituaniei și Curlandei, și alte concesii teritoriale, militare și tratate comerciale, în vederea auto-determinării. Aceste provincii, în interpretarea germană, sunt deja state germane independente și, ca state independente, au încheiat acorduri teritoriale și de alt gen, cu Germania și Austro-Ungaria. [...] Noi anunțăm sfârșitul războiului și demobilizarea fără să semnăm pacea. Declarăm că nu putem să participăm la un război de jaf cu aliații, după cum nici la o pace de jaf. Soarta Poloniei, Lituaniei și Curlandei va fi plasată în responsabilitatea clasei muncitoare germane. Germanii nu vor fi în măsura să ne atace după ce vom declara că războiul a luat sfârșit pentru noi*”³. Conform unei cărți, publicate după război (1925) de Troțki, acesta a relevat realitatea acestei dispute, precum și răspunsul lui Lenin la propunerea sa: „*este riscant, foarte riscant. Să presupunem că militarismul german este îndeajuns de puternic, ceea ce este foarte probabil, să începă o ofensivă împotriva noastră – ce vom face atunci? Nu trebuie să riscăm; pentru moment revoluția noastră este cel mai important lucru din lume*”⁴. Pacea a fost semnată, iar Troțki a demisionat din postul de ministru de Externe al guvernului bolșevic.

¹ <https://mobile.twitter.com/revoltingrussia/status/989723313986420739>.

² <https://mobile.twitter.com/revoltingrussia/status/991172862961635335>.

³ <https://mobile.twitter.com/revoltingrussia/status/993347190633451520>.

⁴ Leon Trotzky, *Lenin*, p. 40. <https://vdocuments.site/leon-trotsky-lenin.html>. (01 January 1925). În memoriile sale – *Viața mea* – publicate în 1925, Troțky arată că Lenin a recunoscut că pacea de la Brest Litovsk a provocat aprinse dezbateri în partidul bolșevic: „*Cum a considerat Lenin însuși episodul Brest Litovsk când acesta aparținea trecutului? Lenin mi-a spus aprecierea lui: nu merită menționat. Dar, de mai multe ori, el a vorbit despre «importanța propagandistică extraordinară a negocierilor de la Brest Litovsk» (de exemplu, în discursul său din 17 mai 1918). La congresul partidului la un an după pace, Lenin a remarcat: Izolarea noastră extremă față de Europa de Vest și toate celelalte țări ne-a lipsit de orice suport obiectiv pentru a judeca posibilitatea revoluției proletare în Occident. Rezultatul acestei situații complicate a fost că problema păcii de la Brest-Litovsk a adus multe diferențe de opinie în partidul nostru. (Discursul din 18 martie 1919)*” – Leon Trotzky, *My Life* (1930) – chapter XXXII, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1930/mylife/index.htm>.

Desigur, trebuie să ne întrebăm dacă aceste depeșe puteau să ajungă la cunoștința guvernanților români, într-o epocă în care, de pildă, între Iași și București se călătorea cu trenul, chiar pentru oficialități înalte, peste 40 de ore. Este însă o realitate, așa cum ne încredințează Marghiloman în memoriile sale, că circulația prin telegraf a acestor depeșe era curentă și rapidă, cenșura – de ocupație la București, sau internă la Iași – lasă să treacă doar știri inofensive, dar responsabilii următori se poate afirma cu destulă siguranță că aveau cunoștința de cele mai multe dintre ele.

Aceste elemente mai sus înfățișate, care consolidau o stare de spirit tot mai răspândită – mai mult în cazul partidei antantiste, dar prezentă și în sânul celei afiliate „păcii” de la București, în acest caz fiind exprimată prin temerea de răspunderile profilate la orizont, așa cum se constata din literatura memorialistică favorabilă denunțării „armistițiului plus” –, au alimentat constant orientarea către o răsturnare de fronturi. În implementarea acesteia, unitatea armatei și strânsa legătura între conducerea politică și suveranul României au jucat un rol esențial. Pentru că trebuie menționat că regele Ferdinand a acceptat guvernul Marghiloman, iar liderul conservator progerman a acționat conform voinței suveranului, îndeplinind scrupulos directivele acestuia, încercând și reușind să salveze în extremis unele situații când puterea ocupantă dădea semne că vrea să pună capăt ambiguității de orientare a României, printr-o „năvală” asupra părții neocupate a țării. Aici, unde se află și monarhul și reprezentanții partidei antantiste (întâi de toate, Ion I.C. Brătianu, căruia i se cerea ultimativ de către Centralii exilarea în străinătate, ceea ce nu s-a întâmplat, pentru a nu influența orientarea către Antantă), dar mai ales armata română. O astfel de conlucrare loială a guvernului „păcii” cu partida antantistă, reprezentată prin monarh, este una dintre evidentele performanțe din această perioadă plină de încercări, din vara-toamna anului 1918.

Câteva detalii despre această partidă antantistă aflată la Iași în această vară și toamnă dramatică a anului 1918, solidară cu armata și regele Ferdinand. Cuprinderea ei poate fi lesne bănuită din evaluarea făcută situației parcurse de România între armistițiu și reintrarea în război. În rândurile ei se aflau reprezentanții partidului liberal (în frunte cu Ion I.C. Brătianu) și opoziției conservatoare, condusă de Take Ionescu, care a avut răspunderea guvernării României oficiale, până la încheierea păcii și instalarea guvernului Marghiloman. Una din problemele cu care a avut a se măsura acesta din urmă, a fost acțiunea în judecată a reprezentanților vechiului guvern, fiind o solicitare practic de neevitat a forțelor ocupante. Era vorba de a fi judecați și condamnați pentru intrarea în război de partea Antantei și desfășurarea ostilităților militare. Faptul că a fost evitată o asemenea evoluție s-a datorat mai multor factori. La loc de frunte se situează faptul că Marghiloman s-a declarat permanent adeptul principiului că greșelile politice nu trebuie supuse justiției, că votul democratic este singurul judecător care le va condamna. Ori de câte ori Centralii făceau solicitări în acest sens, tot de atâtea ori Marghiloman amintea acest principiu, care îl călăuzea, dar nu evita să arate că pentru fapte de corupție sau greșeli administrative judecarea reprezentanților orientării antantiste se impune. De altminteri, un efort major a fost depus de guvernul Marghiloman pentru redactarea unei legi în acest sens, care, deși finalizată, nu a fost supusă parlamentului ales sub oblăduirea ocupației și a fost uitată după sfârșitul lunii septembrie 1918. Un alt factor însemnat a fost atitudinea regelui, care a tergiversat studiul legii și trimiterea ei Parlamentului, din motive lesne de înțeles, luând în calcul solidaritatea arătată de suveran cu orientarea antantistă (de altminteri, înlocuirea lui Ferdinand cu un urmaș al său sau cu alt reprezentant al dinastiei de Hohenzollern, a fost unul dintre dosarele cele mai sensibile ale acestei perioade, Centralii, mai ales Germania și Austro-Ungaria, fiind partizanii unei asemenea evoluții). Faptul că în final au acceptat rămânerea lui Ferdinand pe tron – așadar cu riscul dezvoltării unei partide politice antantiste în jurul regelui pe teritoriul neocupat – vorbește de la sine că se urmărea încheierea

cu rapiditate a dosarului cu România, pentru a avea libertate deplină de acțiune pe Frontul de Vest (la un moment dat se vântura chiar ideea că armata română să se asocieze efortului de război german în Vest). În sfârșit, dar nu în cele din urmă, solidaritatea conducerii superioare a armatei române cu orientarea antantistă – era greu de schimbat această atitudine după mai bine de un an de lupte cu inamicul, ceea ce o cimentase exponențial – deci cu suveranul și reprezentanții vechiului guvern a fost neîndoielnic un factor cu o greutate imensă în supraviețuirea acesteia.

De altminteri, ca o paranteză la rolul crucial jucat de armată și conducerea ei în această perioadă, trebuie menționat că Centralii au luat în considerare, la început (adică din luna martie 1918), că „pacea” și, în consecință, vasalizarea României să fie făcute cu ajutorul armatei, cu alte cuvinte cu un guvern de generali, evitându-se apelul la partida progermană a clasei politice românești. Speranțele se pare că au fost puse în primă fază în generalul Averescu, numit recent șef al guvernului de la Iași. Fără a intra în analiza acestei ipoteze și a motivării ei, faptul că a fost abandonată după prima întâlnire a generalului cu reprezentanții coaliției adverse spune mult despre realizarea de către inamic a fragilității ei, odată transpusă în practică, admițând că ar fi fost încercată. Astfel, imediat după întrevvederea noului șef al guvernului de la Iași, generalul Alexandru Averescu, la Buftea, la 19 februarie – odată cu denunțarea armistițiului din decembrie 1917 pe Frontul de Est de către Centrali – cu înalți oficiali ai coaliției adverse (mai ales germani) – unul dintre aceștia din urmă afirma: „că Iașii nu-și dau încă seama de greutatea situației. «Nu se crede oare că Regele se va întoarce la București și că vom pleca dintr-o zi pe alta?»”¹. Iar a doua zi, același oficial – responsabilul politic al legației germane la București – declara lui Marghiloman: „Mi-e foarte frică să nu fim siliți să ne batem încă o dată cu armata română. Greșesc cei din Moldova când cred că șovăim ca să mai vărsăm sânge”². Evident că aceste remarci erau determinate de poziția avută de Averescu în cursul întrevederii. În cursul acestei reuniuni – așa cum arăta în memoriile sale Alexandru Averescu – el a fost foarte ferm a nu admite principala cerință a Centralilor, adică înlăturarea dinastiei: „Tot în convorbirea cu caracter privat, mi-a spus că prima chestiune de regulat va fi aceea a dinastiei. Mi-a făcut confidența că este hotărâtă schimbarea dinastiei, lucru la care au convenit și fruntașii noștri din București. Am spus marelui că pentru mine, acesta este punctul cel mai greu; că deoarece am primit mandatul de șef de guvern dela actualul Rege, nu pot sub niciun cuvânt conveni la decapitarea Suveranului meu. Marelui a convenit că situațiunea nu este plăcută, dar știe că Împăratul este fixat asupra acestui punct. I-am spus că în cazul acesta voi merge personal și imediat la Berlin. L-am rugat pe el să-mi solicite o audiență la Kaiser”³. Când, cinci zile mai târziu, generalul Averescu s-a aflat în fața miniștrilor de Externe ai Germaniei și Austro-Ungariei, Kühlmann și Czernin a constatat că situația se schimbase radical: „La conferința cu cei doi miniștri de externe: von Kühlmann și contele Czernin, m-am găsit dela început în fața unei situațiuni schimbate. Acest lucru, fără să mă desorienteze, m-a îndispus foarte mult. Nici măcar nu am dat răspuns direct, ci am spus pur și simplu: eu am primit să formez guvernul, bazat pe declarațiunile publice făcute de guvernele Dvs., că vor să încheie pacea fără despăgubiri și aneмиuni; mă găsesc acum în fața unei noi situațiuni. Este firesc să modifice și eu hotărârea mea. Voi aduce aceasta chiar azi în cunoștința Suveranului meu. M-am sculat și conferința noastră a luat sfârșit, de la sine. În momentul plecării, contele Czernin mi-a spus că avea însărcinarea să facă o comunicare personală Regelui, din partea Împăratului Austriei. I-am promis că-i voi da răspunsul îndată ce voi ști hotărârea Majestății Sale, ceea ce am și făcut. [se solicita o întâlnire a lui Ferdinand în teritoriul controlat de trupele romane – n.n.]”⁴. Așadar, încredințată că utilizarea celui mai popular șef al armatei române și șef al guvernului de la Iași pentru a încheia grab-

¹ *Ibidem*, p. 357.

² *Ibidem*, p. 363.

³ Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 292.

⁴ *Ibidem*, p. 294.

nic pacea este o miză pierdută – din cauza opunerii lui față de soarta dinastiei și, deopotrivă, cu menționarea „pace fără despăgubiri și anexiuni”, ca poziție a delegației române –, coaliția adversă a schimbat orientarea. În ziua de 8 martie, Czernin spune: „foarte categoric” – cum a notat Marghiloman în jurnalul său – că : „după pace trebuie să fie un guvern Marghiloman. Ca și Kühlmann, nicio vorbă despre Carp. Foarte lămurit, de asemenea, că România trebuie să ia Basarabia. Protestarea Ucrainei nu e o piedică; ea nu are niciun drept să spună nimic”¹.

Așadar, coaliția adversă decisesse în urma convorbirilor că nu exista nicio speranță pentru utilizarea armatei, a corpului de comandă al acesteia, pentru încheierea păcii. Mai mult, se realizase de către inamic că armata înțelegea să rămână nedemobilizată, utilizându-se și controlul în Basarabia, pentru a preveni eventuala intervenție a Ucrainei independente, care urmărea anexarea Basarabiei. Aici, probabil că se afla motivul deciziei Centralilor, fără precedent în cazuri similare, de a fi de acord cu păstrarea de către România a circa jumătate din armata română, cu specificarea expresă în tratatul de pace „pentru a fi folosită în Basarabia”. Este ceea ce Hortsman, consilierul politic al legației germane deja realizase, anume că între România și Germania se identificase un interes comun: lupta împotriva bolșevismului.

Dacă în ce privește factorul militar, Centralii au trebuit să fie de acord cu poziția de „**izolaționism militar**” asumată de România, în planul politic au căutat să realizeze o subordonare cvasi-completă a acesteia prin tratatul de pace. Nu numai că au impus formula guvernului, Alexandru Marghiloman fiind alesul lor, dar chiar au stabilit programul de guvernare al acestuia. Potrivit memoriilor lui Marghiloman, când regele l-a însărcinat cu formarea guvernului, în urma demisiei lui Averescu, la 12 martie 1918, acceptul său nu a fost primit cu satisfacție de către negociatorul german Kühlmann: „Rece, când îi comunic deciziile Regelui; mă împinge să nu iau puterea; i-ar fi surâs o situație extremă, care ar fi adus abdicarea Regelui; ce garanții are el în contra lui Brătianu și a Reginei?”. Evident, Kühlmann, fie având informații, fie intuind strategia Iașilor în privința unei păci cu Centralii, era nemulțumit. Se știe acum² că în Consiliul de Coroană din 2 martie 1918, de la Iași, responsabilii prezenți, în frunte cu regele, avansaseră ideea că guvernul trebuie să fie format de către politicienii conservatori aflați la București. În acest fel, partida antantistă de la Iași, își conserva credibilitatea în fața Antantei, întemeiată fiind și pe orientarea neclintită a capilor armatei către rezistența armată și evitarea unei păci dezastruoase. Generalul Averescu a fost surprins să constate că la acest Consiliu de Coroană fuseseră invitați și capii armatei, ceea ce nu corespundea cutumei, dar a înțeles rapid motivul. Iată opiniile acestora în ședința de guvern întrunită de Averescu în după-amiaza de 1 martie 1918: „După amiază, consiliul de miniștri la care am chemat și pe generalii Prezan, Văitoianu, Grigorescu și intendantul Zaharia, pentru ca să lumineze consiliul asupra posibilităților și rezultatului unei reluări a operațiunilor. G-lul Prezan a făcut o expunere [...] consistând numai din considerațiuni strategice; generalul Grigorescu, nedesmințit, poate să reziste și să învingă, el vrea să fie consecvent cu angajamentele luate față de aliați. [...] G-lul Văitoianu a spus că el poate să apere frontul său, deși are 14 km de Divizie! A fost pentru mine o dureroasă decepție. Intendantul Zaharia a expus documentat situația, arătând că din punctul de vedere al subzistențelor, rezistența este o utopie. Am rezumat cele spuse în aceea că rezistența este posibilă, dar va fi de durată limitată și se va termina prin nimicirea Armatei. Armata ar scăpa de acest sfârșit fatal, numai dacă inimicul nu ar voi sau nu ar putea să ne atace sau dacă s’ar produce, pe timpul rezistenței, vreun eveniment care să schimbe fața lucrurilor, pe teatrul general de război”³. Atitudinea generalilor pentru rezistența în fața presiunii Centralilor explică neîndoielnic prezența lor la Consiliul de Coroană și, spre surprinderea premierului Averescu, dezvăluie că există o coerență de atitudine a capilor armatei și partidei antantiste în frunte cu Ferdinand și Brătianu.

¹ Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 397.

² Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 297.

³ *Ibidem*, p. 298-299.

Încheierea „armistițiului plus” a presupus și o amplă bătălie pentru a nu permite înscrierea în textul tratatului a oricărei ciuntiri a teritoriului național. Ea a fost dusă, spre cinstea întregii clase politice românești, atât de partida antantistă, cât și de guvernul instalat din voința Centralilor la București. Desigur – avându-se în vedere și orientările aliaților din tabara Centralilor –, acest deziderat nu a putut fi atins integral, reușindu-se doar limitări și o amânare a deciziilor finale. Dorința Bulgariei de a anexa întreaga Dobroge – care a fost cea mai disputată chestiune teritorială – a putut fi limitată doar la Cadrilater, restul stipulației în cauză din tratat rezerva soarta întregii provincii deciziilor păcii generale. Deopotrivă, revendicările Austro-Ungariei de a smulge culmile munților și asigura controlul trecătorilor Carpaților Orientali și Meridionali au putut fi limitate, fără a putea fi înlăturate integral.

Ceea ce trebuie însă spus neapărat este faptul că tratatul de pace de la București cu Centralii a fost încheiat într-o grabă extraordinară, sub presiunea lor, astfel încât a fost nevoie de reuniuni de experți ulterioare, care să amendeze unele dintre stipulațiile din textul semnat. Asemenea reuniuni de interpretare/amendare/completare a textului tratatului de pace oficial creau impresia că acesta este un document în continuă prefacere și redactare, ceea ce corespundea și strategiei urmărite la Iași de târăgănare a asumării unor angajamente decisive și definitive. Extraordinara grabă însă afișată de către Centralii în semnarea tratatului – și apoi în ratificarea lui, de altfel niciodată obținută – a fost determinată de înrăutățirea masivă a situației economice în Germania și Austro-Ungaria, amintită în paginile precedente. Tratatul semnat de Al. Marghiloman, ca premier al guvernului României, în ziua de 24 aprilie /7 mai 1918 va fi amendat – în clauzele economice îndeosebi, dar și în altele de importanță majoră, cum ar fi întinderea acțiunii de demobilizare a armatei române – în săptămânile următoare, fără a atinge însă o formă definitivă. Iar ratificarea – o repetăm – nu a fost făcută niciodată, în pofida presiunilor enorme ale Berlinului și Vienei.

A fost România o țară ocupată integral prin acest tratat? Realitatea a fost că România a avut un guvern legal, numit de rege, rezidând la Iași, cabinetul funcționând la București – la un moment dat premierul a cerut ca sediul să fie la Focșani, tocmai pentru a crea iluzia unei guvernări unitare a întregului teritoriu –, a organizat alegeri pentru un nou parlament – cerință a ocupanților care își doreau cu rapiditate ratificarea tratatului, dar și eventuala judecare și nimicire a partidei antantiste –, a acționat rapid pentru a răspunde cererii de unire a Sfatului Țării din Basarabia, așadar un act de întregire a patrimoniului teritorial românesc etc. În fond, însă, situația era, în general, similară perioadei armistițiului, cu excepția faptului că premierul guvernului venea la Iași pentru a conferi cu regele sau a obține semnătura acestuia pe diferite acte, demobilizarea armatei a început, dar restul armatei s-a aflat în parte în Basarabia, dar și, conform procesului în curs al lăsării la vatră, pe cantonamentele anterioare. **În mod practic, prin acest „armistițiu plus” se prelungea situația anterioară – instalată odată cu armistițiul general pe Frontul de Est, din decembrie 1917 – cu unele nuanțe agravante, cum ar fi demobilizarea unui număr de divizii, dar și cu unele stări de fapt pozitive, cum ar fi părăsirea Moldovei de către trupele rusești și lipsa trupelor de ocupație ale Centralilor dincolo de linia de luptă a Mărășeștilor. Clauzele teritoriale – Dobrogea și Muntenia se aflaseră și până atunci sub ocupație, iar Centralii refuzaseră să le evacueze la semnarea păcii, în pofida solicitărilor făcute de guvernul Marghiloman, cu intenția redobândirii prin tratat a suveranității de stat –, chiar și bună parte din cele economice (mai ales cele de perspectivă îndelungată) se aflau sub imperiul incertitudinii în ce privește deznodământul războiului.**

Iar din perspectiva continuității mării strategii de unificare națională, negociatorii „armistițiului plus”, practic partida antantistă, aveau libertatea de mișcare – desigur, mai limitată ca înainte de aprilie/mai 1918, când se aflau la conducerea oficială a statului (cu excepția regelui, care a continuat să fie constituțional simbol al statului și cu pârghia enormă a demite oricând

guvernul de la București) – de a promova propria politică, dar așteptând momentul deciziei întoarcerii de fronturi. Întreaga perioadă a „armistițiului plus” a stat sub acest semn al așteptării înfringurate a unui moment propice (care era dincolo de posibilitățile proprii a fi creat), a reluării strategiei de unificare națională alături de Antantă, dar și al imperativului conservării atuurilor naționale majore, între care armata și clasa politică (îndeosebi partida antantistă), precum și administrația și alte instituții statale. Este o izbândă reală – nu poate fi negată, nici micșorată, nici echivalată cu un „noroc proverbial” –, care va sta la temelia următorului act al acestui an – Unificarea națională.

Ce s-a întâmplat după încheierea păcii de la București (7 mai 1918) este un studiu de caz tipic pentru o țară mică aflată într-o situație de o dificultate extraordinară, aparent fără ieșire pozitivă, dar care, sub un management deopotrivă prudent și vizionar, a știut să mențină neatinse atuurile naționale cele mai de preț. Iar această țară legitimă și membră recunoscută a concertului internațional a fost limanul către care s-au îndreptat imediat după sfârșitul războiului mondial și părțile din națiunea română aflate sub stăpânire străină – Bucovina și Transilvania istorică și ținuturile adiacente – pentru că, fructificând principiul de bază al păcii generale în pregătire, autodeterminarea națională, să poată făuri România întregită. Fără România antebelică, stat cu o conducere experimentată și trecută prin greutățile unui război de doi ani, cu instituții solide și deschise acum noului impus de suferințele conflagrației, România avea șanse minime să fie făurită atunci, la sfârșitul anului 1918, cu o rapiditate egalată doar de aceea cu care imperiile adverse s-au prăbușit.

VII. Reintrarea în război

Contextul internațional către sfârșitul verii anului 1918 era evident favorabil Antantei. Mai multe elemente concură la această constatare. Pe de o parte, Antanta are forțe suficiente pentru a practica intervenții în Rusia, urmărind diverse scopuri (așa cum s-a întâmplat în Extremul Orient, unde forțe americane și japoneze se implică în războiul civil deja izbucnit, sau la Arhanghelsk și Murmansk, în Europa, unde britanicii vor să asigure comunicația continuă cu Rusia, dar să și împiedice expansionismul german). În acest timp, Germania și Austro-Ungaria au mari dificultăți în gestionarea uriașului teritoriu smuls Rusiei prin pacea de la Brest-Litovsk, iar, din luna august 1918, Corpul cehoslovac (sprijinit de puterile Antantei) ridică, prin acțiunile sale, spectrul redeschiderii unui nou front anti-Puterile Centrale în Rusia. Pe de altă parte, izbucnirile ofensive ale Germaniei pe Frontul de Vest sunt fără succes. În Germania, ca și în Austro-Ungaria, se simte tot mai mult nemulțumirea populației în fața „oboselii războiului”, ceea ce are impact negativ major asupra capacității combative a armatei pe front. Încă de la jumătatea lunii august, la Berlin se discută în ședințe secrete eventualitatea unui armistițiu. Se opune „partida militară”, reprezentată de cuplul Hindenburg-Ludendorff, comandanții armatei, care solicită mai întâi o victorie a armelor pentru a se afla pe poziții puternice la negocieri. Încă se mai speră în Germania în anumite achiziții teritoriale în Vest. Pe Frontul de Sud, în „pântecele moale” al Europei, în septembrie 1918, forțele aliate (franceze, britanice, sârbești, grecești) aplică o înfrângere serioasă Bulgariei. Atât de gravă este această înfrângere a Bulgariei în Macedonia, încât la Sofia se remarcă o instabilitate politică crescândă. Totul ia sfârșit cu încheierea unui armistițiu. În Austro-Ungaria, cercurile guvernante, căutând să evite aplicarea „celor 14 puncte”, care pecetluiau sfârșitul monarhiei, iau măsura federalizării Austriei, dar nu și a Ungariei. În proclamația împăratului Carol I din 16 octombrie 1918, se spunea că: *„Austria trebuie, în conformitate cu voința poporului său, să devină un stat federal, în care fiecare naționalitate își va forma propriul teritoriu național în propria zonă de locuire. Acest lucru nu presupune în niciun fel unificarea teritoriilor poloneze ale Austriei cu statele poloneze independente. Orașul Trieste împreună cu teritoriile sale vor beneficia, în conformitate cu dorințele poporului său, de un sta-*

*tul special*¹. În fapt, această proclamație dădea semnalul dezintegrării Imperiului habsburgic, națiunile componente având dreptul de a se organiza, iar Ungaria era lăsată să-și soluționeze singură evoluția. Washingtonul (nota Robert Lansing) a răspuns, patru zile mai târziu, că SUA sprijină voința de independență a popoarelor din imperiul habsburgic. A fost lovitura finală dată acestui imperiu și, deopotrivă, a pecetluit și soarta războiului. La 28 octombrie își proclamă independența Cehoslovacia. Regatul sârbilor croaților și slovenilor – statul unit al slavilor sudici – a prins în câteva zile formă, iar la sfârșitul lunii octombrie, la Budapesta, se schimba guvernul, noul premier fiind Mihály Károlyi, lider al unui partid promotor al independenței. Dar Slovacia s-a rupt de Ungaria prin independența Cehoslovaciei, așa cum și Croația o făcuse în zilele precedente, astfel încât prăbușirea regatului istoric maghiar era un fapt împlinit la sfârșit de octombrie 1918. Încercările ulterioare ale Budapestei de a salva din teritoriile sale au fost infructuoase, dar au prelungit conflictul în aceste părți ale Europei și în 1919. La 4 noiembrie se semna la Villa Giusti (lângă Padova) armistițiul cu Italia, fapt care consfințea și dezintegrarea armatei habsburgice. La 11 noiembrie 1918, împăratul Carol renunța la putere, fără însă a abdica, proiectând o problemă în perioada postbelică, care a generat o stare de neliniște în statele succesoare.

Nu mai puțin rapidă a fost dezintegrarea imperiului german. La 3 octombrie, Germania a cerut armistițiu pe baza „celor 14 puncte” ale președintelui Wilson (așadar negocierea lor), concomitent cu formarea unui nou guvern, sub cancelariatul prințului Max von Baden. Răspunsul american la această solicitare a năucit Berlinul. I se cerea lansarea unei democratizări a țării, indirect demiterea *kaiserului*, și se arăta că armistițiul înseamnă admiterea „celor 14 puncte” și evacuarea tuturor teritoriilor ocupate; deopotrivă, se cerea încetarea războiului submarin.

Schimbul de note dintre noul guvern german și SUA pe tema armistițiului a continuat, dar concomitent știrea despre aceste negocieri și conținutul lor au devenit publice, iar situația internă s-a destabilizat rapid. La sfârșitul lunii octombrie 1918, la Kiel, erau o insurecție a marinarilor, iar revolta se răspândea cu rapiditate în întreaga Germanie. Singura ieșire – în condițiile în care Turcia a încheiat la rândul ei armistițiu la 30 octombrie, iar Austro-Ungaria era în plină dezintegrare – era grăbirea semnării încetării focului, în scopul de a se asigura un control al retragerii armatelor din teritoriile ocupate și, deopotrivă, a evita revoluția în Germania, unde anarhia socială și bolșevizarea se înteteau. La Kiel, marinarii angajaseră, la 1 noiembrie, o veritabilă revoluție bolșevică, arborând steagul roșu și solicitând schimbarea constituției și abdicarea *kaiserului*. Este de menționat că pe parcursul schimbului de note între Berlin și Washington, Antanta a menținut presiunea asupra inamicului pe Frontul de Vest, pentru a nu da răgaz și șanse „partidei militare” din Germania să ia inițiativa și să recupereze teren în fața guvernului civil, prelungind războiul. La 5 noiembrie 1918, Wilson a informat Berlinul că mareșalul francez Foch este autorizat să primească delegația germană pentru semnarea armistițiului. În nota secretarului de stat american Robert Lansing, se specifica în mod clar că mareșalul Foch va înainta delegației germane, spre semnare, condițiile de armistițiu, în general bazate pe „cele 14 puncte” ale președintelui Wilson, dar și completările ulterioare. Evacuarea teritoriilor ocupate, anularea tratatelor semnate cu Rusia și România și retragerea forțelor militare din aceste țări, precum și despăgubirile de război erau deopotrivă menționate. Se menționa expres că „*Germania va acorda despăgubiri pentru toate daunele aduse populației civile a aliaților și proprietății lor prin agresarea Germaniei pe uscat, pe cale maritimă și din aer*”². Faptul vinovăției germane în declanșarea războiului era stabilit încă dinainte de semnarea armistițiului și negocierea păcii generale.

La București, după prăbușirea frontului Centralilor din Balcani, era tot mai clar că războiul mondial avea să se încheie curând. Cum am arătat, la Iași, regele era, în septembrie, tot mai

¹ <https://www.bl.uk/collection-items/to-faithful-austrian-people-emperor-karl>.

² <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1918Supp01v01/d385>.

decis să aplice tactica amânării în relațiile cu puterea ocupantă de la București și guvernul lui Marghiloman, practic să „înghețe” orice acțiune de conformare cu stipulațiile tratatului de pace. Notele zilnice ale lui Marghiloman sunt mărturie a faptului că ori de câte ori – cel mai adesea sub presiunea reprezentanților puterii ocupante – premierul cerea monarhului acțiune – ratificarea tratatului de pace, sancționarea legii amnistiei, chemarea în judecată a guvernului de război, între altele – tot de atâtea ori era refuzat.

De ce regele și guvernul Marghiloman (dar și alți sfetnici apropiați ai monarhului) au decis să asume o prudență oarecum exagerată în efectuarea acțiunii de reintrare în război alături de Antantă?

Desigur, conducerea politică românească a sesizat neliniștea oficialilor germani de la București – reflex al crizei grave din propria țară – în ce privește ratificarea cât mai rapidă a tratatului de pace. Deja de la 3 octombrie, regele discuta cu premierul modalități de acțiune, în sensul eliberării teritoriului ocupat și chiar a angajării operațiilor militare, înțelegând că războiul este sfârșit și Germania prăbușită militar¹.

La 7 octombrie, Marghiloman notează în jurnalul său zilnic: „*Devreme, dimineața, Horstmann, care așteaptă, în salon... foarte neliniștit. Dacă am amânat conferința, înseamnă că nu mai vreau să ratific. Pacea va fi refăcută, e mai mult ca sigur, dar se poate distruge tot lucrul făcut de atâtea vreme? Germania învinsă, rămâne oricum un Stat mare: se poate să ne așezăm pentru totdeauna printre inimiciii ei? Arion și cu mine fiind lipsă, îi e frică să nu fie dăscălit Regele și Moldova să facă vreo prostie*”². Partea germană recurge chiar la amenințări: „*Horstmann spune că vor pieri până la unu, dar nu se va lăsa România, dacă ea se declară vrăjmașă [...]. Trebuie tăiat drumul Brătenilor, fără de care [acțiune – n.n.] va fi războiul pentru totdeauna cu Germania*”³. Strategia regelui era însă deja coagulată în sensul de a se „rupe” de tratatul cu Puterile Centrale. Într-o telegramă transmisă cifrat, la 1 octombrie 1918, lui Marghiloman, Ferdinand dispunea: „*să evitați nu numai orice angajament nou, dar și orice negociere relativ la modificări ale clauzelor tratatului deja încheiat, care, în situația excesiv de frământată a orei prezente, rămâne singura bază sigură pentru relațiunile noastre cu Puterile Centrale, fără riscul de a crea pentru ziua de astăzi sau de mâine noi dificultăți cu alte puteri*”⁴. Marghiloman se execută și cere autorităților germane de la București evacuarea Capitalei de forțe militare ale Puterilor Centrale până la 15 noiembrie, ceea ce este un semn că prudența strategică era dublată de îndrăzneală de a cere încetarea ocupației cu un calendar fix, **ceea ce însemna practic eliberarea teritoriului ocupat și anularea tratatului de pace de la București**⁵. Răspunsul primit este uluitor, dar de înțeles în condițiile de atunci, în care Bulgaria încheiase armistițiul cu Antanta, iar Berlinul începuse schimbul de note cu Washingtonul privind condițiile de armistițiu general. Știut fiind că Antanta se situa ferm pe implementarea „celor 14 puncte” în acordul de încetare a ostilităților, ceea ce însemna că se va cere evacuarea teritoriilor ocupate, diplomația germană se pare că s-a concentrat pe teza că păcile separate încheiate deja (cu Rusia și România) nu vor intra între clauzele de armistițiu. Bineînțeles că a fost în zadar, iar Germania nu a putut să păs-

¹ A. Marghiloman, *op.cit.*, vol. 4, p.46. În cursul unui prânz la Bicz, la 3 octombrie, are loc următorul dialog între rege și Marghiloman: „*Vorbește de evacuarea Capitalei, în termeni care implică că el ar veni la București chiar înainte ca germanii să părăsească țara.*

– *Ating chestiunea: oferirea eventuală a Dobrogei.*

– *Un moment de reflecție, apoi: Da, trebuie primită; ocupațiunea ar fi bună, dar fără altă obligație.*

– *Eu: Desigur, dar odată ce e a noastră, o apărăm contra ori cui.*

– *Regele: De acord.”*

² *Ibidem*, p. 51-52.

³ *Ibidem*, p. 52-53.

⁴ *Apud Ibidem*, p. 53.

⁵ *Ibidem*, „*Pentru evacuarea Bucureștiului, Horstmann ar voi să amâne soluțiunea. Îi repet că la 15 Noembrie sunt demisionat, dacă Bucureștiul nu e evacuat. Va telegrafia îndată. «Pe scurt, zice el, dacă anunțați țarei că Dobrogea vi se înapoiază, că țara va fi evacuată la pacea generală și că înainte de 15 Noembrie capitala va fi liberă, va fi un mare succes»”.*

treze facilitățile economice și de altă natură pe care le impusese celor două țări ale Antantei din Est, Rusia și România. Episodul este semnificativ pentru importanța deosebită avută de faptul că România a perseverat – partida antantistă – în a nu ratifica tratatul de pace de la București, chiar când se încerca să fie înduplecată cu mari promisiuni.

Astfel de promisiuni, care în fond exprimau temerea că România va relua acțiunea eliberatoare în Transilvania, au venit și din partea Austro-Ungariei. La 9 octombrie, un nou plenipotențiar al Vienei vine și cere acreditarea pentru Iași – așadar la rege – fiind evident preocupat de orientarea viitoare a României în noul context. Tratatul de pace încheiat, tot mai mult vădit un „armistițiu plus”, se destramă practic la inițiativa părții adverse. Iată notația semnificativă a lui Marghiloman din 9 octombrie 1918: „*Schwartzkoppen cu Horstmann. Foarte culanți pentru regularea diferitelor chestiuni, mai ales exproprierea C.F.R. petrolul necesar țării, contracte, etc. Apoi: «Ași dori să vorbesc de chestiuni militare. Nu se știe ce va face Antanta: poate să meargă asupra Serbiei, Constantinopolului sau la Dunăre pentru a ajunge la petroluri. Primele ipoteze nu ne privesc; a treia ne interesează de aproape. Deci teatru de războiu România. Dacă vă dăm Dobrogea, vă veți apăra țara? Eventual aveți destule forțe, fără a le aduce din Basarabia, căci aceasta nu prea trebuie lăsată fără trupe?» (Tot sensul convorbirii este că ni se va restitui și frontariile dela nord). – «Ce garanție avem că nu vă veți întoarce contra noastră?» – Eu: «Desigur cuvântul meu nu ajunge, și trebuie să vorbesc cu Regele»¹.*

Ceea ce este vizibil, iar în această privință documentația istorică primară ne sprijină abundent, este efortul conducerii românești de a evita ratificarea tratatului de pace în pofida promisiunilor și amenințărilor responsabililor germani (inclusiv ale feldmareșalului Mackensen), concomitent cu o intensă preocupare de a alege momentul potrivit de intervenție, astfel încât să aibă șanse maxime de reușită. Chestiunea este și mai complicată cu cât încă din 8-9 octombrie se știa în România că Rusia denunțase pacea de la Brest Litovsk², astfel că motivația prudenței asumate de clasa politică românească devine și mai dificil de descifrat.

Documentația la dispoziție nu este însă îndeajuns de explicită în această privință, astfel încât să poată fi date motivații certe ale amânării acestui moment al intervenției până cu două zile înainte de semnarea armistițiului general în Franța. Dar, odată cu analiza documentelor și comentarea lor în memoriile relevante ale epocii – adică cele aparținând factorilor de decizie politică și militară în epocă –, dar și în reconstituiri ulterioare ale actorilor implicați și interpretări istoriografice se pot desprinde explicații plauzibile ale acestei prudențe – poate exagerate, văzută retrospectiv – în acțiune. Cum se știe, România a mobilizat și a intrat în război alături de Antantă împotriva Germaniei, la 9 noiembrie 1918, cu două zile înainte de semnarea armistițiului în Franța, ceea ce nu a mai implicat lupte cu inamicul, deja în curs de evacuare a teritoriului ocupat.

La loc de frunte în aceste explicații se afla calculul făcut că, din perspectivă strategică, ar fi mai util/favorabil unui asemenea act, avansul forțelor aliate din Balcani la linia Dunării, astfel încât amenințarea de trecere a fluviului, cu adăugirea primejdiei de flanc reprezentată de armata română din Moldova, să oblige inamicul din Muntenia și Dobrogea să capituleze sau să amorseze o retragere rapidă. Mai mult, atingerea liniei Dunării de către Armata de Orient aliată, însemna și scoaterea definitivă din război a Bulgariei. Temeiul unei asemenea orientări a fost evitarea unei înclăștări, care ar fi însemnat pierderi de vieți omenești de ambele părți, acum la final de conflict, fără o semnificație strategică reală. O asemenea prudență miza pe păs-

¹ *Ibidem*, p. 58-59.

² *Ibidem*, p. 57-58: „*Aflasem prin Feld că sovietele denunțaseră pacea dela Brest-Litovsk și pun în mod inocent întrebarea [lui Hortsman – n.n.]: – «Nu vă temeți de nimic dinspre partea rusească?»*

– *«Nu. Sovietele sunt liniștite; poporul le urmează».*

– *«Dar dacă va denunța tratatul?»*

– *«Au făcut-o deja, declarând că nu primesc nimic de la Antantă; ne vom înțelege cu ei. Nu vrem să luăm nimic dela Rusia».*

trarea pentru perioada imediat următoare a capacității combative a armatei române, necesară neîndoielnic în perioada tulbure de după armistițiu. Important era deopotrivă să fie lăsate curentele anarhice să se consolideze în rândurile inamicului – cu deosebire în Bulgaria – evoluție care ar fi putut fi primejduită de o acțiune bruscată a armatei române de eliberare a teritoriului ocupat (Dobrogei) stârnind o resurgență naționalistă.

Nu trebuie să fie lăsat deoparte din pachetul explicativ la acest prim punct și faptul că situația strategică a României era dificilă – depășind în eventualitatea unei riposte armate propriile capacități –, avându-se în vedere că la Est se semnalau acțiuni de recuperare ale bolșevicilor în Ucraina, dar și pe linia Nistrului, fără a mai pune la socoteală că Kievul independent manifesta veleități anexioniste, atât în Basarabia, cât și în Bucovina. În această tensionare a situației militare la frontiera de Est și Nord – în strânsă legătura cu soarta Basarabiei și Bucovinei – trebuie neapărat identificată o îngrijorare a responsabililor români, care au prelungit strategia prudentei față de Centralii deja prăbușiți militar.

Că așa se petreceau lucrurile ne vedește misiunea la București a lui Vasile Bodnărescu, trimis al președintelui guvernului provizoriu român din Bucovina, care solicită sprijin pentru a face față presiunii ucrainene. Așa cum notează Marghiloman, la 4 noiembrie, deci în plină instabilitate și disoluție nu doar a Austriei, dar și a Ungariei – schimbări de guvern, manifestații de stradă, ciocniri în marile orașe, destrămarea armatei, constituirea de noi state: „*Devreme sosește Bodnărescu, condus de fostul deputat Nicu Gherghel. Bodnărescu este trimisul guvernului provizoriu românesc dela Cernăuți. Împuternicirea lui e semnată de Flondor preșident, Radu Zbiera, secretar. El aduce textul exact al rezoluțiilor Consiliului Național. Bodnărescu, destul de tânăr, inimos, mergând până a nega realitatea unei Ucraine, cere concursul material și moral al României. Pe lângă noi trei, mai erau prezenți Corteanu, Bărbătescu și generalul Nicoleanu. Răspund: Felicitări; ei dau un bun exemplu ardelenilor, cari au așteptat totdeauna prea mult ca să le vie liberarea din afară; nu pot să făgăduiesc alt ajutor, decât să dau arme pentru ca să-și organizeze o jandarmerie sau o gardă națională. Armata n-ar putea să intervie decât dacă ar fi chemată să ajute la reprimarea unei revoluții amenințând viața și bunurile naționaliilor noștri; ca ajutor moral, stabilirea de raporturi zilnice; dau ordin să se furnizeze automobile, curieri, bani*”¹. Bucovina revine cu solicitare de ajutor militar, la 5 noiembrie 1918, când potrivit premierului Marghiloman se iau primele măsuri pentru ca jaful și persecuțiile populației românești să înceteze: „*Bucovina. O depeșă trimisă de Flondor lui Zotta cere ajutorul României. Jandarmeria din Suceava implora protecțiunea jandarmeriei noastre contra bolșevicilor, cari jefuesc. Cei dela Ițcani de asemenea. Gura Humorului insista pentru ajutor grabnic. În urma acestor documente scriu că trupele dela graniță să ocupe Suceava și Ițcani. Repet același ordin pentru Gura Humorului. Se vor lua măsuri pentru a se proteja populațiunea contra exceselor. Ulterior se vor întinde cât de repede până la Cernăuți. Încredințez ordinele lui Hârjeu și telegrafiez prefectilor de Suceava și de Botoșani*”². Pare azi ciudat că, atât de târziu către finalul războiului, când geopolitica regiunii se transforma decisiv, iar noile state căutau să-și mărească teritoriul pe seama imperiilor muribunde, România, legitimată să acționeze în Bucovina la solicitarea de sprijin a unui organ reprezentativ al populației locale românești, organizat conform dreptului de autodeterminare, care urma să stea la baza așezămintelor de pace viitoare, a manifestat din nou prudență excesivă.

Notația lui Marghiloman și mai ales motivația deciziei lui dezvăluie o fisură majoră în strategia urmată de guvernul Marghiloman și chiar de rege (vom vedea imediat de ce și acesta) în ceea ce privește mișcarea de eliberare națională a românilor din provinciile ocupate. Dacă Marghiloman, în chestiunea Basarabiei, a avut sprijinul Puterilor Centrale, orientarea ideologică progermană îl făcea puțin permeabil la destrămarea imperiilor centrale. Pentru el, Germania rămânea o mare putere în viitor. Putem chiar avansa teza că, pe măsură ce armisti-

¹ *Ibidem*, p. 109-110.

² *Ibidem*, p. 114.

țitul general anunțat și acceptat de Berlin și Viena se transformă într-o capitulare a imperiilor centrale, orientările de la București și Iași s-au nuanțat. Dacă la Marghiloman se poate bănuși o inerție a orientării progermane, în cazul regelui (dar și al lui Marghiloman, că oameni politici de o anumită extracție pentru care revoluția însemna teroarea și ororile celei în curs în Rusia), teama de anarhizare și bolșevizare a precumpănit. În cazul regelui s-a adăugat și o chestiune personală: solicitarea notei lui Wilson de schimbare a formei de stat a Germaniei¹ ca temei al armistițiului, Ferdinand a asemuit-o cu ceea ce Puterile Centrale insistaseră să obțină în cazul său, anume abdicarea. La 27 octombrie, comentând nota americană, care făcea aluzie transparentă la debarcarea *kaiserului*, Ferdinand spune lui Marghiloman: „*Asupra notei Wilson: «Este bolșevism și foarte nêndemanatic. Germanii au voit să facă aceasta cu mine, dar ceea ce face Wilson este o amenințare pentru toate monarhiile»*”². Marghiloman nu doar că împărtășește această opinie, dar crede că un nou guvern în împrejurările actuale, alcătuit de liberali, nu va putea adăuga nimic teritoriului țării, sporită prin unirea Basarabiei sub managementul său politic. La 30 octombrie, într-o reuniune a cabinetului său, spunea: „*Eu: Am pus la început chestiunea țării. Acum chestiunea de partid. Dacă Antanta impune pacea, va voi să aibă guvernul care a luptat cu ea; pentru mine Regele este în vederile ei și prin Mișu este în constantă legătură cu liberalii. Nu cred că: 1. liberalii vor avea mai mult decât integritatea țării. Trebuie atunci să se știe că noi am adus reîntegrarea țării, dându-i în plus Basarabia, astfel ca să nu existe nici o legitimitate a readucerii liberalilor și să nu se poată lăuda ei că tratatul din București s'a anulat. Ca să se știe, trebuie luată față de Coroană o atitudine limpede în chestia ratificării. Obiectiv, este bună pentru că scutește țara de suferințe și dă României o prietenie la Congres; – politicește este bună pentru că salvează partidul, care este indispensabil țării*”³. Marghiloman, așadar, și o bună perioadă și regele sunt legănați de iluzia că armistițiul general constituia preludiul unui Congres de pace unde România, avea nevoie de prietenia Germaniei, mai mult, că „cele 14 puncte” vor fi negociate astfel încât să nu schimbe cu mult harta politică a Europei. Era o greșeală de proporții de evaluare, care l-a îndemnat pe premierul conservator să susțină până în ultimul moment al existenței guvernului său că trebuie să fie ratificată pacea de la București și i-a „dictat” răspunsul dat trimisului guvernului provizoriu românesc al Bucovinei.

Mai trebuie adăugat că frica de izbucnirea revoluției pe teritoriul României vechi a fost o altă motivație a acestei prudențe exagerate în asumarea unei atitudini proactive pe eșichierul războiului, dincolo de rațiunile adevărate și copleșitoare care o susțin. La 3 noiembrie 1918, Marghiloman are o întrevedere cu regele, care cere măsuri ferme pentru stoparea avansului revoluției în România: „*Pentru manifestări, regele cere ca să fie interzise ori ce preț și sub toate formele. [...] Trebuie aduse trupe și, la nevoie, luat un regiment de vânători din Basarabia. [...] Regele se teme mai ales de bolșevism, pentru aceasta trebuie ca soldații trimiși la muncă câmpului să fie puși iarăși în mâna șefilor. «Între două rele, alegeam pe cel mai mic». Cenzura trebuie să fie foarte severă pentru vestile străine și să nu lase să treacă nimic din cele ce ar putea contamina trupele și poporul, ca de pildă vestea căderii lui Boris și republica țărănească în Bulgaria (dată de «Epoca») și alegerea comitetelor-soviete în regimentele din Viena și Pesta (date de Nauen). Regele propune două singure exemplare nerevăzute: pentru el și pentru mine. Trebuie o supraveghere absolută a tot ce poate încuraja o mișcare anarhistă*”⁴.

¹ În a treia notă transmisă Germaniei, la 23 octombrie 1918, de către W. Wilson, se spunea că: „*Președintele consideră că este dator să spună [...] că națiunile lumii nu au și nu pot avea încredere în cuvântul celor care până acum au fost stăpâni ai politicii germane și să sublinieze o dată mai mult că în încheierea păcii și încercarea de a anula suferințele și nedreptățile înfinite ale acestui război, guvernul Statelor Unite nu poate avea de a face decât cu veritabili reprezentanți ai poporului german care să fie legitimați constituțional ca adevărați conducători ai Germaniei*”. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1918Supp01v01/d327>.

² A. Marghiloman, *op. cit.*, vol. 4, p. 93.

³ *Ibidem*, pp. 97-98.

⁴ *Ibidem*, p. 106.

Poate că este de înțeles această temere într-un context internațional în care revoluțiile izbucneau una după alta – întâi Bulgaria, apoi Austro-Ungaria, în cele din urmă Germania, consemnându-se o instabilitate accentuată social în Europa, de la Urali la Atlantic, și în Sud până în Arabia, cuprinzând teritoriile Imperiului otoman până la Golf și Caucaz –, armate impunătoare până ieri se anarhizau și se destrămau, singurele puncte de stabilitate fiind oștirile și societățile statelor învingătoare ale Antantei. O revoluție de tip bolșevic în România putea să aibă urmări importante, nu doar asupra clasei politice – care ar fi fost înlocuită, poate chiar spulberată fizic –, dar ar fi putut să aibă ca rezultat o destrămare a țesăturilor intime ale societății românești din Vechiul Regat, pentru a nu mai aminti de trecerea în planul secund al interesului major al reunificării naționale. Nu este însă mai puțin adevărat că, în acest context contradictoriu, a fost nevoie de consecvență politică – partida antantistă a vădit-o –, dar deopotrivă de inițiative naționale în provinciile ocupate, care vor compensa prudența exagerată a României vechi. Era și acesta un semn al noilor vremuri postbelice și transformărilor adânci care așteptau România.

Un alt element în ordinea importanței în complexul explicativ al acestei prudențe de acțiune odată decelat momentul de început al crizei finale a Puterilor Centrale, este **imperativul conservării armatei naționale**. Când totul în jur se prăbușea sub greutatea „oboselii de război” generatoare de anarhie socială – curând însoțită și de o pandemie de gripă spaniolă care va secera tot atâtea vieți cât întregul conflict – statul român avea nevoie de o instituție militară intactă și capabilă de acțiune, la momentul ales. Nu putea fi riscată o acțiune întemeiată pe scenariu de evoluție în schimbare de la o zi la alta, pentru că atunci statul se prăbușea. Această temere de prăbușire a armatei și, concomitent a statului, era legitimă pentru că exemple de această natură erau frecvente și recente, în cazuri unor state mult mai vechi și mai puternice. Dar armata era necesară și pentru viitorul postbelic, când România era chemată să joace un rol important în această zonă a continentului, care înregistrase atât de mari schimbări, ca urmare a războiului. Chiar dacă în acel moment armata română nu era o forță combativă importantă¹, era de sperat/așteptat ca ea să corijeze odată cu sfârșitul războiului o parte din carențele existente și să îndeplinească rolul major pe care clasa politică înțelegea să-l atribuie oștirii naționale, apărarea României întregite.

Un argument augmentativ la acest capitol era faptul că evaluările experților militari români făcute în epoca arătau că armata română ar fi putut rezista unui atac al Puterilor Centrale cel mult trei săptămâni, în condițiile lipsei de aprovizionare externă cu armament și muniție. La 28 octombrie 1918, într-o conferință cu doi lideri militari români (generalii Christescu și Hârjeu), generalul Christescu, șeful Marelui Stat Major, arăta că: „o mobilizare azi ar fi o sinucidere; în trei săptămâni am fi rași de Germani. A trimis răspuns lui Schwartzkoppen, care i-ar fi exprimat temeri, că credea că are o mai bună opinie despre dânsul”².

Era așadar necesară prudența în angajarea armatei, avându-se în vedere că era instituția, care în vreme de război, chiar slăbită și cu capacitate combativă redusă, era extrem de necesară unui stat. Iar pentru un stat mic, cu resurse umane și materiale limitate, o armată de câteva sute de mii de oameni era un punct forte, de extremă valoare, care impunea un management de utilizare atent, eficient și fără greș. Precedentul Basarabiei, când armata a fost chemată chiar de fruntașii acestei nou stat independent să le asigure interesele amenințate, întemeiați pe unitatea de neam și de istorie, era un exemplu în acest sens. Solicitarea din octombrie 1918

¹ Dorin Dobrinu, în *Demobilizarea Armatei Române*, arată că: „Armata Română avea încă peste 100 000 de oameni la sfârșitul verii anului 1918. Însă nu (mai) era nicidecum o armată capabilă să poarte o luptă decisivă. Cele patru divizii aflate în Basarabia dețineau efective complete, însă acestea erau dispersate, implicate în menținerea ordinii publice și paza depozitelor sau la munci agricole. Cele opt divizii de infanterie de la vest de Prut aveau efective reduse. Transporturile erau dificile, atât pe calea ferată, unde lipsea combustibilul, cât și pe șosele, caii fiind în număr insuficient. Comunicațiile rapide fuseseră practic anihilate prin trecerea acestora în administrarea Societății de Poștă, Telegraf și Telefon”.

² Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. IV, p. 93.

a Bucovinei era, în pofida răspunsului distant al lui Marghiloman, alt exemplu, iar anul următor, 1919, când Unirea va fi contestată și la Est și la Vest, va legitima istoric această preocupare a conducerii României. Era nevoie, din această perspectivă, o recalibrare a politicii militare a României, îndreptată acum, prin reunificarea teritorială a națiunii, prioritar către centrul continentului, schimbare uriașă de care conducerea politică a României era evident conștientă.

Convingerea adâncă în clasa politică românească că Germania rămâne o mare putere a continentului european, cu motivații bineînțelese valide și valabile și azi, după două războaie mondiale, a jucat deopotrivă un rol însemnat în strategia prudenței, asumată de conducerea politică românească. Este adevărat că responsabilii germani la București au știut să cultive această convingere, mai ales în momentele grele prin care trecea Germania, începând din luna septembrie 1918. S-a adăugat la această componentă de cultură politică cu rădăcini adânci în clasa politică românească și calculele greșite de evaluare a evoluțiilor din săptămânile premergătoare încheierii armistițiului din 11 noiembrie, care au dat tracțiune opiniei că păstrarea prieteniei germane pentru viitorul congres de pace ar fi benefică. Nu putem să nu menționăm faptul că astfel de calcule sunt expresia sindromului de stat mic nevoit să joace pe un tablou bogat în relații asimetrice de putere, așadar să păstreze un rang corespunzător în relațiile cu marile puteri ale continentului.

VIII. Unificarea națională. O vocație și o decizie lăuntrică

O trăsătură definitorie a actelor de autodeterminare ale națiunii române din toamna anului 1918 – unirea cu Vechiul Regat a Bucovinei și a Transilvaniei – este dată de faptul că ele au fost inițiative exclusive ale românilor organizați politic din acele teritorii. Mai precis, impulsul a fost dat nu de către Regatul României – dacă lăsăm la o parte faptul că intrarea sa în război în 1916 a fost determinată tocmai de realizarea acestui obiectiv –, ci de către populația românească a provinciilor respective.

În paginile anterioare am refăcut în ansamblu procesul care a dus la unirea Basarabiei cu Vechiul Regat, la 9 aprilie 1918, eveniment de autodeterminare națională – cel dintâi din șirul celor care au jalonat formarea României Mari – care a fost generat multiplu. Mai adaug aici și opinia generalului Averescu, care a jucat în împrejurările de atunci un rol extrem de important în ceea ce va fi istoric un titlu de glorie al guvernului Marghiloman, cel puțin formal reprezentativ pentru întreaga clasă politică românească. La 23 iunie 1918, într-o alocuțiune în Parlamentul României, pentru a răspunde unor chestionări ale adversarilor politici, generalul Averescu și-a expus opinia sa privind reunificarea acestei străvechi provincii românești. El a afirmat că, în concepția sa, trebuia „să ajutăm consolidarea Republicii Moldovenești, să așteptăm că imposibilitatea realizării practice a utopiilor bolșeviste să intre în conștiința maselor și atunci se va putea, se va face alipirea prin voința proprie a Republicii la România”. Totodată, el arăta că: „nu voiam să mi se ofere Basarabia ca o compensație pentru pierderea Dobrogei. Voiam ca aceste două chestiuni să rămâie distinct”. Cu sinceritate, generalul recunoștea că era ghidat de opinia că „Rusia era bolnavă, incontestabil că e bolnavă; dar Rusia n-a pierit și se va însănătoși. Noi, o putere mică, nu se cuvine să abuzăm de această stare de paralizie în care se găsește un vecin al nostru. Suntem înconjurați de bulgari, de unguri și de ruși. Nu avem niciun interes, din contra ar fi o politică nechibzuită de a căuta să ne punem rău cu toții”¹. Explicațiile lui Averescu, la doar trei luni de la eveniment, sunt valoroase pentru că vădese în sânul clasei politice românești deosebirea care a existat în momentul încheierii păcii de la București din mai 1918, între partida antantistă și cea germanofilă în privința unificării acestei provincii și, deopotrivă, în interiorul lor, dar și că, dincolo de diferențele existente, a existat o unitate de vederi asupra faptului că Basarabia trebuia să se întoarcă legitim patrimoniului

¹ *Basarabia în Parlamentul Marghiloman*, text ales și stabilit, note și comentarii, postfață de Victor Durnea, prefață de Ion Țurcanu, „Știința”, Chișinău, 2018, p. 97.

teritorial național, fiind vorba doar de strategia de aplicat. S-a impus aceea a autodeterminării grăbite de marile primejdii, care pândeau provincia, suprapusă unei exigențe inexorabile de ordin militar (pe care se pare că Averescu înțelegea s-o aducă la îndeplinire chiar cu bolșevicii).

Așadar, această trăsătură a reunificării, mai sus evidențiată, vădește faptul că, în contrast cu acțiunea prudentă a regatului României, cu deosebire de la sfârșitul lunii septembrie 1918, când sfârșitul iminent al războiului era clar, organizațiile politice ale românilor din provinciile austro-ungare au avut o atitudine proactivă, solicitând autodeterminarea și unirea, chiar în absența unei poziții ofensive, în această privință, a Iașilor/Bucureștilor Vechiului Regat. Această atitudine categoric proactivă, constituind un act de autodeterminare lipsit de orice presiune externă, a fost impusă românilor din Austro-Ungaria de însăși evoluția evenimentelor pe plan internațional. Marele lor merit a fost că, în rând cu celelalte națiuni componente ale monarhiei bicefale, națiunea română nu a ezitat să-și afirme drepturile și să ia măsuri în consecință.

Intrarea într-un proces de disoluție accelerată a monarhiei habsburgice a determinat o suită de acte de organizare și acțiuni ale națiunilor componente. În cazul monarhiei habsburgice, acest proces de autodeterminare națională a fost declanșat de proclamația împăratului Carol, din 16 octombrie 1918, care anunța federalizarea Austriei și, prin consecința celor anunțate, independența și intangibilitatea teritorială a regatului Ungariei (coroana acestuia fiind deținută de către același împărat Carol). O primă reacție la proclamația lui Carol a fost anunțul independenței Cehoslovaciei. Guvernul provizoriu al acestui nou stat a elaborat declarația de independență și a adus-o la cunoștință, la Washington, guvernului SUA, iar, la 18 octombrie, a fost dată publicității la Paris, liderul Thomas Masaryk anunțând și asocierea noului stat la Antantă. Potrivit acestei declarații, într-un „*moment grav*”, când dinastia Hohenzollern cere pace „*pentru a opri progresul victorios al armatelor aliate și a preveni dezmembrarea Austro-Ungariei și Turciei*” și când Habsburgii promit „*federalizarea imperiului și autonomia naționalităților nemulțumite*”, Consiliul Național cehoslovac, recunoscut de aliați ca guvern provizoriu al statului și națiunii cehoslovace, „*prezintă această Declarație proprie de independență*”.¹

A fost practic un semnal pentru celelalte națiuni din imperiul bicefal. Și nu doar un semnal pentru acțiuni identice, dar și un model de acțiune: închegarea unui Consiliu Național autorizat să reprezinte națiunile respective – eventual constituirea lui în guvern provizoriu – și anunțul public al deciziei de autodeterminare, întemeiat pe precedente istorice sau cu altă motivație.

Desprinderea slavilor sudici a fost pasul imediat următor. Un Comitet al slavilor sudici din monarhia bicefală fusese creat la Londra, în 1915, și întreținuse o amplă acțiune pe lângă statele aliate pentru crearea unei federații în centrul Europei și Balcani. Activitatea acestui comitet se întemeia pe antecedente istorice seculare, cel mai recent fiind un comitet similar creat în 1848. Mai mult, în 1916, Parlamentul Serbiei, aflat în exil, adoptase o declarație, care anunța crearea Regatului sârbilor, croaților și slovenilor, iar în iulie anul următor, după negocieri în insula Corfu cu Comitetul de la Londra, asumase ca obiectiv crearea „statului sârbilor, croaților și slovenilor”, întemeiat pe unitatea de limbă și integritatea teritoriului locuit. Consiliul Național croat adoptase deja o declarație de independență și anunțase, la 8 octombrie, unirea cu Serbia și Muntenegru. Proclamația regelui Carol, de la 16 octombrie, a precipitat evoluțiile, iar la 29 octombrie, a fost anunțată crearea Regatului slovenilor, croaților și sârbilor (inițial o federație).

În cazul Poloniei, în teritoriile poloneze smulse în cursul războiului mondial Rusiei, Germania întemeiasă un stat polonez, încă din 1916, condus de un Consiliu de Stat provizoriu și un Consiliu de regentă. Acesta din urmă a dizolvat, la 7 octombrie 1918, Consiliul de Stat și

¹ Declaration of independence of the Czechoslovak nation: by its provisional government, 18 October 1918. https://archive.org/stream/declarationofind00czec/declarationofind00czec_djvu.txt

a anunțat intenția de a reconstitui Polonia independentă în granițele sale istorice. La 23 octombrie a fost numit un nou guvern al Poloniei, cu capitala la Varșovia, și a început procesul formării unei armate naționale. În acest proces de reconstituire a Poloniei istorice, a izbucnit un conflict sângeros încă de atunci, între ucraineni și polonezi, pentru Galiția de Est (cu orașul principal Lvov).

Proclamația împăratului Carol lasă să se înțeleagă că, anunțând federalizarea Austriei, Ungaria își dobândește independența. În practică însă, așa cum am amintit, deja Croația era pe cale să se desprindă, iar Slovacia formase un stat independent, împreună cu teritoriile cehe ale Boemiei și Moraviei. La 24 octombrie a fost format un Consiliu Național Ungar, condus de Mihály Károlyi, care devine premier la 28 octombrie, pe fondul unor ciocniri sângeroase la Budapesta, în ziua precedentă. Guvernul acestuia încearcă să salveze ce se poate, în acest sens angajând și negocieri cu Consiliul Național român din Transilvania.

Așadar, în luna octombrie 1918, cu deosebire după proclamația de federalizare a Austriei a împăratului Carol, Imperiul habsburgic încetase să existe. Revoluția izbucnise pe întregul cuprins al acestui imperiu multinațional, Viena și principalele orașe din partea austriacă, dar și Budapesta, erau pradă unei mișcări revoluționare, pe fondul dezintegrării armatei, teritorii întregi locuite compact de națiuni constituite, care își proclamau autodeterminarea, au format noi state independente (Cehoslovacia, Regatul sârbilor croaților și slovenilor). O trăsătură dominantă a acestei suite de evenimente formatoare a unei noi hărți politice a Europei Centrale a fost faptul că noile state au angajat procesul amplu de constituire a propriilor armate naționale, pentru a fi în măsură să-și salvgardeze interesele. Acest proces a fost practic concomitent cu destrămarea armatei habsburgice, intervenită instantaneu odată cu semnarea armistițiului de la Villa Giusti (3 noiembrie). Unități întregi ale armatei habsburgice (la nivel de batalioane, regimente sau mai mari) au început drumul către teritoriile proprii, pentru a apăra Consiliile Naționale respective.

Cazul românilor din monarhia bicefală îmbrăca două trăsături distincte. Mai întâi, Bucovina, smulsă Moldovei în 1774, era ducată imperial în cadrul Austriei, iar Transilvania și Banatul erau parte a Ungariei, așadar administrația deosebită în aceste provincii va impune un anume tempo procesului de autodeterminare și unificării cu România. Pe de altă parte, Bucovina era revendicată și de Ucraina, care formase rapid un Consiliu Național al rutenilor din provincie, cu strânse legături cu Kievul. Tot aici, impactul contagiunii bolșevice era cu siguranță mai pregnant decât în Ungaria, cel puțin către sfârșitul anului 1918. În Transilvania, obiect al revendicării României la intrarea în război, în august 1916, singura parte opusă autodeterminării naționale românești era statul ungar, care o revendica invocând un drept istoric (fals din perspectiva adevărului istoric), de stăpânire a provinciei, pentru circa 1 000 de ani.

Este o realitate istorică faptul că, deopotrivă în Bucovina și Transilvania, unificarea cu România a fost o revendicare lăuntrică/internă, exprimată deschis în luna octombrie 1918 și în legitimă conexiune cu evenimentele similare pe întinsul monarhiei habsburgice. Să lăsăm deoparte istoria și conținutul artificial al contenciosului româno-ungar în privința Transilvaniei, întins pe mai bine de 800 de ani¹, dar cu deosebire tot mai vizibil în regiune, din secolul al XVIII-lea, când drepturile istorice ale românilor, ca locuitorii cei mai vechi și majoritari în provincie, au fost afirmate tot mai argumentat științific și politic, începând cu Școala Ardeleană, atingând „vârfuri”, în 1848-49 și odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, când devine revendicare legitimă a Vechiului Regat. **Dar afirmarea autodeterminării ambelor provincii în 1918 a fost o chestiune absolut internă, fără nicio presiune făcută de România în acel moment istoric (dimpotrivă s-ar putea zice, România abținându-se a face orice încurajare, și**

¹ Vezi Mihail E. Ionescu, *Statalitate românească în „Mileniul întunecat”*, „Magazin Istoric”, nr. 2/2018, p. 5-9; nr.3/2019, p. 56-62; nr. 4/1918, p.66-70; nr 5/2018, p. 66-69.

facem trimitere la episodul întâlnirii lui Marghiloman cu dr. Vasile Bodnărescu, emisarul Consiliului Național din Bucovina, citat mai sus). Iar această decizie de autodeterminare are aceeași legitimitate istorică și de drept internațional ca și proclamarea independenței statului Cehoslovacia, formarea Regatului sârbilor, croaților și slovenilor sau reconstituirea Poloniei independente în acea lună octombrie 1918 (ori în cazul statelor apărute pe ruinele fostului imperiu țarist, după revoluția din 1917).

În Bucovina, la 27 octombrie 1918, a fost constituit un Consiliu Național Român, la inițiativa lui Sextil Pușcariu și Iancu Flondor, format din 50 de membri din întreaga provincie, cu reprezentativitate socială adecvată. Președintele acestui Consiliu Național – expresie a deciziei unei Adunări Constituante întrunită la Cernăuți în aceeași zi – a fost ales Iancu Flondor. Ucrainenii au constituit, la 25 octombrie, un Comitet Regional ucrainean, în frunte cu Omeilian Popovici, care la 3 noiembrie a organizat o adunare la Cernăuți, cerând ca două treimi din teritoriul Bucovinei să fie alipit Ucrainei. Acest Comitet Regional a luat puterea de facto în nordul Bucovinei, la 6 noiembrie, și a procedat la o înțelegere cu un autoproclamat „comisar național” român pentru împărțirea provinciei. O efemeră Republica Populară a Ucrainei Occidentale, proclamată la Lvov, la 1 noiembrie, a revendicat și Bucovina, inclusiv orașele Cernăuți, Storojineț și Siret.

Acesta este momentul în care Comitetul Național Român apelează la sprijinul militar al României. Între ultimele acte ale guvernului Marghiloman s-a numărat dispunerea unor măsuri de sprijin militar pentru gărzile naționale românești constituite și dislocarea unor limitate forțe militare în principalele orașe din Bucovina de Sud, leagăn al statalității moldo-române din secolele XIV-XV (Suceava, Câmpulung, Gura Humorului etc.). La 6 noiembrie au pătruns însă în aceste orașe primele detașamente de grăniceri și militari români. Mai mult, ca urmare a solicitării de sprijin militar, la 11 noiembrie, urmare a deciziei noului guvern Coandă, Divizia 8 infanterie, comandată de generalul Iacob Zadic, a intrat în Bucovina și a ajuns la Cernăuți, cu scopul de „a proteja viața, avutul și libertatea locuitorilor de orice neam și credință” (conform unei proclamații a comandamentului Corpului 4 Armată, din care făcea parte Divizia 8). La 28 noiembrie, Congresul General al Bucovinei a votat declarația de unire cu România: „*Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, joi, în 15/28 noiembrie 1918 în sala sinodală din Cernăuți, considerând că, de la fundarea principatelor române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevi și Cernăuților, au făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s-a încheat de stat: Considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei; [...] intrupând suprema putere a țării și fiind învestiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm: Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colaciu și Nistru, cu regatul României*”.¹ Congresul Național al Bucovinei era format din 74 delegați ai Consiliului Național Român, șase delegați ai polonezilor, șapte ai germanilor și 13 ai rutenilor (aceștia din urmă s-au retras înainte de votul final).

Dacă în alte părți ale fostei monarhii bicefale națiunile au declanșat, imediat după declarația de autodeterminare, procesul de formare a propriei armate, unirea Bucovinei cu România a exclus această dimensiune imperativă, trupele române prezente pe teritoriul provinciei asigurând ordinea și securitatea acesteia.

În Transilvania, procesul de autodeterminare a avut un parcurs vădind maturitatea politică a Partidului Național Român din provincie, condus de lideri cu reputație, devotați profund principiilor democratice și legalității internaționale. El era expresia politică a unei elite românești, construite bisecular, printr-un proces endogen de mari dimensiuni, încă nestudiat pe măsura însemnătății lui în edificarea României de azi. O primă manifestare a voinței de auto-

¹<http://centenarulromaniei.ro/declaratia-de-unire-a-bucovinei-cu-romania-din-15-28-noiembrie-1918>.

determinare a Transilvaniei și a ținuturilor mărginașe – Crișana, Maramureș, Banat și părțile ungurești – a fost anunțarea ei legală în Parlamentul de la Budapesta, la 18 octombrie 1918. În pofida reacției de respingere a parlamentarilor unguri, actul de autodeterminare, citit de Alexandru Vaida-Voevod, consacra legitimitatea istorică a acțiunii națiunii române, legalitatea internațională scrupulos urmată și, deopotrivă, respectul față de statul vecin și reprezentanța lui legislativă. Vaida-Voevod fusese împuternicit la acest act de Consiliul Național Român Central în formare, care, după evenimentele de la Budapesta din octombrie, se va transforma și într-un guvern provizoriu al Transilvaniei. El va lua măsurile necesare pentru organizarea gărzilor naționale ardelenesti române, în vederea asigurării securității provinciei, mai ales a comunicațiilor (trupele germane de ocupație din România sudică se retrăgeau către țara de origine). După încheierea armistițiului general, același guvern provizoriu va lua decizia organizării de alegeri democratice pentru o Mare Adunare Națională, convocată la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918. Între timp, la cererea guvernului ungar, au fost purtate negocieri cu acesta, împuternicit fiind ministrul naționalităților în guvernul Károlyi, Oszkár Jászi. În pofida ofertei unei largi autonomii Transilvaniei, chiar o federație cu Ungaria, împuternicitul Consiliului Național, reputatul om politic Iuliu Maniu, a fost ferm în a susține unirea cu România, dacă Marea Adunare de la Alba Iulia va vota acest fapt istoric.

Cum se poate observa din înfățișarea scurtă a evoluției evenimentelor, Vechiul Regat nu a avut niciun amestec în declarația de autodeterminare a Transilvaniei, iar alegerile pentru Marea Adunare de la Alba Iulia, la 1 decembrie, s-au desfășurat în condiții democratice exemplare. Unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie, votată la Alba Iulia, a fost actul transilvănenilor români înșiși, fără cea mai mică injoncțiune externă (dacă facem abstracție de faptul că guvernul ungar a încercat să schimbe cursul istoriei prin negocierile de la Arad).

Potrivit stipulațiilor Convenției de la Belgrad între Antanta și Ungaria (13 noiembrie 1918), aliniamentul Mureșului era linia despărțitoare între trupele române și ungare, ceea ce ulterior a creat mari tensiuni în relațiile bilaterale. La 7/20 noiembrie 1918, forțele militare române au trecut a doua oară Carpații și, până la 1 decembrie 1918, se înstăpâniseră la trecători și înaintaseră în adâncimea Transilvaniei, în medie, cu 30 de kilometri. Adunarea de la Alba Iulia s-a desfășurat potrivit planificării inițiale a conducerii românești din Transilvania.

*

Declarația de la Alba Iulia a fost adoptată în unanimitate de delegații aleși de populația majoritară din Transilvania și prevedea, la punctul 1: „*Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noembrie (1 Decembrie) 1918, decretează unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Murăș, Tisa și Dunăre*”¹. În cuvântarea rostită în fața adunării, Iuliu Maniu, fără îndoială un arhitect competent al legitimității democratice a Unirii, a spus: „*Vrednicia noastră. Vrednicia de care trebuie să dăm și astăzi o limpede dovadă, pretinde înaintea de toate să ne închinăm eroilor, care pentru noi au căzut pe cele câmpuri de luptă, să ne închinăm și eroilor români conduși de marele lor căpitan Ferdinand*”². Era un prinos uriașelor jertfe date de întreaga națiune română în războiul mondial abia sfârșit.

Unirea românilor era încununată astfel, la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918. Nu prin forța militară, ci prin procedee democratice și conform legalității internaționale. Pe deplin legitimă și conformă evoluției istorice bimilenare a românilor.

¹ http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdiglit/periodice/unirea/1918/BCUCLUJ_FP_PIV1902_1918_028_0019_0020_supl.pdf.

² *Ibidem*.

Armata română, forța militară a Vechiului Regat, a jucat, atât în cazul unirii Bucovinei și Transilvaniei, ca și în cel al Basarabiei, în martie 1918, rolul esențial al unui descurajant eficient al adversarilor acestui fapt istoric, realizat la capătul unui război mondial și în contextul unor mari prefaceri pe continentul european.

MIHAIL E. IONESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Această lucrare încheie proiectul *României în „Marele Război”*. *Documente, impresii, mărturii*, inițiat în anul 2014 de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară prin care s-a dorit evidențierea evoluției națiunii române în cadrul primei conflagrații mondiale și în cadrul căruia au apărut tomurile aferente anilor 1914, 1915, 1916, 1917.

Volumul tratează problematica anului 1918, unul cu o evoluție foarte sinuoasă, în care națiunea română a trecut prin momente de o dificultate extremă, iar pentru statul român se contura perspectiva desființării, după ce Puterile Centrale au denunțat armistițiul de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917) și au solicitat demararea negocierilor de pace.

România nu avea prea multe soluții, două dintre ele fiind luate în considerare – începerea negocierilor în vederea încheierii păcii și rezistența militară până la epuizarea resurselor existente. Prima dintre ele era respinsă de aliați, întrucât Puterile Centrale, prin dispariția Frontului românesc, aveau posibilitatea transferării forțelor militare pe teatrul de operații din vest, ceea ce putea schimba raportul de forțe în favoarea Germaniei. În plus, se încălcau prevederile Convenției politice din 4/17 august 1916, prin care părțile contractante se angajau să nu încheie în cursul conflictului pace separată.

La rândul ei, rezistența militară putea duce la încetarea existenței statului român, deoarece mijloacele la dispoziție erau cu totul limitate, iar posibilitatea unui ajutor din partea aliaților occidentali era exclusă, întrucât Rusia, devenită între timp bolșevică, se angajase, la rândul său, în negocieri de pace, iar Ucraina, pe ajutorul căreia se sconta, o parafase deja.

Soluția a fost acceptarea negocierilor de pace, dar nu de către guvernul Brătianu, care angajase țara în război, ci de un altul condus de generalul Alexandru Averescu, până în acel moment comandant al Armatei 2.

Guvernul condus de el a avut o existență scurtă, acesta încheind preliminariile păcii la Buftea (20 februarie/5 martie 1918). A urmat guvernul Marghiloman, care a finalizat negocierile parafând la București (24 aprilie/7 mai 1918) tratatul cu Puterile Centrale, prin care se punea capăt stării de război. În pofida presiunilor exercitate, regele Ferdinand nu a ratificat tratatul, deși Parlamentul rezultat din alegerile organizate de guvernul Marghiloman își dăduse acordul.

Între timp, la 27 martie/9 aprilie 1918, Basarabia, prin decizia Sfatului Țării, organism reprezentativ al populației din această provincie, s-a unit cu România.

Confruntările din lunile august-octombrie 1918 au dus la înfrângerea Puterilor Centrale, țările din această alianță ieșind din război una după alta – Bulgaria (16/29 septembrie 1918); Imperiul Otoman (17/30 octombrie 1918), Austria (21 octombrie/3 noiembrie 1918), Ungaria (31 octombrie/13 noiembrie 1918), Germania (29 octombrie/11 noiembrie 1918).

În aceste condiții, cu mari eforturi, România a remobilizat armata și a reintrat în război la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, sfârșitul ostilităților găsind-o alături de aliați.

Pe fondul prăbușirii Imperiului Austro-Ungar și al programului președintelui SUA, W. Wilson, națiunile dominate din imperiu (cehi, slovaci, croați, sloveni, polonezi) și-au luat soarta în propriile mâini, ceea ce a dus la restructurarea hărții politico-teritoriale a centrului și sud-estului continentului european. Românii aflați sub dominația monarhiei dualiste au urmat același drum, Bucovina și Transilvania, provincii în care ei aveau majoritatea, unindu-se cu România. A fost un proces complicat, desfășurat potrivit standardelor democratice ale epocii și care a primit în anii următori confirmarea internațională în cadrul Conferinței de pace de la Paris, care a creat o nouă ordine politico-teritorială în Europa și în lume.

Toate aceste probleme și multe altele, între care se înscrie și rolul armatei în procesul de făurire a statului național unitar român, sunt reflectate pe larg în volum printr-o suită de documente politice, diplomatice, militare și de altă natură, provenind, de regulă, de la cele mai înalte autorități ale statului român, ale statelor aliate sau ale Puterilor Centrale.

Ca și volumele anterioare, documentele au fost reproduse în limba în care au fost redactate, mai puțin cele în germană, care au fost traduse. Am precizat, de fiecare dată, sursa de proveniență fie că este vorba de instituții specializate (Arhivele Naționale, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, Arhivele Militare Române, Biblioteca Academiei Române), fie de acte oficiale („Monitorul Oficial”, „Monitorul Oastei”) sau diferite lucrări, mai ales volume de documente.

Din volum nu lipsesc nici pentru anul 1918 memoriile, însemnările, jurnalele aparținând unor oameni politici, diplomați, oameni de cultură, militari de diferite grade, ziariști etc. Cum am precizat și în precedentele tomuri, deși sunt impregnate de subiectivitate, asemenea documente au un rol esențial în conturarea atmosferei epocii respective, în cunoașterea resorturilor intime ale unor decizii, în descifrarea relațiilor între actorii mai mari sau mai mici ai unor evenimente.

Pornind de la acest principiu, am inclus însemnări ale unor lideri politici (regina Maria, I.G. Duca, Alexandru Marghiloman, Constantin Argetoianu, Gheorghe Mărzescu, N. Iorga ș.a.), diplomați români și străini (A.A. Mosolov, Saint-Aulaire, Charles J. Vopicka, Ottokar Czernin ș.a.).

La rândul lor, scrierile militarilor de rang înalt, români și străini (Henri Mathias Berthelot, Georg Alexander von Müller, Alexandru Averescu, Radu R. Rosetti ș.a.), ne sunt prețioase pentru cunoașterea evoluțiilor de pe front, pentru procesul de planificare strategică, capacitatea combativă a marilor și micilor unități, starea de spirit a militarilor, conduita diverselor comandamente și ale unor comandanți etc.

Ca și în celelalte volume, au fost înserate mărturiile unor intelectuali, fețe bisericești, medici (Pia Alimănișteanu, Constantin Bacalbașa, Vasile Bianu, Gheorghe I. Brătianu, Sabina Cantacuzino, Raymund Netzhhammer ș.a.) care rețin în lucrările lor diverse aspecte referitoare mai ales la evoluțiile din spatele frontului.

Am respectat practica din celelalte volume și am înserat o serie de note, cu scopul de a oferi cititorului informații ce asigură cunoașterea aprofundată a evenimentelor din anul 1918, precum cele mai importante repere ale vieții și activității personalităților cu un rol-cheie în diferite momente.

Cele mai multe documentele au fost reproduse integral, fără adăugiri și omisiuni. Am corectat tacit greșelile de tipar, iar toate intervențiile noastre au fost marcate cu paranteze drepte. Întrucât în unele documente apar și note ale autorilor acestora sau ale editorilor, le-am marcat prin abrevierile *n.a.* și *n.ed.*

Lucrarea conține, ca de obicei, o listă de abrevieri, bibliografie, o cronologie a principalelor evenimente din anul 1918 și indice de nume, instrument ce se dovedește util pentru cei care consultă documentele.

Pornind de la receptarea pozitivă a volumelor anterioare, ne exprimăm speranța că și acesta va suscita atenția specialiștilor și a publicului mai larg, dornic să aprofundeze participarea românească la „Marele Război” și procesul complex al reîntregirii României în anul de grație 1918.

PETRE OTU
Responsabil de volum

ABREVIERI

Al (al.) – aliniat
A.M. (a.m.) – antemeridian
A.M.N.R. – Arhivele Militare Naționale Române
A.O.K. – Comandamentul suprem al armatei imperialo-regale
Arh. M.A.E. – Arhivele Ministerului Afacerilor Externe
Art. (art.) – artilerie
Art. (art.) căl. – Artilerie călăreață
Art. (art.) m-te – Artilerie munte
A.U. – Austro-Ungaria
B.A.R. – Biblioteca Academiei Române
B. Bat. (bat.) – batalion
Bat. (bat.) – baterie
Brig. (Brg.) – brigadă
C. (Cav.) – cavalerie
Camp. – campanie
Cart. – cartier
C. gardă – cavalerie gardă
Căl. – Călărași
C.R. – Casa Regală
Cart. gr. – Cartier general
Căp. (Cpt.) – căpitan
Cap. – capitol
Cont. (cont.) – contingent
Col. – colonel
Comand. (Cd-ment) – comandament
D.A.D. – Dezbaterile Adunării Deputaților
Div. – Divizie
Ex.V. – Excelența Voastră
Feldm. – feldmareșal
F.N.D. – Focșani-Nămoloasa-Galați (aliniament fortificat)
G.Q.G. – Grand Quartier Général (Marele Cartier General)
Gl. (gen.) – general
I-l. – imperial

Inf. (inf.) – infanterie
Jum. (jum.) – jumătate
KPQ – Cartierul general al împăratului
Litg. (lit.) – Litera
Locot. (locot.) – locotenent
Md. (md.) – model
M.O. – Monitorul Oficial
Mr – maior
Min. (min.) – ministru
Mt. – munte
N.R. (n.r.) – nota redacției
N.a. (n.a.) – nota autorului
n.n. – nota noastră
P.C.M. – Președinția Consiliului de Miniștri
P.M. (p.m.) – postmeridian
P.S. (p.s.) – partea sedentară
Ps. – Psalm
R. (Reg., Regt., Rgt.) – regiment
Reg. (Regul.) – regulament
R.I.M. – Revista de Istorie Militară
R.L. – regal
R.P.R.M. – România în Primul Război Mondial
R.S.S.F.R. – Republica Socialistă Sovietică Federativă Rusă
S.A.N.I.C. – Serviciul Arhivele Naționale Istorice Centrale
S.S.I. – Serviciul Special de Informații
Sft. – Sfântul
S.(s.).f.r. – Serviciul fluvial român
St.n. (s.n.) – stil nou
STAVKA – Marele Stat Major (Marele Cartier General) imperial rus
Sublocot. (Sl.) – sublocotenent

LISTA DOCUMENTELOR

Capitolul 1. De la armistițiul cu Puterile Centrale la preliminariile păcii de la Buftea

1. 19 decembrie 1917/1 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea adresată de locotenent-colonel H.E. Yates, atașatul militar american, colonelului Victor Pétin, șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze, prin care se subliniază necesitatea unei acțiuni mai energice pe lângă autoritățile române în scopul menținerii unei forțe credibile pe Frontul de Est.

2. 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la extinderea propagandei pacifiste în România.

3. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Telegrama trimisă de contele de Saint-Aulaire, ce conține declarațiile lui Take Ionescu și Barbu Știrbei referitoare la situația din România.

4. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Scrisoarea lui Raymond Poincaré, președintele Franței, către regele Ferdinand.

5. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Georges Clemenceau, prim-ministrul Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul României, prin care acesta este atenționat asupra consecințelor ce le-ar avea încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale.

6. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Stephen Pichon, ministrul afacerilor străine, adresată contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, în care reiterează necesitatea acordării unui sprijin financiar pentru generalul Henri Mathias Berthelot.

7. 23 decembrie 1917/5 ianuarie 1918, Petrograd, Telegrama lui Constantin Diamandy, ministrul român în Rusia, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, referitoare la acuzația guvernului bolșevic de implicare a ofițerilor francezi în susținerea mișcărilor contrarevoluționare.

8. 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, privitoare la discursul prim-ministrului Lloyd George, în care s-a făcut referire și la necesitatea ca Austro-Ungaria să acorde autonomie naționalităților din imperiu.

9. 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, prin care autoritățile franceze informează că nu sunt de acord cu încheierea de către România a unei păci separate cu Puterile Centrale.

10. 26 decembrie/8 ianuarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu despre raporturile României cu aliații din Antanta, situația din Rusia și cererile autorităților de la Chișinău pentru ajutor, inclusiv militar.

11. 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918, Iași, Telegrama contelui de Saint-Aulaire prin care acesta informează despre reacțiile regelui Ferdinand și ale premierului Ion I.C. Brătianu.

nu la primirea scrisorilor președintelui Franței, Raymond Poincaré, și ale prim-ministrului, George Clemenceau.

12. 28 decembrie 1917/10 ianuarie 1918, Iași, Telegramă colectivă a miniștrilor Antantei la Iași prin care guvernele lor sunt informate despre declarațiile premierului Brătianu, situația foarte grea a României și necesitatea sprijinirii ei cu scopul de a nu încheia pacea separată.

13. 29 decembrie 1917/11 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea generalului Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, adresată lui Ion I.C. Bătianu, prim-ministru, prin care propune o reuniune în care să se dezbată împreună cu generali români problematica efectivelor inamice pe frontul român.

14. 30 decembrie/12 ianuarie 1917, Iași, Extrase din raportul generalului Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, trimise ministrului de război, privind situația din România și de pe frontul româno-rus.

15. 1/14 ianuarie 1918, Brăila, Convenția referitoare la încetarea activităților maritime pe timpul valabilității Armistițiului de la Focșani.

16. 1/14 ianuarie 1918, Iași, Ordinul de zi al reginei Maria către armată.

17. 1/14 ianuarie 1918, Bacău, Ordinul de zi al generalului Alexandru Averescu către Armata 2.

18. 3/16 ianuarie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare de discuțiile din cadrul autorităților române privind conduita României. Apreciază că există resurse pentru o rezistență mai îndelungată împotriva Puterilor Centrale.

19. 6/19 ianuarie 1918, Iași, Însemnări ale lui N. Iorga referitoare la atmosfera în care s-au desfășurat tratativele de la Brăila dintre reprezentanții români și cei ai Puterilor Centrale. Impresii ale lui Alexandru Lapedatu din călătoria sa în Rusia.

20. 9/22 ianuarie 1918, Note ale lui Charles J. Vopicka, ministrul SUA la Iași, referitoare la situația din Ucraina și perspectivele României.

21. 11/24 ianuarie 1918, Londra, Telegrama regelui George al V-lea al Marii Britanii adresată regelui Ferdinand al României, prin care este exprimat un mesaj de solidaritate și înțelegere pentru situația în care se găsește România.

22. 17/30 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea generalului Eremia Grigorescu către istoricul A.D. Xenopol prin care mulțumește pentru intenția de a-i dărui o sabie.

23. 18 ianuarie/31 ianuarie 1918, Iași, Precizările Marelui Cartier General adresate Comandamentului Marinei Militare privind conduita față de trupele ruse după ruperea de către guvernul de la Petrograd a relațiilor cu România.

24. 19 ianuarie/1 februarie 1918, Iași, Telegrama șefului Misiunii Militare Franceze în România, generalul Henri Mathias Berthelot, adresată ministrului de război de la Paris, prin care prezintă situația din România și din Ucraina.

25. 20 ianuarie/2 februarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot pe marginea dezbaterilor din Consiliul de Coroană referitoare la atitudinea României la ultimatumul Puterilor Centrale.

26. 19-20 ianuarie/1-2 februarie 1918, Scrisoarea atașatului militar al SUA, locotenent-colonel H.E. Yates, adresată colonelului Victor Pétin, șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze, spre a fi remisă generalului Henri Mathias Berthelot, în care este prezentată poziția sa față de situația României și măsurile destinate a menține activ Frontul de Est.

27. 22 ianuarie/4 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu referitoare la vizita lui Alexandru Ritter von Randa la Iași și perspectivele situației României.

28. 22 ianuarie/4 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui N. Iorga privind vizita colonelului Alexandru Randa la Iași.

29. 22 ianuarie/4 februarie 1918, Londra, Telegrama lui Paul Cambon, ministrul francez în Marea Britanie, prin care autoritățile de la Paris sunt informate despre ruperea armistițiului cu România de către Puterile Centrale. Cere instrucțiuni în acest sens.

30. 23 ianuarie/5 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu privind situația României în condițiile armistițiului de la Focșani, atitudinea reprezentanților Puterilor Centrale și viziunile din interiorul clasei politice românești.

31. 23 ianuarie/5 februarie 1918, Paris, Telegrama ministrului afacerilor externe către Paul Cambon prin care se fixează poziția Franței față de situația în care se găsește România.

32. 24 ianuarie/6 februarie 1918, Iași, Notații ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu asupra ultimatumului Puterilor Centrale și disputelor din interiorul guvernului în privința conduitei de urmat.

33. 25 ianuarie/7 februarie 1918, Londra, Telegrama misiunii diplomatice franceze din Marea Britanie, semnată Paul Cambon, referitoare la veridicitatea informațiilor primite de la Iași privind poziția României. Se anexează și instrucțiunile trimise de Londra misiunii sale diplomatice.

34. 25 ianuarie/7 februarie 1918, Londra, Raportul Ministerului de Război britanic asupra situației din România, natura raporturilor dintre români și bolșevici și stărilor de lucruri din Basarabia.

35. 26 ianuarie/8 februarie 1918, Iași, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic al Franței, către ministrul afacerilor externe prin care acesta este informat despre impresia negativă generată de ordinul de zi al generalului Alexandru Averescu dat Armatei 2 cu prilejul Anului Nou și raporturile puțin cordiale ale acestuia cu membrii Misiunii Militare Franceze.

36. 27 ianuarie/9 februarie 1918, Iași, Telegrama miniștrilor Antantei acreditați în România către guvernele lor prin care se informează despre constituirea guvernului condus de Alexandru Averescu.

37. 28 ianuarie/10 februarie 1918, Iași, Telegrama miniștrilor francez și italian, acreditați în România, referitoare la solicitarea reginei Maria de a se împiedica semnarea păcii separate cu Puterile Centrale.

38. 29 ianuarie/ 11 februarie 1918, Notă a lui Alexandru Averescu referitoare la ceremonia de depunere a jurământului de către guvernul pe care îl conducea.

39. 29 ianuarie/11 februarie 1918, Iași, Scrisoarea locotenent-colonelului Halsey E. Yates, atașatul militar al SUA în România, adresată lui Constantin Argetoianu, ministrul justiției, în care evocă posibilitatea rezistenței împotriva Puterilor Centrale.

40. 30-31 ianuarie/12-13 februarie 1918, Homburg, Fragment din jurnalul amiralului Georg Alexander von Müller, șeful de cabinet al Marinei pe lângă împăratul Wilhelm al II-lea referitoare la negocierile cu Ucraina și Rusia bolșevică și la perspectiva reluării războiului împotriva acesteia din urmă.

41. Ianuarie-martie 1918, Iași, Aprecieri ale contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței, despre semnificația programului de pace al președintelui SUA, Woodrow Wilson, și situația României.

42. 1/14 februarie 1918, Iași, Toastul colonelului W. Anderson, președintele „Misiunii Crucii Roșii Americane” în România, la banchetul dat în onoarea M.S. Regina de către generalul Traian Moșoiu și statul său major, la cartierul Diviziei 12 a armatei române.

43. 5/18 februarie 1918, Însemnări ale lui Alexandru Averescu, prim-ministru, despre întâlnirea de la Buftea cu mareșalul August von Mackensen.

44. 7/20 februarie 1918, Londra, Mesajul regelui George al V-lea al Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și împărat al Indiei adresat regelui Ferdinand al României.

45. 8/21 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu asupra conținutului discuției cu Ion I.C. Brătianu pe marginea convorbirilor acestuia cu Alexandru Averescu, prim-ministru, ce s-a întâlnit cu mareșalul August von Mackensen.

46. 8/21 februarie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot privind rezultatele convorbirilor dintre Alexandru Averescu și mareșalul August von Mackensen și necesitatea ajutorării legiunii cehe din Rusia.

47. 10/23 februarie 1918, Consemnări ale lui Alexandru Averescu despre a doua întâlnire cu mareșalul August von Mackensen și întvederea cu Richard von Kühlmann și Ottokar Czernin.

48. 10/23 februarie 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Ministerul de Război, sub semnătura generalului Constantin Iancovescu, titularul portofoliului, privind materialele fostei armate ruse aflate în țară.

49. 11/24 februarie 1918, București, Telegrama lui Richard von Kühlmann, ministrul de externe al Germaniei, adresată cancelarului Georg Friedrich von Hertling, prin care se informează despre convorbirile cu prim-ministrul Alexandru Averescu în legătură cu perspectivele încheierii păcii dintre Puterile Centrale și România.

50. 11/24 februarie 1918, Odessa, Răspunsul RUMCEROD-ului la oferta de mediere pentru aplanarea pașnică a conflictului ruso-român făcută de misiunile militare franceză și engleză din Odessa.

51. 12/25 februarie 1918, Iași, Articolul lui N. Iorga, „Politică de catări”, care critică acțiunile Bulgariei în scopul anexării Dobrogei.

52. 12/25 februarie 1918, Iași, Adresa Marelui Cartier General, semnată de generalul Alexandru Lupescu, adresată Diviziei 16 privind statutul și organizarea Corpului de voluntari români ardeleni și bucovineni.

53. 14/27 februarie 1918, Însemnările lui Ottokar Czernin asupra întâlnirii de la Răcăciuni cu regele Ferdinand.

54. 17 februarie/2 martie 1918, Consemnări ale prim-ministrului Alexandru Averescu privind dezbaterile din Consiliul de Coroană.

55. 17 FEBRUARIE/2 MARTIE 1918, IAȘI, Ședința Consiliului de Coroană ținut sub președinția M.S. Regelui în care s-a discutat conduita României în condițiile ultimatumului Puterilor Centrale.

56. 17 februarie/2 martie, Iași, Însemnări ale lui Constantin Argetoianu despre ședința Consiliului de Coroană.

57. 18 februarie/3 martie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot despre atmosfera negativă creată de guvernul Averescu în jurul Misiunii Militare Franceze și pretențiile sporite ale Puterilor Centrale față de România.

58. 18 februarie/3 martie 1918, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu, prim-ministru, referitoare la desfășurarea Consiliului de Coroană.

59. 18 februarie/3 martie 1917, Iași, Dezbaterile din cadrul celui de-al doilea Consiliu de Coroană privind fixarea politicii României în condițiile existenței ultimatumului Puterilor Centrale.

60. 18 februarie/3 martie 1918, Iași, Însemnări ale lui Constantin Argetoianu despre desfășurarea celui de-al Doilea Consiliu de Coroană.

61. 19 februarie/4 martie 1918, Generalul Alexandru Averescu despre reuniunea Consiliului de Coroană care a dezbătut conduita României în contextul ultimatumului Puterilor Centrale.

62. 19 februarie/4 martie 1918, Iași, Desfășurarea celui de-al treilea Consiliu de Coroană pentru fixarea politicii poziției României față de perspectiva păcii separate.

63. 19 februarie/4 martie 1918, Iași, Notații ale lui Constantin Argetoianu despre a treia ședință a Consiliului de Coroană.

64. 19 februarie/4 martie 1918, Însemnări ale lui Nicolae Iorga referitoare la situația grea a României.

65. 20 februarie/5 martie 1918, Poziția guvernului român referitoare la aplanarea pe cale pașnică a conflictului cu Rumcerod-ul.

66. 20 februarie/5 martie 1918, București, Telegrama lui Constantin Argetoianu, ministrul justiției, șeful delegației române la negocierile cu Puterile Centrale, adresată generalului Alexandru Averescu, prim-ministru, privind prelungirea armistițiului și plecarea misiunilor militare străine.

67. 21 februarie/6 martie 1918, Odessa, Procesul-verbal în vederea aplanării pașnice a conflictului ruso-român.

68. 22 februarie/7 martie 1918, Considerațiile lui Mihail G. Cantacuzino prin care analizează opțiunile României și propune rezistența armată asumată de toate forțele politice ale țării.

69. 23 februarie/8 martie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot privind pregătirile de plecare a Misiunii Militare Franceze și intenția lui Averescu de a crea obstacole deplasării.

70. 24 februarie/9 martie 1918, Generalul Alexandru Averescu despre incidentul privitor la plecarea Misiunii Militare Franceze din România.

71. 25 februarie/10 martie 1918, Însemnări ale lui Alexandru Averescu despre ședința Consiliului de Coroană în care s-a discutat problematica plecării Misiunii Militare Franceze din România.

72. 27 februarie/12 martie 1918, Iași, Consemnări ale lui Alexandru Averescu pentru ultima zi în calitate de prim-ministru.

73. 1/14 martie 1918, București, Scrisoarea lui Constantin Argetoianu, ministrul demisionar al Justiției, adresată generalului Alexandru Averescu referitoare la discuțiile cu Richard von Kühlmann pe marginea situației create ca urmare a demisiei guvernului.

74. 20 februarie/5 martie, Buftea, Prevederile Tratatului preliminar de pace dintre România și Puterile Centrale.

75. 3/16 martie 1918, Iași, Raportul Misiunii Elveției, însărcinată cu inspectarea prizonierilor și adresat domnului președinte al Comisiei prizonierilor de război și internaților civili.

76. 7/20 martie 1918, Washington, Telegrama ministrului francez, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand, adresată lui Alexandre Ribot, ministrul afacerilor externe, prin care transmite scrisoarea secretarului de stat american către trimisul diplomatic de la Iași, prin care îi fixează conduita față de situația României.

77. 9/22 mai 1918, Iași, Conte de Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic al Franței la Iași, îi trimite lui Stephen Pichon, ministrul afacerilor externe, un studiu asupra exploatarea economice a României de către Germania.

Capitolul 2. Pacea de la București cu Puterile Centrale (24 aprilie/7 mai). Negocieri, prevederi, consecințe

1. 1/14 martie 1918, Berlin, Telegrama lui Richard von Kühlmann către Ministerul de Externe german prin care redă discuțiile cu premierul desemnat, Alexandru Marghiloman, reiterând necesitatea sprijinirii acestuia și evidențiind imposibilitatea reluării ostilităților împotriva României.

2. 12/25 martie 1918, Iași, Memoriul remis regelui Ferdinand de către Ion I.C. Brătianu în numele Partidului Național Liberal privind condițiile de pace impuse de Germania și aliații ei.

3. 14/27 martie 1918, Iași, Ordin circular al ministrului de război, Constantin Hârjeu, privind comportarea militarilor demobilizați care trec în teritoriul ocupat de Puterile Centrale.

4. 20-21 martie/2-3 aprilie 1918, Însemnare a lui Charles J. Vopicka, ministrul SUA în România, referitoare la negocierile guvernului Marghiloman cu Puterile Centrale pentru încheierea păcii.

5. 25 martie/7 aprilie 1918, Telegrama lui Constantin C. Arion, ministrul afacerilor străine, adresată lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, prin care acesta este informat despre mersul tratatelor cu Puterile Centrale.

6. 5/18 aprilie 1918, Iași, Decret regal privind analizarea situației militarilor români întorși din prizonierat.

7. 22 aprilie/5 mai 1918, București, Raport adresat de Alexandru Marghiloman, prim-ministru, regelui Ferdinand prin care îl informează despre evoluția negocierilor cu Puterile Centrale în vederea încheierii păcii.

8. 24 aprilie/7 mai 1918, București, Tratatul de pace dintre România și Puterile Centrale.

9. 1/14 mai 1918, Iași, Înalt Decret nr. 1010 pentru demobilizarea armatei.

10. 1/14 mai 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Marele Stat Major pentru demobilizarea armatei.

11. 3/16 mai 1918, Iași, Telegrama identică a miniștrilor Antantei acreditați în România adresată guvernelor lor în care prezintă prevederile grele impuse României de către Puterile Centrale prin pacea de la București.

12. 4/17 mai 1918, Iași, Telegrama identică a miniștrilor Antantei prin care atenționează guvernul român că prin semnarea Tratatului de pace de la București se încalcă legislația internațională privind regimul Dunării maritime.

13. 5/18 mai 1918, Iași, Ordin de zi privind demobilizarea Comandamentului armatei române.

14. 6/19 mai 1918, Iași, Ordinul circular nr. 3051 prin care se aduc precizări referitoare la demobilizarea armatei.

15. 15/28 mai 1918, Iași, Adresă a Marelui Stat Major prin care se transmit comandamentelor și trupelor modificările intervenite în graficul de demobilizare a armatei.

16. 11/24 iunie 1918, Berlin, Declarațiile secretarului de stat, Richard von Kühlmann, în Reichstag privitoare la tratatul de pace cu România.

Capitolul 3. România sub guvernarea lui Alexandru Marghiloman (martie-octombrie 1918)

1. 27 martie/7 aprilie 1918, Iași, Notiță aparținând regelui Ferdinand în care se arată rațiunile desemnării lui Alexandru Marghiloman în funcția de prim-ministru.

2. 2/15 aprilie 1918, Iași, Apelul generalului Averescu îndreptat către toți românii, după constituirea Ligii Poporului.

3. 3/16 aprilie 1918, Iași, Act de constituire a Ligii Poporului.

4. 3/16 aprilie 1918, Iași, Telegrama colectivă a miniștrilor Antantei din România adresată guvernelor lor referitoare la convingerea lui Alexandru Marghiloman asupra victoriei Puterilor Centrale în război.

5. 11/24 aprilie 1918, Iași, Telegrama colectivă a celor patru miniștri ai Antantei în România prin care se informează despre intenția Puterilor Centrale de a declanșa tulburări în scopul prelungirii ocupației și înlăturării dinastiei.

6. 15/28 aprilie 1918, Paris, Telegrama legației din Paris, semnată Cantacuzino, referitoare la poziția lui Stephen Pichon, ministrul de externe al Franței, față de România.

7. 25 aprilie/8 mai 1918, Iași, Telegrama misiunii diplomatice franceze în România privind propaganda intensă desfășurată de germani și necesitatea combaterii ei.

8. 8/21 mai 1918, Iași, Adresa Ministerului de Război, semnată de generalul Aristide Razu, adresată colonelului Mihail Todicescu, comisarul civil al guvernului român la Odessa, privind transferul unor bunuri și animale către trupele austro-ungare.

9. 11/24 mai 1918, Iași, Ziarul *Evenimentul de Iași* despre puternica explozie a depozitului de muniție de la Socola.

10. 13/26 mai 1918, Iași, Ziarul *Evenimentul de Iași* despre consecințele exploziei depozitului de muniții de la Socola.

11. 15/28 mai 1918, Baden, Informare a reprezentantului Ministerului de Externe al Austro-Ungariei pe lângă Comandamentul suprem al Armatei imperialo-regale (AOK) adresată contelui Stephan von Burián Rajecz referitoare la starea de spirit a populației din teritoriul ocupat în urma încheierii păcii de la București.

12. 21 mai/3 iunie, Telegrama lui Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic francez în România, prin care transmite centralei din Paris un rezumat al discursului prim-ministrului Alexandru Marghiloman rostit cu prilejul deschiderii campaniei electorale.

13. 25 mai/7 iunie 1918, București, Informare a împuternicitului austro-ungar pe lângă Administrația Militară din România adresată contelui Stephan von Burián Rajecz referitoare la pregătirea alegerilor parlamentare și situația politică din România.

14. 1/14 iunie 1918, Baden, Informare a reprezentantului Ministerului de Externe al Austro-Ungariei pe lângă Comandamentul suprem al Armatei imperialo-regale (AOK) adresată contelui Stephan von Burián Rajecz referitoare la stabilirea unor legături neoficiale între Alexandru Marghiloman și Ion I. C. Brătianu.

15. 4/17 iunie 1918, Iași, Mesajul regal pentru deschiderea Corpurilor legiuitoare.

16. 6-10/19-23 iunie 1918, Iași, Articolele generalului Constantin Prezan, fost comandant al Armatei de Nord, referitoare la dezbaterile din Consiliul de la Periș, convocat după înfrângerea de la Turtucaia. Respinge ca nefondate opiniile generalului Alexandru Averescu legate de situația generală a țării și de opțiunile strategice exprimate înainte de declanșarea ostilităților și după înfrângerea de la Turtucaia.

17. 8/21 iunie 1918, Iași, Telegrama celor patru miniștri ai Antantei, acreditați în România, adresată guvernelor lor prin care informează despre deschiderea lucrărilor Parlamentului, rezultate din alegerile organizate de guvernul Marghiloman.

18. 18 iunie/1 iulie 1918, Iași, Telegrama colectivă a celor patru miniștri ai Antantei acreditați în România prin care guvernele lor sunt informate despre ratificarea păcii de la București de către Adunarea Deputaților și declarația de solidaritate cu Antanta a generalului Alexandru Averescu, ales deputat în mai multe colegii.

19. 26 iunie/9 iulie 1918, Odessa, Protestul colonelului Mihail Todicescu, comisarul civil al guvernului român din Ucraina adresat generalului de corp de armată von Kraus privind confiscarea de către trupele austriece a materialului de aviație de la Odessa (fabrica Jalovikov).

20. 27 iunie/10 iulie 1918, Baden, Informații despre starea de spirit din Moldova și Basarabia adresate contelui Stephan von Burián Rajecz, ministrul de externe al Austro-Ungariei, de către reprezentantul Ministerului de Externe Imperialo-Regal la Comandamentul suprem al Armatei imperialo-regale (AOK).

21. 27 iunie/10 iulie 1918, Iași, București, Circulara președintelui Consiliului de Miniștri prin care solicită observații și propuneri la proiectul de tratat al Comandamentului Superior German referitor la predarea administrării civile în teritoriul ocupat, însoțită de documentul elaborat de autoritățile germane.

22. 28 iunie/11 iulie 1918, Iași, Prezentarea inițiativei parlamentare de dare în judecată a fostului guvern condus de Ion I.C. Brătianu.

23. 29 iunie/12 iulie 1918, Iași, Cererea foștilor miniștri liberali care nu au fost dați în judecată de a fi inculpați la rândul lor.

24. 29 iunie/12 iulie 1918, Notiță nesemnată privind situația politică tensionată, marcată, între altele, de dorința lui Carp de a înlătura dinastia și de perspectiva ca Alexandru Averescu să creeze un puternic partid care să preia puterea, dar cu menținerea pe tron a regelui Ferdinand.

25. 7/20 iulie 1918, Baden, Informare a reprezentantului Ministerului de Externe al Germaniei pe lângă Înaltul Comandament al armatei referitoare la starea de spirit a românilor în general, a armatei române, în special.

26. 10/23 iulie 1918, Lemberg, Raport al Serviciului de informații austro-ungar despre starea de spirit din România.

27. 15/28 iulie 1918, Washington, Telegrama ambasadorului Franței în SUA, Jean Jules Jusserand, adresată Ministerului de Externe de la Paris, prin care acesta este informat despre solicitarea însărcinatăului de afaceri al României de a crea un comitet mixt româno-american consacrat dezvoltării raporturilor economice și financiare.

28. 17/30 iulie 1918, Paris, Telegrama ministrului afacerilor externe Stephen Pichon către ambasadorul Franței la Washington, Jean Jules Jusserand, referitoare la perspectivele cooperării economice franco-române.

29. 20 iulie/2 august 1918, Iași, Scrisoarea adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman de către cabinetul ministrului de război, prin care acesta propune ca aprobarea solicitării părții germane de investigare a situației prizonierilor germani să fie urmată, la reciprocitate, de o cercetare similară a situației prizonierilor români din Germania și Bulgaria. Se anexează nota colonelului von Brandenstein.

30. 9/22 august 1918, Raport al reprezentantului Ministerului Afacerilor Externe austro-ungar pe lângă Comandamentul Suprem al Armatei referitor la propaganda ostilă Puterilor Centrale din România.

31. 14/27 august 1918, Iași, Scrisoarea prim-ministrului Alexandru Marghiloman adresată generalului Gheorghe Eremie, șeful Biroului român de legătură București, privind conduita față de intenția autorităților austriece de a confisca materialul de aviație de la Odessa.

32. 18/31 august 1918, Iași, Convorbire între regele Ferdinand și Alexandru Marghiloman, prim-ministru, referitoare la evoluțiile din viața politică internă.

33. 26 august/8 septembrie 1918, Iași, Articolul „Mentalitate de slugi”, publicat de N. Iorga în ziarul *Neamul Românesc*.

34. 28 august/10 septembrie 1918, Iași, Raport al contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresat lui Alexandre Ribot, prim-ministru și ministru al afacerilor străine, referitor la regimul de ocupație instituit de Puterile Centrale în teritoriile românești ocupate.

35. 7/20 septembrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre convorbirea cu regele Ferdinand pe marginea chestiunii prințului Carol.

36. 9/22 septembrie 1918, Iași, Notații ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la măsurile ce ar putea fi luate împotriva prințului moștenitor Carol pentru actul său de dezertare.

37. 24 septembrie 1918, Notațiile reginei Maria asupra „cazului” prințului moștenitor Carol.

38. 17/30 septembrie 1918, Iași, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman cu regele Ferdinand și regina Maria despre căsătoria prințului Carol; se evocă posibilitatea înlocuirii guvernului.

39. 19 septembrie/2 octombrie 1918, Informarea Ministerului de Război adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman privind preluarea materialelor de război românești de către autoritățile austro-ungare.

40. 24 septembrie/7 octombrie 1918, Alexandru Marghiloman despre raporturile româno-germane și posibilitatea refacerii Tratatului de pace de la București.

41. 26 septembrie /9 octombrie 1918, Iași, Programul Ligii Poporului adus la cunoștința opiniei publice de către Alexandru Averescu în ziarul *Îndreptarea*.

42. 27 septembrie/10 octombrie 1918, Alexandru Marghiloman despre convorbirea cu regele Ferdinand referitoare la perspectivele încheierii Primului Război Mondial.

43. 28 septembrie/11 octombrie 1918, Iași, Referat adresat lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, prin care se propun măsuri pentru rezolvarea situației materialelor românești aflate pe teritoriul Ucrainei.

44. 28 septembrie/11 octombrie 1918, Iași, Charles J. Vopicka, ministrul SUA la Iași, despre statutul viitor al Dobrogei și intențiile Puterilor Aliate și Asociate față de România.

45. 23 octombrie/ 5 noiembrie 1918, Iași, Informare adresată regelui Ferdinand de către prim-ministrul Alexandru Marghiloman privind măsurile luate pentru extinderea controlului trupelor române asupra regiunii de nord a Basarabiei în contextul descompunerii armatei austro-ungare.

Capitolul 4. Unirea Basarabiei cu România

1. 30 decembrie/12 ianuarie 1918, Iași, Extras din raportul generalului Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, trimis ministrului de război, privind situația din Basarabia.

2. 4/17 ianuarie 1918, Iași, Telegramă identică a celor patru miniștri ai Antantei acreditați în România, prin care transmit guvernelor lor garanția cerută de Consiliul Directorilor de la Chișinău, prin care confirmă că prezența armatei române în Basarabia are strict un caracter militar.

3. 6/19 ianuarie 1918, Iași, Ordinul de operație al Marelui Cartier General adresat Diviziei 11 Infanterie privind acțiunile în Basarabia.

4. 9/22 ianuarie 1918, Iași, Ordinul Marelui Cartier General adresat Armatei I prin care se dispune luarea măsurilor pentru asigurarea siguranței transporturilor pe linia ferată Bolgrad-Galați și liniștea în regiunea Leovo-Reni-Bolgrad.

5. 14/27 ianuarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot privind intrarea armatei române în Chișinău.

6. 15/28 ianuarie-19 ianuarie/1 februarie 1918, Chișinău, Dare de seamă a Diviziei 11 Infanterie asupra operațiunilor desfășurate în această perioadă.

7. 15/28 ianuarie 1918, Telegrama atașatului militar britanic în România prin care informează despre intrarea armatei române în Basarabia.

8. 16/29 ianuarie 1918, Iași, Proclamația generalului Constantin Prezan dată locuitorilor din Basarabia cu prilejul intrării trupelor române în teritoriul dintre Prut și Nistru.

9. 17/30 ianuarie 1918, Iași, Instrucțiuni ale Marelui Cartier General Român cu privire la conduita trupelor române în Basarabia.

10. 17/30 ianuarie 1918, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la necesitatea menținerii integrității Rusiei și la activitatea generalului Ernest Broșteanu, comandant al Diviziei 11 Infanterie.

11. 18/31 ianuarie 1918, Iași, Ordinul observator al generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresat generalului Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, referitor la unele măsuri luate în Basarabia.

12. 18/31 ianuarie 1918, Chișinău, Raportul generalului Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, propune măsuri pentru sărbătorirea zilei de 24 ianuarie în comun cu autoritățile Republicii Democratice Moldovenești.

13. 20 ianuarie/2 februarie 1918, Iași, Ordinul Marelui Cartier General prin care dispune exercitarea conducerii marilor unități din Basarabia de către comandamentul Corpului 6 Armată.

14. 24 ianuarie/6 februarie 1918, Chișinău, Declarația Sfatului Țării prin care se proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești.

15. 24 ianuarie/6 februarie 1918, Iași, Notă a Misiunii diplomatice franceze de la Iași privind caracterul acțiunilor militare ale României în Basarabia și necesitatea stingerii conflictului dintre guvernul român și bolșevici.

16. Februarie 1918, Iași, Informare a lui Alexandru Constantinescu, fost ministru în guvernul liberal, condus de Ion I.C. Brătianu, adresată regelui Ferdinand, în urma vizitei efectuate în Basarabia asupra stărilor de lucruri din regiune și a măsurilor ce se impun a fi întreprinse pentru îmbunătățirea situației.

17. 10/23 februarie 1918, Telegrama Corpului 6 Armată către Marele Cartier General despre situația din Basarabia și măsurile ce se impun a fi luate pentru îmbunătățirea stărilor de lucruri.

18. 28 februarie/13 martie 1918, Iași, Însemnări ale prim-ministrului Alexandru Averescu referitoare la primirea delegației de la Chișinău și participarea statului moldovean la negocierile de la Bufta.

19. 15/28 martie 1918, Însemnare a lui Vasile Bianu despre solicitarea zemstvei ținutului Bălți ca Basarabia să se unească cu Regatul României.

20. 20 martie/2 aprilie 1918, Iași, Raport referitor la stări de spirit în Basarabia (folosirea soldaților români la munci agricole, declarațiile de unire ale unor structuri, necesitatea înființării unui ziar).

21. 27 martie/9 aprilie 1918, Chișinău, Declarația Sfatului Țării Republicii Democratice Moldovenești de unire cu România.

22. 27 martie/9 aprilie 1918, Iași, Reglementări ale Consiliului de Miniștri privind statutul Basarabiei după actul unirii cu România.

23. 30 martie/12 aprilie 1918, Kiev, Nota guvernului Ucrainei adresată guvernului român prin care respinge unirea Basarabiei cu România.

24. 2/15 aprilie 1918, Chișinău, Telegrama lui Constantin Stere către prim-ministrul Alexandru Marghiloman prin care solicită publicarea unor documente legale care să ateste unirea Basarabiei cu România.

25. 7/20 aprilie, Chișinău, Telegrama lui Constantin Stere adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman prin care solicită urgentarea publicării decretelor de numire a membrilor Consiliului de directori care să administreze Basarabia până la întrunirea Constituantei.

26. Aprilie 1918, Instrucțiuni ale comandantului Diviziei 2 Cavalerie, general Alexandru Constantinidi, referitoare la organizarea pazei Nistrului.

27. 6/19 aprilie 1919, Însemnări ale lui Vasile Bianu referitoare la integrarea armatei moldovenești în armata română.

28. 9/22 aprilie 1918, Iași, Răspunsul guvernului român la nota guvernului Ucrainei din 12 aprilie 1918 prin care protesta împotriva unirii Basarabiei cu România.

29. 11/24 aprilie 1918, Iași, Însemnare a lui N. Iorga referitoare la sosirea unui reprezentant al Ucrainei și la solicitările sale, mai ales în ceea ce privește Basarabia.

30. 22 aprilie/5 mai 2018, Kiev, Nota diplomatică a guvernului ucrainean adresată guvernului român prin care încearcă să demonstreze necesitatea anexării Basarabiei de către Ucraina.

31. 6/19 iunie 1918, Iași, Nota guvernului român către guvernul Ucrainei prin care respinge pretențiile acesteia de anexare a Basarabiei.

32. 29 mai/11 iunie 1918, Propunerea prim-ministrului Alexandru Marghiloman de suspendare a sesiunii Sfatului Țării.

33. 15/28 iunie 1918, Iași, Articolul lui N. Iorga „Autonomii” prin care autorul analizează accepțiile teoretice și practice ale conceptului și sugerează renunțarea la astfel de tendințe din partea unor lideri politici din Basarabia.

34. 20 iunie/3 iulie 1918, Iași, Telegrama adresată de Constantin C. Arion, ministrul afacerilor externe, legațiilor României din străinătate în legătură cu punctul de vedere față de pretențiile anexioniste ale Ucrainei la adresa Basarabiei.

35. 5/18 august 1918, Raportul comandantului Diviziei 10 Infanterie, generalul Henri Cihoski, adresat Comisariatului General al Basarabiei, prin care semnalează incidentele dintre coloniștii germani, sprijiniți de soldați germani, cu locuitorii comunei Nova Pavloca referitoare la cultivarea unor suprafețe de teren agricol.

36. 7/20 august 1918, Informarea colonelului M. Florescu, comandantul Brigăzii 19 Infanterie, adresată Diviziei 10 Infanterie și raportul comandantului Regimentului 7 Roșiori către Divizia 2 Cavalerie privind acțiunile pastorului Winkler în coloniile germane din Basarabia și starea de spirit a populației locale din aceste localități.

37. 6/19 octombrie 1918, Chișinău, Extras din procesul-verbal al ședinței Consiliului de Directori al Sfatului Țării referitor la aprovizionarea cu pâine a armatei.

38. 8/21 octombrie 1918, Chișinău, Buletinul informativ al Comisariatului General al Basarabiei privind evenimentele din provincie și zonele adiacente în perioada 15-22 octombrie.

39. 27 noiembrie/10 decembrie, Chișinău, Hotărârea Sfatului Țării de renunțare la condițiile de unire.

40. 11/24 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, prin care acesta este informat despre propunerea lui Vasili Alexeevici Maklakov, fostul ambasador al Rusiei, prin care a cerut ca România să acționeze militar pentru reconstituirea marii Rusii, creând prin aceasta un element de legitimitate pentru posesia Basarabiei.

41. 28 decembrie 1918/10 ianuarie 1919, București, Telegrama lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, adresată lui Nicolae Mișu, ministrul român la Londra, prin care acesta este informat despre campania contra României în privința Basarabiei desfășurată în țările occidentale de către reprezentanți ai fostului regim rus.

Capitolul 5. Activitatea românilor în țările Puterilor Aliate și Asociate (Franța, Italia, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie)

1. 11/24 aprilie 1918, Paris, Scrisoarea generalului Dumitru Iliescu, șeful Misiunii Militare Române în Franța, adresată președintelui Franței, Raymond Poincaré, prin care arată că rămâne fidel Antantei și roagă să fie sprijinit pentru a organiza legiunea română din Italia.

2. 11/24 aprilie 1918, Washington, Scrisoarea de răspuns a președintelui SUA, W. Wilson, adresată, prin intermediul lui R. Lansing, coloniei române de la Paris, în care este reiterată susținerea revendicărilor naționale ale românilor.

3. 2/15 mai 1918, Paris, Notă a Direcției afaceri politice și comerciale din Ministerul Afacerilor Externe al Franței, semnată Lacombe, privitoare la proiectul creării unor legiuni compuse din români transilvăneni.

4. 22 mai/4 iunie 1918, Roma, Telegrama șefului Misiunii Militare Franceze în Italia către ministrul de război, prin care îl informează despre numărul și starea de spirit a prizonierilor români proveniți din armata austro-ungară aflați pe teritoriul italian.

5. 23 mai/5 iunie 1918, Washington, Telegrama lui William Phillips, subsecretar de stat, adresată lui E. Lucaciu, în numele lui Robert Lansing, secretar de stat, prin care confirmă sprijinul SUA pentru România.

6. 6/19 iunie 1918, Cittaducale, Actul de constituire a Comitetului de acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina.

7. 10/23 iunie 1918, Paris, Scrisoarea președintelui Consiliului de Miniștri al Franței și ministrul de război, Georges Clemenceau, adresată generalului Dumitru Iliescu privind formarea unei legiuni de voluntari români transilvăneni.

8. 11/24 iunie 1918, Paris, Scrisoarea lui Albert Thomas către Stephen Pichon, ministrul afacerilor externe, prin care propune o serie de acțiuni pentru contracararea propagandei germane în România.

9. 15/28 iunie 1918, Roma, Telegrama lui Camille Barrère, ambasadorul Franței la Roma, despre demersurile pentru crearea, în Italia, a unei legiuni compuse din voluntari români, prizonieri de război din armata austro-ungară.

10. 18 iunie/1 iulie 1918, Paris, Statutul Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, apărut în ziarul *La Transylvanie*.

11. 29 iunie/12 iulie 1918, Washington, Scrisoarea lui Vasile Stoica, președintele Ligii Naționale Române din Statele Unite ale Americii, adresată lui Robert Lansing, secretar de stat, prin care îl informează despre crearea organizației și scopurile ei.

12. 4/17 iulie 1918, Paris, Scrisoarea generalului Dumitru Iliescu adresată generalului Alby, șeful Statului Major General al Armatei, prin care solicită aprobarea ca ofițeri români să lupte pe frontul occidental în perspectiva creării Legiunii de voluntari ardeleni.

13. 11/24 iulie 1918, Roma, Memoriul al Comitetului de acțiune al românilor din Italia, condus de Simion Mândrescu, adresat guvernului italian, pentru aprobarea organizării unei legiuni de voluntari dintre prizonierii români din armata austro-ungară.

14. 12/25 iulie 1918, New York, Washington, Telegrama ambasadorului Franței în SUA, Jean Jules Jusserand, adresată Ministerului de Externe de la Paris prin care informează despre demersurile lui Vasile Lucaciu de formare, în Rusia, a unei legiuni românești compuse din militari români, din fosta armată austro-ungară, care să colaboreze cu legiunea cehoslovacă.

15. 13/26 iulie 1918, Paris, Notă a Direcției Afaceri Politice și Comerciale din Ministerul Afacerilor Străine, prin care se propune aducerea în Franța a lui Iosif Blaga, fost director al Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov (unchiul lui Lucian Blaga), refugiat la Christiania (Oslo), deoarece se bucură de prestigiu printre români.

16. 15/28 iulie 1918, Notă privind necesitatea coordonării eforturilor grupărilor românești din Italia și Franța în vederea obținerii unui sprijin mai consistent.

17. 23-25 august 1918, Paris, Însemnări ale lui Radu R. Rosetti referitoare la demersurile de primire în armata franceză și problema creării unei legiuni de voluntari în țările occidentale.

18. 23 august/5 septembrie, Paris, Notă asupra dificultăților ce au stat în calea înființării Comitetului Național Român.

19. 28 august/10 septembrie 1918, Paris, Însemnări ale lui Radu Rosetti despre raporturile aliaților cu românii și atitudinea lui Take Ionescu.

20. 5/18 septembrie 1918, Paris, Scrisoarea generalului Dumitru Iliescu, fost șef al Misiunii Militare Române în Franța, adresată ministrului de Război al Franței, prin care solicită sprijin pentru formarea unei legiuni de români transilvăneni care să lupte pe Frontul de Vest.

21. 8/21 septembrie, Washington DC, Memoriul pentru crearea unei Legiuni Române în Statele Unite, prezentat Ministerului de Război.

22. 15/28 septembrie 1918, Washington DC, Scrisoare explicativă adresată lui J.P. Tumulty, secretar al președintelui Statelor Unite, referitoare la crearea unei legiuni române.

23. 15/28 septembrie 1918, Paris, Adresa generalului Henri Hallier, subșef al Statului Major General al Armatei, adresată prim-ministrului, ministerelor de război și afaceri străine, prin care solicită demersuri pe lângă partea americană ca aceasta să transfere armatei franceze prizonierii austro-ungari ce doresc să continue lupta împotriva Puterilor Centrale.

24. 21 septembrie/4 octombrie 1918, Paris, Scrisoarea unui grup de oameni politici și intelectuali, adresată lui Stephen Pichon, ministrul afacerilor străine al Franței, prin care anunță constituirea Consiliului Național al Unității Românești.

25. 12/25 octombrie 1918, Washington DC, Răspunsul Ministerului de Război al Statelor Unite la cererea pentru înființarea unei Legiuni Române.

26. 18/31 octombrie 1918, Washington DC, Memoriu despre românii din Transilvania și Banat, prezentat E.S. d-lui R. Lansing, secretar de stat al SUA.

27. 20 octombrie/2 noiembrie 1918, Paris, Notă a subsecretariatului de stat al justiției militare către Marele Stat Major prin care Comitetul Național al Unității Române este autorizat să viziteze locurile unde sunt cazați prizonierii de război români.

28. 22 octombrie/4 noiembrie 1918, Scrisoarea Comitetului Național al Unității Românești adresată puterilor Antantei în care se solicită recunoașterea dreptului românilor din Austro-Ungaria de a se uni cu România.

29. 9/22 noiembrie 1918, Roma, Scrisoarea Consiliului Național al Unității Române în care se exprimă gratitudinea față de Guvernul regal al Italiei pentru simpatia și interesul constant manifestat față de eforturile românilor îndreptate spre realizarea unității lor naționale, cerând recunoașterea sa și sprijinirea activității în Italia.

30. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui G. Crețianu către președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, prin care acesta este informat despre demersurile întreprinse pe lângă autoritățile britanice pentru ca acestea, în întrevederile pe care le au cu Take Ionescu, să modereze ideile lui republicane.

Capitolul 6. Sfârșitul războiului european. Reintrarea în acțiune a României

1. 15/28 septembrie 1918, Iași, Notații ale lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre evoluțiile pe teatrele de acțiuni militare.

2. 20 septembrie/3 octombrie 1918-21 septembrie/4 octombrie 1918, Consemnări ale lui Radu R. Rosetti despre pregătirile pentru reintrarea în acțiune a României alături de Antanta.

3. Octombrie 1918, Iași, Instrucțiuni secrete elaborate de Marele Stat Major pentru mobilizarea armatei în situația când Oltenia și Muntenia sunt sub ocupația Puterilor Centrale.

4. 24 septembrie/7 octombrie 1918, Iași, Telegrama identică a celor patru miniștri acreditați în România prin care se informează despre nemulțumirea provocată românilor de perspectiva încheierii păcii în condițiile programului propus de președintele SUA, Woodrow Wilson. Se subliniază necesitatea ca Antanta să susțină revendicările naționale ale românilor.

5. 28 septembrie/11 octombrie 1918, Vasile Bianu despre mesajul lui Robert Lansing, secretarul de stat al SUA referitor la perspectiva încheierii războiului.

6. 30 septembrie/13 octombrie-13/26 octombrie 1918, Însemnări ale lui Radu R. Rosetti despre activitatea la Salonic pentru reintrarea României în război și apărarea intereselor sale.

7. 9/22 octombrie 1922, Iași, Telegrama identică a celor patru miniștri ai puterilor Aliate și Asociate acreditați în România referitoare la necesitatea intervenției forțelor militate aliate, inclusiv a celor românești, pentru asigurarea controlului în sudul teritoriului ucrainean în pericol de a fi ocupat de bolșevici.

8. 13/26 octombrie 1918, Iași, Charles J. Vopicka, ministrul SUA, despre contextul și perspectivele reintrării în acțiune a României.

9. 15/28 octombrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman despre perspectivele remobilizării, intențiile regelui Ferdinand în această privință și eforturile Puterilor Centrale de a încheia pacea pe baza principiilor președintelui W. Wilson.

10. 17/30 octombrie 1918, Salonic, Telegrama generalului Henri Mathias Berthelot către ministrul de război al Franței prin care îl informează despre demersurile pentru reintrarea României în acțiune alături de aliați.

11. 19 octombrie/1 noiembrie, Iași, Studiu preliminar asupra remobilizării armatei române în vederea preluării sub control a Transilvaniei.

12. 20 octombrie/2 noiembrie 1918, Paris, Telegrama prim-ministrului francez, Georges Clemenceau, adresată generalului Henri Mathias Berthelot prin care i se dă permisiunea de a organiza intervenția în România și Marea Neagră.

13. 21 octombrie/3 noiembrie 1918, Iași, Raportul generalului Constantin Prezan asupra posibilității și oportunității reintrării în război a României împotriva Puterilor Centrale.

14. 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Iași, Telegrama identică a celor patru miniștri ai Antantei, acreditați la Iași, în care se reproduce o scrisoare adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman și se face o evaluare a situației din România în perspectiva reintrării în război împotriva Puterilor Centrale.

15. 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman despre contextul și modalitățile înlocuirii guvernului pe care l-a condus.

16. 25 octombrie/7 noiembrie 1918, Salonic, Telegrama generalului Franchet d'Espèrey, comandantul Armatei de Orient, adresată Ministerului de Război de la Paris, prin care se informează despre situația de pe front și se solicită urgent reintrarea României în război.

17. 27 octombrie/9 noiembrie 1918, Iași, Decretul regelui Ferdinand pentru remobilizarea armatei române începând cu 28 octombrie/10 noiembrie 1918.

18. 27 octombrie/9 noiembrie 1918, Iași, Proclamația regelui Ferdinand adresată românilor prin care acesta anunță reintrarea României în război alături de Antanta.

19. 27 octombrie/9 noiembrie 1918, Iași, Proclamația regelui Ferdinand adresată armatei române prin care acesta o cheamă din nou la luptă.

20. 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Salonic, Telegrama expedită de generalul Franchet d'Espèrey, comandantul Armatei de Orient, către Ministerul de Război de la Paris, prin care se informează despre operațiile trupelor de sub comanda sa.

21. 29 octombrie/11 noiembrie 1918, București, Telegramă a generalului Gheorghe Eremie către generalii Constantin Coandă, prim-ministru, și Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major, prin care acesta arată intențiile comandamentului german de părăsire a teritoriului românesc în bună înțelegere cu autoritățile militare române.

22. 30 octombrie/12 noiembrie 1918, Iași, Telegrama miniștrilor aliați către guvernele lor prin care solicită aprobarea pentru intervenția armatei române în Transilvania și Bucovina pentru a preîntâmpina actele de anarhie ce ar putea fi provocate de inamic.

23. 31 octombrie/13 noiembrie 1918, Paris, Scrisoarea lui Take Ionescu adresată prim-ministrului Constantin Coandă prin care i se propune acestuia numirea imediată a unui ministru al României în SUA și trimiterea cât mai rapidă în Transilvania a voluntarilor români din fosta armată austro-ungară.

24. Septembrie-noiembrie 1918, Iași, Însemnări ale contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței, despre pregătirile pentru reintrarea României în război.

25. 1/14 noiembrie 1918, Iași, Comunicat oficial al Marelui Cartier General privind corpurile și contingentele ce se mobilizează.

26. 6/19 noiembrie 1918, Salonic, Telegrama generalului Bridges către Ministerul de Război prin care acesta este informat despre intenția autorităților bulgare de a menține sub control Dobrogea.

27. 7/20 noiembrie 1918, Craiova, Scrisoarea prefectului poliției orașului Craiova către prefectul județului Dolj prin care acesta este informat despre măsurile luate pentru asigurarea ordinii în contextul plecării trupelor germane și austro-ungare din localitate. Sunt anexate și proclamațiile Prefecturii poliției adresate locuitorilor urbei.

28. 9/22 noiembrie 1918, Iași, Adresa Marelui Cartier General către Președinția Consiliului de Miniștri, însoțită de referatul Secției Informațiilor, în care se propune organizarea unor acțiuni de propagandă prin subvenționarea unor ziare.

29. 10/23 noiembrie 1918, Iași, Telegrama celor patru miniștri ai Antantei prin care transmit guvernelor lor faptul că trupele germane care se retrag din România nu respectă condițiile armistițiului. Guvernul român solicită ca aliații să protesteze pe lângă autoritățile germane.

30. 17/30 noiembrie-26 noiembrie/9 decembrie 1918, București, Buletin de informații al Marelui Cartier General privind evenimentele ce au avut loc în Dobrogea, Basarabia, Bucovina și Transilvania.

31. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, București, Alocuțiunea generalului Eremia Grigorescu prilejuită de avansarea la rangul de mareșal al regelui Ferdinand I.

32. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, București, Alexandru Marghiloman despre intrarea autorităților române în frunte cu regele Ferdinand, în Capitală.

33. 20 noiembrie/3 decembrie, Iași, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, despre reintrarea în Capitală a familiei regale și a generalului Henri Mathias Berthelot.

34. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, București, Telegrama Marelui Cartier General către Divizia 1 Vânători prin care dispune măsuri pentru stabilizarea situației militare din Transilvania.

35. 25 noiembrie/8 decembrie 1918, București, Adresa generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresată Comandamentului armatei franceze de Dunăre prin care solicită dislocarea de detașamente aliate la podurile peste Tisa în scopul prevenirii deplasării materialului rulant din Transilvania în Ungaria.

36. 28 noiembrie/11 decembrie 1918, Raportul generalului Henri Mathias Berthelot asupra activității desfășurate în Balcani și în România până la 20 noiembrie/3 decembrie 1918, însoțit de o serie de comunicări și ordine.

37. 29 noiembrie/12 decembrie 1918, Scrisoarea mareșalului August von Mackensen, însoțită de o anexă, adresată Marelui Cartier General, prin care reclamă ocuparea Brașovului de către trupele române și tratamentul necorespunzător pentru ofițerii germani.

38. 29 noiembrie/12 decembrie, București, Informații din ziarul *Pester Lloyd* despre capitularea Armatei Mackensen traduse de Secția Informații din Marele Cartier General.

39. 5/18 decembrie 1918, Salonic, Scrisoarea colonelului Toma Dumitrescu, ofițer de legătură pe lângă Armata de Orient, prin care acesta informează despre opoziția generalilor Franchet d'Esperey și Henri Mathias Berthelot față de trecerea liniei Mureșului de către trupele române și propune măsuri pentru preluarea controlului asupra Banatului.

40. 7/20 decembrie 1918, București, Telegrama generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresată locotenent-colonelului Gheorghe Bereșteanu, ofițer de legătură pe lângă Consiliul Dirigent, prin care i se pune în vedere de a solicita autorităților maghiare să evacueze regiunile ce urmează a fi ocupate de trupele române.

41. 11/24 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul României la Paris, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prin care îl informează despre atitudinea și acțiunile lui Take Ionescu la Paris.

42. 11/24 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, prin care îl informează despre convor-

birea cu Eduard Beneș, ministrul de externe al Cehoslovaciei, care s-a arătat foarte deschis străngerii legăturilor de cooperare cu România.

43. 12/25 decembrie 1918, Simeria, Telegrama în copie a generalului Traian Moșoiu adresată Marelui Cartier General prin care solicită preluarea controlului asupra Aradului.

44. 12/25 decembrie 1918, București, Scrisoarea Marelui Cartier General către Comandamentul trupelor din România și Rusia meridională prin care se obiectează asupra transmiterii de către Misiunea aliată de la Budapesta a unor ordine directe și contradictorii către marile unități române ce operează în teritoriul transilvan.

45. 15/28 decembrie 1918, Paris, Telegrama ministrului de externe al Franței, Stephen Pichon, către Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic acreditat la București, redirecționată și către misiunile diplomatice de la Washington, Bruxelles, Londra și Roma, prin care propune recunoașterea României ca aliat al Antantei în pofida semnării păcii separate cu Puterile Centrale.

46. 19 decembrie/1 ianuarie 1918, Iași, Raport al Marelui Cartier General asupra măsurilor pregătitoare pentru remobilizarea armatei române.

47. 23 decembrie/5 ianuarie 1919, Londra, Telegramă a însărcinatului cu afaceri al Franței la Londra, A. de Fleuriau către ministrul de externe francez, St. Pichon, prin care înștiințează că guvernul britanic aderă la propunerea Franței ca România să fie recunoscută drept aliată.

Capitolul 7. Unirea Bucovinei cu România

1. 16/29 august 1918, Însemnări ale medicului Vasile Bianu despre politica autorităților austriece față de biserica ortodoxă română din Bucovina.

2. 6/19 octombrie, 1918, Iași, Declarația românilor bucovineni din Moldova și Basarabia, a Comitetului Executiv al Corpului ofițeresc de voluntari, semnată de Ion I. Nistor și T.V. Ștefanelli, adresată regelui Ferdinand I.

3. 9/22 octombrie 1918, Cernăuți, Apelul „Ce vrem?” al românilor din Bucovina, publicat în ziarul *Glasul Bucovinei*.

4. 14/27 octombrie 1918, Cernăuți, Moțiunea Adunării Constituante a Bucovinei.

5. 20 octombrie/2 noiembrie 1918, Cernăuți, Nota adresată guvernului român de către Consiliul Național Român din Bucovina.

6. 22 octombrie/4 noiembrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre procesul de disoluție a Imperiului Austro-Ungar și solicitările de ajutor din partea românilor din Bucovina.

7. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Ordinul Ministerului de Război și Marelui Stat Major adresat comandantului Diviziei 8 Infanterie, generalul Iacob Zadic, privind intervenția mării unități în Bucovina.

8. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Secția 3 Operații din Marele Stat Major referitoare la modul de conducere a trupelor române în Bucovina.

9. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre intervenția armatei române în Bucovina și măsurile luate în contextul destrămării armatei austriece și plecării germanilor din România.

10. 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Iași, Ordin de zi al generalului Nicolae Petala adresat trupelor din subordine cu ocazia intrării în Bucovina.

11. 26 octombrie/8 noiembrie 1918, Ordin de zi nr. 1 al comandantului Diviziei 8 Infanterie, general Iacob Zadic.

12. 28 noiembrie/11 decembrie, Cernăuți, Telegramă a Corpului 4 Armată adresată Marelui Cartier General prin care se informează despre concentrări de forțe ucrainene și măsurile luate pentru a respinge eventuale provocări.

13. 29 octombrie/12 noiembrie 1918, Cernăuți, Legea fundamentală provizorie asupra puterilor țării Bucovinei.

14. 15/28 noiembrie 1918, Cernăuți, Procesul-verbal al ședinței a cincea al dezbaterilor Consiliului Național Român din Bucovina.

15. 5/18 decembrie 1918, București, Decretul regal nr. 3744 privind consacrarea unirii Bucovinei cu România și raportul nr. 2211 al prim-ministrului Ion I.C. Brătianu referitoare la această problemă.

16. 5/18 decembrie 1918, București, Decret al regelui Ferdinand privitor la măsurile tranzitorii ce se vor aplica în Bucovina după unirea acesteia cu România.

17. 5/18 decembrie 1918, București, Decretul regal nr. 3746 prin care sunt numiți reprezentanții Bucovinei în guvern ca miniștri fără portofoliu.

18. 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919, București, Telegrama prim-ministrului Ion I.C. Brătianu adresată miniștrilor români la Paris și Londra prin care dispune luarea contactului cu reprezentanții cehoslovaci și polonezi pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare. Premierul cere sondarea opiniei aliaților față de situația Austriei, stat succesoral al fostului imperiu dualist.

Capitolul 8. Unirea Transilvaniei, Banatului și Maramureșului cu România

1. 5/18 octombrie 1918, Declarația de independență a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungare, prezentată în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida Voievod.

2. 7/20 octombrie 1918, Însemnări ale lui Vasile Bianu despre reacția sa la discursul lui Alexandru Vaida-Voevod în parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918.

3. 19 octombrie/1 noiembrie 1918, Vasile Bianu despre moartea liderului maghiar Istvan Tisa și politica sa în calitate de prim-ministru.

4. 5/18 noiembrie 1918, Arad, Manifestul Marelui Sfat Național din Ungaria și Transilvania adresat popoarelor lumii.

5. 5/18 noiembrie 1918, Iași, Ordinul Marelui Cartier General adresat Corpul 4 Armată și Diviziei 1 Vânători privind concentrarea urgentă a diviziilor 7 Infanterie și 1 Vânători în Transilvania.

6. 5/18 noiembrie 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Secția Operații a Marelui Cartier General asupra conduitei trupelor române în Transilvania.

7. 5/18 noiembrie 1918, Iași, Proclamația generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresată locuitorilor din Transilvania în contextul intrării armatei române în regiune.

8. 7/20 noiembrie 1918, Arad, Manifestul Marelui Sfat al națiunii române din Ungaria și Transilvania, prin care se convoacă Adunarea Națională de la Alba Iulia pe data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918.

9. 10/23 noiembrie 1918, Arad, „La Alba Iulia”, apel lansat de ziarul *Românul* către toți românii din Transilvania.

10. 11/24 noiembrie 1918, Arad, Articolul „Necesități actuale” publicat de ziarul *Românul* în care arată necesitatea pregătirii temeinice a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

11. 13/26 noiembrie 1918, Proclamația adresată de generalul Traian Moșoiu, comandantul Diviziei 7 Infanterie adresată românilor transilvăneni.

12. 14/27 noiembrie 1918, Schimb de scrisori între Epaminonda Lucaciu, preotul român din Cleveland, și președintele SUA, Woodrow Wilson.

13. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Alba Iulia, Procesul-verbal al desfășurării Marii Adunări Naționale.

14. 24 noiembrie/7 decembrie 1918, Însemnări ale lui N. Iorga despre Marea Adunare de la Alba Iulia, situația politică internă, retragerea armatei lui Mackensen.

15. 1/14 decembrie 1918, București, Discursul lui Vasile Goldiș la Palatul Regal din București cu prilejul primirii delegației de români transilvăneni de către regele Ferdinand și răspunsul acestuia.

16. 4/17 decembrie 1917, Sibiu, București, Notă de convorbire între reprezentantul Marelui Cartier General Român și reprezentantul acestuia pe lângă Consiliul Dirigent de la Sibiu referitor la depășirea liniei Mureșului de către marile unități române.

17. 4/17 decembrie 1918, Budapesta, Feldmareșalul August von Mackensen despre întâlnirea din clădirea parlamentului din Budapesta cu liderii maghiari Mihály Károlyi și Vilmos Böhm, privind soarta trupelor germane care se mai aflau pe teritoriul Ungariei.

18. 10/23 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în capitala Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, referitoare la perspectiva încheierii Concordatului dintre Sfântul Scaun și România.

19. 11/24 decembrie 1918, Iași, Ordinul șefului Marelui Cartier General Român, generalul Constantin Prezan, prin care mulțumește marilor unități care au pătruns în Transilvania pentru conduita lor.

20. 11/24 decembrie 1918, București, Decretele legii de consacrare oficială a unirii Transilvaniei, promulgate de regele Ferdinand, însoțite de raportul prim-ministrului Ion I.C. Brătianu.

21. 12/25 decembrie 1918, Sibiu, Raport al Comandamentului Trupelor din Transilvania adresat Marelui Cartier General privind extinderea propagandei bolșevice.

22. 12/25 decembrie 1918, Haga, Telegrama lui Ion Mitileneu, ministrul român în Olanda, prin care acesta transmite comunicarea legației Serbiei ce dezmente informația din ziarul *Românul* potrivit căreia armata sârbă ar fi impus un tratament discriminatoriu populației române din fostele teritorii austro-ungare.

23. 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919, București, Telegrama prim-ministrului Ion I.C. Brătianu către miniștrii români de la Paris și Londra prin care îi informează despre rechiziționarea de către autoritățile ungare a unor mijloace de transport și bunuri.

24. 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919, Relatări de presă consemnate de Vasile Bianu referitoare la vizita generalului H.M. Berthelot în Banat, Crișana și Transilvania.

Capitolul 1.

DE LA ARMISTIȚIUL CU PUTERILE CENTRALE LA PRELIMINĂRIILE PĂCII DE LA BUFTEA

Introducere

La începutul anului 1918, situația României era dramatică, iar perspectivele erau cât se poate de îngrijorătoare, având în vedere mai ales evoluțiile externe. Ca urmare a ieșirii Rusiei din război și demantelării *de facto* a Frontului de Est, România a fost obligată să încheie armistițiul de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917), ceea ce a dus și la suspendarea activităților maritime. (*Documentul nr. 15*)

În plus, relațiile cu bolșevicii, noua putere de la Petrograd, s-au înrăutățit considerabil, astfel că în ultima zi a anului 1917 misiunea diplomatică română din capitala Rusiei, în frunte cu ministrul Constantin Diamandy, a fost arestată. Diplomații români au fost eliberați la intervenția energetică a corpului diplomatic de la Petrograd.

Peste aproape două săptămâni, respectiv la 13/26 ianuarie 1918, guvernul bolșevic a rupt relațiile cu România și a blocat tezaurul depus la Moscova spre păstrare la sfârșitul anului 1916¹. Motivul principal invocat a fost intrarea armatei române în Basarabia la cererea autorităților legitime din acest tânărl stat. Ca urmare a acestui gest, situația României s-a agravat considerabil, ea având acum inamic nu numai Puterile Centrale, ci și pe fostul aliat, Rusia, devenită acum bolșevică.

În plus, la 27 ianuarie/9 februarie 1918, Puterile Centrale și Ucraina au încheiat, la Brest Litovsk, pacea, aceasta din urmă devenind subiect al sistemului internațional, ceea ce a provocat, în perioada ulterioară, greutateți suplimentare statului român.

Conștient de completa izolare a României, Puterile Centrale n-au ezitat să profite de această situație și la 23 ianuarie/5 februarie 1918 au adresat un ultimatum pentru începerea tratativelor de pace. Solicitarea a generat o criză politică gravă, cele două partide care formau guvernul, Partidul Național Liberal, condus de Ion I.C. Brătianu, și Partidul Conservator Democrat, lider fiind Take Ionescu, având viziuni diferite asupra modalităților de rezolvare. Premierul Brătianu era conștient de necesitatea începerii negocierilor de pace, pe care le dorea prelun-

¹ *Relații româno-sovietice. Documente, vol. I. 1917-1934*. Redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 16. Pentru problematica tezaurului a se vedea, între altele, Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, Editura Cartea Românească, 1934. Viorica Moisuc (coordonator), *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, București, Editura Globus, 1993. A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România (Memorii)*, ediție de Marin C. Stănescu, Editura Silex, București, 1997. *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente*, cuvânt înainte de prof. univ. dr. Mugur Isărescu, ediție de Marian Ștefan și Cristian Păunescu, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, București, 1999; Viorica Moisuc, *Românii și politica externă rusească. Un secol din istoria tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (studiu și documente)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2013 etc.

gite cât mai mult, sperând la o evoluție pozitivă pentru Antanta pe fronturile de luptă și, în special, pe cel occidental. Mai mult, el dorea pacea, dar nu orice fel de pace, aceasta urmând a fi negociată de către un alt guvern. Oricum, viitoarea pace nu trebuia să fie negociată, condițiile urmând a fi primite în bloc, lucrul acesta reprezentând un avantaj în fața aliaților care puteau să observe caracterul ei impus. (*Documentul nr. 30*)

Take Ionescu dorea ca România să refuze negocierile de pace, să urmeze o politică de rezistență pentru a-și păstra credibilitatea față de aliați. De altfel, și țările Antantei, în special Franța, se opuneau din răspuțeri încetării beligeranței României, întrucât această decizie afecta direct efortul militar pe teatrul de operații occidental, Puterile Centrale având posibilitatea să transfere forțe din est pe celelalte fronturi.

Autoritățile de la Paris, în frunte cu premierul Georges Clemenceau, generalul Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, au exercitat, încă din toamna anului 1917, când se profila colapsul pe Frontul de Est, mari presiuni asupra autorităților de la Iași pentru continuarea rezistenței. S-au imaginat formule care să mențină activ frontul românesc, între care menționăm: antrenarea Ucrainei și a forțelor sale armate, estimate la 60 de divizii, retragerea armatei și autorităților în Rusia și continuarea rezistenței; organizarea în regiunea Tecuci- Bârlad-Vaslui a unui „triunghi al morții”, unde armata română să reziste Puterilor Centrale¹ etc. (*Documentele nr. 10, 12, 13, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 31, 34*) Toate acestea s-au dovedit, în cele din urmă, simple iluzii, realitatea de pe teren fiind mult mai puternică decât dorințele guvernelor occidentale.

Brătianu era convins de faptul că România nu putea evita pacea, alternativa fiind sinuciderea. Referitor la acest aspect, Saint-Aulaire, ministrul Franței la Iași, scria: „Cunoșteam poziția lui de neclintit: ar fi demisionat mai curând decât să negocieze o pace separată, dar l-ar sfătui pe rege să pună pe altul să o negocieze, chiar de-ar fi să nu o ratifice. Contrar suveranului său, viteaz din alte vremuri, visând să cadă cu spada în mână ca un paladin apărând concepția sa cavalierească asupra onoarei militare, Brătianu afirma că, dacă un astfel de gest este legitim și chiar sublim pentru un individ, un om politic nu are dreptul să-l impună țării sale. O națiune, spunea el, este un patrimoniu indivizibil, iar fiecare generație se bucură doar de uzufructul lui și trebuie să dea socoteală generațiilor următoare, ceea ce exclude dreptul la sinucidere și îi obligă pe conducătorii ei să nu pretindă decât sacrificii în folosul viitorului acesteia. „Mă întreb, îmi mărturisise el, dacă nu am depășit deja această măsură, și asta mă împiedică să dorm”. (*Documentul nr. 41*)

În cele din urmă, prins între solicitările ultimative ale Puterilor Centrale, acuzele aliaților și în special ale lui Clemenceau și opoziția neclintită a partenerului de coaliție, Take Ionescu, prim-ministrul Brătianu a demisionat, iar la sfatul său, regele Ferdinand a încredințat generalului Alexandru Averescu, formarea guvernului. (*Documentele nr. 36, 38*)

Bucurându-se de o reală popularitate în armată și în opinia publică, Averescu a apreciat eronat poziția sa și nu a ascultat sfaturile abilului Brătianu de a prelungi tratativele și de a negocia cu „mâna pe sabie”.

Convins că a venit momentul său de glorie, el l-a contactat direct pe mareșalul August von Mackensen, pe care îl cunoștea din stagiul său de atașat militar la Berlin, cu speranța că va obține din partea acestuia condiții favorabile. Decepția a fost mare, Mackensen primindu-l cu toată politețea pe Averescu, dar dându-i de înțeles că decizia aparține autorităților politice și nu celor militare. (*Documentele nr. 43, 45, 46*) În consecință, prim-ministrul s-a întâlnit cu ministrii de externe german și austro-ungar, Richard von Kühlmann și Ottokar Czernin (*Documentele nr. 47, 49*), iar cerințele acestora i-au spulberat orice iluzie asupra tratamentului pe care Germania și Austro-Ungaria îl pregăteau României.

¹ Henri Berthelot, *Memorii și corespondență* 1916-1919, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, București, 2012, p. 293-336.

După umilitoarea întrevvedere din gara Răcăciuni a regelui Ferdinand cu Czernin (*Documentul nr. 53*) în care monarhului României i s-a condiționat rămânerea pe tron în schimbul acceptării păcii, au avut loc într-o atmosferă foarte tensionată trei consilii de coroană care să decidă conduita României.

Există trei mari versiuni asupra celor discutate în aceste reuniuni cruciale pentru destinul României, între care există unele diferențe. În primul rând, premierul Alexandru Averescu a lăsat versiunea sa în volumul II al *Notițelor zilnice din războiu*. (*Documentele 54, 58, 61*) O a doua a fost publicată de N. Iorga în *Revista Istorică*¹, dar are girul lui Ion I.C. Brătianu, fapt recunoscut de autor². (*Documentele nr. 55, 59, 62*) În sfârșit, există și varianta lui Constantin Argetoianu, ministrul de justiție în guvernul Averescu și participant la reuniuni, care în cunoscutele sale *Memorii* oferă informații ce contrazic în unele privințe varianta „Iorga-Brătianu”. (*Documentele nr. 56, 60, 63*)

Dincolo de nuanțele conținute de cele trei variante, situația României era dramatică, alternativele fiind începerea tratatelor de pace sau dispariția sa de pe hartă, întrucât posibilitățile de rezistență erau foarte reduse, izolarea fiind totală.

Pentru a completa tabloul, amintim și de „acordul Averescu-Rakovski”, mult discutat atât în epocă, dar mai ales în istoriografie. (*Documentele 65, 67*) Opiniile celor doi semnatari – prim-ministrul Alexandru Averescu și Cristian Rakovski, fostul lider al Partidului Social-Democrat din România – asupra acestei înțelegeri sunt opuse. Averescu a susținut că nu a acceptat părăsirea Barasabiei, din moment ce Benderul (Tighina) rămânea sub controlul armatei române. Rakovski a apreciat, dimpotrivă, că punctul central al acordului era plecarea forțelor militare românești din Basarabia, România urmând să nu mai intervină militar în teritoriul dintre Prut și Nistru. Cert este că, în perioada ulterioară, acordul a fost invocat de către autoritățile sovietice drept argument al respingerii unirii Basarabiei cu România³.

Pe baza deciziei consiliilor de coroană, guvernul Averescu a început negocierile pentru încheierea tratatului de pace, delegația română fiind condusă de Constantin Argetoianu, ministrul justiției, N. Mișu, ministrul Afacerilor Externe, nemaiajungând în țară să ocupe postul. (*Documentul nr. 66*)

La 20 februarie/5 martie 1918 s-a semnat la Buftea preliminariile păcii dintre România și Puterile Centrale, prevederile fiind foarte dure: cedarea Dobrogei, dar statul român beneficia de un drum de acces până la Constanța; rectificări de frontieră în favoarea Austro-Ungariei, demobilizarea armatei prin licențierea a cel puțin opt divizii; plecarea misiunilor străine; impunerea unor condiții economice grele; acceptarea tranzitului trupelor Puterilor Centrale spre Ucraina și sudul Rusiei. (*Documentul nr. 74*)

¹ N. Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui război*, extras din „Revista istorică”, anul XVIII, nr. 7-9, 1932. p. 193-204.

² N. Iorga precizează: „Am copia acestor acte de la I. I.C. Brătianu. Nu e prea de vreme tipărirea lor. Ea fixează merite și responsabilități, care trebuie știute”. Această variantă este cunoscută sub denumirea de „Iorga-Brătianu”.

³ Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1919-1933*, traducere de I. Roșu și E. Ungureanu, Institutul European, Iași, 1993, p. 109-109; I. M. Oprea, *România și Imperiul Rus 1900-1924*, vol. 1, Editura Albatros, București, 1998, p. 235-244; Al. V. Boldur, *Imperialismul sovietic și România*, ediție de I. Alexandrescu, Editura Militară, București, 2000, p. 108-112; Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 53-54; Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, p. 212-215; Emilian Bold, Răzvan O. Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, indice general Al. Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 65-67; Florin Constantiniu, *Rakovski, Tezaurul și raporturile româno-sovietice (1917-1918)*, „Academia Română. Memoriile Secției de științe istorice și arheologice”, seria IV, tom XXXIV, 2001, Editura Academiei Române, p. 61-72; *Idem*, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, revizuită și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, Gold, București, 2011, p. 283; Alexandru M. Mironov, *Vremea încercărilor. Relațiile româno-sovietice 1930-1940*, cuvânt înainte de Constantin Bușe, Institutul pentru Studiul Totalitarismului, București, 2013, p. 41-46 etc.

Prin aceasta, România devenea o simplă anexă a Germaniei, care era interesată de exploatarea resurselor românești. Între timp, a apărut un incident neplăcut, Averescu fiind acuzat de faptul că dorește împiedicarea plecării Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri Mathias Berthelot. Licențierea misiunilor militare străine era o prevedere a tratatului de pace preliminar cu Puterile Centrale. (*Documentele nr. 69, 70, 71*) Până la urmă s-a dovedit a fi o înscenare pusă la cale de adversarii prim-ministrului, Misiunea Militară Franceză părăsind teritoriul românesc fără probleme deosebite. Plecarea acesteia a fost regretată de o mare parte a spectrului politic românesc, de opinia publică.

Între timp, guvernul Averescu a demisionat (*Documentul nr. 72*), în locul lui fiind adusă o echipă condusă de liderul conservator Alexandru Marghiloman, ce rămăsese la București pe timpul ocupației Puterilor Centrale.

Se poate aprecia că guvernul Averescu a fost unul de tranziție, regele Ferdinand, sfătuit de Ion I.C. Brătianu și Barbu Știrbei, având intenția încă de la începutul crizei să aducă la putere un executiv condus de o persoană agreată de adversar.

Această perspectivă a fost evocată de Ion I.C. Brătianu în Consiliul de Coroană din 19 februarie/4 martie 1918: „Dacă nu s-a admis soluția rezistenței și s-a dat și inamicului această convingere, orice discuție este inutilă. Rămâne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor de la București, care, prin încrederea ce inspiră dușmanilor, vor obține condițiuni mai ușoare, sau renunțarea la orice discuție, ca cea mai energică protestare morală”. (*Documentul nr. 62*)

Cum soluția rezistenței a fost respinsă de majoritatea liderilor politici, iar experimentul numit guvernul Averescu a fost un eșec, României i-a rămas doar varianta de a negocia cu dușmanul, sarcină care i-a revenit guvernului Marghiloman.

DOCUMENTE

1. 19 decembrie 1917/1 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea adresată de locotenent-colonel H.E. Yates¹, atașatul militar american, colonelului Victor Pétin², șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze, prin care subliniază necesitatea unei acțiuni mai energice pe lângă autoritățile române în scopul menținerii unei forțe credibile pe Frontul de Est

American Legation, Office of the Military Attaché, Jassy, 1 Janvier 1918

Monsieur le Colonel V. Pétin, Chef de l'Etat Major de la Mission Française en Roumanie
Mon Colonel,

1) Comme vous le savez, la situation politique ici est de nouveau tendue.

2) Nous devons reconnaître qu'à présent, ce n'est pas nous les militaires qui peuvent influencer directement l'opinion des dirigeants politiques roumains, car les rencontres avec eux sont tenues par nos ministres.

3) Il est exact que nous sommes tous très occupés, mais il est important de rester en contact journalier avec nos Ministres. J'avoue que j'ai omis de le faire.

4) L'cause de cette lettre est que le Ministre d'Amérique m'a dit qu'on lui avait dit qu'il était le plus optimiste des Alliés. Je ne comprend pas ceci, car ils devraient être tous également optimistes. Nous ne devons pas oublier que nos Ministres sont des civils et les Ministres roumains sont aussi des civils, et que bien des choses qui leurs semblent impossibles, nous paraissent, comme à des militaires, absolument possibles.

5) Comme je l'ai dit souvent, la seule chose à faire est de garder une force réelle quelque part en Russie, indifféremment de sa grandeur. Cette force doit être le noyau autour duquel et avec l'assistance duquel une plus grande force pourra être rassemblée, quand la Russie se tournera de nouveau vers nous et pour reprendre de nouveau la lutte. L'Armée Roumaine devrait et peut être la plus grande part de ce noyau. Si nous pouvons obtenir des dirigeants politiques roumains d'accepter cette idée et d'oublier toutes les autres, nous aurons accompli une grande chose. Le Ministre d'Amérique m'a assuré qu'il fait de son mieux pour faire ceci.

6) Inutile de dire que pour cette action de la Roumanie, qui peut entraîner à une retraite temporaire de l'Armée en Roumanie, les Alliés devraient lui donner des garanties pour son future. Le meilleur serait de demander ce que la Roumanie désire, et alors essayer de la satisfaire.

7) Comme j'ai écrit, la politique des Alliés à Péetrograd a été contraire à notre travail ici, et un essai devrait être fait pour qu'ils soient en harmonie avec nous.

¹ Halsey Edward Yates (1876-1963), ofițer american de infanterie. Grade: căpitan – 15 august 1906; maior – 15 mai 1917; locotenent-colonel – 1 iulie 1920; colonel – 26 octombrie 1921. Atașat militar în România între 1916 și 1919. În perioada august-decembrie 1919 a reorganizat jandarmeria din Ungaria. Și-a continuat cariera militară până în 1940, când a trecut în rezervă.

² Victor Pétin (1872-1962), general de corp de armată francez. Cu gradul de locotenent-colonel (2 iulie 1915) și colonel (31 decembrie 1916), a fost șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze în România (22 septembrie 1916-31 decembrie 1917), adjunct al șefului Misiunii (1 ianuarie-16 mai 1918), atașat militar al Franței în România (6 mai 1919-20 martie 1923; 2 septembrie 1939-1 iulie 1940). A elaborat lucrarea *Le Drame Roumain* (1916-1918), tradusă în limba română de Eugen Pelin (*Drama României*, Editura Militară, București, 2016).

8) De tous les Alliés, c'est le Général Berthelot¹ qui a la plus grande influence ici, et j'espère qu'il sera capable d'inculquer personnellement une peu de son optimisme aux ministres roumains.

9) Cette lettre n'est pas très claire, mais je crois que vous comprendrez ce que j'essaye d'exprimer.

Agréez, mon Colonel, l'assurance de ma plus parfaite considération.

Lt. Colonel H. E. Yates

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1492, rola 174, c. 689-690]

2. 21 decembrie 1917/3 ianuarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la extinderea propagandei pacifiste în România

Propaganda pacifistă capătă aspecte grave. Faimosul triumphi al morții, lansat pentru binele cauzei, se află acum pe buzele tuturor. Se mai spune că eu urmăresc nimicirea completă a României și a armatei sale. Îmi este greu să combat eficient aceste idei. Degeaba spun că sunt gata, împreună cu întreaga Misiune Franceză, să urmez până la capăt soarta camarazilor noștri români, mi se atribuie cele mai negre intenții! S-a ajuns să se spună că eu sunt cel care îl influențează pe Clemenceau², și de aici și intransigența lui, ca și cum intransigența lui Clemenceau ar avea nevoie de încurajări!

Îmi dau seama însă foarte bine că Brătianu nu vrea să facă nimic pentru a opri această nefastă propagandă!

[General Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916-1919*, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară București, 2012]

3. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Telegrama trimisă de contele de Saint-Aulaire³, ce conține declarațiile lui Take Ionescu⁴ și Barbu Știrbei⁵ referitoare la situația din România

¹ Henri Mathias Berthelot (1861-1931), general, șef al Misiunii Militare Franceze în România (octombrie 1916-martie 1918). A avut o contribuție majoră la reorganizarea armatei române și la luptele din toamna anului 1916 și vara anului 1917. În toamna anului 1917 și la începutul anului 1918 a susținut cu tărie continuarea rezistenței României împotriva Puterilor Centrale. A părăsit țara, la 12 martie 1918, după încheierea preliminarilor păcii de la Buftea.

² Georges Clemenceau (1841-1929), om politic francez de primă mărime. În noiembrie 1917 a fost învestit șef al guvernului, având o contribuție majoră la victoria din anul 1918. Împreună cu W. Wilson, Clemenceau a fost principalul artizan al tratatului de la Versailles (1919).

³ Charles-Auguste-Félix, conte de Beauvoir de Saint-Aulaire (1860-1954), diplomat, ministrul plenipotențiar al Franței în România (1916-1920). S-a manifestat ca un susținător al intereselor românești, intrând din această cauză în dispută cu unii lideri francezi, cum ar fi G. Clemenceau. A continuat activitatea diplomatică mai întâi la Madrid (1920), apoi la Londra (1924). Memoriile sale, *Confessions d'un vieux diplomate*, apărute la Editura Flammarion din Paris, conțin 200 de pagini despre misiunea diplomatică în România și sunt extrem de utile pentru cunoașterea perioadei dificile a războiului.

⁴ Take Ionescu (1858-1922), avocat și om politic conservator, șef al Partidului Conservator Democrat, creat în 1908. Ministru în mai multe cabinete conservatoare. A fost un adept convins al intrării României în război alături de Antanta. A acceptat să intre la guvernare alături de Partidul Național Liberal, deținând funcția de ministru fără portofoliu (decembrie 1916-iulie 1917) și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (iulie 1917-ianuarie 1918). După război a fost ministru de externe în cabinetul condus de Alexandru Averescu (1920-1921), apoi, pentru o lună de zile (decembrie 1921-ianuarie 1922), prim-ministru. A fost unul dintre inițiatorii Micii Înțelegeri, alianță regională formată din România, Cehoslovacia, Iugoslavia.

⁵ Barbu Știrbei (1872-1946), nepot al domnitorului Barbu Știrbei (1849-1856), cumnat al lui Ion I.C. Brătianu și prim-ministru (4-20 iunie 1927). Administrator al Domeniilor Coroanei (1913-1927) și intim al

Jassy, 4 Janvier 1918

M. Take Jonesco est venu hier me tenir le langage suivant:

„La paix séparée de la Roumanie est inévitable et imminente si les Puissances alliées n’y mettent leur veto. Qu’elles déclarent tout de suite qu’en aucun cas elles n’admettront une paix séparée légale et qu’elles invitent le Roi et le Gouvernement à tout mettre en œuvre avec le concours des Alliés pour se retirer en Russie sous la protection d’une partie de l’armée. En ce cas, les partisans de la paix séparée qui exploitent le silence de l’Entente devront s’incliner et s’ils ne s’inclinent pas spontanément, je les y contraindrai en menaçant le Roi de me retirer du Cabinet ainsi que tous mes amis qui sont pleinement d’accord moi. Mais que les Puissances alliées ou du moins la France et l’Angleterre se prononcent sans délai.” M. Take Jonesco m’a exposé ensuie avec beaucoup de forces les conséquences que toute paix séparée légale entraînera pour les Puissances alliées:

1. Effet du désastre partout.

2. Mainmise durable de l’Allemagne sur la Roumanie. En effet, la paix légale sera par la force des choses définitive tout en étant aussi allemande qu’une paix de fait éventuellement conclue avec un Gouvernement germanophile, mais la paix de fait serait détruite après la victoire de l’Entente par la paix générale qui rétablira en même temps en Roumanie l’ancien ordre de choses et l’influence des Puissances alliées.

3. Impossibilité d’une nouvelle résistance de l’armée roumaine et de toute réorganisation russe dont cette résistance est la base.

Si faute d’un veto formel immédiat des Puissances alliées le pays et l’armée sont abandonnés au courant chaque jour plus fort en faveur d’une paix séparée légale, il sera trop tard pour tenter de le remonter.

J’ai répondu à M. Take Jonesco que personnellement je me rends compte comme lui de l’urgente nécessité de ce veto et que j’ai demandé à mon Gouvernement l’autorisation de le formuler. Il a insisté pour que je renouvelle en mon nom cette demande. Il se propose de faire la même démarche auprès de mon collègue anglais.

Ce matin le Prince Stirbey, confident du Roi, est venu me tenir un langage analogue:

„Le Roi, m-a-t-il dit, préfère les risques d’un exode en Russie à la situation de préfet allemand à Bucarest. Mais il s’y résignera le jour où comme en est en train de le faire, on lui aura démontré que son devoir l’exige dans l’intérêt du surtout, peut l’arrêter sur cette pente. Cette intervention doit être immédiate afin de ne pas être devancée par des propositions de paix trop avantageuses, en apparence du moins, pour être repoussées. Si les Puissances alliées parlent nettement et sans délai elles peuvent obtenir du Roi le renvoi de ceux des ministres qui ne serviraient pas à fond et de bon cœur sa politique ainsi que le remplacement de certains généraux par des chefs plus sûrs”. De même que M. Take Jonesco, le Prince Stirbey m’a demandé de faire part de sa démarche à mon Gouvernement.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 31-36]

reginei Maria. Prin aceasta a avut o influență puternică asupra cuplului regal și în viața politică românească. În timpul Primului Război Mondial, cu grad de maior, a îndeplinit diferite misiuni în cadrul Casei Militare Regale. În anul 1944, a fost trimis la Cairo pentru a trata cu reprezentanții Coaliției Națiunilor Unite ieșirea din război a României. A făcut parte din delegația care a semnat, la Moscova, în noaptea de 12/13 septembrie 1944, Convenția de armistițiu dintre România și Coaliția Națiunilor Unite.

4. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Scrisoarea lui Raymond Poincaré¹, președintele Franței, către regele Ferdinand

Paris, 4 Janvier 1918

Le Ministre des Affaires Etrangères à Ministre français, Jassy

Veillez remettre au Roi Ferdinand le télégramme suivant du Président de la République:

„Je remercie Votre Majesté de ses vœux et le lui adresse là les miens pour Elle et pour la Roumanie. Je prie également Votre Majesté de recevoir mes vives félicitations et celles du Gouvernement de la République pour la rapidité et l'énergie avec lesquelles ont été arrêtées et réprimées, sous sa haute inspiration, les funestes tentatives de désordre et de désorganisation. L'heureux succès de ces mesures de salut permet d'espérer que la Roumanie, triomphant de toutes les intrigues et méprisant toutes les menaces, conservera, en ces heures tragiques, sa pleine liberté de décision et que fidèle à ses traditions de patriotisme et d'honneur, elle prendra le parti de refuser toute composition avec nos ennemis communs. Comme le sait Votre Majesté, la France, entièrement d'accord avec l'Angleterre et l'Amérique, poursuit ses efforts en Russie méridionale pour y grouper et y fortifier tous les éléments qui peuvent offrir un appui à la vaillante armée roumaine et assurer sa retraite en cas de nécessité. En défendant pied à pied le territoire roumain, les héroïques troupes de Votre Majesté contribueront, du reste, à la victoire générale des Alliés, qui serait au contraire rendue plus lente et plus dure par l'abstention militaire de la Roumanie. Tous les vœux de la France accompagnent Votre Majesté dans sa magnifique résistance à l'envahisseur

Raymond Poincaré

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 37-38]

5. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Georges Clemenceau, prim-ministrul Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu², prim-ministrul României, prin care acesta este atenționat asupra consecințelor ce le-ar avea încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale.

Légation de la République Française en Roumanie

Paris, le 4 Janvier 1918

A son Excellence Monsieur JEAN BRATIANO,
Président du Conseil,
Ministre des Affaires Etrangères

Jassy

J'apprends par le Général Berthelot que certains membres de votre Gouvernement sont en proie à une véritable panique qui leur fait envisager l'éventualité d'une paix séparée.

Je n'ose dire quels sentiments m'inspire cette information à laquelle m'avait préparé l'omission d'un simple souvenir aux Alliés dans le Discours du Trône. Je n'avais que trop bien prévu les conséquences de cet état d'esprit dans une dépêche contre laquelle vous avez vivement protesté.

¹ Raymond Nicolas Landry Poincaré (1860-1934), om politic francez, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor străine (14 ianuarie 1912), președinte al republicii (17 ianuarie 1913-18 februarie 1920), apoi de mai multe ori prim-ministru și ministru al afacerilor străine.

² Ion I.C. Brătianu (1864-1927), om politic, președinte al Partidului Național Liberal și prim-ministru al României (1908-1910; 1914-1918; 1918-1919; 1922-1926).

Vous nous avez demandé notre confiance et nous vous l'avons donnée sans aucune réserve en n'épargnant aucun des moyens de vous venir en aide.

Cette confiance nous voulons la maintenir encore malgré les indications du Chef de notre Mission Militaire que nous espérons exagérées. Nous vous demandons seulement de réfléchir afin de ne pas vous laisser entraîner dans l'irréparable.

L'heure où les plus grands efforts sont faits pour reconstituer une base de résistance en Russie serait singulièrement choisie pour une défaillance roumaine.

Clemenceau

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E-2, partea II-a, vol. 34, f. 170-171]

6. 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Stephen Pichon¹, ministrul Afacerilor Străine, adresată contelui de Saint Aulaire, ministrul Franței în România, în care reiterează necesitatea acordării unui sprijin financiar pentru generalul Henri Mathias Berthelot.

Paris, 4 Janvier 1918

Ministre des Affaires Etrangères à Ministre français, Jassy

Le Général Berthelot télégraphie que faute de crédits il ne peut commencer ses achats de ravitaillement. Je vous rappelle les termes de mon télégramme no. 488 du 4 décembre qui doit être interprété comme suit: Des crédits illimités sont ouverts au Général Berthelot pour ravitaillement de l'armée et à vous pour votre action politique. Ces crédits illimités ne se confondent pas avec les autres crédits d'ordre politique qui ont été ouverts par mes télégrammes ou ceux du Ministre de la Guerre, notamment avec celui de 100 millions pour l'organisation du Général Alexeieff² et avec celui de 20 millions de roubles pour le Caucase ouvert au Colonel Chardigny. Ils ne se confondent pas davantage avec les avances interalliées de 20 millions dollars à la Roumanie dont l'affectation n'a pas été précisée mais qui visent les besoins généraux paraissent comprendre aussi le ravitaillement ainsi qu'il résulte d'ailleurs de votre télégramme 725. Le Gouvernement français considère en tout cas qu'il a mis à votre disposition et à celle du Général Berthelot des moyens illimités.

S. Pichon

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv., rola 103, vol. 358, c. 43]

7. 23 decembrie 1917/5 ianuarie 1918, Petrograd, Telegrama lui Constantin Diamandy³, ministrul român în Rusia, adresată prim-ministrului Ion I.C. Brătianu, referitoare la acuza-

¹ Stephen Jean-Marie Pichon (1857-1933), om politic, diplomat și jurnalist francez de orientare radical-socialistă. A fost parlamentar în mai multe legislaturi (deputat și senator). Ministru de externe de mai multe ori: 1906-1911; 1913 (martie-decembrie); 1917-1920.

² Mihail Vasilievici Alexeev (1857-1918), general rus. La începutul războiului a comandat grupul de armate „sud-vest” și apoi pe cel de „nord-vest”. În 1915 a fost numit șeful STAVKA, de unde a fost înlocuit în noiembrie 1916 cu generalul Gurko, din cauza neînțelegerilor cu țarul Nicolae al II-lea. A revenit în fruntea acestui organism după înlăturarea țarului Nicolae al II-lea la începutul lunii martie 1917, pentru ca în vară să fie înlocuit. Aliații au încercat să-l utilizeze, cu dorința de a păstra activ frontul de est.

³ Constantin Diamandy (1868-1931), diplomat român. A funcționat ca șef de legăție în mai multe capitale: Sofia (1910-1912); Roma (1913) și Petrograd (1914-1918), aici fiind arestat de bolșevici la sfârșitul anului 1917 și eliberat la protestul corpului diplomatic acreditat la Petrograd. A fost membru al delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919). În perioada 1924-1930 a fost ministru plenipotențiar al României la Paris, semnând, în 1926, tratatul cu Franța.

Ția guvernului bolșevic de implicare a ofițerilor francezi în susținerea mișcărilor contrarevoluționare

Petrograd

Le 23 Dec./5 Janv. 1918

Reçu le 5/18 Janv. 1918

Excellence Bratianu

Jassy

Commentant la réponse de la mission militaire française à la note de Trotzky¹ sur la conduite des officiers français dans le Sud de la Russie – „Isvestia” accuse la Mission française d’être la source de provocations que la Russie révolutionnaire ne supporte plus sur son territoire – suivent les appréciations suivantes: les officiers français de Kiev se rendant sur le Don sous prétexte d’approvisionnements ne font que la liaison entre le Gl. Alexeiew, la Rada² et Kaledine³. Les officiers Alliés poussent l’insolence jusqu’à prendre part à la contre-révolution, doivent être rappelés à Petrograd et renvoyés en France – vu que sur le territoire français les officiers qui contrarient règlements peuvent être fusillé – les officiers rappelés ne peuvent plus être considéré, comme agents diplomatiques et le Gouvernement du Soviet ne saurait répondre de leur sort.

Diamandy

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E-2, partea a II-a, vol. 34, f. 69]

8. 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu⁴, ministrul român în Franța, privitoare la discursul prim-ministrului Lloyd George⁵, în care s-a făcut referire și la necesitatea ca Austro-Ungaria să acorde autonomie naționalităților din imperiu

¹ Lev Davidovici (Bronstein) Troțki (1879-1940), lider al sovietului din Sankt Petersburg în anul 1905. Arestat, el a reușit să evadeze și a locuit în Austria, în Franța și SUA. În mai 1917 a revenit în Rusia și după o lungă ezitare între bolșevici și menșevici, i s-a alăturat lui Lenin în august 1917. A condus sovietul de la Petrograd în toamna anului 1917 și a fost primul comisar pentru afaceri externe. În martie 1918 a devenit comisarul poporului pentru război și a prezidat Comitetul militar revoluționar. Este considerat fondatorul Armatei Roșii. A elaborat teza revoluției bolșevice mondiale. I s-a opus permanent lui Stalin, motiv pentru care a fost înlăturat din funcțiile oficiale, din momentul în care acesta a preluat conducerea în Uniunea Sovietică. A fost expulzat din țară în 1929 și a trăit în exil, ultimul domiciliu fiind în Mexic. A fondat o nouă organizație revoluționară – Internaționala a IV-a. A fost asasinat de un agent al serviciilor secrete sovietice.

² Rada – parlamentul revoluționar ucrainean. A fost înființată la 4/17 martie 1917 și a funcționat până la sfârșitul anului 1918. A fost condusă de etnograful și istoricul Mihailo Grușevski. Pe timpul scurtei sale existențe a fost principala instituție a statului ucrainean ce a luat naștere pe fondul izbucnirii revoluției în Rusia. A avut nouă sesiuni plene, opt în 1917 și una în 1918.

³ Alexei Maximovici Kaledin (1861-1918), general de cavalerie, participant la Mișcarea Albă. A absolvit Academia Marelui Stat-Major. În 1903 a fost numit șef al Școlii Militare Căzăcești din Novocerkassk. În 1906 devine asistentul șefului de stat-major al trupelor căzăcești de pe Don. În 1907 obține gradul de general-maior. În 1910 este numit comandant al Brigăzii 2 din cadrul Diviziei 11 Cavalerie, iar în 1912 – comandant al Diviziei 12 Cavalerie. Este ridicat în gradul de general-locotenent în 1914 și general de cavalerie în 1915. Tot în 1915 devine comandant al Corpului 12 Armată, și din aprilie 1916 – comandant al Armatei 8. A participat la ofensiva Brusilov. În 1917 a fost ales Ataman al cazacilor de pe Don. A luptat împotriva bolșevicilor.

⁴ Victor Antonescu (1871-1947), om politic român, membru de frunte al Partidului Național-Liberal. A fost trimisul diplomatic al României în capitala Franței, fiind înlocuit din funcție de guvernul Marghiloman. Șefia Legației de la Paris a fost asigurată de George Crețeanu, acreditat în Spania. După război a deținut postul de ministru al justiției (1934-1935), de finanțe (1935-1936) și de externe (1936-1937) în guvernele conduse de Gheorghe Tătărescu (1934-1937). A funcționat și ca ambasador la Paris.

⁵ David Lloyd George (1863-1945), om politic britanic de orientare liberal. În timpul războiului a fost ministru al munițiilor (1915-1916), al războiului (1916). La 6 decembrie 1916 a devenit prim-ministru al Marii Britanii, funcție pe care a exercitat-o până la 19 octombrie 1922.

Télégramme de Paris
reçu le 24 Dec. 1917/6 Janv. 1918

Président Conseil

Jassy

A la réunion d'hier des Trades-Union de Londres, Lloyd George, en présence d'Albert Thomas¹, a prononcé grand discours dont la note générale est pacifique (?) (subliniere în textul original, *n.n.*). Il se déclare d'accord avec Wilson pour dire que l'Autriche-Hongrie n'est pas en cause, qu'il faudrait que néanmoins dans l'intérêt de la paix future de l'Europe qu'une autonomie soit accordée aux différentes nationalités et que toute justice soit rendue aux hommes de sang et de langue roumaine dans leurs aspirations légitime. On a publiquement parlé, dit-il, de nos accords avec les Alliés. Tout ce que je puis dire c'est que les nouvelles circonstances comme l'effondrement et les négociations séparées russes ont changé les conditions dans lesquelles ces accords furent conclus; nous sommes tout prêts à les discuter avec nos Alliés.

Lloyd George fait de la question Alsace-Lorraine condition essentielle paix.

J'ai l'impression que si par suite circonstances favorables le Gouvernement russe a changé d'attitude ou bien nouveau Gouvernement sorti de l'accord avec la Constituante devait le remplacer, pourparlers de paix seraient facilités.

V. Antonescu

[Arh. M.A.E, fond 71-1914, E-2, partea a II-a, vol. 34, f. 182]

9. 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, prin care autoritățile franceze informează că nu sunt de acord cu încheierea de către România a unei păci separate cu Puterile Centrale

Légation de France

Jassy, le 6 Janvier 1918

Son Excellence

Monsieur JEAN BRATIANO,

Président du Conseil,

Ministre des Affaires Etrangères a Jassy

Monsieur le Président,

Le Gouvernement de la République me fait savoir qu'il estime que la Roumanie doit faire tout ce qui est en son pouvoir pour éviter d'être entraînée à conclure une paix séparée avec les Empires Centraux.

Au cas où la Roumanie, accablée d'ennemis, ne pourrait pas à cause de sa situation matérielle résister jusqu'au bout il serait très désirable, dans l'opinion du Gouvernement de la République, qu'elle écartât résolument l'hypothèse d'une paix séparée légale conclue par S.M. le roi et son Gouvernement.

¹ Albert Thomas (1878-1932), om politic francez, membru de frunte al Partidului Socialist. A intrat în guvern la sfârșitul lunii august 1914 ca subsecretar de stat pentru artilerie și echipament militar. În decembrie 1916 a devenit ministru al armamentului. După începutul revoluției ruse, a fost învestit ambasador al Franței în Rusia.

La France ne saurait en aucun cas donner son consentement à une pareille solution.

Si, au contraire, une paix était signée par un Gouvernement de fait créé par les Allemands, après le départ de la Famille Royale et du Gouvernement légal, toutes dispositions ayant été prises pour sauver l'armée en Russie, cette paix ne pourrait être considérée que comme provisoire. La Roumanie étant restée jusqu'au bout fidèle aux Alliés, ceux-ci lui prêteraient aux Conférences pour la paix définitive leur plus entier concours en vue de la revision de cette paix provisoire et pour lui permettre d'obtenir les conditions auxquelles elle aurait droit.

D'ordre de mon Gouvernement, j'ai l'honneur de porter ces considérations à la connaissance de Votre Excellence.

Veillez agréer, Monsieur le Président, les assurances de ma haute considération.

Saint-Aulaire

[Arh. M.A.E., fond 71-1914, E-2, partea a II-a, vol. 34, f. 187-188]

10. 26 decembrie/8 ianuarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu¹ despre raporturile României cu aliații din Antanta, situația din Rusia și cererile autorităților de la Chișinău pentru ajutor, inclusiv militar

Astăzi, 26 decembrie, o nouă scrisoare adresată de Mackensen² lui Șcerbacev³ îi comunică să trimită delegați la Brăila pentru 12 ianuarie stil nou, urmând să se discute nu numai navigația pe Dunăre, dar și aceea pe Marea Neagră.

Scrisoarea a fost adusă Consiliului de Prezan⁴. Mackensen cerea răspuns într-o oră și jumătate. Toți erau îngrijorați și toți s-au răcorit când au văzut cuprinsul.

În raporturile cu Aliații:

Raporturile cu Clemenceau sunt iarăși încordate. Informat rău de Berthelot, Clemenceau a adresat o telegramă impertinentă lui Brătianu, în care erau cuprinse frazele: Lloyd George: *Generalul Berthelot îmi telegrafiază că panica a cuprins unii din membrii guvernului, care cer pace*

¹ Gheorghe Gh. Mârzescu (1876-1926), jurist și om politic român. Membru al Partidului Național Liberal, primar al orașului Iași (1914-1916). A înființat ziarul *Mișcarea* (1909). A făcut parte din guvernele liberale conduse de Ion I.C. Brătianu, deținând mai multe portofolii: ministru al agriculturii și domeniilor (11 decembrie 1916-28 ianuarie 1918), ministru de interne (29 noiembrie 1918-26 septembrie 1919), ministru al muncii și ocrotirii sociale (19 ianuarie-26 aprilie 1922), ministru al sănătății publice, muncii și ocrotirii sociale (26 aprilie 1922-30 octombrie 1923), ministru al justiției (30 octombrie 1923-29 martie 1926).

² August von Mackensen (1849-1945), unul dintre cei mai renumiți generali germani din Primul Război Mondial. În toamna anului 1916 a condus operațiile împotriva României la sud de Dunăre. Apoi a traversat fluviul la Zimnicea, ocupând Bucureștii (6 decembrie 1916). A rămas, până în noiembrie 1918, guvernator militar al teritoriului ocupat de Puterile Centrale (Muntenia, Oltenia și Dobrogea).

³ Dmitri Grigorievici Șcerbacev (1857-1932), general de infanterie. În 1884 a absolvit Academia Statului-Major General. În 1898 este numit șef al Statului-Major al Diviziei 2 Infanterie, iar din iunie 1901 devine comandant al Regimentului 145 Infanterie din Novocerkassk. În 1903 fost avansat general-maior. În 1907 a fost numit la conducerea Academiei Statului-Major General, iar în 1912 a devenit comandant al Corpului 9 Armată. În aprilie 1915 a fost numit comandant al Armatei 11 în Carpați. În 1915 a fost ridicat în gradul de general de infanterie și numit la comanda Armatei 7 de pe frontul de sud-vest. În luna mai 1917 l-a înlocuit pe generalul Vladimir Saharov în funcția de șef de stat-major al trupelor ruse în Moldova. În timpul Războiului Civil, a fost o figură proeminentă în Mișcarea Albă.

⁴ Constantin Prezan (1861-1943), general și mareșal (1930). În toamna anului 1916 a comandat Armata de Nord (IV) și grupul de armate ce a susținut bătălia Bucureștiului. La începutul lunii decembrie 1916 a fost numit șef al Marelui Cartier General Român, funcție în care a rămas până la 1 aprilie 1918. A revenit în fruntea acestei structuri la sfârșitul lunii noiembrie 1918, păstrând calitatea de șef al Marelui Cartier General până în martie 1920. (Detalii în Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008)

separată, ceea ce bănuiam din momentul în care am constatat omisiunea Aliaiților din mesajul regal. Nu îndrăznesc a-mi exprima sentimentul ce mi-a inspirat această informațiune.

Mi-ați cerut încrederea și v-am acordat-o; voim să continuăm încă a v-o acorda, însă România să-și ia seama să nu se pună în fața ireparabilului.

Brătianu declară că el nu primește această telegramă și citește un răspuns demn, în care îi reamintește că noi avem de învederat interesele Statului român care nu concordă cu optimismul militar al lui Berthelot, care-i împotriva realităților. Într-adevăr, Berthelot informează greșit, cu rea-credință față de noi, guvernul său.

Brătianu a decis să lămurească chestiunea față de dânsul, în care scop a și convocat pe miniștrii străini. St.-Aulaire voiește să înlesnească o întrevvedere între Berthelot și Brătianu. Trebuia să aibă loc ieri.

Berthelot a fost însă numai să-i depună cărțile [de vizită] de sărbători. Punctul de vedere al lui Berthelot este că armatele ucraineană, cehă și sârbă se pot constitui și că putem menține frontul. Mai mult, el crede că putem cu propriile noastre forțe să luăm ofensiva împotriva nemților față de forțele lor reduse. În acest sens a făcut o comunicare mai multor miniștri.

Și-a luat într-adevăr nasul la purtare, întrucât face direct adrese la Marele Cartier General. Cu drept cuvânt, Brătianu vrea să-l aducă la a se menține la atribuțiunile Misiunii lui militare sub comanda Regelui, iar nu să-și ia atribuțiile politice ce depind numai de St.-Aulaire.

Politica internă din Franța acuză simptome pacifiste și potrivnice lui Clemenceau. Socialiștii Albert Thomas, Sembat¹ și Monté au cerut pașapoarte pentru a pleca la Petrograd și a se pune în raport cu Troțki. Clemenceau a refuzat. Ridicarea imunității lui Caillaux² slăbește încă situația lui Clemenceau.

În Anglia, Lloyd George, la întrunirea trade-uniunilor (sindicatelor, *n.n.*), fiind de față și Albert Thomas, a aruncat sămânța păcii generale, rezumând-o în următoarele puncte:

1. Repararea injustiției de la 1871, retrocedarea Alsaciei și Lorenei.
2. Dreptul naționalităților.
3. Îngrădirea armamentelor pe viitor, printr-un organ cu caracter internațional.

După o telegramă a lui Victor Antonescu, Lloyd George ar fi spus că de acord cu Wilson³ declară că n-a fost vorba de distrugerea Austriei, că trebuie acordată autonomia naționalităților și că împrejurările noi impun revizuirea tratatelor de alianță.

În ce privește pe români, are câteva rânduri aparte, vorbind de drepturile legitime ale lor de a se uni cu frații lor din Statul liber.

Titulescu⁴ crede că este o mașinație politică pentru a câștiga timp.

¹ Marcel Sembat (1862-1922), om politic francez de orientare socialistă, membru în Adunarea Națională a Franței (1893-1922), ministrul muncii (1914-1916), prim-ministru (1911-1912).

² Joseph Caillaux (1863-1944), proeminent om politic francez și lider al Partidului Radical. Prim-ministru în perioada 1911-1912. Cu câteva luni înainte de război, societatea franceză a fost zguduită de „afacerea Caillaux”, ceea ce a determinat demisia sa din postul de ministru de finanțe. Pe 16 martie 1914, soția sa, Henriette, l-a ucis pe directorul ziarului *Le Figaro*, Gaston Calmette. Motivul crimei era publicarea de către *Le Figaro* a unor scrisori compromițătoare la adresa lui Joseph Caillaux. La 28 iulie 1914, în chiar ziua când izbucneau ostilitățile, doamna Caillaux a fost achitată, pe motiv că a comis crima sub imperiul geloziei, stare psihică aptă să justifice gesturile incontroabile.

³ Woodrow Wilson (1856-1924), proeminent om politic american. A studiat la Universitatea din Princeton și și-a luat doctoratul în științe politice în 1886. A devenit profesor de drept și economie politică. În 1910 a fost ales guvernator al statului New Jersey, iar în 1912 a devenit președinte al SUA din partea Partidului Democrat. În al doilea mandat a decis intrarea SUA în război alături de Antanta. La începutul lunii ianuarie a prezentat programul său de pace în 14 puncte, care a constituit baza ordinii politice postbelice. Este fondatorul Ligii (Societății) Națiunilor.

⁴ Nicolae Titulescu (1882-1941), diplomat și om politic român cu o largă recunoaștere internațională. Ministru de externe (1927-1928; 1932-1936), președinte al Adunării Generale a Ligii Națiunilor (1930, 1931). A făcut parte din cabinetul Brătianu (1916-1917), din partea conservatorilor democrați, ocupând fotoliul finanțelor.

Eu cred că sămânța păcii este aruncată și că n-avem să ne grăbim a face pace separată, atunci când pacea generală se apropie.

În Rusia, bolșevii au rupt tratativele cu nemții și Troțki se rățoiește vorbind de spiritul războinic al armatei devotate revoluției, atunci când tot frontul este descompus.

În schimb, ucrainenii tratează pacea.

În Basarabia, Guvernul, prin Erhan¹, Cristi², Pelivan³, ne cere trupe ardelenene pentru poliția internă. Noi căutăm a forma depozite și a stăpâni calea ferată Chișinău-Ungheni, necesară aprovizionărilor. Avem interes ca în Basarabia să se găsească trupe devotate nouă, dacă nu se poate trupe curat românești.

Chestiuni interne:

Formarea Societății pentru Ocrotirea Orfanilor îmi dă de lucru. Elisa Brătianu⁴ voiește ca Societatea să fie la București și cu reprezentanții tuturor confesiunilor. Membrii societății se opun.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *Fapte și Impresii zilnice (1917-1918)*, Editura Curtea Veche, București, 2004, p. 182-184]

11. 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918, Iași, Telegrama contelui de Saint-Aulaire prin care acesta informează despre reacțiile regelui Ferdinand și premierului Ion I.C. Brătianu la primirea scrisorilor președintelui Franței, Raymond Poincaré, și ale prim-ministrului, George Clemenceau

Jassy, 8 Janvier 1918 (26 decembrie stil vechi)

J'ai remis aujourd'hui au Roi Ferdinand le télégramme de M. le Président de la République. Il en a paru très favorablement impressionné. Il déclare que ses préférences personnelles sont en cas d'impossibilité absolue de prolonger la résistance contre la paix légale et pour la retraite en Russie qu'il y a une chance de l'organiser. Mais il doute fort comme tout le monde ici du succès de l'effort tardif entrepris par les puissances alliées pour reconstituer une base de résistance ou une ligne de retraite en Russie. Tout en soutenant avec force que tous les Alliés opposeraient à l'exemple de la France leur veto à une paix séparée légale je n'ai pas cru devoir

¹ Pantelimon Erhan (1884-1971), membru în Sfatul Țării, a aderat la Frațiunea Țărănească. La îndemnul guvernului provizoriu, în fruntea unui grup de persoane, din care se detașa Ion Inuleț, se întoarce în Basarabia pentru a răspândi ideile revoluției. Este cel dintâi premier al Republicii Democratice Moldovenești, ales la începutul lunii decembrie. Directoratul de sub conducerea sa a cerut ajutorul armatei române. A fost arestat de către bolșevici la începutul lunii ianuarie 1918, împreună cu Ion Inuleț, dar a reușit să scape. După preluarea șefiei guvernului de către Daniel Ciugureanu, Pantelimon Erhan a îndeplinit funcția de ministru pentru învățământ. În perioada interbelică a fost senator în Parlamentul României, director de liceu în Chișinău, director al învățământului din Basarabia.

² Vladimir Cristi (1880-1956), publicist și om politic român, cu studii superioare de drept la Moscova și agronomie la Paris. Deputat în Sfatul Țării și în Parlamentul român după război. Ministru pentru Basarabia în timpul guvernului condus de N. Iorga și primar al Chișinăului în perioada 1938-1940.

³ Ion Pelivan (1876-1954), unul dintre cei mai consecvenți luptători pentru emanciparea românilor din Basarabia și a unirii cu România. A participat la fondarea Partidului Național Moldovenesc. A făcut parte din guvernul Republicii Moldova, fiind ministru al justiției și de externe. În perioada interbelică a fost membru al Partidului Național Țărănesc, fiind deputat în mai multe legislaturi. (Detalii în Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, Ion Pelivan, *Părinte al mișcării naționale din Basarabia*, cuvânt înainte de Corneliu-Mihail Lungu, Editura Bibliotecii Bucureștilor, București, 2011)

⁴ Elisa Brătianu (1870-1957), nepoata domnului Barbu B. Știrbei și soră a prințului Barbu Știrbei. În 1890 s-a căsătorit cu liderul conservator Alexandru Marghiloman, de care a divorțat, și s-a recăsătorit cu Ion I.C. Brătianu. A fondat „Așezământul Ion I. C. Brătianu” din Piața Amzei (București).

insister pour obtenir une réponse ferme avant que mes collègues aient reçu des instructions conformes aux miennes.

J'ai adressé au Président du Conseil la déclaration présente par votre télégramme no. 9. J'ai remis aussi à M. Bratiano le télégramme de M. Clemenceau. Dans le premier j'ai substitué „certains membres de votre Gouvernement” à „votre Gouvernement”, expression trop générale pour être juste alors que la fermeté de plusieurs ministres est inébranlable. Il importait de ne pas blesser les seuls en qui nous trouvons un appui. Le texte du dernier paragraphe en grande partie a été arrêté comme suit: „L'heure où les plus grands efforts sont faits pour reconstituer une base de résistance en Russie serait singulièrement choisie pour un défaillance roumaine”. M. Bratiano s'est montré vivement ému de ce message. Il m'a communiqué sa réponse et manifesté l'intention de se retirer s'il n'a pas la confiance de l'Entente. Sur le fond de la question, M. Bratiano a dit qu'il ne pouvait se prononcer avant que son Gouvernement ait délibéré. Il proteste de sa ferme résolution de maintenir jusqu'au bout sa collaboration avec les Puissances alliées. Pendant notre entretien il a reçu de M. Antonescu un télégramme qui l'a consterné et qui est en contradiction flagrante avec l'attitude du Gouvernement de la République.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 61-65]

12. 28 decembrie 1917/10 ianuarie 1918, Iași, Telegramă colectivă a miniștrilor Antantei la Iași prin care guvernele lor sunt informate despre declarațiile premierului Brătianu, situația foarte grea a României și necesitatea sprijinirii ei cu scopul de a nu încheia pacea separată

Jassy, 10 Janvier 1918 (28 decembrie stil vechi)

Télégramme collectif des Ministres d'Angleterre, de France et d'Italie à Jassy:

Le Président du Conseil nous a convoqués ce matin. Il nous a déclaré qu'à la suite des dernières communications qui lui ont été faites, il avait encore songé à donner sa démission et à nous la notifier comme un fait accompli. Il a ajouté qu'en présence des éclaircissements qui lui ont été donnés, il croit de son devoir de rester en fonctions. M. Bratiano nous a ensuite exposé que pour continuer sa collaboration avec l'Entente, il en attend „une confiance due et non octroyée, permanente et non intermittente”. Il est prêt, a-t-il dit, à examiner les hypothèses les plus favorables et ne veut renoncer à tenter avec nous aucune chance de salut si faible soit-elle. Il doit toutefois tenir compte de la situation spéciale de son pays, situation autrement critique que celle de toute autre puissance alliée. Il est donc obligé d'examiner aussi les éventualités les plus défavorables. Par exemple, si la résistance devenait absolument impossible, il préférerait la paix faite par le souverain actuel et le Gouvernement légal à l'occupation de la Roumanie par les Allemands qui y installeraient un nouveau régime et un Cabinet composé de leurs principaux partisans restés à Bucarest. Il estime en effet que l'état actuel de la guerre tout en faisant prévoir la victoire de l'Entente, ne permet d'envisager ni l'écrasement complet de l'Allemagne, ni le démembrement de l'Autriche-Hongrie. Par conséquent, il ne voit pas comment les Puissances Alliées, même victorieuses, pourraient rétablir l'ancien ordre des choses en Roumanie. Néanmoins, a-t-il conclu, il ne se refuse pas en tout état de cause à discuter de bonne foi toutes les solutions qui pourront lui être suggérées.

Nous avons soutenu très énergiquement le point de vue de nos Gouvernements. Nous avons surtout insisté sur l'intérêt vital qu'il aura pour la Roumanie à résister jusqu'au bout et à s'assurer ainsi pour elle, sa dynastie et son Gouvernement, lors de la paix générale, l'appui sans réserve des puissances alliées. Il ne faut pas nous dissimuler que le point de vue de M. Brătianu gagne du terrain par le fait que la Roumanie a déjà le sentiment d'un isolement complet et irréparable. Les cercles officiels sont convaincus que, dans l'état d'anarchie si profond de la Russie, les efforts tardifs des Alliés n'aboutiront pas à y reconstituer en temps utile une base solide. Ils se rendent compte que même le concours financier dont la réalisation rencontre les plus grandes difficultés matérielles ne peut à lui seul changer cet état de choses. Cette conviction se répand aussi dans le public. Afin de réagir contre ce courant les déclarations les plus fermes ou de simples promesses ne sont plus suffisantes. Il faudrait des actes positifs tels que:

1. L'arrivée immédiate des divisions tchèque de Kiev et le recrutement d'unités de même nationalité.

2. L'envoi des contingents serbes de Russie en Bessarabie pour y assurer la garde des voies ferrées et la sécurité du ravitaillement roumain. L'envoi de ces contingents comme celui des divisions tchèques a été réclamé avec insistance et n'a pu encore être réalisé [indescifrabil] mesures indispensables mais non suffisantes n'auraient d'ailleurs qu'un résultat limité et momentané.

3. Pour améliorer d'une manière stable l'ensemble de la situation, il faudrait en outre, ainsi que nous en avons déjà exprimé l'opinion ferme:

A. L'occupation de bases navales en Russie.

B. Le contrôle et la police des voies ferrées reliant ces bases à la Russie méridionale et à la Roumanie.

C. L'envoi des forces interalliées suffisantes pour l'exécution des deux mesures ci-dessus indiquées et pour constituer le noyau et l'encadrement des troupes russes favorables à l'Entente et qui sont encore à... [indescifrabil]

4. L'amélioration de la situation balkanique soit par une paix séparée avec la Turquie ou la Bulgarie, soit par une offensive énergique en Macédoine ou en Turquie d'Europe. En ce cas, on pourrait obtenir de la Roumanie un nouvel effort à combiner avec celui qui serait entrepris dans le sud des Balkans. Les ministres alliés ne sont pas en mesure de se prononcer sur les possibilités d'exécution. Ils se bornent à exposer la grave situation de la Roumanie telle qu'elle apparaît sur place et à indiquer les seuls moyens d'y porter remède.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 78-79]

13. 29 decembrie 1917/11 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea generalului Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, adresată lui Ion I.C. Bătianu, prim-ministru, prin care propune o reuniune în care să se dezbată împreună cu generali români problema efectivelor inamice pe frontul român

Mission Militaire Française en Roumanie
No. 3317

Jassy le 29 Dec. 1917/11 Jan. 1918

Le G-al Berthelot
à Mr. I.I.C. Brătianu

Dans notre conversation d'avant-hier, vous m'avez dit que certains généraux contestaient mes affirmations au sujet des effectifs ennemis qui restent encore sur le front roumain, et vous

m'avez dit qu'il serait possible de réunir une conférence où nous pourrions ouvrir cette discussion.

J'estime comme vous que cette à conférence serait très utile et je serais très heureux de pouvoir faire la preuve de ce que j'ai dit avec tous les renseignements dont je dispose et je demande que le Bureau des renseignements du G.Q.G. Roumain apporte également les documents dont il dispose pour que les preuves puissent être mises sous les yeux de tous.

Je vous demanderai simplement pour des raisons particulières que cette conférence n'ait lieu qu'après les fêtes de la nouvelle année, c'est-à-dire vers le 3 ou 4 Janv.

Veillez agréer etc. ...

[M.A.E., fond 71-1914, E-2, partea a II-a, vol. 34, f. 202]

14. 30 decembrie/12 ianuarie 1917, Iași, Extrase din raportul generalului Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, trimise ministrului de război, privind situația din România și de pe frontul româno-rus.

Mission Militaire Française en Roumanie, 30 Décembre 1917 / 12 Janvier 1918

Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre

Rapport No. 27

Situation en Roumanie et sur le front russo-roumain

J'ai conclu mon dernier rapport en disant qu'il restait beaucoup à faire pour rétablir la situation. Les événements se sont chargés de démontrer que mes craintes à ce sujet étaient fondées.

Armée russe

I Commandement. Le général Tscherbatscheff se sentant soutenu par l'armée roumaine, et poussé par les représentants des Puissances Alliées, a essayé de réagir. Mais il n'a pas eu toute l'énergie nécessaire. Les ordres donnés ont manqué de clarté, de précision et de fermeté et laisse encore trop de liberté aux partisans de l'anarchie.

(...)

Armée roumaine

Par suite de la situation de l'armée russe qui, à part quelques rares unités, est devenue incapable de combattre, il a fallu envisager la question de tenir le front avec l'armée roumaine renforcée de quelques divisions russes remises sur pied (ukrainiennes, tchèques, polonaises) et même avec l'armée roumaine toute seule. A l'heure actuelle deux nouvelles divisions ont été retirées du front et le dispositif des troupes est le suivant: En réserve du G.Q.G. (employées à la police à l'intérieur du territoire): Brigă de Graniceri, 12me brigade d'infanterie, 7me, 9me, 13me, 15me D. I., 2eme D. C. 1ere Armée: en ligne 10me, 14me, 5me D.I., 1ere D.C., 1 Brigade de cavalerie à pied. En réserve 2 D. I., 21eme brigade d'infanterie. 2eme Armée: en ligne 1ere, 11me et 3me D. I. En réserve 6me D.I., brigade de Calarasi. Il a été décidé que quoique privée de l'apport de l'armée russe, l'armée roumaine tiendrait la totalité du front actuel. Un nouveau dispositif des troupes dans ce but est à l'étude dispositif de couverture. J'ai fait paraître à ce sujet une note que j'ai adressée à tous les membres du Gouvernement, aux Ministres et Attachés militaires des Puissances Alliées. Dans cette note, après avoir tracé un tableau des forces en présence, j'ai dit, j'ai démontré que, dans les conditions présentes, l'armée roumaine peut à elle seule tenir le front. Le Gouvernement vient d'approuver le projet de la formation de trois nouvelles divisions qui seront constituées avec la brigade de graniceri et les régiments de chasseurs. Le matériel, artillerie, convois, chevaux, etc. seront achetés à l'armée russe. J'em-

ploierai tous mes efforts pour que la mise sur pied de ces nouvelles unités soit effectuée rapidement et avec tout le soin désirable.

Conclusions

Il n'y pas à mon sens beaucoup à espérer dans l'essai de réorganisation de l'armée russe, trop gangrénée pour pouvoir se ressaisir. Il semble qu'il faille faire la part du feu: appliquer tous nos efforts à reconstituer soigneusement les quelques unités qui ne sont pas encore complètement désorganisées, à mettre sur pied les divisions ukrainiennes, musulmanes, polonaises et tchèques. Il est aussi indispensable de surveiller la démobilisation des unités russes qui veulent quitter la Roumanie à tout prix, de façon à ce qu'elle s'opère dans des conditions satisfaisantes de régularité, d'ordre et de sûreté pour les populations et le pays. L'information vient de me parvenir que Krilenko¹ a expédié aux troupes du front roumain l'ordre formel de rentrer en Russie, en se frayant au besoin un chemin par les armes, de ne plus obéir qu'aux Comités révolutionnaires et d'inviter les troupes ukrainiennes à participer à leur mouvement. Devant les graves événements que j'ai signalés et le désordre complet qui règne dans l'armée russe, le courant de pessimisme, dont j'ai déjà parlé dans mon dernier rapport, s'est accru, et les partisans d'une paix immédiate sont devenus plus nombreux. Par suite de l'échange des prisonniers civils et de la situation du front occupé par les armées russes, la propagande allemande s'est développée dans de grandes proportions.

Le Gouvernement qui a entraîné la Roumanie à la guerre supporte avec peine le poids des responsabilités de l'heure présente. Certains de ses membres, prétendant que les Alliés ne pourront en tenir aucune décision favorable en Orient, ni par suite tenir les promesses faites à leur pays, estiment qu'il veut mieux conclure maintenant la paix. Ils comptent d'ailleurs que la générosité de la France et de l'Angleterre, si elles sont victorieuses, imposera à l'ennemi lors de la conclusion d'une paix générale la révision de ce traité. Heureusement que l'opinion contraire, favorable à la continuation de la guerre, compte de nombreux partisans. Ceux-ci estiment que la Roumanie ne peut faire la paix, c'est-à-dire accepter les conditions de l'Allemagne, alors qu'elle possède encore une armée intacte, disciplinée, bien outillée. A l'heure actuelle, disent-ils, la Roumanie ne peut traiter que comme un vaincu; la paix immédiate ne peut pas être meilleure que celle qui sera conclue en accord avec les Alliés. Ils savent qu'ils peuvent compter sur l'aide de la France et de l'Angleterre qui ne leur fera jamais défaut. Il faut donc continuer la lutte jusqu'à ce que la Russie ait signé, ensuite jusqu'à ce que l'ennemi emploie de forces supérieures. Pour le moment la faiblesse des troupes ennemies sur le front orientale et la grosse proportion de troupes autrichiennes de valeur médiocre, permet d'espérer que l'armée roumaine défendra seule avec succès le front actuel. Ces idées, que je m'efforce de faire prévaloir, représentent l'opinion du Roi, de la majeure partie du Gouvernement et de l'armée. Il est plus difficile malheureusement de les faire admettre sans répugnance par une grosse partie de la population qui souffre et qui, en contact immédiat avec le chaos anarchique russe, et travaillé par une propagande allemande très active, ne voit aucune issue favorable à la situation présente. Ma tâche est donc difficile et nous avons besoin, M. de Saint Aulaire et moi, du vigoureux appui des Gouvernements Alliés. Le dernier télégramme du Président du Conseil à eu le plus heureux effet à ce point de vue.

¹ Nikolai Vasilievici Krilenko (1885-1938), în 1904, s-a înscris în partidul bolșevic. Și-a început activitatea politică în 1905, motiv pentru care a fost de mai multe ori arestat și expulzat din Rusia, trăind în exil în Finlanda, Austria, Elveția. În 1906 a devenit agitator al bolșevicilor, iar în 1907 a fost arestat. După Revoluția din februarie și-a început activitatea de agitator în rândul soldaților, iar după preluarea de către bolșevici a puterii a devenit membru al Consiliului Comisarilor Poporului, în calitate de membru al Comitetului pentru afaceri de război. În noiembrie 1917, la ordinul lui Lenin, Krilenko a fost numit comandant suprem al armatei ruse, după demiterea lui Duhonin, care a refuzat începerea tratativelor de pace cu forțele austro-germane. În 1918 a fost investit președintele tribunalului suprem revoluționar, iar în perioada 1922-1923 a ocupat funcția de adjunct al comisarului justiției. În 1929-1931 îndeplinește funcția de procuror al RSSFR, iar în 1936-1938, pe cea de comisar al justiției. În 1938 a fost arestat, condamnat la moarte și executat.

Pour conclure, je ne puis, en présence de la complète destruction des formes vives de la Russie, devant la faiblesse relative des moyens de la Roumanie, que me montrer très réservé dans la réussite de mes entreprises actuelles. Réconcilierons-nous en Russie méridionale un mouvement national; proviendriez-vous à maintenir en semblant de front ukrainien; pourrions-nous ainsi sauver la Roumanie? Je n'ose la promettre. En tout cas nous ferons durer le plus possible et nous travaillons jusqu'au bout.

(...)

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 317, c. 899-900; 904-906]

15. 1/14 ianuarie 1918, Brăila, Convenția referitoare la încetarea activităților maritime pe timpul valabilității Armistițiului de la Focșani

Convenția de la Brăila 1 [14] ianuarie 1918

Între împuterniciții (sic!) reprezentanți ai Comandamentului Suprem al Puterilor Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria – pe de o parte – și între împuterniciții reprezentanți ai generalilor Șcerbacev și Prezan ca Comandanți ai Armatelor Ruso-Române de pe frontul român – pe de altă parte – se stabilește ca o complectare a Armistițiului de la Focșani (9/XII/917 st.n.) – și sub rezerva ratificării definitive din partea Comandamentului Suprem al Puterilor Centrale aliate – următoarele:

1. Pe tot timpul cât va dura Armistițiul de la Focșani, toate ostilitățile, operațiunile și orice pregătire în acest scop încetează pe întregă Marea Neagră și contra coastelor, din partea tuturor.

2. Se stabilește o linie dreaptă imaginară de demarcație, care, plecând de la farul Olinka, ce se află la gura Brațului Sf. Gheorghe, se termină la jumătatea distanței între pozițiile turce și ruse de pe coasta Mării Negre în Asia Mică, într-un punct care se găsește aproximativ la est de Tirebolu, la 41° și 5' latitudine N[ordică] și 38° 56' longitudine E[stică] (după Greenwich).

Forțele navale și aeriene ruso-române, precum și forțele navale și aeriene ale celorlalte țări ale Înțelegerii nu pot depăși, spre sud, această linie; tot astfel nici forțele navale și aeriene ale celor patru Puteri Centrale aliate nu pot trece la nord de această linie de demarcație.

*

La sfârșitul dezbaterilor acestei convențiuni, reprezentanții Puterilor Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, mai adaugă următoarele:

Deoarece plenipotența delegaților generalilor Șcerbacev și Prezan – prezenți în Brăila la 13/1 1918 st.n. (sic!) – nu acordă acestora puterea de a trata și chestiunea liberei navigații pe toată întinderea Mării Negre și pe Dunăre, în scopul de a pregăti reluarea legăturilor culturale și economice – tratativele din Brăila s-au terminat.

Reprezentanții Puterilor Centrale, Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, întruniți în comisiunea de Armistițiu a Mării Negre, își exprimă însă dorința ca tratativele asupra liberei navigații pe toată întinderea Mării Negre și pe Dunăre – în scopul de a pregăti reluarea legăturilor culturale și economice – care tratative sunt întrerupte astăzi, să fie reluate cât mai curând la Odessa, conform Armistițiului de la Brest-Litowsk, încheiat la 15/XII 1917 st.n.

Brăila, 14 ianuarie 1918 st. n.

Președintele Comisiunii de armistițiu a Puterilor Centrale
Vice-Admiral (ss) Hopman¹

¹ Albert Hopman (1865-1942), ofițer de marină cu o carieră impresionantă. A fost atașat militar naval pe lângă flota rusă din Extremul Orient (1904), comandant al crucișătorului „Bremen” (1908-1909) și al navei

General de Brigadă (ss) *v. Hranilovici*¹
 Contra-Admiral (ss) *Arif Pascha*
 Căpitan Comandor (ss) *Serafimoff*
 Locot. Comandor (ss) *v. Arnim*
 Comandor (ss) *Millenkovich*
 Major (ss) *Reefet*
 Căpitan (ss) *Buroff*
 Căpitan (ss) *Buehrmann*
 Căpitan (ss) *Karakascheff*
 Căpitan (ss) *Franke*
 Locotenent (ss) *Baron v.d. Wense*
 Sublocotenent (ss) *Schlubach*
Președintele Comisiei Ruso-Române
 Contra-Admiral (ss) **BĂLESCU C-TIN**²
 Căpitan Comandor (ss) *Fenchau L.*
 Căpitan (ss) *Adamovich*
 Sublocotenent (ss) *Savine N.*
 Sublocotenent (ss) *Copitine*
 Colonel (ss) *Condeescu N*³.
 Căpitan Comandor (ss) *Dan Zaharia*
 Maior (ss) *Dimitrescu Alex*⁴.

[Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 1, p. 303 -304]

„Rhineland” (1909-1911), ofițer în Biroul naval imperial (1911-1915). Contraamiral (1915) și comandant al forțelor de recunoaștere din Marea Baltică (1915-1916), consultant în ministerul marinei Imperiului Otoman (1916), viceamiral (14 octombrie 1917), președintele Comisiei tehnico-navale de la Odessa pentru regularizarea traficului în Marea Neagră. A semnat ca împuternicit armistițiul cu Antanta pentru forțele germane din Marea Neagră și Marea Mediterană. Din iulie 1919 a fost numit șeful delegației germane la Comisia Interaliată Baltică de la Tilsit. A trecut în rezervă la 9 martie 1920.

¹ Oskar Hranilović von Czvetassin (1867-1933), ofițer al armatei austro-ungare, atașat militar la Sofia (1907-1911) și București (1911-1913), comandantul Brigăzii 145 Infanterie, șeful Biroului Informații din Marele Stat Major (mai 1914) și șeful Departamentului Informații din Marele Cartier General (august 1914-aprilie 1917) i-a succedat în funcție Maximilian von Ronge; Hranilović a fost reprezentant al armatei austro-ungare la semnarea armistițiului de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917). A fost avansat general de brigadă la 1 mai 1917.

² Constantin Bălescu (1864-1929), contraamiral (1913), viceamiral (1920), președinte al Comitetului Executiv al Marinei (1916-1918), comandant al Marinei Militare Române (1918-1920). (Vezi Marian Moșneagu, *Dictionarul Marinarilor Români*, Editura Militară, București, 2008, p. 50-53)

³ Nicolae Condeescu (1876-1936), ofițer de infanterie, absolvent al Școlii Superioare de Război (1903-1905) și stagiul în armata austro-ungară. În timpul războiului, cu gradul de locotenent-colonel și colonel, a lucrat în Biroul informații din Marele Cartier General. Avansat general de brigadă a preluat comanda Corpului 2 Armată (aprilie 1926). Ulterior a fost numit șef al Casei Militare Regale (1928), fiind avansat general de divizie. După venirea prin Înalt Decret nr. 2120/920, Nicolae Condeescu a fost avansat la gradul de general de brigadă, apoi a trecut la comanda Corpului 2 Armată (1 aprilie 1926), trecut în Statul Major Regal (5 iunie 1927) și numit Șeful Casei Militare Regale (1 aprilie 1928), an în care a fost avansat general de divizie (Înalt Decret nr. 810/928). În perioada 14 aprilie 1930-18 aprilie 1931 a deținut funcția de ministru de război în guvernele conduse de Iuliu Maniu și George G. Mironescu.

⁴ Alexandru Dumitrescu (1885-?), ofițer de infanterie, promoția 1905. A efectuat și un stagiul în armata germană. A îndeplinit funcții în diverse regimente, pentru ca la începutul Primului Război Mondial să fie mutat în Marele Stat Major în Secția de operații, în biroul 5 informații ca traslator de germană și italiană. A fost membru al delegației române care a semnat convenția de la Brăila de prelungire a armistițiului. A făcut parte din ofițerii români detașați pe lângă misiunea germană de la Iași, condusă de colonelul Brandenstein și din suita generalului Berthelot, sosit în a doua misiune în România. După război, și-a continuat activitatea în domeniul informațiilor militare, avansând în ierarhia militară până la gradul de general de brigadă în rezervă, obținut în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

16. 1/14 ianuarie 1918, Iași, Ordinul de zi al reginei Maria către armată

Ostașii Mei!

Anul plin de dureri și măreție, plin de îngrijorare și de speranță, anul 1917 s-a sfârșit. Un nou an vine cu suferințele și bucuriile lui necunoscute și Eu, Regina voastră, nu vreau să începeți acest an fără ca să vă trimit cuvântul meu, oricât de departe ați fi. Nu pot să fiu cu voi în oricare clipă, în orice loc, în spitale, în tranșee, în satele îndepărtate, unde iarăși veți înfrunta singurătatea, zăpada și gerul, dar vreau ca urarea mea plină de drag să ajungă la voi oriunde ați fi și de aceea am făcut Calendarul acesta pentru voi. (Calendarul Regina Maria pe 1918, n.n.) M-au ajutat și alții la alcătuirea lui, căci în zilele acestea de mare înfrățire fiecare dorește să dea o parte din inima lui pentru voi. După multe luni de eforturi chinuitoare suntem tot departe de ținta noastră, multe lupte și mari jertfe ne mai așteaptă, ceasul păcii și al unirii n-a sunat încă, ci Eu vă cunosc, vitejii mei, și știu că în sufletul vostru nu este șovăire. Istoria țării noastre a fost scrisă cu sânge, de-a lungul veacurilor am suferit mult, pământul acesta a fost de multe ori cotropit, căminurile au fost distruse, femeile și copiii au cunoscut foamea și teama și nenorocirea, dar țara a rămas neînvinșă, neamul a rămas întreg, căci în tine, poporul meu, este o putere pe care n-o poate birui nici fierul, nici focul. Încă o dată luptăm într-un mare război pentru libertate și dacă dușmanul a pătruns în țara noastră, va veni ceasul când vom fi mai mari și mai puternici fiindcă am știut cum să îndurăm jertfele și să ținem sus visul nostru de veacuri, visul nostru de aur!

Ostașii Mei!

Ați cunoscut amărăciunea retragerii și jalea chinuitoare a drumurilor lungi, care vă duceau departe de casele voastre. Curajul și puterea voastră de a îndura au fost puse la încercare de nenorocirile iernii, care părea fără de sfârșit. Cu o resemnare și o răbdare mai presus de orice laudă ați stat tari în fața tuturor încercărilor și niciodată o plângere sau un blestem n-a ieșit din gura voastră. De aceea, cu atât mai glorioasă a fost vara, când refăcuți după eforturi ce întrec puterile omenești ați rămas hotărâți în împotrivirea voastră dărză în fața dușmanului, care, încrezător nebunește în puterea lui de neînvinș, a încercat să smulgă de sub apărarea brațelor voastre cele din urmă fășii ale țării noastre. O! cu adevărat în ceasul acesta, ostașii mei, ați trăit vremurile strămoșilor voștri, în ceasul acesta lumea întreagă a recunoscut valoarea și tăria voastră! Ați sfărâmat furia năvălitorului și v-ați câștigat numele de eroi pe care istoria nu-l va uita niciodată! Inima mea, care a suferit cu voi în ceasurile de umilință și de nenorocire, care a plâns amărăciunile voastre și a jelit la mormintele voastre, a bătut atunci de o mândrie sfântă și așa fi voit cu mii de glasuri să aduc cântarea mea de mulțumire lui Dumnezeu! Nu m-am îndoit niciodată de vitejia și credința voastră, însă știam grozăviile și pustiirile războiului din zilele noastre. Cunoșteam mijloacele dușmanului, ura lui de moarte împotriva celor care înfruntă pofta lui de cucerire. Dar voi aveți căminurile voastre, aveți un steag și un tron de apărare, aveți visul vostru de veacuri, visul de aur! De aceea ați stat ca un zid neatins de dezordinea vecinilor voștri și ați apărare cu piepturile voastre țara aceasta, care este a voastră! Cu astfel de suflete sunt câștigate biruințele și sunt scrise faptele mari în istorie și cu astfel de suflete națiunile își câștigă libertatea și unitatea, și pentru noi, cu toate zilele de restriște pe care le-am trăit, ziua biruinței și a împlinirii visului va veni! Deie Domnul ca anul cel nou pe care îl începem să vă aducă răsplata vitejiei voastre, deie Domnul ca să vă întoarceți iarăși la căminurile voastre, la inimile care vă așteaptă și la cei pe care îi doriți. Viitorul este în mâinile lui Dumnezeu, însă binecuvântarea lui se va coborî asupra acelor care au rămas statornici în credința lor neclintită, biruind suferința și durerea, neșovăind niciodată și având înaintea ochilor numai sfârșitul cel mare. Îmi sunteți dragi, ostașii mei, și sunteți vrednici de iubirea mea.

MARIA

17. 1/14 ianuarie 1918, Bacău, Ordinul de zi al generalului Alexandru Averescu¹ către Armata 2

Iubiți Ostași ai Armatei 2!

Intrăm în anul 1918 sub un cer posomorât. Împrejurările au adunat nori groși peste capetele noastre și nu putem ști ce va scăpăra din ei, dintr-un minut într-altul, asupra țărișoarei noastre scumpe. Faptele mărețe săvârșite însă de voi în cursul anului ce am trăit sunt o garanție sigură că, orice ne așteaptă în viitor, Armata 2, prin solidaritatea ei neîntrecută și prin spiritul ei de sacrificiu, mai presus de orice laudă, va ști a se menține neconținut și neclintit la înălțimea glorioșului ei trecut din acest război. De la prima împușcătură, santinela neclintită în fața dușmanului, după o retragere din cele mai grele, cum puține cunoaște istoria războaielor, de îndată ce flamurile voastre nu au mai fost descoperite, v-ați oprit în fața dușmanului, hotărâți, cu fruntea sus și brațul vânjos. Deși istoviți de oboseală, deși bântuiți de boli, deși lipsiți de cele trebuincioase, nu v-ați mișcat din loc și toate eforturile dușmanului au fost zadarnice, s-au izbit de liniile voastre ca de o adevărată stâncă. Cu baioneta neconținut spre pieptul dușmanului și în bătaia neîntreruptă a tunurilor lui, ați început, călăuziți de comandanții voștri și numai de ei², de comandanții voștri tot atât de scumpi vouă ca și mie, să vă refaceți, și în trei luni în capăt ați putut spune: *Suntem gata, mai tari și mai încrezători în izbândă ca oricând; așteptăm numai semnalul pentru a rostogoli orice în calea noastră.* Împrejurările ne-au silit să mai întârziem, dar, când s-a dat semnalul, ați dovedit cu prisosință că încrederea ce aveți în tăria voastră era întemeiată. Cu un avânt care a înscris pentru vecie în istoria neamului o pagină glorioasă v-ați aruncat în luptă, măsurându-vă cu trupe încercate ale unei armate din cele mai puternice din lume și ați împodobit drapelele voastre cu laurii biruinței. Ați făcut prizonieri, ați eliberat sate, ați luat bogată pradă de război. Ați avut adevărata victorie! Nu ați apucat apoi bine să ieșiți din ofensivă, când deodată ați fost chemați să faceți față la două atacuri însemnate ale dușmanului, la aripile voastre, în sectoare ocupate până atunci de alte trupe și pe care ați trebuit să le apărați voi. Nu numai că ați izbutit să puneți stavilă eforturilor dușmanului pe aceste noi fronturi ce vi s-au dat, dar ați putut, la nevoie, să alergați frățeste în ajutorul armatei vecine, când a fost în strâmtoare. Acestea sunt faptele voastre din cursul anului încheiat, fapte mărețe care vor trece în poveste, căci de glorioasele voastre isprăvi de la Mărăști, Soveja, Măgura Cașinului, Munceșul, Cireșoia și altele vor povesti fii din fiii voștri, spre gloria neamului. O armată cu astfel de trecut nu se mai poate arăta altfel! Mândru peste seamă de a fi fost în frunte, închinându-mă cu recunoștință, ca tot ce este român, înaintea voastră, și încrezător pe deplin în statornicia, credința și solidaritatea voastră în viitor, vă urez cu nețărmurită iubire, vouă și la ai voștri: *sănătate*, zicându-vă din adâncul inimii: *la mulți ani*, sub un cer senin!

[Vasile Bianu, *op.cit.*, vol. 1, p. 304-305]

18. 3/16 ianuarie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare de discuțiile din cadrul autorităților române privind conduita României. Apreciază că există resurse pentru o rezistență mai îndelungată împotriva Puterilor Centrale

¹Alexandru Averescu (1859-1938), general (1906) și mareșal (1930). A comandat Armata 2 în anii 1916-1917, cu excepția unei scurte perioade când a condus manevra de la Flămânda (septembrie-octombrie 1916). Armata de sub comanda sa a repurtat victoria de la Mărăști. A părăsit armata și a intrat în viața politică, întemeind Liga (Partidul) Poporului. A fost prim-ministru în trei rânduri (ianuarie-martie 1918; martie 1920-decembrie 1921; martie 1926-iunie 1927).

²Expresia antipatiei lui Averescu față de Misiunea Franceză condusă de generalul Berthelot.

Înainte de a pleca la Chișinău, d'Albiat îmi cere instrucțiuni cu privire la rolul care îi revine în noile circumstanțe. Îi spun să evite orice intervenție politică, să se limiteze la a servi ca agent de legătură și să urmărească îndeaproape evenimentele.

Apoi directorul căilor ferate basarabene mă roagă să intervin pentru a trimite cât mai repede trupe române care să asigure paza drumurilor feroviare. [...]

Reuniune, la ora 3.30, la Brătianu, cu Take Ionescu, Prezan, Văitoianu¹, Iancovescu², Averescu, Grigorescu³. Discuții despre situația actuală. Eu argumentez că nemții au exploatat abandonarea frontului de către ruși, pentru a-și retrace la rândul lor, chiar sub ochii noștri, un maxim de trupe. De câteva zile, trei sau patru divizii au fost luate din Bucovina. O mare parte, ca să nu spun toată artileria, a fost ridicată și ea, și în fiecare zi se semnalează plecări de trenuri de muniții, în special la Focșani, cu destinația frontul occidental. Ofer precizări în această privință.

Marele Cartier General român este la curent, ca și mine, cu aceste plecări. Punctul meu de vedere este considerat pertinent, dar se exprimă rezerve sub pretextul că, de partea rușilor, se produc zilnic noi și noi evenimente.

Apoi, ofer informații despre aprovizionările actuale, căci Iancovescu a declarat, într-un acces de pesimism de comandă, că aceste rezerve sunt nesemnificative. Or, armata dispune de 800 de vagoane de făină a câte 10 tone, acoperind, la efectivele pe care le are, mai mult de 50 de zile; muniția este în cantitate suficientă; depozitele românești din Rusia au încă peste 600.000 perechi de pantofi noi, pregătite de expediere.

În sfârșit, se adoptă în unanimitate decizia de a trimite trupe în Basarabia pentru păzirea căilor ferate și a depozitelor, sub denumirea de trupe de etape.

La finalul ședinței se aduce un ultimatum venit din partea lui Lenin și a lui Krilenko, care este un monument demn de păstrat în istoria diplomației.

[General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 293]

¹ Arthur Văitoianu (1864-1956) s-a născut într-o familie de origine germană, Wiethoffer. A absolvit, succesiv, Școala Militară din București (1882-1884) și Școala de Artilerie și Geniu (1884-1886), având o carieră militară impresionantă de la sublocotenent la general de corp de armată. La declanșarea războiului exercita comanda Diviziei 10 Infanterie/Corpul 5 Armată, dislocată la Tulcea, acesta constituind rezerva generală a armatei române la intrarea în război. Ulterior, a preluat comanda corpurilor 2 și 4 armată, ce au făcut parte din Armata 2 comandată de generalul Alexandru Averescu. În această calitate s-a distins în bătăliile de la Mărăști și Oituz, soldate cu importante victorii. După intrarea lui Averescu în viața politică a comandat Armata 2 (decembrie 1917-iunie 1918). În anul 1918 a fost inspector general de armată și comisar general (guvernator) al Basarabiei. A intrat, ulterior, în viața politică, ocupând funcția de prim-ministru în perioada 27 septembrie-30 noiembrie 1919, asigurând, concomitent, portofoliul internelor și interimatul la externe (27 septembrie-15 octombrie 1919). În 1938 a fost numit consilier regal, susținând regimul autoritar al regelui Carol al II-lea. Pe această bază a fost numit ministru de stat fără portofoliu în guvernul condus de patriarhul Miron Cristea (10 februarie 1938-6 martie 1939). În anul 1947 a fost arestat și întemnițat fără judecată de către autoritățile comuniste.

² Constantin Iancovescu (1862-1945) a făcut parte din elita militară românească din deceniul al doilea al secolului trecut, fiind avansat succesiv general de brigadă (1915), de divizie (1917) și corp de armată (1918). În timpul războiului a ocupat funcții de mare răspundere: secretar general al Ministerului de Război (august-septembrie 1916); șef al Marelui Stat Major-Partea Sedentară (septembrie-noiembrie 1916), comandant al grupului Apărării Dunării (noiembrie 1916), comandant al Corpului 3 Armată (decembrie 1916-iulie 1917); ministru de război (iulie 1917-martie 1918).

³ Eremia Grigorescu (1863-1919), general, grad obținut la 28 noiembrie 1915. În perioada 15 august-30 decembrie 1916 a comandat Divizia 15 Infanterie, apărând cu tenacitate pozițiile din Valea Oituzului. El a lansat devisa „Pe aici nu se trece”, iar marea sa unitate a fost denumită „Divizia de Fier”. A condus apoi grupul „Oituz-Vrancea” și Corpurile 4 (1 ianuarie-11 iunie 1917) și 6 Armată (11 iunie-30 iulie 1917). La 30 iulie 1917 a fost investit comandant al Armatei 1, fiind principalul artizan al victoriei de la Mărășești. În 1917 a fost avansat general de divizie, iar în 1918, general de corp de armată. În perioada noiembrie-decembrie 1918 a fost ministru de război.

19. 6/19 ianuarie 1918, Iași, Însemnări ale lui N. Iorga¹ referitoare la atmosfera în care s-au desfășurat tratativele de la Brăila dintre reprezentanții români și cei ai Puterilor Centrale. Impresii ale lui Alexandru Lapedatu² din călătoria sa în Rusia

Amiralul Bălescu îmi arată ce s-a lucrat și ce s-a petrecut la Brăila [Convenția de la 1/14 ianuarie]. Multă lume se strânsese ca să vadă pe delegații români. Nu s-a strigat *Trăiască armata română*, dar bărbații salutau, femeile se uitau cu cea mai simpatică dorință de a vorbi, iar dintre copii câte unul striga *Ura*, pentru a se ascunde apoi de urmărire. În cursul plimbării propuse alor noștri, și din care o parte s-a petrecut pe jos, era atâta îmbulzeală încât germanii au propus să se desfacă grupul, care *atrage prea mult atenția*. Ordonanțele, intrând în prăvălii, au putut auzi pe unii evrei spunând *că sunt mulțumiți și nu doresc nimic alta*, iar pe români plângându-se *că e rău*. A doua zi li s-au îngustat cărările.

Primirea a fost bună, amiralul german spunea că are neconținut la dânsul pe Goethe și pe Shakespeare. Hranilovici, fost atașat militar la București, vorbea *de vântul de pace ce i se pare a bate* și era de părere că *Austria, deosebindu-se poate de aliatele ei, are situația cea mai ușoară, fiind gata oricând a relua legăturile, ca una ce nu dorește să ia nimănui nimic*. Pașa turcesc tot întreba obosit dacă va fi pace și făcea gesturi de nerăbdare față de importunările bulgărești.

Când Serafimov bulgarul a venit, cu un imens dosar, să se plângă contra românilor și rușilor, care calcă armistițiul, amiralul Bălescu a obiectat că asemenea discuții privesc pe comandanții supremi și că el nu le poate angaja cu nimeni. Îndată prezidentul delegației celeilalte a făcut să tacă pe bietul om, care aștepta așa de mult de la documentele lui.

De la început până la sfârșit – rușii aprobând fără rezervă (căci Șcerbacev a trimis pe *to-varăși* după ce totul era terminat...) – ai noștri s-au ținut în marginile discuției pur militare, evitând tot ce era politic și afirmând că orice reluare de legături *culturale și economice* presupune o pace care nu s-a încheiat încă. Încercările de a-i prinde în armistițiul de la Brest-Litovsk au fost zadarnice; *ignorându-l*, ei au declarat că nu cunosc decât pe cel de la Foçșani. La facerea rezervei de aprobare, din partea mandatarilor, pentru singurul lucru dobândit, o *linie de demarcare imaginară* pe Marea Neagră, Bălescu a protestat; i s-a spus că trimișii au numai sarcina de a negocia, **verhandeln** (în lb. germană, *n.n.*) și nu și de a încheia. Au încercat ceilalți să-l facă a recunoaște că n-are plenipotență; el a afirmat că **pentru ce a fost delegat** are. Au vrut să scoată din expunerea părerii lor separate mențiunea dorinței relațiunii culturale și economice; el a făcut să fie introdusă.

Ai noștri au convingerea că au luat de la început și au păstrat *ascendența*. Au refuzat masa comună, fotografierea...

Lapedatu vine din Moscova. Banca Națională își are depozitul în pivnițele Kremlinului, unde n-au pătruns, în lupta de acum două luni, maximalistii, din cauza intervenției patriarhului Tihon³, care făgăduise, în caz de înfrângere a cadeților, să-i facă a evacua cuprinsul locului

¹ N. Iorga (1871-1940), cel mai mare istoric român și om politic de primă mărime. În timpul războiului, deși fără o funcție oficială, a avut un mare rol, în calitate de parlamentar și director al ziarului *Neamul Românesc*, în mobilizarea opiniei publice pentru efortul de război. A fost prim-ministru în perioada 1931-1932. Opera sa este impresionantă, greu de egalat.

² Alexandru Lapedatu (1876-1950, la Sighet), istoric și om politic. Secretar al Comisiei Monumentelor Istorice. Din august 1917 până în ianuarie 1918 a însoțit tezaurul României la Moscova. Ulterior, ministru al Cultelor în guvernările liberale.

³ Patriarhul Tihon (1865-1925), ierarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, care a avut o contribuție importantă la organizarea bisericii ortodoxe ruse din SUA. În 1907 s-a reîntors în Rusia, unde a fost investit arhiepiscop de Iaroslav. La începutul războiului mondial se găsea în Lituania. După înlăturarea țarului (1917), este ales mitropolit al Moscovei și apoi patriarh. În această calitate, a încercat să protejeze biserica de represiunile bolșevicilor, motiv pentru care a fost arestat în 1922, fixându-i-se și domiciliu forțat.

sacru. Documentele sunt la Cherson. Gârboviceanu¹ păstrează la el capul lui Mihai Viteazul². În decembrie, Lapedatu a cerut readucerea documentelor Academiei Române cu trenul american, așa-zis de *Cruce Roșie*, care ne aducea arhiva Legației, piesele secrete și un transport de hârtie monedă.

Drumul n-a fost prea greu. La granița cu Ucraina, calea ferată fiind distrusă, a trebuit să treacă printr-o pădure. Lapedatu s-a alipit unor ofițeri francezi, cu care era și un căpitan rus în uniformă de soldat. *Tovarășii* au apărut. *Mâinile sus!* Căpitanul s-a executat cel dintâi (ca și deunăzi, în Basarabia, un maior Trăilescu și alt ofițer al nostru). Un maior francez a încrucișat brațele. Erau să-l împuște. Când s-a spus cine sunt călătorii, agresorii... au făcut scuze.

În Basarabia, lupte prin gări. La Chișinău au fost dezbrăcați – spune altcineva – deputații de ai noștri, lăsați cu câte cinci ruble de om și retrimiși cu un tren de marfă la Ungheni, unde ucrainenii gonau cu focuri de revolver pe maximaliști (aiurea în Rusia, *tovarășii* caută în trenuri pe adversarii lor, în răsetele călătorilor).

Lapedatu a văzut trecând trupe românești, între care un regiment de grăniceri, peste Prut. (Subliniere în textul original, *n.n.*)

[N. Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 232 -235]

20. 9/22 ianuarie 1918, Note ale lui Charles J. Vopicka³, ministrul SUA la Iași, referitoare la situația din Ucraina și perspectivele României

Șeful delegației ucrainene [Galip] ne-a comunicat următoarea informație: delegații ucraineni de la Brest-Litovsk au primit deplină autoritate să negocieze pacea cu Puterile Centrale. El insistă asupra redeschiderii relațiilor economice și cer să schimbe produsele manufacturiere pe hrană în Ucraina. Guvernul de la Kiev, neavând armată și fiind obligat să-și folosească slabele forțe ale poliției împotriva maximaliștilor, nu poate rezista presiunilor exercitate de Puterile Centrale.

Conform spuselor domnului Galip, Ucraina, chiar și după încheierea păcii, se va strădui, pentru salvagardarea viitoarelor interese, să se mențină în bune relații cu Aliații, să acționeze

¹ Petre Gârboviceanu (1862-1934), doctor în filosofie al Universității din Leipzig. A fost profesor la Școala normală de băieți pe care a condus-o mult timp și din care a făcut o unitate de învățământ reprezentativă la nivel național. Activitatea sa didactică a fost excepțională, el fiind un continuator al lui Spiru Haret. Alături de Haret a fost Gârboviceanu și la înființarea Comisiei Monumentelor Istorice, la promulgarea legii conservării și restaurării monumentelor istorice. A fost și parlamentar, în mai multe legislaturi, impunându-se printr-o solidă pregătire. (Detalii în prof. Paul Grigoriu, *Din istoricul învățământului românesc. Profesorul Petre Gârboviceanu în contextul culturii naționale în „Materiale de istorie și muzeografie”, XVIII/ 2009, București, f. 299-318*)

² Capul lui Mihai Viteazul. Prețioasa relicvă se găsea la Mănăstirea Dealu. După intrarea României în război, la sfatul lui N. Iorga, preotul Liceului Militar din localitate, Alexandru Dolinescu, a dus racla la Iași, la Mitropolie. În contextul evoluțiilor nefavorabile de pe front s-a luat decizia transportării raclii la Cherson, prin grija lui P. Gârboviceanu. A fost readusă la Iași la 8 noiembrie 1918 și s-a organizat o ceremonie la care au participat regele Ferdinand și regina Maria. La 26 august 1920, relicva a fost readusă și reînhumată la Mănăstirea Dealu, în prezența regelui Ferdinand.

³ Charles J. Vopicka (1857-1935), diplomat american de origine cehă. La 11 septembrie 1913, președintele W. Wilson l-a numit trimis extraordinar și ministru plenipotențiar în Bulgaria, România și Serbia. Misiunea sa a suprapus peste desfășurarea Primului Război Mondial, el ducând o intensă activitate, mai ales în anii când SUA rămăseseră în neutralitate. A reprezentat interesele Germaniei și Austro-Ungariei în Serbia, interesele Marii Britanii în Bulgaria și interesele Bulgariei și Imperiului Otoman în România și ale României în Germania și Austro-Ungaria. După încetarea misiunii diplomatice (1920), Charles J. Vopicka a revenit în afaceri. A editat lucrarea *Secrets of the Balkans*, un izvor memorialistic important pentru cunoașterea evenimentelor din regiunea balcanică în timpul războiului. Ediția în limba română (*Secretele Balcanilor: șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*) a apărut la Institutul European în anul 2012, traducere de Andrei Alexandru Căpușan.

(având consimțământul lor) și să limiteze la minimum hrana care va fi trimisă la inamic. Domnul Galip a mai declarat că Ucraina va facilita alimentarea românilor și mutarea armatelor naționale – cehă, sârbă și transilvăneană.

Este îndoielnic faptul că Ucraina, admitând că este sinceră, va fi capabilă să-și pună în aplicare intențiile, ținând cont de starea actuală de anarhie și de influența Germaniei.

Domnul Brătianu, căruia domnul Galip i-a mai făcut declarații similare, declară că situația din România s-a înrăutățit foarte mult și enumeră următoarele puncte:

1. Izolarea României prin distrugerea legăturilor de cale ferată, care ar deveni completă în cazul în care Ucraina încheie pacea;

2. Conflictul dintre trupele române și o parte din Armata 6 rusă, care a bombardat orașul Galați;

3. Ultimatumul din partea Armatei 9 ruse adresat guvernului român, pentru a obține libera trecere a armelor și bagajelor în scopul de a face joncțiunea cu trupele maximaliste din Rusia. Atitudinea acestor trupe este rezultatul ordinelor primite de la Krilenko;

4. Rezistența – din partea unei părți a populației și a trupelor maximaliste – față de trupele române (care trebuiau să ocupe căile ferate din Basarabia) și arestarea membrilor români ai comisiei interaliate de la Chișinău.

5. Impresia, într-un sens favorabil păcii, făcută asupra opiniei publice de aceste întâmplări și posibilitatea unei contracarări la următoarea reuniune a parlamentului.

Există o disensiune între miniștrii liberali și cei conservatori. O notă tocmai i-a fost prezentată regelui; membrii conservatori ai guvernului afirmă în ea că, în niciun caz, o pace separată nu va fi încheiată în mod oficial.

[Charles J. Vopicka, *Secretele Balcanilor. Șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, traducere și note, Al. Căpușan, Institutul European, Iași, 2012, p. 170-171]

21. 11/24 ianuarie 1918, Londra, Telegrama regelui George al V-lea¹ al Marii Britanii adresată regelui Ferdinand al României, prin care exprimă un mesaj de solidaritate și înțelegere pentru situația în care se găsește România

Telegram sent to King Ferdinand of Roumania by King George on January 24th, 1918

I desire once again to convey to you as expression of my deepest sympathy with you and yours in the present terrible position in which you are placed. I can assure you that my Government and the people of this country have followed with admiration the heroic exploits of the Roumanian Army and the magnificent defence which they have so gallantly opposed to the enemy. I earnestly trust that you will in the end triumph over the new difficulties which have arisen around you, and I wish to assure you that in the brave stand you have taken you may rely on all the assistance and support which we can give you. I am confident that the courage and determination of which you have afforded such signal proof will enable you to resist the endeavours of the common enemy to force Roumania to enter into a separate peace.

[S.A.N.I.C., Microfilme Anglia, rola 389, c. 233]

¹ George al V-lea (1865-1936), rege al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Este ultimul monarh britanic care poartă numele casei de Saxa-Coburg și Gotha, pe care l-a schimbat în Windsor, pentru a marca mai bine atașamentul la cauza aliată.

22. 17/30 ianuarie 1918, Iași, Scrisoarea generalului Eremia Grigorescu către istoricul A.D. Xenopol¹ prin care mulțumește pentru intenția de a-i dăruii o sabie

MAESTRE,

Gândul vostru mi-a înălțat inima. Rog însă ca sabia ce voiți a-mi da să aibă o cât mai mică valoare materială. Suma ce veți aduna să fie destinată pentru înălțarea unei amintiri pe una din pietele Iașiului în cinstea scumpilor noștri ostași, care și-au jertfit viața pentru a așeza, cum spui D-ta în frumoasa scrisoare ce mi-ai trimis, numele și destinul țării lor în cheotorile veșniciei.

Ar fi bine ca acest modest monument să nu aibă altă podoabă decât sfintele lor nume, pe care să le găsească acolo scrise nepoții și strănepoții, care se vor bucura de marea și mândra țară, pe care le-o vom lăsa după plecarea noastră.

Al D-tale devotat vechi elev,
Generalul Grigorescu

[*Evenimentul de Iași*, organ al partidului conservator, miercuri 17 [30] ianuarie 1918, anul XXV, nr. 278]

23. 31 ianuarie/1 februarie 1918, Iași, Precizările Marelui Cartier General adresate Comandamentului Marinei Militare privind conduita față de trupele ruse după ruperea de către guvernul de la Petrograd a relațiilor cu România

Extra urgent

Nr. 7328

1918, luna ianuarie, ziua 18

MARELE CARTIER GENERAL

către

Comandamentul Marinei Militare

La No. 252 și 253

Am onoare a vă face cunoscut că ruperea relațiilor diplomatice despre care întrebă Comitetul flotei ruse trebuie considerată ca existând numai între Guvernul actual al Rusiei și noi. Între poporul rus, care nu este reprezentat de fapt prin guvernul usurpator de astăzi, și poporul român nu există nicio rupere de relații.

În consecință, poporul românesc nu are nicio pornire ostilă în contra poporului rus cu care se consideră aliat și față de care dorește în mod sincer să-și păstreze angajamentele.

Cu toate acestea, poporul rus trebuie să fie convins că orice atentat la suveranitatea poporului român, sau orice act ostil ce va fi întreprins de vreo unitate rusă, sau orice călcare a dispozițiilor și ordinele date de autoritățile române vor fi reprimite cu ultima energie și fără a ține seamă de nicio considerațiune de ordin sentimental.

Acesta fiind punctul de vedere al acțiunii noastre actuale, vă rog să binevoiți a da ordine Comandantului Flotei de operații:

1. Ca să răspundă în mod categoric Comitetul Flotei ruse că flota română va reprima cu ultima energie orice încercare de agresiune din partea unităților ruse.

¹A.D. Xenopol (1847-1920), unul dintre cei mai mari istorici români, autorul primei sinteze de istoria românilor (*Istoria românilor din Dacia Traiană*), profesor la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române și a mai multor instituții similare din străinătate. A abordat și alte domenii în care a avut realizări notabile, cum ar fi filosofia istoriei.

2. Ca să se opună cu orice preț ca vasele române care au fost cedate rușilor pentru transporturi să fie evacuate din apele române spre Odessa.

3. Să suprimă vasele revoltate care nu se vor supune acestor dispozițiuni sau care vor avea o atitudine agresivă în contra unităților noastre.

ȘEFUL DE STAT MAJOR GENERAL AL ARMATEI

General Prezan

Șeful Biroului Operațiilor

Lt. Colonel Antonescu¹

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.II 1 2588, c. 0305-0306]

24. 19 ianuarie/1 februarie 1918, Iași, Telegrama șefului Misiunii Militare Franceze în România, generalul Henri Mathias Berthelot, adresată ministrului de război de la Paris, prin care prezintă situația din România și din Ucraina

G. Q. G. Roumain via Salonique,

Chef Mission militaire française à Ministre Guerre, Paris, le 1er février 1918

Situation générale 30 janvier.

1. Situation politique en Ukraine est instable; secrétariat général qui était ces derniers jours nettement orienté dans le sens austrophile est actuellement attaqué par Bolsheviks et par le parti jeune ukrainien. Je ne vois aucun avantage pour Entente à soutenir ce gouvernement.

2. Anarchie augmente partout. Bolcheviks ont déclaré la guerre à la Roumanie et ont parait-il saisi trésor roumain à Moscou. C'est un véritable état de guerre qui s'établit et qui a été provoqué nettement par tous les meneurs Bolcheviks; je ne sais à quelle excitation ils obéissent.

3. Sur le territoire roumain tous les excès ont été commis par leur bandes indisciplinées. Les rencontres à main armée qui ont eu lieu ces derniers jours ont été provoquées par eux; c'est eux qui ont tiré les premiers coups de feu et premiers coups de canon. Il ont arrêté toute espèce de transit ravitaillement sur les voies ferrées de Bessarabie et par contre ils accusent Roumanie de ne pas faire parvenir vivres aux troupes russes. Occupation de la Bessarabie se fait sans incident sérieux; mais on sent que troupe du Général Broșteanu² traite un peu les Moldaves comme en pays conquis. C'est plus unopération police militaire mais véritable emprise politique. Je vous ai signalé ce danger par mon télégramme 1675 pour lequel je n'ai pas reçu réponse.

4. Général Tscherbatscheff m'a dit hier qu'il n'y a plus rien dans les caisses des armées qui ne reçoivent plus de fonds ni du G. Q. G., ni de l'Ukraine. Il se demande comment faire face à cette situation; d'autre part il a protesté contre proclamation d'indépendance de l'Ukraine.

¹ Ion Antonescu (1882-1946), general și mareșal (1941), atașat militar în Franța (1922-1923), Marea Britanie și Belgia (1923-1926), director al Școlii Superioare de Război (1931-1933), subșef al Marelui Stat-Major Român, delegat să conducă acest organism (1933-1934), ministru al Apărării Naționale (1937-1938), „conducător” al statului român și președinte al Consiliului de Miniștri (5 septembrie 1940-23 august 1944). La începutul Primului Război Mondial a fost șef al secției de operații a Armatei 4 (de Nord) și după numirea lui Prezan în funcția de șef al Marelui Cartier General, șef al secției operații, înlocuindu-l în această funcție pe maiorul Radu R. Rosetti. A fost judecat de Tribunalul Poporului (aprilie 1946) și condamnat la moarte pentru crime de război. Sentința a fost executată la 1 iunie 1946.

² Ernest Broșteanu (1869-1932), ofițer român, comandant al Regimentului 35 Infanterie la începutul războiului. Este unul dintre primii ofițeri decorat cu ordinul „Mihai Viteazul”, pentru bătălia din 3 septembrie de la Arabaği (Dobrogea). În ianuarie 1917 a primit comanda Diviziei 11 Infanterie în fruntea căreia a luptat la Mărășești. A comandat marea sa unitate care a intrat în Basarabia la 10/23 ianuarie 1918.

Il dit qu'il n'acceptera plus les ordres donnés par secrétariat général. Il se considère comme la chef des troupes russes de toutes nationalités du front roumain et c'est seulement à ce titre qu'il reste en fonctions. Il ne cache d'ailleurs pas que dans la situation actuelle il envisage nettement obligation bientôt renoncer à tout pouvoir, ne sachant plus de quel gouvernement il dépend.

Télégramme envoyé Paris, communiqué Kiev.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1203, rola 103, vol. 358, c. 257]

25. 20 ianuarie/2 februarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot pe marginea dezbaterilor din Consiliul de Coroană referitoare la atitudinea României la ultimatumul Puterilor Centrale

Reuniune a reprezentanților militari Ballard, Peano¹, Hadzić. Vorbim despre telegrama lui Mackensen și despre rezultatele pe care le-ar putea avea. Un Consiliu de Coroană, pe aceeași temă, este ținut în prezența regelui, la ora 4.

Participă Brătianu, Take Ionescu, Prezan, Iancovescu, Averescu, Grigorescu, Văitoianu și cu mine. Se dezbate dacă germanii vor într-adevăr să rupă armistițiul și dacă, în cazul unui atac din partea lor, armata română este cu adevărat capabilă să se apere. Expunerea lui Brătianu este complet prăpăstioasă; sunt singurul care reacționează.

Spun că am suficient de multă încredere în armata română pentru a fi convins că va reuși să respingă un atac, dacă este adevărat că Mackensen vrea să atace, pentru că forțele sale nu mai sunt în număr suficient.

De fapt, prin retragerea de trupe, echipamente și muniții, germanii s-au pus în imposibilitatea de-a purta o ofensivă serioasă. Numai un atac inițiat din Bucovina asupra nordului Moldovei ar putea fi periculos, dar această amenințare nu pare una imediată, de vreme ce pe frontul dintre Bistrița superioară și cursul superior al Nistrului nu mai sunt decât patru divizii de infanterie și două de cavalerie austro-ungare. În plus, cele trei noi divizii române, în curs de formare la nord-est de Iași, vor fi gata în trei săptămâni.

[General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 311-312]

26. 19-20 ianuarie/1-2 februarie 1918, Scrisoarea atașatului militar al SUA, locotenent-colonel H.E. Yates, adresată colonelului Victor Pétin, șeful de stat-major al Misiunii Militare Franceze, spre a fi remisă generalului Henri Mathias Berthelot, în care prezintă poziția sa față de situația României și măsurile destinate a menține activ Frontul de Est

American Legation, Office of the Military Attaché, Jassy, 1 Février 1918
M. le Colonel Pétin, pour être remis à Sa Excellence le Général Berthelot

Mon Général,

Depuis notre récente conversation, j'ai réfléchi au sujet des différents points discutés, et mon opinion est la suivante:

1. Si l'Ukraine fait la paix avec l'ennemi, cette action peut être envisagée par la Roumanie d'une des deux manières.

¹ Alberto Peano (1859-1930), general italian. La începutul războiului, fiind colonel, a comandat Regimentul 11 Artilerie. În martie 1916 a fost avansat general. La 6 septembrie 1917 a fost acreditat în România ca atașat militar și șef al Misiunii Militare Italiene. Stagiul său în România a durat până la 27 iunie 1919. După preliminarile Păcii de la Bufta, a rămas doar cu titlul de atașat militar.

A. Comme faisant de l'Ukraine un Etat neutre, en pareil cas il sera si non impossible, du moins impolitique, de la part de l'ennemi d'envoyer des troupes en Ukraine. C'est pourquoi il serait possible à la Roumanie d'acheter et d'obtenir des approvisionnements de l'Ukraine. Naturellement, si l'ennemi envoyait des troupes, la Roumanie aurait à protéger ses lignes de communications. Et, selon mon opinion, deux ou trois divisions le feraient, car l'ennemi n'a pas de grandes forces à sa disposition, et l'Ukraine serait incapable d'offrir aucune résistance.

B. En considérant l'action de l'Ukraine comme sans valeur devant les lois internationales. La Roumanie avait au moins un accord tacite avec le premier Gouvernement révolutionnaire (Kerensky¹), que la Russie devait continuer comme son alliée et à ne pas faire une paix séparée. Suivant des principes bien établis, les gouvernements successifs de la Russie sont tenus à exécuter les engagements pris par leurs prédécesseurs. De fait, le parti actuel au pouvoir à Pétrograd a décidé de ne pas faire la paix. D'après ce que m'ont dit mes agents, l'Ukraine, au début, désirait seulement être reconnue comme un Etat qui devait faire partie d'un plus grand, la Fédération Russe. Je compris qu'elle a été reconnue par la France et la Grande Bretagne sur ces bases. Maintenant dans toute fédération, les actes principaux de souveraineté, parmi lesquels les questions de guerre et de paix sont toujours incluses, sont les attributs de la Fédération, et non d'aucun des états séparés. C'est pourquoi son acte en faisant la paix peut être considéré par la Roumanie et les Alliés comme sans valeur. D'après cette conclusion la Roumanie pourrait acheter des provisions et Russie et, si nécessaire, mettre des troupes le long des voies de communications, pour les protéger. Du fait, qu'il n'y a pas d'armée ukrainienne, peu de troupes roumaines seront nécessaires. De même, si nécessaire, la Roumanie pourrait retirer son armée dans toute partie désirée de l'Ukraine. Personnellement, je crois qu'il est mieux de tenir un cours intermédiaire, qui est aussi conforme à „B”. C'est reconnaître et agir d'accord avec tous les actes de l'Ukraine qui sont solidaires aux engagements de la Russie (ne pas faire de paix séparée), et considérer tous ses actes en sens contraire comme sans valeur.

2. Je crois qu'ultérieurement cela sera le point de vue du Gouvernement Américain, car il a toujours parlé de l'intégrité de la Russie, et non de ses parties séparées. Je crois qu'il a à présent suffisamment de munitions, nourriture et autres approvisionnements en Roumanie, Bessarabie et en dépôts dans la Russie du Sud, pour l'Armée roumaine jusqu'en été. Et pour l'été la situation pourra avoir changé entièrement en notre faveur, autrement nous aurons le temps de faire des arrangements satisfaisants pour l'approvisionnement. Je ne doute pas une minute qu'un tel arrangement puisse être fait, car avec de l'argent et de l'énergie, des approvisionnements peuvent être obtenus, quelles que soient les difficultés.

3. Au moment présent, sur ce front, l'ennemi n'est pas supérieur en forces à l'armée roumaine. En prenant en considération sa concentration sur les fronts français et italien, il est douteux qu'il envoie plus de troupes pour une offensive ici. Ce que l'ennemi veut sont des approvisionnements et non du territoire. D'après mon opinion il sera capable de les obtenir du nord de la Russie, et du sud de la Russie par envoi au nord.

4. Je soumets que les par. 1, 2 et 3 montrent l'entière possibilité pour l'Armée roumaine de rester sur le front actuel, au moins jusqu'en été. Et que durant l'été l'ennemi aura même plus besoin de tous ses hommes à l'Ouest. Vous noterez que toute ma conclusion ci-dessus est entièrement basée sur la supposition que l'ennemi n'avance pas, ou, que si il le fait, il le fera avec une petite force seulement.

¹Alexandr Fiodorovici Kerenski (1881-1970), personalitate reprezentativă a revoluției ruse. A făcut parte din guvernul provizoriu ca ministru al justiției, apoi a preluat portofoliul războiului, iar din iulie 1917 a fost prim-ministru înlocuindu-l pe prințul Lvov. A fost înlăturat de bolșevici prin lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917. A trăit în exil la Paris și New York.

5. Considérons maintenant le pire, c'est-à-dire l'ennemi avançant avec une grande force du nord de la Roumanie au sud de la Russie. Ceci couperait naturellement la ligne de communication de la Roumanie.

A. L'Armée roumaine aurait à se retirer immédiatement au sud de la Russie.

B. Manœuvrent sur des lignes plus courtes, avec les troupes maintenant en Bessarabie qui peuvent être manœuvrées pour barrer l'avance de l'ennemi, un tel mouvement pourrait être fait.

C. La question d'approvisionnement ne serait pas difficile, car l'armée serait dans le grenier de la Russie.

D. Là-bas une résistance pleine de succès pourrait être effectuée contre n'importe quelle forces ennemis qui seraient envoyées à une longue distance contre eux.

6. Que gagneraient la Roumanie et les Alliés de la retraite signifiée dans le par. 5.

A. L'ennemi aurait à garder un certain nombre de ses meilleures divisions devant l'armée roumaine.

B. En occupant le grenier de la Russie l'ennemi serait empêché dans une mesure considérable de se procurer des approvisionnements.

C. Mais plus important que tout autre chose, l'armée roumaine servirait de base et de support, auprès desquels des nouvelles forces russes seraient formées par les Alliés. Je n'ai pas le moindre doute qu'il est possible aux Alliés de lever des forces russes. De même la présence de l'armée roumaine dans le sud de la Russie encouragera ces partis dans toute la Russie, de continuer à résister à l'ennemi. Mais sans une force alliée organisée soit en Russie soit en Roumanie, ces partis perdront tout espoir de résistance et les Allemands pourront faire avec la Russie ce qu'il leur plaira, et de même avec la Roumanie, sans regard à ce que l'Allemagne promet. Car je crois qu'il est clair à tout homme de raison qu'aucune confiance ne peut être accordée à n'importe quelle de leurs promesses.

D. Au moment où des forces suffisantes russes en sont prêtes, où si la situation changeait pour le mieux, comme par exemple par l'ouverture des Dardanelles, l'armée roumaine et ces nouvelles forces russes avanceraient de nouveau.

7. Je sais les difficultés d'une pareille retraite, mais une armée bien entraînée, comme l'Armée roumaine peut la faire avec succès comprend de même que ceci entraînerait l'abandon de la Moldavie à l'ennemi. Mais cela serait seulement temporaire, et nous ne devons pas oublier que le but de guerre est de battre l'ennemi, et non de maintenir un territoire particulier.

8. Un résumé des futures actions de l'armée roumaine, comme je les vois serait comme il suit: (a) Maintenir le front actuel aussi long que la prudence le permet; (b) Se retirer dans le sud de la Russie si cela devient nécessaire; (c) Former des dépôts à l'Est aussi loin que praticable; (d) placer les divisions tchèques, les Polonais et les Serbes de manière à couvrir les lignes de communications à l'est de tout ennemi venant du nord-ouest. (Il semblerait que Smérinka serait la meilleure place pour les Tchèques).

9. Vous avez été informé par lettre de ma demande de troupes américaines, et aussi de ma suggestion que le Gouvernement roumain nous fasse une demande formelle à ce sujet, pour maintenir ouvertes les lignes de communications à travers la Sibérie et avec la Russie du Sud.

Je saisis cette occasion pour renouveler, mon Général, l'assurance de ma parfaite considération.

Lt. Colonel H. E. Yates

Jassy, 2 Février 1918

1. La lettre ci-incluse a été envoyée après une conversation prolongée avec les généraux Prezan et Vaitoianu.

2. Cette conversation m’a produit l’impression suivante:

A. Tous deux désirent faire tout ce qui est possible.

B. Il étaient tout deux de l’opinion que l’ennemi envahirait et se saisirait de la Russie du Sud avec à peu près 10 divisions venant du nord de la Roumanie. Et qu’en ces circonstances la situation de la Roumanie serait sans ressources.

C. Il étaient d’avis que des troupes américaines ou Japonaises placées le long de la ligne de communication changeraient matériellement la situation.

D. Ils soulevèrent la question de chaussures et autre équipement. Ils ne semblaient pas, comme je le supposais depuis longtemps, être très au courant de la quantité d’approvisionnements à l’actif ici et dans les dépôts en Russie. J’ai conçu qu’ils n’étaient pas satisfait du Ministre des Munitions.

3. Maintenant si nous ne pouvons convaincre les deux dirigeants militaires proéminents – et qui sont, sans aucune doute, pour nous – quelle est notre chance avec les politiciens indifférents?

4. Le remède, comme je le vois, est de convaincre ces deux généraux. D’avoir une large publicité des approvisionnements dont ils disposent de manière à ce qu’au moins les principaux généraux et politiciens le comprennent clairement. Obtenir que les mêmes personnes comprennent quelles sont les perspectives militaires. Et comme établi dans ma dernière lettre, obtenir de tous les Alliés une demande pour des troupes américaines et japonaises, et aux Alliés d’entreprendre énergiquement la formation de nouvelles forces russes.

5. Le problème étant aussi politique, les Alliés doivent donner les garanties nécessaires pour le future de la Roumanie. D’après mon opinion, si l’Armée roumaine agit comme nous le désirons, le résultat obtenu vaudra bien le prix.

Recevez, mon général, l’assurance de ma parfaite considération.

Lt. Col. H. E. Yates

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1492, rola 174, c. 698-702]

27. 22 ianuarie/4 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Mârzescu referitoare la vizita lui Alexandru Ritter von Randa¹ la Iași și perspectivele situației României

La 11½ Consiliu la Brătianu.

Venim mai devreme. Vorbesc cu Brătianu asupra situației, arătându-i punctul meu de vedere.

În chestia vizitei lui Ritter von Randa îmi spune că nu l-a văzut încă, deoarece în urma soseirii sale aseară a pretextat că e răcit și că vrea să se odihnească. Totuși lumea spune că i-a văzut pe Barbu Știrbei și pe V.G. Moțun². Prezan spune că nu e mulțumit de convorbirea cu el, dar că în chestia militară, frică la dânsul, dar frică și la noi. Nu pare belicos.

¹ Maximilian Alexandru Ritter von Randa era trimis al împăratului Carol I și al ministrului de externe Ottokar Czernin. El avea misiunea de a aduce la cunoștința autorităților române că germanii urmăresc detronarea regelui Ferdinand I, pentru „trădarea” sa din 1916. Locul lui era luat de un fiu al împăratului german. Viena era de acord să-l susțină pe Ferdinand, dacă România încheia o pace favorabilă Austro-Ungariei. Von Randa a fost atașat militar al dublei monarhii la București în perioada 1914-1916.

² Vasile G. Moțun (1860-1919), ziarist și om politic român. Adept în prima perioadă a vieții al ideilor socialiste, a devenit primul deputat socialist în Parlamentul României (1888). A trecut apoi la liberali, în cadrul a ceea ce s-a numit „trădarea generoșilor” (1899). A fost ales în Parlamentul României ca senator și deputat. În perioada 4 ianuarie 1914-10 decembrie 1916, Vasile G. Moțun a îndeplinit funcția de ministru de interne, în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu. În anul 1916, a fost ales președinte al Camerei Deputaților, care își stabilise sediul la Iași. În această calitate, el a prezidat Adunarea Constituantă care a realizat cele două reforme inițiate de liberali înainte de război și promise de regele Ferdinand – votul universal și noua lege agrară.

Comunic lui Brătianu conversația avută cu Mavrocordat¹, din care rezultă că Randa ar fi venit în chestia locurilor din Bucovina, pentru a ne retrage pe pozițiile de pe frontiera Moldovei, să evacuăm teritoriul ocupat de ruși în Bucovina și să le cedăm materialul și munițiunile ce s-ar găsi pe acel teritoriu. Ar fi gata să trateze și asupra altor chestiuni, cum ar fi să cedăm Dobrogea bulgarilor și să ne mulțumim cu Basarabia care ne dă acces la mare, înființând un port nou.

Se însărcinează Take Ionescu și prezenții Corpurilor legiuitoare de a căuta să obținem, prin reprezentanții Aliaiților, transportul românilor de la Odessa la Bender, obligându-ne a le preda pe arestații bolșevici de aici. Întrevederea cu St.-Aulaire a avut loc chiar azi-dimineață.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit.*, p. 216 -217]

28. 22 ianuarie/4 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui N. Iorga privind vizita colonelului Alexandru Randa la Iași

Toată lumea știe că se află aici găzduit la Scully colonelul austriac Randa, odată atașat militar la București. De fapt, santinelele păzesc la casa aceasta, ceva mai jos de mine.

Unii îl prezintă ca aducătorul unor misive secrete, căci și Brătianu ar fi primit un plic de la Mackensen, la care colegii i-au interzis să răspundă. Pentru alții, nemțofilii din presa liberală, el aduce ultimatul pe care miniștrii sunt gata să-l rezolve în sens pacific, afară de Take Ionescu și mai ales de Titulescu, care vrea să mergem la Chișinău și, la nevoie, și mai departe.

Mie, care nu mai sunt util, nu-mi comunică nimeni nimic.

Generalul Broșteanu a dat o proclamație în care ar fi arătat că Benderul s-a luat după mai multe zile de *crâncene lupte* în care ar fi căzut *zece mii de maximaliști*. Am fi ocupat Tiraspolul, unde sunt munițiile noastre. Duca a uitat drumul casei mele.

[Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 255]

29. 22 ianuarie/4 februarie 1918, Londra, Telegrama lui Paul Cambon², ministrul francez în Marea Britanie, prin care informează autoritățile de la Paris despre ruperea armistițiului cu România de către Puterile Centrale. Cere instrucțiuni în acest sens

Londres, 4 Février 1918

Le Ministre de Roumanie a dit aujourd'hui au Foreign Office que, d'après une communication du Général Mackensen, les Austro-Allemands considèrent comme rompue leur convention d'armistice avec la Roumanie. Cette convention négociée par la Russie est annulée par la rupture entre le Gouvernement de Péetrograd et celui de Jassy. M. Misu³ a ajouté qu'en Ukraine il n'y avait d'autre alternative que l'anarchie avec les maximalistes ou la paix sous l'occupation autrichienne, qu'en Roumanie se trouvaient 200.000 Russes hostiles, qu'en Bucovine se concentraient des forces russes et qu'en Bessarabie une fraction importante de l'armée roumaine était aux prises avec les Russes. Après avoir exposé cette situation désespérée

¹ Edgar Mavrocordat (1857-1934), diplomat român, ministru plenipotențiar la Viena (1/14 septembrie 1911-14/27 august 1916).

² Paul Cambon (1843-1924), diplomat francez cu misiuni la Madrid, Constantinopol și Londra (1898-1920).

³ Nicolae Mișu (1858-1924), diplomat român cu o remarcabilă pregătire. A funcționat ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în Sofia, Viena, Constantinopol. În perioada 1912-1919 a fost reprezentantul statului român la Londra. Între 15 octombrie-30 noiembrie 1919 a fost ministrul afacerilor străine în guvernul condus de Arthur Văitoianu.

le Ministre de Roumanie a réclamé avec insistance l'appui du Gouvernement anglais pour trouver une solution qui assure l'indépendance de la Roumanie et le maintien de la dynastie. Une démarche analogue a dû être faite auprès de Votre Excellence par M. Antonesco. Je vous serais obligé de me fait connaître l'opinion du Gouvernement de la République pour le cas où je serais questionné par M. Balfour¹.

P. Cambon

[S.A.N.I.C, Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 182]

30. 23 ianuarie/5 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Mărzescu privind situația României în condițiile armistițiului de la Focșani, atitudinea reprezentanților Puterilor Centrale și viziunile din interiorul clasei politice românești

Brătianu comunică telegrama generalului Lupescu² de la Focșani, prin care ne anunță că colonelul Hell³, șeful de stat-major al lui Mackensen, le-a citit cu atitudine trufașă o declarațiune scrisă al cărei cuprins în trăsături generale este următorul:

Armistițiul de la Focșani nu se mai putea ține, pentru că în mai multe din dispozițiunile lui România nu mai e în stare de a-l menține, în urma ruperii relațiilor cu Rusia.

Retragerea trupelor bolșevice și înlocuirea lor cu trupe române schimbă situația frontului și părăsirea frontului de bolșevici poate da loc la noi grupări revoluționare. Armistițiul a putut permite României să deplaseze trupe în Basarabia și pentru menținerea ordinii interne.

Situația militară a României din zi în zi devine mai rea și obligă la propunerea de pace. Această situațiune nu mai poate continua și germanii au acordat Armistițiul și n-au beneficiat de slăbirea forțelor române.

În speranța că *înțelepciunea bărbaților politici*, fruntași din Moldova, va progresa, cere formal, atât din punct de vedere militar, cât și din cel politic, o orientare asupra intențiilor române. În termeni pe cât de clari, pe atât de obraznici, această declarațiune echivalează cu un ultimatum.

Lupescu, în impresiunile lui, spune că germanii sunt necuviincioși (cei mari), dar că au fost puși la loc. Turcii și bulgarii concilianți, oferind Basarabia. Austriecii domoli, arătând că interesul dinastiilor [este] să se susțină împotriva bolșevicilor. Și-au împărțit rolurile: germanii îndrăzneți, austriecii concilianți. Aceasta se explică că ieri germanii vorbeau obraznic la Focșani și Randa la Iași cam în sensul celor relatate de Lupescu.

Brătianu părea liniștit ca omul care a luat o hotărâre. Take Ionescu, prăpădit și roșu, susținând în cursul convorbirilor plecarea misiunilor străine.

Chestia e: Regele vrea să plece? Am credința că Randa i-a remis o scrisoare. Consiliul nu decide nimic, așteptând intrarea Comisiei militare.

Brătianu, Vintilă, Duca, furioși pe conservatori, acuzându-i că încurcă situația, îndemnând[u-i] pe Aliați să nu ne dea dezlegare pentru pace.

¹ Arthur James conte de Balfour (1848-1930), lider al Partidului Conservator la sfârșitul secolului al XIX-lea și prim-ministru (1902-1905). La începutul războiului mondial, deși nu deținea niciun post oficial, a influențat intrarea Marii Britanii în conflict. În 1915 l-a înlocuit pe W. Churchill în postul de prim lord al Amiralității și a făcut parte din toate guvernele până în 1929. În cabinetul condus de L. George a fost ministru de externe și este autorul celebrei declarații (2 noiembrie 1917) care îi poartă numele, prin care evreilor li se permitea crearea unui cămin național în Palestina.

² Alexandru Lupescu (1865-1934), general de divizie, subșef al Marelui Stat Major în acea perioadă, șef al acestei instituții în perioada 1 octombrie 1923- 21 iunie 1927.

³ Emil Hell (1864-1931), colonel german, șef de stat-major al Corpului XX de armată în bătălia de la Tannenberg din august 1914. La 6 decembrie 1916, a fost numit șef de stat-major al Grupului de Armate Mackensen, avansat general la 20 mai 1917, la 13 iunie 1918 comandant al Diviziei 28 Infanterie.

Vorbeam cu Titulescu într-un vestibul. Brătianu trece pe lângă el și spune: *N-a[și] ieșit ce credeam eu că ai să ieși. Ești pătimaș și om de partid*. Titulescu n-a răspuns nimic, crezând că face aluzie la atitudinea lui în chestia avansărilor din magistratură.

Am câteva convorbiri cu Duca și Delavrancea¹, Vintilă și Titulescu, arătând imposibilitatea ca noi cei dintâi să încheiem pacea. Trebuie să câștigăm timp și să subordonăm chestiunea noastră încheierii păcii cu Rusia. [...]

La ora 4, întredere cu Duca, el pacifist necondiționat. Îi arăt că noi trebuie să ne asigurăm de acordarea condițiilor ireductibile: Rege, integritatea teritoriului și a Basarabiei, fără de care nu putem încheia pacea. Nu trebuie să rupem cu Aliații înainte de a avea asigurate aceste condiții.

Cu Duca mergem la Vintilă. E furios contra conservatorilor, dar recunoaște că nu putem iscăli pacea în orice condiții. El crede că se poate să câștige timp, ducând o acțiune de pace paralel cu rușii având asentimentul Aliaților.

Masă la Greceanu², cu Zoe, Nuța Rosnoveanu, Take Ionescu, Boissier³, însărcinatul cu afaceri al Șviteriei [Elveției], dr. Rene Guillerman și căpitanul Stoker, delegatul Crucii Roșii Elvețiene, după cererea Guvernului german pentru vizita lagărelor de prizonieri.

Ei au vizitat lagărele de prizonieri de la Dobrovăț⁴ și au fost mulțumiți, aducând cuvinte de laudă pentru colonelul Radovici, comandantul lagărului. Stoker, vânător pasionat, îi fâgăduiesc organizarea unei goane [vânători] pe duminică.

Cu Take Ionescu și Greceanu vorbesc despre atacul de la Bender de azi. Am fost atacați dinspre Tiraspol și nu cunoaștem rezultatul până azi.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit.*, p. 217-220]

31. 23 ianuarie/5 februarie 1918, Paris, Telegrama ministrului afacerilor externe către Paul Cambon prin care fixează poziția Franței față de situația în care se găsește România

Paris, 5 Février 1918

Le Ministre des Affaires Etrangères à Ambassadeur français à Londres

Je réponds à votre télégramme no. 142. Dans la situation si difficile où se trouve la Roumanie, les télégrammes de M. Brătianu à ses agents à l'étranger donnent toujours, en effet, l'impression d'une situation désespérée. Le Ministre de Roumanie à Paris m'avait fait une communication analogue à celle de M. Misu. Entre temps, les télégrammes du Général Berthelot nous ont fait connaître qu'au cours d'un conseil de la couronne présidé par la Roi, il avait été reconnu que le télégramme Mackensen ne paraissait pas comminatoire; ils est douteux qu'on puisse redouter une rupture d'armistice des pourparlers qui devaient avoir eu lieu hier à Focsani. Le Chef de la Mission militaire française en Roumanie estime, en effet, que par leur retrait de troupes, de matériel et de munitions, les Allemands ne peuvent faire une offensive

¹ Barbu Ștefănescu-Delavrancea (1858-1918), scriitor, avocat și om politic. A fost membru al Academiei Române, ales în 1912. A îndeplinit funcția de primar al Bucureștilor (1899), ministru al Lucrărilor Publice (1910-1912), al Industriei și Comerțului (1917).

² Dimitrie Greceanu (1859-1920), om politic de orientare conservatoare. A fost primar al Iașului (6 ianuarie 1911-30 aprilie 1912); ministru al justiției (1906-1911; 27 august-10 decembrie 1920) și al lucrărilor publice (11 decembrie 1916-28 ianuarie 1918). A murit în urma rănilor căpătate în atentatul din 8 decembrie 1920 din Senatul României, pus la cale de anarhistul Max Goldstein.

³ Gustave Boissier (1867-1924), diplomat elvețian, de profesie jurist, ce a activat în România în perioada 15 octombrie 1916-3 martie 1920.

⁴ Dobrovăț, comună în județul Iași, la circa 25 km sud-est de municipiul Iași, la limita cu județul Vaslui. Aici a funcționat un lagăr de prizonieri.

sérieuse sur le front roumain. Une attaque de leur part partant de Bukovine sur le nord de la Moldavie mettrait l'armée roumaine en mauvaise situation, mais cette menace ne parait pas immédiate, puisque sur tout le front entre la haute Bistritza et le Dniester, il n'y a plus en première ligne que quatre divisions d'infanterie et deux divisions de cavalerie austro-hongroises. D'autre part, trois nouvelles divisions roumaines sont en formation au nord-ouest de Jassy. Elles seront prêtes dans trois semaines et à ce moment là on pourra parer à une offensive ennemie, visant le nord de la Moldavie, comme on l'est actuellement contre une offensive dirigée sur le bas Sereth.

Les indications qui précèdent sont de nature à nous permettre de faire de nouveaux efforts pour soutenir M. Bratiano et l'engager à demeurer ferme dans sa résistance aux circonstances adverses. Tenir en gagnant du temps, comme avons réussi à ce que la Roumanie le fasse depuis de longs semaines déjà, nous permet d'espérer que, sans quitter le nord de la Moldavie, l'armée roumaine, le Gouvernement et la famille royale réussiront à se maintenir en s'appuyant d'une part sur la Bessarabie et les régions russes contentant les approvisionnements qui doivent permettre à la population et aux troupes de trouver leur subsistance. C'est dans ce sens que nous cessons de nous exprimer auprès du Gouvernement roumain par l'entremise de M. de Saint-Aulaire et du général Berthelot et il est essentiel que le Gouvernement britannique donne, de son côté, mêmes conseils d'endurance. Je vous serai obligé de vous expliquer à obtenir de M. Balfour que le Ministre d'Angleterre à Jassy soit muni d'instructions analogues¹.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 189]

32. 24 ianuarie/6 februarie 1918, Notații ale lui Gheorghe Gh. Mârzescu asupra ultimatumului Puterilor Centrale și disputelor din interiorul guvernului în privința conduitei de urmat

Cea mai tristă aniversare a Unirii Principatelor. La ora 11 ½ Consiliu de Miniștri la Brătianu la care participă și generalul Lupescu, reîntors de la Focșani. Generalul Lupescu raportează impresiile comunicate prin telegrama citită ieri de Brătianu. Ne citește o ultimă declarație a nemților, prin care ni [se] dă termen de patru zile, începătoare de astăzi, pentru a trimite din partea Guvernului reprezentanți care să trateze asupra păcii. Din alte declarațiuni și scrisori rezultă că și Puterile Centrale vor trimite alți reprezentanți asupra chestiunilor politice.

După ce se retrage Lupescu, Brătianu mai comunică:

- 1) Că Benderul² a fost ocupat de bolșevici;
- 2) Că Rumcerodul de la Odessa cere prin reprezentanții Italiei explicațiuni asupra ocupației Basarabiei și o înțelegere asupra tratamentului supușilor români din Odessa.

Iancovescu dă detalii asupra ocupării Benderului de către bolșevici, afirmând că cinci batalioane ale noastre au fost nevoite să se retragă, întrucât bolșevicii au atacat de la Tiraspol, Porceni, Leipzig, în plus de francirorii din Bender, cu mitraliere și automobile blindate.

Titulescu comunică că Clemenceau garantează tezaurul nostru cu 350 de milioane, în ce privește efectele ce se pot reconstitui.

Se angajează discuție mare asupra atitudinii noastre. Take Ionescu susține politica rezistenței alături de Aliați până la sfârșit cu fuga Regelui și Guvernului.

Brătianu arată că sunt trei soluțiuni:

¹ Este vorba de sir George Head Barclay (1862-1921), diplomat britanic, ministru în România din 1912. A mai fost atașat la Washington, Constantinopol și Tokio. Anterior venirii sale în România a fost trimis diplomatic în Persia (1908-1912).

² Numele cetății Tighina de pe vremea lui Ștefan cel Mare.

1) Soluțiunea rezistenței, cu fuga Regelui și a Guvernului. O combate pentru că nu există rezistență posibilă, pentru că nu se vede posibilitatea de a mai readuce pe Rege odată plecat. Declară că el în situația actuală nu fuge pentru că conștiința nu-i permite să dea ordin armatei să lupte, iar el să se retragă. Dacă Take Ionescu și conservatorii cred aceasta posibil, să ia răspunderea, constituind guvernul. El nu va intra în asemenea guvern, dar nu îi va face nicio dificultate.

2) Soluțiunea păcii imediate pe care nu o poate face niciunul din membrii actuali și în asemenea caz trebuie lăsat Regele să-și înjghebe guvernul ce se va putea.

3) Soluția temporizării, câștigării de timp, prin angajarea de tratative cu scop de a demasca intențiunile germanilor și cu consimțământul Aliaților, ceea ce ar putea face actualul Guvern, profitând de situațiunea din Austria și Germania¹.

Brătianu arată că această ultimă politică ar reuși dacă conservatorii n-ar ține pe Aliații noștri într-un punct de vedere intransigent.

Arată că unul dintre membrii guvernului a dat Aliaților un memoriu susținând rezistența. Take Ionescu recunoaște că, spre surprinderea lui Titulescu, el a vorbit de un asemenea memoriu.

O înțelegere pe politica temporizării se poate face și Titulescu cu Greceanu o încearcă prin tot felul de întrebări destinate să lămurească punctul de vedere al lui Brătianu ce îl apropie de al lor.

Brătianu declară că nu va sfătui niciodată pe Rege să semneze o pace care jertfește Dinastia, Dobrogea sau una din condițiunile vitale ale României.

În cazul când o asemenea pace nu s-ar putea încheia, trebuie să facem toate eforturile pentru a rezista, retrăgându-ne cu armata unde se va putea, dând un ordin nou de luptă armatei.

În orice caz, situațiunea va trebui examinată din nou atunci și [se va] lua o hotărâre după împrejurările care vor fi.

Rămâne ca la 6 ceasuri să ne întrunim din nou pentru a continua discuția.

Garoflid² [își] dă demisia pentru că i-am spus să dea 20 de care lui Manicatile [ca] să transporte lemnele.

La 3 ½ Duca îmi telefonează că generalul Broșteanu telegrafiază că până mâine situația va fi restabilită la Bender, că astăzi, 24 ianuarie, Sfatul Țării a proclamat pur și simplu *Independența Basarabiei* în afară de *Federația rusă*, că a fost o mare serbare pe stradă. Sărutându-se românii între ei, Broșteanu plângea la telefon de bucurie. Serbare semnificativă.

Discuția urmează pe aceleași chestiuni ca la Consiliul de dimineață. Constantinescu³ nu vede decât soluții rezistența și [sau] pacea, pronunțându-se pentru cea dintâi.

Take Ionescu declară că conservatorii nu pot rămâne într-un guvern care a început negocieri și invită pe Brătianu să continue singur. Brătianu declară că nu poate rămâne singur și atunci nu rămâne decât a ceda locul unui guvern care va trata pacea.

Conservatorii cu atitudinea lor conduc la soluția păcii, Brătianu le arată că, dacă cred în politica de rezistență, să-și ia răspunderea și să formeze Guvernul. El nu va împiedica pe nimeni

¹ Aluzie la grevele din acea vreme ale muncitorilor din cele două țări.

² Constantin Garoflid (1872-1943), agronom, economist, moșier și om politic român. A fost ministru al agriculturii în guvernele Alexandru Averescu I (9-19 februarie 1918), 2 (22 iulie-16 decembrie 1921), 3 (30 martie 1926-4 iunie 1927) și Alexandru Marghiloman (4 iunie-24 octombrie 1918). A întemeiat Liga Agrară (1929-1938). A fost unul dintre coautorii legilor agrare votate în România după Primul Război Mondial și un susținător fervent al unei agriculturi moderne, prin comasarea suprafețelor agricole, mecanizarea lucrărilor și diversificarea producției cerealiere și animaliere.

³ Alexandru C. Constantinescu (1859-1926), avocat și om politic român, personalitate controversată a vieții publice românești, supranumit „Porcu”. Lider marcant al Partidului Național Liberal a ocupat mai multe portofolii guvernamentale – Agricultură și Domenii (1909-1910; 1914-1916; 1922-1926); Interne (1916-1918); Industrie și Comerț (1918-1919).

dintre prietenii lui, care cred în această politică, să intre într-un asemenea guvern, de pildă Constantinescu. Constantinescu declară că nu primește.

Brătianu îi spune că este dator să primească dacă crede că aceasta este politica cea mai bună. Nu se ajunge la niciun rezultat și la 8 Consiliul ia sfârșit.

[Gheorghe Mârzescu, *op.cit.*, p. 222]

33. 25 ianuarie/7 februarie 1918, Londra, Telegrama misiunii diplomatice franceze din Marea Britanie, semnată Paul Cambon, referitoare la veridicitatea informațiilor primite de la Iași privind poziția României. Se anexează și instrucțiunile trimise de Londra misiunii sale diplomatice

Londres, le 7 Février 1918

Réponse à votre télégramme nos. 497 et 498.

J'ai fait connaître au Gouvernement anglais les informations reçues de Jassy et le sentiment du Gouvernement français sur les communications de M. Brătianu. Le Gouvernement anglais a reçu de son côté un télégramme de l'attaché militaire britannique à Jassy confirmant les impressions de notre Ministre et du Général Berthelot. Le War Office en a délibéré et le Foreign Office adresse aujourd'hui à son représentant des instructions analogues à celles données à M. de Saint-Aulaire.

P. Cambon

The following telegram was addressed on the 29th instant by His Majesty's Secretary of State for Foreign Affairs to His Majesty's Minister at Jassy:

The position of Roumania in the event of her being forced by military necessity to come to a separate peace with the enemy is the only point on which there is any vagueness in your instructions (see your identic telegram of the 23rd instant). A revolutionary Government in Roumania constituted by the pro-German party in the country might conclude such a peace without the consent of the King, or it might be concluded either with or without the approval of the Allies by the King and a Government recognized by him. The former case would seem to give rise to no question, or at any rate no question which would necessitate immediate decision. Nor would the case of a peace concluded without our consent by the Government of the King give rise to any question of technical difficulty. Our treaty obligations would in that eventuality become a dead letter and formal international instruments would give Roumania no further claims on us. But there are other problems of great difficulty behind the technical questions, which we may at any moment be called upon to solve. If affairs come to such a pass that the King and the Roumanian army can neither fight with any prospect of success nor withdraw with any hope of safety, if in fact their position becomes hopeless, are we justified, by threatening to abandon them in the case of failure, in requiring them to attempt what is impossible? In my opinion I think we are not.

There must be a stage, which the Allies must decide upon in concert, at which to insist upon a continuance of the struggle by the Roumanians would be both cruel and unreasonable. In such an eventuality, however, it is equally obvious that the original full treaty rights due to Roumania can no longer be claimed by her. To give to any nation, even though it could fight no longer for itself, or for the common cause, legal power to require half the world to continue to fight indefinitely and in all circumstances for it, would be manifestly inequitable and dangerous. Were this unhappy fate to befall Roumania, it would still be the duty of the Allies to do

the best they could for her both during the war and at the conclusion of peace, but in this case they must be the judges of what is best. If the claim of the Allies to require Rumania to continue the war is abandoned, then the claim of Rumania to require the Allies to continue the war on her behalf must also be abandoned. The Allies should of course continue to fight to the best of their ability, but not as under the obligation of specific engagements. It is however my earnest hope that the cooperation with the Allies of the gallant Rumanian army may continue until a successful peace has been concluded and that the eventuality contemplated in this argument will not arise, and I send the instructions contained in this telegram for your guidance only in the event of immediate action being required on your part in case of emergency. It is unnecessary for me to repeat that the policy of His Majesty's Government, in conformity with that of the Italian and French Governments, is to do everything possible to stimulate the resistance of Rumania and resolutely to oppose any form of peace whatever between her and the Central Empires.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 198-200]

34. 25 ianuarie/7 februarie 1918, Londra, Raportul Ministerului de Război britanic asupra situației din România, natura raporturilor dintre români și bolșevici și stările de lucruri din Basarabia

War Office, Intelligence Bureau, Department of Information
Weekly report on Rumania, XX, 7 February 1918

The inevitable clash between Rumania and the Bolshevik Government in Petrograd, foreshadowed in last report, has now culminated in a declaration of war by the Bolsheviks on Rumania. Mr. Trotski, in his announcement of the opening of hostilities, sums up his case against the Rumanian „oligarchy” which, he says, „in its dishonesty and criminality forms a clique the like of which cannot be found on the face of our planet, though that is far from being of virgin purity. The destruction of this gang is a matter of honour for the democracy of Europe”. The two concrete grounds of attack on the Rumanian authorities that the Bolshevik Government alleges are (1) the action of the Rumanian authorities towards the Russian forces in Rumania, and (2) the interference and contemplated interference of the Rumanians in Russian affairs, particularly their invasion of Bessarabia and their association with the Ukrainian Rada and other anti-Bolshevik movements in Russia. These had best be examined separately.

1. Rumanian action against Russian forces in Moldavia

In the last report the determination of the Rumanian authorities to disarm and dismiss from the country such Russian forces as they considered dangerous to internal order was considered from the point of view of its likelihood of involving Rumania in hopeless complications with Russia. This had in many cases succeeded. The war-weary troops have willingly abandoned their arms in exchange merely for a receipt and free passage back to Russia. In other cases there has been trouble. The 9th Army announced its intention of marching with all its material of war through Iasi; the 6th Army Corps attacked the Rumanians at Falticeni, and the Siberian forces at Galatz began a bombardment of the town. One of the chief grounds for Trotski's complaint against the Rumanian Government is that they have discriminated between Bolshevik and non-Bolshevik troops in Rumania. There is possibly justification for this complaint, though the Rumanian answer would be that if they are on friendly terms with non-Bolshevik elements it is because these are willing to help them to defend the country and behave properly towards the civilian population. As to the respective strength of the Bolshe-

viks and other parties among the Russians on the Rumanian front it is very difficult to give any accurate information. In the elections last November for the Constituent Assembly Russian soldiers on the Rumanian front returned 12 Social Revolutionary deputies, 3 Bolsheviks and 4 Ukrainians. Since then the proportion has probably changed and it is quite probable that the numbers of the Bolsheviks have considerably increased. Rumanian calculations put them at about 200.000, but possibly there are far more than this. There is, however, every reason to think that the Rumanian army will not have very much difficulty in dealing with the refractory elements if they are able to do so without intervention from outside. In the first brushes between the Rumanians and Bolsheviks in Rumania the latter have shown a willingness to surrender and a lack of military organisation which, from the Rumanian point of view, offers a promise of a speedy and successful termination to the crisis. The question of the Rumanians' ability, however, to hold out against a general Bolshevik offensive from Russia and the possible renewal of an Austro-German campaign is another matter and must be considered later.

2. Rumanian „interference” in Russia

Trotsky's second ground for complaint against the Rumanians is that they have allied themselves with elements working against the Russian Revolution in Russia itself. He is alluding to the understanding between the Rumanian Government and the Ukrainian Rada and to the action of the Rumanians in Bessarabia. As to the first point it is true that the Rumanians have been working with the Rada through the medium of General Shcherbachev who, till the other day, was recognized even by the Bolshevik Government as Commander-in-Chief on the Rumanian front. It is difficult to say on what ground even the Bolsheviks could have expected the Rumanians to do anything else but cooperate with the General in formal command of the Russian forces in Rumania. The Rumanian military authorities have necessarily modelled their action on that of General Shcherbachev. On December 8, for instance, they joined in the general armistice arranged with the Germans, though they carefully pointed out at the time that this armistice had for them no political significance whatsoever and that they were unable to join in peace negotiations which might compromise the Rumanian Government in the eyes of its allies. The armistice was prolonged till January 14 and now has been extended till February 10. Through General Shcherbachev the Rumanians have been in touch with the Ukrainian Rada. Possibly they have been guilty of misjudging the political situation and indulging in unreasonable hope of the strength of the Rada's position in the Ukraine and of the readiness of the Ukrainians to continue the war against the Central Powers. They can hardly, however, be criticized for such a mistaken judgement (if it proves mistaken), since the Allied Powers, and particularly the French, hold or held the same views. The Bolsheviks will attach great importance to the support of the Rumanian army: possibly the latter should be wary about accepting all the invitations of the Rada to advance into Russian territory except insofar as this advance is dictated by the urgent necessity for securing Rumanian food depots in the Ukraine generally and the Odessa region in particular. As to what course will be taken must depend on the result of the military operations against the Bolsheviks.

3. The Bessarabian situation

A more immediate question is the military intervention of the Rumanians in Bessarabia. In previous reports some account has been given of the growth of the Bessarabian National Movement. During the month of November this movement crystallised in the formation of a Provisional Government called Sfatul Tarii (Council of the Land), consisting of 150 delegates from various representative bodies in the country. The Bolsheviks criticised this body as a Bourgeois Assembly which did not reflect the wishes of the peasant and proletarian classes, and their attitude towards it was practically that of their attitude towards the Ukrainian Rada. On

paper at least the Council has a thoroughly democratic appearance; the bulk of the delegates are either representative of the soldiers or peasants. Moldavian soldiers in Bessarabia, for instance, have 36 delegates; other scattered military units are represented by 8; the Provincial Council of the Peasants has elected 31. The different nationalities of Bessarabia are also given adequate representation: the Ukrainians 15, the Jewish Bund 13, Germans 2, Bulgars and Gagauti (Christianized Tatars) 5, Poles, Greeks and Armenians 1 each. The remainder are representatives of the various Zemstva and national societies of the province. The Social Democrat and Social Revolutionary parties, however, are only represented by one delegate each and this is presumably the justification for the Bolshevik attack on the Council as an anti-revolutionary body. They refuse to recognise such a Council and will only treat with a Government supported by a Constituent Assembly, presumably elected by Bolsheviks Soviets. On December 15 the Council declared that it represented the „Moldavian Republic”, with full independence of action till such time as a Russian Federation should be formed. Its programme is, on paper, an extremely advanced one. It provides for universal, equal and proportional suffrage, for the transfer of all the land to the peasants without compensation to the landlords, for the equality of all races, creeds and languages, and „for peace without annexations and indemnities on the principle of complete self-determination of peoples in agreement with the Allies and all the peoples of the Russian Federal Republic”. The Bolshevik answer to this would be that the Rada made similar promises, but that they were merely a sop to democratic feeling and intended as a blind to cloak their protection of the interests of the landlords and bourgeoisie.

The Council arrogates to itself full powers in Bessarabia until the election and meeting of the Constituent Assembly. Its executive body is called the „Council of General Directors”, responsible to the Sfatul Tarii and consisting of 10 ministers. The urgent questions confronting them they state to be the suppression of anarchy, the provisioning of the country and the control of the deputies' mandates. It is to secure the first two objects that they have invited the Rumanian armies to enter Bessarabia. Bolshevik troops in Bessarabia, as in Moldavia, have looted the villages and seized on food supplies, and in the interests of both the Bessarabian and Rumanian government it was necessary to secure control of the latter. Since the Bessarabian Council dispose of only small forces (certainly well under 40.000 but probably considerably less), they were unable themselves to cope with the problem. Accordingly by their invitation several Rumanian divisions have occupied various points in the country, especially Kishinyov and Bolgrad. Bessarabia is not, however, yet cleared of Bolshevik elements and the Rumanian position is not yet secure.

4. Probable results of the „war”

Hostilities between the Bolshevik and Rumanian Governments were formally begun on January 27 (considerable fighting had already taken place). It would appear to be certain that they are bound to take an acute form before any accommodation can be reached. Trotsky declares himself to be convinced, and there is every reason to suppose that he is genuinely convinced, that he is taking action against an „oligarchy steeped in crime” and is interfering in Rumania in the interests of the Rumanian people as a whole. He, therefore, obviously hopes that his intervention will be followed by a spread of Bolshevism in the Rumanian army akin to its recent spread in the Ukraine. This is, of course, a possibility, but it seems most improbable. In the first place, the moral and discipline of the Rumanian army are higher than ever, they were and it is unlikely that they can be so easily overthrown. Secondly, the pure theory of Social Democracy is practically unknown among the Rumanian peasants, for in Rumania there is practically no Rumanian town proletariat and the Rumanian peasant is far more interested in increasing his small independent holding of land than in introducing any system of State communism. Thirdly, the old distrust and dislike of Russia in Rumania has been so accentuated,

first by the treachery of the Tsarist Government towards Rumania, which, rightly or wrongly, is an article of faith with every Rumanian, and secondly by the abandonment by revolutionary régime of its promised military support of Rumania by the influence of indiscipline and outrage on the part of Russian troops in Rumania, as to prove a counterweight to any of the Bolshevik Government overtures. The mere fact that Bolshevism is Russian in origin militates against its success in Rumania today. It seems likely, therefore, that the Rumanian army will put up a strong resistance against any Bolshevik offensive. There is, moreover, reason to suppose that they will be successful in maintaining this resistance. They are far better organised in discipline than any troops the Bolsheviks can dispose of and they are under capable military leaders. There are two weaknesses, however, in their position. (1) The shortage of food. Even with the supplies which they may succeed in guarding in Bessarabia, where, fortunately, last year's harvest was a good one, the Rumanians will hardly have sufficient, and they will probably find it necessary to occupy parts of Southern Russia. The danger of extending their activities too far into Russia must, of course, be considered, though if these are confined to Odessa and the Government of Cherson they might perhaps be safe. (2) The renewal at this moment of an Austro-German-Bulgarian offensive against them. It is hard to say whether this is probable or even likely as there are internal conditions, more especially in Austria-Hungary and Bulgaria, but also in Germany, which might render a renewed campaign against Rumania most unacceptable to public opinion. If, however, the military party in Germany is strong enough to take such a decision and is able to dispose of adequate troops to carry it out successfully, the Rumanians would be placed in a most perilous position. In such a case, since the securing of their food supplies against the Bolsheviks is a vital necessity, they would probably be quite unable to cope with the German offensive on a large scale.

Policy, therefore, might suggest the advisability in such a case by their proposing to open negotiations with the Central Powers. We would thereby be gained and if the Entente Powers were kept informed of the progress of negotiations much interesting information might be elicited. It is hard to see how, short of complete capitulation of the Rumanian Government and army, which would only be the result of a pronounced defeat, the negotiations would be successful. The Dobrogean question and the status of the Rumanian army and government, for instance, would prove hard to settle. Negotiations would therefore, probably be prolonged almost indefinitely, and time would be gained for the Rumanians to secure themselves against the Bolsheviks alike from a military and economic point of view.

At present the Rumanians quite recognize that, owing to their isolated position, there is no likelihood of receiving material assistance from the Western Powers. They live, however, in the hope and expectation that their Entente Allies will make a strong protest to the Bolshevik government as to the unreasonableness of their attitude towards Rumania; and what they are longing for more than anything else is that a public statement should be issued to the Rumanian nation more categorical than has yet been made, i.e. to the effect that the whole question of the reunion should they wish it, in one state of the Rumanian race, should be taken up and supported by the Entente Powers. President Wilson's recent speech, for instance, caused consternation in Rumania, where it was considered to be an entire abandonment of Rumania's national claims. Such unconditional support of the just aspirations of the Rumanian people would more than counter-balance in their eyes any offers from the Central Powers; but if no such promise from the Entente Powers is forthcoming it is hard to see what inducement can be offered to Rumania, not only to continue the fighting, but to counter face linking up their fortunes politically and economically after the war with the Central Powers. The main thing is to maintain the moral of the Rumanian army and people, and this can only be maintained by

some such categorical assurance that their past and future efforts will not have been wasted, in that they will have secured the full democratic solution of their national questions.

[S.A.N.I.C., Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 390, c. 977-984]

35. 26 ianuarie/8 februarie 1918, Iași, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic al Franței, către ministrul afacerilor externe prin care acesta este informat despre impresia negativă generată de ordinul de zi al generalului Alexandru Averescu dat Armatei 2 cu prilejul Anului Nou și raporturile puțin cordiale ale acestuia cu membrii Mișunii Militare Franceze

Jassy, 8 Février 1918

Le Ministre de France en Roumanie à son Excellence Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères

A l'occasion du premier Janvier, le Général Averesco a adressé aux soldats de la 2ème Armée l'ordre dont j'ai l'honneur d'envoyer sous ce pli copie à Votre Excellence (Annexe I; [Nu se publică]. Ce document a été très remarqué et très commenté. Le Général, en effet, ne fait aucune allusion à la personne du Roi et, sans mentionner la mission française, lui dénie implicitement toute influence dans la reconstitution des armées roumaines et la conduite des opérations. Cette attitude a produit dans tous les milieux une véritable stupeur et a amené des explications et des rectifications plus ou moins adroites, notamment dans le „Neamul Românesc” et dans l'„Indépendance Roumaine” (Annexe no. 2) [Nu se publică; a se vedea documentul nr. 17]. La rectification de cette dernière feuille a été suivie elle-même d'une note (Annexe no. 3) [Nu se publică] dont la rédaction perfide est attribué à l'entourage du Général. Tout le monde reconnaît que celui-ci émettait une opinion absolument insoutenable et à laquelle il est peu vraisemblable qu'il ait cru lui-même. On s'accorde beaucoup moins sur les raisons qui l'ont poussé à cette manifestation regrettable.

J'ai déjà eu plusieurs fois l'occasion de signaler au Département combien les rapports du Général Averesco avec les membres de la Mission Française étaient peu cordiaux et même tendus à certains moments. On avait pu croire que cette mésentente provenait surtout d'une question de personnes et que les officiers français placés auprès de lui, non seulement n'avaient pas su capter sa confiance, mais encore avaient rebuté un caractère très jaloux de sa gloire militaire et de son autorité de chef. Cependant après que les premiers officiers détachés à l'Etat-major de la IIème Armées eussent été, à la suite de mon intervention auprès du Général Berthelot, remplacés par d'autres, choisis cette fois avec le plus grand soin et avec le souci de ne fournir aucun grief plausible, le Général, tout en leur faisant bon accueil, ne leur abandonna pas la moindre part de son autorité. C'était bien de sa part une disposition d'esprit générale et nombreuses sont les personnes qui n'y voient d'autre origine que la vanité d'un vieux soldat sorti du rang et parvenu au plus haut grade de l'armée, vanité qui ne veut pas s'en laisser imposer par les jeunes gens des Ecoles.

Il ne viendrait à l'idée de personne de contester que le Général Averesco soit vaniteux, entêté et entiché de son autorité. Mais je crois qu'il est en outre poussé par une ambition sans bornes et, m'assure-t-on, sans scrupules. Il a, pendant longtemps, l'idole du parti conservateur et l'ennemi juré de M. Bratianu qu'il ne parlait de rien moins que d'étrangler de ses propres mains, il y a peu de jours encore. Mais, dans la crise que traverse en ce moment son pays il aurait vu ou on lui aurait soufflé un rôle plus brillant que celui de fidèle soutien d'un des „partis

historiques”. On m’assure qu’il serait rompu avec les conservateurs avec lesquels, pendant si longtemps, il avait lié partie. Certains prétendent qu’il se serait réconcilié avec le Président du Conseil, chacun des deux pensant duper l’autre et se servir de lui pour ses propres desseins. Quelques personnes bien informées croient même que le Général aurait des visées plus hautes et rêverait de renverser le Roi et de lui succéder comme Ministre tout puissant d’un prince trop jeune pour gouverner ou même comme Président de la République Roumaine.

Il est certain qu’il ne fait pas preuve d’un grand loyalisme et son ordre du premier janvier, exaltant le patriotisme et la solidarité des soldats de l’armée qu’il commandait, armée qui selon lui n’a reçu de secours de personne, mais au contraire est venue en aide aux unités voisines, était bien destiné à éveiller, parmi ses subordonnés, un étroit esprit de corps les fanatisant autour du chef qui n’a jamais rien négligé pour développer sa popularité. Un des moyens qu’il a employés et qui devaient, avec le plus de sûreté, lui rallier de nombreux partisans, était de se mettre à la tête du mouvement pacifiste. Il va partout répétant que l’honneur des armes étant glorieusement sauvé par les combats de l’été dernier, il faut savoir se rendre compte que prolonger la résistance ne faisait qu’entraîner le pays et la race dans une catastrophe définitive et sans contrepartie possible. De telles théories répondent trop aux vœux secrets de beaucoup de personnes pour n’être pas aussitôt adoptés et répandus par elles, surtout lorsque la paternité peut en être attribué à un homme que tous considèrent comme un chef glorieux.

C’est la France qui incarne au yeux des Roumains la mauvaise volonté de l’Entente à permettre à la Roumanie de conclure une paix séparée. C’est la Mission Militaire qui joue le rôle de témoin gênant. Le Général Averesco pouvait cette fois-ci faire concorder ses inimités et ses intérêts en disant que la mission, pour retenir des unités allemandes sur le front oriental et sauver ainsi quelques vies françaises, n’hésitait pas à sacrifier la vaillante race roumaine. Quelques mots ont couru dont un a fait fortune: le Général Berthelot ayant émis l’avis que la situation de l’armée roumaine était loin d’être désespérée et que l’on pouvait fort bien se défendre dans la région comprise entre les Carpathes, le Pruth et le bas Sereth, on lui fit honneur de l’invention d’une attraction nouvelle „Le Triangle de la Mort”.

Si le général Averesco s’était contenté d’attaquer la Mission Française, le parti de la Cour lui aurait facilement pardonné, mais, depuis quelque temps, on trouve au Palais qu’il prend nettement une attitude factieuse. Cette opinion n’est pas sans fondement. J’ai déjà dit comment le Général n’avait rien négligé pour accroître sa popularité et son prestige personnel. Il a su développer un esprit de corps très marqué parmi les soldats de la seconde armée qui estiment avec lui que leur reconstitution et leurs victoires ne sont qu’à eux-mêmes et à leur chef et que le Gouvernement ni la Mission Militaire n’y ont eu aucune part.

Assuré de ses troupes, le Général Averesco a fait un pas de plus. Il se refuse maintenant à donner au Roi les assurances de dévouement que consacre cependant une coutume constante et adressant à ses troupes un ordre qui prend les allures d’une proclamation politique, il n’y fait aucune allusion même lointaine à la personne du Souverain. Chef suprême de l’armée, et à la fidélité qui lui est due. Ainsi, lorsque le Général se prétendit malade dans le but de ne pas être placé sous les ordres de son rival, le Général Prezan, nommé au commandement en chef quelques heures avant la signature de l’armistice, ce prétexte fut-il accueilli avec empressement par le Roi. Ce n’est que sur sa demande expresse qu’il a été mis en non activité et on n’aurait jamais été prendre une pareille mesure s’il n’y avait souscrit d’avance, mais il est plus facile de ne pas lui rendre son commandement que de le lui enlever et le Roi a déjà signifié, par une lettre assez habile, qu’il ne le rappellerait au service si lui-même reprenait le commandement en chef de l’armée. Sous couleur donc de ne pas placer le Général Averesco sous les ordres d’un homme avec lequel il entretient de mauvais rapports personnels, la Cour a le moyen de le maintenir dans l’inactivité.

J'ai eu récemment l'occasion de causer avec le Prince Stirbey, le confident du Roi, de l'attitude du Général Averesco et je lui ai signalé que la Cour pourrait sans doute diminuer notablement le prestige militaire du Général en conférant plus largement le grade de Général de Corps d'Armée que seuls possèdent en ce moment les généraux Averesco et Prezan. Une promotion élevant à cette dignité deux hommes universellement appréciés et respectés tels que les généraux Grigoresco et Vaitoyano ne pourrait, tout en étant accueillie favorablement de tous, que diminuer l'importance du seul des militaires qui port ombre à la Couronne. Le Prince Stirbey a paru frappé de la justesse de ce point de vue et m'a dit qu'il se proposait de le recommander au Roi. Ce ne serait là, au surplus, qu'un palliatif assez secondaire, il faudra évidemment un certain temps et des efforts coordonnés pour ramener le Général Averesco à une idée plus exacte de la discipline militaire. Quels que soient ses desseins secrets et ses mobiles véritables il est patent qu'il aspire à jouer un rôle politique et c'est dans ce but qu'il s'efforce par tous les moyens de développer dans le pays son influence personnelle. Je ne puis en principe considérer que son arrivée aux affaires serait avantageuse pour nous car il a, depuis longtemps, pris parti nettement contre la Mission Militaire et tout en protestant de son amitié pour la France, il s'est mis récemment à la tête du mouvement réclamant la paix avec nos ennemis. Cependant le Général Averesco représentant, grâce à une popularité chaque jour grandissante, une force qu'on ne saurait négliger sans imprudence, je m'attache à maintenir le contact avec lui et à améliorer autant que possible ses rapports avec la Mission Militaire.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1203, rola 90, dosar XIV, c. 208-212]

36. 27 ianuarie/9 februarie 1918, Iași, Telegrama miniștrilor Antantei acreditați în România către guvernele lor prin care se informează despre constituirea guvernului condus de Alexandru Averescu

Jassy, 9 Février 1918, no. 251-252

Télégramme identique des Ministres d'Angleterre, de France, des Etats-Unis, et Italie avec prière communiquer urgence à Londres, Rome et Washington:

Nous avons conféré hier avec les chefs du parti conservateur. Nous avons prié le Général Berthelot d'assister à cette conférence pour leur exposer la situation militaire. Ils nous ont confirmé qu'ils sont opposés à tout pourparler de paix. Mais n'ont pu rallier à leur avis le Président du Conseil qui a répété que si les ministres conservateurs donnent leur démission le parti libéral ne peut pas conserver le pouvoir sans leur concours.

De leur côté, les chefs du parti conservateur n'ayant pu obtenir malgré les déclarations de M. Brătianu le concours même des deux ministres libéraux s'étaient prononcés pour la résistance, se sentent impuissants à assumer seuls la responsabilité de cette attitude très impopulaire en ce moment alors que leur parti est en minorité au Parlement et qu'ils ne peuvent compter sur l'appui du Général qui possède la plus grande autorité dans le pays. En effet le Général Averesco avec qui nous avons également conféré s'est prononcé nettement pour la paix. Dans ces conditions le cabinet se réunit ce matin vendredi sous la présidence du Roi à qui il doit remettre sa démission.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 215-216]

37. 28 ianuarie/10 februarie 1918, Iași, Telegrama miniștrilor francez și italian, acreditați în România, referitoare la solicitarea reginei Maria de a se împiedica semnarea păcii separate cu Puterile Centrale

Jassy, 10 Février 1918, no. 260-263

Télégramme identique des Ministres de France et d'Italie avec prière de communiquer d'urgence au Gouvernement italien:

La Reine nous a fait appeler pour se concerter avec nous sur les moyens d'éviter une paix séparée qui lui inspire une horreur insurmontable. „Etant princesse anglaise, nous a-t-elle dit, je devrais m'adresser à votre collègue anglais. Mais c'est au contraire l'Angleterre qui a la plus grande part de responsabilité dans les décisions récentes du Roi”. La Reine a rappelé avec la plus vive amertume le refus d'abord opposé par le Gouvernement britannique à la demande d'aide financière de la famille royale pour le cas où elle abandonnerait le pays. Elle nous a déclaré que l'Angleterre n'avait jamais voulu prendre l'engagement de rétablir le Roi Ferdinand sur son trône en cas de victoire de l'Entente alors que l'Allemagne serait prête à garantir le maintien du Roi et de la dynastie.

La Reine a rappelé également que malgré un télégramme personnel du Roi Ferdinand au Roi George c'est encore l'Angleterre qui a exigé le départ pour Salonique des troupes serbes du front roumain comme pour montrer que la situation de la Roumanie était désespérée et sans autre issue que la paix. Enfin elle a insisté sur la contradiction, évidente en effet, qu'il y a entre le récent discours de M. Lloyd George qui ne tient aucun compte des engagements pris envers la Roumanie et la sommation faite à cette puissance de tenir les siens fut-ce au prix de son existence. Ce discours ainsi que le message du Président Wilson sont invoqués par les partisans de la paix dont la plupart y répugnaient auparavant comme la justification de leur nouvelle attitude. Pourquoi, disent-ils, après tant de sacrifices en subir encore de pires et exposer la Roumanie à périr totalement pour tenir ses engagements envers de puissances alliés qui oublient les leurs alors qu'ils ne leur coûterait rien de les maintenir. On met hors de cause la France et l'Italie qui seules ont renouvelé leurs engagements et dont la loyauté est reconnue. Mais on conclut du langage de M. Lloyd George et de celui de M. Wilson que dans son ensemble l'Entente attache plus d'importance aux sympathies de l'Autriche qu'à la fidélité de la Roumanie qu'on rejette au contraire, dit-on, comme un embarras.

Le langage très pressant et certainement sincère de la Reine apporte un argument de plus aux conclusions du télégramme identique des ministres alliés no. 257. Le succès des pourparlers engagés à Pétrograd avec les maximalistes pourrait aussi contribuer à améliorer la situation. Il importerait surtout de pouvoir donner à la Roumanie l'assurance que, le cas échéant, les autorités maximalistes prêteraient leur concours à la retraite de l'armée roumaine en Russie. C'est pour nous un devoir de conscience de prévenir nos Gouvernement que le moindre retard dans la réparation des fautes lourdes envers la Roumanie amènera inévitablement la paix.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 220-223]

38. 29 ianuarie/11 februarie 1918, Notă a lui Alexandru Averescu referitoare la ceremonia de depunere a jurământului de către guvernul pe care îl conducea

Am depus jurământul. Regele a ținut o mică cuvântare. Am putut lua la Finanțe pe Fotin Enescu¹, aproape cu sila. L-am văzut la palat, o jumătate de oră înaintea depunerii jurământului și după multă stăruință din partea mea și a Regelui a sfârșit prin a primi.

¹ Fotin Enescu (1878-1918) a îndeplinit de două ori funcția de ministru de finanțe (29 ianuarie-27 februarie 1918, 24 octombrie 1918-29 octombrie 1918) în guvernul Averescu și Coandă și ministru al agriculturii și domeniilor (24 octombrie-3 decembrie 1918) în guvernele C. Coandă și I. I.C. Brătianu.

Compunerea guvernului a fost următoarea:

General Averescu, președinte fără portofoliu, dar *ad interim* la externe.

C. Sărățeanu¹, interne.

C. Argetoianu², justiția.

General Culcer³, lucrările publice.

Luca Niculescu, comerț și industrie.

C. Garoffid, domeniile⁴.

Fotin Enescu, finanțe.

General Iancovescu, războiul.

Mișu, titular la externe, dar lipsă din țară.

Ceva caracteristic pentru compunerea Guvernului: C. Sărățeanu, magistrat de profesie și judecător la Curtea de Casație, este numit la interne. Constantin Argetoianu, om politic, este numit la justiție.

Mișu, funcționar al statului în cadrul Ministerului de Externe (dar în politică liberal de marcă), în loc de a veni imediat la post, a stat de la sine putere în străinătate⁵.

Toate acestea datorită abilității acelor care aveau puțința de a-și impune voința în conducerea supremă a țării⁶.

Am mers la Ministerul de Externe împreună cu Brătianu și am făcut cunoștință cu personalul. Am avut un consiliu de miniștri după-amiază, la Ministerul de Externe, iar seara consiliul a fost prezidat de Rege.

Politica guvernului va fi de a începe negocierile de pace, dar desigur nu pacea cu orice preț.

[Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război*, ediție, studiu introductiv și note de Eftimie Ardeleanu și Adrian Pandea, Editura Militară, București, 1992, vol. 2, p. 245-246]

39. 29 ianuarie/11 februarie 1918, Iași, Scrisoarea locotent-colonelului Halsey E. Yates, atașatul militar la SUA în România, adresată lui Constantin Argetoianu, ministrul justiției, în care evocă posibilitatea rezistenței împotriva Puterilor Centrale

Legatia Americană
Biroul Atașatului Militar
București, România

Nr. 1208
Iași, 11 februarie/
29 ianuarie

¹ Constantin Sărățeanu (1862-1935), om politic și magistrat, a îndeplinit funcția de ministru de interne în primul guvern Averescu și a fost membru al regenței (1929-1930).

² Constantin Argetoianu (1871, Craiova-1955), medic de profesie și om politic de primă mărime. A fost ministru al justiției (29 ianuarie-27 februarie 1918) în primul guvern Averescu și a negociat preliminarile tratatului de la Buftea. A exercitat funcția de prim-ministru (28 septembrie-23 noiembrie 1939) și a ocupat numeroase portofolii ministeriale – finanțe (13 martie-13 iunie 1920), ad-interim la justiție (13-30 martie 1920), interne (13 iunie 1920-13 decembrie 1921), agricultură și domenii (4 iunie 1927-3 noiembrie 1928), ad-interim la afaceri străine (15 septembrie-3 noiembrie 1928), finanțe (18 aprilie-31 mai 1931), ad-interim la afaceri străine (18-27 aprilie 1931), ad-interim la interne (7 mai 1931-31 mai 1932), la afaceri străine (28 iunie-4 iulie 1940).

³ Ioan Culcer (1853-1928), general. A participat la războiul de independență, după care a urmat studii la Paris. A fost secretar general al Ministerului Apărării (1904-1907) și inspector general de armată. În războiul româno-bulgar din 1913 a comandat Corpul 5 Armată care a acționat în nord-estul Bulgariei (Cadrilater). Ulterior, a fost numit guvernator al provinciei intrate în componența României. În primăvara anului 1916 a ieșit la pensie, dar a fost rechemat în vara aceluiași an în cadrele active și numit comandant al Armatei 1 (15 august-11 octombrie 1916). În timpul guvernului Averescu a îndeplinit funcția de ministru al lucrărilor publice (29 ianuarie-4 martie 1918).

⁴ Funcția de ministru al agriculturii și domeniilor a fost deținută *ad interim* de Fotin Enescu până la 8/21 februarie 1918, după care titular a devenit C. Garoffid.

⁵ Nicolae Mișu era ministrul plenipotențiar al României la Londra. Cel mai probabil a rămas la post la ordinul lui Brătianu.

⁶ Aluzie la atotputernicia Partidului Liberal.

Domnule ministru,

În această perioadă critică din istoria țării dumneavoastră, permiteți-mi, ca reprezentant militar al Americii, să vă atrag atenția asupra anumitor fapte și opinii.

1) România a intrat în război pentru realizarea anumitor scopuri. Aceste scopuri n-au fost încă atinse. Mai este oare posibil să se realizeze aceste scopuri? Deși nu sunt la curent cu politica Alianților în ceea ce privește aceste scopuri, eu cred totuși că se poate spune cu toată sinceritatea și în deplină siguranță că pentru ca România să-și realizeze pe deplin scopurile pe care le urmărește, acțiunile și politica sa trebuie să fie astfel încât ea să-i satisfacă pe Aliiați.

În continuare, fără a ține seama dacă aceste scopuri pot fi realizate printr-o linie de conduită diferită de cea pe care ar dori-o Aliiații în prezent, mai rămâne în suspensie și problema datoriiilor – o datorie nu numai față de românii de astăzi, ci și față de umanitate în ansamblul său.

Când România a intrat în război, rațiunea acestui act în conștiința poporului era aceea de a-și elibera frații săi care se găseau și trăiau sub subjugarea străină. Dar odată cu scurgerea timpului, această idee din conștiința multora, și în primul rând, din conștiința Armatei, a fost înlocuită cu una cu un caracter mai larg, și anume aceea că ei luptau pentru o cauză justă împotriva unui mare dușman al neamului omenesc.

Instrumentul pe care-l aveți la dispoziție pentru a reuși să vă atingeți scopurile propuse nu este altul decât armata. O analiză a situației care domnește în prezent în rândurile armatei scoate la iveală următoarele:

2) O armată operațională formată dintr-un număr de 300.000 de oameni, perfect instruiți și antrenați, disciplinați, bine echipați, dotați cu suficiente muniții, iar acum când Basarabia se află sub controlul dumneavoastră, bine hrăniți, deoarece această provincie asigură hrană îndestulătoare; în plus armata dispune de un moral excelent, fiind în același timp animată de dorința de a continua acțiunile începute.

3) În fața ei se află, începând de la Nistru și până la Marea Neagră, un inamic inferior atât numericeste, cât și ca dotare materială.

4) Așadar, pe flancurile și în spatele armatei române se află Rusia, o țară care n-a încheiat încă pacea cu adversarii săi.

5) Ce vrea inamicul? Nu teritorii, ci provizii, iar acestea pot fi obținute în cantități mari, nu aici, ci în Rusia. De aceea este cu totul firesc și logic că el va încerca în primul rând să obțină aceste provizii prin mijloace pașnice. Personal, sunt de părere că el nu va folosi forța, în primul rând pentru că situația actuală în Apus este de așa natură, încât el trebuie să-și concentreze eforturile în acea parte, iar în al doilea rând, el poate să-și atingă aceste scopuri prin mijloace pașnice.

6) Având în vedere motivele expuse mai sus, dacă el va folosi forța, dacă deci va recurge la un atac direct și frontal, el va fi învins, deoarece într-o confruntare directă armata dumneavoastră poate bara orice forță pe care el ar concentra-o aici.

Dacă va înainta în forță prin Ucraina, desigur, atunci armata română va fi nevoită să se retragă în partea de sud a Rusiei. Dar înaintarea inamicului pe o distanță atât de mare în Rusia, cu forțele relativ reduse de care el dispune în prezent, ar fi atât de primejdioasă¹, încât este greu să poată fi luată în considerare o asemenea ipoteză. Dar dacă totuși inamicul va recurge la această soluție, atunci armata română va putea să se retragă într-o regiune bogată în provizii, unde va putea să reziste oricărei forțe de întărire pe care inamicul ar trimite-o la o distanță atât de mare.

7) Care sunt celelalte mijloace menite să ajute armata română?

a) Concentrarea actuală a inamicului pe frontul de Apus face posibilă ducerea aici a unor acțiuni de mare anvergură.

b) În cursul primăverii, ofensiva Alianților în Apus va împiedica categoric orice manevră a inamicului aici, și până la primăvară mai este foarte puțin timp.

¹ Câteva săptămâni mai târziu după această scrisoare, nemții erau la Odessa, sosiți prin Ucraina. (n.a.)

c) Aliații au întocmit un plan prin care se prevede recrutarea și formarea de batalioane de voluntari ruși – această acțiune a început deja și se poate crede că în viitor vom fi capabili să formăm și să instruim astfel o forță armată impresionantă și de temut.

d) Trupe aliate au fost cerute în ajutor, iar când situația va fi înțeleasă pe deplin (*sic*) este de crezut că ele vor fi obținute.

e) Deși nu se cunoaște bine situația exactă a Turciei, rămâne totuși posibilă și deschiderea strâmtorilor Dardanele.

f) În sfârșit, ca ultim punct, nu ultim însă și ca importanță, trebuie să se țină seama și de tulburările interne existente în prezent în Austria și în Germania.

8) Permiteți-mi acum să afirm că niciunul dintre scopurile pe care le urmărește România nu va putea fi garantat de către Puterile Centrale. Aceasta, în primul rând, pentru că în momentul când se va încheia pacea finală ele nu vor mai dispune de niciun fel de putere, iar, în al doilea rând, pentru că, oricâte promisiuni ar face, și orice ar promite, ele nu și le vor respecta, dacă n-au interesul s-o facă.

9) Concluzia ce se poate trage din paragrafele expuse mai sus este cât se poate de clară, și anume: n-a sosit încă momentul să ne gândim la pace. Aceasta este de altfel concluzia tuturor reprezentanților militari aliați, prezenți aici la dumneavoastră, și nu mă îndoiesc nicio clipă că aceasta este și concluzia tuturor conducătorilor militari ai armatei dumneavoastră care studiază situația cu spirit de răspundere.

10) Permiteți-mi să spun, de asemenea, că în toate acestea eu mă gândesc mai mult la interesele viitoare ale României decât la propria mea țară. Nu există nici cel mai mic dubiu în ceea ce privește rezultatul final al acestui război mondial, dar dacă dumneavoastră veți încheia acum pacea, atunci țara dumneavoastră va rămâne pentru toți ca o tristă amintire, căci ea nu se va mai număra printre națiunile care în această glorioasă companie au scos spada în numele dreptății continuând cu îndârjire eforturile lor grele până la capăt.

1) Da, 11 faceți parte dintre aceia care ați fost chemați să conduceți destinele țării dumneavoastră în vremuri deosebit de grele. Știu că dumneavoastră, ca și mine, sunteți un apărător frecvent al doctrinei răspunderii personale. Iar scopul acestei scrisori pe care v-o adresez este o invitație de a lua la cunoștință de situația existentă așa cum o vedem noi, și deci de a putea s-o judecați cât mai bine și cât mai limpede cu putință.

Pentru alte amănunte referitoare la problemele expuse mai sus, voi fi, atât eu cât și ceilalți reprezentanți aliați – sunt convins de acest lucru –, întotdeauna la dispoziția dumneavoastră.

Vă rog să credeți, Excelență, în etc. etc. (*sic!*)

(s) H.E. Yates Lt.-colonel, Atașat militar

P.S. Se pare că în rândul maselor circulă o idee, și anume că România va lupta dacă Germania nu-i va preda Dobrogea. Observațiile mele pe marginea acestei idei sunt două;

– în primul rând, dacă puteți lupta, de ce să n-o faceți acum;

– în al doilea rând, cine oare poate să dea crezare promisiunilor făcute de Germania?"

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 227-230]

40. 30-31 ianuarie/12-13 februarie 1918, Homburg, Fragment din jurnalul amiralului Georg Alexander von Müller¹, șeful de cabinet al Marinei pe lângă împăratul Wilhelm al

¹ Georg Alexander von Müller (24 martie 1854 – 18 aprilie 1940) amiral în marina Imperială germană, apropiat al împăratului Wilhelm al II-lea. A crescut în Suedia, unde tatăl sau era expert agronom. După mutarea părinților la Berlin în 1869, s-a înrolat cadet în marina de război în 1871 și a intrat în serviciul activ în 1874. În 1882 a călătorit în suita prințului Heinrich al Prusiei (fratele viitorului împărat Wilhelm al II-lea) pe coasta

II-lea, referitoare la negocierile cu Ucraina și Rusia bolșevică și la perspectiva reluării războiului împotriva acesteia din urmă

Homburg, 12 februarie 1918

Așa cum mi s-a povestit dimineată, ieri-seară au avut loc discuții aprinse în salon. M.S. Împăratul a spus că a bătut în retragere în fața lui Kühlmann din cauza faptului că austrieii ne-au amenințat că rup alianța cu noi dacă avem de gând să ducem o politică de cuceriri în Răsărit. Înjurături urâte la adresa josnicilor și lașilor austriei cu participarea Împărătesei.

Și astăzi se ridică valuri mari cât casa pentru că Troțki a declarat, ce-i drept, că starea de război s-a încheiat, dar refuză să semneze o pace cu anexiuni.

Comandamentul Suprem al Armatei a spus că așa ceva este inacceptabil. Așadar, avem din nou criză. Măine, slavă Domnului, o să vină aici Cancelarul Hertling, cu Payer¹ și Kühlmann.

Seara, Împăratul ne-a chemat pe Lyncker și pe mine ca să ne explice cum se prezintă problema: război sau pace în răsărit. A spus: Imediat după aflarea telegramei Împăratului – ultimatumul către Troțki –, Cancelarul a convocat Consiliul de Stat care a hotărât (?)² că declarația prin care Troțki spune că nu vrea să încheie pace trebuie considerată drept întrerupere a negocierilor și că din acest moment suntem liberi să luăm orice hotărâre după trecerea răstimpului de șapte zile. Rămâne deschisă întrebarea ce vom face după aceea: invazie cu un mare număr de trupe sau doar constituirea unei jandarmerii pentru Livonia³ și Estonia⁴. În orice caz, acum există o bază pentru discuția de care va fi mâine de la Homburg între Hindenburg⁵ și Ludendorff pe de o parte și Hertling⁶, Kühlmann și Payer pe de altă parte.

Am impresia că împăratul, care are oroare de conflict, a vrut să-și verse supărarea în fața noastră și că este bucuros că vede un drum al înțelegerii amiabile.

Dacă drumul luat în considerație, o nouă angajare de forțe în partea de nord a frontului de Răsărit este drumul cel bun – ceea ce eu nu cred –, asta contează mai puțin.

Homburg 13 februarie 1918

Mare consiliu de război. Hindenburg, Ludendorff, Hertling, Kühlmann, Payer, amiralul Holtendorff⁷ și șefii respectivi de cabinet. Hertling arăta foarte îmbătrânit și obosit. Împăratul

de est a Americii. În 1897 l-a însoțit pe prințul Heinrich, al cărui aghiotant personal era din 1895, în călătoria sa în Extremul Orient. Ulterior comandant al crucișătorului greu *Deutschland* și șef de stat major al escadrei de crucișătoare. Înobilat la 14 martie 1900 de către împăratul Wilhelm al II-lea. La 27 ianuarie 1902, de ziua împăratului, numit aghiotant personal al acestuia. Avansat contraamiral în 1905, viceamiral în 1907, amiral în 1910. A rămas ca șef al Cabinetului de Marină al împăratului până în ziua de 29 octombrie 1918, când funcția a intrat în subordinea Ministerului Marinei, iar câteva zile mai târziu a fost trecut în retragere. Cunoscut pentru volumul de însemnări zilnice publicat în 1959 la sub titlul *Regierte der Kaiser? Kriegstagebücher, Aufzeichnungen und Briefe 1914-1918* [A domnit împăratul? Jurnal de război, însemnări și scrisori 1914 - 1918] de către istoricul Walter Görlitz (1913 – 1991) și de fiul amiralului, Sven von Müller (1893 – 1964), volum citat de atunci de către toți biografii importanți ai împăratului Wilhelm al II-lea.

¹ Friedrich von Payer (1847-1931), om politic german, vicecancelar al Reich-ului (9 noiembrie 1917-1 octombrie 1918).

² Semn în text în sensul că Consiliul de Stat nu avea niciun drept să ia hotărâri.

³ Denumirea germană a teritoriilor de azi ale Letoniei și Estoniei.

⁴ Estonia și-a proclamat independența la 24 februarie 1918.

⁵ Paul von Hindenburg (1847-1934), feldmareșal german, considerat învingătorul armatelor ruse care invadaseră Prusia Orientală în august 1914; de la 28 august 1916 șef al Marelui Stat Major al armatelor germane (1916-1918). Președinte al Germaniei (1925-1934).

⁶ Georg von Hertling (31 august 1843-4 ianuarie 1919), aristocrat și om politic german conservator; în pofida vârstei înaintate și a unei stări de sănătate precare, a fost impus de deputații *Reichstag*-ului în funcția de cancelar (1 noiembrie 1917-30 septembrie 1918).

⁷ Henning von Holtendorff (9 ianuarie 1853–7 iunie 1919), amiral german, șef al Marelui Stat Major al Marinei imperiale (5 septembrie 1915-27 august 1918). Celebru pentru memoriul pe care l-a scris în decembrie 1916, în care argumenta că un război submarin nelimitat va constrânge Marea Britanie să treacă la defensivă peste cinci luni și în decurs de opt luni o va demoraliza complet. Avansat la gradul de mare amiral la 31 iulie 1918, pus în disponibilitate la 27 august același an.

i-a dat lui cel dintâi cuvântul. Apoi Kühlmann. Acesta a explicat foarte convingător cum a pus el problema păcii cu Ucraina și cum o reluare a războiului cu Rusia de nord ar stârni o mare dezamăgire în rândurile poporului nostru și al aliaților noștri, plus că propagandei inamicului împotriva militarismului german i s-ar oferi astfel noi argumente.

Hindenburg și apoi Ludendorff au susținut ideea acțiunii imediate pentru protejarea germanilor din Livonia și Estonia, pentru sprijinirea finlandezilor și pentru degajarea Ucrainei. Chiar canonada de la Valmy¹ n-o să fie. Firește și obișnuita tiradă despre răspunderea față de Împărat și de popor. Trebuie să terminăm odată cu Răsăritul ca să putem apoi liniștiți să ne aruncăm diviziile în Vest.

Payer a susținut cu căldură faptul că trebuie să luăm în considerație poporul (pericolul grevelor) și *Reichstag*-ul, unde noua sesiune care va începe pe 20 februarie va da prilej la interpelări foarte dure pe tema reluării războiului în Răsărit. El nu vrea să se amestece în responsabilitatea militarilor, dar este de datoria lui să sublinieze și responsabilitatea politicianilor.

Apoi a revenit Ludendorff și a spus că șeful Marelui Stat Major² și el lucrează cu tot sufletul pentru pace, dar tocmai pentru aceasta este nevoie de o nouă acțiune în Răsărit pentru ca apoi trupele să fie libere pentru ofensiva decisivă în Vest care va impune pacea.

Șeful de stat-major al marinei a spus că acum Marina este prinsă în ghețuri și nu are cum să sprijine o acțiune în Răsărit și va avea nevoie de dragoare de mine în Marea Nordului în interesul menținerii războiului submarin.

Acum, după părerea mea, Împăratul ar fi trebuit să spună așa: diviziile care sunt necesare în Vest pot fi imediat transportate acolo. Eu îmi iau răspunderea că rușii nu ne vor ataca. Nu putem să impunem poporului german noi jertfe de sânge pentru baronii germani din Livonia și Estonia, iar invazia noastră în aceste provincii va declanșa probabil masacrarea imediată a germanilor de acolo. În loc să spună așa, Împăratul a subliniat necesitatea de a-i ajuta pe germanii baltici. Dar pentru aceasta ar fi nevoie doar de trimiterea unei jandarmerii care să instaurareze și să mențină ordinea. Chestiunea trebuie în așa fel aranjată, încât să fie ca un răspuns al nostru la țipetele de ajutor ale acestor provincii.

Apoi, Împăratul a spus că ar trebui să stărpim bolșevismul care vrea să aducă revoluția în Germania. Acest lucru este și în interesul dinastiilor. Wilson a proclamat înlăturarea Hohenzollernilor ca țel al războiului și îi sprijină pe bolșevici cu ajutorul întregii evreimi internaționale³ – Loja Marelui Orient. Și englezii s-ar fixa imediat în țările baltice dacă noi nu ocupăm Livonia și Estonia. M.S. nu ar putea să-și asume o asemenea răspundere în fața poporului german.

Aceste considerații ale Împăratului au făcut evident o impresie foarte nefavorabilă. S-a decis ca domnia să se reunească din nou după-amiază ca să decidă asupra formei sub care va avea loc această „intervenție polițienească”. Reuniunea s-a desfășurat între orele 5 și 7 ½.

În alocuțiunea sa, Ludendorff a spus ceva interesant despre șansele unui marș asupra Petersburgului, anume: „Nu pot să spun care va fi rezultatul. Nici la Tannenberg nu am știut dinainte că vom reuși să ținem în loc armata de Narev⁴ cu trei regimente de cavalerie. Prin aceasta se deosebește soldatul de comandantul de oști, care are sentimentul a ceea ce este necesar de făcut.

La ședința de după-amiază la care șefii de cabinete nu au participat pentru că nici M.S. nu a participat, s-a negociat ceva mai rațional după ce Hertling, Kühlmann și Payer au declarat că ei nu vor rămâne în funcțiile lor, dacă se va ajunge la un nou război în Răsărit. Treptat s-a ajuns

¹ Aluzie la canonada care a decis rapid bătălia de la Valmy (20 septembrie 1792) când armata prusiană a hotărât să părăsească teritoriul francez și războiul monarhiilor europene împotriva Franței revoluționare.

² Feldmareșalul Paul von Hindenburg.

³ Însemnare ulterioară a autorului: *din câte îmi amintesc a fost prima oară când l-am auzit pe Împărat exprimând considerații politice cu accente antisemite.*

⁴ Corect: armata de Niemen, notă în text.

la o cale de mijloc, anume denunțarea armistițiului, înaintarea trupelor având ca prim obiectiv orașul Walk din Livonia, adică undeva la jumătatea drumului spre lacul Peipus, pentru apărarea germanilor amenințați de bande teroriste și declarația că înaintarea trupelor noastre nu urmărește scopuri anexioniste. Cel mai important argument de natură militară este... de-gajarea Ucrainei care se află într-o situație grea din cauza trupelor bolșevice. Pe baza acestor formulări, Hertling, Payer și Kühlmann declară că sunt de acord să rămână în funcțiile lor.

Kühlmann, lângă care am stat la cină, era foarte trist pentru faptul că Hertling acceptase un asemenea compromis. Altfel s-ar fi instaurat dictatura militară care însă va veni oricum, începutul sfârșitului.

[Georg Alexander von Müller, *Regierte der Kaiser? (A domnit împăratul?)*, Göttingen, 1959, p. 352-355]

41. Ianuarie-martie 1918, Aprecieri ale contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței, despre semnificația programului de pace al președintelui SUA, Woodrow Wilson, și situația României

Cele paisprezece puncte ale lui Wilson. În ceea ce îl privește pe colegul meu din Statele Unite, bunul domn Vopicka, violent austrofob și apărător înverșunat al principiului naționalităților din cauza originii sale cehe, el nu îndrăzne să se mai arate de când cu proclamarea faimoaselor „paisprezece puncte” ale președintelui Wilson. Se știe că, în „nobile sa candoare”, după expresia lui Clemenceau, acest dogmatic rătăcit în politică începea să organizeze sau mai bine zis să dezorganizeze viitoarea pace, în loc să câștige războiul. Considerându-se față de Antanta nu ca un „aliat”, ci ca un simplu „asociat”, care-i aducea asistență gratuită, nelegată de niciun tratat, el revendica o libertate completă de judecată și de acțiune.

În realitate, Wilson nu era decât părintele adoptiv, nașul sau editorul responsabil al faimosului mesaj, care preconiza o astfel de pace și al cărui punct 14, cel mai important, prevedea crearea după război a Societății Națiunilor. Monstrul se naște din împerecherea, în aparență contra naturii, a revoluției ruse cu imperialismul german. În ianuarie 1918, agenții noștri secreți de pe lângă Soviete ne comunicau că, pe data de 3 ianuarie, un anumit domn Sisson, reprezentantul la Petrograd al așa-numitului Committee on Public Information (agenție americană, paravan al acțiunii oculte în Rusia a înaltelor cercuri bancare din New York), adresa președintelui Wilson, al cărui om de încredere era, o lungă telegramă îndemnându-l să facă urgent o declarație solemnă asupra condițiilor unei „păci democratice”, în termeni calculați pentru a sluji propagandei americane în Rusia și în Germania.

De îndată ce a primit acest „diktat”, Wilson se puse pe treabă și, după câteva zile, întocmi un program, comunicat mai întâi sovietelor, cărora le aparținea ideea. La 13 ianuarie, tot potrivit agenților secreți, domnul Sisson telegrafia la Washington că zidurile de la Petrograd erau acoperite cu această declarație, că aceeași publicitate i se va face la Moscova și că milioane de copii vor fi distribuite pe frontul rusesc și pe frontul german. În „nobile sa candoare”, președintele Wilson, prin mirajul acestei „păci democratice”, își închipuia că va deturna revoluția rusă de la o pace separată. Câteva săptămâni mai târziu, se încheia totuși pacea separată de la Brest-Litovsk, apoi începea redutabila ofensivă a Germaniei pe frontul occidental.

Din acest program de paisprezece articole (sau paisprezece puncte) nu rețin aici decât articolul 10, privitor la Austro-Ungaria. Departamentul de a-i prevedea dezmembrarea, el recomanda reorganizarea ei pe bază de federalism și de *status quo* teritorial *ante bellum*. Cel mult erau admise câteva rectificări de frontieră în favoarea Italiei. Indignarea la Roma nu a fost depășită decât de consternarea de la Iași. În aceste condiții, cum să ceri României holocaustul total și gratuit al ultimilor săi soldați, cu perspectiva de a fi ștersă de pe harta lumii?

În ciuda a ceea ce era absurd și chiar monstruos într-o asemenea exigență, eu continuam totuși să o susțin, afirmând cu mai multă energie decât convingere că va fi de ajuns cuvântul Franței ca să asigure viitorul României. Adăugam cu și mai puțină convingere „și cuvântul Angliei”, colegul meu Sir George Barclay dându-mi autorizația. Într-o zi, pentru a da mai multă putere îndemnurilor noastre, le formulam împreună în biroul lui Brătianu, când i se aduse o telegramă. Păli citind-o. Era o telegramă de la domnul Antonescu, ministrul său la Paris, care rezuma un discurs pronunțat de Lloyd George la 5 ianuarie (trei zile înainte de publicarea la 8 ianuarie a programului Wilson) în fața congresului sindicatelor britanice. În acest discurs inspirat din aceleași principii ca acest program, prim-ministrul englez declara că dezertarea Rusiei impunea o revizuire a tratatelor, dezmembrarea Austro-Ungariei devenind irealizabilă. Era, precedând și chiar depășind cele paisprezece puncte, o renegare brutală a tuturor angajamentelor luate față de România. Lloyd George supralicita, plin de zel pro-wilsonian.

Această retractare cinică a lui Lloyd George nu zdruncină mai mult ca mesajul lui Wilson voința de neînfrânt a lui Clemenceau de a merge până la capăt. Telegrama zilnice, semnate de Pichon, îmi transmiteau somațiile lui, pe care le telefonam vecinului meu Brătianu, pentru a ne scuti pe amândoi de discuții pe cât de penibile, pe atât de inutile. „Când îmi telefonați, îmi spusese el într-o zi peste gardul care despărțea grădinile noastre, parcă aud dangătul clopotelor vestind moartea României.” Cunoșteam poziția lui de neclintit: ar fi demisionat mai curând decât să negocieze o pace separată, dar l-ar sfătui pe rege să pună pe altul să o negocieze, chiar de-ar fi să nu o ratifice. Contrar suveranului său, viteaz din alte vremuri, visând să cadă cu spada în mână ca un paladin apărând concepția sa cavalierească asupra onoarei militare, Brătianu afirma că, dacă un astfel de gest este legitim și chiar sublim pentru un individ, un om politic nu are dreptul să-l impună țării sale. O națiune, spunea el, este un patrimoniu indivizibil, iar fiecare generație se bucură doar de uzufructul lui și trebuie să dea socoteală generațiilor următoare, ceea ce exclude dreptul la sinucidere și îi obligă pe conducătorii ei să nu pretindă decât sacrificii în folosul viitorului acesteia. „Mă întreb, îmi mărturisise el, dacă nu am depășit deja această măsură, și asta mă împiedică să dorm”.

Faptul că pentru rezistența pe frontul românesc al războiului până la ultimul soldat nu se mai pronunța decât un singur om, și acela era Clemenceau, conferea reprezentantului său la Iași monopolul prea puțin plăcut al intransigenței. Eram acuzat că voiam să dau lovitura de grație României aflate în agonie, fără niciun avantaj pentru cauza aliaților, dimpotrivă, numai pentru a satisface belicismul senil al președintelui meu de Consiliu care, în telegramele sale, îmi mulțumea, tratându-mă implicit drept defetist.

Eram singurul care mai rezistam printre miniștrii Antantei, dar aveam aliați printre patrioții români. Față de această problemă atât de îngrijorătoare, opinia era împărțită în două tabere, reprezentate în cadrul guvernului: partidul liberal se pronunța pentru o pace separată, precedând-o chiar pe cea a Rusiei, a cărei încheiere ar pune România cu totul la discreția Germaniei, lipsind-o de avantajele relative pe care le-ar obține înainte. Însă, cei mai înfocați adepți ai acestei păreri declarau că, în orice caz, pacea nu ar trebui încheiată decât cu consimțământul aliaților.

Este de la sine înțeles că dacă aliații și-ar da acest consimțământ, nu se mai putea conta pe rezistența armatei române, în ciuda moralului ei foarte ridicat. Va trebui, de asemenea, părăsirea oricărei speranțe de a constitui în Rusia centre de rezistență pentru care menținerea frontului românesc era una din condițiile esențiale.

Cum ar putea ezita guvernul român între revenirea la București după o pace relativ avantajoasă, încheiată cu consimțământul aliaților, și perspectiva unui exod în Rusia? Așa cum telegrafiam la Paris, înainte de mesajul lui Wilson și abandonul lui Lloyd George, „o asemenea situație extremă nu ar fi acceptată decât dacă ar fi impusă de aliați, ca o condiție a menținerii angajamentelor lor”. Adăugam: „Este esențial ca atitudinea Angliei să fie conformă cu a noas-

tră. Se repetă aici că Franța este singura țară aliată care arată României neîncredere și în același timp pretinde de la ea sacrificii excesive.

[Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere din franceză de Ileana Sturdza, introducere și note de Mihai Dimitrie Sturdza, Humanitas, București, 2003, p. 211-214]

42. 1/14 februarie 1918, Iași, Toastul colonelului W. Anderson¹, președintele „Misiunii Crucii Roșii Americane” în România, la banchetul dat în onoarea M.S. Regina de către generalul Traian Moșoiu² și statul său major, la cartierul Diviziei 12 a armatei române

Iată toastul ținut de către d. colonel W. Anderson, președintele „Misiunii Crucii Roșii Americane” în România, la banchetul dat în onoarea M.S. Regina de către d. general Moșoiu și statul său major, la cartierul diviziei a XII-a armatei române:

D-le general Moșoiu,

D-lor ofițeri ai diviziei a XII-a,

Doresc să vă mulțumesc pentru favoarea de a mă afla în mijlocul d-voastră în această seară și pentru cuvintele dvs. foarte amicale cu privire la mine și patria mea.

Admirația pentru armata română a crescut din prima zi a sosirii mele în România. Sosisem câteva săptămâni după marele triumf de la Mărășești. De atunci ați trecut prin greutăți mai mari decât toate luptele la care ați luat parte pentru cauza țării voastre și pentru cauza comună a Aliaților. Nimic nu poate pune mai mult la încercare o armată ca lipsa de activitate timp mai îndelungat însoțită de nesiguranța și îndoiala cu privire la viitor. În afară de această încercare ați fost înconjurați și de dezordinea și anarhia care însoțeau cea mai remarcabilă decădere cunoscută în istorie la armata unui aliat de care depindeați în cea mai mare parte pentru apărarea țării voastre.

Cu toate acestea armata română și-a menținut spiritul și disciplina care vor rămâne ca o neclintită dovadă a caracterului poporului vostru și a educației militare splendide pe care a primit-o. Sunt convins că veți revendica mereu acest spirit pe care l-ați arătat, caracterul înalt care a îndreptățit încrederea lumii, nedând înapoi în fața oricăror greutăți care ar putea să vi se ridice în cale – credincioși țării voastre și cauzei comune a Aliaților.

Războiul, în fond, este câștigat de către Antanta. Poate să mai fie multe lupte, dar acesta va trebui numai ca să se forțeze pe dușman să recunoască ceea ce în mod fundamental este deja stabilit.

Dacă România, chiar în fața marilor greutăți, poate să rămână statornică în curaj și credință față de cauza comună, ea va ieși din aceste încercări mai mare în caracter, mai mare în spirit,

¹ Henry Watkins Anderson (1870-1954), avocat american, liderul partidului republican din statul Virginia, șeful misiunii americane a Crucii Roșii în România (ianuarie 1917-martie 1918). A plecat din România și a reușit să treacă prin Rusia cu trenul într-o călătorie dramatică. A fost logodit cu o scriitoare americană celebră în epocă, Ellen Glasgow (1873-1945), dar care a rupt logodna cu el când a aflat că el și Regina Maria își scriau zilnic și își făceau cadouri.

² Traian Moșoiu (1868-1932), provenit din armata austriacă, a fost integrat în armata română în anul 1893. În toamna anului 1916, cu gradul de colonel, a comandat Regimentul 2 Infanterie (august 1916), Brigada 3 Infanterie (august-octombrie 1916), Divizia 23 Infanterie (octombrie-decembrie 1916). De la începutul anului 1917 a preluat comanda Diviziei 12 Infanterie. În vara anului 1917 a fost avansat general de brigadă, rămânând la comanda aceleiași mari unități. În perioada iunie-decembrie 1918 a condus Divizia 7 Infanterie, apoi, pentru o scurtă perioadă, Comandamentul Trupelor din Transilvania (1918-1919), grupul de divizii „Nord” și de „Manevră”, ultimele două în timpul războiului româno-ungar din vara anului 1919. A fost comandant al Garnizoanei militare Budapesta și Guvernator Militar al teritoriilor ungare de la vest de Tisa și a condus comisia pentru organizarea încoronării regelui Ferdinand I la Alba Iulia, în Catedrala Reîntregirii (15 octombrie 1922). În primul deceniu interbelic a fost ministru de război (1920), ministru al comunicațiilor (1922-1924) și al lucrărilor publice (1924-1926).

mai mare în teritoriu decât în orice altă perioadă a istoriei sale. Eu cred că o veți face și că peste câteva luni cauza pentru care ați luptat va fi câștigată și că situația viitoare a țării voastre va fi asigurată.

America a intrat în acest război după multă chibzuire, dar cu hotărârea fermă de a merge până la capăt cu orice preț și cu orice sacrificiu – nu urmărind creștere de teritoriu, nicio mărire a puterii noastre și niciun amestec în viața altor națiuni sau a altor popoare. Dar dorim ca dreptul să fie recunoscut ca superior forței, ca să existe o singură măsură de dreptate, aceea pentru națiunile mici ca și pentru cele mari; că dreptul popoarelor de aceeași naționalitate de a trăi la un loc și a-și făuri destinele lor prin instituțiile și metodele lor proprii să fie stabilite o dată pentru totdeauna. Cât timp aceste principii nu vor fi recunoscute, nu va putea fi o pace reală și durabilă.

Misiunea noastră a venit aici spre a vă ajuta, ca pe unii din aliații noștri, a lua parte la sarcinile voastre, a ajuta nevoile voastre. Sperăm că americanii vor fi în stare să se facă demni de a sta alături de Franța, Anglia, România și ceilalți aliați pentru cauza comună nu numai pe câmpul de luptă, dar și prin lucrul de un caracter mai uman: să împărțim cu ei victoria deja câștigată de ei – victoria asupra lor înșiși: cucerirea deja desăvârșită – cucerirea inimii lumii.

Vă rog să-mi permiteți să ofer omagiul respectului și admirației mele, să beau pentru armata română. Fie ca să stea pe veci neînfrântă în apărarea siguranței, onoarei și a celor mai înalte interese ale patriei voastre și a umanității.”

[*Evenimentul de Iași*, organ al Partidului conservator, joi 1 [14] februarie 1918, anul XXV, p. 291]

43. 5/18 februarie 1918, Însemnări ale lui Alexandru Averescu, prim-ministru, despre întâlnirea de la Buftea cu mareșalul August von Mackensen

5 II. Plecat dimineată la Bacău. Ajuns la liniile noastre, am fost așteptat de colonelul Lișcu¹, înlocuitorul comandantului de divizie. La liniile germane, am fost așteptat de căpitanul de cavalerie Scholtz, atașat pe lângă mine, și alți ofițeri, ca să mă ducă la Focșani.

Am fost dușii direct la Cercul Militar, unde am fost primit de șeful de Stat Major al Corpului I de rezervă, colonelul Krenrab; am dejunat, iar la 12.15 (ora veche) am plecat cu trenul spre Buftea. Mi s-a pus la dispoziție un vagon din parcul imperial (Principesa Luisa).

Am fost primit la Buftea de Mackensen, care mi-a ieșit la scară înainte. M-a condus la apartamentul ce mi-a fost destinat și am avut o lungă convorbire cu el.

I-am spus că dorința mea era să știu pe ce baze se vor face negocierile. /.../

I-am spus că chestiunea dinastiei este de ordin privat. Nu va intra deci în tratativele de pace. Cred că a înțeles. Mi-a spus însă că armata va fi respectată cu toate onorurile, că o vom putea ține mobilizată și întrebuințată în Basarabia, împotriva bolșevicilor. Eventual, am putea fi ajutați prin o cooperare în Rusia.

În privința teritoriului, vor trebui făcute cesiuni. Dobrogea se va ceda, cu acces însă la mare. El crede totuși că s-ar putea ajunge la o înțelegere, cedând numai Cadrilaterul și o fâșie locuită de bulgari până la linia Mangalia-Adamclisi. Austria cere o rectificare de frontieră, dar nu va fi nimic.

Mi-a promis tot sprijinul lui, dar mi-a repetat că întreținerea noastră are un caracter privat.

¹ Toma Lișcu (1866-1953), general de brigadă (1917). În perioada războiului, în grad de colonel (1916) și general de brigadă a îndeplinit funcția de șef de stat-major al Corpului 7 Armată (1916) și comandant al Brigăzii 10 Infanterie (1917). După război a deținut comanda Corpului Grănicerilor.

Văzând că nu mă poate pune la punct în mod explicit și sigur, cu bazele tratativelor, l-am rugat să-mi înlesnească o întrevvedere cu Kühlmann¹ și Czernin². Mi-a răspuns că va putea obține aceasta.

Tot în convorbirea cu caracter privat, mi-a spus că prima chestiune de regulat va fi aceea a dinastiei. Mi-a făcut confidența că este hotărâtă schimbarea dinastiei, lucru la care au convenit și fruntașii noștri din București.

Am spus mareșalului că pentru mine acesta este punctul cel mai greu; că deoarece am primit mandatul de șef de guvern de la actualul Rege, nu pot sub niciun cuvânt conveni la decapitarea suveranului meu.

Mareșalul a convenit că situațiunea nu este plăcută, dar știe că împăratul este fixat asupra acestui punct. I-am spus că în cazul acesta, voi merge personal și imediat la Berlin.

L-am rugat pe el să-mi solicite o audiență la Kaiser.

Mi-a spus că la miezul nopții va da prin Hughes raportul zilnic direct împăratului. Va profita de această ocazie și-i va supune cererea mea. (Sublinere în textul original, n.n.)

Am trecut apoi jos în salon, unde am avut o conferință mai precisă cu generalul Hell, șeful de Stat Major al mareșalului Mackensen, un secretar de legăție și un căpitan de stat-major. A asistat și mareșalul Mackensen, fără a se amesteca în convorbire.

Conferința a luat un caracter oficial. Generalul Hell face o expunere a situațiunii și cere să admitem condițiunile preliminare pentru începerea tratativelor de pace. Pe de o parte, cerețile formulate erau neadmisibile, iar pe de alta, nici generalul Hell nu a putut să mă orienteze precis asupra bazelor pe care se vor face tratativele de pace. Am refuzat de aceea a lua orice angajament și am insistat a-mi spune hotărârea, după ce voi fi văzut pe miniștrii de externe.

Am trecut apoi la masă. În timpul ei, cum ședeam la dreapta mareșalului, a revenit aproape în șoaptă asupra chestiunii cu dinastia, spunându-mi că fac rău să nu profit de ocazie pentru ca să scăpăm de actuala dinastie, căci toți cei din București afirmă că este o pacoste pe țară și doresc îndepărtarea ei.

I-am spus că aceasta poate să fie părerea lor, dar am și eu pe a mea și nu mi-o schimb, de aceea îl rog încă o dată să-mi înlesnească audiența la împărat. De altfel, l-am întrebat: în locul meu ce ai face? A tăcut mai întâi și apoi mi-a spus: poate că ai dreptate, voi vorbi chiar noaptea aceasta cu Împăratul, prin Hughes³. (Sublinere în textul original, n.n.)

După-masă, convorbirea a mai fost reluată, privitor la preliminariile păcii, dar am rămas în aceleași margini. Generalul Hell crede că în chestiunea Dobrogei s-ar putea ajunge la soluțiunea de a o lăsa deschisă, până la pacea generală. Fiind mare agrarian, el crede că dacă am fi bine călăuziți, în 5 ani am îndoi producția noastră. Și el este de părere că asupra trecătorilor în munți nu trebuie să fim prea îngrijorați.

[Mareșal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 249-251]

44. 7/20 februarie 1918, Londra, Mesajul regelui George al V-lea al Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și împărat al Indiei adresat regelui Ferdinand al României

Message from King George to His Majesty the King of Roumania
20 February 1918

¹ Richard Kühlmann (1873-1948), din 1892 von Kühlmann. Diplomat german, secretar de stat la externe (echivalentul ministrului de externe) (5 august 1917-9 iulie 1918). În această calitate a negociat tratatul de la Brest-Litovsk cu regimul bolșevic. Anterior, el a lucrat în misiunile diplomatice ale Germaniei din Rusia, Persia, Maroc, Londra. În perioada octombrie 1916-august 1917 a fost ambasador în Imperiul Otoman.

² Ottokar Czernin (1872-1932), diplomat austro-ungar, apropiat prințului moștenitor Franz Ferdinand. A fost ministru plenipotențiar la București (12/25 octombrie 1913-14/27 august 1916). Anterior a îndeplinit aceeași funcție la Haga (1899-1902). În perioada 22 decembrie 1916-14 aprilie 1918 a fost ministru de externe al dublei monarhii. Detalii în Sorin Cristescu (editor), *Misiunea contelui Czernin în România*, Editura Militară, București, 2016.

³ Aparat teleimprimator care purta numele inginerului american de origine britanică David Edward Hughes (1831-1900), cel care l-a patentat în anul 1855.

I have read with deep sympathy and concern your message sent me in reply to my last telegram. My heart goes out to you and your dear wife in the sorrows and dangers borne by you both with such resolution and courage. I fully recognize the cruel position which confronts you and your heroic army. My government with our French allies are doing and will do all in our power to bring you assistance, and special efforts are being made in Russia to relieve you of the menace from that parts. I earnestly exhort you therefore to maintain until the last that fortitude and endurance which have been an example to us all. Signs are daily increasing that the war has now entered on its final stage. Enemy Powers are obviously unable to conceal exhaustion and dissatisfaction of their armies and peoples, while the allies are drawing from the West fresh energy and after (?) the second I am convinced that the victor of Marasheshiti will never accept without a supreme effort the dictates of an implacable and mercilous enemy. Such efforts will for ever consecrate that brotherhood which unites your gallant army with those of the allied nations.

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, inv. 726, dosar 75/1918, f. 1-2]

45. 8/21 februarie 1918, Iași, Însemnări ale lui Gheorghe Gh. Mărzescu asupra conținutului discuției cu Ion I.C. Brătianu pe marginea convorbirilor acestuia cu Alexandru Averescu, prim-ministru, ce s-a întâlnit cu mareșalul August von Mackensen

La 11 ½ mă duc la Brătianu pe care îl găsesc singur dictând lui Constantin Brătianu notele asupra conversațiilor avute ieri și astăzi cu generalul Averescu, care s-a reîntors de la Moșoaia (corect: Buftea, *n.n.*) unde a avut întrevedere cu Mackensen și cu Hell (în text apare de fiecare dată în mod incorect: Hillf, *n.n.*) șeful de stat-major al celui dintâi. După mine vin Vintilă Brătianu, Porumbaru, Morțun, Pherekyde¹ și Alecu Constantinescu.

Brătianu ne comunică următoarele din prima conversație avută ieri cu Averescu:

C-a fost bine primit de Mackensen, dar că Hell, autorul notelor insolente, era mai brutal.

Cu toate că ei n-au calitatea de a trata, au lămurit următoarele puncte:

Că ei nu pun chestiunea Dinastiei, care rămâne o chestiune internă, ei prevăd însă că vom avea dificultăți asupra ei cu cei din țară. Firește, făcea aluzie la cei din București.

Averescu la aceasta răspunde că chestiunile interne îl privesc. Că, din partea Austriei, nu există nicio discuție asupra frontierei. Impresia: austrieii sunt grăbiți a face pace.

Că, în ce privește Dobrogea, întrucât am ocupat Basarabia, este bine să fie dată Bulgariei. Aceasta n-a fost prezentată însă ca ceva imuabil sau nediscutabil, întrucât puțin după aceea în cursul conversației au vorbit despre concesiuni ce s-ar putea face României în portul Constanța, probabil în genul concesiunilor acordate sârbilor la Durazzo și Salonic, pentru a termina vorbind de o frontieră între Dobrogea și Bulgaria, pe o linie ce ar începe de la Rahova, la sud de Adamclisi, până la nord de Mangalia. Impresia lui Averescu este, ca și a noastră a tuturor, că totul se va reduce la chestiunea Cadrilaterului. Interesul politic al Germaniei, care are nevoie de trei căi spre Bagdad, nu este ca Dobrogea să aparțină Bulgariei.

Partidul Militar German, desigur, crede altceva. De altminteri, nemulțumirea, nemulțumirea lui Mackensen și Hell împotriva Bulgariei s-a putut observa ușor în cursul conversației. Când Averescu i-a spus lui Hell că vorbește ca un bulgar, acesta a protestat cu oarecare indignare, iar Mackensen a râs de sentimentele ce i se atribuie.

¹ Mihail Ferechide (Pherekyde) (1842-1926), om politic, unul dintre fondatorii Partidului Național Liberal. A făcut parte din cabinetele liberale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, deținând mai multe portofolii – justiție, interne, lucrări publice, afaceri externe. În perioada 1914-1916 a fost președinte al Adunării Deputaților.

Că nu cer dezarmarea armatei și nici chiar demobilizarea ei. Aici, Brătianu are impresia că Averescu nu i-a spus totul și că crede că germanii intenționează o alianță cu noi împotriva bolșevizilor.

Că cere ca misiunile militare străine și reprezentanții Aliaiților să părăsească țara de îndată ce s-ar încheia pace.

Despre Dunăre și condiții de ordin economic sau financiar nu s-a pronunțat încă. După această comunicare, Averescu și-a exprimat părerea că ar fi bine ca chestia Dobrogei să fie lăsată la conferința generală, ceea ce Brătianu a combătut cu energie, zicând că poate face aceasta numai pentru Cadrilater. În fine, îl invită pe Brătianu ca împreună cu Take Ionescu și președinții Corpurilor Legiuitoare să participe la Consiliul de Miniștri de azi de la ora 4.

Îi trecuse în minte năzdrăvănia să invite și un reprezentant de la Partidul Muncii. Idee asupra căreia Brătianu i-a atras atenția de a nu chema decât pe reprezentanții partidelor de guvernământ constituite.

Terminând, Brătianu îi atrage atenția fără a-i face un reproș că până acum n-a fost ținut la curent și că-l povățuiește să nu-l trimită ca negociator pe Argetoianu, după cum are intențiunea. Averescu n-a dezmințit această intenție.

În cea de a doua întrevvedere avută azi-dimineață, Averescu l-a rugat pe Brătianu, după cum l-a rugat și pe Take Ionescu, să nu mai vie la Consiliu, deoarece are dificultăți din partea unora din membrii Guvernului, probabil din partea lui Argetoianu.

Brătianu convine, și după discuția urmată cu noi dă lui Porumbaru și lui Morțun următoarele indicații pentru Consiliul de la ora 4:

Negocierile trebuie să țintească la câștigarea timpului, iar nu în mod fatal la pace. Aceste negocieri nu se pot angaja, dacă nu se stabilesc în principiu condițiunile esențiale asupra cărora nu putem face nicio concesie, și anume: respectarea Dinastiei, integritatea teritoriului, onoarea armatei și a țării, respectul raporturilor cu Aliaiții.

Față de acest ultim punct, nu se poate ca noi să aruncăm afară misiunile militare străine și reprezentanții Aliaiților, mai cu seamă că pacea înseamnă reluarea raporturilor normale cu toate statele.

În cazul în care se va cere avizul asupra numirii negociatorilor, se va arăta că noi înțelegem a ne da acest aviz numai în cazul când Guvernul e decis a ține seama de el, altminteri e inutil.

Declarându-se că se va ține seama de acest aviz, se va combate candidatura domnilor Burghel și Argetoianu, primul fiind scos din diplomație. Guvernul propune ca negociatori pe: Burghel, Papiniu¹, generalul Cristescu² și Argetoianu. Acesta din urmă trebuind în acest caz

¹ Ioan N. Papiniu (1853-1924), diplomat român, cu studii juridice la Paris. A intrat în diplomație în 1879, fiind numit mai întâi secretar la Consulatul României la Salonic și apoi la Constantinopol. Între anii 1891-1898 a fost consul general la Budapesta, agent consular și consul la Sofia și ministru plenipotențiar la Belgrad. În 1898, odată cu înființarea legației la Haga a fost numit ministru plenipotențiar în această țară. După 1900 și-a continuat activitatea diplomatică în diferite capitale, cum ar fi Atena, Constantinopol, Bruxelles.

² Constantin Cristescu (1866-1923) a absolvit ca șef de promoție la Școala fiilor de militari din Craiova (1886) și Școala de ofițeri din București (1885-1887). A urmat apoi studiile în Franța, la Școala Politehnică din Paris (1888-1890), Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu de la Fontainebleau (1890-1892), Școala de Război din Paris (1892-1894). A avut o carieră militară strălucită, ajungând la gradul de general de corp de Armată obținut în anul 1918. Între funcțiile deținute, reținem: director al Școlii Superioare de Război (1910-1912); subșef al Marelui Stat-Major (1912-1913; 1914-1916); șef de stat-major al Armatei 2, 3 și „Grupului de armate de sud” (15 august-noiembrie 1916); comandant al Armatei 4 (noiembrie-decembrie 1916); subșef al Marelui Cartier General (decembrie 1916-iunie 1917). Între 1912-1916, în calitate de subșef al Marelui Stat-Major, a avut o contribuție foarte importantă la elaborarea planului de campanie, cunoscut sub numele de Ipoteza „Z”. La declanșarea mobilizării a primit funcția de șef de stat-major al Armatei 2, apoi a fost șef de stat-major al Armatei 3 și al „Grupului armatei de sud” și comandant al Armatei de Nord (noiembrie-decembrie 1916). În perioada ianuarie-iulie 1917 a exercitat concomitent funcția de subșef al Marelui Stat-Major și comandant al Armatei 1. În timpul bătăliei de la Mărășești, generalul Cristescu a fost înlocuit de generalul Prezan din funcția

să demisioneze din guvern. [...] Dau câteva informații lui Marinovici¹ care se duce la St.-Aulaire să le comunice. De la 4 la 6 la Comitetul Orfanilor.

Vie discuție asupra organizării alimentare.

De la comitet merg cu A. Constantinescu la generalul Iancovescu², care avusese îndelicatețea de a ordona ridicarea automobilului Ministerului de Domenii și rechiziționarea automobilului personal al lui A. Constantinescu. [...]

Vorbindu-i de greșeala ce a făcut Averescu de a lua contact personal cu Mackensen, iar mâine la Focșani, cu von Kühlmann și Czernin, întrucât și-a tăiat toate posibilitățile de amânare, el îmi răspunde:

Nu se putea altminteri și bine a făcut pentru că cunoaște personal pe Mackensen (ca și cum legăturile personale între doi oameni pot avea vreo influență!!!).

Impresia mea este că merg direct la pace: Iancovescu continuă a batjocori pe Aliați. Mă separ de el atrăgându-i atenția să nu facă nimic care ar putea stinge Dinastia.

Garoffid³ a depus jurământul ca ministru de Agricultură. Întrevederea cu Kühlmann și Czernin s-a amânat pentru sâmbătă 10 [23] februarie.

St.-Aulaire a dejunat la Constantinescu, care i-a spus că Averescu a fost să-l vadă și i-a comunicat cele vorbite cu Mackensen, bineînțeles afară de condiția cu misiunile străine și reprezentanții aliaților.

[Gheorghe Gh. Mârzescu, *op.cit.*, p. 243-246]

46. 8/21 februarie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot privind rezultatele convorbirilor dintre Alexandru Averescu și mareșalul August von Mackensen și necesitatea ajutorării legiunii cehe din Rusia

Averescu s-a întors de la Buftea, unde s-a întâlnit cu Mackensen. Acesta l-ar fi lăsat să înțeleagă că vor fi probleme legate de rămânerea pe tron a regelui Ferdinand. Chestiunea Dobrogei ar fi însă mai ușor de rezolvat. Mi s-a spus că ar exista niște clauze referitoare la misiunea franceză!

Regina mă invită pe la ora 11. Am discutat multă vreme despre situația de acum. Este îndurerată de turnura evenimentelor și de multe ori chiar îmi dau lacrimile. [...]

Am transmis la Paris cererea lui Masaryk pe tema trimiterii corpurilor cehe în Franța, via Vladivostok. Îl sprijin deschis; abandonarea cehilor în mijlocul anarhiei din Rusia ar produce o impresie deplorabilă și i-ar descuraja pe aceia care și-au pus încrederea în noi. În plus, sosirea în Franța a unor trupe care au preferat să facă înconjurul decât să cadă sub dominație austriacă va avea un important efect moral în Austria și va sublinia și mai mult în ochii lumii, într-un mod foarte vizibil, refuzul populației de a rămâne sub dominație austriacă.

[General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 323]

de comandant al Armatei, pretextul fiind un conflict cu generalul rus Alexandr Iosipovici Ragoza, comandant al Armatei 4 ruse. În locul lui a fost numit generalul Eremia Grigorescu. (Detalii în Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008) Generalul Christescu a fost șef al Marelui Stat-Major în perioadele 2 decembrie 1913-1 aprilie 1914; 1 aprilie-28 octombrie 1918 și 1 aprilie 1920-9 mai 1923, dată la care a decedat.

¹ P. Marinovici, de la 10 octombrie 1915, a fost ministru plenipotențiar al Serbiei în România.

² Generalul Constantin Iancovescu își păstrase funcția de ministru de război și în guvernul condus de generalul Averescu.

³ Constantin Garoffid a fost ministru al agriculturii în perioada 8-19 februarie 1918. Până la acea dată, portofoliul a fost gestionat de Fotin Enescu.

47. 10/23 februarie 1918, Consemnări ale lui Alexandru Averescu despre a doua întâlnire cu mareșalul August von Mackensen și întrevederea cu Richard von Kühlman și Ottokar Czernin

10 II. Am sosit la Buftea unde am găsit pe mareșalul Mackensen. Din nou foarte amabil personal cu mine și foarte binevoitor pentru noi.

Am avut o lungă convorbire și a repetat aceleași lucruri, dar am observat o mică schimbare în ceea ce privește exigențele formulate în chip de condițiuni, pentru începerea tratatelor.

Mi-a spus în același timp, confidențial, că el a vorbit prin fir special Împăratului și că Împăratul are încredere că intențiunile mele de a încheia pacea sunt sincere și de aceea mă consiliază să merg fără șovăire înainte, să nu am grijă de chestiunea dinastiei și să contez pe sprijinul Germaniei în toate tratativele și pe al lui în special.

Am plecat apoi la București. La conferința cu cei doi miniștri de externe, von Kühlmann și contele Czernin, m-am găsit de la început în fața unei situațiuni schimbate. Acest lucru, fără să mă dezorienteze, m-a indispus foarte mult.

Nici măcar nu am dat răspuns direct, ci am spus pur și simplu: eu am primit să formez guvernul bazat pe declarațiile publice făcute de guvernele Dvs., că vor să încheie pacea fără despăgubiri sau anexiuni: mă găsesc acum în fața unei noi situațiuni. Este firesc să modific și eu hotărârea mea. Voi aduce aceasta chiar azi la cunoștința Suveranului meu. M-am sculat și conferința noastră a luat sfârșit, de la sine.

În momentul plecării, contele Czernin mi-a spus că avea însărcinarea să facă o comunicare personală Regelui, din partea împăratului Austriei. I-am promis că-i voi da răspunsul îndată ce voi ști hotărârea M. Sale, ceea ce am și făcut. (Sublinere în textul original, n.n.)

[Mareșal Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 251-252]

48. 10/23 februarie 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Ministerul de Război, sub semnătura generalului Constantin Iancovescu, titularul portofoliului, privind materialele fostei armate ruse aflate în țară

MINISTERUL DE RĂZBOIU

10 februarie 1918

*Instrucțiuni
referitoare la recepționarea și repartiția materialelor ruse
aflate în țară*

Ca urmare dispozițiunei luată de Guvern ca tot materialul rusesc care se află astăzi pe teritoriul nostru să rămână în țară până la noi dispozițiuni și având în vedere că materialele sunt risipite în multe părți, pentru îndeplinirea cu precizie a acestor dispozițiuni se simte o nevoie imperioasă a se rezuma toate măsurile ce au fost luate până acum și complecta prin cele ce mai sunt necesare prin instrucțiunile următoare:

1. Este interzis cu desăvârșire unităților militare, autorităților civile, persoanelor militare sau civile, societăților constituite și oricărui alt organ român, sau strein de a cumpăra efecte, aprovizionamente sau ori ce alt material de la vreo unitate sau individ rus ce se găsește pe teritoriul României, fără aprobarea specială a Ministerului, de Răsboiu în unire cu Comandamentul rus.

2. Persoanele particulare care au luat sau primit în dar materiale de războiu le vor înapoia după normele din instrucțiunile elaborate de Comandamentul rus cu Marele Cartier General.

3. Întreg materialul rusesc ce se găsește pe teritoriul României și al Basarabiei rămâne proprietatea statului rus fără a putea fi scos din granițele teritoriului pe care se găsesc până la noi dispozițiuni.

4. Transportarea acestui material în Rusia se va face atunci când se va restabili legătura cu această țară și numai în cazul când ni se va restitui toate depozitele noastre din Rusia, depozite care după rapoarte ce am primit au fost luate de către armata rusă.

5. Adunarea, depozitarea și paza materialului rusesc se va face – oricare ar fi natura acestui material – după principiile din instrucțiunile stabilite de către Marele Cartier General Român cu Marele Cartier General Rusesc cu privire la armament.

În consecință, materialul rusesc va trebui adunat în depozite menținând, pe cele actuale sau făcând altele noi unde se vor inventaria și păstra după aceleași norme ca și materialul românesc, însă făcând acte și gestiune separat.

Pe lângă aceste depozite va funcționa câte un ofițer rus care se va cere de la Marele Cartier General rus și care va lua cunoștință și semna toate inventarele și actele depozitelor.

Întreținerea, degradările, pierderile și distrugerile provocate de trupele ruse ale materialelor din aceste depozite rămân în sarcina armatei ruse. Autoritățile române vor dresa procese verbale numai pentru cazurile de pierdere sau distrugere provenite din pricina organelor Române.

6. Materialul și munițiile ce se iau de la trupele ruse care sunt dezarmate (conform ordinului Comandamentului Frontului) vor fi păstrate de către autoritățile române în depozite care se vor constitui în diferite zone.

Autoritățile rusești vor trimite la aceste depozite unul sau doi ofițeri care vor face inventarul materialului, vor da chitanțe de justificare și vor rămâne în permanență la aceste depozite până la ridicarea depozitului.

Paza acestor depozite va fi asigurată prin personal român, fără însă ca acest personal să fie răspunzător de buna întreținere, lipsuri și accidente care ar putea surveni.

7. Materialul pe care îl primim de la ruși pentru noile formațiuni prin intermediul misiunii franceze se va lichida de delegatul român cu delegați francezi.

8. Pentru alimente se va proceda după prescripțiunile adresei noastre No. 65826 din 5 februarie admisă și de organele ruse.

9. Comandamentele române active sau teritoriale, prin orice organ militar sau civil, vor cerceta locurile unde s-ar găsi depozite, sub depozite sau centre de materiale pe zona ce o ocupă, fie că ar fi părăsite, fie că ar fi sub paza organelor ruse. Materialele părăsite se vor lua în primire de către organele române denumite de Comandamentul român prin îndeplinirea prescripțiilor de la art. 14 din aceste instrucțiuni.

La depozitele ce se găsesc sub paza organelor ruse, Comandantul unităților române va adăuga o gardă română dispunând ca paza să se facă sub o privighere mixtă până la noi dispozițiuni. Organele române vor avea de supravegheat ca tot conținutul depozitului să nu poată fi înstrăinat sau știrbit sub nicio formă.

Măsurile luate, și într-un caz și în celălalt, adică și pentru materialele părăsite ca și pentru cele aflate sub paza organelor ruse, se vor comunica președintelui comisiunii de recepționare și repartiție a materialelor rusești de la Direcția IV Geniu din Ministerul de Războiu, care va lua dispozițiuni pentru centralizarea tuturor măsurilor de supraveghere și gestiune a acestor depozite. Cu acest chip toate depozitele existente rămân pe loc sub paza mixtă și în primirea organelor ruse.

10. Pentru materialele de care armata Română ar avea nevoie și nu le-ar fi fost procurate prin misiunea franceză, se va interveni de Minister la Comandamentul General Rus pentru a fi cedate cu acte în regulă din depozitele puse sub privigherea mixtă. Pentru aceasta se instituie o comisiune compusă din câte un delegat al Marelui Cartier General Român Secția Transporturilor, al Marelui Cartier General Rus, al Direcțiunilor: Armament, Fabricație, Aeronautică, Geniu, Echipament și Serviciilor Automobilelor, Farmaceutic, care luând cunoștință de nevoile serviciilor armatei, va face convenitele intervențiuni pentru obținerea materialelor, de care e nevoie, din depozitele rusești.

11. Pentru materialele armatei ruse ce s-ar găsi încărcate sau în curs de transportare comisiunea va aprecia care sunt materialele de care armata română are nevoie spre a fi solicitate Comandamentului rus și acelea care sunt materiale de război și pot fi lăsate liberei treceri.

Materialele de război încărcate și care nu ar fi de imediată nevoie armatei române, fiind proprietatea armatei ruse, se vor îndrepta în unul din depozitele păzite de organele românești sau la nevoie se va putea organiza noi depozite în condițiunile art. 9, adică cu o pază mixtă, dar în grija și răspunderea organelor ruse.

12. Niciun material nu poate trece peste frontieră fără avizul comisiunei comunicat prin președintele ei, cunoscând că comisiunea lucrează sub președinția colonelului Sion Gabriel din Ministerul de Război.

Pentru acest scop comisiunea va avea un delegat în gara Socola și unul la Reni (transbordare). Acest delegat se va încredința că toate trenurile ce se formează pentru Rusia nu cuprind materiale prohibite.

13. Delegații diferitelor servicii în comisiune vor avea următoarele atribuțiuni:

a) Vor cunoaște în tot momentul nevoile armatei relativ la materialele referitoare armei sau serviciilor ce reprezintă.

b) Vor cunoaște garnizoanele în care serviciile corespunzătoare au magazii pentru depozitarea materialelor.

c) Vor cunoaște în fiecare moment care este capacitatea liberă în fiecare magazie pentru a se putea îndrepta de către comisiune materialele ce sunt de repartizat.

d) Vor lua măsuri ca la fiecare magazie să existe mijloace de descărcare a materialelor ce li se destină.

14. Primirea materialelor de care avem nevoie se va face după următoarele norme:

a) Comisiunea face convenitele intervențiuni către comandamentul rus pentru obținerea materialelor necesare Armatei.

b) Materialele obținute se distribuie prin delegații respectivi serviciilor de care depind.

c) Serviciul care primește materialele întocmește un proces-verbal în patru exemplare, înscrind numărul vagonului, localitatea de unde vine, autoritățile ruse de la care se primește și enumerarea amănuntă a materialelor, cantitativ și calitativ, prin mențiunea „Nou” și „Întrebuintate”.

Unul din exemplare va putea fi dat unității ruse ce face predarea, iar celelalte trei vor fi trimise președintelui comisiunei la Direcțiunea 4 a geniu Ministerul de Război care, luând aprobarea Ministerului, va înapoia un exemplar vizat pe baza căruia serviciul va face înregistrarea.

15. Pentru toate materialele permise până la această dată de către trupele, depozitele sau serviciile române se vor întocmi procese-verbale după cum se prevede la art. 14 din aceste instrucțiuni și se vor înainta ministerului pentru a servi la decontul cu armata rusă.

Ministru de Război
General de Corp de Armată (ss) IANCOVESCU

49. 11/24 februarie 1918, București, Telegrama lui Richard von Kühlman, ministrul de externe al Germaniei, adresată cancelarului Georg Friedrich von Hertling, prin care informează despre convorbirile cu prim-ministrul Alexandru Averescu în legătură cu perspectivele încheierii păcii dintre Puterile Centrale și România

Copie
București, 24 februarie 1918
Cancelarul Reich-ului
Nr. 9

Telegramă cifrată
Personal

Convorbirea între generalul Averescu, contele Czernin și mine a avut loc azi după-amiază, între orele 4 și 5, la castelul Buftea de lângă București.

Convorbirea s-a desfășurat negativ, deoarece Averescu s-a situat pe poziția că România, ajunsă într-o situație de constrângere, fără vina ei, din cauza prăbușirii ei, în special a Rusiei, nu poate însă semna – nefiind învinsă – decât o pace onorabilă. Pace onorabilă, după concepția sa, înseamnă numai aceea în care se păstrează un *statu quo* teritorial. El a luat cunoștința de condițiile teritoriale indicate de noi ca necesare (cedarea Dobrogei întregi către cele patru puteri și anumite rectificări de graniță la granița ungară) și a declarat că trebuie să raporteze verbal regelui său. Românii au plecat în seara aceasta iarăși spre Iași.

În același timp cu convorbirea noastră a avut loc un schimb de păreri neoficial între șeful Statului Major al generalului Averescu și însoțitorul militar al contelui Czernin. Aici, șeful Statului Major a vorbit mai deschis decât Averescu. El a declarat că nici rectificările de graniță austro-ungare – ale căror amănunte urmează încă să fie negociate – și nici cererile economice germane nu sunt considerate în România ca motiv de a nu încheia pacea. Chiar și cu cedarea Dobrogei de sud până la linia de cale ferată Cernavodă-Constanța s-ar putea împăca în caz extrem. Cedarea căii ferate, a portului Constanța și a Dobrogei de Nord este însă absolut inacceptabilă pentru România. În măsura în care el poate întrevădea, România va continua războiul.

Contele Czernin are de la împăratul Carol o misiune specială către regele Ferdinand (după cum presupun: răspuns la întrebarea regelui), potrivit căreia părerea împăratului Carol este că încheierea urgentă a păcii poate salva existența dinastiei și a României; în caz că e constrâns să reînceapă războiul, împăratul se dezinteresează complet de viitorul familiei regale și al țării, contele Czernin vrea să comunice personal, poimăine, regelui acest mesaj imperial, în caz că regele vine între liniile de front la o convorbire. Acest lucru se va decide până mâine-seară. Contele Czernin crede că, în baza relațiilor personale cu regele, îi va fi posibil ca, în convorbire directă cu regele să-l determine la o încheiere imediată a păcii.

Azi, față de Averescu, noi am rămas absolut inflexibili în pretenția asupra Dobrogei întregi. Același lucru vrea să-l facă Czernin față de regele Ferdinand.

Între o rupere a relațiilor și posibilitatea de a relua ostilitățile trebuie să se scurgă oricum opt zile, din motive militaro-tehnice. În cadrul acestor opt zile se poate conta în mod sigur pe o nouă încercare de reluare a legăturilor din partea românilor, iar noi avem timp să decidem, la rândul nostru, dacă vrem în adevăr – pentru a le procura bulgarilor Dobrogea de nord – să luăm asupra noastră o luptă, oricum, grea.

Generalul Ludendorff pare a fi – potrivit unei telegrame primite azi de generalul Hell – pentru ultima alternativă.

După încheierea convorbirii cu Averescu, am discutat, alături de contele Czernin, cu ministrul de finanțe bulgar Toncev, arătându-i că situația se înăsprește și că va fi greu ca, înaintea

opinie publice din țările Puterilor Centrale, să ne luăm marea răspundere pe care o aduce cu sine în mod necesar o campanie în favoarea unor interese pur bulgare, pentru protejarea căror noi nici măcar nu suntem obligați prin tratat. Toncev a operat ca de obicei cu opinia publică din Bulgaria, s-a declarat foarte apăsător împotriva plănuitei cedări a Dobrogei întregi către cele patru puteri și a cerut imediată cedare a Dobrogei întregi direct Bulgariei.

Trebuie să așteptăm – dacă are loc și cum se va desfășura – convorbirea lui Czernin cu regele. Dacă nu cumva regina și oamenii politici șovini care se găesc în anturajul regelui – care, la o pace, au de pierdut cam totul – câștigă supremația, eu aș considera ca posibilă o întorsătură a românilor și în problema Dobrogei.

Czernin este silit – pentru a-l determina pe împăratul Carol¹, care are sentimente foarte pacifiste, să aplice politica alianței și eventual să lase trupele austriece să lupte alături de noi – să descrie situația foarte sumbră și cu puține perspective. V-aș ruga să determinați aducerea la cunoștință a acestei note atât publicului nostru, cât și austrieților.

Kühlmann

[1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, vol. II, p. 1064-1067]

50. 11/24 februarie 1918, Răspunsul RUMCEROD-ului la oferta de mediere pentru apăsarea pașnică a conflictului ruso-român făcută de misiunile militare franceză și engleză din Odessa²

M.A.E.

11/24 februarie 1918

1. Guvernul român se angajează să facă o declarație categorică referitoare la evacuarea progresivă a Basarabiei de armatele ocupante române, în primul rând evacuarea localităților Bender [Tighina] și Sebriani [Jibreni]. Armata de ocupație română trebuie redusă în termen de două luni la un detașament de 10.000 de oameni, al căror serviciu va consta în paza depozitelor române și a liniilor de cale ferată. Poliția în orașe și sate va fi încredințată, începând de acum, miliției locale formate din locuitori ai țării. Treptat, pe măsura evacuării armatelor române, forțele militare ruse necesare pentru menținerea ordinii vor ocupa punctele evacuate.

Comandamentul militar român renunță la orice imixtiune în viața internă și politică a Basarabiei. El nu poate ordona arestări și nu poate exercita funcții care aparțin autorităților locale.

România se angajează să nu întreprindă ostilități militare sau altele și să nu susțină ostilitățile întreprinse de alții contra federației sovietelor ruse.

2. Produsele Basarabiei care nu vor fi necesare pentru întreținerea populației locale și a detașamentelor militare ruse prezente în Basarabia sunt rezervate exclusiv pentru aprovizionarea României.

3. O comisie formată din reprezentanți ai Rusiei, României, Franței, Angliei și Statelor Unite va avea ca sarcină să judece și să tranșeze toate cazurile de litigiu între ruși și români. În

¹ Carol (1887-1922), ultimul împărat al Austriei, sub numele de Carol I (1916-1918), și ultimul rege al Ungariei, sub numele de Carol al IV-lea (1916-1918), și ultimul rege al Boemiei, sub titulatura de Carol al III-lea. În 1921 a avut două tentative eșuate de a recupera tronul Ungariei.

² În ședința Colegiului Suprem Autonom pentru afacerile ruso-române, organism creat în ianuarie 1918 (condus de Rakovski), împuternicit să intermedieze și să rezolve problemele de interes comun, locotenent-colonelul canadian Joseph Boyle și colonelul francez Arquier avansaseră unele propuneri privind reglementarea diferendului ruso-român oficializat prin Hotărârea Sovietului Comisarilor Poporului din 13/26 ianuarie 1918 de a rupe relațiile diplomatice cu România.

cazul în care armata română se va vedea obligată să efectueze retragerea sa pe teritoriul Rusiei, ea va găsi acolo refugiu și aprovizionare.

În acțiunea militară paralelă împotriva Puterilor Centrale și a aliaților lor se stabilește un contact direct între Comandamentul militar al armatelor sovietelor ruse și Comandamentul român¹.

(ss) V. Youdowsky
Brachévan
A. Voronsky

[Arh. M.A.E., fond 71/ URSS, vol. 133, f. 397-398]

51. 12/25 februarie 1918, Iași, Articolul lui N. Iorga, „Politică de catâri”, care critică acțiunile Bulgariei în scopul anexării Dobrogei

În momentul de față marele bărbat politic din Sofia, Cavourul unității naționale bulgărești, d. Radoslavov², se află lângă colegii săi germani, cu care în toate s-ar crede de o seamă, la Berlin. Și acolo lucrează din răspuțeri cu ajutorul reprezentantului în Germania al țării sale, istoricul, etnograful, polemistul Rizov³, macedoneanul așa de tare în lucrurile despre propria sa Macedonie, încât fără multă trudă un socialist german, care a trecut numai pe acolo, a izbutit să rupă toată complicata ață de păianjen a hărniciei sale. Lucrează amândoi la afirmarea definitivă a drepturilor Bulgariei lor, nu numai asupra Macedoniei și a Nișului, ci mai ales, fiindcă negociații ar fi să se deschidă într-acoace, asupra Dobrogei. Și, în același timp, ca să se ție seamă și de principiul că popoarele au dreptul să dispue de ele însele, călătoresc mandatarii Congresului din Babadag, între care să fiți siguri că se află, neapărat, iubiții noștri de pe vremuri cei cu fesuri și cealmale și chiar vreun ticălos de român care va fi făcând și el acolo, în Dobrogea, unde sunt și alți stăpâni, pe „independentul”. Au fost la Sofia, unde au văzut cu ochii templele neamului de care înțeleg să se ție de acum înainte. Prințul Boris⁴, care joacă rolul de cuceritor al Dobrogei, cu binevoitorul concurs al unui oarecare Mackensen, a primit pe viitorii săi supuși, care s-au prezentat apoi și la miniștrii Germaniei și Austriei, pentru ca aceștia să se convingă că în adevăr Dobrogea este și înțelege a rămânea bulgărească. Și de aici au pornit către Apus, în locurile unde se iau hotărârile, ca să ducă și pe acolo un memoriu pe care nu-l cunoaștem, dar a cărei nerușinată falsificare și nerozie o ghicim. Iar agenția Königswürstenhausen, ale cărei comunicate nu le mai prindem noi aici la Iași, se grăbește a informa lumea întregă despre această nouă declarație, absolut liberă și deplin corespuțătoare, a unui popor până acum așa de apăsător. Despre drepturile bulgărești asupra Dobrogei vom mai auzi dacă este ca nevoia să ne fi impus deschiderea negocierilor păcii pe care în ruptul capului o vrea Germania acum. Și

¹ Pe acest document, autoritățile române au pus următoarele rezoluții: 14.02.1918 – general Iancovescu (ministrul de război): „S-a supus Consiliului de Miniștri”; – general Averescu (președintele Consiliului de Miniștri): „Se admit toate condițiile exceptând prima. Se va cere însă, înainte chiar de începerea negociațiilor, să se pună în libertate supușii români de la Odessa”.

² Vasil Hristo Radoslavov (1854-1929), om politic bulgar de primă mărime, de două ori prim-ministru al țării sale (1886-1887; 1913-1918). În iunie 1918 a fost schimbat din funcție cu Alexander Malinov, din cauza eșecului înregistrat de a obține, prin tratatul de pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918), întreaga Dobrogea.

³ Este vorba, cel mai probabil, de Dimităr Rizov (1869-1918), diplomat și publicist. A fost trimis al țării sale în Scopje, Cetinje, Belgrad, Berlin (1915-1918). Împreună cu fratele său, Nicola Rizov, și el diplomat și publicist, a publicat la Berlin (1917) în limbile germană, engleză, franceză și bulgară un atlas etnografic, istoric și al frontierelor Bulgariei.

⁴ Boris (1894-1943), fiu al țarului Ferdinand I al Bulgariei și succesor al acestuia la tron, sub numele de Boris al III-lea (1918-1943).

nu ne îndoim că argumentele care se vor aduce de reprezentanții, bine informați, ai României vor fi acelea, cu greutate, pe care le dă, din belșug, știința obiectivă, constatând și explicând faptele, iar nu considerațiile sentimentale pe care, crezând că face lucru mare, le răspândește din când în când, la cerere, o presă improvizată, în care o oarecare familiarizare cu beletristică nu dă, fără îndoială, calitatea de a trata cu competență, în numele unui popor întreg, problemele lui de viață.

Suntem încredințați că ocrotitorii – și exploatorii – Bulgariei n-o vor întovărăși până la capăt în aventurile ei anexioniste. Dar tot așa suntem siguri că, la întâmplare, ei vor întâmpina mari greutăți în a face pe clienții lor să părăsească un teren în care, din necesități strategice, au fost siliți să-i aducă și să-i susțină. Să considerăm chestia însă, în afară de ce se poate și de ce nu se poate, și cu privire la bulgarii ei înșiși. O așa de îndărătnică politică de catări ca a lor nu s-a mai văzut, și fiindcă totuși la catâr este și partea măgarului, una așa de stupidă în atâta îndărătnicie a ei. Căci ce vor bulgarii cu această Dobroge a lor, pe care – afirm încă o dată aici, și formal – ei erau gata, în noiembrie 1912 – cum mi-a spus însuși regele Carol, după ce primise pe Danev¹ –, s-o declare, printr-un act internațional, parte ce nu se va dezlipi în veci a regatului României? Vreau, în afară de patima extensiunii teritoriale în orice direcție, să se întindă la Marea Neagră și vreau să ia posesiune la gurile Dunării, înlăturându-ne de pe malul drept al râului. Dar nu văd ei că, în ipoteza unei biruinți a tovărășiei politice din care fac parte, cu serviciile mai mult decât cu aspirațiile lor, Dunărea întregă, cu guri cu tot, de unde s-ar înlătura Comisiunea europeană, cel puțin în actuala ei compunere și cu drepturile de azi, ar fi supusă unei supremații austriece, care n-ar admite nicio copărtășie și nicio rivalitate? Nu li s-a spus aceasta de atâtea ori încât să trebuiască a o pricepe? Nu li se impune, și fără aceste declarații, de o sinceritate brutală față de iluziile lor, ideea că acesta este scopul diplomației austriece? N-au pentru aceasta exemplul întregii serii de eforturi pe care le-a făcut Viena ca să aibă, pentru dânsa și pentru aliata sa germană, stăpânirea de drept și de fapt asupra marelui fluviu de interes european? Nu le stă în ochi, acuma când ei sunt domni pe malul sârbesc, privilegiul lucrărilor ungurești de la Porțile de Fier cu toată supremația nedreaptă, contrară tratatelor, pe care au adus-o cu ele? Și când mâine, după pacea generală, alianțele, orice li s-ar substitui în orice fel de combinație economică, nu vor mai avea puterile și mai ales mijloacele de astăzi, când Austria-și va da jos masca, nu pricep bulgarii că nu li se va face nicio concesie din cauza unui trecut care se va uita repede? Nu intră în acel cap tare al lor gândul că toată importanța lor actuală se datorește la două fapte: că România a apucat o altă direcție, în care putea face atâta rău Centralilor și, mai ales, că Bulgaria era un atou [sic] important față de o Rusie care mergea la Constantinopol? Și din moment ce rușii nu mai merg la Constantinopol și nu mai au gustul, sau măcar, pe mult timp, răgazul de a juca un rol balcanic, nu dispăre cu aceasta și trecătoarea însemnătate europeană, și mai ales austro-germană, a bulgarilor?

Și atunci când se va vădi realitatea, de vasalitate, de înlăturare de la Dunăre, de oprire de la Marea unde Ucraina austriacă și-ar avea câte drepturi i le-ar îngădui protectorii săi, ei, care au căutat să sugrume pe sârbi, iar pe noi, luându-ne Dobrogea, legătura prin Mare cu lumea largă, să ne înnăbușe, ce sprijin vor avea oare față de aceia care zâmbesc astăzi așa de dulce ca să pornească mâine cu atât mai aspru? Întrevedem astfel situații istorice care vor arăta încă o dată că este pentru orice păcat omenesc, al popoarelor ca și al indivizilor, o sancțiune.

N. Iorga

[*Neamul Românesc*, anul XIII, no. 42, luni, 12 februarie 1918]

¹ Stoian Petrov Danev (1858-1949), om politic bulgar de orientare liberală, de două ori prim-ministru (1902-1903, 17 iunie-17 iulie 1913).

52. 12/25 februarie 1918, Iași, Adresa Marelui Cartier General, semnată de generalul Alexandru Lupescu, adresată Diviziei 16 privind statutul și organizarea Corpului de voluntari români ardeleni și bucovineni

REGATUL ROMÂNIEI
MARELE CUARTIER GENERAL
Secția 4
Comunicat:
Divizia 16;
C.V.R.A.B

12/25 1918

MARELE CARTIER GENERAL
Secția Operații
No. 6729

Corpul voluntarilor români, ardeleni și bucovineni cuprinde:

1) Comandantul Corpului care va fi organizat ca și cartierul unei divizii cu serviciul de stat major și celelalte servicii necesare, conform tabelelor de efectiv.

2) Unitățile de voluntari români/ardeleni și bucovineni constituiți în brigăzi; iar brigăzile din regimente de infanterie cu unitățile de marș respective.

Efectivele vor fi acelea prevăzute în tabelele; [lipsă în text]

3) Prima brigadă de ardeleni compusă din:

Regimentul 1 Ardeleni;

Regimentul 2 Ardeleni;

Cu unitățile lor de marș va depinde de Divizia 16 în tot ce privește organizarea, instrucția și operațiile; iar ca administrație, disciplină, educație etc., va depinde de corpul de Voluntari Români Ardeleni Bucovineni.

4) De îndată ce brigada va fi întrebuințată pentru operații, ea va depinde în totul de Divizia 16.

5) Comandamentul Corpului Voluntari români/ardeleni și bucovineni va proceda la constituirea regimentului al 3-lea de ardeleni, cu resursele de oameni, ce prisosesc celor 2 regimente și unităților de marș respective.

p. ȘEFUL DE STAT MAJOR GENERAL AL ARMATEI
General de div. (ss.) Lupescu

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. II.1 2585, c. 608]

53. 14/27 februarie 1918, Însemnările lui Ottokar Czernin asupra întâlnirii de la Răcăciuni cu regele Ferdinand

Strict secret.

În scopul întâlnirii cu regele Ferdinand – întâlnire convenită cu generalul Averescu la 24 februarie – am părăsit Bucureștiul la 27 februarie, ora 7.15 dimineața.

Ca însoțitori ai mei se aflau contele Otto Czernin¹, plenipotențiar imperialo-regal la Sofia, general-maiorul von Hranilovici și ministrul plenipotențiar, baronul Mittag².

Sosirea la Focșani a avut loc conform planului de călătorie la ora 1.55 după-amiază, de acolo o călătorie cu automobilul până la liniile de unde au apărut din partea română colonelul Ressel și câțiva ofițeri români pentru a mă saluta. Automobilele germane puse mie la dispoziție au străbătut pozițiile ambelor părți și călătoria a fost continuată până în stația de cale ferată Pădureni. Acolo era pregătit un vagon-salon în care a fost continuată călătoria spre Răcăciuni, unde am sosit la ora 5.20 p.m., ora Bucureștiului.

Trenul Curții române a sosit cu zece minute mai târziu și eu am fost chemat imediat la rege.

Convorbirea mea cu regele Ferdinand a durat circa trei sferturi de oră. Eu am început convorbirea, spunându-i că nu am venit în niciun caz pentru a căuta pacea, ci pur și simplu din însărcinarea Majestății Sale, preamiliostivului meu stăpân care, în ciuda josnicei trădări a României, fapt fără precedent în istorie, vrea să se poarte cu blândețe și menajamente, dacă regele Ferdinand vrea să facă pace *imediat* în condițiile convenite de cele patru Puteri Aliate, condiții din care nu poate fi schimbată nicio iotă și a căror comunicare constituie scopul venirii mele azi.

Dacă regele nu le acceptă, continuarea luptei este inevitabilă și aceasta înseamnă sfârșitul României și al dinastiei. Când azi deja superioritatea noastră militară este foarte importantă și acum, când frontul nostru este liber de la Marea Baltică la Marea Neagră, ne-ar fi ușor ca în cel mai scurt timp să ne sporim superioritatea. Noi știm că în curând România nu poate avea niciun fel de muniție și dacă se reia lupta, Regatul și Dinastia vor înceta să existe în cel mult șase săptămâni.

Regele n-a făcut în general vreo obiecție, a spus însă că condițiile sunt îngrozitor de dure. Fără Dobrogea România nu poate respira; în ce privește cedarea vechii Dobroge se poate discuta.

Eu am replicat regelui că, dacă el se plânge de condiții dure, aș voi să-l întreb care ar fi fost condițiile sale în caz că trupele sale ar fi ajuns la Budapesta.

Regele s-a plâns din nou de asprimea condițiilor puse lui și a opinat că nu va găsi niciodată un guvern care să le accepte. Eu am replicat regelui că formarea cabinetului este o chestiune internă a României, dar că, după părerea mea personală, un cabinet Marghiloman se va împăca cu condițiile puse, pentru a salva România. Pot numai să repet că nu este de schimbat nicio iotă din condițiile de pace ale Cvadruplei Alianțe, comunicate regelui. Dacă regele nu le acceptă, va primi peste patru săptămâni o pace mult mai puțin favorabilă decât aceea pe care România se poate considera fericită că a primit-o azi.

¹ Otto Czernin (1875-1962), diplomat austro-ungar în timpul Primului Război Mondial, fratele lui Ottokar Czernin (1872 -1932), a intrat în serviciul diplomatic întâi la Roma, apoi la Londra în 1904, în 1909 îl găsim la Sofia (*Almanach de Gotha*, 1909, p. 1150), apoi consilier de ambasadă la St. Petersburg, a fost însărcinat cu afaceri în primele două săptămâni ale crizei din iulie, când ambasadorul, contele von Szapary, a lipsit din cauza bolii soției sale. Din acest motiv Otto Czernin a fost mandatat să discute direct cu ministrul de externe Sazonov până la revenirea contelui von Szapary la jumătatea lui iulie, stil vechi, în capitala Imperiului Rus. După izbucnirea războiului a activat în armata austro-ungară la departamentul de informații. De la 23 februarie 1917 a fost ministru plenipotențiar la Sofia (trecut în *Almanach de Gotha*, 1918, p. 620) în locul contelui von Szechenyi, unde va rămâne până la 4 noiembrie 1918, exercitând o influență semnificativă asupra politicii bulgare din ultimele luni ale războiului. După 1918 a ieșit din serviciul public. Căsătorit în 1903 cu o englezoaică, Lucy Beckett (1884-1979), de care a divorțat în 1914, a avut patru fii, dintre care ultimul, Manfred (1913-1962), a fost pilot RAF în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

² Rudolf Freiherr Mittag von Lenkheym (1873-1946), atașatul militar austro-ungar la Sofia, vezi Gerard E. Silberstein, *The Troubled Alliance. German-Austrian relations 1914 to 1917*, The University of Kentucky Press, 1970, nota 16, p. 137. Dar este o informație greșită, căci în *Almanach de Gotha*, 1910, p. 718, în 1911, p. 732, în 1913, p. 776, în 1914, p. 729, este prezentat drept consilier de legăție, în 1915 nu apare, dar apare în 1916, p. 707, și 1917, p. 666, unde este prezentat tot consilier de legăție; în 1918 nu mai apare. Există un ferpar unde anunță moartea tatălui său, Wilhelm, la 7 ianuarie 1912, unde se prezintă tot consilier de legăție la Sofia. Atașați militari la Sofia sunt Hranilovici, Laxa etc.

Noi cunoaștem exact tratatele României cu Antanta, știm ce obligații și-a luat asupra sa România.

Regele a spus că el este o victimă a lui Brătianu (pe care eu, în treacăt fie spus, l-am denumit cel mai mare ticălos pe care îl cunoaște istoria) și că nu știu la ce a fost silit, ce sacrificiu a adus. Am replicat că jertfa încetează acolo unde începe pierderea onoarei.

Când regele a voit să intre mai în amănuntul diferitelor puncte, de exemplu cedarea întregii Dobroge, și-a exprimat părerea că România nu poate respira fără acces la mare, am spus că se va asigura României un acces la mare, dar a găsi forma pentru acesta trebuie să constituie un obiectiv al tratatelor de pace.

Când regele Ferdinand a ajuns să vorbească iarăși despre trecut și a voit să-mi explice multe, i-am spus că acest lucru nu mai are astăzi niciun rost.

El poate să considere drept cea mai mare fericire și să mulțumească lui Dumnezeu că există un monarh care gândește atât de mărinimos, încât îi oferă o mână prietenoasă, în ciuda trecutului, și din ordinul căruia sunt eu aici, pentru a vorbi cu el despre pace.

Dacă respinge mâna prietenoasă întinsă generos, s-a isprăvit și niciodată nu o va mai putea apuca. Altă discuție este azi fără rost.

Eu aștept timp de 48 de ore un răspuns clar, neechivoc, dacă regele este dispus să intre în tratative pe baza condițiilor cunoscute, de neschimbat. Dacă face acest lucru, România poate avea o pace onorabilă; în caz contrar lucrurile își vor continua cursul lor imuabil. Regele Ferdinand a promis ca în 48 de ore să-mi dea răspunsul cerut.

[1918 la români. Desăvârșirea unității statale a poporului român. Documente externe 1916-1918, vol. II, doc. 336, p. 1079-1081]

54. 17 februarie/2 martie 1918, Iași, Consemnări ale prim-ministrului Alexandru Averescu privind dezbaterile din Consiliul de Coroană

17 II. Consiliul de coroană. Am expus situațiunea și am arătat că neizbutind a obține o pace așa cum speram, era natural să consider misiunea actualului guvern încetată.

Brătianu este pentru reluarea rezistenței. Take Ionescu pentru retragere. Am arătat că nu mi iau răspunderea nici uneia din aceste soluțiuni...

Pe de altă parte, propunătorii celor două soluțiuni nu-și iau răspunderea lor în mod exclusiv, ci vor să mă asocieze la ele, ba chiar să prezidez eu guvernul. Am refuzat categoric. Mi se cere ceva monstruos. Să prezidez și să asum răspunderea unei soluțiuni, care după adâncă mea convingere ar duce țara la dezastru!

S-a hotărât, în orice caz, că orice soluțiune s-ar adopta, actualul guvern trebuie să rămâie la cârmă. Nu s-a hotărât însă care soluție se va alege. De o importanță deosebită este faptul că Brătianu a spus în cursul discuțiunilor că poate ar fi bine ca Regele să recurgă la oamenii politici din teritoriul ocupat.

După-amiază am mers la Regină. Scenă de lacrimi, foarte neplăcută. La un moment dat, când am căutat să explic că în desfășurarea evenimentelor mari este câteodată nevoie a se primi situațiunile așa cum sunt oricât de grele ar fi ele, mi-a răspuns că în vinele ei nu curge sânge de sclav. Am tăcut. M-am înclinat și am ieșit!

După o lungă convorbire cu Regele, în care s-a hotărât a se adopta politica păcii, mi-a spus că este necesar să convoc iarăși Consiliul de Coroană, pentru a comunica hotărârea luată, ca Rege constituțional.

55. 17 februarie/2 martie 1918, Iași, Ședința Consiliului de Coroană ținut sub președinția M.S. Regelui în care s-a discutat conduita României în condițiile ultimatumului Puterilor Centrale

La acest Consiliu a asistat: Guvernul, compus din domnii: general A. Averescu, președintele Consiliului, C. Argetoianu, C. Sărățeanu, general Iancovescu, Matei Cantacuzino¹, Fotin Enescu, Ion L. Niculescu, Garoflid – miniștri. Domnii: Em. Porumbaru², președintele Senatului și V.G. Morțun, președintele Adunării Deputaților. Reprezentanții Partidului Național Liberal: domnii I.I.C. Brătianu, șeful partidului, asistat de Mihail Pherekyde și Al. Constantinescu.

Reprezentanții Partidului Conservator-Democrat: d. Take Ionescu, șeful partidului, asistat de dnii Mih.[ai] Cantacuzino și Dim.[itrie] Grecianu, foști miniștri.

Majestatea Sa Regele Ferdinand, luând cel dintâi cuvântul, a arătat că scopul acestui Consiliu este de a asculta, în aceste momente grele pentru țară, părerile oamenilor de stat. A menționat convorbirea, pe care a avut-o cu contele Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei, la audiența pe care acesta i-a cerut-o prin președintele Consiliului, pentru a-i face o comunicare din partea împăratului Carol.

Majestatea Sa a arătat că la acea întrevedere, între altele, contele Czernin a exprimat dorința împăratului de a face pace cu România, dar ca o condiție *sine qua non*: a cerut cedarea întregii Dobroge împătritei Alianțe, fără să fi putut da nicio explicație asupra regimului la care era să fie supusă această provincie, menționând însă posibilitatea unui condominium. Contele Czernin a mai vorbit de alte cesiuni teritoriale prin rectificări de graniță înspre Austro-Ungaria, fără însă a le preciza și fără a pune multă insistență, ceea ce făcea pe Majestatea Sa a crede că aceasta ar putea face obiect de discuțiune. Majestatea Sa a răspuns că sunt inacceptabile asemenea cereri, care nu sunt de natură a restabili adevărate legături de prietenie între ambele state, conform sentimentelor exprimate față de România de cancelarul Imperiului german în Reichstag. Ele nu corespund nici declarațiunilor relative la pacea fără anețiuni făcute de Contele Czernin. Aceasta însă a insistat, făcând din chestia cedării Dobrogei o chestiune pre-judicială, care trebuie admisă înainte de trimiterea delegaților pentru discutarea celorlalte condițiuni de pace.

Terminând această scurtă expunere, Majestatea Sa Regele a spus că așteaptă expunerea părerilor sfetnicilor săi și a adăugat că, oricât de dureroasă este această cerință a dușmanilor, trimiterea delegaților și începutul tratărilor nu va să zică că pacea e încheiată. Apoi a dat cuvântul președintelui Consiliului [de Miniștri].

Generalul Averescu a spus următoarele despre cele petrecute până acum: a trimis mai întâi, la 2 februarie, la București pe domnii Papiniu, ministru plenipotențiar, Ion Mitileneu și colonelul Ressel, pentru a comunica că, schimbându-se guvernul, noul minister cere o prelungire de 20 de zile a termenului dat prin ultimatum, pentru ca noul guvern să se pună în curent cu situația. El a obținut numai șapte zile, adică până la 9 februarie. D. Mitileneu³ a avut misiunea

¹ Matei Cantacuzino (1855-1925), jurist, profesor universitar și om politic român. A urmat studii secundare la Dresda și Lausanne, iar cele universitare în domeniul juridic la Heidelberg și la Paris. A fost profesor la Universitatea din Iași, rector al acesteia (1916-1918) și primar al localității (1912-1914). Deputat în Parlamentul României, a ocupat fotoliul Ministerelor Cultelor și Instrucțiunii Publice (29 ianuarie-5 martie 1918) în primul guvern Averescu și al Justiției (31 martie-27 august 1920) în al doilea executiv condus tot de Averescu.

² Emanoil M. Porumbaru (1845-1921), om politic liberal, ministru al afacerilor străine (4 ian. 1914-8 dec. 1916), președintele senatului.

³ Ion Mitileneu (1869-1946), cursuri de drept la Paris, avocat și apoi magistrat. Activitate în Partidul Conservator, fiind ales pe listele acestuia deputat și senator. Prefect al Poliției Capitalei (1911-1913). În guvernul condus de Alexandru Marghiloman, a deținut funcția de secretar general al Ministerului de Interne și apoi din 4 iunie 1918, ministru de justiție. În ultimul guvern Averescu, Mitileneu a fost ministrul afacerilor externe (30 iunie 1926-11 iunie 1927).

specială de a sonda pe oamenii politici români din București și, din impresia avută, unul singur (nu l-a numit) a părut că se găsește în simțăminte mai bune, iar toți ceilalți sunt ostili dinastiei. Afară de această impresie, d. Mitilineu nu a putut culege altele.

Colonelul Ressel a avut misia specială de a cere o întrevvedere între generalul Averescu și feldmareșalul Mackensen.

Această întrevvedere a avut loc în ziua de 9 februarie, la Buftea. Din conversația urmată, generalul Averescu a plecat cu impresia că feldmareșalul, deși declară că nu e autorizat să trateze chestiunile politice, se arată însă în dispozițiuni bune. În chestia armatei, nu numai că nu cerea dezarmarea, dar nici chiar demobilizarea ei, iar în privința Dobrogei a dat generalului impresia că ni se va lăsa Dobrogea Veche, dar poate cu o rectificare de fruntarie, care nu ne-ar lua Mangalia, și că nu ar fi o greutate însurmontabilă decât pentru partea ce-am căpătat-o prin tratatul de la București din 1913.

Înapoiindu-se din nou la Buftea, generalul Averescu a avut în ziua de duminică, 11 februarie, întâlnire cu contele Czernin și ministrul de externe german, Kühlmann. Cel dintâi a fost foarte arogant în atitudine, cel din urmă mai moderat. Contele Czernin a cerut recunoașterea cedării întregii Dobroge împătritei Alianțe, ca condiție *sine qua non*, înainte de începerea tratativelor între delegați, și o rectificare de graniță înspre Austro-Ungaria. Asupra acestui din urmă punct nu a făcut precizuni, ceea ce i-a lăsat impresia că nu se pune multă insistență asupra-i. De armată nu i-a vorbit nimic altceva, care să schimbe ceea ce-i spusese feldmareșalul Mackensen. Generalul Averescu a obiectat că asemenea cerințe nu corespund cu cele spuse în Parlamentele din Berlin și Viena, în care s-au manifestat față de România alte simțăminte, că contele Czernin chiar a declarat lumii întregi că vrea pace fără anexiuni, dar la toate acestea contele Czernin a răspuns că condiția este *sine qua non*. Înainte de despărțire, contele Czernin a cerut o audiență la M.S. Regele, având a-i face o comunicare din partea împăratului său.

Reîntors la Iași, generalul a comunicat suveranului cele petrecute și cererea de audiență. M.S. Regele, acordând-o, s-a fixat întrevvedere pentru ziua de 14 februarie. La acea întrevvedere, care a avut loc în tren, în gara Răcăciuni, contele Czernin a arătat aceeași intransigență, iar răspunsul urma să fie dat de guvernul român până în ziua de 17 februarie, ora 12.

Aceasta a motivat din partea Regelui convocarea Consiliului de Coroană, iar generalul a avut grijă a telegrafia încă din ajun că răspunsul nu-l va putea da decât în acea zi după prânz, deoarece s-a convocat un Consiliu de Coroană pentru dimineața acelei zile, la ora 10.30 a.m.

Generalul Averescu a conchis că părerea guvernului este să se accepte această condiție, deoarece armata nu poate face decât o scurtă rezistență, că ne lipsesc subzistențele și munițiile și că acestea ar fi părerile comandanților de armată.

Majestatea Sa a dat apoi cuvântul dlui Ion I.C. Brătianu, șeful Partidului Liberal. I.I.C. Brătianu, vorbind în numele prietenilor săi politici, spune că nu sunt, după părerea sa, decât două soluțiuni posibile: rezistența cu armele în semn de protestare ori acceptarea cererilor dușmanilor. Că într-adevăr rezistența nu este posibilă decât dacă ambele partide, Liberal și Conservator, și guvernul sunt de acord asupra acestei păreri. În acest caz, d-sa crede că rezistența se impune ca singura protestare puternică și că, deși învinși până în cele din urmă, scăpăm onoarea, necedând fără vărsare de sânge, când ni se cere trup din țară și chiar din plămâni ei. În asemenea caz, se poate conta pe concursul solidar al Partidului Național Liberal.

Dacă însă generalul Averescu persistă în părerea exprimată, soluția rezistenței cade și nu rămâne decât cealaltă. Pentru această din urmă soluție, el nu poate da nici un concurs, dar ca român se crede dator a nu pune nicio piedică guvernului în calea ce și-ar fi ales.

Își permite însă a da două sfaturi: a) pentru această cale, a păcii, ar fi mai bine ca să se cheme cei de dincolo, ca Al. Marghiloman, sau alții, ca să trateze. Aceștia ar avea avantajul de a obține condițiuni mai bune și apoi ar lipsi critica ce le rămâne într-altfel celor de la Bucu-

rești, spunând că dânsii ar fi făcut mai bine; b) dacă totuși guvernul persistă în părerea sa de a trata el pacea, atunci față de condiția cedării Dobrogei, ca o condiție *sine qua non*, care trebuie acceptată chiar înainte de începerea tratativelor, nicio altă condiție ce s-ar pune nu va putea fi mai dureroasă, când cea mai inacceptabilă din condițiuni se primește. Atunci nu rămâne decât a se cere inamicilor toate condițiunile și de a le accepta în bloc, fără discuțiune, arătând astfel că nu e vorba de o pace convenită și definitivă și printr-această protestare morală față de omenirea întregă se pune în ochii tuturor, sub adevărata sa lumină, caracterul de violență și de provizorat al operei acelora ce spun că vor pace fără aneami. Această procedură ar constitui o protestare morală, care va impresiona mai tare omenirea și chiar popoarele inamice, decât atunci când ar fi vorba de condițiuni acceptate în urma discuțiilor. Discuțiunile, în împrejurările în care s-au întreprins, nu vor putea izbuti și sunt de prevăzut și alte condițiuni neomenite. Oricât de mari ar fi cerințele în chestia Dunării, petrolului, cerealelor etc., ele nu vor putea întrece luarea Dobrogei.

Conchide, opinând pentru rezistența cu armele în mână, ea constituind cea mai demnă protestare, aceasta, bineînțeles, dacă Partidul Conservator și guvernul sunt de acord asupra acestui punct.

Take Ionescu, dându-i-se cuvântul, spune că de luni de zile a declarat care este părerea Partidului Conservator[-Democrat], adică pace separată nici într-un caz. Tocmai fiindcă s-a hotărât să se înceapă tratative de pace, conservatorii s-au retras din guvern. Astăzi Partidul Conservator are aceeași părere. El este în contra păcii, oricare ar fi condițiile. Partidul Conservator nu se miră că condițiile sunt așa de grele.

Șeful Partidului Conservator spune Regelui: „în ajunul Consiliului de Coroană de la Sinaia, i-am spus deja unchiului Majestății Tale că o victorie germană este incompatibilă cu existența independentă a României”.

Astăzi sunt partizan al rezistenței, dar nu al unei rezistențe care să ducă mai târziu tot la o încheiere de pace, sau să fie numai un fel de protestare, ci rezistența să fie făcută pentru a scăpa ființa statului legal, adică rege, guvern, parlament și o parte din armată să treacă spre Rusia răsăriteană. Acest lucru, dacă se făcea din vreme, reușea cu siguranță. El crede că și astăzi este posibil, căci avem armată deja în Basarabia.

Partidul Conservator nu vrea pacea legală, fiindcă vrea să-și păstreze drepturile față de Aliați. Oratorul declară că e gata să dea concursul său pentru o politică de rezistență și recunoaște că, pentru această politică, trebuie să se solidarizeze toți.

La căderea guvernului național, el nu a cerut să ia singur guvernul, pentru a-și aplica politica, căci Partidul Liberal a refuzat să participe la un astfel de guvern și singur, cu dezaprobarea tacită a celorlalți, mai ales în atmosfera creată, lucrul era greu. De altfel, Majestatea Sa Regele a declarat că nu primește această politică, deși Take Ionescu a spus în ultimul Consiliu de Miniștri, prezidat de Rege, că dacă ar fi el Rege ar compune un minister mai mult militar decât civil și ar urma această politică. Din moment ce însă nu se cade de acord asupra rezistenței, pacea se va încheia și desigur în condițiuni foarte rele, căci aceasta era de prevăzut de la început.

Dimitrie Grecianu vorbește în același sens pentru rezistența armată, aceasta fiind singurul act demn ce crede că trebuie făcut, dar nu se poate face decât de toți împreună.

Generalul Iancovescu arată în scurtă, în caz de rezistență militară, nu avem munițiuni și subzistențe nici pentru 15 zile.

Matei Cantacuzino este de părere a se accepta condițiunile de pace, oricât de dureroase, în care însă nu vede nimic umilitor, căci altminterea distrugem armata și armamentul și vom avea nevoie de ele și după pace. D-sa incidental critică amarnic clasele diriguitoare.

Mihail Ferekide împărtășește vederile lui Brătianu și nu admite pacea în condițiunile cerute de inamic. Cât pentru Aliați, ei știu bine cine nu a îndeplinit condițiunile tratatului, dar mai

știu Aliații sacrificiile noastre, lealitatea noastră, așa că nu are îndoială că la momentul dat vor ține angajamentele luate față de noi.

Generalul Culcer exprimă aceeași părere ca d-nii Matei Cantacuzino și generalul Iancovescu.

Se acordă cuvântul președintelui Consiliului.

Generalul Averescu spune că dacă el nu se poate solidariza cu părerea lui Brătianu, atunci de ce Brătianu nu se raliază la a sa? Și în tot cazul să-și ia d-sa răspunderea pentru aducerea la îndeplinire a părerii sale. Repetă că rezistența armată ar fi aproape nulă după părerile chiar ale comandanților armatei și ale generalilor miniștri și că persistă în părerea sa.

Ion I.C. Brătianu observă mai întâi că într-o asemenea chestiune era uzul a participa la Consiliul de Coroană și șeful Marelui Stat Major General al armatei și azi vede că d-sa nu este prezent.

Majestatea Sa Regele, întrerupând, explică că nu l-a chemat, căci l-a văzut chiar ieri pe generalul Prezan și că d-sa nu crede într-o rezistență de lungă durată.

Ion I.C. Brătianu continuă: nu insist asupra acestei lipse. Răspund dlui general Averescu că nu mă pot uni la părerea sa, pentru că socotesc soluțiunea sa cea mai rea. Dacă domnia-sa se unește la cea a Partidului Național Liberal, acesta va fi solidar la răspundere, căci rezistența nu se poate efectua fără concursul unanim al tuturor și mai ales al guvernului, în capul căruia este un general care, retrăgându-se pe această chestiune, îi zdruncină posibilitatea de realizare și îi răpește în ochii inamicilor orice eficacitate. Nevoind președintele Consiliului să se solidarizeze la această părere, dânsa cade de la sine și nu rămâne în picioare decât soluția guvernului, la executarea căreia, dacă nu poate avea concursul Partidului Liberal, nu va avea însă nicio piedică din parte-i. Este chiar mai bine pentru guvern, când se va ști de inamic, că partidele politice din România liberă sunt contra părerii sale de a încheia pace. Aceasta înlesnește, dar nu-i îngreuiază calea.

După scurtă tăcere, Brătianu spune că față de cele discutate nu rămâne ca concluzie pentru Rege decât o singură părere, și anume aceea a guvernului său.

Majestatea Sa Regele a răspuns că va aștepta hotărârea guvernului.

[N. Iorga, „Acte privitoare la istoria marelui război”, extras din Revista istorică, anul XVIII, nr. 7-9, 1932, p. 193-198]

56. 17 februarie/2 martie, Iași, Însemnări ale lui Constantin Argetoianu despre ședința Consiliului de Coroană

Consiliul a fost deschis prin câteva cuvinte ale Regelui care a expus scopul întrunirii. Era așa de emoționat, încât abia putea să vorbească, și la sfârșit l-au podidit lacrimile și a început să plângă. Plânsul lui nu avea nimic ridicol: prin lacrimi, mai bine decât prin cuvinte, s-a vădit și ne-a pătruns tot tragicul momentului. După ce a terminat, Regele, care n-a fost lung, a făcut semn lui Brătianu care sta lângă dânsul (avea de o parte pe Averescu și de alta pe Brătianu, și cum sta în capul mesei, Averescu și Brătianu stau față în față și cât a ținut Consiliul ochii unuia sfredeleau fără multă indulgență pe ai celuilalt). Brătianu a declarat însă că va vorbi numai după prim-ministru. Atunci Regele a dat cuvântul lui Averescu. Generalul a făcut o lungă și completă expunere a evenimentelor, începând cu ultimatumul lui Mackensen și sfârșind cu conversațiunea de la Buftea. Întâlnirea de la Răcăciuni a fost pomenită numai în treacăt, ea confirmând condițiunile de pace puse la Buftea. Averescu a terminat expunerea lui fără să tragă nicio concluzie, așa încât a silit tot pe Brătianu „să-și dea părerea cel dintâi”.

Luând cuvântul după Averescu, Brătianu a răspuns la șiretenia generalului printr-o perfidie. După dânsul, aveam de ales între două soluții: rezistență până la absurd pentru salvarea

onoarei sau capitulație fără condițiuni dictată de inamic. Deciziunea între aceste două soluțiuni – și aci era perfidie – se găsea numai în mâinile guvernului. Dacă guvernul s-ar hotărî pentru politica de rezistență și generalul Averescu s-ar pune în capul Armatei ca să combată până la ultimul om, Partidul Liberal ar fi gata să-i dea tot sprijinul său. Dacă guvernul însă nu s-ar hotărî pentru o asemenea politică și dacă generalul Averescu nu s-ar decide să se pună în capul Armatei pentru a ține piept inamicului, el și Partidul Liberal n-ar fi în măsură să o facă singuri. În acest caz, n-ar rămâne decât soluția păcii. El, Brătianu, mărturisea că recomandase Regelui pe generalul Averescu ca să formeze noul guvern, fiindcă era convins că generalul va trata cu inamicul „cu mâna pe sabie”.

Dacă e vorba să ne umilim și să ne tocmim, poate că un guvern Marghiloman (Take Ionescu a tresărit ca mușcat de șarpe), compus din oameni de la București, ar obține cele mai bune condițiuni, deși el ar prefera să primim condițiunile inamicului în bloc, cât de rele ar fi ele; cu cât vor fi mai rele, cu atât vom dovedi aliaților noștri – care vor avea, orice s-ar crede, ultimul cuvânt – că am fost siliți la o pace separată.

Averescu a răspuns imediat: „Domnule Brătianu, eu n-am destul suprafață politică ca să iau o hotărâre atât de gravă ca aceea a rezistenței și a luptei, soluție care ar putea duce la desființarea statului român. Suprafața aceasta o ai d-ta; eu sunt un militar, admit că sunt chiar un general popular; ia d-ta răspunderea politică; formează guvernul de rezistență, și eu îmi iau în acest caz angajamentul să mă pun în fruntea trupelor și să lupt până la ultimul om!”

A fost un minut de tăcere mormântală, apoi aceste cuvinte au căzut, mai mult mormăite, din gura lui Brătianu: „Nu-mi pot lua această răspundere!”

Procesul era judecat. Restul a fost garnitură. Darea de seamă a cuvântărilor secundare, în acest prim Consiliu, așa cum a publicat-o dl Iorga după notițele lui Brătianu nu corespunde realității. Chiar în rezumatul celor spuse de Brătianu și de Averescu, deși mai aproape de adevăr, nu se redă ritmul discuțiunii, nici replica finală, covârșitor de importantă a generalului. Cuvintele puse în gura lui Take Ionescu sunt cu totul inventate, pentru înfrumusețarea tabloului. În realitate Take Ionescu, căruia Regele i-a dat cuvântul după replica lui Averescu, s-a mărginit la următoarele cuvinte: „Eu n-am nicio părere...” Față de stupefacția noastră a tuturor a mai adăugat, după o lungă tăcere: „Toate soluțiunile sunt rele!” Tăcere din nou. Apoi: „Cea mai rea din toate ar fi soluția Marghiloman. După umilinta în fața inamicului, ar fi să ne supunem și umilinței în fața trădătorilor neamului...” Atât a spus Take Ionescu. Toată tartina privitoare la emigrarea în sudul Rusiei, pe care Brătianu o pune în gura lui (prin reproducerea lui Iorga), oglindește punctul lui Take de vedere cu o lună înainte, dar în Consiliul de Coroană din 17 februarie Take gură-de-aur n-a spus așa ceva.

În darea de seamă Iorga, toate cuvântările sunt aranjate de Brătianu în interesul politicii sale, și mai ales al prestigiului său. În realitate – în afară de cele spuse de Averescu și de Brătianu și de neașteptata ieșire a lui Take Ionescu –, importante n-au fost decât două cuvântări, a lui Mișu și a lui Matei Cantacuzino¹. Pe a lui Mișu Cantacuzino, Brătianu-Iorga nici nu o pomenește! Ea a zguduit totuși Consiliul. Mișu Cantacuzino era un om lipsit de talent, dar cinstit și când apuca într-o parte nimic nu-l mai clintea din drum. N-avea talent, dar vorbea cu ușurință și era atât de „plin” de subiectul său, încât vorbele ce i se îngrămădeau pe buze prindeau aripi. El, nu Take Ionescu, a dat soluția rezistenței cu orice preț, cu sau fără succes, cu sau fără plecare în Rusia – dar rezistență până la ultima posibilitate, până la înfrângerea totală. Să pierdem tot, zicea el, „afară de onoare”. Dacă evenimentele vor fi mai tari decât noi, înfrângerea noastră

¹ Mihail G. Cantacuzino (1867-1928), om politic român, lider important al Partidului Conservator. A fost ministru al justiției (1910-1913) și apoi a ocupat același portofoliu în guvernul de uniune națională (decembrie 1916-ianuarie 1918), condus de Ion I.C. Brătianu. A fost căsătorit cu Maruca (Maria) Rosetti-Tescanu, dar mariajul nu a fost fericit. Maruca a devenit soția marelui compozitor George Enescu.

nu va fi rușinoasă. Dar să nu primim rușinea de frica unei înfrângeri pe care n-am încercat-o încă. Mișu Cantacuzino pusese atâta inimă în vorbele lui, se arăta atât de sincer și de lipsit de orice intenție ascunsă, încât ne-a mișcat adânc pe toți, deși toți eram convinși că ceea ce spunea el nu se mai putea.

Diametrul opus lui Mișu s-a ridicat celălalt Cantacuzino. Conu' Matei a vorbit frumos, ca întotdeauna, ca un adevărat artist al cuvântului. Dacă n-ar fi vorbit așa, e probabil că nimeni n-ar fi tolerat cuvântarea sa, afară poate de Averescu. O invizibilă legătură a înnodat în acel moment gândul celor doi oameni, altfel atât de deosebiți între ei. După ce a criticat intrarea noastră în război la o dată greșit aleasă, fără armată și fără organizare de rezistență, conu' Matei a preconizat o pace imediată, sinceră, cu reluarea tuturor raporturilor noastre dinainte de război. Războiul nu ne va mai putea da nimic, trebuie să așteptăm totul de la pace. Am ratat războiul, să-i punem cruce – datoria noastră e să nu ratăm și pacea din cauza acelor influențe nefaste care au sabotat războiul și care se încearcă să saboteze și pacea în loc să-și pună cenușă pe cap și să se ascundă. România, a conchis cititorul, se va reface nu pe câmpul de luptă, ci pe ogorul muncii pașnice, dacă va ști să se scuture de obiceiurile unui trecut condamnat și de paraiziții care, până acum, i-au supt puterile. Discursul lui Matei Cantacuzino „a jeté un froid” și cuvântările care au mai urmat au fost ascultate cu plictiseală. Ultimul cuvânt l-a avut Brătianu, care a spus că, de vreme ce propunerea sa nu era acceptată de guvern (!), nu mai rămâne valabilă decât părerea guvernului. Regele a spus că așteaptă propunerea precisă a guvernului său, și a ridicat ședinta. Era ora două!

[Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IV, București, Editura Humanitas, 1993, p. 175-178]

57. 18 februarie/3 martie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot despre atmosfera negativă creată de guvernul Averescu în jurul Misiunii Militare Franceze și pretențiile sporite ale Puterilor Centrale față de România

Fără îndoială, situația misiunii noastre aici imposibilă. Averescu încurajează izolarea noastră, iar ofițerii francezi simt o rezervă neobișnuită în raporturile cu confracții români. Cer să se studieze posibilitățile de plecare și cer oficial, prin intermediul lui Niessel¹, liberă trecere prin Rusia. [...]

Mihai Cantacuzino îmi aduce la cunoștință faptul că germanii și-au mărit pretențiile. Este și firesc! Demobilizarea imediată a opt divizii și a altora după semnarea păcii, dreptul de a traversa Moldova și Basarabia pentru a merge să ocupe Odessa.

El ar dori ca Aliații să achieseze la tratatul de pace. Îi spun că este imposibil! Dacă, dimpotrivă, se refuză orice compromis, noi vom rămâne aici cu toții, ofițerii mei și cu mine, pentru a fi părtași la clipele de vitregie. Cred că mai mult nu putem face.

(General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 329-330)

¹ Henri Albert Niessel (1866-1955), comandant de regiment și de brigadă la începutul războiului, el a fost avansat general în vara anului 1915. A comandat Divizia 58 în bătălia de la Artois și a luat parte din primele zile la bătălia de la Verdun. În lunile mai-iulie a condus Corpul 9 Armată pe Somme și în confruntarea de la Arras. Ca șef al Misiunii Franceze în Rusia, el a încercat la sfârșitul anului 1917 să organizeze în profitul Antantei forțele antibolșevice din Rusia centrală și septentrională. În februarie 1919 a fost trimis ca șef al Misiunii Militare Franceze în Polonia, apoi a primit însărcinarea de a impune retragerea ultimelor contingente germane din țările baltice.

58. 18 februarie/3 martie 1918, Însemnări ale generalului Alexandru Averescu, prim-ministru, referitoare la desfășurarea Consiliului de Coroană

18 II. Consiliul de coroană. Regele a început a citi declarațiunea sa, prin care arată că deși soluțiunea păcii este dureroasă, dar este în orice caz preferabil a suferi o rană, decât a primejdui existența. Imediat după aceasta mi se aduce un plic din partea inamicului.

Din cauză că nu i s-a dat răspunsul la timp și armistițiul a fost întrerupt, pentru a restabili armistițiul, înainte de scurgerea celor trei zile de la denunțare, pune condițiuni noi pe lângă cele existente ca: demobilizarea a opt divizii, trecerea trupelor germane prin nordul Moldovei, transporturi pe căile ferate etc. Efectul acestui mesaj a fost din cele mai deprimante, rezultatul însă a fost același: condițiunile trebuiesc permise. Iată unde ne-a dus tactica balcanică a tergi-versărilor.

În orice caz, hotărârea totuși nu a fost definitivă și s-a amânat pentru mâine când se va re-uni din nou consiliul de coroană.

După-amiază, consiliu de miniștri la care [i-]am chemat și pe generalii Prezan, Văitoianu, Grigorescu și intendentul Zaharia pentru ca să lumineze consiliul asupra posibilităților și rezultatului unei reluări a operațiunilor.

G-ralul Prezan a făcut o expunere ca de obicei foarte grandilocventă, dar consistând numai din considerațiuni strategice; generalul Grigorescu, nedezmintit, poate să reziste și să învingă, el vrea să fie consecvent cu angajamentele luate față de Aliți. L-am rugat să se menție în limi-tele considerațiunilor militare. G-ralul Văitoianu a spus că el poate să apere frontul său, deși are 14 km de divizie! A fost pentru mine o dureroasă decepție.

Intendentul Zaharia a expus documentat situația arătând că din punctul de vedere al sub-zistențelor, rezistența este o utopie.

Am rezumat cele spuse în aceea că rezistența este posibilă, dar va fi de durată limitată și se va termina prin nimicirea armatei. Armata ar scăpa de acest sfârșit fatal, numai dacă inamicul nu ar voi sau nu ar putea să ne atace sau dacă s-ar produce pe timpul rezistenței vreun eveni-ment care să schimbe fața lucrurilor, pe teatrul general de război.

Iarăși nu s-a luat nicio hotărâre.

[Mareșal Alexandru Averescu, *op. cit.*, p. 255-256]

59. 18 februarie/3 martie 1917, Iași, Dezbaterile din cadrul celui de-al doilea Consiliu de Coroană privind fixarea politicii României în condițiile existenței ultimatumului Puterilor Centrale¹

În noaptea de 17 spre 18 februarie s-au trimis convocări la un nou Consiliu pentru ziua de 18 februarie, ora 10 a.m. Au participat aceleași persoane ca la precedentul, în plus Alțea Sa Regală, principele moștenitor Carol.

Majestatea Sa Regele, deschizând ședința, a arătat că Consiliul precedent l-a pus înaintea unei singure soluții posibile, și anume aceea a guvernului: de a începe tratările de pace sub condițiunea propusă *sine qua non* de inamic, căci guvernul, refuzând a întreprinde o rezistență armată propusă de partidele politice, cu condiția ca la ea să se asocieze și președintele Consi-liului, această soluție cădea de la sine și deci nu rămânea decât una: aceea adoptată de guvern. Arată cât este de dureroasă pentru țară, căci i se răpește nu numai un teritoriu, dar chiar plă-mânii, prin care ea respiră, și conchide cu nădejdea unui viitor mai bun pentru popor, care s-a luptat atât de vitejește și a dat dovezi de însușirile cele mai nobile.

¹ Ședința a început duminică la ora 10 și s-a încheiat la ora 13.00.

Generalul Averescu arată că guvernul a luat această hotărâre ieri, după Consiliul de Coroană, că a comunicat-o M.S. Regelui și că a telegrafiat inamicului că acceptă condiția prejudicială impusă ca condiție *sine qua non*, adică renunțarea la întreaga Dobroge și că va trimite delegați, care să trateze celelalte condițiuni de pace.

Ion I.C. Brătianu recunoaște că, față de refuzul guvernului de a se solidariza cu soluția de rezistență armată a partidelor politice, exprimată în precedentul Consiliu de Coroană, cu drept cuvânt Majestatea Sa a conchis că nu i-a rămas decât soluția dată de guvernul său; că pentru aceasta repetă ceea ce a zis la precedentul Consiliu, adică că trebuie sau a se adresa bărbajilor politici din teritoriul ocupat, ca la unii care sunt în măsură să obțină condiții ceva mai puțin dezastruoase de la un inamic, în fața căruia în principiu am dezarmat, sau să acceptăm în bloc cele impuse de el fără discuții, dând astfel, în lipsa unei rezistențe armate, un caracter hotărât de protestare morală contra unei păci impuse de inamic cu cuțitul la gât.

Generalul Averescu arată că nu sfătuiește a se chema Alex. Marghiloman sau alții din București, pentru că are cunoștință precisă că toți prietenii d-sale de la București sunt contra Dinastiei și de aceea nu crede că se poate adresa suveranul lui Marghiloman. Conchide spunând că pacea sub orice condițiuni se impune, pentru că nu putem face rezistență militară, că suntem încercuiți de inamic, care a trecut în nordul Basarabiei cu două divizii de infanterie și una de cavalerie și că, în fine, începându-se rezistența, se compromite și chestia Basarabiei.

Ion I.C. Brătianu răspunde că față de declarațiile categorice ale președintelui Consiliului nu poate întreprinde rezistența armată, nu rămâne decât drumul hotărât de guvern, la care partidele politice însă nu se pot solidariza, dar în mersul căruia e o datorie patriotică a fiecărui român de a nu pune nicio piedică, care să poată îngreuna soluția adoptată de guvern.

Întrucât privește Partidul Național Liberal, tocmai din aceste simățiminte insistă că dacă e vorba de a trata, iar nu de a protesta, trebuie să se facă apel la cei de la București. Nu toți cei de acolo au atitudine antidinastică și nu toți, care au luat-o, o vor menține în noile împrejurări. S-au mai văzut asemenea schimbări la față și la alții. Tocmai în interesul Dinastiei este ca să nu se zică mai târziu că dacă s-ar fi adresat celor de la București condițiile păcii ar fi fost altele. Este imposibil a renunța totodată la orice rezistență militară, a manifesta clar inamicului că ceea ce îi cedezi, ești hotărât să-i reiei la prima împrejurare priincioasă și a te tocmi, pentru ca condițiile, în care te lasă până la acele împrejurări, să-ți fie cât se poate mai favorabile.

Take Ionescu spune că este în contra părerii de a se chema la guvern cei de la București, fie Marghiloman sau altul, deoarece lucrul este tardiv. Chiar dacă ne-am închipui că Marghiloman sau altul ar putea obține condiții mai bune de pace, aceasta nu se mai poate, după ce germanii și-au formulat condițiile lor și mai ales după ce guvernul român le-a primit.

Era ora 12 și urma ca ședința să se ridice. În acel moment se înmânează dlui președinte al Consiliului o telegramă în limba germană, sosită de la inamic. O trece M.S. Regelui, care o citește cel dintâi. Apoi o ia spre citire generalul Averescu.

Fără a se face în consiliu o traducere completă a ei, președintele Consiliului de Miniștri spune că sunt condițiuni noi, pe care le cere inamicul a se admite și a se da răspunsul până marți, 20 februarie, ora 12. Explică apoi că acceptarea trebuie făcută în scris înainte de începerea tratativelor și că acceptarea acestor condiții este o condiție *sine qua non* a trimerii delegaților pentru a discuta celelalte condițiuni de pace.

Cerându-i-se a arăta în ce constau noile condițiuni, președintele Consiliului le rezumă astfel:

Pe lângă cedarea întregii Dobroge, să se mai admită:

Principiul rectificării de graniță dinspre Austro-Ungaria, care rectificări se vor preciza în discuțiunile dintre delegați;

Să se demobilizeze îndată opt divizii din armată, armata română ce mai rămâne servind ca trupă de poliție la granița dinspre Rusia;

Să se permită trecerea de trupe austro-ungare prin Moldova și Basarabia, spre a merge în Ucraina;

Ofițerii înțelegerii să părăsească România, promițându-li-se asigurarea repatrierii.

Generalul Averescu lămurește că aceste noi condițiuni sunt contrarii declarațiilor formale făcute lui, și anume că nu se ating de armată și că nu cer nici demobilizarea ei. Ele par inacceptabile și pun din nou toată chestiunea în discuție.

Ion I.C. Brătianu spune că nu se mai miră de aceste noi condițiuni, de când a văzut modul cum au început a trata inamicii. Cele mai dureroase sunt rectificările de fruntarii, al căror principiu din nenorocire a fost deja admis prin cedarea Dobrogei. La celelalte trebuia să ne așteptăm, precum și la altele ce vor mai veni. De aceea am fost convingși că, în afară de rezistența armată și întrucât se exclud cei de la București, e mai bine a se cere inamicului să-și formuleze toate condițiile, spre a le accepta fără discuție cu cea mai energică protestare morală, singura ce se mai poate face față de un dușman brutal și răzbunător. Pentru o rezistență armată, vom da tot concursul nostru guvernului.

Take Ionescu spune că noile condiții propuse de germani nu schimbă fondul situației, că trebuia chiar să ne așteptăm la dânsule. Era imposibil să ne închipuim că austro-germanii vor lăsa armata română mobilizată și că nu vor lua tot felul de așa garanții în contra noastră.

D-sa se așteaptă și la alte condiții, ca de exemplu păstrarea de garnizoane în țară. De aceea, acum ca și înainte, d-sa nu vede decât plecarea din țară în urma luptei sau acceptarea tuturor condițiilor impuse de vrăjmaș. Recunoaște însă că situația s-a înrăutățit, căci după ce s-a spus țării și lumii că primim cedarea Dobrogei și a trecătorilor din Carpați, s-ar părea curios că ne hotărâm pentru continuarea războiului din cauza condițiilor ce ni se impun. Deja, după d-sa, era curios să declarăm că nu ne mai putem bate pentru unitatea națională, dar ne putem bate pentru integritatea teritorială.

Generalul Averescu răspunde că consideră aceste condițiuni ca umilitoare și atât de grave, încât roagă a nu se lua o hotărâre, mai ales că asupra unicei condițiuni ce se pusese de inamic ca condiție *sine qua non*, guvernul a răspuns deja și cere a se ține un nou Consiliu de Coroană.

Maiestatea Sa Regele aprobă ținerea acestui Consiliu pentru a doua zi, luni, 19 februarie, la ora 10 a.m.

Sedința se ridică la ora 1 p.m., rămânând ca, fără altă convocare, Consiliul să se întrunească a doua zi.

[N. Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui război*, p. 198-201]

60. 18 februarie/3 martie 1918, Iași, Însemnări ale lui Constantin Argetoianu despre desfășurarea celui de-al Doilea Consiliu de Coroană

Regele, mult mai calm ca în ziua precedentă, a deschis ședința expunând Consiliului că-l convocase pentru a-l pune în curent cu cele întâmplate după ridicarea primei ședințe. Generalul Averescu a citit textele telegramelor primite și trimise, iar Regele a explicat că în conformitate cu hotărârile Consiliului de Coroană aprobase propunerile guvernului său. Brătianu a brodat o altă variantă pe tema cuvântării ținute în ajun, din care n-a reținut decât imaginea cu „mâna pe sabie” și insinuarea avantajelor unui guvern Marghiloman.

Insistența lui Brătianu a deșteptat în fine bănuielile lui Take Ionescu. Ideea unui guvern Marghiloman îl înnebunea. Ura el pe nemți, dar această ură nu era nimic pe lângă aceea pe care o nutrea împotriva lui Marghiloman. Să-i rădă Marghiloman în nas, să-i vorbească de sus și cu milă, să-l dojenească pentru ușurința politicii sale, să-l umilească, să-l batjocorească, să-l

calce în picioare! Nu, nu, nu! Aceasta nu se poate. Și-a adunat toată elocința lui, a făcut apel la toate resursele dibăciei sale și într-o vehementă improvizație a demonstrat imoralitatea unui apel la serviciile unui om care pierduse dreptul de a sluji țara și dinastia. A fost atât de impresionant, încât toreadorul Brătianu a tăcut și n-a mai avut nevoie nici Averescu să mai adauge ceva. Așa s-au petrecut lucrurile, nu cum le povestește dl Iorga, după amintirile lui Brătianu puse la punct în vederea posterității.

Consiliul nu putea la urma urmelor decât să ia act de cele îndeplinite de guvern. Era pe punctul să o facă, când o telegramă a fost adusă în Consiliu prim-ministrului. Averescu și-a pus monoclu și a început să citească pentru el. O tăcere mormântală ne cuprinse pe toți; simțeam instinctiv cu toții că peticul de hârtie din mâinile lui Averescu ne aducea o veste rea. Generalul citea și strâmba din nas; citeam și noi pe fața lui o adâncă nemulțumire. După ce a sfârșit citirea a întins hârtia Regelui, care a citit-o și el, în aceeași tăcere a tuturor. Amuțisem cu toții; ce pahar ne mai aștepta?

În fine, după câteva cuvinte șoptite între Rege și Averescu, acesta dete citire următoarei telegrame:

Excelenței sale Generalului Averescu, Iași

Scrisoarea Excelenței voastre ne-a sosit. Cu mulțumire deducem dintr-înșă că guvernul român s-a hotărât să primească propunerile noastre. Pentru a evita urmările încetării armistițiului este necesar a se intra în tratative pentru prelungirea lui, și anume înainte de marți, ora 12 din zi. Condițiune pentru prelungirea armistițiului este iscălitura prealabilă a declarațiunilor ce urmează de către un reprezentant al guvernului român;

România cedează Puterilor Aliate Dobrogea până la Dunăre. Pentru rezervarea unei legături a României cu Marea Neagră se va avea grijă;

Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria, în principiu, se primesc; Tot astfel măsurile pe teren economic corespunzătoare situațiunii.

Pe motive militare, suntem nevoiți a mai cere următoarele:

Armata română va demobiliza de îndată cel puțin opt divizii.

Conducerea demobilizării se va face de comun acord între Comandamentul Superior al Grupului de Armate Mackensen și Comandamentul Superior Român.

De îndată ce se va restabili pacea între Rusia și România, se vor demobiliza și celelalte părți ale Armatei române, întrucât nu vor fi necesare pentru serviciul de siguranță la frontiera dinspre Rusia;

Guvernul român se obligă de a susține din răspuneri transportul de trupe ale Puterilor Aliate, prin Moldova și Basarabia, spre Odessa, din punctul de vedere al transporturilor pe calea ferată;

Ofițerii Antantei vor trebui concediați de îndată. Se asigură libera lor trecere.

Aceste tratative pot avea loc la Buftea. Așteptăm de urgență răspunsul când va trebui să se găsească în gara Focșani trenul special pentru împuternicitul guvernului.

(ss) v. Kühlmann, Conte Czernin
(p. conf.)

Șef de Stat-Major al Corp. I Rez.

(ss) Lt.-col. v. Kuhnhardt
tradus de (ss) Colonel Ressel

Demobilizarea armatei atingea pe generalul Averescu în coardele lui cele mai sensibile. Amorul său propriu personal mai era jignit și prin faptul că, bizuindu-se pe declarațiunile lui Mackensen, afirmase sus și tare că inamicul nu se va atinge de armată și se lăudase cu neștirbirea forțelor noastre militare ca de un succes obținut de la general la general. Am avut impresia

că clauza demobilizării l-a afectat mai mult ca aceea a cedării Dobrogei. Aș fi priceput, dacă Averescu ar fi fost în ideile noastre; pentru noi care nu contam decât pe victoria Aliaților și pe pacea generală, un minus de armată, la sfârșitul războiului, se înfățișa mult mai supărător decât un minus de teritoriu. Dar pentru cei care socoteau că toate s-au sfârșit și că victoria nemților cel puțin asupra noastră era definitivă, ce putea însemna un număr de divizii mai mult sau mai puțin? Cu toate că generalul Averescu nu mai credea în posibilitatea unei viitoare ofensive românești, noua condiție a demobilizării ce i se impunea l-a zdruncinat ca și când ar fi crezut în această posibilitate. Ce contraziceri se ivesc și în spiritele cele mai clare!

După citirea telegramei, prim-ministrul a declarat Consiliului că noile condițiuni ce se impuneau *sine qua non* schimbau cu totul aspectul păcii propuse și că întreaga problemă trebuia examinată *da capo*, în această parte a dezbaterilor, darea de seamă Brătianu-Iorga se apropie mai mult de realitate. Într-adevăr, Brătianu a luat cuvântul și a susținut că de vreme ce se primise condițiunea cedării Dobrogei, celelalte condițiuni nu puteau fi declarate ca inacceptabile, oricare și oricât de dureroase ar fi ele. Că față de pretențiile continuu crescânde ale inamicului, revenea la propunerea sa inițială de a se cere condițiile în bloc, pe care Centralii voiesc să ni le impună, și să se primească fără discuție. Concluzia lui Brătianu a fost că de vreme ce Averescu se angajase în acțiunea păcii, trebuia să o continue până la sfârșit.

Nu știu dacă în legătură cu atât de tragice împrejurări se poate întrebuița cuvântul „p-trecere”. Dar nu găsesc altul pentru a exprima simțămintele mele ascultând unul după altul pe Averescu și pe Brătianu. Deși pacea [o] voiau amândoi, se schimbaseră deodată rolurile. Deodată Averescu făcea mutre și nu mai voia să semneze nimic, și Brătianu – opozantul din ajun – îl conjura să nu se dea înapoi și să primească orice condiție! Șiretul vulpoi își da seama că o pace *refuzată* de Averescu și semnată de Marghiloman ar fi fost un dezastru care i-ar fi încurcat socotelile. I-a venit în ajutor și Take Ionescu, de frica lui Marghiloman, cerând[u-i] și el lui Averescu să primească orice condiție, de vreme ce se respinsese soluția rezistenței până la ultimul om. Căci la această soluție nu se mai gândea nimeni, nici chiar cei care nu voiau să treacă prin furcile nemților.

Regele Ferdinand tăcea, uitătura lui era ca pierdută, se gândea departe – poate înapoi, poate înainte – și-și lăsa degetele să ciocănească agale masa, ca un pianist rătăcit pe clapele unui invizibil pian. Prințul Carol sta, asculta și nu spunea nimic.

Generalul Averescu a declarat în cele din urmă că situațiunea era prea gravă ca să poată lua o hotărâre în pripă. Cerea vreme de gândire și ruga Consiliul să nu încheie nimic, iar pe Rege să mai încuviințeze un al treilea Consiliu de Coroană pentru a doua zi, când dânsul va fi în măsură să dea răspunsul său. Regele a consimțit și ședința a fost ridicată, fixându-se cea următoare pentru luni, 19 februarie, ora 10.30 a.m., fără o nouă convocare a membrilor prezenți.

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 182-185]

61. 19 februarie/4 martie 1918, Iași, Generalul Alexandru Averescu despre reuniunea Consiliului de Coroană care a dezbătut conduita României în contextul ultimatumului Puterilor Centrale

19 II. La Consiliul de Coroană de azi, au fost chemați: generalii Prezan, Văitoianu și Grigorescu, fără știrea guvernului. O adevărată anomalie. Joacă șoarecii pe masă, deși biata pisică este acasă.

În primul consiliu de coroană, Brătianu și-a exprimat mirarea că nu vede și generalii. I-am răspuns că atât cât știu, la nici un consiliu de coroană nu au fost chemați generali. Acum însă,

întâmplător, în minister se găsesc trei generali (Culcer, Iancovescu și cu mine), pe câtă vreme înainte nu era niciunul! Se înțelege, a tăcut din gură; totuși rezultatul a fost că astăzi s-au chemat generalii. Nu este a se conchide că Brătianu guvernează și când este afară din guvern?

Regele a făcut o expunere aproape plângând, conchizând că trebuie să ne supunem împrejurărilor și că din sacrificiul ce facem poate va ieși recompensa meritată.

Eu am arătat că condițiunile sunt foarte grele, dar că o rezistență ar fi totuși mai dezastruoasă. Am arătat concluzia la care am ajuns, consultând[u-i] pe generali.

Prințul Carol ia cuvântul și spune că, deși nu este constituțional, din partea Reginei declară în numele femeilor române că este trist că nu se rezistă până la ultima extremitate și se speră că se va găsi un bărbat de stat destul de patriot care să[-l] împiedice pe Rege de a semna o astfel de pace. Regele l-a mângâiat și a spus câteva cuvinte pe care nu le-am înțeles.

S-a ridicat ședința; atunci generalul Prezan, fără a fi întrebat, ia cuvântul și spune că armata a fost chemată și declară, în numele ei, că este gata a-și face datoria, până la ultima extremitate.

Am observat numaidecât că sunt convins de aceasta și sunt sigur că și-o va face, indiferent de persoana care ar fi în capul guvernului. G-ralul Prezan a răspuns: cu siguranță! Foarte curioasă această intervenire a generalilor neîntrebați. Se pregătise ceva, dar nu a reușit.

[I-]am strâns pe miniștri într-un colț și am spus că noi trebuie să părăsim guvernul. Toți am fost de acord. Am intrat la Rege și i-am spus că în urma declarațiunilor Prințului Carol, noi nu mai putem sta la guvern, găsindu-ne între două politici!

Regele a exclamat foarte consternat:

– Mă părăsiți și Dvs.? Lăsați toată răspunderea asupra mea?

– Sire, noi nu vă părăsim, dar nu voim să fim crezuți de nepatrioți, atunci când facem dovadă de cel mai mare patriotism și de o abnegație fără margini!

Da, dar nu luați în seamă avântul tinereții.

Am revenit asupra demisiei și am plecat la consiliul de miniștri, unde mi-am găsit colegii foarte agitați. Cu mare greutate, i-am liniștit; cei mai agitați erau generalii Culcer și Iancovescu. Mult mai liniștit și mai obiectiv a fost Matei Cantacuzino.

Ne-am promis să rămânem și am promis că voi face o expunere lămurită la Cameră, pentru ca să se știe situațiunea noastră.

[Mareșal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 256-258]

62. 19 februarie/4 martie 1918, Iași, Desfășurarea celui de-al treilea Consiliu de Coroană pentru fixarea politicii poziției României față de perspectiva păcii separate¹

La acest consiliu iau parte toate persoanele care au participat la cel de al doilea Consiliu în ziua de 18 februarie, mai puțin ministrul de Agricultură și Domenii, C. Garoffid, a cărui lipsă se lămurește prin declarația de mai la vale a președintelui de Consiliu. Mai iau parte la Consiliu și generalii C. Prezan, E. Grigorescu și Arthur Văitoianu.

M.S. Regele comunică cum că guvernul i-a făcut cunoscut că primește toate condițiile pe care le-au formulat inamicii și că va trimite chiar în astă-seară delegați pentru începerea tratativelor de pace la București. Suveranul adaugă că în noaptea aceasta sufletul său a încercat cea mai mare suferință morală din viața lui, dar că totuși speră că din cenușa de astăzi va răsări mâine, pentru vrednicul său popor, o floare demnă de el.

Generalul Averescu, președintele Consiliului, arată că guvernul, discutând toate condițiunile impuse de inamicii pentru a se putea începe tratările de pace, le-a primit și că a făcut cu-

¹ Ședința a început la ora 10.00 și s-a încheiat la ora 13.00.

noscut M.S. Regelui această decizie. El crede că trebuie să încheie pacea, căci pentru aceasta a venit la guvern și fiindcă în ea se vede scăparea Dinastiei și asigurarea Basarabiei, căci contele Czernin i-a declarat că ne va ajuta diplomaticeste în această chestiune.

Ion I.C. Brătianu răspunde președintelui Consiliului că încă de ieri i-a spus că, de vreme ce a plecat pe drumul cesiunilor teritoriale, care sunt cele mai dureroase, trebuia să se aștepte la noile cereri.

Generalul Averescu, întrerupând, dă a se înțelege că scopul luării guvernului de către d-sa era de a încheia pacea.

Ion I.C. Brătianu răspunde că nu ar fi voit să atingă măcar această chestiune, dar fiindcă președintele Consiliului o deschide, nu poate lăsa să fie vreun echivoc și în consecință este nevoit de a da oarecari lămuriri. Față de ultimatul german, guvernul ce prezida s-a retras, deoarece membrii Partidului Conservator [Democrat] erau de părere de a refuza orice început de tratative și a reîncepe imediat conflictul armat, iar membrii liberali credeau că, deși nu puteau în niciun caz semna ei o pace, chiar relativ ușoară, pentru a câștiga însă timp, în care evenimentele noi, mai favorabile, s-ar putea ivi, să se facă negocieri cât mai lungi, care totodată să arate tuturor intențiunile adevărate ale inamicilor. Aceste sondări puteau fi începute de guvern așa cum era el constituit, rămânând ca la sfârșitul lor să se hotărască rezistența armată, dacă ea s-ar fi impus. Neputând ajunge în sânul guvernului la o înțelegere asupra acestui punct, ministrul național și-a dat demisiunea, iar liberalii singuri, nefiind cei mai în măsură să asigure maximul de durată unor asemenea negocieri, nu credeau că trebuie să rămână la guvern fără conservatori. De asemenea, conservatorii nu au cerut să formeze ei singuri guvernul de rezistență imediată, care, după convingerea exprimată și de Brătianu lui Take Ionescu, nu se putea face decât de toți împreună.

De altminteră, în Consiliu, precum și M.S. Regele, Brătianu a declarat nu numai că el nu va semna niciodată o pace separată, dar că, oricare ar fi împrejurările, nu ar putea sfătui încheierea unei păci, în care nu s-ar respecta aceste trei condiții esențiale: Regele și Dinastia, integritatea teritoriului – admițând discuție numai pentru partea din Dobrogea dobândită în 1913 – și independența și onoarea țării și a armatei.

Din convorbirile avute cu generalul Averescu, fiind asigurat că d-sa împărțase în totul aceste convingeri, precum și hotărârea de a menține legăturile cu Aliații, considerând negocierile și eventual pacea separată ca necesități dureroase ce vor fi reparate la pacea generală, Brătianu [I-] a sfătuit pe M.S. Regele să însărcineze pe generalul Averescu cu formarea guvernului în scopul de a începe tratările în condițiile astfel admise de d-sa. Dacă prin tratări s-ar ajunge la respectarea acestor trei condițiuni, atunci să se examineze din nou dacă împrejurările impun încheierea unei păci separate, în orice caz dăunătoare, și care fără aceste condițiuni nu se poate concepe. Pentru această operă, Brătianu comunicase generalului Averescu că d-sa dispune de trei avantagii: întrucât nu-și va colora ministrul prin militanți politici, nu va avea de luptat cu patimi de ordin intern. Mai puțin colorat în ochii dușmanului, va putea prelungi mai mult negocierile fără a fi suspectat din prima zi. Fiind general, va da mai clar impresia că pacea nu se va admite în orice condițiuni.

Textual, sfătuisse pe generalul Averescu „să nu-și lase sabia în anticameră pentru asemenea negocieri”. În aceste condițiuni s-a format noul guvern și președintele Consiliului le-a recunoscut când la consfătuirea parlamentară a declarat că va continua politica fostului guvern.

Generalul Averescu, întrerupând, confirmă exactitatea celor de mai sus, iar în ce privește legăturile cu Aliații și caracterul provizoriu al păcii, arată că, deoarece ministrul de Agricultură, d. Garoflid, manifestă păreri contrarii acestora, i-a supus demisiunea M.S. Regelui. D-sa însă consideră că în ce privește condițiunile impuse pentru pace, evenimentele s-au schimbat.

Ion I.C. Brătianu răspunde că evenimentele sunt tot cele care erau sau se prevedeau în momentul fixării condițiunilor. Dar nu este vorba acum de incriminări sau de critice. Ele sunt

zadarnice. Condițiunea esențială, „cedarea Dobrogei”, trebuia să facă imposibilă încheierea păcii. Acum că s-a comunicat inamicului acceptarea ei, se discută în zadar noile condițiuni, care erau de așteptat, ca și multe altele ce vor veni. Dacă nu s-a admis soluția rezistenței și s-a dat și inamicului această convingere, orice discuție este inutilă. Rămâne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor de la București, care, prin încrederea ce inspiră dușmanilor, vor obține condițiuni mai ușoare, sau renunțarea la orice discuție, ca cea mai energică protestare morală.

Take Ionescu, referindu-se la tot ce a spus în precedentele Consilii, declară că odată ce s-a apucat pe calea tratării păcii, nu are nimeni de ce să se mire că mereu se impun condiții noi și grele. Odată ce nu s-a admis rezistența armată, așa cum o voiau conservatorii, totul este o urmare fatală.

În ce privește chemarea la guvern a celor de la București, d-sa o crede inutilă și periculoasă. Inutilă, fiindcă condițiile vor rămâne aproximativ aceleași; periculoasă, fiindcă va da lumii impresia că România trece de partea vrăjmașilor ei de azi. Noi avem doi vrăjmași: cel din afară și cel dinlăuntru. Ne-am închinat înaintea celui din afară; de ce să ne închinăm și dinaintea celui dinlăuntru?

Aș fi înțeles ca M.S. Regele să se fi adresat celor din București la retragerea guvernului național. Ar fi fost o umilință față de vrăjmașul intern, însă în speranța că umilința față de cel extern va fi mai mică. Acum însă faptul de a se adresa la cei din București n-ar avea decât un rezultat, și anume acela ca Regele să se umilească de două ori.

Principele moștenitor Carol rostește cu o voce tare și foarte emoționat următoarele cuvinte: „Faptul, pe care îl săvârșesc, știu bine că nu este constituțional. Totuși cred că este bine ca în această zi să se mai audă un glas. Am fost rugat ca în numele Reginei și al femeilor române, unite în același gând cu ostașii, și care formează astfel aproape totalitatea națiunii, să protestez împotriva hotărârii luate astăzi. Sper că în această țară se va găsi un om de stat care [il] va ajuta pe Rege să nu iscălească o pace înjositoare.

M.S. Regele nu a spus nimic, ci numai cu un gest de mână spre piciorul fiului său a avut aerul de a-i fi înțeles durerea, fără a-l aproba.

În urmă, generalul Prezan, șeful Marelui Stat Major al armatei, a declarat, în numele oștirii, că aceasta are și voința și puțința de a lupta, și ca să se judece mai bine simțămintele ei, arată că, chiar după încheierea armistițiului, trupele noastre au tras cu tunul o noapte întregă la Târgu Ocna.

Generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei 1, declară Regelui că oștirea de sub comanda sa, ofițeri și soldați, sunt totdeauna gata la ordinele Regelui ei.

[N. Iorga, *Acte privitoare la istoria marelui război*, p. 201-204]

63. 19 februarie/4 martie 1918, Iași, Notații ale lui Constantin Argetoianu despre a treia ședință a Consiliului de Coroană

Dacă atmosfera primului Consiliu de Coroană a fost tragică, dacă atmosfera celui de-al doilea a fost greoaie și în prima lui parte de curată plictiseală, aceea a ultimului Consiliu a fost numai de patimă și de fierbere politică. Regele, care capitulase înaintea Reginei (și prin urmare a lui Știrbei) și care își da seama de toată incorectitudinea, aș putea zice de toată lașitatea purtării sale față de Averescu, a deschis ședința foarte enervat; îl pridideau întruna lacrimile, și după ce a comunicat Consiliului că poftise și pe comandanții Armatei fiindcă condițiunile inamicului conțineau și demobilizarea unităților noastre, a adus la cunoștința celor prezenți că guvernul

său hotărâse să primească toate condițiunile impuse pentru încheierea păcii. Averescu, fără să facă nicio observațiune cu privire la prezența generalilor, a confirmat cele spuse de Rege cu privire la acceptarea condițiunilor inamicului.

A luat apoi cuvântul Brătianu, întrerupt de câteva ori de Averescu și după Brătianu, Take Ionescu și de data asta foarte scurt și precis. N-a mai domnit însă calmul din precedentele ședințe și discuțiunea dintre Averescu și Brătianu a fost mai mult decât acră. Brătianu a luat-o de sus, parcă ar fi fost el pe soclul învingătorului; Averescu, enervat și el de tot ce vedea și de tot ce începuse să simtă și să se puie la cale împotriva lui, i-a tăiat efectele reamintindu-i destul de brusc *că-i cedase locul ca să încheie pace*. Cu o rea-credință demnă de Bizanț, Brătianu, prins în propriile sale abilități, a început să taie fire de păr în patru, că era pentru pace, dar pentru o pace fără nicio concesiune teritorială și fără nicio atingere de dinastie și de armată. „Fă-o dumneata, pacea asta!” l-a întrerupt din nou generalul. „Eu niciodată nu voi semna o pace separată”, a replicat Brătianu care adoptă, conștient sau inconștient, metoda preconizată de Take înainte de Crăciun: pacea era în sac, de ce nu ne-am ridicat împotriva ei? Ea tot se face – de ce nu ne-am lăpăda de ea?

În tot timpul cât au vorbit Brătianu, Take Ionescu, Averescu – generalii au stat liniștiți pe scaunele lor, iar prințul Carol, la dreapta Regelui, se frământa pe al lui. Deodată s-a sculat în picioare și cu o voce parcă voia să fie auzit prin ușă din odaia de alături, a răcnit: „Ceea ce se face este o infamie, și sper că se va găsi în această țară un om de stat destul de patriot ca să împiedice pe Rege să semneze această pace!” Și a stat jos. Acestea au fost cuvintele exacte ale prințului, notate imediat de mine la fața locului. Textul Iorga-Brătianu a amplificat și aranjat, *ad usum Delphini*¹ de data asta! Efectul a fost dezastruos. Regele era jenat, cu mâna tapota genunchiul fiu-său și aplecându-se spre dânsul i-a mormăit ceva la ureche. Brătianu și Take Ionescu își dădeau seama că „vlăstarul” sărise dincolo de cal. Până și generalii se uitau unul la altul și nu știau ce atitudine să ia. Instrucțiunile șmecherilor nu merseseră într-adevăr până la împiedicarea păcii (pacea o voiau toți!) și ieșirea prințului, în planul lor, trebuia să aibă drept obiectiv pe Averescu, nu pacea!

Singurul calm și nepăsător a rămas Averescu. N-a spus o vorbă, n-a făcut un gest. Ba da, unul: și-a fixat monoclul în ochi și a privit lung la prinț, care, odată isprava făcută, părea că se mira și el de ce făcuse. După o scurtă tăcere, s-au ridicat pe rând generalii ca să asigure pe Rege că armata era gata să lupte, că spiritul armatei pe aici, că spiritul armatei pe dincolo – nu mai ieșeau din spiritul armatei în care se încurcaseră. Generalul Grigorescu s-a mai încurcat și cu o sută de mii de baionete pe care se așezase care, care... și nu ieșea din care. Era bietul om înnebunit de galonul de general de corp de armată – și toți visau numai succesiunea lui Averescu, nu la guvern, dar în fruntea oștirii!

Regele a ridicat ședința fără nicio încheiere din partea Consiliului. Averescu a urmat pe Rege în cabinetul său și i-a oferit pentru a doua oară demisia ca urmare a nesocotitei ieșiri a principelui moștenitor. Pentru a doua oară, Regele i-a respins-o rugându-l să puie gestul prințului în socoteala tinereții sale și a indignării destul de naturale față de grele condițiuni impuse de inamic. Pentru a doua oară, Averescu a făcut greșeala să nu persiste în demisia lui.

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 182-185]

¹*Ad usum Delphini*, pentru folosința (uzul) Delfinului. Le Dauphin (Delfinul) reprezenta titlul dat fiului mai mare al regelui Franței. Prelații Bossuet și Huet, primind sarcina să se ocupe de educația moștenitorului regelui Ludovic al XIV-lea, au elaborat lucrări din clasicii Antichității din care au omis pasajele licențioase sau frivole, considerate inadecvate pentru educația viitorului monarh.

64. 19 februarie/4 martie 1918, Însemnări ale lui Nicolae Iorga referitoare la situația grea a României

D-na Procopiu¹, doamnă de onoare, și fiica cea mai mare a lui Delavrancea² vin dis-de-diminează să-mi spuie că situațiunea s-a schimbat iarăși. Germanii au făcut cereri noi și mai grele, care stau să fie primite. E vorba de rectificări de frontieră la Broșteni, la Moinești, la Valea Jiului, la Severin, la Baia de Aramă, la părăsirea Dunării, de condominiu în Dobrogea, de trecerea pe la noi austro-germanilor spre Odessa. Averescu le primește. Ele se îndoiesc de motivele lui. Îmi cer să fac ceva.

Răspund că e un singur mijloc de a lucra: prin Parlament, dar acolo Brătianu are majoritatea. Să meargă la el d-na Procopiu. După atitudinea lui în ultimele șapte luni, nu pot să reîncep relațiile politice cu un om care și-a ascuns de mine toată acțiunea politică.

Scriu Regelui scrisoarea următoare:

Sire,

Un umil ajutor în zile grele al Maiestății Voastre și al Dinastiei îndrăznește astăzi să aducă, biruind orice opunere a unor sentimente firești la orice om, un sfat sincer, care nu i s-a cerut.

Ne găsim fără puțința unui ajutor al prietenilor, înaintea amenințării unui dușman care nu voiește să ne cruțe. Dar ne găsim și fiecare înaintea răspunderii față de acest admirabil popor al tuturor sacrificiilor și răbdărilor și înaintea judecării urmașilor, care ne vor întreba ce am făcut cu moștenirea înaintașilor noștri. Ne găsim și înaintea tradițiilor acestei Țări, despre care ca istoric pot vorbi.

În aceste tradiții nu stă acceptarea unor condiții de pace rușinoase. Strămoșii noștri au preferat moartea acestei umilinți. Soldații Maiestății Voastre nu merită să fie supuși unei capitulări fără luptă. Și cu nimic nu ne vom putea îndreptăți față de cei după noi, dacă le-am primi.

Din atâtea prilejuri pe care le-am avut de a cunoaște marea inimă a Maiestății Voastre, știu că Maiestatea Voastră nu poate cugeta altfel.

Ce e mai bun în această țară cere răspingerea, orice s-ar întâmpla, a condițiilor care ni se pun astăzi și mai ales a celei care privește sfâșierea, fie ea numai provizorie în gândul nostru, a pământului Țării. Atâția generali sunt de părerea pe care, din motive pe care nu le pot sonda, nu o împărtășește acela din care Maiestatea Voastră a făcut principalul ei sfetnic³.

Putința oricărei manifestații îmi lipsește astăzi. Viața liberă nu există și reprezentanții ei sunt sub steaguri; iar om al comploturilor și apelului la pasiunile populare, care, odată pornite, nu se mai pot stăpâni, nu sunt. De aceea mi-am îngăduit să-mi iau această cale pentru a face să pătrundă la Maiestatea Voastră ceva din sufletul chinuit al României care așteaptă de la Maiestatea Voastră ca, după pagina de suferinți și glorie, să nu se strecoare una care le-ar întuneca.

Am zis, și față de Maiestatea Voastră, ca și față de Țară, am salvat sufletul meu.

Rămân al Maiestății Voastre prea supus și plecat

N. Iorga⁴

¹ Irina Procopiu (1873-1954), doamnă de onoare a principesei, ulterior a reginei Maria (1914-1938). Cunoscută pentru însemnările publicate sub titlul *Pagini de Jurnal (1891-1950)*, traducere și note Georgeta Penelea-Filiti, Polirom, Iași, 2016.

² Este vorba de Cella Delavrancea, fiica prozatorului și omului politic Barbu Ștefănescu Delavrancea. Maria Cella Delavrancea-Lahovari (1887-1991), pianistă, scriitoare și profesoară română de pian, fiica cea mare a scriitorului Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918), soră a arhitectei Henrieta Delavrancea (1897-1987), membră a cenaclului lui Eugen Lovinescu. Căsătorită cu Viorel Virgil Tilea în timpul Primului Război Mondial, de care a divorțat, apoi cu Aristide Blank de care, de asemenea, a divorțat, apoi cu Philippe Lahovary. Una din apropiatele Reginei Maria. În anii '30 a avut o celebră relație amoroasă cu filosoful Nae Ionescu (1890-1940).

³ Generalul Alexandru Averescu.

⁴ Originalul la Arhivele Naționale, Fond Casa Regală. Documente oficiale, dosar 3/1918 din 19 februarie.

Sunt chemat la Regina la ceasurile 12 și jumătate. Aflu pe d-na Procopiu, pe d-na Lahovari¹, care e cu ochii plânși. Cea dintâi mă întreabă de ce *n-aș lua eu răspunderea*. Îi arăt totala mea lipsă de prieteni și de cunoștință a mecanismului de Stat cu care aș avea să lucrez.

Ies de la Regina generalii Grigorescu și Văitoianu. Ambii cred rezistența posibilă și dorită. Grigorescu spune că ei ascultă de Averescu numai pentru că el vorbește încă în numele Regelui.

La Regina e și prințul Carol. Condițiile sunt în adevăr cele de mai sus, deși Duca pretinde a fi văzut textul lor, care prevede vag rectificări ce ar rămâne să fie discutate. La Răcăciuni, unde, cu vizibila dezaprobare a Reginei, a mers Regele, după dorința lui Czernin – eu îmi arăt părerea că acesta putea fi primit la Iași mai curând – i s-a arătat o scrisoare a Împăratului Austriei și Czernin a adaus că, dacă pretențiile din ea nu sunt primite, *cei doi împărați vor părăsi pe Regele și întreaga lui Dinastie soartei lor*. (Delavrancea îmi va spune după-amiază că s-ar fi pus în perspectivă împărțirea țării între bulgari și unguri.) [...]

Regina m-a făcut să vin pentru a-mi fi vorbit într-o zi ca aceasta².

La 2 și jumătate, sfătuire la Cameră, după dorința unui grup de deputați și contra voinței lui Morțun, care voia să amâne pe a doua zi.

Prezidează Porumbaru. Dintre miniștri, Argetoianu, Culcer, Iancovescu.

Deputați puțini. Germanofili, care azi-dimineață mi se spune că erau contra condițiilor draconiene ale Germaniei, cerând lămuriri, sunt toți de față. În frunte, demonstrând, foștii aderenți și acoliți ai lui N. Filipescu³, dr. Cosma și Luca Elefterescu. Pentru Bădărău e prezent și N. Cananău. Unii din parlamentari au niște măști de asasini și sunt gata în orice moment să arate pumnii și să urle.

Argetoianu e pentru primirea oricăror propuneri germane. E vorba doar de o situație provizorie. Înving Aliații – dar nu definitiv – toate se pot schimba. Înving germanii – *e o poliță trasă asupra lor*. În orice caz, acum, când nu se mai poate să plece Regele, miniștrii, Parlamentul, când situația e schimbată prin intervenția Centralilor în Ucraina, se păstrează *măcar ființa morală a Statului român*. Navigăm pe un fluviu periculos: deci, *când de malul drept, când de malul stâng*.

Protestează, foarte nobil înduioșat, Penescu, amintind de sacrificiul vieții fiului său. Apoi Leonte Moldovanu⁴, care, spuind că e mai patriot decât miniștrii, provoacă o violență, dar ridicolă tiradă a ministrului de război⁵, care îl întreabă de ce nu l-a văzut pe front (bunul Leonte explică prin vârsta sa, iar prezența pe front a generalului prin aceea că e îndatorit la aceasta). Urletele steriștilor nu încetează. Când la vorba disprețuitoare a lui Argetoianu pentru literatură, i-am obiectat că și aceea e bună la ceva și, la întrebarea lui de ce nu iau răspunderea, i-am spus că nu răspund decât pentru faptele mele, dar onoarea țării aș putea-o păzi ca oricare alt om de bine, M. Carp m-a apostrofat de ce nu-i aveam grija sub trecutul Minister.

¹ Simona Lahovari „Symki” (1881-1936), fiica lui Alexandru N. Lahovari (1841-1897), iar mama ei a fost Simka, născută Ghermani (1858-1915). Vreme de 30 de ani „Symki” a fost doamnă de onoare a prințesei, ulterior reginei Maria, având multă influență asupra ei.

² Regina Maria doar a menționat că l-a primit pe Iorga la 19 februarie/4 martie 1918, vezi *Jurnal de război*, Editura Humanitas, București, 2015, vol. II, p. 421.

³ Nicolae Filipescu (1862-1916), om politic român, unul dintre liderii marcantți ai Partidului Conservator. A urmat liceul la Geneva și dreptul la Sorbona. Proprietar al ziarului *Epoca*. Deputat și primar al Capitalei (1893-1895). Ministru al agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor (1900-1901), de război (1910-1912), al agriculturii și domeniilor (1912-1913). A militat cu vigoare și consecvență pentru intrarea în război alături de Antanta în scopul unirii Transilvaniei cu România.

⁴ Leonte Moldovan (1865-1943), om politic român, originar din Transilvania, născut în Șinca Veche. În 1886 s-a stabilit în Regat, urmând cursurile universității din București (litere și drept). Activitate în Partidul Național Liberal, pe listele căruia a ajuns în parlament. Primar al Brăilei (1922-1926), președinte al senatului în perioada 19 februarie 1934-15 noiembrie 1935.

⁵ Este vorba de generalul Constantin Hârjeu.

- Nu mi s-a părut că ar fi primejduită.
- Vom discuta.
- Când se va întoarce de la București șeful dvs., dl Stere!¹?
- Nu mi-e șef, nu mi-e șef... E o insinuaere!
- Nu, o afirmație.

Foarte frumos vorbește Delavrancea, atingând și pe Iancovescu întors de pe front *teafăr și voinic*. Arată imposibilitatea morală a cedării față de concesionile ce ni se cer și pe care le enumeră (le are de la Regina). Arată că ai lui se deosebeau de Brătianu prin aceea că respingeau însăși ideea negocierilor, prevăzând unde vor duce.

Dinu Brătianu, practic, pare a se desemna la cedările de teritoriu.

A vorbit și Mărzescu.

Din partea mea arăt că nu teritoriul, nici capetele de oameni nu formează o nație, ci meritele ce li s-au creat prin sacrificiile unora și grija altora de demnitatea și onoarea țării. Planul salvării câtorva pentru ca Țara să fie reprezentată material e o copilărie. Sunt situații care nu se pot accepta, orice ar fi.

Redactez un ultim apel către Rege, în acest cuprins:

Parlamentul neputându-și ține a ședința din cauza lipsei numărului trebuitor, subsemnații membrii ai săi, reprezentând deosebitele părți ale țării și putând da expresie astfel sentimentelor de îngrijorare și durere care mișcă țara în acest moment, când integritatea ei este amenințată, cred de datoria lor să arate că: părerea tuturor oamenilor care au simțul onoarei naționale și care sunt imensa majoritate a țării, de acord în această privință cu întreaga noastră armată biruitoare, este că nu se poate ceda nimic din pământul pe care ni l-au transmis strămoșii noștri și pe care s-a vărsat din nou atâta sânge pentru cel mai legitim ideal.

Și sunt siguri că în fruntea acelor care preferă un suprem sacrificiu unei asemenea abdicări este însăși Maiestatea Voastră, Rege al unei Țări naționale, cu teritoriu intangibil și cu sfinte drepturi.

Ducem această protestare la Palat, cu Delavrancea, Tănase Gheorghiu etc. Ni se spune că, la plecarea, unul voia să-și șteargă iscălitura. Regele lipsea – la plimbare.

Ion Brătianu, Vintilă Brătianu, Duca, Take Ionescu, Mihai Cantacuzino, Cuza² au lipsit.

Totuși Comisiunea trebuie să plece în astă-noapte. Germanii asigură că s-au primit condițiile.

Piccolot îmi spune că la un anume moment se dase Guvernului liberal ordinul de a nu mai ataca prin presă germanii.

Misiunile Aliate, după cererea Germaniei care le acordă salv-conduct, se găsesc să plece.”

[Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, p. 286-292]

¹ Constantin Stere (1865-1896), scriitor, om politic și jurist român. Născut la Ciripcău, în județul Soroca (Basarabia), a participat la activitatea revoluționară, motiv pentru care autoritățile ruse l-au trimis în surghiun în Siberia (1886-1892). S-a stabilit la Iași, unde a absolvit Facultatea de Drept. A urmat o activitate universitară, fiind ales, în 1913, rector al universității ieșene. Concomitent, s-a afirmat ca scriitor, întemeind în 1906 revista *Viața Românească*, și a intrat în Partidul Național Liberal, având un mare rol în conturarea programului acestei formațiuni în care se preconiza un amplu program de reforme. În timpul neutralității s-a pronunțat hotărât pentru intrarea în război a României, alături de Puterile Centrale, cu scopul unirii Basarabiei. Stabilit la București, a editat în vremea ocupației germane ziarul *Lumina*. A avut un mare rol în unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918). După război a activat în Partidul Național Țărănesc, dar în anii '30 s-a retras din activitatea politică.

² Alexandru C. Cuza (1857-1947), văr primar cu domnitorul Al. I. Cuza, om de literă și jurist, profesor de economie politică la Iași. În 1910 a întemeiat împreună cu N. Iorga Partidul Naționalist-Democrat. După război a creat Liga Apărării Național-Creștine, o formațiune de dreapta. Aceasta s-a unit în 1935 cu Partidul Național Agrar Român și a format partidul Național-Creștin. Acest partid, cu Octavian Goga prim-ministru, a fost la guvernare timp de 44 de zile (28 decembrie 1937-10 februarie 1938).

65. 20 februarie/5 martie 1918, Poziția guvernului român referitoare la aplanarea pe cale pașnică a conflictului cu Rumcerod-ul¹

1. Termenii zisei oferte sunt acceptați în forma propusă cu excepția termenului din clauza I prevăzând evacuarea imediată a Benderului.

2. Se va efectua un schimb imediat de prizonieri, eliberând și remițând toți prizonierii ruși din România, în schimbul tuturor prizonierilor români din Rusia, în modul următor:

a) Primul schimb să aibă loc imediat prin remiterea de către Rumcerod a generalului Coandă² și a statului său major, actualmente reținuți în Kiev, precum și a tuturor prizonierilor români actualmente deținuți în Odessa, în schimbul unui număr egal de prizonieri ruși, actualmente deținuți în România;

b) Toate schimburile ulterioare de prizonieri să aibă loc cât mai curând posibil, pe baza unui schimb zilnic de 25% din numărul total de prizonieri deținuți, începând la data pe care Rumcerodul o va stabili, dar care în niciun caz nu va fi mai târziu de 26 februarie/11 martie 1918;

1. O comisie aliată compusă dintr-un membru englez, unul francez și unul american va fi numită în fiecare dintre localitățile următoare: Odessa, Kiev, Moscova și Petrograd în Rusia, Iași și Galați în România. În orice caz de arestare a unor supuși ruși în România sau a unor români în Rusia, condițiile detaliate ale arestării, precum și dovezile sprijinind acuzarea făcută vor fi supuse imediat celei mai apropiate comisiuni aliate, iar dacă această comisiune va hotărî că acuzațiile sau mărturia nu sunt suficiente pentru a hotărî detențiune asupra persoanei arestate, acea persoană va fi imediat eliberată și predată propriei sale țări.

2. Toate fondurile, alimentele și proviziile luate de la comisiile aliate care rechiziționau în Rusia pentru România să fie date imediat înapoi acestor comisiuni; alimentele și proviziile vor fi trimise în România, iar zisele comisiuni aliate vor fi lăsate să rechiziționeze în Rusia alimentele și proviziile care nu se pot procura în Basarabia, necesare subsistenței populației române.

Președintele Consiliului [de Miniștri]

(ss) General Averescu

Notă. La documentul redactat în limba franceză este inserat următorul text:

„Condițiile guvernului român care aduc anumite modificări ale propunerilor noastre de pace sunt acceptate. Imediat ce guvernul român ne va confirma primirea acestui document, considerăm că starea de pace între Rusia și România este restabilă.

Odessa, 5 martie (st.n.)

Președintele Colegiului, (ss) Dr. C. Rakovski³

Vicepreședinte al Colegiului Superior autonom, (ss) Brachévan

¹ Documentul mai este cunoscut și ca „proiectul Boyle”.

² Constantin Coandă (1857-1932), general cu funcții importante în armata română la începutul secolului al XX-lea. În 1902 a fost avansat la gradul de general de brigadă, fiind secretar general al Ministerului de Război și inspector al artileriei. A făcut parte din delegația României la Conferința de Pace de la Paris din 1913. În vara anului 1916 a fost trimis ministru plenipotențiar pe lângă Marele Cartier General rus. După lovitura de stat bolșevică se transferă la Kiev, dar aici este arestat și condamnat la moarte, dar este salvat în ultimul moment de armata germană. A fost prim-ministru al României în perioada 24 octombrie-29 noiembrie 1918. După război a intrat în Partidul Poporului, ocupând fotoliul de președinte al senatului în două rânduri (1920-1922; 1926-1927) și cel de ministru al industriei și comerțului (26 martie-14 iulie 1926).

³ Cristian Rakovski (numele real Krăstio Gheorghev Stancev) (1873-1941), medic, militant socialist, ziarist și diplomat de origine bulgară care a trăit în România și Uniunea Sovietică. A fost președinte al Partidului Social Democrat Român. La declanșarea războiului a fost închis pentru propagandă în favoarea Puterilor Centrale. A fost eliberat de soldații ruși la începutul lunii mai 1917 și transferat în afara României. A fost în trei rânduri prim-ministru al Ucrainei sovietice (noiembrie 1918; ianuarie-decembrie 1919, 1920-1923). A fost trimis al Uniunii Sovietice în Marea Britanie, Franța și Japonia. A fost o victimă a terorii staliniste.

Comisar al Afacerilor Străine, (ss) Ioudorski
Președinte al Rumcerodului, (ss) A. Voronsky
Președinte al Comitetului Executiv, Comandantul-șef
al armatelor revoluționare de pe Frontul de Sud-Vest, (ss) Muraviev
(ss) Lt.-col. I. N. Boyle

[Arh. M.A.E., fond 71/URSS, vol. 133, f. 315-320]

66. 20 februarie/5 martie 1918, București, Telegrama lui Constantin Argetoianu, ministrul justiției, șeful delegației române la negocierile cu Puterile Centrale, adresată generalului Alexandru Averescu, prim-ministru, privind prelungirea armistițiului și plecarea misiunilor militare străine

Nr. 2/E
General Averescu

20 februarie/5 martie
Iași

Am semnat, act găsit, pregătit prelungirea armistițiului pentru 14 zile care începe astăzi marți la miezul nopții. Actul conținea toate clauzele stipulate în puterile mele depline, în plus la numărul 6, clauza următoare: „Trupele române trebuie să evacueze imediat teritoriile Monarhiei Austro-Ungare pe care le ocupă”.

Am cerut să fie redactat un protocol special prin care se menționează că voi semna documentul numai dacă se admite ca această clauză să fie ținută sub rezervă și pentru care solicit să-mi trimiteți urgent instrucțiunile dumneavoastră.

Miniștrii afacerilor externe ai Germaniei și Austro-Ungariei ne cer să începem tratativele de pace imediat, astfel încât terenul să fie pregătit înainte de sosirea lui Mișu, deoarece șederea lor la București este strict limitată. Ei se însărcinează cu pregătirea călătoriei lui Coandă. Kuhlmann m-a rugat, dacă nu avem nimic împotriva, să-l înlocuim pe Blank¹ deoarece va fi foarte greu să i se acorde permisul de trecere prin Germania.

Vor avea loc negocieri la Cotroceni. Vă rog să trimiteți urgent delegații tehnici pentru că problemele economice vor trebui să fie discutate primele.

În problema Basarabiei voi căpăta răspunsul mâine-dimineață. Kühlmann este favorabil ideii libertății noastre de acțiune.

S-a convenit ca negocierile să se desfășoare în secret și ca fiecare document să fie publicat numai atunci când ambele părți vor cădea de acord sau când una din părți o anunță pe cealaltă. Am fost prevenit că actul de prelungire a armistițiului va fi publicat de germani.

Misiunile străine vor fi tranzitate prin Focșani-Predeal-Austria-Elveția, cu trenuri speciale, amenajate confortabil și în componența cărora intră vagoane-restaurant, dar fără dreptul de a coborî din tren pe teritoriul austro-ungar. La fel și pentru oamenii politici români. Vă rog să-mi trimiteți imediat lista cu numărul membrilor misiunilor străine pe grade, precum și numele oamenilor politici români care vor să plece.

¹ Familia Blank a avut un rol foarte important în istoria României. Mauriciu Blank (1848-1929), bancher român de origine evreiască. Fondator al Băncii Marmorosch Blank & Co (1874), a contribuit la finanțarea războiului de independență și a unor lucrări de infrastructură în București și în țară, cum ar fi construcția de căi ferate. A investit, de asemenea, în diferite ramuri industriale din România. A propus premierului Ion I.C. Brătianu trimiterea tezaurului în Marea Britanie și nu în Rusia. Fiul său, Aristide Blank (1883-1960), a preluat afacerile familiei în 1914. După război, Banca Marmorosch Blank a devenit una dintre cele mai puternice instituții de credit din România. Aristide Blank a fost un apropiat al regelui Carol al II-lea, dar prăbușirea băncii în 1931 a reprezentat o grea lovitură.

Vă rog, de asemenea, să organizați serviciul poștal zilnic. Firul telefonic direct cu Iașul va funcționa începând de mâine.

Argetoianu

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 232]

67. 21 februarie/6 martie 1918, Odessa, Procesul-verbal în vederea aplanării pașnice a conflictului ruso-român

M.A.E. 21 februarie/6 martie 1918

Colegiul superior autonom, Rumcerodul, Consiliul Comisarilor Poporului al provinciei Odessa, Comitetul Executiv al Sovietelor declară că ei consideră aplanat conflictul armat între Rusia și România pe baza condițiilor propuse în răspunsul nostru din 24 februarie 1918 [stil nou] și pe baza modificărilor introduse de guvernul român, conform declarației scrise semnate de domnul general Averescu, președintele Consiliului de Miniștri al Regatului Român. Luăm în același timp în considerare declarația verbală a domnului [locotenent]-colonel Boyle, că schimbul de prizonieri ruși și români se referă la toți prizonierii, fără excepție.

Având încredere în aceasta, semnăm prezentul proces-verbal.

Odessa, 5 martie 1918 (st.n.)

Președintele Colegiului Superior Autonom, (ss) Dr. C. Rakovsky
Vicepreședinte al Colegiului Superior, comisar al Afacerilor Străine, (ss) Brachévan
Președinte al Rumcerodului, (ss) Ioudorski

[Vasile Popa, Ion Cerăceanu, Vasilica Manea, *op.cit.*, p.115]

68. 22 februarie/7 martie 1918, Considerațiile lui Mihail G. Cantacuzino prin care analizează opțiunile României și propune rezistența armată asumată de toate forțele politice ale țării

În ochii partizanilor unei politici de pace, două din argumentele hotărâtoare pentru o asemenea politică sunt: 1) că ea ar scăpa de ocupațiune străină partea Moldovei rămasă liberă și 2) că ea ne-ar lăsa întregă dispozițiunea armatei noastre. În schimb, însă, această politică are gravele consecințe următoare, pe care le-ar fi evitat o politică de rezistență, așa cum am susținut-o noi de atâta vreme, politică care constă într-o rezistență militară împinsă până acolo unde ar fi posibilă, și într-o rezistență politică dusă până la capăt, în sensul că, orice s-ar întâmpla, nu trebuie încheiată o pace separată. Inconvenientele principale ale politicii de pace sunt mai întâi că, ieșind din rândul beligeranților, vom pierde dreptul de a lua parte cu glas deliberativ la conferința generală a păcii, unde se va hotărî de problemele cele mai vitale pentru țara și neamul nostru, unde se va hotărî despre noi fără noi.

O altă consecință gravă a politicii de pace este că ea distruge titlul juridic care consfințește obligațiunile ce le au aliații noștri față de noi, adică tratatul ce-l avem cu dâșșii. Sunt convins că țările Antantei ne vor păstra întreaga lor simpatie, sunt încredințat că ele vor recunoaște că noi ne-am făcut pe deplin datoria și că ele ne vor ajuta pe cât le va sta în putință. Totuși, atunci când va veni momentul ca la pacea generală să se îndrepte monstruoasa nedreptate și odiosul abuz de forță ce se face azi cu noi, țara noastră va fi redusă la buna voință a lor ce va rezulta dintr-o obligațiune morală pe care ele o vor avea față de noi, în loc de a avea împotriva lor un drept rezultând dintr-o obligațiune contractuală.

În sfârșit, politica de pace va mai avea grava consecință că dăm o grea lovitură cauzei noastre naționale, pentru care am intrat în luptă. Căci, încheind o pace separată cu Austro-Ungaria, facem noi, de la noi, un gest care s-ar putea interpreta ca o renunțare la aspirațiunile noastre naționale, și acest gest este de natură a scădea încrederea românilor din Ardeal în noi, tocmai în momentul când se va porni o goană nebună de deznaționalizare împotriva lor.

Azi, cu condițiile nemaipomenit de grele de pace ce ni se fac, persistarea în politica de pace ar mai adăuga la grelele consecințe de mai sus și ciuntirea teritoriului nostru, închizându-ne pe deasupra și accesul la mare. În schimb însă, persistarea în politica de pace chiar cu asemenea condițiuni nici nu ne mai asigură măcar foloasele mai de seamă ce le vedeau partizanii politicii de pace la această politică. Căci cererea dușmanului de a trece trupe prin Moldova și Basarabia spre Odessa însemnează de fapt ocuparea și a restului de țară rămas neocupat până acum. Iar în ceea ce privește păstrarea armatei noastre, cât de redus va fi folosul ce-l vom putea trage dintr-o armată demobilizată și cât de stranie această concepție a unei armate pe care o păstrăm pentru timp de pace, jertfindu-i integritatea teritoriului și de care nu facem uz în timp de război, atunci când dușmanul ne impune condițiuni umilitoare. În sfârșit, cererea nemaiauzită ca demobilizarea a opt diviziuni să fie prealabilă oricărei discuțiuni este de natură a ne pune cu desăvârșire la dispozițiunea inamicului, căci oricare ar fi condițiunile ce el ni le va mai cere de aci înainte, noi vom fi siliți să le primim fără o posibilitate de discuție, nici de rezistență.

De aceea, eu văd imensitatea jertfelor la care ne duce o asemenea politică, nu-i văd însă foloasele. Cu această politică vom avea țara întregă sub ocupațiunea străină, ca și cu politica de rezistență, cu această singură deosebire că țara ocupată de străini va fi administrată de autorități române, în loc de a fi administrată de un Oberkomando german, adică situațiunea Marocului, în loc de aceea a Algeriei. În schimb însă, vom fi pierdut toate foloasele legate de calitatea noastră de beligeranți și de aliați ai Entantei.

De aceea, noi și prietenii noștri care nu ne-am abătut o zi de la ideea unei politici de rezistență credem că azi, chiar și cei care vedeau oarecare foloase într-o pace separată, ar trebui să renunțe la această politică, care ne impune așa crude jertfe. Iar dacă guvernul actual nu s-ar hotărî la aceasta, dacă dl general Averescu nu ar putea să învingă scrupulele de conștiință care-l împiedică de la o politică de rezistență, oricât de grele ar fi condițiunile cu care am trebui să plătim pacea, atunci politica de rezistență s-ar putea face de toți oamenii politici care o cred necesară sub președinția unui alt general din cei mai cu vază. Recunosc că prin prestigiul ce-l înconjoară, prin autoritatea legată de numele său, prin încrederea ce el inspiră armatei, dl general Averescu ar fi cel mai calificat spre a conduce această politică. Dar o politică, dacă ea este recunoscută ca indispensabilă, nu poate fi subordonată unui singur om, oricât de mare ar fi situațiunea lui, aceasta mai ales atunci când sunt în joc interesele supreme ale țării.

Noi vrem politica de rezistență pentru că ea singură ne poate scăpa de pacea separată cu toate consecințele sale, mai dezastruoase încă decât rezistența. De aceea, cred că toți oamenii politici care vor această politică vor fi gata s-o încerce, în lipsa d-lui general Averescu și sub președinția unuia dintre generalii cei mai cu vază ai armatei noastre. În acest sens a vorbit și dl Take Ionescu la Consiliul de Coroană din 26 ianuarie, ultimul ținut sub guvernul național, când noi ne-am împotrivit trimiterii de delegați de pace și am propus rezistența făcută de un guvern prezidat de un general cu vază, fie el generalul Averescu, fie el altul. Orice s-ar hotărî însă, guvernul trebuie să știe că-și ia o grea răspundere persistând în politica de pace în asemenea condițiuni.

Mihail G. Cantacuzino
Iași, 22 februarie 1918

69. 23 februarie/8 martie 1918, Notații ale generalului Henri Mathias Berthelot privind pregătirile de plecare a Misiunii Militare Franceze și intenția lui Averescu de a crea obstacole deplasării

Primit de la Paris aprobarea intențiilor mele și o linie de conduită. Vom încerca să ne conformăm acesteia.

Întâlnit pe colonelul Walton. Ca specialist în căile ferate și de vreme ce se întoarce cu noi, îl rog să se ocupe special de organizarea trenurilor și de stabilirea mersului acestora. Ar trebui aranjat în detaliu totul, pentru ca să putem pleca mâine și respectiv poimâine, în cinci trenuri care să se urmeze îndeaproape. Petin a găsit deja materialul necesar și strânge alimente indispensabile pentru un traseu a cărui durată este necunoscută, dar se poate prelungi până la trei luni. Trebuie deci să ne luăm toate măsurile de precauție necesare.

Mă duc să îl văd pe Averescu, pentru a-i pune clar problema: Mai există oare vreo șansă pentru a evita o asemenea capitulare? Niciuna, îmi spune; *se supune condițiilor și nu vrea să le discute, din teama de a nu părea că le aprobă!* (subliniere în textul original, *n.n.*). Îi exprim regretele mele și îmi iau rămas-bun. Îi spun că îmi pregătesc plecarea și îl voi anunța mâine direcția în care mă voi îndrepta. [...]

Între timp, Averescu i-a autorizat pe germani să treacă prin Galați, Bolgrad și Bender, pentru a merge să ocupe Odessa! Asta mai lipsea! Vrea să ne taie retragerea și să ne facă să ajungem în lagăr¹. Îl trimit de urgență pe Pétin la Averescu pentru a protesta.

În timpul reuniunii de la Palatul Regal, generalul Prezan îmi confirmă că au fost trimise, peste capul său, ordine autorităților din Galați. Îi vorbesc despre asta reginei și îi solicit regelui o întrevvedere imediată. Regele mă primește în camera prințului moștenitor. E stupefiat de ceea ce îi dau de știre și trimite imediat după Averescu, care nu i-a spus nimic despre toate acestea! În prezența mea, îi face reproșuri de cum sosește, iar Averescu admite că a dat într-adevăr această autorizație germanilor de la Galați. Suveranul îi ordonă să revoce fără întârziere autorizația și, după plecarea lui Averescu, îl cheamă pe generalul Prezan pentru a-i cere să pună obstacole în calea camioanelor germane încărcate cu trupe, care au ajuns deja dincolo de Reni. Autoritățile militare ar trebui, la nevoie, să distrugă podurile din Basarabia pe drumul de la Belgrad la Basarabskaia!

Prezan adaugă că Averescu a dat autorizație nu numai germanilor de a traversa Basarabia prin sud, dar și prin nord austriecilor, care coboară spre Bălți. Ni s-a întins o capcană ca la carte!

[General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 332-334]

70. 24 februarie/9 martie 1918, Generalul Alexandru Averescu despre incidentul privitor la plecarea Misiunii Militare Franceze din România

24 II. Astăzi am avut ziua cea mai penibilă, prin ridicolul ei, din câte am trăit. Cele ce s-au petrecut bat recordul celei mai fecunde imaginațiuni umoristice.

După o zi foarte încordată, căci de abia la 10 am putut să-mi iau masa, pe la 11.30 m-am culcat, când mă pomenesc chemat la telefon. Colonelul Stârcea² îmi comunică să merg la Pala-

¹ Aici Berthelot se înșală. Averescu nu avea nicio intenție de a preda Misiunea Militară franceză austro-germanilor. Când a auzit că există posibilitatea de a fi prinși, a ordonat autorităților române să oprească înaintarea germană (nota Glenn E. Torrey).

² Traian Stârcea, cu gradul de căpitan, a fost atașat militar al României la Viena. A reușit să-și creeze o vastă rețea informativă ce cuprindea 50 de persoane, printre care diplomați, atașați militari străini, aparținând

tul Reginei, căci Regele vrea să-mi vorbească. Am mers, am găsit pe Rege jos și-mi spune foarte alarmat că misiunile străine nu mai pot pleca, fiindcă le este tăiat drumul de germani, care au trimis la Reni 140 de camioane cu ordin de a pleca la destinațiune necunoscută.

Nu am avut cunoștință de această nouă complicație, pe care Marele Cartier General nu a găsit cu cale de a mi-o comunica. În cursul zilei, întrebând pe g-ralul Prezan pentru ce nu mi-a comunicat-o, mi-a spus că credea că are caracter operativ. *Francezilor și Regelui însă a comunicat-o!*

În ceea ce privește plecarea cu destinațiune necunoscută, am avut mai târziu în cursul zilei de azi convingerea că dacă nu a fost o invențiune răutăcioasă, a fost desigur o informațiune greșită, care nu putea să reziste la cea mai mică critică serioasă. În orice caz, am avut ieri un răspuns de la Argetoianu, prin care îmi spunea că chestiunea misiunilor străine se aranjează.

Am căutat să liniștesc pe Rege, să-i spun că nu cred că este o vânătoare din partea germanilor, ci o pură coincidență, dar că în tot cazul voi lua măsuri, ca o întâlnire să fie exclusă. De va trebui, voi face să se distrugă poduri, pentru a întârzia mersul germanilor, iar la nevoie voi întrebuița chiar forța. Am spus că am telegrafiat la București că pentru noi este o chestiune de onoare să asigurăm libera trecere a misiunilor străine.

La plecare am ținut să văd și pe generalul Berthelot care era la Regina, împreună cu mulți ofițeri francezi. Îmi închipui ce atmosferă de calm și încredere în sine trebuie să fi domnit acolo.

Generalul Berthelot, contrar de ceea ce mi-a spus din partea lui colonelul Pétin, îmi cere un interval de trei zile, între ultimul tren francez și primul tren german! L-am întrebat prin ce mijloc aş putea obține rezultatul voit. Am pus această întrebare, numai ca să-mi dau seama de tăria judecății lui.

Mi-a răspuns că în adevăr îmi cere ceva exprimat în termeni generali, dar nu-i revine lui de a găsi soluțiuni, ci nouă. Este destul să știm că puterile înțelegerii nu vor ierta niciodată României, de a fi cauzat cel mai mic neajuns misiunilor.

I-am răspuns că nu știu ce vor gândi puterile Înțelegerii, știu însă că ceea ce mă preocupă pe mine este că noi înșine nu am voi să se întâmple așa ceva. I-am adăugat, să fie sigur că tot ceea ce omenește este posibil se va face, pentru ca drumul să fie la adăpost de orice supărare.

Ne-am despărțit cu impresia că s-a liniștit și că incidentul este închis. La ora 2 1/2 noaptea mă pomenesec cu colonelul Stoicescu la mine, ca să-mi comunice din partea Regelui să telefonez din nou la Buftea și să convoc consiliul de coroană a doua zi la ora 9.30.

I-am spus că voi telegrafia, dar că nu găsesc necesar a convoca Consiliul de Coroană, căci este o chestiune pur de guvern și că măsurile necesare sunt luate.

S-a întors la Palat spre a vorbi în acest sens Regelui și a-mi telefona rezultatul. Peste trei sferturi de oră îmi telefonează că Regele menține părerea. Am chemat pe col. Ressel, am dat telegrama și în același timp am spus a se convoca consiliul.

[Mareșal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 259-261]

ambasadelor Italiei, Argentinei, statului Chile etc. Ulterior, s-a dovedit a fi acționat și în serviciul altor state. După război, Stârcea a fost numit prin Decret Regal, cu data de 1 octombrie 1920, „trimis extraordinar și ministru plenipotențiar” al României în Ungaria. El a preluat conducerea Legației Regatului României la Budapesta la data de 21 februarie 1921.

71. 25 februarie/10 martie 1918, Însemnări ale lui Alexandru Averescu despre ședința Consiliului de Coroană în care s-a discutat problematica plecării Misiunii Militare Franceze din România

25 II. La Consiliul de Coroană au venit și generalii. Convocați de cine? Se zice de Regina!... S-a discutat ce?

Am expus situațiunea, măsurile și intențiunile guvernului.

A vorbit Brătianu, gășind, natural, că a fost greșit cum s-a procedat, însă conchizând cu niște măsuri care nu erau decât măsurile guvernului, exprimate cu alte cuvinte. A voit să alunece și pe terenul politicii generale exterioare; am obiectat că era în discuție chestiunea misiunilor străine.

A vorbit Mișu Cantacuzino cu fraze frumoase și foarte aprins, dar după ce a terminat, i-am spus că era de prisos un asemenea discurs, căci cu toții suntem de acord asupra celor de făcut.

La începutul consiliului, un ușier aduce o însemnare din partea reprezentanților aliaților, veniți la Palat *in corpore* pentru a face acest demers!

Brătianu, cu mare dreptate, a rugat pe Rege să nu citească biletul, ca să putem discuta mai liberi. După ce s-a văzut că suntem de acord, Regele a mers pentru a comunica miniștrilor străini rezultatul.

Am plecat cu generalul Prezan la Marele Cartier General, unde am chemat și pe Berthelot, pentru a-l asigura că poate să plece. A formulat dorințele lui, le-am încuviințat mai adăugând și alte garanții, pentru mai multă siguranță și ne-am despărțit, rămânând să-l mai văd acasă la el, înainte de plecare, căci nu voia să viu la gară. Trenul pleca târziu și el avea intenția să se ducă la gară mai devreme și să se culce înainte de plecare.

Seara am cinat la legația italiană și apoi la 10 1/2 m-am dus la g-ralul Berthelot. Am stat de vorbă cu el o jumătate de oră, pe un ton foarte cordial. Când ne-am despărțit, l-am rugat să se intereseze de soarta românilor din Odessa.

Bilanțul:

Pe o simplă bănuială, panică. Precipitarea plecării, consiliu de coroană, demersuri diplomatice etc. etc...

La plecarea francezilor, manifestație pentru război, organizată de câteva fete sub egida Principesei Elisabeta¹, manifestație care a mers la Palat. Regele și Regina au ieșit în balcon. Au fost luați la manifestație schilozii din spitale, care au terminat prin a se înjura și bate, unii fiind pentru pace, alții pentru război. Chestiunea cu vânătoarea francezilor s-a lămurit.

Am primit lucrările subcomisiunilor pentru demobilizare și pentru schimbul prizonierilor. Din ele se vede că măsura carantinei este generală, se întinde chiar și la prizonierii germani.

De altfel, Argetoianu a venit și ne-a comunicat că germanii consimt la următoarele:

1 – Misiunile să plece când vor voi.

2 – Pot să meargă prin Austria spre Elveția; prin Bulgaria spre Salonic; prin Rusia.

3 – Carantina se suprimă.

4 – Dacă merg prin Rusia, vor fi protejați contra bolșevicilor.

Iată pentru ce ne-am alarmat și s-a convocat până și Consiliul de Coroană!

Înainte de amiază am fost la Cameră, unde am făcut o completă expunere a situațiunii. Născuse unele curente ostile. Se zicea chiar că voi fi atacat.

¹ Elisabeta (1894-1956), al doilea copil al cuplului Ferdinand și Maria și cea mai mare dintre fiicele acestuia. A fost o persoană retrasă, pasionată de muzică. La 27 februarie 1921, Elisabeta s-a căsătorit cu George, prințul moștenitor al Greciei. În 1922 a devenit regină a Greciei, soțul său urcând pe tron în locul regelui Constantin. În noua sa patrie s-a acomodat greu cu mentalitățile, cu anturajul, cu limba. În 1924, Grecia s-a proclamat republică, cuplul regal părăsind țara. În 1935, când George a revenit pe tron, ea a divorțat. În 1947, la abdicarea regelui Mihai a plecat în exil, murind la Cannes, în Franța.

Cuvântarea mea a liniștit pe toți; am simțit că parlamentarii, în mare majoritate, erau satisfăcuți.

După-amiază, am mers la Palat, unde Argetoianu a făcut în consiliul de miniștri, sub președinția Regelui, o expunere amănunțită a mersului tratativelor. Rectificarea frontierei se va reduce la foarte puțin lucru. Chestiunea Dobrogei este cu puțință să se rezolve favorabil, adică cedarea Cadrilaterului și a unei porțiuni pe frontiera de sud, până la linia Mangalia–Adamclisi.

În ceea ce privește celelalte stipulațiuni, cele patru puteri cu care tratăm și-au formulat cererile. Trebuie examinate și vom da instrucțiuni asupra fiecărui punct plenipotențiarilor noștri, în ce mod pot fi ele rezolvate.

Am ales ca delegat juridic pe Petre Missir¹ și este hotărât ca mâine după-amiază să studiem în consiliu toate cererile dușmanilor.

Aveam de gând să cer Regelui să arate dacă are sau nu încredere în guvern, căci după modul cum s-au desfășurat evenimentele, impresia generală este că nu.

Regele arată că este obosit și pentru aceasta am amânat. Totuși, după terminarea ședinței, am trecut la Rege, care mi-a reînnoit dorința de a vedea pe Marghiloman – dorință exprimată deja de când a plecat Argetoianu prima dată ca delegat al guvernului pentru negocierile de pace.

I-am spus că dacă este pentru motive politice ar fi o greșeală. Mi-a răspuns că *nu*. Atunci i-am repetat că Regele, ca Suveran, poate să vadă pe oricine, dar că în cazul acesta special, dacă întrederea are legături cu situația politică, ar fi o eroare. Mi-a repetat că nu are nicio legătură cu politica.

Mi-a vorbit de Cocea² despre care îmi vorbise cu o zi înainte. Este foarte supărat de opiniile sale și de stilul ziarului ce publică. I-am spus că a fost amnistiat fără știrea mea, dar că nu era nicio vină în sarcina lui. Vina, mi-a răspuns Regele, este însăși persoana lui. I-am spus atunci că avem legi, și dacă însuși guvernul nu respectă legile, atunci mergem spre anarhie. I-am promis că va fi supus unei cenzuri foarte severe.

[Mareșal Alexandru Averescu, *op.cit.*, p. 261-264]

72. 27 februarie/12 martie 1918, Iași, Consemnări ale lui Alexandru Averescu pentru ultima zi în calitate de prim-ministru

Azi a sosit Marghiloman. A avut în cursul dimineții o audiență la Rege.

La ora 4 d.a. am fost primit și eu în audiență. Explicația a durat o oră și jumătate. Am început prin a arăta Regelui că din cauza ultimului eveniment impresia generală este că Regele nu are încredere în noi. Eu sunt deprins cu aceasta, dar colegii mei nu; ei simt că nu au autoritatea necesară, mai ales în momentele de față, și sunt hotărâți a mă părăsi.

Dacă Regele mai are încredere în noi, îl rugăm ca la primul consiliu de miniștri, ce trebuie să aibă loc cât de curând, să spuie câteva cuvinte de încredere miniștrilor; dacă nu, suntem gata să lăsăm locul liber.

¹ Petru Th. Missir (1856-1929), jurst și scriitor român. A fost membru al societății „Junimea”. A predat la universitățile din Iași și București. În 1926, Academia Română l-a cooptat ca membru.

² Nicolae D. Cocea (1880-1949), ziarist, scriitor și om politic ce și-a început cariera în mișcarea socialistă, fiind ulterior apropiat de comuniști. În 1917 l-a cunoscut pe V.I. Lenin, căruia i-a dedicat un articol elogios. Conduita sa a fost antimonarhică, motiv pentru care în timpul lui Carol al II-lea a fost condamnat. A fost membru activ al mișcării masonice din România. A fost căsătorit de trei ori și a avut patru copii: Tantz, Dina, Radu și Maria. Cea mai cunoscută a fost Dina Cocea (1912-2008), actriță a Teatrului Național din București, cu o bogată activitate teatrală și cinematografică.

În momentele de față este necesar să fie o perfectă încredere reciprocă. După ce mi-a făcut diferite obiecțiuni care nu stăteau în picioare, căci le-am răsturnat rând pe rând, fără cea mai mică efortare, a terminat prin a spune că este o chestiune de sentiment, că trebuie să fie un fluid între El și guvern și dacă *robimetul* nu funcționează, atunci lucrurile nu merg.

În fine, după multe încercări de derobare, l-am făcut să spuie pe față că nu mai are încredere în noi și că ne primește demisia.

Venind la Consiliu și anunțând aceasta, am fost salutat de colegii mei cu un strigăt unanim de ușurare. Generalul Iancovescu mi-a adus o foaie de hârtie și mi-a spus: te rog scrie demisia, să nu se răzgândească.

Am trimis demisia, iar noi am discutat situația și micile chestiuni la ordinea zilei și ne-am despărțit cu un sentiment real de vie satisfacție.

[Al. Averescu, *op.cit.*, p. 264-265]

73. 1/14 martie 1918, București, Scrisoarea lui Constantin Argetoianu, ministrul demisionar al Justiției, adresată generalului Alexandru Averescu referitoare la discuțiile cu Richard von Kühlmann pe marginea situației create ca urmare a demisiei guvernului

Nr. 80/E

1/14 martie

Iași

General Averescu,

Am expus domnului Kühlmann, care m-a întrebat în mod insistent, cauza demisionării Guvernului și situația politică existentă în prezent la Iași. El deplânge faptul că negocierile au fost amânate și vor întârzia datorită crizei politice ivite și ar dori ca eu să continui totuși negocierile. Am refuzat să fac acest lucru, explicându-i că nu pot să vorbesc în numele nimănui. Ministrul afacerilor externe german a ținut să-mi declare în mod solemn că dacă până marți, ziua când expiră armistițiul, nu se va ajunge la un acord definitiv asupra diferitelor clauze ale păcii, condițiile care astăzi sunt încă favorabile și posibile se vor schimba. El m-a amenințat chiar cu o rupere a negocierilor.

În ceea ce privește Basarabia, mi-a declarat că personal el continuă să sprijine cu toată sinceritatea anexarea provinciei la România, dar mi-a citit mai multe pasaje din telegramele și depeșele pe care le-a primit în ultimele zile, din care rezultă clar că Puterile Centrale au mari dificultăți cu Ucraina din cauza problemei Basarabiei. Au existat mai multe interpelări în Rada în legătură cu această problemă și s-a cerut încorporarea neîntârziată la Ucraina a ținuturilor Hotinului și Akkermanului. Partidul Social-Democrat care deține majoritatea în Rada cere să se condiționeze votarea ratificării păcii de problema Basarabiei. Kühlmann nu consideră că aceste dificultăți sunt de netrecut, dar crede că prezența aici a delegaților Basarabiei ar încurca și ar agrava lucrurile pentru că ar fi obligat să admită și delegați ai Ucrainei împotriva cărora i-ar fi cu neputință să ia atitudine în mod fățiș.

Mi-a spus, textual, că dacă noi am cădea de acord asupra celorlalte probleme, am putea atunci să considerăm problema Basarabiei ca fiind rezolvată în favoarea noastră. Într-adevăr, deocamdată el refuză să-i primească pe cei doi delegați din Basarabia.

Argetoianu

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 261-262]

74. 20 februarie/5 martie, Buftea, Prevederile Tratatului preliminar de pace dintre România și Puterile Centrale

1. România cedează Puterilor Centrale Dobrogea până la Dunăre.
2. Puterile Centrale vor purta grija pentru menținerea căii comerciale pentru România prin Constanța spre Marea Neagră.
3. Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria pe granița austro-ungară sunt admise în principiu de România.
4. De asemenea, se admit în principiu măsurile corespunzătoare situației pe domeniul economic.
5. Guvernul român se obligă să demobilizeze imediat cel puțin opt divizii ale armatei române. Executarea demobilizării se va efectua în comun de către comandamentul suprem al grupei de armate Mackensen și comandamentul suprem al armatei române. De îndată ce pacea dintre Rusia și România va fi restabilită, se vor demobiliza și celelalte părți ale armatei române, atâta timp cât nu vor fi necesare pentru serviciul de siguranță pe granița ruso-română.
6. Trupele române vor evacua imediat teritoriul Monarhiei austro-ungare ocupat de ele.
7. Guvernul român se obligă să sprijine din punct de vedere tehnic al căilor ferate transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odessa.
8. Se va asigura repatrierea ofițerilor misiunilor militare ale Întelegerii în cel mai scurt timp posibil, prin teritoriul Puterilor Centrale.
9. Tratatul va intra imediat în vigoare.

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 294]

75. 3/16 martie 1918, Iași, Raportul Misiunii Elveției, însărcinată cu inspectarea prizonierilor și adresat domnului președinte al Comisiei prizonierilor de război și internaționali civili

Iași, 16 martie 1918

Domnule ministru,

Ne-am încheiat inspecțiile prin vizita efectuată la Bârlad și Măstăcani; am vizitat, de asemenea, lagărele de muncă de la Zorleni, Drăgușeni, gara Lascăr-Catargiu, Bărboșii Vlădeascăi, Slobozia, Oancea, Rogojeni, Albița, Scopoșeni, și din regiunea din nordul Moldovei; suntem fericiți de a vă putea comunica că am adus cu noi din aceste inspecții o impresie foarte favorabilă; dorim, de asemenea, să omagiem eforturile care au fost făcute în special în cursul ultimelor luni pentru a se crea prizonierilor o situație cât mai satisfăcătoare.

La Bârlad, am admirat noul lagăr ale cărui barăci sunt excelente și am remarcat, de asemenea, cu satisfacție instalațiile igienice construite în ultimul timp: încăperi-cuptor pentru deparazitare, dușuri etc. Infirmeria, foarte bine întreținută, fișele bolnavilor ținute cu foarte multă grijă la zi, spălătoria, instalațiile de distribuire a apei sunt menținute în perfectă stare de folosință, și nu lasă deci nimic de dorit. Ținem să adresăm felicitările noastre îndeosebi preotului român, doctorul Vlîoi, al cărui devotament față de prizonieri ne-a fost adus la cunoștință în termeni dintre cei mai călduroși.

La Măstăcani: instalațiile și ordinea în lagăr sunt într-o stare foarte mulțumitoare, iar prizonierii sunt unanimi în a-l elogia pe comandantul lagărului, maiorul Stavache. Și aici condițiile oferite de noul lagăr sunt excelente. La diferitele șantiere de lucru unde muncesc prizonierii și pe care le-am vizitat, am putut să constatăm că condițiile actuale în care aceștia trăiesc sunt bune. Suntem foarte mulțumiți de faptul că noile barăci de la Albița, foarte bine construite de altfel, au luat locul celor vechi care erau foarte defectuoase.

Plângerile repetate și foarte grave pe care le-am auzit cu privire la lagărul de muncă de la Albița, unde tratamentul aplicat prizonierilor era foarte necorespunzător până la sfârșitul anului 1917, au încetat de la data când conducerea acestui lagăr a fost încredințată unui nou comandant.

În cursul unei vizite pe care am efectuat-o la Dobrovăț, în ziua de 13 martie, ne-a făcut o mare plăcere să constatăm că doleanțele pe care le-am formulat au fost satisfăcute imediat, bineînțeles, în măsura în care acest lucru a fost posibil; astfel pereții barăcilor-dormitor au fost decorați cu hârtie, iar chiuvetele de la spălătorie și celelalte instalații sanitare au fost reparate și aduse în stare de funcționare.

În regiunea din nordul Moldovei, măsurile întreprinse de comandament pentru a asigura buna aprovizionare cu îmbrăcăminte, alimente, hrană au fost excelente și am auzit numai cuvinte de laudă la adresa comandanților actuali ai tuturor lagărelor pe care le-am vizitat. Au ajuns până la noi, din diferite direcții, plângeri în ceea ce privește tergiversarea plătirii sumelor de bani pe care autoritățile le datorează prizonierilor în schimbul diverselor prestații în muncă; autoritățile ne-au spus că pentru această întârziere vina o poartă birourile care lucrează cu încetineală, dar că toate datoriile vor fi lichidate înainte de data plecării prizonierilor.

Am ajuns la sfârșitul misiunii noastre de inspecții, și din tot ceea ce am văzut, ne-am format convingerea că măsurile întreprinse de Guvernul român cu privire la situația prizonierilor au fost foarte bune și în același timp umane, în lagărele și pe șantierele de muncă unde aceste măsuri au fost în mod corect aplicate de reprezentanții Guvernului, situația prizonierilor a fost atât de satisfăcătoare pe cât o permiteau condițiile dificile economice ale țării. Acolo unde însă subordonații nu și-au făcut datoria și unde a lipsit supravegherea din partea Guvernului, prizonierii au avut, mai mult sau mai puțin, de suferit.

Recunoaștem că în cursul ultimelor luni acei ofițeri care s-au dovedit a fi incapabili sau necinstiți au fost aproape peste tot înlocuiți cu oameni demni de încredere. Situația sanitară, care în cursul anului trecut a fost deosebit de proastă, s-a îmbunătățit în ultimul timp în mod simțitor; epidemiile care au decimat în iarna lui 1916-1917 mulți prizonieri, ca de altfel și numeroși soldați ai armatei române, precum și mulți oameni din populația civilă, n-au mai reapărut în cursul acestui an.

Măsurile luate în vederea îmbunătățirii condițiilor igienice existente în lagăre, construirea de încăperi-cuptor de deparazitare, și de dușuri, construirea de barăci-dormitor în număr suficient, au contribuit, fără îndoială, din plin la aceste rezultate care nu pot decât să ne bucure.

Regretăm totuși faptul de a nu fi putut să obținem informații precise în ceea ce privește gradul de mortalitate printre prizonieri și printre internații civili.

Trimițându-vă acest ultim raport, ținem să vă mulțumim, domnule ministru, pentru facilitățile care ne-au fost create în vederea desfășurării în bune condiții a activității noastre, pentru ducerea la bun sfârșit a sarcinilor pe care le-am avut.

Ne-am bucurat tot timpul de o bună primire și de înțelegere din partea Serviciului care se ocupă cu prizonierii de război în cadrul Ministerului de Război.

Deplasările frecvente pe care a trebuit să le facem de la un lagăr la altul, precum și situațiile diferite pe care le-am găsit acolo ne-au obligat să ne adresăm, uneori poate chiar să-l inoportunăm, aproape zilnic Serviciului de Statistică. Domnii ofițeri de la aceste două servicii, precum și cei care conduc lagărele și șantierele de muncă ne-au stat în permanență la dispoziție cu cea mai mare amabilitate. Îi datorăm mulțumirile noastre profunde mai ales domnului Lascăr Catargiu care ne-a însoțit în aproape toate vizitele pe care le-am întreprins și a cărui bunătate față de prizonieri n-a fost niciodată dezmințită.

Primiți, domnule ministru, etc. etc.

Misiunea elvețiană
(ss) Dr. René Guillermin Căpitan de Stockar

[Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, volumul al V-lea, Partea a V-a (1916-1918). *Anexe documentare*, ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, p. 225-227]

76. 7/20 martie 1918, Washington, Telegrama ministrului francez, Jean Adrien Antoine Jules Jusserand¹, adresată lui Alexandre Ribot², ministrul afacerilor externe, prin care transmite scrisoarea secretarului de stat american către trimisul diplomatic de la Iași, prin care îi fixează conduita față de situația României

Direction des Affaires Politiques et Commerciales, no. 112, 20 mars 1918

L'ambassadeur de la République Française aux Etats Unis à son Excellence Monsieur Pichon, Ministre des Affaires Etrangères

J'ai fait connaître à Votre Excellence par mon télégramme de ce jour le sens des instructions dont le Ministre américain à Jassy avait été muni en vue de faire connaître au Gouvernement roumain l'attitude que le Gouvernement américain entendait observer relativement à la Roumanie au cours des présents événements et à la paix. Votre Excellence trouvera ci-joint le texte du télégramme adressé à ce sujet à M. Vopicka et dont M. Lansing³ vient de me donner connaissance. Comme je l'ai indiqué, le représentant des Etats-Unis agira isolément, en raison en particulier du fait que son pays n'a pas été partie au traité de Bukarest.

Jusserand

February 20, 1918, American Legation, Jassy

It has been represented to this Government that the Governments of Great Britain, France, Italy and the United States should make a declaration to the King of Roumania defining specifically the principles which they have determined to adopt in view of the grave conditions which confront the Roumanian people in spite of their unswerving loyalty and courage in maintaining the struggle against the Central Powers. You are accordingly instructed to represent to the King and to the Government of Roumania that this Government is unwilling to unite in a joint declaration as suggested but that acting independently it desires to give assurance that it will, so far as it may, give support to the following propositions:

First, that in any treaty of peace to which the United States is a party, the political and territorial integrity of Roumania shall be adequately safeguarded.

Second. That the people of Roumania shall have entire freedom in the determination of their Government.

Third. That the Government of the United States will consider with the governments of its co-belligerents the furnishing of financial and other means necessary to maintain the Rouma-

¹ Jean Adrien Antoine Jules Jusserand (1855-1932), diplomat francez, ambasador în SUA în perioada 1902-1925. A fost un adept al colaborării strâns dintre Franța și SUA, având un rol important în decizia acesteia de a intra în război.

² Alexandre Ribot (1842-1923), jurist și om politic francez, ministru al finanțelor din 26 august 1914 până la 18 martie, când l-a înlocuit în funcția de prim-ministru pe Aristide Briand, conservând și Ministerul Afacerilor Externe. A demisionat la 7 septembrie 1917.

³ Robert Lansing (1864-1928), avocat și om politic american. A fost secretar de stat (1915-1920), calitate în care a acționat pentru intrarea SUA în război alături de Antanta. A participat în delegația americană la Conferința de Pace de la Paris.

nian government and Roumanian army whether the same are located within or outside the national territorial limits of Roumania.

Fourth. That measures of actions by the Central Powers or their allies in the invaded territory of Roumania will be considered as null and void in so far as they adversely affect the title or authority of Roumania and its allies.

Fifth. That the United States is determined to continue with all its resources of men and of national wealth, its struggle against the Central Powers until the principle for which it entered the war have been attained.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 261-262]

77. 9/22 mai 1918, Iași, Conte de Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic al Franței la Iași, îi trimite lui Stephen Pichon, ministrul afacerilor externe, un studiu asupra exploatării economice a României de către Germania

Jassy, 22 Mai 1918

Le Ministre de France en Roumanie, à son Excellence Monsieur Stephen Pichon,
Ministre des Affaires Etrangères à Paris

J'ai l'honneur d'envoyer sous ce pli à Votre Excellence une étude sur l'exploitation économique de la Roumanie par les Allemands. Ce travail est très sérieux et sa documentation très précise. On peut accorder la plus entière confiance aux renseignements qui y sont contenus et il y aurait le plus grand intérêt à les utiliser pour notre propagande.

Exploitation économique de la Roumanie par les Allemands

Il est difficile de publier les données complètes sur l'occupation allemande en Roumanie, sur ses résultats et sur les conditions à venir. L'armée allemande n'évacuant la Valachie qu'à une date indéterminée, toute enquête à cet égard étant impossible sous le régime de terreur qui domine le pays, nous ne pouvons lever qu'un coin du voile qui couvre les actes commis par les Allemands dans les territoires occupés. Nous limiterons cet exposé aux faits concordant avec le système d'exploitation inventé par les Allemands et dont il sont si fiers que leurs économistes ne cessent d'en chanter les louanges. Plus la discipline est sévère dans une armée et plus les excès individuels, dérivent de l'état de guerre, devraient être rares. Dans les luttes et après de violents combats la bête humaine se déchaîne d'autant plus que le fond du caractère du peuple est plus sauvage, plus brutal. Le vernis de civilisation disparaît vite et l'on est surpris de voir de peuples qu'on jugeait, d'après l'apparence, se révéler sous un jour nouveau. Tous les peuples de l'univers ont été surpris de retrouver dans les Allemands d'aujourd'hui leurs barbares ancêtres, qui ont terrifié les peuples civilisés d'autrefois. C'est lorsque les combats ont cessé et que les soldats et leurs officiers sont revenus à leur état d'âme habituel, qu'on peut mieux juger la mentalité et les sentiments du peuple et d'armée en dehors de la passion du moment. Nous nous abstenons de juger les excès commis en Roumanie par les armées d'invasion des Puissances Centrales. Elles se sont conduites comme dans les autres pays envahis. Les Bulgares se sont distingués en exagérant la note et en rééditant en Dobrogea et sur les bords du Danube les atrocités et les dévastations commises en Macédoine, en Turquie et en Serbie. Les Allemands ont modéré l'ardeur de leurs alliés, non certes par un sentiment d'humanité, mais parce qu'ils voulaient employer leur système d'exploitation économique du pays et en retirer le maximum pendant la durée de l'occupation. Après les excès du premier moment, ils ont rétabli l'ordre en mettant de côté leurs alliés et en prenant en main l'administration du pays.

Ils ont soigneusement inventorié toutes les ressources du pays. La production agricole et viticole, le bétail, la volaille, les matières premières, les objets, machines, métaux ont été déclarés indisponibles. Le pays a été envahi par une foule d'agents de toutes sortes et à côté des administrations militaires, il a été créé des administrations économiques. Tout a été si bien réglé qu'on ne peut dire que les procédés employés ont été le fait d'individus isolés, peu scrupuleux. D'ailleurs, tous les faits sont concordants et rentrent dans un système général dont le couronnement est le traité de paix imposé à la Roumanie. Au moment de l'envahissement il y avait dans le territoire occupé plus de 3.500.000 tonnes de céréales et oléagineux, le bétail suffisait largement à l'agriculture et à la consommation de la population; il y avait aussi beaucoup de volailles et toute la récolte de vins de l'année 1916. Ne laissant à la population que le strict nécessaire pour qu'elle ne meure pas de faim, tous les produits alimentaires ont été partagés par les Alliés et expédiés hors du pays. La moitié environ a été confisquée, l'autre moitié réquisitionnée, après avoir subi une réduction de 30 %. Les prix de réquisition ont été fixés à 2/3 de leur valeur marchande. Le bétail et la volaille ont été enlevés en masse et expédiés en Allemagne sans tenir compte des besoins de culture, ni de l'alimentation de la population. Lorsqu'on a donné des bons de réquisition, les valeurs ont été fixées à des chiffres ridicules. Les pertes des propriétaires ont atteint un chiffre très élevé. Faute de données suffisantes on ne peut fixer, mais il dépasse sûrement deux milliards de francs.

On a vidé les magasins et on a réquisitionné dans chaque maison les vêtements et le linge, ainsi que tous les objets en cuivre. Sauf pour les maisons des personnes réfugiées en Moldavie, qui ont été soumises à un pillage systématique, on n'a laissé dans les autres maisons que le strict nécessaire comme vêtements, linge, couvertures et matelas. Les bons de réquisition n'ont été donnés que pour une partie des objets pouvant servir à l'armée. Tout ce que les officiers et les soldats considéraient comme leur butin de guerre, c'est à dire tous les objets de prix, vêtements féminins, fourrures fines, objets d'art, argenterie, etc., a été enlevé sans aucun document. Sous prétexte de faire des inventaires, les officiers accompagnés de soldats s'introduisant dans les maisons et subtilisaient des bibelots et objets de prix derrière les maîtres de la maison. Tout objet enfermé dans un armoire était confisqué sous prétexte qu'on l'avait caché. Ces perquisitions étaient aussi un prétexte pour terroriser les dames seules, dont les maris, officiers ou fonctionnaires se trouvaient en Moldavie et avaient été dénoncés comme germanophobes. A toute heure de la journée et plusieurs fois par semaine, ces maisons étaient envahies par des officiers insolents et provocateurs. Au moindre mot un peu vif la dame était arrêtée, mise sous jugement et condamnée à la prison.

Un grand nombre de propriétaires de maisons avaient été évacués en Moldavie comme députés ou sénateurs, officiers et fonctionnaires; d'autres craignant les excès des armées ennemies s'étaient enfuis avec leurs familles. Toutes ces maisons ont été occupées par des officiers allemands. Elles ont été vidées de leur contenu. Les meubles trop encombrants ou de trop peu de valeur pour être expédiés en Allemagne, ont été dépouillés de leur cuir ou de leur tapisserie et vendus à des marchands. Ensuite la „Kommandatur” allemande forçait la Mairie de remeubler ces maisons afin qu'elles puissent servir de logements ou de bureaux aux officiers ou aux fonctionnaires. Les mairies ont payé de ce fait plusieurs millions. Certains propriétaires ont racheté leurs meubles à leurs locataires forcés. Presque toutes ces maisons ont été soi-disant transformées en popotes militaires ou casinos, en réalité en lieux d'orgie et de débauche. Il n'était pas rare de voir en plein jour, dans leurs jardins, des officiers et des femmes se promenant tout nus ou se baignant dans les bassins. Des maisons luxueuses ont été transformés en poulaillers ou en étables à porcs. Des cuisines roulantes ont été installées sur les parquets qui ont été brûlés, sans parler des ordures que les agents de la „Kultur” germanique faisaient partout. Les farces scatologiques jouant un grand rôle dans l'esprit allemand. D'ailleurs ces

orgies sont devenues une règle si générale que les Ministres Kuhlmann et Czernin, pendant les négociations de paix à Bucarest, ont organisé des soupers où une petite actrice en costume d’Eve a essayé d’obtenir la rétrocession de la Dobrogea, quand elle croyait que leurs Excellences ne pouvaient plus lui résister.

Il était défendu aux propriétaires habitent Bucarest et ne logeant pas dans leur maison occupée par les Allemands de rien enlever de leur maison pour mettre à l’abri. Ce fait était considéré comme une insulte à l’armée allemande. La veille du Jour de l’An, un officier, dans une grande automobile, se présente chez un propriétaire de Bucarest qui avait une cave soignée. Il remplit tellement l’auto de bouteilles de grands crus que le chauffeur se croit forcé de protester pour ses ressorts. L’officier déclare au maître de la maison que les bouteilles sont pour le Maréchal Mackensen. Une demi-heure après il revient et recharge l’auto de manière à vider le cellier et il donne un bon de réquisition pour cinq litres de benzine. Les paysans roumains recevaient des bons pour une giffle (ohrfeigen). Ces cas ne sont pas des exceptions; ils constituent la règle générale et les exceptions sont les cas où les officiers allemands se sont conduits en gens honnêtes et civilisés. Un officier roumain étant entré, à l’occasion de la conclusion de l’armistice, en relation avec un général commandant une armée, lui adresse une réclamation contre l’officier allemand ayant habité sa maison et l’ayant dévalisé. Le général fait rendre à l’officier une partie de ses meubles, mais à son départ il vide lui-même la maison qu’il a habité de tout ce qui avait une certaine valeur et spécialement des tableaux. Les seules maisons restés indemnes ont été celles habitées par des officiers turcs.

Pour l’année 1917 il fallait travailler le plus possible la terre afin d’en retirer le maximum de nourriture à envoyer en Allemagne. Les Allemands, ayant enlevé une grande partie du bétail, l’ont remplacé par des tracteurs automobiles. Ils ont fait des entreprises pour le labourage mécanique en faisant payer aux propriétaires des prix beaucoup supérieurs à ceux que leur auraient coûté les labours faits avec le bétail enlevé. Ces labours mal faits ont diminué considérablement la production du pays et comme le prix des céréales n’a pas été fixé en tenant compte du coût réel, les revenus des propriétaires ont considérablement diminué. Il est à remarquer le système généralisé en territoire occupé: toute réquisition doit constituer un bénéfice pour les Allemands et les réquisitionné doit devenir ensuite débiteur de son voleur. Ils ont réquisitionné toute la production de viande, lait, beurre, fromage, œufs, laine et 70% de celle de vin et de fruits. La nourriture de la population roumaine a été fixée à 500 grammes de maïs par jour et par tête. Dans certaines régions de Roumanie toutes les céréales ont été réquisitionnées, puis revendues à des prix trois fois plus grands aux mêmes paysans. Comme il fallait nourrir aussi la volaille et le bétail sur cette ration, comme toutes les autres denrées alimentaires étaient réquisitionnées et réservées seulement aux Allemands et à l’exportation, la population a été fortement affaiblie et par ce fait les épidémies en ont détruit une grande partie. Ce sont surtout les enfants qui sont morts faute de lait. L’interdiction de fabriques de savon, sous des sanctions sévères, ajoutée à la réquisition du linge, même chez les plus pauvres, a fait naître une forte épidémie de typhus exanthématique. En Moldavie, la même épidémie, apportée par les armées russes, a été enrayée en trois mois par les mesures prises par le Gouvernement Roumain: désinfection et propreté du corps. Dans le territoire occupé par les Allemands elle dure depuis quinze mois et ses ravages vont en croissant.

Le travail forcé, avec sanctions sévères et presque sans nourriture, constitue une des mesures dont les Allemands sont les plus fiers. Pendant le dur hiver 1916-1917, ils enlevaient dans les villes des groupes de jeunes gens et les transportaient dans les stations de chemin de fer pour déblayer les voies de neige. Ces jeunes gens travaillaient une ou deux journées par un grand froid sans manger. Les prisonniers roumains sont morts en masse d’inanition. Les Allemands sont arrivés à croire que les Roumains peuvent vivre et travailler sans manger. Mais

là où les Allemands se sont surpassés comme organisateurs, c'est lorsqu'ils ont déterminé le nombre des œufs que chaque poule doit pondre et le nombre de litres de lait que chaque vache doit donner. Comme les poules et les vaches, d'ailleurs très mal nourries, ne voulaient pas obéir aux ordres de la Kommandatur, les propriétaires ou les communes étaient soumises à des amendes croissant en progression géométrique. Non seulement le lait et les œufs arrachés à la nourriture des enfants et des paysans n'étaient plus payés, mais c'étaient les habitants qui payaient aux Allemands les réquisitions faites.

Les propriétaires des villes étaient astreints à une série de corvées sous peine d'amende. Ils les exécutaient scrupuleusement, mais étaient quand même condamnés à l'amende. Le chiffre des amendes à payer obligatoirement était fixé d'avance et le commissaire partageait sa circonscription en séries de contribuables qui devaient payer à jour fixe l'amende prévue. Comme on réquisitionnait les objets de ménage indispensables, il fallait bien les remplacer par d'autres. Les autorités allemandes très serviables mettaient à la disposition des personnes réquisitionnées des objets de qualité inférieure pouvant servir au même usage, mais ces objets coûtaient trois fois plus cher et le propriétaire, dont une marmite de cuivre avait été réquisitionnée contre un bon de 20 francs, payait 60 Frs une marmite en fer étamé ou émaillé. Après avoir réquisitionnée tous les matelas de laine disponibles, ils ont commencé à vider de leur contenu les matelas sur lesquels couchaient les habitants. Comme ceux-ci ne pouvaient coucher sur le plancher, on leur donnait en échange du „Seegras”, espèce de foin. Ce foin coûtait deux fois plus cher que la laine, de manière que c'était toujours le réquisitionné qui payait la forte somme.

Ce système appliqué aux particuliers a été appliqué en grand à l'Etat Roumain par le soi-disant traité de paix. L'Etat Roumain paie pour ce qu'on lui prend. L'exploitation des terres par des services allemands était de trois catégories: 1. Celles de la zone des armées; 2. Celles de l'intérieur du pays exploitées par les organisations allemandes; 3. Celles données en forme par la Kommandatur ou par l'exploitation économique. Les premières comprenant quatre départements de Valachie et toute la Dobrogea, soit environ un tiers du pays occupé, sont exploitées par les armées allemandes. Personne, pas même les administrateurs séquestres, nommés par l'organisation économique allemande, ne peut obtenir aucun renseignement sur l'état des biens ou sur leur exploitation. Il est interdit de se rendre sur les lieux et de prendre des informations, même après la signature de la paix. Les propriétés en dehors de cette zone sont en partie exploitées par des étapes allemandes ou autrichiennes, en dépit de l'administration séquestre. Ces exploitations se font au compte du propriétaire absent, de façon à ce que les revenus soient subtilisés.

Les appointements du personnel sont doublés. Le bétail ayant été confisqué soit entièrement, soit dans des limites qui empêchent les labours et les travaux des champs, le directeur de l'exploitation réquisitionne d'autres bœufs ou fait venir un tracteur automobile. Les travaux sont très mal faits et coûtent très cher, de façon que les revenus du propriétaire sont supprimés. Un très nombreux personnel militaire, quelques fois plusieurs centaines d'hommes, vit au compte de la propriété. Dans le cas où il y a des vaches à lait non réquisitionnées, elles sont nourries avec des fourrages achetés, tandis que le fourrage produit par la terre est réquisitionné pour l'armée. Les quantités de produits déclarées sont toujours considérablement inférieures à la réalité. Leur valeur est fixée à des prix de réquisition ridicules relativement à leur prix de vente. Les comptes sont envoyées à la Banque Générale de Bucarest, banque allemande, qui a été nommée administrateur, séquestre pour presque toutes les terres dont le propriétaire était absent. Nous ne pouvons donner des détails parce qu'on pourrait, par ces indications, retrouver les propriétaires qui passeraient un mauvais quart d'heure depuis que la Roumanie est devenue un pays soi-disant neutre. Le propriétaire restant débiteur de fortes sommes envers les services militaires allemands, ceux-ci se dédommagent de leurs prétendues pertes sur les installations, les objets meubles et même les machines et le matériel de l'exploitation.

Pour les terres données en forme, les prix varient suivant le cas. Une étape autrichienne offre pour une terre de 500 hectares, de première qualité, avec des vastes installations, plus de 50 hectares de potagers irrigués et un verger produisent seul 6 à 7000 francs par an, le prix total de 10.000 F. La même étape avait fait l'an auparavant un bénéfice de 70.000 francs. Lorsque les terres ont été affermées à des Allemands ou à des Juifs allemands, ayant rendu des services aux armées d'invasion, elles ont été affermées à des prix de fermage réduits de moitié sur les prix antérieurs. Lorsque le représentant du propriétaire a pu se mettre dans les bonnes grâces de l'administration allemande en la payant, les prix de fermage ont été maintenus et quelque fois augmentés. Avec un bon pot de vin on a résilié ou diminué le prix de bien des contrats anciens. D'autre part, l'administration forcée a fait des contrats pour plusieurs années, de sorte que les pertes des propriétaires ne cessent pas à la ratification du traité de paix.

D'un manière générale, pendant l'année 1917, les Allemands ont réquisitionné toute la production de la Roumanie. Ils ont fixé des prix très bas par rapport avec le coût de la vie, le renchérissement général et le prix du commerce. Ensuite, ils ont revendu, en Roumanie même, une partie de ces produits nécessaires à la nourriture de la population et aux ensemencements, en se procurant de gros bénéfices au détriment des producteurs roumains. Un litre de lait réquisitionné 15 centimes était revendu 2 francs, un kilo de beurre pris pour 3 francs était revendu 30 francs, un décalitre de vin réquisitionné 6 à 7 francs était revendu jusqu'à 80 francs. Un kilo de sucre était revendu 25 francs, un kilogramme de farine 3 francs et ainsi de suite. On a pris jusqu'aux semences nécessaires à la récolte et on a forcé les propriétaires à le racheter à des prix triples. Dans la zone des armées, réoccupée par les troupes roumaines après l'offensive de Marasti, on a trouvé la population absolument dénuée de toute nourriture. Tout avait été réquisitionné, puis on revendait par petites portions aux même paysans leurs propres grains à des prix de 4 à 5 fois plus élevés.

Un grand tort fait aux propriétaires a été la dévastation de leurs forêts. Les arbres ont été coupés à un mètre du sol, ce qui empêche la régénération de la forêt. Dans ces exploitations on trouve aussi des exemples du même genre que dans l'agriculture. Une organisation allemande exploitait une forêt appartenant à une société roumaine de Bucarest. A la signature de la paix, la Kommandatur a présenté à la société un compte à payer de 540.000 Francs, en estimant la valeur du bois brut exploité à 180.000 francs. La société était invitée à payer pour le bois qui lui manquait de la forêt la somme de 380.000 francs. Elle a préféré renoncer au reste de la forêt. Les forêts de l'Etat ont été exploitées partout d'une manière intensive. Le bois de travail est entièrement exporté, le bois de chauffage brûlé. La plus grande partie n'est pas payée. La Roumanie est réduite à un massif forestier insignifiant.

Il a été fait par la Kommandatur des contrats d'exploitation pour plusieurs années, de manière que les pertes des propriétaires et de l'Etat roumain ne sont pas limitées. Le seul moyen de pouvoir obtenir un adoucissement des mesures prises en vue de réquisitions ou de pénalités infligées, c'est de payer les agents ou officiers allemands. Ils ont étonné les gens, auparavant les plus convaincus de l'honnêteté allemande, par leur corruption. Ceux-ci ne reconnaissent plus leurs Allemands et pensent que tous les Allemands honnêtes sont morts dans la guerre. La Kommandatur a profité de l'occupation du pays, pour instituer des tribunaux militaires, pour juger tous les litiges entre Roumains et Allemands, en donnant toujours raison à leurs ressortissants. Leurs sujets ne se sont pas gênés d'inventer toutes espèces de réclamations qui ont été jugées de suite. Quelques exemples:

La famille d'un officier mobilisé confie, au moment de se réfugier en Moldavie, la maison à un employé et à sa femme, et y laisse aussi une gouvernante allemande, que par pitié elle n'avait pas congédiée à la déclaration de la guerre. Cette gouvernante a été approvisionnée de tout ce qu'il fallait comme nourriture et chauffage pour une année et on lui a remis toutes

les clefs, y compris celles de la cave contenant 3000 bouteilles de vins fins. On lui a payé ses appointements pour 8 mois d'avance et on a chargé une personne amie de pourvoir à ses besoins à l'avenir. Dès que les officiers allemands ont occupé la maison, ils ont congédié l'employé chargé de surveiller la maison. Ils ont fait condamner par le tribunal militaire le propriétaire à payer à l'Allemande 250 Frs par mois, tant que celle-ci voudra rester dans la maison. Puis les orgies et les dévastations ont commencé. Lorsque la maison a été vidée le tribunal militaire a été de nouveau saisi, le propriétaire condamné à payer à la gouvernante 1.200 francs comme frais de voyage. L'Allemande a chargé trois grands coffres de sa part de butin et est partie à la gare. L'homme de confiance du propriétaire, ayant eu vent du larcin, a demandé qu'on ne laisse pas emporter les objets de prix de la maison; mais la Kommandatur l'a menacé de le coffrer s'il insulte l'armée allemande en voulant faire fouiller le bagage de la gouvernante.

Presque partout ils ont corrompu les domestiques et spécialement les Allemands en service en Roumanie, même des dames allemandes mariées à des Roumains, officiers ou fonctionnaires évacués en Moldavie, ont collaboré avec leurs compatriotes pour dévaliser les maisons et les fortunes de leurs parents et amis. Le Prince de Schaumbourg, attaché à la Légation d'Allemagne avant la guerre, conduisait le cambriolage des maisons où il avait été très aimablement reçu avant la guerre et dont il avait admiré les objets précieux. Un propriétaire, ayant acheté, il y a douze ans, des machines agricoles en Allemagne, s'est vu condamner, sans avoir connaissance du procès, à payer 30.000 Frs au fabricant. Cette somme a été retenue sur ces revenus. Plusieurs propriétaires ont été condamnés, sans avoir pu se défendre, à de fortes sommes au profit d'Allemands avec lesquels ils n'avaient jamais eu de procès. Ceci souvent pour des affaires très anciennes complètement liquidées ou ayant donnée lieu autrefois à des arrangements.

Un directeur de fabrique allemande interné à la déclaration de la guerre, relâché trois mois après et payé jusqu'au jour de son internement, s'adresse au tribunal allemand pour réclamer à la fabrique 250.000 Frs de dédommagement. Son contrat expirait au bout de quatre mois et il avait annoncé qu'il ne le renouvelerait pas. En payant les appointements jusqu'à l'expiration du contrat et le maximum pour la participation aux bénéfices pour toute l'année la somme montait à 16.000 francs. Le représentant de la fabrique étant d'avance sûr de perdre les procès a proposé de payer cette somme. Le Tribunal l'a condamné à payer 40.000 Frs, en conseillant au directeur allemand de réclamer à l'Etat roumain la différence conformément au traité de paix imposé à la Roumanie.

Des dévastations faites en Roumanie, l'une des plus irréparables est le démontage et l'enlèvement des moteurs et des machines. Les Allemands ont enlevé les moteurs et les machines des fabriques appartenant aux Roumains ou à leurs alliés. Ces machines ont été envoyées en Bulgarie, afin de créer une industrie bulgare et de mettre la Roumanie complètement à la merci des Puissances Centrales. De la sorte, ils pourront à l'avenir prendre toutes les matières premières roumaines à des prix réduits et leur revendre très cher les produits fabriqués. Ils suppriment toute concurrence en Roumanie et en Orient aux fabriques allemandes et autrichiennes et complètent le désarmement de la Roumanie en le rendant impuissante de pourvoir à ses besoins les plus immédiats dans le cas d'une guerre contre n'importe quelle puissance. Ils projettent d'envoyer en Allemagne, jusqu'à la paix générale, tous les ouvriers sans travail afin de compléter la main d'œuvre qui leur manque.

Comment les Allemands paient-ils l'entretien de leur armée en Roumanie, ainsi que les réquisitions et les achats faits pour eux et leurs alliés? Ils ont exporté en Allemagne, en Autriche-Hongrie et en Bulgarie le maximum de ce qu'ils pouvaient enlever au pays. La valeur de ces marchandises et produits monte à plusieurs milliards et comprennent tout ce qui existait comme produits alimentaires en Novembre 1916, la récolte de 1917, notre bétail, nos forêts, nos pétroles, nos vins et nos fruits. Toutes les matières premières trouvées dans le pays, toutes

les acquisitions faite de vêtements, linge, cuivre et autres métaux, les machines de fabrique, les ustensiles viticoles, des tonneaux, les bouteilles, etc. En évaluant à 4 milliards et demi ce qu'ils ont enlevé ou volé on serait au-dessous de la réalité. Cette somme aurait dû être payée en billets de la Banque de Roumanie ou en Marks. Ils ont trouvé le moyen très ingénieux de ne pas les payer du tout, en adoptant le système suivant: confiscation ou vol d'une partie, bons de réquisition non acquittés pour une deuxième partie, émission de billets de banque sans couverture pour le reste.

La Banque Nationale de Roumanie qui est une institution à capital privé, avait à la Banque Impériale de Berlin un stock d'or ou de marks payables en or, de 380.000.000 de francs. Ce stock était garanti par les banques d'Empire d'Allemagne et d'Autriche-Hongrie et avait servi pour que ces pays puissent acheter des céréales pendant que la Roumanie était neutre. La Banque Nationale avait émis des billets de banque garantis par ce stock et ces billets avaient servi aux deux Etats centraux à faire leurs achats de céréales. Or, après l'occupation de la Valachie le Gouvernement Allemand a accordé à une banque allemande de Bucarest, „Banque Générale”, le privilège d'émettre des billets de banque d'une valeur illimitée sur ce même stock. Ces billets ont cours forcé en territoire occupé et la population roumaine a dû changer une grande partie des billets de la Banque Nationale contre ceux de la Banque Générale. Les billets de la Banque Nationale ont été autant que possible rassemblés par les Allemands.

Le Commandement Allemand a mis en outre deux impôts de guerre sur les départements de Roumanie, l'un de 250.000.000 francs, l'autre pendant les négociations de paix de 400.000.000 francs, en dehors des contributions mises sur les communes pour l'entretien de leur armée et sur les institutions particulières de bienfaisance pour des constructions et installations faites pour soigner les blessés allemands et aussi en dehors des amendes infligées aux communes et aux particuliers. La Banque Nationale a été forcé de payer ces contributions pour les Départements et les communes.

Par le traité de paix on a forcé la Roumanie de payer tous les bons de réquisition donnés par les Allemands et tous les billets de banque émis ou à émettre par la Banque Générale, dans les six mois qui suivront la ratification du traité de paix. De cette manière, non seulement l'entretien de l'armée mais aussi l'énorme quantité de produits et d'articles de toute sorte exportés par les Puissances Centrales seront payés par l'Etat roumain, par conséquent par les contribuables roumains. Celui-ci aura à payer en outre tous les dommages à payer aux sujets des puissances neutres et des puissances ennemies, même ceux faits par leurs propres armées. Ces dommages sont ceux causés sur la vie, la santé, la liberté et la fortune, sur l'activité commerciale, les droits d'auteur, de protection industrielle, dans les concessions, les privilèges des sujets ennemis. On indemniserà leurs sujets qui auraient subi des pertes par la surveillance, l'administration ou la perte de leurs biens, ceux qui auraient subi des condamnations par les cours martiales, ceux qui auraient perdu leurs places ou leurs fonctions. Ces dispositions s'appliquent aussi aux pertes qu'ils auront subies comme copartagements ou actionnaires d'entreprises en Roumanie. Tous ceux qui pendant dix ans après la ratification du traité déclareront qu'ils veulent renoncer à être sujets roumains et réémigrer dans les pays centraux seront indemnisés de la même manière.

La Roumanie paiera aux prix actuel tout le matériel des chemins de fer, de navigation, etc., détruit pendant la guerre. Elle paiera toutes les réparations et installations faites sur son territoire par les puissances ennemies. En dehors du traité, la Roumanie est forcé d'acheter en Bessarabie 125.000 tonnes de blé qui lui sont payées au prix de réquisition et qu'elle paie aux prix marchands. Elle paiera de ce fait une différence de plus de 70.000.000 de francs. Elle donnera, en outre, de Bessarabie, 11.000 tonnes de blé aux Bulgares. Les Allemands et leurs alliés ont trouvé un moyen de faire payer à la Roumanie les céréales qui lui reviendraient trop cher, en lui faisant payer la différence.

L'Allemagne menace le Gouvernement roumain d'enlever de Roumanie les dernières réserves de maïs restées pour la nourriture des paysans si le Gouvernement ne lui fournit pas de blé au prix de réquisition. Les Bulgares déclarent qu'ils laisseront mourir de faim les prisonniers roumains qui ont survécu à leurs mauvais traitements si on ne leur donne pas de suite 11.000 tonnes de blé. Les Bulgares ont tué par le faim et par des mauvaises traitements plus de 20.000 prisonniers sur un total de 28.000. Le plus grand nombre des 8000 restant est atteint de tuberculose. (Le traitement des prisonniers roumains en Bulgarie est un des drames les plus horribles de cette guerre.) Comme la Moldavie n'a plus de grains pour nourrir sa population et per conséquent ne peut en envoyer en Valachie, le Gouvernement est forcé d'accepter les conditions allemandes.

Par les traites additionnels au traité de paix, on prévoit que la Kommandatur et les organisations économiques allemandes continueront d'administrer le territoire occupé et à faire des réquisitions jusqu'à la ratification du traité et qu'elles ont le droit de réquisition pendant toute l'année 1918 et le droit de réquisitionner par l'intermédiaire des autorités roumaines, tant qu'il y aura une occupation militaire allemande, c'est à dire sans aucune limitation de durée.

C'est la continuation du système actuel jusqu'à épuisement complet du pays. On peut voir que le système appliqué aux particuliers, puis aux exploitations roumaines, a été appliqué en grand à l'Etat roumain. Le pays complètement dévalisé paie lui-même tout ce qu'on lui prend et reste débiteur des Etats Centraux. N'importe que chiffre d'indemnité fixé dans le traité ne pouvait être plus ruineux que ces chiffres illimités, aggravés par les clauses des conventions spéciales qui enlèvent les sources les plus importantes des revenus du pays et les donnent à des sociétés allemandes. Par la cession de la Dobrogea la Roumanie perd ses pêcheries les plus importantes, sa seule mine de pyrite cuprique, sa seule mine de kaolin, son seul port libre de glaces en hiver et un pays agricole très prospère. L'Etat seul perd un capital de plusieurs centaines de millions. Par la rectification de frontières vers l'Autriche-Hongrie la Roumanie perd presque toutes ses forêts de sapins dont la majeure partie appartient à l'Etat et aux domaines de la Couronne. Par les concessions des terrains pétrolifères et du monopole du pétrole à des sociétés allemands, la Roumanie perd son combustible et sa plus grande richesse en dehors de l'agriculture. La valeur de ces concessions représente plusieurs milliards. Par la convention sur les chemins de fer la Roumanie perdra la plus grande partie des revenus de ses voies ferrées. La Roumanie perd sa flotte fluviale et ses ports et chantiers sur le Danube, ainsi que tout son parc pour les travaux hydrauliques qui passent en réalité aux Puissances Centrales. Elle est condamnée néanmoins à payer les travaux à faire par l'Autriche pour la navigation sur le Danube. Elle reconnaît toutes les concessions données par la Kommandatur allemande pendant l'occupation. Elle paiera d'ailleurs toutes les dépenses de cette armée d'occupation pour une durée non déterminée. Mais la condition la plus grave est celle concernant les récoltes agricoles à venir. Pendant neuf ans à partir de la ratification de la paix, la Roumanie est obligée de vendre toute sa production agricole et viticole au Puissances Centrales à des prix fixés par une Commission où elle n'a qu'une voix sur trois. Néanmoins les Austro-Allemands n'ont aucune obligation; ils n'achèteront la récolte que si cela leur convient et dans la limite qu'ils jugèrent nécessaire. La Roumanie ne pourra vendre le surplus qu'avec la permission des Puissances Centrales et seulement lorsque celle-ci auront enlevé tout ce qu'elles auront acheté.

Les prix fixés pour les deux premières années sont inférieures aux prix de revient des agriculteurs, ces céréales devant supporter, à la charge des vendeurs, les impôts pour l'indemnité de guerre. Pour le blé, le propriétaire roumain ne touche que 28 Frs par quintal. Si l'on tient compte de la cherté de la vie et de la valeur à laquelle tombera le leu (1 Fr.), quand l'Etat aura émis plus de trois milliards en six mois pour payer les contributions de guerre, on voit que l'agriculture roumaine touche un prix équivaldrait au prix d'avant la guerre de 7 Frs le quin-

tal. L'Allemagne achète le même blé en Ukraine à 85 Frs le quintal, c'est à dire douze fois plus cher. Les Bulgares l'achètent à leurs congénères du sud de la Bessarabie au compte du Gouvernement roumain à 200 Frs l'hl. L'Allemagne devait envoyer des marchandises pour payer les produits roumains. Elle ne peut pas les envoyer et elle demande tout simplement que ce soit l'Etat roumain qui les paie à son compte. La Roumanie sera forcé d'émettre encore des milliards de billets de banque pour que l'Allemagne et ses alliés lui prennent ses produits. Si la Roumanie pouvait entrer librement dans le marché mondial avec ses produits qui sont de première nécessité, elle pourrait se refaire de ses pertes. Mais comme elle est étouffée par ses ennemis, il est impossible qu'elle puisse se relever. C'est sur cela que comptent les Puissances Centrales qui, occupant militairement le pays, attendent le moment de le transformer complètement en pays d'exploitation allemande et de réduire les Roumains à l'état des nègres du Camérout.

Ce qui se passe en Roumanie et le soi-disant traité de paix et d'amitié qui lui a été imposé par l'Allemagne, montrera d'une manière indubitable au monde entier ce que signifie la paix sans annexions et sans indemnités de l'Allemagne et quel sera le régime auquel serait soumis le monde entier en cas de victoire de celle-ci. Mais cette victoire est impossible, car il ne peut se trouver un autre Etat qui répète le crime que la Russie a fait contre l'humanité et contre elle-même. Les peuples conscients du danger qui les menace vaincront l'Allemagne et détruiront l'édifice d'iniquité et de spoliation qu'elle a tâché de construire en Orient. La Roumanie, qui a le plus souffert, obtiendra alors la restitution de ses pertes et verra la réalisation de ses aspirations nationales.

Capitolul 2

PACEA DE LA BUCUREȘTI CU PUTERILE CENTRALE (24 APRILIE/7 MAI). NEGOCIERI, PREVEDERI, CONSECINȚE

Introducere

Pacea de la București din 24 aprilie/7 mai 1918 dintre România și Puterile Centrale a fost momentul final al unei evoluții începute cu armistițiul de la Focșani din 26 noiembrie/9 decembrie 1917, determinat de preluarea puterii de către bolșevici la Petrograd (25 octombrie/7 noiembrie 1917), continuate apoi cu armistițiul și tratatele de la Brest-Litovsk cu Ucraina și Rusia sovietică (27 ianuarie/9 februarie 1918; 18 februarie/3 martie 1918).

Prin semnarea acestui tratat, Germania și aliatele sale obțineau victoria pe Frontul de Est, care astfel și-a încetat existența. Prin urmare, s-au creat premise pentru transferul forțelor pe Frontul occidental, ceea ce și Berlinul a făcut, fără ca acest lucru să asigure succesul marilor ofensive declanșate la 21 martie 1918. Prin această strategie pusă la cale de cuplul Hindenburg-Ludendorff, Germania urmărea să obțină victoria înainte de sosirea masivă în Europa a contingentului american.

Viziunea germană asupra ordinii mondiale în estul Europei a vizat, în afară de Rusia, teritoriul polonez, Finlanda, Lituania și sud-estul continentului european. Pentru partea de sud-est a continentului exista însă un conflict cu ceilalți membri ai Puterilor Centrale, ce se va menține inclusiv în textul tratatului de pace.

În privința României, Germania avea intenția impunerii unei dominații economice extensive, de tip colonial, de exploatare a resurselor minerale (petrol), de control a navigației pe Dunăre și a căilor ferate, politică susținută activ de feldmaresalii Hindenburg și Ludendorff. Practic, Berlinul dorea ca România să facă parte din sfera sa de influență, ca element important al supremației germane în sud-estul european.

Viziunea Austro-Ungariei se deosebea destul de mult față de cea a puternicului aliat, întrucât ea a fost țara atacată de România la mijlocul lunii august 1916, cu scopul declarat al Bucureștilor de reunire a conaționalilor ce trăiau în conglomeratul etnic al monarhiei bicefale. Viena și Budapesta doreau pedepsirea statului român, anexarea unor teritorii, controlul unor ramuri economice și al cursului Dunării.

În plus, evenimentele din primele luni ale anului 1918 (grevele, demonstrațiile, revoltele unor unități militare) afectaseră stabilitatea internă a monarhiei, astfel că ea nu mai dorea reluarea ostilităților cu România. Acest lucru a fost sesizat de Richard von Kühlmann în raportul înaintat către Ministerul de Externe german. (*Documentul nr. 1*)

Cât privește Bulgaria, ea dorea obținerea întregii Dobroge, cu inclusiv Delta Dunării, nu numai a părții sale de sud, intrată în componența României în august 1913, ca urmare a păcii

de la București (28 iulie/10 august 1913) și administrată de Sofia, după părăsirea acesteia de către armatele româno-ruse în toamna anului 1916.

Perspectiva încorporării de către Bulgaria a întregului ținut dintre Dunăre și Mare nemulțumea profund Imperiul Otoman. Germania a susținut poziția otomanilor, condiționând aprobarea cererilor bulgare de cedarea către Imperiul Otoman a tuturor teritoriilor care i-au aparținut acestuia până în 1915.

În concluzie, în tratativele cu România, Puterile Centrale aveau opinii și interese diferite, chiar contradictorii, ceea ce ar fi putut să ofere României o marjă de acțiune ceva mai largă.

Cum guvernul Averescu nu a mai finalizat negocierile, ele au fost reluate de noul executiv condus de Alexandru Marghiloman, avându-l ca ministru de externe pe Constantin C. Arion. Inițial, germanii și aliații lor au dorit ca pacea să se încheie până la expirarea armistițiului, dar perioada era prea scurtă, astfel că discuțiile au fost continuate pe baza preliminarilor semnate de guvernul Averescu¹. Alexandru Marghiloman și-a fixat drept priorități reînnoirea și salvarea dinastiei, poziția acesteia fiind mult șubrezită de evenimentele din ultimii ani. (*Documentul nr. 1*)

Negocierile au început la jumătatea lunii martie 1918 și ele s-au dovedit dificile, cu multe momente de tensiune generate de diferite probleme, cum ar fi: cedările teritoriale pe culmile Carpaților; statutul Dobrogei; petrolul românesc; regimul fluviului Dunărea; prizonierii români în lagărele Puterilor Centrale; regimul trupelor de ocupație din România; drepturile minorităților etc. (*Documentele nr. 4, 5, 7*)

Deși prim-ministrul Marghiloman a subliniat de mai multe ori, menționând și în memoriile sale, publicate după război, că a obținut concesii însemnate, în realitate acestea au fost minime. La 24 aprilie/7 mai 1918, la Palatul Cotroceni, acolo unde a avut loc ședința Consiliului de Coroană din 14/27 august 1916, care a confirmat decizia guvernului de a intra în război alături de Antanta, s-a semnat Tratatul de Pace dintre România și Puterile Centrale². (*Documentul nr. 8*)

Prevederile păcii erau dure, armata era demobilizată, iar munițiile erau limitate. Se instaura monopolul german asupra petrolului, se ceda controlul asupra navigației pe Dunăre, iar exporturile alimentare erau îndreptate exclusiv către Puterile Centrale. Clauzele teritoriale impuneau cedarea Dobrogei, care va fi declarată condominiu al celor patru puteri aliate și cedarea unei fâșii de-a lungul Carpaților către Austro-Ungaria. Ele au fost acceptate de Marghiloman în speranța că prin alipirea Basarabiei se vor putea compensa pierderile teritoriale, dar un protocol special de recunoaștere de către Puterile Centrale a acestei uniri nu a fost inclus în tratatul de pace.

Articolul VIII al tratatului de pace stipula că „până la lămurirea situației din Basarabia forțele militare fluviale și maritime române se lasă cu întreg echipajul și armamentul lor”. (*Documentul nr. 8*). Această frază însemna că problema Basarabiei încă nu era lămurită, deși reprezentanții Puterilor Centrale asiguraseră că guvernul Marghiloman avea mână liberă în provincia care se unise cu România, în urmă cu câteva săptămâni.

Tratatul de pace de la București cu Puterile Centrale a fost evaluat diferit în epocă și în istoriografia română și străină³. Miniștrii Puterilor Aliate și Asociate de la Iași au protestat și au arătat condițiile grele impuse României. (*Documentele nr. 11, 12*) Liberalii l-au respins din

¹ Mersul tratatelor poate fi urmărit în *Notele politice* ale prim-ministrului (Vezi Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, 1917-1918, p. 404-453).

² *Ibidem*, p. 506-511.

³ Elke Bornemann, *Der Friede von Bukarest 1918*, Frankfurt am Main, 1978; Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, București, 2014, p. 315-322; David Hamlin, *Germany's Empire in the East. Germans and Romania in Era of Globalization and Total War*, Cambridge University Press, 2027, p. 281-322.

chiar momentul parafării lui. (*Documentul nr. 2*) Unii dintre diplomații Puterilor Centrale au subliniat însă că România a scăpat ușor din aventura începută la jumătatea lunii august 1916.

În acest sens este sugestivă poziția lui von Kriege care i-a declarat lui Alexandru Marghiloman: „Tratatul nostru politic va servi de model tuturor celorlalte tratate de încheiat. Cum aveți Basarabia, să nu vă plângeți. **Mulțumiți lui Dumnezeu că scăpați așa de ușor; pot să vă asigur că, urmând un proiect care se hotărâse, erați definitiv împărțiți: Rusia avea Moldova și Austria România** [în sensul de teritoriul Țării Românești]. Tezaurul Băncii era să fie confiscat la Berlin. Eu m-am opus la aceasta din toate puterile; a fost numai pus sub sechestru. Comisia Gurilor Dunării va avea probabil administrarea liniei Cernavodă-Constanța și a portului. Pentru Franța, condițiile de pace, după victoria de acum în curs, vor fi mai grele decât înainte de bătălie”¹.

Marghiloman a declarat că unul dintre obiectivele sale a fost păstrarea armatei, măsură care s-a dovedit decisivă în momentul reintrării României în război și în perioada următoare. De altfel, noua echipă de la conducerea Marelui Stat Major, ce avea în frunte pe generalul Constantin Christescu, a făcut tot posibilul să eludeze mare parte dintre condițiile grele impuse prin tratat (*Documentele nr. 9, 10, 13*) și să păstreze cât mai mult din rezervele militare românești, pentru a nu afecta dramatic forța combativă a armatei.

Prin încheierea tratatului de pace de la București, România a încălcat prevederile Convenției politice din 4/17 august cu Antanta, fapt care a cauzat mari dificultăți diplomației române la Conferința de pace de la Paris din anul 1919.

Tratatul, așa cum vom prezenta într-un capitol următor, va fi aprobat de Parlamentul rezultat din alegerile din mai-iunie 1918, dar nu a fost ratificat de regele Ferdinand, în pofida presiunilor la care a fost supus, ceea ce, în final, a fost benefic în eforturile României de a recăpata statutul de aliat.

La 11 noiembrie 1918 s-a semnat armistițiul la Compiègne între Germania și Antanta, act care marchează încetarea oficială a Primului Război Mondial. Documentul stipula anularea tratatului de pace de la București, trupele germane urmând să părăsească teritoriul românesc în termen de 15 zile.

¹Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, ediție Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, vol. III, p. 115-116.

DOCUMENTE

1. 1/14 martie 1918, Berlin, Telegrama lui Richard von Kühlmann către Ministerul de Externe german prin care redă discuțiile cu premierul desemnat, Alexandru Marghiloman, reiterând necesitatea sprijinirii acestuia și evidențiind imposibilitatea reluării ostilităților împotriva României

București, 14 martie 1918

1. Ministerul de Externe Berlin

Nr. 129

2. Consilier delegație von Grünau

Nr. 7

Telegramă cifrată

Am avut azi o convorbire amănunțită cu Marghiloman, care s-a întors tocmai acum de la Iași. Deoarece convorbirea a avut loc fără știrea contelui Czernin, rog să tratați secret conținutul, în măsura în care privește Austria.

Marghiloman și Averescu sunt, din motive politice și personale, adversari. Acest lucru trebuie luat în considerare în expunerile adepților acestora. După relatarea lui Marghiloman, demisia cabinetului Averescu se datorează faptului că regele a avut anumite semne că Averescu urmărea să creeze adepți în armată, pentru ca, la nevoie, înlăturând dinastia, să obțină un rol conducător în România. Regele i-a expus lui Marghiloman situația și l-a rugat să formeze un guvern. El și-a rezervat timp de gândire și a spus regelui că nu poate prelua formarea guvernului decât dacă poate conta pe oarecare sprijin binevoitor din partea Germaniei și Austro-Ungariei; soarta României se află acum cu totul în mâinile celor două mari puteri.

Și lui i-ar fi fost mai plăcut dacă i s-ar fi propus preluarea guvernului mai târziu și ar fi putut lăsa altora opoziția pentru încheierea păcii. Și ruptura între rege și Averescu, criza a apărut acum și trebuie rezolvată imediat. Guvernul pe care este el gata să-l formeze va avea în general o orientare conservatoare și va cuprinde aproape pe toți prietenii noștri politici, în special pe Costică Arion¹ și Stere. Programul acestui guvern va fi, pe scurt, următorul:

1. Problema dinastiei: dacă e posibil, menținerea regelui. România este atât de zguduită și dezorientată în întreaga ei viață națională, din cauza evenimentelor, încât ezită în momentul actual să situeze în incertitudine unul din puținele puncte stabile care mai există. Nimeni nu cunoaște mai bine ca el slăbiciunile regelui. El consideră însă că e posibil, prin alegerea cu grijă a ambianței și un sfat clar dat lui în mod oficial, ca el să fie ținut din punct de vedere politic ferm pe calea care este necesară pentru politica viitoare.

2. Relații externe: reînnoirea sinceră la politica română tradițională, așa cum a dus-o regele Carol. Alăturarea la Puterile Centrale și opoziția față de Rusia. Immediata încheiere a păcii, pe cât posibil până marți, termenul de expirare a armistițiului. Dacă acest lucru nu poate fi înfăptuit din motive tehnice, atunci cât mai repede posibil. Respectarea cu grijă a condițiilor economice de pace cu străduința de a pregăti alăturarea României la Puterile Centrale. În cazul

¹ Constantin C. Arion (1855-1923), om politic conservator, ministru al Afacerilor Străine în guvernul condus de Al. Marghiloman (5/18 martie-23 octombrie/5 noiembrie 1918).

unei alianțe vamale între Germania și Austro-Ungaria, pe cât posibil alăturarea României la ea. Încheierea unei alianțe cu Puterile Centrale. Încheierea unei convenții militare cu Germania.

Domnul Marghiloman ar dori să vadă cât mai curând posibil preluată administrația țării de către guvern. Neînțelegerile cu Administrația militară care există în prezent vor pricinui (cum s-a dat deja de înțeles de mai multe ori în rapoarte) dificultăți importante. Asupra acestui punct va avea loc probabil mâine o discuție între generalul Hell și consilierii săi, precum și domnul Marghiloman, în prezența mea.

Am avut cu generalul feldmareșal von Mackensen și cu generalul Hell o discuție amănunțită despre situația creată prin comunicările domnului Marghiloman. Rezultatul convorbirii, în care situația prezentă a fost luminată amănunțit sub toate aspectele, a dus acolo că domnul feldmareșal a fost de părere că noi nu ne putem asuma, în situația prezentă a României, răspunderea pentru o respingere a cabinetului Marghiloman. Dacă nu se realizează cabinetul Marghiloman, ne aflăm probabil în fața haosului. O încheiere a păcii până la expirarea armistițiului, marți, este exclusă și trebuie să recurgem din nou la noi măsuri de război, fără a putea obține mai mult decât a fost acum admis de România. Căci în această privință există de partea română deplin acord că – făcând abstracție de disensiunile de politică internă – guvernul Ave-rescu a fost în principiu gata să încheie pacea propusă de Aliați.

Prin reluarea ostilităților contra României, transportul trupelor spre vest, care este imperios necesar, va fi întârziat. Înălăturarea regelui este în sine de dorit, ea nu trebuie însă – potrivit opiniei împăratului, exprimată de multe ori – impusă direct de noi, ci înfăptuită liber de poporul român. Din aceste motive, el consideră că nu este oportună o opoziție din partea noastră împotriva formării cabinetului Marghiloman. O continuare a luptei de către Germania împotriva României este ca și imposibilă, dacă Austro-Ungaria nu cooperează. Deoarece Czernin nu va avea probabil rezerve serioase împotriva cabinetului Marghiloman (ținând seamă de atitudinea împăratului Carol), o reluare a ostilităților de către Austro-Ungaria după expirarea armistițiului nu va putea fi impusă cu sila. De aceea Germania trebuie pe cât posibil să evite apariția situației în care de fapt noi ar trebui să luptăm, dar din cauza Aliaților noștri nu putem. Generalul Hell și eu ne-am alăturat opiniilor generalului feldmareșal.

Ședința plenară fixată pe mâine va fi amânată din cauză că lipsește un negociator român împuternicit. Mâine-dimineață va avea loc o ședință comună între Czernin, Marghiloman și subsemnatul, pentru a lămuri în continuare situația de politică internă.

Adaos către Ministerul de Externe: către baronul Grünau¹ s-a înaintat în aceiași termeni.

Kühlmann

[1918 la Români Desăvârșirea unității național-statale a poporului român.
Documente externe 1916-1918, vol. II, p. 1088-1091]

2. 12/25 martie 1918, Iași, Memoriul² remis regelui Ferdinand de către Ion I.C. Brătianu în numele Partidului Național Liberal privind condițiile de pace impuse de Germania și aliații ei

Războiul nostru nu este rezultatul artificial al unor interese vremelnice sau al unor concepțiuni personale. El era impus de o necesitate istorică care domina întreaga noastră viață de Stat și căreia îi corespunde cel mai neclintit ideal al întregului nostru popor.

¹ Baron Werner Ernst von Grünau (1874-1956), reprezentantul ministerului de externe pe lângă împăratul Wilhelm al II-lea. La 9 noiembrie 1918, fostul ministru de externe, amiralul Paul von Hintze, l-a instruit pe Grünau să-l informeze pe împărat că în opinia amândurora – Hintze și Hindenburg – fuga în Olanda era singura soluție posibilă pentru suveran. (Lamar Cecil, *Wilhelm II, vol. 2 Emperor and Exile 1900-1941*, The University of North Carolina Press, 1996, p. 293-294)

² Memoriul nu a apărut în presă la momentul elaborării, el fiind interzis de cenzură.

Restricțiile trecutului au frânt românimea sub trei stăpâniri streine și constituirea unui Stat modern român nu se putea face, fără ca peste orice alte nevoi ale dezvoltării sale politice, conștiința națională să impună tot mai luminat și mai puternic necesitatea unirii neamului. Menirea noastră istorică nu s-ar putea concepe fără condițiunea vitală a acestei uniri. Nu s-ar putea, de asemenea, concepe ca în dezvoltarea unei Europe așezate pe principiul naționalităților poporul nostru să rămână frânt și sub stăpâniri streine.

În ziua când sabia germană era trasă pentru o acțiune imperialistă de provocare și având gardă maghiară în Orient, legătura noastră politică era ruptă cu Berlinul pentru că scopul și fundamentul ei fuseseră tocmai zădărnicierea expansiunilor imperialiste în Balcani și pentru că în forma lui defensivă Tratatul nostru nu fusese respectat când, fără să fim preveniți, se făcuse actul de agresiune brutală contra Serbiei.

În ziua când Anglia și Italia intrau în luptă, războiul lua caracterul său universal și nu mai lăsa îndoială că încheierea lui va fi temeiul dezvoltării mondiale pentru o lungă perioadă istorică.

Pentru România se punea întrebarea cu izbânda cărei părți se asigură mai bine ființa și interesele ei.

Dacă în primele timpuri greșeli erau permise în fața acestei întrebări, păcile separate, manifestațiuni clare ale Germaniei victorioase, arată neîndoios care ar fi fost soarta lumii în caz că ea ar rămâne sub izbânda definitivă a Puterilor Centrale.

Întrucât privește România condițiile (sic!) de la Bufta nu lasă îndoială [că] Germania consideră Dunărea ca un fluviu al ei și țărmurile lui ca țări de protectorat. În haina prea strâmtă în care se simte imperialismul german și contaminat de dânsul megalomania maghiară, ele răpesc României:

1. Independența ei politică prin obligațiunea schimbării legilor ei interne și garanțiile umilitoare de natură capitulară.

2. Teritoriul ei cu sute de mii de cetățeni.

3. Producția ei luând prin anexiuni de teritorii și monopoluri pădurile Carpaților, cerealele câmpiilor, petrolul subsolului, pescăriile Dobrogei.

4. Activitatea ei prin regimul Dunării prin luarea accesului la mare, prin controlul Căilor Ferate, Telegrafelor și Poștelor, prin convențiile comerciale, într-un cuvânt tot ce constituie cele mai esențiale însușiri ale unui stat independent.

Aceste pretențiuni clarifică pentru oricine că, nu numai prin aspirațiunile ei naționale, dar și prin condițiunile esențiale vieții ei de stat independent, România, prin interesele ei cele mai vitale, era strâns legată de cei care în lupta mondială chiar prin numărul lor cel mare și prin cumpănirea forțelor lor respective reprezentau echilibrul în Europa și în lume și deci independența statelor mici.

Odată lămurit că simțământul dreptății și interesul României o legau de cauza vrăjmașilor Puterilor Centrale, putea ea să rămână neutră ca o ființă indiferentă la propria ei cauză și să nu contribuie în raport cu mijloacele ei la rezultatul de care depindea însăși a ei soartă?

Din punct de vedere moral și practic concepțiunea nu era permisă și era cu atât mai neîngăduit, cu cât în datele fundamentale ale problemei victoria Puterilor Centrale nu putea rămâne definitivă.

Sunt în viața societăților omenești și a statelor împrejurări întârziate sau neașteptat de grabnic desfășurate evoluțiuni probabile și direcțiuni sigure ale dezvoltării lor. Dacă discernământul nostru poate fi insuficient pentru a ne feri de surprinderi, dacă el ne poate înșela asupra celor considerate ca probabile, sunt însă rezultate, care prin caracterul lor și legătura lor cu situațiunea și dezvoltarea generală a omenirii nu pot fi puse la îndoială decât întrucât privește durata realizării lor. Desigur, între aceste din urmă este țelul urmărit de România în actualul război.

Tot așa de sigur în generalitatea lor clădirile [trecute] ori prezente ale imperialismului german în contradicție cu cele mai esențiale principii ale dezvoltării popoarelor moderne nu pot fi decât subrede sau vremelnice. Durata le poate apărea fiecăruia din noi deosebit după propriul nostru discernământ, dar caracterul lor de provizorat nu poate fi pus la îndoială de niciun cuget care cunoaște din istorie soarta unor asemenea întreprinderi, de niciun suflet care crede în mersul progresiv al societății omenești.

Nu este posibilă dominarea politică și economică a lumii de către un singur popor. Nu se poate întemeia o clădire a Europei pe o serie de noi Lorene și prin insufierea unor puteri factice celor două anacronisme reprezentate prin Turcia și Austro-Ungaria. Asemenea speranțe sau temeri sunt explicabile numai prin fireasca tulburare care stăpânind inimile slabe sub opresiunea izbândelor momentului sau a cruzimii lui, nu îngăduie minții să privească situația, nu izolată în spațiu și în timp, dar la locul și cu importanța ei în șirul desfășurării împrejurărilor și să vadă nu numai ce este astăzi, dar mai ales ce va fi mâine.

[*Mișcarea*, ziar național-liberal cotidian, anul X, nr. 251, joi 15[28] noiembrie 1918]

3. 14/27 martie 1918, Iași, Ordin circular al ministrului de război, Constantin Hârjeu, privind comportarea militarilor demobilizați care trec în teritoriul ocupat de Puterile Centrale

Ordinul circular No. 2086 din 14 .3. 1918

În urma a oarecăror nereguli provocate de demobilizații români și petrecute pe străzile din București, autoritățile germane de ocupație au găsit de cuviință a lua măsuri de represiune în contra celor care au turburat ordinea publică. Pentru a se înlătura pe viitor crearea unor asemenea situațiuni de natură a crea dificultăți guvernului care își dă toate silințele de a obține cât mai avantajoase soluțiuni pentru țară se atrage atențiunea militarilor de toate gradele (ofițeri și trupă), care prin demobilizare urmează a trece în teritoriul vremelnice ocupat, că pentru a nu se găsi într-o situațiune neplăcută pentru ei și contrarie intereselor actuale ale statului, să se abțină de la orice manifestații cu caracter ostil față de autoritățile de ocupațiune.

Ei se vor conforma cu strictete dispozițiilor luate de aceste autorități, de acord cu autoritățile române locale, cu privire la prezentare, la predarea efectelor militare și la păstrarea ordinii publice, iar acei care vor purta uniformă sunt obligați ca, în toate împrejurările, să se poarte cu demnitate și să se conformeze prescripțiunilor regulamentului serviciului interior, în ceea ce privește salutarea camarazilor din armatele puterilor centrale.

Ardelenii demobilizați nu vor fi trecuți în teritoriul ocupat, întrucât riscă a fi însumați în armata austro-ungară. Comandanții și șefii de servicii vor da instrucțiuni precise în acest sens tuturor demobilizaților.

Ministru de război, general Hârjeu

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 12/1918, f. 1]

4. 20-21 martie/2-3 aprilie 1918, Însemnare a lui Charles J. Vopicka, ministrul SUA în România, referitoare la negocierile guvernului Marghiloman cu Puterile Centrale pentru încheierea păcii

Domnul Marghiloman, care s-a întors de la București, crede că austro-germanii, grăbind demobilizarea armatei române și ajungând la o înțelegere în privința chestiunilor teritoriale și

economice, vor amâna momentul închiderii negocierilor de pace, pentru ca grosul trupelor lor să poată rămâne în teritoriul ocupat. Atitudinea negociatorilor inamicului este aproape de ne-suportat. Czernin amenință în mod constant cu o acțiune drastică în Basarabia dacă România nu va accepta toate condițiile. Membrii cabinetului au acum, cu toții, sentimentul că singura salvare a României (și ultima totodată) se află în succesul aliaților.

Suntem informați că la Cartierul General german s-a luat notă că Misiunea Militară Franceză din Constantinopol a fost arestată [corect: s-ar urmări internarea Misiunii Militare Franceze la Constantinopol], fapt care se află în contradicție cu înțelegerile făcute cu Puterile Centrale la începutul negocierilor.

Considerăm că niciunul din guvernele noastre nu va accepta schimbările propuse în Comisia Dunării și așteptăm instrucțiuni de la ele pentru a protesta față de guvernul român. (Subliniere în textul original, n.n.)

O știre preluată prin radio de la Lyons¹ declarat că intervenția japonezilor în Siberia depinde de consimțământul Rusiei. Aceste vești au produs aici o impresie foarte favorabilă, deoarece se crede că un atare consimțământ a fost dat.

[Charles J. Vopicka, *op.cit.*, p. 198]

5. 25 martie/7 aprilie 1918, Telegrama lui Constantin C. Arion, ministrul afacerilor străine, adresată lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, prin care acesta este informat despre mersul tratativelor cu Puterile Centrale

Telegramă, 25. 03/ 07. 04. 1918, ora 7

Excelenței Sale d-lui Al. Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri, Iași

Primit telegramele generalului Herjeu. Nefiind București d-nul Kühlmann, comisiunea păcii nu lucrează astăzi, ci numai delegațiunile.

Cestiunea ofițerilor prizonieri ruși și cea a portului Reni nu se pot discuta decât la întrunirea comisiunii de pace. Dacă crezi că e pericol de întârziere intervin-o direct către autoritatea militară. Eu voi vorbi lui Horstmann². Rog cere fără întârziere ministrului Nanu³ sau

¹ *The Lyons Republican* a fost un săptămânal newyorkez de mare tiraj, apărut în perioada 1859-1921.

² Alfred Horstmann (1879-1947), diplomat german, a intrat în serviciul diplomatic în 1909 la ambasada din Washington D.C., unde a ajuns secretar de legăție în 1910, apoi însărcinat cu afaceri la legăția din Portugalia (1912-1914). În timpul Primului Război Mondial, din 1916 atașat pe lângă Guvernământul General din Bruxelles, apoi consilier de legăție la Administrația Militară germană din București (1917-1918). După război a activat la Ministerul de Externe, ulterior a fost ministru plenipotențiar la Bruxelles (1928-1933). Pensionat după venirea la putere a naziștilor. Mare colecționar de artă, a fost arestat de sovietici în 1946 pentru „editarea de ziare de propagandă naziste” și a murit în lagărul special al Armatei Roșii nr. 7 Sachsenhausen, Oranienburg. Reabilitat în 1995 de administrația militară a Federației Ruse. (Datele sunt luate din Online version der Edition *Akten der Reichskanzlei. Weimarer Republik*) Alexandru Marghiloman, care a stat adesea de vorbă cu el, îl considera pe Horstmann drept „director al presei” (Al. Marghiloman, *Note politice, 1897-1924*, vol. II 1916 – 1917, București, 1927, p. 513)

³ Există doi diplomați Nanu. Constantin (1859-1948) cu misiuni la Belgrad (1905), Roma (1909), Petersburg (1911) și Berlin (1912). Fiul acestuia, Frederic Nanu (1884-1991), a fost și el diplomat, foarte cunoscut prin misiunea sa de la Stockholm din cursul celui de-al Doilea Război Mondial, el tratând cu sovieticii, în numele guvernului, un posibil armistițiu. Este autorul unor lucrări importante privind istoria diplomației românești. Dintre acestea amintim *Condica Tratatelor și a altor legăminte ale României. 1354-1937*”, lucrare în 3 volume, publicată între anii 1938-1943, și „*Politica externă a României. 1919-1933*”, lucrare rămasă neterminată. Cel mai probabil este vorba de Constantin Nanu.

Contzescu¹ actele relative la o pretinsă pace română – [Cristian] Racovski ce mi-au remis mie alaltăieri seară.

C.C. Arion

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, inv. 726, dosar 24-1918, f. 1]

6. 5/18 aprilie 1918, Iași, Decret regal privind analiza situației militarilor români întorși din prizonierat

FERDINAND I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României,

La toți de față și viitori, sănătate

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la departamentul de război sub No. 233 din 4 aprilie 1918,

Având în vedere dispozițiunile decretului No. 775 din 25 iulie 1917, prin care, sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, s-a aprobat modificarea art. 21 din legea asupra înaintărilor în armată în timp de război;

Având în vedere că acel decret prevede că dispozițiunea lui se aplică în aceleași condițiuni și ofițerilor prizonieri, la înapoierea lor din captivitate;

Având în vedere și art. 65, titlul II adițional din codicele de justiție militară, astfel cum acest articol a fost explicat și complectat prin legea din 17 martie 1917, privitor la verificarea cauzelor predărei la inamic a celor înapoiți din captivitate după încheierea păcei,

Am decretat și decretăm:

Art. 1. Pentru aducerea la îndeplinire a dispozițiilor din legea și decretul mai sus menționate se va înstitui la fiecare corp de armată câte o comisiune de clasare compusă astfel:

a) Pentru ofițerii întorși din captivitate, până la gradul de colonel inclusiv, comisiunea se va compune din comandantul diviziei și doi comandanți de brigadă, hotărâți câteștrei de către comandantul corpului de armată respectiv;

b) Pentru ofițeri generali, precum și pentru cei care în momentul capturării erau comandanți de brigadă, de corpuri de trupă sau șefii de serviciu, oricare ar fi fost gradul în momentul capturării, comisiunea de clasare se va compune din comandantul corpului de armată și cei doi comandanți ai diviziilor aparținând corpului de armată respectiv.

Art. 2. Pentru clasarea și întocmirea propunerilor pentru înaintare a ofițerilor întorși din captivitate, spre a fi puși din acest punct de vedere pe același picior de egalitate cu camarazii lor de aceeași promoție rămași în țară, comisiunea de clasare va cere pentru fiecare ofițer relațiunile necesare de la foștii și actualii săi șefi asupra modului cum s-a comportat în campanie până în momentul capturării lui și mai ales asupra circumstanțelor în care a avut loc această capturare, precum și asupra purtării sale în timpul captivității, întemeindu-și propunerea pe aceste referințe, precum și pe oricare altele pe care și le-ar putea procura din orice sursă.

Art. 3. Propunerea de înaintare pentru fiecare ofițer va cuprinde părerea comisiunii, dacă ofițerul trebuie menținut în gradul ce are sau dacă urmează a fi înaintat la gradul unic sau cele două grade pe care ofițerii din promoția sa rămași în țară le-au dobândit în timpul captivității sale.

¹ Constantin Contzescu (Conțescu) (1871–?), diplomat român. A intrat în Ministerul Afacerilor Străine în 1892, fiind, pentru început, copist (1892) și redactor (1894). Grade diplomatice: atașat de legăție (1896); secretar de legăție cls. III (1899); secretar de legăție cls. II (1902); secretar de legăție cls. I (1907); consilier de legăție (1912); ministru plenipotențiar cls. II (1916); ministru plenipotențiar cls. I (1923). Și-a desfășurat activitatea diplomatică la Ruscuk, Paris, Constantinopol, Salonic, Belgrad, Atena, Haga, Kiev și Bratislava. Din 1919, a fost numit delegat al României în Comisia Europeană a Dunării, apoi și în Comisia Internațională a Dunării. Din 1929, delegat în Comisia Permanentă a Regimului Apelor. Pus în retragere la 1 septembrie 1939.

De va fi cazul ca un ofițer pentru a-și putea lua rândul promoției din care face parte să fie înaintat la două grade, aceste înaintări se vor face printr-un singur decret regal, în care se va arăta data de la care trebuie să fie considerat ca înaintat la cutare sau la cutare grad.

În toate cazurile, propunerile de înaintare nu se vor face decât după ce va avea loc verificarea cauzei predărei la inamic, verificare prevăzută în mod obligatoriu de art. 65, titlul II adițional din codicele de justiție militară.

Art. 4. Verificarea acestor cauze a predărilor la inamic se va face pentru ofițerii întorși din captivitate de către aceleași comisiuni de clasare, prevăzute la art.1 de mai sus. În acest scop comisiunea va face investigațiunile necesare odată cu cele pentru înaintare prevăzute la art. 2.

Art. 5. Dacă în urma acestor investigațiuni ar rezulta bănuiala că ofițerul cu ocaziunea capturării lui sau mai înainte de această capturare ori pe timpul aflării lui în captivitate a săvârșit vreun fapt delictuos ce cade sub prevederile legilor penale, generalul comandant al corpului de armată respectiv va ordona trimiterea lui în urmărirea raportului consiliului de război, observându-se procedura stabilită de codicele de justiție militară pentru timpul de pace.

Dacă în urma instrucțiunii făcute de raportul consiliului de război, generalul comandant al corpului de armată va găsi că este cazul pentru trimiterea inculpatului la judecata consiliului de război, acest consiliu îl va judeca și dacă îi va găsi culpabil, îl va pedepsi ca în timp de război, așa cum prevede primul alineat de sub menționatul art. 65, titlul II adițional, ținându-se bineînțeles seama că pedeapsa cu moartea este înlocuită pentru timpul de pace cu munca silnică.

Art. 6. Toate cercetările prevăzute mai sus pentru întocmirea propunerilor de înaintare, cât și pentru verificarea cauzelor predărei la inamic se vor face de către comisiunea de clasare a diviziilor respectiv ale corpurilor de armată, cărora vor fi repartizați ofițerii după înapoierea lor din captivitate.

Pentru ofițerii repartizați corpurilor și serviciilor neindivizionate, cercetarea lor și propunerile pentru înaintare se vor face de către comisiunea de clasare a diviziei sau corpului de armată ce se va hotărî prin instrucțiunile ministeriale.

La caz de trimitere în urmărire și judecată, competența de cercetare și judecată va fi conform legii aceea a consiliului de război al corpului de armată la care este repartizat ofițerul, după înapoierea lui din captivitate.

Art. 7. Pentru gradele inferioare verificarea judiciară, prevăzută la art. 65 titlul II adițional din codul justiției militare, se va face de către șeful corpului sau serviciului unde se găsește însumat omul, după înapoierea lui din captivitate, iar plângerea de punere în urmărire, împreună cu actele relative se va înainta comandantului corpului de armată respectiv numai pentru cei contra cărora s-ar constata că există indicii de culpabilitate.

Recompensarea celor merițiși prin înaintare sau decorare se va face de către șeful corpului sau serviciului respectiv, conform regulilor stabilite pentru timpul de pace.

Art. 8. Regularea drepturilor la soldă a celor înaintați după înapoierea din captivitate și pe timpul captivității se va face prin instrucțiuni ministeriale. Tot prin instrucțiuni ministeriale se vor rezolva și toate celelalte chestiuni neprevăzute în decretul de față.

Art. 9. Ministrul nostru secretar de stat la departamentul Răsboiului este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului de față.

Dat în Iași, la 5 aprilie 1918.

Ferdinand
Ministru de război, C. Hârjeu

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1 2579, c. 285-286]

7. 22 aprilie/5 mai 1918, București, Raport adresat de Alexandru Marghiloman, prim-ministru, regelui Ferdinand prin care îl informează despre evoluția negocierilor cu Puterile Centrale în vederea încheierii păcii

Al. Marghiloman către regele Ferdinand I:

5 mai 1918, București

Cu adânc respect raportez Majestății Voastre că negociațiunile foarte întârziate din nesosirea, intenționată, la timp a delegaților turci, au luat deodată pasul accelerat, Miniștrii Burian¹ și von Kühlmann trebuind să plece pentru a asista la conferința proiectată între Împărații lor².

Ni se face o situație foarte grea, cerându-ni-se soluțiuni pe o mare gamă de cestiuni politice și economice mai ales. Dar preferim să semnăm și aceste condițiuni defavorabile pentru a nu mai lăsa joc liber nedumeririi și intrigei.

Am avut luptă mare pe două puncte: amnistia și căile ferate din Moldova (art. 7 al tratatului de pace)³. Pentru amândouă cestiunile ni s-a spus cu precizie că sunt condițiuni fără de care nu se face pace.

În privința amnistiei (art. 33 final din tratatul politic) este de sperat că azi ni se va concede o formulă mai discretă, deci mai puțin jignitoare, ce am propus⁴.

În privința căilor ferate din Moldova vizate de un paragraf introdus prin surprindere, după cum stabilește raportul formal ce am cerut generalului Lupescu – așteptăm încă o dezlegare de la Berlin. Am împins rezistența până la ruptură și se vede că atitudinea aceasta a avut oarecare efect deoarece se consimte a se reveni asupra unui text deja parafat.

În schimb am avut și un câștig prin faptul că prin stăruințele germanilor iscălesc și austro-ungarii un protocol care implică alipirea, fără rezerve asupra granițelor, a Basarabiei de România.

Nu pot enumera Majestății Voastre toate cestiunile noi, toate litigiurile vechi, toate controversele economice ce se aduc zilnic de fiecare din contractanți. Și pentru a opri acest potop este o binefacere grăbirea semnăturii la care nu ne așteptam.

Într-o altă ordine de idei, am terminat azi cu Bulgarii greutățile ce făceau pentru înapoierea prizonierilor și am făcut pe lângă Feldmareșal un demers oficial pentru a se pune capăt rechizițiunilor de alimente. Mi s-a promis în scurt timp un răspuns favorabil.

Am negociat și eliberarea județului Putna cu speranța de a putea convoca Camerele la Focșani. Feldmareșalul și dl de Kühlmann au promis, dar Statul Major a ridicat atâtea greutăți de execuțiune că am... (Aici se încheie documentul.)

[S.A.N.I.C, fond Casa Regală. Documente oficiale, dosar 25/1918, f. 1 -2]

8. 24 aprilie/7 mai 1918, București, Tratatul de pace dintre România și Puterile Centrale

România, de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, de altă parte, călăuzite de dorința de a pune capăt stării de războiu dintre ele și de a restabili raporturile de prietenie dintre popoarele lor, pe terenul poliției, juridic și economic, au hotărât să transforme Preliminariile de pace semnate la Bufta la 5 martie 1918 într-un tratat de pace definitiv. Ca urmare, Plenipotențiarii Guvernelor Puterilor mai sus arătate, anume:

Pentru Guvernul Regal Român:

Ministrul Președinte Regal, domnul Alexandru Marghiloman,

¹ Stefan Burián von Rajecz (1861-1922), om politic și diplomat austro-ungar. A fost reprezentant al dublei monarhii în Bulgaria (1887-1895), Grecia (1897-1903); ministru de finanțe (1903-1912), al afacerilor externe (15 ianuarie 1915-16 decembrie 1916; 18 aprilie-24 octombrie 1919).

² Respectiva conferință va avea loc la Spa (Belgia) la 12 mai 1918, vezi Georg von Müller, *Regierte der Kaiser?*, Göttingen, 1959, p. 375.

³ Este vorba de art. 7 din condițiile preliminare: „Guvernul român se obligă să sprijine din punct de vedere tehnic al căilor ferate transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odessa”.

⁴ Este vorba despre articolele 31-33 din tratatul juridic-politic cu Germania.

Ministrul de externe Regal, domnul Constantin C. Arion,
 Ministrul plenipotențiar Regal, domnul Ion N. Papiniu, și
 Ministrul plenipotențiar Regal în disponibilitate, domnul Mihail N. Burghele;
Pentru Guvernul Imperial German:

Secretarul de Stat al Ministerului de Externe, Consilierul Imperial intim actual, domnul Richard von Kühlmann, Consilierul Imperial intim actual, domnul Paul von Koerner¹,

Directorul în departamentul de externe, Consilierul Imperial intim actual, domnul Dr. Johannes Kriege²,

Generalul-Major Regal Prusian, domnul Emil Hell, șeful statului-major al Comandamentului de căpitanie al grupei de armată von Mackensen,

Comandorul Imperial, domnul Hans Bene³;

Pentru Guvernul comun I-I și R-I Austro-Ungar:

Ministrul Casei Imperiale și Regale și de externe, Consilierul intim al Majestății Sale I-le și R-le Apostolice, domnul Ștefan Baron Burian de Rajecz;

Pentru Guvernul Regal Bulgar:

Președintele Consiliului de miniștri Regal și ministru de externe, domnul Dr. Vasile Radoslavoff

Ministrul de finanțe Regal, domnul Dimitrie Tonceff,

Generalul-Major Regal, domnul Petru Tantiloff⁴,

Deputatul în Adunarea națională, domnul Ivan Kostoff,

Profesorul la Universitatea din Sofia, domnul Dr. Liubomir Miletici;

Pentru Guvernul Imperial otoman:

Ministrul Imperial de externe, Ahmed Nessimi Beiu,

Generalul de cavalerie Imperial, Ahmed Izzet Pașa⁵,

Subsecretarul de Stat la Ministerul de Externe, Reșad Hikmet Beiu,

s-au întrunit la București pentru urmarea negocierilor de pace, și după prezentarea deplinelor puteri găsite în bună și cuvenită formă, s-au înțeles asupra dispozițiilor următoare:

Capitolul întâi. Restabilirea păcii și a prieteniei.

Articolul I. România, de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, de altă parte, declară că starea de războiu dintre ele încetează. Părțile contractante sunt hotărâte ca de-acum înainte să trăiască în pace și prietenie.

¹ Paul von Koerner (1849-1930), funcționar ministerial și diplomat. La 6 noiembrie 1899 numit director în ministerul de externe de la Berlin, pensionat la 1 aprilie 1914. Rechemat în serviciu activ la 1 ianuarie 1918, la Ministerul de Externe, numit din nou director, a luat parte la negocierea prevederilor economice ale păcii de la Brest Litovsk și de la București. După război a pregătit anexarea Austriei germane (problemele economice și financiare), a fost comisar pentru reglementarea mutării înspre nord a frontierei cu Danemarca; în februarie 1923, conducător al negocierilor cu URSS privind aplicarea prevederilor tratatului de la Rapallo (încheiat la 16 aprilie 1922).

² Johannes Kriege (1859-1937), jurist și diplomat, consul în Paraguay, la Asuncion (1889-1894), apoi la Sarajevo (1894-1896), din 1906 până la moarte membru permanent al Tribunalului Internațional de la Haga, membru al delegației germane la cea de-a doua conferință de la Haga (15 iunie-18 octombrie 1907), din septembrie 1911 până în noiembrie 1918 a fost director în ministerul de externe (șeful departamentului juridic), prim împuternicit al delegației germane la tratativele de pace de la Brest-Litovsk și București. După noiembrie 1918, a fost consilierul juridic al împăratului exilat Wilhelm al II-lea până în 1924. Membru al *Landtag*-ului, parlamentul prusian (1921-1932).

³ Hans Bene Kapitän zur See, comandant al navei de coastă SMS *Siegfried* (12 august 1914-14 ianuarie 1916) cu 276 persoane la bord.

⁴ Petăr Tantilov (1861-1937), general bulgar.

⁵ Ahmed Izzet Pașa (1864-1937), general otoman, avansat la gradul de mareșal. A fost ultimul vizir al Imperiului Otoman (14 octombrie-8 noiembrie 1918). A exercitat funcția de ministru de război în două rânduri (11 iunie 1913-3 ianuarie 1914; 14 octombrie-8 noiembrie 1918), precum și de ministru de externe (13 iunie 1921-4 noiembrie 1922).

Articolul II. Relațiunile diplomatice și consulare dintre părțile contractante vor fi reluate îndată după ratificarea tratatului de pace. În ce privește admiterea reciprocă de consuli, rămân rezervate convențiuni ulterioare.

Capitolul al doilea. Demobilizarea forțelor militare române.

Articolul III. Demobilizarea în curs a armatei române va fi îndeplinită îndată după semnarea tratatului de pace, în conformitate cu dispozițiunile cuprinse la articolele IV până la VII.

Articolul IV. Serviciile militare generale, comandamentele superioare și stabilimentele militare rămân în ființă cum erau prevăzute în cel din urmă buget din timpul păcii.

Diviziile 11 până la 15 urmează cu demobilizarea lor, după cum s-a hotărât prin convențiunea de la Focșani din 8 martie 1918.

Din diviziile românești 1 până la 10 rămân, pe picior, de războiu cele 2 divizii de infanterie întrebuintate acum în Basarabia, cuprinzându-se și batalioanele de vânători scoase din diviziile de vânători desființate, și cele 2 divizii de cavalerie ale armatei române, până ce, în urma operațiunilor militare executate în Ucraina de Puterile aliate, nu va mai fi pericol pentru granițele României.

Celelalte 8 divizii vor urma să fie păstrate în Moldova cu efectiv de pace redus, menținându-și statele lor majore și comandamentele. Ele se vor compune din câte 4 regimente de infanterie de câte 3 batalioane, 2 regimente de cavalerie de câte 4 escadroane, 2 regimente de artilerie de câmp de câte 7 baterii, un batalion de pionieri, precum și numărul necesar de trupe tehnice și trenuri care va fi stabilit mai în urmă; numărul total însă al infanteriei acestor 8 divizii nu trebuie să treacă peste numărul de 20.000 de oameni, acel al cavaleriei peste 3.200 de oameni, și acel al întregii artilerii a armatei române, abstracție făcând diviziile ce rămân mobilizate, peste numărul de 9.000 de oameni.

Diviziile ce rămân mobilizate în Basarabia se vor aduce în caz de demobilizare la același efectiv de pace redus ca și cele 7 divizii amintite la aliniatul 4.

Celelalte corpuri de trupă române, care nu au fost în timp de pace, vor fi desființate.

Durata serviciului activ rămâne aceeași ca în timp de pace. Rezerviștii, cuprinzându-se și oamenii din regimentele de călărași, nu vor fi chemați la exerciții până la încheierea păcii generale.

Articolul V. Tunurile, mitralierele, armele de mână, caii, trăsurile și depozitele de munițiuni, disponibile în urma micșorării sau a desființării corpurilor de trupe române, vor fi predate spre păstrare, până la încheierea păcii generale, Comandamentului de căpitanie al forțelor militare aliate din teritoriile române ocupate, unde vor fi păzite și administrate de trupe de depozit române sub supravegherea Comandamentului de căpitanie.

Munițiunile ce se vor lăsa armatei române în Moldova se fixează la 250 cartușe de armă, la 2.500 cartușe de mitralieră și la 150 lovituri de tun.

Armata română este îndreptățită ca, în înțelegere cu Comandamentul de căpitanie al forțelor militare aliate, să înlocuiască din depozitele din teritoriul ocupat materialul scos din serviciu și să ceară de la depozitele de munițiuni înlocuirea munițiunii consumate. Diviziile ce rămân mobilizate în Basarabia își păstrează muniția de războiu cuvenită.

Articolul VI. Până la părăsirea teritoriilor române ocupate, trupele române demobilizate trebuie să rămână în Moldova. Se exceptează de la aceasta serviciile și trupele amintite la articolul V, aliniatul 1, trebuitoare pentru păstrarea armelor și a materialelor depozitate în aceste teritorii. Oamenii și ofițerii de rezervă demobilizați se pot reîntoarce în teritoriile ocupate. Ofițerii activi și cei foști activi trebuie să capete, pentru reîntoarcerea în aceste teritorii, învoirea Comandamentului de căpitanie, al forțelor militare aliate.

Articolul VII. Pe lângă Comandamentul de căpitanie român din Moldova se numește un ofițer din statul-major general al Puterilor aliate, ca ofițer de legătură, cu stat-major; pe lângă

Comandamentul de căpitanie al forțelor militare aliate în teritoriile române ocupate, un ofițer din statul-major, ca ofițer de legătură, cu stat-major.

Articolul VIII. Până la lămurirea stărei din Basarabia, forțele militare fluviale și maritime române se lasă cu întreg echipajul și armamentul lor, întrucât echipajul nu trebuie redus după articolul IX. După aceea, aceste forțe militare se vor readuce la starea obișnuită din timp de pace. De la aceasta se exceptează forțele militare fluviale trebuitoare pentru poliția fluvială, și forțele militare maritime de întrebuințat pentru protecțiunea navigațiunii comerciale pe Marea Neagră și pentru stabilirea de căi maritime curățite de mine. Îndată după semnarea tratatului de pace, aceste forțe militare fluviale se vor pune la dispoziția organelor însărcinate cu poliția fluvială, în baza unei convențiuni deosebite. În ce privește forțele militare maritime, Comisiunea nautică-tehnică a Mării Negre are dreptul de a dispune; pentru stabilirea legăturii cu această Comisiune i se va alătura un ofițer de marină român.

Articolul IX. Toți oamenii aflați în armată și în marină, care în timp de pace au fost ocupați în porturi sau la navigație, trebuiesc, la demobilizare, să fie concediați cei dintâi, ca să-și poată găsi ocupațiune în activitatea lor de mai înainte.

Capitolul al treilea. Cesiuni teritoriale.

Articolul X. Cu privire la Dobrogea care, după No. 1 din preliminariile de pace, urmează a fi cedată de România, s-au statornicit următoarele dispozițiuni:

A.

România retrocedează Bulgariei teritoriul bulgar ce i s-a dat prin tratatul de pace București din 1913, cu o rectificare de graniță în favoarea Bulgariei, așa că, în Dobrogea, noua graniță bulgară, care este însemnată cu roșu pe harta alăturată, decurge de acum înainte precum urmează:

Noua graniță a Bulgariei în Dobrogea începe la un punct așezat la Dunăre la vest de satul Cochirleni, lângă care lacul aflat la sud de satul Cochirleni și pârâul ce unește cu Dunărea rămân Bulgariei. Ea duce prin mijlocul lacului aflat la sud de satul Cochirleni și prin mijlocul bălții aflate la nord de satul Ivrinez, urmează fundul văiei Peștera, duce spre nord de marginea de nord a satului Faidie, care rămâne Bulgariei, taie înălțimea dintre satele Saidie și Mircea-Vodă, duce spre nord de marginea de nord a satului Mircea-Vodă, care rămâne Bulgariei, urmează apoi creasta înălțimii ce se ridică la est de satul Mircea-Vodă, taie cota 127 (Idris Kiruos), urmează în direcția est până la valul lui Traian pe care îl ajunge cam la 2 1/2 kilometri la nord de cota 129, urmează apoi valul lui Traian până la un punct așezat la sud de satul Osmancea și apoi fundul văiei ce unește satele Osmancea și Omurcea, merge spre nord de marginea de nord a satului Omurcea, care rămâne Bulgariei, apoi în direcția est până la cota 68 (Pipiliga Iuk), taie pe aceasta și ține direcțiunea spre est, tăind Orta-Tabia și apoi șoseaua Constanța-Techirghiol la 1 kilometru spre nord de marginea de nord a satului Agigea, care rămâne Bulgariei, merge în direcțiune sud-est spre lacul aflat spre est de satul Agigea, și trece prin lac, așa că iese în mijlocul malului de est, pentru a răspunde la Marea Neagră.

Harta amintită la început formează o parte întregitoare din tratatul de pace. O comisiune compusă din reprezentanți ai Puterilor aliate va hotărâni și însemna la fața locului noua graniță din Dobrogea, îndată după semnarea tratatului de pace.

Granița Dunăreană, între teritoriul cedat Bulgariei și România, urmează talvegul fluviului. Pentru determinarea talvegului, se va lua mai de aproape înțelegere între cele două Puteri îndată după semnarea tratatului de pace; punerea semnelor se va face în toamna lui 1918, pe timpul apelor scăzute.

B.

România cedează Puterilor aliate partea din Dobrogea aflată la nord de noua graniță descrisă sub A, până la Dunăre, și anume între ceatalul fluviului și până la Marea Neagră, până la brațul Sf. Gheorghe.

Granița Dunăreană, între teritoriul cedat Puterilor aliate și România, va fi formată prin talvegul fluviului. Pentru determinarea talvegului, se va lua mai de aproape înțelegere între Puterile interesate, îndată după semnarea tratatului de pace; punerea semnelor se va face în toamna lui 1918 pe timpul apelor scăzute. Puterile aliate vor avea grijă ca România să capete o cale comercială asigurată la Marea Neagră prin Cernavodă-Constanța.

Articolul XI. România este de acord ca granița ei să fie supusă la o rectificare în favoarea Austro-Ungariei așa fel că granița nouă, trasă cu culoare roșie pe harta alăturată, decurge pe viitor după cum urmează:

Granița nouă începe de la trecerea de cale ferată la vest de Turnu-Severin la sud de Dudașu. În cursul ei mai departe, ea trece la 400 de metri la vest de casele cele mai dinspre vest din Dudașu și pe la marginea vest a localității Seretu, peste litera J din cuvântul Jidoșuța (pârâul), peste litera J din cuvântul Jidoșuța (localitatea), peste cota 682 D. Matorș (înălțimea rămâne Ungariei), apoi de-a lungul șoselei ce duce de la numita cotă la Cireșu, unde șoseaua rămâne de partea Ungariei, pe la marginea vest de Cireșu, de-a lungul drumului peste litera N din cuvântul Jupânești, peste litera E din cuvântul Gornenți, peste litera E din cuvântul Costești, pe cota 1.333; Muntele Sec (înălțimea rămâne Ungariei); de aci de-a dreptul în direcțiune nord până la granița actuală dintre România și Ungaria, care rămâne neschimbată până la vărsarea pârâului Craiova în Cerna.

De la numita vărsătură, noua graniță o formează Cerna însăși până la litera A din cuvântul Cernișoara, apoi granița cotește către est și trece înainte peste cuvântul D. Milano, sud de cuvântul D. Negoea, peste cuvântul D. Seniuloului, de-a dreptul în direcțiunea est la șoseaua ce duce de la pasul Vulkan spre sud și care e tăiată la 600 metri de Buliga, apoi la întretărirea râului Jiu (Zsily) cu șoseaua la sud de cuvântul Lainici.

Mai departe, de-a dreptul spre est până la Sadu, apoi de-a lungul pârâului înspre nord-est până la obârșia lui (1 km est de litera U din cuvântul Stana Prislopul), apoi de-a dreptul spre nord până la granița actuală, la cota 2.529, Vrf. Mândrei, de-a lungul vechei granițe până la 400 metri sud-vest de litera V din cuvântul Vrf. Ciobanul.

De la acest punct, granița merge de-a dreptul în direcție est pe la marginea sud de Bucolia, la sud de cuvântul Vrf. Repede, la sud de cuvântul Ciungetu și de cuvântul Par. Latorița.

Ea trece apoi la 400 metri spre sud de cota 1632 (Piscu Moldovișului) în direcție est până la gura pârâului, la 4 km sud-vest de litera R din cuvântul Racovița, 2 km spre sud de localitatea Boișoara, la marginea de nord de Titești, la cota 1248 Zănoaga (înălțimea rămâne Ungariei) peste litera U din cuvântul Stăna Cioricu, 1 km spre sud de cota 1862 Comarnicul, tăind calea ferată îngustă la 3 km spre sud-vest de cota 2000 (Mt. Lipitoarea), apoi în direcție est peste cotele 1961, 1932, 1576, 1172, 1607, 2338 (Mt. Bătrâna), 2237, punctul trigonometric 2379 (Mt. Păpușa), 1785, 1411, 1264, 1265, 1074 (toate înălțimile rămân Ungariei), taie șoseaua Câmpulung-Brașov la pod la 1 km spre sud-est de punctul 1074, trece apoi peste punctul 1265 (podul și înălțimea rămân Ungariei), și atinge în direcție aproape est granița actuală cam la jumătatea drumului dintre cuvintele Vrf. Sântu Ilie și Vrf. Sigluia, la cota 1880.

Granița actuală până la cota 1909 rămâne neschimbată; de la cotă, granița nouă duce apoi peste cel de al doilea C din cuvântul Schitu Peștera Decebal, peste litera U din cuvântul Caraimanu, peste litera B din cuvântul V. Cerbului, pe lângă marginea de nord de Azuga, peste al doilea A din cuvântul Azuga, peste cota 1505, care rămâne României, peste litera V din cuvântul Vrf. Cazacu, apoi cotind spre sud-est trece la 1 km sud de cota 1.757 Vrf. Cazacu, îndată la sud de cuvântul Mt. Prislop, peste cota 1531 (aceasta rămâne Ungariei), peste cota 1128, 878, 1235, 1540 (toate cotele rămân Ungariei), la 1 km Sud 1771 Mt. Grohotiș 1450 (toate punctele rămân Ungariei), apoi la 700 de metri sud de punctul 871 (localitatea Teleajenul), peste punctul 961 (punctul rămâne Ungariei), la 1 km sud de punctul: 1340 (peste litera V din cuvântul

Tatar Havas P.); peste punctul 975, 1.486, 1115 (toate trei punctele rămân Ungariei), apoi mai departe în direcțiunea nord-est tăind șoseaua din Valea Buzăului (Bodzathal) la 2 km spre nord-vest de litera G din cuvântul Gura Siriului, apoi peste punctul 1183, 1363, la 600 metri sud de punctul 1338, apoi spre nord-est până la 1 km la nord de punctul 789, unde răspunde în granița actuală dintre Ungaria și România. Granița de până acum rămâne neschimbată până la un punct așezat la 2 1/2 km sud-est de Popii, duce apoi în direcție nord-est până la un punct așezat la 1 km sud-est de punctul 1530, aci cotește scurt spre nord-vest împrejur est de punctul 1530, spre est de punctele 1521, 1587, cotind spre nord-est împrejurul punctului 1490 (Mt. Conduratu), spre est de punctul 950, tăind calea ferată îngustă la 4 km vest de Lepșa, spre est de punctul 1374 (Mt. Sboina Neagră), pe lângă punctul 1014 (Mt. Răsboiului), tăind calea ferată îngustă la 2 km spre est de punctul 508 la 1 km est pe lângă punctul trigonometric 1167 (Măgura Cașinului), apoi peste punctul 843, la 1 km est de punctul 737, peste punctul 704, 716, peste litera S din cuvântul Hârșa (Hârja), peste marginea de sud-vest a Hârjăi (pichetul Kord. P.) 962, pichetul așezat la 3 km spre nord-vest de acesta din urmă (toate punctele numite mai sus rămân Ungariei), apoi cotind spre nord peste punctul 1050 Vrf. Cheșchiului (punctul rămâne Ungariei), aci întorcându-se scurt spre nord-vest, trece pe la nord de punctul 1071 (Mt. Cleja), pe povârnișul de nord al punctului 1108, pe la est de punctul trigonometric 1653 (Mt. Nemira), pe la est de punctul 1370, tăind linia ferată de exploatare la 3 km spre vest de punctul 479 (Poiana Uzului), peste punctul trigonometric 1342 (înălțimea rămâne Ungariei), pe la 1800 metri la est de punctul 682, tăind calea ferată din Valea Troțușului la litera P din cuvântul Preluci, îndată spre est de litera U din cuvântul Agâșu, peste punctul 1275, 1613 (punctele rămân Ungariei), pe la est de punctul trigonometric Csulemer 1651, pe la est de punctul trigonometric Tarhavas 1662, peste litera M din cuvântul Schimbă Garda, pe la est de punctul 1573, spre est de punctul 1463 (Mt. Mairus) 703, îndată la est de 1211, tăind calea ferată de exploatare din Valea Biczului la ieșirea de est de Tasca, pe la est de punctul 1245, pe la vest de punctul 932, în jurul punctului trigonometric 1904, Toca (2 km la nord-est de punctul cel mai înalt), peste litera S din cuvântul Schitul Durău (Ducău), pe la vest de punctul 1080, tăind șoseaua din Valea Bistricioarei, peste litera G din cuvântul Grințieșul, apoi spre est peste punctul 1145 (Frasin), 1021, peste litera C din cuvântul Fărcașa, spre est de punctele trigonometrice 1086, punctul 1150, punctul trigonometric 1534 (Mt. Bivol), punctul 1276, punctul 1208, 975, 1010, 862, aci cotind spre nord-est până la 2 km la sud de Păiseni, peste litera N din cuvântul Păiseni, peste litera O din cuvântul Moldava, peste litera L din cuvântul Kornolunצה (Cornul-Luncea), peste marginea de est a localității Rotopănești și peste marginea de sud de Mihăiești, apoi cota 393, la litera A din cuvântul Mihăiești, apoi vechea graniță a Austriei din spre România până la 2 km la sud-est de punctul trigonometric 503 (La Zara), apoi cotind spre nord-est peste punctul 305, 281, la Siretiu, pe la marginea est de Talpa, pe la marginea est de Gălinești, punctul 396, 402, la 1/2 km la est de Dersca, peste punctul 189, 198, 332, 304, fântâna cu cumpănă de la 1 km la sud-vest de punctul 311, pe marginea est de Baranca, pe la marginea est de Pilipăuți, punctul 251, până la Prut – la 1 km la est de Lunca.

Harta menționată la început formează o parte întregitoare din tratatul de pace. Două comisiuni mixte, compuse dintr-un număr egal de reprezentanți ai Puterilor părtașe, vor hotărâni și însemna la fața locului noua linie de graniță, îndată după ratificarea tratatului de pace.

Articolul XII. Averea Statului în teritoriile române cedate trece la statele care au dobândit aceste teritorii, fără despăgubiri și fără sarcini, însă cu respectarea drepturilor particulare asupra lor. Din faptul apartinerii anterioare a teritoriilor la România, nu va rezulta nici pentru acestea însăși, nici pentru statele dobânditoare niciun fel de sarcini.

De altfel, acele state, cărora le revin teritoriile cedate, vor încheia cu România, între altele, convențiuni relative la următoarele puncte:

1. cu privire la supușenia foștilor locuitori români ai acestor teritorii, cărora trebuie, în orice caz, a li se acorda un drept de opțiune și de emigrare;
 2. cu privire la aranjamentul pentru averea circumscripțiilor comunale tăiate de noile granițe;
 3. cu privire la aranjamentul referitor la arhive, la actele autorităților judecătorești și administrative, la depozitele judecătorești și administrative, precum și la actele de stare civilă;
 4. cu privire la tratamentul noilor granițe;
 5. cu privire la efectul schimbărilor teritoriale asupra circumscripțiilor diocesale;
 6. cu privire la efectul schimbărilor teritoriale asupra convențiilor de stat.
- După semnarea tratatului, România va libera din armată, după cererea lor, pe ofițerii și pe oamenii originari din teritoriile cedate, și le va îngădui înturnarea lor în patrie.

Capitolul al patrulea. Despăgubiri de război

Articolul XIII. Părțile contractante renunță reciproc la despăgubirea cheltuielilor de război, adică la cheltuielile Statului pentru conducerea războiului. Pentru regularea pagubelor de război rămân rezervate convențiuni speciale.

Capitolul al cincilea. Părăsirea teritoriilor ocupate

Articolul XIV. Teritoriile române ocupate de forțele militare ale Puterilor aliate, cu rezerva dispozițiilor din capitolul al treilea, vor fi părăsite la un termen asupra căruia se va face înțelegere mai târziu. Pe timpul ocupațiunii, efectivul armatei de ocupație, fără a se socoti formațiunile întrebuintate la exploatarea economică, nu vor trece de șase divizii.

Articolul XV. Până la ratificarea tratatului de pace, actuala Administrație de ocupațiune, cu drepturile exercitate de ea până acum, rămâne în ființă. Totuși, îndată după semnarea tratatului de pace, Guvernul Român este în drept să facă numirile și scoaterile din serviciu care i se vor părea potrivite pentru completarea corpului de funcționari.

Articolul XVI. După ratificarea tratatului de pace, Administrația civilă a teritoriilor ocupate va fi predată iarăși autorităților române, potrivit articolelor XVII până la XXIII.

Articolul XVII. Până la părăsirea teritoriilor ocupate, se va alătura, după dorința Guvernului român, pe lângă ministerele române, câte un funcționar civil al Administrației de ocupațiune, ca să ușureze pe cât se poate trecerea administrației civile asupra autorităților române.

Apoi, autoritățile române vor trebui să dea urmare dispozițiilor pe cari comandantii armatei de ocupațiune le vor socoti necesare în interesul siguranței teritoriilor ocupate, precum și al siguranței, al întreținerii și al împărțirii trupelor lor.

Mijloacele de comunicațiune, ca îndeosebi căile ferate, poșta și telegraful, vor rămâne, până la noi dispozițiuni, sub administrație militară; ele se vor pune la dispoziția autorităților și populațiunii României potrivit învoielilor ce se vor încheia în această privință.

Conlucrarea comandamentului de căpetenie, cu privire la regularea circulațiunii banilor și plășilor, și îndeosebi la gestiunea Băncii Naționale române și a Casei centrale a băncilor populare, rămâne rezervată pentru o convențiune specială.

Articolul XVIII. Jurisdicția în teritoriile ocupate va fi reluată, în toată întinderea ei, de tribunalele române, cu rezerva dispozițiilor de la alineatele 2, 3.

Jurisdicția asupra persoanelor care fac parte din armata de ocupațiune, și anume atât în afaceri penale, cât și în afaceri civile, precum și puterea polițienească asupra acestor persoane, rămâne în toată întinderea ei asupra Puterilor aliate.

Acțiunile penale împotriva armatei de ocupațiune vor fi judecate de către jurisdicția acesteia; tot asemenea va fi și pentru contravențiunile la dispozițiunile Administrației de ocupație, întrucât acestea rămân deocamdată în vigoare, conform art. XXII, aliniatul 1. Apoi, afacerile cu care s-au ocupat tribunalele înființate de Administrația de ocupație înainte de ratificarea tratatului de pace vor fi terminate de acestea.

Articolul XIX. Cu privire la comunicația dintre teritoriile ocupate și cele neocupate, Comandamentul de căpetenie al armatei de ocupație va face, împreună cu Guvernul Român, aranjamentele necesare. După aceasta, va trebui, între altele, ca reîntoarcerea în ținuturile ocupate să se facă numai în măsura în care Guvernul Român va asigura întreținerea celor întorși, printr-un import corespunzător de alimente din Moldova sau din Basarabia.

Articolul XX. După ratificarea tratatului de pace, armata de ocupație nu va mai putea face rechizițiuni, fie în bani, fie în natură, cu rezerva dispozițiilor de la aliniatul 2. Dreptul Comandamentului de căpetenie al armatei de ocupație, de rechizițiuni de cereale, de legume, de nutreț pentru vite, de lână, de vite și carne, din produsele anului 1918, apoi de lemnărie, precum și de petrol și de derivate din petrol, rămâne în ființă, ca și dreptul de a lua dispozițiile necesare privitoare la extragerea, la prelucrarea, la transportul și la împărțirea acestor produse. Pentru aceasta, se va lua în cuvenită considerare stabilirea unui plan regulat de ridicare, precum și împlinirea trebuințelor interne române; în această privință, rămân rezervate unor convențiuni ulterioare între Comandamentul de căpetenie și Guvernul Român.

Pe lângă acestea, Guvernul Român va trebui să dea urmare cererii Comandamentului de căpetenie pentru executarea rechizițiilor pentru nevoile armatei de ocupație tot așa și pentru rechizițiile de alte lucruri, care vor trebui să fie predate de România, conform celorlalte convențiuni încheiate cu dânsa.

Articolul XXI. Cu începere de la ratificarea tratatului de pace, întreținerea armatei de ocupație, cuprinzându-se și rechizițiile făcute pentru ea, se vor face pe socoteala României. Lucrurile care nu se rechiziționează pentru armata de ocupație se vor plăti, cu începere de la ratificarea tratatului de pace, de Puterile aliate din mijloacele lor proprii.

Articolul XXII. Cu privire la amănunțele predării de care se prevede la articolul XVI, către Administrația civilă, precum și cu privire la abrogarea treptată a ordonanțelor edictate de Administrația de ocupație, se va încheia o convențiune osebită. Din faptul acestor ordonanțe, nu se vor putea ridica cereri de despăgubire; de asemenea, se vor respecta drepturile terților dobândite pe baza ordonanțelor.

Administratorii forțați și lichidatorii numiți prin dispozițiunea Administrației de ocupație pot fi trași la răspundere penală sau civilă, pentru abatere de la datoriile lor, numai cu aprobarea Comandamentului de căpetenie al armatei de ocupație; apoi, pentru activitatea lor ca atari, nu pot decurge nici pedepse, nici alte prejudicii.

Articolul XXIII. Cheltuielile făcute în teritoriile ocupate, cu mijloacele Puterilor aliate, pentru lucrări publice, cuprinzându-se și întreprinderile industriale, vor fi înapoiate acestor Puteri la predare. Până la părăsirea teritoriilor ocupate, întreprinderile industriale amintite la aliniatul 4 vor rămâne sub Administrația militară. La întrebunțarea produselor lor, se va avea în vedere și împlinirea trebuințelor interne române.

Capitolul al șaselea. Regularea navigațiunii pe Dunăre

Articolul XXIV. România va încheia împreună cu Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia un nou act de navigație pe Dunăre, prin care se va regula starea juridică pe Dunăre de la punctul unde ea începe a fi navigabilă, și luându-se în considerație dispozițiunile însemnate mai jos sub A până la D, și cu condițiunea că dispozițiunile de sub B vor fi valabile deopotrivă pentru toți părtașii la actul Dunărean.

Negocierile pentru noul act de navigație pe Dunăre vor începe la München pe cât se poate îndată după ratificarea tratatului de pace.

Până la intrarea în vigoare a noului act de navigație pe Dunăre, actul de navigație pe Dunăre din 7 noiembrie 1857 va fi aplicat și pe partea română din Dunăre.

A. Pentru cursul fluviului de la Brăila în jos împreună cu acest port, Comisiunea Europeană a Dunărei, cu drepturile, privilegiile și obligațiunile ei de până acum, se va menține, sub numirea de „Comisiunea gurilor Dunărei”, ca instituțiune permanentă, cu următoarele condițiuni:

1. Comisiunea se va compune, de acum înainte, numai din reprezentanții Statelor care sunt așezate la Dunăre sau la țărmul european al Mării Negre.

2. Competența Comisiunii se întinde de la Brăila în jos asupra tuturor brațelor și gurilor Dunărei și asupra părților din Marea Neagră aflate în fața lor; regulamentele edictate de Comisiune pentru brațul Sulina vor fi aplicate și la brațele sau la părțile de brațe pentru care până acum Comisiunea nu era sau nu era singură competentă.

B. România garantează vaselor celorlalte Părți contractante comunicația liberă pe partea română a Dunărei, împreună cu porturile ce țin de dânsa.

România nu va percepe de la vasele și de la plutele Părților contractante și pentru încărcătura lor vreo taxă care s-ar întemeia numai pe faptul navigațiunii pe fluviu; de asemenea, România nu va percepe, în viitor, pe fluviu nicio altă taxă și dare decât acele admise prin noul act de navigațiune pe Dunăre.

C. După intrarea în vigoare a noului act de navigațiune pe Dunăre și îndată ce România va fi introdus, pentru folosirea instalațiunilor publice servind dezvoltării transportului cu vase și pentru manipularea mărfurilor, taxe potrivit cu noul act de navigațiune pe Dunăre, taxa română de 1/2 0/0 asupra valorii mărfurilor importate sau exportate prin porturi va fi desființată cel mai târziu 5 ani de la ratificarea tratatului de pace de față. Mărfurile și plutele care sunt aduse pentru transport pe Dunăre nu vor fi supuse, în România, din cauza acestui transport, la vreo taxă de transport.

D. Partea cataractelor și Porților-de-fier, la care se referă dispozițiile de la articolul VI din tratatul de la Londra din 13 martie 1871, și de la articolul LVII din tratatul de la Berlin, din 13 iulie 1878, cuprinde partea fluviului de la 0—Moldova până la Turnu-Severin, în toată lărgimea lui de la un mal la altul, împreună cu toate brațele și insulele fluviului aflate între ele.

Drept urmare, îndatoririle pentru întreținerea navigabilității la Cataracte și la Porțile-de-fier, care au fost luate de Austro-Ungaria pe baza dispozițiunilor amintite la aliniatul 1 și trecute spre îndeplinire asupra Ungariei, precum și drepturile speciale născute din acest fapt pentru Ungaria vor continua a fi aplicate pentru partea din Dunăre însemnată la aliniatul 1. Statele riverane cu această parte a fluviului vor acorda Ungariei toate înlesnirile ce vor fi cerute fie acest Stat în interesul lucrărilor ce urmează să fie executate de dânsul acolo.

Articolul XXV. Până la întrunirea Comisiunii gurilor Dunărei, România va administra toată averea Comisiunii Europene a Dunărei, aflată în stăpânirea ei și o va feri de pagube, după cum se cuvine.

Îndată după semnarea tratatului de pace, o Comisiune, care se va compune din cel puțin câte doi reprezentanți de fiecare Parte contractantă, va constata starea materialului luat în păstrare de către România.

În ce privește îndatorirea României de a înapoia de îndată în mod provizoriu acest material, se va încheia o înțelegere specială.

Articolul XXVI. România, Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia au dreptul să ție vase de războiu pe Dunăre. Acestea pot naviga în jos până la mare, în sus până la granița superioară a propriului teritoriu de Stat; ele însă nu pot intra în legătură cu țărmul unui alt Stat sau să abordeze acolo decât cu aprobarea obținută pe cale diplomatică a acelu Stat, afară de cazul de forță majoră.

Fiecare Putere reprezentată în Comisiunea gurilor Dunărei are dreptul să ție câte două vase de războiu ușoare la gurile Dunărei ca staționare. Acestea pot staționa în sus până la Brăila, fără o anume autorizare. În porturile și apele Dunărei se recunosc vasele de războiu menționate la aliniatele 1 și 2, toate privilegiile și foloasele pentru vasele de războiu.

Capitolul al șaptelea. Egala îndreptățire a confesiunilor religioase în România

Articolul XXVII. În România se recunoaște cultului romano-catolic, greco-unit, bulgaro-ortodox, protestant, mahometan și iudaic aceeași libertate și aceeași protecțiune legală și ad-

ministrativă ca și celui româno-ortodox. Îndeosebi, trebuie să li se recunoască dreptul de a întemeia parohii sau comunități de cult și de a înființa școli, care vor fi privite ca școli particulare, și nu vor putea fi împiedicate în activitatea lor decât numai în cazul unei atingeri a siguranței Statului sau a ordinii publice. Elevii pot fi siliți a lua parte la învățământul religios în toate școlile publice și particulare numai întrucât li se predă de către profesori îndreptățiți de ai confesiunii lor.

Articolul XXVIII

Osebiria de confesiune religioasă nu trebuie să exercite în România nicio influență asupra stării juridice a locuitorilor, îndeosebi asupra drepturilor lor politice și civile. Principiul exprimat la aliniatul 1 va fi adus la îndeplinire și în ce privește împământenirea locuitorilor României fără supușenie, cuprinzându-se și evreei, priviți acolo până acum străini. În acest scop, se va decreta în România, până la ratificarea tratatului de pace, o lege după care, în orice caz, toți cei fără supușenie și care au luat parte la războiu, fie în serviciul militar activ, fie în serviciul auxiliar, sau cei ce sunt născuți în țară și stabiliți acolo și se trag din părinți născuți acolo vor fi socotiți, fără altă considerație, ca cetățeni români deplin îndreptățiți, și ca atari pot fi înscriși la tribunale. Dobândirea cetățeniei române se va întinde și asupra soțiilor legitime, văduvelor și copiilor minori ai unor asemenea persoane.

Capitolul al optulea. Dispozițiuni finale

Articolul XXIX. Raporturile economice între Puterile aliate și România vor fi regulate prin convențiuni speciale, care formează o parte întregitoare a tratatului de pace și intră în vigoare odată cu acesta, întrucât în ele nu se prevede altfel. Același lucru se stabilește și în privința raporturilor de drept public și privat, a regulării pagubelor de războiu și civile, a schimbului de prizonieri și de internați civili, a decretului de amnestie, precum și în privința tratamentului vaselor fluviale și a oricăror alte mijloace de transport, căzute în puterea adversarului.

Articolul XXX. Pentru interpretarea acestui tratat sunt hotărâtoare textul român și cel german pentru relațiile dintre România și Germania; textul român și cel german și unguresc pentru relațiile dintre România și Austro-Ungaria; textul român și cel bulgar pentru relațiile dintre România și Bulgaria și textul român și cel turcesc pentru relațiile dintre România și Turcia.

Articolul XXXI. Acest tratat de pace va fi ratificat, iar documentele pentru ratificare vor fi preschimbate, pe cât se poate mai curând, la Viena.

Tratatul de pace intră în vigoare, întrucât nu se prevede altfel în el, odată cu ratificarea sa.

Spre credința căroră, plenipotențiar, au semnat acest tratat de pace și au pus pe dânsul sigiliile oficiale.

Făcut în cinci exemplare originale, la București, la 7 mai 1918.

[*Actele tratatului de pace de la București, marți, 24 aprilie/7 mai 1918, Textul românesc, p. 1-18*]

9. 1/14 mai 1918, Iași, Înalt Decret nr. 1010 pentru demobilizarea armatei

Asupra raportului ministrului nostru secretar de stat la departamentul războiului sub No. 291 din 29 aprilie 1918,

Având în vedere și jurnalul consiliului nostru de miniștri sub No. 367/918, dispozițiunile art. 6 din legea pentru organizarea armatei, astfel cum acest articol a fost modificat prin legea din 15 ianuarie 1915, precum și celelalte legiuiri în vigoare întocmite în vederea stărei de război,

Am decretat și decretăm:

Art. I. – Demobilizarea corpurilor și serviciilor armatei, necuprinse în decretul nostru de demobilizare parțială No. 443 din 28 februarie 1918, va începe la 1 mai 1918.

Această demobilizare se va face în mod treptat și în ordinea contingentelor, începând cu cele mai vechi.

Se exceptează cele din urmă 4 contingente mai noi aflate în termenul legal și normal de serviciu, și anume contingentele 1916, 1917, 1918 și 1918 care vor rămânea sub arme până la noi dispoziții. La marină va rămâne sub arme și contingentul 1915.

Art. II. – Demobilizarea treptată a armatei se va termina la 31 mai 1918, dată ce va fi socotită ca dată a terminării demobilizării generale a întregii armate.

Art. III. – Ca dată pentru trecerea întregii armate de pe picior de război pe cel de pace se fixează ziua de 1 iunie 1918, de la care dată se vor calcula diferitele termene prevăzute în favoarea celor mobilizați prin diversele legi, regulamente, decrete și prin oricare alte dispozițiuni în vigoare, referitoare la starea de război, afară de acele legi pentru care un decret-lege special va fixa alt termen drept dată a trecerei armatei pe picior de pace și de la care termen numai vor începe să producă efectele legale unele din dispozițiunile cuprinse în ele.

Art. IV. – Pe aceeași zi de 1 iunie 1918 se va opera trecerea atribuțiunilor instanțelor penale militare create pentru timpul de război, la cele prevăzute de lege pentru timpul de pace.

Art. V. – Cu începere de la aceeași dată de 1 iunie 1918 vor înceta a se mai aplica toate acele dispozițiuni din legi în care se prevede expres că ele sunt aplicabile numai până la trecerea armatei pe picior de pace, precum sunt cele din legea de înaintare, din legea asupra pozițiunei ofițerilor și din alte asemenea legi organice militare.

Art. VI. – Tot pe ziua de 1 iunie 1918 vor înceta obligațiunile de prestațiuni de serviciu, impuse celor nemobilizabili, dar chemați în serviciul armatei mobilizate sau în serviciul oricărei autorități publice, în timpul războiului, sub orice denumire, în baza legilor speciale întocmite în vederea mobilizării și a stărei de război.

Art. VII. – În toate cazurile în care legile, regulamentele și diversele dispozițiuni în vigoare, pentru a preciza data până la care se prelungească drepturile demobilizaților peste ziua fixată pentru trecerea armatei pe picior de pace, întrebuintează formula „până în prima zi a luni următoare aceleia în cursul căreia a avut loc demobilizarea armatei” în toate aceste cazuri „prima zi a luni următoare” va fi:

a) Pentru cei demobilizați în cursul luni martie drepturile lor se prelungească până la 1 aprilie 1918.

b) Idem în cursul luni aprilie până la 1 mai 1918.

c) Idem în cursul luni mai până la 1 iunie 1918.

Prelungirile peste termenele indicate mai sus se vor putea face numai de către ministerul de război, prin deciziuni ministeriale motivate și numai pentru cazuri de forță majoră.

Art. VIII. – Instrucțiuni ministeriale emenate de la ministerul de război vor regula în amănunt punerea în aplicare a celor cuprinse în decretul de față.

Art. IX și cel din urmă. – Ministrul Nostru secretar de Stat la departamentul războiului este însărcinat cu executarea prezentului decret.

Dat în Iași, la 1 mai 1918.

FERDINAND

Ministru de război,
General C. Hârjeu

10. 1/14 mai 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Marele Stat Major pentru demobilizarea armatei

REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE RĂSBOIU
MARELE STAT MAJOR
BIROUL I ORGANIZARE

SECRET

No. 2620 din 1 mai 1918
Instrucțiuni
asupra
demobilizării armatei

A.

I. Toate corpurile de trupă, serviciile și formațiunile armatei vor începe demobilizarea pe ziua de 1 Mai 1918.

Această mobilizare se va face în ordinea vechimei contingentelor.

Cele din urmă 4 contingente 1916, 1917, 1918 și 1919 vor rămâne sub arme¹ și vor constitui efectivul de pace al armatei.

La marină va rămâne sub arme și contingentul 1915.

Cavaleria va aștepta ordine pentru contingentul 1915.

II. Demobilizarea armatei se va termina la 31 mai 1918, dată ce va fi socotită ca data demobilizării generale a întregii armate.

Ca dată pentru trecerea întregii armate de pe picior de război pe cel de pace se fixează ziua de 1 iunie 1918.

III. Toate comandamentele, corpurile de trupă și serviciile militare, care erau prevăzute în ultimul buget din timp de pace pe 1916-1917 (afară de acelea desființate în timpul războiului), se mențin, și anume:

Casa militară a M.S.R.

Inspectoratul general al armatei.

Administrația centrală a armatei.

5 comandamente de corp de armată (1-5).

15 comandamente de divizii (1-15).

2 comandamente de divizii de cavalerie (1-2).

Comandamentul artileriei grele.

30 brigăzi de infanterie (1-30): brigăzile 1-20 vor fi constituite din câte 2 regimente (reg. 1-40), iar brigăzile 21-30 din câte 4 regimente (Reg. 41-80).

6 brigăzi de roșiori.

5 brigăzi de călărași.

15 brigăzi de artilerie.

1 brigadă artilerie de munte.

5 consilii de război.

Consiliul permanent de revizie.

Închisorile militare.

Taberele de instrucție.

¹ Vor rămâne sub arme și toți voluntarii din aceste contingente sau altele care nu au satisfăcut prescripțiunile condiționale ale legii de recrutare (n.a.).

- Comenduirile de garnizoane.
 Școalele militare.
 10 batalioane de vânători (1-10).
 2 companii de cicliști.
 80 regimente de infanterie (1-80).
 Birourile de recrutare și rechiziții.
 Batalionul de jandarmi.
 Trupe pentru ținerea gardelor.
 11 regimente de roșiori (1-11).
 10 regimente de călărași (1-10).
 Regimentul de escortă.
 5 divizioane de tren.
 Depozitele de remontă.
 15 regimente de artilerie.
 15 regimente de obuziere.
 1 regiment de artilerie călăreață.
 2 regimente de artilerie de munte (1-2).
 4 regimente de artilerie grea (1-4).
 Corpul apărării antiaeriene.
 Pompierii.
 5 batalioane de pionieri (1-5).
 Batalionul pionieri cetate.
 Regimentul de căi ferate.
 Regimentul de pontonieri.
 Batalionul de specialități.
 Corpul cu tracțiune automobilă.
 Corpul aeronauticii.
 Stabilimentele artileriei cu depozitele de muniții și armătură.
 Stabilimentele administrative și companiile de aubsistență.
 Stabilimentele sanitare cu depozitele și companiile sanitare.
 Depozitele de unelte.
 Marina militară cu:
 Comandamentul marinei.
 Unitățile marinei.
 Depozitele generale ale marinei.
 Arsenalul marinei.
 Comandamentul corpului de grăniceri.
 3 regimente de grăniceri (1-3).
 Inspectoratul general al jandarmeriei rurale cu unitățile jandarmeriei.
- IV. Se dizolvă prin demobilizare:
- a) Cartierele generale de armate (1-2).
 - b) Cartierul Corpului 5 Armată.
 Cartierul Corpului 6 Armată își schimbă denumirea în cartierul Corpului 5 Armată, pe ziua de 1 mai 1918.
 - c) Batalionul de debarcare al marinei.
 - d) Serviciile și etapele divizionare afară de formațiunile care vor completa serviciile și etapele divizionare ale Corpului 5 Armată și serviciile Div. 1 și 2 Cavalerie.
 - e) Comandamentul general al etapelor și comandamentele de etape de armate, precum și formațiunile de etape ce le aparțin organic.

f) Batalioanele de miliții.

V. Rămân în mod provizoriu:

1. Centrele de recruți până la constituirea serviciilor din urmă ale Corp. 5 Armată.

2. Coloanele de reparații, care se vor demobiliza după ordinele directe ale Ministerului de Război (Direcția 3 Artilerie).

VI. Efectivele:

1. Toate comandamentele, corpurile de trupă și serviciile vor reveni la efectivele prevăzute în tabelele de efective de pace pe exercițiul 1916-1917.

2. Comandamentul Corpului 5 Armată, batalioanele de vânători, Diviziile 9, 10, 1 și 2 Cavalerie, serviciile și etapele lor vor păstra efectivele de război.

3. Infanteria:

a) Regimentele de vânători se vor transforma în batalioane de vânători cu efectiv de război.

Fiecare batalion va avea un stat-major de batalion, 4 companii infanterie și una companie mitraliere a 8 piese.

Efectivul batalionului va fi 998 trupă, inclusiv reangajații și 204 cai.

Completarea efectivelor batalioanelor de vânători se va face cu recruții contingentului 1919, de la centrele de recruți, după cum se arată în tabelul 1.

b) Regimentele de infanterie 1-40 (afară de acele ale diviziilor 9 și 10) vor păstra efectivul de 625 trupă, inclusiv reangajații și 160 cai.

c) Regimentele de infanterie ale Diviziilor 9 și 10 vor avea efectivele de război afară de campania 4 a fiecărui batalion, ce provine de la regimentul de marș, care va avea numai cadrele (ofițeri, reangajați și 10 grade inferioare).

Modul de completare a regimentelor de infanterie ale diviziilor 9 și 10 se vede în tabelul No.1.

Oamenii primiți de la regimentele de infanterie ale celorlalte divizii vor fi considerați ca vărsați provizoriu. Acești oameni vor reveni la corpurile cărora aparțin în prezent, atunci când se vor reduce și efectivele Diviziilor 9 și 10.

d) Regimentele de infanterie (41-80) vor păstra fiecare efectivul de 250 oameni, inclusiv reangajații.

Efectivul cailor va fi de 80.

e) Companiile de cicliști ale diviziilor de cavalerie rămân cu efectivul de oameni din contingentele 1916, 1917 și 1918 pe care-i posedă în prezent.

f) Batalionul de jandarmi va rămâne cu efectivul din tabelele de efective pe exercițiul 1916-1917.

Efectivul cailor va fi de 24.

4. Cavaleria:

a) Regimentul de roșiori (1-11) și regimentul 3 călărași vor păstra efectivul de mobilizare pentru stat-majorul regimentului și pentru grupul de mitraliere.

Escadronul va avea efectivul de 110 oameni de trupă, inclusiv reangajații.

Regimentele de cavalerie pe jos și escadroanele de marș se vor dizolva. Ofițerii și trupa vor trece la regimentele de roșiori.

Completarea efectivelor regimentelor de roșiori și Regimentul 3 Călărași se va face după un ordin special.

b) Regimentul 10 Călărași va păstra numai 2 divizioane.

Divizioanele aflate în prezent la Diviziile 1 și 12 se vor contopi într-un singur divizion, care va trece la Divizia 10.

Divizionul aflat în prezent la Divizia 3 va trece la Divizia 9.

Ambele divizioane vor avea efectivele ce vor rezulta din cele 3 contingente, ce rămân sub arme.

c) Regimentele 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8 și 9 Călărași vor trece toate pe 4 escadroane și vor avea efectivele prevăzute în tabelele de efective de pace pe exercițiul 1916-1917. Efectivul cailor fiecărui regiment va fi 176.

5. Artileria:

a) Regimentele de artilerie de câmp, inclusiv ale diviziilor 11-15 (afară de acelea ce aparțin Diviziilor 9 și 10 și divizioanele de artilerie călăreață), vor rămâne constituite pe 9 baterii și vor avea un efectiv de 360 oameni, inclusiv reangajații.

Efectivul cailor va fi de 450.

Toate bateriile de 53 mm se dizolvă.

b) Regimentele de obuziere (afară de acelea ce aparțin diviziilor 9 și 10) vor rămâne constituite din 5 baterii și vor avea un efectiv de 200 oameni, inclusiv reangajații. Efectivul cailor va fi de 250.

c) Regimentele de artilerie și obuziere ale Diviziilor 9 și 10 și divizioanele 1 și 2 de artilerie călăreață vor păstra efectivul de mobilizare.

Completarea efectivelor acestor unități se va face cu oameni de sub arme de la regimentele de artilerie, care au excedente (a se vedea tabelul No. 2).

Oamenii, ce se vor primi de la celelalte regimente, se vor considera vărsați în mod provizoriu. Când se vor reduce efectivele acestor divizii, oamenii vor trece înapoi la regimentele respective.

d) Cele 4 regimente de artilerie grea vor rămâne constituite din câte 8 baterii.

Efectivul fiecărui regiment va fi de 320 oameni. Fiecare regiment va păstra 100 boi și 113 cai.

e) Cele 2 regimente de artilerie de munte vor rămâne constituite din câte 6 baterii și va avea fiecare efectivul de 240 oameni. Efectivul cailor unui regiment va fi de 300.

f) Corpul apărării antiaeriene va rămâne cu efectivul oamenilor de sub arme, ce posedă.

6. Pionierii:

a) Cele 18 batalioane de pionieri împreună cu unitățile de telegrafie cu fir se vor grupa din nou în vechile batalioane 1-5 pionieri și batalionul pionieri cetate.

Efectivul unui batalion de pionieri, cu compania de telegrafie și compania de poduri ușoare, va fi acela prevăzut în tabelele de pace pe exerc. 1916-1917.

Efectivul cailor va fi de 48.

Gruparea aceasta se va face la părțile sedentare ale acestor batalioane de pionieri, după care se vor demobiliza.

b) Batalioanele de pionieri ale Diviziilor 9 și 10, cu secțiile lor de telegrafie și de poduri ușoare, vor rămâne la diviziile respective. Efectivele vor fi completate cu oameni de sub arme proveniți de la centrul de instrucție al pionierilor. De asemenea, secțiile de telegrafie ale Corpului 5 Armată, Diviziilor 1 și 2 Cavalerie vor rămâne la comandamentele respective și vor fi completate ulterior.

Notă. Detaliile împărțirii efectivelor totale pe unități se vor comunica mai târziu.

7. Regimentul de căi ferate, regimentul de pontonieri, batalionul de specialități, corpul cu tracțiune automobilă, corpul aeronauticii vor rămâne cu efectivele prevăzute în tabelele de pace pe exercițiul 1916-1917.

Efectivele cailor vor fi: Regimentul de căi ferate, batalionul de pontonieri și corpul aeronauticii, vor avea câte 56 cai, iar batalionul de specialități va avea 32 cai.

8. Divizioanele de tren, stabilimentele de artilerie, stabilimentele administrative, companiile de subsistență, companiile sanitare, precum și toate instituțiunile militare ce mai sunt cuprinse în Cap. A. III vor avea efectivele din tabelele de pace pe exercițiul 1916-1917.

9. Marina militară. Flotila de operațiuni va rămâne cu efectivul de mobilizare.

Completarea efectivelor se va face cu cei 500 recruți din contingentul 1919 și cu oamenii din contingentele de sub arme, ce provin de la batalionul de debarcare al marinei.

B. Locurile de demobilizare

(A se vedea tabela No. 3)

I. Pentru comandamentele, unitățile, serviciile etc. ce provin din Moldova:

1) Comandamentele și corpurile de trupă, care rămân în ființă după demobilizare, vor merge în garnizoanele respective din timp de pace. Acolo ele se vor întruni cu P.S. și vor executa în mod normal demobilizarea.

2) Serviciile divizionare, etapele divizionare, etapele ce aparțin armatelor și Comandamentului General al Etapelor și Batalioanele de miliții vor merge de asemenea în garnizoanele unde se află corpurile de trupă sau serviciile (divizioanele de tren, campaniile sanitare, companiile de subsistență etc.) care le-au mobilizat, unde vor executa în mod normal demobilizarea.

II. Pentru comandamentele, unitățile, serviciile etc. ce provin din teritoriul ocupat:

1) Comandamentele și corpurile de trupă, care rămân în ființă după demobilizare se vor demobiliza în localitățile unde se află. Părțile sedentare ale acestor comandamente și unități se vor contopi cu părțile active prin îngrijirea comandantului părții active (detalii a se vedea la Cap. D.IV.).

2) Serviciile divizionare și etapele divizionare se vor demobiliza pe locurile unde se găsesc, în modul următor:

a) Divizioanele de coloane de munițiuni se vor demobiliza prin îngrijirea regimentelor de artilerie și obuziere respective, și anume: coloanele de munițiuni de artilerie și infanterie de regiment, de artilerie, iar coloanele de obuziere de regimentele de obuziere.

b) Ambulanțele divizionare și spitalele mobile se vor demobiliza prin îngrijirea diviziilor respective.

Pentru depozitarea materialelor (trăsuri sanitare, material sanitar etc.) se vor primi instrucțiuni de la serviciul sanitar al M.C.G.

Până la depozitarea lor va rămâne câte un ofițer activ sau reangajat și oameni de trupă în termen. Ofițerul poate fi luat de la corpurile de trupă ale diviziei.

c) Coloanele de subsistență și depozitele mobile se vor demobiliza prin îngrijirea diviziilor respective. Paza materialelor se va face cu oameni în termen de la aceste formațiuni și la neajungere cu oameni de la corpurile de trupă, care rămân în ființă după demobilizare.

3) Formațiunile de etape de armate și ale comandamentului general al etapelor se vor demobiliza prin îngrijirea comandamentelor de armate și a comandamentului general al etapelor pe locurile unde se găsesc. Materialele, ce rămân, vor fi transportate la corpurile sau serviciile care au mobilizat aceste formațiuni de îndată ce mijloacele de transport vor permite. Până atunci se va reține personalul strict necesar din contingentele mai noi.

III. Diviziile 9 și 10 vor demobiliza oamenii din contingentele demobilizabile, după ce vor ajunge în Basarabia, în zonele deja stabilite și unde vor primi în schimb oameni din contingentele de sub arme, prevăzuți în tabelul No.1 pentru completarea efectivelor.

IV. Divizioanele de cavalerie divizionare se vor strânge în regimente și apoi se vor demobiliza, afară de divizioanele ce aparțin Regimentului 10 Călărași.

V. Batalioanele 1-18 Pionieri se vor strânge în vechile batalioane 1-5 Pionieri și batalionul Pionieri Cetate împreună cu părțile lor sedentare în localitățile arătate în tabelul No. 3.

VI. Regimentul de Căi Ferate va demobiliza la reședința regimentului la Iași unitățile care nu sunt necesare la lucru. Unitățile care sunt necesare se vor demobiliza pe locurile pe care se găsesc, rămânând numai cu oamenii de trupă în termen.

VII. Batalioanele de pontonieri vor strânge podurile care nu sunt strict necesare și se vor demobiliza pe locurile unde vor fi menținute podurile.

VIII. Batalionul de specialități. Toate secțiile de proiectoare, precum și secțiile de telegrafie fără fir, care nu vor mai rămâne în funcțiune, se vor strânge la reședința batalionului la Iași, unde se vor demobiliza.

IX. Corpul cu tracțiune automobilă va strânge la reședința corpului la Iași toate formațiunile și vehiculele automobile, de turism, sanitare, autocamioanele, motocicletele, care nu mai sunt necesare, împreună cu personalul respectiv unde se vor demobiliza.

X. Corpul Aeronauticii va strânge la rezerva generală a aviației la Iași toate unitățile de aviație și aerostație.

Nota 1. – Formațiunile din trupele de la Cap. IV-X de mai sus necesare Corpului 5 Armată vor fi lăsate acestui corp după ordinele speciale ale Marelui Stat Major.

Nota 2. – De îndată ce demobilizarea va fi terminată, ordinea de bătaie a armatei va fi aceea din timp de pace.

Diviziile vor avea sub ordinele lor numai trupele îndivizionate; iar corpurile de trupă și serviciile neîndivizionate vor fi sub ordinele Comand. Corpului de Armată.

Corpurile și serviciile neîndivizionate vor depinde din punct de vedere de corpul de armată respectiv, ținându-se seamă de dislocarea ce o vor avea corpurile și serviciile după demobilizare.

Diviziile hotărâte vor fi raportate Marelui Stat Major până la 31 mai a.c.

Comandamentul Corpului 1 Armată la Bacău.

- Diviziei 1 la Adjud
- Diviziei 2 la Pechea
- Diviziei 11 la Podul Iloaei
- Corpului 2 Armată la Akerman
- Diviziei 3 la Sculeni
- Diviziei 4 la Akerman
- Diviziei 12 la Sascut
- Corpului 3 Armată la Galați
- Diviziei 5 la Belgrad
- Diviziei 6 la Tecuci

Comandamentul Diviziei 13 la Galați

- Corpului 4 Armată la Iași
- Diviziei 7 la Roman
- Diviziei 8 la Botoșani
- Diviziei 14 la Bacău
- Corpului V la Kișinău
- Diviziei 9 la Bălți
- Diviziei 10 la Belgrad
- Diviziei 15 la Piatra Neamț
- Artileriei Grele la Vaslui

C. Executarea demobilizării

1. Comandamentele, corpurile de trupă, serviciile, formațiunile de etapă, batalioanele de miliții ce provin din Moldova.

1) Ofițerii. – Ofițerii activi rămân la corpurile și serviciile respective. Ofițerii de rezervă se vor demobiliza odată cu trupa, afară de aceia care au gestiuni administrative, precum și acci

cu aprovizionarea și orice alți mânăuitori de fonduri și depozitari de materiale, care vor regula conturile și preda fondurile și materialele astfel ca cel mai târziu până la 31 mai a.c. să fie demobilizați.

Acei care sunt din teritoriul ocupat și doresc a merge acolo vor fi trimiși după normele ce se arată mai jos.

Ofițerii de rezervă medici, farmaciști, veterinari se vor demobiliza numai după ordinele ce se vor primi de la Ministerul de Război (Direcția 6 Sanitară).

Cu ofițerii întorși din captivitate după îndeplinirea formalităților prevăzute în ordinul Ministerului de Război No. 2059 din 14 martie 1918, se va proceda în modul următor:

a) Ofițerii activi vor fi trimiși corpurilor sau serviciilor, cărora au aparținut la timp de pace în ziua decretării demobilizării, reluându-și serviciul conform cu gradul pe care-l au în prezent până la definitivarea regulare a situației lor militare și drepturilor lor la înaintare.

b) Ofițerii de rezervă vor fi demobilizați de către comandamentul diviziei care i-a cercetat și căruia i-a lăsat memoriul întocmit de ei și trecuți ca ofițeri de rezervă, cu gradul ce au în prezent, la corpul lor de origine (căruia aparțineau în timp de pace); făcându-se de către acel comandament cunoscut această mutație și acelu corp, spre a face înscrierile necesare la controlul ofițerilor de rezervă.

Preoții se vor demobiliza de îndată. Acei care provin din teritoriul ocupat se vor conforma prescripțiunilor de mai jos.

2) Oamenii demobilizați vor fi trimiși la vatră¹.

a) Oamenii ce provin din Moldova vor fi trimiși la vetre pe jos sau cu cale ferată după distanță.

Pentru acei ce urmează a fi transportați cu calea ferată, corpurile de trupă și serviciile, vor cere gărei respective numărul de vagoane necesare, care se vor atașa în trenurile în circulație sau se vor forma trenuri cu demobilizați.

Acestor oameni li se va da la trimiterea la vatră efectele de îmbrăcăminte și un rând de rufe.

La fiecare li se va da hrană în natură încă pe o zi după ajungerea la destinație.

b) Oamenii ce provin din teritoriul ocupat vor fi trimiși la vetre după cum se arată mai jos.

Nota 1. – Ofițerii și trupa sub urmărire sau sub judecată vor fi reținuți la corpuri până la rezolvirea situației lor.

Nota 2. – Schimbașii din artilerie și cavalerie din contingentele 1916, 917 și 918 rămân sub arme.

3) Caii.

a) Caii unităților, care rămân în ființă după demobilizare. Aceste unități vor păstra numărul de cai prevăzuți la Cap. A, VI.

Cu restul cailor se va proceda conform instrucțiunilor ce se vor da de Ministerul de Război (Direcția Remontei).

Caii schimbașilor din Moldova vor fi dați acestora, dacă ei sunt din contingentele demobilizabile.

Pentru schimbașii ce rămân sub arme, caii se vor da familiilor acestora pentru a se folosi la muncile agricole.

b) Caii formațiunilor, care se dizolvă prin demobilizare. Cu acești cai se va proceda conform instrucțiunilor ce se vor da de Ministerul de Război (Direcția Remontei). Până se va termina distribuția cailor, formațiunile vor putea reține numărul de oameni necesari pentru întreținerea lor socotind un om la 6 cai.

4) Armamentul, materialul de artilerie, harnașamentul și trăsurile regulamentare.

¹ Sub niciun cuvânt oamenii din contingentele mai noi nu vor pleca înaintea celor din contingentele mai vechi (n.a.).

a) Pentru comandamentele și corpurile de trupă, care rămân în ființă după demobilizare. Armamentul, materialul de artilerie, harnașamentul și trăsurile regulamentare vor rămâne asupra corpurilor de trupă, iar prisosul peste efectivele stabilite mai sus se va depozita prin îngrijirea corpurilor respective.

b) Pentru formațiunile care se dizolvă prin demobilizare se varsă corpului de trupă sau serviciului, care a mobilizat formațiunea.

5) Munițiuni.

Corpurile de trupă vor reține asupra lor câte 200 cartușe de armă, 2.500 de mitralieră și 150 de gură de foc.

Celelalte munițiuni aflate asupra corpurilor vor fi trimise în teritoriul ocupat unde vor fi păzite, administrate și întreținute de echipe române.

Efectivele acestor echipe și instrucțiunile necesare pentru paza și conservarea munițiilor se vor da ulterior, înainte de transportul lor în teritoriul ocupat.

6) Harnașamentul și trăsăturile de rechiziții. Cu harnașamentul și trăsurile de rechiziție se va proceda conform instrucțiunilor No.1076 din 13 Aprilie 1918 ale Ministerului de Război.

II. Comandamentele, corpurile de trupă, serviciile, formațiunile de etapă, batalioanele de miliții ce provin din teritoriul ocupat

1. Ofițerii

Ofițerii activi rămân la corpurile respective.

Ofițerii de rezervă se vor demobiliza odată cu trupa, afară de excepțiunile arătate la Cap. C.1.1. Acei care sunt din teritoriul ocupat și doresc a merge acolo vor fi trimiși în detașamente odată cu trupa respectivă.

Fiecare corp de trupă, serviciile divizionare, formațiunile de etape și batalioanele de miliții vor întocmi tabele nominale arătând pentru fiecare în parte profesia civilă, cea din urmă locuință înainte de război și localitatea unde dorește să meargă.

Cu ofițerii medici, farmaciști, veterinari, cu ofițerii întorși din captivitate se va proceda ca la Cap. C.1.1.

Preoții se vor demobiliza de îndată afară de aceia care se găsesc la trupele din Basarabia. Acei care se demobilizează și provin din teritoriul ocupat se vor conforma prescripțiunilor de mai sus pentru ofițeri.

2. Oamenii demobilizați vor fi trimiși la vatră¹.

Acei ce provin din teritoriul ocupat vor fi trimiși împreună cu ofițerii de rezervă întruniți în detașamente.

Pentru acești oameni se vor îndeplini următoarele formalități:

a) Fiecare corp de trupă, serviciile divizionare, formațiunile de etape și batalioanele de miliții vor întocmi cu cea mai mare îngrijire tabele nominale de acești oameni, în care se va arăta pentru fiecare om: cea din urmă locuință înainte de război și localitatea unde dorește să meargă.

Aceste tabele vor fi semnate de comandantii corpurilor și serviciilor și vor purta ștampila respectivă.

b) Fiecare om va avea asupra sa un bilet de sănătate dat de medicul corpului.

Oamenii suspecți de boale contagioase și acei bolnavi vor fi reținuți la corpuri pentru îngrijire.

Oamenii demobilizați vor fi trimiși la vatră cu efectele de îmbrăcăminte și două rânduri de rufe.

Corpurile vor pune cea mai mare grijă ca oamenii să fie foarte curați și deparazitați, iar efectele în bună stare.

¹ Sub niciun cuvânt oamenii din contingentele mai noi nu vor pleca înaintea celor din contingentele mai vechi (n.a.).

Oamenilor li se va da hrana în natură încă pentru trei zile după trecerea de la Mărășești, respectiv Barboși.

Ei vor avea asupra lor sacul de merinde, gamela și lingura.

Pe timpul transportului în teritoriul ocupat, oamenii vor primi hrana caldă prin îngrijirea autorităților militare germane.

3. Detașamente de ofițeri și trupă, constituiți pe unități sub comanda unui ofițer activ ajutat de trei gradați, vor fi transportate cu calea ferată la Mărășești, respectiv Barboși, pe unde vor trece în teritoriul ocupat prin îngrijirea comisiunilor mixte româno-germane din care fac parte câte doi ofițeri superiori români (la Mărășești: Colonelul Pestrițu și Maiorul Tătaru, iar la Barboși: Colonelul Maxim și Lt.-Col. Bădulescu).

Detașamentele vor prezenta la trecerea lor prin Mărășești, respectiv Barboși, tabelele nominale de ofițeri și trupă.

Ofițerul activ, comandant al detașamentului, va veghea ca oamenii să păstreze cea mai desăvârșită ordine și disciplină. El va ține asupra sa livretele sau biletele de demobilizare ale tuturor ofițerilor și oamenilor, ce compun detașamentul.

După ajungerea detașamentului la stația de destinațiune în teritoriul ocupat, înainte de a se da drumul ofițerilor și oamenilor la vatră, se vor strânge sacii de merinde, gamelele și lingurile și se vor da în primire autorităților germane sub luare de chitanță în contul administrației militare române, și apoi se vor distribui oamenilor livretele sau biletele de demobilizare.

4. Transporturile detașamentelor în teritoriul ocupat se vor executa în ordinea ce se va comunica de Marele Stat Major, Biroul Transporturilor. Comandamentele de armată, Corpul 1 și 5 Armată (provenit din Corpul 6 Armată), Divizia 3, Comandamentul General al Etapelor vor raporta Marelui Stat Major, Biroul Transporturilor, pentru fiecare corp de trupă, serviciu, formațiune de etapă și batalion de miliții, cel mai târziu până la 10 mai 1918, efectivul de ofițeri și trupă ce urmează a trece în teritoriul ocupat localitatea unde se găsește în prezent și stația de îmbarcare cea mai apropiată, pentru a se întocmi planul de transport al acestor detașamente în teritoriul ocupat.

5. Caii

Caii comandamentelor și corpurilor de trupă, ce rămân în ființă după demobilizare. Aceste unități vor păstra numărul de cai prevăzuți la Cap. A VI. Restul cailor sunt destinați a fi trimiși în teritoriul ocupat, unde vor fi dați în păstrarea locuitorilor.

Până când mijloacele de transport vor permite, acești cai vor fi strânși în herghelii care se vor constitui prin îngrijirea diviziilor.

Fiecare herghelie va avea maximum 500 cai și va fi sub comanda unui ofițer sau reangajat, ajutat de doi gradați și un infirmier de cai.

Pentru îngrijirea cailor se vor da numărul de oameni de sub arme necesari din aceia ai corpurilor de trupă, socotind 6 oameni la 100 cai.

6. Armamentul

a) Armele aflate în plus peste efectivele din tabelele de pace vor fi transportate în garnizoanele de reședință ale corpurilor.

b) Mitralierele. Fiecare regiment de infanterie va reține 12 mitraliere pentru 3 companii a 4 piese; iar restul ce devin disponibile prin reducerea efectivelor vor fi trimise în garnizoanele de reședință din teritoriul ocupat.

Atât armele, cât și mitralierele ce aparțin corpurilor de trupă și serviciilor vor fi păzite, administrate și întreținute de echipe române. Efectivele acestor echipe se vor fixa ulterior, înainte de executarea transporturilor.

Armamentul batalioanelor de vânători, al diviziilor 9, 10, 1 cavalerie și 2 cavalerie va rămâne în întregime asupra corpurilor și serviciilor.

7. Materialul de artilerie.

Regimentele de artilerie de câmp și de obuziere vor reține toate tunurile și chesoanele, afară de tunurile de 53 mm, care vor fi trimise în teritoriul ocupat.

Regimentele de artilerie grea vor păstra materialul complet a 8 baterii de regiment.

Celelalte guri de foc vor fi trimise în teritoriul ocupat.

Regimentele de artilerie de munte vor reține materialul celor 6 baterii de 65 mm și 75 mm, iar materialul bateriilor de 63 mm va fi trimis în teritoriul ocupat.

Materialul va fi păstrat, administrat și păzit de echipe române. Efectivul acestor echipe și instrucțiunile necesare se vor da ulterior.

8) Munițiile

a) Corpurile de trupă ale Diviziilor 9, 10, 1 Cavalerie, 2 Cavalerie și batalioanele de vânători vor păstra asupra lor tot stocul de munițiuni de demobilizare. De asemenea se va reține toată muniția aflată în depozitele din Basarabia și care intră în stocul de demobilizare a acestor divizii.

b) Munițiile celorlalte corpuri și servicii se vor trimite în garnizoanele de reședință ale corpurilor, afară de munițiile prevăzute la Cap. C I 5, care vor fi reținute.

Munițiile ce se vor trimite în teritoriul ocupat vor fi păzite, administrate și îngrijite de echipe române. Efectivul acestor echipe și instrucțiunile necesare se vor comunica ulterior.

9. Trăsurile și harnașamentul

a) Trăsurile și harnașamentul regulamentar se vor păstra asupra corpurilor pentru nevoile lor de hrană și transport. Acelea care aparțin corpurilor ce se dizolvau prin demobilizare vor fi trimise în teritoriul ocupat, unde vor fi depozitate în garnizoanele respective.

b) Cu trăsurile și harnașamentul de rechiziție se va proceda conform instrucțiunilor ce se vor da de Ministerul de Război.

D. Dispozițiuni privitoare comandamentelor de armate, centrelor de recruți, părților sedentare

I. Comandamentele de armate

Serviciul de stat-major și Serviciul Intendenței vor rămâne până la terminarea tuturor operațiunilor de demobilizare ale diviziilor, trupelor neîndivizionate și formațiunilor de etapă. Celelalte servicii, ce compun cartierele armatelor, se vor dizolva de îndată după cum arată:

1) Ofițerii activi vor fi puși la dispoziția Ministerului de Război (Direcția Personalului). Vor aștepta ordine în garnizoanele de reședințe: Bârlad, respectiv Bacău.

2) Ofițerii de rezervă vor fi demobilizați de îndată, afară de acei care au gestiuni administrative, ofițerii cu aprovizionarea și oricare alt mânăitor de fonduri, care vor fi înlocuiți cu ofițeri activi.

3) Subofițerii de administrație vor fi puși la dispoziția Ministerului de Război (Direcția Intendenței).

4) Oamenii de trupă vor fi trimiși la corpurile care l-au mobilizat.

5) Trăsurile și harnașamentul se vor depozita prin îngrijirea Inspectoratului General al Artileriei.

6) Caii se vor vărsa prin îngrijirea Direcției Remontei, din Ministerul de Război.

7) Vehiculele automobile de orice fel și motocicletele vor fi trimise Corpului cu Tracțiune Automobilă.

8) Vesela și mobilierul se vor depozita la Marele Stat Major.

9) Mașinile de scris, șapirografele, precum orice alt material de birou se vor vărsa Marelui Stat Major.

10) Arhiva birourilor de stat-major se va vărsa Marelui Stat Major.

Arhiva diferitelor servicii se va vărsa direcțiilor respective din Ministerul de Război.

11) Oficiul Telegrafo-Poștal va fi pus la dispoziția Serviciului Telegrafo-Poștal al M.C.G-I după terminarea demobilizării.

12) Secțiile de telegrafie f.1. vor fi trimise la Batalionul de Specialități.

13) Secțiile și companiile de telegrafie cu fir vor merge la părțile sedentare ale batalioanelor de pionieri care le-au mobilizat.

14) Agenții de siguranță, interpreții, vor fi puși la dispoziția Biroului Informațiilor de la Marele Stat Major.

II. Inspectoratul General al Centrelor de Recruți și Centrele 1 și 2 de Recruți

Inspectoratul General al Centrelor de Recruți și Centrele de Recruți se vor dizolva după constituirea serviciilor din urmă ale C.V.A.

1) Ofițerii activi în gradul de lt.-colonel și mai mari vor fi puși la dispoziția Ministerului de Război (Direcția Personalului).

2) Ceilalți ofițeri vor servi: o parte pentru încadrarea serviciilor din urmă ale C.V.A.; iar restul vor fi trimiși la regimamentele de unde au venit.

3) Ofițerii de rezervă vor fi demobilizați de îndată. Centrele de recruți vor comunica regimamentelor respective data demobilizării acestor ofițeri.

4) Gradații și soldații vechi care au servit ca instructori vor fi întrebuințați: o parte pentru încadrarea recruților, iar restul vor fi trimiși la corpurile de unde au venit.

5) Recruții contingentului 1919 li se va da următoarea destinațiune:

a) O parte vor servi pentru completarea efectivelor batalioanelor de vânători, Diviziilor 9 și 10, grănicerilor și marinei.

b) O altă parte vor servi pentru constituirea serviciilor din urmă ale C.V.A.

6) Materialele de instrucție aflate asupra centrelor se vor vărsa după cum se arată:

a) Armamentul, mitralierele, puștile mitraliere, munițiunile etc. vor fi depozitate prin îngrijirea Inspectoratului G-I al Artileriei.

b) Materialul de geniu (materialul telefonic, uneltele etc. echipamentul, trăsurile de bucătărie, materialul sanitar se vor depozita prin îngrijirea serviciilor respective ale M.C.G-I.

7) Caii se vor vărsa prin îngrijirea Direcției Remonte (Ministerul de Război).

8) Trăsurile și harnașamentul se vor depozita prin îngrijirea Inspectoratului G-I al Artileriei.

9) Arhiva se va vărsa la M.S.M., Biroul Instrucției.

III. Cartierul Corpului V Armată

Actualul cartier al Corpului V Armată se va dizolva pe ziua de 1 mai 1918.

1) Ofițerii activi vor fi puși la dispoziția Ministerului de Război, așteptând ordine de repartiție pe loc.

2) Ofițerii de rezervă se vor demobiliza de îndată.

3) Subofițerii de administrație vor fi puși la dispoziția Ministerului de Război (Direcția Intendenței).

4) Oamenii de trupă ai Cuartierului, afară de ordonanțele și îngrijitorii de cai (de sub arme), vor fi înapoiați corpurilor de trupă care i-au mobilizat.

5) Arhiva va fi predată Marelui Stat Major.

6) Oficiul Telegrafo-Poștal va fi pus la dispoziția Serviciului Telegrafo-Poștal al M.C.G-I.

7) Caii, trăsurile și harnașamentul vor fi predate unuia din corpurile de trupă ale Diviziei 1.

8) Agenții de siguranță și interpreții vor fi puși la dispoziția Biroului Informațiilor de la Marele Stat Major.

9) Automobilele și motocicletele vor fi trimise Corpului cu Tracțiune Automobilă.

IV. Părțile sedentare ale comandamentelor și ale corpurilor de trupă

Toate părțile sedentare ale comandamentelor și corpurilor de trupă se vor contopi cu părțile active respective prin îngrijirea comandanților părții active.

Ofițerii activi de la părțile sedentare mai mari sau mai vechi în grad, ca comandantul părții active, vor trece de îndată la dispoziția Ministerului de Război.

Demobilizarea ofițerilor de rezervă și a oamenilor de trupă de la părțile sedentare se va face prin îngrijirea comandantului părții active, care se află asupra părților sedentare.

Pentru materialele care nu pot fi aduse în zona în care sunt azi părțile active (pentru diviziile: 1, 2, 3, 4, 5, 9 și 10 și diviziile de cavalerie), cum și pentru grădinile de zarzavat ale părților sedentare se va detașa gradații și oamenii de trupă necesari de la regimentele P.A.; aceasta în scopul de a se face minimum de deplasări materiale.

V. Demobilizarea Marinei, Grănicerilor și Jandarmilor Rurali

Se va face în conformitate cu prescripțiunile arătate mai sus, după instrucțiunile ce vor fi date respectiv de: Comandamentul Marinei, Comandamentul Corpului de Grăniceri și de Inspectoratul Jandarmeriei Rurale.

Șeful Marelui Stat Major
General de Divizie (ss) CHRISTESCU

Anexe

MARELE STAT MAJOR
Biroul 1 Organizare

TABEL No. 1
de vârsările și primirile ce urmează a se face pentru completarea efectivelor
A) INFANTERIA

COMANDAMENTE ȘI UNITĂȚI	NECESARI	EXISTENȚI	EXCEDENT	DEFICIT	VARSĂ	PRIMEȘTE
Divizia 1 Divizia 2 Divizia 11	2500 2500 2000	3034 3319 2481	534 819 481		350 la Divizia 10 700 la Divizia 10	
Divizia 3 Divizia 4 Divizia 12	2500 2500 2000	3617 4151 1983	1117 1651	17	850 la Divizia 9 1400 la Divizia 10	
Divizia 5 Divizia 6 Divizia 13	2500 2500 2000	2428 2932 1686	432	72 314	300 la Divizia 10	
Divizia 7 Divizia 8 Divizia 14	2500 2500 2000	3550 3216 942	1050 716	1058	600 la Divizia 9 250 la Divizia 9	
Divizia 9	9668	3480		6188		3600 Recruți 850 de la Divizia 3 600 de la Divizia 7 250 de la Divizia 8 900 de la Divizia 15

Divizia 10	9668	3355		6313		3600 Recruți 1400 de la Divizia 4 700 de la Divizia 2 350 de la Divizia 1 300 de la Divizia 6
Divizia 15-a	2000	3700	1700		900 la Divizia 9	
Reg. 1 Vânători						Batalioanele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 și 10 Vânători primesc pentru completarea efectivelor 3759 recruți contingentul 1919
Reg. 2 Vânători		434				
Reg. 3 Vânători	998	583				
Reg. 4 Vânători	998	384		564		
Reg. 5 Vânători	998	353		415		
Reg. 6 Vânători	675	645		614		
Reg. 7 Vânători	998	545		322		
Reg. 8 Vânători	998	399		353		
Reg. 9 Vânători	998	1213	538	453		
Reg. 10 Vânători	675	486		599		
Unit.marș Reg. 9 Vânători	998	433		512		
Unit.marș Reg. 1, 5, 9, 2, 6	998	58	58	565		
Unit. marș Reg. 3, 7, 10, 4, 8		156	156			
		218	218			
Total...	7984	5907	970 ----- ----	4397 ----- 3427		
Corpul Grănicerilor	5980	4329		1660		1000 Recruți contin. 1919 500 Recruți cont. 1919 de la P.S.
Compania 1 Cicliști	170	142		28		
Compania 2 Cicliști	170	111		59		
Batalionul Jandarmi Pedestri	469	406		63		

Șeful Biroului I Organizare
Locot.-colonel (ss) OPRESCU

TABEL No. 2
De vărsările și primirile ce urmează a se face pentru completarea efectivelor.
B) ARTILERIA

DIVIZIA	NECESARI	EXISTENȚI	EXCEDENT	DEFICIT	VARSĂ	PRIMEȘTE
Divizia 1	560	525	--	34		
Divizia 2	560	716	156	---	150 la Divizia 10	---
Divizia 11	560	611	51	---		---
Divizia 3	560	706	146	---	140 la Divizia 9	
Divizia 4	560	734	174	---	170 la Divizia 10	
Divizia 12	560	670	110	---	80 la Divizia 10	

Divizia 5	560	503	---	57	---	---
Divizia 6	560	477	---	83	---	---
Divizia 13	560	463	---	97	---	---
Divizia 7	560	695	135	---	130 la Divizia 9	---
Divizia 8	560	656	96	---	90 la Divizia 9	---
Divizia 14	560	806	246	---	200 la Divizia 10	---
Divizia 9	2445	542	---	1903	---	140 de la Divizia 3 130 de la Divizia 7 90 de la Divizia 8 360 de la Art. Munte 280 de la Reg. 32 Art. 650 de la Art.Grea
Divizia 10	2445	565	---	1910	---	150 de la Divizia 2 170 de la Divizia 4 80 de la Divizia 12 200 de la Divizia 14 1050 de la Art. Grea
Divizia 15	560	476	---	84	---	---
Div. 1 Art. Călăr.	568	273	---	285	---	258 de la Reg. 33 Art.
Div. 2 Art. Călăr.	558	184	---	374	---	321 de la Reg. 32 Art.
Artileria Grea	1280	3350	2070	---	650 la Divizia 9 1050 la Divizia 10	---
Artileria Munte	480	852	372	---	360 la Divizia 9	---
Apărarea Antiaer.	---	139	139	---	---	---
Reg. 31 Artilerie	---	321	321	---	321 Div. 2 Art.	---
Reg. 32 Artilerie	---	281	280	---	Călăr.	---
Reg. 33 Artilerie	---	258	258	---	280 Div. 9 258 Div. 2 Art. Călăr.	---

Şeful Biroului 1 Organizare Lt.-Colonel (ss) OPRESCU

MARELE STAT MAJOR
BIROUL 1 ORGANIZARE

Numirea unităţilor	Zonele unde se demobilizează	Observaţiuni
Comand. Corpului 1 Armată Divizia 1 Divizia 2	Roman Adjud şi împrejurimi Pechea şi împrejurimi	
Comand. Corpului 2 Armată Divizia 3 Divizia 4	Coţofeneşti Sculeni şi împrejurimi Akerman şi împrejurimi	
Comand. Corpului 3 Armată Divizia 5 Divizia 6	Galaţi Bolgrad şi împrejurimi În garnizoanele respective din Moldova; iar restul la Comăneşti.	

<p>Comand. Corpului 4 Armată Divizia 7 Divizia 8</p> <p>Comand. Corpului 5 Armată Divizia 9 Divizia 10</p> <p>Divizia 1 Cavalerie Divizia 2 Cavalerie</p> <p>Brigada 1 Călărași Regim. 1 Călărași Regim. 5 Călărași</p> <p>Brigada 2 Călărași Regim. 7 Călărași Regim. 9 Călărași</p>	<p>Iași În garnizoanele respective din Moldova</p> <p>Domnești Bălți și împrejurimi Bolgrad și împrejurimi</p> <p>Bălți și împrejurimi Ghinești și împrejurimi</p> <p>Staracozaci și împrejurimi</p>	
<p>Reg. {Div. cav. Div. 2 2 {Div. cav. Div. 4 Căl. {Div. cav. Div. 11</p> <p>Reg. {Div. cav. Div. 9 4 {Div. cav. Div. 10 Căl. {Div. cav. Div. 15 Căl. {Div. cav. Div. 14</p> <p>Reg. {Div. cav. Div. 6 8 {Div. cav. Div. 7 Căl. {Div. cav. Div. 8</p> <p>Reg. {Div. cav. Div. 1 10 {Div. cav. Div. 12 Căl. {Div. cav. Div. 3</p> <p>Regimentul Escortă Regală</p> <p>Comand. art. grele și Parcul art. grele</p> <p>Regim. 1 art. grea Regim 3 art. grea</p> <p>Regim. 2 art. grea Regim 4 art. grea</p> <p>Brigada art. de munte Regim. 1 art. de munte Regim. 2 art. de munte</p>	<p>Soldănești și împrejurimi</p> <p>Cucuteni</p> <p>Sculeni Bolgrad</p> <p>Roman</p> <p>Trece la Divizia 10 Trece la Divizia 9</p> <p>Iași Vaslui</p> <p>Tecuci și împrejurimi</p> <p>Vaslui și împrejurimi</p> <p>Rosnov și împrejurimi</p>	<p>Rămâne sub ordinele Corpului 1 Armată.</p> <p>Trece sub ordinele Corpului 2 Armată. Corpului 3 Armată.</p> <p>Rămâne sub ordinele Corpului 4 Armată</p>

Corpul apăr. antiaeriene	Iași	Toate formațiunile: batal. pion. diviz. secț. de teleg. ce au provenit din vechiul batalion 1 pion. se vor întruni la Podul Iloaiei și apoi vor executa demobilizarea.	
Comand. corp. de grăniceri	Iași		
Regim. 1 grăniceri Regim. 2 grăniceri	Iași (Manta Roșie)		
Regim. 3 grăniceri	Botoșani		
Batalionul 1 pionieri	Podul Iloaiei		
Batalionul 2 pionieri Batalionul 3 pionieri Batalionul 4 pionieri Batalionul 5 pionieri	Bârlad Tecuci Botoșani Huși		Idem la Bârlad Idem la Tecuci Idem la Botoșani Idem la Huși
Batalionul pionieri cetate	Huși		Idem la Huși

Șeful Biroului I Organizare
Lt.-colonel (ss) OPRESCU
MARELE STAT MAJOR
BIROUL 1 ORGANIZARE

FORMAȚIUNI	Unitățile din care provin	Localitățile unde se găsesc unitățile ce le-au mobilizat	Localitățile de demobilizare
Comand. General al Etapelor			
Comand. Etap. Armatei 1			
Comand. Etap. Armatei 2	Reg. 3 Infanterie	Cercu (Iași)	
Comand. Etap. Princip.			

No. 1	Reg. 2 Infanterie Reg. 14 Infanterie	Chiperești (Iași) Tutora (Iași)	
Comand. Etap. Princip. No. 2	Reg. 10 Infanterie Reg. 34 Infanterie	Șipote (Iași) Laza (Vaslui)	
Comand. Etap. Princip. No. 3	Reg. 3 Infanterie Reg. 62 Infanterie	Cercu (Iași) Bâlca (Putna)	
Comand. Etap. Ordin. No. 1	Reg. 3 Infanterie Reg. 75 Infanterie	Cercu (Iași) Doina Dănești (N-țu)	Se vor demobiliza pe locurile unde se găesc. Caii, arhiva și materialele vor fi predate corpului de trupă sau serviciului care a mobilizat
Comand. Etap. Ordin. No. 2	Reg. 21 Infanterie Reg. 14 Infanterie	Dancan (Iași) Tutora (Iași)	formațiunea, iar paza lor se va face cu oameni în termen, care se vor da de către acest corp sau serviciu.
Comand. Etap. Ordin. No. 4	Reg. 10 Infanterie Reg. 75 Infanterie	Șipote (Iași) Doina Dănești (N-țu)	Notă. – În cazul când formațiunea de etapă se află în apropiere de corpul sau serviciul care a mobilizat, astfel că poate merge acolo pe jos fără a întrebuința calea ferată, demobilizarea se va face în întregime la acest corp sau serviciu.
Comand. Etap. Ordin. No. 5	Reg. 10 Infanterie	Șipote (Iași)	
Comand. Etap. Ordin. No. 7	Reg. 14 Infanterie Reg. 14 Infanterie Reg. 34 Infanterie	Tutora (Iași) Tutora (Iași) Laza (Vaslui)	
Comand. Etap. Ordin. No. 8	Reg. 34 Infanterie Reg. 41 Infanterie	Laza (Vaslui) Stroești (Suceava)	
Comand. Etap. Ordin. No. 10	Reg. 60 Infanterie Reg. 72 Infanterie	Cornățelu (Putna) Galați (caz. 11 Siret)	
Comand. Etap. Ordin. No. 11	Reg. 65 Infanterie	Vaslui	
Comand. Etap. Ordin. No. 13	Reg. 57 Infanterie	Dădești (Suceava)	
Comand. Etap. Ordin. No. 14	Div. 3 Tren Cerc. Recr. Tecuci	Botoșani Tecuci	
Batal. Etape No. 1	Div. 4 Tren Cercul Recr. Racova	Roman Vaslui și Fălcu	
Batal. Etape No. 2	Cercul Recr. R-Negru	Păucești (Putna)	

Batal. Etape No. 3			
Batal. Etape No.4			
Batal. Etape No. 5			
Convoiul Trăsuri No.1	Din batal. de pionieri	A se vedea tabelul No. 3	
Convoiul Trăsuri No. 2			
Convoiul Trăsuri No. 3			
Batal. Lucrători No. 1	Batal. 39 Miliții		
Batal. Lucrători No. 2	Batal. 76 Miliții		
Batal. Lucrători No. 3	De batal. de pionieri		
Batal. Lucrători No. 4			
Batal. Lucrători No. 5	Prin îngrijirea Inspect. General al Geniului		
Batal. Lucrători No. 6			
Batal. Lucrători No. 7	Prin îngrijirea Inspect. General al Artil.		
Batal. Lucrători No. 8			
Companiile 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 de Cantonieri			
Coloana Parc de Geniu No. 1	Prin îngrijirea Servic. Sanitar al M.C.G.		
Coloana Parc de Geniu No. 2			
Depozitele Geniu Depozitele de Mater. Telegrafic și Telefonic	Prin îngrijirea Corp. cu Tract. Autom.		
Depozitele de Muniții	Prin îngrijirea Serv. Veterinar	Cucuteni (Iași) Bobulești-Romulești	
Spitalele de Evacuare Spitalele de Contagioși Infirmeriile de gară	Reg. 2 Călărași Reg. 6 Călărași	Brătulești-Strunga (Roman) Galați	

<p>Trenuri Sanitare Permanente Trenuri Sanitare Improvizate Trenuri băi Depozitele de Mater. Sanitare Secțiile de Automobile Sanitare Depozitele de cai bolnavi</p> <p>Depozitul Remontă No. 1</p> <p>Depozitul Remontă No. 2</p> <p>Depozitul Remontă No. 3</p> <p>Brutăria de Campanie No. 1 Brutăria de Campanie No. 2 Brutăria de Campanie No. 3</p> <p>Col.Subsist. Et. Arm. No. 1 Col.Subsist. Et. Arm. No. 2 Col.Subsist. Et. Arm. No. 3 Depoz. de Subsistențe</p>	<p>Reg. 4 Călărași Reg. 7 Călărași</p> <p>Reg. 5 Călărași</p> <p>Prin îngrijirea Servic. Intendenței de la Marele Cartier General</p>	<p>Stanca-Ștefănești (Botoșani)</p>	
	BATALIOANELE DE MILIȚII		
<p>Batalioanele Miliții 48 Batalioanele Miliții 66 Batalioanele Miliții 75 Batalioanele Miliții 62 Batalioanele Miliții 67 Batalioanele Miliții 78 Batalioanele Miliții 41 Batalioanele Miliții 45 Batalioanele Miliții 47 Batalioanele Miliții 49 Batalioanele Miliții 50 Batalioanele Miliții 64</p>	<p>Cerc. Recr. Buzău Cerc. Recr. Rovine Cerc. Recr. M. Basarab Cerc. Recr. Dâmbovița Cerc. Recr. Bacău Cerc. Recr. N. Basarab Cerc. Recr. Dolj Cerc. Recr. Vlașca Cerc. Recr. Prahova</p>	<p>Sivița (Covurlui) Lunca Cetățuia (Iași) Doina Dănești (Neamț) Bâlca (Putna) Bacău Hâgu (Neamț) Stroești (Suceava) Urechești (Putna) Galați Sivița (Covurlui) Tecuciu Tecuciu</p>	

Batalioanele Miliții 65	Cerc. Recr. R.-Sărat	Vaslui și Fălciu	
Batalioanele Miliții 68	Cerc. Recr. Putna	Păucești (Putna)	
Batalioanele Miliții 71	Cerc. Recr. Tecuciu	Todirești-Bălușești	
Batalioanele Miliții 72	Cerc. Recr. Racova	(Suceava)	
Batalioanele Miliții 73	Cerc. Recr. R. Negru	Galați (Cazarma II	
Batalioanele Miliții 74	Cerc. Recr. Calafat	Siret)	
Batalioanele Miliții 63	Cerc. Recr. Mircea	Tariciu (Neamț)	
	Cerc. Recr. Tulcea	Bicaz (Neamț)	
	Cerc. Recr.	Bistrița (Neamț)	
	Constanța		
	Cerc. Recr. Ialomița		

Șeful Biroului I Organizare
Locot.-colonel (ss) OPRESCU

Șeful Biroului I Organizare
Lt.-colonel (ss) OPRESCU
MARELE STAT MAJOR
BIROUL I ORGANIZARE

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.1 2579, c. 291-314]

11. 3/16 mai 1918, Iași, Telegrama identică a miniștrilor Antantei acreditați în România adresată guvernelor lor în care prezintă prevederile grele impuse României de către Puterile Centrale prin pacea de la București

Jassy, 16 mai 1918

Télégramme identique des quatre ministres... etc.

Pour compléter les renseignements déjà donnés notamment par les télégrammes no..., nous signalons parmi les conditions de la paix imposée à la Roumanie, celles qui font le mieux ressortir l'hypocrisie monstrueuse et l'insatiable voracité de l'impérialisme allemand.

I Les Allemands ont exigé dans un des procès verbaux la mention que le traité ne comporte ni annexions, ni indemnités. En ce qui concerne les annexions de „Condominium” de la Dobroudja et les „Rectifications” de frontière le long des Carpathes enlèvent à la Roumanie environ 26.000 kilomètres carrés et plus de 800.000 habitants soit le dixième de sa population totale. Les raisons stratégiques invoquées pour justifier les rectifications de frontière sont un prétexte dérisoire. En effet si les Empires centraux sont victorieux, la Roumanie devenue colonie allemande ne peut être un danger pour eux. Par contre ils ne peuvent ignorer que son intégrité serait rétablie par la victoire de l'Entente. La vérité est que ces rectifications englobant les plus riches forêts des Carpathes n'ont d'autre objet que d'arrondir les chasses des féodaux hongrois et d'assurer par l'accaparement des bois de construction la fortune des sociétés forestières dans les quelles sont intéressés les dirigeants allemands et austro-hongrois. Il serait intéressant de révéler ce but de guerre aux milieux socialistes d'Allemagne et d'Autriche-Hongrie. Les Allemands affirment que ces rectifications portent exclusivement sur des régions désertes. Or elles annexent à la Hongrie 170 villages dont la population dépasse 130.000 habitants. Cette population représente l'élément le plus pur de la race roumaine, qui, au cours des invasions successives, avait cherché dans la haute montagne un refuge inviolable même sous la domination turque.

Quant aux indemnités les Allemands déclarent que cette expression s'applique seulement aux dépenses de guerre proprement dites et aux pensions dues aux familles de victimes de la guerre, ils refusent donc ce nom aux contributions diverses imposés à la Roumanie et dont le total s'élève environ quatre milliards, il va de soit que ce chiffre a été fixée arbitrairement, sans tenir compte des principes de l'ancien droit de guerre. L'Allemagne exige notamment le paiement de sommes considérables pour frais d'entretien de prisonniers roumains dont la moitié a succombé par suite de la famine et des mal traitements. Elle met aussi à la charge du gouvernement le remboursement des réquisitions faites non seulement pour les besoins des troupes d'occupation, mais encore pour ceux de la population civile des empires centraux. Elle exige aussi le remboursement des émissions de papier monnaie qu'elle a faites ou fera, tant que durera l'occupation, et sans consens à fixer une limite. Enfin les conditions du monopole au profit de l'Allemagne, de l'exploitation et de la vente du pétrole ainsi que de l'exportation des céréales, représentant encore une nouvelle indemnité de guerre illimitée. Rien que pour les céréales et pour l'année courante, on évalue à 1 milliard cette indemnité qui résulte de l'écart entre la valeur réelle de ces denrées et les prix imposés par l'Allemagne.

Il ne faut pas oublier que les Austro-Allemands se réservant le droit de fixer les quantités à emporter, que ces quantités devant être évaluées, non d'après l'importance des récoltes, mais d'après les besoins des Empires Centraux, cette clause permet d'imposer, après la paix, à la Roumanie, un rationnement pouvant aller jusqu'à la famine. D'ailleurs le prix des céréales exportées dans les Empires centraux doit être avancé par le Gouvernement roumain auquel ils ouvriront un compte courant qu'ils régleront ou non selon leur bon plaisir.

Le traité fixe un délai pour l'approbation de la paix par le Parlement roumain. Il n'en prévoit pas pour l'échange des ratifications. L'inertie d'un des Gouvernements intéressées suffira donc à prolonger indéfiniment, au profit des Austro-Allemands, les avantages exorbitants qu'ils tirent de l'état théorique de guerre. A titre de précédent on peut citer la paix de Bucarest qui n'est pas encore ratifiée par le Parlement Bulgare. La ratification par le Parlement roumain sera dépourvue de toute base légale? En effet ce Parlement aura été élu sous les baïonnettes allemandes sans le concours de deux grands partis historiques, sans la participation des soldats qui n'ont pur entrer dans leurs foyers et selon une loi électorale abrogée par le Parlement dissous qui seul avait qualité pour établir un nouveau suffrage sur la base du suffrage universel dont le principe avait déjà été voté. Enfin le choix des candidats a été soumis aux autorités allemandes malgré les garanties qu'elles trouvaient déjà dans l'abstention des parties ententistes et dans l'investiture préalable de M. Marghiloman. Loin de libérer même partiellement la Roumanie, la paix consommera son asservissement et sa ruine. Six divisions ennemies continueront à occuper son territoire, même après la ratification que l'Allemagne peut ajourner tant qu'elle voudra. Les chemins de fer, la navigation fluviale, les postes et télégraphes restent aux mains de l'ennemi. Un délégué allemand est placé dans chaque ministère „à la demande du gouvernement” selon la rédaction imposée par l'Allemagne. La Roumanie ne conservera que des forces de police. Le matériel de guerre ainsi que les munitions sont placés dans les dépôts situés en territoire occupé sous la garde du Commandement allemand.

Les Allemands ont créé une société allemande d'exploitation agricole au capital de 80 millions. Cette société au moyen d'une expropriation déguisée sous forme de baux forcés à long terme conclus à la faveur de l'occupation et reconnus par le traité de paix recherche le monopole de la production agricole de la Roumanie. Il y a encore là une spéculation des capitalistes austro-allemands utile à dénoncer à la Sozial-démocratie. Des ordonnances promulguées par l'autorité militaire allemande la veille de la signature de la paix astreignent toute la population même du territoire occupé, de 14 à 60 ans, aux travaux ordonnés par l'autorité allemande. Le refus d'obéissance entraîne la déportation, un emprisonnement de 1 à 5 ans et dans certains cas non spécifiés la peine de mort. En résumé le traité imposé à la Roumanie constitue le démenti les plus cynique que les actes de l'Allemagne aient jamais donné à ses déclarations. Il

comporte l'annexion à peine déguisée de tout le pays, la spoliation du domaine public et des propriétés privées et après la paix l'exploitation la plus barbare et la plus épuisante. Il fait de la Roumanie un bagne ou toute la population est condamnée aux travaux forcés pour le compte de ses ennemis. Cet exemple de paix allemande mérite d'autant plus d'être médité que les délégués allemands, devant la stupeur des délégués Roumains, ont déclaré que les conditions sont fortes modérées auprès de celles qui sont à imposer à la France, à l'Angleterre et à l'Italie après la victoire des Empires centraux.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1203, rola 90, dosar XV, c. 143-144]

12. 4/17 mai 1918, Iași, Telegrama identică a miniștrilor Antantei prin care atenționează guvernului român că prin semnarea Tratatului de pace de la București se încalcă legislația internațională privind regimul Dunării maritime

Lord Derby, Paris, May 20th 1918

Following identic telegram received from the four Ministers at Jassy dated May 17th

Four Entente Ministers having communicated their instructions to each other have addressed following communication to Roumanian Government:

„Governments of the Entente have learned that Treaty signed at Bucharest between Roumania and Central Powers contained clauses formally contravening arrangements made by International Conventions of which they are signatories. Treaty of Bucharest lays down in fact that Danube from Braila onwards shall be placed under control of a new Commission which is only to include delegates of states bordering on Danube or European coast of the Black Sea. Constitution of this new Commission as well as any change in statutes of European Danube Commission, without agreement of all signatories of Convention in force, constitutes a flagrant violation of these conventions. Article 2 of Treaty of London of May 10th 1883 lays down procedure to be followed in all changes to be made in statutes of Commission. Article 4 of Treaty of Paris March 30th, 1856 laid down again that principles embodied in Act of Congress of Vienna with a view to regulating navigation of rivers which cross or follow several states should in future be also applied to the Danube and its mouths. Arrangements of Treaty of Bucharest are in opposition both in form and substance to conditions which constitute legislation of Danube as laid down by Convention since they make changes in it and changes made do not take into account rulings specially laid down on the subject. In the circumstances Ministers of France, Great Britain and Italy have the honour by instructions from their Governments to inform Roumanian Government that countries which they represent consider as non-existent any arrangement made without their being consulted with regard to navigation of the Danube as this question can only be settled at general peace and after agreement between powers interested. Further they made every reservation on the subject of provisional regime to be applied until then.”

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 388, c. 855-856]

13. 5/18 mai 1918, Iași, Ordin de zi privind demobilizarea Comandamentului armatei române

Biroul Informațiilor

Ordin de Zi No. 296 din 5 mai 1918

Conform instrucțiunilor Marelui Stat Major No. 2620 din 1.V.1918 Comandamentul Armatei urmează a se dizolva până la 31 mai a.c.

În acest scop se ordonă:

1) Până la 25 mai a.c. se vor desființa toate serviciile. Rămân până la completa demobilizare a armatei (1 iunie a.c.) numai:

Biroul operațiilor,
Biroul organizării,
Biroul adjutanturii,
Serviciul intendenței,
Inspectoratul genului.

2) Grupul I aeronautic se va demobiliza prin îngrijirea corpului aeronauticii din Ministerul de Război, căruia i se pune la dispoziție pentru a primi ordine.

3) Oficiul Telegrafo-Postal va fi pus la dispoziția Serviciului telegrafo-poștal al Marelui Cartier General după terminarea demobilizării.

4) Secțiile de telegrafie fără fir vor fi trimise la Batalionul de specialități prin îngrijirea Inspectoratului de geniu al armatei.

5) Secțiile și companiile de telegrafie cu fir vor pleca la părțile sedentare ale batalioanelor de pioneri, care le-a mobilizat, tot prin îngrijirea Inspectoratului de geniu.

6) Cartierul armatei se dizolvă. Toți oamenii activi se vor vărsa la corpurile care i-au mobilizat. Oamenii din contingentele mai vechi ca 1916 se vor demobiliza imediat direct de cartier după normele stabilite în instrucțiunile sus menționate. Se exceptează ordonanțele personale și la cei ale ofițerilor activi, care vor pleca odată cu ofițerii la corpurile unde aceștia vor fi repartizați și personalul inferior strict necesar birourilor de stat-major mai sus arătate și Serviciului de popotă al ofițerilor și subofițerilor, care vor fi trimiși la corpurile lor până la completa dizolvare a Comandamentului.

Oamenii activi de la Inspectoratul de geniu vor rămâne pe loc până la noi ordine, fiind puși la dispoziția Ministerului de Război, conform ordinului No. 2168 din 26 aprilie 1918, în scop de a înlesni lucrările de lichidare a diferitelor chestiuni referitoare la construcțiunile de depozite, baracamente, adăposturi, materiale etc. Inspectoratul de geniu va avea grijă ca acești oameni să fie puși în subzistența unui corp de trupă din garnizoană.

7) Toți ofițerii activi ai Comandamentului, considerându-se puși la dispoziția Ministerului de Război Direcția personalului, vor rămâne în localitate chiar după desființarea serviciului, așteptând ordinul de repartizare la alte corpuri de trupă.

Ofițerii de rezervă se demobilizează până la 20 maiu afară de acei care au gestiuni administrative, ofițerii cu aprovizionarea, alte nevoi simțite de serviciu și mânătorii de fonduri, care vor fi înlocuiți imediat cu ofițeri activi, așa ca cel mult până la finele luni să poată fi demobilizați și liberi.

Toate serviciile și birourile vor trimite Biroului organizării până la 8 mai tabele nominale de toți ofițerii de rezervă ce-i au, arătând pentru fiecare în parte profesia civilă, cea din urmă locuința înainte de război, localitatea unde dorește să rămână după demobilizare. Pentru ușurința centralizării, se vor înscrie separat cei ce trec în teritoriul ocupat de cei care rămân în Moldova.

Secția Geografică a armatei, va lua măsuri să tipărească până la 9 Mai, ordine de demobilizare pentru ofițeri după modelul dat de Biroul organizării. Se vor tipări și bilete de identitate.

Serviciile și birourile se vor îngriji ca din timp aceste ordine completate să fie ridicate de la Biroul organizării și date ofițerilor interesați.

8) Subofițerii de administrație activi vor fi puși la dispoziția Ministerului de Război Direcția Intendenței, rămânând pe loc până la noi ordine.

Secția 3 adjutantură va întocmi imediat un tabel nominal de toți acești subofițeri, pe care îl va înainta Ministerului de Război, Direcția Intendenței.

9) Agenții de siguranță, interpreții vor fi puși de către Biroul informațiilor la dispoziția Marelui Stat Major (Biroul informațiilor) până la 15 mai a.c.

10) Popota ofițerilor și subofițerilor va continua să funcționeze până la completa desființare a Comandamentului, reducându-se personalul de serviciu la strictul necesar.

11) Mobilierul Comandamentului, afară de cele ce se va opri la Inspectoratul Armatei, se va preda cu forme legale Marelui Stat Major prin îngrijirea Serviciului Cazarmărei. Mobilierul rechiziționat din localitate se va preda proprietarilor prin îngrijirea Serviciului Cazarmărei. Pentru veselă se va da ordine la timp.

12) Mașinele de scris, șapirografele și obiectele de cancelarie vor fi predate prin Biroul adjutantului, Marelui Stat Major.

13) Toată arhiva birourilor de stat-major va fi aranjată și predată Marelui Stat Major prin îngrijirea șefului de serviciu respectiv. Arhiva celorlalte servicii se va vărsa direcțiilor respective de Ministerul de Război.

14) Toate vehiculele, automobile de orice fel și motocicletele vor fi trimise Regimentului de tracțiune automobile după ordine speciale ce se vor prevedea de garaj. Cartierul armatei va păstra până la demobilizare vehiculele strict necesare serviciului de aprovizionare și popotei.

15) Șefii de servicii de birouri vor raporta Comandamentului prin Biroul organizării la timp completa lichidare a serviciilor respective.

D.O.
ȘEFUL DE STAT MAJOR
Colonel (ss) MANOLESCU¹

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. I 2606, c. 0362-0363]

14. 6/19 mai 1918, Iași, Ordinul circular nr. 3051 prin care se aduc precizări referitoare la demobilizarea armatei

Ordin circular
No. 3051 din 6 Maiu 1918

Ca urmare la „Instrucțiunile asupra demobilizării armatei” No. 2620 din 1 Maiu 1918, se va avea în vedere și următoarele:

1. Tinerii din contingentele 1920 și 1921 care nu cad în prevederile art. 52 și 53 din legea de recrutare și s-au angajat ca voluntari de campanie, cu începere de la 16 August 1916 până în prezent, li se va socoti timpul petrecut sub drapel ca serviciu efectiv sub arme, astfel după cum urmează:

a) Aceia care doresc pot continua serviciul sub arme, urmând a fi trecuți în completare, după implicarea termenului de serviciu prevăzut de art. 282 din regulamentul legii de recrutare.

b) Acei care nu doresc a continua serviciul sub arme vor fi trimiși la vatră, fiind șterși din controalele nominale ale corpurilor, rămânând înscriși numai în tabelele de recensământ ale

¹ Ion Manolescu (1869-1946), colonel, ulterior general. A urmat școala Superioară de Război (1902-1904), ocupând apoi diverse funcții în structurile militare, inclusiv cea de profesor la școlile de ofițeri. La începutul războiului a fost încadrat la șef de stat-major al Diviziei 12 Infanterie, în cadrul căreia a luptat în Dobrogea și Câmpulung-Muscel. La 1 iulie 1917 a fost avansat colonel, iar în perioada 1 august 1917-1 februarie 1918 a îndeplinit funcția de șef de stat-major al Corpului 4 Armată. Ulterior, a fost secretar general al Ministerului de Război. Între anii 1923-1929 a condus Societatea „Mormintele eroilor”, transformată în 1923 în „Cultul Eroilor”. La 1 iulie 1929, generalul Manolescu a fost trecut în rezervă.

claselor respective, unde șefii birourilor de recrutare vor menționa timpul petrecut sub arme în timpul războiului, pentru ca la încorporarea legală a acestor contingente să li se deducă termenul ce au servit sub arme.

2. Tinerii din contingentele 1920 și 1921 care cad în prevederile art. 52 din legea de recrutare, care s-au angajat ca voluntari de campanie de la 16 August 1916 până în prezent și nu au urmat una din școlile militare pentru ofițeri de rezervă vor împlini anul complet de serviciu, după care vor trece examenul de ofițer de rezervă înaintea unei anume comisii, instituită de Ministerul de Război.

Acei ce nu vor reuși la examenul de ofițer vor fi menținuți sub drapel, cu aplicarea art. 55 din legea de recrutare. Această dispozițiune se va aplica și acelor tineri din contingentele mai sus arătate, care au urmat una din școlile militare pentru ofițeri de rezervă, însă nu au terminat-o cu succes pentru a deveni ofițeri de rezervă.

Acei din tinerii care fac parte din contingentele arătate mai sus și care au fost respinși de la vizita medicală ca neapți a urma școlile pregătitoare de ofițeri de rezervă din cauză de defecte fizice, însă au continuat serviciul la părțile sedentare, serviciile auxiliare ale armatei de operațiuni etc., vor împlini un an întreg de serviciu sub arme, după care vor fi trecuți în completare.

3. Tinerii din contingentele 1920 și 1921 care cad în prevederile art. 53 din legea de recrutare și s-au angajat ca voluntari de campanie cu începere de la 16 August 1916 [stil vechi], până în prezent, fie că au făcut serviciul la corpurile de trupă sau servicii, fie la stabilimentele militare ale armatei, vor împlini anul de serviciu după care se vor trece în completare, indiferent dacă au obținut sau nu gradul de sergent.

Acei tineri din categoria de mai sus, dacă au făcut serviciu la instituțiuni, fabrici etc., rechiționate de armată, vor fi chemați sub arme și repartizați la corpuri de trupă și stabilimente militare unde vor împlini un an de serviciu, după care vor fi trecuți în completare, indiferent dacă au obținut sau nu gradul de sergent.

4. Supușii străini încorporați cu contingentele: 1917, 1918 și 1919, care după vârstă fac parte din contingente mai vechi de 1915 inclusiv și care au satisfăcut obligațiunile serviciului militar, fie că au făcut serviciul efectiv sau au fost scutiți, dispensați etc., în țara lor de origine, vor fi demobilizați odată cu contingentele lor după vârstă. Asemenea vor fi demobilizați după vârstă și macedonenii care au satisfăcut legea de recrutare în Turcia unde au fost dispensați și impuși la taxe militare fără a face serviciul militar conform legilor otomane, care nu dau dreptul creștinilor să facă serviciul sub arme.

Acei care nu au făcut serviciul militar în țara lor de origine și nu sunt trecuți de 40 ani vor fi menținuți la serviciu pentru a-și face termenul de serviciu legal, socotit la data încorporării lor. Acei care sunt trecuți de 40 ani vor fi demobilizați și trecuți în elementul milițiilor.

5. Omișii din orice contingent netrecuți de 40 ani vor fi ținuți la serviciu pentru a-și face termenul de serviciu legal, după care vor fi și ei trecuți în elementul corespunzător vârstei.

6. Dispensații condiționat (art. 46 din legea de recrutare), dispensații ca susținători de familie (art. 40 din legea de recrutare) și dispensații medicali vor fi demobilizați îndată ce corpul sau serviciul în care contează se va demobiliza.

7. În niciun caz timpul petrecut sub drapel nu se va socoti îndoit.

Șeful Marelui Stat Major
General de Divizie (ss) CHRISTESCU
Șeful Biroului I Organizare,
Lt.-colonel (ss) Oprescu

15. 15/28 mai 1918, Iași, Adresă a Marelui Stat Major prin care se transmit comandamentelor și trupelor modificările intervenite în graficul de demobilizare a armatei

No. 2625 din 28 mai 1918
Marele Stat Major către...

Conform ordinului Ministerului de Război no. 52221 din 29 mai 1918, cu onoare se comunică:

1) Data de 31 mai a.c. fixată prin instrucțiunile de demobilizare no. 2620 din 1 mai 1918 ca dată a demobilizării treptate și generale a întregii armate se înlocuiește cu data de 1 iunie 1918; iar data de 1 iunie 1918 fixată prin aceleași instrucțiuni pentru trecerea întregii armate de pe picior de război pe picior de pace se înlocuiește cu data de 1 iulie 1918.

2) Toți ofițerii de rezervă, toți foștii ofițeri activi, cărora li s-a primit demisia din armată au fost puși în retragere din oficiu pentru limită de vârstă sau boală sau li s-a aplicat art. 27 bis cu domiciliul obicinuit în Moldova, ca și toți oamenii de trupă din contingentele și categoriile demobilizate cu domiciliul în Moldova vor fi în mod obligatoriu demobilizați toți până la 31 mai.

3) Ofițerii de rezervă și oamenii de trupă demobilizabili, care provin din teritoriul ocupat și care nu vor fi demobilizați încă până la data de 31 mai 1918, vor aștepta la corpurile și serviciile respective rândul pentru a fi transportați la punctele de trecere Mărășești, Barboși, Galați.

4) Este bineînțeles că prin aceasta nu se va întrerupe în nimica mersul demobilizării, care își va urma cursul, rămânând numai ca detașamentele de ofițeri de rezervă și oameni de trupă din teritoriul ocupat să aștepte ordinul de transport la punctele de trecere, aceștia fiind socotiți demobilizați pe ziua trecerii.

5) Serviciile armatei care au ființat în timp de pace își vor urma demobilizarea, iar ofițerii de rezervă și oamenii de trupă din teritoriul ocupat ce au de trimis la corpurile de origine sau cercurile de recrutare vor fi trimiși de îndată spre a aștepta acolo rândul de transport, aceasta în cazul când nu sunt trimiși de însuși serviciul respectiv.

6) Serviciile armatei care nu au ființat în timp de pace, cum și comandamentele, trupele și serviciile hotărâte prin instrucțiunile no. 2620 din 1 mai 1918 se dizolvă. (Cartierele Generale de Armate, Comandamentul General al Etapelor, centrele de recruți, centre de instrucție etc.) se vor dizolva pe ziua de 31 mai 1918; ofițerii de rezervă și oamenii de trupă demobilizabili din teritoriul ocupat care nu pot fi demobilizați în Moldova vor fi trimiși corpurilor de unde provin spre a aștepta acolo rândul de a fi transportați. Oamenii de trupă din contingentele de sub arme vor fi trimiși la corpurile de trupă de unde provin, iar ofițerii activi vor fi raportați Ministerului de Război (Serv. Personalului) spre a li se da întrebuințare. După data de 1 iunie 1918, nu vor mai rămâne în ființă decât Comandamentele, corpurile și serviciile prevăzute prin ultimul buget și arătate în instrucțiunile no. 2620/1918. În acest sens, comandamentele sunt cu onoare rugate a da cuvenitele ordine de executare.

Acest ordin s-a comunicat direct Comandamentelor de Corpuri de Armată, de divizii, Comandanentelor și trupelor dependente direct de Minister, cum și direcțiunilor din Minister.

p. Șeful de Stat Major General al Armatei,
General Alevra¹

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, inv. 726, dosar 27-1918, f. 1-2]

¹ Nicolae Alevra (1871-1936), general român și unul dintre cei mai importanți teoreticieni militari. Printre funcțiile îndeplinite amintim: șef secție mobilizare și șef secție de stat-major la Marele Stat Major; profesor la Școala Superioară de Război (1912-1914, 1919); subșef al Marelui Stat Major (1916-1918). A demisionat din armată la 1 octombrie 1919, intrând în viața politică. A fost, între altele, ministru al comunicațiilor în guvernul condus de Iuliu Maniu (10 noiembrie 1928 -15 octombrie 1929).

16. 11/24 iunie 1918, Berlin, Declarațiile secretarului de stat, Richard von Kühlmann, în Reichstag privitoare la tratatul de pace cu România

Berlin, 24 iunie 1918

Comisiunea principală a *Reichstag*-ului a început discuțiunea tratatului de pace cu România și cu această ocazie Centrul a cerut printr-o rezoluție ca în aranjamentele cu România care sunt încă necesare să se aibă grijă a se cere de la această Țară o ispășire suficientă și o satisfacție suficientă pentru tratamentul neomenos al prizonierilor de război germani.

Secretarul de stat dr. von Kühlmann făcu mai întâi declarații confidențiale cu privire la partea politică a tratatului, după care urmă o discuție cu caracter confidențial. Drept răspuns la cereri de explicațiuni din partea unor deputați... Secretarul de stat dr. von Kühlmann a făcut următoarele declarațiuni:

„Cele mai grele chestiuni care au fost dezbătute la încheierea păcii au fost chestiunile teritoriale. Austro-Ungaria ca stat vecin atacat prin surprindere, fără declarație prealabilă de război, era în drept să pretinză o rectificare de frontieră de așa fel ca să excludă pentru viitor repetirea unui asemenea procedeu. Bulgaria era cu totul îndreptățită să pretinză, pe de o parte, reluarea înapoi a tot ce România îi smulsesse prin atacul său perfid de pe timpul celui de-al doilea război balcanic, și pe lângă aceasta a reuni Țării mume spre realizarea idealului național, nu numai acea parte a Dobrogei de Nord în care numeroase colonii bulgare s-au hrănit timp îndelungat de *Ideea* bulgară și i-au făcut propagandă acestei *Idei*. Pentru recâștigarea teritoriului anexat României, Puterile Centrale dăduseră Bulgariei [sudul Dobrogei]. Aceasta nu a fost cazul însă pentru Dobrogea de Nord. Însă Puterile aliate considerau că este drept și echitabil, de asemenea, ca Dobrogea de Nord, ocupată de trupele aliate, să revină de asemenea Bulgariei. Deoarece însă acest teritoriu fusese ocupat în comun de către trupele germane, bulgare și turce, se părea echitabil – și aceasta fu admis ca principiu de toate Părțile ca alipirea acestui teritoriu la Bulgaria, să aibă loc abia în urma unui aranjament între aliați. O înțelegere între cele patru Puteri Centrale nu prezintă în această privință nicio dificultate. Între Bulgaria, Germania și Austro-Ungaria se aflau însă unele chestiuni curente de ordin economic a căror rezolvare prezenta dificultăți de neînviș. Altfel stau lucrurile între Bulgaria și Turcia.

Turcia luase parte la cucerirea Dobrogei cu un contingent important de trupe și pierduse mulți oameni de boale și pe câmpul de luptă, făcând astfel sacrificii imense de averi și vieți omenești. Din această cauză Turcia căuta compensații pe teritoriul care imediat înainte de intrarea Bulgariei în luptă fusese cedat de turci Bulgariei pe malurile Mariței. Astfel de cesiuni care fuseseră făcute atunci cu destulă grabă au creat între cele două țări o frontieră cât se poate de dezavantajoasă pentru Turcia, prin trecerea la Bulgaria a Karagatschbia din Adrianopol. Pentru orice observator obiectiv era clar că se înjghebase prin aceasta o stare de lucruri care nu avea cum să dăinuiască și că această chestiune trebuia neapărat să formeze obiectul unei clarificări și aranjamente cu bună învoială. Din nenorocire subzistă însă între cei doi aliați ai noștri dezacorduri rezultând din războiul balcanic și care fac încă spinoasă discutarea delicatelor chestiuni de frontieră.

[Germania] și Austro-Ungaria au căutat până astăzi pe cât au putut să găsească un compromis care să corespundă dorințelor și intereselor celor două Părți. Și cu cât se va putea realiza mai curând trecerea la Bulgaria a Dobrogei de Nord, cu atât mai bine va fi pentru interesele întregii Alianțe. Propunerea unui condominium a venit de la Bulgarii și de la Turcii care ne-au supus în același timp și alternativ o serie de propuneri. Printre acestea singura asupra căreia Bulgaria și Turcia s-au putut pune de acord a fost aceea a condominium-ului. Și în acest sens s-a și hotărât în cele din urmă. Organizarea condominium-ului va necesita un studiu aprofundat din partea Alianților. Ar fi fost foarte îmbucurător dacă o înțelegere între aceste două Țări ne-ar scuti de această sarcină.

Rectificările făcute la frontierele austro-ungare mai că n-au făcut obiectul vreunei critici din partea publicului german. Pacea cu România este o parte integrantă a păcii orientale. La Brest-Litovsk Austro-Ungaria a sprijinit în mod leal și dezinteresat politica germană, cu toate că tratativele care au avut loc acolo nu priveau decât foarte puțin interesele austro-ungare, din punct de vedere teritorial. Era dar, de la sine înțeles, ca la rândul nostru să sprijinim de asemenea pe aliatul nostru în chestiunea frontierei carpatine. Abia după stabilirea definitivă a graniței se va putea vedea exact însemnătatea liniei de frontieră care a fost cedată. Sforțările tuturor, precum și ale Germaniei – ale cărei mijloace au fost adesea solicitate la ambele părți – au tins a limita pe cât posibil o transferare de populațiune. Este vorba aici de o populație de circa 20.000 locuitori care eventual vor trece sub altă stăpânire, dar și această cifră nu este decât o simplă estimăție.

A dat naștere la critică faptul că nu am pretins despăgubiri de război pe teren economic. O cerere de despăgubire în bani nu figura, ce-i drept, în instrucțiunile ce s-au dat negociatorilor. Autoritățile de resort care fuseseră consultate înainte ca Cancelarul Imperiului să fi dat instrucțiunile sale negociatorilor și-au făcut desigur convingerea că asigurarea unor avantaje în natură ar corespunde mai bine intereselor decât o despăgubire de război în bani. De fapt însă România era datoare – conform diferitelor convențiuni cuprinse în tratat și asupra cărora dânsa chibzuieste astăzi – să garanteze și prin bani anumite avantaje ce Germania și le-a asigurat. Starea finanțelor României după îndeplinirea conștiincioasă a obligațiunilor financiare numai strălucită nu va fi. Poporul român va fi supus la sforțările cele mai serioase pentru a putea face față acestor obligațiuni. Obiecțiunea că Germania n-are nevoie să țină secretă starea financiară a României nu este admisibilă deoarece inamicul nostru urmează a fi solvabil. În discursul pe care l-a rostit la banchetul ce a avut loc cu ocazia încheierii păcii, General-Feldmareșalul Mackensen a spus că: „S-a zis adeseori că condeiul diplomaților a stricat ce a fost câștigat prin sabie. Ori din cunoștința exactă a lucrurilor ce am căpătat-o, eu pot zice acum că condeiul a asigurat în rândul acesta ceea ce sabia a câștigat”. Sper că după o analiză serioasă a situației concrete de acum veți împărtăși și Domniile Voastre această părere.

Pentru conformitate: Mitilineu.

[„Neue Freie Presse” din 25 iunie 1918]

Capitolul 3.

ROMÂNIA SUB GUVERNAREA LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN (MARTIE-OCTOMBRIE 1918)

Introducere

Guvernul condus de Alexandru Marghiloman s-a instalat la 5/18 octombrie 1918, opțiunea pentru această formulă fiind discutată încă înainte de demisia lui Ion I.C. Brătianu și a echipei sale.

După eșecul lui Alexandru Averescu, soluția Marghiloman s-a dovedit a fi singura viabilă. De altfel, regele Ferdinand a explicat rațiunile pentru care a recurs la ea, afirmând că dintre toți oamenii politici rămași la București Marghiloman a făcut dovada că este interesat de conservarea țării și a instituțiilor sale. Totodată, monarhul a primit asigurări din partea unor oameni avizați, cum ar fi generalul Alexandru Lupescu sau mai ales Ottokar Czernin, că un guvern Marghiloman va fi sprijinit de Puterile Centrale. (*Documentul nr. 1*)

Șeful guvernului a preluat administrarea țării într-un moment în care Germania a declanșat o amplă ofensivă pe Frontul de Vest, în cursul căreia a obținut succese impresionante, ce păreau să apropie victoria finală mult așteptată¹. În aceste condiții, Alexandru Marghiloman avea convingerea că Puterile Centrale vor câștiga războiul. În plus, el spera, pe baza unor informații inexacte, că SUA, deși îi declaraseră război, nu erau interesate de dezmembrarea monarhiei bicefale și că îi vor lăsa acesteia deplina libertate în Balcani. (*Documentul nr. 4*)

Pe baza acestor prezumții, Marghiloman a crezut că guvernarea sa va fi de lungă durată, el având, în perioada post conflict, rolul de salvator al națiunii, mai ales că a reușit, așa cum vom arăta, în capitolul următor, să reunească Basarabia.

Una din primele măsuri pentru consolidarea guvernării a fost organizarea de alegeri pentru constituirea unui Parlament care să-i ofere posibilitatea asigurării unui cadru legislativ adecvat pentru aplicarea măsurilor de redresare a țării după un război pierdut și mai ales să ratifice tratatul de pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918), încheiat cu Puterile Centrale.

Procedând astfel, Marghiloman s-a conformat unei practici antebelice, potrivit căreia Parlamentul era expresia guvernului, întrucât monarhul încredința puterea unui executiv, care, la rândul lui, consulta corpul electoral.

Legislația a fost tot cea care a funcționat până la izbucnirea războiului mondial, votul fiind cenșitar, pe colegii electorale și pe liste de partid. Alegerile s-au desfășurat în perioada 19-29

¹ Pentru confruntările din primăvara anului 1918, pe Frontul de Vest, a se vedea, între altele, Général F. Gambiez, et colonel M. Suire, *Histoire de la première guerre mondiale*, vol. 1, Fayard, Paris, 1968; Maréchal Foch, *Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre 1914-1918*, tome second, Librairie Plon, Paris, M.CM. XXXI, p. 38-44; *Mes souvenirs de la Guerre* par le General Pershing, commandant en chef des forces expeditionnaires, tome premier, traduction du colonel Ch. Jacob, Librairie Plon, Paris, M.CM. XXXI, p. 371-380; Colonel Nic. Sc. Stoenescu, *Foch. Maréchal de France*, Bucarest, 1933, p. 67-77 etc.

mai/1 iunie-10 iunie 1918. Partidul Conservator avându-l în frunte pe Alexandru Marghiloman a obținut un scor categoric, el având 165 de locuri la Adunarea Deputaților și 108 la Senat.

Însă Partidul Național-Liberal și Partidul Conservator-Democrat nu au participat la alegeri, pe considerentul că fiind organizate sub baionetele Puterilor Centrale ele nu erau relevante pentru opțiunile electoratului.

O situație aparte s-a înregistrat în cazul Ligii Poporului, constituită la începutul lunii aprilie 1918 sub conducerea generalului Alexandru Averescu, demisionat din armată. (*Documentele nr. 2, 3*) Formațiunea nu a participat la consultarea electorală, dar Averescu și-a depus candidatura în mai multe circumscripții, fiind ales în cinci dintre ele (Suceava, Vaslui, Tecuci, Fălțiceni și Mehedinți). Era să fie ales și la Bacău, dacă nu erau malversațiuni locale¹. (*Documentul nr. 13*) Steaua lui Averescu urca spectaculos în politică, fapt care va genera invidia multora și, în primul rând, a liberalilor.

În afara lui Averescu, opoziția parlamentară mai era reprezentată de Gr. Trancu-Iași, A.C. Cuza și alți câțiva de mai mică suprafață. Grupul lui P.P. Carp, care în timpul alegerilor refuzase să încheie un cartel electoral cu guvernul, trimite și el câțiva reprezentanți în noul Parlament (între alții și pe Carp, care nu va participa la lucrări).

Calitatea parlamentarilor era scăzută, iar neparticiparea celor mai importante forțe politice ale țării, coroborată cu prezența trupelor de ocupație, care controlau o parte importantă a teritoriului național, făcea ca autoritatea Parlamentului Marghiloman, așa cum a fost el denumit, să fie foarte scăzută.

La 4/17 iunie 1918, noul Parlament și-a deschis lucrările, regele Ferdinand prezentând tradiționalul mesaj de deschidere. Conform cutumei, el era redactat de guvern și conținea liniile directoare ale viitoarei guvernări. Documentul justifică încheierea păcii, gestul fiind „o condițiune de viață pentru dânsa”, întrucât prelungirea „rezistenței armate ar fi adus sleirea până la istovire a forțelor ei”. (*Documentul nr. 15*)

Ratificarea tratatului de la București, se aprecia în mesajul tronului, reprezenta o prioritate, deși el impunea grele sacrificii. Se evoca bucuria unirii Basarabiei cu țara și se spera că vor fi reluate vechile legături ale României de până la izbucnirea conflagrației mondiale. Cele două camere ale Parlamentului au aprobat tratatul cu Centralii la 15/28 iunie (Adunarea Deputaților) și 21 iunie/4 iulie (Senatul). (*Documentul nr. 18*)

Dar, în pofida tuturor presiunilor exercitate asupra sa, regele Ferdinand nu a ratificat tratatul, decizie care a avut o importanță aparte în procesul de reintrare în război alături de aliați, în cursul lunii noiembrie 1918 și mai apoi în cadrul Conferinței de pace de la Paris.

O altă inițiativă a Parlamentului care a provocat ample controverse a fost darea în judecată a guvernului liberal condus de Ion I.C. Brătianu. S-au formulat zece capete de acuzare, între care menționăm nepregătirea armatei pentru război, încălcarea Constituției (articolul 122) prin acceptarea intrării trupelor ruse în țară, încurajarea delictelor unor persoane la adresa finanțelor publice, deplasarea în Moldova a cercetașilor, fără a li se asigura condiții de transport, cazare și hrană absolut necesare, incendierea unor bunuri din averea publică și privată, cedarea către Rusia a flotei etc. (*Documentul nr. 22*)

Desigur că multe din aceste acuzații erau reale, dar demersul în sine s-a realizat la sugestia germanilor și avea o conotație politică explicită. Demn de remarcat că nu toți membrii guvernelor Brătianu au fost trimiși în judecată, iar cei care s-au găsit în această postură au făcut cereri să beneficieze de același statut ca al colegilor lor. (*Documentul nr. 23*)

Tot în perioada guvernării Marghiloman, conex dării în judecată a guvernelor Brătianu, s-a ridicat și problema răspunderilor privind pregătirea și ducerea războiului. Ea a fost ridicată

¹ Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, Omul Politic, Legenda*, Editura Militară, București, 2008, p. 258-259.

de Alexandru Averescu, nemulțumit de modul cum a plecat de la guvernare. El a publicat în ziarul formațiunii sale, intitulată sugestiv *Îndreptarea*, începând cu 1 aprilie 1918, o suită de articole care analizau într-un spirit deosebit de critic modul cum a fost pregătit și purtat războiul de întregire. Ulterior, le-a strâns într-o broșură, intitulată *Răspunderile*, publicată în anul 1918 la editura partidului.

Analiza lui Averescu a surprins multe din tarele armatei române în Primul Război Mondial, iar *Răspunderile* sale i-au ridicat și mai mult popularitatea cu totul deosebită pe care a avut-o în primii ani postbelici. Dar, foarte important este faptul că el s-a exclus pe sine din vinovații dezastrului, deși a fost la vârful ierarhiei militare.

Articolele n-au rămas fără reacție la nivelul establishmentului politic și militar. Iată, de exemplu, generalul Constantin Prezan, șef al Marelui Cartier în perioada decembrie 1916-martie 1920, a publicat în ziarul *Neamul Românesc*, condus de N. Iorga, câteva articole în care respingea acuzele lui Averescu privind dimensiunea militar-strategică a pregătirii și ducerii războiului. (*Documentul nr. 16*)

Disputa privind „răspunderile” a continuat și în anii următori, fără a fi urmată de măsuri care să genereze schimbarea radicală a stărilor de lucruri privind apărarea națională și pregătirea armatei.

Deși a beneficiat de sprijinul Puterilor Centrale, relațiile guvernului Marghiloman cu fostul adversar, care ocupa încă o parte importantă a teritoriului național, au fost dificile. Însemnările prim-ministrului, dar și alte documente, unele incluse și în volum, stau mărturie despre exploatarea dură a resurselor țării de către germani și aliații lor, aceștia confruntându-se cu o criză economică majoră, inclusiv în domeniul alimentar. (*Documentele nr. 8, 19, 31, 34, 39, 43*)

Un asemenea comportament nu a avut darul să crească popularitatea guvernării Marghiloman, informații parvenite Centralilor evidențiind faptul că „cea mai mare parte a poporului român stă și astăzi neclintită alături de Brătianu. Soldații și corpul ofițeresc țin cu Averescu, care este însă și el considerat un adept tacit al lui Brătianu, dar produce tuturor o impresie foarte penibilă când începe să-l atace fără menajamente pe liderul liberalilor.

Funcționarii administrativi par și astăzi să fie adepți devotați fără rezerve lui Brătianu, pentru că ascund orice știre din care ar rezulta că trupele Puterilor Centrale se poartă bine cu poporul. Mai ales nemții sunt detestați, ura față de ei este aproape la fel de mare ca și ura față de bulgari.

Despre trupele monarhiei noastre se știe că ele se poartă omeneste cu populația, ceea ce poate fi atribuit faptului că atât în rândul ofițerilor, cât și al trupei există mulți români. De la rectificările de frontieră ungurii sunt și mai mult detestați decât erau înainte. Familia regală se bucură de o mare popularitate”. (*Documentul nr. 20*)

Pe lângă dificultățile guvernării, Alexandru Marghiloman s-a confruntat și cu problema prințului moștenitor Carol. La sfârșitul lunii august 1918, el a părăsit unitatea de vânători dislocată la Târgu Neamț, s-a deplasat la Odessa și s-a căsătorit cu Ioan Zizi-Lambrino. Gestul în sine reprezenta o gravă încălcare a statutului Casei Regale, ce interzicea căsătoria cu o pământeană. În plus, era vorba și de o dezertare, ceea ce agrava considerabil fapta prințului moștenitor. Ea a generat o adevărată criză în familia regală, Alexandru Marghiloman manifestându-și intenția dezmoștenirii prințului Carol din calitatea pe care o avea. (*Documentele nr. 35, 36, 37, 38*) În cele din urmă s-a ajuns la soluția pedepsirii lui Carol cu 40 de zile de arest la mânăstirea Horaița (județul Neamț). Ulterior, căsătoria a fost desfăcută, iar Ioana-Zizi Lambrino a fost de acord să se stabilească la Paris, în schimbul unei rente destul de consistente, mai ales că în urma relației s-a născut, la începutul anului 1920, și un fiu, Mircea Grigore.

Eșecul marilor ofensive germane pe Frontul de Vest și preluarea inițiativei strategice pe toate teatrele de acțiune militare de către Puterile aliate și asociate au șubrezit poziția guver-

nului Marghiloman, astfel că s-au căutat soluții de supraviețuire. Una dintre ele a fost renegocierea tratatului de pace de la București, agreată de germani, iar printre cele mai importante prevederi ce urmau a fi supuse revizuirii era și statutul Dobrogei. Pe marginea unei discuții din 24 septembrie/7 octombrie 1919, cu Horstmann, prim-ministrul nota: „Devreme, dimineața, Horstmann, care așteaptă în salon... foarte neliniștit. Dacă am amânat conferința înseamnă că nu mai vreau să ratific. Pacea va fi refăcută mai mult ca sigur, dar se poate distruge tot lucrul făcut de atâta vreme? Germania învinsă rămâne oricum un stat mare: se poate să ne așezăm pentru totdeauna printre inamicii ei? Îi e frică că Arion și cu mine fiind lipsă să nu fie dăscălit Regele și Moldova să facă vreo prostie. Îl liniștesc, dar îi spun îndată că sunt fără putere dacă nu se curmă chestiunea Dobrogei și că trebuie, în afară de celelalte chestiuni pendinte, să se regleze aceea a petrolului refuzat populației și să se fixeze durata ocupației. Horstmann spune că vor pieri până la unul, dar nu se va lăsa România, dacă se declară vrăjmașă. Îi repet că nu e nimic de făcut, deși țara a fost tratată fără generozitate. În toate, el este de o culanță extraordinară”. (*Documentul nr. 42*)

Alexandru Marghiloman a sprijinit în ultimele zile ale guvernării și aspirațiile naționale ale românilor din Bucovina, problemă care fi abordată în capitolul al VII-lea.

Guvernul pe care l-a condus a fost demis la 24 octombrie/6 noiembrie 1918, România reluându-și locul alături de aliații săi din august 1916, desigur cu excepția Rusiei, care se afla în plin război civil.

DOCUMENTE

1. 20 martie/7 aprilie 1918, Iași, Notiță aparținând regelui Ferdinand în care se arată rațiunile desemnării lui Alexandru Marghiloman în funcția de prim-ministru

J'ai fait appel à A. Marghiloman parce que parmi tous les hommes politiques restés à Bucarest il est celui qui a fait preuve d'avoir le plus grand souci des intérêts de conservation du Pays et de toutes ses institutions. De plus la lettre du Comte Czernin adressée a Général Lupescu m'a confirmé dans l'idée que Marghiloman aurait l'appui des Puissances centrales, sans compter que la tendance du Gouvernement Averescu pouvait mener à l'aventure. Dans les deux parties du pays il se fait un travail hostile aux institutions nationales et avec un caractère révolutionnaire qui s'aggrave sans cesse et ne peut pas ne pas inspirer les plus grandes inquiétudes: Je ne peut pas savoir si les cercles officiels militaires Allemands encourage Averescu mais il se vente de pouvoir compter sur eux, mais il est certain que des émissaires viennent d'un côté et de l'autre pour s'encourager mutuellement dans une action contre le Roi et son Gouvernement actuel.

Averescu se livre à une propagande suivie dans l'armée et parmi les soldats démobilisés, propagande qui n'est gênée par personne et qui se fait aussi parmi les ouvriers des différents ateliers auxquels Averescu aurait parlé. Enfin les ouvriers bolcheviks d'Odessa seraient rentrés et se livrent à leur propagande destructive sans contrôle semble-t-il. Les partisans d'Averescu font courir le bruit que d'une part Averescu obtiendrait la rétrocession d'une partie au moins de la Dobrogea et de l'autre part que soutenu par les Allemands il mettrait immédiatement les paysans en possession de la totalité des terres. Pour combattre ses tendances il faut avoir l'armée en mains et arrêter net la propagande et l'excitation sous toutes ses formes auprès les paysans, les démobilisés et les ouvriers. Il faudrait éclaircir la situation du Gouvernement vis-à-vis des puissances centrales. Peut-il compter sur leur appui même depuis la retraite du Comte Czernin? J'ai souscrit à toutes les garanties demandées pour assurer à ces puissances une neutralité définitive et je suis prêt à le faire encore, mais on ne peut exiger de moi d'aller au delà ou d'approuver des mesures qui soumettraient le pays à la famine. Le Gouvernement a l'entier appui de la Couronne mais Marghiloman doit se rendre compte des grandes difficultés de la situation, d'où vient le véritable danger et mettre sans tarder en mouvement tous les éléments qui peuvent soutenir cette politique de conservation du pays et commencer par Stere.

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 23-1918, f. 1-2]

2. 2/15 aprilie 1918, Iași, Apelul generalului Averescu îndreptat către *toți* românii, după constituirea Ligii Poporului

Români!

Asemenea vuietului surd, prevestitor de mari cutremure, care pornește din adâncul pământului, se ridică azi din sânul națiunii un murmur, sub formă de unanimă protestare împotriva stării de lucruri la care ne-a adus viața noastră politică de până acum.

Din toate păturile sociale și mai cu seamă din sânul masei poporului nostru se manifestă, sub diferite forme și în diferite moduri, dorința spre o îndrumare mai bună, mai sănătoasă, mai dreaptă, mai conștientă.

Setea de legalitate în viitor este tot atât de arzătoare pe cât este de adâncă revolta împotriva bunului plac din trecut.

De ani și ani de zile, acei care pe temeiul Constituției noastre falsificate au avut țara pe mâini, în loc de a fi mandatarii națiunii pentru a îngriji de nevoile ei, s-au ridicat ca stăpânitori ai țării spre folosința lor.

Viața noastră publică a fost redusă la frământări și lupte înverșunate, cu singurul scop de a lua, care mai de care, puterea și a deține cât mai mult, în propriul interes¹.

Corupția și abuzul de putere au răsărit și au prins rădăcini acolo unde nu ar fi trebuit să domnească decât virtuțile civice, sentimentul cinstei și al datoriei către obște.

Urmarea a fost ceea ce trebuia să fie, completa stare de decădere, cu stigmatele: ruina în afară și ruina înăuntru.

Pe când la însăși hotarele țării se pregăteau războiul balcanic, bărbații noștri de stat se zburciumau în chestiunea tramvaielor!

Când a izbucnit, doi ani ani târziu, războiul european, evenimentele ne-au surprins nepregătiți și sufletește, și politicește, și militărește.

În loc de a se desmetici în fața marilor evenimente ce se grămădeau asupra capului nostru și a se ridica la înălțimea timpurilor, dându-și mâna pentru ca, cu puteri unite și minți senine, să înfrunte cu tărie furtuna groaznică ce se apropia, bărbații noștri de stat, împărțiți în două tabeUnii s-au ocupat mai cu seamă de afaceri, iar alții și-au tocit energia în luptele dintre ei. Rezultatul a fost că am intrat în război și nepregătiți și nelatimp.

Inconștiența a mers până acolo, că pe când ne duceam de fapt la dezastrul sigur, cei cu povara răspunderii credeau că nu avem de făcut decât un marș triumfal. Sutele noastre de mii de baionete erau menite să decidă de soarta războiului european și de aceea gloria trebuia să se împartă numai între amicii puternicilor zilei.

În politica internă lucrurile nu au mers mai bine. Criza economică din 1900 și cea agrară din 1907 nu au izbutit a scoate oamenii noștri de stat din cercul strâmt al intereselor, frământărilor și luptelor de partide.

Reforme agrare, de ani de zile în așteptarea celor care duc greul, au fost lăsate la o parte de cei cărora le revenea sarcina să le înfăptuiască.

Își aminteau de ele numai atunci când se simțea nevoia unei platforme electorale pentru a îndrepta o situație compromisă a partidului sau când se presimțea o primejdie apropiată, cum a fost cazul ultimei legi votate sub adierea vântului revoluționar din Rusia, în plin război nenorocit, cu armata și populația bânuite de epidemii și lipsite de cele trebuincioase vieții!

Dacă nu se pune capăt acestui fel nenorocit de a conduce trebile țării, rostogolirea în prăpastie este sigură.

În afară de puținii care au pe conștiință starea de lucruri la care am ajuns, toată suflarea simte nevoia unei schimbări și de aceea din toate părțile se aude numai unul și același strigăt: Îndreptare! Deși răul este adânc înrădăcinat, totuși am credința că încă îndreptarea dorită se mai poate obține fără zguduire, fără zburciumări, pe căile consimțite de puterea legilor.

Este însă nevoie de a se rupe hotărât, și cât mai repede, cu apucăturile de până azi ale politicianismului nostru nefast în toate privințele.

Este necesar ca oamenii de bine să-și dea mâna cinstit și dezinteresat pentru a pune stavilă acestor apucături și a da vieții îndrumarea cerută de nevoile timpului, făcând să amuțească interesele personale sau de partid.

¹ Exact ce va face și generalul Averescu, în 1920 și mai ales în 1926 (n.a.). Constantin Argetoianu face referiri la cele două guverne Averescu (1920-1921; 1926-1927) (n.n.).

În acest unic scop, mai mulți iubitori de neam însuflețiți de aceeași dorință și de aceeași speranțe, s-au unit într-o gândire și au pus temelie Ligii Poporului, a cărei singură menire ar fi îndreptarea dorită și cerută de toți.

Drumul spre îndreptare fiind însă tăiat în curmeziș de stavile multe, deși putregăite, dar adânc înrădăcinate, scopul nu va putea fi atins decât cu mari eforturi.

De aceea facem apel la toți fiii țării care mai știu a se ridica prin sacrificiul intereselor personale până la înălțimea nevoilor obștești, pentru ca cu puteri unite și cu eforturi continue să înlăturăm aceste stavile și să ne îndrumăm spre îndreptarea dorită, spre o viață obștească sănătoasă.

Va trebui mai întâi de toate să întronăm o bună dată și la noi domnia legilor, începând cu pactul nostru fundamental.

Este timpul să înceteze nenorocitul sistem al bunului plac, mulțumită căruia legile au vigoare numai pentru aceia cărora se aplică, iar nu și pentru cei care sunt chemați să le aplice, principiul egalității devenind aproape o ironie.

Numele Ligii însuși spune lămurit care din păturile sociale va face obiectul de căpetenie al preocupărilor noastre: este pătura poporului.

Fără a închide ochii asupra rolului din trecut, și desigur și în viitor, al tuturor claselor sociale, nu se poate face însă operă de adevărată îndreptare în țară dacă nu se înlesnește o înfrățire a tuturor acestor clase ca să se bucure, în marginile putincioase, de progresele în care trăim.

Este fapt pipăit și văzut de oricine ar vrea să vadă că în marea lui majoritate poporul nostru este lăsat cu veacuri înapoi: el se nutrește, se îmbracă și locuiește azi ca în epoca fanarioților.

Dacă în război, el dă tributul cel mai mare pentru apărarea țării, și în timpul de pace tot el este mai secerat de boli și epidemii, mulțumită stării de părăsire în care este lăsat din punctul de vedere al salubrității publice. Statistica mortalității, mai ales a copiilor, la populația rurală este îngrijorătoare.

Este de bună seamă timpul ca toate puterile statului să fie îndreptate de fapt, nu numai în vorbe, în sensul de a procura celor care duc greul mijlocul să aibă o locuință corespunzătoare timpurilor în care trăim, o hrană care să facă să dispară semnele mizeriei de pe fețele populației sărace și o stare de igienă publică în legătură cu progresele timpului care au pătruns și până la noi, dar nu pentru toți.

Pe lângă împărțirea de pământuri și punerea la îndemână a celor necesare pentru a-l munci, mai este prin urmare nevoie de o administrare conștientă și străină oricărei alte preocupări, pentru a se îndruma o bună și sănătoasă viață în păturile de jos ale populației.

Cheltuielile publice, mari deja și până acum, se vor mări și mai mult, din cauza urmelor adânci ce va lăsa războiul. Va trebui deci să căutăm să ne sporim și veniturile, fie printr-o gospodărie agrară înțeleaptă, fie prin folosința și a celorlalte bogății ce produce solul nostru.

Pe această cale și cu măsuri paralele chibzuite se va ajunge să se asigure o stare satisfăcătoare și clasei muncitorești care va crește din ce în ce mai mult.

Sistemul de a încuraja industria și comerțul în folosul unui cerc restrâns de persoane va trebui să facă loc altuia prin care profitul să se reverse în cercuri cât mai largi și să nu fie în niciun caz realizat în dauna consumatorilor.

Tot asemenea, diferitele instituții bănești trebuie să înceteze de a mai fi în mâna câtorva un mijloc de exploatare economică și de corupție politică. Funcționarea lor trebuie să devie cinstită, iar beneficiul redus la margini morale să se reverse asupra tuturor.

Pe de altă parte, dările către stat, care vor deveni împovărătoare din cauza sporirii cheltuielilor, vor trebui așezate astfel încât să nu apese pe clasele de jos decât în măsura îngăduită de mijloacele de care se bucură ele.

Îmbunătățirea de căpetenie a masei poporului trebuie căutată în același timp și în cultivarea ei.

Câmpul, peste măsură deschis, lăsat multă vreme intelectualismului, a făcut ca cea mai mare parte din elementele bune ale populației rurale să se reverse asupra orașelor pentru a înmulți peste trebuințele reale funcționarismul. Sporindu-se numărul mai mult decât cereau nevoile, au scăzut salariile, stare de lucruri care a ruinat la bază, încetul cu încetul, corectitudinea.

Un sistem judicios de învățământ corespunzător trebuințelor mari ale țării, în economia ei generală, va duce cu bună seamă la rezultate mai profitabile și pentru stat și pentru masa poporului.

Simțământul religios trebuie readus a fi iarăși o pârghie puternică atât în viața privată, cât și în cea publică, iar indiferența pentru întemeierea familiei, această temelie a întregului nostru edificiu social, va trebui să facă loc unei preocupări foarte serioase.

Prin toate mijloacele și pe toate căile, va trebui deci să se ajungă la îmbunătățirea morală și materială a întregii mase a națiunii.

Impulsul și pilda trebuie să pornească de sus, și anume de la aceia căroră națiunea de bunăvoie le dă puterea pe mâini pentru a se îngriji de binele ei, iar nu de binele lor.

Fac de aceea apelul cel mai călduros la mintea, dar mai cu osebire la inima românilor din toate clasele care cred că mai poate fi ceva de făcut pentru a ne scăpa până mai este vreme, de putregaiul care ne-a adus la o stare amară în prezent și îngrijitoare în viitor.

Iași, 2 aprilie 1918

General Averescu

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 303-306]

3. 3/16 aprilie 1918, Iași, Act de constituire a Ligii Poporului

Act de constituire

Subsemnații, având în vedere situația de astăzi a țării, care necesită o nouă îndrumare a națiunii, declarăm a ne constitui într-o organizare de acțiune, cu numele Liga Poporului, sub (sic!) prezidenția d-lui general Alexandru Averescu, pentru realizarea următoarelor puncte:

1) Intrarea de fapt în viața constituțională, prin aplicarea nefățarnică a art. 31 din Constituție, care glăsuiește: „Toate puterile statului emană de la națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegație și după principiile și regulile așezate în Constituția de față”.

2) Stabilirea răspunderilor pentru abuzurile și greșelile comise în conducerea intereselor țării, care au fost cauza nenorocirilor actuale.

3) Reforma agrară, cu trecerea pământurilor expropriate astăzi numai în principiu, în stăpânirea efectivă, imediată, a sătenilor, prin mijlocirea obștilor sătești; reforma electorală, prin votul universal, direct, secret și obligatoriu, cu reprezentarea minorităților, întrucât nu va stăneni manifestarea liberă a individualităților politice; descentralizarea administrativă.

Legându-ne pentru realizarea acestor puncte, nu înțelegem a mărgini libertatea de acțiune a grupărilor politice care alcătuiesc Liga.

Iași, 3 aprilie 1918

C. Argetoianu

Matei B.Cantacuzino

A.C. Cuza

General Crăiniceanu¹

¹ Grigore Crăiniceanu (1852-1935), absolvent al Școlii de Aplicație de Artilerie și Geniu de la Bruxelles (1875-1877). A participat la Războiul de Independență și a avansat în carieră până la gradul de general de corp de armată. A fost șef al Marelui Stat-Major în perioada 1 aprilie 1907-1 noiembrie 1909 și ministru de război între

Ion Peretz
 N. Cosăcescu
 Al. Otetelișanu
 General D.I. Cocorăscu¹
 Duiliu Zamfirescu²
 G. Hențescu
 Amiral Eustațiu³
 General G. Vălleanu⁴
 A. Smântănescu
 Leon Ghica-Dumbrăveni⁵
 V. Stoicănescu
 Radu Patrulius
 Grig. N. Filipescu⁶
 G.G. Vălleanu
 Ion Arion
 R. Bolintineanu
 D. Rădulescu

I noiembrie 1909 și 28 decembrie 1910. S-a remarcat ca un teoretician militar de prestigiu, mai ales în domeniul fortificațiilor, fiind primit în Academia Română, mai întâi ca membru corespondent și apoi ca titular (18 mai 1911). La începutul anului 1914 a trecut în rezervă, dar în august 1916 a fost reactivat și a preluat comanda Armatei 2 înlocuindu-l pe generalul Alexandru Averescu, funcție în care nu a confirmat. A fost schimbat după circa o lună de zile, Averescu revenind la comanda Armatei 2. Fiul său, Constantin, a fost complice al colonelului Alexandru Sturdza. A fost prins, judecat la moarte și executat.

¹ Dumitru (Dimitrie) I. Cocorescu (1861-?). La începutul războiului a fost rechemat în activitate și i s-a încredințat comanda Brigăzii 21 Infanterie (14/27 august- 6/19 septembrie 1916). Ulterior, a comandat Divizia 11 Infanterie (6/19 septembrie-25 noiembrie/8 decembrie 1916) care a luptat în bătălia Jiului și în urma căreia a fost avansat general de brigadă. În ianuarie 1917 a fost trecut în rezervă, fiind acuzat de neexecutare de ordin, acuzație invalidată ulterior.

² Duiliu Zamfirescu (1858-1922), scriitor și diplomat. În 1885, a intrat prin concurs în Ministerul de Externe, iar în 1888, va deține primul său post, acela de secretar de legație la Roma, el cunoscând perfect limba italiană. A rămas în Italia până în 1906. A funcționat ulterior la Atena și Bruxelles. În timpul guvernului Alexandru Averescu a fost ministru de externe (13 martie-13 iunie 1920), membru (1908) și vicepreședinte al Academiei Române (1918-1919). Pe plan literar este autorul *Ciclului Comăneștilor (Tănase Scatiu, În război, Viața la țară, Îndreptări, Ana sau ceea ce nu se poate)*.

³ Eustațiu Sebastian (1856-1943), ofițer român de infanterie, trecut în marină. În războiul de independență, a luptat în Regimentul 4 linie, distingându-se la Grivița și Smârdan. După război a trecut în Corpul flotei, fiind avansat sublocotenent. A urmat Școala navală de la Brest, ocupând ulterior funcții de mare răspundere în Marina Română. A comandat în două rânduri bricul „Mircea”, Divizia de Mare, Divizia de Dunăre. La 1 aprilie 1909 a fost numit comandant al Marinei Militare Române pe care a condus-o în războiul româno-bulgar din 1913 și în campania din anul 1916. La 9 ianuarie 1917, a fost înlocuit de la comanda Marinei Militare Române. În august 1917 a demisionat din armată.

⁴ Gheorghe Văleanu (Vălleanu) (1864-1948), absolvent al Școlii Militare din București, al Școlii Politehnice din Paris și al Școlii de Artilerie din Fontainebleau (Franța). A devenit general de brigadă la 1 aprilie 1912. În vara anului 1916 a fost investit comandant al Cetății București. După intrarea în război a comandat Divizia 1 Infanterie și Corpul 1 Armată (august-septembrie 1916), apoi a condus Direcția Superioară a Fortificațiilor (noiembrie 1916-ianuarie 1917) și a fost comandant al Corpului 1 Armată – P.S. (ianuarie-iunie 1917). În perioada iunie-august 1917 a comandat Corpul 4 Armată, apoi Corpul 2 Armată (august 1917-februarie 1918). În 1918 a fost avansat general de divizie, dar în același an a trecut în rezervă și s-a înscris în Liga Poporului, devenită în primăvară Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, fostul său comandant. A fost ministru al Lucrărilor Publice (1920) și al Comunicațiilor (1921).

⁵ Leon Ghica-Dumbrăveni (1861-1929), om politic de orientare conservatoare, adept al grupării Take Ionescu.

⁶ Grigore N. Filipescu (1886-1938), fiu al omului politic Nicolae Filipescu. A fost membru al Partidului Poporului și Partidului Conservator-Democrat. În 1929, a înființat Liga Vlad Țepeș. A condus ziarul *Epoca*. A fost caracterizat de contemporani ca o personalitate controversată.

Dr. Dobrovici
 Alexandrescu-Guranda
 Dr. Gruescu
 Otto Dimitriu
 Gr. C. Bălăceanu-Stolnici
 Panait Cantilli
 Maior A. Andreescu
 Prof. H.D. Dăscălescu
 M. Deleanu

Subsemnații membri ai Partidului Muncii aderăm la programul Ligii Poporului, în mod personal în așteptarea hotărârii întregului partid.

Dr. A. Hesselmann
 I.P. Rădulescu
 Mai târziu, deși n-au fost prezenți, au mai semnat actul:
 Th. Deleanu
 G. Ghițescu
 A. Mețianu
 D. Șumuleanu
 Mih. Porojan
 Inginer D. Dima
 M. Pleșoianu
 M. Florescu
 P.P. Negulescu¹
 General G. Marcu
 C.B. Crețoiu
 Ion Luca Niculescu
 Dr. Vavas
 Ventura

[Constantin Argetoianu, *op.cit.*, p. 300-301]

4. 3/16 aprilie 1918, Iași, Telegrama colectivă a miniștrilor Antantei din România adresată guvernelor lor referitoare la convingerea lui Alexandru Marghiloman asupra victoriei Puterilor Centrale în război

Jassy, 16 Avril 1918

Télégramme collectif des 4 ministres.

Il nous revient de source sûre que M. Marghiloman est de plus en plus convaincu de la victoire des Puissances Centrales. Sur la foi sans doute de renseignements allemands, il exprime l'avis qui se répand largement ici que les derniers événements du front occidental prouvent l'impuissance des Puissances Alliées à tenir tête aux Empires Centraux. En attendant que ceux-ci aient on le temps d'utiliser les immenses ressources de toute nature de la Russie, M. Marghiloman ajoute que, même dans l'hypothèse inadmissible à ses yeux de la victoire de l'Entente,

¹ Petre P. Negulescu (1872-1951), filosof și om politic român, discipol și continuator al lui Titu Maiorescu. Profesor la universitățile din Iași și București, membru al Academiei Române (1936). Printre lucrările sale cele mai importante reținem: *Filosofia Renașterii*, vol. I-II (1910; 1914), *Istoria filosofiei contemporane*, 5 volume, primul apărut în 1941, iar ultimul, postum, în 1971. Pe plan politic, a fost mai întâi membru al Partidului Conservator, dar în 1918 a aderat la Liga poporului, transformată în Partidul Poporului (1920). Ca membru al acestei formațiuni a fost ales senator și deputat. A îndeplinit funcția de ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor în al treilea guvern Averescu (1926-1927) și președinte al Adunării Deputaților (din 1927).

la Roumanie n'aurait rien à attendre malgré les sacrifices énormes que son intervention lui a imposés.

Il fonde cette opinion sur une information qui lui a été donnée à Bucarest d'après laquelle les Etats-Unis se seraient engagés envers l'Autriche-Hongrie à lui laisser les mains libres dans les Balkans. En raison de l'origine délicate de ces renseignements aucune allusion inexacte ne doit y être faite dans des télégrammes de presse. Mais il y a grand intérêt à provoquer une déclaration immédiate du Gouvernement américain démentant toute négociation avec l'Autriche-Hongrie et notamment tout engagement en ce qui concerne les Balkans. Cette déclaration devrait recevoir sans délai la publicité la plus étendue. Elle serait plus efficace si les autres alliés s'y associaient. Il y a lieu de veiller aussi à ce que les radiogrammes sur la situation militaire soient rédigés de façon à rétablir la foi dans la victoire des Puissances Alliées. Il ne faut pas nous dissimuler que si l'opinion roumaine empêche [lipsă în text] en ce sens nous serions exposés à voir l'armée roumaine prêter à l'ennemi son concours indirect sous forme d'expédition de contingents dans la Russie méridionale.

D'autre part il y a lieu de signaler le violent mécontentement créé par les exigences des Austro-Allemands et l'aspiration générale vers l'unité nationale orientée désormais exclusivement vers la Transylvanie par suite de l'union avec la Bessarabie. Cette aspiration s'est traduite avec éclat à l'occasion de la venue à Jassy des délégués de Bessarabie.

D'après de bruits persistants les Austro-Allemands chercheraient à entraîner la Roumanie dans une participation au rétablissement de l'ordre en Russie méridionale. Ils invoqueraient à cet effet les violences russes, phobie de la Roumanie et la crainte d'une agression plus ou moins spontanée des Ukrainiens contre la Bessarabie. J'ai fait représenter au Roi qu'un contingent roumain conduit en Russie constituerait un acte d'hostilité contre les Puissances alliées puisqu'il permettrait à nos ennemis de relever des unités pour les transporter sur notre front. Le Roi m'a fait dire qu'un pareil projet ne lui a jamais été soumis et que le cas échéant il y mettrait son veto. Il a parlé dans ce sens à M. Marghiloman qui vient de partir pour Bucarest. Le Président du Conseil a affirmé au Roi que les Austro-Allemands n'ont fait aucune allusion à un concours militaire de la Roumanie en Russie. De matin l'organe officieux du. [lipsă în text] dément les bruits propagés à ce sujet.

Toutefois, l'avantage d'un pareil concours est trop évident pour que les Allemands ne s'efforcent pas de l'obtenir. Outre l'opposition du Roi, la répugnance de l'armée qui, en présence des conditions de la paix, ressent à l'égard des Allemands une haine que jusqu'ici elle avait surtout voué aux Russes, pourrait être un sérieux obstacle. Un des meilleurs moyens de fortifier cette répugnance serait de pouvoir confirmer une information d'après laquelle un grand nombre d'officiers de notre mission militaire auraient été retenus en Russie pour y encadrer les éléments de résistance. Je serais reconnaissant à V. E. de me faire savoir si, comme je le souhaite, cette information est exacte. La perspective d'être forcé de se battre contre leurs anciens camarades français déterminerait chez les officiers roumains un état d'esprit qui ferait hésiter le cabinet actuel devant les exigences éventuelles des Austro-Allemands.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 72-75]

5. 11/24 aprilie 1918, Iași, Telegrama colectivă a celor patru miniștri ai Antantei în România prin care se informează despre intenția Puterilor Centrale de a declanșa tulburări în scopul prelungirii ocupației și înlăturării dinastiei

Jassy, 24 Avril 1918

Télégramme identique des quatre ministres... etc.

D'après des renseignements sûrs, les Allemands cherchent à organiser des troubles agraires tant en Valachie qu'en Moldavie afin de maintenir et étendre leur occupation. Ils visent en même temps le renversement de la dynastie. Les autorités militaires allemandes s'expriment ouvert en ce sens. D'ailleurs elles font distribuer officiellement à la population des pays occupés et aux soldats démobilisés qui y rentrent de violents pamphlets contre le Roi, et les hommes politiques responsables de la guerre. Il y aurait intérêt à faire ressortir ces procédés de l'Allemagne qui, tout en signant une paix qui devrait tout au moins garantir l'autonomie de la Roumanie, s'efforce d'y déchaîner une révolution afin de l'exploiter pour asservir plus complètement le pays. Pour ne pas découvrir la source officielle de ces renseignements il convient de les faire publier d'abord dans la presse des pays neutres, de Suisse notamment, d'après laquelle les radios alliés les reproduiraient.

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 89]

6. 15/28 aprilie 1918, Paris, Telegrama legației din Paris, semnată Cantacuzino, referitoare la poziția lui Stephen Pichon, ministrul de externe al Franței, față de România

No. 320-321 /15 Avril 1918

Excellence Arion

J'ai eu une entrevue avec M. Pichon. Pour m'alléger la tâche et éloigner équivoque suis parti de ce principe: „malgré tout l'effort roumain pousse encore ses fruits dans les rangs allies et ce qui a été fait il y a plus d'un an agit encore mathématiquement dans l'offensive actuelle des Allemands d'autant moins formidable qu'on a agi de notre cote jadis loyalement”. Le Ministre des Affaires Etrangères assure la nation roumaine de l'amitié et de l'affection de la République et tout en reconnaissant que le gouvernement royal actuel y compris M. Marghiloman peut-être un peu trop austrophile celui-là n'était que pour la neutralité, souhaiterait qu'on laisse désormais libre cours en Russie aux éléments surs des allies. Enfin le Ministre m'assure que la France soutiendra de cœur au congrès la Roumanie et ses revendications. Je dis au Ministre: „enfin sommes-nous plus malheureux que la Serbie?” Le Ministre réfléchit et dit: „La Serbie est bien malheureuse”. Le Ministre n'aborda pas la Bessarabie.

Cantacuzène

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inv. 3039 dosar 3/1918, f. 3]

7. 25 aprilie/8 mai 1918, Iași, Telegrama misiunii diplomatice franceze în România privind propaganda intensă desfășurată de germani și necesitatea combaterii ei

Jassy, 8 Mai 1918

Les Allemands organisent en Roumanie une propagande méthodique dans les différents milieux qu'il importe de contrebattre le plus vigoureusement possible. Celui dans lequel nous pouvons exercer la plus utile influence est le milieu intellectuel et artistique, milieu jeune et d'un rayonnement efficace. Pour seconder cette action certaines mesures seraient nécessaires à prendre. Il conviendrait d'acheter pour le compte de l'Etat français certaines œuvres, d'ailleurs d'un prix peu élevé, dans plusieurs expositions de peinture et sculpture qui s'organisent actuellement. Je voudrais également que la librairie Delegrave m'autorisât à commander ici à des personnalités compétentes pour sa petite collection qui contient des ouvrages analogues

une anthologie de la littérature roumaine. Le poète Octavian Goga¹ s'en chargerait volontiers. Enfin Mademoiselle Ventura² première prix de notre conservatoire national et qui occupe ici de beaucoup la première situation artistique se prépare à donner toute une série de représentations d'œuvres françaises traduites en roumain soit au théâtre national soit dans un théâtre qu'elle fonderait avec des capitaux francophiles qui lui sont actuellement proposés. S'il était possible de faire engager Mademoiselle Ventura pour deux ans seulement et aux conditions les plus modestes qu'elle déclare accepter d'avance, il serait d'un grand intérêt qu'elle puisse inscrire sur l'affiche, au dessous de son nom, la Mention „de la Comédie Française”. Ces représentations données à Bucarest et dans les principales villes de Roumanie au milieu même des Allemands auraient un grand retentissement et il serait précieux que le nom de notre première scène put leur servir de patronage. Il convient d'ajouter que Mademoiselle Ventura a été depuis deux ans l'agent de propagande française le plus actif et les plus précieux, qu'infirmière à l'hôpital français elle y a réuni, encouragé et dirigé sans cesse les infirmières roumaines, qu'elle a eu en faisant son service le bras cassé, et qu'entourée de l'estime et de la sympathie de tous, cette faveur serait en même temps qu'un acte de propagande habile et utile la juste récompense de son dévouement. Je prie Votre Excellence de me faire connaître par télégramme en clair la suite donnée à ces propositions.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1203, rola 90, dosar XV, c. 131]

8. 8/21 mai 1918, Iași, Adresa Ministerului de Război, semnată de generalul Aristide Razu³, adresată colonelului Mihail Todicescu⁴, comisarul civil al guvernului român la Odesa, privind transferul unor bunuri și animale către trupele austro-ungare

No. 466 din 8 mai 1918. Ministerul de Război către Colonelul Todicescu Mihail, Comisarul Civil al Guvernului Român la Odessa

¹ Octavian Goga (1881-1938), poet, prozator și om politic. Unul dintre fondatorii revistei *Luceafărul* (1902) și secretar al *Astrei* din 1904. Este lider al „tinerilor oțeliți” din Partidul Național Român din Transilvania, reuniți în jurul ziarului *Tribuna*. În 1912 a fost închis de autoritățile maghiare pentru articolele sale de presă. Declanșarea războiului l-a găsit la Paris, de unde s-a întors în România. S-a pronunțat constant pentru intrarea României în război alături de Antanta. În toamna anului 1916 a fost încorporat într-un regiment de infanterie, iar ulterior a lucrat în redacția ziarului *România*, condus de Mihail Sadoveanu. După război, a activat în Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, în calitate de vicepreședinte. A fost ministrul cultelor și artelor (1920-1921) în al doilea guvern Averescu și ministru de interne (1926-1927) în al treilea guvern Averescu. Părăsește Partidul Poporului și pune bazele Partidului Național Agrar (1932), care, în 1935, fuzionează cu Liga Apărării Național-Creștine, formându-se Partidul Național Creștin. A sprijinit planurile regelui Carol al II-lea de instituire a unui regim monarhic autoritar. A fost prim-ministru în perioada 28 decembrie 1937-10 februarie 1938.

² Maria (Mărioara) Ventura (1886-1954), Celebră actriță româncă de origine evreiască. A interpretat roluri în limba română și franceză. După război a jucat la „Comedia Franceză”.

³ Aristide Razu (1868-1950), general român, grad obținut la 10 mai 1916. În timpul carierei militare a deținut funcții importante: atașat militar în Imperiul Otoman (15 februarie 1910-1 august 1911); comandant al regimentelor nr. 35 „Matei Basarab” și nr. 8 „Buzău”. La începutul războiului a fost însărcinat comandant al Brigăzii 9 Infanterie, iar la scurtă vreme i s-a încredințat comanda Diviziei 22 Infanterie. În decembrie 1916 a preluat comanda Diviziei 5 Infanterie. În fruntea acestei mari unități s-a remarcat în bătălia de la Mărășești. În timpul acestei confruntări a preluat comanda Corpului 3 Armată, pe care l-a condus până la 7 septembrie 1917. În perioada 1 februarie-1 iulie 1918 a fost secretar general la Ministerul de Resort. La 10 mai 1918 a fost avansat general de divizie și a preluat trei luni mai târziu comanda Corpul 1 Armată pe care a păstrat-o până la 1 aprilie 1923. A trecut în rezervă la începutul lunii octombrie 1929.

⁴ Mihail Todicescu (1878-?), absolvent al Școlii Militare de Ofițeri de Infanterie, promoția 1900, și al Școlii Superioare de Război (1909-1911). A lucrat în statul-major al Armatei 1, aflată, în a doua parte a bătăliei de la Mărășești, sub conducerea generalului Eremia Grigorescu. După război, generalul Mihail Todicescu a îndeplinit funcții de mare răspundere: comandant al corpului vânătorilor de munte, director de școală militară specială, comandant al Corpului 4 Armată Iași, subșeful Marelui Stat Major al armatei.

La No. 1933 din 26 aprilie 1918

Binevoiți, vă rog, a cunoaște că guvernul român aprobă să se cedeze contra cost comandamentului Armatei 2 austro-ungare din Odessa o treime din materialele sanitare române aflate în depozitele din Odessa, și anume numai din acele care au fost evacuate din România, cu condițiunea ca Comandamentul Armatei 2 austriece să garanteze transportul în România pe uscat sau pe apă a restului de material sanitar rămas statului român, precum și a întregului material de artilerie.

Cu privire la materialele pentru automobile și aviație, guvernul român nu poate aproba cedarea contra cost Armatei 2 austriece, nici a unei cantități din aceste materiale, din cauza lipsei totale a acestor categorii de materiale. În ce privește cererea Comandamentului Armatei 2 austriece pentru trecerea prin sudul Basarabiei a 6000 cai cu itinerariul Acherman-Chilia, guvernul român aprobă trecerea în condițiunile cerute de numitul comandament, cu condițiunea ca Comandamentul Armatei 2 austriece să asigure și să garanteze în schimb înlesnind și mijloacele de transport până la Bender a tuturor armăsarilor și remonților cu materialele respective ce se găsesc în depozitul român de la Tatarowka și care sunt proprietatea statului român. Acest transport să se facă în același timp cu trecerea cailor armatei austriece prin Basarabia. Cantitățile de furaje cerute să fie deduse din cantitatea de cereale admisă a se da trupelor puterilor centrale. Guvernul Român nu poate admite cererea Comandamentului Austriac de a se ceda un număr echivalent de armăsari cu cei ridicați de armata română din Transilvania, întrucât trupele române nu au ridicat asemenea animale din vreun depozit din Transilvania, în timpul operațiunilor ce au avut loc în acea parte.

p. Ministru, General Razu

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 6/1918, f. 13]

9. 11/24 mai 1918, Iași, Ziarul *Evenimentul de Iași* despre puternica explozie a depozitului de muniție de la Socola

Groznică explozie de la Socola Depozitele de munițiuni în flăcări

O groznică explozie a izbucnit astăzi pe la orele 1 p.m. zguduind întreg orașul. Explozia s-a produs la depozitul de munițiuni din gara Socola, unde se afla un imens stoc de munițiuni cuprinzând și munițiunile lăsate în țară de trupele rusești.

În ce împrejurări s-a produs această explozie nu se știe încă. Fapt este că în câteva minute explozia a căpătat caracterul unei adevărate catastrofe. Focul s-a întins uimitor de repede la toate magaziiile cu munițiuni și zguduirile produse de explozie au fost atât de puternice și de constante, încât întreg orașul a fost ținut timp de zece minute sub un continuu și puternic cutremur, până la cele mai îndepărtate extremități ale orașului, efectul presiunii de aer a fost grozav și străzile din centrul orașului erau pline de cioburi de sticlă de la geamurile caselor, sfărâmate.

De unde a provenit explozia

Lângă gara Socola se află construite depozitele cu munițiuni care se întind în lungul căii ferate. Cu câteva zile mai înainte se adusese o cantitate de munițiuni din Basarabia care a fost depozitată alături de linia ferată.

Explozia s-a produs la munițiile depozitate lângă linia ferată propagându-se cu iuțeala fulgerului în depozitul din față care a fost cuprins de flăcări. Obuzele și șrapnelele explodau azvârlite la mari distanțe peste tot câmpul din jurul depozitelor.

În momentul când s-a produs explozia se găsea de pază la depozitele de munițiuni Regimentul 4 Vânători. În câmpul din apropierea depozitelor se găsea cantonat Regimentul 1 Grăniceri.

Imediat au sărit ambele regimente pentru a localiza incendiul, dar măsurile au fost zădărnice de exploziile puternice care se produceau neîncetat acoperind câmpul de schije de obuze și șrapnele. Ofițerii și soldații înfruntau pericolul, dar ploaia de schije culca la pământ făcând o mulțime de victime.

Principii Carol și Nicolae la locul catastrofei

AA. LL. Regale Principele Carol și Nicolae au sosit imediat cu automobilul la locul dezastului însoțiți de dl colonel Stârcea, aghiotant regal. Principii au înaintat cu toată primejdia ce amenința dintr-un moment în altul până la primul depozit incendiat și s-au interesat de cauzele care au putut provoca acest dezastru. În urmă au asistat la scoaterea răniților de sub dărâmături și la grabnicele ajutoare ce li s-au dat de către sanitari.

Sosirea autorităților

La fața locului au sosit rând pe rând d-nii Eracl Nicolae¹, prefectul poliției capitalei; Mitilineu, Bărbătescu, Stroia, Cerchez; Botez, general Leonte, general Boboc, precum și un mare număr de ofițeri superiori.

D-l Maior Moscu, Inspectorul munițiilor, care părăsise cu câteva minute înainte depozitele, se afla în oraș. Imediat după ce a aflat că explozia s-a produs la depozitul Socola, s-a dus la fața locului, fiind cel dintâi care a luat măsurile de localizare. Pe când conducea operațiile de localizare, o schijă de obuz l-a rănit grav la picior și abdomen. Cu un automobil a fost transportat la spitalul francez unde i s-au dat grabnic ajutoare medicale.

Victimele

Explozia a fost atât de puternică și s-a repetat timp de 15 minute încontinuu, făcând un număr mare de victime. Printre ofițerii care s-au scos de sub dărâmături până la ora 2 mai sunt d-nii lt. Manolescu și Băjenaru, ambii grav răniți.

Până la aceeași oră s-au scos 12 cadavre de soldați și un mare număr de soldați răniți cărora li s-au dat primele ajutoare medicale de automobile sanitare sosite în grabă, apoi au fost transportați pe la diferite spitale din oraș.

O anchetă s-a început imediat pentru a se stabili cauzele care au provocat această grozavă catastrofă care întrece cu mult exploziile întâmplare la pulberăria și pirotehnia din București².

Până la ora când punem ziarul sub presă, cu toate ajutoarele date la timp de corpul pompierilor și trupe sosite în grabă, incendiile n-au fost localizate.

Exploziile se petrec la intervale scurte, pe măsură ce focul cuprinde magaziile noi cu muniții.

Operațiile de localizare sunt foarte anevoioase din cauza apropierii magaziilor cu muniții și a permanentului pericol la care se lucrează la localizare.

Pagubele cauzate de explozie nu s-au stabilit încă, ele par a fi considerabile, dat fiind că depozitul Socola era unul din cele mai mari depozite de muniții ale noastre.

În pericol de a fi distruse sunt și un mare număr de vagoane de căi ferate garate pe linii chiar în fața depozitelor cu muniții.

[*Evenimentul de Iași*, organ al partidului conservator, vineri 11 [24] mai 1918, anul XXVI, nr. 81]

10. 13/26 mai 1918, Iași, Ziarul *Evenimentul de Iași* despre consecințele exploziei depozitului de muniții de la Socola

Catastrofa de la Socola

Noi amănunte

Schitul și satul Vlădiceni. Se scot mereu morți și răniți

¹Eracl Nicolae (1872-1940). În perioada iunie-decembrie 1916 a exercitat funcția de șef birou informații în Marele Stat Major. În 1918 a fost avansat general și numit prefect al Poliției Capitalei (1918-1930). După venirea lui Carol al II-lea pe tron, a comandat Jandarmeria Română (1930-1931).

²În august 1916 (n.n.).

Explozia întâmplată ieri la ora 1 la depozitele de muniții din gara Socola a continuat până târziu. Rând pe rând vagoanele care scăpaseră de prima explozie erau cuprinse de flăcările incendiului și noi detonături se produceau azvârlind la mari distanțe obuzele și rămășițele vagonului în care erau depozitate.

Imediat după prima explozie care a fost cea mai puternică pentru că a cuprins în afară de depozitele care se găseau lângă linie și magazia din apropiere cu o însemnată cantitate de obuze și șrapnele s-au luat măsurile de localizare. Cu toate măsurile grabnice și munca încordată ce depuneau ofițerii și soldații, flăcările continuau a face ravagii și localizarea părea imposibilă.

Într-un târziu, spre seară, s-a reușit a se izola complet celelalte magazine și astfel pericolul a fost înlăturat după ce a costat viața atâtor bravi soldați din eroicele Regimente 1 Grăniceri și 4 Vânători, care au înfruntat cu vitejie obuzele pe câmpul de luptă și pe care fatalitatea i-a făcut să cadă victime, răpunându-le viața la care aveau dreptul câștigat prin dovezile de eroism și sacrificiu în bătăliile la care au luat parte.

Morți și răniți

La o mică distanță de locul catastrofei, echipe de sanitari aduceau întruna morți și răniți scoși de sub dărâmături. După primele ajutoare medicale date în grabă cu automobilele erau transportați la spitalele din oraș. Până seara târziu s-au scos în total 45 de cadavre și 80 de răniți, dintre care foarte mulți grav răniți.

Numărul morților e cu mult mai mare deoarece explozia a prefăcut în bucăți victimele ce se găseau de pază și care erau înșirate la 50 de pași distanță între ele. Cadavre ciopârțite s-au găsit azvârlite la mari distanțe.

La spitalul Sf. Spiridon au fost duși următorii răniți [...]

La spitalul francez au fost duși 26 răniți... La spitalul israelit au fost aduși 28 răniți și la spitalul Pașcanu doi.

Victimă acestei grozave catastrofe a căzut și avocatul Soroceanu din localitate. Avocatul Soroceanu se afla la via unchiului său din satul Vlădiceni unde o schijă de obuz l-a lovit în cap. Avocatul Soroceanu era un distins membru al baroului local. Un suflet ales, în toate ocaziile el era gata să dea concursul său la cei nevoiași. Moartea lui lasă în urmă unanime regrete printre toți colegii și cunoscuții săi. Rămășițele pământești au fost transportate și depuse în camera mortuară de la spitalul Sf. Spiridon.

Satul și schitul Vlădiceni distruse

La o mică distanță de locul catastrofei se găsea schitul Vlădiceni și satul cu acest nume. Un schit mic situat pe o frumoasă poziție a Iașului cuprindea numai câțiva monahi care trăiau liniștiți departe de zgomotul orașului viața monahală. Fatalitatea a făcut ca o bună parte din munițiile explodate să aibă direcția satului, așa încât întreg satul cu bisericuța schitului să fie transformate în câteva minute în ruine. Câțiva călugări au fost grav răniți.

În sat, obuzele au omorât și rănit câțiva locuitori, omorând și câteva vite ale locuitorilor din sat. Din satul Vlădiceni n-a mai rămas o casă, ci mormane de ruine arată doar că pe acea frumoasă colină a Iașului a existat satul și schitul Vlădiceni. Scoaterea răniților și morților continuă și azi.

Pericolul fiind înlăturat cu desăvârșire, operațiile se pot face cu înlesnire și astfel se va putea stabili numărul exact al victimelor.

[...]

Circulația trenurilor spre Chișinău a fost întreruptă pentru două zile până la completa restabilire a liniei ferate.

M.S. Regina însoțită de A.S. Regală Principesa Elisabeta a vizitat azi în cursul dimineții răniții victime ale catastrofei de la Socola. Maiestatea Sa a mers la toate spitalele unde au fost depuși răniții, interesându-se îndeaproape de starea fiecărui rănit.

*

Explozia de la Socola

Numărul exact al victimelor s-a stabilit ieri după ce ultimele cercetări în această privință s-au terminat. S-au scos de sub dărâmături 45 de cadavre a căror identitate s-a stabilit și 15 cadavre oribil mutilate a căror identitate n-a putut fi stabilită.

Printre cei morți este și călugărul Soroceanu, starețul Schitului Vlădiceni, care a căzut victimă în același moment cu nepotul său, avocatul Soroceanu. Numărul total al răniților aflați prin spitale sub îngrijirea medicală este de 65.

Victimele acestei grozave catastrofe sunt în număr de 125 și cea mai mare parte sunt soldați din Regimentele 4 Vânători și 1 Grăniceri.

[*Evenimentul de Iași*, organ al partidului conservator, Duminică 13/26 mai 1918, anul XXVI, nr. 83]

11. 15/28 mai 1918, Baden, Informare a reprezentantului Ministerului de Externe al Austro-Ungariei pe lângă Comandamentul suprem al Armatei imperialo-regale (AOK) adresată contelui Stephan von Burián Rajecz referitoare la starea de spirit a populației din teritoriul ocupat în urma încheierii păcii de la București

București, 15 mai 1918

Semnarea tratatului de pace a produs o slabă impresie asupra păturilor largi ale populației [românești] din teritoriul ocupat, pentru că, din cauza anevoioaselor și nesfârșitelor tratative care au precedat-o, pacea în sine era demult considerată ca o certitudine, iar la ora actuală se așteaptă de la ea doar o ameliorare în procurarea de alimente, încheierea obligației de încartuire a militarilor și alte asemenea efecte secundare. Doar acea parte din clasa burgheză, cunoscută ca „naționalistă” și căreia în ultima vreme i s-au alăturat mai cu seamă multe doamne, a fost dureros atinsă de publicarea prevederilor privind pierderea definitivă a Dobrogei, rectificările însemnate de frontieră și continuarea menținerii ocupației de către trupele aliate și nu cel mai puțin de soluția generoasă [în text: liberală] care a fost dată chestiunii evreiești. Aceste cercuri resimt lipsa unei declarații categorice privind alipirea Basarabiei la României. Ele speră că totuși partea cea mai mare a Dobrogei cu Constanța nu va reveni până la urmă bulgarilor și că la momentul mai îndepărtat al încheierii definitive a războiului, chestiunea românească se va reglementa într-un tratat încheiat cu acordul tuturor marilor puteri combatante, care nu va fi dictat precum cel de acum unui popor învins.

În ceea ce privește situația și starea de spirit din Moldova se pare că și după semnarea Tratatului de pace acestea au rămas sub influența politicii lui Brătianu. Această situație este exprimată cel mai elocvent de cele două telegrame pe care regele le-ar fi redactat pentru a fi trimise monarhilor Germaniei și Austro-Ungariei. Miniștrii săi l-au sfătuit ca la semnarea Tratatului de pace să trimită un fel de depeșe de felicitare către cei doi monarhi. Dar pentru că tonul în care au fost redactate se potrivea mai curând cu cel care oferise pace și nu cu cel căruia îi fusese de fapt impusă, s-a renunțat la timp la aceste misive... (semne în text)

Acest fapt pare să fi determinat cercurile decidente germane să împingă din nou în prim plan pe P.P. Carp¹ și influența sa, punându-i în vedere lui Carp editarea unui ziar și asigurându-i pentru programatele alegeri un număr mare de mandate [pentru oamenii lui]. În acest sens, în locul generalului Hell a fost numit șef al statului-major fostul adjunct de la Serviciul

¹ Petre P. Carp (1837-1919), diplomat și om politic român, membru marcant al Partidului Conservator pe care l-a condus în perioada 21 aprilie 1907-14 mai 1913. În timpul Primului Război Mondial a susținut aderarea la Tripla Alianță. A fost prim-ministru al României de două ori (19 iulie 1900-27 februarie 1901 și 14 ianuarie 1911-10 aprilie 1912), din partea Partidului Conservator.

logistic [Oberquartiermeister] din Berlin, colonelul Schwartzkoppen¹ împuternicit cu cele mai extinse atribuții. Prin întărirea aripii drepte a conservatorilor, germanii vor să-și păstreze o modalitate de a exercita presiuni asupra lui Marghiloman că să-l determine să fie mai energic față de politicienii din Moldova, să se dezică de dinastia mult prea tolerantă față de influența Brătienilor și să accepte chemarea unui prinț german. În felul acesta, pe de o parte se va evita oprobiul unei imixțiuni directe [a Germaniei] și pe de altă parte se va obține totuși ca acele partide [facțiuni] românești care au combătut politica lui Ferdinand și a lui Brătianu să ofere ele însele schimbarea dorită.

În eventualitatea unei soluționări a chestiunii dinastiei românești întru totul în sensul dorit de Germania, așa cum se susține în cercurile carpiste, germanii mai au un atu la îndemână, anume ca acea parte a Dobrogei atribuită administrației comune a celor patru puteri aliate să fie înapoiată României contra unei plăți de două miliarde și jumătate de lei. Această retrocedare se va justifica prin faptul că Bulgaria nu vrea să accepte o rectificare de frontieră în Tracia în favoarea Turciei și nici să-i plătească Germaniei ceva din împrumuturile pe care la vremea respectivă le-a contractat în această din urmă țară în anumite condiții.

La 17 iunie se vor reuni Camerele legislative nou alese pentru a ratifica tratatul de pace. În ce privește locul unde își vor desfășura activitatea aceste Camere nu s-a luat nicio decizie. Iașii ar fi prima opțiune. De curând s-a vorbit și despre un loc la granița dintre Moldova și Valahia (Galați).

Partidele liberale care inițial voiau să permită ca un număr de deputați din Moldova să candideze ca independenți, acum înclină spre neparticiparea la alegeri² pentru ca ulterior să poată declara că parlamentul care se alege acum a fost constituit sub amenințarea baionetelor și toate legile votate de el să fie declarate nule și neavenite.

Din partea încă neorganizatului partid al lui Averescu se spune că doar generalul singur își va depune candidatura.

Nu va rămâne așadar decât facțiunea carpistă, sprijinită de germani, care, alături de cei ce se află deja la putere – partidul conservator condus de Marghiloman – este pregătită pentru o campanie electorală serioasă și se va opune guvernului în Camere în chestiunile deja anunțate.

Starea de haos din Basarabia se ameliorează doar treptat, deoarece trupele române trimise acolo ca să facă ordine sunt ele însele demoralizate până la un anumit nivel.

Constantin Stere cu care am vorbit de curând la București este la fel de puțin edificat în această privință ca și față de atitudinea prea puțin energică a lui Marghiloman față de obstacolele puse în drum de elementele opoziționiste... (semne în text).

[B.A.R., Secția de manuscrise, Mapa LXI, act 156]

12. 21 mai/3 iunie, Iași, Telegrama lui Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic francez în România, prin care transmite centralei din Paris un rezumat al discursului prim-ministrului Alexandru Marghiloman rostit cu prilejul deschiderii campaniei electorale

Jassy, 3 Juin 1918

Monsieur Marghiloman a prononcé récemment, à l'occasion de l'ouverture de la campagne électorale, un discours dont voici le résumé:

¹ Friedrich Wilhelm von Schwartzkoppen (1874-1933). La 23 aprilie 1918 a fost numit șef al statului-major al grupului de armate Mackensen în locul generalului Hell.

² Ziarul *Evenimentul de Iași* din 10/23 și din 11/24 mai 1918 a publicat pe prima pagină anunțul partidului liberal că nu va candida în alegerile organizate de guvernul Marghiloman. Cenzura a suprimat cuvântul „liberal” și a lăsat spațiu alb în textul anunțului.

Le nouveau Parlement aura pour premier devoir de ratifier la paix puis devra établir les responsabilités au sujet de la guerre (sa déclaration et sa conduite) ainsi que du véritable emploi des sommes qu'elles a coûté. La politique d'aventure de Brătianu a mené à la guerre, cette guerre c'est nous qui l'avons provoquée, n'attendant qu'une occasion favorable pour attaquer nos anciens alliés. Nous avons été vaincus. Il faut comprendre quel était le ressentiment du vainqueur pour apprécier l'œuvre des négociateurs roumains. L'histoire impartiale bénira les hommes qui ont eu le courage de signer cette paix, qui n'est d'ailleurs pas désavantageuse dans toutes ses dispositions. Par elle un pays entier a été rendu à la mère patrie, car c'est à Bucarest avec le concours des Austro-allemands que la Bessarabie a été gagnée. Quelques personnes s'attendaient à voir après la signature du traité, rétablir toutes les libertés du temps de paix. Que l'on se rappelle l'état de la Hollande et de la Suisse avant de s'indigner de nos souffrances. Monsieur Marghiloman dit ensuite quelques mots des réformes. La réforme agraire doit harmoniser les intérêts des différentes classes et intensifier la production. La réforme électorale a pour but d'appeler aux affaires publiques la masse profonde de la nation. Enfin il a laissé prévoir le dépôt d'un projet de loi sur la presse qui constituera une sorte de censure permanente. Ces déclarations du Président du Conseil sont conformes à sa politique de servilité envers les Puissances centrales. Le régime actuel ne peut d'ailleurs que s'aggraver jusqu'à la paix générale ou jusqu'à la défaite de l'Allemagne. D'après une source sérieuse, le traité de Bucarest comporterait deux articles secrets. Le premier stipulerait l'entrée de la Roumanie dans le Zollverein des Puissances centrales, le second porterait que toutes les Légations, ou du moins tous les attachés militaires de l'Entente recevraient leurs passeports aussitôt après la ratification du traité de paix, par le Parlement roumain, c'est à dire dans les derniers jours de Juin. M. Marghiloman, dans une conversation avec le Chargé d'Affaires de Suisse lui a laissé entendre que l'Allemagne insistera beaucoup pour l'entrée de la Roumanie dans le Zollverein¹ mais que rien n'était décidé à ce sujet. D'ailleurs cette disposition ne pourrait que consolider sur certains points les conditions de la paix qui, pratiquement font de la Roumanie une colonie d'exploitation de l'Allemagne.

Quand au départ éventuel des Légations ou des Attachés militaires, les milieux officiels nient au contraire qu'il en ait été question. Un diplomate roumain, favorable à l'Entente, assure seulement que les Allemands demandent au Gouvernement roumain de ne pas nommer de Ministre à Paris, Londres et Washington avant d'avoir rétabli leurs Légations auprès des puissances centrales et que d'autre part ils refusent de recevoir à Berlin et à Vienne des diplomates roumains, déclarant que leur présence ne pourrait que créer des difficultés et que Mackensen à Bucarest leur suffit comme porte paroles. Enfin les Allemands qui, mènent toujours une campagne sournoise contre la dynastie, insisteraient, sans tenir aucun compte de la Constitution, pour que le Commandement de l'armée soit enlevé au Roi et remis à un Comité de généraux agréés par les Puissances centrales.

La déclaration de M. Marghiloman sur la Bessarabie y a soulevé de violentes protestations. Elle a sans doute été imposée par les Allemands qui cherchèrent à donner le change sur leur attitude dans cette question. L'union avec la Bessarabie a surtout été déterminée par la présence des troupes roumaines qui ont occupé le pays à la demande des alliés soucieux d'assurer autant que possible les communications et le ravitaillement de l'armée en vue de la résistance. Les puissances centrales sans consacrer explicitement cette situation de fait la reconnaissent en raison des avantages qu'elles comptent y trouver. L'occupation roumaine, en effet, est la meilleure garantie contre l'anarchie russe et les Allemands y voient un moyen d'exploiter sans frais cette riche contrée. Ils n'en cherchent pas moins à créer des embarras à la Roumanie en favorisant l'installation des Autrichiens dans le nord de la Bessarabie et des Bulgares dans le sud.

¹ Zollverein, uniune vamață a statelor germane, creată în 1814 și intrată în vigoare la 1 ianuarie 1834. A funcționat până în 1919.

Le langage de M. Marghiloman sur les réformes agraires et électorales, dont le principe a déjà été voté par le Parlement s'inspire d'un mot d'ordre allemand. Afin de ne pas laisser s'établir dans un pays limitrophe un précédent menaçant pour le féodaux austro-hongrois et pour intensifier avant tout la production, les puissances centrales mettent leur vote à la réforme agraire qui, dans la période de mise au point, aurait sans doute pour résultat un moindre rendement des terres.

Quand à la réforme électorale M. Marghiloman caractérise assez clairement son programme en évitant de parler du suffrage universel déjà voté en principe. Il y a lieu de tirer parti dans notre propagande de la politique audacieusement imposée par les puissances centrales tant en Roumanie qu'en Ukraine. L'abandon des réformes agraire et électorale, promises aux paysans et escomptées par eux, généralise le sentiment de révolte qui s'accroît chaque jour contre les Allemands. Ce sentiment vient encore d'être exaspéré par un décret-loi promulgué à la demande des Allemands sur le travail obligatoire imposé aux agriculteurs. Nous confirmons donc les indications de notre télégramme no. 37 sur la nécessité de distinguer la nation roumaine, profondément attachée à l'Entente dont la victoire est sa seule chance de salut, et le Cabinet Marghiloman, ne pouvant se maintenir sans la tolérance des Allemands, s'est fait leur instrument docile. M. Marghiloman manifeste d'ailleurs surtout depuis la dernière offensive allemande, une confiance sans réserve dans la victoire des Empires centraux.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 192]

13. 25 mai/7 iunie 1918, București, Informare a împuternicitului austro-ungar pe lângă Administrația Militară din România adresată contelui Stephan von Burián Rajecz referitoare la pregătirea alegerilor parlamentare și situația politică din România

București, 25 mai 1918

În momentul de față, în centrul politicii românești se află pregătirea alegerilor parlamentare la care participă în primul rând partidul care se află la guvernare, al lui Marghiloman, și în linia a doua facțiunea carpistă a partidului conservator. Așa cum s-a arătat în rapoartele anterioare, carpiștii au depus 30 de candidaturi, anume în 12 județe din Valahia și în patru județe din Moldova, dintre care la colegiul întâi al județului Ilfov P.P. Carp, Lupu Costache¹, Virgil Arion², Paul Teodoru și Grigore Golescu. Din acest motiv este evident faptul că P.P. Carp nu a mai respectat nicio înțelegere cu guvernul pentru că a depus candidaturile după bunul său plac, deci intenționează să se lanseze într-o luptă electorală fățișă, lucru prin care ar cam putea să-i pună în încurcătură pe intermediarii săi germani... (semne în text).

În afară de Constantin Stere mai candidează cei care gândesc la fel ca el: D.D. Pătrășcanu³, Ion Teodorescu⁴, Grigore T. Coanda⁵, Simionescu-Râmnicănu⁶ și L. Teodoreanu .

¹ Lupu Costache (Kostaki) (1851-1923) a rămas în București, în timpul ocupației germane, cu acceptul lui Ion I.C. Brătianu, ca gerant al Ministerului de Interne.

² Virgil Arion (1861-1942) a deținut funcția de președinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a Românilor. În anii 1917-1918 a fost gerant al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

³ D.D. Pătrășcanu (1872-1937), scriitor și istoric român, membru al cercului din jurul revistei *Viața Românească*. În plan politic a fost membru al Partidului Conservator, fiind ales senator și deputat. A susținut aderarea României la Tripla Alianță.

⁴ Tudor Arghezi (1880-1967), pseudonimul lui Ion Nae Theodorescu, poet, jurnalist și prozator care, în 1919, va face închiisoare pentru atitudinea sa filogermană.

⁵ Grigore T. Coandă (1868-?), bancher, fondator al Băncii Populare, deputat și senator liberal de Argeș. Ulterior a aderat la Partidul Țărănesc.

⁶ Marin Simionescu-Râmnicănu (1883-1964), scriitor, critic și istoric literar, membru corespondent al Academiei Române (1919).

Averescu candidează numai el singur din partea partidului său¹. Partidul liberal și partidul democrat-conservator nu vor participa la alegeri.

Pe agenda de lucru a viitoarei sesiuni parlamentare se află în primul rând ratificarea tratatului de pace. Apoi se discută de pe acum, în afară de anumite reforme (presă etc.), și posibilitatea ca fostul guvern să fie tras la răspundere pentru vina de a fi aruncat țara în război, pentru toți aceia care s-au îmbogățit cu acest prilej și pentru abuzurile săvârșite. Această revendicare este formulată cel mai zgomotos din partea germanilor și a carpiștilor; ea constituie, ca să spunem așa, piatra de încercare pentru sinceritatea cu care guvernul Marghiloman susține prietenia cu Puterile Centrale. Acum însă această acuzație în realizarea ei practică va arăta altfel decât în teorie, deoarece nu există argumente concrete decât acolo unde se face referință la intrarea trupelor ruse în România. Din punct de vedere constituțional această intrare nu se putea face decât pe baza unei legi pe care Brătianu, aici e vina lui, nu a adus-o în dezbaterile Parlamentului. Toate celelalte puncte de acuzare sună atât de vag, încât nu se poate deschide vreo urmărire penală pe baza lor. În plus, într-o țară precum România, unde la vremea respectivă nu doar Antanta a lucrat ca să mituiască lumea cu bani și unde cei mai mulți dintre oamenii de stat pot fi trași la răspundere pentru orice fel de procedură ilegală, nu va face altceva decât să creeze un precedent periculos.

Marghiloman însuși se pare că nu urmărește cu acuzațiile lui decât să discrediteze cât se poate de mult partidul lui Brătianu, încă popular și foarte puternic din punct de vedere economic, și să împiedice candidatura liderilor lui pentru următoarea, mult mai importantă, Adunare Constituantă care urmează să fie aleasă. Germanii și aceia care predică dominația lor nelimitată asupra țării, carpiștii, ar vrea să lichideze complet și odată pentru totdeauna influența tuturor instituțiilor economice prin care liberalii domină România și din această cauză se uită cu neîncredere la Marghiloman, spunând că el nu ia în serios darea în judecată a lui Brătianu și că mai curând este înțeleș cu acesta din urmă și cu Regina și că urmărește același țel ca și Brătianu, anume ca în cazul victoriei puterilor Antantei România să aibă ușile deschise la guvernele acesteia... [semne în text]

Nici Stere nu este de acord cu atitudinea guvernului, îi reproșează slăbiciunea care provine nu numai de la intrigile partidului liberal, ci și de la armata de ocupație trimisă în Basarabia, ai cărei ofițeri și trupă se poartă acolo de parcă ar fi stăpânii țării și nu menejează suficient suspiciunile populației.

După ultima versiune se spune că orașul Bârlad din Moldova este avut în vedere ca loc pentru reunirea Parlamentului. După altă versiune se spune că guvernul ar intenționa să reunească Parlamentul la București și se străduiește să determine Administrația Militară ca pe timpul sesiunii parlamentare să-și mute sediul la Ploiești. În orice caz, în ceea ce privește locul de întrunire nu s-a luat încă nicio decizie.

[B.A.R., Secția de manuscrise, Mapa LXI, Act 160]

14. 1/14 iunie 1918, Baden, Informare a reprezentantului Ministerului de Externe al Austro-Ungariei pe lângă Comandamentul suprem al Armatei imperialo-regale (AOK) adresată contelui Stephan von Burián Rajecz referitoare la stabilirea unor legături neoficiale între Alexandru Marghiloman și Ion I.C. Brătianu

Nr. 30.092 Baden, 1 iunie 1918

Excelenței Sale domnului Ministru al Casei Imperiale și de Externe, Conte Burián

¹ La 1/14 aprilie 1918, Alexandru Averescu a înființat împreună cu un grup de colaboratori Liga Poporului. (Documentele nr. 2 și 3)

Secția de contrainformații a centralei poliției din București raportează despre pretinse legături neoficiale între Marghiloman și Brătianu.

Am onoarea să vă trimit acest raport în anexă

Trauttmansdorff

Secția de contrainformații a centralei poliției din București raportează:

La 6 mai 1918 a avut loc în locuința soției doctorului Cantacuzino¹ o întrunire a doamnelor din înalta societate care conduc așa-numita Garda Reginei Maria. Purtătoarea de cuvânt a fost în primul rând doamna Pillat², sora mai mică a lui Ionel Brătianu. Nu a fost o întrunire oficială, ci mai degrabă doar o discuție confidențială în chestiuni personale prin care să se decidă cine va fi susținut pentru conducerea consulatelor care urmează să se redeschidă după semnarea tratatului de pace.

Doamnele au vorbit clar despre faptul că Marghiloman, înainte de a prelua formarea guvernului său, a avut o discuție cu Brătianu în prezența reginei și în care s-a convenit asupra tuturor detaliilor misiunii sale. Marghiloman și Brătianu au căzut de acord ca să trimită oameni de încredere la guvernele Antantei și ca Brătianu să rămână în țară pentru a menține legătura cu Antanta în privința acestor chestiuni, despre care cabinetul neutru al lui Marghiloman nu trebuie să știe oficial nimic.

Marghiloman va face ca în cele mai multe circumscripții electorale să nu candideze decât persoane de mână a doua, fără o apartenență politică clară: negustori, funcționari economici, pădurari și alții asemenea. La alegeri, cele mai multe voturi care se vor arunca în urnă vor avea toate numele înscrise pe ele tăiate, ceea ce prin legea electorală românească se consideră că sunt anulate pentru ca în felul acesta să se protesteze tacit împotriva alegerilor, respectiv a încheierii păcii.

Pentru România obiectivul unei astfel de comedii ar fi ca în cazul unei victorii a puterilor Antantei să i se asigure uși deschise către guvernele acestora. Este evidentă speranța ca actuala pace să poată fi declarată nulă și neavenită, iar dacă România își va putea asigura participarea la conferința generală a păcii se va declara pur și simplu că țara nu a participat la această pace de acum și că adevărata majoritate nu a fost în niciun caz de acord cu ratificarea ei.

Ca nu cumva partidul conservator să ajungă în trenea Puterilor Centrale, anumiți oameni de încredere ai lui Brătianu au fost desemnați pentru a intra în partidul conservator pentru a-l controla și pentru a face atmosferă împotriva Puterilor Centrale.

Este de la sine înțeles faptul că doar foarte puține persoane știu despre aceste convenții și de asemenea presa ia, chipurile, în serios iminenta punere sub acuzare a lui Brătianu pentru că Marghiloman duce de nas Puterile Centrale.

Săptămâna trecută, cu prilejul șederii lui Marghiloman la Iași, câțiva dezertori din Transilvania i s-au adresat cu rugămintea ca el să facă în așa fel ca, după ratificarea păcii ei, dezertorii să se poată instala la București. Printre ei se afla și dr. Ghibu³, la ora actuală redactor la Chișinău, care i-a solicitat un post de secretar la Ministerul Cultelor. Marghiloman i-a declarat

¹ Este vorba de Ion Cantacuzino (1863-1934), celebru medic român, fondator al școlii de imunologie și patologie experimentală. A fost membru al Academiei Române. În anii războiului a fost un susținător constant al intrării României în război alături de Antanta. A contribuit substanțial la campaniile antiepidemice prin combaterea tifosului exantematic și a holerei.

² Maria Pillat (1868-1945), fiica lui Ion C. Brătianu, mama poetului Ion Pillat.

³ Onisifor Ghibu (1883-1972), intelectual din Ardeal, cu o bogată activitate publicistică și pedagogică. După înlăturarea țarului, în anii 1917-1918, s-a aflat în Basarabia, unde s-a implicat în procesul de renaștere națională de aici. A contribuit la redactarea programului Partidului Național Moldovenesc. A editat publicații care au contribuit la redeșteptarea sentimentului național – *Ardealul* (1917-1918), *România nouă* (1918), *Biblioteca națională* (1917-1918). Memoriile și însemnările sale sunt foarte importante pentru cunoașterea situației din Basarabia în anii 1917-1918.

că nu va primi niciun singur dezertor în teritoriul ocupat, atâta vreme cât trupele ungare se află acolo, pentru a evita orice conflicte. Toți vor primi drepturi cetățenești și funcții bănoase în Basarabia, dar trebuie să rămână acolo și nu au voie în acest răstimp să facă propagandă iredentistă pentru că ar putea să-și atragă cele mai mari neplăceri.

La 20 ale lunii am vorbit cu fostul prefect Sfetescu care mi-a povestit că Marghiloman este abonat la ziarul maghiar *Az Est* și cere să i se traducă anumite articole sau să i se scoată fragmente din altele, iar dezvăluirile legate de maiorul Konsten a pus să fie chiar multiplicat. Știe precis că deputatul Alexandru Vaida¹ la Viena ia parte la toate consfăturile cehilor și că între românii transilvăneni și cehi există relații strânse atât în chestiunile economice, cât și în cele politice, pe care le-au stabilit ofițerii români din Boemia și Moravia aflați în corpurile de rezervă ale Diviziilor 2, 31 și 64 Infanterie, dar mai ales de către un individ scutit de serviciul militar, directorul de bancă Amos Frâncu². La ora actuală, principalul agitator al românilor este jurnalistul Horia Petra-Petrescu³, fiul unui director de bancă din Hofölder, care a fugit din Transilvania împreună cu armata română, iar al cehilor este profesorul universitar dr. Urban Jarnik⁴.

Din câte se știe, legăția franceză din Iași a tipărit textul tratatului de pace de la București în mai multe milioane de exemplare în limbile franceză, engleză și italiană și urmează a-l răspândi printre trupele Antantei. Într-un preambul la acest tratat, traducătorul spune că așa arată pacea nemțească fără anxiuni și despăgubiri și că toate statele Antantei trebuie să fie pregătite pentru condiții asemănătoare dacă vor învinge nemții. Din acest motiv, fiecare soldat al Antantei trebuie să lupte cu atât mai multă vitejie împotriva inamicului.

Îmi permit să mai remarc faptul că *Telegraful Român*, ziarul oficial al bisericii ortodoxe române unite cu Roma din Ungaria, a publicat în ultimul număr de duminică, cu litere îngroșate, articolul contelui Reventlow⁵ din care rezultă că monarhia noastră a impus României prin forță o pace cu anxiuni.

[B.A.R., Secția de manuscrise, Mapa LXI, Act 158, 171]

15. 4/17 iunie 1918, Iași, Mesajul regal pentru deschiderea Corpurilor legiuitoare

*

Astăzi, luni, 4 iunie 1918, la ora 12, Maiestatea Sa Regele, însoțit de Alteța Sa Regală Principele Moștenitor, a intrat în sala ședințelor Adunării din Teatrul Național, precedat de adjuanții Săi și de Curtea Regală.

Maiestatea Sa, suindu-Se la tribună, înconjurat de domnii miniștri, a dat citire următorului mesaj de deschidere:

¹ Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950), medic, om politic și publicist român din Transilvania. Până la Primul Război Mondial a acționat consecvent pentru drepturile românilor de peste munți, fiind în anturajul prințului moștenitor Franz Ferdinand, asasinat la Sarajevo. După război, a fost unul dintre liderii de frunte ai Partidului Național și apoi Național-Țărănesc, ocupând fotoliul de prim-ministru în trei rânduri. După sosirea în țară a regelui Carol al II-lea a susținut veleitățile acestuia pentru un regim autoritar, întemeind o nouă formațiune politică, Frontul Românesc (1935).

² Amos Frâncu (1866-1933), avocat și om politic român, apărător al memorandiștilor și militant pentru Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

³ Horia Petra-Petrescu (1884-1962), jurnalist, poet prozator și autor dramatic. Fiul publicistului Nicolae Petra-Petrescu.

⁴ Urban Jarnik (1848-1923), filolog ceh, romanist și albanolog, membru de onoare al Academiei Române. În 1919 a participat la negocierile pentru stabilirea relațiilor diplomatice dintre Cehoslovacia și România.

⁵ Ernst Graf zu Reventlow (1869-1943), ofițer de marină german, jurnalist la *Deutsche Tageszeitung*, promotor al imperialismului german, a criticat în repetate rânduri politica oficială germană din timpul războiului, membru marcant al partidului nazist.

Domnilor Senatori,
Domnilor Deputați,

Simt, ca întotdeauna, o vie mulțumire găsindu-Mă în mijlocul reprezentanților Națiunii. De curând, ieșiți din alegeri generale, Îmi aduceți sentimentul real al Țării asupra gravelor hotărâri ce se impun chibzuinței Noastre cumpătate.

Redusă la propriile sale puteri, Țara a jertfit, cu generozitate și patriotism înălțător, floarea vitejilor ei fii.

Prelungirea însă a rezistenței armate ar fi adus sleirea până la istovire a forțelor ei, și România a încheiat pacea ce i se impunea ca o condițiune de viață pentru dânsa.

Tratatul de pace va fi de îndată supus aprobării Corpurilor legiuitoare, conform prescrierii Constituțiunii.

El impune, evident, sacrificii dureroase, dar Poporul Român le va cerceta cu bărbăția ce o dă percepțiunea exactă a interesului obștesc față cu realitatea. Să mulțumim însă Cerului că, tocmai în acele ceasuri grele, simțul superior al Neamului a făcut ca frumosul pământ moldovan, rupt din ogorul strămoșesc, să se reîntoarcă la Țara Mumă și ca Poporul Basarabean să se arunce în brațele ei pentru a-i spori puterea de muncă și încrederea în viitor.

Buna primire ce au făcut acestui mare eveniment Puterile cu care tratam Pacea a pregătit calea pentru restabilirea prieteniei noastre ca în trecut. Menținând bune raporturi cu celelalte State, vom căuta să reluăm relațiuni normale de vecinătate cu noile Țări în formațiune.

Domnilor Senatori,
Domnilor Deputați,

În sesiunea ce se deschide, Ministrul de Finanțe nu va putea încă să prezinte un buget normal, pentru care sunt sigur că Țara va consimți la sacrificiile necesare. El vă va propune o serie de măsuri, menite să înlesnească tezaurului lichidarea sarcinilor și întâmpinarea nevoilor excepționale, cărora trebuie să le facem față.

Îndreptări adânci de adus, nu numai de ordin administrativ, dar mai ales de ordin moral, cer o remaniere a așezămintelor noastre în administrație, în justiție, în instrucțiune publică. Am încrederea că Corpurile legiuitoare vor acorda măsurile tranzitorii, oricât de radicale ar fi, care vor înlesni pregătirea și repede lor realizare. Încununarea însă a operei Domniilor Voastre va fi să fixați punctele de revizuit din Constituția noastră, pentru ca, în cel mai scurt timp și înainte de orice altă modificare constituțională, să ajungem la înfăptuirea efectivă a reformei agrare și la chemarea adevărată a păturilor adânci ale Țării la viața politică.

Domnilor Senatori,
Domnilor Deputați,

Recunoscători către armata care, fără preget, și-a făcut toată datoria și înălțând cugetele noastre pentru reclădirea și împodobirea Statului nostru prin sânguință, prin cumpătare și prin jertfă, rog pe A-Tot Puternicul să binecuvânteze lucrările Domniilor Voastre.

*

După cetirea Mesajului, Maiestatea Sa Regele a părăsit sala ședințelor, domniile deputați au procedat la lucrările lor, iar domniile senatori au trecut în sala de ședințe a Senatului din foaiierul Teatrului.

[M.O., No. 56, Luni 4/17 iunie 1918, p. 787-788]

16. 6-10/19-23 iunie 1918, Iași, Articolele generalului Constantin Prezan, fost comandant al Armatei de Nord, referitoare la dezbaterile din Consiliul de la Periș, convocat după înfrângerea de la Turtucaia. Respinge ca nefondate opiniile generalului Alexandru Averescu

legate de situația generală a țării și de opțiunile strategice exprimate înainte de declanșarea ostilităților și după înfrângerea de la Turtucaia

UN RĂSPUNS

Adevărul asupra celor petrecute în Consiliul de război care a avut loc,
după evenimentele de la Turtucaia,
la 2 [15] Septembrie 1916

de Generalul Prezan

I. În ziarul *Îndreptarea* din 25 mai a.c. dl general Averescu arată, pe cât se putea arăta într-un articol intitulat „Răspunderile III”, cum s-a desfășurat *acțiunea noastră militară* în prima parte a campaniei – toamna lui 1916 – și *critică atât modul în care a fost concepută, cât și acela în care a fost condusă această acțiune*¹.

Nu am avut și nu am intențiunea de a discuta prin ziare pregătirea, concepțiunea, conducerea și executarea acțiunii noastre militare; iar pentru motivele pe care le voi arăta mai jos, nu voi răspunde nici la atacurile care se îndreaptă contra mea, oricât de violentă și de josnică este forma în care aceste atacuri sunt exprimate.

Doresc însă să arăt, pentru acei care au conștiința curată, judecata dreaptă și sufletul adevărat de român, care este adevărul adevărat asupra celor ce s-au petrecut în Consiliul de război ce a avut loc la Marele Cartier General în ziua de 2 septembrie 1916.

*

Nu aveam intențiunea să iau inițiativa discuției prin presă a operațiunilor militare fiindcă: nu este *locul* lor acolo, nu a fost *timpul* necesar a se studia, nici chiar sumar, documentele; și, în fine, chiar dacă s-ar fi studiat toate aceste documente – ceea ce este cu desăvârșire exclus – nu ar fi fost *momentul* acestor discuțiuni. O elementară datorie de onoare ar fi trebuit să impună tuturor să păstreze încă tăcerea asupra unor chestiuni *care au avut caracter determinant*, mai ales în conducerea acțiunii noastre militare.

Nu este locul acestor discuțiuni în ziarele zilnice pentru că fiind lungi, nesfârșit de lungi, nu-și pot face în întregime loc în restrânsurile coloanelor acestor publicațiuni. Nu a fost timpul necesar a se studia documentele, *fiindcă la pregătirea și executarea unei acțiuni militare luând parte, direct sau indirect, întreaga națiune*, ambele aceste operațiuni sunt în funcțiune de o serie de numeroși factori, îndepărtați și apropiați, care cer timp pentru a fi studiați și analizați.

Admițând însă că condițiunile de timp și spațiu sunt înlăturate, nu ar fi fost momentul acestor discuțiuni, fiindcă, atunci când războiul se duce alături de numeroși și mai puternici aliați, conducerea de ansamblu se face sub influența unor factori independenți de voința conducătorilor direcți și câteodată chiar în contra intereselor directe ale țării și deci a dorinței conducătorilor lor², astfel încât au fost lucruri, situațiuni, cerințe și împrejurări care nu pot fi divulgate fără a pierde și aceea ce ne-a mai rămas: onoarea.

Dacă prin urmare nu s-ar fi convenit a se începe discuția asupra războiului pe care l-am dus până acum și pe care de abia îl sfârșim, fiindcă nu este loc unde să se discute, nu a fost timp să se studieze și nu a sosit momentul să se vorbească despre *toți* și despre *toate*, este evident că nu se poate face nici adevărata și întreaga critică, sprijinită pe fapte și argumente și având drept scop numai interesul general, asupra pregătirii, concepțiunii, conducerii și executării războiului.

O critică serioasă și în adevăr folositoare și deci necesară tineretului și generațiilor viitoare nu se va putea face decât *atunci* când se va studia cu metodă și în amănunt toată activitatea – atât aceea pozitivă și deci rodnică, cât și aceea negativă și deci dăunătoare – și examina cu pa-

¹Toate sublinierile din text aparțin autorului articolului (n.n.).

²Nu cunosc dacă au fost asemenea situațiuni în cazul nostru (n.a.).

triotism și dezbrăcat de orice interes personal, toate silințele pe care și le-au dat de la formarea și consolidarea Statului român toți conducătorii politici și militari ai națiunii pentru a pregăti armata și națiunea. E necesar apoi să se cunoască felul cum s-a conceput și executat războiul, cât și numeroasele chestiuni care au forțat intențiunile, dorința și voința aceluia care au condus războiul. Acestea sunt motivele care mă îndeamnă a afirma cu regret că s-a întreprins prin ziare discuțiunea asupra pregătirii, conducerii și executării războiului nostru.

Terminând aceste considerațiuni generale pe care le-am făcut pentru ca toți aceia care au cultul adevărului și respectul dreptății să poată, cu ușurință, aprecia, pe de o parte, care este valoarea discuțiilor și criticilor ce s-au făcut și se fac asupra acțiunilor noastre militare, iar, pe de altă parte, care este scopul ce se urmărește de toți aceia care, prin violență și insulte, cred că pot schimba sau împiedica adevărurile istorice, voi trece la scopul acestui articol și care își are originea în următoarele declarațiuni ale d-lui general Averescu¹:

*„În ziua de 2 septembrie am fost chemat la M.C.G., unde am găsit pe generalii Culcer și Prezan. S-a ținut un fel de consiliu de război la care a asistat și prim-ministrul. Generalul Culcer a declarat că vede situațiunea atât de încurcată, încât nu poate formula nicio soluție² care să ducă sigur la un rezultat favorabil. Din parte-mi, am repetat verbal ceea ce pusesem în scris în memoriul meu, și anume că singurul lucru de făcut era a se opri ofensiva în Nord, a reorganiza repede armata și a porni **cu maximum posibil de forțe o acțiune ofensivă hotărâtoare spre Sud**. Generalul Prezan, comandantul armatei de Nord, a fost însă de o părere cu totul opusă.*

*După ce a făcut o lungă teorie asupra alcătuirii unui plan de operațiuni într-un fel de conferință, care ar fi putut să aibă efectul unui energic somnifer asupra unui auditoriu profan și să furnizeze un bogat material de critică ușoară și recreativă unui auditoriu competent, **a conchis că ofensiva spre Transilvania trebuie să continue și că ea trebuie împinsă cu energie, mai cu seamă din munții Moldovei, adică tocmai de pe latura Transilvaniei care era cea mai bine condiționată pentru o rezistență eficientă a dușmanului.***

Această idee, pe care o pot caracteriza de fatală, a prevalat. Ofensiva spre Transilvania nu a fost oprită. Mai târziu s-au adus chiar forțe rusești pe frontiera Moldovei spre Transilvania, pentru a se înțepeți în munți și a nu exercita nici cea mai mică înrâurire favorabilă asupra tragediei din Oltenia și Muntenia.

Înainte de a analiza aceste afirmațiuni în care calificativele înlocuiesc argumentele, țin să declar că nu voi coborî niciodată pentru a urma acest drum, fiindcă, în primul rând, port respect cetitorilor, după aceea nu vreau să contribui întru nimic la formarea unei școale, pe care o consider dezastruoasă pentru tineret și în sfârșit pentru că găsesc că nu s-ar putea în-deajuns califica, după cum se cuvine, spectacolul nenorocit pe care l-ar da doi generali care se insultă reciproc, în momentul când țara întregă – adevărata țară – geme de durere, de foame și de umilință și când nu a fost nici timpul de a se pune măcar crucile peste mormintele celor 800.000 de martiri ai unei tragedii fără precedent în istorie.

Așadar, fără a lăuda ideile, părerile și actele mele, fiindcă nu am făcut-o niciodată și acum mai mult ca oricând, nu am interesul să o fac, și fără a lua inițiativa criticii în public a actelor camarazilor, voi analiza mai jos, urmând, bineînțeles, cu totul altă cale – aceea a argumentelor și faptelor – declarațiunile d-lui general Averescu.

*

La 2 septembrie cei trei comandanți de armată am fost convocați la M.C.G., unde ni s-a cerut să examinăm situațiunea ce se crease în urma evenimentelor de la Turtucaia și să arătăm ce credem că ar fi de făcut.

Dl general Culcer, vorbind cel dintâi, face în Consiliu numai oarecare considerațiuni asupra frontului Armatei I³ și, în special, asupra numeroaselor treceri din munți, și conchide că

¹ Vezi *Îndreptarea* din 25 mai 1918, articolul de fond (n.a.).

² Atrag în special atențiunea asupra acestei afirmațiuni (n.a.).

³ Care opera în Oltenia și era comandată de d-nul general Culcer (n.a.).

este necesar să se dea acestei armate încă două divizii¹ fiindcă numai astfel va fi în măsură a rezista² în bune condițiuni și acoperi Oltenia.

După aceea, dându-se cuvântul d-lui general Averescu, d-sa, după câteva momente de gândire, arată că „s-au încurcat batalioanele, astfel că s-a micșorat capacitatea de luptă a armatei”. *Atât și nimic mai mult.* Toți [cei] care au participat la Consiliu trăind, adevărul se poate oricând și ușor stabili.

Am intervenit atunci cu următoarele cuvinte: Domnilor generali, am fost chemați pentru a ne da părerea asupra situațiunii generale și a găsi o soluțiune, prin urmare trebuie să o formulăm.

După aceea, fiind invitat a-mi spune părerea și cum eram convins că înfrângerea de la Turtucaia constituie numai un eșec care slăbise numai forța morală a armatei, fără a micșora capacitatea ei de luptă³, am arătat în urma câtorva considerațiuni că găsesc necesar:

„Să se continue, cu energie, ofensiva în Transilvania pentru atingerea primului scop pe care Marele Cartier General îl urmărea prin proiectul de operație⁴; să se țină Dobrogea și să se ia măsuri a se constitui, cât mai neîntârziat, baza noastră de operațiuni în Moldova”. Am cerut în același timp să se sporească forța Armatei de Nord. Și voi arăta într-un număr viitor cum am justificat acest punct de vedere⁵.

II) Iași, joi, 7 iunie 1918

Am fost de părere să se împingă cu energie ofensiva în Transilvania pentru a atinge cât mai repede scopul propus, adică linia Mureșului.

Care erau avantajele?

a) Se crea inamicului o situație defavorabilă în Transilvania, fiindcă nu mai avea putință de a concentra forțele sale în acea regiune și a ataca cu ele, *rând pe rând*, cele trei armate românești: I-a, a II-a și de Nord.

b) Se scurta considerabil frontul armatelor române care la 2 septembrie se găseau pe linia generală: valea inferioară a Cernei, văile superioare ale Jiului și Streiului, valea de mijloc și superioară a Oltului și Mureșului de Sus.

c) Se lărgea zona noastră de operație și deci se modifica astfel, mult în folosul nostru, situațiunea strategică impusă armatelor române de orientare cu totul defavorabilă – pentru un război defensiv către nord – a fruntariilor noastre din nord.

d) Dacă frontul era împins pe valea mijlocie a Mureșului, se putea manevra în toate direcțiile cu ușurință și repeziune, deoarece, odată platoul Transilvaniei fiind în stăpânirea noastră, cele trei armate se puteau sprijini reciproc, la timp și cu folos; și în sfârșit,

e) Se susținea și se făcea, cu mai multă ușurință, posibilă înaintarea armatelor Brusilov în câmpia ungară.

Luați acum o hartă generală a tuturor țărilor românești; examinați cu atențiune: forma țărilor noastre, valoarea numărului și orientarea căilor de comunicație din Transilvania și România și natura terenului; puneți frontul trupelor noastre mai întâi pe linia pe care se găseau la 2 septembrie și în urmă pe cea pe care propuneam eu să se ducă și după aceea apreciați și judecați.

¹ La intrarea în război, Armata 1 avea șase divizii. În urma evenimentelor de la Turtucaia i s-au luat acestei armate două divizii, a 2-a și a 12-a. Aceste divizii au luat parte la luptele care au avut loc în Dobrogea între 3 și 15 septembrie, așa încât, de fapt, d-nul general Culcer cerea să i se restituie diviziile ce i se luaseră. (n.a.)

² Până la 1 septembrie, Armata I trecuse frontiera și pusese stăpânire pe văile superioare ale Jiului, Streiului și cursul inferior al Cernei; cu toate acestea, Comandamentul armatei [a I-a] a cerut să i se redea diviziile luate. Cu începere de la 3 septembrie inamicul [va] ataca și evenimentele au dovedit ulterior că cererea era justificată. (n.a.)

³ Țara dispunea de 1.250.000 de oameni mobilizați, [cu vârsta] între 18 și 46 de ani; se mobilizaseră 810.000. Dintre aceștia, 640.000 intraseră în componerea armatei de operațiuni, iar la Turtucaia se pierduseră 25.000 de oameni (n.a.).

⁴ Concentrarea forțelor pe Mureșul de mijloc (n.a.).

⁵ Chiar la 6 [19] iunie Nicolae Iorga consemnează: „Frumoasele articole de explicație ale generalului Prezan trezesc cel mai mare interes. Cf. Nicolae Iorga, *Memorii*, f.a., vol. 2, p. 20 (n.n.).

La 2 septembrie frontul pe care operau cele trei armate de la nord avea o dezvoltare totală – măsurată în linie dreaptă de 600 de kilometri; grosul forțelor noastre se găseau înșirate înăpoi în lungi și grele defileuri; iar din cauza lipsei de legături laterale, pe de o parte rezervele de armate la nevoie nu puteau interveni reciproc, iar pe de altă parte, odată ce împrejurările impuneau ca rezerva generală să fie aruncată într-o direcție, M.C.G. nu mai avea puțința de a alimenta cu noi forțe și mai ales la timp¹ pe celelalte armate.

Această situație era agravată prin faptul că oferea inamicului, în schimb, multe și mari avantaje. În adevăr, îndată ce platoul Transilvaniei, cu numeroasele lui căi ferate și șosele, era în stăpânirea inamicului, se da acestuia atât puțința de a concentra cu repeziciune forțe numeroase, cât și de a manevra ușor cu ele în toate direcțiile.

Evenimentele ulterioare au dovedit întocmai cele ce spun, căci, cu forțe puțin superioare acelora cu care noi operam pe frontiera de nord, inamicul a avut posibilitatea să bată, pe rând și cu ușurință, armatele noastre.

Această ușurință a decurs, pe de o parte, numai din puțința pe care inamicul o avea de a manevra, iar pe de altă parte, din imposibilitatea în care ne găseam noi – din cauza terenului și a frontului pe care-l ocupam – să mișcăm rezervele și rezerva generală cu repeziciune în toate direcțiile, cât și *din faptul că rezervele s-au întrebuințat fără niciun folos util și imediat imperios în altă parte.*

Mișcând cu repeziciune forțele și concentrând, rând pe rând, forțe superioare la Sibiu, la Făgăraș, la Jiu, după aceea la Brașov, la Oituz, la Buzău și Bran și, în fine, din nou la Jiu și Olt, inamicul a reușit, cu puține și aproape aceleași forțe, să zdrobească definitiv eroica rezistență a bravilor noștri.

Prin urmare, pe când inamicul plimba pe rând ciocanul și lovea cu el puternic în apărătorii care scosese capul din munți și aveau brațele și picioarele înțepenite în lungi și grele defileuri, Comandamentul superior român era nevoit, după cum vom vedea, să alerge la expediente pentru a opri prăbușirea edificiului.

Aceasta din cauza situațiunii în care se găseau armatele din nord; a prea marii dezvoltări a frontului; a greutateii terenului; a lipsei de comunicațiuni și în special a legăturilor laterale; a imposibilității de a manevra; și în sfârșit, din cauză că rezerva generală se consumase la Turtucaia și în Dobrogea, iar între 3 septembrie și 4 octombrie, când criza era în plin și foarte acută pe frontul armatelor de nord, I-a și a II-a, opt divizii: 1 cavalerie, 10, 12, 15, 16, 20, 21 și 22, adică a treia parte din totalitatea forțelor noastre *se plimbau fără niciun efect util, pe jos și cu trenul, între Carpați-Flămânda și Flămânda-Carpați, pentru a pune în aplicare planul inoportun al d-lui general Averescu.*

Puneți acum frontul trupelor noastre pe Mureșul mijlociu și veți putea ușor constata că *toate inconvenientele* pe care am arătat că le prezenta frontul pe care se găseau armatele noastre la 2 septembrie *trec de partea inamicului; iar toate marile avantaje pe care le-a tras inamicul din faptul că i s-a lăsat puțința să stăpânească platoul Transilvaniei trec de partea noastră.*

Ocupând această linie, frontul de luptă al celor trei armate române se reducea de la 600 la 350 de kilometri. Acest front era sprijinit la ambele flancuri pe masive puternice și impracticabile pentru operațiuni însemnate – munții Călimanului și ai Hațegului. Din această ultimă cauză, acest front nu era propice pentru operațiuni însemnate decât pe 250 de kilometri.

Dacă trupele noastre înaintau până în valea Mureșului, inamicul nu mai avea puțința să lovească, în mod eficace, decât cu forțe numeroase, și deci foarte târziu, deoarece zona în care era silit să opereze, aceea a munților din Vestul Transilvaniei, cu defileuri de peste 100 de

¹ Numeroase cazuri: Turtucaia; prima și a doua bătălie din Dobrogea; Flămânda; Sibiu; Făgăraș; Brașov; Bran; Oituz și București (n.a.).

kilometri, îl puneau exact în aceeași situațiune în care ne-am găsit noi, pentru că am stat pe linia arătată la 2 septembrie, iar, pe de altă parte, numeroasele comunicațiuni din Transilvania ne-ar fi fost foarte ușor, prin manevrarea rezervelor, posibilitatea să facem la ieșirile din munții de vest ai Ardealului manevre strălucite și ușoare, analoge cu acelea pe care inamicul le-a executat la Jiu, la Sibiu, la Perșani-Gridu, la Brașov și Bran.

Acestea sunt considerațiunile pentru care am propus să se continue, cu energie, ofensiva din Transilvania. Rămâne acum să stabilesc dacă situațiunea, timpul și forțele noastre disponibile ar fi îngăduit ca operațiunea să se execute.

Afirm că da.

Atât dovada acestei afirmațiuni, cât și dovada inutilității și mai ales a inoportunității operațiunilor de la Flămânda va reieși, cu prisosință, din desfășurarea ulterioară a evenimentelor petrecute și a cărei expunere o voi face, pe scurt, în numărul viitor.

III) Iași, vineri, 8 iunie 1918

Dar să analizez mai întâi ultimele două propuneri ce am făcut în Consiliu – fiindcă asupra necesității de a se menține Dobrogea toți au fost de acord astfel încât nu voi discuta decât chestiunile contestate –, adică *necesitatea de a se constitui repede baza noastră de operație în Moldova și evacuarea în această regiune a tot ce trebuia și era de evacuat, și aceea de a se spori forța Armatei de Nord.*

*

Intrasem în război în baza unui tratat de alianță și a *unei convențiuni militare*. Acțiunea noastră trebuia să fie susținută și, dacă nu mă înșel, precedată chiar de aceea a aliaților noștri pe fronturile de la Salonic și cel din Galiția.

Eram la 2 septembrie, *deci la 17 zile după intrarea noastră în acțiune*, și, din motive pe care nu le cunosc, *această intervențiune nu avusese loc și nici nu era probabilitatea de a se produce curând.*

În asemenea condițiuni situația militară a României se transformase dintr-odată, din avantajoasă în periculoasă. Dispozitivul în echer al fruntariilor noastre, dinspre Transilvania, ne crea o situațiune foarte favorabilă numai pentru un război ofensiv.

Dunărea și forțele ruso-române destinate a opera defensiv în sud constituiau mijloace suficiente care puteau, cu prisosință, asigura libertatea de acțiune către nord, *în cazul când forțele inamice din Peninsula Balcanică erau în adevăr atrase, bătute sau numai fixate pe frontul de la Salonic. Toate aceste avantaje se întorceau cu desăvârșire de partea adversarilor noștri, din momentul ce eram lăsați singuri.*

În acest din urmă caz trebuia să ne gândim numai la o înfrângere, dar era necesar să luăm repede toate măsurile pentru a înlătura un dezastru. Dezastrul nu se putea înlătura decât atunci când se luau toate dispozițiunile necesare *pentru a se asigura retragerea în bune condiții a armatei și punerea mijloacelor de luptă și de existență necesare ei la adăpost și deci în siguranță.*

Unde?

Acolo unde era fatal să caute a se îndrepta, pentru a scăpa de dezastru forțele noastre în cazul când erau înfrânte.

În cazul nostru, *sprijinul imediat îl constituia armata rusească*: către aceasta trebuia deci să ne îndreptăm, *cu forțele cât mai intacte*, în cazul când eram siliți la o retragere. Iată de ce am propus să se evacueze în Moldova toate depozitele și toate materialele necesare pentru continuarea luptei.

Acolo găseam și sprijin, și spațiu.

Era necesar a se lua repede aceste măsuri, din cauză că, pe de o parte, intrândul pronunțat pe care Muntenia și Oltenia îl făceau spre inamic, da acestuia puțința să ne sugrume, printr-un atac reușit la unul, sau deodată la ambele capete ale direcției Predeal-Giurgiu; iar pe de altă

parte, lipsa completă de spațiu între Dunăre și Carpați înrăutățește și mai mult situația strategică a forțelor noastre care operau în lungul acestei întinse regiuni.

Este și aceasta o considerațiune tot atât de puternică ca și cele arătate mai sus, care m-am îndemnat *a propune să se împingă, cu energie, ofensiva în Transilvania*. Odată linia Mureșului în stăpânirea noastră, *spațiul* în care ne mișcam devenea mult mai mare, iar frontul nostru nu se mai prezenta inamicului ca un sac ușor de strâns la gât.

În concluziune: izolarea în care ne găseam, situația strategică defavorabilă care rezulta din această izolare și lipsa de spațiu pentru trupele care operau între Dunăre și Carpați constituiau argumente suficient de puternice, *care ne împuneau să ne gândim că nu este exclusă o înfrângere, și prin urmare datorită noastră era: să căutăm a ne îmbunătăți cât mai repede situația, lărgind spațiul și să luăm măsuri a ne pune, din vreme, baza noastră acolo unde logica o împunea – în Moldova*.

Nu cunosc măsurile luate; însă numeroasele transporturi de trupe care au avut loc în lunile septembrie și octombrie din Carpați, la și peste Dunăre, pentru a pune în aplicare ideea d-lui general Averescu și de la Dunăre în Carpați pentru a opri uraganul care rostogolea forțele noastre din nord, nu a putut îngădui, într-o suficientă măsură, punerea în practică a acestei propuneri: evacuarea.

*

Odată și acestea zise, rămâne să mai arăt pentru ce am cerut *să se sporească forțele armatei de nord*. Dacă se continua ofensiva în Transilvania – ceea ce s-a făcut, însă *în condițiunile pe care le voi arăta* – sporirea forțelor acestei armate era necesară, fiindcă: avea să mai traverseze și regiunea muntoasă și cu totul dificilă de la vest de Mureș și Oltul superior; trebuia să contribuie la operațiunile necesare în masivul Călimanului, pentru a *întoarce rezistența inamicului pe frontul Cârlibaba-Iacobeni și a ușura și a asigura astfel debarcarea Armatei 9 rusă către câmpia ungară*, de unde se acopereau dinspre nord operațiunile noastre; și în linie regiunea în care această armată trebuia să ajungă era singura în care inamicul mai putea concentra cu repeziciune numeroase forțe, în cazul când se *urmărea și executa* ideea directoare a proiectului de operație al M.C.G., adică să împingă frontul pe mureșul de mijloc.

Pe de altă parte, cu cât această armată era mai puternică, cu atât manevrele pe care inamicul le-a executat, rând pe rând, de la vest la est, secerând, de la flanc, capetele care ieșiseră pe la Jiu, Sibiu, Făgăraș, Bran și Brașov, ar fi fost mai dificile.

Dacă Armata de Nord avea [ar fi avut] într-adevăr forța necesară pentru a-și îndeplini misiunea și face față situațiunilor arătate mai sus, inamicul nu mai putea să execute cu atâta îndrăzneală, repeziciune și cu forțe relativ atât de reduse manevrele pe care le-a executat în lungul munților de la Jiu la Oituz, fiindcă, în momentul când era ocupat să taie rădăcinile sistemului nostru, Armata de Nord putea să-l înhațe de spinare și să-l copleșească. Acestea sunt principalele motive care m-au îndemnat să cer sporirea forțelor Armatei de Nord.

Dacă însă se are în vedere și posibilitatea unei eventuale înfrângeri și deci retragerea forțelor noastre, atunci *această retragere nu se putea executa în bune condițiuni decât atunci când putea să pivoțeze împrejurul aripii drepte a întregului sistem*. În cazul nostru pivotul îl forma Armata de Nord, și el trebuia să fie cât se poate de puternic.

IV) Iași, sâmbătă, 9 iunie 1918

Dar să discut planul d-lui general Averescu și să descriu evenimentele petrecute cu prilejul desfășurării lui, pentru *acei ce vor voi să tragă din argumente și fapte* concluzia dreaptă și adevărată, iar nu din vorbe și insulte.

Ofensiva la sud este concepția d-lui general Averescu. Atât despre această concepție, cât și despre memoriul ce ar fi întocmit dl general Averescu pentru a o susține, am aflat, *pentru prima oară*, din ziarul *Îndreptarea* care a apărut la 25 mai 1918. Nu am văzut acest memoriu și nici nu am auzit ce conține.

Iar în Consiliul de la 2 septembrie dl general Averescu nu a arătat – cel puțin cât am fost de față – *necesitatea de a se reorganiza armata și a porni cu maximum posibil de forțe o acțiune ofensivă hotărâtoare spre sud*¹.

La cele ce am arătat mai sus că s-a petrecut în Consiliu nu am altceva de adăugat decât că, înainte de a ne despărți, când Consiliul propriu-zis se terminase, d-sa a spus: *Știu ce-ar trebui; ar fi bine să trecem Dunărea în spatele inamicului*. La care am obiectat că „nu se poate fiindcă nu avem mijloace suficiente”², iar d-sa mi-a răspuns: *aceasta este părerea ta, dar nu și a mea*.

Atât.

După acest ultim schimb de idei am plecat la postul de comandă și nu am aflat de hotărârea luată de a se trece și Dunărea decât la 19 septembrie, când M.C.G. a anunțat că „trupele noastre, care au trecut Dunărea la Flămânda, înaintează cu succes”.

Totuși, trec peste aceste considerațiuni și admit că dl general Averescu ar fi arătat în Consiliu necesitatea de a se renunța la ofensiva în Transilvania și ar fi cerut „să se reorganizeze repede armata pentru a porni cu maximum posibil de forțe o acțiune ofensivă hotărâtoare la Sud”.

Eram în a 17-a zi de la intrarea în campanie și se cerea reorganizarea armatei și schimbarea proiectului de operație. Mai întâi nu văd de ce, la acea dată, armata avea nevoie de a fi reorganizată. Cel mult era necesar să se restabilească ordinea normală de bătaie în unele mari unități.

Iar pentru a executa „ofensiva la Sud” trebuia să lăsăm *minimum* de forțe pe Frontul de Nord și să concentrăm pe Frontul de Sud *maximum posibil*. Cu alte cuvinte trebuia să se transforme planul de operație din ofensiv la Nord și defensiv la Sud, în defensiv la Nord și ofensiv la Sud.

Concentrarea armatei de abia se terminase³, iar aplicarea proiectului inițial primise numai un început de execuțiune.

Proiectul de operație fusese studiat și pregătit, în liniște, timp îndelungat, și se cerea a fi complet modificat *înainte de a fi dat cele mai mici roade*. Ceva mai mult: *această modificare trebuia să se facă sub presiunea inamicului*.

Dar dl general Averescu, care este ofițer de stat-major, trebuie să știe mai bine ca oricare altul că pentru executarea ambelor operațiuni – reorganizarea armatei și schimbarea proiectului de operație – Comandamentul superior avea nevoie de timp și libertate deplină de acțiune. *Cu alte cuvinte, M.C.G. trebuia să aibă timpul și siguranța că executarea proiectului se va putea face fără inconveniente și pericole*. Și această siguranță nu exista.

Chiar în ziua când Consiliul avea loc, inamicul ataca puternic în Transilvania și Dobrogea⁴. Aceste atacuri, în special cele din Transilvania, au continuat în condițiuni foarte defavorabile pentru noi, toată luna septembrie și octombrie.

Se naște întrebarea dacă în aceste condițiuni era posibil și prudent să se răstoarne proiectul de operație în sensul cererilor d-lui general Averescu. Nu era siguranța că proiectul putea fi realizat și, după cum evenimentele au dovedit-o, *nu era nici prudent, nici oportun*. Cu toate acestea, deși în Consiliu a *prevalat* ideea pe care am susținut-o – să se continue ofensiva în Transilvania – și pe care dl general Averescu o caracterizează drept *fatală*, totuși, în realitate și datorită căror cauze nu știu – s-a aplicat planul d-sale și vom vedea la ce rezultat a dus.

După Consiliu – 2 septembrie –, dl general Averescu este numit comandant al Armatei 3 – care opera pe Dunăre – și în urmă al tuturor forțelor ruso-române care operau la sud. În

¹ Vezi ziarul *Îndreptarea* din 25 mai 1918, articolul de fond, coloana a doua (n.a.).

² În Consiliu se hotărâse continuarea ofensivei în Transilvania și stăpânirea Dobrogei, astfel că, în aceste condițiuni, era natural că nu aveam mijloace suficiente pentru a întreprinde în același timp și o „acțiune hotărâtoare la sud” (n.a.).

³ Concentrarea s-a făcut în 17 zile (n.a.).

⁴ Între 3 și 7 septembrie inamicul a atacat în Dobrogea pe tot frontul. Între 2 și 7 septembrie inamicul a atacat pe tot frontul Armatei 1 și a câștigat prima victorie de Jiu și bătălia de la sud de Sibiu. Cu începere de la 20 septembrie ataca pe tot frontul Armatei 2 și Armatei de Nord cu rezultatele cunoscute. În luna octombrie atacurile continuau cu mai multă intensitate *pe toate* fronturile și în special pe cel de Nord (n.a.).

această calitate, d-sa, persistând desigur în ideea pe care o urmărea, a obținut să și-o pună în aplicare, pregătind și concentrând forțele în vederea unei ofensive la sud.

Astfel, de la 10 până la 19 septembrie se găseau concentrate la sud, *sub ordinele d-lui general Averescu*, 11 divizii în Dobrogea: 2, 5, 9, 19, 12 și 15 române; o divizie sârbă, și diviziile 3 trăgători, 61, 115 și 3 de cavalerie rusești și 7 divizii române la Flămânda și împrejurimi: 1 cavalerie, 10, 16, 18, 20, 21 și 22¹. Adică, în total 18 divizii.

Gruparea s-a putut executa prin faptul că s-a retras de la Armatele 1 și 2, Diviziile 12, 21, 22 și 1 Cavalerie și s-au întrebuițat și ultimele două divizii – 10 și 15 – pe care M.C.G. le ținea în rezervă generală, la dispoziția sa.

Transportul Diviziilor 1 Cavalerie, 12, 21 și 22 din Carpați la Dunăre a început când inamicul a dezlănțuit atacurile sale vijelioase în Transilvania – 2 septembrie – și s-a terminat între 10 și 18 septembrie, când Armata 1, bătută la Sibiu și la Jiu, se retrăgea în defileuri, iar Armata 2 era pe punctul să înceapă a sui calvarul unei dureroase retrageri.

Trecând peste această considerație și pentru a fixa *bine ideile* asupra grupării forțelor, atrag atențiunea că la 19 septembrie, pe de o parte dl general Averescu avea sub ordinele sale, *pentru a executa operațiunile de la sud*, 10 divizii dintr-un total de 29², adică două treimi, iar pe de altă parte rămăsese la nord, *pentru continuarea operațiunilor decise în Consiliu*, 11 divizii, adică *aproximativ numai o treime din totalul forțelor care se găseau la acea dată pe teatrul nostru de operațiuni*.

În aceste condițiuni d-sa nu ezita totuși a declara, sub proprie iscălitură și în azul tuturor, că, pe de o parte, „a prevalat ideea fatală” ce am susținut în Consiliu, și, pe de altă parte, că deși avea sub ordinele sale 18 divizii dintr-un total de 29, totuși „*a imaginat la sud numai o acțiune cu caracter local*”³.

Mă întreb și vă întrebați desigur și dvs., cetitorii, *câte divizii îi trebuia d-lui general Averescu pentru a „imagina” nu numai „o acțiune cu caracter local”, ci „o acțiune ofensivă hotărâtoare spre sud” cu „maximum posibil de forțe”?*

S-au lăsat 11 divizii, dintre care una de cavalerie, pe frontul de nord la dispoziția Armatei 1, 2 și de Nord și cu toate acestea au fost aruncate vertiginos în defileuri și înfrânte dureros de la Jiu până la Brașov.

Ce s-ar fi întâmplat dacă forța acestor armate s-ar fi redus încă și mai mult pentru a se concentra încă mai multe forțe în sud, așa ca dl general Averescu să poată într-adevăr pune în aplicare planul d-sale salvator?

Trec peste acțiunea de la Flămânda și las altora să analizeze influența pe care a avut-o ploaia, fie ea chiar și extratorențială, asupra măsurilor prin care dl general Averescu asigurase reușita acțiunii, care depindea în primul rând de siguranța – în contra aeroplanelor, monitoarelor, ploi etc – *podului*, și să analizez mai departe evenimentele.

Citez din relațiunea oficială a M.C.G.⁴: „sub presiunea *mereu crescândă* a forțelor inamice care atacaseră între 2 și 17 septembrie frontul Armatei 1 și cu începere de la 20 septembrie *atacaseră cu furie* pe acelea ale Armatei 2 și de Nord⁵, forțele române din Transilvania sunt nevoite a începe retragerea spre defileurile Carpaților.

În același timp, cum pe frontul transilvan forțele române fuseseră *slăbite* prin lupte continue de 40 de zile, *dar mai ales prin ducerea, pentru nevoile Frontului de Sud, a cinci divizii (2, 5,*

¹ Tot la Flămânda trebuia să se concentreze și Divizia 23, care însă nu a mai putut fi transportată din cauză că era angajată în mod serios în Valea Oltului (n.a.).

² S-au socotit global diviziile de cavalerie și cele rusești. Nu s-a socotit Divizia 17 care se pierduse la Turtucaia (n.a.).

³ Ziarul *Îndreptarea* din 25 mai 1918, articolul de fond, coloana a doua (n.a.).

⁴ Pe care nu am cunoscut-o decât cu ocazia acestei discuțiuni (n.a.).

⁵ S-a scris că am ajuns la Marele Cartier General fiindcă inamicul a menajat Armata de Nord pe care o comandam. Ce zic regimentele Diviziilor 1 de Cavalerie, 8 și în special 7, care în luptele crâncene ce au avut loc între 20 august și 25 octombrie și-au completat de trei ori rezervele? (n.a.)

12, 21, 22) și cum pericolul dinspre Nord devenea mare” – băgați bine de seamă – „se luă hotărârea de a întrerupe ofensiva proiectată la Sud în Dobrogea și peste Dunăre” – (vasăzică nu era „imaginată numai o acțiune cu caracter local”, ci „era proiectată o ofensivă” N.A.) – și a duce pe Frontul de Nord forțele disponibile.

Se luaseră în acest scop Diviziile 12 și 15 din Dobrogea, iar de la Dunăre se luaseră Diviziile 10, 16, 21 și 22 și se îndreptară spre frontul Bran-Predeal (Diviziile 10, 12, 16, 21 și 22) și Oituz-Cășin (Divizia 15)”. Ați reținut, desigur, ceea ce trebuia să rețineți.

Adică:

Frontul de Nord a fost slăbit. După slăbirea lui – prin ducerea de divizii pe Frontul de Sud – pericolul a devenit mare pe acest front. Din această cauză s-a renunțat la ofensiva proiectată în Sud și s-au adus și readus pe Frontul de Nord 7 divizii (cu a 20-a care s-a retrimis Armatei 1), în loc de 5 (2, 5, 12, 21, 22), câte se luaseră.

Relațiunea specială ne mai spune că situația era atât de critică încât cele șapte divizii au fost nevoite să intervină în luptă „pe măsură ce soseau”, adică pe mici pachete¹, iar dl general Averescu declară² că a fost un adevărat noroc că ploaia din noaptea de 18 septembrie a împiedicat Armata 3 a pătrunde în Dobrogea pe la Flămânda și Marele Cartier General a avut nu numai un pretext, dar chiar și posibilitatea de a retrage trei divizii – în realitate patru (10, 16, 21 și 22) și cu a 20-a pe care o expediase [cu] câteva zile mai înainte fac cinci – „și a le duce acolo unde catastrofa” – sesizați bine – „se arăta în toată zdrobitoarea ei realitate”.

Iar în altă parte a aceluiași articol, tot d-sa declară că „în ziua de 23 septembrie am luat comanda Armatei 2 și am găsit în drumul coloanelor biruitoare și amenințătoare pe Valea Prahovei Diviziile 10 și 21, iar pe a Dâmbovicioarei, Divizia 23” – în realitate a 22-a, fiindcă a 23-a nu a fost niciodată în valea Dâmbovicioarei – adică diviziile luate de la Flămânda”³.

Și tot d-sa, adică dl general Averescu, care le luase de la nord și le duse la sud, după ce mai arăta că aceste divizii erau „imperios necesare” la nord, se întrebă „cu ce s-ar fi oprit drumul acestor coloane spre București dacă în ziua de 19 [septembrie] Armata 3 ar fi putut să înainteze și în ziua de 20, când s-a dat ordin de retragere a celor trei divizii, ca ele să se fi găsit deja angajate cu dușmanul”.

Foarte bine faci, domnule general, că-ți pui singur această întrebare, și pe deasupra te mai întrebăm și noi: ce s-ar fi întâmplat fără ploaia binefăcătoare? Ce s-ar fi întâmplat dacă diviziile de la Flămânda înaintau pe direcțiile pe care le văd acum în proiectul d-tale, erau de gât, deci indisponibile, cu trupele inamice, la 4 – 5 zile de stațiile de îmbarcare cele mai apropiate, fără pod, fără legături de transmis ordinele și fără puțința de a te alimenta cu hrană și munițiuni?

Niciuna – Fiindcă nu se dispunea de niciun batalion.

În acest caz inamicul ajungea la București, de unde comandai d-ta cele 18 divizii care înaintau, fie ele chiar victorioase, și cu care nu aveai puțința să comunici decât dacă monitoarele inamice te lăsau să treci și Dunărea se dezumfla.

Ce se făcea toată Armata 1 și toate forțele, fabricile și depozitele care se găseau în Muntenia și în Oltenia, când inamicul ajungea la București și cele 18 divizii pe care le comandai alergau înainte fără munițiuni și fără pod în spate, însă cu stindardul fâlfâind, după un inamic care ar fi făcut desigur gol înaintea lor, pentru a le atrage cât mai mult către Balcani.

Este ușor să critici și să arunci pe alții în fundul Iadului când ești abil în mânuirea vorbelor și când declari de sus că a fost „o nenorocire” și „o fericire” în același timp că a venit într-o

¹ Și cei mai puțin competenți pot să aprecieze inconvenientele care rezultau din practicarea acestui sistem (n.a.).

² Vezi *Îndreptarea* din 25 mai 1918 (n.a.).

³ După cum am văzut, se mai luaseră de la Flămânda și din Dobrogea și Diviziile 12, 15, 16, 20. Toate acestea, afară de a 20-a, care fusese transportată în Oltenia, așteptau cu arma la picior prin gări pentru a fi transportate la frontieră cu un moment mai devreme, iar la telefonul Marelui Cartier General conducătorii simțeau o ușurare după fiecare batalion ce se îmbarca (n.a.).

noapte o ploaie torențială care a îngăduit celor... de la Marele Cartier General să scape din încurcătură. Este greu să te dezvinovățești însă atunci când faptele te acuză și sunt scrise pentru vecii vecilor, cu litere de sânge, în cartea neamului.

Timp de o lună – de la 1 septembrie la 4 octombrie – șase divizii s-au plimbat între Carpați și Dunăre, după cererea d-tale, și între Dunăre și Carpați pentru a evita un dezastru. Iar pe când atâtea trupe, obosite de o călătorie atât de îndelungată, demoralizate și îngrozite de cele ce văzuse și pățise la Flămânda, se plimbau de la un capăt la altul al țării, inamicul zdrobea Armatele 1 și 2 pentru că o armată rămăsese numai cu *trei divizii din șase și cealaltă cu trei¹ însă din șapte, cât ambele aveau la intrarea lor în război, adică cu o lună înainte*. Pe când aceste armate fuseseră lăsate cu efective atât de reduse, se concentră șase divizii pentru a trece Dunărea în Bulgaria.

Pe când inamicul ataca și distrugea cu 17 divizii și jumătate, cunoscute, dintre care 5 și jumătate germane, cele 11 divizii române lăsate pe Frontul de Nord, 18 divizii ruso-române se găseau imobilizate pe Frontul de Sud numai în fața a opt divizii inamice, dintre care două de cavalerie și una germană².

Acum apreciați și judecați dacă afirmațiunea ce am făcut mai sus că „acțiunea de la Flămânda nu era încă oportună și nici necesară” este sau nu dreaptă. Această operațiune era cu atâtea mai inoportună cu cât se executa tocmai în momentul când Armatele 1 și 2 erau înfrânte din cauza slăbirii lor; cu atâtea mai puțin necesară, cu cât într-adevăr era „o acțiune cu caracter local”. Apreciați și judecați care din cele două idei s-a aplicat și care a fost mai fatală”.

V) Iași, duminică, 10 iunie 1918

A fost sau nu greșeală inițială?

În același articol dl general Averescu mai arată că s-a ajuns „la o criză generală” fiindcă „s-a urmărit neconștient fatalul plan primordial al ofensivei în două direcțiuni”. Ca de obicei d-sa întrebându-și numai cuvinte care pot impresiona.

*

Problema militară care se punea armatei noastre la intrarea României în război *nu se putea dezlega decât prin aplicarea uneia din următoarele patru soluțiuni:*

1. *Defensiva*, adică apărarea pe toate fronturile – de Sud și de Nord. Soluțiune cu totul absurdă, fiindcă un stat nu stă pe loc și așteaptă să fie atacat când intră, din propriul interes, într-un război în care are de urmărit un scop bine determinat.

2. *Ofensiva în toate direcțiile în același timp...* În cazul nostru deodată pe ambele fronturi, de Sud și de Nord.

Soluțiunea nu putea fi aplicată decât în cazul când dispuneam de forțe mult mai numeroase decât acelea pe care le-am avut. A ataca, în același timp, pe ambele fronturi numai cu forțele pe care le aveam însemna să fim slabi peste tot și deci să fim cu ușurință bătuți. Comandamentul de căpetenie român n-a urmărit, cel puțin la început, niciodată acest plan, pe care dl general Averescu îl numește și „*primordial și fatal*”.

În adevăr, iată ce se spune în proiectul de operație³, la capitolul „Scopul războiului și misiunea armatelor românești”:

„Pentru atingerea acestui scop, *majoritatea* forțelor noastre, Armata 1, 2, și de Nord, vor opera ofensiv în Transilvania”, iar mai departe: „Armata de Sud (3) va asigura libertatea de acțiune a grosului forțelor, *apărând* teritoriul național și *respingând* atacurile pe care le-ar întreprinde bulgarii dinspre sud.

¹ Cu a 23-a, însă Marele Cartier General o pusese pentru Flămânda la dispoziția Armatei 3, și Armata 1 nu conta pe ea din cauză că o ținea gata pentru transport. Evenimentele au făcut imposibilă realizarea acestei intențiuni (n.a.).

² Divizia 217 germană, Diviziile 15 și 26 turce, Diviziile 1 și 4 bulgare, o brigadă mixtă din Diviziile 6 și 12 bulgare, un regiment din Divizia 7 bulgară și divizia de cavalerie bulgaro-germană (n.a.).

³ Acest proiect s-a trimis armatelor la intrarea în război (n.a.).

Prin urmare, din nimic nu rezultă că „**planul inițial**” a fost „**ofensiva în două direcțiuni**”. Această idee, pe care dl general Averescu o numește fatală, s-a aplicat numai după cererea d-sale de a ataca la sud și din momentul 3-7 septembrie ce a luat comanda tuturor forțelor de la sud.

3. *Ofensiva de la nord și defensiva de la sud.*

Este soluțiunea pe care a adoptat-o numai 15 zile Comandamentul superior român. Cauza? Sau cauzele? Îmi sunt în marea lor majoritate necunoscute.

4. *Defensiva la nord și ofensiva la sud.* Este o soluțiune ale cărei avantaje și inconveniente le-am arătat la capitoul „Ofensiva la sud”.

*

Totuși, pentru a completa lămurirea, găsesc necesar a arăta ce s-ar fi întâmplat dacă se aplica chiar de la început această soluțiune.

Când am intrat în război, Comandamentul Superior a grupat șase divizii la sud, pentru acțiunea defensivă și 19 divizii la nord pentru acțiunea ofensivă¹. Această grupare a fost făcută pentru a pune în aplicare o soluțiune arătată la punctul 3 de mai sus.

Răsturnând soluțiunea, trebuie să răsturnăm și cifrele. Adică, pentru a pune în aplicare această soluțiune, trebuia să se grupeze șase divizii la nord, cu destinația de a opera defensiv – pe un front de 600 de kilometri, peste tot perfect practicabil pentru o armată bine utilizată – și 19 divizii la sud pentru acțiunea ofensivă.

Concentrarea definitivă a forțelor pentru a porni, din situația inițială, acțiunea eficace la sud ar fi cerut tot atâta timp cât a cerut și concentrarea făcută în vederea aplicării soluțiunii ce se adoptase – ofensiva la nord și defensiva la sud – adică 14-17 zile. Cu alte cuvinte această concentrare ar fi fost complet terminată către 2-3 septembrie, adică atunci când inamicul a început a ataca puternic Armata I.

Știm că între 2 și 20 septembrie Frontul de Nord avea 11 divizii, și totuși a fost ușor dat peste cap. Ce s-ar fi întâmplat dacă acest front ar fi avut numai șase divizii?

Dar admit că Frontul de Nord avea 10, 12 sau 15 divizii în loc de șase, și tot era dat peste cap: ce ar fi făcut dl general Averescu dacă în această situație d-sa avea în mână frânele generale?

Lăsa d-sa coloanele inamice victorioase să ajungă la București și să ocupe Oltenia, Muntenia și Moldova? Și grosul forțelor să continue ofensiva victorioasă către Sofia-Constantinopol? Ori oprea aceste forțe din marșul lor triumfal – ca cel de la 1913, fiindcă desigur inamicul ar fi făcut gol intenționat, nu din lipsă de mijloace ca la 1913 – și trimitea în grabă toate forțele ce erau „imperios necesare” pentru a opri inamicul, care, rostogolind [trecând] munții, ar fi întins mâna [ca] să apuce coada celor care s-ar fi înfundat cu capul în defileurile Balcanilor?

Ar putea dl general Averescu să ne spună care ar fi fost soluțiunea ce ar fi adoptat-o în această situație?

Le ducea înainte pentru a continua „planul primordial”? sau se întorcea înapoi și spunea mai târziu că „incompetența care domnea la M.C.G.” este cauza pentru care ne-am dus la sud în loc să ne ducem la nord?

Dar să admitem că se punea în practică și în acest caz – ofensiva la sud – procedeul care s-a aplicat și în cazul ofensivei la nord, adică armata trecea Dunărea și înainta la sud, înainte de a fi complet concentrată, adică la decretarea mobilizării. În acest caz unde s-ar fi găsit cele 19 divizii care înaintau la sud când s-a băgat bine de seamă – 10-19 septembrie – că situația este atât de serioasă încât era necesar să se trimită în grabă, la nord, cât mai multe forțe și în toate direcțiile?

Desigur, la poalele Balcanilor sau în câmpia bulgară, în luptă cu forțele inamice, care nu ar fi avut alt rol decât să atragă și să fixeze cât mai departe de Dunăre cât mai multe din forțele noastre.

Admit că în cazul cel mai fericit (pentru teza pe care o susțin acum) aceste divizii nu se puteau găsi, după operațiuni de 30 de zile – 15 august–15 septembrie – în contra unui inamic

¹ Am socotit global și diviziile de cavalerie (n.a.).

mult inferior în număr decât la maximum 7–8 zile de marș la sud de Dunăre, fără căi ferate și cu Dunărea în spate.

Cum s-ar mai fi putut alerga, în astfel de condițiuni, acolo unde era „imperios necesar”, adică pentru a opri pe inamic „să ajungă la București”, când forțele erau departe, căi ferate nu existau și podul sau podurile aruncare peste Dunăre ar fi fost, cum a fost cel de la Flămânda, prada aeroplanelor inamice, a monitoarelor lui și a ploilor torențiale?

Din două una: ori dl general Averescu lăsa pe inamic să intre la București și să ocupe Oltenia, Muntenia și Moldova, iar d-sa „ar fi mers înainte la scopul propus, cu riscul de a rămânea fără comunicație în spate” și ar fi lăsat ca totul să depindă de solidaritatea trupelor”, ori se întorcea înapoi, construia alte poduri și retrecea Dunărea pentru a goni pe inamic din țară.

Și una, și alta din aceste soluțiuni ar fi dus la cel mai rușinos dintre rezultate: *capitularea*. Întreaga armată română ar fi înscris pentru vecii vecilor în istoria militară a neamului *cel mai formidabil Sedan*. Acestea sunt considerațiunile pentru care cred că nu era rațional și prudent să se aplice, nici de la început și nici mai târziu, această soluțiune – defensiva la nord, ofensiva la sud.

*

Oricare ar fi cauzele care ne-au adus la dezastrul la care am ajuns, ele nu pot fi căutate, fiindcă nu pot fi găsite, în modul cum s-a conceput acțiunea noastră militară.

Cu soluțiunea proiectată și cu eforturile făcute în anumite ocazii am sucombat însă numai după un an și jumătate de război și *omenirea întregă cunoaște că, atunci când România era silită să plece capul, mai avea încă 20 de divizii puternic organizate și bine instruite, care nu așteptau decât semnalul și ardeau de dorința de a merge înainte*.

Dacă se adopta soluțiunea „ofensivei în Bulgaria și defensivei în nord”, o armată întregă, cu căpeteniile ei toate, mergea în captivitate, cel mult trei luni de la intrarea noastră în război. Și acum voi toți, cei drepți și imparțiali, judecați și alegeți dintre soluțiuni pe aceea care găsiți că ar fi fost mai puțin „fatală”.

Pentru ca alegerea voastră să se poată face cu mai multă ușurință, vă mai dau următoarele date asupra forțelor inamice. În cursul războiului nostru, pe teatrul de război român, inamicul a adus 56 de divizii. Dintre acestea, 43 au fost aduse de pe toate fronturile *prin Transilvania și 13 pe la sud*.

De ce?

Numeroasele căi de comunicație care converg din Europa de mijloc către Transilvania și lipsa căilor de comunicație care duc prin Bulgaria la Dunăre este *un indiciu* puternic că inamicul era în măsură să concentreze mai repede mult mai multe forțe în Transilvania decât în Bulgaria.

Este și aceasta o considerațiune puternică ce te călăuzește ca, înainte de a te fixa asupra planului de operație ce este logic să adopți, *să studiezi posibilitățile și imposibilitățile pentru inamic*.

Și acum, onorați cetitori, scoateți din lungul articol de fond al dlui general Averescu ceea ce cred că am arătat cu argumente și fapte, și veți vedea ce mai rămâne.

[*Neamul Românesc*, Iași, 6-10/19-23 iunie 1918]

17. 8/21 iunie 1918, Iași, Telegrama celor patru miniștri ai Antantei, acreditați în România, adresată guvernelor lor prin care informează despre deschiderea lucrărilor Parlamentului, rezultate din alegerile organizate de guvernul Marghiloman

Jassy, 21 Juin 1918

Télégramme identiques des quatre Ministres...

Nous confirmons que le Parlement qui vient de se réunir ne représente en rien le pays. En premier lieu l'élection est illégale. En droit les Chambres qui ont été récemment dissoutes

et qui avaient le caractère d'une Constituante ont voté à une forte majorité que la prochaine assemblée serait élue au suffrage universel; elle l'a cependant été avec l'ancien système censitaire. En fait le Président du Conseil reconnu par écrit que les partis de l'opposition ne pouvaient faire librement leur campagne électorale dans toute la partie du pays occupée par les Allemands, c'est à dire dans les deux tiers du territoire. Il ne s'est donc présenté en dehors des candidats gouvernementaux qu'un nombre infime d'indépendants et la consigne donnée aux adhérents des deux grands partis historique de ne pas aller au scrutin a été strictement suivie. Les qui ont voté ne représentent que 40 % des inscrits alors qu'en 1914 70 % avaient exprimé leur opinion. Tous les moyens d'action de l'état de siège en Moldavie et de la domination allemande en territoire occupé ont été employés sans aucun scrupule pour forcer les électeurs à voter. Dans cette parodie de Parlement, l'opposition ne réunit pas plus d'une demi douzaine de sénateurs et de députés. Par contre la majorité s'honore de quatre condamnés à mort pour désertion à l'ennemi et d'un inculpé d'assassinat avec préméditation. Un député indépendant a protesté en séance publique contre ces cinq élections imposés par les Allemands. Le scandale est tel que 45 députés gouvernementaux se sont associés à cette protestation et la même question vient d'être soulevée au Sénat. Les cinq condamnés à mort élus par ordre des Allemands n'en sont pas moins été validés.

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 196]

18. 18 iunie/1 iulie 1918, Iași, Telegrama colectivă a celor patru miniștri ai Antantei acreditați în România prin care guvernele lor sunt informate despre ratificarea păcii de la București de către Adunarea Deputaților și declarația de solidaritate cu Antanta a generalului Alexandru Averescu, ales deputat în mai multe colegii

Jassy, 1 Juillet 1918

Télégramme collectif des 4 ministres

Le traité de paix a été approuvé à la Chambre des Députés par 135 voix. Il sera incessamment voté par le Senat. A cette occasion, le Général Averesco, qui a été élu dans plusieurs circonscriptions malgré le Gouvernement et dont la popularité grandit tous les jours, a lu une déclaration où il a affirmé nettement la solidarité permanente de la Roumanie et de l'Entente. Le Gouvernement roumain est aux prises avec de graves difficultés en Bessarabie où des collisions se sont produites entre la population et les troupes roumaines. Ces désordres qu'expliquent en partie les fautes commises par l'administration roumain sont surtout provoquées par les Allemands de même que les revendications de l'Ukraine sur cette province. Les Allemands se flattent d'envenimer les rapports de la Roumanie et de l'Ukraine et de déterminer entre elles un conflit qu'ils exploiteraient pour obtenir le concours des troupes roumaines en Russie méridionale. En outre les réquisitions forcées auxquels se livrent les Roumains en Bessarabie pour le compte de l'Allemagne conformément au traité de Bucarest, sont la principale cause de leur impopularité. Cette situation a du moins l'avantage de manifester là comme partout la mauvaise foi des Allemands et de prouver à la Roumanie que son union avec la Bessarabie ne pourra se faire sans le concours de l'Entente.

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 197]

19. 26 iunie/9 iulie 1918, Odessa, Protestul colonelului Mihail Todicescu, comisarul civil al guvernului român din Ucraina adresat generalului de corp de armată von Kraus pri-

vind confiscarea de către trupele austriece a materialului de aviație de la Odessa (fabrica Jalovikov)

Odessa, 26 iunie/9 iulie 1918

Comisarul Civil al Guvernului Român în Ucraina, către Excelența sa General de Corp de Armată, von Kraus, Comandantul Armatei de Ost Austriac, Odessa

Am onoare a aduce la cunoștința Excelenței Voastre următoarele, cu rugămintea de a hotărî:

În ziua de 8 iulie 1918, la orele 5 p.m., Comisarul român din Ucraina, cu sediul în Odessa, a fost înștiințat prin Locot. Aviator Rădulescu N., Șeful Depozitului Român de Aviație din Odessa, precum și prin Domnul Colonel von Stein, Președintele Comisiunii Ucrainiene pentru lichidarea materialelor române aflate în Ucraina, că materialul de Aviație român aflat în Depozitul de la Fabrica Jalovikow se ridică și se încarcă pe vagoane de către trupe austriece. Comisariatul român neavând nicio înștiințare oficială despre ridicarea acestui material, a trimis imediat la fața locului pe Lt. Colonel Șoarec, șeful serviciului materialului de război român în Ucraina, împreună cu Locot. aviator Rădulescu, Șeful Depozitului de aviație, pentru a cere relațiuni asupra ridicării materialelor române menționate. Numiții ofițeri au constatat că într-adevăr materialele de aviație se încarcă pe vagoane de către trupele austro-ungare și că ridicarea lor din Depozit se făcea în baza unui ordin emanat de la autoritatea militară austriacă, al cărui conținut se alătură în copie.

Având în vedere următoarele:

a) Că în Odessa există un Comisariat regal român împuternicit de guvern a lucra la chestiunea lichidării materialelor române, precum și Servicii organizate care se ocupă și răspund de administrarea tuturor materialelor române;

b) Că subsemnatul, în calitate de comisar civil al guvernului regal român, am avut onoare a mă prezenta oficial Comandamentului armatei de Ost austriece și a arăta scopul misiunii încredințate din partea guvernului român pe lângă Comand. superior austriac și german, precum și pe lângă Guvernul Ucrainian;

c) Că toate Depozitele române cu conținutul lor au fost declarate oficial tuturor Comandamentelor armatei austriece, care au fost și sunt în Odessa, și că s-au format comisii mixte austro-române care au constatat la fața locului natura materialelor și dreptul de proprietate al statului român asupra lor;

d) Că comisariatul român a cerut prin adresă oficială scrisă Comand. armatei austriece să binevoiască a da tot sprijinul pentru paza și punerea în siguranță a materialelor din Depozitele române.

e) Că prin înțelegerea scrisă luată în comun acord în mod oficial cu Dl. General major von Sandler, Oberquartiermeister al armatei de Ost, s-a convenit să nu se ridice niciun material din Depozitele române fără aprobarea prealabilă a ambelor părți (româno-austriacă) etc.

Față de cele de mai sus: În numele Guvernului Regal român subsemnatul protestează în contra ridicării materialelor de aviație române din Depozitul de la fabrica Jalovikov-Odessa, care s-a făcut în ziua de 25 iunie/8 iulie a.c. de către delegați și trupe austro-ungare, fără ca să fi avut autorizația guvernului român. Protestez, de asemenea, în contra procedurii întrebunțat de a intra și ridica materialele române din depozit fără a se anunța în prealabil Comisariatul Guvernului Regal român din Odessa, care este autoritatea militară oficială împuternicită de guvern și recunoscută și de autoritățile militare austriece, a lucra împreună toate chestiunile privitoare la materialele române din Ucraina.

În numele guvernului român, cu onoare rog pe Excelența Voastră să binevoiască a dispune să se restituie Depozitului român Odessa materialele de aviație ridicate fără autorizația

numitului guvern. În caz negativ, vă rog, Excelență, să binevoiți a dispune să se comunice Comisariatului român Odessa, pentru a putea aduce la cunoștința Guvernului Regal român următoarele:

A. Care este punctul de vedere al Comand. Superior austriac cu privire la ridicarea forțată a materialelor de aviație române din Odessa, căci considerarea lor ca pradă de război este exclusă, în urma documentelor existente și cercetărilor anterior făcute.

B. Pe ce cale și când crede Comand. Superior austriac a trata această chestiune cu guvernul regal român.

C. Comisariatul Regal român având în primire materialele de aviație și fiind răspunzător din punctul de vedere administrativ față de Ministerul de Război român, vă rog, Excelență, să binevoiți a dispoza să se numească un delegat austriac, care împreună cu Comisariatul român să întocmească actele legale asupra materialelor ce se găseau în depozit și asupra modului cum au fost ridicate de către autoritățile militare austro-ungare.

Hotărârea D-voastră la cererile de mai sus, vă rog să binevoiți a o comunica cât mai curând, pentru a o putea aduce la cunoștința Guvernului Regal român.

Cu această ocaziune, îmi permit, Excelență, a vă aduce la cunoștință pentru a aprecia și următoarele două cazuri întâmplate anterior când Comisariatul Regal român din Odessa a fost atins în demnitatea sa de autoritate oficială română prin procedeul întrebunțat de unele autorități militare austriece. La 22 iulie a.c., ofițerii și trupa austriacă au spart lacătele de la depozitele de munițiuni române de la Zastava II-a și au început a transporta munițiunea la Fabrica Ialovikov, fără a fi înștiințat despre aceasta și Comisariatul Regal român. La 11 iulie a.c., automobilul de serviciu al Comisariatului a fost sechestrat din ordinul D-lui Comand. al Jandarmilor de Camp. austriece, deși aveau permis de circulație de la autoritățile ucrainiene, pe motivul că cu o zi înainte luase dispozițiune ca vehiculele să aibă și permise austriece, dispozițiune care însă nu fusese comunicată și Comisariatului român. Deși am intervenit în persoană în aceeași zi la Dl Comand. al Jandarmilor, arătând situațiunea și cerând restituirea mașinei, cu obligațiunea ca a doua zi să scot permisul cerut, nu mi s-a încuviințat cererea și am fost nevoit să fac cursele de serviciu la Comisariat și la gară cu escorta unui jandarm pe mașină. După terminarea serviciului automobilul a fost luat și reținut la jandarmeria austriacă până la facerea permisului și plata unei amenzi de 1000 ruble. În urma unei cereri oficiale din partea Comisariatului român de a se restitui suma, sau de a se răspunde oficial de primirea ei, pentru a se putea justifica față de Ministerul de Război român, amenda de 1000 ruble a fost restituită Comisariatului român.

Comisarul Civil al Guvernului Român în Ucraina,
M. Todicescu, Colonel de Stat Major

[S.A.N.I.C., Fond P. C. M., inv. 299, dosar 20/1918, f. 73-75]

20. 27 iunie/10 iulie 1918, Baden, Informații despre starea de spirit din Moldova și Basarabia adresate contelui Stephan von Burián Rajecz, ministrul de externe al Austro-Ungariei, de către reprezentantul Ministerului de Externe Imperialo-Regal la Comandamentul suprem al Armatei imperialo-regale (AOK)

Nr. 30.761 Baden, 27 iunie 1918

Vești din Moldova și Basarabia
Excelenței Sale domnului Ministru al Casei Imperiale
Contele Burián

Așa cum mi s-a transmis de la Departamentul de Informații, un om de încredere (ardelean) întors de curând din Moldova și Basarabia a comunicat următoarele:

„Primarul Galațiului¹, Orleanu, s-a arătat foarte interesat de transilvăneni și a subliniat că aceștia pot să fie liniștiți pentru că Marghiloman nu va pierde din vedere Chestiunea transilvăneană la fel ca și oricare din predecesorii săi. Replica [ardeleanului] că cei din Transilvania nu vor amestecul românilor acolo, că vor să decidă ei înșiși asupra destinului lor a fost considerată de primar doar ca expresia neîncrederii interlocutorului său în conservatori și l-a făcut să-i arate un decret guvernamental confidențial referitor la alegeri și o proclamație adresată alegătorilor. Orleanu a declarat că actualul guvern nu vrea să facă atmosferă împotriva politicii externe dusă de Brătianu și vrea să pedepsească doar corupția nemăsurată a liberalilor. Lui Brătianu nu i se va reproșa decât că a permis ca oamenii săi să săvârșească multe furturi și delapidări.

Orleanu a mai spus că este prieten cu Marghiloman și din discuțiile personale pe care le-a purtat cu el știe precis că Marghiloman a încheiat pacea pentru că presimte și știe că în viitor va fi nevoie de soldații români. Dacă după încheierea păcii cu Rusia, România ar fi fost expusă unei noi ofensive din partea Puterilor Centrale, efectivele de soldați ar fi scăzut atât de mult încât la victoria finală a Antantei români n-ar mai fi avut oameni nici măcar cât să poată menține ordinea în Transilvania. Din punctul de vedere [al interesului] românesc, Marghiloman a acționat foarte înțelept când a încheiat pacea. Și mai bine a făcut însă Brătianu, care s-a ținut departe de alegeri pentru că în felul acesta la sperata victorie finală a Antantei el nu va fi cu nimic compromis și va avea tot dreptul să nu recunoască pacea de acum, pe care se pare că nici măcar nemții nu o consideră definitivă.

Această părere domnește în toate cercurile din România, fără diferență de partid, au însă o situație grea față de opinia publică pentru a nu trezi suspiciunea nemților.

Din cele ce comunică ardelenii care trăiesc în Moldova și din propriile sale observații, omul nostru de încredere a ajuns la convingerea că cea mai mare parte a poporului român stă și astăzi neclintit alături de Brătianu. Soldații și corpul ofițeresc țin cu Averescu, care este însă și el considerat un adept tacit al lui Brătianu, dar produce tuturor o impresie foarte penibilă când începe să-l atace fără menajamente pe liderul liberalilor.

Funcționarii administrativi par și astăzi să fie adepți devotați fără rezerve lui Brătianu, pentru că ascund orice știre din care ar rezulta că trupele Puterilor Centrale se poartă bine cu poporul. Mai ales nemții sunt detestați, ura față de ei este aproape la fel de mare ca și ura față de bulgari.

Despre trupele monarhiei noastre se știe că ele se poartă omeneste cu populația, ceea ce poate fi atribuit faptului că atât în rândul ofițerilor, cât și al trupei există mulți români. De la rectificările de frontieră ungarilor sunt și mai mult detestați decât erau înainte.

Familia regală se bucură de o mare popularitate.

Se spune că la Iași Marghiloman se poartă altfel decât la București.

Se spune că la Iași Marghiloman ar fi declarat că de aceea a încheiat el pacea pentru ca să salveze armata de care va fi mare nevoie în vederea marilor evenimente care se așteaptă. Marghiloman mai spune că va veni ea ziua când va trebui să i se mulțumească pentru că a încheiat pacea. Dar totuși nu este crezut și s-au strâns în jurul lui numai aceia care așteaptă ceva de la el.”

Trauttmansdorff

[B.A.R., Secția de manuscrise, Mapa LXI, Act 170]

¹ Autorul face o confuzie, este vorba de Brăila.

21. 27 iunie/10 iulie 1918, Iași, București, Circulara președintelui Consiliului de Miniștri prin care solicită observații și propuneri la proiectul de tratat al Comandamentului Superior German referitor la predarea administrării civile în teritoriul ocupat, însoțită de documentul elaborat de autoritățile germane

Președinția Consiliului de Miniștri no. 383, 27 iunie/10 iulie 1918

Circulara Miniștrilor cu portofoliu și Președintelui Consiliului Economic, Direcția Generală Economică

Domnule Ministru,

Vă trimit propunerile Comandamentului Superior German privitor la lichidarea Guvernământului Militar și reluarea administrațiunii în teritoriul ocupat, conform art. 16 al tratatului nostru de pace. Vă rog să puneți a se studia de Departamentul D-voastră în ceea ce-l privește și a-mi înapoia exemplarul D-voastră cu observațiile și propunerile ce aveți de făcut până vineri 29 iunie (12 iulie). La acea dată se va trimite la București împuternicitul pentru a încheia Convențiunea prevăzută în tratat.

Președintele Consiliului

Traducere, București, 27 iunie 1918

Exelență,

Am onoarea a vă trimite aci alăturat proiectul unui tratat administrativ, conform art. XXII al tratatului de pace. Se alătură proiectului un tablou al ordonanțelor a căror menținere este prevăzută de art. 3 al proiectului. Îmi rezerv dreptul de a completa și preschimba acest tablou. Rog pe Excelența Voastră a autoriza cât de curând pe un plenipotențiar special, care să se afle în permanență la București, cu conducerea tratativelor, indicându-ne și numele său.

Acord privitor la predarea Administrației civile

Pe baza art. 22 al Tratatului de pace se stabilesc cu privire la predarea administrației civile și la revocarea ordonanțelor date de către administrația de ocupațiune cele ce urmează:

Art. 1. Dispozițiuni generale. Administrația civilă a teritoriului ocupat se va preda autorităților române cu începere de la..... 1918, conform cu următoarele condițiuni (convențiuni).

Art. 2. Guvernul român recunoaște ca având forță obligatorie gestiunea administrației de ocupație și a celorlalte organe ale Puterilor Centrale din teritoriul ocupat (inclusiv tribunalele), precum și a autorităților românești care au lucrat sub controlul acestora, precum și ordonanțele date de către Administrația de ocupație. Conform principiului enunțat în art. 22, aliniatul 1, propozițiunea 2 din Tratatul de pace, guvernul român recunoaște contractele încheiate de autoritățile de mai sus, devenind parte, întrucât ele se referă la administrația țării și întrucât lichidarea lor nu este rezervată anume autorităților germane. Cu rezerva art. 22, alin. 2 al Tratatului de pace nu se vor putea invoca pretențiuni de despăgubiri contra Puterilor Centrale, autorităților instituite de ele sau funcționarilor, pentru activitatea sus-menționată.

Art. 3. Ordonanțele notate în anexa 1 a acestui acord și dispozițiunile luate și ordinele date pe baza acestor ordonanțe rămân în vigoare și după predarea administrațiunii civile. Comandamentul Suprem își rezervă dreptul de a revoca cu timpul, complet sau parțial, sau de a modifica aceste ordonanțe, dispozițiuni sau ordine.

Art. 4. Comandamentul Suprem al armatei de ocupațiune va avea facultatea de a întinde, la nevoie, ordonanțele date numai pentru sfera administrației militare și care pe baza acestui acord rămân în vigoare, și asupra întregului teritoriu ocupat.

Art. 5. Comandamentul Suprem va avea dreptul de a aduce singur la executare ordonanțele date de el pe baza art. 17, alin. 2 și art. 20 al Tratatului de pace dacă executarea lor din

partea autorităților române sau populației române nu se va face la timp. Autoritățile române vor da Comandamentului Suprem și organelor sale lămuririle necesare spre a le pune în măsură de a lua dispozițiunile prevăzute în alin. 1.

Art. 6. Guvernul român va da funcționarilor instituți în timpul ocupației de către Administrația de ocupație sau de către autoritățile române, dacă ei nu vor fi menținuți în funcțiunile lor, alte funcțiuni echivalente. [sic]

Art. 7. Administrația internă. Comisiunile interimare formate pe baza ordonanței din 16 august 1917 ale comunelor urbane și rurale, precum și consilierii județeni și comunali vor continua a funcționa pe baza drepturilor și datoriilor stabilite prin ordonanțele administrațiunii militare din România, până ce gestiunea acestor afaceri va fi luată în primire de reprezentațiunile legal instituite.

Art. 8. Guvernul român va aproba bugetele județelor, comunelor urbane sau rurale, recunoscând dispozițiunile pe care se bazează ele, și le va menține prin contribuțiuni eventuale până la stabilirea noilor bugete.

Art. 9. În privința Serviciului sanitar se vor avea în vedere convențiunile stabilite între medicul-șef al armatei, von Mackensen, și delegatul român al Serviciului sanitar militar și civil, privitoare la exercitarea serviciului sanitar în teritoriul ocupat, în Moldova și în Basarabia (Protocol din 29 martie 1918).

Art. 10. Întrucât supușii unei țări ocupate aparțin deja, pe baza dispozițiilor luate de țările lor de origine, unei organizațiuni de asigurare a unui alt stat, dânșii vor continua a face parte din aceste instituțiuni. Din ziua ratificării păcii, guvernul român va fi liber a se îngriji potrivit legii române asupra asigurării lucrătorilor, de acești lucrători care fiind ocupați în stabilimente exploatate de autoritățile militare au suferit până la ratificarea păcii un accident provenit în timpul lucrului și care n-au fost asigurați pe baza ordonanței din 29 aprilie 1917 contra accidentelor.

Art. 11. Instrucțiunea publică. Guvernul român nu va împiedica continuarea cursurilor serale de limba germană în România.

Art. 12. Justiția. Sentințele, transacțiunile, hotărârile și alte dispozițiuni (și cele privitoare la execuțiunea silită) date de Tribunalele civile instituite de administrația de ocupație și de Tribunalele militare ale Puterilor Aliate, precum și amnestiile, rămân în vigoare și nu vor putea fi ridicate nici prin apel, revocare, acțiune în nulitate, reluarea procedurii, nici prin alte mijloace sau opoziții de drept sau de altă natură, și nu vor putea fi reduse în efectele lor prin amnestie. Același principiu se va aplica și privitor la declarațiuni de recunoașteri de datorii, făcute înaintea instanțelor, a căror competență pentru această materie a fost stabilită pe baza ordonanțelor Administrației de ocupație. Tribunalele române sau alte autorități competente vor da urmare cererilor Tribunalelor instituite de Administrațiunea de ocupație, de a remite citațiuni și de a face execuțiuni silită. Cererile se vor adresa Ministerului de Justiție și se vor face în caz de dizolvarea Tribunalelor germane, de Consulatul german. Procesele care la încetarea activității Tribunalelor germane nu vor fi încă rezolvate, fie în instanță, fie în execuțiune silită, se vor remite prin intermediul Consulatului german și la propunerea unei părți, instanțelor competente. Acestea vor primi lucrările și le vor continua, recunoscând procedura cu care au fost judecate până acum.

Art. 14. Închisoarea Jilava rămâne la dispozițiunea administrației de ocupație până la evacuarea teritoriului ocupat. Guvernul român va pune la dispoziție și alte localuri dacă această închisoare n-ar fi suficientă pentru adăpostirea deținuților.

Art. 15. Taxele percepute pe baza ordonanțelor Administrațiunii militare no. 724 din 17 iulie 1917 (publicat cu no. 184) privitoare la prelungirea brevetelor de invențiune înscrise deja și no. 1038 din 24 septembrie 1917 privitoare la înscrierea patentelor noi, și care taxe se află la

Banca Națională, vor fi remise guvernului român în același timp cu predarea Administrațiunii civile. Guvernul român se obligă de a da urmare cererilor pentru obținerea brevetelor de invențiuni și de a elibera certificate.

Art. 16. Guvernul român se obligă a se îngriji imediat de înscrierea la Tribunal a sucursalelor băncilor „Dresdener Bank” și „Deutsche Bank”, dacă această operație nu va fi fost făcută până acum. Guvernul român se obligă pe urmă de a nu împiedica reluarea activității în România din partea celor două bănci.

Art. 17. Administrația financiară. Guvernul român va întreține (alimenta) prin subvențiuni eventuale bugetul Administrațiunii militare în România și pe acel al Comandamentului Suprem al Armatei 9, până la intrarea în vigoare a unui nou buget. Toate drepturile și datoriiile născute din bugetele 1917/1918 și cel actual vor fi recunoscute de guvernul român.

Art. 18. După luarea în primire a Administrațiunii civile de către guvernul român, se va face la o zi fixată la Casieria Generală a Ministerului de Finanțe și la Casieriile administrațiunilor financiare predarea casei, iar la Secția Contabilității Statului Major Administrativ predarea registrelor privitoare la bugetul Țării. Amănunțele se vor stabili de către autoritățile interesate. Ministerului de Finanțe se va comunica ca dovadă pentru întrebuițarea lor sumele totale (cifrele finale) privitoare la încasări și cheltuieli, în afară de anii 1917/1918 și 1918/1919. În sectorul Comandamentului Suprem al Armatei 9, Casieriile militare vor primi ordin ca cu începere de la o zi care se va fixa să nu mai execute niciun fel de încasări și cheltuieli pentru bugetul țării. După încheierea socotelilor se vor comunica guvernului român cifrele finale ale încasărilor și cheltuielilor privitoare la administrațiunea țării și i se va preda excedentul care va rezulta eventual.

Art. 19. Direcțiunea Construcțiilor. Guvernul român va comunica Direcțiunii Construcțiilor proiectele cele mai mari de construcții sau de amenajări de șosele și poduri, urmând ca acest serviciu să examineze pe baza situațiunii materiilor prime posibilitatea de realizare a acestor propuneri și să acorde după putință sprijinul său la procurarea uneltelor necesare, precum și a materialului de construcție și a materiilor prime. Dacă și în ce măsură va participa Direcțiunea Construcțiilor la executarea acestor construcțiuni se va stabili pentru fiecare caz în parte între acea direcțiune și guvernul român. Construcțiunile deja începute în timpul ratificării vor putea fi continuate și duse la sfârșit de dânsa, pe baza planurilor și devizelor existente. Direcțiunea Construcțiilor își rezervă dreptul de a lichida singură contractele făcute cu ocazia acestor construcțiuni, cu antreprenorii. Lista acestor contracte va fi remisă guvernului român. În caz dacă din construcțiuni executate de către Direcțiunea Construcțiilor vor rezulta cheltuieli mai mari decât cele fixate, guvernul român va da aprobarea sa la aceasta. Cheltuielile de întreținere și de exploatare a mașinilor de presat, care lucrează în serviciul Direcțiunii Construcțiilor, vor fi restituite acestei Direcțiuni de către guvernul român.

Art. 20. Pompierii. Companiile de pompieri existente în țară rămân sub controlul Comandamentului Suprem.

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M. dosar 32/1918, f. 3-9]

22. 28 iunie/11 iulie 1918, Iași, Prezentarea inițiativei parlamentare de dare în judecată a fostului guvern condus de Ion I.C. Brătianu

Adunarea Deputaților

Sesiunea extraordinară 1918

Ședința de joi, 28 iunie [11 iulie] 1918

Ședința se deschide la ora 10 și 50 sub președinția d-lui C. Meissner¹, președintele Adunării.
Prezenți 150 d-ni deputați.

În concediu: 17

Absenți fără arătare de motive: 12

Sumarul ședinței precedente se aprobă.

D. Președinte: D-l deputat Stroici are cuvântul.

D. Gh. Stroici: D-lor deputați, vă mulțumesc pentru marea cinste ce mi-ați făcut, însărcinându-mă să citesc de la această tribună propunerea d-voastre, făcută din inițiativă parlamentară, pentru darea în judecată a fostului guvern. (Aplauze prelungite și repetate; strigăte de: Bravo! Bravo!)

*Domnule președinte,
Domnilor deputați,*

Practica constituțională în România a fost până astăzi tolerantă pentru greșelile sau abaterile miniștrilor. Îngăduirea aceasta este poate consecința îngădirilor severe pe care legea le prevede acțiune [sic!] pentru tragerea lor la răspundere. Când însă din culpa unui guvern o țară suferă ceea ce a suferit România, ar fi o distrugere a întregii ființe de stat dacă legea nu și-ar recâștiga toată puterea.

Guvernele prezidate de dl Ion I.C. Brătianu au precipitat România într-un război pe care numai în lipsa voită de informațiuni îl poate explica. Guvernul n-a știut cel puțin să garanteze țării ajutorul eficace al Puterilor cu care se alia sau să fie edificat asupra sentimentelor și intențiilor principalului ei aliat și vecin.

Aceste guverne care și-au rezervat alegerea momentului intrării în acțiune n-au fost capabile, din cauza fraudei și a mituirii, să pregătească, nici materialicește, nici moralicește, țara, ca cel puțin ea să intre în război așa ca să nu fie zdrobită chiar de la ceasul dintâi.

Peste această culpă gravă, guvernele Ion I.C. Brătianu au comis, de la declararea războiului până la retragerea lor, abuzuri de putere care primejduiesc avutul țării și al particularilor și au expus față de aceștia statul la cea mai formidabilă răspundere la care un stat a fost vreodată expus.

Însufleții de voința ca să se facă deplină lumină asupra cauzelor care au produs catastrofa, hotărâți să dăm un exemplu care să servească drept scut pentru viitor, atât în ce privește dezvoltarea normală a statului, din punct de vedere intern, cât și al solidității raporturilor noastre internaționale, subsemnații, membri ai Adunării deputaților, lucrând pe baza dreptului ce ne conferă art. 101 din Constituție, combinat cu art. 14 din legea asupra responsabilității miniștrilor, facem propunere de dare în judecată a următorilor foști miniștri:

Ion I.C. Brătianu, fost președinte al consiliului, ministru de război și de externe;

Vintilă Brătianu, fost ministru de război și de muniții;

Emil Costinescu², fost ministru de finanțe;

Alexandru Constantinescu, fost ministru de domenii și de interne;

V.G. Morțun, fost ministru de interne;

¹ Constantin Meissner (1854-1942), pedagog și om politic, membru de onoare al Academiei Române (1934). Pe plan politic, a fost membru al Partidului Conservator, fiind ales în mai multe rânduri în Parlament. La constituirea guvernului Marghiloman a fost investit ministrul industriei și comerțului, iar, din iunie 1918, a devenit președinte al Adunării Deputaților. După război s-a alăturat Partidului Poporului, condus de Alexandru Averescu. Din iulie 1926 a deținut portofoliul muncii în al treilea guvern Averescu.

² Emil Costinescu (1844-1921), membru marcant al Partidului Național Liberal, unul dintre fondatorii Băncii Naționale a României. A fost ministru de finanțe în cinci rânduri, ultima dată în cabinetul condus de Ion I.C. Brătianu (1914-1916). În anii războiului a făcut parte din guvernul de uniune națională, în calitate de ministru secretar de stat (1916-1917).

Victor Antonescu¹, fost ministru de justiție și de finanțe;

Dr. C. Angelescu², fost ministru de lucrări publice;

Take Ionescu, fost vice-președinte al consiliului de miniștri.

Capetele de acuzațiune pe care le formulăm contra acestor foști miniștri sunt:

1. S-a violat dispoziția art. 122 din Constituție, prin faptul că s-a învoit intrarea armatelor rusești în țară, fără anume lege, fapt prevăzut și pedepsit de art. 2 din legea asupra responsabilității ministeriale.

2. Violarea art.1 din legea asupra responsabilității ministeriale, prin faptul nepregătirii armatei în armament și echipament, cu toate că a fost timp îndestulător pentru aceasta și deși guvernul a avut la dispoziție peste un miliard în acest scop, din care o bună parte a fost deturnat de la destinațiune, iar o altă parte întrebuințat în cheltuieli nejustificate.

3. Armata a fost nu numai nepregătită, dar și dezorganizată, prin faptul de a se fi nesocotit toate serviciile militare, concentrându-se numai la ministerul de război, în mâini restrânse și necompetente, toate lucrările pregătitoare ale punerii armatei pe picior de război, ocolindu-se astfel statul-major și toate serviciile legale ale pregătirii armatei.

4. Violarea art. 1 din legea asupra responsabilității ministeriale, prin faptul că s-au comis delictе în contra intereselor publice, procurându-se la anumite persoane permisiuni de export pentru cereale, benzine și altele, numai în scop de a se patrona și realiza câștiguri nelegitime în dauna statului.

5. Violarea art. 1, 2 și 3 din legea asupra responsabilității ministeriale prin faptul transportării în țară străină din ordinul guvernului a tezaurului public și a depozitului particularilor, precum și a documentelor și a arhivelor statului indispensabile pentru regulata funcționare a autorităților publice.

6. Violarea art. 1 din legea asupra responsabilității ministeriale, prin faptul că, cu abuz de putere, s-au întrebuințat trenuri și mijloace de transport pentru a se salva avutul personal al miniștrilor și protejaților lor în detrimentul transporturilor de răniți, trupe și munițiuni. Tot din această cauză a fost abandonat în teritoriul ocupat o mare parte din utilajul și materialul de război.

7. Violarea art. 1, 2 și 3 din legea asupra responsabilității ministeriale prin faptul că, cu abuz de putere, au ridicat, cu ocaziunea evacuării teritoriului țării, care în urmă a fost ocupat, copii de 15 până la 18 ani, fără autorizația părinților, expunând pieirii prin nesocotința și prin completa lipsă de îngrijire, din care cauză au pierit cea mai mare parte din ei.

8. S-a distrus din ordin, prin incendiu și alte mijloace, o bună parte din averea publică și particulară, fără ca această distrugere să se poată justifica prin vreun interes al apărării naționale, ocazionând prin aceasta statului pierderi enorme.

9. Violarea art. 1 și 3 din legea asupra responsabilității ministeriale prin faptul că a întrebuințat mijloace de corupțiune asupra membrilor Parlamentului spre a-i pune în imposibilitate de a-și

¹ Victor Antonescu (1871-1947), om politic liberal și diplomat, ministru de justiție (4 ianuarie 1914-11 decembrie 1916), apoi de finanțe (11 decembrie 1916-10 iulie 1917). A fost trimis la Paris ca ministru plenipotențiar (10 octombrie 1917-25 martie 1918). După semnarea păcii de la București a rămas la Paris ca simplu particular. Și-a reluat postul la finele lui 1918 și îl va păstra până la 20 decembrie 1919. În epoca interbelică va fi de mai multe ori ministru plenipotențiar (la Paris, ulterior la Geneva), apoi ministru de justiție (14 noiembrie 1933-1 februarie 1935), de finanțe (1 februarie 1935-29 august 1936) și îi va succeda lui Nicolae Titulescu în funcția de ministru al afacerilor străine (29 august 1936-28 decembrie 1937).

² Constantin Angelescu (1869-1948), medic, profesor universitar și om politic român. Deputat și senator în toate legislaturile din perioada 1901-1938, ministrul lucrărilor publice în guvernul liberal (4 ianuarie 1915-10 decembrie 1916). A fost primul titular al Legației române în SUA (1918). După război a fost ministru al instrucțiunii publice, în guvernele conduse de Ion I.C. Brătianu (1918-1919; 1922-1926; 1927-1928) și Gheorghe Tătărescu (1934-1937), afirmându-se ca un reformator al școlii românești. A fost membru al Academiei Române. Între 30 decembrie 1933-4 ianuarie 1934 a fost prim-ministru interimar al României.

exercita dreptul lor și amăgind reprezentarea națională asupra situației reale a afacerilor statului.

Pe lângă aceasta, cu abuz de putere, s-a dispus transferarea în țară străină a unor instituții-uni indispensabile funcționării normale a statului, amenințând chiar funcționari publici ca să execute asemenea ordine ilegale.

10. Violarea art. 3 din legea asupra responsabilității ministeriale prin faptul că s-a cedat flota românească statului rusesc, care a întrebuințat-o sub pavilionul său, fără a fi guvernul autorizat prin vreo lege, cu toate că Parlamentul funcționa la acea epocă.

G.M. Stroici, G. Pallady, Al. Eliat, Mircea Arapu, Tache Georgescu, C. Vlădescu, G. Luculescu, G. Alexandrescu, Florul Dianu, Gr. Urseanu, Enacache Iamandi, N.M. Roseti, V.M. Maltezeanu, inginer Baranga, T.G. Pârjolescu, G. Lascăr, Dr. C. Sturza, V. Roseti, Ionel Berceanu, I. Tufescu, N. Ștefaniu, Arthur Rosetti, P. Michiu, Elie Miulescu, Gr. D. Zisu, Ion N. Bellu, P.G. Poltzer, G.L. Angelescu, Al. Lichiardopol-Bură, Marin Șeinescu, M. Mihăileanu, Dr. I. Măldărescu, N. Ioanide, V. Ciurea, I. Negretzu, M. Adamescu, C.C. Budișteanu, Ion C. Chintescu, N. Mihăescu-Nigrim, D. Șerpeanu, Gr. Grigorescu, Ion Berceanu, Ion Burbea, N.Em. Bonciu, Victor Isărescu, Traian Petrăchescu, V. Gandore, Elie Climî, S. Borș, M. Coteanu, Dr. Ilie Stroici, Max Zănoagă, D. Angelescu, Emil Cerchez etc.

[M.O., nr. 19, 14 septembrie 1918, p. 257]

23. 29 iunie/12 iulie 1918, Iași, Cererea foștilor miniștri liberali care nu au fost dați în judecată de a fi inculpați la rându-lor

Dd. Ferechide, fost ministru secretar de stat, Em. Porumbaru, fost ministru de externe, I. G. Duca, fost ministru de instrucțiune publică și culte și G.G. Mârzescu, fost ministru la agricultură și domenii în guvernele I.C. Brătianu de la 14 august 1916 la 26 ianuarie 1918, au depus pe biroul Adunării deputaților următoarea cerere:

Domnule Președinte,

Luând cunoștință de cererea pentru darea în judecată a Guvernelor prezidate de d-nul Ion I.C. Brătianu, vedem că numele noastre au fost omise din lista miniștrilor chemați la răspundere.

Aceasta nu o putem primi. Principiile care stau la baza răspunderii ministeriale stabilesc: pe de o parte, răspunderea colectivă a miniștrilor pentru politica generală la care au participat, și pe de altă parte, răspunderea individuală pentru conducerea Departamentelor proprii.

Nu înțelegem a fi scutiți nici de una, nici de cealaltă.

Cererea pentru darea în judecată, atât prin motivarea ei, cât și prin faptul că enumeră printre miniștri acuzați pe unul fără portofoliu, arată lămurit că urmărește condamnarea politicii generale care a determinat intrarea noastră în război.

De altminteri nici nu putem admite ca în acest moment istoric al dezvoltării naționale atitudinea noastră să fie învăluită în echivocul pe care îl lasă omiterea noastră din cererea de punere sub acuzare.

Atunci când am crezut că interesele superioare ale neamului reclamă intrarea noastră în acțiune, împreună am hotărât, am pregătit și am purtat războiul, cu convingerea că jertfele impuse țării nu vor rămânea neroditoare și întemeiați pe sprijinul Puterilor de a căror izbândă am legat înfăptuirea aspirațiilor noastre naționale.

Este cu atât mai mult nevoie ca asupra acestui punct să nu existe niciun echivoc, cu cât din declarațiunile făcute în Parlamentul german, ca și din expunerea de motive a propunerii de punere sub acuzare, venită în urmă, reiese în mod vădit că darea în judecată a Guvernului care a făcut războiul trebuie considerată ca o condiție a păcii, impusă în interesul *solidității relațiilor internaționale*.

Pentru motivele mai sus expuse și fără a discuta de astă dată chestiunea de legalitate a actului ce se săvârșește, revendicăm onoarea de a lua partea noastră de răspundere în actele de guvern ale ministeriilor prezidate de dl Ion I.C. Brătianu, și cerem a fi puși alături de foștii noștri colegi pe lista care însoțește propunerea de dare în judecată.

Iași, 29 iunie [12 iulie] 1918

M. Ferechide, Em. Porumbaru, I.G. Duca, G.G. Mârzescu

[*Mișcarea*, ziar național-liberal cotidian, anul X, nr. 249, marți 13[26] noiembrie 1918]

24. 29 iunie/12 iulie 1918, Notiță nesemnată privind situația politică tensionată, marcată, între altele, de dorința lui Carp de a înlătura dinastia și de perspectiva ca Alexandru Averescu să creeze un puternic partid care să preia puterea, dar cu menținerea pe tron a regelui Ferdinand

Notice, 29 VI / 12 VII 1918

Carp a fait dire à Averescu qu'il désirait avoir une entrevue avec lui à Țibănești. Cependant Averescu ne veut pas se rendre à cette invitation de peur qu'elle ne soit interprétée comme une manifestation hostile au Souverain. Averescu pourtant voudrait parler à Carp afin de lui faire comprendre que la situation tragique dans laquelle se trouve notre pays exige que tous les Roumains se réunissent autour de la Couronne pour tâcher de sauver ce qu'il y a encore à sauver de ce pays, car la disparition du Roi en ce moment ne pourrait rien amener que le bolchewisme ou la domination complète allemande. Ce sentiment qui certainement est en contradiction avec les déclarations de patriotisme et de bon Roumain de Carp.

L'opinion en général (Bălăceanu) est que le parti Marghiloman pourra difficilement se maintenir. Le gouvernement s'est intéressé beaucoup plus à prendre des mesures pour rester au pouvoir par la force que de s'occuper de la rentrée des démobilisés et des réfugiés qui sont tous très montés étant menacés de misère. Que s'est une faute que dans ces moments où tout le monde devrait travailler à calmer les esprits on indispose la magistrature et les fonctionnaires deux facteurs très importants à la bonne marche des affaires par la suppression de l'inamovibilité. Que chose grave certains avocats qui sont au parlement maintenant profitent de cette mesure pour terroriser les magistrats appelés à juger des procès que les députés sont chargés de défendre en les menaçant de les faire chasser en cas qu'ils perdent le procès, de la magistrature.

Bălăceanu a reçu de la campagne des lettres dans lesquelles ont lui fait savoir que les paysans sont très mécontents qu'on ne fait encore rien en matière d'expropriation, que surtout les soldats démobilisés arrivent de Moldavie ont un esprit très révolutionnaire. Ce qui est surtout grave c'est qu'ils y sont encouragés par les gendarmes; preuve que leur calmer les esprits l'intendant d'une de ses terres (Argeș) a du s'adresser à l'autorité autrichienne qui après une enquête minutieuse a jugé nécessaire d'arrêter le colonel commandant des gendarmes ruraux à Pitești qui sera expulsé en Moldavie d'après leurs ordres. Que la question agraire devrait être solutionnée au plus vit avant que les troupes allemandes se retirent du pays car en cas contraire la révolution est inévitable. Il faut que le parti conservateur se rende compte qu'on est obligé de faire des sacrifices pour ne pas risquer de tout perdre; surtout qu'on craint que les Allemands seraient très contents de voir des troubles se manifester en Moldavie afin d'avoir un prétexte d'étendre leur occupation.

Etant donné qu'aujourd'hui le parti libéral ne peut venir au pouvoir, Averescu seul peut prendre le pouvoir surtout s'il se crée un état major assez important, car Stere comme chef de parti serait un élément dangereux. Il serait bien de pouvoir créer un parti d'opposition

composé d'Averescu et de membres importants du parti Carp, décidés à soutenir la dynastie, afin que le Roi puisse gouverner librement, car sans un parti d'opposition il serait par trop à la merci du parti au pouvoir, qui lui ferait faire tout en menaçant d'une démission. C'est cela l'idée d'Averescu qui ne voudrai pas prendre le pouvoir en ce moment vu les énormes difficultés de pouvoir s'entendre si possible avec Carp, pour la politique interne en maintenant la dynastie.

[S.A.N.I.C. Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 31/1918, f. 9-11]

25. 7/20 iulie 1918, Baden, Informare a reprezentantului Ministerului de Externe al Germaniei pe lângă Înalțul Comandament al armatei referitoare la starea de spirit a românilor în general, a armatei române, în special

2) Starea de spirit a corpului ofițeresc.

Nu se știe nimic de vreo sciziune a acestui corp în ofițeri dinastici și antidinastici. Ofițerii activi sunt evident devotați regelui și filoantantiști. Ofițerii de rezervă par mulțumiți de faptul că s-a încheiat războiul; în niciun caz nu sunt antidinastici.

3) Ideea unei cooperări a românilor cu germanii se bazează pe niște zvonuri lipsite de orice teme. Starea de spirit a armatei și a populației din Moldova este, conform rapoartelor primite, ostilă Germaniei. Misiunea germană de la Iași condusă de colonelul Brandenstein¹ nu este agreată. Și rechizițiile germane din Basarabia au provocat o stare de spirit ostilă Germaniei.

4) Atitudinea guvernului Marghiloman. Se pare că Marghiloman a încercat într-adevăr să ajungă la o înțelegere cu Brătianu și Averescu. Demersurile întreprinse în acest sens nu au vut însă succes, pentru că Averescu l-a atacat vehement pe Marghiloman în Senat și în Camera Deputaților – chiar dacă nu cu destulă abilitate. Marghiloman a acceptat lupta și a pus sub acuzare fostul guvern al lui Brătianu. Cei mai mari și mai vehemenți instigatori [antigermani] precum Take Ionescu, Cantacuzino și alții au fost scoși din țară. Altă explicație pentru plecarea politicianilor filoantantiști nu există.

Dacă Marghiloman este sincer cu noi este ceva greu de apreciat. Principalul său obiectiv urmărit prin încheierea păcii se pare că este păstrarea armatei române. De aici se poate trage concluzia că Marghiloman însuși ia în calcul în mod tacit o eventuală utilizare a ei în evenimente politice ulterioare. Motive concrete pentru ca noi să nu avem încredere în Marghiloman nu există însă până acum.

5) Basarabia. Starea de spirit a celei mai mari părți a populației de acolo pare să fie *împotriva* României și a fost provocată de procedeele fără menajamente ale românilor în problema aprovizionării. Este însă posibil – așa cum arată și contele Demblin² – să fie și efectul propagandei rusești. Cercurile politice oficiale de acum, *Sfatul Țării* (Landesrat), apar hotărâte să mențină unirea cu România, dar au pus problema autonomiei Basarabiei ca o condiție de bază a alipirii lor la România.

6) Pregătiri militare românești pentru un eventual marș în Ucraina. Conform tratatului de pace în Basarabia nu pot fi decât două divizii de infanterie, două divizii de cavalerie și zece regimente de vânători cu efective de război. Ar fi vorba de Diviziile 9 și 10 Infanterie și de Diviziile 1 și 2 Cavalerie și de regimentele de vânători de la 1 la 10. Dar în afară de acestea, acolo

¹ Colonelul Brandenstein, șeful misiunii militare germane la Iași, însărcinată cu supravegherea aplicării prevederilor tratatului de pace de la București; Vezi David Hamlin, *Germany's Empire in the East, Germans and Romania in an Era of Globalisation and Total War*, Cambridge, 2017, p. 311.

² Contele Demblin, reprezentantul diplomatic al Austriei la București.

se mai află: Divizia 15 Infanterie demobilizată, dat fără artilerie, Brigăzile 1 și 2 Călărași – se pare cu efectivele de război. Diviziile 4 și 5 Infanterie, care până acum au fost dislocate la Cetatea Albă și la Bolgrad, au început de vreo zece zile să fie trimise în Moldova, dar operațiunea trenează din câte se pare din cauza lipsei de mijloace de transport. Divizia 3 de Infanterie de la Sculeni (la nord de Iași) ar fi început să fie transportată la Huși, dar informații mai ample lipsesc.

Este posibil ca transportarea Diviziilor 3, 4 și 5 Infanterie ordonată de Înaltul Comandament românesc să fi fost intenționat încetinită chiar de către români. Ca motiv se arată greutățile legate de transport. Motivul pentru păstrarea unor corpuri mai mari de trupe în Basarabia poate să fie legat de tulburările de acolo. Nu este însă exclus ca să fie menținute trupe acolo pentru a le sustrage mai ușor controalelor legate de demobilizare. Stara de spirit a corpului ofițeresc românesc nu este în niciun caz favorabilă unei colaborări cu noi.

La ora actuală efectivele combatante ale armatei române sunt de circa 70 de mii de oameni, dintre care în Basarabia se află circa 37 de mii de oameni.

[B.A.R., Mapa LXI, Arhiva consulilor austrieci Act 181]

26. 10/23 iulie 1918, Lemberg, Raport al Serviciului de informații austro-ungar despre starea de spirit din România

Serviciul de Informații Imperialo-Regal Lemberg

Raport despre starea de spirit din România

Feldpost 354 din 23 iulie 1918

Ad nr. 31.926 Copie

„În vreme ce în a doua jumătate a lunii iunie starea de spirit și opinia publică din toată România, chiar dacă nu era pe deplin favorabilă Puterilor Centrale, putea fi totuși considerată că este favorabilă încheierii tratatului de pace, acum vedem că în ultimele săptămâni au apărut anumite semne care, chiar dacă nu dau deocamdată un motiv serios de îngrijorare, trebuie totuși urmărite cu mare atenție.

În lunile aprilie, mai și iunie, lipsa tot mai crescută de alimente, perspectivele unei recolte slabe, greutățile provocate transporturilor din cauza lipsei de cărbuni și agitațiile muncitorești, apoi atitudinea amenințătoare a Ucrainei în chestiunea Basarabiei, în fine, starea de spirit ostilă a populației basarabene chiar față de români au făcut ca și cele mai agresive cercuri militare să priceapă că încheierea păcii cu Puterile Centrale era singura soluție de ieșire din situația grea, mai bine zis imposibilă a României.

Elementele liberale și takiste fuseseră pe atunci complet împinse pe planul doi și păturile largi populare au salutat încheierea păcii deschis și cu sinceritate ca pe o mântuire. Atitudinea guvernului Marghiloman a fost aproape unanim încuviințată sau cel puțin recunoscută ca fiind singura opțiune politică posibilă la vremea respectivă. Se părea chiar că se netezise drumul spre o alăturare a României la Puterile Centrale din punct de vedere politic și economic.

Diferite evenimente politice interne, apoi diplomatice și militare [survenite ulterior] au provocat începând cu sfârșitul lunii trecute o schimbare a stării de spirit, vizibilă și primejdioasă, în aproape toate straturile populației. Publicarea tratatului de pace, apoi agresivitatea tot mai crescută a facțiunilor opoziției și mai ales atitudinea ostilă și ireconciliabilă a lui Averescu față de Marghiloman au acționat provocând supărare și iritare.

Dacă condițiile economice stipulate în tratatul de pace însemnau deja sacrificii grele pentru România, menținerea trupelor de ocupație în teritoriul ocupat și închiderea frontierei cu Moldova, precum și implicit împiedicarea liberei circulații se resimt acum mult mai apăsător.

Însuși Marghiloman, care la vremea respectivă a cutezat să-și formeze guvernul numai sub protecția trupelor de ocupație, ar fi spus că prietenii săi politici cei mai apropiați îi reproșează lui faptul că armata de ocupație este atât de numeroasă. Refugiații din Moldova care speraseră că după încheierea păcii se vor putea întoarce imediat în teritoriul ocupat și s-au văzut înșelați în speranțele lor, la fel ca și locuitorii din Moldova pentru care refugiații sunt o povară foarte grea, mai ales în ceea ce privește aprovizionarea, sunt extrem de nemulțumiți și supărați pe situația creată prin tratatul de pace. La aceasta se mai adaugă rechizițiile de cereale ordonate de guvernul român, greutatea legate de transportarea rezerviștilor demobilizați în teritoriul ocupat, șomajul care a apărut dintr-odată în multe părți ale populației, revoltele izolate provocate de foamete și în final fricțiunile dintre guvernul român și administrația militară germană, toate sunt cauze care au săpat prestigiul guvernului.

La această deteriorare a contribuit mult și faptul că partidul de guvernământ duce mare lipsă de adepți doritori să muncească, care să aibă popularitate și experiență politică. Cu puține excepții, partidul conservator este format din elemente tinere, lipsite de experiență, iar o parte sunt transfugi din alte partide, așa că posturile importante au trebuit să fie ocupate de oameni care, în condițiile de azi, de două ori mai grele, nu sunt în niciun caz la înălțimea misiunii asumate. Dacă și în ce măsură guvernul actual colaborează cu Brătianu și oamenii lui, lucru despre care se tot vorbește, nu se poate afirma cu certitudine în clipa de față. Realitatea este însă că nu numai acei membri ai partidului conservator care au venit din tabăra liberală sau takistă au legături cu opoziția, ci și anumite personalități conducătoare ale guvernului actual, precum ministrul Afacerilor Străine, C.C. Arion, care este în relații cu fostul ministru liberal al Finanțelor, Costinescu.

În afară de circumstanțele politice interne mai sus menționate, cea mai mare influență asupra caracterului oscilant, pur balcanic, al românilor o au evenimentele externe. Situația militară de pe frontul de vest și din Italia, apoi cea de pe teatrul de operațiuni albanez, apariția englezilor la Murmansk, zguduiri sociale și revoluționare din Rusia, zvonurile fanteziste despre o intervenție a trupelor japoneze, americane și chineze în Siberia cu ajutorul cehoslovacilor constituie material exploziv pentru recenta instigare a populației prin lozinci legate de România Mare, la care contribuie și divergențele din cadrul Împătritei Alianțe, speculându-se mai ales asupra divergențelor dintre Germania și Austro-Ungaria pe de o parte și apoi dintre Bulgaria și Turcia pe de altă parte.

Propaganda abilă și pe multiple planuri dusă de Antanta a sesizat imediat aceste predispoziții favorabile pentru ea și le-a exploatat. Multe din evenimentele care au avut loc în ultimele săptămâni lasă să se ajungă la concluzia că propaganda Antantei nu se mai mulțumește doar cu instigarea populației, ci a trecut deja la fapte.”

(B.A.R., Secția de manuscrise, Mapa LXI, Act 163)

27. 15/28 iulie 1918, Washington, Telegrama ambasadorului Franței în SUA, Jean Jules Jusserand, adresată Ministerului de Externe de la Paris, prin care acesta este informat despre solicitarea însărcinării de afaceri al României de a crea un comitet mixt româno-american consacrat dezvoltării raporturilor economice și financiare

Washington, 28 Juillet 1918

Le Chargé d'Affaires de Roumanie me fait part du projet qu'il forme de constituer un comité américain-roumain ayant pour objet l'établissement de rapports économiques et financiers directs entre les deux pays. Il se fonde sur le très grand intérêt qu'il y a pour la Rouma-

nie à échapper à l'emprise économique et financière de l'Allemagne qui pèse sur elle depuis nombre d'années. Il expose comment les banques germaniques servaient presque en toutes circonstances d'intermédiaires entre les capitalistes américaines et les entreprises roumaines; il ajoute qu'il serait important pour l'avenir de son pays, qu'avant l'ouverture des négociations générales de paix, les Américains bien placés soient déjà intéressés à ce que l'indépendance de la Roumanie soit assuré. Il déclare enfin avoir rencontré ici de nombreux et actifs bons vouloir à l'égard des Roumains et espère réussir. Il me demande de lui prêter mon assistance. En raison des motifs invoquées, et de l'intérêt évident que nous avons à préparer dès maintenant une réduction du rôle allemand en Roumanie, je me propose, sans instruction contraire de votre part, de l'aider à entrer en relations avec les hommes d'affaires américaines pouvant faciliter la réalisation de son projet.

Jusserand

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1552, rola 182, c. 61]

28. 17/30 iulie 1918, Paris, Telegrama ministrului afacerilor externe Stephen Pichon către ambasadorul Franței la Washington, Jean Jules Jusserand, referitoare la perspectivele cooperării economice franco-române

Paris, 30 Juillet 1918

Pour Washington. Rapprochement économique franco-roumain

Je réponds à votre télégramme no. 994.

Je crois devoir vous recommander une grande circonspection dans les efforts que vous m'avez manifesté l'intention de déployer pour intéresser les milieux industriels et financiers des Etats-Unis à l'avenir économique de la Roumanie. La Roumanie est un des pays qui s'offriront le plus naturellement à l'influence et à l'action économique de la France après la guerre; et de fait, nous avons l'intention d'y pousser le plus possible l'une et l'autre. Nous avons déjà entrepris, d'accord avec les Roumains, avant le traité de Bucarest, l'étude des moyens d'aider à la reconstitution économique de leur pays; et il s'est même fondé à Paris un syndicat industriel et financier, qui se propose de centraliser, quand le moment sera venu, les efforts de notre industrie, de notre commerce et de notre finance pour contribuer supérieurement à cette œuvre. Ce syndicat compte de son côté faire appel à la coopération américaine. Le concours des Etats Unis semble en effet indispensable pour les fournitures en matériel et en argent dont la Roumanie paiera un pressent besoin dès qu'elle pourra reprendre sa vie indépendante et que nous seront momentanément dans l'incapacité de lui procurer nous-mêmes. Mais il est important, pour le développement de nos rapports avec la Roumanie, que ce concours ait lieu autant que possible par notre entremise en attendant que nous sayons en état de réaliser nous-mêmes pratiquement le programme que nous avons envisagé pour le relèvement et l'émancipation matérielle de ce pays. Il faut donc éviter que les Etats Unis ne viennent, par une action directe, contrarier nos projets et l'effet profitable que nous en attendons. C'est en vous inspirant de cette considération que vous pourrez poursuivre la campagne discrète dont vous me signalez à d'autres égards l'opportunité.

S. Pichon

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1552, rola 182, c. 64-65]

29. 20 iulie/2 august 1918, Iași, Scrisoarea adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman de către cabinetul ministrului de război, prin care acesta propune ca aprobarea solicitării părții germane de investigare a situației prizonierilor germani să fie urmată, la reciprocitate, de o cercetare similară a situației prizonierilor români din Germania și Bulgaria. Se anexează nota colonelului von Bradenstein

Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, 20 iulie 1918

Domniei-Sale, Domnului Prim-Ministru Marghiloman,
Domnule Prim-Ministru,

Am onoare a vă face cunoscut că ofițerul de legătură german din Iași, prin adresa No. 322 din 7 iulie a.c., ne aduce la cunoștință intențiunea lui O.K.M. de a detașa pentru câțva timp la Iași un ofițer și trei grade inferioare din Centrall Nachwissbureau, pentru a se interesa de soarta prizonierilor și internaților statelor aliate, morți sau dispăruți, prin interogarea supraviețuitorilor, cercetări la Crucea Roșie, vizitare de cimitire etc.

Cu adresa No. 1472 din 11/7 a.c., am adus aceasta la cunoștința Ministerului de Externe, cerând avizul dacă nu ar fi bine să întreprindem și noi asemenea cercetare, cu titlul de reciprocitate, în Germania și Bulgaria. Motivul care ne-a îndrituit facerea acestei propuneri este diferența enorm de mare între numărul prizonierilor anunțați în aceste două țări față de numărul prizonierilor rămași a se înapoia și de numărul deceselor anunțate.

Diferența este și mai izbitoare pentru prizonierii din Bulgaria, unde numărul celor înapoiați adunat cu numărul deceselor anunțate nu acoperă – după informațiunile ce le avem până acum – nici jumătate din numărul prizonierilor români internați în Bulgaria. În chestiunea, supusă și în Consiliul de Miniștri, a fost adoptat punctul de vedere al Ministerului de Război. Hotărârea aceasta a fost adusă la cunoștința ofițerului de legătură german prin adresa No. 1508 din 14 iulie 1918.

Ofițerul de legătură german, prin adresa No. 532 alăturată în copie, comunică hotărârea Comandamentului suprem Mackensen. Prin această adresă comunică că, dacă până la 5.8. 1918 nu se va obține un permis de călătorie pentru căpitanul Zamory, Comandamentul Superior, cu regretul său, se va vedea silit ca la viitoarele cereri de călătorii să ia o atitudine corespunzătoare de refuz. Aducându-vă aceasta la cunoștința D-voastră, vă rog să binevoiți a vă da avizul asupra rezolvării acestei chestiuni.

Ofițerul de legătură al forțelor armate aliate pe lângă Comandamentul Suprem Român, no. 532/IV. Înregistrat la No. 1244 din 17. 7

Către Ministerul de Război Român, Iași

La adresa din 27. 7. 1918, No. 1508, răspund următoarele: fiind însărcinat de Comandamentul Suprem Mackensen:

Schimbul prizonierilor de război români din Germania n-a început încă, afară de transportul ofițerilor români. Inspectarea lagărelor din Germania este o chestiune a Ministerului de Război Prusian. Pentru orice interes de acest fel, a se adresa în acel loc (Ministerul Prusian). Cât privește situația prizonierilor din Bulgaria, Comandamentul Suprem nu are nicio influență. Pentru o propunere de inspectare a lagărelor de acolo, trebuie să vă adresați guvernului bulgar. În teritoriul ocupat, Comandamentul Suprem german a aprobat de mult timp un loc pentru un ofițer de legătură român pentru ca să inspecteze lagărele prizonierilor. Acestui ofițer i s-a permis întoarcerea în orice timp în lagărele din teritoriul ocupat și putea să consulte orice listă de prizonieri. De aceea Comandamentul Suprem se miră în cel mai înalt grad

asupra refuzului dat propunerii noastre de a obține un permis de călătorie pentru căpitanul Zamory. Dacă până la 5.8. 1918, permisul de călătorie nu se face, în acest caz se va vedea silit Comandamentul Superior, spre regretul său, ca la o viitoare cerere de călătorie să ia o atitudine corespunzătoare.

Von Brandenstein, colonel de stat-major
Pt. conformitate, Lt.-Colonel Drăgescu

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inv. 299, dosar 6/1918, f. 120-122]

30. 9/22 august 1918, Raport al reprezentantului Ministerului Afacerilor Externe austro-ungar pe lângă Comandamentul Suprem al Armatei referitor la propaganda ostilă Puterilor Centrale din România

NA. Nr. 20 377. Din 24 august 1918

România, propaganda ostilă

Reprezentantul Ministerului de Externe Imperialo-Regal
pe lângă Comandamentul Suprem al Armatei (AOK)

Redactat la 22 august 1918

Un informator care s-a întors din Moldova la 8 august raportează:

„În promovarea propagandei împotriva Puterilor Centrale se distinge cel mai mult Zissu Cantacuzino (una și aceeași persoană cu colonelul de rezervă Zissu Cantacuzino), un boier extrem de bogat, care deseori și-a pus la dispoziție casa din Iași pentru consfăturile foștilor guvernanți, apoi Grigore Filipescu, fiul aceluia ministru de război care a murit la începutul conflictului, Nicu Filipescu, cel mai aprig și mai plin de ură dușman al Austro-Ungariei și instigator la război. Fiul său, un tânăr exaltat, are ambiția de a-și întrece tatăl, atât în ura lui față de noi, cât și în alegerea mijloacelor cu care face agitație.

Nicolae Iorga, celebrul profesor universitar, categoric un mare intelectual, pe care Regina este dispusă oricând să-l asculte, cu atât mai mult cu cât l-a onorat cu încrederea ei pentru că i-a dat să traducă în românește câteva din operele ei literare care apăruseră în limba engleză. Iorga este un adversar care trebuie luat foarte în serios, care face într-adevăr rău, cu atât mai mult cu cât este editorul unui ziar de largă răspândire, *Neamul românesc*.

Pe urmă este Regina însăși, care nu poate trece peste eșecul „războiului ei” și care, la fel ca înainte, reprezintă speranța tuturor instigatorilor la război.

Ar mai fi de menționat Duca, fostul ministru din cabinetul lui Brătianu, Panaitescu¹, vestitul fost șef al Siguranței, în fine Gheorghe Mârzescu, în a cărui casă din Iași locuiesc Brătienii și trebuie considerată ca fiind cartierul general al tuturor dușmanilor Puterilor Centrale. Toți speră și predică ideea că nu este departe ziua când se va întoarce foaia și o să le vină norocul de pe Frontul de Vest și să vadă cum se alege praful de pacea de la București și cum în cele din urmă vor trăi să vadă și împlinirea visului lor, „România Mare”.

Franțuzii rămași în țară, ca de exemplu Hurré, Chaumier, Chaumette ș.a., care stau sub conducerea lui Robert de Flers² și marchizului de Belloy nu precupețesc chiar nicio trudă și niciun mijloc ca să hrănească aceste speranțe cât pot ei de bine. Aproape toți fac parte din legația franceză și este bătător la ochi faptul în sine că legația dintr-o țară atât de mică are nevoie de un personal atât de numeros.

¹ Ion Panaitescu (1875-1929), șef al Poliției și Siguranței Generale (1908-1919), cu o întrerupere în vremea guvernului Marghiloman.

² Robert de Flers (1871-1927), dramaturg și diplomat francez, membru al Academiei franceze (1920). În 1921 a devenit directorul literar al ziarului *Le Figaro*.

Aproape în fiecare sală de cinematograf se prezintă zilnic un film scos de armata franceză, de fiecare dată se aduc o mulțime de scene noi și se face o propagandă enormă. Vedem când mase mari de soldați germani prizonieri, când vizita președintelui Franței pe front sau se arată publicului colosalele mijloace de luptă ale francezilor și englezilor și ale celorlalți dușmani ai noștri, iar la final așa-zisele zone total devastate și distruse chipurile de germani care au un efect într-adevăr terifiant. Acestea din urmă declanșează întotdeauna ura și mânia publicului, dar cele dintâi îi stârnesc aplauzele. În toate cazurile, aceste filme sunt un mijloc extrem de eficient nu numai pentru a ține spiritele în tensiune și nici nu lasă să piară în popor credința în victoria finală a Antantei.

Despre guvernul actual nu ar fi nimic nefavorabil de raportat. Își dă toată silința și se pare că este animat de cele mai onorabile intenții să fie loial față de noi și să elibereze țara de influența elementelor dăunătoare. Din păcate, acest lucru nu-i reușește mereu și bucuria poporului la aflarea nenorocirilor care ni se întâmplă, fie pe frontul de vest sau de sud-vest, sau oriunde altundeva, nu poate să fie împiedicată.”

(Aduș final scris de mână: *sehr richtig!* Foarte adevărat!)

Timiș și la KPQ [Cartierul personal al împăratului] la reprezentantul ministerului de externe pe lângă AOK și la EvB [Evidenz Bureau – serviciul de informații]

[B.A.R., Secția de manuscrise, Mapa LXI, Act 36]

31. 14/27 august 1918, Iași, Scrisoarea prim-ministrului Alexandru Marghiloman adresată generalului Gheorghe Eremie¹, șeful Biroului român de legătură București, privind conduita față de intenția autorităților austriece de a confisca materialul de aviație de la Odessa

Către General Eremie Gh., Biroul Român de Legătură, București

La no. 3760, rog comunicați lui OKM următoarele:

Ca răspuns la cererea Comandamentului german Mackensen din București, privitoare la împărțirea materialului de aviație român, ce fusese ridicat cu forța de către Comandamentul Armatei Ost Austriece din Odessa și transportat pe Mare și Dunăre cu destinație pentru Austria, oprit însă la Brăila de către Comandamentul Mackensen, în urma intervențiilor făcute de ministerul nostru de război, Guvernul român are onoarea a comunica următoarele:

a. Dreptul de proprietate necontestat al statului român asupra materialului de aviație indicat mai sus fiind recunoscut de către Comandamentul German Mackensen, în urma cercetărilor făcute pe baza documentelor prezentate de ministerul nostru de război, Guvernul Român menține punctul său de vedere exprimat anterior și cere cu insistență restituirea de către autoritățile militare germane și austriece a întregului material de aviație, ce a fost ridicat din Odessa și transportat până la Brăila fără asentimentul său.

b. Guvernul Român nu poate admite să vândă Comandamentului German pentru Germania și Austria o parte din aceste aeroplane, întrucât materialul de aviație constituie un material propriu-zis de luptă și deci de război, și România fiind un stat neutru pe picior de pace nu ar putea vinde nimic din materialele sale de război numai unei părți din actualii beligeranți, fără a nu risca să i se facă protestări și să i se impună pretențiuni analoage și din partea celorlalți beligeranți, care se află în război cu Puterile Centrale.

c. Dacă Comandamentele German și cel Austriac nu vor binevoi a ține seama de cererea legală a Guvernului Român și vor insista totuși asupra împărțirii în natură a materialului de

¹ Gheorghe C. Eremie (1871-1922), general român cu studii în Germania. În 1922 s-a sinucis, unul dintre motive fiind acuza de colaboraționism cu ocupații. Despre el, a se vedea George Trohani, *Generalul Gheorghe C. Eremie în pagini de scrisori*, în „Anuarul Muzeului Național de Istorie”, An XIII, pp. 245 -255.

aviație indicat, care este proprietatea necontestată a statului român, Guvernul român se înclină înaintea unei chestiuni de fapt, își declină orice răspundere în fața puterilor beligerante mondiale și este nevoit a releva că va considera acest fapt ca un act de forță majoră, în fața căruia nu are alte mijloace de opunere, decât protestarea legală, chestiunea rămânând să se lichideze după pacea mondială.

d. Guvernul Român roagă Comandamentul Suprem Mackensen să binevoiască a-i comunica rezultatul.

Președintele Consiliului de Miniștri, Al. Marghiloman

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M. inv. 299, dosar 6/1918, f. 41-43]

32. 18/31 august 1918, Iași, Convorbire între regele Ferdinand și Alexandru Marghiloman, prim-ministru, referitoare la evoluțiile din viața politică internă

La 11 jum[mătate]. la *Rege*, care-mi spune:

– Sunt acuzat că sunt supus la influențe; nu e adevărat.

– **Eu:** Cu atât mai bine, Sire, M. V. e totul și n-ar trebui niciodată ca să se încerce ceva asupra hotărârei sale.

– **El:** Se învinovățește mai întâi.

– **Eu:** Regina.

– **El:** S-a spus chiar că Regina m-a făcut să hotărâsc războiul; este *calomnia* răspândită de Carp la Bussche și la Czernin; mi-a spus-o Czernin.

– **Eu:** Din intimității M. V. S-a spus, câteva zile înainte de 14 august, că Regina era ca o femeie care a repercutat o mare victorie.

– **Regele:** Cine a spus aceasta!

– **Eu:** Nu pot să o spun.

– **Regele:** Regina, deși are ideile ei, nu exercită nicio influență politică. A fost acuzat, de asemenea, și Barbu Știrbey.

– **Eu:** Că servește de unire între M.V. și Brătieni.

– **Regele:** Prin Barbu știu care e starea de spirit a acestora, și întru aceasta îmi servește. N-am făcut niciodată vreo comunicare lui Brătianu. Cât despre d-ta, trebuie să știi că Barbu e avocatul d-tale pe lângă Regina. Dar ce voiesc Germanii!

– **Eu:** Ca România să nu se schimbe iarăși.

– **Regele:** Ei voiesc mai ales să se atingă de armată și să o slăbească în toate felurile. Nu zeu, vezi oare d-ta vreun alt guvern posibil?

– **Eu:** Averescu, dar cum e antantist...

– **Regele:** Nu tocmai atâtă (după declarațiile făcute în Parlament, această afirmațiune mi se pare ciudată). Da, Averescu și Stere, și cu incapacitatea de organizare a lui Stere, ar fi un haos.

Regele desaprobă eșirea miniștrilor basarabeni contra marilor proprietari, a căror atitudine o găsește destul de înțeleaptă. El admite o înțelegere Pelivan-Averescu-Ciugureanu¹ pentru formarea partidului, pe care notele poliției mi l-a semnalat.

Am vorbit, de asemenea, de atitudinea personalului Curții. Niciodată, declară Regele, nu vorbesc politică cu adjutanții mei.

¹ Daniel Ciugureanu (1885-1950), medic și om politic român din Basarabia, deputat în Sfatul Țării de la Chișinău, prim-ministru al Republicii Democratice Moldovenești, ministru pentru Basarabia în patru guverne ale României, deputat și senator, vicepreședintele Camerei Deputaților, vicepreședintele și președintele Senatului României Mari. Întemnițat de regimul comunist în noaptea de 5/6 mai 1950, a încetat din viață câteva zile mai târziu în închisoarea de la Sighet la (19 mai 1950).

Regele a răs de o combinație Arion sau Carp-Arion; dorește ca Parlamentul să fie închis cât de curând; nu va mai face înaintări în armată. Seara, Mitileneu îmi spune o mulțime de combinațiuni, care se învârtesc în jurul lui Arion.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 19]

33. 26 august/7 septembrie 1918, Iași, Articolul „Mentalitate de slugi”, publicat de N. Iorga în ziarul *Neamul Românesc*

Vă aduceți aminte de fraza care se întâlnește în orice carte de istorie pentru școli – vezi Doamne, ca să se formeze din vreme un spirit bun, demn și mândru în tineret, că România s-a întemeiat la 1856 prin mila Europei, a „Puterilor” adunate la Viena, care au primit doar petițiile emigranților noștri, moțiunile Divanurilor ad-hoc, au pus rezoluția și au dat ordin să se creeze noul stat liber român? Eu n-o pot uita – atâta înjosire de noi înșine, unită cu o formidabilă ignorare a unor lungi și dureroase eforturi ale noastre, în cultură, în politică, la noi acasă, la străinii de aproape, de departe, se cuprinde în ea.

Acum câțiva ani, un profesor român, om foarte inteligent și cu multă lectură, publica o lucrare în limba franceză, din care reieșea că fără venirea și sălășluirea la noi a unui număr de apuseni, mai ales francezi, unii de o valoare culturală și de o valoare morală, alții însă fără una din aceste valori sau chiar fără amândouă, ne-am găsi în cea mai crasă stare de barbarie orientală. Oricât ar fi fost de mare folosul pe care ni l-au adus relațiile, din al XVIII-lea și al XIX-lea veac, cu Occidentul francez și de limbă franceză, a fost aici un principiu de viață care, orice s-ar fi așternut la suprafață, a lucrat neconținut, fie și numai la adâncuri, și ne-a adus la crezul nostru modern și la tot ceea ce, peste oricâte suferinți, poate da acest crez. Dar profesorul nostru era de altă părere, și, cât a mai scris, și-a păstrat, în mijlocul aprobărilor, o concepție umilitoare pentru noi.

Am uitat oare „trenul României”? Trenul din 1912-3, așteptat cu atâta nerăbdare – și Maiorescu însuși adopta comparația pentru a ne spune, ca prim-ministerial șef de gară, că acel tren „n-a sosit încă” –, trenul din 1914-6, cercetat cu atâta scandal, unii voind pe unul, alții pe celălalt, dar, bineînțeles, și acum un tren gata făcut, cu conductorul, cu șoferul, cu personalul și orariul său, în afară de noi, doar cu deranjarea noastră de a binevoi să ne suim într-însul și să facem gură dacă stă prea mult prin stații intermediare fără bufet... Și astăzi chiar, ce spun acești ochi pironiți asupra desfășurării războiului din Apus, fiecare cu preocuparea lui, fără ca peste această preocupare să se organizeze de la sine, prin vitalitatea noastră proprie, puterile noastre, în așa fel încât, chiar de s-ar întâmpla orice, noi să păgubim cât se poate de puțin? Ce spun acești ochi decât că încrederea în noi n-o avem, cum n-am avut-o și, de aceea, nici înțelegerea între noi, între cei rămași credincioși steagului, n-o avem.

Poate fi deci mirare dacă un om cetit, dar cu inteligența slabă crede că face un serviciu țării afirmând, documentând, ca după mintea lui, că și ceea ce am ajuns să avem nu vine – ferit-a Sfântul! – din eforturile noastre, sau fie măcar și dintr-un noroc ce ar fi dat cine știe cum peste noi, ci nu e decât un dar al străinului, de mult timp pregătit ca să se reverse asupra noastră? Căci, în afară de concepțiile lui speciale de demnitate și de neajunsurile lui organice, a învățat doar și el că aceasta e o țară de miluire, în care nu este un lucru pe care să-l avem prin noi și în care, deci, principiul însuși al vicții noastre așa-zise naționale e pomana? Și e și o așa de bună scuză pentru lipsa de orice avânt și de orice efortare...

N. Iorga

34. 28 august/10 septembrie 1918, Iași, Raport al contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, adresat lui Alexandre Ribot, prim-ministru și ministru al afacerilor străine, referitor la regimul de ocupație instituit de Puterile Centrale în teritoriile românești ocupate

Jassy, 10 Septembre 1918, No. 131

M. de Saint-Aulaire, Ministre Plénipotentiaire de la République Française à Jassy,
à M. Ribot, Président du Conseil, Ministre des Affaires Etrangères

Des Roumains dignes de foi, arrivés récemment à Jassy, après avoir quitté Bucarest dans le courant du mois de juillet dernier, et réussi à franchir les lignes ennemies, en passant par la Dobroudja, où elles ne se composent que de postes très espacés, ont apporté les renseignements suivants:

L'occupation allemande à Bucarest est très rigoureuse. Tous les hommes valides sont employés aux plus durs travaux, et ne reçoivent qu'une nourriture insuffisante. La moindre observation est sévèrement punie. Les plaintes au sujet de la nourriture n'ont d'autre résultat que de faire abattre leurs auteurs à coups de révolver, sans le moindre jugement, par l'officier ou le sous-officier de service. Par contre, les Allemands s'appliquent à rendre leur domination plus légère dans la partie occidentale de la Valachie, en Oltenie, soit afin d'en faciliter l'incorporation à l'Autriche-Hongrie, soit pour y préparer une insurrection contre le Gouvernement roumain le jour où les troupes roumaines réoccuperaient le pays. Cette deuxième version emprunte quelque vraisemblance à la campagne violente menée, dit-on, dans cette région par les Allemands contre la famille royale et les deux chefs des deux principaux partis de la Roumanie, M. M. Brătianu et Take Ionesco.

Enfin, et c'est sans doute le renseignement le plus digne d'être retenu, les Roumains des régions occupées n'obtiennent satisfaction que lorsqu'ils se plaignent des exactions et des brutalités des Bulgares. L'autorité allemande fait, paraît-il, exécuter ces derniers, sans aucune forme de procès, comme s'ils s'agissait de Roumains. Aussi d'après ces informateurs, la tension est extrême entre officiers allemands et bulgares. Néanmoins cette répression aura été trop tardive ou insuffisante en Dobroudja dont toute la population d'origine roumaine a disparu.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1203, rola 81, dosar XIV, c. 335-336]

35. 7/20 septembrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre convorbirea cu regele Ferdinand pe marginea chestiunii prințului Carol

5 ore. Ies de la Rege, care are ochii roșii de lacrimi. Pare mai mult cu așteapta chestiune; o pun imediat:

– M.V. dorește să vadă pe Prințul: aș sfătui să nu-l vadă înainte de a fi luat o deciziune.

– Dar care? Așa îndată și fără să am timpul de reflexiune?

– **Eu:** Am consultat miniștrii și prezenții; nu am vorbit cu cei din opoziție, dar cunosc părerea generală a publicului. Prințul trebuie să fie declarat decăzut din prerogativele sale; Prințul Nicolae proclamat în locul său, și pentru el făcută o educație severă și serioasă.

– **El:** Prințul poate că-și recunoaște greșeala și a-i zdrobi viața (*briser sa vie*) pentru un prim păcat, căci nu mai poate să facă altul, el trebuie să se expatrieze! Regele mai pledează și alte circumstanțe atenuante.

– **Eu** spun: Prințul nu e iubit; e complet indiferent și a dovedit o lipsă de judecată, care nu e o făgăduială pentru viitor.

– **El**: Nu se cunosc părțile bune pe care le are. Și poți ști în ce mod un om se dezvoltă? Doamnă Frederic II, care fusese condamnat la moarte.

– **Eu**: Atunci tatăl a fost crud pentru fiu; acum se întâmplă contrariul. Este în interesul Dinastiei de a se lucra repede și în sensul pe care îl arăt; executarea va face cel mai mare bine M. V. și va închide gura antidinasticilor; niciodată nu s-a spus contra M. V. ceea ce se adună contra Prințului.

Propun Regelui să vadă și pe alți oameni politici; sunt poate unii care vor vedea altfel chestiunea decât noi. Regele vrea să se reculeagă și să cerceteze totul. Sfătuiesc să nu vadă pe Prinț de cât apropiindu-l de Prut. Nu trebuie să vie la Iași. La Cristești, spun eu și Regele aprobă. Și mai ales să nu se lase înșelat de comedia care i se poate juca.

La plecare:

– Marghiloman, ceea ce mă face șovăitor, este că și eu am avut o chestiune sentimentală.

– Protestez: M.V. n-a comis niciun act, n-a dezertat și era vorba de o femeie superioară, nu ușuratică, și era încurajat de Regină.

– **Regele**: Este adevărat. Dar și eu m-am aflat odată robul sentimentului...

Recomand Regelui tărie. Ieșind, vorbesc cu *Barbu* [Stirbey], îi spun din nou că hotărârea mea e luată. Regele vorbindu-mi că vrea să-i dea 60 de zile de închisoare, i-am recomandat să nu publice acest lucru, căci pedepsele militare nu trebuie publicate, și mai ales să nu lase să se creadă că în acest mod este începutul buretelui.

În fața lui Petala și a lui Catargiu, care simt categoric de aceeași părere, cădem de acord că trebuie lucrat repede și tare. Dar mijlocul?

Regele se hotărăște să convoace pe Brătianu, Averescu și Cantacuzino sau Greceanu și, prin prefectul de poliție, mă întrebă dacă face el convocarea, anunțând că e de acord cu mine, sau dacă îi poftesc eu să vie. Aleg această din urmă cale. Trimit un automobil prefectului pentru cei doi care sunt la Piatra (Brătianu-Averescu) și care primesc să facă drumul împreună. Sunt destul de mirat de această confirmare indirectă a rapoartelor ce aveam asupra apropierei căutate între liberali și Averescu. Regele convoacă în plus, direct, pe cei trei inspectori de armată, Coandă, Văitoianu și Grigorescu.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 21-23]

36. 9/22 septembrie 1918, Notății ale lui Alexandru Marghiloman referitoare la măsurile ce ar putea fi luate împotriva prințului moștenitor Carol pentru actul său de dezertare

Rapoartele poliției spun că publicul e foarte îndârjit contra Prințului Carol și că numele lui Nicolae e bine primit.

Coandă, sosit din București, începe prin a mă vedea cel dintâi. Îl pun la curent. Ca întotdeauna, nu se angajează. Scrupule constituționale; cum și cine poate demite un Prinț regal?

Francezii lucrează pe Grigorescu, și cred și alte persoane. Teza lor: dacă se înlătură Carol, într-o zi se poate ridica și Regele și atunci ar fi pe tron un minor, din care Germanii pot face ce ar voi. Tot clopotul Brătianu: pericol mare dacă un eșalon dispăre. În fond, ei caută să păstreze un campion al Antantei, nu un Principe de Coroană.

La 6 jum[ătate] sosește Grigorescu, care a cerut să mă vadă: Regele a văzut pe generali separat, și a și dat Prințului 75 zile arest la Horaița. Generalul îmi spune:

1) Nu e dezertare, fiindcă a aflat că lipsa n-a fost decât de 8 zile și că Prințul a dat semn de viață telegrafiind tatălui său (!).

2) Căsătorie nulă: făcută cu formele bolșeviste. Deci o pedeapsă disciplinară e de ajuns. Îi spun că în Rusia căsătoria n-a fost întotdeauna decât religioasă.

– El: Iată ce n-am știut!

În fața acestei schimbări brusce, nu mai insist.

– El: Dar eu nu-mi schimb părerea, și se va vedea: dacă e un Consiliu de Coroană, fiecare să-și semneze opiniunea!

Mai interesant Averescu care, după ce căutase un contact cu mine pentru oarecare reclamațiuni privitoare la *Gazeta Poporului*, intră îndată în chestiune: „Transacțiunea nu e cu puțință! Văitoianu are obiceiul să o scalde; foarte pacifist, după două convorbiri cu Regina, a fost pentru continuarea războiului. Grigorescu? Antantist îndărătnic, v-a ținut toastul pe care îl știți. Prințul n-are nicio calitate pentru domnie... La 29 octombrie primisem ordin să mă retrag din Valea Prahovei; toți erau abătuți și triști; trebuia să se dea bătălia de la București; sondele erau incendiate. În această atmosferă groaznică a trebuit, la 9 ore, să ordon șefilor de corp să se retragă de la masa cu Prințul, ca să execute ordinele, dar Prințul a stat la masă până la 2 dimineața; patrulele inamice erau la 20 km. Era dezgustător”.

La Consiliul de Coroană a spus: „În numele Reginei și al femeilor române sper că se va găsi un ministru ca să împedice pe Rege să facă pacea! Din toate cele ce s-au petrecut, nu-i curat decât un lucru: căsătoria. Să nu o murdărească și pe aceasta!”

La plecare, el a spus lui Mitilineu: în această chestiune și pentru prima oară sunt absolut de acord cu șeful d-tale.

Arion a fost rechemat de la Roman; cum vrea să se întoarcă acolo și că a sosit târziu seara, îmi comunică prin Don că pentru el nimic nu s-a schimbat. De altfel, îmi scrie: Mi-am spus părerea. Nimic special.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 25-27]

37. 24 septembrie 1918, Notațiile reginei Maria asupra „cazului” prințului moștenitor Carol

Imediat după prânz am plecat în automobil, cu Lisabetta și generalul Mărdărescu, să-l vizităm pe Carol, Mărdărescu urma să preia răspunderea pentru paza lui. L-am găsit mai calm și mai sănătos, chiar mult mai normal, iar Râmniceanu ne spune că e și mai bine dispus în toate privințele. Dacă asta înseamnă că e cald pe dinafară fiindcă în adâncul inimii e mai hotărât ca niciodată să arunce totul cât colo ca să rămână cu ea – nu pot ști, dar, firește, odată îndepărtat de influența fatală a fetei și a celor apropiați ei, nu se poate să nu-și vină în fire; în ultima vreme nu ieșise deloc din acel mediu otrăvitor care o înconjoară și discutase mereu cu oameni apropiați Ei. [...] Ei bine, întrevederea lui [a colonelului Boyle] cu fata și familia ei a fost mai mult sau mai puțin în zadar. Se agață de Carol din toate puterile. După primele zece minute, Boyle, deși la început tindea să creadă că fata măcar îl iubește pe Carol, și-a dat seama repede în ce fel de companie se afla și a înțeles că fiul meu nu avea nicio șansă într-un asemenea anturaj – aveau de gând să pună mâna pe el, iar acum fata nu vrea să audă de nimic, e ferm hotărâtă să-l facă să se țină de cuvânt. Boyle s-a întâlnit de două ori cu ea, iar după-amiază i-a făcut o impresie și mai urâtă decât dimineața. Ne-a povestit mie, lui Nando și Lisabettei, toate scenele cu familia ei. Ne-am dat seama că ne mai așteaptă încă o luptă grea. Avem de-a face cu un soi rău.

(Maria, *Regina României. Jurnal de război 1918*, Traducere din engleză de Anca Bărbulescu, Ediție îngrijită, prefață și scurtă cronologie de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2015, p. 345-346)

38. 17/30 septembrie 1918, Iași, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman cu regele Ferdinand și regina Maria despre căsătoria prințului Carol; se evocă posibilitatea înlocuirii guvernului

La Rege; semnătura hârtiilor ce am adus. Regele îmi dă și seria decretelor ce i se trimisese, cu o sigură mențiune că: Ghika schimbă tot în ministerul său.

Atingem subiectul Prințului de Coroană.

– Care sunt dispozițiile M. V.! Nu am noi argumente și nu vreau să repet pe toate cele ce am formulat contra Prințului, pentru ca să nu jignesc pe M. V.

– Nu sunt încă în măsură să mă pronunț; n-am văzut încă pe Prinț; Râmnicianu¹ îmi scrie că Prințul nu vrea să audă vorbind de divorț, căci ar fi să recunoască actul, dar primește posibilitatea anularii.

– **Eu:** Divorțul ar fi mai potrivit; anularea este puțin elegantă, dacă într-adevăr fata a dat totul.

– **Regele:** Când e interesul statului, oare totdeauna eleganța trebuie să treacă în prima linie? La masa Regelui Eduard s-a trișat la joc... Și câte căsătorii anulate în familiile regale!

– **Eu:** De altfel, nu știu nimic precis, dar când Prințul era așa de șovăitor (ședința de primire de la Senat) s-a petrecut ceva; era într-o stare de nedescris și a spus surorii sale aceste cuvinte: „Am ceva să-mi reproșez. Cred că de atunci această persoană era metresa lui”. Două ipoteze, după mine: 1) Exasperare sentimentală produsă de refuzul fetei de a fi a lui în afară de căsătorie; 2) Sau planuri politice de executat, căsătoria venind la întâmplare, în cursul executării lor.

– **Regele:** Da. Nu poate fi altceva. Planuri politice! Știu că Prințul spusese prietenilor săi: Nu sunt iubit; simt că nu voi putea face nimic; îmi vine să plec.

– **Eu:** Prințul a afirmat că în scrisoarea din 2 septembrie își dăduse demisiunea. (Regele nu spune nimic, deci nu neagă).

– **Regele** vorbește de sângele nelatin al Prințului; Anglo-Saxonii se dezvoltă mai târziu; cine ne spune că Carol nu se va deștepta și nu-și va arăta calitățile!

– **Eu:** O știi, e teza d-lui Mișu. (Regele mirat că știu aceasta.) Concluzie: Regele va vedea pe fiul său, apoi îmi va comunica părerea lui.

– **Eu:** Voi aștepta ordinele, dar recomand să nu se întârzie prea mult, pentru a nu se pierde beneficiul măsurii de luat dacă, după cum cred, e severă și trebuincioasă.

Atunci Regele îmi povestește că Averescu a venit să-l vadă iarăși și i-a spus că-și menține părerea ca Prințul să fie înlăturat de la tron, dar că va primi orice soluțiune pe care o va decide Regele.

– Și cu toate acestea, spune Regele, Averescu a dat comunicatul pe care îl știți. Din cauza acestor palinodii, tocmai am cerut și cer încă un Consiliu de Coroană. (Averescu a povestit Regelui toate intrigile amoroase ale Prințului.)

La dejun, întreaga familie binevoitoare; observasem dimineața că Principesa Elisabeta trecuse prin grădină, aplecându-și pălăria pentru ca să nu mă vadă și să mă salute. Regele fusese chemat la Regina înainte de a se coborî la masă.

După masă, pe terasă, Regina, Regele, cu mine? suntem lăsați singuri.

– **Regina:** Am aflat că ați consimțit să dați lui Carol o șansă (!); ceea ce se petrece e foarte trist.

– **Eu** fac o vagă declarație de compătimire pentru Regină și pentru mamă.

– **Regele** apoi: Marghiloman, mi-ai făcut un mare serviciu, un foarte mare serviciu...

¹ Theodor Râmnicianu (1860-1932), general român. A fost adjutant regal, comandant al Corpului grănicerilor (noiembrie 1913-mai 1918), șef al Casei Regale, atașat pe lângă principele moștenitor Carol din vara anului 1917.

– **Eu:** Nu mi-am făcut decât datoria...

– **Regele:** Nu, și o spun fără fraze, după cum simt. Trebuie să urmezi a ne face serviciu! Timpurile sunt foarte grele...”

Vorbim de Bulgaria și de frontul occidental; trebuie câștigat timp; unde am fi astăzi dacă ași fi fost ascultat! Dar ceea ce s-a făcut s-a făcut.

– **Regele:** Să căutăm a câștiga timp și a întârzia ratificarea.

– **Eu:** Numai să avem înțelepciunea de a tăcea.

Impresiunea generală... Eventualitatea retragerii mele e prevăzută și Regele trebuie să-și aibă soluțiunea. A câștiga timp față de chestiunea internațională e dorința cea mai scumpă a Regelui; chestiunea Prințului îl preocupă mai mult ca chestiune de familie. (Mi-a arătat o scrisoare a generalului Schina¹, unchiul tinerei d-ne, scrisă soției sale, prin care familia L². e tratată de intrigantă josnică).

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 25-27]

39. 19 septembrie/2 octombrie 1918, Informarea Ministerului de Război adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman privind preluarea materialelor de război românești de către autoritățile austro-ungare

Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, no. 2500 din 19.09.1918

Domniei Sale Domnului Prim-Ministru Al. Marghiloman,

Domnule Prim-Ministru,

Comisariatul Guvernului Român în Ucraina cu raportul no. 399 din 11/24. 09. 1918 ne face cunoscut că Comandamentul Austro-Ungar din Odessa a luat măsuri pentru transportarea munițiilor române din Odessa la Oceakov și cele din Tiraspol la Vosnesensky. Cu toate intervențiile făcute pentru a se aștepta răspunsul ce trebuia să sosească de la Guvernul din Kiev, unde s-a intervenit ca munițiile noastre să fie transportate mai bine în România, K. u. K. Gouverneur von Odessa trimite 300 soldați austro-ungari, și începe încărcarea și transportarea conform hotărârii luate. Comisariatul Român în urma acestei măsuri luate de K. u. K. Gouverneur Odessa a intervenit și protestat la autoritățile pendinte. Operațiunile de încărcare și transportare a munițiilor au început în ziua de 6/19 septembrie a.c., cu toate că, în ziua de 4/17 sept., cu adresa no. 314, Comisariatul a făcut cunoscut Guvernământului Austro-Ungar al Orașului Odessa că nu poate da consimțământul pentru dislocarea munițiilor, fiind în așteptarea răspunsului Guvernului de la Kiev. În vederea acestei măsuri la care Comisariatul în urma protestărilor făcute nu s-a putut opune, a dat șefilor de depozite ordine:

1. Șeful român al Depozitului va încheia procesul-verbal cu reprezentantul ucrainian, în conformitate cu prevederile convenției Paraschivescu, pentru ridicarea munițiilor românești, fără consimțământul nostru de către autoritățile austro-ungare.

2. Odată cu primul transport va pleca în noile localități din partea noastră: La Oceakov funcționarul Cerchez Sava cu 2 gradați magazionieri. La Vosnesensky, plutonierul în rezervă Dumitrescu Gh., cu 2 magazionieri, toți pentru a supraveghea în noile localități aranjarea munițiilor pe categorii. Cu ultimul transport și după încheierea actelor legale vor pleca și șefii de depozite. Sublocotenentul activ de artilerie, Ipceanu Ioan, și căpitanul activ de artilerie Ceauș Marin, la Oceacow, luând cu dânsii personalul inferior prevăzut de convenție.

¹ Mihail Schina (1867-1945), ofițer de cavalerie. În timpul Primului Război Mondial a îndeplinit mai multe funcții, între care menționăm comandant al Regimentului 9 Roșiori și al Diviziei 1 Cavalerie în fruntea căreia s-a remarcat în bătălia de la Oituz. A demisionat din armată în 1921, fiind acuzat pe nedrept de incompetență și insubordonare.

² Este vorba de familia Lambrino, din care provenea Zizi, soția prințului moștenitor Carol.

3. Paza munițiilor în noile localități trebuie să fie făcută de autoritățile ruse, în care sens s-a făcut cunoscut autorităților ucrainene de a lua măsuri riguroase de pază, noi nemaiaivând disponibili soldați români pentru a-i detașa în alte localități.

4. S-a cerut trimiterea și numirea oficială a personalului rus ce trebuie să funcționeze pe lângă Depozitele noastre, conform convenției.

5. Executarea încărcării munițiilor se va efectua de trupe austro-ungare. Materialele ce nu sunt explozibile vor rămâne pe loc la Odessa și Tiraspol. Acestea vor intra tot în gestiunea depozitelor ce se dislocă, însă vor fi date în primirea ofițerilor anume destinați a rămâne pe loc. Formele și actele legale se vor încheia cu reprezentanții guvernului ucrainean, care se vor face cunoscut că s-au numit oficial în garnizoanele respective, iar terminarea operațiilor de încărcare, transportare și instalare completă se va comunica la timp. Din informațiuni, această măsură cerută s-o justifice prin grija de a pune la adăpost orașul Odessa și Tiraspol de noi incendii, în realitate le îndepărtează de România. În afară de intervențiile făcute de Comisariatul Civil al Guvernului Român din Odessa am supus chestiunea și Ministerului de Externe, cu rugămintea de a protesta.

p. Ministru,
General [indescifrabil]

[S.A.N.I.C., Fond P.C. M., inv. 299, dosar 32-1918, f. 387-388]

40. 24 septembrie/7 octombrie 1918, Alexandru Marghiloman despre raporturile româno-germane și posibilitatea refacerii Tratatului de pace de la București

Devreme, dimineața, Horstmann, care așteaptă în salon... foarte neliniștit. Dacă am amânat conferința înseamnă că nu mai vreau să ratific. Pacea va fi refăcută mai mult ca sigur, dar se poate distruge tot lucrul făcut de atâta vreme? Germania învinsă rămâne oricum un stat mare: se poate să ne așezăm pentru totdeauna printre inamicii ei? Îi e frică ca Arion și cu mine fiind lipsă să nu fie dăscălit Regele și Moldova să facă vreo prostie. Îl liniștesc, dar îi spun îndată că sunt fără putere dacă nu se curmă chestiunea Dobrogei și că trebuie, în afară de celelalte chestiuni pendinte, să se regleze aceea a petrolului refuzat populației și să se fixeze durata ocupației. Horstmann spune că vor pieri până la unul, dar nu se va lăsa România, dacă se declară vrăjmașă. Îi repet că nu e nimic de făcut, deși țara a fost tratată fără generozitate. În toate, el este de o culanță extraordinară!

În mod retrospectiv: greșeala mare de a nu se fi făcut pacea când eram în culmea victoriilor noastre, primăvara aceasta, dar totdeauna din cauza „Alt-Deutsch”, care voiau cucerirea pământului. Din Rusia nu se va păstra nimic: politica noastră în viitor este să ne punem bine cu ea. (Hentsch¹ altă dată îmi spusese: ce greșeală că ne-am certat cu Rusia; am fi trebuit, în mod natural, să mergem cu ea...)

¹ Richard Hentsch (1869-13 februarie 1918 la București), colonel german; în august 1914 era șef al serviciilor de informații al armatelor germane de pe Frontul de Vest. După înfrângerea germanilor pe Marna, la 12 septembrie 1914, a fost acuzat că rapoartele sale defetiste au determinat întreruperea ofensivei. Ancheta din 1917 l-a exonerat de orice vină. În septembrie 1915 a fost numit șef al logisticii grupului de armate Mackensen. De la 1 martie 1917, șef al statului-major al Administrației Militare în România. Pentru realizările sale a fost decorat la 23 septembrie 1917 cu ordinul *Pour le Merite*. A murit la 13 februarie 1918 în urma unei operații de vezică biliară. Raymund Netzhammer spune despre el: „este aici în București cel mai mare om; în jurul lui se rotește totul, însă în politică nu se pricepe.” (R. Netzhammer, *Arhiepiscop în România*, București, 1993, p. 233) Apoi, la moartea sa, arhiepiscopul consemnează părerea lui Mackensen, foarte afectat de pierderea colaboratorului său: „că o mare parte a victoriei de la Turtucaia se datorește lui Hentsch, fiindcă el a inițiat acel atac”. (*Ibidem*, p. 237)

Vorbim iar de Dobrogea: A fost la Demblin pentru a se grăbi soluția și de la Berlin s-a vorbit la Viena pentru a se face presiune. „Forma e greu de găsit, căci nu suntem încă în război cu Bulgaria, devenită neutră”.

– **Eu:** „Desigur Austriei îi e frică să creeze un precedent din cauza granițelor cu România...”

– **El:** „Noi v-am susținut întotdeauna în această chestiune. În ce privește propunerile de armistițiu, a trebuit să urmărim Austria, altminteri era defecțiunea unui aliat și pierdeam și Turcia”. Horstmann manifestă dorința de a găsi ceva pentru a angaja în mod public, în beneficiul Guvernului meu, chestiunea Dobrogei. Trebuie tăiat drumul Brătienilor fără de care va fi război pentru totdeauna cu Germania.

[...] Pentru evacuarea Bucureștiului, Horstmann ar voi să amâne soluția. Îi repet că la 15 noiembrie sunt demisionat, dacă Bucureștiul nu e evacuat. Va telegrafia îndată.

– „Pe scurt, zice el, dacă anunțați țării că Dobrogea vi se înapoiază, că țara va fi evacuată la pacea generală și că înainte de 15 noiembrie Capitala va fi liberă, va fi un mare succes.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 189-190]

41. 26 septembrie/9 octombrie 1918, Iași, Programul Ligii Poporului adus la cunoștința opiniei publice de către Alexandru Averescu în ziarul *Îndreptarea*

PROGRAM

Generalul Alexandru Averescu

Una din caracteristicile nefaste ale vieții noastre politice de până acum a fost contrastul dintre importanța mare ce se atribuia întocmirii unui program și nepăsarea de care s-a făcut dovadă, față cu realizarea sau nerealizarea și chiar față cu respectarea sau nerespectarea programului adoptat.

Este ceva mai mult ca firesc a se cere unei grupări politice să-și arate vederile în care își va desfășura activitatea, căci numai astfel se pot îndeși rândurile în acea grupare.

Cu siguranță, nu intră cineva de bunăvoie într-o luptă, fără să știe și mai întâi pentru ce va lupta.

Nu știm cum s-ar putea dovedi că prin orientarea voințelor și energiilor să fie numaidecât nevoie de un program detaliat; când cu o simplă profesie de credință, rezumată în câteva mari principii, cu caracter cu totul generic, să poată ajunge mai cinstit la scop.

Moravurile noastre, deja cristalizate, voiesc însă cu totul de altfel. Suntem deprinși cu programe foarte dezvoltate, care să îmbrățișeze pentru toate chestiunile soluțiunea formulată mai mult sau mai puțin precis.

Din această exigență, rod ea însăși a obiceiului înrădăcinat, a născut necesitatea de a se recurge la procedeul improvizator.

Ca prin farmec se întocmesc programe complete și detaliate, într-un timp disproporționat de scurt și cu puteri de concepțiuni cu titlul ne în raport cu varietatea cadrului.

Mulțumită acestei ușurințe de a întocmi programele politice, s-a produs singularul fenomen că diferențierii partidelor noastre politice prin numele lor nu a mai putut corespunde și o diferențiere adecvată a programelor lor.

În ceea ce privește apoi activitatea practică și reală a partidelor, s-a putut vedea ceea ce era și firesc să se vadă, un complet dezacord între fapte și angajamentele luate prin program.

Un exemplu izbitor.

Unul din punctele esențiale din programul partidelor cu caracter democratic a fost îmbunătățirea soartei păturei de jos.

Dacă se condensează într-o sinteză nepărtinitoare activitatea oricărei din partidele noastre care au în programele lor această îmbunătățire, se va vedea că, în afară de organizarea unei măestrite rețele cu menirea de a face din păturile de jos o docilă unealtă electorală, s-a făcut, dacă nu chiar nimic, dar aproape nimic.

Astăzi încă ne găsim în fața chestiunii agrare și nu cred riscantă afirmațiunea că niciunul din partidele care au în improvizatele lor programe înscrisă deslegarea acestei chestiuni este fixat asupra măsurilor concrete ce comportă această deslegare.

Cu foarte mare ușurință s-a înscris acest vast și important capitol în program, dar numai atât; soluțiunea s-a lăsat în sarcina băjbăielii fără termen, transformând o chestiune de neîntârziată îndreptare, în fistula politică de exploatat din timp în timp, în luptele electorale.

*

Un alt exemplu și mai vorbitor. Toate partidele au înscris în programele lor întărirea și dezvoltarea puterii noastre militare.

Am luat, câțva timp înaintea războiului, colecția dezbaterilor parlamentare. Am extras, pentru un interval de zece ani, ceea ce s-a spus, în fiecare an, privitor la armată în mesagiul tronului și în adresa de răspuns la mesaj. Am găsit sub diferite forme, dar în esență constant, cam următoarele: în mesaj, credința că reprezentanții națiunii vor pune toată solitudinea pentru ca armata, *fala și siguranța patriei*, să fie înzestrată cu tot necesarul pentru a răspunde menirii sale, iar în adresă: declarațiunea că națiunea va face *toate sacrificiile* pentru ca țara, sprijinită pe armată, *să poată privi viitorul cu încredere!*

Răsfoind însă dezbaterile, am găsit dacă nu nimic, aproape nimic; iar colecția bugetelor din același interval de timp este cea mai dezolantă dezmințire a tuturor frumoaselor declarațiuni din mesajurile respective și adresele de răspuns la ele.

De altfel, 1916 a pus în cea mai dureroasă evidență solitudinea și a guvernelor, și a parlamentelor ce au avut pentru ca armata să poată fi în orice moment la înălțimea menirii sale.

Iată valoarea practică a programelor!

Pe de o parte, sunt mai mult decât dorite, sunt cerute, fiindcă așa este obiceiul. Mentalitatea este formată. Iar pe de altă parte, știindu-se că în binecuvântata Românie nerespectarea lor nu are nicio urmare pentru inconsecvenți, să înjghebeze în câteva zile, rareori de câteva puține persoane, de obicei una sau două, programul, cu singura grijă să fie cât mai atrăgător, să asigure cât mai mulți aderenți și să constituie o platformă cât mai largă pentru alegeri.

*

Nu este de aceea deloc surprinzător ca una din obiecțiunile crezute foarte serioasă, ce s-a făcut *Ligei Poporului* nu numai de adversari, ci și din acei cari o privesc binevoitor, este că nu are program.

În adevăr, în sensul cursului curent al cuvântului, Liga nu are un program. În sensul însă arătat în rândurile ce preced, programul a fost precis enunțat. Am convenit că pentru a îndruma o acțiune politică, întocmai ca și o acțiune militară, este nevoie de a se cunoaște mai departe linia de purtare.

Am arătat însă că pentru orientarea generală a acțiunii este suficientă o *profesiune de credință* care să fixeze acele principale de orientare a întregii activități, luată în complexul ei.

Pentru deslegarea practică a diferitelor chestiuni în detaliile lor, este nevoie dimpotrivă de cercetări îngrijite și adânci pentru ca ceea ce se va enunța să constituie un fel de *crez sacrosfânt*, care să nu admită vreo abatere sub pedeapsa de inconsecvență.

*

Profesia noastră de credință a fost făcută. Mai întâi deviza însăși adoptată pe manifestele *Ligei* constituie un cadru destul de precis pentru alcătuirea, în marginile lui, a unui program cât de complet.

Muncă, cinste, legalitate!

Se va zice că este o formulă vagă și că orice partid o poate înscrie în propriul program.

Da, așa este, și vom zice chiar mai mult, că toate programele existente implicau această formulă în mod tacit. Niciun partid nu și-a dat însă osteneală, în toată conștiința și cu riscul propriilor interese, să traducă în *realitate* această formulă abstractă, banală prin evidența importanței și necesității ei!

Munca?

Este destul să luăm budgetul oricărui minister ca să ne convingem fără multă osteneală ce lux de personal facem, ceea ce înseamnă risipă de timp. De altfel, care sunt oficiile în care nu se lucrează chiar mai puțin de 5 ore pe zi?

Dacă luăm apoi produsul *original* al activității intelectuale, în toate ramurile de la noi din țară, și dacă ne scoborâm a socoti de aproape și exact activitatea reală a marelui masă a populației noastre, în tot lungul anului, ne putem da ușor socoteală, cât de puțin suntem formați la munca intensivă și persistentă, care face fondul educației generale în țările care au mers în realitate cu curentul timpului.

Suntem la nivel prin importanți; prin propria muncă, stăm încă mult înapoi. Îmi reamintesc, nu fără un sentiment de umilință, cât de surprins am fost, când am văzut cum știau să muncească tovarășii mei de școală din străinătate și cum eram eu de puțin format pentru astfel de muncă și totuși eram trimis din țară ca un exemplar ales!

Cinste?

Este trist să spun că prefer a trece mai departe. Orice cuvânt în acest capitol ar fi o adevărată rușine. Și în adevăr, cine ar putea scormoni în rezervorul faptelor și cuvintelor noastre în treburile publice, fără să nu riște a fi izbit în față de o duhoare înăbușitoare!

În ceea ce privește, în fine, legalitatea, la fiecare pas avem exemple vădite, că nu atât legile păcătuiesc la noi, cât nerespectarea lor; de aceea, mai înainte de a ne gândi la îmbunătățirea legislației noastre, care la urma urmei conține, ca toate legislațiile și părți rele, dar și foarte multe părți excelente, cel mai urgent lucru este să învățăm a ne respecta legile și că această învățătură trebuie să înceapă *de sus în jos*.

*

Mai pot adăuga, în fine, că pe lângă cele ce decurg de deviza adoptată, declarațiunile din Parlament și cele scrise în *Îndreptarea* mai cu seamă sub titlul: *Punctul nostru de vedere*, conțin material suficient pentru orientarea politică a Ligei.

Dezvoltarea și codificarea acestor indicațiuni sub forma de program, care să îmbrățișeze soluțiunile în detaliu ale tuturor chestiunilor ce va comporta activitatea noastră politică, nu se pot face în câteva zile și numai de câțiva. A proceda astfel ar fi să continuăm sistemul de până acum, și atunci existența însăși a Ligei nu ar mai avea nicio rațiune.

General Averescu

[*Îndreptarea*, An I, Nr. 133, 9 octombrie 1918]

42. 27 septembrie/10 octombrie 1918, Alexandru Marghiloman despre convorbirea cu regele Ferdinand referitoare la perspectivele încheierii Primului Război Mondial

Guvernul imperial primește cele 14 puncte ale lui Wilson, rămânând să discute numai detaliile? Guvernul imperial vorbește numai în numele autorităților constituite ale Imperiului care au condus războiul? [...] Cu regele vorbesc numai de propunerile aduse de la București. „E momentul să alegem politica noastră, spun Majestății Sale. Cum în viitor nu vom putea prin situația noastră geografică să nu depindem de Europa Centrală, ne e mai ușor să decidem.” Regele recunoaște că situația geografică ne leagă de centru; că încă de la începutul războiului

aceasta a fost cauza care a condus Guvernul său a nu primi să intre în Liga de boicot contra Germaniei; dar Regele nu își dă tot gândul pe față.

Discutăm șansele pentru Transilvania și citim împreună cele 14 puncte ale lui Wilson; paragraful 10 e lămurit; el stipulează o autonomie pentru diferitele populații din Austria. [...] Propun regelui să reflecteze asupra tuturor acestor puncte, asupra cărora îi voi emite un memoriu.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, vol. III, p. 193-194]

43. 28 septembrie/11 octombrie 1918, Iași, Referat adresat lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, prin care se propun măsuri pentru rezolvarea situației materialelor românești aflate pe teritoriul Ucrainei

Referat către Dl. President al Consiliului de Miniștri, Al. Marghiloman,
28 septembrie 1918

Ca rezumat al discuțiilor ce au avut loc cu privire la evacuarea materialelor române din Ucraina, în conferința de la 9/22 august 1918 între Dl. Prim-Ministru Al. Marghiloman, Dl. Ministru de Externe C.C. Arion, Domnul Ministru de Război C. Herjeu, General Gârleșteanu, asistați și de General Lucescu și Colonelul Todicescu Mihail, subsemnații conform ordinului verbal al D-lui Prim-Ministru avem onoarea a refera următoarele:

1. Statul Român are în Ucraina următoarele categorii de materiale:

a) Armament de artilerie și infanterie, munițiuni de artilerie și infanterie de toate calibrele, grenade de mână, pulberi, materiale de poștă și telegraf, materiale de pionieri, diverse mașini și piese etc., care se găsesc toate depozitate în diferite magazii în localitățile: Tiraspol, Odessa, Kremenciuk, Selestina și Karlovka. Armamentul constă din tunuri și arme de diferite calibre, care au fost evacuate din România în Ucraina pentru siguranță. Munițiunile într-o cantitate relativ mică sunt din acele evacuate din țară, în cea mai mare cantitate, însă sunt munițiuni aduse din Franța și Anglia pentru nevoile războiului. Celelalte categorii de material de război în parte sunt din acele evacuate din țară, în parte aduse din străinătate.

b) Materiale sanitare evacuate din țară la Odessa, ca medicamente, instrumente chirurgicale, pansamente, efecte spitalicești și de ambulanță, materiale diverse pentru trenuri sanitare, materiale veterinare și cantine sanitare pentru corpurile de trupă. Toate aceste materiale se găsesc depozitate în mai multe magazii la Odessa. Materiale sanitare de toate categoriile, de o cantitate și valoare destul de mare, venite din Franța, Anglia și America și depozitate în mai multe magazii tot la Odessa.

c) Cauciucuri și diferite accesorii de automobile depozitate la Odessa.

d) Un depozit de echipament la Nicolaev, care conține lingerie, pânzeturi, pături, căști, bidoane, pânză de flanelă, pânză de saci, fier, potcoave, coks și căruțe.

e) Materii prime: oțel pentru proiectile, alamă, aramă și fosfor în Odessa.

f) O comandă de potcoave la Jaroslav.

g) Diferite mașini evacuate din țară și instalate în fabricile ruse din Kiev și alte localități.

h) Depozitul de armăsari și remonți de la Tatarowka.

i) Un număr însemnat de vase de Dunăre și de Mare la Sevastopol, Odessa și în alte porturi ucrainene.

j) În fine, materiale diverse ca: tutun, sfoară etc. expediate pentru România, însă neajunse la destinație și care urmează a fi căutate pentru a se da de urma lor.

Toate materialele arătate până aci sunt proprietatea Statului Român, recunoscută și de reprezentanții statelor foste aliate României.

2. Evacuarea în țară a materialelor de la punctul 1 este supusă din partea ucrainenilor, a Comandamentului German din Kiew și a Comandamentului Austriac dn Odessa la următoarele condițiuni:

a) Ucrainenii pretind să li se recunoască dreptul de proprietate și să li se garanteze în schimbul evacuării materialelor române toate materialele rusești, care au fost lăsate în Moldova și Basarabia de către armatele ruse.

b) Comandamentul German din Kiew, pe lângă condițiunile de la punctul a, cere să li se admită de către Guvernul Român a ridica din depozitele române, contra cost, toate materialele de care el ar avea nevoie. De asemenea, el consideră ca pradă de război cele patru vase mari române de pasageri, ce au fost luate din mâna bolșevicilor la Sevastopol.

c) Comandamentul austriac din Odessa are pretențiuni asupra cedării contra cost a unei părți din materialele sanitare și cauciucuri, precum și a reținerii ca gaj a unui număr oarecare de vase de Dunăre, până la restituirea din partea Statului Român a tuturor vaselor austriece, capturate de trupele române în timpul războiului.

3. Cu privire la pretențiunile ucrainene, subsemnații suntem de părere a se da soluțiunea următoare:

a) Să se recunoască în principiu că Statul Ucrainean va avea dreptul de proprietate asupra materialelor, care se vor dovedi ulterior prin lucrările de lichidare că au aparținut trupelor adevărat ucrainene.

b) Să se împartă chestiunea lichidării materialelor rusești față de Ucraina în următoarele două categorii:

Lichidarea materialelor de război ca: armament, munițiuni, aviație etc., destinate pentru luptă și care se pot conserva.

Lichidarea materialelor sanitare, subsistențe, echipament și diverse alte materiale destinate pentru întrebuințarea zilnică și cu o limită de conservare redusă.

c) Lichidarea materialelor de război rusești să fie amânată până la pacea generală din următoarele motive: Guvernul Român nu poate admite punctul de vedere ucrainean cum că toate materialele de război rusești rămase în Moldova și Basarabia aparțin acesteia, întrucât și celelalte state din fostul Imperiu Rus au aceleași drepturi de pretențiuni. Guvernul Român nu are posibilitatea și nici dreptul de a stabili dacă materialele de război, pretinse a fi fost în serviciul trupelor ucrainene, au fost sau nu procurate de Ucraina și că deci îi aparțin de drept, căci aceleași pretențiuni le vor putea ridica și celelalte state rusești. Guvernul Român este strâns legat și de pretențiunile guvernelor statelor ce au fost aliate Rusiei și României, care recunosc formal întreaga Rusie ca proprietară a tuturor materialelor rusești lăsate în Moldova și Basarabia și se opun categoric la ridicarea și împărțirea de către guvernul român a acestor materiale statelor rusești create după revoluție, înainte de pacea generală europeană. România, având în Rusia mare tezaurul său, precum și diferite alte depozite de materiale, este nevoită a păstra la dispoziția sa materialele de război rusești ce se află în țară, pentru a putea face față pretențiunilor ce se vor ridica și din partea Rusiei mari la cererea restituirii tezaurului și materialelor române. Aceași situațiune se prezintă și față de alte state independente din fosta Rusie, ex. Caucazul, unde statul român are diferite comenzi de tutun și alte materiale.

d) Guvernul Român să garanteze însă Guvernului Ucrainean, prin mijloacele ce se vor stabili prin înțelegere reciprocă, punerea în siguranță și conservarea până la pacea generală, a materialelor de război aflate în țară, ce ar urma să revină Statului Ucrainean.

e) Lichidarea materialelor cu limita redusă de conservare, cum sunt materialele sanitare, de subsistență, echipament și alte diverse, să se admită în principiu a se face cu începere din pre-

zent, pe baza principiului de compensațiuni reciproce și conform unui program ce urmează a se stabili prin înțelegere între cele două guverne și numai pentru materialele ce se vor dovedi prin acte că sunt provenite de la trupele ucrainene. În această privință suntem de părere a se admite accesul în țară a unei comisiuni de lichidare ucraineană, care să lucreze în legătură cu Comisiunea Română însărcinată cu păstrarea și administrarea materialelor rusești. Lichidarea materialelor de mai sus, deși oprită în principiu de reprezentanții Puterilor foste nouă aliate și deși poate nu toate aceste materiale ar fi fost de proveniență ucraineană și deci s-ar putea ca mai târziu să aibă pretențiuni asupra lor și alte state independente create după revoluție, s-ar putea justifica pe considerațiunea limitei reduse de conservare și pe aceea că sunt materiale de consum de prima necesitate, care nu pot fi privite în niciun caz ca materiale de luptă și deci de război. Apoi ele ar constitui un mijloc legal de compensațiuni pentru materialele noastre din Ucraina.

4. Cu privire la pretențiunile Comandamentului German din Kiev să se admită următoarea soluțiune:

a) Privitor la cererea ca Guvernul Român să recunoască Ucrainenilor dreptul de proprietate asupra tuturor materialelor ruse ucrainene lăsate în Moldova și Basarabia de către trupele ruse, să li se pună în vedere chestiunile de principiu relevate la punctul 3 din acest referat.

b) Privitor la pretențiunea de a se ceda contra cost germanilor, toate materialele de care ei ar avea nevoie să li se pună în vedere că Guvernul Român, ținând seamă că România este un stat neutru și pe picior de pace, nu ar putea vinde nimic din materialele sale de război aflate în Ucraina sau chiar în interiorul țării, numai germanilor și austrieșilor, fără a nu risca să primească protestări întemeiate și cereri de aceeași natură și din partea puterilor beligerante, ce sunt în război cu puterile centrale. Pentru materialele de război, pe care germanii le-au ridicat forțat sau le vor ridica încă din depozitele române din Ucraina, Guvernul Român nu are niciun alt mijloc de opunere, decât protestările legale, și nu-și poate lua nicio răspundere morală și materială față de celelalte puteri beligerante ce iau parte în războiul mondial. Cazul acestor chestiuni fiind de forță majoră rămâne a se judeca după pacea generală. Guvernul Român este însă dispus a trata cu Comandamentul German și a ceda contra cost o parte din celelalte materiale, ce nu se pot conserva la durată și care nu intră propriu-zis în categoria materialelor de război. Tratatul în această privință să se facă fie de Ministerul de Război direct cu Comandamentul Suprem German, prin Comandamentul Makensen, sau direct la Kiev cu Comandamentul German local și cu Ministerul de Război Ucrainean prin comisarul guvernului român sau alți delegați speciali ai Ministerului de Război Român.

5. Evacuarea materialelor române din Ucraina să se împartă și această chestiune în două categorii după natura materialelor, și anume: lichidarea materialelor de război ca: armament, munițiuni etc. și lichidarea și evacuarea celorlalte categorii de materiale ca: sanitare, echipament, materii prime etc., ce nu intră propriu-zis în categoria materialelor de război;

a) Evacuarea materialelor de război propriu-zis să se amâne pentru mai târziu, poate chiar și până la pacea generală, cu condițiunea de a evalua, prin înțelegere reciprocă cu Guvernul Ucrainean, toate măsurile necesare pentru buna administrare, conservare și punerea în siguranță a materialelor. Propunem această soluțiune din următoarele considerațiuni: Ucrainenii cerând compensațiuni reciproce din materialele rusești din țară, Guvernul Român nu le poate satisface cererea din motivele deja arătate, deci ca consecință nu se poate obține din partea lor permisiunea de ridicare și transportare în țară a materialelor noastre de război din Ucraina. În Moldova și Basarabia nu avem magazii proprii și suficiente pentru păstrarea unui stoc atât de însemnat de armament și munițiuni. Materialele de război române transportate în țară ar urma conform condițiunilor din tratatul de pace să fie duse aproape în întregime în teritoriul ocupat, deci în mâna germanilor, întrucât în Moldova și Basarabia urmează a se păstra numai

un anumit stoc de munițiuni și armament. În cazuri de accidente nenorocite, ca incendiile etc., toată sarcina ar urma să se suporte numai de statul român, pe când păstrate în Ucraina, statul ucrainean trebuie să ia parte conform convențiunii la sarcina impusă prin pierderile ce s-ar suferi.

b) Evacuarea materialelor sanitare și a cauciucurilor să se ceară de Guvern Comandamentului Makensen să o facă în condițiunile contractului Brink-Gârleşteanu și numai în cazul când nu s-ar putea ajunge la niciun rezultat să se admită a se da compensațiuni în primul loc din materialele sanitare ruse rămase în țară și apoi la nevoie din alte materiale rusești cu limita redusă de conservare ce se găsesc la noi.

c) Evacuarea depozitului de echipament din Nicolaev să se încerce întâi a se tenta numai cu germanii la Kiev, după principiul contractului Brink-Gârleşteanu, cedându-li-se contra cost o parte din materiale, fără alte obligațiuni de compensațiuni pentru ucraineni. În cazul când nu s-ar putea ajunge la un rezultat favorabil, să se admită ucrainenilor compensațiuni din materialele de echipament rusești ce se află în Moldova și Basarabia, pentru aceasta din urmă numai în proporția ce ar rămâne disponibilă față de drepturile ei asupra unei cote proporționale din materialele rusești.

d) Evacuarea depozitului de armăsari Tatarovka să se ceară fără alte condițiuni de compensațiune, decât achitarea costului de întreținere a cailor, aceasta în baza unui principiu de loialitate între două țări foste aliate, întrucât acest depozit a fost evacuat în alte condițiuni decât acele prevăzute pentru materiale de război și întrucât în mare parte el conține avere particulară. Să se ceară, de asemenea, sprijinul germanilor în schimbul înlesnirilor ce li s-a făcut cu cumpărarea a 7000 cai din Basarabia.

e) Evacuarea materialelor prime din Odessa, a potcoavelor, samovarelor etc. să se facă pe baza schimbului reciproc de diferite articole, care continuă să fie cerute de ucraineni, fie particulari, fie reprezentanți ai autorităților ucrainene, precum lemne, vin, sfecele etc., din Basarabia, și să se trateze chestiunile de la caz la caz.

f) Chestiunea aeroplanelor să se trateze printr-o nouă intervenire de protestare către Comandamentul German.

g) Evacuarea vaselor române de Mare și Dunăre din porturile ucrainene. Pentru cele 4 vase mari de pasageri („Dacia”, „România”, „Împăratul Traian”, „Principesa Maria”) luate de germani din mâna bolșevicilor și reținute ca pradă de război pe motivul că au fost armate și luate prin luptă de la bolșevici, Ministerul de Externe Român să facă demersurile convenite către Guvernul German pentru eliberarea lor. Pentru vasele de Dunăre reținute de austrieci ca gaj în contul vaselor ce ei pretind că ar fi fost capturate de români în timpul războiului, să se intervină tot prin Ministerul de Externe ca comisiune mixtă însărcinată cu lichidarea acestor materiale să lămurească cât mai repede situația vaselor noastre și să le restituie cât mai curând. Pentru vasele închiriate rușilor și care urmează a fi restituite, să se numească o comisiune specială de lichidare, care să le primească cu toate formele și constatările legale de la ucraineni.

În sensul referatului de mai sus, subsemnații suntem de părere a se întocmi răspunsurile ce urmează a se da Comisarului General Ucrainean, Ministerului de Război Ucrainean și Comandamentului German din Kiev prin Comisarul Guvernului Român din Ucraina, precum și instrucțiunile de detaliu ce trebuiesc date direcțiunilor de resort din minister și Comisariatului Guvernului Român din Odessa.

General Gârleşteanu, Director al Aprovizionării

Colonel Todicescu, Comisarul Guvernului Român în Ucraina

44. 28 septembrie/11 octombrie 1918, Charles J. Vopicka, ministrul SUA la Iași, despre statutul viitor al Dobrogei și intențiile Puterilor Aliate și Asociate față de România

În conformitate cu radiograma venită de la [agenția] Nauen, în care sunt inserate condițiile impuse de Bulgaria, aceasta din urmă va deține, în continuare, zona din Dobrogea aflată la sud de Cobadin. Nu am greșit atunci când i-am comunicat prim-ministrului că această stipulație este contrară declarației interaliat, transmisă printr-o telegramă venită de la Karnarvon, în 30 septembrie. Conform acestei declarații, Bulgaria trebuia să rămână în interiorul vechilor ei granițe (1915), iar condițiile privitoare la teritoriul urmau să fie stabilite la pacea generală la care dl Orlando¹ s-a referit în discursul său. Totuși, o informație apărută în ziarul bulgar *Pre-soretz* și o telegramă de la agenția Reuter, care menționau menținerea trupelor bulgare în Dobrogea, au provocat ieri o mânie cumplită împotriva aliaților, exprimată în cei mai violenți termeni. Rugăm guvernele noastre să confirme oficial declarațiile anterioare ale Antantei.

Pentru a grăbi schimbul instrumentelor de ratificare, germanii au notificat că ei sunt dispuși să garanteze unele concesii în ceea ce privește Dobrogea și frontiera Carpaților. Domnul Marghiloman, care după cum a declarat, nu încerca altceva decât să câștige timp, a replicat că oricare ofertă având acest rezultat nu are valoare, acceptarea de către Germania a programului președintelui Wilson fiind de natură să asigure înapoierea întregului teritoriu al României. El a adăugat că Germania se afla în poziția de a da României un avantaj imediat prin retragerea trupelor sau, cel puțin, prin evacuarea districtului capitalei. Germanii însă au refuzat să facă acest lucru, declarând că pentru ei este absolut necesar să țină sub control exploatarea câmpurilor petroliere (din cauza războiului cu submarine). Au declarat că mai degrabă ar sacrifica chiar și pe ultimul soldat din forța de ocupație decât să renunțe la această prerogativă.

Pentru a-i instiga pe români împotriva Antantei, germanii le-au transmis că Puterile Aliate negociază o pace separată cu Austro-Ungaria. În cercurile germanofile se consideră că în acest caz România fiind abandonată de Antanta, cel mai bun lucru ar fi să se ajungă la o înțelegere cu Puterile Centrale înaintea încheierii păcii generale.

În ziua în care am primit această informație, l-am asigurat pe domnul Marghiloman că România va fi bine tratată de Antanta și că tot ceea ce ar putea ea obține vreodată va primi din mâinile Antantei, deoarece Puterile Centrale nu au absolut nimic de dat.

[Charles J. Vopicka, *op.cit.*, 245-246]

45. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Informare adresată regelui Ferdinand de către prim-ministrul Alexandru Marghiloman privind măsurile luate pentru extinderea controlului trupelor române asupra regiunii de nord a Basarabiei în contextul descompunerii armatei austro-ungare

Prezidentul Consiliului are onoarea să raporteze cu adânc respect Majestății Sale că, conform dorinței exprimate aseară de Majestatea Sa, a dat instrucțiuni Generalului Văitoianu ca cavaleria și trupele ușoare să se întindă cât mai mult în nordul Basarabiei și ca autoritățile civile, judecătorești de pace, posturi de jandarmerie etc., să urmeze și să se instaleze. Motivul bine-venit a fost că trupele din zonă (Lipcani) au izgonit pe ofițerii lor care au venit să se pună sub protecțiunea noastră și că o deputație din Hotin a sosit în Chișinău pentru a cere diferite

¹ Vittorio Emanuele Orlando (1860-1952), om politic italian, prim-ministru (30 octombrie 1917-23 iunie 1919)

obiecte de trai. Descompoziția în armata austro-ungară este așa de mare, că trupele noastre nu vor găsi eventual vreo opunere decât de la ucrainieni. Măsurile ordonate sunt deja pe cale de execuțiune.

23 octobře 1918

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, inv. 726, dosar 53/1918, f. 1-2]

Capitolul 4

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

Introducere

La începutul anului 1918, situația Republicii Democratice Moldovenești a continuat să se agraveze, din cauza evoluțiilor din Rusia, unde s-a declanșat războiul civil ce avea să se intensifice în următorii ani, sporirii anarhiei interne, determinate de retragerea de pe frontul din Carpați a fostelor unități ruse în bună măsură bolșevizate, acțiunilor țăranilor de ocupare a pământurilor marilor proprietari, presiunilor Ucrainei, care a încheiat cu Puterile Centrale pacea de la Brest-Litovsk (27 ianuarie/9 februarie 1918). Pentru ca situația să fie și mai complicată, la începutul lunii ianuarie 1918 bolșevicii au încercat să preia puterea la Chișinău și în alte localități. (*Documentul nr. 1*)

Salvarea ființei noului stat reprezenta o preocupare esențială a liderilor politici de la Chișinău, dar soluțiile aflate la îndemână erau restrânse. Constituirea unei forțe proprii era o sarcină de durată și dificilă, încercările de până atunci având rezultate cu totul modeste. Prin urmare, ei s-au adresat aliaților, inclusiv generalului Dmitri Șerbacev, șeful de stat-major al trupelor ruse de pe frontul român, și autorităților române solicitând sprijin. Cum Antanta nu avea forțe la dispoziție, iar Șerbacev nu mai avea nicio autoritate asupra trupelor pe care le comandase până atunci, singura alternativă era apelul la armata română, care avea capacitatea de a reinstaura ordinea și siguranța în teritoriul dintre Prut și Nistru¹.

În acest scop au sosit la Iași mai multe delegații ale Sfatului Țării și ale guvernului de la Chișinău care au discutat cu reprezentanții Antantei și cu autoritățile române modalitățile de sprijin. Eventuala intervenție a armatei române în Basarabia a generat opinii contradictorii în rândul liderilor de la Chișinău, astfel că diplomații Antantei în România au dat o declarație, precizând că intervenția armatei române are un caracter pur militar, urmărind asigurarea funcționării serviciilor frontului româno-rus, fiind excluse orice ingerințe politice. (*Documentul nr. 2*)

La rândul său, posibilitatea intrării armatei române în Basarabia a constituit o preocupare pentru liderii politici și militari români, în cadrul dezbaterilor fiind exprimate opinii divergente. Oricum, asigurarea liniilor de comunicație cu depozitele de armament, muniție și subzistențe aflate în stânga Nistrului reprezenta o prioritate, după cum extinderea agitațiilor bolșevice putea să afecteze grav interesele statului român. Au fost evocate și consecințele negative ale

¹ Marin C. Stănescu, *Armata Română și unirea Basarabiei cu România 1917-1919*, Ex. Ponto, Constanța, 1999; A se vedea întreaga discuție la Ion Țurcanu, *Sfatul Țării. Istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1917-1918*, Editura ARC, Chișinău, p. 129-162.

intervenției, cea mai importantă fiind înrăutățirea relațiilor cu regimul de la Petrograd, ele cunoscând și până atunci momente de mare încordare.

Cântărind avantajele și dezavantajele, guvernul și liderii militari au decis, în cele din urmă, intervenția armatei în Basarabia, cu această misiune fiind însărcinate patru divizii – 11 și 13 Infanterie, 1 și 2 Cavalerie. Acțiunea a început la 10/23 ianuarie 1918. Ulterior, pentru coordonarea acțiunilor acestor mari unități a fost înființat Corpul 6 Armată (*Documentul nr. 13*). Intrarea armatei române în Basarabia a fost urmată de ruperea, la 13/26 ianuarie 1918 de către guvernul bolșevic, a relațiilor cu România¹.

Profilul acțiunilor armatei române în Basarabia a fost unul preponderent militar, autoritățile de la Iași luând măsuri ample în acest sens. Generalul Constantin Prezan a dat o proclamație locuitorilor Basarabiei, în care prezenta rosturile prezenței ei, asigurându-i că: „Oastea română nu dorește altceva decât ca, prin rânduiala și liniștea ce aduce, să vă dea puțința să vă statornicii și să desăvârșiți autonomia și slobozeniile voastre, precum veți hotărî voi singuri. Oastea română nu va obijdui pe niciun locuitor din Republica Moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui”. (*Documentul nr. 8*)

De asemenea, Marele Cartier General a emis și instrucțiuni privind conduita trupelor române dizlocate în Basarabia, acestea urmând a avea „față de populația basarabeană, fără distincție de naționalitate, o atitudine frățească și demnă”. În același timp, nu era îngăduit ofițerilor și trupeii să aducă atingeri persoanei și avutului locuitorilor. În schimb, urmau a fi reprimate dur orice încercare de jaf, de violență la adresa locuitorilor și trupeii. (*Documentul nr. 9*)

Și generalul Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, care a intrat în Chișinău, a subliniat în ședința Sfatului Țării că armata română a sosit la cererea expresă a autorităților legitime. „Guvernul Românesc, sublinia generalul Broșteanu, vă pune la dispoziția d-voastră acea armată, care a sosit aici. Trimiteți-o acolo unde aveți nevoie. Întrebuințați-o după buna d-voastră credință, și soldații cu bucurie vă vor veni în ajutor. Pentru crearea unei situații noi trebuie putere, și numai puterea poate garanta o formare adevărată a Republicei ce se naște. Încă o dată salut popoarelor ce locuiesc în Republică”². Dar unele decizii ale generalului Broșteanu neconforme cu normele de conduită stabilite au fost amendate de autoritățile de la Iași. (*Documentele nr. 10, 11*)

În pofida unor erori de concepție și execuție a dispozițiilor primite, trupele române și-au îndeplinit misiunea, reușind către sfârșitul lunii februarie să ia sub control întregul teritoriu al Basarabiei. (*Documentele nr. 6*) În măsura posibilităților, trupele române au contribuit la desfășurarea unor activități curente ale locuitorilor, cum ar fi lucrările agricole. (*Documentul nr. 20*) Nu pot fi omise nici acele inițiative menite să sporească solidaritatea și conștiința națională a basarabenilor. (*Documentul nr. 12*)³.

În concluzie, prezența armatei române în Basarabia a avut un rol stabilizator, ceea ce a îngăduit amplificarea mișcării naționale și a curentului unionist. La 24 ianuarie/6 februarie

¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia 1918-1940*, Junimea, Iași, 1991, p.77; Ministerul Afacerilor Externe ale României și Federației Ruse, *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 15-17. După ce critica intervenția armatei române în Basarabia, pe care o califică drept o „răpire” și incrimina fărădelegile nenumărate ale „oligarhiei române” împotriva revoluției ruse, Consiliul Comisarilor Poporului de la Petrograd hotărâ: „1. Toate relațiile diplomatice cu România încetează. Legația română și, în general, toți reprezentanții autorităților române se expulzează pe cea mai scurtă cale dincolo de frontieră. 2. Tezaurul României aflat în păstrare la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română. Puterea sovietică își asumă răspunderea de a păstra acest tezaur pe care îl va preda în mâinile poporului român. 3. Scerbacev, fostul comandant-șef al frontului român, care s-a ridicat împotriva revoluției, este declarat dușman al poporului și pus în afara legii”. (*Ibidem*, p. 16-17)

² S.A.N.I.C., fond Casa Regală Miscelancee, dosar nr. 270, f. 236-237.

³ A se vedea și lucrarea avându-l drept autor pe generalul M.C. Schina, *Pe marginea Unirii. Basarabia ianuarie 1918-iunie 1919*, 1938.

1918, Republica Democratică Moldovenească își proclamă independența, eveniment simbolic, întrucât la 24 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza era ales domnitor și în Țara Românească. În document se evidențiază și rolul armatei române: „Prin venirea oștilor frățești române pe pământul republicei noastre s-a întocmit o stare prielnică pentru munca harnică și orânduită pe toate ogoarele vieții. Oștile românești au venit să apere drumurile de fier și magazinele de pâine pentru front, dar ființa lor pe pământul nostru ajută la așezarea rânduielei în țară și de azi înainte roada muncii fiecărui cetățean al republicei este cheazășluită împotriva lăcomiei răufăcătorilor”. (*Documentul nr. 14*)

Relativ redus la începutul construcției statale moldovenești, curentul în favoarea unirii cu România a crescut în intensitate după proclamarea independenței, unele instituții locale solicitând imperativ acest lucru. (*Documentul nr. 19*)

Tânărul stat moldovenesc a încercat să participe la tratativele inițiate de guvernul român cu Puterile Centrale, dar acesta după unele ezitări a respins un asemenea demers (*Documentul nr. 18*), întrucât ar fi creat mari dificultăți din partea Ucrainei, care solicita să fie prezentă la negocieri.

În acest context, după discuții desfășurate la Iași între lideri ai autorităților de la Chișinău și guvernul român, s-a decis demararea acțiunilor pentru unirea Republicii Democratice Moldovenești cu România, decizia istorică fiind adoptată la 27 martie/9 aprilie cu majoritate de voturi de către Sfatul Țării. (*Documentul nr. 21*) Unirea a fost condiționată de acceptarea de către guvernul român a 11 condiții puse de Sfatul Țării.

S-a discutat mult în istoriografia românească despre factorul decisiv care a stat la baza acestei mari realizări, conturându-se două mari idei. Prima dintre ele apreciază că impulsul decisiv a venit din partea guvernului Alexandru Marghiloman¹, iar a doua că unirea a fost rezultatul mișcării naționale a românilor din acest teritoriu². Apreciem că în acel context a existat o îngemănare între cele două orientări. În negocierile de pace purtate cu reprezentanții Puterilor Centrale, Marghiloman a obținut „mână liberă” din partea lui Kühlmann în problema Basarabiei, întrucât germanii aveau interesul să se accepte de către partea română cedarea Dobrogei. La rândul său, prim-ministrul avea nevoie de un succes care să-i sporească prestigiul și credibilitatea în opinia publică românească. Prin urmare, guvernul pe care l-a condus a demarat acțiunile pentru realizarea unirii.

Pe de altă parte, în Basarabia se dezvoltă curentul unionist, mulți lideri de la Chișinău fiind conștienți și de faptul că statul moldovean, aflat în România și Ucraina, avea puține șanse de a subzista singur. Deși aflate la începutul construcției statale, autoritățile de la Kiev au respins actul unirii de la 27 martie/9 aprilie 1918 și au ridicat serioase pretenții la adresa Basarabiei, motivația fiind diversă. (*Documentele nr. 23, 30*) Guvernul român s-a văzut nevoit să dea un răspuns amplu și argumentat acestor revendicări pe care le-a respins hotărât. (*Documentele nr. 28, 29, 31, 34*)

Pe lângă aceste acțiuni externe, guvernul Marghiloman a luat măsuri pentru consolidarea unirii și realizarea unificării administrative și legislative a Basarabiei în componența României. (*Documentele nr. 22, 24, 25, 27*) În acest sens, guvernul Marghiloman a suspendat activitatea Sfaturii Țării (*Documentul nr. 32*), urmând ca el să mai fie convocat pentru a finaliza reforma agrară înainte de înființarea Constituanței.

Ultima sesiune a acestui organism ce a votat unirea a început la 25 noiembrie/8 decembrie. Președinte a fost ales Pantelimon Hallipa, Constantin Stere demisionând cu o zi înainte, iar

¹Alexandru Marghiloman, *Note Politice, 1897-1924*, vol. III, 1917-1918, Editura Institutului de Arte Grafice EMINESCU, p. 445-464.

²Basarabia în Parlamentul Marghiloman, text ales și stabilit, note și comentarii, postfață de Victor Durnea, prefață de Ion Țurcanu, Știința, Chișinău, 2018, p. 6-8.

vicepreședinți – Vasile Bârcă și Gheorghe Buruiană. Un grup de deputați, conduși de V. Țiganco, a contestat decizia convocării, inițiativa fiind respinsă¹.

Tot în această reuniune s-a renunțat la condițiile exprimate la 27 martie/9 aprilie și s-a votat, cu alte cuvinte, unirea necondiționată a Basarabiei. (*Documentul nr. 39*) Se încheia astfel un proces istoric complex, prin care provincia dintre Prut și Nistru avea să fie prima care s-a unit cu România, deși în august 1916, prin decizia de alăturare la Antanta, Basarabia era practic abandonată.

¹ Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Țării. Itinerar*, Civitas, Chișinău, 1998, p. 149-154.

DOCUMENTE

1. 30 decembrie/12 ianuarie 1918, Iași, Extras din raportul generalului Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze, trimis ministrului de război, privind situația din Basarabia

Mission Militaire Française en Roumanie, 30 Décembre 1917/12 Janvier 1918

Le Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie à Monsieur le Ministre de la Guerre

Rapport No. 27

(...)

Bessarabie

La Bessarabie continue à être le théâtre des pillages et des excès des troupes russes qui quittent le front. Les Bolchévicks font tout ce qu'ils peuvent pour couper les ravitaillements du front russo-roumain et rendre impossible, par la dévastation de la région, toute évacuation de l'armée roumaine en Bessarabie. Les dirigeants de la Bessarabie, sans autorité et sans moyens, ont envoyé à Jassy deux de leurs représentants pour chercher auprès du Général Tscherbatscheff et auprès de moi les conseils et l'appui dont ils ont besoin. La question à résoudre sans délai est celle de la police du pays. Le Gouvernement bessarabien ne dispose pour cela que d'un seul régiment dont le loyalisme est actuellement annihilé par la propagande bolchévique. Il a fort bien admis et demandé le concours de forces étrangères. Les Tchèques et les Serbes, qui se prêtent mal à ces besoins de police intérieure, ont été momentanément écartés, on s'est arrêté à l'emploi d'unités de prisonniers transylvains envoyés de Roumanie et de Kiev, et de troupes roumaines. Environ 1500 transylvains de Roumanie sont actuellement en route pour la Bessarabie. Quant aux troupes roumaines, qui n'ont été demandées qu'officieusement pour des raisons politiques que je vous ai déjà exposées, elles agiront dans la région voisine du Pruth, et sous couvert de la garde des dépôts roumains de Bessarabie. Pour écarter les inquiétudes que cette ingérence étrangère ne peut manquer de soulever au point de vue de l'autonomie de la Bessarabie, le Consul de France à Kichinev a été autorisé à faire la déclaration officielle que ces troupes n'auraient aucune ingérence dans les affaires intérieures du pays et qu'elles n'auraient d'autre mission que la garde des dépôts de vivres et de voies ferrées. Cette question de l'action des troupes étrangères domine actuellement toute la situation politique en Bessarabie. Les Comités Juifs et Bolchéviques font à ce sujet la plus violente obstruction, et il n'est pas certain que le Gouvernement s'en sorte à son avantage. La Bessarabie a ouvert des pourparlers avec l'Ukraine pour la formation à Kiev d'un gouvernement central pour les différentes Républiques autonomes déjà constituées. Nous ne pouvons qu'appuyer la création d'une pareille organisation qui repose au programme que nous nous sommes tracé.

Le Gouvernement Bessarabien m'a demandé de la façon la plus positive des instructeurs militaires. Il est décidé, au point de vue militaire, à se mettre entre nos mains, tout en gardant le commandement officiel. Une étude préalable de l'organisation militaire de la Bessarabie est en cours à la suite de laquelle je déciderai du personnel à y envoyer. Je viens de renforcer de deux officiers de troupe le personnel que j'ai déjà à Kichinev.

En résumé, situation toujours précaire, tant que l'ordre ne règnera pas dans le pays. Gouvernement très instable mais, sous l'effet de la nécessité, parfaitement décidé à s'en remettre à nous pour toutes questions, à la seule condition que l'autonomie du pays soit sauvegardée.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 317, c. 907-909]

2. 4/17 ianuarie 1918, Iași, Telegramă identică a celor patru miniștri ai Antantei acreditați în România, prin care transmit guvernelor lor garanția cerută de Consiliul Directorilor de la Chișinău, prin care confirmă că prezența armatei române în Basarabia are strict un caracter militar

Jassy, 17 Janvier 1918

Télégramme identique des Ministres d'Angleterre, Etats-Unis, France, Italie, avec prière transmettre à Londres, Rome et Washington.

Le Conseil des Directeurs généraux de la République moldave ayant exprimé certaines appréhensions concernant l'envoi en Bessarabie de troupes roumaines dont la présence est indispensable pour le maintien de l'ordre, la garde des voies ferrées et la protection contre les bolcheviki des dépôts de vivres constituées pour le ravitaillement du front roumain, nous sommes tombés d'accord pour donner au Gouvernement moldave sur sa demande une garantie écrite sous la forme suivante: „Cette mesure est d'ordre purement militaire attendu qu'elle n'a d'autre objet que d'assurer le fonctionnement normal des services de l'arrière du front russo-roumain conformément aux règles établies dans les autres pays belligérants. Elle ne peut donc porter aucune atteinte à l'état politique actuel ou à venir de la Bessarabie”.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1203, rola 103, vol. 358, c. 154-155]

3. 6/19 ianuarie 1918, Iași, Ordinul de operație al Marelui Cartier General adresat Diviziei 11 Infanterie privind acțiunile în Basarabia

MARELE CARTIER GENERAL

Biroul Operațiilor

No. 6713 din 6 ianuarie, 1918

MARELE CARTIER GENERAL

Biroul Operațiilor

către

DIVIZIA 11

ORDIN DE OPERAȚIE

1) Divizia întărită cu Reg 2. R va trece în Basarabia pentru a se concentra cu grosul în zona Kișineu-Kărbuna.

2) Concentrarea diviziei în zona de mai sus se va face după cum urmează:

a) Brigada 21 Inf. și Divizionul III/Bgt. 21 Art. Cu trenul; și

a) Celelalte trupe și serviciile diviziei pe jos.

1) Trupele care se deplasează cu trenul vor începe transportul în ziua de 8/I.

Ordinea în care se va executa transportul, gara și orele de îmbarcare și de debarcare se vor comunica printr-un ordin ulterior.

2) Trupele care merg pe jos se vor deplasa într-una sau două coloane, având ca ax de mișcare Leova-Gura Galbenă-Rezeșii-Kărbuna. Mișcarea va începe în dimineața de 8/I.

Itinerariile și etapele vor fi ordonate de comandantul diviziei. Misiunea diviziei este de a asigura transportul trenurilor de aprovizionare pe linia Bender-Socola și formarea depozitelor necesare armatelor române în lungul drumurilor de etape aflate în zona arătată pe harta alăturată.

În acest scop divizia va trebui:

a) Să asigure ordinea la Kișineu și Bender pentru ca buna funcționare a căilor ferate să nu fie împiedicată de răufăcători; și

b) Să se pună populația, avutul ei și al ținutului în siguranță la adăpost de jafuri și distrugerii.

3) Misiunea diviziei este limitată numai în zona arătată pe harta anexată ordinului. Însă în caz când organele oficiale ale ținutului Basarabean vor cere direct sau prin intermediul aliaților concursul trupelor române în contra răufăcătorilor și în afara zonei prescise, atunci veți cere noi instrucțiuni de la Marele Cartier General.

4) Se anexează spre știință un tabel [nu se publică] în care se arată:

a) Unitățile care se mai găsesc în Basarabia și în Delta;

b) Însărcinările pe care le au fiecare; și

c) Comandamentele de care depind.

Pe măsură ce situația arătată în acest tabel va suferi modificări, veți primi instrucțiunile necesare.

5) Relațiile D-Voastră cu organele centrale conducătoare se vor face direct sau prin intermediul reprezentantului aliaților noștri la Kișineu. Numele lui se va comunica ulterior.

6) Relațiile cu organele locale și cu populația se va face direct sau prin intermediul comisarilor pe care-i vor detașa organele centrale. În acest scop veți face demersurile necesare de îndată ce veți ajunge la Kișineu.

7) Hrănirea trupelor se va face în conformitate cu instrucțiunile cuprinse în nota No. 1.

8) În privința atitudinii trupelor se vor aplica și respecta întocmai instrucțiunile cuprinse în nota No. 2. [nu se publică]

9) Odată în Basarabia, comandamentul diviziei va dispune trupele astfel încât, pe de o parte, să se poată îndeplini scopul urmărit, iar pe de altă parte, să se mențină capacitatea de luptă a unităților.

10) Evacuările se vor face la Kișineu într-unul din spitalele care va fi hotărât de autoritățile locale.

11) S-a dat ordin Serviciului Construcțiilor a vă pune la dispoziție echipele necesare de care veți avea nevoie pentru îmbunătățirea cantonamentelor destinate trupelor și instalare de băi, cuptoare de deparazitare, atât pentru soldații noștri, cât și pentru populație.

12) Rapoarte și dări de seamă:

Veți înainta:

a) Zilnic un buletin telegrafic de evenimente petrecute timp de 24 de ore. Buletinul va trebui să sosească la Marele Cartier General la ora 10 și va fi transmis prin Hugues;

b) În fiecare Sâmbătă.

O dare de seamă detaliată asupra evenimentelor petrecute în cursul săptămânei.

Lucrarea va fi însoțită de o hartă 1/200.000 cu gruparea forțelor.

GENERAL, (ss) Prezan
Şeful Biroului Operaţiilor
Lt-Colonel, Antonescu

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. II 1 2587, c. 0238-0240]

4. 9/22 ianuarie 1918, Iaşi, Ordinul Marelui Cartier General adresat Armatei 1 prin care se dispune luarea măsurilor pentru asigurarea siguranţei transporturilor pe linia ferată Bolgrad-Galaţi şi liniştea în regiunea Leovo-Reni-Bolgrad

MARELE CARTIER GENERAL
SECŢIA OPERAŢIILOR
BIROUL OPERAŢIILOR

Data 9 ianuarie 1918
No. 6835

MARELE CARTIER GENERAL
BIROUL OPERAŢIILOR
Către
ARMATA I

Copie:

Diviziei 11
Comandamentului Frontului
Misiunii Franceze

Urmare la No. 6726,

1. Comandamentul Frontului ne comunică că la Bolgrad elementele anarhice au arestat pe Comandantul Armatei 6 şi au dezorganizat Comandamentul.

2. Pentru a restabili ordinea şi a asigura transporturile de aprovizionare pe calea ferată Bolgrad-Galaţi este necesar a se pune linişte în regiunea Leovo-Reni-Bolgrad.

3. În acest scop Armata I va lua dispoziţiuni să trimită:

a) Un detaşament de cele trei arme la Bolgrad; şi

b) Un detaşament mixt care să dezarmeze toate unităţile ruse care operează în regiunea Vadul lui Isac-Reni Czisme în scopul de a ajuta acţiunea diviziilor siberiene. Pe timpul acţiunii, ambele detaşamente vor păstra legătura între ele.

4. Dată fiind necesitatea de a se relua cât mai grabnic circulaţia trenurilor de aprovizionare, operaţia trebuie să se execute cu energie şi repeziune.

5. Având în vedere experienţa făcută, comandanţii care vor opera în Basarabia trebuie să ia următoarele măsuri:

a) Să nu lase nicio unitate armată în spatele lor.

b) Toţi soldaţii ruşi care operează în bande sau care vor fi dezarmaţi şi nu sunt din regiune vor fi organizaţi în coloane şi duşi sub escortă la gările de îmbarcare de unde vor fi expediati cu trenul în Rusia.

6. Vor fi arestați și suprimați:

a) Toți aceia care au insultat, dezarmat, schingiuit și omorât pe ofițerii sau soldații români sau ai aliaților noștri aflați în Basarabia; și

b) Toți aceia care îndeamnă la anarhie și revoltă în contra autorităților administrative locale sau mitraliere ruse și române.

7. Cu populația de orice naționalitate pașnică și binevoitoare soldații și ofițerii vor avea o atitudine blândă și frățescă. În această privință se vor respecta instrucțiunile anexate acestui ordin. [nu se publică]

8. Aprovizionarea:

a) Cu hrană de la locuitori sau din depozitele Armatei 6. Se va lua în această privință înțelegere cu Comandamentul armatei. Alimentele cumpărate de la locuitori vor fi plătite imediat în monedă rusească care vi se trimite;

b) Cu munițiuni prin îngrijirea armatei.

9. Armata va raporta zilnic, telegrafic situația trupelor trimise în Basarabia, în caz când au loc acțiuni, buletinele vor fi trimise la orele 10 și 18 în fiecare zi.

10. De executare se va raporta.

ss/ General Prezan

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.II 1 2590, c. 660-661]

5. 14/27 ianuarie 1918, Însemnare a generalului Henri Mathias Berthelot privind intrarea armatei române în Chișinău

Discuții cu domnii Brătianu, Take Ionescu, Titulescu și miniștrii aliați; tot referitoare la partea ucraineană și repercusiunile ei asupra situației din România. Mă mulțumesc să arăt că zarurile nu au fost încă aruncate și că, de opt zile, nu s-a ivit nimic care să facă situația și mai grea.

Chișinăul a fost ocupat ieri fără nicio dificultate de trupele române. Trebuie neapărat să folosim forța pentru a pune capăt tulburărilor. În același timp, generalul Prezan a făcut publică o declarație către basarabeni, arătând motivațiile sosirii trupelor și atitudinea pe care acestea trebuie să o aibă. Îl aprob în totalitate.

[General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 301-302]

6. 15/28 ianuarie-19 ianuarie/1 februarie 1918, Chișinău, Dare de seamă a Diviziei 11 Infanterie asupra operațiunilor desfășurate în această perioadă

Dare de seamă

asupra

Operațiunilor Diviziei 11 de la 15-19 ianuarie 1918 (inclusiv)

A. OPERAȚIUNI

1. În dimineața de 15/I-1918 divizia se găsea în situația din schița înaintată D-Voastră cu rap. No. 931 din 14.I.1918. [Nu se publică] Această situație care rezultase din înaintarea concentrică a brigăzilor asupra Kișineului nu corespundea necesităților operative, în vederea realizării misiunii diviziei.

2. De aceea, prin ordinul de operațiuni No. 95 din 15.I.1918, i s-a adus corectivul necesar, ocupându-se cu diverse fracțiuni punctele importante și ajungându-se, în seara de 16.I.1918, la situația din schița anexată raportului nostru No. 935 din 16 ianuar 1918. [Nu se publică]

În același timp cu operațiunile militare Comandamentul a luat, prin organele de drept, cele mai urgente măsuri pentru asigurarea bunei stări igienice și sanitare a trupelor, precum și pentru hrănirea lor în condițiunile cele mai bune.

3. Prin Ordinul Marelui Cartier General No. 6713 din 6 ianuarie 1918, la punctul 5 lit. A, se prescrie ca divizia să asigure ordinea la Kișineu și Bender, pentru ca buna funcționare a căilor ferate să nu fie împiedicată de răufăcători.

Prin Ordinul Marelui Cartier General No. 6875 din 10 ianuarie 1918, ni se făcea cunoscut că comandamentul frontului a trimis un regiment ucrainian pentru paza podului și gării Bender. Efectul acestei ocupări nefăcându-se simțit, iar circulația pe linia Bender-Kișineu fiind mereu întreruptă, comandamentul a decis că Benderul nu este păzit și a hotărât să pună în ordine și în această direcție.

În acest scop, prin ordinul de operații No. 95 din 15.I.1918, s-a constituit detașamentul Lt.-Colonel Macovescu (1 batalion, 1 escadron, 1 baterie) care a primit misiunea de a merge în ziua de 16.I.1918, până la înălțimile din jurul Benderului, când elementele sale înaintate de siguranță au fost primite cu focuri din oraș și din satele înconjurătoare. Toată populația, chiar și femeile, trăgea focuri contra trupelor noastre. S-a înaintat respingându-se bandele bolșevice până la est de calea ferată, unde s-a ajuns la ora 17.30.

La această oră și pentru a nu expune trupa la luptă de strade în cursul nopții, comandantul detașamentului a dat ordin de retragere spre pădurea de la N.V. de Bender, în scopul de a se opri și organiza.

Detașamentul nu s-a putut menține în pădure din cauza hărțuielilor neconținute pe care le produceau bandele de bolșevici călări ce căutau să-l întoarcă. A fost retras în satul Bulboca.

Din rezistența întâmpinată de detașamentul Lt.-Colonel Macovescu, Comandamentul a dedus că forțele nu sunt proporționale cu misiunea și pentru a asigura reușita cu orice preț a operației, iar de altă parte pentru a menține și situația favorabilă de la Kișinău, s-a dat ordin, în ziua de 16.I.1918 ora 21.25 ca un detașament de 2 batalioane și 1 baterie sub comanda Colonelului Meleca Gh. să se pună în marș chiar în cursul nopții de 16-17.I.1918, pentru a veni în ajutorul detașamentului Lt.-Colonel Macovescu și pentru a pune stăpânire pe Bender, desființând trupele bolșevice care se vor întâlni în cale.

Detașamentul Meleca s-a pus în marș la ora 24, iar în ziua de 17.I.1918, ora 14, a ajuns în satul Bulboca unde a găsit detașamentul Lt.-Colonel Macovescu ocupând cu o linie de trăgători panta de S.E. a satului Bulboca.

Din cauză că populația din toate satele prin care trecea detașamentul era înarmată și agresivă, înaintarea se făcea cu toate precauțiunile. Se percheziționa casă cu casă și se arestau indivizii agresivi, din care 4, surprinși în flagrant delict, au fost executați.

În seara zilei, detașamentul Meleca a cantonat în satul Bulboca. Pierderi: 1 ofițer, 4 soldați morți, 14 soldați răniți, 13 dispăruți.

În ziua de 18, Comandantul nu a putut avea niciun raport de la detașamentul Colonel Meleca, deși luase toate măsurile pentru asigurarea legăturilor.

În după-amiaza zilei s-a primit informația că în spatele detașamentului Meleca au apărut bande bolșevice care au atacat în vecinătatea satului Bulboca trenul de luptă al bateriei și au capturat câteva trăsură.

Pentru a asigura spatele detașamentului și pentru a stăpâni comunicațiile telegrafice, telefonice și ferate cu Bulboca, Comandamentul a trimis batalionul Maior Bărbulescu, devenit disponibil prin înlocuirea sa în sectorul Parlița-Călărași de către Regimentul 10 Vânători, să

ocupe satul Bulboca. Batalionul a fost transportat cu calea ferată chiar în cursul nopții la Bulboca, unde a ajuns în ziua de 19.I.1918, ora 4. Asupra operațiunii în curs vom raporta pe dată ce vom avea știri precise.

DETAȘAMENTUL ORGIEJEW

În ziua de 16.I.1918 Comandamentul a fost sesizat de un raport oficial al președintelui Zemstvei Orheiului prin care se arăta că produsele strânse în mai multe puncte ale ținutului sus-numit se pradă și se risipesc de către soldații ruși și de către țăranii din împrejurimi.

Pentru a pune capăt acestei stări de anarhie, Comandamentul era solicitat să trimeată un detașament care să stabilească ordinea. Această cerere fiind îndreptățită s-a dat ordin pentru formarea unui detașament compus din un ploton cavalerie, una companie și o secție de mitraliere care să se pună în marș în dimineața zilei de 17 ianuar 1918, pentru a merge la Orgiejew. Detașamentul s-a pus în marș în ziua de 17/I-1918, ora 8, iar în seara zilei a ajuns la Peresczina unde a cantonat. Marșul s-a executat în liniște.

În ziua de 18.I.1918, ora 12, detașamentul a ajuns la Orgiejew. Comandantul detașamentului a luat contact cu autoritatea administrativă locală, a instituit un comandament de piață, a arestat câțiva turbulenți și a procedat la percheziționarea locuitorilor capturând 12 mitraliere cu muniții. În general orașul este liniștit. În ziua de 19.I.1918 percheziționările au continuat.

B. INCIDENTE

1. În seara zilei de 14-15 ianuar 1918, un post fix de la eșirea de vest a satului Călărași a fost atacat de o bandă de vreo 40 ruși armați, care veneau din direcția satului Gorodești, cu intenția de a devasta. Postul a silit banda să se predea, a dezarmat-o și dovedindu-se unul cu adevărat vinovat a fost executat.

2. Batalionul I din Regimentul 42/66 cu garnizoana în Călărași a fost informat în ziua de 13/I-1918 că în comunele Gorodești și Perzotteny (sud Călărași) bande înarmate ar intenționa să înainteze către Călărași spre a ataca trupele noastre. S-a format un detașament de o companie cu un ploton mitraliere care a fost trimis în recunoaștere. În momentul când detașamentul a ajuns în satul Gorodești a găsit populația agitată, iar pe conducătorii lor în plin sfat. Comandantul detașamentului a reușit să calmeze spiritele și a câștigat încrederea populației prin explicarea rostului venirii trupelor noastre.

3. În ziua de 16 ianuar 1918 s-au prezentat la Comandamentul Diviziei 2 ofițeri din grupul ardelean comandat de maiorul Cernea și au raportat că întregul grup a fost dezarmat în ziua de 16 ianuar 1918, ora 3, de către bolșevici, la Kainari (40 km sud Kișinău). Din cercetările făcute reiese că detașamentul pe lângă că a fost surprins, dar avea și ordine de la maiorul Cernea *ca în caz de întâlnire cu bolșevicii să nu tragă niciun foc.* [Subliniere în textul original.]

Comandamentul s-a servit de această întâmplare pentru a atrage din nou atențiunea tuturor unităților asupra intensificării pazei, mai ales în timpul nopții.

C. INFORMAȚII

Nicio informație importantă.

D. DIVERSE

1. Comandamentul diviziei, socotind că una din datorile sale primordiale, după pacificarea Kișinăului, era aceea de a da puțința comisiunii interaliate de aprovizionare ca să-și reia activitatea întreruptă prin ultimele atentate bolșevice, a cerut acestei comisiuni imediat ce a putut lua contactul cu președintele său (în ziua de 16.I.1918) să ne arate de ce mijloace are nevoie pentru realizarea unui transport cât mai intens spre țară. Comisiunea interaliată a fost pusă la curent cu modul cum este ocupată regiunea de către trupele noastre, spre a putea cunoaște de unde va putea cere ajutor armat pentru executarea aprovizionărilor.

2. În ziua de 17.I.1918 Comandamentul a fost sesizat printr-o cerere formală a directorului general al căilor de comunicație ale Republicii Democratice Moldovenești, ca să se ia măsuri de

pază a liniei *Bucovăț-Leușeni-Huși*. [Subliniere în textul original.] Cererea a fost satisfăcută până la 15 km SV de Bucovăț, restul liniei ieșind din zona de acțiune a diviziei.

3. În ziua de 15.I.1918, președintele Sfatului țării Republicii Democratice Moldovenești, domnul Inculeț¹, a invitat pe subsemnatul, printr-o adresă formală, să asist la ședința sfatului ce trebuia să aibă loc la ora 21. Consecvent acestei invitații, la ora mai sus arătată, însoțit de ofițerii de la statul-major al Diviziei, m-am dus la palatul unde avea loc ședința. Aci, am fost primit de președintele sfatului țării și de președintele consiliului directorilor în sala de consiliu, de față fiind toți directorii.

Am luat cuvântul și am pronunțat următoarea cuvântare: „Vă este cunoscut, domnilor directori, actul de agresiune regretabilă, a cărui victimă a fost reprezentantul guvernului român pe lângă Republica Democratică Moldovenească, domnul Lucasievici². În toate statele civilizate și în uzanțele obștești ale diplomației, insulta care se aduce unui ministru reprezentant al unui stat oarecare este o insultă care atinge însuși statul pe care-l reprezintă acel ministru.

Recunoaștem că față de actul anarhic al bandelor bolșevice consiliul directorilor, neavând la îndemână vreun element solid de ordine, nu a putut reacționa și astfel reprezentantul guvernului român, rămas la bunul plac al unor terorizatori fără scrupule, suferă încă, fără să se știe precis dacă mai este sau nu în viață.

Cred însă că este datoria atât a consiliului directorilor, cât și a sfatului țării să declare formal că regretă actul de agresiune a cărui victimă a fost reprezentantul guvernului român și să consemneze această declarație printr-o adresă oficială.

Domnul președinte al sfatului țării a luat apoi cuvântul și a arătat că chiar în ședința din seara zilei când s-a produs agresiunea s-a protestat contra acestui act și s-a trecut aceasta în protocolul ședinței. Sfătul țării și consiliul directorilor vor semna însă și o adresă prin care se va exprima din nou regretul pentru acel act. Adresa aceasta a fost înaintată D-Voastră.

După elucidarea acestei chestiuni, subsemnatul a fost primit în ședință solemnă în sfatul țării.

Prima cuvântare a fost ținută de domnul Inculeț care a urât bun sosit „reprezentantului oștirii și guvernului român”. Cuvântarea a fost primită cu aplauze frenetice și cu urale de întreaga sală în picioare. Am luat apoi cuvântul explicând adunării scopul venirii noastre aici și am îndepărtat îndoiala asupra rolului nostru. Adeseori am fost întrerupt prin aplauzele care subliniau satisfacția adunării.

După aceia au luat cuvântul: Domnul Erhan, președintele consiliului directorilor, și domnul Pelivan, directorul afacerilor externe care a salutat „pe reprezentanții vitejilor de la Oituz și de la Mărășești”. Cuvântarea domnului Pelivan a stârnit un entuziasm desăvârșit și unanim.

După aceea, am luat din nou cuvântul și, mulțumind adunării pentru primirea făcută, am părăsit sala condus fiind de întregul consiliu al directorilor.

4. Starea sanitară și morală a trupei și ofițerilor, excelentă.

¹ Ion Inculeț (1884-1940), om politic român din Basarabia, președintele Sfatului Țării al Republicii Democratice Moldovenești, ministru, membru titular (din 1918) al Academiei Române. La 21 noiembrie/4 decembrie 1917 a fost ales Președinte al Sfatului Țării. La început a fost partizanul rămânerii Basarabiei în componența Federației Ruse, dar și-a schimbat opinia, având o mare contribuție la actul unirii de la 27 martie/9 aprilie 1918. În perioada politică a avut o carieră bogată, fiind deputat și ministru de interne în guvernările liberale din anii 1933-1936.

² Gheorghe Lucasievici (1868-1933), jurist de profesie, membru al Partidului Conservator, apoi al Partidului Conservator-Democrat, secretar general al Ministerului Agriculturii (1911-1913). La 10 februarie 1918, el a fost arestat, la Chișinău, împreună cu alți reprezentanți ai guvernului român de către agitatori bolșevici, aceștia confiscând și suma de două milioane de lei.

Comandantul Diviziei 11
General Broșteanu
Șef de Stat Major
Lt.-Colonel Rădulescu

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.II 1 2588, c. 0182-0188]

7. 15/28 ianuarie 1918, Telegrama atașatului militar britanic în România prin care informează despre intrarea armatei române în Basarabia

Telegram from the Military Attaché to his Majesty's Legation at Jassy to the Chief of the General Staff, Jassy, January 28th, 1918

Roumanian troops occupied Kishineff on January 26th without encountering any opposition. The Bolsheviks appear to have fled and the Roumanians were welcomed by the inhabitants. A train is to leave Jassy today to endeavour to reach Odessa, with which town railway communication has not up till now been resumed. It seems clear that the Ukraine will conclude peace immediately and then cease all communication with Roumania, which will thus be left completely isolated. The attitude of Bessarabia will probably remain friendly, and the Roumanian army could retire into that province, but could not retreat further in the face of opposition from the Ukraine army, as the latter, although it would not actually fight, would demolish the bridges over the Dniester, Bug and Dnieper; these rivers would then present almost insuperable obstacles. The Roumanian army could not possibly transport material for constructing bridges as there are no paved roads. Further it must not be forgotten that German engineers will be available to help the Ukraine army with their advice as to how to hamper the retreat of the Roumanian army. In view of the above circumstances it appears evident that the Roumanians will not endeavour to retreat beyond Bessarabia. The Germans will then be faced with the choice of two alternatives, either (a) of sending sufficient troops to finish off the Roumanian army (this would entail the despatch of about thirty divisions from the north) or (b) of leaving the Roumanians alone in Bessarabia.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1203, rola 103, vol. 358, c. 311-312]

8. 16/29 ianuarie 1918, Iași, Proclamația generalului Constantin Prezan dată locuitorilor din Basarabia cu prilejul intrării trupelor române în teritoriul dintre Prut și Nistru

Cetățeni ai Republicii Moldovenești!

Voi și țara voastră, ca și a noastră, treceți acum prin ceasuri grele și hotărâtoare pentru soarta voastră. Din toate părțile și de către o mulțime de oameni răi, vi se spun tot felul de neadevăruri, care vă întunecă mintea, vă înrăutățesc inimile și vă fac să nu mai simțiți unde este binele și unde este răul. În aceste clipe de grea cumpănă și nestatornicie, Sfatul Țării Moldovenești și-a adus aminte de noi și ne-a cerut, prin Comandamentul militar rus, să trecem Prutul:

1. Ca să aducem rânduială și liniște în satele și târgurile voastre punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor.

2. Ca să chezășuim transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române, care fac pază la hotarele noastre, apărând prin aceasta și hotarele țării voastre.

Venirea soldaților români în Basarabia a supărat mult pe răufăcători și pe cei cumpărați de dușmanii voștri și ai noștri, care își găsiseră un așa de bun adăpost pe pământul vostru, căci ei

au simțit că de acum înainte nu vor mai putea prăda la voi acasă ca în codru. Și acești dușmani s-au folosit de sufletul vostru cinstit, bun și încrezător și au căutat să sădească învrăjbia între voi și noi, spunându-vă că românii vin să stăpânească țara voastră, că ei vin să pună mâna pe pământurile voastre și că n-ar avea alt gând decât să aducă în capul vostru pe vechii stăpâni-tori, care să vă răpească drepturile naționale și politice câștigate prin revoluție. Departe de noi gândul acesta!

Cetățeni moldoveni!

Nu dați nicio crezare acestor vorbe viclene! Cum v-ați putea închipui că soldatul român, care, prin mărinimia Regelui și a guvernului lui și-a mărit acuma pământul lui de hrană, toc-mai el să vină astăzi în țara fraților săi ca să-i împiedice de a-și înfăptui și ei dreptul lor!

Vă declar sus și tare că Oastea română nu dorește altceva decât ca, prin rânduiala și liniștea ce aduce, să vă dea puțința să vă statorniciți și să desăvârșiți autonomia și slobozeniile voastre, precum veți hotărî voi singuri. Oastea română nu va obijdui pe niciun locuitor din Republica Moldovenească, oricare ar fi neamul și credința lui! De îndată ce se va statornici rânduiala și liniștea și va fi chezașie că prădăciunile, tâlhăriile și omorurile nu vor mai începe, ostașii români se vor întoarce la ei acasă. Aveți toată încrederea și primiți pe ostașii aceștia cu dragostea fră-țească cu care ei vin la voi! Iar dacă vreunul din acești ostași s-ar arăta nevrednic și s-ar abate de la calea cea bună, care i-ar fi poruncită de noi, aduceți numai decât jalba voastră înaintea celui mai apropiat comandant și fiți încredințați că se va face îndată pe deplină dreptate!

[Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 1, p. 311-313]

9. 17/30 ianuarie 1918, Iași, Instrucțiuni ale Marelui Cartier General Român cu privire la conduita trupelor române în Basarabia

MARELE CARTIER GENERAL

Nr. 7255

17 ianuarie 1918

INSTRUCȚIUNI

cu privire la linia de purtare a trupelor detașate
în Basarabia

1. În urma unei propagande răuvoitoare, bande de răufăcători armați atacă trenurile cu provizii care trec prin Basarabia spre front, depozitele create pe liniile de comunicație ale ar-matelor ruso-române, cum și depozitele ce se află la producători.

Astfel fiind, alimentarea trupelor aflate pe front, cum și a populației civile sunt primejduite.

2. Pentru a pune capăt acestor neajunsuri, s-a dispus a se trimite trupe care să restabilească ordinea în zona etapelor din Basarabia și să asigure bunul mers al trenurilor care vin cu pro-vizii pentru front.

3. În scopul de a se restabili linia de purtare a trupelor și pentru a se înlătura eventualele neînțelegeri între acestea și populație, se prescriu următoarele:

a) trupele române vor avea față de populația basarabeană, fără distincție de naționalitate, o atitudine frățească și demnă;

b) nu este îngăduit ofițerilor și trupelor a se atinge, câtuși de puțin, de persoana sau avutul locuitorilor. Dimpotrivă, se vor arăta foarte binevoitori față de aceștia;

c) față însă de răufăcători sau răuvoitori, care pe ascuns sau pe față ar ataca prin insulte sau lovituri populația pașnică, trupa sau ofițerii – fie că aceștia se vor găsi izolați sau în grup – se va proceda cu toată asprimea;

d) aceeași atitudine se va păstra și se vor lua aceleași măsuri și față de acei indivizi care, dintr-o pornire criminală față de buna rânduială și liniștea obștească, învrăjbesc pe unii împotriva altora sau ațâță populația împotriva armatei;

e) pentru a pune pe fiecare în cunoștință de cauză, prevenind astfel greșelile, se va aduce la cunoștința populației, prin organele administrative locale, scopul venirii trupelor române pe teritoriul Basarabiei.

Se va arăta populației că ea poate vedea în sosirea acestor trupe chezășia siguranței vieții și avutului ei, împotriva răufăcătorilor care jefuiesc, incendiază șiucid.

f) în acest scop, în afară de paza transporturilor, trupele vor interveni, oprind jafurile și omorurile, ori de câte ori acestea se vor întâmpla în raza lor de acțiune;

g) cumpărăturile de tot felul, trebuitoare hranei trupelor, în afară de ceea ce se va primi prin depozite, se vor face prin buna învoială și fără nicio presiune din partea cumpărătorului (ofițeri, grade inferioare sau soldați). Prețul cumpărăturilor se va stabili fără tocmeală. Plata se va face pe dată și numai în monedă rusească. Aceeași regulă se va observa și la cumpărăturile ce trupa sau ofițerii le-ar face individual pentru satisfacerea nevoilor proprii.

4. Prescripțiunile de mai sus vor fi cu sfințenie observate de trupă și de ofițeri. Neobservarea sau încălcarea lor, atrăgând nemulțumiri în populație, vor fi pedepsite cu toată asprimea.

ȘEFUL STATULUI MAJOR GENERAL

Însărcinat cu comanda armatei române

General de corp de armată adjutant

CONSTANTIN PREZAN

[*Marele Cartier General al Armatei Române, Documente 1916-1920*, coordonator: General de corp de armată Dumitru Cioflină, Editura Machiavelli, 1996, p. 227-228]

10. 17/30 ianuarie 1918, Însemnări ale generalului Henri Mathias Berthelot referitoare la necesitatea menținerii integrității Rusiei și la activitatea generalului Ernest Broșteanu, comandant al Diviziei 11 Infanterie

Este inadmisibil, într-adevăr, să subscriem la independența Ucrainei. Interesul nostru este de a avea în estul Europei o Rusie mare și puternică, pentru a contrabalansa imperiile centrale. O Rusie fărâmițată, dimpotrivă, nu ar putea fi decât o federație de colonii germane. Telegramă la Paris pe această temă.

În ceea ce privește Basarabia, nici eu nu sunt mulțumit de felul în care procedea ză generalul Broșteanu. Nu mai este vorba despre o operațiune de poliție militară, ci despre o influență politică a cărei vreme nu a sosit încă.

Sigur că fondul populației este moldav și că locuitorii par a se orienta către România, dar să vrei să tot culegi para înainte de a fi coaptă înseamnă să riști s-o mănânci stricată.

[General Henri Berthelot, *op.cit.*, p. 309]

11. 18/31 ianuarie 1918, Iași, Ordinul observator al generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresat generalului Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, referitor la unele măsuri luate în Basarabia

ROMÂNIA

MARELE CARTIER GENERAL

SECȚIA OPERAȚIILOR

Biroul Operațiilor

Data 18 ianuarie 1918

PERSONAL

No. 7334

MARELE CARTIER GENERAL, Biroul Operațiilor către Domnul General Broșteanu
La No. 931;

Se face cunoscut următoarele:

1) Invitația ce ați făcut populațiunii prin Proclamația dată în ziua de 11/I de a goni pe Bolșevici din Kișineu a făcut, desigur, ca toți Bolșevicii să fugă, luând împreună cu ei ostateci pe reprezentanții autorităților militare și civile române. Atât prin ordinul de operație No. 6833, Cap. 3, cât și prin Instrucțiunile verbale date, v-am recomandat din contra să îndrumați operațiunile astfel încât să puteți împiedica fuga agitatorilor din Kișineu, pentru motivul de a nu le da putința să continue agitația lor în altă regiune sau alt oraș;

2) Prin a doua Proclamație dată în ziua de 11/I în gara Călărași s-au anunțat măsuri de represiune care, pe de o parte, vor avea ca consecințe fuga populației sau teama ei de trupele române, iar pe de altă parte, nu corespunde cu rolul Armatei române în Basarabia. Trupele noastre nu merg în țară cucerită și cetățenii Basarabiei nu pot fi făcuți răspunzători de actele bandiților și jefuitorilor. Atât prin Nota No. 2, anexată ordinului No. 6713, cât și prin ordinul No. 6833, s-a prescris să se pedepsească și să se extermine numai agitatorii, răufăcătorii, răuvoitorii și bandiții care atacă, îndeamnă la revoltă, distrug bogățiile țării sau jefuiesc pe locuitori și insultă pe soldații noștri. De aceste acte nu poate fi făcută responsabilă întreaga populație și deci nu se poate pedepsi unul din zece, ci numai vinovații. Aceasta cu atât mai mult când se știe că adevărații vinovați sunt cu totul străini ca origine și sentimente de regiune;

3) Acțiunea asupra Benderului cu o unitate care nu avea forța necesară pentru a-și îndeplini o misiune atât de importantă a avut ca consecință imediată rezultatul cunoscut. Astfel de acțiuni trebuie evitate, fiindcă, pe de o parte, ele demoralizează trupele și ridică moralul, numărul și puterea de reacțiune a adversarului, iar pe de altă parte, insuccesul micșorează în fața străinilor valoarea câștigată cu atâtea sacrificii de întreaga armată.

ss/ General Prezan

[A.M.N.R, fond Microfilme, rola P.II 1 2587, c. 0257-0258]

12. 18/31 ianuarie 1918, Chișinău, Raportul generalului Ernest Broșteanu, comandantul Diviziei 11 Infanterie, propune măsuri pentru sărbătorirea zilei de 24 ianuarie în comun cu autoritățile Republicii Democratice Moldovenești

No. 25942

Anul 1918 luna Ianuarie 18

Divizia 11

Către

MARELE CARTIER GENERAL

Am onoarea a raporta că ziua de 24 Ianuarie intenționez s-o sărbătorim cu deosebită ceremonie. În acest scop am sondat autoritățile bisericești și civile și mi-au făcut convingerea că toți primesc cu multă bunăvoință asemenea sărbători.

În aceste condițiuni am stabilit următorul program:

1) În dimineața zilei se va oficia un tedeum la Catedrala din localitate și pentru care Arhiepiscopul Kișineului mi-a promis tot concursul. Tedeumul va fi urmat de o revistă a trupelor ce au participat și apoi o defilare.

2) După-amiază, între orele 16-18, se va face o producție muzicală, teatru, dansuri naționale etc., la care se vor invita notabilitățile orașului, după care se va servi bomboane și bere.

Vă rog să binevoiți a aprecia și decide pentru a ști dinainte dacă trebuie sau nu să pregătesc o asemenea serbare.

COMANDANTUL DIVIZIEI 11
GENERAL BROȘTEANU

Șef de Stat Major
Lt.-Colonel Rădulescu

[A.M.N.R., Fond Microfilme, rola P. II 1 2587, c. 0259]

13. 20 ianuarie/2 februarie 1918, Iași, Ordinul Marelui Cartier General prin care dispune exercitarea conducerii marilor unități din Basarabia de către comandamentul Corpului 6 Armată

ROMÂNIA
MARELE CARTIER GENERAL
SECȚIA OPERAȚIILOR
BIROUL OPERAȚIILOR
Data 20 Ianuarie 1918
No. 7446

MARELE CARTIER GENERAL, BIROUL OPERAȚIILE
Către
CORPUL VI-A

1) Bandiți organizați în numeroase bande armate cutureieră tot ținutul Basarabiei, terorizează și omoară populația, desființează autoritățile și au întrerupt circulația regulată pe calea ferată.

Din această cauză, reprovizionarea trupelor de pe frontul român fiind compromisă. Comandamentul rus al frontului ne-a cerut să trimitem trupe române în Basarabia.

2) Comandamentul trupelor trimise, în baza acestei cereri, peste Prut, va fi exercitat de Corpul VI de armată.

3) Postul de comandă va fi la Unghenii-Ruși; iar mai târziu, dacă va fi necesar și posibil, la Kișineu.

4) Trupele care intră în compunerea Corpului VI sunt:

a) Diviziile 1 și 2 Cavalerie;

b) Diviziile 11 și 13, întărite cu Rgt. 5 Călărași;

c) Flota de operație, a cărei compunere, organizare comandament se arată în tabelul No.

1; [Nu se publică]

d) Trupele însărcinate cu acoperirea Deltei (Vezi Tabelul No.1); [Nu se publică]

e) 2 escadrile de aviație; și

f) un detașament jandarmi rurali de [lipsă în text].

5) Zona de operație afectată Corpului de Armată este cuprinsă între: Prut, Dunăre, brațul Sft. Gheorghe, Dnistrul, până la linia Soroki-Ripiceni, ambele exclusiv.

6) Misiunea Corpului de armată:

a) Să respingă peste Nistru, toate trupele sau bandele ruse, care vor încerca să treacă în Basarabia, fără ordinul Comandamentului rus al frontului, și deci cu intenția de a jefui sau ataca trupele noastre;

b) Să asigure ordinea și regulata circulație a trenurilor pe căile ferate;

c) Să se asigure formarea depozitelor destinate armatelor române, indicate pe harta No. 2; [nu se publică] și

d) Să se facă ordine în tot ținutul Basarabiei, punându-se viața și avutul locuitorilor la adăpostul jafurilor și crimelor.

În acest scop trebuie:

a) Să se distrugă toate focarele de agitații, actualmente existente în zona de operații afectată Corpului de armată; și

b) Să se treacă peste Nistru, sub escortă, cu trenul sau pe jos, toți soldații dezertori ruși, care actualmente rătăcesc prin sate și sunt organizați în bande, cu scopul de a jefui sau răsvrăti pe locuitori. Cei originari din Basarabia vor fi trimiși în satele lor.

7) Situația actuală a trupelor aflate în Basarabia, în zonele care operează fiecare, sunt arătate pe harta No. 1. [nu se publică] Dacă va crede necesar, Comandamentul Corpului 6 va putea modifica gruparea și zonele de operație, actualmente fixate de Marele Cartier General;

8) Situația trupelor ruse aflate în Basarabia pe baza ordinului Comandamentului rus al frontului se arată pe harta No. 2. [nu se publică] Orice trupă sau coloană rusă care se găsește în Basarabia, în afara zonelor arătate pe hartă, trebuie să fie trimisă în zona destinată Comandamentului respectiv sau peste Nistru în cazul când nu face parte din niciunul din comandamentele indicate pe hartă. Orice măsură luată în această privință va fi stabilită, de comun acord, direct cu Armata 6 [rusă], pentru zona în care operează această armată, sau prin Marele Cartier General, cu Comandamentul frontului, pentru celelalte zone. Harta No. 8 [nu se publică] este însoțită de un buletin de informațiuni și un tabel în care se arată efectivele trupelor ruse din Basarabia;

9) Gruparea forțelor trebuie să fie astfel făcută încât, pe deoparte, să se poată atinge în cel mai scurt timp scopul urmărit, iar pe de altă parte, Corpul de armată să fie în măsură a face față, în bune condițiuni, oricărui atac, din orice direcție ar veni el.

10) Se anexează:

a) Copie după ordinele de operație date de Marele Cartier General, Diviziilor 1 și 2 Căvalerie, 11 și 13 și flotei de operație; [nu se publică]

b) Nota No. 1, cu instrucțiuni cu privire la linia de purtare a trupelor care operează în Basarabia; [a se vedea Documentul nr. 9]

c) Instrucțiuni de aprovizionare, hrană și munițiuni; [nu se publică]

d) 10 exemplare din Manifestul dat populației basarabene. Acest Manifest a fost răspândit prin Comitetul basarabean în 40.000 exemplare și s-au luat măsuri a fi retipărit și dat Comandamentelor, pentru a-i da o cât mai mare răspândire; și

e) Un tabel cu unitățile române de exploatare aflate în Basarabia. [nu se publică]

11) Legături:

a) Cu Marele Cartier General, cu Comandamentele în subordine, prin telegraf și curier;

b) Cu Comandamentul frontului, prin Marele Cartier General;

c) Cu Armata 6, prin Locotenent-Colonel Scheletti, ofițer de legătură pe lângă acea armată;

d) Cu autoritățile centrale din Kișineu, prin Domnul Săveanu, Comisarul Guvernului la Kișineu;

e) Cu comandamentele trupelor poloneze și musulmane, prin ofițeri de legătură și telegraf, dacă se poate;

f) Cu Comandamentul General al Etapelor și Ministerul de Războiu, pentru toate chestiunile privitoare la cumpărăturile de tot felul, ce aceste autorități fac prin agenții proprii în Basarabia.

12) Rapoarte și dări de seamă:

Se va înainta:

a) Zilnic un buletin telegrafic de evenimentele petrecute timp de 24 de ore. Buletinul va trebui să sosească la Marele Cartier General la orele 9 și va fi transmis prin Hugues;

b) În fiecare Sâmbătă:

O dare de seamă detaliată asupra evenimentelor petrecute în cursul săptămânei. Lucrarea va fi însoțită de o hartă 1/200.000 cu gruparea forțelor.

GENERAL,

Șeful Biroului Operațiilor
Lt.-Colonel,

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.II 1 2588, c. 0307-0310]

14. 24 ianuarie/6 februarie 1918, Chișinău, Declarația Sfatului Țării prin care se proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești

Moldoveni și noroade înfrățite ale Republicii Moldovenești!

Marea revoluție rusească¹ ne-a scos din întunericul de robie, în care am trăit atât amar de vreme, la calea slobozeniei, dreptății și frăției! Prin jerfa și osteneala voastră a tuturor, țara noastră, înfăptuindu-și dreptul dobândit de revoluție, de a-și hotărî singură soarta, s-a declarat Republică .

Înfrății prin sângele vărsat sub steagurile revoluției, noi ne-am arătat dorința neclintită să trăim în unire cu republicile ce s-au înființat pe pământul fostei împărății rusești², alcătuiind toți la un loc marea Republică Federativă rusească.

Dar vremurile sunt schimbătoare și împrejurimile politice de azi împiedică cu desăvârșire înfăptuirea acestei uniri. Republica Democratică a Ucrainei, vecina noastră de peste Nistru, s-a proclamat neatârnată, și noi astfel ne-am despărțit de Rusia și republicile alcătuite în vechile ei hotare.

În astfel de împrejurări, și noi suntem siliți să ne proclamăm, în unire cu voința norodului, Republica Democratică a Moldovenească slobodă, de sine stătătoare și neatârnată, având ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor.

Proclamarea neatârării este o cerință politică a vremii, căci Republica Moldovenească nu mai poate aștepta de la nimeni orânduirea vieții sale și popoarele Republicii trebuie să înțeleagă că viitorul lor atâră numai de la dânsese și că acest viitor poate fi înfăptuit numai prin așezământul înalt de ocârmuire – Sfatul țării și stăpânirea pusă de el – Sfatul miniștrilor [Consiliul Directorilor generali].

Republica Moldovenească neatârnată își pune ca scop pacea și înțelegerea prietenească în viața politică și economică cu toate țările îndepărtate și vecine, socotind războiul ca cel mai vrăj-

¹ Este vorba de înlăturarea țarului la începutul lunii martie 1917, cunoscută și ca revoluția din februarie/martie 1917.

² După căderea țarismului și instaurarea guvernului provizoriu condus de Alexandr Kerenski, au luat ființă, pe teritoriul fostului imperiu, numeroase state libere, printre care Ucraina, Republica Democratică Moldovenească etc.

maș dușman al noroadelor și țărilor. Deci, în politica sa din afară, Republica Moldovenească neatârnată va urmări încheierea cât mai degrabă a păcii obștești democratice în înțelegere cu întovărășiții[aliații] .

În politica sa lăuntrică, Republica Moldovenească neatârnată, cheazășluind [asigurând] drepturi depline tuturor națiilor, va urma mai departe cu întărirea slobozeniilor¹ câștigate prin revoluție și vestite prin Declarația Sfatului Țării de la 2 decembrie anul 1917².

Îndeosebi Sfatului Țării și sfatul ministrului Republicii Moldovenești se va sili să cheme cât mai degrabă adunarea poporară pe temeiul glăsuirei obștești [votul universal] , care va hotărî desăvârșit rânduiala lăuntrică în țară și legăturile de unire a unei țări, dacă acesta o va cere binele popoarelor republicii noastre.

În al doilea rând, Sfatul Țării și Sfatul miniștrilor Republicii Moldovenești neatârnată au grijă să hotărască în cel mai scurt timp treaba pământului [reforma agrară]. Acesta va trece în mâinile plugarilor, fără plată, pe temeiul împărășiei drepte, după cum s-a spus în declarația de la 2 decembrie. Afară de asta, Sfatul Țării și stăpânirea Republicii Moldovenești au în vedere să lucreze în cel mai scurt timp un șir întreg de zacoane [legi] și măsuri, care să îndestuleze nevoile de azi ale țării, în scopul de a o scoate din bezna întunericului, sărăciei și foamei.

Moldoveni și noroade înfrățite ale Republicii Moldovenești!

Suntem la cotitura cea mai însemnată a istoriei noastre! De la conștiința și înțelepciunea voastră atârână viitorul țării. Prin venirea oștilor frățești române pe pământul republicii noastre s-a întocmit o stare prielnică pentru munca harnică și orânduită pe toate ogoarele vieții. Oștile românești au venit să apere drumurile de fier și magaziiile de pâine pentru front, dar ființa lor pe pământul nostru ajută la așezarea rânduielei în țară și de azi înainte roada muncii fiecărui cetățean al republicii este cheazășluită împotriva lăcomiei răufăcătorilor.

Alt scop oștile românești pe pământul Republicii nu au. Toate zvonurile, cum că românii au venit să ne cuprindă țara și să ne stăpânească, nu se potrivesc cu adevărul și se împrăștie de dușmanii Republicii noastre. Că oștile românești nu ne primejduiesc neatârnată, slobozenia și drepturile câștigate prin revoluție – cheazășie ne sunt Franța, Anglia și America cu mărturiile lor, precum și declarațiile împuterniciților României.

Moldoveni și noroade înfrățite ale Republicii Moldovenești!

Fiind încredințați că zidirea vieții noastre nu va fi atinsă de nimeni și că nimic nu primejduiește neatârnată și slobozeniile, dobândite prin revoluție, noi vă chemăm pe toți spre unire, spre muncă pașnică și liniște, pentru binele și folosul tuturor noroadelor Republicii Democratice Moldovenești, de acum și pururea neatârnată.

Primită de Sfatul Țării la 24 ianuarie 1918.

[Viorica Moisuc, *Românii și politica externă rusească, Un secol din istoria Tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (Studii și documente)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2013, p. 218-220]

15. 24 ianuarie/6 februarie 1918, Iași, Notă a Misiunii diplomatice franceze de la Iași privind caracterul acțiunilor militare ale României în Basarabia și necesitatea stingerii conflictului dintre guvernul român și bolșevici

¹ Libertăților.

² La 2/15 decembrie Sfatul Țării a proclamat Republica Democratică Moldovenească autonomă în cadrul Federației Democratice Ruse.

Jassy, 6 Février 1918

Les évènements pouvant se précipiter à la suite de l'attitude comminatoire des Allemands, il n'y a pas un instant à perdre pour aplanir le conflit entre le Gouvernement de Péetrograd et la Roumanie. Il y aurait lieu d'insister sur les points suivants:

1. L'action de l'armée roumaine n'a eu d'autre objet que de désarmer à la demande du Commandement russe les troupes russes en débandade qui s'intitulent ou non maximalistes massacraient et dévastaient tout sur leur passage. Les troupes qui se retiraient avec un ordre relatif ont eu toute liberté de rentrer en Russie.

2. L'occupation provisoire d'une partie de la Bessarabie n'a aucun caractère d'hostilité contre les maximalistes. Elle a eu lieu à la demande des autorités bessarabiennes pour garantir le ravitaillement des troupes russes et roumaines de ce front. Le Gouvernement roumain a déclaré que cette mesure est d'ordre exclusivement militaire et les représentants des puissances alliées ont garanti qu'elle ne peut porter aucune atteinte à l'autonomie de la Bessarabie.

3. Le gouvernement roumain n'occupe pas les villes d'Ukraine où il possède des dépôts, bien que cette occupation ne puisse motiver aucune objection de la part du Gouvernement de Kiew qui y verrait au contraire un appui contre les maximalistes. En fait ainsi que je l'ai déjà télégraphié le Gouvernement ukrainien a fait appel au concours des troupes roumaines. Mais afin de ne pas compromettre les relations de la Roumanie et de l'Ukraine on ne peut faire état de cette demande vis-à-vis des maximalistes.

4. Le commandement russe maintient en état d'arrestation en Roumanie un certain nombre d'agitateurs maximalistes. Les représentants des Puissances alliées interviendraient volontiers en vue de leur rapatriement si le Gouvernement de Péetrograd défère à nos conseils, en ce qui concerne la Roumanie.

5. Il importerait d'obtenir d'urgence la neutralité ou même le concours des maximalistes en cas de retraite brusque des armées roumaines ou de départ de la famille royale et du Gouvernement roumain en Russie. Une promesse formelle en ce sens, quelle qu'en soit la valeur pratique, aurait un très grand poids sur les décisions du Gouvernement royal, le jour où les Allemands exécuteraient leurs dernières menaces.

Prière de communiquer d'urgence à Péetrograd.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XIV, c. 193-195]

16. Februarie 1918, Iași, Informare a lui Alexandru Constantinescu, fost ministru în guvernul condus liberal, condus de Ion I.C. Brătianu, adresată regelui Ferdinand, în urma vizitei efectuate în Basarabia asupra stărilor de lucruri din regiune și a măsurilor ce se impun a fi întreprinse pentru îmbunătățirea situației

Sire,

În curs de trei zile, de la 4 la 6 Fevruarie anul curent, am fost în Basarabia și am parcurs aproape întreg ținutul „Bălți”. Am intrat din Moldova prin punctul Sculeni Ruși. Distanța de la Iași la Sculeni Ruși este de 20 km, iar de la Sculeni la orașul „Bălți”, capitala ținutului, sunt circa 60 km. Pe toată această distanță de 60 km nu străbați decât un singur sat, și anume târgușorul Folești unde se află cantonat un batalion de cavalerie pe jos.

Drumul este indicat de stâlpii telegrafici din Sculeni până în Bălți, așa că nu se poate greși calea. Nu există drum șoseluit, cu toate acestea am mers relativ bine, fiind pământul înghețat. Când e noroiu, cum este de ordinar primăvara și toamna, drumul este imposibil cu automobilul, mai ales că în lungul traiectului sunt de traversat vreo cinci dealuri, din care două destul

de înalte și cu pante foarte rezezi. În lipsă de semne kilometrice pe drum, distanța de 60,9 km de la Sculeni la Bălți mi-a indicat-o contorul kilometric de la automobil. În tot acest lung drum, nu am observat lucrări agricole pe câmp decât foarte neînsemnate. Am putut să-mi dau seama nu numai de ceea ce vedeam în jurul meu, dar și la distanțe mult îndepărtate, pe care le puteam vedea bine cu binoclul de câmp, mai ales când mă aflam pe vârful dealurilor unde opream într-adins automobilul pentru a observa mai bine ce întinderi sunt cultivate. Fără exagerare, semănături de toamnă cu grâu nu am văzut aproape deloc, căci 20-30 hectare e tot una cu nimic, iar arăturile preparate pentru semănături de primăvară sunt cu totul neînsemnate în toată această regiune, care reprezintă partea de la sud-vest a ținutului spre centru (orașul Bălți). Aceeași stare de lucruri este și în partea de sud-vest a ținutului spre centru și în cea de sud-est spre vest, pe care dacă nu am văzut-o personal, mi s-a confirmat de comandanții de trupe care au făcut drumul, unii de la Pârliți (azi Pârlița) spre Folești (azi Fălești) și alții de la Pârliți spre Bălți.

Pământul mai pretutindeni este de calitate bună și ondulat prin dealuri și văi, ca și în Moldova. Ceea ce am observat că lipsește, sunt apele și pădurile. Nu am văzut nicio apă curgătoare cât de puțin însemnată. Sunt numai la împreunarea văilor mici scursori de apă și unele lacuri de mică întindere. În toate văile însă sunt puțuri multe, așa că lipsă de apă nu este nici pentru vite și nici pentru oameni. Păduri nu am văzut nici una, afară de urmele unei mici păduri tăiate complet între Sculeni și Folești. Aceasta face că locuitorii ard pentru încălzit exclusiv coceni de porumb. Ca impresiune, regiunea aceasta pare a unor pământuri în paragină.

Orașul Bălți, reședința ținutului, este așezat pe șes, are străzi largi și drepte, centru binișor pavat, lipsește însă de construcțiuni importante, având aspectul orașului Câmpina. Populația este de 22.500 suflete, din care 18.000 israeliți și 4.500 moldoveni și alte naționalități. E un centru comercial destul de important. Calea ferată prin Noua Suliță îl leagă cu Bucovina, iar prin Moghilev Podolski, peste Nistru, se poate descinde spre Odessa și Kișinev. O nouă cale ferată din Bălți prin Folești la Ungheni e construită, însă linia nu e gata nefiind balastrată, iar gările și cantoanele lipsesc. Trupele noastre de cavalerie, după oarecare rezistență bolșevică, care a necesitat funcționarea artileriei, și mici pierderi din partea noastră au intrat în Bălți în ziua de miercuri, 24 ianuarie, ora 4 p.m., unde comandamentul diviziei 1 de cavalerie a luat reședința. La Bălți sunt depozite însemnate de făină și alte articole alimentare care aparțineau în cea mai mare parte rușilor.

Din Bălți am mers în nordul ținutului încă 60 km până la Zagaican, proprietatea cunoscutului filantrop basarabean Vasile Stroiescu¹. Am văzut mai multe sate și proprietăți mari, cum este Sturzoskaia a Principelui Sturdza, Culbota a unei d-ne Leonard, Parjota a D-lui Ciomac. Toate conacurile sunt abandonate de proprietari sau arendate și devastate, unele mai mult, altele mai puțin și în special la Culbota, unde erau instalațiuni mari și frumoase dezastrul e mai pronunțat. Soldații bolșevici fie în trecere, fie întorși la vetre, instigând populația contra boierilor, cum ziceau ei, au devastat conacele, au prădat cerealele ce aveau, din care cauză fugind proprietarii și arendașii, pământurile au fost abandonate de ei și nu pot zice propriu-zis că le-au luat țăranii pentru că nici ei nu le-au lucrat. E o stare de anarhie, din care de fapt nimeni nu a profitat.

Proprietarilor și arendașilor le e frică a se înapoia neavând din cauza lipsei oricărei autorități constituite nicio siguranță, iar țăranii care aveau ce mânca cu prisosință din recoltele precedente, precum și furage pentru vite, s-au dat și ei lenei, așa că la sleirea stocurilor ce au, care va veni desigur spre vară, prin consumația locală, prin aceea a trupelor noastre și prin

¹ Vasile Stroiescu (1845-1926), cărturar, om politic și filantrop, membru de onoare al Academiei Române. A moștenit în Basarabia, unde s-a și născut, o mare avere ale cărei venituri le-a pus în slujba dezvoltării învățământului și afirmării culturii române.

cumpărăturile ce noi facem, lipsa de alimentare se va ivi fatal și în acele ținuturi. Lucrul va fi cu atât mai simțit, cu cât am observat că chiar populația rurală se hrănește cu pâine de grâu. Administrația județeană și comunală nu există azi. Poliția, de asemenea, nu. În sate, locuitorii aleg un Comitet pe care îl schimbă când vor și care, timorați de starea lucrurilor și neavând niciun contact cu vreo autoritate superioară, nu se atinge de nimeni, așa că totul e lăsat la voia întâmplării. Justiție nu există. Poșta, telegraf nu funcționează. Impozite nu se plătesc. Din lipsa comunicațiilor nu primesc niciun fel de ziar. Școlile nu funcționează. Aveau introduse într-unele din ele de acum vreo 3 luni abecedare și cărți de școală cu litere latine, dar bolșevicii le-au distrus, așa că sau nu au deloc cărți de învățătură, sau au rusești. Observ că aproape unanimitatea populației rurale în acest ținut este moldovenească. Așadar trăiesc în cea mai completă ignoranță și ca pildă pot spune că nu știau că trupele române sunt la Kișineu și că Basarabia s-a declarat independentă.

Din convorbirea avută cu mulți săteni, în fiecare sat, mi-am făcut convingerea că vorbindu-li-se deslușit de scopul ce urmărim noi acum acolo, ei se vor desmetici lesne din somnul în care trăiesc și vor împrăștia fără multă trudă ideile subversive ce unii, nedumiriți încă, mai hrănesc. Un punct principal le cuprinde sufletele, și anume teama că urmărim reînturnarea boierilor, adică a acelor care dețineau pământul și pe care ei vor să-l aibă. Când li se explică că vor avea pământ, că și la noi în țară se va mai da pământ țăranimii, atunci înțeleg lucrurile și se liniștesc. Chestia plății pământului la care se zicea că sunt refractari nu mi-a făcut deloc impresia că nu o vor primi. Mai toți spuneau că plata vor face, dar să nu le fie o povară prea mare, adică să nu li se ceară preț exagerat și să-l plătească ei și copiii lor, adică în termen lung. În Zaigaican, unde de 10 ani moșia era arendată obștii cu 25.000 ruble pe an – redusă la 15.000 din toamna trecută, de bunăvoie de proprietar –, ei nici nu s-au revoltat și nici păreau doritori a avea pământul în proprietate. Se arătau mulțumiți de starea de azi și lăudau pe proprietarul Stroiescu.

Starea de lucruri și de spirite ce am observat în această regiune este în toată Basarabia, cu o notă însă de recalcitrantă mai accentuată în partea de sud, unde în afară de consecințele anarhice ale actualei stări, mai se adaogă și ostilitatea elementelor bulgare și lipovene care sunt concentrate mai mult în acea parte. De asemenea elementul ovreiesc este de aproape în întregime ostil. El e mai puțin numeros la sate, dar e copleșitor la orașe și târgușoare. Situația se va agrava dacă de îndată nu se vor lua măsuri energice pentru a cultiva pământul și a asigura astfel hrana viitoare. Toate problemele în principiu nu vor fi lesne de rezolvat, dar ele vor deveni și mai grele dacă se va adaoga pentru la toamna viitoare și lipsa de hrană. Pentru înmulțirea însemnărilor de primăvară cred necesar ca să se recomande trupelor române ca ele să fie nu numai un imbold pentru populațiunea rurală de a începe munca câmpului, dar încă de a ajuta în limitele posibilului la această muncă. Trebuie dar procedat grabnic și energic la toate măsurile ce se impun. Fiindcă asemenea măsuri, în toate direcțiunile de activitate, nu se pot lua deocamdată de către guvernul Basarabiei, voi arăta mai la vale cum cred eu că trebuie procedat pentru a începe opera de reconstituire și așezarea ei pe temelii sănătoase și practice.

Mai înainte însă de acesta voi indica în scurt ce trebuie imediat făcut în chestiunile ce ne interesează, în afară de acelea privitoare la organizarea internă a acestei țări. Rușii au în diferite puncte depozite de alimente și furaje. Cu prețul a oricărui sacrificiu să se accelereze transportul lor în țară. Comisia interaliată să cumpere repede ce mai poate găsi ca hrană pentru populație și animale, activând transporturile. Să se cumpere cai care sunt numeroși și pe care-i vând coloanele ce trec pe acolo sau chiar de la locuitori care la rândul îi au cumpărați de la armata rusă și pe care îi vând voioși cu un profit oarecare. Sunt necesari a se aduce în țară pentru munca câmpului acum în primăvară. Bineînțeles, pentru serviciile armatei se va decide de ce are nevoie și cum să și-i procure. Caii de care mă ocup sunt pentru Agricultură. Ministerul

de Domenii dar va lua această sarcină însă urgent, căci hrana va fi mai lesnicioasă cu venirea primăverii, iar transportul va fi ușor organizându-se în transporturi pe grupe din diferitele regiuni. În starea actuală de lucruri nu e nevoie de nicio autorizație pentru aceasta. Divizia I Cavalerie a procedat repede în această direcțiune și sunt informat că și-a reînnoit mai mulți cai. Să se adune toate la centre anumite și să se transporte îndată în țară.

Nu mă ocup de puștile, revolverele, tunurile și munițiunile găsite în depozitele armatei sau strânse la percheziții prin sate. Menționez că numai la Bălți s-au găsit 100 tunuri japoneze și engleze din 1917. Comandamentul armatei va decide ce e de făcut cu tot acest armament, care deocamdată e păzit de armata română. Am observat și mi s-a spus și de comandanți militari că sunt trupe și coloane ruse cărora li se permite a ieși armate din țară, desigur cu învoirea Comandamentului superior. Nu discut acest punct, dar am constatat că în populația de la țară, unde spiritele sunt mai agitate, trecerea acestor trupe armate menține starea de agitație mai ales când printre cei ce trec sunt de cei cu spirite subversive.

O mare înlesnire pentru transporturi va fi balastarea imediată a liniei Bălți–Ungheni și așezarea ei pentru o regulată funcționare, pentru că acea regiune e bogată și se poate transporta mult de acolo spre țară. Încercarea de a se servi de această linie în starea ei actuală, pe lângă că nu poate permite decât trecerea de trenuri cu un număr mic de vagoane (7-8), dar și acelea sunt expuse la deraiere, cum a fost cazul de acum câteva zile, care după 5 zile tot nu permise-se libera trecere a altor trenuri. Într-o lună de zile, de când am intrat în Basarabia, se putea transporta pe diferite căi mai mult decât s-a adus. Trebuie dar luate măsuri urgente, energice și ordonate, căci nevoile sunt mari și întârzierea ne poate mult dăuna.

Trec acum la chestiunile care trebuiesc făcute prin mijlocirea guvernului basarabean. Ca ministru de interne, numisem la început, acum o lună, un reprezentant civil al guvernului pe lângă Comandantul armatei române din Kișineu, pe Dl. N.N. Săveanu¹. D-sa, întors la 26 ianuarie trecut, când a prezentat raportul său asupra situației politice locale, în urma schimbării guvernului, nu a mai acceptat a se înapoia. De atunci nu mai este nimeni acolo. E de dorit ca să se trimeată îndată cineva acolo, priceput și energic. Acesta ar fi capul misiunii. În jurul său, să se trimeată specialiști în organizarea administrației și poliției urbane și rurale, în aceea a finanțelor, a școalelor, a sănătății publice, a căilor de comunicație, poște și telegraf, a agriculturii, a pescuitului în sud și a comerțului. Aceștia vor servi ca consilieri guvernului local pentru alcătuirea organizării diferitelor ramuri de administrație publică și le vor recomanda agenții de execuție ce ar lipsi. Miniștrii basarabeni sunt voioși și cer aceasta. Doi dintre ei care au fost la mine m-au rugat chiar a le face asemenea serviciu. Două elemente sănătoase sunt deja acolo și ar putea continua în ramura lor de activitate. Aceștia sunt: Dr. Cazacu² și Ghibu. Trebuiesc mulți propagandiști la sate, care pot servi și ca învățători. În elementul ardelean și bucovinean se poate recruta mulți din țară, și chiar trimite cineva ca să mai recruteze din județele Bucovinei unde sunt azi trupe române. Cei 30-40 învățători ce erau pe cale de a se duce, nu știu dacă au pornit, dar în tot cazul sunt prea puțini. Să se facă orice sacrificii pentru tipărirea și răspândirea cărților de școală. Să se ocupe de îndată de regularea chestiei bisericești și de situația preoților care, mai ales la sate, nu au pentru noi azi cel puțin sentimente tocmai binevoitoare.

Să se grăbească de Sfatul Țării regularea chestiei agrare. Ea cere o urgentă rezolvire, mai ales dacă România eventual va face pace. Chestia aceasta gingașă să se rezolve pe bazele ce vor

¹ N.N. Săveanu (1866-1952), om politic român, membru de frunte al Partidului Național Liberal. A fost parlamentar în mai multe legislaturi, prefect al județului Putna și Prahova, secretar general al Ministerului de Interne (1908-1910; 1914-1918). În guvernul condus de Ion I.C. Brătianu (1922-1926) a deținut portofoliul Sănătății și Ocrotirilor Sociale. În două rânduri a fost președinte al Adunării Deputaților (1927-1928, 1934-1937).

² Petre Cazacu (1871-1956), om politic din Basarabia, medic, istoric și publicist. A fost prim director al Basarabiei după intrarea acesteia în componența României (9 aprilie-29 noiembrie 1918).

conveni mai bine acolo. Să nu se încerce o armonizare cu ceea ce credem că vom putea face noi aici. Acolo soluțiile se impun de cuceririle revoluționare, la noi e rezultatul unui pact legal. Când zic aceasta, nu înțeleg că acolo să se admită exproprierea fără nicio despăgubire, căci aceasta ar fi o pildă periculoasă pentru aci. Dar cuantumul plății poate diferi, cum va diferi chiar la noi în diferitele localități, precum și modalitățile, termenele plății, mecanismul expropriii în genere și regularea părții financiare.

În caz de anexiune a Basarabiei la România trebuie să examinăm cu toată seriozitatea toate chestiunile pentru care să se stabilească un regim unic, dar trebuie să știm încă după acum că chiar în această ipotesă vor fi puncte care trebuie să rămână sau căroră să li se dea în Basarabia un regim special, impus de situația locală și de condițiunile economice și sociale ce ar fi proprii acelei regiuni. Dar toate aceste măsuri nu se pot lua, oricare ar fi dorința noastră și a guvernului local, dacă nu sunt fonduri și Basarabia nu le are azi. Acest punct capital trebuie rezolvit fără întârziere. Deși sunt mari greutatețile financiare ale României, cred că tot de aci trebuie să pornească ajutorul sub forma de împrumut. Guvernul Român la rândul lui va căuta a regula Creditul necesar la Aliați, pe temeiul căruia Banca Națională ar emite biletele cu care se va efectua împrumutul Basarabiei. Acest sistem ar avea darul de a introduce acolo de îndată moneda noastră, plus că ar contribui mult la îndreptarea spiritelor către noi [prin] faptul că România chiar în momente grele pentru ea este cea dintâi care face sacrificii pentru așezarea temeliei noului stat.

Am credința, Sire, că Majestatea Voastră care Vă interesați atât de aproape de tot ce privește țara și neamul nostru, luând cunoștința de această sumară expunere de vederi, o veți supune îndeaproape cercetare Guvernului Țării, care, nu mă îndoiesc că, pătruns de același simț patriotic și de datorie, de care toți trebuie să fim însuflețiți, va lua cele mai grabnice măsuri în această chestie atât de arzătoare pentru viitorul neamului nostru.

Al. Constantinescu

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inv. 3039, dosar 2/1918, f. 17-24]

17. 10/23 februarie 1918, Telegrama Corpului 6 Armată către Marele Cartier General despre situația din Basarabia și măsurile ce se impun a fi luate pentru îmbunătățirea stărilor de lucruri.

N. 7 din 9.II.918

SITUAȚIA ÎN BASARABIA

I) SITUAȚIA POLITICĂ: Este tulbure. Sfatul Țării și Guvernul Republicii Democratice simt că nu-și pot menține autoritatea fără sprijinul României; cu toate acestea se tem de o anexare care le-ar răpi situațiile personale și ar putea reduce din libertățile politice și drepturile agrare câștigate prin revoluție.

Elementele evreiești din Sfatul Țării sunt pe față contra noastră. Populațiunea evreiască în genere rău dispusă.

Populațiunea de la țară, moldovenească, se teme să nu fie pedepsită pentru actele de jaf și să nu i să ia pământul.

Populațiunea străină, ca bulgarii, rușii, rutenii, este ostilă în genere și tinde să fie spre Rusia, fie spre Ucraina, fie chiar spre Bulgaria.

Consulul și Misiunea militară franceză din Kișinău lucrează pentru interesele franceze și ale aliaților care, în ce privește Rusia și mai ales Basarabia, sunt contrarii intereselor noastre.

Un ofițer francez superior atașat pe lângă un mare Comandament al nostru din Basarabia i-a declarat următoarele: „Aliații au tot interesul ca să împiedice disolvarea Rusiei în mici state, care ar cădea în dependența politică a puterilor centrale, iar Franța are interes să mențină unitatea Rusiei și pentru a-și putea încasa enormele sume de bani ce i-a împrumutat”.

În același timp consulul și misiunea militară franceză din Basarabia lucrează pentru a-și apropia evreii și pe toți cei care sunt în contra noastră, în scopul de a putea lucra pe cale revoluționară contra noastră în caz când încheiem pace cu Germanii.

De aci, oarecare raporturi între ei și Bolșevicii din Odessa. Un ofițer francez mi-a spus că în cazul când facem pace cu Germanii vom avea desigur revoluție în țară și la noi.

Misiunea franceză și Consulul și-au luat rolul de protectori ai republicei pentru a acționa în sensul cum vor asupra României. Republica le-a cerut ofițeri instructori francezi pe care misiunea i-a și dat.

Situația politică a Basarabiei atât de încurcată se complică încă prin recunoaștere mai departe de către noi a Comandamentului rus al Frontului Român, și a organelor sale din Basarabia ca Comandanți de garnizoane, Comandamente de Armată drepturi asupra Depozitelor etc.

Pentru a se conduce politica noastră proprie în Basarabia nu avem până acum desemnat un om de seamă, iar comisari simpli ai guvernului luați din cei ce fusese[ră] atașați pe lângă Corpurile de Armată ruse, sau la Armate, nu pot avea influența cerută.

Conducerea politică este cu atât mai grea, cu cât situațiunea României față de Republică este neclară; pregătirea oamenilor politici ai Republicei și ai maselor populațiunii în sensul politicii noastre cere un om superior, cu mare influență și dispunând de un personal suficient, cu o organizare completă și puternică, care să poată lucra practic pe calea propagandei cât mai întinse pentru a obține repede rezultatele voite și a anula sau combate cu succes intrigile unora și activitatea contrarie a altora.

Armata noastră fiind factorul de ordine de căpetenie îi dă o forță de necontestat. Armata însă nu are putința și nici nu este bine să se ocupe de partea politică a acțiunii noastre în Basarabia.

II) SITUAȚIA MILITARĂ:

Banțele Bolșevice au fost gonite din Basarabia în mai toată regiunea afectată Corpului 6 Armată.

Rămâne încă porțiunea de SE a Basarabiei spre Akkerman, unde avangardele Bolșevice trimise de la Odessa s-au întărit, Tiraspolul care stă oarecum amenințător în fața Benderului și formațiunii Bolșevice ce se anunță la nord de Bălți alimentate de trupele ce se scurg de pe frontul Bucovinei și nordul Moldovei.

Operațiunea de dezarmare și curățire a regiunii afectată Corpului 6 se urmează cu activitate; totuși întinderea mare a zonelor Diviziilor, ostilitatea și spiritul anarhic al populațiunii în revoluție, tolerarea încă a trupelor ruse și a Comandamentului frontului, precum și scurgerea continuă a coloanelor și trupelor ce vin din țară îngreuiază foarte mult sarcina trupelor noastre care nu sunt suficiente pentru o ocupațiune puternică.

Cu cât trupele sunt mai puține, cu atât acțiunea lor trebuie să fie mai energică, iar agitatorii și rebelii încurajați de micul nostru număr se ridică adesea în spatele trupelor. Execuțiunile ce urmează nu sunt în interesul politicii noastre și aceasta nu se poate remedia decât prin sporiirea unităților trimise în Basarabia, care prin prezența lor să impună tutulor.

Mai este încă și un alt motiv pentru a se întări trupele din Basarabia, și anume pentru ca să nu se atingă câtuși de puțin prestigiul militar al României, câștigat cu atâtea sacrificii, și singura sa forță în împrejurimile actuale, prin operațiuni încete și timide contra unor bande.

III) NECESITATEA OCUPĂRII MILITARE A BASARABIEI

De la trimitere de trupe în Basarabia pentru asigurarea transporturilor și restabilirea ordinei trebuie să se treacă în mod complet la ocuparea militară a provinciei, cu adesiunea Sfatului Țărei și cu toate consecințele sale, adică:

- a) Proclamarea stărei de asediu.
- b) Înființarea cenzurei militare.
- c) Trecerea căilor ferate, a telegrafului, telefonului și poștei în numele nostru.
- d) Lichidarea netedă a evacuării totale a formațiunilor ruse din Basarabia, inclusiv ofițerii.
- e) Ocuparea Basarabiei în întregime, până la Nistru și întărirea pe Nistru.

IV) A se organiza Comandamentul superior al trupelor române din Basarabia, cu personalul, materialul și serviciile necesare unei armate.

Corpul 6 Armată este numai un organ operativ pur și simplu, având birourile de operație și informație, totuși trebuie să se ocupe și să rezolve zilnic numeroase chestiuni de subzistență, intendență, materiale de război, căi ferate, transporturi, justiție etc., ceea ce nu se poate face în bune condițiuni, neavând organizarea cerută pentru aceasta.

Pentru chestiunile acestea Diviziile lucrează direct cu diferite autorități din țară, care dau ordine ce adesea nu se potrivesc între ele, precum se poate vedea din Raportul No. 6110 al Diviziei 13 către Marele Cartier Genera Serv. Intendenței, iar autoritățile superioare din M.C.G. și Ministerul de Război corespund[ează] atât cu Diviziile, cât și cu Corpul de Armată pentru aceleași chestiuni.

După rezolvarea chestiunilor principale, cele secundare se rezolvă de la sine.

ȘEFUL DE STAT MAJOR
COLONEL, T. Dumitru

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. II 1 2588, c. 0372- 0375]

18. 28 februarie/13 martie 1918, Iași, Însemnări ale prim-ministrului Alexandru Averescu referitoare la primirea delegației de la Chișinău și participarea statului moldovean la negocierile de la Buftea

Astăzi a plecat Argetoianu la București. I-am dat instrucțiuni după hotărârea luată în consiliul de miniștri, să anunțe criza, să nu mai lucreze, ci să dea delegație d-lui Papiniu, care să continue lucrările sub rezerva aprobării noului guvern.

Seara am avut masă la Cercul Militar, la care au luat parte doi frunțași basarabeni, președintele Republicii (domnul Incuț) și președintele Consiliului de Miniștri (domnul Ciugureanu).

Am fost chemat pe la 10, de la masă, la Rege, pentru a-mi spune că ar fi bine să nu mai trimit pe Argetoianu.

I-am arătat inconvenientele cărora ne-am expune și i-am explicat cu ce instrucțiuni l-am trimis.

A profitat de ocaziune ca să-mi arate un articol din *Chemarea* lui Cocea, intitulat *Lovitura de Stat*. I-am spus că s-a publicat prin fraudă, trecând peste cenzură, că ziarul va fi suspendat pentru 15 zile, iar girantul răspunzător și tipograful vor fi dați judecății.

Sunt chestiuni care preocupă foarte mult pe Rege.

Am chemat încă o dată pe Argetoianu la mine și i-am repetat instrucțiunile, relatându-i convorbirea avută cu Regele.

În privința frunțașilor basarabeni trebuiesc următoarele lămuriri:

Acum câteva zile a venit la mine dl Incuț, președintele Republicii, să-mi spuie că Parlamentul lor (Sfatul Țării) este aproape în unanimitate pentru unirea cu România. Când voim să venim, se va face imediat, căci ei sunt gata.

I-am spus că trebuie făcute mai întâi demersurile necesare pentru a li se recunoaște calitatea de stat independent, putând a dispune, cu deplină libertate, de sine însuși.

Pentru aceasta voi da pe de o parte instrucțiunile necesare comisarului nostru de la Chișinău (Duiliu Zamfirescu, de profesiune diplomat), ceea ce am și făcut și comisarul a dat instrucțiunilor guvernului cursul necesar, iar pe de alta, voi face să fie invitați la Buftea, pentru a participa la negocierile de pace, în calitate de reprezentanți calificați ai Basarabiei, ceea ce echivalează cu recunoaștere de fapt a suveranității Basarabiei.

Am dispus și în această privință prin Argetoianu. Cei doi fruntași au primit invitația formală.

[Al. Averescu, *op.cit.*, vol. II, p. 265-266]

19. 15/28 martie 1918, Însemnare a lui Vasile Bianu despre solicitarea zemstvei ținutului Bălți ca Basarabia să se unească cu Regatul României

Astăzi am cetit în *România*¹ articolul intitulat „Glasul Basarabiei”, care mi-a mai înseninat sufletul întunecat de durerile zilelor prin care trece scumpa noastră țară. În acel articol ni se spune că în dimineața zilei de 3 martie a.c. 18 moldoveni, adică români din Basarabia, membri ai Consiliului județean din județul Bălți, în orașul cu același nume, profitând de faptul că se ținea ședința plenară pentru nevoile ținutului, au înaintat o cerere către președintele adunării ca să pună în discuție o moțiune prin care, după ce se justifică economiceste și istoriceste nevoia ca Basarabia să fie alipită la România, se cerea ca să intervină la Sfatul Țării și la Consiliile județene ca să proclame același lucru, iar Sfatul Țării să trimită delegați la Iași, spre a se înțelege cu Guvernul român în această privință. Această moțiune a fost susținută de către tânărul Cazacencu printr-o cuvântare plină de căldură și ea a fost primită cu unanimitatea voturilor. Din cauza bucuriei pe care au simțit-o toți în acel moment, a trebuit să se suspende ședința câțva timp, în care s-a format un cor de basarabeni, bucovineni și români din regatul liber, care a intonat: *Pe-al nostru steag e scris Unire*. Toată asistența a ascultat în picioare și a aplaudat frenetic.

În aceeași zi, pe la ora 6. p.m., a avut loc în același scop o întrunire publică în sala Clubului din orașul Bălți, compusă din marii proprietari, membrii consiliului județean, aproape toți țărani, intelectualii orașelor și satelor, și au aclamat o moțiune cu același cuprins strigând cu toții: *Trăiască Unirea! Trăiască România! Trăiască Regele Ferdinand!*, iar muzica militară a intonat imnul regal și alte cântece naționale. După întrunire mulțimea a manifestat prin oraș pentru unire, iar pe strada principală s-au lipit placarde cu același înțeles. În ziua următoare generalul Schina, comandantul Diviziei I Cavalerie, cu sediul în Bălți, a dat în sălile aceluiași club, unde avusese loc întrunirea, o masă tuturor participanților la întrunirea și manifestația publică. Articolul se sfârșește astfel: *Graba cu care locuitorii din județul și orașul Bălți, fără deosebire de clasă socială, țin să aducă balsam mangâietor Mamei din nou îndurerată, alină în parte durerea care stă să ne copleșească. Fie ca pilda celor din Bălți să fie cât mai curând imitată de toți basarabeni și dorința lor să devie realitate, spre binele românilor de pretutindeni.*

Reproduc aici și frumoasa moțiune a celor 18 basarabeni care sună așa de duios:

Noi, mai jos iscăliți, membri ai Zemstvei ținutului Bălți, cu cinste vă rugăm să aveți bunătatea ca, înainte de a intra în rânduiala zilei hotărâte pentru adunarea de astăzi a Zemstvei, să puneți la glăsuire dorința noastră, arătată mai la vale, de a ne uni cu țara noastră mamă, România. Știind prea bine că acum o sută și șase ani cu de-a sila ne-a smuls de la sânul mamei noastre scumpe, cu care am făcut un trup și un suflet; știind prea bine că în vremile aceste grele, când, după ce ne-a izbăvit Dumnezeu de tirania

¹ *România*, ziar editat de Marele Cartier General. A apărut în perioada 2 februarie 1917-20 martie 1918. Director a fost Mihail Sadoveanu, iar redactor-șef Octavian Goga. Revista a fost răspândită ostașilor și ofițerilor de pe front, tirajul ajungând și la 30.000 de exemplare.

rusească, care ne-a apăsât, batjocorit și întunecat atâta amar de vreme, era să ne prăpădim în focul anarhiei bolșevice, iar România ne-a dat ajutor frățesc în zile de grea primejdie, curățindu-ne țara de dușmani, dându-ne scutul, liniștea și rânduiala pierdută; știind prea bine că singuri suntem și prea puțini și prea slabi și prea neputincioși, pentru a ne putea ocârmui și apăra singuri fără a cădea din nou sub alt jug străin, care să ne facă iar robi: Hotărâm în numele ținutului nostru Bălți să ne unim din nou cu scumpa noastră țară mamă: Romania, voind să împărțim cu ea frățeste tot norocul și nevoile vieții noastre viitoare ca și în vremurile Moldovei lui Ștefan cel Mare. Această hotărâre nestrămutată și sfântă a noastră rugăm să fie trimisă fără întârziere Sfatului Țării din Chișinău, pentru ca acesta, ascultând glasul nostru, să hotărască în grabă în numele întregii țări: Sfânta, mântuitoarea, mult dorita și vecinica noastră Unire cu țara noastră mamă, România, în care ne punem nădejdea, căci ca bună mamă ne va garanta frăție deplină și drepturile căpătate de norod prin revoluția din 1917.

Semnați: Ioan Scobiola, Ioan Cazacencu, Simion Ciobanu, Ioan Guriță, Vasile Costișe, A. Filip, V. Osadciuc, D. Garconiță, N. Miauna, Gh. Popovici, Ioan Savciuc, Vasile Focșa, F. Grigoriev, Gh. Cioban, St. Roșca, P. Soltinschi, Gh. Cocoș, M. Moscal

[Vasile Bianu, *op. cit.*, vol. 1, p. 357-359]

20. 20 martie/2 aprilie 1918, Iași, Raport referitor la stări de spirit în Basarabia (folosirea soldaților români la munci agricole, declarațiile de unire ale unor structuri, necesitatea înființării unui ziar)

23 martie 1918. Raport primit cu no. 154 din 22 martie

Diferite note privitoare la chestia Basarabiei

1) Dispozițiunea de a se lucra pământurile în Basarabia, cu soldații români, este periculoasă pentru că fatalmente acești soldați, țărani și ei ca și locuitorii basarabeni – venind în contact cu aceștia din urmă, ale căror idei în special la luarea pământurilor sunt cunoscute, îi vor influența cu siguranță în această direcțiune și nu este exclus ca să vedem pe acești soldați întorși la vetrele lor, transformându-se în propagandiști ai acestor idei care desigur vor produce mari turburări și la noi în țară. Cel mai nimerit lucru ar fi ca soldații noștri sub supravegherea șefilor lor să execute [supravegheze] pe sătenii basarabeni ca să lucreze pământurile, și în special să împiedice pe agenți interesați, care cutreieră satele, de a mai face propaganda ideilor subversive menționate mai sus.

2) Unele zemstve din diferite districte, sub influența autorităților militare române și independent de celelalte zemstve ale celorlalte ținuturi basarabene, au decretat, de pildă cel din Bălți, alipirea cu România. Dacă în sine ideea e frumoasă și dorită de toți românii, procedeul e greșit și chiar vătămător pentru că dacă acest lucru urma să se facă, atunci trebuia făcut deodată în toate ținuturile. Așa cum s-a petrecut n-a făcut decât să atragă și mai mult atențiunea ucrainenilor care prin agenți și alte mijloace au lucrat foarte repede în Acherman, obținând o decizie prin care acest ținut arată că vrea să se unească cu Ucraina. În această ordine de idei, dacă nu se va găsi cu cale să se amâne lucrul până la încheierea păcii generale, ca să nu ni se opună argumentul că deoarece am obținut Basarabia putem renunța la Dobrogea; că prin Sfatul Țării să se obțină, și cât mai repede, căci ucrainenii lucrează serios în sensul dorit lor, un vot de alipire a Basarabiei la România. Această din urmă soluție e preferabilă, pentru că alipirea venind din partea basarabenilor nu va putea opune aceasta ca o compensațiune la cedarea Dobrogei, chestiune care este și va rămâne deschisă.

3) Trebuie înființată în Kișinău o gazetă a guvernului român scrisă în rusește și românește, ce să trateze și să discute toate chestiunile la ordinea zilei, mai cu seamă chestia națională, și care să nu înăsprească, prin cele ce va publica, relațiile dintre diferitele clase sociale, ci din contră, dovedind că armonia socială și bunul mers al unui stat stă în raport direct cu bunele raporturi și salvagardarea intereselor echitabile ale tuturor claselor sociale.

20 martie 1918

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 14/1918, f. 1]

21. 27 martie/9 aprilie 1918, Chișinău, Declarația Sfatului Țării Republicii Democratice Moldovenești de unire cu România

În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna **se unește cu mama sa România.**

Această unire se face pe următoarele baze:

1) **Sfatul Țării** actual rămâne mai departe pentru rezolvarea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului; aceste hotărâri se vor recunoaște de guvernul Român.

2) Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (Dietă), ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie.

3) Competența Sfatului Țării este:

a) Votarea bugetelor locale;

b) Controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor;

c) Numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin Organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de Guvern.

1) Recrutarea Armatei se va face în principiu pe baze teritoriale.

2) Legile în vigoare, organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul Român numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei.

3) Respectarea drepturilor minorităților Basarabiei.

4) Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în Consiliul de miniștri Român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român.

5) Basarabia va trimite în Parlamentul Român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct secret.

6) Toate alegerile din Basarabia pentru voloste și sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct.

7) Libertatea personală, libertatea tiparului, a Cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție.

8) Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urmă sunt amnesitate.

Basarabia unindu-se ca fiică cu mama sa România, Parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții

Basarabiei aleși prin vot universal, egal, direct și secret, spre a hotărî împreună cu toți înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România de-a pururi totdeauna.

Primită în Sfatul Țării la 27 martie 1918, Chișinău

Președintele Sfatului Țării, I. Incuțel
Secretarul Sfatului Țării, I. Buzdugan¹

[„Basarabia Militară”, An I, 16 aprilie 1918]

22. 27 martie/9 aprilie 1918, Iași, Reglementări ale Consiliului de Miniștri privind statutul Basarabiei după actul unirii cu România

Reglementări ale Consiliului de Miniștri privind Basarabia (27. III. 1918)

Sfatul Țării actual rămâne în funcțiune, dar numai pentru a rezolva reforma agrară după nevoile norodului. Guvernul va supune Constituantei, din care au să facă parte și reprezentanții Basarabiei, normele hotărâte de Sfatul Țării și care rămân până la rezolvirea chestiunii de această Constituantă. Basarabia își păstrează autonomia provincială având Consiliul ei provincial (Dieta) ales, pe viitor, prin vot universal, direct și secret, cu organe împlinitoare ale unei administrațiuni proprii. Acest consiliu provincial are votarea bugetelor locale și controlul organelor zemstvelor și orașelor. Organele lui împlinitoare numesc funcționarii administrației locale, iar guvernul numește pe funcționarii înalți. Recrutarea armatei este ca în toată țara, regională. Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și nu pot fi schimbate de Parlamentul român decât după ce vor putea lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei. Se vor respecta drepturile dobândite ale minorităților din Basarabia. Guvernul oferă ca doi reprezentanți ai Basarabiei desemnați de actualul Sfat al Țării să intre în Consiliul de Miniștri român.

Basarabia va trimite în Parlamentul Țării un număr de reprezentanți proporțional cu populația. Ei vor fi aleși pentru Cameră prin vot universal; pentru Senat după normele ce se vor indica de Constituantă. Votul universal, egal, secret și direct va servi de bază pentru alegerile din Basarabia pentru voloste, sate, orașe și zemstve. Libertatea personală, libertatea țiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești rămân garantate prin Constituție pentru Basarabia, ca și pentru restul Țării. Toate călcările de lege făcute din motive politice în vremurile tulbure ale prefacerii din urmă vor fi amnistiate. Basarabia unindu-se ca fiică cu mama sa România, Parlamentul va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei aleși prin vot universal, spre a hotărî împreună cu toți înscrierea în Constituție a principiilor și garanțiilor de mai sus.

Ministrul prezident, Al. Marghiloman

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inventar 3039, dosar 1/1918, f. 1-2]

23. 30 martie/12 aprilie 1918, Kiev, Nota guvernului Ucrainei adresată guvernului român prin care respinge unirea Basarabiei cu România

M.A.E. Kiev, 12 aprilie 1918

¹ Ioan Alexandru Buzdugan (1887-1967), absolvent al Facultății de Drept din cadrul Universității din Iași, doctor în economie al Universității din Cernăuți. Deputat în Sfatul Țării și secretar al acestuia. A votat unirea cu România.

Guvernul Ucrainei
către Guvernul României

Guvernul Republicii Ucrainene are onoarea să vă transmită hotărârea luată la 12 aprilie 1918 de către Parlamentul Ucrainei – Rada Centrală – pe subiectul anexării Basarabiei de către România.

După discutarea problemei anexării Basarabiei de către România, Rada Centrală ucraineană declară:

1. Că ea nu admite ca decizia „Sfatului Țării” referitoare la încorporarea Basarabiei la România să fie un act care exprimă voința tuturor popoarelor care locuiesc pe teritoriul Basarabiei; de aceea Republica Democratică Ucraina cere ca regiunile din Basarabia unde populația s-a declarat sau se va declara ucraineană să fie adăugate Republicii Ucraina;

2. Că Rada Centrală ucraineană însărcinează Consiliul de Miniștri să adreseze României, ca și Imperiilor Centrale, o notă de protest contra acestui sistem de represalii și de violare a dreptului naționalităților care locuiesc în Basarabia.

Nerecunoscând că problema Basarabiei ar putea fi rezolvată prin actul din 9 aprilie 1918 (27 martie 1918 s.v.), Rada Centrală ucraineană însărcinează Consiliul de Miniștri să ia toate măsurile de care dispune pentru ca problema Basarabiei să fie rezolvată cât mai repede posibil, în acord cu Republica Democratică Ucraineană, cu condiția ca voința întregii populații a Basarabiei să fie liber exprimată.

Guvernul consideră că trebuie să adauge că, după ce a înțeles raportul domnului Galip, trimisul său special în România, raport care mărturisea arzătoarea simpatie a guvernului și a poporului român pentru Ucraina și estimând că există între cele două popoare interese comune și vitale și având în vedere necesitatea de relații cordiale și strânse între România și Ucraina, se va găsi teren de discuție pentru a regla, în mod satisfăcător pentru cele două părți, problema Basarabiei.

Reprezentantul Guvernului Ucrainei pe lângă Guvernul României, membru al Radei Centrale, domnul Galagane este plecat deja spre România și guvernul speră că acum se găsește în raporturi oficiale cu guvernul român.

Pentru conformitate,

Director de departament (ss) C. Losky

Președintele Consiliului de Miniștri și
Ministru al Afacerilor Străine (ss) Golubovici¹

Girant al Ministerului Afacerilor Străine (ss) Lubytsky²

[Arh. M.A.E., fond 71/ URSS, vol. 133, f. 212]

24. 2/15 aprilie 1918, Chișinău, Telegrama lui Constantin Stere către prim-ministrul Alexandru Marghiloman prin care solicită publicarea unor documente legale care să ateste unirea Basarabiei cu România

Telegramă, 02/15. 04. 1918

Către Dl. Alex. Marghiloman, prim-ministru

¹ Vsevolod Golubovici, ministru de externe al Ucrainei. Serviciu extern al Ucrainei a fost creat de Universala a IV-a a Radei Centrale de la 12 ianuarie 1918, în care Republica Populară Ucraineană era proclamată „republica independentă, liberă și suverană a poporului ucrainean. La 28 aprilie 1918 au loc schimbări importante, prin venirea la putere a hatmanului Pavlo Skoropadski.

² Mikola Liubinski, secretar de stat pentru afaceri externe, director general al Ministerului Afacerilor Externe (3 martie-28 aprilie 1918).

La plecarea dv. din Kișinău, v-am rugat să publicați un decret sau manifest legal, prin care să fie adus la cunoștința populației unirea Basarabiei în temeiul votului sfatului țării din 27 martie. Ar fi util să se publice totodată și actele referitoare, declarația prim-ministrului român, ca și declarația de unire a sfatului țării. Elementele rusești din Basarabia caută acum să exploateze lipsa unei asemenea publicații oficiale pentru a susține că unirea nu este încă fapt îndeplinit și deci rezoluțiile chiar [a] diferitelor organe administrative cum sunt zemstzele și orașele ar putea să demonstreze pro sau contra unirii. Spre a înlătura aceste pretexte de cazuistică avocațască rog să faceți publicațiunea de urgență, dacă nu este încă făcută, și să o transmiteți aici, pentru a fi răspândită în românește și rusește peste tot.

Stere

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, inv. 726, dosar 24/1918, f. 2]

25. 7/20 aprilie, Chișinău, Telegrama lui Constantin Stere adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman prin care solicită urgentarea publicării decretelor de numire a membrilor Consiliului de directori care să administreze Basarabia până la întrunirea Constituantei

Telegramă, 07/20. 04. 1918

D-lui Al. Marghiloman, prim-ministru,

Dl. dr. Cazacu a alcătuit organul administrativ provizor al provinciei românești Basarabia, care urmează să administreze provizor provincia până la organizarea ei definitivă și până la închiderea acelor departamente, care în total sau în parte ar trece asupra statului în înțelegere cu guvernul. Întrucât până la Constituanta rămân în vigoare legile actuale, administrația este încredințată unui consiliu provizor de directori, compus, după cum urmează: 1. Dr. P. Cazacu, președintele consiliului de directori și directorul finanțelor provinciei; 2. Ion Costin¹, directorul de interne; 3. N. Bosie Codreanu², directorul lucrărilor publice; 4. Ștefan Ciobanu³, directorul instrucțiunii publice; 5. Vlad Chiorescu⁴, directorul comerțului și industriei; 6. Gheorghe Grosu, directorul justiției; 7. Emanoil Catelie⁵, directorul agriculturii; 8. Isac Gherman,

¹ Ion Costin (1887-1940), studii de drept la Iași, avocat la Tulcea. A făcut ziaristică în București, după care s-a stabilit în Elveția. A revenit în Basarabia în contextul revoluției rusești. A condus directoratul internelor, apoi al Agriculturii și Domeniilor. Deputat în Sfatul Țării, a votat unirea. În perioada interbelică a continuat să fie implicat în politică, fiind ales parlamentar pe listele liberalilor. Ajutor de primar și apoi primar al Chișinăului.

² Nicolae Bosie-Codreanu (1887-1963), absolvent al Institutului Politehnic din Kiev. A fost deputat în Sfatul Țării din partea feroviarilor moldoveni. A făcut parte din delegațiile care au venit la Iași pentru a cere ajutor în stabilizarea situației din Basarabia. După unire a condus Cercul basarabenilor din București și a fost director de exploatare al Căilor Ferate Române.

³ Ștefan Ciobanu (1883-1950), absolvent al Facultății de Litere a Universității din Kiev. Revoluția din februarie/martie 1917 l-a găsit profesor de liceu la Bolgrad. S-a implicat în mișcarea națională din Basarabia ceva mai târziu, dar contribuțiile sale au fost remarcabile. A fost ministrul învățământului în directoratul condus de Pantelimon Erhan. Și-a continuat activitatea didactică și științifică la Chișinău și București, fiind profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1938) și la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității București (1939-1949). A publicat lucrări de valoare privind istoria Basarabiei. Membru al Academiei Române din 1918.

⁴ Vladimir Chiorescu (1888-1969), absolvent al Școlii de Comerț din Kiev. A fost membru al Partidului Socialist Revoluționar, deputat în Sfatul Țării. A votat unirea Basarabiei. Deputat în Parlamentul României în anii 20 ai secolului trecut. Deputat al ținutului Nistru, după reforma administrativă a regelui Carol I. Ajutor de primar al Odesei (1941-1944).

⁵ Emanoil Catelli (Catelly) (1883-1943) a urmat Școala Militară de la Odessa, devenind la absolvire subofițer. A urcat în ierarhie în 1917, obținând gradul de căpitan. S-a implicat în activitatea de organizare a militarilor moldoveni, fiind Președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odessa. A făcut parte din Directoratul Republicii Democratice Moldovenești ca „director al pământului”. A continuat activitatea politică în perioada interbelică, ca membru al Partidului Național-Liberal, fiind, între altele, prefect de Bălți.

controlor provincial; 9. Arcadie Osmolovski¹, directorul minorităților naționale. Ar trebui grăbite decretul de numire ca să presteze jurământul și să intre în exercițiul funcțiunii lor. Sosind mâine, aș vrea să am o întrevedere cu d-voastră înainte de ceilalți.

Stere

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 24-1918, f. 4-5]

26. Aprilie 1918, Instrucțiuni ale comandantului Diviziei 2 cavalerie, general Alexandru Constantinidi², referitoare la organizarea pazei Nistrului

Instrucțiuni. Organizarea regiunii de supraveghere și paza Nistrului.

Poliția preventivă și represivă

Din informațiunile ce le avem din diferite surse, s-a constatat că paza Nistrului nu se face în mod serios și oricine poate trece de pe un mal pe celălalt fără niciun control. Diferiții agenți au pătruns în Basarabia, unde completează (sic!) fel de fel de zvonuri sau răspândesc manifeste, ziare etc., dăunătoare intereselor și siguranței statului. Prin toate localitățile și mai ales în Kișinău se citesc ziare cu caracter tendențios, ce apar la Odessa sau la Kiev. Aproape zilnic se semnalează trecerea prin contrabandă pe Nistru a diferitelor mărfuri prohibite la export, alimente, cereale, vite, porci etc. Paza frontierei Basarabiei prin posturi de grăniceri și punctele vamale este în studiu, și până ce va fi realizată va trece timp. Pentru remedierea actualei stări de lucru și până la mutarea definitivă a frontierei de pe Prut cu linia Nistrului cu înțelegerea noilor vămi și pichetul de grăniceri se vor pune în aplicare următoarele instrucțiuni:

A. Organizarea regiunii

1. Regimentele sunt libere să facă orice deplasare de trupe în vederea siguranței și a unei bune organizări a regiunii din toate punctele de vedere, dându-li-se toată lățitudinea asupra măsurilor de luat. Prin aceasta nu urmează să ne înțelegem, ca instrucțiuni trebuie să i se dea toată atențiunea. Se poate întâmpla bineînțeles când nevoia organizării incumbă ca la un moment dat trupa să fie mai răspândită și câteodată când totul s-a aranjat să fie din nou concentrată.

2. Se va controla instalarea autorităților administrative, primar, notar, șef de miliție, înlăturându-se acei care nu prezintă încredere. Până la organizarea jandarmilor pe zonă, puterea executivă va fi încredințată la doi jandarmi, recrutați provizoriu dintre locuitori, din aceia care reprezintă destulă siguranță și doi soldați de la trupă. Ca regulă generală, misiunea acestor jandarmi, cum și a oricărei patrulă sau fracțiune care operează izolat, neavând de șef un ofițer, este de a semnală orice neregulă sau abatere de la prescripțiunile ordonate, fără a lua vreo măsură, căci numai în modul acesta va fi cu puțință să se stârpească dese abuzuri ce au fost aduse în nenumărate rânduri la cunoștința Comandamentului. În general pedepsele corporale sau orice altă sancțiune ca măsură de represiune nu se va aplica decât de comandanții de unități, nu și de ofițeri sau grade inferioare trimiși în cercetare etc.

3. Regimentele vor dispune ca escadroanele în sectoarele lor să patruleze localitățile, mai ales acelea ce s-au manifestat ostile nouă.

B. Paza Nistrului

¹ Arcadie Osmolovski (1882-1931), deputat în Sfatul Țării care nu a votat unirea. Cu toate acestea, în al treilea guvern (directorat al Basarabiei) a fost desemnat ministru al minorităților, reconfirmat apoi în funcție în aprilie 1918. Nu a participat la ședințele de guvern, iar autoritățile române l-au declarat *persona non grata*. A părăsit țara, stabilindu-se la Odessa. A decedat la 27 aprilie 1931.

² Alexandru Constantinidi (1867-?), general, comandant al Diviziei 2 Cavalerie în perioada 10 aprilie 1918-1 mai 1920.

1. Paza Nistrului se va face prin posturi de călăreți din Regimentele 6 și 11 Roșiori și care vor fi instalate la un km, întocmai cum sunt organizate pichetele de grăniceri. Tăria posturilor va fi de 4 călăreți, 3 oameni și un gradat destoinic ca șef, având misiunea de a patrula și supraveghea încontinuu malul Nistrului. Patrula se va face cu schimbul de către doi oameni până la posturile vecine, unde se va face legătura, așa ca la post să fie întotdeauna doi oameni. Șeful postului va avea un carnet unde să treacă rapoartele patrulării după modelul din timp de pace prevăzut în Regulamentul Serviciului în garnizoană.

2. Prin publicațiuni se va face cunoscut populațiunii că trecerea este permisă numai prin anumite puncte și sub controlul armatei, nimeni neavând voie să treacă fără autorizație scrisă. La punctele de trecere se va destina un ofițer șef de pichet unde se vor îndruma toate persoanele care vor să treacă sau să intre în Basarabia. Ofițerii șef de punct vor avea și însărcinarea de a inspecta și posturile din sectoarele sale. La punctele de trecere se va proceda ca la orice punct vamal, se vor controla autorizațiile de trecere, bagajele și eventual se vor percheziționa acei ce dau de bănuit. În niciun caz nu se va permite trecerea acelor care nu au autorizațiuni scrise. Se vor supraveghea mai ales persoanele care de obicei trec des din Ucraina și înapoi. În cazul când se găsește nevoia să se facă percheziționări, se vor controla îmbrăcămintea, carnetele și tot felul de hârtii, în care s-ar fi putut face diferite însemnări. Când va fi cazul se va proceda la arestări, înaintându-se individual la Divizie împreună cu actele doveditoare. Lotcile nu vor fi lăsate să adesteze decât la punctele fixate de Est. Acei care au pământ dincolo de Nistru vor avea bilete permanente, date de comandanții de Regimente după ce vor avea probe, că cererea este justificată. Acestea se vor prezenta la posturi ori de câte ori voiesc să treacă de pe un mal pe altul.

C. Poliția preventivă și represivă

Măsuri de execuțiuni

În organismul oricărui stat există trei puteri distincte:

- a) Puterea legislativă
- b) Puterea administrativă
- c) Puterea executivă

În Basarabia, așa cum este astăzi unită cu țara noastră, puterea legislativă intră în atribuțiunile Sfatului Țării și Parlamentului Român. Puterea administrativă se execută de primar și notar, aleși de populație. Puterea executivă rezidă în Armata și organele sale, grăniceri și jandarmi. Până la întronarea deplină a ordinilor și siguranței publice, puterea legislativă și administrativă pot fi influențate în unele împrejurări de puterea executivă, adică de armată. În acest scop voi da câteva norme care să călăuzească pe comandanții de unități, în rezolvirea diferitelor chestiuni și incidente, ce ar putea surveni. La Capitolul „Organizarea Regiunii” al. 2 s-a prevăzut controlul autorităților administrative. Acest control trebuie să se exercite în permanență și în toate împrejurările, și el nu va fi posibil atât timp cât acele autorități sătești (primar și notar) nu sunt persoane de încredere. În unele localități s-au instalat noi primari, în altele și aproape majoritatea satelor continuă să funcționeze tot vechii primari. Actuala stare de lucruri nu trebuie să mai existe, din îndoitul punct de vedere, atât al siguranței, cât și al autorității ce trebuie imprimată ocârmuirii administrative, chiar de la intrarea trupelor române pe teritoriul Basarabiei, prin care să se simtă sancțiunea întronării unui nou regim. Prin urmare, Comandanții de detașamente vor verifica actele celor vechi aleși și acele unde e nevoie vor fixa noi alegeri. Noul primar care bineînțeles este recomandat de noi va fi instalat în funcțiune cu oarecare solemnitate, la care va lua parte tot satul, pentru a se da o cât mai mare importanță atât persoanei sale, cât mai ales rolului ce este menit să îndeplinească. Investirea ca formă definitivă va consta dintr-o brasardă albă pe care va fi scris: „Primarul Comunei”, dându-i-se în același timp și o diplomă, conform acestui model:

Diplomă: Locuitorul..... din satul..... a fost ales ca primar al comunei..... și va fi recunoscut în această calitate din ziua de..... Comandantul Zonei Militare, Colonel....

Din ziua învestirii, el continuă să-și exercite atribuțiunile sale, secundat de jandarmi ca agenți ai puterii executive. Rolul jandarmilor provizoriu, creați ad-hoc, până la instalarea jandarmilor rurali, a fost întrucâtva limitat, după cum s-a arătat la capitolul „Organizarea regiunii” al. 4, pentru motivul de a nu se da naștere la tot soiul de abuzuri. Ei sunt datori să semnaleze numai abaterile constatate, fără a lua vreo măsură, afară de cazurile flagrant delict, când vor opera arestarea imediată. Totuși, prin această restricțiune nu trebuie să se înțeleagă că s-ar permite oarecare toleranță sau indulgență în aplicarea unei măsuri represive. În principiu, pedeapsa va fi mai bine simțită, când este aplicată imediat. Acest principiu trebuie aplicat ori de câte ori este nevoie. Cei ce influențează îndeosebiri populația va fi purtarea ofițerilor. Un ofițer demn, corect sau exact și muncitor se impune și va putea obține totul, fără multă bătaie de cap. Energia, tactul și experiența contribuie într-o largă măsură în rezolvirea a mai multe incidente și poți apropia chiar spiritele cele mai îndărătnice. Fac apel la calitățile ofițerului, la spiritul, conștiința, inițiativa sa, pentru munca ce ni se cere și în care țara și-a pus toată nădejdea.

Fără a avea posibilitatea și competența chiar de a modifica pedepsele ce trebuiesc aplicate, găsesc că e necesar să se facă uz de anume mijloace represive, consfințite prin experiențe ca cele mai bune, mijloace ce trebuiesc să pătrundă în spiritul și nărvurile oamenilor, ca un fel de obiceiuri ale pământului. Iată câteva exemple:

1. Cazuri ușoare de abateri de la prescripțiunile igienice (necurătenia caselor, curților) se vor pedepsi cu [cuvânt indescifrabil] lovituri, vinovații dându-se ca pildă rea populațiunii.

2. Abateri de la ordonanțele prescrise ca:

Întruniri pentru a se discuta chestiuni politice, se vor pedepsi autorii întâia oară cu [cuvânt indescifrabil] lovituri, iar pentru a doua oară vor fi dați în judecată.

3. Manifestațiile de orice natură, dăunătoare intereselor noastre, vor fi interzise. Autorii pentru întâia oară se vor pedepsi cu [cuvânt indescifrabil] lovituri, iar pentru a doua oară vor fi dați judecării. Instigatorii, spionii, contrabandiștii, agenții de propagandă vor fi imediat arestați și împreună cu actele doveditoare trimiși sub escortă Comandamentului Diviziei. Rămâne la aprecierea comandanților de Corpuri să hotărască după importanța cazurilor măsurile ce trebuiesc luate.

Instrucțiunile de față, fără a intra în amănunte, precizează până la un punct misiunea Comandanților în subordine, în astfel ca măsurile de luat să fie înțelese și aplicate uniform. Corpurile vor înainta o dare de seamă împreună cu o schiță de organizare a zonei și măsurile luate conform acestor instrucțiuni, care după ce vor fi centralizate la regiment se vor trimite Brigăzii 5 Roșiori până la data de [cuvânt indescifrabil]/4/1918.

Comandantul Diviziei II Cavalerie,
General Constantinidi

[S.A.N.I.C, Fond P.C.M., dosar 2/1918, f. 4-6]

27. 6/19 aprilie 1919, Însemnări ale lui Vasile Bianu referitoare la integrarea armatei moldovenești în armata română

În Chișinău s-a serbat în ziua de 3/16 luna curentă unirea armatei basarabene cu cea românească, cu însuflețire mare. Ministrul de război al Basarabiei, generalul Brăescu¹, însoțit de ofi-

¹ Constantin Brăescu (1873-1928), colonel de cavalerie în armata imperială rusă, avea să fie ministru de război și marină în al doilea guvern al Republicii Moldovenești (de la 19 ianuarie 1918) avansat general la 15

țerii Regimentului 1 moldovenesc și ai Regimentului 2 Vânători, a vizitat masa trupei, ținând soldaților următoarea cuvântare: *De amu nu mai e armie basarabeană deoparte și armie românească de altă parte, toți frații români petrec amu laolaltă.* După aceasta au luat toți ofițerii masa împreună dominind cea mai înălțătoare însuflețire. Cel dintâi toast a fost ținut de generalul Brăescu, care, regretând că nu poate vorbi destul de bine românește, a închinat pentru M.S. Regele Ferdinand, urând ca în curând să sărbătorim Unirea tuturor românilor și a celor din Bucovina și din Transilvania sub un singur steag al României Mari! Apoi a vorbit colonelul Constantinescu, comandantul Regimentului 2 Vânători, care cu frumoase și înălțătoare cuvinte a urat pentru mărirea și neatârnaarea scumpei noastre patrii România. Corul ofițerilor și muzica au intonat *Imnul regal și Pe-al nostru steag e scris unirea!* Au mai vorbit colonelul Kurski, comandantul Regimentului 1 moldovenesc, și colonelul Cojocaru, tot din armata moldovenească. După masă s-a încins o horă mare jucată de toți cei de față; apoi cu toții s-au dus în mijlocul soldaților, în curte, și împreună cu ei au continuat hora până la ora 5. Cu această ocaziune s-a înaintat M.S. Regelui următoarea telegramă semnată de generalul de brigadă Brăescu: *Astăzi, când trupele moldovene împreună cu oștile românești, aflătoare în întreaga Basarabie, sărbătorim cu tot alaiul praznicul Unirii, atât de dorită de noi după suferința unui jug de 106 ani, primul nostru glas de bucurie și de înălțare se îndreaptă spre marele comandant ostășesc al armatei noastre reunite și lealul Rege Democrat al României Mari. Să trăiască M.S. Regele nostru al tuturor românilor de pretutindeni.*

Astfel de telegrame s-au trimis și prințului moștenitor Carol, prim-ministrului Marghiloman și ministrului de război, generalul Hârjeu.

[Vasile Bianu, *op.cit.*, vol. I., p. 380-381]

28. 9/22 aprilie 1918, Iași, Răspunsul guvernului român la nota guvernului Ucrainei din 12 aprilie 1918 prin care protesta împotriva unirii Basarabiei cu România

22 aprilie 1918, Iași

Nr. 2527

Către Guvernul democratic al Ucrainei
la Kiev

Ca urmare a comunicării de către Guvernul ucrainean a Rezoluției din 12 aprilie emisă de către Rada Centrală, Guvernul român are onoarea să vă dea următorul răspuns:

I. Guvernul român are datoria de a atrage atenția asupra faptului că Basarabia nu a fost anexată de către România, așa cum se arată în nota ucraineană, ci că ea s-a unit de bunăvoie cu Patria-mamă, în virtutea unui vot aproape unanim exprimat al „Sfatului Țării”, adunarea națională și legislativă a Republicii Moldovenești a Basarabiei.

Această adunare este expresia voinței Națiunii, având deci aceeași origine ca și Rada Centrală ucraineană, reprezentând deci, ca și Rada, puterea suverană, ceea ce îi dă dreptul să ia decizii definitive și de aceeași importanță pentru populația Basarabiei ca și deciziile luate de Rada în legătură cu locuitorii Ucrainei.

Deoarece toate naționalitățile din Basarabia, fiind reprezentate în „Sfatul Țării” proporțional cu numărul lor, minoritățile trebuie să se supună majorității ca în orice adunare legislativă. Guvernul român consideră că în Republica Democratică Ucraineană nimeni nu contestă acest

martie, integrat în armata română. Date preluate din articolul lui Dinu Poștarencu dedicat biografiei acestui general în *Revista militară*, nr. 1 (13) 2015, p. 89 -94.

principiu. Trebuie, de altfel, remarcat faptul că „Sfatul Țărei” a fost ales în mod liber, într-o perioadă când nici nu se punea problema unirii cu România.

II. După cunoștințele guvernului român, nu există nicio reuniune din Basarabia în care populația să se fi declarat ucraineană și să fi cerut alipirea la Ucraina. De altfel, este bine cunoscut că nu este suficient ca o populație să fie în realitate așa ucraineană pentru ca ea să fie în realitate așa (sic!), iar Guvernul român este încredințat că nici Rada Centrală, nici Guvernul ucrainean nu și-au propus să stârnească în Basarabia agitații și mișcări ale minorităților de diverse naționalități orientate împotriva mării majorități românești.

Guvernul român consideră necesar să atragă atenția Guvernului ucrainean asupra faptului că Ucraina însăși nu este altceva decât tot un stat alcătuit din diverse naționalități aflate în minoritate față de majoritatea ucraineană, iar această situație este identică celei din Basarabia cu majoritate românească.

De asemenea, nimeni nu poate contesta faptul că dincolo de Nistru există o numeroasă populație românească, pe care Basarabia română – și prin urmare România de astăzi – ar putea să o revendice în virtutea aceluiași drepturi pe care le are și Ucraina de a revendica rutenii din Basarabia.

III. Trebuie semnalat, de asemenea, că, exprimându-și noile pretenții, Rada a pierdut din vedere faptul că, la Pacea de la Brest-Litovsk, Ucraina nu a pretins niciun drept nici asupra teritoriului, nici asupra populațiilor Basarabiei, considerată de ea însăși ca un stat distinct complet de care era despărțită prin Nistru este regretabil că astăzi politica tinde către cuceriri pe care nici istoria trecutului, nici principiile de drept nu le legitimează. Fără îndoială, Basarabia este un pământ românesc din punct de vedere istoric și etnic, care a aparținut coroanei Moldovei încă de la formarea acestui principat, în secolul al XIV-lea, și până în momentul răpirii comise de Rusia țaristă în 1812. Acest fapt nu va fi repetat nici total, nici parțial de Republica Democratică a Ucrainei, prin sfidarea dreptății și a normelor juridice.

IV. Guvernul român roagă Guvernul Ucrainei să binevoiască a-și aminti că, la 15 ianuarie 1918, îl anunța pe generalul Coandă, acceptat la Kiev ca delegat al României, că Guvernul democratic nu se opune unirii Basarabiei cu România, dacă ea (Basarabia) o dorește, ba chiar mai mult, va spijini această unire. Astfel, Guvernul român a fost deci îndreptățit să creadă că problema fusese definitiv rezolvată prin votul legal din 9 aprilie al „Sfatului Țărei”, vot ce a stat la baza Decretului emis de către M.S. Regele României, prin care declara că Unirea celor două țări este indisolubilă astăzi, și la care nu se va renunța. În consecință, urmând exemplul Guvernului ucrainean, Guvernul român „va lua la rândul său toate măsurile de care dispune pentru ca problema Basarabiei să fie considerată rezolvată pentru totdeauna”.

V. Din cele expuse până acum rezultă că Guvernul român nu poate accepta protestele Radei Centrale „împotriva unui sistem de presiune și de violare a drepturilor naționalităților care locuiesc în Basarabia”.

Nici nu poate fi vorba de represalii. România și Basarabia n-au exercitat nimic de acest fel și este absolut inexact că în Basarabia a avut loc măcar un singur act de violare a drepturilor (minorităților). Ne pare rău să constatăm că astfel de afirmații imprecise nu se bazează pe nimic serios și că ele nu pot proveni decât din partea unor persoane care au interesul să inducă în eroare Rada Centrală și Guvernul ucrainean.

Guvernul român este foarte bucuros că a putut să confirme domnului ministru al afacerilor externe, prin intermediul domnului Galip, reprezentantul Guvernului ucrainean, dorința sa foarte sinceră de a întreține cele mai amicale relații cu noul stat vecin, având sentimentul că noua Republică Democratică a renunțat la sistemul vechiului Imperiu Rus de a nu recunoaște drepturile altor națiuni, dacă ele nu sunt conforme cu propriile lui interese sau puncte de vedere.

Guvernul român va rămâne pe această poziție și crede că protestele exprimate de către Rada Centrală nu trebuie să schimbe cu nimic sentimentele lui amicale și că, în curând, România va stabili și va întreține (cu țara dumneavoastră) raporturile de prietenie care trebuie să existe între două popoare vecine ce vor avea pe viitor multe interese comune.

Ministrul Afacerilor Externe,
s.s. C.C. Arion

Nr. 2.527

[Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România, p. 229-231]

29. 11/24 aprilie 1918, Iași, Însemnare a lui N. Iorga referitoare la sosirea unui reprezentant al Ucrainei și la solicitările sale, mai ales în ceea ce privește Basarabia

Regimentul 4 Vânători își face intrarea aici [în Iași].

Regina pleacă astă-seară. Dorește să fie cât mai departe de ce se face aici.

Berechet¹ vine din Basarabia. Nici până acum nu s-a curățit terenul de luptă de la Bender. Dincolo, la Tiraspol, e bună rânduială. Preoțimea basarabeană, care se teme să nu i se secularizeze averea și să nu i se îngusteze dreptul de a lua cât vrea ea de la credincioși, a înaintat Mitropolitului un memoriu prin care cere un episcop rutean la Hotin și episcop bulgar la Ismail.

Berechet a servit ca interpret lui Gologan, trimisul ucrainean, în conversația acestuia cu Marghiloman, care a refuzat să-l recunoască în calitate de ministru, Ucraina nefiind ea însăși recunoscută de toate Puterile. La întrebarea despre scopul misiunii sale, Gologan a pomenit și de unirea cu Basarabia. Nu că republica de la Kiev n-ar ține seama de drepturile noastre, dar a fost la unire o presiune militară care ia din valoarea hotărârii de la Chișinău. Marghiloman a obiectat că a fost și el de față, constatând lipsa oricărei presiuni, pe care, de altfel, o constată și numărul celor ce au votat contra ori s-au abținut. Gologan a adus înaintea plângerile venite din districtele Hotin, Soroca, Cetatea Albă și chiar Ismail și cărorora trebuie să li se dea o soluție. Marghiloman a știut să spuie că pretutindeni populația străină e nouă, că la Cetatea Albă populația ruteană e prea puțină, iar la Ismail nici nu există. De altfel, și noi am putea reclama sute dintre ai noștri care locuiesc peste Nistru. Discuția s-a oprit aici². Gologan pretinde că e ucrainean de rasă pură...

La Chișinău se plâng că nu se dau reprezentații mai serioase decât *Baba Hârca*³.

Patru mii de ofițeri ruși se află în oraș și nu se ocupă decât cu propaganda.

[Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, f.a., p. 347-348]

¹ Este vorba probabil de Dimitrie Ionescu-Berechet (1896-1969), cel care va fi mai târziu arhitectul-șef al Patriarhiei Ortodoxe Române (1930-1963), pe atunci sublocotenent.

² În *Notele politice* Marghiloman consemnează la 22 aprilie, la Iași, primirea unui „delegat special al Ucrainei acreditat pe lângă guvern, nu pe lângă Rege. Scrisorile lui [de acreditate] sunt pentru președintele Consiliului. E un domn Gologan, rece și înțepat, dar corect, care nu știe decât rusește. Îi spun că îl primesc bucuros ca agent oficios; dar ca să fie oficial va trebui să fie acreditat pe lângă Rege. În primul rând va căuta să aibă material din ceea ce rușii au părăsit în Moldova. Vorbește de frontiere. Îi răspund că ele sunt naturale, dar nu văd nicio greutate să le reglăm. În sfârșit vorbește de reclamațiile ucrainene; nu le cunosc, dar ucrainenii pot fi siguri că vor fi tratați ca toți ceilalți cetățeni ai Basarabiei. Dar să nu se uite că dacă sunt 60.000 de ucrainenii în Basarabia sunt câteva sute de mii de români în Podolia, de-a lungul Nistrului, și că conform principiului naționalităților putem să-i reclamăm ca compensație. Îmi remite două note.” (Vezi Al. Marghiloman, *Note politice*, Ediție Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1995, vol. III, p. 133-134)

³ *Baba Hârca*, operetă-vrăjitorie în două acte și trei tablouri de Matei Millo (1814-1896), premiera la 26 decembrie 1848, la Iași; textul a fost tipărit în 1851 la București, în tipografia lui C.A. Rosetti.

30. 22 aprilie/5 mai 2018, Kiev, Nota diplomatică a guvernului ucrainean adresată guvernului român prin care încearcă să demonstreze necesitatea anexării Basarabiei de către Ucraina

M.A.E./Nr. 2928

Kiev, 5 mai 1918

Guvernul Ucrainei către Guvernul României

Primind nota dumneavoastră diplomatică din 20 aprilie 1918, sub nr. 2 527, Guvernul Ucrainei se simte obligat să vă împărtășească motivele care îl împiedică să recunoască argumentația dumneavoastră, care are scopul să justifice actele guvernului român în Basarabia, ce au avut ca finalitate anularea autonomiei sale politice și declarația guvernului român de încorporare a Basarabiei în Regatul Unit al României.

Guvernul ucrainean nu se îndoiește în mod sigur că guvernul român era sincer convins de veridicitatea argumentării expuse în notă. Totuși guvernul ucrainean nu se poate dezice de o apreciere obiectivă a principiilor ordinii generale pe care era fondată argumentarea dumneavoastră și mai ales de actele care au dus la anexarea efectivă a Basarabiei la Regatul Român.

Puterile responsabile ale Regatului României, declarând încorporarea Basarabiei la România, nu au fost, evident, informate asupra următoarelor circumstanțe:

1. Că organul reprezentativ al Republicii Moldovenești a Basarabiei s-a constituit în condiții extraordinare în care se găsea țara la acea epocă și pentru acest motiv el s-a găsit în imposibilitatea de a urma modul general adoptat al organizării normale a reprezentării naționale. Această derogare de la legea generală trebuie să fie inculpată oamenilor politici, ca și reprezentanților ocazionali ai populației care administrează această problemă, cu toate că ei urmăreau scopuri patriotice elevate.

2. Că Parlamentul Republicii Moldovenești a Basarabiei, printr-o întreagă serie de dispoziții și acte clar determinate, declina cu o perseverență îndârjită toată supunerea politică României.

3. Că însuși acest parlament, Sfatul Țării, urma principiul că dreptul de a rezolva problema organizării politice definitive a Basarabiei va aparține doar constituantei convocate în condiții normale, în care ea va avea posibilitatea de a funcționa în toată libertatea.

4. Că o garanție sub formă scrisă fusese dată din partea reprezentanților puterilor Antantei Guvernului Republicii Moldovenești în Basarabia, asigurând independența sa politică în raport cu România.

5. Că amintita garanție a Republicii Moldovenești în raport cu România a fost confirmată apoi de guvernul român.

6. Că generalul însărcinat român, de la intrarea sa în Basarabia în fruntea armatei române, a făcut o declarație formală că armata română are ca scop unic și exclusiv salvagardarea bunurilor și munițiilor militare aparținând României aflate pe teritoriul Basarabiei, promițând ajutorul armatei române în constituirea unei Republici moldovenești independente. El declara că armata română nu va rămâne în Basarabia decât până în momentul în care va fi definitiv formată o forță militară națională și că trupele române vor fi puse la dispoziția exclusivă a Guvernului Republicii Moldovenești.

7. Că subiectul întrevederii guvernului ucrainean cu generalul Coandă din 15 ianuarie 1918 a fost transmis guvernului dumneavoastră în termeni exacti. Desigur, Guvernul Ucrainei nu se vede obligat să explice Ministerului luminat al Afacerilor Străine al României despre rezoluția Sfatului Țării luată la Chișinău sub presiunea stării de război impusă riguros în această perioadă de puterea românească întregii Basarabii și sub influența propagandei în favoarea votului public, că amintita rezoluție nu poate fi considerată expresia voinței autentice a populației Basarabiei.

În plus, este imposibil pentru Guvernul Ucrainei să nu dea cea mai mare importanță unui fapt despre care a fost informat cu certitudine, conform căruia reprezentantul oficial al autorităților române, la momentul votării în Sfatul Țării pe subiectul încorporării Basarabiei la România, a pus această problemă sub forma unui ultimatum. S-a propus expres să se aleagă între unirea voluntară cu România în condiții avantajoase pentru Basarabia și anexare. A fost refuzată garantarea autonomiei Republicii Moldovenești, precum și ridicarea stării de război, în scopul de a se asigura libertatea Sfatului Țării. Pentru deliberarea problemei de o asemenea importanță în privința încorporării Basarabiei la România, reprezentantul autorității române a fixat un răgaz de 3-4 ore și doar sub formă de concesie acest termen a fost prelungit la 24 de ore.

Guvernul ucrainean se vede obligat să atragă atenția guvernului român asupra faptului că măsuri excepționale adoptate în această împrejurare nu pot fi luate decât față de o țară inamică în cazul cerințelor militare ale unui ordin presant sau în caz de represiuni asupra unei revolte, în timp ce este evident că nici una, nici alta nu au avut loc și, prin astfel de măsuri incontestabil violente, problemele constituirii libere ale unui regim politic al unei țări nu vor fi niciodată rezolvate.

Timp de mai mult de un secol Basarabia a făcut parte din Imperiul Rus și s-a găsit în relații politice și economice cu cea mai apropiată vecină a sa, Ucraina.

În perioada constituirii Republicii Ucrainene, în luna noiembrie 1917, guvernul ucrainean considera ca, în favoarea legăturii federative care lega din nou Republica Ucraineană de toate celelalte părți ale vechiului Imperiu Rus, Ucraina să păstreze această legătură în raport cu Basarabia. După proclamarea independenței Ucrainei, guvernul ucrainean, neadmițând deloc ruptura definitivă dintre Ucraina și Basarabia și luând în considerație aspirațiile unei minorități notorii din populația Basarabiei, și-a propus să stabilească relații mai strânse cu Republica Moldovenească, conferindu-i dreptul autonomiei politice. Este indispensabil de notat că Guvernul Ucrainei a insistat cu atât mai mult, întrucât este clar cunoscut că moldovenii nu constituie majoritatea populației în Basarabia, că această majoritate aparține popoarelor nemoldovene, printre care se numără mulți ucraineni.

În același mod acum, Guvernul Ucrainei, refuzându-și categoric să recunoască drepturile României asupra Basarabiei și cerând propriile sale drepturi asupra acestei regiuni, nu are intenția de a viola în niciun fel dreptul Basarabiei de a dispune liber, prin urmare respectarea drepturilor sale. El și-a propus, conform expresiei formale a voinței poporului Basarabiei, și își propune același lucru și astăzi, să dea la toată populația Basarabiei o autonomie politică ce i-ar garanta cele mai largi drepturi în domeniul social, politic și intelectual. Este evident că interesele vitale ale Ucrainei – strategice și economice – *cer ca Guvernul Ucrainei să insiste pe încorporarea Basarabiei, care își păstrează autonomia politică față de Ucraina, care are toate drepturile la aceasta și care este de asemenea și voința mării majorități a populației Basarabiei.*

Guvernul Ucrainei speră ca această supărătoare neînțelegere să fie aranjată, astfel că un acord cordial nu va întârzia să fie atins de cele două state prietene – România și Ucraina. Noi, reprezentanții Guvernului Ucrainei, vă invităm să credeți în loialitatea noastră perfectă a simpatiei noastre față de guvernul român.

Președintele Consiliului de Miniștri
(ss) Th. de Lisogouby
Ministrul Afacerilor Străine
(ss) Demetrius Doroshensky

31. 6/19 iunie 1918, Iași, Nota guvernului român către guvernul Ucrainei prin care respinge pretențiile acesteia de anexare a Basarabiei

M.A.E.

Iași, 19 iunie 1918

Guvernul Român către Guvernul Ucrainei

Ministerul Regal al Afacerilor Străine are onoarea să confirme prin prezenta primirea notei pe care guvernul republicii i-a adresat-o cu nr. 2 928 în data de 5 mai a.c. (înregistrată la București la 9 iunie 1918).

Ministerul Regal ia act de sentimentele amicale și de dorințele pe care guvernul de la Kiev a binevoit să le exprime în partea finală a amintitei scrisori; de asemenea, își face la rândul său o datorie din a ruga guvernul ucrainean să creadă în sentimentele de simpatie pe care le are față de România tânăra Republică Democratică a Ucrainei și în dorința constantă și sinceră a guvernului regal de a aplană toate dificultățile care ar putea compromite relațiile cordiale și continue care ar trebui stabilite, cât mai curând posibil, între cele două state vecine.

Dorința mutuală manifestată de a ajunge prin explicații loiale la o înțelegere promptă și completă a impus guvernului regal obligația de a examina cu o scrupuloasă atenție afirmațiile și argumentele de care guvernul ucrainean a considerat că trebuie să țină seama în mai sus-menționata notă. Din această examinare a rezultat pentru Ministerul Regal certitudinea că buna-credință a guvernului din Kiev a fost fără îndoială surprinsă de informații eronate cu bună știință sau tendențioase și că, înainte de orice, contează să le reducă la proporțiile lor reale și exacte și să expună clar faptele a căror discuție face obiectul prezentului schimb de note.

Dacă există un fapt în afara discuției, acesta este că teritoriul dintre Carpați, Nistru, Marea Neagră, cursul inferior al Dunării și, în sfârșit, o scurtă linie convențională care unește Galațiul de linia Carpaților este geografic un teritoriu perfect delimitat, pe care îl separă importante obstacole naturale, aproape fără soluție de continuitate, de țările învecinate. Pe acest teritoriu atât de clar circumscris a luat naștere și s-a dezvoltat din secolul al IV-lea până în secolul al XIV-lea o populație română, la fel cum celelalte populații române urmau în același timp o evoluție paralelă în Transilvania, Valahia și Macedonia.

Cele mai vechi informații care ne-au parvenit dovedesc că la începutul secolului al XIV-lea și, în parte, ca urmare a mai multor imigrații române venite din Transilvania, principatele române mai mult sau mai puțin independente s-au format în partea septentrională a menționatului teritoriu, adică în Bucovina și în nordul Moldovei și al Basarabiei. În a doua jumătate a aceluiași secol, o nouă imigrație română, mai importantă decât precedentele și venită de asemenea din vest, a înglobat rapid diversele principate menționate mai sus, într-un singur stat, care a fost principatul Moldovei, și din acest moment Moldova a fost guvernată de domnitori, dintre care unii au fost bogați și puternici și care au condus fără îndoială pe teritoriul cuprins între limitele geografice enunțate mai sus.

Cu scopul menținerii frontierelor, au fost construite atunci marile fortărețe din Hotin, Soroca, Tighina (Bender), Cetatea Albă, pe care turcii au numit-o mai târziu Akkerman, și Chilia, voievozii moldoveni domnind în Moldova până la momentul în care, la 1812, Rusia a pus stăpânire cu forța pe jumătate din țara moldavă, pe care Turcia i-a abandonat-o în disprețul capitulării consimțite în secolele XIV-XVI. Nu este deci o provincie distinctă, ci o jumătate din teritoriul Moldovei, pe care Rusia și-a însușit-o acum 106 ani, căci niciodată nu a putut fi constatată nici cea mai mică diferență între limba, obiceiurile, tradițiile, uzanțele etc. populației moldovene de dincoace sau de dincolo de Prut.

Geografic, etnografic, istoric, așa-zisa provincie a Basarabiei a fost deci tot timpul un pământ românesc și a format o parte integrantă și indivizibilă a Principatului Moldovei. Doar numele de „Basarabia” nu este absolut moldav; și totuși acest nume, rezervat până în 1812 exclusiv extremității meridionale a acestui teritoriu, este de asemenea român, comemorând cucerirea lui Basarab, domn de Valahia, care în prima parte a secolului al XIV-lea a supus prin arme ținuturile situate între brațele Dunării, cursul inferior al Prutului și Nistrului și Marea Neagră. Acesta este trecutul; pentru prezent este important mai întâi să se constate că, deși a fost smulsă Moldovei acum 106 ani și de atunci sustrasă cu precauții inchizitoriale de la orice influență a patriei-mamă, aspectul românesc al pământului Basarabiei aproape că nu s-a schimbat.

În fapt, dacă se exceptează orașele cu populația lor cosmopolită și în parte flotantă de străini recent imigrați și de funcționari, apoi la sud coloniile germane imigrate în cursul secolului al XIX-lea, Basarabia oferă astăzi aproape același tablou care exista acum o sută de ani, adică o populație agricolă compactă moldovenească, țărani păstori, muncitori agricoli și mici cultivatori, care ocupă aproape în totalitate satele acestui teritoriu: la nord, în districtul Hotin și de-a lungul cursului Nistrului, pătrunderi mai mult sau mai puțin importante ale unei populații ucrainene și în sfârșit, la sud, sate răzlețe de cazaci, de ruși schismatici, de bulgari și de musulmani veniți din Dobrogea. Mai mult, este de notat, și acest fapt prezintă o importanță care nu ar fi de contestat, că aproape în totalitate denumirile toponimice – nume de localități, de sate, de pământuri, de păduri, de munți și de văi, de cursuri de apă etc. – sunt pur moldave chiar și în partea Basarabiei ocupată altădată de tătari, și că numele similare de origine străină sunt sau foarte recente, sau foarte rare, ceea ce dovedește peremptoriu marea vechime și persistența evidentă a elementului românesc pe toată întinderea teritoriului cuprins între Prut și Nistru. Astfel sunt reduse, la proporțiile lor reale și exacte, datele problemei. Toate raționamentele și motivele de orice ordin geografic, etnografic și istoric dovedesc într-un mod decisiv că așa-zisa provincie a Basarabiei, cedată în 1812 de Turcia, în disprețul dreptului și al tratatelor, nu este decât jumătatea orientală a teritoriului moldav și această jumătate trebuie în mod necesar să se întoarcă la Moldova desființând imperiul țarist. Acest lucru este atât de clar și de evident, încât Puterile Centrale ale Europei, în ziua următoare războiului pe care România însuși îl declarase lor, nu s-au gândit să conteste ceea ce era evident incontestabil și nu s-au opus dorinței exprimate de românii din Basarabia, de a-și vedea provincia reunită la patria-mamă, ca să devină un fapt împlinit.

Nu este inutil poate a aminti și evenimentele care preced această unire. După cum Guvernul Republicii știe, indisciplina și anarhia, care începând cu primăvara anului trecut nu au încetat să facă progrese în armata rusă, ajunseseră la culme toamna următoare: regimente întregi în debandadă, muniție de artilerie și materiale de război domneau în dezordine, Rusia jefuită și incendiată în trecerea lor și de câteva ori chiar și bătălii ordonate au fost angajate de unități române împotriva acestor trupe. Toate aceste bande se întorceau în Rusia traversând Basarabia, unde guvernul român poseda depozite de materiale și alimente de mai multe sute de milioane, care în lipsa pazei suficiente au fost inevitabil locuite sau incendiate conform obiceiurilor bolșevice. Trimiterea în Basarabia de trupe necesare pentru apărarea depozitelor a fost deci pentru guvernul român o datorie imperioasă și această sarcină i-a fost în mod deosebit facilitată atunci când, din cauza actelor de tâlhărie la care se dedau fără răgaz și de multe luni trupele ruse care, pentru a-și reîntregi căminele, traversau în mod necesar Basarabia, Sfatul Țării, la cererea populației întregi, a adresat spontan Guvernului Regal cererea de a trimite de urgență trupe suficiente pentru a garanta viața, onoarea și averea populației muncitoare și pașnice a acestei provincii.

Acest apel făcut României nu putea rămâne fără ecou din cauza comunității de neam și armata română a venit în goană în ajutorul românilor din Basarabia, fără a abandona totuși

celelalte populații de origini diferite. Nu e de mirare atunci că, prin urmare, populația Basarabiei a declarat, prin organele reprezentanților săi legali, că preferă ordinea și securitatea anarhiei și în final a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România, lucru realizat prin unirea proclamată la 27 martie/9 aprilie 1918 prin 86 de voturi contra 3. Este chiar actul din 27 martie/9 aprilie la care Guvernul Republicii, evident prost informat, are intenția să conteste legalitatea pentru motive mai puțin importante cuprinse în fondul însuși al contestației care ne separă.

Ministerul Regal constată mai întâi că Guvernul Republicii se complace în a numi actul solemn din 27 martie/9 aprilie 1918 când o anexiune, cum este denumit în precedenta notă din 12 aprilie, când o încorporare, așa cum este afirmat în nota subsecventă nr. 2 928/1918. Guvernul Regal are onoarea să răspundă că sus-numitul act nu a avut ca efect nicio anexiune, nicio încorporare, ci unirea Basarabiei la România așa cum o proclamă votul Sfatului Țării și așa cum este clar stipulat în toate decretetele și celelalte documente oficiale întocmite ca urmare sau în baza votului și a cărui copie conformă ar putea fi transmisă, dacă este cazul, Guvernului Republicii.

În privința celorlalte argumente și afirmații din nota nr. 2 928/1918, Departamentul Regal are onoarea să formuleze următoarele răspunsuri:

1. Guvernul Republicii susține că organul reprezentativ provizoriu al vechii Republici Moldovenești s-a constituit având în vedere împrejurări anormale, în condiții extraordinare și că din acest motiv el se găsea în imposibilitatea de a urma modul general adoptat pentru organizarea normală a reprezentării naționale. Pe acest subiect, Ministerul Regal se grăbește să observe că același lucru se întâmplă aproape peste tot, ca urmare a schimbărilor violente de regim, că modul general adoptat pentru organizarea normală a unei reprezentări naționale poate varia de la o țară la alta conform timpului și împrejurărilor și că, în conformitate cu informațiile care i-au parvenit, Rada ucraineană, al cărei rol a fost preponderent la începutul republicii, s-a constituit și a funcționat la Kiev într-o manieră aproape identică celei a Sfatului Țării din Chișinău.

Departamentul Regal nu sesizează de altfel foarte bine referirea și nici sensul mai sus-numitului argument: Guvernul Republicii pare să afirme că Sfatul Țării ales în Basarabia nu s-ar fi constituit conform spiritului legilor ruse care reglementau altădată alegerea și funcționarea. Acest lucru s-ar putea spune pentru toate adunările legislative ale statelor care au succedat imperiului țărilor, mai ales pentru Rada ucraineană, iar Guvernul Regal nu crede să fi existat o preocupare majoră în Ucraina, și nici în altă parte, de a respecta vechile legi ruse. De asemenea, trebuie să se considere ca un principiu esențial al fundamentului însuși al existenței legale a acestor adunări, ca ele să fi îndeplinit, pentru constituirea noilor state, acte universal acceptate și recunoscute, astfel încât să rezulte că acestea erau expresia legală a națiunii înseși și că deciziile lor au fost luate în baza principiului astăzi de necontestat – că fiecare națiune este stăpână pe destinul și pe viitorul său. Din acest punct de vedere este în afara îndoielii că, de la prăbușirea Imperiului Rus, Sfatul Țării a guvernat public Basarabia, fără întrerupere și complet independent, că el a funcționat ca reprezentant legal și ca autoritate supremă a Basarabiei, fără ca nimeni să-i fi contestat vreodată drepturile sau legitimitatea și că, în obiectiile sale enumerate la nr. 2 și 3, Guvernul Republicii invocă el însuși, în sprijinul tezei sale, anumite decizii, declarații și acte ale însuși Sfatului Țării, căruia îi contestă legitimitatea la nr. 1.

2. Că însuși Sfatul Țării ar fi declinat categoric, în mai multe rânduri, orice idee de subordonare politică României. Guvernul Regal nu cunoaște, referitor la politica generală și poziția internațională a Basarabiei, decât cele trei declarații făcute de Sfatul Țării la următoarele date:

- 2 decembrie 1917: Declarația de autonomie a Basarabiei;
- 24 ianuarie 1918: Declarația de independență a Basarabiei, sub numele de Republica Moldovenească;
- 27 martie 1918: Declarația de unire a Republicii Moldovenești cu Regatul României.

3. Că Sfatul Țării ar fi declarat altădată că organizarea definitivă a Basarabiei era rezervată unei constituante de convocat ulterior. Această pretinsă declarație nu rezultă din niciun act oficial; în mod logic, Sfatul Țării nu o putea face din simplul motiv că era el însuși o adunare constituantă; mai mult, membrii cei mai autorizați ai acestui vechi parlament al Republicii Moldovenești, printre ei numărându-se domnul Inculeț, care i-a fost președinte, opun afirmației făcute mai sus o dezmințire categorică. Deci Sfatul Țării a proclamat, cu o autoritate deplină și completă, la 27 martie/9 aprilie, unirea Basarabiei cu România.

4. Că reprezentanții puterilor Antantei ar fi garantat în scris Guvernului Republicii Moldovenești independența politică în raport cu România.

Guvernul Regal nu cunoaște încă existența unei astfel de declarații și ar fi mulțumit să obțină comunicarea conținutului unui astfel de document, aceasta evident cu titlu documentar. Guvernul Regal este, de altfel, convins că o astfel de declarație ar trebui, în principal și în mod necesar, să garanteze independența politică a Basarabiei nu numai în raport cu România care, abia ieșită dintr-un război atât de nefericit pentru ea, nu avea cu siguranță cea mai mică intenție să facă cuceriri sau să anexeze teritorii, ci mai ales cu alte țări vecine Basarabiei.

5. Că mai sus-numita garanție ar fi fost prin urmare confirmată de guvernul român. Întreaga Românie profund emoționată, a doua zi după un război dus cu eforturi cu mult peste forțele sale, a văzut prăbușirea Imperiului Rusiei și eliberarea populației române din Basarabia, pe care în plină Europă și în plin secol al XX-lea țarismul o izola și o oprima încă prin procedee asiatice. Aceasta a fost pentru orice român singura bucurie a acestor ani de doliu și de tristețe și unica dorință a Guvernului Regal nu a fost decât de a vedea Basarabia bucurându-se în sfârșit de libertățile de care a fost privată mai mult de o sută de ani. Drepturile sale istorice incontestabile au impus și impun totuși României datoria sacră de a veghea la aceea ca libertățile, în sfârșit cucerite, să nu mai poată fi niciodată răpite românilor din Basarabia, iar această datorie guvernul român ar trebui să o facă respectată dacă va fi cazul.

Guvernul Regal declară deci din nou că nu a avut niciodată intenția să cucerească, să anexeze sau să încorporeze Basarabia, dar el nu va renunța la drepturile istorice ale României asupra unui pământ românesc și din însuși acest drept decurge pentru el obligația imperioasă de a îndeplini, în virtutea dreptului istoric imprescriptibil, voința formulată de imensa populație a Basarabiei și de a accepta unirea propusă care garantează definitiv poporului Basarabiei binefacerea libertăților de care a fost atât de mult timp și injust privat.

6. Afirmațiile conținute în acest paragraf sunt exacte, dar incomplete, ceea ce denaturează sensul și domeniul de aplicare. Guvernul Republicii trebuie să țină cont de faptul că Guvernul Regal a trimis trupe în Basarabia nu numai pentru a-și salva depozitele, dar și pentru salvarea vieții și averilor tuturor locuitorilor provinciei, fără diferență de origine sau de naționalitate și aceasta ca urmare a insistențelor presante ale Sfatului Țării și întregii populații terorizate de excesele bolșevice, după cum a fost explicat mai sus.

7. Îi este foarte greu guvernului român să pună la îndoială astăzi sinceritatea și buna fundamentare a afirmațiilor conținute în raportul pe care i l-a făcut altădată generalul Coandă, cu atât mai mult cu cât Guvernul Republicii nu specifică clar inexactitățile de care se plânge. Guvernul Regal se mărginește să constate că declarațiile presupuse astăzi inexacte corespundeau altădată pe deplin cu maniera de a vedea și de a acționa a Guvernului Ucrainei, care condamna atunci politica de acaparare și cucerire a țarismului. Nu este inutil de amintit că numitul guvern nu ridică atunci niciun fel de pretenție pe subiectul Basarabiei și că el avusese grijă să declare că Nistrul forma una dintre frontierele Republicii Ucraina.

Guvernul Regal respinge categoric acuzațiile conținute în alineatul următor al notei și regretă profund că Guvernul Republicii a dat atenție unor istorisiri tendențioase și unor alegații

lipsite de orice fundament. Guvernul Regal afirmă că tot ceea ce este povestit acolo în sarcina sa referitor la așa-zisele presiuni, intimidări sau violențe exercitate direct sau indirect asupra membrilor Sfatului Țării este complet născocit. Niciodată nu au fost luate măsurile coercitive despre care este vorba, niciodată nu a fost impus Sfatului Țării un ultimatum cu un răgaz de 3-4 ore sau de 24 de ore. Este posibil ca unirea din 27 martie să fi nemulțumit profund și decepționat câțiva adepți convinși ai regimului țarist și ai Marii Rusii; Guvernul Regal nu se așteaptă totuși ca doleanțele admiratorilor regimului abolit să găsească un ecou atât de bine-venit în sânul guvernului tinerei republici (Ucraina, *n.n.*), care de la începuturile sale s-a intitulat democratică.

Guvernul Regal a examinat cu aceeași atenție imparțială celelalte declarații și argumente conținute în ultima parte a notei nr. 2 928. S-a văzut cu surprindere guvernul ucrainean refuzând să recunoască drepturile incontestabile ale României față de Basarabia și cerând propriile sale drepturi față de această provincie. Acestea sunt ultimele drepturi, de altfel deloc specificate, pe care Guvernul Regal își ia sarcina să le examineze aici.

Astfel, înseși obstacolele naturale cele mai importante nu opresc niciodată complet migrațiile umane. De-a lungul Nistrului s-au produs pătrunderi ucrainene care s-au stabilit în districtul Hotinului și de-a lungul malului drept al fluviului; dar numeroase migrații românești s-au produs de asemenea pe malul opus. În secolele al XIII-lea și al XIV-lea, imigranți români veniți din Transilvania au trecut defileurile Carpaților și s-au stabilit în Bucovina, Moldova, Basarabia și dincolo de Nistru; în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și de-a lungul întregului secol al XV-lea, această imigrație de elemente românești către est a fost deosebit de importantă și acest lucru nu este surprinzător gândindu-ne că țărani moldoveni căutau dincolo de Nistru un refugiu pentru a se sustrage nesfârșitelor lupte și războaie care însângerau atunci fără răgaz Moldova. Coloniști români se stabiliseră în așa fel, în mare număr, în regiunea cuprinsă între Nistru și Bug, pe atunci depopulată și aproape abandonată în voia propriei sale sorți, iar ei au prosperat cu siguranță acolo, căci analistul polonez Sarnicki relatează în timpul său că unul dintre cele trei mari drumuri care conduceau de la Nistru la Nipru purta numele de „drumul moldav”. Mai târziu, o altă cauză a provocat numeroase case nobile sau domnitoare din Moldova să se alieze cu familii nobile din Polonia și să achiziționeze astfel domenii în Polonia și în principal în Podolia, unde se retrăgeau de preferință, când vicisitudinile politice sau persecuțiile le forțau să găsească refugiu în altă parte. Numeroși descendenți ai familiilor Movilă, Stroici, Balica, Costin, Barnovski, Petriceicu etc. au strămutat atunci, în număr mare, țărani și șerbi moldoveni pe teritoriile lor din Podolia, devenite astfel un azil pentru familiile nobile și domnitoare, după ce fuseseră mult timp un refugiu pentru popor. Mai mult, legăturile care se realizau astfel între Podolia și Moldova au devenit încă și mai unite; în 1682, ca urmare a supunerii cazacilor, Sublima Poartă a conferit demnitatea de „prinț domnitor al întregii Ucraine, de la Nistru la Bug” domnitorului Moldovei Gheorghe Duca, iar mai târziu și succesoriului său Dimitrie Cantacuzino, care au domnit efectiv în Podolia, unde au fost construite pentru ei palate la Tsikanova (Cecinovka) pe Nistru și la Nemirova pe Bug și unde justiția se făcea în limba română, în numele voievodului Moldovei.

Dominația moldovenească a fost de scurtă durată, dar către mijlocul secolului al XVIII-lea, orașe ca Moghilev aveau încă ofițeri municipali moldoveni și domnul Moldovei percepea acolo redevențe, la fel ca în Rascov și în alte orașe podoliene. În sfârșit, ultimul exod a avut loc din 1788 până la 1795, când la insistențele Ecaterinei a II-a¹ care le-a dăruit acolo mari întinderi de

¹ Ecaterina a II-a (1729-1796), una dintre cele mai renumite țarine ale Rusiei (1762-1796), a introdus reforme majore în Rusia, iar pe plan extern a dus o politică de extindere a imperiului, ocupând între altele Rusia Albă, Caucazul, Crimeea etc. Împreună cu Austria și Prusia a contribuit la dezmembrarea Poloniei. Datorită activității sale a fost numită Ecaterina cea Mare.

teren, numeroși boieri moldoveni s-au strămutat cu șerbii și cu sclavii lor în Podolia și Guvernul Republicii cunoaște cel puțin cazul din 27 ianuarie 1792, prin care împărăteasa Rusiei făcea donație câtorva boieri moldoveni 260.000 desetine de pământ arabil. Multe sate românești au fost fondate acolo atunci, dintre care unele prosperă și acum, examinarea oricărei hărți relevând existența multor așezări între Nistru și Bug cu nume românești locuite de coloniști de origine pur moldovenească.

Rezultă din cele de mai sus că, de-a lungul secolelor și fără întreruperi, Podolia a fost câmpul pe care se revărsa preaplina populației moldovene și care valorifica și fructifica energia și munca coloniștilor români. De aici rezultă din nou că Ucraina nu a avut niciodată niciun drept asupra Basarabiei și nu a putut exercita acolo nicio influență deoarece, din contră, Moldova este cea care a exercitat din toate timpurile o influență incontestabilă asupra Podoliei, parte a Ucrainei, și că această influență a lăsat acolo vestigii care persistă și în zilele noastre. Neavând niciun drept istoric pentru a-și susține drepturile asupra Basarabiei, nota respectivă [nr. 2 928, *n.n.*] invocă cel puțin un alt motiv afirmând de mai multe ori că românii nu formează majoritatea populației în Basarabia și că această majoritate aparține popoarelor nemoldovene, printre care se numără mulți ucraineni.

Autoritățile Regale nu ignoră publicațiile panslaviste din care se inspiră afirmațiile sus-enunțate, după care românii sau moldovenii reprezentau doar 49% sau 46% din totalul populației basarabene; de asemenea, ele au luat la timp măsurile necesare pentru a verifica datele acestor publicații mai mult sau mai puțin oficiale, în acest fel căutând să dovedească faptul că numărul românilor care locuiesc în Basarabia depășește în realitate 70% din totalul populației, în timp ce ucrainenii nu se găsesc aici decât într-o proporție infimă.

Guvernul ucrainean va admite cu dificultate sinceritatea și buna fundamentare a acestui rezultat; de asemenea, Guvernul Regal poate să facă abstracție de aceasta și să rezolve problema indirect, prin examinarea câtorva fapte ușor de controlat.

Este mai întâi indubitabil că până în 1812 Basarabia era un pământ românesc din cele mai îndepărtate timpuri esențialmente agricol și că elementul românesc era acolo în mod necesar de departe cel mai important, pentru că românul, mai ales, este cel care se dedică de preferință agriculturii. Este apoi dovedit că până către 1870 proporția elementului românesc nu a scăzut acolo, pentru că marea statistică oficială a Rusiei, publicată sub conducerea generalului Obroucheff de statul-major rus, afirmă că în 1871 moldovenii formau 3/4 din populația Basarabiei. Deci începând cu 1870 elementul românesc ar fi pierdut acolo brusc teren, pe punctul de a cădea de la 75% la 46%. Această supoziție este atât de îndrăzneță, că este suficient a o formula pentru a-i vedea tot neadevărul. Procentul populației române nu a putut scădea în Basarabia, dimpotrivă, pentru următoarele motive.

Este în general cunoscut că Basarabia este o țară de o fertilitate și de o bogăție rare și că această bogăție este datorată aproape exclusiv agriculturii. Majoritatea românilor din Basarabia fiind țărani și cultivatori de pământ, rezultă că ei trebuie să se găsească într-o situație materială prosperă și cercetările făcute au confirmat că țăranul român din Basarabia este în general muncitor și bogat.

Țăranul român este excepțional de prolific; în România creșterea totală a populației, datorată mai ales populației rurale, a fost de aproape 40% de-a lungul ultimilor 25 de ani și aceeași creștere a fost constatată de asemenea la țărani români din Transilvania. Este deci mai mult ca probabil ca populația română din Basarabia să crească în mod egal, nu să scadă. În sfârșit, toți cei care au călătorit în Basarabia au remarcat că limba română este în general vorbită de toți locuitorii, săteni sau orașeni, ceea ce cu siguranță nu ar fi fost posibil dacă majoritatea populației ar fi formată din elemente străine imigrate de scurt timp.

Aceste simple constatări sunt suficiente pentru a indica, începând din prezent, soluția problemei; este în consecință imposibil de susținut că pe un teritoriu care a fost din toate timpurile

românesc și pe care elementul autohton moldav forma, încă din 1870, 3/4 din populația totală, procentul populației române a putut, începând cu 1870, să scadă cu 50%, atunci când s-a constatat că majoritatea acestei populații este bogată, muncitoare și prolifică și că limba română este universal vorbită în Basarabia.

Dar există fapte care ajută și mai mult la discernerea adevărului. Pentru ca elementul românesc să fi putut scădea în proporțiile indicate mai sus, ar fi trebuit ca un alt element etnic să-i fi luat locul, pentru că de la 1870 numărul populației totale a Basarabiei nu a scăzut, ci dimpotrivă.

Acest element etnic străin nu este evreu, pentru că numărul israeliților care locuiesc în Basarabia este cunoscut; nu sunt nici germanii, cazacii, boemienii, rușii schismatici sau bulgarii, toți oameni de rase și religii diferite, deci ușor de recunoscut și al căror număr, de altfel restrâns, este cunoscut. Rămân deci ucrainenii și, în acest caz, este important de știut unde a putut să se stabilească în Basarabia această imigrație ucraineană atât de importantă. Cu siguranță nu în orașe, căci populația totală a principalelor orașe din Basarabia nu este în prezent decât de 490.000 de locuitori, care toți, în mod evident, nu sunt ucrainenii; deci doar la țară ar fi putut imigra în masă ucrainenii după 1870 și s-ar fi stabilit acolo în detrimentul țărănilor români. Este inutil de spus că un astfel de exod, exceptând migrația popoarelor din Evul Mediu, nu ar fi trecut cu siguranță neobservat, în timp ce nimeni nu a auzit vreodată vorbindu-se de asta; că nu pericolul ucrainean, ci doar cauze economice profunde și bine determinate ar fi putut să oblige țăranul moldovean, bogat, prolific și muncitor să cedeze peticul său de pământ ancestral ucrainenilor și că aceste cauze economice nu s-au produs niciodată până în prezent; că o colonizare ucraineană propriu-zisă nu există de fapt decât în extremitatea septentrională a Basarabiei, adică pe vechiul teritoriu al fortăreței Hotin, de unde turcii alungaseră populația română, pe timpul cât uzurpaseră regiunea din 1712 până în 1812; și, în sfârșit, că este himeric și în van să se caute mase mari de ucrainenii în Basarabia, unde numărul lor abia atinge 210.000 de suflete.

A susține în aceste condiții că există mai mulți ucrainenii și ruși decât moldovenii ar echivala cu a spune că sunt mai mulți polonezi decât ruși în Polonia rusă și mai mulți ruși decât ucrainenii în Ucraina. Este deci inutil și fără susținere a se face caz de afirmații înșelătoare arătate de anumite publicații ruse, ale căror scop și tendințe, ușor de ghicit, sunt în acord cu intențiile și scopul urmărit de un secol, cu o rară perseverență, de către regimul țarist: denaționalizarea cu orice preț a elementelor etnice eterogene ale imperiului.

Apreciind just înalta importanță a elementului românesc, ca factor economic, regimul abolit urmărea metodic rusificarea moldovenilor basarabeni prin mijloace demne de alte epoci. O barieră de netrecut a izolat mai întâi complet Basarabia de restul Europei și timp de 106 ani, nicio carte, niciun ziar, nicio publicație în limba română nu a putut trece Prutul. Autorizația de a imprima în română a fost, din 1812, sistematic refuzată în Basarabia; limba română a fost implacabil izgonită din biserică și din școală și din cele 15.000 de volume care formau fondurile. Biblioteca din Chișinău nu posedă, până recent, nicio singură carte în limba română.

A transforma prin statistici românii în ruși, a susține că timp de 40 de ani procentul populației moldovenești a scăzut de la 75% la 46%, în sfârșit a trimite la nevoie pe cei mai recalcitranți să colonizeze regiunile sălbatice din Caucaz și de la Amour reprezintă, trebuie spus, prea puțin în comparație cu regimul impus întregii Basarabii timp de peste un secol.

Rămân ultimele argumente invocate pentru a susține dacă nu cumva drepturile inexistente ale Ucrainei asupra teritoriului cuprins între Prut și Nistru sunt motivele pentru care Guvernul Republicii ar vrea, după cum este spus fără ocolișuri în nota nr. 2 928, să încorporeze Basarabia la Ucraina, chiar dacă i-ar da o autonomie de care Basarabia, instruită prin propria experiență, n-ar avea ce face, căci ea nu uită nici promisiunile de autonomie deplină și comple-

tă care i-au fost făcute în 1812, nici autonomia atât de redusă și mai degrabă de formă care i-a fost acordată în 1816, nici maniera brutală în care a fost deposedată de această autonomie în 1871 și redusă la forma de district rus.

În privința necesităților strategice și economice, Guvernul Regal are onoarea să remarce că, în absența unui oricărui alt motiv plauzibil, acestea au fost din toate timpurile argumentul final invocat pentru a justifica toate acaparările și cuceririle. Recent, politica țaristă nu avea alte modalități de a-și justifica pretențiile de a monopoliza Bosforul și Marea Neagră, iar astăzi Republica Ucraina nu poate cel puțin să se ralieze deschis principiilor politicii imperialiste, să facă caz de aceleași argumente prea cunoscute, pentru a ridica pretenții față de un teritoriu asupra căruia nu are niciun drept. Dacă necesitățile strategice și economice ar putea fi invocate ca argumente suficiente și valabile pentru a justifica pretențiile de creștere teritorială, România ar fi în drept să ridice la rândul său pretenții care s-ar putea îndrepta asupra Podoliei sau chiar asupra portului Odessa.

Într-adevăr, împotriva oricărei idei de echitate și de justiție, România este în prezent în Europa singura țară lipsită de un port la mare și nimeni nu ar contesta astăzi că posesia unui astfel de port este o problemă de cea mai mare importanță, interesând direct progresul și existența tuturor țărilor civilizate. Și cu toate acestea, astfel de pretenții, cu siguranță plauzibile din punctul de vedere al intereselor economice evidente ale României, ar fi considerate de toată lumea ca exagerate și Ucraina nu ar rata să se răzvrătească și să protesteze contra unor astfel de cerințe.

Guvernul Regal își păstrează speranța fermă că în urma acestor explicații sincere și loiale Guvernul Republicii va binevoi să examineze din nou, într-o manieră scrupuloasă și imparțială, toate elementele problemei care au făcut obiectul prezentului schimb de note, și este încrezător că o nouă examinare, risipind greșelile și îndoielile, va face fără obiect discuțiile care, prin forța împrejurărilor, trebuie să rămână sterile. Guvernul Regal are convingerea fermă că Guvernul de la Kiev este la fel de animat de dorința de a-și consacra întregul timp și forțele la creșterea și organizarea țării sale, pentru a face din această țară atât de frumoasă și bogată un factor important de civilizație și progres în Orientul Europei. De asemenea, apreciază că în zilele noastre nicio țară nu ar putea să trăiască o viață normală fără să întrețină relații neîntrerupte cu celelalte țări și mai ales relații strânse, cordiale și de bună vecinătate cu țările de care le separă frontierele.

Iată de ce Guvernul Regal, încrezător în patriotismul luminat, în înalta înțelepciune și în bunele intenții ale Guvernului de la Kiev, este convins că el va face totul pentru ca relații normale și neîntrerupte să poată fi stabilite cât mai repede posibil între România și Republica Ucraina.

Ministrul Afacerilor Străine
(ss) C.C. Arion

[Arh. M.A.E., fond 71/URSS, vol. 133. f. 214-219]

32. 29 mai/11 iunie 1918, Propunerea prim-ministrului Alexandru Marghiloman de suspendare a sesiunii Sfatului Țării

Sesiunea Sfatului Țării din Basarabia, deschisă în primele zile ale lui noiembrie din anul trecut, a fost de o vrednicie care îi asigură un loc de frunte în istoria Neamului.

Sfatul Țării, constituit pe baze naționale și democratice, nu a șovăit un moment să cheme ajutorul armatei române pentru a apăra proprietatea și libertățile amenințate de anarhia revoluționară. El a proclamat despărțirea de jugul secular și și-a încununat opera realipind Basarabia de Patria Mamă.

Aceste fapte mari și glorioase vor atrage asupra Sfatului Țării recunoștința generațiilor următoare.

Rămâne acum ca Sfatul Țării să îndeplinească lucrarea ce-i mai rămâne de făcut, dând formulele lui pentru rezolvarea definitivă a chestiunii agrare.

O lucrare de felul acesta cerând anchete amănunțite și preparațiuni care nu se pot duce la bun sfârșit decât prin comisiuni și aceste comisiuni fiind deja alese, activitatea Sfatului este de fapt suspendată.

De altă parte, lucrările agricole fiind înaintate și cerând membrilor Sfatului prezența lor la țară, sunt de părere că sesiunea Sfatului poate fi închisă până la terminarea lucrărilor preparatorii, când voi ruga pe Maiestatea Voastră să convoace din nou pe membrii lui într-o nouă sesiune, care va fi probabil și cea din urmă înainte de Constituanta română, care avea să hotărască, cu participarea și a deputaților și senatorilor basarabeni, asupra chestiunilor fundamentale ce sunt la ordinea zilei nu numai a Basarabiei, dar a întregii țări..

[M.O., nr. 50 din 29 mai 1918]

33. 15/28 iunie 1918, Iași, Articolul lui N. Iorga „Autonomii” prin care analizează accepțiunile teoretice și practice ale conceptului și sugerează renunțarea la astfel de tendințe din partea unor lideri politici din Basarabia

Acum o sută de ani se știa numai de autonomia orașelor grecești de sub stăpânirea romană, în legătură cu dreptul pe care-l aveau de a bate monedă după vechiul sistem și cu vechea inscripție deosebitoare și, pe alături, de autonomie filosofică, de puțința omului de a se conduce după mintea lui. Autonomia, leac pentru toate cele, era rezervată viitorului. Ea a pătruns în dicționarele politice curente abia în a doua jumătate a veacului trecut, când, față de putreziciunea otomană, încă negalvanizată cu formulele franceze și engleze cele mai nouă și nelegată de stâlpul de susținere al unei puteri străine, autonomiile locale, reeditare modernă a vechilor autonomii din clipa cuceririi Balcanilor, se recomandă ca singurul mijloc prin care împărăția sultanilor ar putea ieși întregă din criza răscoalelor dinlăuntru și a râvnirilor de anexiune din afară. Și Andrassy se gândea la autonomia salvatoare prin care s-ar fi împiedicat.

Războiul din 1877, de pe urma căruia nu era sigur încă să poată dobândi Bosnia și Herțegovina. Dar mai ales autonomiile erau în gura lui Ignatiev¹, reprezentantul atotputernic, provocator și cinic al Rusiei la Constantinopol, și nu s-a uitat jocul lui de cuvinte, în momentul când Țarul se ținea gata să opereze trupul bolnav al Turciei: „autonomie sau anatomie”. Se știe că s-a ajuns la „anatomie”. Dar una din piesele acestei anatomii, Rumelia Orientală, era o autonomie – cum i-au și zis bulgarii –, Macedonia trebuia să fie alta, iar Creta a și ajuns a fi autonomă. De când altă problemă s-a impus cugetătorilor politici, problema austro-ungară, iarși autonomiile au intrat în discuție. Pentru unii din dăătorii de soluții și făcătorii de proiecte de viitor, autonomiile ajung pentru a se înlătura alte preocupății. Între scrierile consacrate acestui scop a făcut mare zgomot, din cauza informației bogate cuprinse în ea și din cauza energiei cu care se exprima convingerea de atunci a autorului, „Statele Unite ale Austriei Mari” a lui Aurel Popovici². Dar polemistul român a murit în Svițera, adânc deziluzionat, cu alte declarații pe

¹ Nicolai Pavlovici Ignatiev (1832-1908), om politic și diplomat rus. A participat la negocierile de la Congresul de pace de la Paris (1856), care a pus capăt Războiului Crimeei. Apoi a fost atașat militar la Londra și a lucrat mulți ani în China. În perioada 1864-1877 a fost ministru al Rusiei la Istanbul.

² Aurel C. Popovici (1863-1917), medic, om politic și ziarist român din Transilvania. Unul dintre semnatarii Memorandumului. În 1906 a propus federalizarea Imperiului austro-ungar. În mod concret el propunea înființarea a 15 provincii autonome (state), constituite pe principiul naționalității, respectând frontierele etnice, beneficiind de o largă autonomie internă, după modelul elvețian sau american.

buze, pe care le vom cunoaște la vremea lor, iar doctrina unui Masaryk e simțitor deosebită de aceasta.

A venit apoi la rând Rusia socialistă a lui Cherenchi, care nu consimțea la afișarea glorioasă de faliment predicată de Lenin¹ și Troțchi, acea Rusie de ieri, care, sfărâmând mașina unității silnice, nu putea să mai reție împreună provinciile strânse prin anexări, pe care le precedaseră ori ba privilegiile locale echivalente cu o autonomie fără a-i purta numele. Și atunci s-a fâgăduit din generosul Petrograd republican autonomie oricărui ținut ar consimți să mai facă parte dintr-un corp politic a cărui rațiune de a fi – Guvernul și regimul cuceririi – dispăruse. Dar și din altă parte se oferea autonomia pentru a invita la o tovărășie politică, ale cărei motive adânci lipseau tot așa de mult. Aceste încercări de autonomie sunt încă în curs de dezvoltare și vom vedea cum se vor isprăvi.

Și cum fiecare epocă are nevoie de un cuvânt cu care se înlătură toate relele, autonomia a ajuns un termen favorabil pentru aceia care nu găsesc o idee practică în mintea lor, ca și pentru aceia care vreau să ascundă sub termenul momentan la modă interese și planuri de o natură cu totul alta. Ucrainei d-lui Hatman Scoropadzchi² îi trebuie Basarabia. Îi trebuie cum îi trebuie Rusiei. Cum Turciei de pe vremuri îi trebuia să aibă amândouă Principatele. Îi trebuie fiindcă îi trebuie, căci n-avem a face nici cu o viață industrială doritoare de debușeuri, nici cu mulțimi închise în orașe cărora să le trebuiască hrana unei provincii roditoare, nici cu o puternică organizație comercială înviind totul în jurul ei, nici cu o cultură în plină expansiune care să simtă datoria de a feri pe alții cu ceea ce a produs și produce. Cu nimic, în lucruri și oameni, Ucraina care este nu se deosebește de Rusia care a fost, decât doar că, atunci când își caută vasali, poartă ea însăși un stigmat de vasalitate. Și cum oare ar putea vorbi Basarabiei, țară românească de origini, românească de dezvoltare istorică, românească de limbă, pentru a-i propune să părăsească România și a veni la dânsa, Maica Ucraină? Cum oare decât fâgăduindu-i acea autonomie la care Basarabia a ținut când s-a unit cu noi și pe care ar afla-o și mai bine garantată dacă ar trece la vecinii de peste Nistru?

România a fâgăduit Basarabiei, care avea îngrijorări de viitor, o oarecare situație deosebită în organizația românească unitară. Anume persoane, unele naive, altele șirete, care umblă moarte după un punct de program pe care să nu-l fi rostit un concurent și care să atingă vreo strună a nemulțumirilor de astăzi, au și ieșit la iveală cu altă autonomie, a Moldovei, pe care un deputat a și cerut-o în Cameră în termeni de au trebuit să plece colegii munteni ai reformaturului, care, de altminterea, nici nu-i admitea pe pământul moldovenesc. În numele libertății s-au făcut atâtea crime; să băgăm de seamă că în numele autonomiei să nu se facă și mai multe prostii. Contra autonomiilor care vreau, într-o formă ipocrită, să răpească dreptul de independență al popoarelor, nu e nevoie să ne ridicăm noi, căci spiritul vremii însuși se ridică. Dar, când e vorba de autonomii în casa noastră, unde e o singură națiune dominantă și îndreptățită la dominație, să ne pătrundem de ideea că poate fi o singură autonomie folositoare: a spiritului, nu a formelor, a oamenilor, nu a lucrurilor; a caracterelor, nu a așezămintelor. Atunci basarabenii vor înțelege că, în loc să se închidă deosebit, cu viața lor proprie, rolul lor e mai

¹ Vladimir Ilici Lenin (Ulianov) (1870-1924), lider al Partidului Bolșevic din Rusia. Creator al doctrinei care îi poartă numele (leninism). A trăit mult timp în exil. În primăvara anului 1917, cu sprijin german, el se întoarce în Rusia și reușește să răstoarne guvernul provizoriu și să preia puterea la 25 octombrie/7 noiembrie 1917. În răstimp de câțiva ani, Lenin a reușit să consolideze regimul bolșevic și să obțină victoria în războiul civil împotriva forțelor care se opuneau, generic denumite „mișcarea albă”.

² Pavlo Skoropadsky (1873-1945), aristocrat, ofițer și om politic ucrainean. În timpul Primului Război Mondial a activat în armata rusă, ajungând până la gradul de general-locotenent, comandând unități diferite. În iulie 1917 a comandat Corpul I ucrainean. La 29 aprilie 1918 a dat o lovitură de stat în Ucraina și s-a proclamat hatman. A condus Ucraina până în decembrie 1918, când puterea a fost preluată de Symon Petliura.

curând să ajute a îndrepta viața neamului întreg, și moldovenii autonomiști vor intra și ei în singura oaste care poate birui cu adevărat: a reformatorilor omului dinlăuntru.

N. Iorga

[*Neamul Românesc*, anul XIII, no. 163, joi, 15 iunie 1918]

34. 20 iunie/3 iulie 1918, Iași, Telegrama adresată de Constantin C. Arion, ministrul afacerilor externe, legațiilor României din străinătate în legătură cu punctul de vedere față de pretențiile anexioniste ale Ucrainei la adresa Basarabiei

Potrivit ultimelor informații, guvernul Ucrainei ar avea intenția să reînceapă agitațiile în problema Basarabiei. Vă veți inspira în discuțiile dv. de următoarele explicații și considerații:

Unirea Basarabiei cu România s-a făcut printr-un vot aproape unanim al Adunării Legislative „Sfatul Țării” (Adunarea Națională) a Republicii Moldovene a Basarabiei la 27 martie 1918 și acest vot a servit ca bază atât declarației Președintelui Consiliului de Miniștri la Chișinău, cât și decretului regal din 9/22 aprilie 1918 care ia act de unire și îi dă adeziunea statului român.

În Sfatul Țării populația ruteno-ucraineană nu era reprezentată, este adevărat, decât de o minoritate fără importanță, corespunzătoare, de altfel, cifrei acestei populații în raport cu românii din Basarabia.

Imensa majoritate a Adunării, compusă mai ales din români și din membrii unor naționalități diferite, s-a pronunțat fără rezerve pentru unire. Această unire o considerăm indisolubilă pentru totdeauna, deoarece ea reprezintă triumful dreptului nostru. În realitate este un fapt istoric cunoscut că Basarabia a fost răpită României de Imperiul Rus în 1812 și că, după ce i-a fost înapoiată, numai parțial, prin tratatul de la Paris din 1856, această parte i-a fost din nou luată de Rusia prin tratatul de la Berlin, în urma războiului turco-român din 1877-1878, în ciuda ajutorului foarte efectiv acordat Rusiei și contrar prevederilor exprese convenite la acea epocă între cele două state aliate.

Nu mai este cazul să insistăm¹ că votul Adunării Naționale a Basarabiei este conform principiului proclamat și universal acceptat astăzi de parlament și oamenii de stat europeni: că orice națiune are dreptul de a-și hotărî soarta și viitorul.

Este ciudat faptul că Ucraina, care ea însăși își datorează actuala existență numai proclamării acestui principiu, poate să-și aroge dreptul de a nu permite aplicarea lui la Basarabia. Republica democratică nu poate urma exemplul politicii imperialiste a Rusiei țariste, care consta în a nega micilor națiuni orice drept pe care ea nu-l considera conform intereselor sale și prin care această republică pretinde la rândul ei să exercite o dominație asupra unui întreg popor de două milioane de români și a teritoriilor care nu i-au aparținut niciodată.

Înapoierea Basarabiei la Patria-mamă este la fel de naturală logică și justă ca și înapoierea Ucrainei la viața de stat independent la care ea aspira de mult timp.

În ceea ce privește comunicarea făcută în mod oficial și public la Berna acum mai mult de o lună de către delegatul Republicii Ucrainei, care nu cere nimic mai mult decât o nouă reunire a Basarabiei cu Republica, cei în drept vor observa că Ucraina nu este deloc în măsură să revendice o țară care din punct de vedere istoric și etnic e întotdeauna română. Basarabia a aparținut, într-adevăr, în cadrul granițelor ei naturale Prutul, Nistrul, Marea Neagră și frontierele care o despart la nord de Austro-Ungaria, coroanei Moldovei, de la formarea acestui principat în secolul al XIV-lea și ea a participat la viața ei politică și istorică, împărtășind momentele ei de glorie și vicisitudinile soartei până în momentul răpirii, comisă de Rusia în 1812.

¹ În original: „On ne saurait assez insister que le note...” (n.n.).

Ucraina, de altfel, în proclamația care poate fi considerată cu actul ei de naștere, a desemnat ea însăși Nistrul ca una dintre frontierele ei, fără să facă nicio rezervă.

Mai mult, la data de 19 ianuarie 1918 guvernul ucrainean a dat generalului Coandă, delegatul României la Kiev, asigurările cele mai categorice nu numai că Ucraina nu se va opune în niciun fel la unirea Basarabiei cu România, dar că, dimpotrivă, ea o va ajuta.

Revendicările făcute de Ucraina, chiar după noua sa viață independentă de Republică democratică, dovedeau tendința unei expansiuni spre sud și un spirit de cucerire care aminteau prea mult de politica vechiului imperiu țarist, politică ce nu este străină de calamitățile războiului mondial și pe care noi o considerăm pe drept cuvânt pe deplin înmormântată.

În ceea ce privește argumentul că în Basarabia există populație ucraineană și mixtă, care ar avea nevoie de protecția noii Republici slave, el nu este decât un pretext zadarnic. Nu există niciun stat, mai ales în Orient, în care populația să fie omogenă. Ucraina este ea însăși un exemplu în acest sens, dar nicăieri o minoritate nu are dreptul să dea tonul. Interesele și drepturile diferitelor populații aflate în minoritate în Basarabia vor fi întotdeauna păzite de instituțiile și legile române, concepute într-un spirit atât de larg de libertate și egalitate.

Se pare că se scoate din nou în evidență nevoia protecției anumitor populații din Basarabia de origine ucraineană (rutenă) și chiar neucraineană împotriva acțiunilor românilor, dar nu citează și nici nu există vreun fapt care să poată îndreptăți această pretenție.

Nimeni nu poate lua în considerație pretențiile îngrijorări care, fiind nejustificate, demonstrează că scopul urmărit nu este decât acela de a ni se face un proces de intenție.

Dar dacă este adevărat că populații rutene (ucrainene) s-au stabilit în nordul Basarabiei, pe de altă parte este constatat că dincolo de Nistru există numeroase elemente române până spre Bug. Această populație, care numără aproximativ 500.000 de suflete, aparține astăzi Ucrainei. Basarabia, țară eminentamente română, și România, din care ea face astăzi parte, ar putea pretinde pentru acești români aceleași drepturi pe care Ucraina le cere pentru rutenii ucraineni din Basarabia. Toate aceste considerații dovedesc cât de puțin fundamentate sunt pretențiile Ucrainei.

De asemenea, nu putem decât să regretăm această manifestare a Republicii democratice care nu-și are fundament nici în istorie, nici în principiile de drept și care, dacă este menținută, va fi de natură să tulbure, după părerea noastră în mod inutil, buna înțelegere ce trebuie să existe între state vecine și pe care suntem dispuși să le stabilim și să le întreținem.

Trebuie, de asemenea, notat că de la 13 aprilie Rada Centrală din Kiev a adresat guvernului român o notă de protest împotriva anexării Basarabiei și a unor pretense vexațiuni aduse populației. Răspunsul a sosit fără întârziere, restabilind lucrurile în adevărata lor lumină, declarându-se că nu poate fi vorba de anexare, ci de o unire a cărei inițiativă a venit din partea Basarabiei însăși și că pretențiile jigniri nu erau decât o invenție a acelora ce ar putea avea interes să inducă în eroare guvernul ucrainean.

Sper să vă pot înmâna textul acestui răspuns pentru ca să puteți fi la curent cu tot ceea ce privește această problemă de o importanță atât de mare pentru noi .

ss. C.C. Arion

[Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918, p. 249-252]

35. 5/18 august 1918, Raportul comandantului Diviziei 10 Infanterie, generalul Henri Cihoski¹, adresat Comisariatului General al Basarabiei, prin care semnalează incidentele

¹ Henri Cihoski (1871-1950), general, inspector de armată (1927), ministru de război (1928-1930); s-a remarcat în luptele de pe Văile Oltului și Topologului, precum și la Mărășești.

dintre coloniștii germani, sprijiniți de soldați germani, cu locuitorii comunei Nova Pavloca referitoare la cultivarea unor suprafețe de teren agricol

Nr. 35768 din 18.8.1918

Divizia X către Comisariatul General al Basarabiei

Am onoare a raporta următoarele:

Primăria comunei Nova Pavloca ne-a adus la cunoștință că locuitorii acestei comune, în majoritate moldoveni, sunt persecutați de către proprietarii coloniști germani din satele vecine la care ei sunt învoiați pe moșie și că acești proprietari se servesc de soldați germani care fac parte din comisia de aprovizionare pentru a-i alunga cu forța din sămănăturile și fânețele ce au angajat cu plată pe moșiile proprietarilor germani. Trimițând pentru a se face o cercetare la fața locului asupra celor reclamate de primarul comunei Nova Pavloca, s-a constatat:

1. că în baza unui ordin al Sfatului Țării, de la 21 februarie 1918, proprietarii au fost obligați să dea o parte din moșia lor Comitetului Agrar, care a distribuit acest pământ locuitorilor în schimbul unei plăți de 5 ruble desetine, plată ce s-a efectuat în întregime de către locuitorii comunei Pavloca Nouă;

2. că proprietarii la început s-au supus acestei obligațiuni a Sfatului Țării și au cedat pământurile la locuitori, care l-au arat și l-au semănat;

3. că la recoltarea cerealelor și fânețelor, proprietarii germani nu vor să mai respecte obligațiunile luate și că unii din ei pretind să li se mai plătească încă câte 25-35 ruble de fiecare desetină, împiedicând oamenii de la muncă până nu vor achita și această dajdie, iar alții au cosit fânul și au ridicat recolta singuri, fără a da locuitorilor ceva;

4. că proprietarii germani impun locuitorilor aceste condițiuni ilegale, servindu-se de autoritatea soldaților germani, care amenință pe locuitorii nedreptățiți, alungându-le vitele de pe țărinele arendate de ei și luându-le recolta de fâneată și cereale ce le aparține de drept.

Amestecul soldaților germani într-o chestiune care nu cade în competența lor constituie un abuz intolerabil, iar procedarea proprietarilor germani de a nu respecta obligațiunile impuse de Sfatul Țării constituie o ilegalitate.

Aducând la cunoștința Domniei Voastre cele de mai sus, cu onoare vă rog să binevoiți a hotărî.

Se alătură un dosar de 24 file, cu rezultatul cercetării făcute [nu se publică].

Comandantul Diviziei X, General Cihoski.

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inv. 299, dosar 20/1918, f. 77]

36. 7/20 august 1918, Informarea colonelului M. Florescu, comandantul Brigăzii 19 Infanterie, adresată Diviziei 10 Infanterie și raportul comandantului Regimentului 7 Roșiori către Divizia 2 Cavalerie privind acțiunile pastorului Winkler în coloniile germane din Basarabia și starea de spirit a populației locale din aceste localități.

No. 515, 7 august 1918

Brigada 19 Infanterie către Divizia X

Pentru executarea ordinului D-voastră no. 6801 din 24 iulie a.c., am onoare a vă raporta că, ducându-mă la Iarotino, am aflat următoarele care confirmă cele raportate de Comandantul Regimentului 7 Roșiori.

1. În ziua de 10 mai a.c. pastorul Winkler însoțit de un ofițer german a sosit cu un automobil la Iarotino, unde fără a aviza pe primar și fără a cere aprobarea comandantului garnizoanei, bazat pe autorizația D-lui Prim-Ministru, a adunat locuitorii și le-a vorbit.

2. Primul lucru ce a făcut acest pastor a fost de a admonesta pe fostul primar – Wilhelm Gertenberger – care dăduse Corpului 6 Armată o dovadă că trupele s-au purtat bine.

3. Întrebând apoi locuitorii dacă trupele s-au purtat bine, cei mai mulți au răspuns că n-au nimic de reclamat.

4. După aceea pastorul Winckler a spus că în octombrie a.c. va avea loc la București o înțelegere a miniștrilor români și germani, când se va hotărî situația coloniilor germane și a Basarabiei, iar până atunci nu trebuie să arboreze la serbări drapelele românești. Este probabil că cu această ocazie ar fi zis că nici nu trebuie să se țină prea mult seamă de autoritățile noastre.

5. Întrebând pe pastorul Daniel Haasen, care face serviciul religios la biserica evanghelistă din Iarotino, dacă la oficierea liturghiei pomeneste pe M.S. Regele și Familia Regală, conform ordinului dat în această privință, mi-a răspuns mai întâi că nu cunoaște acest ordin, iar în urmă când i-am arătat la primărie și primarul i-a confirmat că de mult îl are la biserică, mi-a răspuns că până la octombrie a.c., când se va hotărî situația lor, nu va face nicio pomenire.

6. N-am putut să-mi dau seama de atitudinea actualului primar M. Hrüger, totuși el a fost acela care mi-a dat cele mai multe relații, pe care le-a confirmat și în scris, după cum se constată în alăturata declarație în limba germană.

7. Fostul șef al miliției, Serghie Baulin, a fost înlocuit prin jandarmul șef de post. Mi s-a spus că nu făcea nicio agitație, dar nici nu se ocupa de serviciul său. E posibil că aceasta provenea din nesiguranța situației sale ca fost căpitan în armata rusă și stabilit la Iarotino de un an de zile, fiind originar din Rusia.

8. În multe sate nemțești se găsesc soldați germani, care, deși în mod oficial nu mai cumpără nimic, nu rareori sunt cazurile când intervin în favoarea locuitorilor nemți, cum e cazul cu locuitorii din Colbaris, pentru care am înaintat raportul no. 510 din 7 august 1918.

Prin satele prin care am trecut întrebând dacă sunt soldați germani, mi s-a spus că la:

Colbaris, sat românesc, 2 soldați germani la proprietarul neamț Martin Hün, afară din sat

Minciuna, sat nemțesc, 6 soldați germani

Berezina, sat nemțesc, 6 soldați germani

Iarotino, sat nemțesc, 20 soldați germani

Leipzigskaia, sat nemțesc, 20 soldați germani și 1 ofițer.

9. Șeful secției de jandarmi din Iarotino mi-a declarat că de când în acest sat se găsesc soldați germani, purtarea locuitorilor, deși liniștită, populația nemțească nu mai execută ordinele administrative cu atâta bunăvoință ca mai înainte.

Din toate acestea rezultă:

a) că pastorul Winckler nu s-a mulțumit numai a întreba cum s-au purtat trupele române cu locuitorii, ci a făcut și propagandă printre locuitori, pentru a aștepta fixarea situației lor la octombrie a.c.

b) că așezarea soldaților germani în sate nu ne e prielnică, locuitorii neștiind cum să se orienteze.

c) [că] este posibil ca numitul pastor să mai fi spus și alte lucruri, pe care însă nu le-am putut afla, locuitorii ferindu-se a vorbi.

Toate cele aflate le dețin din convorbirile avute cu actualul primar care a confirmat și în scris, cu fostul primar Wilhelm Gerstenberger, cu preotul evanghelist Daniel Haasen, cu locuitorul Wilhelm Steinghe și alții.

Aducând toate acestea la cunoștința D-voastră, cred că primul lucru ce ar fi de făcut ar trebui ridicăți din sate soldații germani, mărit numărul jandarmilor și trimise elemente române

de contrapropagandă, deoarece locuitorii, deși poate n-ar dori o supunere germanilor, cum însă nu se orientează decât după propagandiștii lor și „Bukarester Tageblatt” pe care o primesc chiar la primărie, desigur că vor cere, după cum mi-a afirmat preotul Daniel Haasen, o independență pentru 10 ani, pentru a vedea ceea ce au de făcut.

Comandantul Brigăzii 19 Infanterie, Colonel M. Florescu

*

Copie după raportul Regimentul 7 Roșiori către Div. 2. Caval.

Am onoare a supune la cunoștința Comandamentului următoarele:

Fiind informat că în ziua de 10 mai a.c., în absența subsemnatului de la Regiment, a sosit în Iarotino cu un automobil militar german – din Odessa – pastorul Winckler însoțit de un ofițer german și că ar fi ținut o întrunire în această localitate, după ce m-am întors în Iarotino, am căutat să iau informații și să văd ce s-a petrecut.

Din informațiunile pozitive ce le am rezultă următoarele:

În adevăr, la 10 mai a sosit pastorul Winckler în condițiunile expuse și, fără a fi sesizat și Comandantul trupei din Iarotino, a ținut o întrunire secretă în chiar localul primăriei locale, unde a fost adunată populațiunea germană a Iarotinului. Pastorul avea o autorizație semnată de Dl. Prim-Ministru Marghiloman și știu că cu privire la această vizită a numitului pastor este și un ordin de autorizație (ord. 537 al Div. 2 Cavalerie). În conferința ce a ținut s-a făcut mai mult propagandă contra României și o agitație ce nu o cred tolerabilă. Astfel, pastorul a îndemnat populația să nu se conformeze ordinelor autorităților române. În speță, a spus că, dacă li s-ar ordona arborarea de steaguri române, locuitorii să nu se supună. Lucrul s-a constatat că nici la 10 mai și niciodată nu se vedea vreun steag românesc la vreo locuință sau autoritate în Iarotino. O alta, că dacă s-ar ordona ca în biserică să se pomenească, cum e obiceiul, Familia Regală, Guvernul etc. să nu se conforme acelui ordin, căci până nu se încheie pacea generală nu se știe dacă Basarabia va fi a României și că, în tot cazul, coloniile germane din Basarabia vor avea o absolută independență față de statul român.

Din convorbiri ce personal am avut, de o manieră cât se poate de precaută, cu locuitorii și persoane ce au funcție în Iarotino, m-am convins că este o completă nefavorabilă dispoziție, ascunsă în primul rând și fără rezon, a populației germane contra noastră, datorită unor astfel de propagande. Pastorul Winckler își are agenții lui, care umblă din comună în comună și agită populația contra noastră. Care sunt agenții, nu-i pot dovedi, cert însă este că se simte bine o propagandă anti-românească. În ajutorul acestei propagande se răspândesc știri chiar tendențioase ca acelea că s-ar schingiui locuitorii nemți de către oastea română, punându-i la presă, unde se țin câte 2 zile. N-am putut afla încă un caz de această natură, că s-ar fi produs de vreo trupă română și totuși versiuni de acestea circulă.

Față cu cele mai sus expuse, părerea subsemnatului este:

1. Este absolut necesar ca în Iarotino, centrul de propagandă a coloniilor nemțești din Basarabia, să se trimită un serviciu de poliție de siguranță, condusă de un agent destoinic, cu bune sentimente patriotice, prudent și cinstit și care să cunoască – ca și agenții săi – bine limba germană. Serviciile ce ar aduce acest serviciu de siguranță cred că ar fi foarte importante pentru noi.

2. Cum întrunirea de la 10 mai a pastorului Winckler s-a făcut fără prevenirea Comandamentului de trupă din Iarotino, în secret, în localul primăriei, cu concursul primarului târgului și al șefului poliției locale, care au asistat la întrunire și au prevenit populația cu 24 ore mai înainte, în ascuns de Comandamentul trupelor române, contrar ordinelor ce au, sunt de părere și o cred absolut necesar a se interveni spre a se îndepărta de urgență din slujbele ce le ocupă primarul comunei Martin Krieger, care pe lângă că nu face nimic în comună din punct

de vedere administrativ, dar îl simt și-l știu foarte bine puțin favorabil românilor și pe Serghie Baulin năcealnicul (șeful poliției din Iarutino), rus de origine (Ucraina), care nu este nici din Basarabia și nu are niciun rost aici. Acest personal, deși pare a fi un om cinstit, este însă cu totul pentru nemți și ucrainieni și absolut neapt serviciului de șef de poliție. Dacă se iau încă în considerație și ordinele ce sunt cu privire la trimiterea ofițerilor ruși peste Nistru, cred că acest polițist trebuie să suporte în primul rând consecințele acelor ordine, iar nu să stea în mijlocul nostru, în contra noastră.

Cred de datoria să semnez cele ce preced și să insist a se lua măsuri contra propagandei ce se face de către nemți, deoarece, neluându-se în destulă băgare de seamă cele ce expun mai sus, s-ar putea să avem în urmă multe neplăceri. Cu mijloacele de care dispun Corpurile de Trupă, fără oameni apți serviciului de informațiuni și de poliție, fără oameni cunoscători de limbă nemțească, nu este posibil a se face față propagandelor subversive.

Comandantul Reg. 7 Roșiori „Cuza-Vodă”, Colonel Cihoski

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M inv. 299, dosar 6/1918, f. 108-112]

37. 6/19 octombrie 1918, Chișinău, Extras din procesul-verbal al ședinței Consiliului de Directori al Sfatului Țării referitor la aprovizionarea cu pâine a armatei

Propunerea Comisarului General al Basarabiei relativ la măsurile necesare de luat pentru aprovizionarea cu pâine a armatei române cantonată în Basarabia și a orașelor.

Consiliul a hotărât:

1. Că nu se pot face rechizițiuni de grâne la populația rurală din Basarabia întrucât, pe de o parte, nu există cantități disponibile de hrană, peste acele necesare populației, iar pe de altă parte, s-a făcut până acum multe rechizițiuni care au produs mari nemulțumiri, astfel încât ordonarea de rechiziții noi vor produce nemulțumiri și poate chiar turburări, care, mai cu seamă în împrejurările de astăzi, când situația internațională este tulbure și când populația rurală din Basarabia abia s-a liniștit după revoluția care a fost și după mai multe serii de rechiziții făcute *manu militari, per fas și nefas* și pe prețuri excesiv de mici, ar fi vătămătoare chestiunii naționale.

2. În caz dacă rechizițiunile sunt absolut inevitabile, acestea se vor putea face numai de la depozitarii de grâne în cantități mai mari și de la negustori.

3. Având în vedere că spre primăvară mare parte din populația Basarabiei va duce lipsă de pâine mai ales la orașe, Consiliul Directorilor a hotărât să intervină pe lângă Guvernul central pentru a înlesni importarea celor necesare pentru hrana populației și semințe pentru semănăturile de primăvară.

Pentru conformitate, secretarul consiliului.

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M. inv. 299, dosar 18/1918, f. 84]

38. 8/21 octombrie 1918, Chișinău, Buletinul informativ al Comisariatului General al Basarabiei privind evenimentele din provincie și zonele adiacente în perioada 15-22 octombrie

Comisariatul General al Basarabiei către Președinția Consiliului de Miniștri, Iași, 21 octombrie 1918

Am onoare a înainta Buletinul Informativ cu evenimentele întâmplăte în Basarabia de la 15-22 octombrie 1918

Șeful de Stat-Major, Colonel (indescifrabil)

Buletin Informativ no. 6 asupra evenimentelor întâmplate
de la 15-22 octombrie 1918

Mișcări de trupe

La 20 septembrie a plecat din Iampoli Regimentul 30 Inf. austriac, iar în locul lui a venit Reg. 16 Inf. La Tighinovca a sosit Reg. 14 Inf., 4 baterii de artilerie și un escadron de cavalerie. În Râbnîța se află pe lângă alte trupe și Reg. 5 și 24 Inf.

De asemenea, Divizia 58 Austro-Ungară compusă din Reg. 61, 65 Inf., Reg. 6 Jäger și 32 Artilerie. De la 9 octombrie până în prezent s-au scurs din Ucraina trecând prin Bender spre Reni 25 de trenuri, transportând trupe de artilerie, cavalerie, coloane și muniții, în efectiv total de 280 ofițeri, 10.750 trupă, cai, vite, furaj și căruțe. Au mai trecut spre stațiunea Barboși încă câteva trenuri austro-germane, în total până azi trecând 46 de trenuri. Din informațiunile ce s-au luat din stațiunea Reni, ultimul tren austriac va trece spre Barboși vineri, 19 octombrie. În ziua de 30 septembrie, s-a observat din comuna Jarnova, jud. Soroca, cum treceau pe stânga Nistrului convoiuri de trupe, multe baterii de artilerie grea și chesoane, mergând în direcția Moghilev. Scurgerea trupelor a ținut de la 8 dimineața până la 6 seara. Prin Reni au mai trecut zece vase de război, transportând trupe de artilerie, cavalerie și multe muniții. Direcția acestor trupe se zice a fi spre București. De asemenea, au trecut multe vase mari încărcate cu trupe germane, cu destinația pentru Brăila. Cele din urmă au fost un monitor și un vas mare comercial înarmat, care au trecut cu maximum de viteză. O ultimă informație telegrafică arată că micile detașamente de trupe germane, care erau împărțite prin diferitele comune cu populațiune germană din jud. Akerman, au primit ordin să părăsească comunele, care ordin de două zile e în curs de executare.

Din Ucraina

Armata austriacă își continuă retragerea din Ucraina, cu cea mai mare iuțeală, rechiziționând pentru transporturi vapoarele și vasele de transport ce merg în direcția Moghilev. Transporturile de trupe și muniții cu aceste vapoare le fac până la orașul Leov[Lvov] – Austria. Convoiuri întregi se retrag zi și noapte, făcându-se transporturile până în gări cu căruțe rechiziționate, din care cauză zilnic se repetă conflictele dintre populație și trupe, uneori ajungându-se la ciocniri sângeroase. S-a dat ordin ca trupele să rechiziționeze tot ce vor întâlni în retragere. În urma retragerii trupelor austriece au început să apară bolșevicii, terorizând populația. Aceștia sunt încă ținuuți în respect de jandarmii unguri, printre care se află și mici detașamente din Reg. 16 și 35 Inf., compuse din slavi, cehi și bosniaci, care fac administrația în Ucraina. Poporul ucrainean este informat că vor veni românii și așteaptă acest eveniment cu mare bucurie, sperând că vor scăpa în fine de nemți, care le-au rechiziționat tot ce au avut, lăsându-i aproape muritori de foame.

Trupe germane au început să sosească în Tiraspol de câteva zile foarte numeroase. Ofițerii poartă bandă roșie la șapcă, trupa fiind în uniformă de bavarezi. S-a putut citi pe epoleți Reg. 122 și 13. Apoi, trupe austriece cu nr. 26 Jäger, 16 și 46 Inf. Printre aceste trupe se observă o mișcare neobișnuită. Se mai așteaptă sosirea altor unități germane, care vor forma un total de două Corpuri de armată, destinate a trece prin Bender, dacă autoritățile românești vor permite aceasta; iar dacă nu, vor trece în Austria pe la Hotin, luând drumul în lungul Nistrului. Tiraspolul este foarte murdar actualmente. Peste tot locul zac grămezi de gunoaie și gripa spaniolă bântuie cu furie sub formă gravă, făcând multe victime omenești. S-a observat în port cum vreo 100 de soldați austrieci trăgeau în susul apei, spre Bender, opt pontoane goale. Vreo 25 de soldați germani bavarezi priveau spre vapoare și se uitau cu dispreț la soldații austrieci. Circulă zvonul că flota franco-engleză ar fi apărut la 1 octombrie în fața Odesei cam la vreo 20 verste. Trupele austro-ungare ar fi evacuat orașul, retrăgându-se spre nord. Germanii ar

fi lipit afișe pe străzile Odesei, prin care îndeamnă populația să se opună aliaților prin toate mijloacele. Se fac întăriri pe liziera orașului, din care cauză populația este foarte îngrijorată și cei mai cu stare vor să părăsească Ucraina.

Agentul special al Poliției Soroca, Teodor Buican, arestat de austrieci, transportat la Iampoli și la Moghilev, și apoi la Șmerina, raportează că Comandantul Ștabului al Corpului 3 Jandarmi austriac și Comandantul de la Iampoli i-au promis să intre în serviciul lor comunicându-le deplasările de trupe românești, câtă armată se află la Soroca, câte Reg., numărul fiecăruia, precum și numele comandanților, numele d-lui general care comandă această armată, locul unde stă dânsul, câtă artilerie, ce fel de artilerie, precum și unde se găesc fiecare, care este efectivul acestei armate și care este moralul trupei. Arestarea agentului Buican s-a făcut după indicația dată de evreul Mișa Selear din Soroca, stăpânul podului de trecere, care a spus șefului postului de jandarmi din Tighinovca că agentul nu se numește așa cum se arată în actele lui și că este agent special la Brigada de siguranță din Soroca. Acest evreu prinzând de veste că agentul s-a reîntors în localitate, a dispărut în Ucraina.

În vapoarele ce opresc în porturile ucrainene, de la Bender în sus, militari austrieci înarmați și în grupe au pătruns controlând pe călători, confiscându-le cea mai mare parte din lucruri, cămăși, pantaloni, săpun etc. Sfatul orașenesc din Odessa a hotărât să ceară din Chișinău informații asupra depozitelor rusești de medicamente, arme și munițiuni rămase în Basarabia, pentru ca apoi să se facă schimbul cu depozitele românești aflate în Odessa.

De la Nistru

Dincolo de linia de demarcație, în regiunea Cenelevsca – Braioan, s-au postat trupe, tari de câte 10 oameni, din Reg. 22 austriac, cu reședința în Ataki. Serviciul de spionaj de peste Nistru se interesează de efectivul armatei noastre în Basarabia și de comandanții Corpurilor. Trupe austro-ungare, în număr mare, la Ocnița și la Râbnița, lucrează tranșee. Pe malul celălalt al Nistrului s-au așezat tunuri cu gurile îndreptate spre noi. Trupele austro-ungare au primit ordin ca îndată ce vor observa mișcări de trupe la noi să treacă Nistrul și să le dezarmeze. Pe malul ucrainean al Nistrului sunt așezate tunuri, câte două, trei la intervale cam de 100 metri, pe distanța de la Duboșari – Soroca, iar între grupele de tunuri sunt fanioane roșii. Circulă zvonul că franco-englezii vor trece prin Basarabia în Ucraina pentru a ataca pe austrieci, din care cauză la Râbnița s-au așezat 10 tunuri. În ziua de 13 octombrie curent, doi ofițeri austrieci au venit la podul de la Slobozia-Companca, studiindu-l și măsurându-l. Pe ziua de 14 curent un soldat austriac a spus că se va mai face un pod lângă cel existent pentru a se putea face trecerea trupelor austro-germane, care vor merge prin România pe frontul sârbesc. Printre soldații austrieci se vorbește că la prima gară, pornind din Tiraspol spre Odessa, se așteaptă un Corp de armată Austro-German, care va trece prin România tot spre frontul sârbesc. Pe malul Nistrului, în apropiere de Tiraspol, mai cu seamă spre sud, staționează grupuri de soldați germani.

Din Basarabia

Prin informatori deghizați s-a constatat spiritul revoltat al sătenilor din comunele Căprești și Ciutulești (jud. Soroca) din cauza rechizițiilor de grâu și instigațiilor evreiești. Evreii agită pe sătenii din zona acelei divizii spunându-le că sunt chemați la Soroca pentru a le schimba cărțile rusești în românești, adică vor deveni cetățeni români. Administrația în toate comunele este slabă din cauza lipsei de organizație și de organe destoinice. Populația evreiască se agită și manifestă mișcarea de plecare în Ucraina din cauza unei eventuale mobilizări a României, știre ce devine tot mai crezută. 150 de locuitori din Sopotnic (Hotin) împreună cu soldați austrieci au trecut linia de demarcație, voind forțat a ridica cereale din Viișoara. Jandarmii și grănicerii opunându-se, s-au schimbat focuri de armă în urma cărora ordinea s-a restabilit. Cereale nu

s-au putut ridica. Șeful uzinei Zemstvei Uprava din Akerman face propagandă pentru pregătirea unei mișcări, în favoarea unui plebiscit, care să hotărască soarta Basarabiei. Acesta ar fi și provocatorul altor mișcări contra autorităților noastre. În orașul Bălți, doi învățători evrei au ținut în ziua de 13 octombrie a.c., în templu, o predică, propunând asistenței a se ajuta unii pe alții, că nu este departe vremea când evreii vor fi separați de creștini. Tâlhariile și furturile continuă pe o scară întinsă în Basarabia.

Din Chișinău

Vineri, 19 octombrie, la ora 9 seara, la România Nouă s-au adunat transilvănenii și bucovinenii ca să discute situațiunea politico-națională și au hotărât în mod absolut confidențial că vor lucra din toate puterile pentru unirea tuturor românilor. Și îndată ce va veni timpul potrivit și se va avea avizul Guvernului român, precum și a altor factori politici din România, se va face o manifestație impozantă cu care ocaziune se va declara în mod solemn unirea Transilvaniei și Bucovinei cu România. Totdeodată și în alte centre ale țării se vor face manifestații similare, citindu-se pretutindeni o declarațiune care a fost concepută și comunicată deja Guvernului și tuturor șefilor de partide de la care s-a și obținut aprobarea în acest sens. Duminică, 14 octombrie, în strada Haruzina nr. 23, la ora 10 dimineața, sub președinția d-nei dr. Alistar¹, deputată în Sfatul Țării, a fost între membrele Ligii Culturale a Femeilor Moldovene o convorbire asupra chestiunilor actuale pentru unirea politică a tuturor românilor. Evgheni Beleschi, fost cu domiciliul în strada Sadovaia – Chișinău, a organizat o propagandă cu studenții basarabeni să plece în Ucraina la cursuri. Propaganda n-a reușit, studenții vrând să se înscrie la Iași, din care cauză numitul a și părăsit localitatea, primind o funcție în Ucraina.

Din Dobrogea

Fostul prizonier rus Tehodor Anton Sebof, trecut frontiera la 8 curent, arată că îndată după ruperea frontului bulgar soldații în debandadă de la Giumungina au venit la Sofia. Aci au fost întâmpinați de garnizoana locală și o luptă s-a încins între armate, luptă care nu s-a terminat decât cu abdicarea Țarului Ferdinand². Numitul confirmă că în Sofia, Plovdiv, Stara Zagora, sunt garnizoane anglo-franceze. În Varna, au sosit pe uscat anglo-francezii, ocupând autoritățile și portul. Sebof a trecut prin Dobrici. A văzut acolo cum pleacă armata bulgară demobilizată. În Constanța și Medgidia, declară că s-au văzut armate germane care se ocupă cu transportul munițiilor spre Cernavodă – Fetești. În Gara Hamangia, ca și în Babadag a văzut patrulă bulgară. În Tulcea, armata bulgară dezarmată așteaptă ordine de plecare.

Doi pescari lipoveni, anume Larion Fadiev și Pracosa Vedulof, comunică că în ziua de 29 septembrie a.c., aflându-se la piața din Babadag unde dusesse pește pentru garnizoana bulgară, s-a făcut cunoscut Comandamentului de acolo ca să dea ordin tuturor satelor din plasa Babadag, ca imediat soldații aflați pe la fiecare sat să-și împacheteze bagajele, să ia căruțe de la țărani și să plece la Tulcea unde vor aștepta alte ordine. În aceeași zi au plecat din Babadag toate trupele aflătoare acolo, ducându-se la Tulcea. Pescarii sosind la Tulcea, unde trebuia să li se achite conturile, au observat pe șoseaua Babadag – Tulcea și Mahmudia – Tulcea, curgând armată și tot felul de munițiuni spre Tulcea. La vederea armatei s-a produs o mare îngrijorare în populație, discutându-se că se așteaptă să sosească din Odessa cinci vapoare; alții spuneau că trupele române au trecut la Isaccea și înaintează spre Tulcea, iar alții că Dobrogea a fost cedată

¹ Elena Alistar Romanescu (1873-1955), medic, pedagog și om politic din Basarabia, singura femeie din Sfatul Țării. A militat activ pentru unirea Basarabiei cu România. După anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică s-a retras la Iași, unde a locuit o vreme. A fost arestată de regimul comunist și i s-a stabilit domiciliul forțat la Pucioasa, unde a și murit.

² Ferdinand (1861-1948), din familia Saxa-Coburg-Gotha. Prinț (cneaz) al Bulgariei (1886-1908) și apoi țar (1908-1918).

întreagă Bulgariei. În timpul acela au sosit călări un convoi de ofițeri în fruntea cărora se afla un colonel, și oprindu-se în fața bisericii bulgare unde era lume multă adunată, colonelul s-a adresat populației zicând: „Iubiți cetățeni și scumpi camarazi de arme, aflați ceea ce cu părere de rău vă comunic, că pacea cea de mult dorită am căpătat, însă acea pace nu s-a făcut așa după cum speram noi. Totuși bine că s-a făcut, căci puțini câți au rămas, a dat Dumnezeu să ne mai vedem casele și să ajutăm familiile celor căzuți alături de noi. Un lucru ne va descuraja, anume că scumpa noastră Dobroge, pentru care am vărsat atâta sânge, și am nutrit atâta speranță, o pierdem. Ordinul pe care l-am primit astăzi dimineață lămurește foarte limpede că odată părăsind acest sfânt colț însemnează că îl părăsim pentru totdeauna. Cine o să ocupe după noi nu ne este cunoscut, dar noi suntem oameni cu judecată și știm cine o să-l ocupe. Urmează ca toată garnizoana pe ziua de 1 octombrie să dezarmeze, toate armele predate la depozit, nimeni din soldați nu mai are voie să poarte baionetă afară de d-nii ofițeri, fiecare să fie liniștit și să aștepte ordin de îmbarcare pentru a pleca la vatră. Populația otomană să fie și ea liniștită și să-și caute de treabă, că dreptatea credem că va triumfa la pacea generală.” Acest discurs al ofițerului a produs o mare impresie și neliniște în public. Astfel că de ieri-dimineață a început să se încarce în șlepu de la mal toată arhiva militară și civilă, alimente, muniții, așteptând sosirea a trei șlepuri pe ziua de 5 octombrie, pentru îmbarcarea soldaților demobilizați, care vor pleca spre Rusciuc. Deznădejdea populației este foarte mare la auzirea că Dobrogea este pierdută pentru bulgari, soldații însă sunt veseli că vor pleca la vetrele lor. Au rămas armați numai 45 de soldați, pentru paza malului dunărean, câteva edificii și depozite militare.

Starea sanitară

- Comuna Pandlelea – gripă spaniolă, 50 cazuri
- Comuna Tatar-Colceag – gripă spaniolă, 100 cazuri, 3 mortale
- Comuna Agmangit – gripă spaniolă, 4-5 cazuri
- Comuna Volintirofia – gripă spaniolă, 70 cazuri, 3 mortale
- Comuna Talmoza – gripă spaniolă, 50 cazuri
- Comuna Alexandrovca – gripă spaniolă, 70 cazuri, 3 mortale
- Comuna Colceag – gripă spaniolă, 50 cazuri
- Comuna Siminovca – gripă spaniolă, 60 cazuri
- Comuna Catlabna – gripă spaniolă, 4 cazuri
- Comuna Bolbo – gripă spaniolă, 17 cazuri
- Comuna Duhachici – gripă spaniolă, 50 cazuri, 3 mortale
- Comuna Tuzlasarier și Vezinovsca – gripă spaniolă, 100 cazuri
- Comuna Tatar-Colceag – gripă spaniolă, 100 cazuri, 3 mortale
- Comuna Bacerlia – gripă spaniolă, 105 cazuri mortale
- Comuna Căușeni – gripă spaniolă, 60 cazuri
- Comuna Pandaclia – gripă spaniolă, 50 cazuri
- Comuna Fălești – tifos exantematic, 35 cazuri
- Comuna Vorâncani – tifos exantematic, 50 cazuri
- Comuna Mărculești – tifos exantematic, 10 cazuri
- Comuna Prajila – tifos exantematic, 10 cazuri
- Comuna Galibesti– tifos exantematic, 3 cazuri

Situațiunea aceasta o dau companiile de jandarmi prin diferitele lor secții și posturi. O situațiune sanitară mai precisă s-a cerut săptămânal și Inspectoratului Sanitar.

Diverse

La Moghilev sosesc zilnic trupe austriece care înlocuiesc pe cele germane. Tot aci au avut loc încăierări între Reg. 20 și 28 de Inf. austriece. Moralul și disciplina acestor trupe scade pe

fiecare zi tot mai mult. Comandantul german din sudul Basarabiei, cu sediul la Arciz, a plecat la București, unde s-a prezentat Diviziei 10. Șeful Comandaturii, maiorul Hartman, anunță plecarea definitivă. De la 8 octombrie a.c. au început cursele de vapoare între Bender și Soroca, venind și plecând câte un vapor pe zi. În comuna Muraleovca, șeful Secției de Jandarmi a fost lovit pe la spate de un locuitor. Jandarmul rănit se află în spital. Ancheta se urmează de căpitanul de jandarmi. În seara de 11.X.1918, Jand[armul]. Plut. Chercă Enache, șeful postului Agi-Curt, a murit în urma loviturilor primite de la mai mulți indivizi pe timpul când se afla în serviciu. Astăzi a sosit un tren special cu misiunea ucraineană, în frunte având pe dl. general Vladislav Daschievici, însoțit de 6 persoane. Trenul pleacă la Iași, unde va sosi mâine-dimineață. D-nul ministru Coștescu a trecut de la Kiev la Iași.

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M, inv. 299, dosar 20/1918, f. 118-126]

39. 27 noiembrie/10 decembrie, Chișinău, Hotărârea Sfatului Țării de renunțare la condițiile de unire

În urma unirii cu România Mare a Bucovinei, Ardealului, Banatului și ținuturilor Ungurești, locuite de români, în hotarele Dunării și Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiile de unire stipulate în actul de la 27 martie, fiind încredințată că în România tuturor Românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor.

Sfatul Țării în preziua Constituantei Române, care se va alege după votul universal și, rezolvând chestiunea agrară după nevoile și cererile poporului, anulează celelalte condițiuni din actul Unirii de la 27 martie și declară Unirea necondiționată a Basarabiei cu România Mare.

Președinte – Pan Halippa

Vicepreședinți – Bârcă¹, Buruiană²

Secretar – A. Scobiola³

[Ștefan Ciobanu, *op.cit.*, p. 299-300]

40. 11/24 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, prin care acesta este informat despre propunerea lui Vasili Alexeevici Maklakov⁴, fostul ambasador al Rusiei, prin a cerut

¹ Vasile Bârcă (1884-1949), licențiat al Facultății de Drept din Petersburg, avocat, membru al Sfatului Țării. A prezidat adunarea de la Soroca (5 martie 1918) care a cerut unirea Basarabiei cu România. După unire a activat ca membru al Partidului Național Liberal, ocupând funcții importante în sistemul administrativ (primar al Chișinăului, ministru secretar de stat la Ministerul de Interne etc.). A condus cotidianul *Basarabia* și a fost ales în zece legislaturi deputat de Orhei în Parlamentul României.

² Gheorghe Buruiană (1885-?) a contribuit la constituirea Sfatului Țării. A făcut parte din delegația care s-a deplasat la Iași pentru a cere ajutorul României. Deputat în Sfatul Țării și vicepreședinte al acestuia. În cadrul guvernului de la Chișinău a fost secretar general al Ministerului de Interne al Republicii Democratice Moldovenești.

³ Andrei Scobiola (1884-1971), profesor de matematică, deputat în Sfatul țării din partea Comitetului Executiv Moldovenesc de pe frontul român unde a votat unirea. După realizarea acesteia a fost deputat în anii 1928-1930 din partea Partidului Național-Tărănesc. În perioada interbelică a fost profesor la Școala Normală de la Chișinău, la Liceul Militar din capitala Basarabiei și la Liceul Gheorghe Lazăr din București.

⁴ Vasili Alexeevici Maklakov (1869-1957), jurist, om politic, membru al Dumei de Stat. În 1896 a absolvit facultatea de științe juridice din cadrul Universității din Moscova, intrând apoi în avocatură. A intrat în viața politică, fiind mai întâi membru al Partidului constituțional-democrat. În 1906 a aderat la Partidul Constituțional-Democrat al Cadeților, având o reputație de radical. În 1907 devine membru al Dumei de Stat. A fost implicat în asasinarea lui G. Rasputin. În timpul Revoluției din februarie 1917 a fost învestit comisar al Comitetului

ca România să acționeze militar pentru reconstituirea mării Rusii, creând prin aceasta un element de legitimitate pentru posesia Basarabiei

No 12 / 24 Décembre 1918
Ministre Président Bratiano, Bucarest

J'ai vu Maklacoff ambassadeur de Russie, qui m'a demandé si la Roumanie était disposée à faire action militaire pour aider reconstitution grande Russie et nous créer ainsi un titre de reconnaissance qui légitimerait possession Bessarabie. Je lui ai dit que nous étions tout prêts à faire pareille action si les Allies nous le demandaient et qu'il faudrait pour ca qu'il aille s'entendre avec Pichon. Je lui ai mis au courant des démarches faites à Jassy auprès de vous par Miljukoff, tout en le prévenant que la France n'entend pas de tout traiter avec ce dernier. Je sais que le lendemain de cette conversation il est allé aux Affaires Etrangères voir M. Pichon. Le Prince Lwoff et Kokowtzeff viennent d'arriver à Paris.

V. Antonesco

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 434]

41. 28 decembrie 1918/10 ianuarie 1919, București, Telegrama lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, adresată lui Nicolae Mișu, ministrul român la Londra, prin care acesta este informat despre campania contra României în privința Basarabiei desfășurată în țările occidentale de către reprezentanți ai fostului regim rus

No. 966 /28 décembre 1918
Bucarest 28 décembre 1918
Pour Misu:

Délégation présidée par Krupensky¹ est allé Angleterre faire propagande russe pour la question Bessarabie. Il est possible Colonel Boyle² donne même involontairement appui à la thèse soutenue par Krupensky. Les différents délégués russes arrivent ici pour demander armes contre Bolcheviks. Ils ont refusé prendre aucun engagement relatif Bessarabie. Afin de ne pas faire difficultés aux Français j'ai fait remettre ceux-ci, néanmoins délégués russes continuent campagne contre nous en Occident.

Bratiano

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 436]

provizoriu al Dumei în cadrul ministerului justiției. În martie este numit președinte al Adunării juridice de pe lângă Guvernul provizoriu, iar în mai 1917 devine membru al Consiliului special pentru elaborarea regulamentului privind alegerile în Adunarea Constituantă. În octombrie 1917 a fost trimis la Paris în calitate de ambasador, însă în noiembrie 1917, la ordinul comisarului poporului, Lev Troțki, a fost eliberat din această funcție. După revoluția bolșevică a rămas în Franța. S-a alăturat Mișcării albe, pe care o reprezenta în afara Rusiei în calitate de membru al Consiliului politic rus. A participat la procesul de stabilire a relațiilor diplomatice între Franța și Uniunea Sovietică. Din 1924 a condus Comitetul emigranților ruși din Franța. Membru activ și important al masoneriei ruse.

¹ Este vorba de Alexandr Krupenski (1861-1939), mare proprietar în Basarabia, mareșal al nobilimii din această provincie (1908-1913). A deținut multe demnități și a fost membru al Sfatului Țării, opunându-se unirii cu România. În 1919, a emigrat la Paris, unde a acționat pentru nerecunoașterea internațională a actului de la 27 martie/9 aprilie 1918.

² Joseph „Joe” Boyle (1867-1923), om de afaceri canadian și legendar aventurier cu rol important și pentru România în anii Primului Război Mondial. Între altele a salvat grupul de români de la Odessa, arestați de bolșevici și a intermediat acordul Averescu – Rakovski. Între el și regina Maria a fost o poveste de dragoste pasionantă.

Capitolul 5

ACTIVITATEA ROMÂNILOR ÎN ȚĂRILE PUTERILOR ALIATE ȘI ASOCIATE (FRANȚA, ITALIA, STATELE UNITE ALE AMERICII, MAREA BRITANIE)

Introducere

În anul 1918, un număr destul de mare de români s-a aflat în țările Antantei sau ale Puterilor Aliate și Asociate, cum s-a numit coaliția după intrarea SUA în război la începutul lunii aprilie 1917. Pe unii i-a prins declanșarea ostilităților pe teritoriul acestor state, pe alții i-a trimis statul român în misiune, așa cum a fost cazul grupului format din Vasile Lucaciu, Ion Moța și Vasile Stoica plecat în SUA pentru a propaga cauza unității naționale sau a Misiunii Universitare în Franța, care a avut același scop.

În altă categorie, desigur, se înscrie plecarea, în iunie 1918, a grupului de circa 200 de persoane, ce îl avea în frunte pe Take Ionescu, germanii acceptând această soluție, întrucât doreau să scape de un centru de raliere a celor care se opuneau încheierii păcii.

De asemenea, s-au găsit în Franța, dar mai ales în Italia, mii și mii de români, combatanți în armata austro-ungară și care au fost luați prizonieri.

În condițiile în care statul român s-a văzut obligat să iasă din război, susținerea conduitei proaliatelor a revenit conașionalilor din aceste țări. Eforturile lor sunt de remarcat în condițiile în care după venirea la putere a guvernului Marghiloman, ei nu se mai bucurau de susținerea autorităților române, așa cum se întâmplase până atunci.

Desigur că Franța a reprezentat centrul activității românilor din diaspora, dar rămân remarcabile și acțiunile din SUA și Italia¹. Lideri politici, intelectuali, ofițeri, uneori și simpli soldați au făcut numeroase demersuri pe lângă autoritățile franceze, americane, britanice și italiene arătând situația grea în care se găsea statul român, politica germanilor de spoliere a resurselor țării, atitudinea obedientă a guvernului Marghiloman, starea de spirit proaliată a majorității românilor etc. (*Documentele nr. 2, 5*)

De asemenea, unii dintre ei, cum ar fi Dumitru Drăghicescu, Traian Vuia, Ion Ursu, Octavian Goga ș.a., au publicat în ziare din aceste țări diverse articole sau au editat lucrări de sine stătătoare în care evidențiau diverse aspecte ale istoriei și culturii române, precum și necesitatea reunirii românilor în granițele aceluiași stat².

¹ Pentru detalii a se vedea și Luchian Deaconu (editor), *Franța și România unite în comunitatea de sacrificiu în anii 1916-1918. Documente externe din Arhivele Consiliului Național al Unității Române de la Paris* redacției ziarului „La Roumanie” *Coloniilor române din Paris*, Craiova, 2009.

² A se vedea D., Drăghinesco, *La Transylvanie esquisse historique, géographique, ethnographique et statistique*, Librairie Félix Alcan, Paris, 1918. Idem, *Les Roumains (Transylvanie, Bucovine, Banat)*, Éditions Bossard, Paris, 1918; D. Iancovici, *La paix de Bucarest (7 mai 1918)*, Payot, Paris, 1918; Ioan Ursu, *Pourquoi la Roumanie a fait la guerre*, Payot, 1918.

O inițiativă demnă de salutat a fost înființarea unor organe de presă care să dea expresie intereselor românești. Astfel, grupul din jurul lui Take Ionescu a editat la Paris, în perioada 17 ianuarie 1918-12 iunie 1918, seria a doua a ziarului *La Roumanie*, directorii publicației fiind Pavel Brătășanu, Emil D. Fagure, Constantin Banu, Constantin Mille¹.

De asemenea, Traian Vuia a condus revista bilunară *La Transylvanie* care a apărut în perioada 15 mai-15 decembrie 1918². Din 15 noiembrie 1918, publicația a avut subtitlul „Organ al Comitetului național al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”.

O chestiune amplu dezbătută a fost și crearea unor structuri organizatorice apte să dea eficiență demersurilor întreprinse. Românii care acționau în aceste țări erau divizați atât pe diverse chestiuni personale, cât și în privința opțiunilor ideologice. În acest sens, colonelul Radu R. Rosetti, ofițer român ce a fost primit în armata franceză, scria: „Românii din Paris, din Roma și din alte capitale erau împărțiți ca păreri, iar guvernele aliate cereau înființarea unui comitet național român cu care să poată trata. V. Antonescu și liberalii se opuneau pe baza instrucțiilor ce le transmisesem din partea lui I.I. C. Brătianu, care spuneau că nu era analogie între noi, poloni și cehi, deoarece România avea un rege și un guvern în țară. Apoi italienii voiau ca legea să se creeze în Italia, francezii, întrucâtva englezii și majoritatea românilor doreau ca să se creeze în Franța. Interveneau în fine și competițiuni personale”. (*Documentul nr. 17*)

Și aliații erau foarte interesați să existe o cooperare între personalitățile diasporei românești în vederea concentrării eforturilor spre țelul comun. Astfel, într-o notă se semnala faptul că „Grupările rivale ale coloniei române din Paris au fost convocate separat la departament și admonestate: singura rezistență ar putea veni din partea grupului Drăghicescu-Iliescu, care se crede sigur pe sprijinul exclusiv al domnului Franklin-Bouillon. S-ar părea totuși că toate ar fi acceptat arbitrajul dr. Ioan Cantacuzino, care este de acord cu departamentul și care trebuie să le întrunească săptămâna viitoare”. (*Documentul nr. 16*)

Disputele din rândul românilor erau consemnate și de Sever Bocu: „La Paris se aflau peste două mii de refugiați români: foști miniștri, profesori universitari, publiciști, avocați, ingineri etc. Aceștia trebuiau să fie acolo numai români, din nenorocire ei și-au păstrat și acolo numai o armătură de partid, cu care se combăteau și anihilau reciproc. Aceste dispute în fața problemelor grave de la Conferință i-au descurajat până și pe prietenii noștri, francezi și englezi. Când am ajuns la Paris, o ceartă pentru vicepreședinți dura de câteva săptămâni și dădea în spectacol colonia românească”³.

Cu toate aceste divergențe și dispute s-a reușit coagularea unor structuri care au reușit să exprime în mod mai coerent doleanțele românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Astfel, la 17/30 aprilie, la Paris a luat ființă „Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina”, președinte fiind desemnat Traian Vuia, urmat de doctorul Ion Cantacuzino. Scopul era desfășurarea unei activități intense pentru unirea cu România a teritoriilor românești aflate în componența Austro-Ungariei.

La Roma s-a înființat la 28 mai/10 iunie „Comitetul de Acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”, care a fost recunoscut de guvernul italian. În fine, la 24 august/ 6 septembrie, s-a creat, la Paris, Consiliul Național al Unității Române, având în conducere pe Take Ionescu (președinte), Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Constantin Angelescu și Ioan Th. Florescu. A fost cea mai importantă structură de reprezentare a românilor din Occident, recunoscută ulterior de guvernele francez, britanic și american.

¹ Ionel Hangiu, *Dicționarul presei literare românești 1790-2000*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. 590

² *Ibidem*, p. 691. Din comitetul de conducere au făcut parte, între alții, Em. De Martonne, Mario Roques, Caius Brediceanu, Alexandru Vaida-Voevod.

³ Sever Bocu, *Drumuri și răscurci. Memori*, Editura Marineasa, Timișoara, 2005, p. 263-264.

Una dintre cele mai presante și acute probleme care a mobilizat eforturile românilor din țările occidentale a fost constituirea legiunilor de voluntari care să lupte pe fronturile francez și italian, dând astfel expresie concretă aspirațiilor de unitate ale românilor.

Pe pământ american, o activitate neobosită în această privință a desfășurat căpitanul Vasile Stoica, membru al „Misiunii Patriotice Române” trimise în aprilie 1917 în SUA¹. (*Documentul nr. 21*) El dorea ca dintre românii ce emigraseră pe continentul american în a doua parte a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea să se constituie într-o legiune care să fie deplasată în Franța și să intre în luptă alături aliați. Demersul nu a fost finalizat, Washingtonul nefiind de acord cu soluția, s-a acceptat înscrierea românilor în Corpul expediționar american deplasat în Europa, ei formând unități distincte. (*Documentele nr. 22, 25*)

Cu toate acestea, Vasile Stoica a continuat să acționeze stăruitor, singur sau împreună cu alți fruntași români (Vasile Lucaciu, Nicolae Lupu) pentru propagarea cauzei românești în rândul oficialităților și opiniei publice americane. El s-a adresat lui Robert Lansing, secretarul de stat (*Documentul nr. 11*), Ministerului de Război (*Documentul nr. 21*), altor oficialități pledând cu argumente convingătoare pentru ca românii să poată să contribuie la efortul aliat de război și la victoria finală.

În Franța, generalul Dumitru Iliescu, reprezentantul Marelui Cartier General Român, a întreprins demersuri insistente pe lângă autoritățile franceze pentru constituirea unei legiuni românești care să lupte alături de aliați (*Documentele nr. 1, 7, 12, 20*), fără a obține rezultatul scontat. Se impune precizarea că unii români din țările occidentale, dar și oficiali de la Paris și Londra nu aveau o părere prea bună despre generalul Iliescu, apreciind că în calitatea sa de subșef și apoi șef al Marelui Cartier General în perioada august-decembrie 1916 a făcut mari erori în conducerea operațiilor, care au contribuit direct la înfrângerile de pe front.

Numărul românilor în Italia era mult mai mare, aceștia provenind din prizonieri luați de armata italiană în confruntările cu armata austro-ungară. Ca urmare, activitatea a fost mult mai intensă, și spre deosebire de SUA și Franța s-a reușit crearea unei legiuni românești. Se remarcă activitatea lui Simion Mândrescu², intelectual din Ardeal, el fiind președintele Comitetului de acțiune al românilor din Peninsula. (*Documentul nr. 13*)

Guvernul de la Roma și Marele Cartier General Italian și-au dat acordul, în iulie 1918, ca ofițerii români aflați la Cittaduale să se deplaseze în lagărele de prizonieri în scopul recrutării de voluntari. Urmare a unei activități intense la 15 octombrie 1918, autoritățile de la Roma au emis Decretul de constituire a Legiunii Române, ce urma a fi încadrată în armata italiană. Comandant a fost numit generalul Luciano Ferigo, ce funcționase ca atașat militar în România în anii 1916-1917. Legiunea urma să fie constituită din mai multe batalioane și un depozit, să fie subordonată direct Ministerului de Război Italian, iar voluntarii să fie echipați în uniforma armatei italiene, având ca semne distinctive insigna și cocarda cu tricolorul românesc. La 24 octombrie 1918, primul detașament român a intrat pe front.

Participarea la operații nu a fost prea largă, întrucât prin armistițiul de la Villa Giusti (3 noiembrie 1918) s-a ajuns la încetarea ostilităților. Activitatea de recrutare și constituire a continuat, iar unitățile au fost transportate în țară la începutul anului 1919 și puse la dispoziția Consiliului Dirigent. Ele au luat parte la operațiile din primăvara și vara anului 1919, împotriva Ungariei bolșevice.

¹ Detalii în Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească*, București, 1926. Pentru activitatea acestui militar, om politic, cărturar și diplomat, a se vedea Ioan Oprea, *Vasile Stoica în serviciul României*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Oscar Print, București, 2018. Pentru relațiile româno-americane din această perioadă a se vedea și Gelu Neamțu, *În America pentru unirea Transilvaniei cu România*, Cluj-Napoca, 1997; Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România și S.U.A. (1914-1920)*, ediția a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010 etc.

² Pentru activitatea lui a se vedea, între altele, Simion Mândrescu: *În Franța și Italia pentru cauza noastră/ (27 sept. 1917-1 ian. 1919)*, București, 1919; *Simion C. Mândrescu în serviciul unității naționale. Omagiu*, București, 1929.

Activitatea românilor în țările occidentale, în pofida unor dispute și controverse, a contribuit la sporirea cunoașterii problematicii românești, la promovarea cauzei unității naționale, reprezentând, în același timp, o prefață la realizarea actelor de unire din toamna anului 1918.

DOCUMENTE

1. 11/24 aprilie 1918, Paris, Scrisoarea generalului Dumitru Iliescu¹, șeful Misiunii Militare Române în Franța, adresată președintelui Franței, Raymond Poincaré, prin care arată că rămâne fidel Antantei și roagă să fie sprijinit pentru a organiza legiunea română din Italia

Mission Militaire Roumaine,
Paris, 24 Avril 1918
Monsieur le Président,

Le Gouvernement roumain rappelle les missions qu'il avait placés auprès des états-majors des armées de l'Entente. La mesure est douloureuse pour tous ceux qui n'ont pas désespéré de la cause des alliés, mais elle était attendue. L'Allemagne a imposé à la Roumanie une paix de violence. Je suis de ceux qui ne l'acceptent pas, et qui n'auront désormais aucun autre souci, que d'en annuler les clauses ruineuses pour mon pays. J'ai servi de mon mieux ma patrie, et comme secrétaire général du Ministère de la Guerre, et comme chef d'Etat-major des armées roumaines. J'ai la même foi aujourd'hui dans la victoire des alliés, que j'avais lorsque la Roumanie déclara la guerre aux empires centraux, et je reste fidèle à l'idéal de toute ma vie, qui a fait de moi le soldat des nations opprimées.

J'aime la France, comme ma seconde patrie, et je lui suis reconnaissant de ce qu'elle a fait pour la Roumanie. Je vois envoyer ma démission à mon Roi. J'ai reconquis mon entière liberté, et je la mets au service des démocraties alliés. Avec les prisonniers roumains d'Autriche-Hongrie, qui se trouvent en Italie, j'espère, aidé du sénateur Draghicesco² et du député Lupu³,

¹ Dumitru Iliescu (1865-1940), ofițer de artilerie cu studii în România (1884-1886, șef de promoție) și în Franța (Școala Politehnică din Paris și Școala de Aplicație de Artilerie și Geniu de la Fontainebleau – 1886-1891). A luat parte la războiul româno-bulgar în calitate de ajutor al inspectorului general al artileriei, general Constantin Coandă. Cu gradul de general de divizie, a condus Secretariatul General al Ministerului de Război în perioada 10/23 ianuarie 1914-14/27 august 1916. La declararea războiului a fost investit în funcția de subșef al Marelui Cartier General român, conducând de fapt operațiile armatei române din toamna anului 1916, deoarece generalul Vasile Zottu figura ca șef nominal al acestei structuri. La 5 decembrie 1916 a fost înlocuit din funcție și a fost trimis în Franța ca reprezentant al Marelui Cartier General român (1917-1919). Foarte apropiat de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, Dumitru Iliescu este o personalitate militară controversată, el fiind unul dintre autorii morali ai eșecurilor din lunile august-noiembrie 1916.

² Dumitru Drăghicescu (1875-1945), diplomat, om politic, filosof și sociolog. În perioada 1916-1918 s-a aflat la Paris, unde a apărut cu deosebită tenacitate interesele românești. Între alte acțiuni, el a publicat trei lucrări: *La Transylvanie* (Paris, 1918), *La Bessarabie* (Paris, 1918) și *Les roumains de Hongrie* (Paris, 1918), în care autorul argumentează caracterul românesc al acestor provincii supuse deznaționalizării. A participat la Congresul naționalităților de la Roma (9-12 aprilie 1918) împreună cu dr. Nicolae Lupu, Gheorghe Gh. Mironescu și Simion Măndrescu. Între 1934-1936 a fost prim-ministru plenipotențiar al României în Mexic. Este autorul unei lucrări celebre: *Din psihologia poporului român*.

³ Nicole Lupu (1876-1947), medic și om politic român cu o orientare de stânga. A activat în conducerea Partidului Țărănesc, apoi în cea a Partidului Național Țărănesc, din care s-a desprins în două rânduri: 1927-1934, 1946-1947.

délégués au congrès de Rome des nationalités opprimées, organiser bientôt une légion roumaine, qui voudra combattre sur le front français. Je vous demande de bien vouloir le permettre, et de me faciliter les démarches que j'entreprends dès maintenant pour la réussite de mes projets. Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma très haute considération.

Général D. Iliesco

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 90-91]

2. 11/24 aprilie 1918, Washington, Scrisoarea de răspuns a președintelui SUA, W. Wilson, adresată, prin intermediul lui R. Lansing, coloniei române de la Paris, în care este reiterată susținerea revendicărilor naționale ale românilor

24 April 1918

My dear Secretary,

Thank you very much for your advice in this matter. Will you not be kind enough to send to these gentlemen the following message, addressed in the proper way (I dare say your office will know what that is).

„The president has received and read the communication of the Romanian Colony of Paris with greatest interest and begs the authors of the communication to accept in return his warm appreciation of their confide in the Government of the United States. This government sympathises cerely with the legitimate aspirations of Roumania, as expressed in the memorial, and most hopefully wishes for the people of Roumania a welfare and prosperity in the future which will in some degree compensate for t misfortunes and sufferings of the present. All thoughtful Americans have keenly feit the untoward fate of Roumania in the present war but hope believe that it is only temporary”.

Cordially and sincerely yours,
Woodrow Wilson

[S.A.N.I.C., fond Microfilme, SUA, rola 633, c. 747]

3. 2/15 mai 1918, Paris, Notă a Direcției afaceri politice și comerciale din Ministerul Afacerilor Externe al Franței, semnată Lacombe, privitoare la proiectul creării unor legiuni compuse din români transilvăneni

Ministère des Affaires Etrangères,
Direction politique et commerciale,
15 mai 1918

Note de M. Lacombe a. s. d'un projet de Légion transylvaine.

Il se pourrait que la constitution d'une troupe formée de volontaires roumains de Transylvanie présentât un certain intérêt symbolique. Aux côtés des Tchèques, des yougo-slaves et des polonais, elle constituerait une manifestation concrète de l'entente conclue au Congrès de Rome. Pour le cas où le Gouvernement en jugerait ainsi, il y a, en ce moment, trois groupements de transylvains où le recrutement des volontaires pourrait s'opérer.

1) Les prisonniers de guerre transylvains en Italie (une douzaine de mille) et même en France où il s'en trouverait 2 à 3000 venus de Serbie ou de Salonique.

2) Les prisonniers de guerre en Sibérie. Les Russes avaient capturé environ 100.000 Transylvains; ils ont fait les plus grandes difficultés à leur incorporation dans l'armée roumaine.

Une vingtaine de mille ont été cependant réunis et équipés; le centre de leur rassemblement était à Kiew. Un petit nombre d'entre eux, 5 ou 6.000 ont été envoyés en Roumanie. Il restait donc environ 80.000 prisonniers Transylvains épars en Russie. Que sont-ils devenus? Un grand nombre d'entre eux probablement en Sibérie.

3) La colonie transylvaine en Amérique. Elle est très nombreuse. Le Ministère de Roumanie à Washington et le Père Lucaci¹ estimaient qu'elle pourrait fournir l'effectif de deux divisions.

Où qu'il soit entrepris, le recrutement devrait se faire sous le couvert d'un Comité transylvain. Celui qui vient de se constituer à Paris ne paraît pas très sérieux. Il faudrait le réformer. A ma connaissance, le seul Transylvain de quelqu'envergure qui se trouve dans les pays de l'Entente paraît être le Père Lucaci. Il serait très écouté. On pourrait lui adjoindre le professeur Lalesco², roumain du royaume, mais de proche origine transylvaine, qui se trouve en ce moment en France et M. Mandrescu³, transylvain. Le Général Iliesco qui s'est offert pour organiser une légion avec les prisonniers en Italie est à tort ou à raison fort impopulaire; il ne faut pas le laisser opérer seul; combattre sous son commandement ne tentera personne. Une fois le Comité constitué on opérerait comme on a fait pour les Tchèques. Le groupe des prisonniers en Italie est le plus facile à atteindre, et son transport ne soulèverait point de difficultés. Il constituerait donc le noyau auquel on pourrait adjoindre, pour l'heureux effet que produirait leur présence, un petit nombre de Transylvains d'Amérique. Il faudrait, si l'on veut, s'adresser à eux faire venir le Père Lucaci, et négocier ensuite avec les Italiens, ce qui n'ira sans doute pas sans difficultés.

Quelle que soit la solution qui doit intervenir avec le Gouvernement italien, il faudra, si l'on veut obtenir quelque chose des Transylvains, qu'ils aient avec eux quelques officiers de l'ancienne Mission Militaire en Roumanie, parlant leur langue, et familiarisés avec les coutumes roumaines.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 90, dosar XV, c. 140-141]

4. 22 mai/4 iunie 1918, Roma, Telegrama șefului Misiunii Militare Franceze în Italia către ministrul de război, prin care îl informează despre numărul și starea de spirit a prizonierilor români proveniți din armata austro-ungară aflați pe teritoriul italian

G.Q.G. Italien, le 4 Juin 1918. Chef Mission Militaire Française à Ministre Guerre
Réponse au télégramme no. 8363 BS/3 du 28 Mai.

¹ Vasile Lucaciu (1852-1922), una dintre cele mai importante personalități politice și culturale ale românilor din Transilvania de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. De religie greco-catolică, a efectuat studii teologice, inclusiv doctoratul la Roma. La declanșarea războiului mondial a trecut în România, unde a acționat pentru aderarea la Antanta. În decembrie este ales președinte al Ligii Culturale a tuturor Românilor. În aprilie 1917 a condus Misiunea Patriotică Română din SUA din care au mai făcut parte Ion Moța și Vasile Stoica. În primii ani de după unire a fost deputat în parlamentul României.

² Traian Lalescu (1882-1929), renumit matematician român, profesor universitar la București și Timișoara. În acest ultim oraș a fost primul rector al Școlii Politehnice din Timișoara.

³ Simion Mândrescu (1868-1947), intelectual provenit din ținutul Năsăudului, și-a continuat studiile la București. Și a activat în învățământul secundar, apoi și în cel universitar. În 1914, la Congresul Ligii Culturale, a fost ales în comitetul de conducere a acesteia. A desfășurat o activitate dinamică în favoarea aderării României la Antanta. Din 1917 a activat în străinătate, în special în Italia și Franța. Având un rol foarte mare în crearea Legiunii române din Italia. Regina Maria i-a apreciat foarte mult activitatea. „Am primit un transilvănean entuziast, scria regina la 7 februarie 1919, care în timpul cotropirii noastre organizase în Italia legiunile române. N-am văzut niciodată un astfel de entuziasm, un astfel de vorbitor. Se numește Mândrescu. Îmi plac foarte mult oamenii care sunt atât de plini de credință în ceva și se luptă pentru aceasta, ei sunt gata să treacă și prin ziduri fără să le pese că-și zdrobesc capetele”. [Maria, Regina României, *Însemnări zilnice 1919*, traducere Valentina Costache și Sanda Racoviceanu, Editura Albatros, București, 1996, p. 50]

Le nombre de prisonniers roumains au 15 Avril est de 17.278. Environ cent officiers et sous-officiers choisis parmi les plus cultivés ont exprimé dans un télégramme à Monsieur Orlando¹ leur désir de se battre pour l'Entente. Vingt-cinq autres officiers, ceux-ci de l'armée active, se sont désolidarisés, considérant leur camarades comme traîtres à leur patrie. Quant aux hommes, pour la plupart cultivateurs illettrés, ils semblent ne montrer aucune velléité de se battre. 3000 d'entre eux environ travaillent dans la zone de guerre aux tranchées de l'arrière; les autres sont encore disséminés sur tout le territoire et employés aux travaux agricoles. Une certaine propagande orale faite parmi eux, sous des auspices roumains, ne parait pas avoir donné jusqu'ici de résultat appréciable. Manque de résultat de cette propagande serait peut-être une raison suffisante pour rendre gouvernement assez peu disposé à faire les efforts de recrutement nécessaires si par ailleurs il n'était pas déjà trop porté à préférer utilisation de ces hommes en qualité de travailleurs, ce à quoi il trouve actuellement son avantage.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1936, rola 159, c. 53]

5. 23 mai/5 iunie 1918, Washington, Telegrama lui William Phillips, subsecretar de stat, adresată lui E. Lucaciu², în numele lui Robert Lansing, secretar de stat, prin care confirmă sprijinul SUA pentru România

Telegram Received

Dr. E. Lucaciu
750 Cass. Street
Trenton, N.J.

June, 5, 1918

Sir:

The Department acknowledges the receipt of your letter of May 31st, referring to the statement by the Department that the nationalistic aspirations of the Czecho-Slovaks and Jugo-Slavs have the earnest sympathy of the United States Government, calling attention to the sufferings of the Roumanians and expressing the hope that the aspirations of the Roumanians might also receive the sympathy and assistance of the United States.

In this connection your attention is called to the following message which the Secretary of State in a telegram dated November 28, 1917, instructed the American Minister at Jassy to deliver to the King of Roumania.

„The people of the United States have watched with feelings of warmest sympathy and admiration the courageous struggle of Your Majesty and the people of Roumania to preserve

¹ Vittorio Emanuele Orlando (1860-1952), om politic italian, reprezentant al stângii liberale, ministru de justiție în guvernul Salandra și de interne în guvernul Boselli (1916-1917). A fost numit prim-ministru la 26 octombrie 1917, după dezastrul de la Caporetto. A participat la Conferința de Pace de la Paris, unde a adoptat o politică de intransigență, apărând ambițiile imperiale ale Italiei.

² Epaminonda Lucaciu (1877-1960), fiul preotului militant pentru drepturile românilor, Vasile Lucaciu (1852-1922), cleric greco-catolic și om politic român. Studii la Roma, doctor în teologie. În anul 1905 a plecat în Statele Unite, înființând prima parohie românească greco-catolică din Cleveland, care era și prima biserică românească din federația nord-americană. În 1921 a revenit în Transilvania, acum românească, devenind preot militar la Satu Mare, unde a activat până în 1923. După 1924 preot paroh la Șișești în parohia tatălui său. După cedarea Transilvaniei de nord-vest de către România către Ungaria, în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940, a devenit președinte al *Asociației foștilor refugiați și expulzați din nordul Ardealului* în perioada 1940-1945.

from the domination of German militarism their national integrity and freedom. The Government of the United States is determined to continue to assist Roumania in this struggle.

„At the same time I wish to assure Your Majesty that the United States will support Roumania after final negotiations for peace, it will use its constant efforts to see to it that the integrity of Roumania as a free and independent nation is adequately safeguarded”.

I am, Sir,
Your obedient servant,
For the Secretary of State:
William Phillips
Assistant Secretary

[1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român.
Documente externe 1916-1918, vol. II, Document 355p. 1121-1122]

6. 6/19 iunie 1918, Cittăducale, Actul de constituire a Comitetului de acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina

Cittăducale, 19 iunie 1918

Subsemnații, îndurerați atât de situația care ni s-a creat, nouă, românilor din teritoriile Imperiului Habsburgic prin pacea impusă României, cât și de lipsurile provenite și care mai pot proveni încă din lipsa totală de organizare a noastră, cei care avem nu numai dreptul, dar și datoria de a continua lupta începută de România pentru unitatea națională a tuturor românilor, ne-am adunat azi, sub președinția ad-hoc a domnului Zaharia Babeu¹ și, după discuții la care au luat parte dl. prof. univ. S. Mândrescu, dl. dr. Socaciu, dl. Toacă și alții, am luat în unanimitate următoarele hotărâri:

1. Să se constituie un „Comitet de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”, cu scopul de a uni într-un unic mănunchi pe toți românii subjugăți de Austro-Ungaria care se află în țările Aliate, astfel încât să fie organizați în legiuni și să facă propaganda necesară pentru realizarea unității noastre naționale.

2. Sediul Comitetului va fi la Roma, centrul din care au plecat legionarii români pentru a pune, în Carpați și la gurile Dunării, scutul culturii și civilizației latine drept stavilă barbariei și de unde trebuie să pornească astăzi legionarii români pentru a elibera pe frații lor asupriți.

3. Comitetul se va compune din 16 membri, dintre care o parte vor fi trimiși ca delegați extraordinari la Paris, Londra și Washington. Acest Comitet va avea dreptul să includă și alte personalități române provenite din Austro-Ungaria, care se mai află în țările Aliate.

4. Se va cere guvernelor Aliate, în primul rând Guvernului italian, să recunoască în mod oficial acest Comitet ca singurul „for” competent să ne reprezinte pe noi și pe cei 18.000 români care se află pe teritoriul italian, pe cei din țările Aliate și, de asemenea, pe cei care au rămas în patrie.

5. În acest Comitet sunt desemnați domnii: prof. univ. Simeon Mândrescu; Zaharia Babeu, ofițer activ; Ștefan Bidner, publicist; dr. Ion Câmpean, avocat; Aron Cotruș², publicist; Claudiu

¹ Zaharia Babeu, ofițer român în armata austro-ungară, cu gradul de locotenent. A contribuit la crearea Legiunii de voluntari români din Italia.

² Aron Cotruș (1891-1961), poet și diplomat român, absolvent al Facultății de Litere de la Viena. A lucrat în redacțiile ziarelor *Românul* și *Gazeta de Transilvania*. În timpul Primului Război Mondial a ajuns în Italia și a lucrat ca diplomat în cadrul legației române din Roma. După război s-a întors în țară și a lucrat la legațiile României la Varșovia și Roma. Paralel cu activitatea diplomatică a publicat în diferite reviste: *Gândirea*, *Vremea*,

Isopescu¹, publicist; Ioachim Obada², profesor; dr. Atanasie Mârza, avocat; Mihail Mironovici, profesor; Ștefan Oțel, funcționar de bancă; Valeriu Pop³, notar; Ion Rîșcă, licențiat în drept; dr. Alexandru Socaciu, avocat; Nestor Săhleanu publicist; dr. Tit Liviu Trif, avocat, și Emil Turtureanu, publicist.

Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina se consideră, cu acestea, constituit.

(Semnăturile participanților la ședința inaugurală)

[*Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918, vol. II, p. 1127-1128*]

7. 10/23 iunie 1918, Paris, Scrisoarea președintelui Consiliului de Miniștri al Franței și ministrul de război, Georges Clemenceau, adresată generalului Dumitru Iliescu privind formarea unei legiuni de voluntari români transilvăneni.

Paris le 23 Juin 1918
Ministère de la Guerre,
Etat Major Général de l'Armée,
Groupe de l'Avant,
3ème bureau A., 9581 B. I/3

Le Président du Conseil, Ministre de la Guerre à Monsieur le Général Iliesco

Par lettre du 24 Avril vous m'avez secrètement fait connaitre votre désir de contribuer à l'organisation d'une légion Roumaine destinée à combattre sur le front Français. J'apprécie hautement les sentiments qui vous déterminent à mettre aussi votre dévouement au service de la cause de l'entente, et j'attache moi même un très réel intérêt à la réalisation du projet que vous m'avez soumis.

Je me suis, en effet à plusieurs reprises préoccupé de cette question, qui dès le mois de Fevrier dernier avait été signalée à l'attention du gouvernement Français, par notre Ministre à Jassy, et j'ai fait déjà étudier dans ce but, la possibilité de faire appel aux volontaires Roumains et Transylvains de Russie, d'Amérique, d'Italie et de France, pour concourir à la formation d'unités spéciales. Mais il n'a pas été possible jusqu'à ce jour d'entrer dans la voie des réalisations. En attendant que les circonstances permettent d'y arriver, je fais rechercher des moyens de procéder à la formation en France, de petites unités de volontaires Transylvains. J'ai tout lieu d'espérer que, sous cette forme limitée, la question pourra recevoir une solution favorable.

Libertatea. În anii celui de-al Doilea Război Mondial a lucrat ca atașat de presă la Madrid și Lisabona. A fost un apropiat ideilor legionare, fiind directorul publicației „Frăția de Cruce” (1940-1941). După război, s-a stabilit în SUA, unde a și murit.

¹ Claudiu Isopescu (1894-1956), istoric literar și traducător. A studiat la universitățile din Cernăuți și București și a obținut doctoratul la Napoli (1919). Bursier al Școlii Române din Roma (1923-1925), a lucrat apoi ca lector de limbă română al Universității din Roma (1925-1936). S-a stabilit în Italia, unde a și murit.

² Ioachim Obada (1891-?), publicist și profesor. Licențiat în litere la Universitatea din Cernăuți. Pentru participarea sa în Comitetul de organizare a legiunii române din Italia, a fost condamnat la moarte de autoritățile austriece.

³ Valeriu (Valer) Pop (1892-1958), avocat și om politic român. A absolvit Facultatea de Drept din Cluj, devenind doctor în științe juridice. A luptat în armata austro-ungară în anii Primului Război Mondial. Luat prizonier, s-a înrolat în Legiunea română. După război a intrat în viața politică, optând pentru Partidul Național-Liberal, ocupând diverse fotolii guvernamentale, în deceniul al patrulea. A făcut parte din delegația României la tratativele româno-ungare de la Turnu Severin și cea care a semnat Dictatul de la Viena (august 1940). În perioada 1950-1955 a fost închis în închisoarea de la Sighet.

Je ne manquerai pas, en tous cas, de vous tenir au courant des décisions prises à cet égard, et des résultats qui auront été obtenus.

Par ordre, le Général Chef d'Etat Major Général de l'Armée

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală Ferdinand, dosar 92/1918, f. 1-2]

8. 11/24 iunie 1918, Paris, Scrisoarea lui Albert Thomas către Stephen Pichon, ministrul afacerilor externe, prin care propune o serie de acțiuni pentru contracararea propagandei germane în România

Paris, 24 Juin 1918

Monsieur Pichon, Ministre des Affaires Etrangères

Mon cher Ministre,

Avant que je puisse vous revoir – je pars en effet en Angleterre ce soir –, je tiendrais à vous parler de quelques questions concernant la Roumanie, questions dont vous-même et vos Services êtes déjà informés, mais sur lesquelles on ne saurait trop souvent attirer votre attention.

1. Question de propagande. Des amis m'ont montré comment la propagande allemande était faite là-bas. Les journaux roumains ne publient à l'heure actuelle que les communiqués des agences allemandes. D'après ces communiqués, Paris est en ruines, bombardé tous les jours, et la population est dans la panique. Nos amis souhaiteraient avoir là-bas, à Bucarest, une agence capable de publier des nouvelles venant de Rome, de Paris ou de Londres. Comment les faire parvenir? Peut-être par nos ministres. Il s'agirait de télégrammes en clair qu'il serait difficile d'arrêter. En tout cas, nos Services de propagande doivent se soucier d'avoir là-bas des publications régulières permettent de contrebattre la propagande allemande.

2. Je crois que M. Antonesco vous avait entretenu avant son départ de la question des grandes banques roumaines. Les Allemands ont l'intention de se servir du crédit comme d'un moyen de domination. Or, le parti de Bratiano tenait plus ou moins les banques de crédit privées. Il faudrait donner à ces banques le moyen de lutter contre l'influence allemande. Est-il impossible que les banques françaises leur ouvrent des crédits? La question avait été, je crois, envisagée. Je serais tout à fait heureux de savoir où elle en est, et sur quels concours nous pouvons compter.

Deux autres questions également me préoccupent, et j'aimerais vous en parler. La première est celle de l'utilisation de quelques amis roumains pour une propagande, et peut-être une action utile en Autriche-Hongrie. Le courant économique rétabli servirait de véhicule, ou à des idées, ou à des initiatives dangereuses à nos ennemis. Enfin, vous vous rappelez qu'il y a en Russie beaucoup de Roumains de Transylvanie prisonniers, qui voudraient rentrer et constituer une légion à l'exemple des Tchéco-Slovaques. Noulens en a-t-il été informé? Envisage-t-il quelques possibilités de les aider? Voyons nous-mêmes une possibilité quelconque de le faire sortir de Russie et de les faire servir sur notre front?

A vous très cordialement, Albert Thomas

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1552, rola 192, c. 82-83]

9. 15/28 iunie 1918, Roma, Telegrama lui Camille Barrère¹, ambasadorul Franței la Roma, despre demersurile pentru crearea, în Italia, a unei legiuni compuse din voluntari români, prizonieri de război din armata austro-ungară

Rome, 28 Juin 1918

¹ Camille Barrère (1851-1940), diplomat, ambasadorul Franței la Roma (1897-1924).

Je me réfère à mon télégramme 1355. Le Prince Stourdza¹ de retour de sa visite à Città Ducale² a dit à l'un de mes collaborateurs qu'il a vu là environ 115 officiers de race roumaine qui sont très désireux de servir les Alliés en Italie dans une légion nationale et dont beaucoup en ont déjà fait la demande. Contrairement à ce que je disais, dans mon télégramme précité, il n'y a pas encore de prisonniers simples soldats qui soient concentrés à part, mais seulement ce groupe d'officiers. Les soldats encore dispersés sont toutefois recensés. Le nombre total des prisonniers de race roumaine s'élèverait à environ 18.000. Sur ce total M. Mandresco les princes Stourdza et Ghika³ voudraient pouvoir recruter l'effectif d'une brigade à peu près 6000 hommes; cela paraît réalisable si le Gouvernement italien s'y prête. D'après ce que disent ces Messieurs, les Président du Conseil montrerait maintenant des dispositions moins favorables qu'au début et prétendrait que, contrairement aux officiers, les soldates n'ont pas le désir de se battre. Mais ce dernier point est formellement contesté par le promoteur de la légion de Transylvanie qui croit du reste que cette objection est un prétexte de la part de Monsieur Orlando. Lui attribue sa réserve ou bien à des raisons politiques non exprimées ou bien à une objection venant de M. Sonnino⁴. Je ne puis me prononcer à cet égard n'ayant encore parlé du sujet ni au Président du Conseil ni au Ministre des Affaires Etrangères.

Au moment où s'ouvre le Conseil interallié de Versailles j'ai cru utile de vous mettre exactement au courant de ces initiatives privées ayant en vue un mouvement transylvain qui peut avoir son intérêt, et comme mouvement de protestation roumaine et comme aspirations nationales à satisfaire aux dépens de la Hongrie. Si les Alliés jugeaient à propos d'en tirer parti en même temps que d'autres actions polonaises, yougo-slaves, tchéco-slovaques, ils devraient susciter et coordonner des initiatives similaires en France, Italie et Angleterre.

Barrère

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1936, rola 159, c. 31-33]

10. 18 iunie/1 iulie 1918, Paris, Statutul Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, apărut în ziarul *La Transylvanie*

Status du Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bucovine

Fondé à Paris le 30 avril 1918⁵

Art. I Il se constitue à Paris un Comité National des Roumains sujets austro-hongrois résidant en France.

Art. II Le but de ce Comité est de lutter par tous les moyens appropriés pour l'indépendance de la Transylvanie et de la Bucovine, et pour l'union de ces pays avec le royaume de Roumanie.

Art. III Le siège du Comité est à Paris, 103, rue La Boetie.

Art. IV Du Comité National font partie, comme membres ordinaires, tous les Roumains sujets austro-hongrois qui adhèrent aux status présents.

¹ Mihail R. Sturdza (1886-1980), ofițer și diplomat. Ministrul Afacerilor Străine în perioada 14 septembrie-20 decembrie 1940.

² Localitate din regiunea Lazio, unde se afla un lagăr de prizonieri români.

³ Sfântul Vladimir Ghika (1873-1954), diplomat, scriitor, preot catolic, una dintre cele mai mari personalități românești din secolul al XX-lea.

⁴ Sidney Sonnino (1847-1922), om politic italian, prim-ministru înainte de război, ministrul de externe al Italiei.

⁵ Ces status ont été reconnus et approuvés par la Préfecture de Police N. 157 932.

Art. V Font partie, en outre, à titre de membres adhérents, les Roumains originaires de Transylvanie ou de Bucovine ainsi que les citoyens roumains du royaume agrées par les membres ordinaires.

Art. VI Le bureau du comité national se réunit sur la convocation du bureau, ses décisions sont prises à la majorité des voix des membres présents.

Art. VII Pour atteindre son but, le comité national constitue un comité d'action, dont peuvent faire partie tous les Roumains: a) sujets austro-hongrois, b) nés en Autriche; c) citoyens du royaume: ceux qui ont été les initiateurs du rapprochement entre les nations opprimés en Autriche-Hongrie.

Art. VIII Le comité d'action est nommé par le Comité National et il a pleins pouvoirs pour prendre toutes mesures conformes aux fins en vue. Il se met en relation avec les comités reconnus des autres nationalités opprimées d'Autriche-Hongrie, pour une action commune visant la libération des nationalités opprimées par l'Autriche Hongrie.

Art. IX Le délégué du Comité National est en même temps le président du comité d'action, le secrétaire de ce dernier est le secrétaire général du Comité National.

Art. X Le comité d'action se réunit à son siège sur la convocation de son président. Ses décisions sont prises à la majorité des voix des membres présents.

Art. XI L'avoir du Comité National est fourni par des donations et par les cotisations des membres: il est géré par le trésorier, qui rend compte de sa gestion tous les six mois.

Art. XII Chaque membre du Comité National verse une cotisation mensuelle de 5 francs.

Art. XIII Le Comité National se dissoudra lorsque le but envisagé lors de sa fondation sera atteint, c'est-à-dire lorsque l'affranchissement des Roumains de Transylvanie (Ardeal, Banat, Crisshana, Maramuresh, Satmer), et de Bucovine sera accompli par l'indépendance de la Transylvanie et de la Bucovine ou par l'union de ces pays avec la Roumanie

[1918 la Români. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918*, vol. II, Document 360, p. 1130-1132]

11. 29 iunie/12 iulie 1918, Washington, Scrisoarea lui Vasile Stoica¹, președintele Ligii Naționale Române din Statele Unite ale Americii, adresată lui Robert Lansing, secretar de stat, prin care îl informează despre crearea organizației și scopurile ei

Hon. Robert Lansing,
The Secretary of State

1737, H St., N. W.
Washington D.C.
July 12 1918

Sir,

The fight against Austria-Hungary from the side of the oppressed nationalities is getting more bitter every day. The work of the Czecho-Slovak and of the Yougo-Slav organizations in this country is very well known. They not only gave valuable Information to the American

¹ Vasile Stoica (1879-1959) a absolvit Facultatea de Litere a Universității din Budapesta, cu specializări la Paris și București. Redactor la revista *Românul* din Arad. Ofițer în armata austro-ungară, a trecut la începutul războiului în România. A participat la luptele din toamna anului 1916, fiind rănit de două ori și decorat cu „Virtutea Militară”. În primăvara anului 1917 a făcut parte din Misiunea Patriotică Română trimisă de autoritățile de la Iași în SUA pentru a propaga cauza românească. A desfășurat pe pământ american o activitate intensă pentru susținerea cauzei românești. A participat la Conferința de Pace de la Paris. A fost încadrat în Ministerul Afacerilor Străine (1921), dar a renunțat după câțiva ani. În 1930 a revenit în diplomația românească, fiind ministru al României în Albania, Sofia, țările Baltice, Turcia. În anii 1942-1944 a fost secretar al Biroului Păcii, apoi ambasador în Olanda, trimis de Petru Groza.

public about conditions in Austria-Hungary, but also put a great number of soldiers into the ranks of the Allies.

Now a new Organization is started; that of the Transylvanian Roumanians, which will follow in the same way.

The 5th of July the Roumanians in America, whose number is about 180000, all of whom originated from Transylvania and Bucovina (Austria-Hungary), held a national meeting at Youngstown, Ohio, when they decided to form a „Roumanian National League”.

Previously, the 13th of May, at the invitation of Professor Herbert Ad. Miller of Oberlin College, Roumanian leaders in the United States met to discuss the Situation of their race in the present conditions, after Roumania was forced to conclude the peace. They elected a committee which published a manifesto for a Roumanian Congress outlining the aims of the Organization.

„While Roumania was in the war – says the manifesto – her soldiers were fighting our battles, and her statesmen were telling the world of the justice of our cause. Now she has been crushed, her voice raised in our behalf is silent once more. Our brothers in Hungary and Austria silent too; the twelve thousand executions of these last four years have succeeded in that at any rate”.

“If our enemies think that silencing the Roumanians of Hungary and Roumania, our nation has stepped out of the ranks of the Allies, theirs is a great mistake. The Roumanian race continues the war shoulder to shoulder with the Allies. If betrayed by Russia, our brothers of the Kingdom have seen themselves obliged to cease fighting; their hrihs and their flag shall be ours now, for it is our most sacred duty to strain our whole being to achieve complete victory”.

“We Roumanians wish that our people settled, by God’s will, between the Dniester, the Theiss and the Danube, in the mountain fortresses of the Carpathians, be a single nation, a united country, under one administration, to defend Latin culture at the mouths of the Danube and at the threshold of the Orient ... we Roumanians desire that all the nations on our border be entirely free, organized in national democratic states, extending as far as their tongue is spoken, we wish to respect these nations, be respected by them, and live with them in terms of good and enduring friendliness”.

“This is our program. And we will back with all our strength the United States and the other Allied Nations, who are fighting now for its realization. The peace extorted from Roumania by the Germans and the Magyars has not and will never have any validity. The real peace will be that which will be dictated by the Allies at the end of the war and which will bring justice to the world and to all the nations that have suffered as we have suffered”.

On the basis of this program met the representatives of all the Roumanian organizations in this country at Youngstown, O. The 5th of July.

The meeting was opened at 3 p.m. by professor Basil Stoica. He emphasized the necessity of uniting all the Roumanian factions into a single political group, which shall speak and act for the whole Roumanian nation, as well as the necessity of a strong cooperation with the Czecho-Slovaks, Yougovlaves, Italians and Poles, which have all the same enemy: Austria-Hungary. He outlined the future work of the organization, which will be: to give to the United States and to the Allies exact informations about the Roumanians under Hungarian and Austrian oppression, to help spreading Allied propaganda in Austria-Hungary, and to put in the ranks of the American and Allied armies all the manpower the Roumanian possess in the Allied countries.

The meeting elected a Central Executive board, composed of the best Roumanian leaders in this country. As president was elected professor Basil Stoica, as vice-presidents Dr. Dionys Moldovan of Cleveland and Mr. John Sufana of Fort Wayne, Ind., as secretaries Mr. I. M. Bar-

bul and Mr. Julius E.V. Ioanovici, two Roumanian editors in this country. Remarkable among the other members of the Executive Board is Rev. T. Rosca, a brilliant Roumanian Clergyman of Cleveland.

Professor Stoica is an author and historian. At the beginning of the European war he was professor in Transylvania, then he deserted into Roumania and fought with the Roumanian Army in the Carpathians against Austria-Hungary where he was twice wounded. Last year he was sent on a mission to the United States. He is well known in Washington circles. He is at the same time the vice-president of the Roumanian National Council of Paris, which has now a unit of 18 000 volunteers under Transylvania Roumanian flag in Italy. Dr. Moldovan a lawyer of Cleveland is the manager of one of the best Roumanian newspapers in America. As such he greatly helped the American authorities in their patriotic work among the Roumanian people in this country. Mr. Sufana is one of the leaders of the Roumanian Beneficial Societies in the United States.

The aims of the Roumanian National League are:

1. To propagande and preserve the spirit of the most corect loyalty toward the United States among the American Roumanians;
2. To help their cultural development;
3. To inform Americans about the life and aspirations of the Roumanian race and to inform Roumanians about American life and American ideals,
4. To put at the disposal of the United States and of the Allies all the forces and resources the Roumanians may have in this country or in the Allied countries.

It aims to form as soon as possible with the help of the American Gouvernment, a unit recruited among the non-citiyen Roumanians here, which shall be put at the disposal of the Allies, to fight for the liberty of Transylvania. As the number of the Roumanians in America is about 180 000, it will be possible to have a unit of at least 10 000 volunteers, most of whom had for three years military training in the Austro-Hungarian Army.

Concerning its future activity, the Roumanian National League will consider as its basis the principles of self-determination and democracy as they were stated by the President of the United States in his various speeches and lately at the 4th of July celebration at Mount Vernon, and adopted by the Congress of the Oppressed Nationalities of Austria-Hungary held at Rome, whose resolutions concerning the freedom of these nations won entirely the approval of your Excellency.

Yours respectfully,
Vasile Stoica
President of the Roumanian
National League of America

[1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918, vol. II, Document 363, p. 1136-1141]

12. 4/17 iulie 1918, Paris, Scrisoarea generalului Dumitru Iliescu adresată generalului Alby, șeful Statului Major General al Armatei, prin care solicită aprobarea ca ofițeri români să lupte pe frontul occidental în perspectiva creării Legiunii de voluntari ardeleni

Paris, 17 Juillet 1918

Le Général Iliesco à Monsieur le Général Alby, Chef d' Etat Major Général de l'Armée,
Paris

Mon Général,

J'ai l'honneur de vous faire connaître que le nombre des Roumains venant se mettre à ma disposition pour le cas où une Légion transylvaine serait formée, augmente chaque jour. Je me permets de vous signaler particulièrement parmi ceux qui sont venus exprès de Roumanie, le Colonel Rosetti, un de mes anciens et excellent collaborateur, qui après avoir été chef du 3e Bureau à mon Q. G. a commandé successivement trois régiments d'infanterie dont les trois drapeaux ont été décorés, pour leur conduite, de la Croix de Michel le Brave, notre plus haute distinction. Bien qu'ayant reçu à la jambe une très grave blessure, qui a nécessité pendant plus de six mois son hospitalisation à l'Hôpital français de Jassy, le Colonel Rosetti¹ met ses services aux ordres de la France, pour se battre dès son retour d'Angleterre où il a une mission pour S. M. le Roi George V, soit dans une unité de la Légion, soit dans une unité française. Je reçois également une nouvelle adresse du Lt. Enciu, arrivé à Murmansk avec 30 hommes, en route vers la France, puis un avis que les Capt. Popescu, Lt. Dragusan et Lt. Ursulesco, aviateurs, après avoir surmonté mille difficultés pour la traversée de la Russie, sont arrivés à Paris, décidés à continuer la lutte sur le front français. Si vous voulez bien, mon Général, leur en donner l'autorisation, en attendant qu'ils soient rattachés à la Légion, si ce projet parvient à se réaliser.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1203, rola 81, c. 11-12]

13. 11/24 iulie 1918, Roma, Memoriu al Comitetului de acțiune al românilor din Italia, condus de Simion Mândrescu, adresat guvernului italian, pentru aprobarea organizării unei legiuni de voluntari dintre prizonierii români din armata austro-ungară

All'Alto Governo Italiano, Roma

Il Comitato di Azione dei Romeni di Transilvania, Banato e Bucovina, considerando il fatto, che gli ufficiali romeni irredenti, concentrati à Città Ducale, il 18 Luglio 1918, furono dichiarati liberi allo scopo di formare la Legione romena, si permette di presentare all'Alto Governo Italiano le seguente proposte, destinate a continuare questo fatto compiuto: Di decretare la legione quale „Legione dei Romeni irredenti di Transilvania, Banato e Bucovina”, perchè la Romania ufficiale avendo conclusa la pace, se anche ci fosse data la possibilità effettiva, non

¹ Radu R. Rosetti (1877-1949), general, fiu al scriitorului Radu D. Rosetti. Cu gradul de maior (1/14 aprilie 1914) a fost încadrat, de la 23 iulie/5 august 1914, ca șef al Biroului 6 operații din cadrul Marelui Stat-Major, funcție pe care și-a păstrat-o și în toamna anului 1916, în cadrul Marelui Cartier General. După terminarea campaniei, la cererea sa, a comandat pe rând Regimentele 55/67 Infanterie, 6 Infanterie Mihai Viteazul, 47/72 Infanterie, cu ultimul luptând în cadrul bătăliei de la Mărășești, unde a fost rănit. Radu R. Rosetti a fost decorat pentru faptele sale de arme din bătălia de la Mărășești cu ordinul „Mihai Viteazul”, cea mai înaltă decorație de război românească. Aceeași decorație a obținut-o și unitatea pe care o comanda. După încheierea păcii separate cu Puterile Centrale, a demisionat din armata română și s-a înscris în armata franceză (septembrie 1918), fiind atașat mai întâi statului-major al Armatei 5 și, mai apoi, Armatei Aliate de Dunăre. Colonelul Radu R. Rosetti a servit ca ofițer de legătură între Comandamentul Militar Francez și autoritățile române, ce se pregăteau să se realăture Antantei. După război a fost atașat militar în Anglia (1919-1920). Avansat general de brigadă la 1 ianuarie 1924, a demisionat din armată o lună mai târziu. A fost unul dintre organizatorii Muzeului Militar Național, deținând funcția de președinte al Consiliului de conducere a acestei instituții (1924-1931). După trecerea în rezervă a fost mult timp conservator al colecțiilor Bibliotecii Academiei Române. În 1935, Academia Română l-a primit în rândurile sale. În perioada ianuarie-noiembrie 1941 a fost ministru al Educației și Culturii Naționale, din care a demisionat. Radu R. Rosetti a fost unul dintre cei mai importanți istorici militari români, iar cea mai importantă lucrare este *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, apărută în 1947. A decedat în închisoare la 2 iunie 1949. (Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997)

può esservi rappresentata per i motivi del diritto internazionale. Per lo stesso motivo e per il motivo che essendo la legione istituita per i Romeni irredenti, essa sarà rappresentata dal „Comitato di azione dei Romeni di Transilvania, Banato e Bucovina”, senza l'intromissione dei Romeni di Romania, essendo i fatti in accordo colla dichiarazione della Sua Eccellenza il Presidente del Consiglio dei Ministri all'occasione del ricevimento del „Comitato pro Romeni”. L'incorporazione e la promozione degli ufficiali della legione si farà in seguito alle proposte di codesto comitato, eccetto la promozione „per merito di guerra”. Il collegamento fra il Governo ed il Comando Supremo Italiano da una parte e fra la legione dei Romeni irredenti qual'essere nazionale e formazione militare dall'altra parte, sarà compiuto dal suddetto Comitato. Alla proposta del Comitato in riguardo della divisa si aggiunge che sarà quella italiana, ma colle mostrine del tricolore romeno orizzontale; sul beretto nello stesso luogo, dove si trova la stemma italiana, sarà applicata una rosetta in tricolore romeno, e la distinzione del grado si farà per gli ufficiali sul beretto, come hanno gli ufficiali italiani e per mezzo delle lincette sulle spalline, e per i sott'ufficiali soltanto sulle maniche. Il Comitato farà ulteriormente le sue proposte riguardanti tutte le questioni della legione dei Romeni irredenti, siano d'ordine generale, ossia speciale all'Alto Governo Italiano ed al Comando Supremo ogni volta, quando ve ne richiederanno le circostanze.

Roma, 24 Luglio 1918
 Presidente, S. Mandrescu,
 Segretario, Ionel Risca

Desiderata

1. Libération et équipement immédiate des officiers de Cittaducale: leur envoi à Urbania où sont déjà concentrées quelques centaines de soldats roumains.
2. Maintien constant du camp d'Urbania à un niveau d'effectif de mille (1000) hommes. (Pour commencer et jusqu'à nouvel ordre, 500 hommes).
3. Équipement et libération immédiate avec toutes les prérogatives du soldat, de l'élite de ces milles hommes, après choix et triage opéré par nos soins. Ils seraient au plus tôt dirigés sur un camp désigné par le Commandement Suprême (Rovigo par exemple), où aurait lieu leur armement et la formation des bataillons. C'est là que se trouveraient aussi les officiers italiens nécessaires au complément des cadres.
4. Au camp d'Urbania résiderait une garnison roumaine en uniforme et armée, composée d'officiers et d'hommes choisis par nous, sous notre responsabilité, et auxquels reviendrait la garde du camp et la charge de recevoir et de trier les nouveaux soldats. Il serait important d'avoir à Urbania même le matériel nécessaire pour veiller à l'amélioration du sort de nos légionnaires, mis ainsi visiblement en regard du sort.
5. Les soldats éliminés seraient dirigés vers un camp quelconque de concentration de façon à ne point rencontre ceux qui devraient arriver par la suite. Les prisonniers roumains faits nouvellement sur le front devraient être constitués en un groupement spécial aussitôt que possible, leur esprit étant d'ores et déjà excellent et pouvant par des contacts malheureux devenir moins bon. Dans les différents groupements de prisonniers d'Italie, il faudrait procéder immédiatement à la séparation des Roumains de tous autres éléments étrangers.
6. La désignation d'un commandant italien, pour la Légion Roumaine, ferait gagner un temps précieux. Le Colonel Ferigo¹, que plusieurs années de vie militaire attachent à notre pays, serait un choix particulièrement heureux.

¹ Luciano Ferigo (1870-1921), maior și locotenent-colonel, atașat militar al Italiei la București (1913-1917). A avansat până la gradul de general-maior (1918). A încetat misiunea în România la începutul lunii septembrie 1917, preluând apoi comanda unei brigăzi, în luptele duse de aceasta pe frontul italian fiind rănit. A fost căsătorit cu o româncă, Ioana Slamu. A murit la București, la 6 noiembrie 1921.

7. Si le besoin s'en faisait sentir par la suite des camps analogues à celui d'Urbania, pourraient être établis dans d'autres localités, augmentant ainsi simultanément le débit d'hommes pour la Légion.

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Italia, rola 21, c. 90-94]

14. 12/25 iulie 1918, New York, Washington, Telegrama ambasadorului Franței în SUA, Jean Jules Jusserand, adresată Ministerului de Externe de la Paris, prin care informează despre demersurile lui Vasile Lucaciu de formare, în Rusia, a unei legiuni românești compuse din militari români, din fosta armată austro-ungară, care să colaboreze cu legiunea cehoslovacă

New York, Washington, 25 Juillet 1918

Docteur Lucaciu, Président mission Transylvaine roumaine, m'adresse un mémoire exposant qu'il se trouve en Russie plus de cent mille ex-soldats de l'armée austro-hongroise qui sont de race roumaine. Il avait été proposé au Gouvernement du Tzar de le réunir et remettre à la Roumanie. Ce Gouvernement répondit évasement et les dissémine au contraire dans les directions les plus opposées, ce qui „constitue une trahison contre la Roumanie”. Plus tard semblable proposition du Gouvernement de Kerensky aboutit à la concentration quatre mille roumains à Kiew, mai anarchie empêche faire autre chose. M. Lucaciu propose quelques roumains soient adjoints à la Commission économique projetée par M. Wilson sous l'égide de laquelle ils s'efforceraient de concentrer les prisonniers roumains, ceux du moins de Sibérie, en une Légion roumaine qui coopérerait avec les Tchèques, fusionnant en besoin avec eux s'il était possible. M. Masaryk consulté par moi m'a dit que ses compatriotes ne s'opposeraient pas à l'organisation des contingents roumains à laquelle ils ont déjà eux-mêmes collaboré en partie en prêtant leur agents ou émissaires pour retrouver et grouper les prisonniers originaires de Transylvanie, Banat, etc. Il croit cependant à des sérieuses difficultés provenant principalement de l'ignorance des paysans de Transylvanie parmi lesquels se glissent éléments hongrois hostiles. La paix de Bucarest ne contribuera pas secouer cette torpeur. Le Président que j'ai entretenu de ce projet s'est montré à première vue peu disposé à l'encourager surtout parce que sa réalisation entraînerait nouvelles fournitures américaines en armes, etc., et il est revenu sur ce qu'il avait déjà dit de la quasi impossibilité où seront les Etats-Unis de fournir dans les temps voulu ce que le Général Foch réclame pour la campagne à poursuivre en France. Sans doute, a-t-il ajouté, il y a ici cent mille fusils disponibles mais depuis les événements [cuvânt indescrifabil] nous avons cessé la fabrication des cartouches et nous hésitons à la reprendre à cause des besoins encore plus pressants.

Jusserand

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1203, rola 81, c. 17-18]

15. 13/26 iulie 1918, Paris, Notă a Direcției Afaceri Politice și Comerciale din Ministerul Afacerilor Străine, prin care se propune aducerea în Franța a lui Iosif Blaga, fost director al Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov (unchiul lui Lucian Blaga), refugiat la Christiania (Oslo), deoarece se bucură de prestigiu printre români

Ministère des Affaires Etrangères. Direction des Affaires Politiques et Commerciales, Paris, 26 Juillet 1918

On signale la présence à Christiania (6 Mauritz Hansen) de M. Joseph Blaga, transylvain, ancien directeur du Lycée de Brassov (Kronstadt). M. Blaga, qui était possesseur d'une belle fortune, s'est mis à la disposition de l'Etat-Major Roumain quand l'Armée roumaine est entrée à Brassov; lors de la retraite il s'est réfugié en Roumanie. Il est aujourd'hui sans ressources et pour vivre, lui et sa fille donnent des leçons à Christiania. Il se serait mis en relations avec la Légation de France. Il serait, paraît-il, capable d'exercer sur ses compatriotes une autorité dont le besoin se fait sentir. Mais il ne pourrait venir que si on lui en fournissait les moyens, et si on lui assurait ici un emploi qui lui permet de vivre. Nous n'avons jusqu'à présent, à peu près, aucune clientèle parmi les authentiques Roumains de Transylvanie, qui ignorent presque complètement la France. Il y aurait certainement intérêt, pour l'avenir, et quelque chose doit être le statut futur de la Transylvanie, à nous en constituer une. A ce titre M. Blaga peut nous intéresser et nous aurions peut-être avantage à nous l'attacher.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 192, c. 91-92]

16. 15/28 iulie 1918, Notă privind necesitatea coordonării eforturilor grupărilor românești din Italia și Franța în vederea obținerii unui sprijin mai consistent

Europa
Confidențial
Comitetele transilvănene în Italia
Concept

28 iulie 1918

Notă

Guvernul italian a favorizat mișcarea transilvăneană în Italia și a încercat să fixeze centrul acesteia la Roma. Îndată ce domnul Mândrescu s-a angajat să grupeze prizonierii transilvăneni, Guvernul italian a început să-i acorde o subvenție lunară de 2000 lire. Un anumit număr de ofițeri prizonieri au fost eliberați la primele apeluri ale domnului Mândrescu; ei constituie la Roma un fel de comitet și primesc fiecare 600 lire pe lună.

Italia nu se bucură în România de niciun prestigiu și de nicio încredere. Politica antisârbească, care a continuat până în 1917 (tentativa trimerii de români din Macedonia pe frontul din Orient, la care ne-am opus, o dovedește), a apropiat, în anumite momente, cele două țări. Este posibil ca, favorizând acum apariția laborioasă a unei mișcări transilvănene, Guvernul italian să încerce în același timp să creeze o contrapondere față de mișcarea iugoslavă și să-și rezerve pentru viitor, în România, influențele care îi mai lipsesc încă.

Avem și mai mult interes încă în păstrarea orientării politicii românești în Occident și, pentru aceasta, suntem interesați să determinăm fuziunea grupărilor care se ocupă de problema transilvăneană în țările Antantei. Grupările rivale ale coloniei române din Paris au fost convocate separat la departament și admonestate: singura rezistență ar putea veni din partea grupului Drăghicescu-Iliescu, care se crede sigur pe sprijinul exclusiv al domnului Franklin-Bouillon. S-ar părea totuși că toate ar fi acceptat arbitrajul dr. Ioan Cantacuzino, care este de acord cu departamentul și care trebuie să le întrunească săptămâna viitoare.

Ar fi bine poate să adoptăm, cu toate acestea, la rândul nostru, practicile Guvernului italian, chemându-l la Paris și furnizându-i mijloacele de existență domnului Blaga, fost director al liceului din Brașov, a cărui prezență la Cristiania a fost semnalată într-o notă precedentă, și poate și domnului Cosma, unul din veteranii luptelor transilvănene, care se află la Milano.

Dacă ar fi luată, în această privință, o hotărâre de principiu, ar fi cazul ca, înainte de a fi pusă în aplicare, să i se vorbească despre aceasta dr. Ioan Cantacuzino.

[1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918, vol. II, Document 367, p. 1147-1148]

17. 23-25 august 1918, Paris, Însemnări ale lui Radu R. Rosetti referitoare la demersurile de primire în armata franceză și problema creării unei legiuni de voluntari în țările occidentale

Titularul legațiunii noastre, N. Mișu, lipsind, conducerea ei o avea M. Boerescu¹. Spre a nu-l compromite față de ministerul Marghiloman, am cerut pe de o parte atunci când am fost primit de Regele George să nu se treacă în Court Circular primirea mea în audiență de către suveran, ceea ce a fost aprobat, iar pe de alta n-am recurs la Boerescu decât pentru cererile de audiențe la miniștri.

La legație mai erau: Anton Bibescu², un bolnav agitat și o bâzâitoare nefolositoare; Matila Costescu ce-și zicea Ghika³ și care sta la adăpost (era ofițer de marină trecut în rezervă) la legație, pe când logodnica lui, o englezoaică de neam bun, era șofer într-o formație sanitară pe front în Franța; Arion⁴, care avea o bună situație în anumite cercuri. Mai erau atașați temporari: D.N. Ciotori⁵ și D. Mitrașcu; cu amândoi am avut ulterior relațiuni mai strânse.

După ce am isprăvit la Londra, am plecat la Paris, unde am sosit la 25 august. Acolo m-am ocupat cu grăbirea primirii mele în armata franceză, cu chestiunea legiunii române și cu arătarea către cei cu care am ajuns în contact a drepturilor noastre, deși în această privință m-am ferit să fac orișice ar fi putut îngreuija acțiunea doctorului I. Cantacuzino și a lui V. Antonescu, pe care I.I. C. Brătianu mi-i indicase ca cei ce urmau să conducă acțiunea noastră în Franța.

Pentru primirea mea și a tinerilor veniți odată cu mine în armata franceză, întreprinsesem demersuri încă de la trecerea mea în iulie prin Paris, intervenind la autoritățile în drept prin generalul Berthelot, colonelul Pétin, Auguste Gauvain, generalul D. Iliescu și generalul V.

¹ Mihai N. Boerescu (1875-?), studii de drept la București și doctorat la Paris. A participat în Conferința de la Haga (1907) și a fost până în 1918 consilier la misiunea diplomatică de la Londra. Ulterior, a deținut funcția de șef al departamentului politic în Ministerul Afacerilor Externe (1925) și a fost ministru plenipotențiar la Berna (Elveția).

² Anton Bibescu (1878-1951), avocat, diplomat și scriitor, provenit dintr-o veche familie boierească. A fost prieten cu Marcel Proust, Charles Gounod, Anatole France și alți scriitori. La 29 aprilie 1919 s-a căsătorit cu Elizabeth Asquith, fiica premierului britanic H.H. Asquith. În acea perioadă era atașat al legației române de la Londra, devenind apoi însărcinat de afaceri. Și-a continuat activitatea diplomatică în SUA (1920-1926) și Spania (1927-1931).

³ Matila Costiescu-Ghica (1881-1965), ofițer de marină, diplomat și scriitor cu viață și carieră aventuroasă. A fost mai întâi în misiune diplomatică la Berlin, cerându-și apoi transferul la Londra. Intrarea în război a României l-a găsit în țară ca ofițer de marină. În iunie 1917 Matila Ghica a fost numit atașat naval la Londra, post nou înființat. Și-a continuat activitatea diplomatică în perioada interbelică în diferite țări: SUA, Spania, Polonia. În 1925 a cerut trecerea în disponibilitate și a locuit la Paris. A revenit în diplomație în 1928, având misiuni în Viena, Stockholm, Londra. După al Doilea Război Mondial și-a continuat activitatea științifică și didactică în domeniul esteticii în SUA, Marea Britanie și Franța.

⁴ Mihail Arion (1884-?), diplomat român. Și-a început cariera la Petrograd, apoi a funcționat la Paris și Budapesta. În perioada interbelică a fost un apropiat al lui Nicolae Titulescu, urcând și în cariera diplomatică – ministru plenipotențiar, clasa II (1927), clasa I (1933). În 1934 a fost numit secretar general al Ministerului Afacerilor Externe.

⁵ Dimitrie N. Ciotori (1885-1965), diplomat, jurist și om politic, român, membru de onoare al Academiei Române. A fost în misiune diplomatică la Stockholm, Londra, Washington, Liga Națiunilor.

Rudeanu¹. Prinsipial dorința noastră fusese admisă și chestiunea fusese dată spre rezolvare Biroului „slav” al Statului Major.

De ce Biroului slav, nu știu, afară doar că el se ocupa de formațiile de voluntari polone și cehoslovace și că – trăind în Răsăritul Europei – eram poate considerați tot ca slavi. În capul acestui birou era un îmbăcsit, colonelul Zambaux, cu care erau greu de scos lucrurile la cap. Una din greutățile ce a ridicat a fost aceea a anului cu care am fi primiți în armata franceză. După oarecari discuțiuni a acceptat ca ofițerii inferiori să fie primiți cu gradul lor. Dar a refuzat acest lucru pentru ofițerii superiori. Eram doi în acest caz, maiorul Mavrodi și cu mine.

Pretextul pus înainte de Zambaux era că și unul și celălalt făceam parte din promoții mai noi ca ofițerii francezi de aceleași grade. Mavrodi a primit înscrierea sa cu gradul de căpitan. Eu însă am refuzat să nu mi se recunoască gradul de colonel și am scris lui Zambaux (ca și lui Berthelot și lui Pétin) o scrisoare în care spuneam că un brevet de colonel iscălit de Regele României face cel puțin tot atâta ca unul iscălit de un președinte de republică francez. Și am avut imediat câștig de cauză. Zambaux mi-a scornit însă o nouă piedică, și anume aceea pricinuită de faptul că, în cererea mea, arătasem că nu vreau să primesc soldă sau orice indemnizațiune bănească de la statul francez. Am avut și în această privință câștig de cauză, după noi discuții și intervențiuni. Primirea noastră în armata franceză a mai fost întârziată și din pricina dorinței de a se crea o legiune română cu românii și mai ales cu românii transilvăneni prizonieri în statele Înțelegerii. În Franța erau foarte puțini, în Italia erau mulți, cum erau și în Siberia. Apoi se mai conta pe românii din Statele Unite. Românii din Paris, din Roma și din alte capitale erau împărțiți ca păreri, iar guvernele aliate cereau înființarea unui comitet național român cu care să poată trata. V. Antonescu și liberalii se opuneau pe baza instrucțiilor ce le transmisesem din partea lui I.I. C. Brătianu, care spuneau că nu era analogie între noi, poloni și cehi, deoarece România avea un rege și un guvern în țară. Apoi italienii voiau ca legiunea să se creeze în Italia, francezii, întrucâtva englezii și majoritatea românilor doreau ca să se creeze în Franța. Intervenau, în fine, și competițiuni personale.

[General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism București, 1997, p. 251-252]

18. 23 august/5 septembrie, Paris, Notă asupra dificultăților ce au stat în calea înființării Comitetului Național Român

5 Septembre 1918

Note sur la constitution du Comité National Roumain

Les Roumains et Transylvains présents à Paris viennent de se constituer en Conseil national. L'accord auquel ils viennent d'aboutir a été d'une gestation longue et laborieuse. Il y a parmi eux des chefs et des personnages importants de tous les partis, et les rancunes politiques sont entre eux profondes et tenaces. La situation fût demeurée sans issue, et les rivalités politiques eussent empêché à tout jamais une action commune si le Dr. Cantacuzène et le P. Lucaciuc n'étaient récemment arrivés à Paris. Le premier est un homme d'une haute valeur intellectuelle et morale, qui ne s'est jamais affilié à un parti, et dont l'impartialité ne peut être

¹ Vasile Rudeanu (1871-1965), general de artilerie. A condus Direcția armamentelor din Ministerul de Război și a efectuat, în anii 1914-1916, mai multe misiuni în străinătate (Germania, Austria, Franța, Italia, Marea Britanie) pentru achiziționarea de armament, muniție și tehnică de luptă. După intrarea în război a fost reprezentant al Înaltului Comandament Român pe lângă marile cartiere generale francez și britanic.

contestée par aucun de ses compatriotes. De tous les Roumains qui se trouvent en ce moment en France il est vraisemblablement celui dont les opinions politiques sont les plus avancées. Le second est un vétéran de luttes transylvaines qui a été persécuté et plusieurs fois emprisonné par les Hongrois. Malgré toutes les pressions officielles il a été envoyé par ses compatriotes au Parlement de Budapest. Il est muni du pouvoir des associations transylvains d'Amérique (120 à 150.000 individus). Sans être d'une intelligence qui s'impose, il n'est pas dépourvu de finesse et d'habileté. Sa personnalité a pour les Transylvains une valeur symbolique considérable. Le jour où la Roumanie entra en guerre, un long cortège populaire le promena en triomphe dans la principale rue de Bucarest. Au commencement de 1917 il a été envoyé aux Etats-Unis par le Ministère Brătianu, en mission de propagande auprès des Transylvains parmi lesquels il devait s'occuper de recruter des volontaires. Au point de vue français, le Dr. Cantacuzène peut être considéré comme un des nôtres. Le P. Lucaciu, curé de campagne en Transylvanie, nous est beaucoup plus étranger, mais nous le pouvons le considérer comme très sûr.

Jusqu'à présent, les Roumains de France, dont on peut dire qu'ils représentent mieux que le Gouvernement de M. Marghiloman l'opinion et les tendances de la Roumanie, n'avaient point d'organe commun de leur propagande et de leurs aspirations politiques.

La „Colonie Roumaine de Paris” constituée en association sous la direction de deux personnalités importantes du parti conservateur disposait du journal „La Roumanie”. Ce groupement a fait, à plusieurs reprises aux hommes politiques du parti Brătianu (M. Antonesco et M. Draghicesco notamment), dans un but d'union nationale, des avances qui ont été repoussées. M. Draghicesco entreprit, avec les fonds qu'il avait reçus de M. Brătianu à cet effet, de monopoliser au profit de son parti la propagande roumaine. Il constitua, avec une demi-douzaine de Transylvains de condition modeste, ouvriers par la plupart, un comité de Transylvains, dont un M. Vuia¹, ingénieur, fut président, et que M. Draghicesco lui-même, en qualité de Secrétaire Général, dirigeait exclusivement. Il prit ainsi l'initiative des premières démarches pour la formation d'une légion transylvaine. Ses efforts ont déjà produit quelques résultats. Il a été secondé dans son action par quelques parlementaires français, dont M. Franklin-Bouillon. Du côté roumain il avait lié partie avec le Général Ilesco, l'un des hommes les plus impopulaires de Roumanie.

En même temps un comité transylvain s'était constitué en Italie, sans aucun lien avec M. Draghicesco ni avec les autres groupements roumains de France. Il y a, en Italie, à peu près 18.000 prisonniers transylvains, parmi lesquels quelques compagnies ont été recrutées et combattent déjà. Ce comité d'Italie compte parmi ses membres le Prince Wladimir Ghika qui se trouve en ce moment à Paris et qui a les pouvoirs des prisonniers Transylvains d'Italie. Par ses sentiments le Prince Ghika est presque un Français, ainsi que son frère Démètre Ghika², ancien ministre de Roumanie à Rome. Il est très religieux et s'est rattaché depuis longtemps à l'église uniate à laquelle appartiennent la grande majorité des Transylvains, et le P. Lucaciu lui-même. Il est en relations fréquentes avec le Vatican, ce qui lui a fourni maintes fois l'occasion de donner à notre Ambassade à Rome, avec qui il est en parfaite confiance, des informations in-

¹ Traian Vuia (1872-1950), doctor în științe juridice, inventator. A realizat cu un aparat propriu primul zbor cu un aparat mai greu decât aerul. Evenimentul a avut loc la 18 martie 1906 la Montesson, lângă Paris. Membru de onoare al Academiei Române (1946). În timpul Primului Război Mondial a lucrat pentru armata franceză, în cadrul Serviciului de invenții. A militat pentru realizarea unității naționale, fiind unul dintre inițiatorii Comitetului Național al Românilor din Transilvania. Comitetul a editat și o revistă. În 1919 s-a înscris, împreună cu Al. Vaida-Voevod și alți lideri români, în loja masonică Ernest Renan. A criticat modul cum s-a realizat unirea Transilvaniei cu România, el fiind adeptul unei negocieri între cele două părți, cu scopul occidentalizării noului stat.

² Dimitrie Ghika (1875-1967), diplomat cu o lungă carieră. A fost ministru la Sofia, trimis extraordinar și ministru-plenipotențiar al României în Italia (1914-1917), în Franța (1 februarie 1920-16 martie 1922), delegat la Conferința păcii de la Paris (1919-1920), ministru de externe al României (1931-1932).

téressantes. Quand il s'est agi de la condition des religieux français ou de la réorganisation du clergé catholique en Roumanie, il a cherché à exercer son influence dans le sens qui répondait à nos propres désirs. C'est un homme de bien, une sorte de „petit manteau bleu”.

En présence de cette situation, quel pouvait être notre but? C'était:

1. De rattacher l'action roumaine en Italie au groupe roumain de Paris, qui dans son ensemble est tout dévoué à la France. Nous avons en Roumanie une influence unique, telle qu'aucun de nos alliés n'en possède de comparable. Nous pouvons donc prétendre à retenir dans notre rayon d'action la politique roumain émigrée. Nous devons surtout chercher à éviter que les Italiens engagent les Roumains dans une politique anti-serbe d'où ne pourraient sortir que de regrettables complications. Ils l'ont tenté déjà à plusieurs reprises, de Jassy même.

2. De faire à Paris l'union politique de tous les Roumains pour une politique nationale qui restera en réalité sous notre direction. Nous ne devons en effet nous engager exclusivement avec aucun parti. L'investiture que l'on a paru donner à M. Draghicesco, qui, malgré ses qualités, n'est d'ailleurs pas un personnage de premier plan, a suscité chez les Roumains des autres partis, de profonds ressentiments: or il y a parmi eux des gens qui sont nos amis éprouvés, avec qui nous avons travaillé en Roumanie, que nous ne pouvons mettre totalement de côté sans être non seulement ingrats, mais imprudents, car il n'est pas certain qu'ils ne reviennent pas un jour au pouvoir. De ce nombre est M. Take Ionesco, dont il ne faut pas oublier qu'il était vice-président du Conseil dans le Ministère que présidait Bratiano, ce qui indique au moins que ce dernier avait lui-même estimé que la collaboration de M. Take Ionesco était indispensable pour faire une politique vraiment nationale; d'autres encore de moindre envergure, mais qui sont des amis dévoués et sûrs et dont M. Bratiano n'avait pas repoussé la collaboration puisqu'il avait, par exemple, mis M. Pangrati¹, ancien ministre conservateur des Travaux Publiques (ancien parti Filipesco) à la tête de la mission universitaire envoyée en France pour préparer la réorganisation de l'enseignement roumain. Avec leur participation, l'union du comité de Rome avec celui de Paris, impossible tant que ce dernier se résumait dans la personnalité de M. Draghicesco, pouvait être entrevue.

En cherchant l'union des différents groupes roumains de France, et l'union de ces derniers avec le group italien, nous faisons une politique française susceptible de continuité; en nous associant, soit avec M. Draghicesco, soit avec les éléments Takistes, qui ne voulaient d'autre chef que M. Take Ionesco, nous nous serions engagés dans la politique des partis roumains. Le Département a donc pris contact avec M. Draghicesco, avec M. Pangrati et avec des Transylvains d'origine, M M. Ursu² et Lalesco, professeurs aux Universités de Bucarest et Jassy, membres de la mission universitaire roumaine. Il leur a recommandé l'union, et, malgré les assurances qu'il a reçues de chacun d'eux, n'avait encore obtenu aucun résultat positif quand le Dr. Cantacuzène est arrivé à Paris. Le Dr. Cantacuzène a pris alors la direction des pourparlers. Il a été secondé par le Colonel Rosetti, beau frère et ami de Bratiano, et par le P. Lucaciu, arrivé à Paris sur ces entrefaites. Il a eu de grandes difficultés à réunir des adversaires qui à l'origine ne voulaient même pas siéger ensemble. Cependant, le 3 Septembre, à la fin d'une réunion dont les débuts avaient été particulièrement orageux, et où le parti Bratiano était représenté notamment par M. Angheliesco, ancien ministre dans le Cabinet Bratiano, et J. Th. Florescu³, ancien vice-président de la Chambre roumaine, le Dr. Cantacuzène et le P.

¹ Ermil Pangrati (1864-1931), inginer și matematician român, profesor la Facultatea de Matematică a Universității din București.

² Ioan Ursu (1875-1925), născut în localitatea Cața, județul Sibiu. Istoric, profesor la universitățile din Iași, București și Cluj. Membru corespondent al Academiei Române (1910).

³ Jean T. Florescu (1871-1950), magistrat și om politic român. De orientare conservatoare, a trecut apoi la liberali, fiind vicepreședinte al Camerei Deputaților în timpul cât parlamentul s-a aflat la Iași. Ulterior, a ocupat portofoliul ministerului de justiție (1922-1923). S-a despărțit de liberali și a înființat, în 1929, gruparea „Omul

Lucaciou ont été élus à l'unanimité, présidents du Comité national roumain et transylvain, avec mandat d'organiser eux-mêmes les divers services de ce comité. Ils se proposent, par esprit de conciliation, de charger M. Draghicesco de continuer à s'occuper de l'organisation de la Légion roumaine. Ils désigneront des représentants dans les divers pays de l'Entente: à Rome, pour s'occuper de la Légion transylvaine d'Italie; aux Etats-Unis, pour la propagande et le recrutement d'une légion transylvaine pour le front français; en Sibérie, pour la recherche et l'organisation de nombreux prisonniers transylvains qui s'y trouvent; en Angleterre, pour la propagande roumaine. Les fils de cette organisation seront, en réalité, entre nos mains. Ils désigneront un agent général de la Propagande roumaine, qui résidera à Paris, et qu'il y aura lieu sans doute de mettre en rapports avec M. Klobukowski. Tous nos efforts devront tendre à maintenir l'union qui a été si laborieusement réalisée.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1936, rola 169, c. 181-184]

19. 28 august/10 septembrie 1918, Paris, Însemnări ale lui Radu Rosetti despre raporturile aliaților cu românii și atitudinea lui Take Ionescu

Wladimir Ghika îmi spune că italienii nu vor ca românii prizonieri la ei să vină în Franța (spre a fi încorporați în viitoarea legiune română), dar că e chip de a-i face să consimtă.

Într-o convorbire cu generalul Iliescu, acesta zice că generalul [Pierre Maurice] Janin¹ nu vrea să audă de o legiune română în Siberia (i-a spus-o prințul Murat, adjutantul lui Janin); că sunt 10.000 de români înarmați pe Volga de Jos și că să cer lui Thomson² să telegrafieze englezilor ce ocupă Baku să-i ieie cu dâșii; că mareșalul Foch³ i-a făgăduit să aducă în Franța batalioanele de români, pe măsură ce se vor forma în Italia; că Andre Tardieu⁴ i-a făgăduit să aducă în curând 9.000 români din America aci; că mă autoriză a scrie generalului Berthelot: „qu'il (Iliescu) est d'avis que vous (Berthelot) soyez chargé du commandement général et de la direction de toutes les légions roumaines qu'on formerait sur tous les théâtres de guerre. Ceci comme un hommage pour la France et pour vous personnellement qui avez tant fait pour la cause roumaine”. (Generalul Iliescu este de părere ca Dv. (generalul Bethelot) să fiți însărcinat cu comandamentul general și conducerea tuturor legiunilor românești ce s-ar forma pe toate teatrele de război. Aceasta ca un omagiu către Franța și personal pentru Dv. care ați făcut atâta pentru cauza românească.)

Liber”, constituind Partidul Liberal-Democrat (1931), cu o redusă influență politică. A fost apoi trimis diplomatic al României în Spania.

¹ Pierre-Maurice Janin (1862-1946), general francez, șef al Misiunii militare franceze în Rusia (august 1916-noiembrie 1917). În decembrie 1917, generalul Janin a fost numit șef al Misiunii franco-cesoslovace și apoi al tuturor forțelor aliate din Siberia în contextul războiului civil din Rusia.

² Christopher Birdwood Thomson (1875-1930), ofițer britanic, atașat militar al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord în România (1915-1917), după ce anterior fusese în același post în Serbia până la înfrângerea acesteia. A fost secretar de stat al aerului în două rânduri (1924, 1929-1930) în timpul mandatelor lui Ramsay MacDonald. A murit într-un accident de avion.

³ Ferdinand Foch (1851-1929), general și mareșal francez. Teoretician militar de seamă, lucrarea sa *Les Principes de la guerre* fiind foarte cunoscută. În timpul războiului a comandat diverse mari unități de tip corp de armată și armată. După o perioadă de eclipsă, la 15 mai a fost învestit în funcția de șef de stat-major al Marelui Cartier General. În primăvara anului 1918 a devenit comandant suprem al forțelor aliate de pe frontul occidental și a condus ofensiva victorioasă din ultimele luni ale războiului.

⁴ Andre Tardieu (1876-1945), jurnalist, om politic și diplomat francez. A participat la Primul Război Mondial, dar se îmbolnăvește în 1915. După intrarea SUA în război este trimis în misiune, ca înalt comisar al Republicii Franceze la Washington, coordonând efortul de război franco-american. Reîntors în Europa, a participat la Conferința de pace de la Paris. A continuat cariera politică, deținând în trei rânduri funcția de prim-ministru (2 noiembrie 1920-21 februarie 1930; 2 martie 1930-13 decembrie 1930; 20 februarie 1932-3 iunie 1932).

Redactarea era abilă, căci făcea din Berthelot numai un fel de cap nominal, rezervând pentru alții comanda efectivă a legiunilor, între care cea din Franța pentru Iliescu. El îmi oferi comanda infanteriei diviziei ce s-ar forma în Franța (când și cu ce elemente?) și-mi vorbi și de folosirea mișelului care fusese colonelul C. Carataș¹, refugiat atunci în Norvegia. Berthelot avea dreptate de a vorbi de tendința de refacere a unor virginități pierdute!

Du Bochet, fostul corespondent al ziarului *Petit Parisien* la Iași (despre care am vorbit la vreme), dejunează cu mine. A pregătit o serie de articole asupra oamenilor noștri politici. Nu face aprecieri juste, socotind pe Brătianu slăbit și pe Averescu prea puternic. Îi atrag atenția că nu trebuie să se facă partizanul a niciunui om politic român, ci să rămână imparțial. Trebuie să scoată în relief calitatea țaranului român și dinastia.

După-amiază văd pe Take Ionescu, întors de la Aix și-i expun cele constatate la Londra, ca și sfaturile primite despre importanța ce o va avea, la hotărârea condițiilor de pace, W. Wilson. Îi arăt părerea ce o au mulți că el trebuie să plece numaidecât în Statele Unite. Îmi răspunde întâi cu o lungă dizertație asupra unor fapte petrecute la Iași. Și apoi, referindu-se la cele ce-i spusese, zice că nu este adevărat cum că nu merge în America pentru că vrea să se căsătorească. El nu vrea să se uzeze, nu vrea să fie *le plat du jour*. De aceea a stat puțin la Paris și la Londra. Crede că războiul nu se va termina înainte de toamna 1919. Nu trebuie să meargă (în America) prea devreme. De aceea va merge acolo în primăvara 1919 și nu va sta mai mult ca o lună. Va merge și în Italia și în Grecia, în altă ordine de idei spune că a încercat să obțină alimentarea României, Clemenceau a refuzat. [Raymond] Poincaré, [Stephen] Pichon și [Herbert Clark] Hoover² au spus da și s-a telegrafiat lui Saint-Aulaire să arate deficitul. Chestiunea e găsirea tonajului necesar (pentru transportul acelor alimente), președintele Elveției i-a făgăduit să intervină la momentul oportun.

Relativ la legiunea română se va face ceva în Italia cu Ferigo E de părere că generalul Berthelot e indicat să fie însărcinat cu această chestiune.

Am spus, cred, undeva în aceste mărturisiri, că tot ce auzisem mai ales de la Tata și de la I.I. C. Brătianu despre T. Ionescu mă prevenise contra lui. Trebuie să spun însă că nimic din cele ce auzisem nu mă prevenise atâta, însă, cât convorbirea de azi și gândul său înainte de orice la persoana sa.

[General Radu R. Rosetti, *op cit.*, p. 255-256]

20. 5/18 septembrie 1918, Scrisoarea generalului Dumitru Iliescu, fost șef al Misiunii Militare Române în Franța, adresată ministrului de Război al Franței, prin care solicită sprijin pentru formarea unei legiuni de români transilvăneni care să lupte pe Frontul de Vest

18 Septembre 1918

Monsieur le Ministre,

J'ai à vous exprimer toute ma reconnaissance pour la si généreuse et si inlassable aide que vous voulez bien apporter à notre projet, et, je ne saurais assez vous en remercier, au nom de mon Pays dont vous savez le sacrifice et les souffrances, et en mon nom personnel. J'aime à espérer que vos avis seront exécutés et suivis et que sous peu – il le faudrait, du moins – nous pourrions entrer dans la période d'organisation. Pour le moment, et j'en ai remis la liste à notre

¹ Constantin Carataș, colonel român. A comandat la începutul războiului Brigada 5 Călărași.

² Herbert Clark Hoover (1874-1964), inginer geolog de formație, antreprenor de succes a avut un mare rol în salvarea populației belgiene, aflate sub ocupație germană. A pus bazele unei asociații de caritate, *Hoover Food Commission*, care a contribuit la supraviețuirea a aproape 11 milioane de oameni în timpul războiului. A intrat ca ministru în administrația Harding (1921), devenind apoi al 31-lea președinte al SUA (1929-1933).

cher collaborateur Louis Marin qui, comme vous, Monsieur le Ministre, met tout son coeur et son temps précieux à servir notre cause. Pour le moment, nous comptons déjà plus de 150 Transylvains en France qui ont donné leur adhésion et sont prêts à venir à nous dès que la France leur ouvrira ses bras et leur donnera des fusils pour qu'ils se battent. Je suis convaincu que dès qu'un camp – de préférence dans les environs de Paris – leur aura été assigné et qu'ils auront été réunis, d'autres viendront se grouper autour de ce noyau, qui ne savent actuellement à qui se rattacher, sans compter les Roumains désireux de lutter encore qui viendraient se ranger sous nos drapeaux. Le Capitaine Stoika m'écrit des Etats-Unis que 10.000 volontaires sont prêts à venir en France. Je viens, Monsieur le Ministre, vous demander votre bienveillant appui pour qu'ils soient, comme ils le désirent tous, dirigés sur la France, leur seconde patrie, convaincu que votre intervention auprès du gouvernement et de Monsieur Tardieu sera très efficace. Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, mes très respectueux sentiments.

Général D. Iliesco

P.S. On m'avise que parmi les prisonniers faits par les Américains dans la région de Saint-Mihiel, il y aurait environ 2000 Transylvains.

[S.A.N.I.C, Fond Microfilme Franța, rola 220, inv. 2511, c. 194-195]

21. 8/21 septembrie 1918, Washington DC, Memoriul pentru crearea unei Legiuni Române în Statele Unite, prezentat Ministerului de Război

Memorandum for the creation of a Roumanian Legion in the United States

There are 4.100.000 Roumanians living under Hungarian and Austrian oppression in Transylvania, Banat and Bucovina. They all considered this war as their long awaited war of liberation, which would free them from under a foreign yoke and unite them with the eight million Roumanians of the free Roumanian Kingdom and with the two million Roumanians from Bessarabia. From the beginning of the present war they had the conviction that the defeat of the Austro-Hungarian and German armies and the victory of the Allies meant the salvation of the Roumanian race. And they behaved accordingly.

I. Before Roumania entered the war

1. The Transylvanian Roumanians, who at the beginning of the present war in August 1914, were living in foreign countries, especially in Roumania, although they were Hungarian and Austrian citizens and belonged to the Army of the Dual Empire, refused to return to their regiments which were sent to Galicia and to Serbia in a war of oppression.

2. All these Roumanians of Transylvania and Bucovine, who had the possibility to reach the Roumanian border, passed into the Roumanian Kingdom and forseeing the days which had to come, immediately offered their services to the Roumanian Government. Their number was about 20.000. Among them was a great number of intellectuals, who immediately entered the military schools and gave to the Roumanian army some of its best officers.

3. The greatest part of these Austro-Hungarian regiments which were composed of Roumanians, having been sent to the Galician, Serbian or later to the Italian front, surrendered to the Russians, Serbians and Italians. After Roumania's entrance into the war on the side of the Allies, the number of the Austro-Hungarian Roumanians who deserted the Armies of the Hapsburgs increased considerably. The number of the Transylvanian Roumanians prisoners in Russia was more than 140.000; that of these in Italy was last April, 17.808; of those captured in Serbia and sent to France is about 6.000.

II. After Roumania entered the war

The Roumanian Kingdom entered the war on August 27th 1916, on the side of the Allies in order to redeem its 4.100.000 kinsmen from Hungarian and Austrian yoke in Transylvania, Banat and Bucovina. For the Roumanians this war is not a war for conquest of provinces, but it is the war for the liberation their race.

1. The Transylvanian who at the time of the Roumanian declaration of war against Austro-Hungary were living in Roumania, residing there before the European war or as refugees from Transylvania since August 1914, enlisted all as volunteers in the Roumanian army. Their number was 70.000 to 75.000.

2. The Transylvanian prisoners in Russia asked immediately the Russian and Roumanian Governments for permission to enter as volunteers into the Roumanian Army. Unfortunately the Stuermer Government refused this permission, although General Alexeieff, Chief of the General Staff had approved it. After the first Russian revolution, under the Kerensky regime, the cause of the Roumanian volunteers made more progress. In April 13/26, 1917, the Transylvanian prisoners in Russia held a large meeting at Darnitza near Kieff, attended by 1340 delegates from all the camps: 223 officers, 447 non-commissioned officers and 680 privates. This meeting which represented on Russian soil the desires of 4.100.000 Roumanians of Transylvania, Banat and Bucovina, published a memorandum about the Roumanians oppressed by Austria-Hungary, addressing it to the Russian Provisional Government, to the Soviets, to the Embassies and Legations of the Allied and neutral powers in Petrograd, and took all the necessary dispositions for the organization of a „Transylvanian Volunteer Corps in the Roumanian Army”. The Kerensky Government gave its full approval. Roumanian commissions were sent to Russia to organize those volunteers and to sent them to Roumania. Unfortunately these commissions were able to work only during August, September and October 1917. The Bolshevik upheaval and then the German advance towards Kieff, Odessa and Sevastopol forced a part of these commissions to go back to the surrounded Roumania, while another part was driven toward the east and left stranded in Vladivostok. However, until December 1917 more than 32.000 Transylvanian volunteers crossed the Russian border into Roumania and enlisted in the Roumanian Army. The remainder, about 100.000 Transylvanian prisoners are still in Russia and Siberia, scattered amongst the different camps and certainly in very painful circumstances. A part of them, who were better organized and in the regions of the Czechoslovak movement, have joined since last January the Anti-Bolshevik and now the Czechoslovak forces.

The number of the Roumanians of Transylvania, Banat, and Bucovina, who served during the present war under the free flag of the Roumanian Kingdom was more than 100.000 soldiers, and 1.500 officers. Two of the best Roumanian Generals, General Moshoiu and the late General Dragalina, were Transylvanian Roumanians, former officers in the Austro-Hungarian Army, who had entered the Roumanian Army before the present war.

III. After the German-Hungarian peace was forced upon Roumania

Surrounded from every side because of the Bolshevik treachery, lacking ammunitions, medical supplies, foodstuffs, without any hope of help from the outside, without even a Corfu, where to retreat, as Serbia had, the Roumanian kingdom was forced to agree to the painful peace imposed upon her by her enemies. But the obstinate fight in the Carpathians and on the Sereth River was not only the fight of the Roumanian Kingdom: it was the fight of the whole Roumanian Race for its liberation and union. Therefore the Roumanians who were beyond the reach of the German and Austro-Hungarian power, refused to recognize any peace which would not free and unite their nation into a single Roumanian state, and they are now organizing all the forces they have in the Allied Countries, in order to put them at the disposal of the Allies and to continue the fight to the victorious end.

1. In Paris a „National Council of the Roumanians of Transylvania and Bucovina” has been organized; its activity is in perfect harmony with the high authorities of the Allies, and it has been recognized by the French and Italian Governments.

2. At the request of the Roumanian National Council the Italian Government officially accepted the „Roumanian legion”, which is now being organized in Italy. This „Roumanian Legion” is composed of Transylvanian Roumanians, who after having served under the Austro-Hungarian flag surrendered to the Italians or were captured by them on the Isonzo and Trentino fronts, and then volunteered to fight against the oppressors of their nation. Their number was last April, 17.504 soldiers with 134 officers.

3. At the request of the Roumanian National Council, the French Government agreed to the creation of a „Roumanian Legion” which is now being organized in France, and which is composed of Transylvanian Roumanians captured by the Serbians and sent to France at the time of the Serbian retreat. They number about 5-6000.

Both these legions are officially recognized, and they are being organized under the supervision of French and Italian military authorities. They will be provided, as far as possible, with Roumanian officers, will fight under the Roumanian flag, and will be sent wherever it will seem advisable to the High Command of the Allies.

A Roumanian legion in America.

There are in the United States about 180.000 Roumanians, who have all come to this country from the Austro-Hungarian provinces of Transylvania, Banat, and Bucovina; only 1000 of these are American citizens. More than 75% of them are men; most of them are married, and have left their families behind in Austria and Hungary; they emigrated to the United States because of the unbearable economical and political conditions the Roumanians of the Austro-Hungarian empire were subjected to. Belonging to an agricultural nation, these Roumanians are employed mostly in non-essential work in the rubber and steel industries. The number of men of military age exceeds 45.000. The majority of them understand English. They all know the American principles in the present struggle; they know that this war is the war of liberation of their nation from Hungarian and Austrian rule. Therefore they belong to the most loyal inhabitants of the United States. Those who could enter the American Army being American citizens are now in the camps or on the battlefields. The 112th Trench Mortar Battery fighting now in France is composed almost entirely by volunteers of Transylvanian Roumanian origin, former subjects of the Hapsburgs.

By the bill of the Congress of the United States a Slavic Legion has been constituted under the High Command of the American Armies, giving an opportunity to fight for their liberty to the Yougoslavs, Czechoslovaks and even to the Ruthenians or Ukrainians, and so including all the nationalities oppressed by Austria-Hungary, except the Roumanians. The Transylvanian Roumanians in the United States are inspired by the same ideals as their brethern who were fighting in the Roumanian Army, and as those who are forming today the Roumanian Legions in France and in Italy: they are eager to fight with all their strength the oppressive governments of Austria-Hungary and Germany.

Therefore there is a sufficient justification for creating a Roumanian Legion on the same lines as the recently constituted Slavic Legion. With the help and approval of the United States Government, a unit of at least 10.000 Roumanian volunteers could be almost immediately organized. It is noteworthy that a bill for the creation of such a Roumanian Legion could be framed with the exact wording of the bill constituting the Slavic Legion, with no other alterations than the substitution of the word „Roumanians” for the words „Yougoslavs, Czechoslovaks and Ruthenians (Ukrainians)” and the words „Roumanian Legion” for the words „Slavic Legion”. The admission of a Roumanian Legion would mean at the same time an appreciation of the many sacrifices the Roumanian nation has made during the present war under the flags of Roumania and an encouragement in its struggle for liberty.

1. The legion may be named the „Roumanian Legion”, and each of its regiments might well carry both American and Roumanian colors.

2. While the superior officers would, of course, be American, the subaltern officers might be Roumanians, former officers of the Roumanian Army, who are now in France and in Vladivostok. Instructions could then be carried on in the Roumanian language by these Roumanian volunteer officers, or perhaps by French officers who speak Roumanian and who could be put at the disposal of the American Government by the French Government. (There are about 200 such French officers who have served with the French Military Mission in Roumania.) It would also be possible to commission a few officers from the ranks of the Roumanian volunteers by sending them to the officers' training camps in the United States. A great majority of the Roumanians in the country have already had foreign military training, so that much good material for non-commissioned officers would be forthcoming.

3. The enlistment of volunteers could be greatly facilitated by the Roumanian National League of America, which has branches in all the Roumanian colonies in the United States and is eager to offer its services to such a cause.

4. The equipment, transportation, payment and rationing would be effected by the Government of the United States, as in the case of the recently constituted Slavic Legion.

5. The unit would be at the disposal of the commander of the forces of the United States for service wherever it might seem advisable, though preferably on the Western Front where other Roumanian units from France and Italy will be engaged.

The creation of such a Roumanian Legion would not only add many thousands of faithful and enthusiastic soldiers to the forces of the United States and of the Allies, but at the same time:

a) it would strengthen in their resolve the Roumanians who have been taken prisoner and will be fighting soon on the Italian and French fronts, or are fighting among the Czechoslovak forces in Siberia;

b) it would greatly help the political unrest and disintegration of the Hapsburg Empire and of its army;

c) it would be a new evidence both before the Allies and the enemies that America's standpoint concerning the „selfdetermination” and liberty of the small nations, as these principles were stated by its President, is unshakeable.

We have to remember also the deep feeling of gratitude these small nations will have toward America, which in the days of their misfortune helped them to obtain their liberty and national unity.

Washington, D.C., August 28, 1918

Lieut. Vasile Stoica, President of the Roumanian National League of America

Dr. Nicholas Lupu, Former member of the Roumanian Parliament

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală, Miscelanee, dosar 282, f. 1-10]

22. 15/28 septembrie 1918, Washington DC, Scrisoare explicativă adresată lui J.P. Tumulty, secretar al președintelui Statelor Unite, referitoare la crearea unei legiuni române

1757 H Street NW, Washington DC, September 28, 1918

Hon. Joseph P. Tumulty, Secretary to the President, Washington DC

Sir:

In addition to our Memoire for the Creation of a Roumanian Legion in the United States, presented to the State and War Departments the 21st of September, 1918, we have the honor to give you the following informations:

1. The number of Roumanians from Transylvania, Banat and Bucovina serving in the Austro-Hungarian armies was over 600.000; the losses in prisoners, dead and wounded have

been completed by new recruits from the seventeenth to the fifty-fifth year of age. They may number today 350.000 to 400.000, forming over 70% of the XIIth and VIIth Army Corps of Transylvania proper and Banat (Headquarters: Hermanstadt and Temesvar), a strong minority of 40% of the Army Corps of Nagyvarad, and 25 % of the Army Corps of Bucovina, and Eastern Galicia.

2. The Austro-Hungarian Army Corps containing great number of Roumanians, especially the XII th and VIIth are today in Italy on the Piave river.

3. In September 1916, immediately after Roumania's entrance into the war, three regiments composed of Roumanians of the Banat, and belonging to the VIIth Army Corps, surrendered to the Italians, thus facilitating the capture of the Carso Plateau. At the same time other groups of Roumanians of Bucovina surrendered on the upper Isonzo, while a few companies belonging to the XIIth Army Corps surrendered on the Trentino front. All this happened because a very good propaganda has been carried on by the Italians. The number of Roumanians of Austria-Hungary captured thus by the Italians was last April, 17.504 troops and 134 officers. They are forming today the Roumanian Legion in Italy.

4. If the last Austro-Hungarian offensive on the Piave River failed so shamefully, it was, besides the great valor of the Italian and Allied troops, because after the Congress of the Oppressed Nationalities of Austro-Hungary held last April in Rome, where the Czecho-Slovaks, Poles, Roumanians and Yougoslavs united to fight the Teuton and Hungarian oppressors, a very strong propaganda has been carried on among the enemy troops. A Roumanian, a Czecho-Slovak and a Yougoslav legion have been organized, and a newspaper has been and is being printed in Roumanian, Czecho-Slovak, Serbian and Polish languages and dropped by aviators in the enemy lines telling to the Austro-Hungarian soldiers belonging to these nationalities, what the Allies are doing for their liberation. Czechoslovaks and Roumanians surrendered wherever they crossed the Piave. The 31st regiment of Austro-Hungarian Infantry of Sibiu (Hermanstadt) composed entirely of Roumanians of the XIIth Army Corps, the regiment to which the undersigned Captain Vasile Stoica belonged before the war, surrendered entirely to the Italian troops.

5. News from France confirm the first telegrams that 75% of the Austro-Hungarian soldiers captured by the Americans without fight in the Saint Michel drive are Roumanians of Transylvania and Banat.

6. The Roumanian nation, that of the Roumanian Kingdom, and of Bessarabia, as well as that of Transylvania, Banat and Bucovina, in these days of its gretest distress, after having made the utmost sacrifices, is looking to the United States for encouragement and help, in vindicating her rightful aspirations of liberty and union. And whatever is being said and done in this country concerning the liberation of the small nations is being followed with the greatest interest and anxiety in the Roumanian provinces. Senator Lodge's speech about the war aims of America, stating that this country is standing for the liberation and union of the Poles, of the Czechoslovaks, for the liberation of the Yougoslavs and their union in a Yougoslav state, but for the „restoration” of Roumania, and consequently not also for the liberation and union of the 4.100.000 Roumanians of Austria-Hungary in a single state with Roumania, has made such a discouraging impression in Roumania, that the French Legation in Iassy has felt necessary to cable to the French Embassy in Washington for explanatory informations. Today, when new hopes are arising in the hearts of all Roumanians, we believe that the creation of a Roumanian Legion by the United States Government would have, besides its military value, a great political importance:

1. It would strengthen the confidence that the Austro-Hungarian Roumanians have in the United States and it would help the revolutionary unrest existing in the Roumanian provinces of Austria-Hungary.

2. It would encourage the Roumanian Kingdom in its obstinate resistance to the Teuton and Hungarian oppression and it would prepare the entrance of this country again into the war as soon as communications and supplying can be assured.

3. It would contribute to disintegrate the Austro-Hungarian armies by desertions of a greater number of Transylvania Roumanians, upon whom the creation of a Roumanian Legion and the certitude of America's help would have a very deep impression.

We have the honor to be, Sir, Yours devotedly,
Leut. Vasile Stoica, President of the Roumanian National League of America,
Dr. Nicolae Lupu, Former Member of the Roumanian Parliament

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală, Miscelancee, dosar 282, f. 11-15]

23. 15/28 septembrie 1918, Paris, Adresa generalului Henri Hallier¹, subșef al Statului Major General al Armatei, adresată prim-ministrului, ministerelor de război și afaceri străine, prin care solicită demersuri pe lângă partea americană ca aceasta să transfere armatei franceze prizonierii austro-ungari ce doresc să continue lupta împotriva Puterilor Centrale

Ministère de la Guerre, Etat-Major de l'Armée, Bureau Slave, Paris, 28 Septembre 1918

Le Président du Conseil, Ministre de la Guerre, à M. le Ministre des Affaires Etrangères (Direction des Affaires Politiques et Commerciales)

Les prisonniers faits récemment par l'Armée américaine dans la région de St Mihiel renfermeraient un grand nombre d'Autrichiens et surtout de Hongrois. Parmi ceux-ci, peuvent se trouver un certain nombre des ressortissants des nationalités opprimées par la Monarchie dualiste et particulièrement des Transylvains. Si cette supposition se vérifiait, il pourrait y avoir là une source de recrutement pour la future Légion transylvaine et éventuellement pour les Armées autonomes actuellement constituées. Je vous serais reconnaissant de demander au Gouvernement Américain s'il serait disposé à céder, dans le présent et dans l'avenir, les prisonniers (Transylvains, Yougoslaves, Polonais, Tchecoslovaques) qui consentiraient à s'engager pour continuer la lutte contre l'ennemi commun.

Pour le Président du Conseil, Ministre de la Guerre et par son ordre,
le Général Sous-Chef d'Etat-Major Général de l'Armée, Général Hallier.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, rola 169, c. 217]

24. 21 septembrie/4 octombrie 1918, Paris, Scrisoarea unui grup de oameni politici și intelectuali, adresată lui Stephen Pichon, ministrul afacerilor străine al Franței, prin care anunță constituirea Consiliului Național al Unității Românești

Paris, 4 Octobre 1918

Son Excellence Monsieur S. Pichon, Ministre des Affaires Etrangères

Monsieur le Ministre,

Dans la tragique situation où se trouve aujourd'hui la nation roumaine à la suite de très lourdes sacrifices faits pour sa grande cause, qui se confond avec l'idéal de justice et

¹ Henri Hallier (1866-1956), general francez, absolvent al Școlii Militare de la Saint Cyr. A fost comandantul Misiunii militare franceze la Viena (1919).

de liberté de l'humanité tout entière, l'Assemblée générale des Roumains, qui a eu lieu le 3 Octobre à Paris, représentant le sentiment réel politique de l'intégrité de notre peuple, a élu son Conseil appelé à créer les rapports nécessaires à la collaboration avec les Puissances alliées. Cet organe, constitué sous le nom de „Conseil National de l'Unité Roumaine”, et qui exprime la conscience unanime des Roumains qui se trouvent sous le joug de la Monarchie austro-hongroise, indissolublement liés au sort des Roumains du Royaume, est composé comme il suit:

Président, Take Jonescu, ancien vice-Président du Conseil des Ministres.

Vice-Présidents:

Père V. Lucaciu, ancien Député au Parlement de Budapest, Président de la Ligue pour l'Unité de tous les Roumains, membre du Conseil National Roumain de Transylvanie;

O. Goga, membre du Conseil National Roumain de Transylvanie;

Dr. G. Angelesco, ancien ministre;

Jean Th. Floresco, ancien vice-Président de la Chambre.

Membres:

V. Athanasovici, ancien sénateur; Sever Bocou¹, directeur du journal „Tribuna” de Transylvanie; Paul Bratashano², ancien vice-Président de la Chambre et du Sénat; G. Basarab-Bran-covan, ancien député; dr. J. Cantacuzène, président de la Fédération Unioniste Roumaine, professeur à l'Université de Bucarest; L.L. Catargi, ancien sénateur; Partenie Cosma³, ancien président du Comité National Roumain de Transylvanie; C. Costesco-Comaneano⁴, ancien vice-Président du Sénat; C. Diamandy, ministre plénipotentiaire; V. Dimitriu⁵, professeur universitaire; D. Draghicesco, ancien sénateur; J. Gavanescu⁶, ancien sénateur, doyen de la Faculté de lettres de Jassy; D.G. Manu, ancien député, ancien secrétaire général du Ministère des Finances; C. Mille⁷, ancien député; G. G. Mironesco, ancien sénateur, professeur universitaire;

¹ Sever Bocu (1874-1951), ziarist, economist și om politic român, unul dintre liderii Partidului Național Român și ulterior al Partidului Național-Țărănesc. A desfășurat o largă activitate pentru crearea de detașamente de voluntari români, atât în Rusia, cât și în țările occidentale.

² Pavel Brătășanu (1857-1935), om politic român. A fost unul dintre editorii la Paris ai ziarului *La Roumanie*, prin care a demonstrat necesitatea unirii tuturor românilor. După război a activat mai întâi în Partidul Național Liberal.

³ Partenie Cosma (1837-1923), om politic român din Transilvania. Deputat în dieta de la Pesta (1872-1881). Președinte al Partidului Național Român (1882-1883), director executiv al Băncii „Albina”, membru activ al Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român (ASTRA). La declanșarea războiului s-a retras în România, apoi în Rusia, ajungând și la Paris, unde a fost cooptat în Consiliul Național al Unității Românești.

⁴ C. Costescu-Comăneanu. Om politic român, primar al Bucureștilor (aprilie-iunie 1907).

⁵ Vasile Dimitriu (1859-1928), absolvent al Conservatorului și al Facultății de Drept, avocat, profesor de drept comercial la universitățile din Iași, Cluj și București. La universitatea clujeană a îndeplinit funcțiile de decan al Facultății de Drept (1919-1920), rector (1920-1921) și prorector (1921-1922).

⁶ Ion Găvănescu (1859-?), profesor de pedagogie, psihologie și estetică la Universitatea din Iași. A fost membru al „Misiunii Universitare de Propagandă” trimisă în Franța în cursul războiului și președinte al Coloniei Române din Paris, până la întoarcerea în țară (1919). În perioada interbelică a ajuns în Parlamentul României pe listele Ligii Apărării Național Creștine.

⁷ Constantin Mille (1861-1927), ziarist, scriitor, avocat și militant socialist. Studiază la Universitatea din Iași, de unde este exclus pentru ideile socialiste. Continuă studiile la Bruxelles, unde și-a luat doctoratul în drept. În 1884, s-a întors în țară și a practicat avocatura, concomitent cu implicarea în mișcarea socialistă. În 1893 și-a început colaborarea la *Adevărul*, iar în 1895 a devenit proprietar al acestui organ de presă. În același an a demisionat din Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România. În 1904 a fondat un alt ziar, *Dimineața*. După declanșarea războiului a susținut aderarea României la Antanta. În 1916, după intrarea României în război a închis cele două ziare. Le-a redeschis în 1919, după ce s-a reîntors în țară de la Paris. În 1920 a vândut ziarul *Adevărul* al bancherului Aristide Blank și a fondat ziarul *Lufta*. În 1922 a încetat să mai conducă ziarul *Dimineața*. A murit la 20 februarie 1927, fiind înmormântat la cimitirul Bellu.

G. Moroianu¹, publiciste de Transylvanie; C. Sipsom², profesor universitar; V. Stroesco, Preșident du Comité National Roumain de Bessarabie; N. Titulesco, ancien ministre; I. Ursu, professeur universitaire, publiciste de Transylvanie; Colonel C. Vasesco, ancien député; T. Vuia, docteur en droit de l'Université de Budapest.

Nous nous permettons de porter ce fait à votre connaissance et de vous prier de bien vouloir accorder à notre Conseil la reconnaissance officielle du Gouvernement français, pour qu'il puisse fonctionner politiquement et organiser en même temps le rôle militaire des irrédentistes roumains en parfaite entente avec les autres nationalités opprimés d'Autriche-Hongrie. Veuillez agréer, Monsieur le Ministre, l'assurance de notre haute considération.

Au nom du Conseil National de l'Unité Roumaine, les Vice-Présidents Dr. Vasile Lucaci, Octavian Goga, Dr. Angelescu Jean Th. Florescu.

Au nom de l'Assemblée Générale Roumaine, Président Paul Bratashano

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1936, rola 169, c. 253]

25. 12/25 octombrie 1918, Washington DC, Răspunsul Ministerului de Război al Statelor Unite la cererea pentru înființarea unei Legiuni Române

War Department, The Adjutant General's Office, Washington, October 25, 1918

Captain Vasile Stoica, 1737 H Street, Northwest, Washington DC

Dear Sir:

Your letter of September 21, 1918, addressed to the Secretary to the President, has been referred to me for reply. The War Department thoroughly appreciates the value of a Roumanian Legion, such as proposed by you to be organized in the United States, and desires to encourage all agencies that tend to the successful prosecution of the war and to the freedom of oppressed peoples, but owing to the fact that the plan for supplying and equipping the constantly increasing American armies and those of the Allied armies already on the battlefield, will consume the output of American factories for some time to come, and that virtually every ship has been assigned to some vital war need, making a readjustment inadvisable, advantage cannot therefore be taken of the offer at this time. It is believed, moreover, that the Roumanian Legion already organized under the auspices of the French and Italian Governments will be able to accomplish the beneficent results which are contemplated.

Very truly yours, P. C. Harris, the Adjutant General

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală, Miscelaneae, dosar 282, f. 16]

26. 18/31 octombrie 1918, Washington DC, Memoriu despre românii din Transilvania și Banat, prezentat E.S. d-lui R. Lansing, secretar de stat al SUA

Memorandum (The Roumanians of Austria-Hungary)

1. Territory and number.

The Roumanian population of Austria-Hungary inhabits the Eastern part of the Empire, namely: Transylvania, the Adjoining Counties and the Banat in Hungary, and Bucovina, in

¹ George Moroianu (1870-1945), intelectual și diplomat român. A urmat studii comerciale la Anvers și de științe politice la Paris. A fost consul la Londra și atașat comercial în Austria, Germania, Italia, Elveția, Rusia. În anul 1918 a îndeplinit funcția de consilier tehnic principal al delegației române la Conferința de pace de la Paris. A devenit apoi profesor și rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj.

² Constantin M. Sipsom (1875-?), doctorat în studii juridice la Paris. Profesor universitar de drept civil la Universitatea din Iași.

Austria. Transylvania, which was an autonomous principality, as well as the Banat which in all its past had a special military organization, were united in an arbitrary way with Hungary in 1865 and 1875 in order to prevent the union of the Roumanians of this territory with Roumania, which was organized by the union in 1859 of the principalities of Wallachia and Moldavia. The Roumanians inhabit a very well defined ethnical territory. After the official civilian statistics of the Hungarian Government they numbered in 1910, 2.932.214 souls; after the official religious statistics of the Hungarian Government, their number was in the same year 3.123.335 souls. But it is well known that the official statistics of the Hungarian Government have been considerably „touched up” in favor of the Hungarian race (Cf. B. Auerbach¹: *Les races et les nationalités en Autriche-Hongrie*, Paris 1917). Mr. R. W. Seton-Watson², the best connoisseur of the question of Austria-Hungary finds that the Roumanians in Hungary number 3.500.000 (The New Europe, No. 1, 1916.) The great French Geographer Professor Emmanuel de Martonne³ of the Sorbonne finds that they are 3.700.000, and that together with the 290.000 Roumanians inhabiting Bucovina the number of the Roumanians in Austria-Hungary is four million people. In order to prove the perfect justice of the Roumanian claims for freedom we can admit even the Hungarian statistics of 1910 which show 3.123.335 Roumanians in Hungary. Thus an ethnical line can be established running from the Theiss River South-South-West through the cities of Szatmar Nemeti, Nagykaroly, Nagyvarad, Arad and west of Temesvar down to the Danube.

The territory between this line and the border of present Roumania includes: 3.070.000 Roumanians, 830.000 Hungarians, 210.000 Saxons (German Colonists), 200.000 Shvabs (German Colonists), 83.000 Serbians, 146.000 Jews, a total population of 4.539.000 souls, together with Gypsies, Armenians, etc., about 4.600.000. The main body is in all parts Roumanian. All the other nationalities are immersed into the Roumanian mass. The only important group of non-Roumanians in this whole territory are the Szeklers in South-Eastern Transylvania, speaking a Hungarian dialect, and numbering about 430.000 people. The remainder of the Hungarians, about 400.000 are living in the cities, where they were brought as functionaries and employees by the Hungarian Government in order to disintegrate the Roumanian unity. In the future peace agreement which on the basis of justice and freedom for all nationalities unquestionably will free the Roumanians of Hungary and Austria and unite them with Roumania, special rights of autonomy have to be secured for the Szekler group as for all minorities within the borders of future Roumania.

II. The will of the Roumanians of Austria Hungary.

The will of the Roumanians of Austria-Hungary is to be entirely free from Hungarian and Austrian rule and to be united with Roumania. This has been shown not only in the past when thousands of their leaders were thrown into prison, but also in the most splendid manner during the present war. In the past, especially since 1867 they had to suffer a more cruel oppression than the Czechoslovaks and the Yougoslavs, who were not entirely subjected to the intolerant Hungarian domination. They were waiting for this war of liberation, and when

¹ Bertrand Auerbach (1856-1942), explorator și geograf. A publicat mai multe lucrări despre Austro-Ungaria.

² Robert William Seton-Watson (1879-1951), cunoscut ca R.W. Seton-Watson și sub pseudonimul Scotus Viator, a fost un om politic și istoric care a jucat un rol activ în susținerea destrămării Imperiului Habsburgic și în formarea Cehoslovaciei, Regatului sârbilor și croaților și slovenilor și României Mari după Primul Război Mondial. Seton Watson este autorul primei istorii a românilor, apărută în mediul anglo-saxon, *O istorie a românilor din perioada romană până la desăvârșirea unității naționale*, apărută și în limba franceză. Lucrarea a fost tradusă în limba română în 2009.

³ Emmanuel de Martonne (1873-1955), geograf francez celebru, care a avut o contribuție importantă la trasarea frontierelor României după Primul Război Mondial. Membru al Academiei Române (1912).

this war came, they did everything to help the victory of the Entente Allies, which meant their salvation. Being forced to serve in the Austro-Hungarian Army, they escaped whenever they had the possibility, and enlisted in the ranks of the Allies to fight against the Hungarian and Austrian oppressors:

a. They enlisted in the Roumanian Army, where their number during the present war was almost 100.000 with 1500 officers. Half of them died in the battles, but 50.000 are still waiting in Roumania for the great moment that will allow them to again do their duty on the fighting line;

b. They surrendered to the Italians and organized last May a Roumanian Legion which is now taking part on the offensive against Austria-Hungary;

c. They surrendered to the Serbians, and after having been sent to France, they organized another Legion, to which the undersigned Captain Vasile Stoica belongs and which is today under fire on the French front;

d. They surrendered to the Russians and while a part were able to reach Roumania and enter the Roumanian Army, another part who were in Siberia and driven to the East by the Bolsheviki, organized this month a Roumanian Legion of two regiments in Eastern Siberia, which is now fighting shoulder to shoulder with Americans and Czechoslovaks;

e. The Transylvanian Roumanians in the United States are ready to organize a fourth Legion, if the United States Government will give its approval and authorization.

In every respect during the present war the Roumanians of Austria-Hungary have followed the same way as the Czechoslovaks, because they have the same ideal: to be free from Hungarian and Austrian domination.

III. The situation in the Roumanian territories of Austria-Hungary

In Transylvania, in Banat and Bucovina today is silence, the silence of the gallows. With martial law and a whole army of police force and Hungarian troops, the Hungarian Government suppressed mercilessly every sign of Roumanian life. The number of Roumanians hanged and shot by the Hungarian authorities in Transylvania, in the Adjoining Counties and in the Banat is considered by „Les Annales des Nationalités” of Lausanne (No. 2, 1918) as having been until the Spring of 1917 more than fifteen thousand.

IV. The Roumanians and the United States of America.

The help given by the United States to Roumania and to the Roumanians in the present struggle was very little. The moral encouragement also. The vital problem of the Roumanian race is the freedom of the Roumanians of Hungary and Austria, and even concerning this problem - for which Roumania and the Roumanians of Austria-Hungary have made during the present war the greatest sacrifices, - the American statesmen have not yet made any definite statement. They all emphasized the restoration of Roumania, that has been understood as the „restoration” to her frontiers of before the war. The Roumanian nation in its entirety wants the freedom of all its provinces and their union with Roumania. It demands the „restoration” to the nation of its whole national territory. The speech of Senator Lodge¹ dealing with the war aims of America and stating that America stands for the freedom and union of the Poles, Czechoslovaks and Yougoslavs, but for the „restoration” of Romania made such a discouraging impression in Roamania that the French minister to Iassy cabled to Washington for explanatory information. German propoganda has used this fact in the cleverest way, to spread belief that the Allies have abandoned Roumania and the cause of the liberation of the Roumanians

¹ Henry Cabot Lodge (1850-1924), istoric și senator american din partea Partidului Republican. El a fost un oponent al politicii președintelui W. Wilson, atât în privința intrării în război, dorind ca acest lucru să aibă loc cât mai repede, cât și al activității sale la Conferința de pace de la Paris. Ca urmare și a activității sale, SUA au respins tratatul de pace de la Versailles cu Germania, SUA retrăgându-se din afacerile europene după războiul mondial.

from Austria-Hungary. The work of this propaganda has been helped by the allied conditions of surrender imposed on Bulgaria, which did not include in the territories to be evacuated by Bulgarian troops the Roumanian province of Dobrudja.

The magnificent answer given by the President of the United States to Austria-Hungary, although in principle includes also the Roumanians of the Dual Empire, by not mentioning also this nationality together with the Yougoslaves and Czechoslovaks among the nations to be liberated from Hungarian and Austrian yoke, has made a painful impression upon the Roumanians, especially upon the Transylvanian Roumanians in France, Italy and the United States, and in all probability will make a more painful impression upon the Roumanians in Transylvania and Roumania where German and Hungarian work will try to explain it as a disapproval of the Roumanian struggle for liberty.

Roumania, if her armies can be supplied with ammunition, probably will enter the war again. But she as well as all the Roumanians need, especially now, encouragement and help. After Roumania was forced to make peace the only hope of the Roumanians for their salvation is America, which through the Secretary of State approved the principles for the liberation of the Czechoslovaks, Poles, Roumanians, Yougoslavs, and Italians from Hungarian and Austrian rule, as they were stated by the Congress of Nationalities held last April in Rome. The Hungarian tendencies to conclude a separate peace and to keep the integrity of Hungary by making ephemeral concessions of autonomy to the nationalities and to the Roumanians are a direct violation of the principles of liberty considered as basis of the future peace. In the past as well as during the war, the Roumanians have fought against the Hungarian and Austrian domination in the same spirit and with the same forces as the Czechoslovaks and the Yougoslavs. In the present situation the greatest encouragement and relief given to them by America would be: A statement in favor of the liberty of the Roumanians from Hungary and Austria and their union with Roumania, without any definition of borders, approving the righteousness of the Roumanian aspirations for freedom, as it has been done for the Czechoslovaks and Yougoslavs, with whose case the problem of the Roumanians of Austria-Hungary is absolutely identical.

Washington, October 31, 1918

Captain Vasile Stoica, President of the Roumanian National League

The original has been presented to H. H. the Secretary of State on October 31, 1918

[S.A.N.I.C., Fond Casa Regală, Miscelancee, dosar 283, f. 1-7]

27. 20 octombrie/2 noiembrie 1918, Paris, Notă a subsecretariatului de stat al justiției militare către Marele Stat Major prin care Comitetul Național al Unității Române este autorizat să viziteze locurile unde sunt cazați prizonierii de război români

Ministère de la Guerre. Sous-secrétariat d'Etat de la justice militaire,
Paris, 2 Novembre 1918

Note pour l'Etat-Major de l'Armée (Bureau Slave)

Par note No. 14043 SL/II, l'Etat-Major de l'Armée (Bureau Slave) a bien voulu, en signalant la nomination de quatre vice-présidents du conseil national de l'Unité roumaine, demander qu'il leur soit accordé une autorisation de visiter les prisonniers roumains transylvains. Le Service Général des Prisonniers de Guerre a l'honneur de lui faire connaître qu'il est tout disposé à faire établir les permis demandés. Toutefois, il lui paraît qu'il ait lieu auparavant de procéder à la révision de tous les permis délivrés jusqu'ici aux personnalités roumaines qui précédemment s'étaient occupées de la propagande dans les dépôts sus-visés (elles sont

au nombre de 15) et parmi lesquelles figure notamment le docteur Basile Lucaciu. Pour lui permettre d'opérer cette révision, le Service Général des Prisonniers de Guerre serait obligé à l'Etat-Major de l'Armée (Bureau Slave) de lui faire tenir d'urgence la liste de membres du conseil national de l'Unité roumaine.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 81, c. 68-69]

28. 22 octombrie/4 noiembrie 1918, Scrisoarea Comitetului Național al Unității Românești adresată puterilor Antantei în care se solicită recunoașterea dreptului românilor din Austro-Ungaria de a se uni cu România

Conseil National de l'Unité Roumaine

Le malheur ayant voulu que le royaume de Roumanie, qui s'est battu à côté des Puissances de l'Entente, n'ait pas encore réussi à renverser le gouvernement antiroumain et par là ne soit pas représenté aux délibérations de Versailles, le Conseil National de l'Unité Roumaine, composé des Roumains de Transylvanie, de Hongrie et de Bucovine, et des Roumains du Royaume, qui ne reconnaissent pas la légitimité de l'actuel gouvernement de Jassy, adressent aux Puissances de l'Entente une demande urgente:

La France, la Grande-Bretagne et l'Italie dans le traité d'alliance qu'elles ont conclu avec le Royaume de Roumanie, ont reconnu la légitimité des revendications de la race roumaine, c'est-à-dire ont reconnu que les populations roumaines de Hongrie et de Bucovine demandent à être séparées de l'Autriche-Hongrie et à constituer avec les Roumains du Royaume une nouvelle Roumanie qui – il va sans dire – sera un état entièrement démocratique, avec une absolue égalité pour toutes les races et croyances, avec le respect des minorités ethniques qu'il pourrait contenir, selon les principes de haute justice pour lesquels se sont battus les nations de l'Entente et la grande démocratie américaine. A cette occasion une carte a été dressée indiquant les territoires d'Autriche et de Hongrie considérés comme roumains. Et sur des points de ce territoire, il y a des prétentions d'autres nations qui se sont battus à côté de l'Entente, vis-à-vis de l'Autriche et des Magyars, ces discussions ne sauraient avoir aucune portée.

La preuve que la France, la Grande-Bretagne et l'Italie ne se sont pas trompés sur les sentiments des Roumains de Hongrie, c'est que pendant toute la guerre ces Roumains ont manifesté d'une manière éclatante leur volonté de s'unir à leurs frères du Royaume. Plus de cinquante mille Roumains de Hongrie se sont battus dans les rangs de l'armée roumaine dès le commencement de la guerre. Plus de douze mille sont venus ensuite des prisonniers faits par les Russes. En Sibérie ils se battent parmi les Tchéco-Slovaques. En Italie ils ont formé une légion. En France ils en forment une autre. Mais ce qui est plus catégorique, c'est que le Comité National, qui depuis 1881 représente la volonté unanime des Roumains de Hongrie, vient de se mettre sous l'égide des principes proclamés par le Président Wilson. En conséquence il a résolu de se constituer en nation indépendante séparée de l'Autriche et de l'Hongrie. Cette résolution a été portée à la tribune du parlement hongrois par le député Alexandre Vaida, qui, en même temps, a nié au parlement hongrois le droit de représenter la nation roumaine. Cette déclaration a été faite le même jour que celle du député slovaque Juriga qui a déclaré la même chose au nom du peuple slovaque.

Nous savons qu'aujourd'hui il ne s'agit pas des conditions de la paix, mais uniquement de l'armistice; mais d'un armistice qui rende possible et facile l'exécution du traité de paix. C'est dans ce but que le peuple slovaque a demandé aux gouvernements de l'Entente que les

parties slovaques de l'ancien royaume de Hongrie soient occupées par les troupes italiennes pendant l'armistice. Pour les mêmes raisons nous demandons que les territoires roumaines d'Autriche et de Hongrie soient également occupés par les troupes alliées, prisent, soit dans l'armée d'Orient, soit dans l'armée italienne comme l'ont demandé les Slovaques. Notre demande est d'autant plus légitime que dans la séance du 18 Octobre crt. au parlement de Budapest le député roumain Stefan Popp a affirmé, sans être contredit, que les prisons magyares regorgent des Roumains et que huit tribunaux siègent pour eux. Ce n'est que par une occupation des troupes alliées que l'ordre y pourrait être maintenue, que des graves conflits pourraient être évités et que le congrès de la paix pourrait examiner et décider en pleine liberté et avec la certitude d'une exécution facile et immédiate.

Il ne faut pas non plus oublier qu'il est possible, même très probable, que le régime imposé par les Allemands au Royaume de Roumanie cesse et que justement à cause de la situation douloureuse qui continuerait dans les parties roumaines de la Hongrie, des troubles éclatant dans le Royaume de Roumanie, avec une influence immédiate sur les territoires roumaines de Hongrie, et cela justement au moment où les gouvernements de l'Entente veulent mettre un frein à tous les désordres et à tous les troubles.

Le Conseil National de l'Unité Roumain ne demande pas pour les Roumains un traitement de faveur. Il demande seulement que la nation roumaine de Hongrie, dont les frères du Royaume se sont sacrifiés pour elle à côté de l'Entente, jouisse d'un traitement égal à celui des autres nations libérées.

Le Président du Conseil National de l'Unité Roumain,
Take Ionescu

Les vice-présidents et en même temps membres du Comité National Roumain
de Hongrie, Dr. Basile Lucaciu, Octavian Goga
Paris, le 4 Novembre 1918

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, 1990, rola 187, c. 280-283]

29. 9/22 noiembrie 1918, Roma, Scrisoarea Consiliului Național al Unității Române în care se exprimă gratitudinea față de Guvernul regal al Italiei pentru simpatia și interesul constant manifestat față de eforturile românilor îndreptate spre realizarea unității lor naționale, cerând recunoașterea sa și sprjinirea activității în Italia

Domnule Președinte al Consiliului,

EXCELENȚEI Voastre ca și Excelenței Sale baronul Sonino, vi s-a adus recent la cunoștință *constituirea, la Paris, a Consiliului Național al Unității Române.*

Numitul Consiliu a făcut obiectul recunoașterii oficiale din partea guvernului Franței și Marii Britanii, după cum ne încredințează și scrisoarea Excelenței Sale domnul Pichon, din data de 12 octombrie 1918 și a Excelenței Sale domnul Balfour, din ziua de 12 noiembrie curent, scrisori pe care avem onoarea să le trimitem alăturat în copie Excelenței Voastre.

Pe de altă parte, Guvernul Statelor Unite, prin intermediul domnului Lansing, a adresat în 6 curent, reprezentantului românilor din Washington, o scrisoare a cărei copie o anexăm, în care este exprimată profunda simpatie a Guvernului Statelor Unite pentru justele revendicări ale românilor.

Interesul pe care Guvernul și Maiestatea Sa Regele Italiei l-au manifestat în mod statornic față de România, ca și via simpatie cu care Excelența Voastră a încurajat întotdeauna eforturile românilor îndreptate spre realizarea unității lor naționale ne dau speranța certă că veți binevoi

să recunoașteți Consiliul Național al Unității Române și să-i facilitați, în chip corespunzător, în Italia, misiunea căreia și-a dedicat activitatea.

Cu această ocazie avem deosebita onoare să exprimăm Excelenței Voastre întreaga noastră recunoștință pentru măsurile luate recent în scopul grăbirii formării și recrutării Legiunii române.

Regimentele care peste puțină vreme se vor deplasa de aici pentru a se alătura trupelor Majestății Sale Regele Ferdinand al României vor duce fraților lor, astăzi în sfârșit eliberați pentru totdeauna de sub jugul austriac și maghiar, îmbrățișarea maternă a Romei latine, izvor etern al dreptului și civilizației.

Binevoii să primiți, Excelență, expresia profundului nostru respect.

Vicepreședinții Consiliului Național al Unității Române

Dr. Vasile Lucaciu

Dr. Angelescu

Membri: I. Ursu, Const. Mille, N. Titulescu

[1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916 -1918, vol. II, doc. nr. 415, p. 1230-1231]

30. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui G. Crețianu¹ către președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, prin care îl informează despre demersurile întreprinse pe lângă autoritățile britanice pentru ca acestea, în întrevederile pe care le au cu Take Ionescu, să modereze ideile lui republicane

No. 3257 / 18 Nov 1918

Président Conseil, Jassy

Take Jonesco part ce soir pour Londres où il verra sans doute M. Balfour dont il a reçu dernièrement une lettre très aimable reconnaissant le conseil national de l'unité roumaine et assurant celui-ci de sa sympathie dans la tâche de libération et de restauration qui se trouve devant lui et l'assurer de sa coopération cordiale et de son soutien pour préserver et avancer relations de chaleureuse amitié entre Grande Bretagne et Roumanie, dont les efforts et les souffrances pour la cause commune sont si profondément appréciés en Angleterre. J'ai cru devoir prier Ambassadeur d'Angleterre mettre en garde M. Balfour contre tendances actuelles républicains du Président du Conseil national et lui prier de lui donner des conseils de modération à ce point de vue, ce qu'il m'a promis de faire immédiatement. J'ai émis aussi l'opinion que le Conseil national deviendrait bientôt un rouage inutile puisque S. M. le Roi et son gouvernement actuel sont aussi désireux que le Conseil national de réaliser l'idéal de l'unité nationale et sera bientôt en mesure de donner des instructions à leurs représentants à l'étranger pour faire connaître leur pensée aux gouvernements alliés. Je serais heureux si V. E. jugeait opportun de faire corroborer ma démarche par un télégramme de Sir G. Barclay à M. Balfour et me faire savoir si elle approuve mon activité dictée par le sentiment de devoir envers S. M. le Roi et la patrie roumaine que je ne voudrais à aucun prix voir s'acheminer vers le bolchevisme. Le 18 Nov. j'ai fait de ma propre initiative une démarche auprès de Lord Derby², ambassadeur d'An-

¹ George Cretzianu, diplomat român, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine acreditat în Spania (1913-1920), cu o întrerupere de câteva luni (vara anului 1918-februarie 1919), când a asigurat conducerea legației din Paris. Între anii 1920-1922, a fost șef de legație în Portugalia. Cum aceasta s-a desființat în 1922, a fost rechemat în centrală.

² Edward Stanley 17th Earl of Derby (1865-1948), ofițer, om politic și diplomat britanic, secretar de stat la Ministerul de Război (10 decembrie 1916-18 aprilie 1918), ambasador la Paris (1 mai 1918-30 noiembrie 1920).

gleterre lui signalant la tendance de M. Take Jonesco vers l'établissement de la République en Roumanie dans l'idée probablement que cela faciliterait l'union des Roumains de Transylvanie avec ceux du Royaume. Je l'ai prié de demander à M. Balfour de donner des conseils de modération à M. Take Jonesco, en lui signalant le danger de la République dans un pays dont la population n'est pas mûre pour cette forme de gouvernement, et irait probablement aux extrêmes, c'est-à-dire au bolchevisme, et en ajoutant que je croyais de mon devoir de loyal serviteur de S. M. le Roi de faire cette démarche et de tâcher de déjouer cette intrigue. Lord Derby m'a promis d'écrire immédiatement à M. Balfour à ce sujet.

Cretiano

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inv. 3039, dosar 3-1918, f. 22-23]

Capitolul 6

SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI EUROPEAN. REINTRAREA ÎN ACȚIUNE A ROMÂNIEI

Introducere

În toamna anului 1918, după eșecul marilor ofensive germane pe Frontul de Vest din primăvară, inițiativa strategică pe toate teatrele de acțiuni militare a trecut de partea Puterilor Aliate și Asociate, fapt care și-a pus amprenta asupra vieții politice românești. (*Documentul nr. 1*)

La rândul lor, și organismele de decizie militară au reacționat, fiind conștiente de noua configurație a ostilităților între cele două coaliții. Șeful Marelui Stat Major al Armatei Române, generalul Constantin Christescu, a avut certitudinea înfrângerii Puterilor Centrale chiar din iunie 1918, el fiind și artizanul prezervării forțelor combative ale armatei, în pofida vigilenței cu care Misiunea Militară Germană de la Iași verifica întreg procesul de demobilizare. În acest context, Marele Stat Major a delegat pe generalul Alevra pentru procesul de demobilizare a trupelor române din Basarabia. La sfârșitul lunii iulie 1918 au existat o serie de înțelegeri secrete cu membrii Antantei, care vizau instrucțiuni de mobilizare, efective, proiecte de operații, evidențe duble etc. (*Documentul nr. 3*)

Victoriile pe teatrele de luptă au avut drept consecință reintroducerea României în planurile strategice ale aliaților, fapt accelerat de ieșirea Bulgariei din război prin armistițiul de la Salonic (16/29 septembrie 1918). Generalul Berthelot fusese solicitat, în cursul lunii octombrie, de prim-ministrul francez, Georges Clemenceau, să plece la Salonic pentru a conduce „o nouă armată a Dunării”, care să ocupe Bulgaria și să îndemne guvernul român să intre din nou în război. (*Documentul nr. 6*)

Dar acest lucru se dovedea a fi foarte dificil. Armata fusese demobilizată, iar cu toate eforturile pentru menținerea unor capacități, ele erau insuficiente pentru o remobilizare rapidă a forțelor militare. În plus, armata condusă de feldmareșalul August von Mackensen controla sudul țării și se pregătea de rezistență în fața înaintării aliate. De altfel, germanii declaraseră că în cazul în care România va relua armele vor proceda la represalii masive.

La rândul lor, aliații făceau presiuni la Iași pentru ca reintrarea în război să se facă cât se poate de rapid, încât sfârșitul ostilităților să găsească statul român din nou în tabăra aliată (*Documentele nr. 7, 8*).

Ilustrative în privința marilor dificultăți ale reintrării României în război sunt aprecierile Charles J. Vopicka, ministrul SUA. El sublinia că: „Există o dorință mare pentru o clară înțelegere a intervenției României, care ar putea avea loc foarte curând. Există însă și teama că germanii vor profita de orice pretext pentru a ocupa Moldova și, de asemenea, că ostilitățile vor înceta mai înainte ca românii să reușească să-și satisfacă dorința de a lupta din nou de partea Aliaților, răzbunându-se în acest fel.

Ar fi de dorit să nu-i stârnim pe români, ci mai degrabă să-i liniștim și să le oferim o deplină asigurare asupra sentimentelor Antantei, așa cum s-a făcut în telegrama de la Lyons, din 22 curent. Va fi, de asemenea, necesar să-i „orbim” pe germani cât mai mult timp posibil, astfel încât România să se poate pregăti repede pentru luptă și să-i surprindă, în loc de a oferi doar o sclipire de victorie, printr-o acțiune de pregătire vremelnică [printr-o acțiune insuficient pregătită].

Nu trebuie să uităm faptul că ne aflăm în prezent într-o tabără austro-germană, Moldova nefiind doar înconjurată de trupe inamice, ci de asemenea și controlată de germani sau de agenții lor, care se află în fruntea tuturor serviciilor. Armata română a fost dezorganizată în așa măsură încât acum ar fi imposibil să mai reziste, chiar și la cel mai mic atac. Pe de altă parte, nimic nu s-ar putea face fără ajutorul cabinetului existent, iar înlocuirea acestuia cu un cabinet antantist ar fi cu siguranță considerată de germani drept o provocare, ceea ce nu ar trebui să se întâmple înainte de momentul oportun. Până la noi ordine, este necesar ca toate acțiunile să fie strict secrete. (*Documentul nr. 10*)

În tot acest timp evenimentele de pe front se precipitau, războiul intrând în ultimile sale zile. Armata germană a fost respinsă pe Frontul de Vest, feldmareșalul Ludendorff a fost demis, revolta naționalistă a izbucnit în Austro-Ungaria, iar frontul italian a căzut, obligând Înalțul comandament austriac să semneze Armistițiul de la Villa Giusti din Padova (3 noiembrie 1918).

La 24 octombrie/6 noiembrie guvernul Marghiloman a fost demis (*Documentul nr. 15*), în locul său fiind numit generalul Constantin Coandă, fostul reprezentant al Marelui Cartier General Român la Petrograd și Kiev¹. Noua echipă guvernamentală s-a bucurat de sprijinul liberalilor, Ion I.C. Brătianu fiind foarte des consultat².

Anterior, la 4 noiembrie 1918 (stil nou), Victor Antonescu, fostul ministru român la Paris a sosit de la Salonic la Iași pe calea aerului cu avionul pilotat de aviatorul Noel, unde i-a înmănat contelui Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic francez în România, o scrisoare din partea generalului Berthelot. În epistolă era dezvăluit planul său de a trece Dunărea cu Armata pe care o comanda „pe la mijlocul lui noiembrie” și cerea detalii despre starea armatei române și forțele care puteau interveni, precum și informații despre forțele inamice. Conținutul scrisorii a fost amplu dezbătut de principalii factori de decizie politici și militari români și francezi – regele Ferdinand, Ion I.C. Brătianu, contele de Saint-Aulaire, colonelul Pierre Lafont, atașatul militar francez, Victor Antonescu, generalii Constantin Cristescu, Constantin Hârjeu și Constantin Prezan, reinvestit de curând șef al Marelui Cartier General.

Generalul Prezan i-a prezentat regelui un memoriu de 15 pagini, puțin încurajator, în care evalua posibilitățile și șansele intrării României în război. Potrivit acestuia, trupele române nu puteau întreprinde nicio mișcare fără ajutorul militar și logistic al trupelor aliate. Ele puteau interveni doar în termen de o lună, timpul necesar pentru a se mobiliza și pregăti. (*Documentul nr. 13*)

Determinarea de care au dat dovadă aliații, în primul rând francezii (*Documentul nr. 16*), a pus capăt ezitării autorităților române, care, la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, au transmis un ultimatum mareșalului August von Mackensen, ca trupele sale să evacueze în 24 de ore teritoriul românesc, în caz contrar acestea urmând să fie dezarmate. În același timp, regele Ferdinand a trimis mesaje președintelui Franței, Raymond Poincaré, și prim-ministrului francez,

¹ Detalii în Vasile Popa, *Misiunea generalului Coandă la STAVKA, 1916-1917*, Editura Militară, București, 2010; Vasile Popa, Ion Cerăceanu, Vasilica Manea, *Generalul Coandă la Kiev (1917-1918)*, Editura Militară, București, 2011.

² Gheorghe Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, ediție îngrijită și prefațată de Șerban Papacostea, Corint, București, 2001, p. 23-24.

Georges Clemenceau, în care îi asigură de „atașamentul ferm” al poporului român la „cauza comună” și de dorința sa de a relua lupta pentru realizarea „idealului național”.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, regele Ferdinand a dispus remobilizarea armatei române și a dat un ordin de zi ostașilor în care se arăta că: „trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim împreună cu ele pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniștea populației asuprite”. În același timp, îi chema pe militari din nou la luptă „ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie”. (*Documentele nr. 17, 18, 19*)

Aceste măsuri luate de autoritățile române au determinat ca la 10 noiembrie 1918 România să reîntre în război alături de Puterile Aliate și Asociate. La 11 noiembrie 1918 (stil nou), în pădurea Compiègne din Franța, într-un vagon de tren, se încheia armistițiul dintre Germania și Puterile Aliate, fapt care marchează oficial încetarea conflagrației mondiale, izbucnită la 15/28 iulie 1914.

România se găsea alături de aliații ei, dar problemele ce așteptau să fie rezolvate erau multiple și foarte complexe. Una dintre ele era mobilizarea cât mai rapidă a armatei și trecerea peste Carpați, acest lucru fiind cerut de reprezentanții românilor care pregăteau Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, precum și de aliați. (*Documentul nr. 22*) Printr-un mare efort s-au mobilizat, într-o primă fază, două divizii, 7 Infanterie și 1 Vânători, care la 7/20 noiembrie au trecut la vest de munți, în Transilvania. (*Documentul nr. 25*)

De asemenea, Marele Cartier General a dat dispozițiuni de instituire a controlului asupra teritoriului din sudul țării ce fusese evacuat de trupele germane și stabilirea legăturii cu trupele aliate ce au trecut la nord de Dunăre. (*Documentele nr. 20, 24, 27*)

Pe lângă problemele ce țineau capacitatea managerială și resursele proprii, o altă a generat multe complicații în săptămânile și lunile ulterioare. Este vorba de Convenția de la Belgrad din 31 octombrie/13 noiembrie dintre aliați și Ungaria, care, în esență, stabilea ca linie de despărțire între cele două părți linia Mureșului.

Deși se găsea în tabăra aliată, România nu a fost consultată în legătură cu încheierea convenției de armistițiu care venea în contradicție atât cu tratatul din 4/17 august 1916, cât și cu voința clar exprimată a românilor din Transilvania de a-și lua soarta în propriile mâini. Autoritățile române au solicitat insistent aliaților permisiunea de a depăși aliniamentul râului Mureș, mai ales că la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotărâse unirea cu România (*Documentele nr. 35, 39, 40, 43*)

Cu destule ezitări, aliații au acceptat ca trupele române să înainteze în Transilvania, dincolo de aliniamentul stabilit la Belgrad, astfel că până la sfârșitul anului 1918, parte din teritoriul acesteia, inclusiv Clujul, era sub controlul acestora. Se impune precizarea că Ungaria a considerat acest aliniament drept unul care putea indica viitoarea graniță dintre cele două țări, astfel că ea s-a opus, apelând uneori și la forța armată, înaintării armatei române.

Între timp, familia regală și autoritățile statului român au revenit în capitală în mijlocul unui mare entuziasm. (*Documentele nr. 32, 33*) Cu acest prilej, regelui Ferdinand i s-a înmănat bastonul de mareșal, fiind prima personalitate din România care a primit această demnitate. El a fost înmănat de Eremia Grigorescu, unul dintre generalii care s-au afirmat puternic în anii Primului Război Mondial. (*Documentul nr. 31*)

O altă problemă care a stat în fața diplomației Bucureștilor a fost acceptarea statutului de aliat pentru România din partea marilor puteri occidentale. Reticențele Londrei, Parisului, Romei și Washingtonului erau determinate de încheierea de către România a tratatului de pace din 24 aprilie/7 mai 1918, chiar dacă, așa cum am precizat în capitolele anterioare, el nu a fost ratificat de către regele Ferdinand. Eforturile întreprinse au avut, în cele din urmă,

rezultate pozitive, Franța propunând celorlalte parteneri acceptarea statutului de aliat pentru România, astfel că ea a putut să participe în această calitate la Conferința de pace de la Paris, ce și-a început lucrările la 5/18 ianuarie 1919. (*Documentele nr. 45, 47*)

Reintrarea în război a României alături de puterile aliate a fost un proces dificil, care a presupus o intensă activitate politică, diplomatică și militară din partea decidenților de la Iași și București. Evident că această hotărâre, larg împărtășită de opinia publică, s-a materializat în contextul victoriei Puterilor aliate și asociate împotriva Puterilor Centrale, un rol aparte revenind teatrului de operații din Balcani, dispozitivul bulgaro-german de aici prăbușindu-se la sfârșitul lunii septembrie 1918.

DOCUMENTE

1. 15/28 septembrie 1918, Iași, Notății ale lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre evoluțiile pe teatrele de acțiuni militare

Plecând la Bicz, chemat de M.S., generalul Cristescu mi-aduce raportul politic-militar pe care Regele a cerut ca șeful de Stat-Major să i-l trimeată săptămânal. El îmi spune: Partida e pierdută pentru Germani; înfrângerea bulgară e foarte gravă și dacă aliații au trupe pentru a exploata ruperea frontului, pot amenința Sofia. Desigur va fi o ofensivă și aiurea, probabil în Italia; dar este sigur că în acest moment se va da o lovitură în Champagne; aceasta e natural și de altfel Foch e un mare general. Germanii au pierdut pretutindeni inițiativa.

În buletinul de la Nauen se spune că Malinoff¹ a cerut un armistițiu și se da numele celor trei delegați: ministrul de finanțe, un general și Radeff. La Berlin, Hintze a confirmat faptul în comisiunea Reichstagului, lăsând să se creadă că e neînțelegere între guvern și Rege. Sobrania e convocată pentru 30.

Pe la ora 7, Gorski² îmi spune, ca după o telegramă trimisă lui Brandenstein, sunt până acum 80.000 prizonieri. După buletinul francez: urmărirea a atins Stuplie și a ajuns la câțiva kilometri de Köpruli. Gravitatea situației nu se mai poate ascunde.

Telegrame îngrijorătoare din Basarabia. Austriecii s-ar gândit să ia cu forța linia noastră C.F.R. Târnovo-Bălți. Cristescu și Gorski îmi supun dispozițiile ce-și propun să ia și pe care le-am aprobat: la nevoie, rezistență cu forța.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 25-27]

2. 20 septembrie/3 octombrie 1918-21 septembrie/4 octombrie, Consemnări ale lui Radu R. Rosetti despre pregătirile pentru reintrarea în acțiune a României alături de Antanta

Vorbind cu Gauvain, îi spun că reintrarea României în acțiune nu trebuiește pripită, ci bine studiată, căci deocamdată e în parte ocupată, iar partea țării ce nu e ocupată este înconjurată

¹ Alexandr Pavlov Malinov (1867-1938), om politic bulgar, de trei ori prim-ministru (1908-1911; 21 iunie-28 noiembrie 1918, 29 iunie-12 octombrie 1931).

² Alexandru Gorsky (1875-?), ofițer român cu o carieră militară de peste 40 de ani, ajuns la gradul de general de corp (în rezervă – 1 iunie 1938). Între funcțiile deținute reținem: secretar general al Ministerului de Război (1918); șef al Marelui Stat Major (1923); comandant al Diviziei 16 (1923-1926) și al Corpului 5 Munte (1931); inspector tehnic al Învățământului Militar (1926-1928); inspector general al Aeronauticii (1929-1930) și al Armatei (1931-1934).

de trupele adversarului. Îi mai spun că neprevăderea în armistițiul cu Bulgaria a evacuării Dobrogei, mai ales acum când Antanta ne cere să reintrăm în acțiune, va face o rea impresie în țară. Îmi răspunde că nu s-a prevăzut acea evacuare, România nefiind beligerantă, și că e o chestiune de preliminarii de pace ce se vor discuta în curând. Mai adaugă că nu se putea fixa limita de sud a zonei de evacuat fără a lua părerea guvernului român. Știam, căci mi-o spusese de mai mult, că Gauvain e de părere ca frontiera să fie cea dinainte de 1913, cu adăugirea Silistrei.

Lui Thomson, pe care-l văd după aceea, îi atrag atenția asupra primejdiei prea mari în băgarea noastră în luptă. Și, amintindu-mi de permanenta grijă a lui Brătianu de a nu negocia sau face vreo legătură cu una singură dintre puterile Înțelegerii, ci cu toate, arăt lui Thomson că ar fi de dorit ca cel puțin și Anglia să participe la discuțiile pentru reintrarea noastră în luptă.

4 octombrie 1918. Generalul Berthelot ne spune că plecarea la Salonic ne e amânată, deoarece Clemenceau trebuie să vorbească, în această privință, azi cu Lloyd George și mâine cu Orlando. E și el de părere că lumea de aici se grăbește prea mult în chestia României.

Prin mijlocirea lui Thomson am azi, la hotel „Continental”, unde stau, o întrevvedere mai lungă cu generalul Sir H. Wilson¹, șeful de Stat Major englez, generalul Sackville West², delegatul englez la Versailles, Lord Duncannon și Thomson. Ei îmi cer să arăt situația actuală a României. Expun situația politică, ca și cea militară, și arăt eroarea unei grabe prea mari. Și, la cererea lor de a-mi arăta părerea asupra planului de urmat, propun următoarele: 1) specificarea în preliminăriile de pace a retrocedării Dobrogei; 2) deschiderea Dardanelor; 3) intrarea în legătură cu cei din țară; 4) alcătuirea unui plan sistematic de operații și de cooperare. Wilson spune că e cu totul de părerea mea și Thomson dă o notă scrisă, în sensul celor spuse de mine. Adaug că socotesc cum că acțiunea și negocierile cu România trebuie făcute de întreaga Antantă (mai puțin Rusia, care nu mai făcea parte dintr-însa) și nu numai de una din puteri. Duncannon zice că nu e nimic de făcut cu italienii.

Văd apoi pe O. Goga (venit de curând de la Iași, prin Rusia) și pe Sever Bocu. Amândoi sunt de părerea că este cu neputință ca România să reintre în acțiune până ce nu va fi în legătură geografică imediată cu Antanta.

[General Radu R. Rosetti, *op.cit.*, p. 261-262]

3. Octombrie 1918, Iași, Instrucțiuni secrete elaborate de Marele Stat Major pentru mobilizarea armatei în situația când Oltenia și Muntenia sunt sub ocupația Puterilor Centrale

INSTRUCȚIUNI SECRETE

Asupra mobilizării armatei pe timpul ocupațiunii Munteniei și Olteniei de către Puterile Centrale

¹ Henry Hughes Wilson (1864-1922), general britanic. A servit în India, Birmania și Africa australă, având apoi contacte strânse cu ofițerii și comandamentele franceze. În toamna anului 1914 a fost subșef de stat-major al Corpului Expediționar Britanic (BEF) din Franța și apoi șeful Misiunii Militare Britanice pe lângă Marele Cartier General Francez. A comandat Corpul 4 Armată în bătălia de la Somme (1916), efectuând apoi o misiune în Rusia. În februarie 1918 a fost numit de către guvernul britanic șeful Statului Major imperial, fiind de acord cu înființarea unui comandament unic. Avansat mareșal în 1919, el a părăsit apoi armata și a fost ales deputat conservator de Ulster. În iunie 1922 a fost asasinat de doi militanți republicani irlandezi.

² Charles John Sackville West (1870-1962). La începutul ostilităților a lucrat în Ministerul de Război, apoi în 1915 a primit comanda Brigăzii 21 Infanterie și a fost promovat general de brigadă. A fost rănit în bătălia de la Somme (iulie 1916), dar a revenit pe front și a comandat Brigada 190 Infanterie. Rănit a doua oară, s-a reîntors în martie 1917 în fruntea Brigăzii 182 Infanterie. La sfârșitul anului 1917 a fost cooptat în Statul Major, colaborând îndeaproape cu H. Wilson. Între anii 1920-1924 a fost atașat militar în Franța. S-a retras din armată în 1959.

FORȚELE CE SE MOBILIZEAZĂ

1) În situația în care Muntenia și Oltenia sunt ocupate de Puterile Centrale, nu se poate pune bază pentru completarea efectivelor decât pe oamenii lăsați la vatră în Moldova. Aceia din teritoriul ocupat nu ar putea veni la corpurile lor în Moldova sau Basarabia, decât eventual și numai după un timp oarecare (ce nu poate fi prevăzut) de la decretarea mobilizării.

2) Armata se va mobiliza deci în două mari grupe:

a) Grupa I cuprinde unitățile și serviciile ce au putința a se mobiliza într-un timp relativ scurt de la decretarea mobilizării, și anume:

Diviziile: 6, 7, 8, 13 și 14, care au majoritatea rezerviștilor în Moldova;

Diviziile: 9, 10, 1 Cav., 2 Cav., care au efectivele întărite; Diviziile: 1 Vânători, 2 Vânători și Grănicerii, ce se vor forma cu batalioanele de vânători (care au efectiv mai mare ca regimentele de infanterie) și Regimentele de Grăniceri (care au aproape efectivele de mobilizare).

Afară de acestea s-a prevăzut a se mobiliza în raport cu efectivele ce vor fi disponibile: trupele neîndivizionate, trupele tehnice și formațiunile de etapă necesare.

Tabelele Md.B.lit.a [nu se publică] arată detaliat toate cartierele, corpurile de trupă, serviciile și formațiunile de etapă, destinate a fi mai întâi mobilizate. Mobilizarea acestor unități va începe din momentul decretării mobilizării și se va termina la datele prevăzute în tabelele Md.B. [nu se publică].

b) Grupa II cuprinde restul de mari unități, corpuri de trupă și servicii ce intră în compunerea armatei. Mobilizarea acestor unități va începe tot din momentul decretării mobilizării, însă se va termina pe rând, pe măsură ce unitățile se vor putea completa.

3) Din anumite motive, această mobilizare neputând fi pregătită în detalii, astfel după cum prevede „Regulamentul asupra mobilizării armatei”, ea se va executa după prescripțiunile cuprinse în aceste instrucțiuni.

Comandanții de corp de armată și de divizii vor avea cea mai lungă inițiativă pentru ca în caz de executare a mobilizării, în afară de prescripțiunile conținute în Instrucțiunile de față, să ia toate măsurile ce vor crede necesare pentru a preîntâmpina neajunsurile și a asigura completarea unităților.

Comandanții Corpurilor de armată din Grupa I vor putea recurge în tot ce privește completarea ofițerilor, trupeii, cailor, trăsurilor și diferitelor materiale la diviziile și corpurile neindivizionate din comandamentul respectiv ce aparțin Grupei II, însă cu restricțiunea de a nu dezorganiza unitățile din această grupă.

A. MOBILIZAREA UNITĂȚILOR DIN GRUPA I

I) Completarea efectivelor

Unitățile destinate a fi mai întâi mobilizate, reședințele de mobilizare și numărul zilelor în care trebuia să se mobilizeze se văd în alăturatele tabele Md.B. lit.a.

Efectivele necesare cartierelor, corpurilor de trupă, serviciilor și formațiunilor de etapă se arată în alăturatele tabele de efectiv Md.A., care se vor aplica întocmai.

Completarea oamenilor se va face după cum se arată în alăturatele tabele de efective reale în care numărul de oameni lăsați la vetre în Moldova a fost luat după situațiile permise de la comandamente.

Lipsa de resurse în oameni, animale și vehicule nu mai permite a se aplica nici dispozițiunea de a se înlocui 2 trăsurile regulamentare, prin 3 de rechiziții.

Se vor lua deci numai numărul de oameni, animale și trăsurile prevăzute în tabelele Md.A., distribuindu-se pe cât va fi posibil trăsurile mai spațioase, pentru a înlocui trăsurile regulamentare.

Deosebit de măsurile disciplinare ce se vor lua contra celor care nu ar executa aceste prescripțiuni, se va imputa vinovatului costul și întreținerea rechizițiilor când s-ar lua peste prevederile tabelor Md.A.

Muzicile vor merge cu părțile active.

II) Încadrarea

Completarea efectivului în ofițeri pentru unitățile din Grupa I se va face astfel:

a) Cu ofițerii disponibili din Ministerul de Război, Marele Stat Major, Stabilimentele de artilerie, Stabilimentele sanitare, Stabilimentele administrative și de la Școalele militare.

La toate aceste servicii nu se vor reține decât numai numărul strict necesar pentru funcționarea serviciului;

b) Cu ofițerii de la toate Școalele de tragere, care încetează de a funcționa din prima zi de mobilizare.

Repartizarea ofițerilor la unitățile ce se mobilizează se va face de Serviciul Personalului din Ministerul de Război (pentru ofițerii combatanți și de administrație) și de Direcția VI sanitară, pentru medici, veterinari și farmaciști, -după vacanțele ce au corpurile.

Completarea ofițerilor de stat-major se va face prin îngrijirea Marelui Stat major, Secția adjutantului. Comunicările se vor face astfel ca ofițerii să ia cunoștință în prima zi de mobilizare. Toți ofițerii destinați a merge la unități vor trebui să se afle acolo, cel mai târziu, în ziua 4 de mobilizare;

c) Cu ofițerii de rezervă ce vor sosi până la teminarea mobilizării;

d) În caz de deficite simțitoare, ce se vor constata în ultima zi de mobilizare, completarea se va face cu ofițeri activi și de rezervă, luați de la trupele și serviciile Grupei II.

Preoții vor fi chemați din aceia ce au aparținut la demobilizarea din 1918 direct de corpurile de trupă prin ordine ce le vor trimite în prima zi de mobilizare.

Comandamentele de corp de armată și de divizii se vor îngriji zilnic de mersul mobilizării serviciilor divizionare.

Comandamentele de corp de armată vor trimite la Divizionul de tren, la Compania sanitară și la compania subzistentă câte un ofițer de stat-major, de la Comandamentul Corpului de armată, sau de la Diviziile în subordine, pentru a ajuta pe comandanții acelor unități la mobilizarea formațiunilor prevăzute în tabelele Md.B.lit.a.

Notă: Comandamentele de corp de armată, de divizii, corpurile de trupă vor proceda la întocmirea ordinei de bătaie deîndată.

Convocarea ofițerilor de rezervă și a oamenilor de trupă

Ofițerii de rezervă, complecșii, rezerviștii și milițienii vor merge la corpurile de trupă și serviciile de unde s-au demobilizat în 1918.

Pentru ca oamenii să cunoască localitatea unde se mobilizează unitățile cărora au aparținut, se vor afișa în gări, la cercurile de recrutare, la comandamente, la corpurile de trupă, la comandamentele de garnizoană, la companiile de jandarmi rurali; tabele cu dislocarea din timp de pace și care au fost comunicate comandamentelor și corpurilor de trupă cu ordinul Marelui Stat Major No [lipsă în text]. Aceste tabele vor trebui afișate chiar din prima zi de mobilizare, prin îngrijirea comandanților unităților sau serviciilor arătate mai sus.

Șefii de garnizoană, cu ajutorul autorităților administrative, vor aduna oamenii din contingentele chemate și-i vor porni cât mai repede de la corpurile sau serviciile de unde s-au demobilizat.

Inspectoratul general al jandarmeriei rurale va dispune ca să se comunice telegrafic posturilor de jandarmi, chiar în prima zi de mobilizare, ordinul arătate mai jos, privitor la corpurile și serviciile unde trebuie să meargă oamenii.

1) Toți complecșii, rezerviștii și milițienii vor merge la corpurile cărora au aparținut la comobilizarea din 1918;

2) Toate corpurile de trupă și serviciile care la mobilizarea din 1916 erau dislocate în Moldova se găesc tot în aceleași garnizoane;

3) Localitățile unde se află în prezent celelalte corpuri de trupă și servicii, ce provin din teritoriul ocupat, se pot vedea în tabelele de dislocare afișate în gări, la cercurile de recrutare, la comandamente și la corpurile de trupă;

4) Oamenii care nu știu la ce corp de trupă sau serviciu să meargă vor fi îndreptați mai întâi la cercul de recrutare, sau la Comandamentul de corp de armată, sau de divizie cel mai apropiat, unde li se vor da informațiuni precise;

5) Oamenii vor avea cu ei îmbrăcămintea civilă sau militară de iarnă, 2 rânduri de rufe și hrana pe 5 zile.

Comandamentelor și cercurilor de recrutare li se vor da următoarele instrucțiuni, pentru îndreptarea la corpuri a acestei din urmă categorii de oameni:

1) Oamenii care au aparținut în timpul campaniei din 1916-1918 la serviciile divizionare vor fi dirijați astfel:

a) acei ai divizioanelor de coloane de munițiuni, la regimentele de artilerie și obuziere, care i-a demobilizat în 1918;

b) acei ai ambulanțelor divizionare, la companiile sanitare, unde au fost mobilizați în 1916 (sanitarii și brancardierii) și la divizioanele de tren (conductorii); c) acei ai coloanelor de subzistență merg la divizionale de tren, unde au fost mobilizați în 1916.

2) Acei care au aparținut etapelor divizionare vor merge:

a) acei ai divizioanelor de coloane de munițiuni, la regimentele de artilerie și obuziere ca mai sus;

b) acei ai spitalelor mobile, la companiile sanitare și divizioane de tren, unde au fost mobilizați în 1916, ca și la ambulanțe;

c) acei ce au aparținut depozitelor mobile și brutăriilor de campanie, la companiile de subzistență unde au fost mobilizate în 1916;

d) acei ce au aparținut coloanelor de subzistență de etape vor merge la unitatea care i-a mobilizat în 1916.

3) Oamenii ce au aparținut formațiunilor de etapă de armată și formațiunilor Comandamentului General al Etapelor vor merge la unitățile sau serviciile unde au fost mobilizați în 1916.

Nota 1: Oamenii întorși din captivitate și care au aparținut la unități care au fost desființate pe timpul războiului vor fi trimiși:

a) acei ce au aparținut batalioanelor al 4-lea, precum și acei ai regimentelor de la 80 în sus, la regimentul care a mobilizat acel batalion, sau batalioanele, care au format regimentele de la 80 în sus;

b) acei ce au aparținut Rgt.1 Cetate, Batalioanele 1, 2 și 3 Cetate, vor merge la Brigada 1 Art. grea la Vaslui;

c) acei ce au aparținut Batalionului Pionieri Cetate vor merge la Batalionul 6 Pionieri (al Diviziei a 6-a);

d) oamenii care au aparținut vechilor batalioane, 1-5 pionieri, vor merge la unul din cele 3 batalioane ce aparțin corpului de armată respectiv.

Nota 2: Oamenii ce au aparținut Batalioanelor de Pionieri 10, 17 și 18 vor merge la Batalionul 6 Pionieri.

Nota 3: Toți milițienii vor merge la cercurile de recrutare cărora aparțin. Cei ce provin din teritoriul ocupat și care s-ar găsi în Moldova la epoca mobilizării vor merge la oricare din cercurile de recrutare din Moldova.

Nota 4: Cercurile de recrutare care n-ar putea da deslușiri unora din oameni asupra corpurilor unde trebuie să meargă se vor adresa comandamentelor respective, care vor da lămuririle necesare. Dacă și comandamentele au vreo nedumerire, în această privință, ele vor hotărî ca să meargă la unul din corpurile de trupă din aceeași armă sau la un același fel de serviciu. Trans-

portul oamenilor de la vetre la corpurile de trupă și servicii se va face conform Regulamentului asupra mobilizării armatei, pe jos și cu calea ferată. Biroul transporturilor de la Marele Stat Major va face pregătirile necesare pentru ca în zilele de mobilizare să circule numărul cel mai mare de trenuri, pe toate secțiunile de cale ferată.

III) Ordonanțe ofițerești

Ofițerii activi inferiori, căsătoriți sau văduvi cu copii, au dreptul la al 2-lea soldat ca ordonanță, luat dintre rezerviștii necombatanți. Unul din aceste ordonanțe e lăsat familiei. Ofițerii superiori sau generali vor lăsa familiilor unul din soldații ordonanțe din timp de pace. Ofițerii de rezervă de orice grad au dreptul numai la o ordonanță, ce se va lua dintre rezerviștii necombatanți și care vor urma pe ofițeri.

IV) Dispense de mobilizare

Sunt considerați ca dispensați de mobilizare:

- a) acei prevăzuți de art. 70 din Regul. asupra mobilizării armatei;
- b) funcționarii de la poștă, telegraf, cale ferată, serviciul maritim, fluvial și finanțe, ce vor fi absolut necesari serviciului.

Ministerele respective vor întocmi tabele de acești funcționari ofițeri și grade inferioare, arătând funcția ce îndeplinește, gradul ce au și corpul în care comptează, pe care le vor trimite Ministerului de Război (Marele Stat Major) pentru aprobare, cel mai târziu în ziua 8 de mobilizare. Marele Stat Major va comunica apoi corpurilor de trupă dispensații din aceste categorii.

V) Prescripțiuni speciale privitoare la diferitele arme și servicii

A) Infanteria

Regimentele de infanterie și regimentele de grăniceri vor mobiliza fiecare:

Stat-majorul regimentului,

(1 stat-major de batalion, 3 batalioane a: (3 companii infanterie, (1 companie mitraliere a 8 piese.

Regimentele de vânători vor stabili:

Stat-majorul regimentului,

(1 stat-major de batalion, 2 batalioane a: (3 companii infanterie,

(1 companie mitraliere a 8 piese.

1: Batalioanele de vânători: 1, 2, 3, 5, 6 ce aparțin respectiv Diviziilor 1, 3, 5, 2, 4, vor fi completate prin îngrijirea diviziilor cărora aparțin organic, cu oamenii de sub arme luați de la cele 4 regimente de infanterie ale diviziei.

Batalionul 2 Vânători va completa și compania 1 cicliști.

Pentru completare se va proceda astfel:

a) Batalionul de vânători propriu-zis va organiza:

Stat-majorul regimentului,

(1 stat-major de batalion, 1 batalion a: (3 companii infanterie, 1 companie mitraliere)

b) Divizia respectivă va constitui cu efectiv complet de mobilizare:

1 batalion a: (Stat-majorul batalionului,

(3 companii infanterie,

(1 companie mitraliere

și va completa și deficitul în oameni ce va avea primul batalion. Batalionul ce va fi organizat prin îngrijirea diviziei va trebui să fie complet în ofițeri, trupă, cai, trăsuri etc.

Oamenii trimiși pentru completarea primului batalion vor fi complet echipați. Ei se vor găsi la acel batalion în ziua 4 de mobilizare.

Al doilea batalion, format prin îngrijirea diviziei, se va întruni cu primul batalion pe zona de adunare a diviziei de vânători respectivă.

2: Celelalte batalioane de vânători (4, 7, 9 și 10) se vor completa în mod normal cu rezervele ce le aparțin. Batalioanele 9 și 10 Vânători vor mai primi de la Comandamentul „Serviciului de exploatare și transporturi” un număr de oameni, arătați în tabelul de efectiv Md.B.; acești oameni vor trebui să se afle la destinație în ziua 4 de mobilizare.

3: Batalionul 8 Vânători de Munte va primi și batalionul ce se află detașat la Școala de trageră a infanteriei și detașamentul de la Școala Subofițerilor de Infanterie și se va transforma în regiment. Batalionul 8 Vânători de Munte va completa compania 2 cicliști și va mobiliza și compania de motomitraliere și motocicliștii de legătură.

4: Regimentele Diviziilor 13 și 14 care se combină două câte două vor mobiliza:

Regimentul cu număr mai mic:

Stat-majorul de regiment,

1 1/2 batalion, și

1 1/2 companie de mitraliere.

Regimentul cu număr mai mare:

1 1/2 batalion, și

1 1/2 companie de mitraliere.

Oamenii ce prisoesc unuia din acele două regimente vor servi pentru completarea efectivului celuilalt.

Aceste prescripțiuni servesc numai ca o normă și nu trebuie aplicate în mod rigid. Comandanții de divizii vor putea modifica prescripțiunile după efectivul de care dispun cele 2 regimente ce se combină, însă se va cere ca fiecare din ele să dea unități constituite.

Întrunirea ambelor regimente într-unul singur se va face în ziua a 6-a de mobilizare în localitățile prevăzute de tabelele Md.B. lit.a., unde se va termina complet mobilizarea regimentului combinat.

5) Rezerviștii ce au aparținut până la demobilizare fostului Regiment 8 de Vânători vor fi mobilizați la Regimentul 3 Grăniceri.

6) Oamenii companiilor a 4-a ale fiecărui batalion de infanterie, vânători sau grăniceri vor servi pentru completarea efectivelor celorlalte 3 companii din batalion.

Din companiile 4 vor rămâne la P.S. după plecarea părții active: 1 ofițer și reangajații pentru a constitui sâmburele unităților de marș. De asemenea, va rămâne și prisosul de oameni peste efectivul părții active.

După completarea lor, Marele Stat Major va da ordine pentru a le trimite după diviziile respective, unde vor forma regimentul de marș al diviziei.

La regimentele combinate, cadrele Companiei 4 vor rămâne la P.S. a regimentului unde s-a constituit complet regimentul combinat.

7) Companiile de cicliști ale diviziilor de cavalerie vor fi completate cu oameni de către Batalionul 2 Vânători, respectiv 8 Vânători.

8) Batalionul 8 Vânători va mobiliza și compania de mitraliere cu motocicliștii de legătură pentru comandament.

9) Cartierele de brigadă de infanterie ale Diviziilor 13 și 14 vor rămâne numai acelea prevăzute în tabelele Md.B. lit.a.

Personalul celorlalte 2 brigăzi ale fiecărei din aceste divizii trece la dispoziția corpului de armată, care poate să-i dea întrebuințarea ce o va crede necesară.

B) Cavaleria

1) Regimentele de Roșiori și Regimentul 3 Călărași ce intră în compunerea celor 2 divizii de cavalerie vor mobiliza:

1 stat-major al regimentului,
4 escadroane,

1 grup de mitraliere a 4 piese

Regimentele: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9 și 10 Călărași vor mobiliza la început fiecare câte un escadron; iar Regimentul 8 Călărași, 2 escadroane.

În total, vor fi 10 escadroane, care se vor repartiza câte unul la cele 10 divizii, ce se mobilizează la început (a se vedea tabela Md.B.lit.a).

Notă: Diviziile de cavalerie nu vor mai avea regimente pe jos.

Acestea se vor înființa după ordine ulterioare și numai dacă va fi nevoie.

Oamenii ce au aparținut regimentelor pe jos vor fi utilizați pentru completarea regimentelor călări.

C) Artileria

1) Brigăzile de artilerie ale Diviziilor: 6, 7, 8, 9, 10 și 14 vor mobiliza de la început: Cartierul brigăzii,

(1 stat-major de regiment,

(1 stat-major de divizion, Un regiment de tunuri: (3 divizioane:

(3 baterii

(1 stat-major de regiment,

(1 stat-major de divizion, Un regiment de obuziere: (2 divizioane:

(2 baterii)

Secțiunile de observație nu se vor mobiliza decât ulterior și numai dacă va fi nevoie.

2) Brigada de artilerie a Diviziei 13 va mobiliza regimentul de obuziere, va mobiliza numai 1 divizion în loc de 2.

3) Diviziile 1 și 2 Vânători și de Grăniceri vor avea artileria constituită astfel:

Din divizioanele al 3-lea ale regimentelor de tunuri de la Diviziile: 6, 7, 8, 9, 10 și 14, întrunindu-le în 3 regimente a 6 baterii, astfel cum se prevede în tabela Md.B.lit.a.

Din al 2-lea divizion al regimentelor de obuziere ale Diviziilor 7, 8 și 14.

Stat-majorul regimentelor de obuziere ale Diviziilor 7, 8 și 14 vor trece cu stat-majorul artileriei Diviziilor 2 Vânători, 1 Vânători și de Grăniceri, având fiecare sub ordinele sale: 2 divizioane de tunuri și 1 divizion de obuziere.

4) Divizioanele de artilerie călărească vor mobiliza fiecare:

1 stat-major de divizion;

3 baterii;

5) Regimentele de artilerie grea vor mobiliza la început fiecare:

1 divizion a 2 baterii;

1 coloană munițiuni;

6) Regimentele de artilerie de munte vor mobiliza la început fiecare:

1 divizion a 2 baterii;

1 coloană de munițiuni;

7) Divizionul antiaerian va mobiliza:

4 baterii;

Notă: bateriile de tunuri sau obuziere de câmp, bateriile călărețe vor fi construite din:

4 tunuri, respectiv obuziere;

6 chesoane,

1 car de baterie,

1 trăsură de aprovizionare,

1 trăsură bucătărie,

1 furgon (2 la bateriile călărețe).

Bateriile de artilerie grea și de munte vor fi reduse în aceeași proporție.

Trupele de pionieri și comunicații

1) Batalioanele: 6, 7, 8, 13 și 14 Pionieri vor mobiliza fiecare:

- 1 stat-major al batalionului,
- 2 companii pionieri,
- 2 secții telegrafice,
- 1 secție poduri,
- 1 detașament de parc.

Secțiile a două de telegrafie ale acestor batalioane vor fi repartizate la cartierul Diviziilor 1, 2 Vânători, Grăniceri, cartierul Corpului III Armată și cartierul Corpului IV Armată;

2) Batalioanele 9 și 10 pionieri vor completa la început fiecare:

- 1 companie pionieri;
- 1 secție de telegrafie;

3) Diviziile 1, 2 Vânători și Divizia de Grăniceri nu vor avea pionieri, ci numai câte o secție de telegrafie;

4) Regimentul de pontonieri va mobiliza la început: 2 companii pontonieri râuri;
2 companii pontonieri fluvii;

5) Batalionul de specialități va mobiliza la început:

- a) 2 posturi telegrafice fără fir fixe,
- 1 post tren,
- 7 posturi hipomobile,
- 3 posturi goniometrice;

b) Secțiile de proiectoare ale apărării antiaeriene;

6) Corpul cu tracțiune automobilă va mobiliza:

– 18 secții turism (pentru Marele Cartier General, 3 cartiere de corp de armată și 10 cartiere de divizii).

Secțiile de turism de la cartierele de corp de armată și de divizii vor fi compuse din 3 automobile în loc de 7.

– 12 secții autosanitare (pentru 10 divizii și 2 divizii cavalerie). Secțiile vor fi constituite din 10 automobile.

– 12 secții autocamioane (a 10 camioane).

7) Compania de motomitraliere a Batalionului 8 Vânători va mobiliza motocicliștii necesari, și anume:

- 6 la cartierele armatelor,
- 3 la cartierele corpurilor de armată, sau divizii, inclusiv diviziile de cavalerie.

8) Comandamentul aeronautic va mobiliza:

- (1 stat-major de grup,
- (1 escadrilă recunoaștere cu secția fotoaeriană,
- Două grupe aviație: (2 escadrile pentru tragerile artileriei,
- (1 escadrilă de luptă,
- (1 parc.

Patru companii aerostație,

Două uzine hidrogen.

Notă: Toate unitățile de la acest capitol de la punctele 1-8 inclusiv vor mobiliza unitățile prescrise, numai cu oameni în termen și aceia ce vor sosi până la data terminării mobilizării, prevăzută în tabela Md.B.lit.a.

5) Serviciile

Fiecare din Diviziile: 5, 7, 8, 9, 10, 13 și 14 vor mobiliza serviciile divizionare prevăzute în tabelele Md.B. lit.a.

Diviziile: 7, 8 și 14 vor mobiliza în plus și etapele divizionare, care vor trece ca servicii la Diviziile 1 Vânători, 2 Vânători și Grăniceri.

Diviziile 6 și 13 vor mobiliza din etapele divizionare numai divizioanele de coloane de munițiuni, care vor trece respectiv la Diviziile 9 și 10.

Divizioanele de coloane de munițiuni

Fiecare din divizioanele de coloane de munițiuni va fi constituit din:

Un stat-major al divizionului.

Una coloană muniții artilerie a 2 semicoloane (Se mobilizează de regimentele de artilerie ale diviziilor

Una coloană muniție infanterie a 2 semicoloane (Se mobilizează de regimentele de artilerie ale diviziilor

Una coloană muniții obuziere a 3 semicoloane (Se mobilizează de regimentele (obuziere ale diviziilor)

Ambulanțele divizionare cu coloanele de brancardieri

Se vor mobiliza de companiile sanitare.

Divizioanele de tren vor concura, dând conductorii complet echipați, caii și trăsurile prevăzute în tabelele de efective.

Compania 3 sanitară va mobiliza: (Ambulanța Diviziei 6,

(Ambulanța Diviziei 13,

(Ambulanța Diviziei 7,

(Ambulanța Diviziei 8,

Compania 4 sanitară va mobiliza: (Ambulanța Diviziei 14,

(Ambulanța Diviziei 1 Vânători,

(Ambulanța Diviziei 2 Vânători,

(Ambulanța Diviziei Grăniceri

Compania 5 sanitară va transforma spitalele și infirmeriile de garnizoană ale Diviziilor 9, 10, 1 Cavalerie, 2 Cavalerie în ambulanțe divizionare. Fiecare ambulanță divizionară va fi constituită din:

Stat-major al ambulanței,

2 secții ambulanță,

1 coloană brancardieri a 2 secții.

Coloanele de subzistență

Se vor mobiliza de către Divizionale de tren. Fiecare coloană va fi constituită din:

1 stat-major de coloană

2 secții de subzist. (Se mobilizează de Divizionul de tren.)

1 grup de exploatare cu cireada de vite. (Se dă de compania de subzistență respectivă.)

Divizionul 3 Tren va mobiliza coloanele de subzistență ale Diviziilor 6 și 13,

Divizionul 4 Tren va mobiliza coloanele de subzistență ale Diviziilor 7, 8, 14, 1 Vânători, 2 Vânători și Divizia Grăniceri.

Divizionul 5 Tren va completa coloanele de subzistență ale Diviziilor 9 și 10.

Brutăriile de campanie

Se vor mobiliza de companiile de subzistență. Fiecare brutărie divizionară va cuprinde:

Un stat-major de brutărie,

Cinci secții, fiecare a două cuptoare.

Compania 3 subzistență va mobiliza brutăriile Diviziilor 6 și 13,

Compania 4 subzistență va mobiliza brutăriile Diviziilor 7, 8, 14, 1 Vânători, 2 Vânători și Grăniceri,

Compania 5 subzistență va mobiliza brutăriile Diviziilor 9 și 10.

6) Cartierele Generale

1) Cartierele generale de divizii, de corp de armată, de armată și M.C.G. se vor mobiliza de către comandamentele arătate în tabelele Md.B.lit.a.

Oamenii de trupă ai cartierelor vor fi aceia care au făcut parte la demobilizarea din 1918. Restul de oameni ce ar mai trebui se vor lua de la corpurile de trupă în subordine.

Pentru cartierele Armatei 1 și 2, oamenii ce ar mai trebui se vor lua de la Rgt.12 Inf., respectiv Rgt. 27 Inf.

Conducătorii complet echipați și trăsurile înhămate cu cai se vor mobiliza după cum se arată:

Acele ale cartierelor de divizii și de corp de armată, de la divizioanele de tren respective;

Acele ale M.C.G. și ale cartierelor de armată se vor da de către Divizionul 2 Tren.

2) Cartierul Diviziei 1 Vânători va fi mobilizat prin îngrijirea Comandamentului Diviziei 4.

Cartierul Diviziei 2 Vânători va fi mobilizat prin îngrijirea Comandamentului Diviziei 11;

Cartierul Diviziei Grăniceri va fi mobilizat prin îngrijirea Comandamentului Corpului de grăniceri;

Trupa, inclusiv secretarii, caii, harnașamentul și trăsurile necesare acestor 3 cartiere, va fi luată de la corpurile de trupă în subordine. Trăsurile speciale se vor lua de la Arsenalul Armatei.

3) Oficiile telegrafo-poștale, ale tuturor cartierelor, se vor mobiliza, prin îngrijirea Secției de Comunicații, cu personalul și materialul ce va fi cerut de la Direcția Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor.

4) Agenții de siguranță și interpreții se vor da prin îngrijirea Biroului de Informații M.C.G..

5) Secțiile topografice nu se vor mobiliza decât ulterior, și numai dacă va fi nevoie.

6) Serviciul pretoral la divizii se va mobiliza prin îngrijirea Inspectoratului General al Jandarmeriei rurale.

7) Serviciul Justiții militare al diviziilor se va mobiliza prin Îngrijirea corpului de armată respectiv, din personalul Consiliilor de război.

8) Serviciul Tezaurului de la cartierele de divizii se va mobiliza ulterior și numai dacă va fi nevoie.

7) Jandarmii Pedestri

Batalionul de Jandarmi pedestri va mobiliza și organiza următoarele detașamente cu efectivele prevăzute în tabela Md.A.:

– un detașament pentru M.C.G. (un ploton a 4 secții);

– două detașamente pentru 2 cartiere de armată (2 secții fiecare);

– trei detașamente pentru 3 cartiere de corp de armată (câte o secție a 33 oameni);

– zece detașamente pentru 10 cartiere de divizii (câte o secție a 33 oameni).

8) Jandarmii rurali

Inspectorul General al Jandarmeriei rurale va organiza următoarele detașamente:

– 2 detașamente pentru cartierele de armată (câte 1 detașament a 41 oameni);

– 10 detașamente pentru 10 cartiere de divizii (câte 1 detașament a 130 oameni);

– 2 detașamente pentru 2 cartiere de divizii de cavalerie (câte 1 detașament a 40 oameni).

Efectivele detașamentelor de la diviziile de infanterie vor putea fi reduse la 1, 2 din ce prevede, tabela Md.A.

9) Marina

Se va mobiliza în întregime de la început, după instrucțiunile ce se vor da de către Comandantul Marinei.

10) Trupe de acoperire

Afară de grăniceri se vor da pentru paza frontierei trupe din diviziile din Grupa 2, și anume:

a) Trupe de infanterie

Fiecare din Diviziile: 1, 2, 3, 4, 5, 11, 12 și 15 vor constitui câte 1 regiment a 2 batalioane, după cum se arată:

a) La Diviziile 1-5 incl., la fiecare din cele 2 brigăzi de infanterie, se va organiza, prin îngrijirea comandantului de brigadă respectiv, câte un batalion, constituit din:

- 1 stat-major de batalion,
- 3 companii infanterie,
- 1 companie mitraliere a 8 piese.

Efectivul batalionului va fi acela din tabela Md.A., cu deosebire că efectivul companiei de infanterie poate scădea până la 120 oameni.

Fiecare companie va avea 8 puști-mitralieră.

Caii, trăsurile necesare etc. se vor lua din acelea ce posedă regimentele diviziei.

Statul-major al regimentului constituit cu aceste 2 batalioane va fi dat de unul din regimentele ce se va destina de Comandamentul diviziei;

b) La Diviziile 11, 12 și 15 se va organiza, de asemenea, 1 regiment a 2 batalioane, ca mai sus. Fiecare batalion va fi format cu ofițerii, trupa, caii, trăsurile etc., din 4 regimente, prin îngrijirea unuia din cei 2 comandanți de brigadă, numit de Comandamentul diviziei.

Statul-major de regiment va fi organizat prin îngrijirea diviziei.

Efectivul stat-major de regiment și al batalionului, ca mai sus.

Nota 1: Trupele destinate pentru acoperire sunt deosebite de batalionul ce trebuie să dea Diviziile 1-5 inclusiv, pentru completarea regimentelor de vânători respective.

Nota 2: Toate regimentele diviziilor de mai sus își păstrează ființa lor și rămân în garnizoanele unde se află, urmând a fi completate pe măsură ce vor sosi complectării și rezerviștii.

a) Trupe de artilerie

Fiecare din brigăzile de artilerie ale Diviziilor: 1, 2, 3, 4, 5, 11, 12 și 15 vor constitui:

- 1 baterie de tunuri;
- 1 baterie de obuziere.

Efectivele vor fi acelea din tabela Md.A.

Bateria de tunuri va fi organizată cu ofițerii, trupa, caii, trăsurile etc. din regimentele de tunuri ale diviziei.

Bateria de obuziere va fi organizată de regimentul de obuziere al diviziei. Trupa necesară pentru trenul regimentar al bateriei de obuziere va fi dată tot de regimentul de tunuri care are efective mai mari.

c) Trupe de cavalerie

Fiecare din regimentele de călărași: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9 și 10 vor constitui în afară de escadroanele divizionare ale Grupei 1 câte un pluton de călăreți cu cai de 30-40 de oameni, sub comanda unui ofiter. Plotonul va avea:

- 1 trăsură de bucătărie și bagaje;
- 1 trăsură de furaje.

Plotoanele din regimentele: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10 vor fi date respectiv diviziilor: 1, 2, 3, 4, 5, 12, 11 și 15.

Observații. Trupele de acoperire vor trebui să fie gata de plecare în 12 ore de la decretarea mobilizării.

Comandanții de brigadă însărcinați cu organizarea lor vor arăta precis ce trebuie să dea fiecare regiment.

La rândul lor, regimentele vor întocmi ordinea de bătaie nominală și vor îngriji ca trăsurile, armamentul, echipamentul etc. să fie pregătite astfel, ca mobilizarea să nu sufere întârziere.

11) Formațiuni de etapă

1) Ținându-se seamă de greutatea ce se vor întâmpina cu afluirea oamenilor, strângerea cailor și a celorlalte resurse, materiale necesare, cele 10 divizii ce se mobilizează la început nu vor avea etape divizionare.

2) Excepțional, Diviziile 7, 8 și 14 vor mobiliza și etape divizionare, care vor servi însă ca servicii la Diviziile 1, 2 Vânători și Divizia Grăniceri. De asemenea, Diviziile 6 și 13 vor mobiliza și Divizioanele coloană munițiuni etape, care vor servi la Diviziile 9 și 10.

3) Cele 2 armate ce se vor forma cu cele 10 divizii ce se mobilizează de la început vor avea formațiunile de etapă prevăzute în tabelele Md.B., lit.a..

4) Formațiunile de etapă ce sunt date în sarcina cercurilor de recrutare, pentru a le mobiliza, vor fi constituite cu milițieni din contingentele cele mai noi, ale cercurilor de recrutare respective.

5) Batalioanele de etapă vor fi constituite cu milițieni de către cercurile de recrutare respective.

6) Toate cercurile de recrutare din Moldova, care nu mobilizează batalioanele de etapă, vor mobiliza câte un batalion de miliție a 1 stat-major și 3 companii.

7) Depozitele de muniții și armătură se vor mobiliza prin îngrijirea Ministerului de Război – Direcția armamentului –, de către Depozitul de munițiuni Ciurea și Crasna, concurând și celelalte depozite de munițiuni și armătură.

8) Coloanele de reparațiuni se vor mobiliza de către regimentele de artilerie arătate în tabelele Md.B.lit.a., din actualele ateliere de reparații.

9) Depozitele de unelte și materiale de geniu se vor mobiliza de către depozitele de unelte și materiale de geniu Iași, prin îngrijirea Direcției 4 Geniu.

10) Depozitul de material telegrafo-poștal se va mobiliza prin îngrijirea Secției Comunicațiilor, care va stabili instrucțiunile de acord cu Direcția Poștelor, Telegrafelor și Telefonoanelor și cu Direcția Geniului.

11) Spitalele de evacuare, spitalele de contagioși se vor mobiliza de către companiile sanitare arătate în tabelele Md.B., lit.a., după instrucțiunile de detaliu, ce se vor da de către medicii-șefi ai corpurilor de armată. Aceștia vor rămâne la corpurile de armată până la terminarea mobilizării tuturor formațiunilor sanitare, chiar în cazul când ar fi primit o altă destinație.

12) Trenurile sanitare se vor mobiliza, prin îngrijirea Direcției 4 sanitare, de către Spitalul militar „Regina Elisabeta”, respectiv Depozitul central de materiale sanitare și farmaceutice.

13) Depozitele sanitare se vor mobiliza, prin îngrijirea Direcției 6 sanitare, de către Depozitele de material sanitar. Oamenii ce ar mai fi necesari se vor lua de la Compania 2 sanitare.

14) Depozitele de cai bolnavi se vor mobiliza, prin îngrijirea Direcției 6 sanitare (serviciul veterinar) din spitalul militar de cai cu depozitul material veterinar și potcovărie.

15) Brutăriile de campanie de armate se vor mobiliza de către companiile de subzistență, prevăzute în tabelele Md.B.lit.a., după instrucțiunile date de către corpurile de armată respective.

16) Depozitele de remontă se vor mobiliza prin îngrijirea Direcției remontei din depozitele prevăzute în tabelele Md.B.lit.a.

12) Părțile sedentare

1) Comandamentele de corp de armată și de divizii (afară de Diviziile 11-15), precum și toate corpurile de trupă ce se mobilizează de la început vor mobiliza, afară de părțile active, și câte o parte sedentară, având efectivul cuprins în tabola Md.A. Comandamentele respective vor întocmi deîndată ordinea lor de bătaie, utilizând de preferință ofițeri activi, de ex. din comandanții de brigadă și de regimente de la Diviziile 11-15, care nu au întrebuințare în ordinea de bătaie a părții active.

2) La părțile sedentare ale regimentelor de infanterie și vânători vor rămâne după plecarea părților active cadrele Companiei 4, care vor fi întrunite în batalion de marș și care vor fi completate cu oamenii ce vor sosi în urmă.

Batalioanele de marș nu vor fi trimise diviziilor decât după ce vor fi completate și numai în baza ordinelor speciale ulterioare ce vor fi date de Marele Stat Major.

3) Prisosul de efective de la trupele de artilerie, cavalerie, pionieri etc. va rămâne la părțile sedentare. Pentru artilerie, cavalerie și pionieri, nu se vor constitui unități de marș decât ulterior, și numai dacă va fi nevoie.

13) Stabilimentele militare

a) Stabilimentele de artilerie vor funcționa, cu efectivele ce posedă și cu rezerviștii ce vor sosi, după instrucțiunile Inspectoratului general al acelor stabilimente;

b) Stabilimentele sanitare. Spitalele (de corp de armată și de divizii) vor funcționa conform cu organizarea dată lor prin Tabela Md.A. Efectivul acestor spitale vor fi peste acela al P.S. a companiei respective. Personalul ofițeresc al acestor spitale va fi hotărât de Direcția 6 Sanitară. Depozitul general sanitar se va mobiliza conform tabelii Md.A., din instrucțiunile date de Direcția 6 Sanitară.

c) Stabilimentele administrative vor funcționa cu personalul prevăzut în tabela de efectiv Nd.A., după instrucțiunile de detaliu ce se vor da de Direcția 7 Intendență.

Notă: Toți oamenii din contingentul 1919, care în momentul mobilizării s-ar afla la stabilimentele de artilerie, sanitare și administrative (depozite, manutanțe), vor fi trimiși în detașamente sub comanda gradaților, la regimentele pentru care au fost recrutați, cel mai târziu în ziua a 8-a de mobilizare.

Exceptional, meseriașii din stabilimentele de artilerie care vor fi absolut necesari vor putea rămâne la stabilimente: serviciile respective vor înainta tabel de acești meseriași Marelui Stat Major, pentru aprobare.

14) Școalele militare

a) Școalele militare pregătitoare de ofițeri, Institutul medico-militar, liceele și gimnaziile militare, precum și Școala de potcovărie vor funcționa pe timpul campaniei numai cu efectivul în oameni de trupă, prevăzut în timp de pace. Direcția Școalelor militare va comunica Serviciului Personalului numele ofițerilor și funcționarilor civili, ce nu sunt absolut necesari, pentru a li se da ordine ca să fie trimiși la corpuri.

b) Școala superioară de Război va înceta să funcționeze la mobilizare. Ofițerii-elevi vor fi întrebuințați la completarea ofițerilor de stat-major de la comandamente, iar restul vor fi trimiși la corpurile de trupă ce mobilizează de la început (Grupa 1).

c) Școalele de tragere a infanteriei, a artileriei, școalele de subofițeri vor înceta de a mai funcționa. Personalul, afară de cel necesar pentru paza a diferite materiale, va fi vărsat corpurilor de unde provine. Ofițerii vor servi la completarea corpurilor ce mobilizează început, după cum s-a arătat la Capitolul „Încadrarea”.

15) Ministerul de Răsboiu

Personalul militar și civil, care nu e absolut indispensabil serviciului ministerului, va fi trimis la corpurile de trupă din Grupa 1 prin îngrijirea Serviciului Personalului; astfel ca în ziua a 4-a de mobilizare să se afle la corpuri.

16) Paza penitenciarelor

Paza penitenciarelor se va face cu detașamentul de milițieni. Până la organizarea acestora de către cercurile de recrutare, paza se va face cu detașamente de infanterie din diviziile din Grupa 2.

Corpurile 3 și 4 Armată vor cere, în prima zi de mobilizare, respectiv Corpurilor 1 și 2 Armată, detașamentele necesare, indicându-le:

- efectivul fiecărui detașament;
- localitățile unde trebuie să meargă;
- detașamentul ce urmează a fi schimbat.

Toate detașamentele vor trebui schimbate cel mai târziu în ziua a 4-a de mobilizare.

17) Paza lucrărilor de artă și comunicație

Lucrările de artă care au fost păzite pe timpul mobilizării din 1916 vor fi păzite șila mobilizarea viitoare.

Inspectoratul general al jandarmeriei rurale va da ordine în prima zi de mobilizare ca paza să se facă cu jandarmii rurali ce se vor da de la posturile cele mai apropiate. Ulterior, cercurile de recrutare vor asigura paza cu milițieni. Armele sau carabinele necesare acestora se vor da de către Corpurile de armată. Acestea vor cere Marelui Stat Major numărul de arme necesar.

Paza lucrărilor de artă din Basarabia se va face după ordinele Corpului 5 Armată, care va utiliza atât jandarmi rurali, cât și oameni din regimentele de infanterie ale Diviziei 15.

Șeful Marelui Stat Major
ss/General de divizie, Christescu

Pentru conformitate
Lt.-Colonel,

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. II 1.2584, c. 711-733]

4. 24 septembrie/7 octombrie 1918, Iași, Telegrama identică a celor patru miniștri acreditați în România prin care se informează despre nemulțumirea provocată românilor de perspectiva încheierii păcii în condițiile programului propus de președintele SUA, Woodrow Wilson. Se subliniază necesitatea ca Antanta să susțină revendicările naționale ale românilor

Télégramme identique des quatre ministres etc., Jassy, 7 Octobre 1918

La proposition de paix allemande a éveillé ici de vives inquiétudes, le programme du Président Wilson accepté comme base des négociations, ne mentionnant, selon les télégrammes qui nous sont parvenus, que l'évacuation de la Roumanie. Nous avons déjà signalé l'émotion considérable soulevée par le traitement d'exception appliqué ainsi à la Roumanie et le parti dangereux qui en a été tiré par la propagande allemande. Cette émotion n'est pas calmée, la rectification que nous avons demandée ne s'étant pas produite. Les amis de l'Entente redoutèrent que la paix ne soit conclue sans assurer à la Roumanie aucun avantage en compensation de ses immenses sacrifices. Ils ne doutent pas que la déception qu'éprouverait le pays et dont l'Entente porterait la responsabilité n'entraîne les plus graves conséquences. Combinés avec la misère et la ruine publique et privée, causée par les dévastations des Allemandes, cette déception provoquerait une explosion d'anarchie, d'autant plus redoutable que seules, la réalisation de l'unité nationale et la restauration économique donneront au pays la force suffisante pour résister à la contagion de l'anarchie russe et de l'anarchie qui paraît en voie de se propager aussi en Autriche-Hongrie. Par contre le jour où l'ordre serait rétabli en Roumanie, le sentiment national a été trop exalté pour ne pas éclater de nouveau. L'Entente aurait laissé ainsi subsister le germe de complications certaines. Au contraire, la réalisation de l'unité nationale et la restauration économique assureraient à l'Entente dans une Roumanie agrandie et reconnaissante une base politique et économique particulièrement précieuse contre la Bulgarie et la Russie méridionale où le bolchevisme compromis par l'occupation allemande ne peut manquer de prendre sa revanche aussitôt après l'évacuation.

M. Bratiano, qui paraît appelé à reprendre le pouvoir dès que la situation rendra au Roi la liberté de son choix, a fait auprès de nous une démarche pour insister sur ces considérations que nous trouvons pleinement justifiées. M. Bratiano espère que la continuation des hostilités

et l'arrivée des troupes alliées d'Orient permettront à la Roumanie de reprendre les armes, ce qui, dit-il, rendrait toute leur valeur aux engagements pris envers elle et que d'ailleurs il ne considère pas comme caducs, la paix de Bucarest ayant été imposée par un cas de force majeure, alors que la Roumanie ne pouvait plus faire utilement aucun sacrifice. En raison de la situation extrêmement difficile de la Roumanie et du danger toujours menaçant d'une occupation qui anéantirait les éléments de mobilisation qui subsistent encore, nous insistons sur la nécessité de donner à la presse une consigne de silence absolu sur les projets de réintervention roumaine. Nous signalons l'inopportunité de certains radios mentionnant l'effervescence anti-allemande en Roumanie. Il y a lieu de veiller aussi à ce que manifestations de la colonie roumaine qui ont été déjà exploitées par des radios allemands et ont motivé un redoublement de brutalité de la part des autorités d'occupation ne reçoivent aucune publicité. Le langage des autorités allemandes de Bucarest donne à entendre que la proposition de paix est une manœuvre destinée à diviser les alliés et a impressionner l'opinion des pays de l'Entente. Elles déclarent que les Pouvoirs Centraux vont faire tout le nécessaire pour rétablir leur situation dans les Balkans.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1552, rola 182, c. 120-121]

5. 28 septembrie/11 octombrie 1918, Vasile Bianu despre mesajul lui Robert Lansing, secretarul de stat al SUA referitor la perspectiva încheierii războiului

Mult așteptatul răspuns al președintelui Wilson la nota germană a sosit. Secretarul de Stat Lansing a dat ministrului plenipotențiar elvețian acest răspuns:

Robert Lansing

Domnule! Am onoarea să vă confirm în numele președintelui primirea notei dvs. de la 6 Octombrie, care conține comunicarea adresată președintelui de către guvernul german și sunt însărcinat de președinte să vă rog să faceți cancelarului german comunicarea următoare. Înainte de a răspunde la cererea guvernului imperial german și pentru ca răspunsul să fie atât de sincer și de limpede cum o cer interesele cuprinse în această cerere, Președintele Statelor Unite crede necesar să se asigure de sensul precis al notei cancelarului. Crede cancelarul că guvernul imperial german primește condițiunile expuse de Președintele Wilson în mesajul său către Congresul Statelor Unite de la 8 Ianuar [1918] și în declarațiile următoare și că scopul intrării în discuție va fi numai să se înțeleagă asupra amănuntelor practice ale aplicării lor? Președintele Statelor Unite se găsește obligat să declare cu privire la propunerea de armistițiu că nu se simte îndreptățit să propună guvernelor cu care guvernul Statelor Unite se găsește aliat împotriva Puterilor Centrale un armistițiu, cât timp armatele Puterilor Centrale se mai găsesc pe teritoriul lor. Buna credință la orice discuție ar depinde, firește, de consimțământul Puterilor Centrale de a retrage imediat trupele lor din teritoriul ocupat. Președintele mai crede că e îndreptățit să întrebe dacă Cancelarul vorbește numai pentru acele autorități ale imperiului, care au dus războiul până acum? El socotește răspunsul la această întrebare ca extraordinar de important din toate punctele de vedere.

Acest răspuns luminat nu poate să fie decât satisfăcător pentru toată lumea, căci el deschide ușa tratativelor de pace. Dacă președintele Wilson cere înainte de toate ca Puterile Centrale să-și retragă imediat armatele lor pretutindeni din teritoriul ocupat este ca să se înarmeze contra șireteniei Neamțului, care este capabil să profite de armistițiu pentru a-și întări frontul și să aducă astfel tot felul de greutăți în discuțiunea condițiilor de pace. Cu trupele retrase în țara sa, guvernul german va trebui să primească pacea care i se va impune, așa cum o cer interesele omenirii! Să nu creadă Kaiserul că poate face cu Aliații noștri ceea ce a făcut cu Rusia și cu noi!

6. 30 septembrie/13 octombrie-13/26 octombrie 1918, Însemnări ale lui Radu R. Rosetti despre activitatea la Salonic pentru reintrarea României în război și apărarea intereselor sale

13 octombrie 1918. Sosim la Salonic la ora 9. Generalul este găzduit la Villa Alatini, fosta reședință silită a sultanului Abdul Hamid¹, unde sunt și birourile, precum și popota. Eu sunt găzduit la Cercul Militar Francez, o clădire ad-hoc, lângă „Turnul Alb”, unde este un café-chantant foarte zgomotos. Camera mică, cu aspect de cabină de corabie, este confortabilă și are tot ce trebuie, între altele apă curgătoare. La ferești și la pat, poloage contra țânțarilor. La cerc este și un restaurant unde se mănâncă bine și ridicol de ieftin. Distanța fiind foarte mare de la cerc la cartierul generalului, am mâncat uneori seara la cerc.

Împreună cu întreaga Misiune Berhelot am fost invitați la dejun de generalul Franchet d'Espèrey², comandantul armatelor aliate. De la intrarea în cartierul său, două santinele, în uniformă de zuavi, arătau predilecția acestui general pentru ceea ce bătea la ochi. Ulterior am lucrat mult cu generalul Franchet d'Espèrey și se va vedea mai departe din fapte personalitatea sa. Iată prima mea impresie așa cum am notat-o atunci: scund la trup și aș adăuga rotund, tânăr la față, vioi, vorbește mult de sine și, aș adăuga iarăși, totdeauna brusc și tranșant, în urma celor ce i se spun despre mine de Berthelot și de Caput, îmi face o primire foarte bună și mă îmbie a veni oricând să stau de vorbă cu dânsul, lucru de care m-am ferit, cunoscând puțina simpatie ce exista între dânsul și Berthelot și faptul de care m-am convins din primele zile că nu vedea cu ochi buni misiunea acestuia. Voia să-și rezerve orice succes. La masă era și V. Antonescu, trimis cam de 10-15 zile de Clemenceau cu misiunea de a lua contactul cu Iașii și a determina reintrarea în acțiune a României.

Ce-am făcut în cele treisprezece zile cât am stat la Salonic? Dintâi am suferit, ca și ceilalți membri ai misiunii, de căldura umedă ce a domnit acolo. Dar, mai norocos [decât] Caput și alții, n-am suferit de malarie, luând după sfatul lui Berthelot, care avea experiența Indochinei, zilnic o doză de chinină.

Apoi preocuparea mea constantă a fost stabilirea unei legături cu Iașii. În această privință părerile generalului Berthelot au variat, când voind (13 octombrie) a o întârzia, când, ca la 14 octombrie, voind ca luarea de contact să fie grăbită. Eu am grăbit-o mereu, pentru a da timp alor noștri să poată coopera cu noi îndată ce vom ajunge la Dunăre și ca ei să nu se pripească.

Dar în această luare de contact cu cei de la Iași era foarte important ca V. Antonescu, care era să fie purtătorul de cuvânt, să arate factorilor hotărâtori de acolo o expunere reală a părerilor și a planurilor Occidentului. De aci lungi convorbiri ce mi-au întărit părerea ce-mi formasem la Paris că era mai întâi liberal și numai după aceea român.

Așa, chiar imediat după dejunul din prima zi de la Franchet d'Espèrey, i-am arătat că ai noștri nu trebuiau să precipite acțiunea, adică să nu înceapă până ce forțele aliate să poată să susțină acțiunea, pe când lui Antonescu îi era teamă să nu intre ai noștri la vreme. La 14 octombrie, am insistat ca să spună lui Brătianu să nu mai negocieze acum, ci să se treacă la acțiune. La 15 octombrie, am vorbit de chestiunea comandamentului cu Berthelot ca ad latus al Regelui, cum i-am mai spus să insiste pentru trimiterea imediată a cuiva în Statele Unite și (față de refuzul lui Take Ionescu de a merge acum) că cel mai bun ar fi N. Mișu.

Insistasem pe lângă Berthelot ca prin Antonescu să trimită și mesagii scrise și cifrate, arătând situațiunea generală și specială. El spune că va adăuga și planul său de operații, despre

¹Abdul Hamid al II-lea (1842-1918) a fost al 34-lea sultan al Imperiului Otoman (1876-1909), fiind înlăturat de pe tron de revoluția „Junilor turci”. A murit încarcerat la Salonic.

²Louis Félix Marie François Franchet d'Espèrey (1856-1942), general francez. Din vara anului 1918 a comandat Armata Aliată de Orient care a declanșat ofensiva generală pe frontul din Balcani împotriva forțelor bulgare și germane, încheiată cu scoaterea Bulgariei din război prin armistițiul de la Salonic.

care voi vorbi mai târziu. Insistă însă ca, la rândul meu, să scriu Reginei, lui Brătianu și lui B. Știrbey. M-am executat și iată textul acestor scrisori, pe care le-am citit lui Berthelot și lui Caput:

Salonic, 15 octombrie 1918

Prea Înaltă Doamnă,

Am transmis mesagiile Majestății Voastre și am primit asigurări de la fiecare (din destinatari) că cauza Majestății Voastre și cauza Țării sunt socotite ca una și aceeași cu a Alianților.

A venit din nou vremea pentru o hotărâre desăvârșitoare de care va depinde viitorul neamului și a dinastiei sale. Prietenii devotați ai Majestății Voastre și supușii credincioși vă cer ca hotărârea să nu fie prea grăbită (ceea ce ar ajuta pe dușman), dar că va pune bărbățimea României, în clipa cea mai prielnică (care se va notifica de aici), în situația de a cuceri, cu ajutorul aliaților noștri, libertatea neamului și a țărânului român.

Rămân al Majestății Voastre prea devotat și credincios supus, R. Rosetti

(Originalul în limba engleză)

Am mai trimis Reginei, odată cu această scrisoare, și o scrisoare a Regelui George al V-lea pe care mi-o trimise prin Lord Stamfordham¹, precum și o scrisoare de la Stanley Washburn². Acesta căuta a susține curajul Reginei. Ulterior, Regina mi-a dat această scrisoare spre a face o copie de pe dânsa și a o păstra; ceea ce am făcut.

Salonic, 15 octombrie 1918

Iubite Ioane,

Profit de această ocazie unică spre a-ți face o dare de seamă foarte prescurtată asupra însărcinărilor ce mi-ai dat și a situației atât generală și militară, cât mai ales a cauzei române în țările Înțelegerii.

Despre tratamentul prizonierilor români în Bulgaria nu am putut face nimic la Berna, dar domnul A. Balfour mi-a făgăduit a face să se facă o anchetă.

Despre hârtii am văzut pe C. Diamandy care mi-a spus că el și Derussi³ le-au pus la adăpost sigur. Asemenea la Londra. La Paris originalele sunt la legație; am luat măsuri ca să nu poată părăsi Franța.

Am văzut toate persoanele pe care m-ai însărcinat să le văd; toate mi-au dat asigurări formale pentru cauza noastră și m-au însărcinat a te saluta în numele lor.

Situația generală este următoarea: popoarele și guvernele Înțelegerii (mai puțin Italia) sunt hotărâte a zdrobi Germania și vor continua războiul până ce vor obține aceste rezultate. Ele sunt bine dispuse față de România și de cauza română; așteaptă, încă, ca imediat ce va fi cu puțință, România să-și reieie locul alături de ele, spre a-și îndeplini idealul pentru care se recunoaște că am făcut mari sacrificii. Situația militară e excelentă pe toate teatrele de operațiuni, afară de cel italian. Ascendentul moral, câștigat de armatele înțelegerii, superioritatea lor numerică și în mijloace materiale cresc mereu și în mari proporții. Armatele aliate vreau să continue războiul până la zdrobirea Puterilor Centrale. Italia și armata italiană fac excepție prin aceea că umblă după mari câștiguri, refuzând a face sacrificii; aceasta se știe și opiniile publice în Franța și în Anglia sunt destul de hotărâte ca imperialismul la care visează italienii să nu devie fapt.

¹ Lord Stamfordham (1849-1931), ofițer britanic care a îndeplinit funcția de secretar privat (1895-1901) al reginei Victoria și apoi al regelui George al V-lea (1910-1931).

² Stanley Washburn (1878-1950), colonel american, jurnalist, corespondent al ziarului *The Times* pe lângă armata rusă. A manifestat înțelegere față de situația României și a armatei sale, căutând să sprijine efortul românesc de război.

³ Gheorghe Derussi (1870-1931), diplomat român. Ministru plenipotențiar al României la Sofia (1/14 octombrie 1913-19 iulie/21 august 1916). Anterior a fost consul la Budapesta (1907-1913). Ulterior a funcționat la Stockholm și Copenhaga (1 aprilie 1917-1 aprilie 1918; 1 februarie-1 septembrie 1919) și Berna (1 septembrie 1919-2 iulie 1921). A făcut parte ca ministru de externe în guvernul condus de Take Ionescu (17 decembrie 1921-17 decembrie 1922), care nu a primit votul de investitură a Parlamentului.

Situația României și a cauzei române: 1) În America e necunoscută cu toate eforturile colonelului Anderson și ale celorlalți membri ai misiunii Crucii Roșii Americane, care au fost în România. Regele Angliei, miniștri englezi, prietenii noștri francezi mi-au spus că America e aceea care va hotărî pacea, și că trebuie să avem pe cineva vorbind englezește în America, care să convingă pe președintele Wilson. Am cerut lui Take Ionescu a merge, a făgăduit să meargă, dar mai târziu – mi-e frică să nu fie prea târziu. 2) În Anglia e excelentă și în cercurile oficiale, și în public. Nu se poate să fim destul de recunoscători lui Mișu pentru chipul destoinic cum a lucrat. Englezii zic că se simt răspunzători de situația în care am ajuns și se cred datori a ne ajuta să ieșim cu bine (a ne ajuta, dar nu a face ei totul). 3) Asemenea în Franța unde se socotește mult pe acțiunea noastră și de unde ni se va da tot ajutorul, de orice soi, spre a înfăptui noi Marea Românie. 4) Italia caută în toate o scuză pentru inacțiune, ne dă vorbe bune, dar nu ne susține.

Situațiunea D-tale personală e bună; ești considerat ca întruchipând aspirațiile noastre. Se are încredere în D-ta, nu însă în toți colaboratorii D-tale. Gestul domnilor Greceanu¹ și M. Cantacuzino a fost apreciat foarte sus, mai cu seamă în Anglia.

După părerea mea, singurul chip pentru noi de a ne realiza aspirațiunile și de a efectua reformele interne este de a intra hotărât în luptă (fără negocieri zadarnice care ne-ar face numai rău), în clipa când se va da semnalul de aci, nu înainte însă.

*Cu toată dragostea, al D-tale,
R. Rosetti*

Salonic, 15 octombrie 1918

Barbule dragă,

De la hotărârea care se va lua în Iași acum atârnă viitorul neamului nostru, înțelegerea e victorioasă și hotărâtă a zdrobi Puterile Centrale și realiza programul său. În operațiunile care se vor desfășura în curând, România trebuie să aibă rolul hotărâtor pentru realizarea aspirațiunilor sale. Intervenția noastră l-ar putea face în unul din următoarele chipuri:

1) România să se realizeze la acțiunea trupelor înțelegerii după ce acestea au trecut pe teritoriul ei și după ce vor fi făcut apel la răscoală (răscoală contra nemților, dar care ar putea ușor degenera în bolșevism). 2) România să se ridice (la momentul oportun și când i se va face semn de aici a o face, înainte ar fi a o expune la un măcel zadarnic) și să cheme în ajutorul său pe Aliați, care sunt gata să facă totul spre a o ajuta să devină Marea Românie și o mare Românie mai bine alcătuită. Prietenii noștri sinceri văd în această din urmă soluție singura soluție demnă de marea noastră cauză. Și eu adaug că numai astfel Regele își va putea încorona opera începută cu atâta abnegație și pentru care a suferit atâta. România Mare se poate închea numai prin baionetă, iar nu la masa verde sau prin miluire. Dinastia se va înlăni luând inițiativa, iar nu lăsându-se dusă.

*Cu toată dragostea, al D-tale,
Radu*

Aceste scrisori au plecat cu V. Antonescu la 16 octombrie. A doua mea preocupare a fost de a fi mereu informat de situație, care se schimba mereu cu o repeziciune uimitoare și de a cunoaște ce se petrecea. În această privință Caput și Cartier, șeful Biroului 2 (informații) și vechi cunoscut, mi-au fost de mare ajutor.

Am aflat astfel, pe rând: refuzul englezilor de a primi un emisar turc lipsit de un acreditiv în regulă (13 octombrie); pregătirea înaintării spre Constantinopol în aceeași zi, înaintare la care voiau să ieie parte și bulgarii (21 și 22 octombrie); începerea negocierilor pentru un armistițiu de Turcia (25 octombrie); manevrele bulgărești pentru a face act de stăpânire asupra Dobrogei (22 octombrie), despre care voi vorbi mai departe.

¹ Dimitrie Greceanu (1859-1920), om politic de orientare conservatoare. A deținut portofoliile ministerelor de justiție (15 iunie 1906-12 martie 1907; 27 august-8 decembrie 1920) și lucrări publice (11 decembrie 1916-28 ianuarie 1918; 13 iunie-16 noiembrie 1920). A murit în urma atentatului de la Senat din 8 decembrie 1920.

În același scop am fost să văd pe generalul Corry, șeful de stat-major al armatei engleze de la Salonic, pentru care aveam o scrisoare de recomandare de la C.B. Thomson. Cu dânsul am discutat și despre operațiile la care să ieie parte și România. Referindu-se la acțiunea viitoare a României, Corry mi-a spus: „don't spring before having springing ground”, adică nu săriți înainte de a avea teren de sărit.

Pe șeful său, generalul [George Francis] Milne¹, l-am văzut la generalul Berthelot, părea un om taciturn.

Tot la generalul Berthelot, la un dejun, am văzut pe domnul de Billy, ministrul Franței la Atena, care ne-a povestit pe larg tot ce se petrecuse în Grecia în ultimii doi ani. Cult, precis, bine informat, a expus totul clar și în chip plastic.

De asemenea, m-am ținut la curent cu planul de operație al Armatei zisă de Dunăre (trei divizii franceze, una engleză, o brigadă teritorială engleză și o divizie italiană) pe care era să o comande Berthelot, ale cărui idei au evoluat după cum urmează:

La 14 octombrie, nu mai era de părere a trece Dunărea spre Tisa de Jos, către care se îndreptau Armata franceză de Orient (generalul Henrys) și armata sârbă, ci de a o trece undeva la vest de Giurgiu și de a ocupa imediat Ploiești și Pitești spre a tăia comunicațiile adversarului. Eu susțineam întoarcerea prin Banat, între altele pentru ca sârbii să nu facă un fapt îndeplinit prin ocuparea Banatului.

La 19 octombrie, discutând cu dânsul asupra planului său de operațiuni, insist din nou asupra întoarcerii Carpaților prin Banat. Generalul e hotărât însă pentru o înaintare spre Găești. Îi arăt ce grea e trecerea Dunării, mai ales că veștile primite arată că germanii ar mai fi concentrat și alte trupe în Muntenia.

La 21 octombrie, planul de operații al generalului e stabilit astfel: adunarea Armatei de Dunăre sub protecția unei divizii care ocupă malul Dunării și-și are rezerva la Târnovo, astfel: în flancgardă la Dobrici-Vama, brigada teritorială engleză; Divizia 26 engleză la Rozgrad – Rusciuc; câte o divizie franceză la Siștov și la sud, la Samvoit – Plevna și la Târnovo. Trecerea Dunării prin mai multe locuri, apoi: divizia engleză pe Argeș cu fața spre București; o divizie franceză la Găești – Târgoviște cu avangarzi la Ploiești – Câmpina; o divizie franceză la Pitești, cu avangarzi la Câmpulung, Curtea de Argeș și Titești; o divizie franceză la Roșiorii de Vede (rezervă). Craiova, Târgu Jiu și Turnu Severin ar urma să fie ocupate de detașamente ale Armatei franceze de Orient. Pe temeiul acestui plan, lucrez cu generalul Bartheélémy la problema trecerii Dunării și prezint la 21 octombrie o notă descriind cursul Dunării între Vârciorova și Marotin.

Venind de la Sofia, la 22 octombrie, știrea că Mackensen a cerut întărirea trupelor din Muntenia (4 divizii germane și 2 austro-ungare) cu 2 divizii de Landsturm [trupe teritoriale în armata germană] și generalul Boucher, directorul serviciilor dinapoi, arătând că debitul căilor ferate bulgare, chiar dacă s-ar repara, e foarte mic, generalul Berthelot exprima, la 23 octombrie, părerea că ar fi mai bine să se ocupe dintâi Constantinopolul, deschizând drumul pe mare spre a veni în ajutorul României pe acea cale.

La rândul meu, am prezentat, la 17 octombrie, lui Caput două note arătând, în trăsături generale, operațiile succesive necesare pentru ocuparea Munteniei și mobilizarea armatei române și ulterior pentru înaintarea spre Tisa. Recitind acum aceste note, constat că făceam aceeași eroare, cum o făceau cei mai mulți, adică nu vedeam că operațiile se vor termina așa de curând. Și mai făceam o greșală, propunând ca armata română să nu fie alcătuită ca o armată

¹ George Francis Milne (1866-1948), ofițer britanic. La începutul războiului mondial, a făcut parte din Corpul Expediționar Britanic, luptând în bătăliile de la Marna și Aisne. În februarie 1915 este avansat la gradul de general-maior, participând la a doua bătălie de la Ypres. În ianuarie 1916 a fost transferat pe frontul de la Salonic, participând, în fruntea trupelor britanice, la ofensiva de la mijlocul lunii septembrie 1918.

de sine stătătoare, dur înglobată într-un grup aliat al cărui comandant ar fi Regele, având ca șef de stat-major pe Berthelot. În această privință măsurile luate la Iași au înlăturat eroarea ce s-ar fi putut face prin adoptarea propunerii mele.

O altă chestiune ce m-a preocupat a fost aceea pusă mereu înainte, prin Caput, a relațiilor dintre Berthelot și comandamentul armatei române. Evenimentele erau să facă ca să nu fie nevoie de un comandament unic al forțelor româno-aliate.

O problemă foarte importantă a fost informarea camarazilor francezi asupra țințelor urmărite de noi. Aliații noștri erau cu totul necunoscători ai problemelor ce ni se puneau și mi se pare că, afară de generalul Berthelot și de locotenent-coloneii Caput și Cartier, niciunul nu avea cunoștință de convențiile din august 1916. De aici și ușurința cu care se lăsau induși în eroare de bulgari, de sârbi și de unguri. Multe, lungi și vii discuțiuni am avut în această privință, mai ales cu ofițerii din statul-major al generalului Franchet d'Espèrey.

Așa bulgarii au încercat să facă act de posesiune asupra Dobrogei. În acest scop ei au spus colonelului [Eugène] Trousson¹ (aflat în legătură la Sofia) și acesta a telegrafiat, la 22 octombrie: 1) că românii adună trupe în fața Dobrogei, ceea ce îngrijorează pe bulgari; 2) că bulgarii împing o divizie spre Dobrogea pentru a împiedica transporturi de trupe germane din Constantinopol și din Ucraina în România.

Am fost convins de la început că totul era o intrigă bulgărească pentru a justifica înstăpânirea lor în Dobrogea și am spus-o și am susținut-o față de camarazii francezi, care se aprind pe acest subiect. Atât Berthelot, cât și ofițerii francezi, în genere, spuneau că nu trebuia să supărăm atunci pe bulgari, de care era nevoie și care ar fi putut trăda totul germanilor, cum au trădat către Aliați tot ce știau despre germani. Eu am susținut că era o intrigă bulgărească, spre a obține Dobrogea sau cel puțin partea ei de sud. Mai susțineam că Antanta ne-a garantat integritatea teritorială, așa cum era în 1916, cum a declarat că nu recunoaște pacea din București din acea primăvară. Deci nu trebuia să se admită trupe bulgărești în Dobrogea. După aceste lungi discuții, generalul Berthelot s-a dus la Franchet d'Espèrey și l-a convins să ceară și chiar să impună bulgarilor evacuarea Dobrogei. Pe de altă parte, Berthelot îmi spunea că românii nu trebuiau să trimită atunci pe nimeni în Dobrogea spre a nu cauza neînțelegeri cu bulgarii și pentru că orice om trimis în Dobrogea ar fi fost un om mai puțin în lupta pentru scoaterea trupelor adverse din țară. Am fost de acord cu dânsul în această privință și am căutat chipul de a vesti despre aceasta pe cei din Iași.

Am urmat discuția și repetarea argumentelor noastre în zilele de 23 și 24 octombrie. În această din urmă zi s-a dat ordin lui Trousson ca să impună bulgarilor imediata evacuare a întregii Dobroge până la sud de vechea graniță (Ostrov–Mangalia). Colonelul Petrov, ofițerul bulgar de legătură la Salonic, s-a făcut foc și a protestat; i s-a răspuns că ordinul trebuiește executat.

Era numai o jumătate de câștig de cauză pentru noi și, cum se va vedea, au fost multe incidente și discuțiuni.

Telegrafia fără fir bulgară răspândea fel de fel de minciuni cu privire la noi. Am cerut generalului ca să se interzică bulgarilor să se mai servească de ea.

Această măsură s-a executat numai după ce am sosit la Sofia și am insistat din nou pe lângă generalul Chrétien².

¹ Eugène Trousson (9 februarie 1872-30 noiembrie 1938), colonel, absolvent al Școlii Militare de la Saint-Cyr (1893), subșef de stat-major al comandantului Armatei franceze de Orient; comandant al forțelor aliate din Crimeea (1925).

² Adrien Paul Alexandre Chrétien (1862-1948), absolvent al Școlii Militare de la Saint Cyr, a funcționat mult timp în unități de infanterie din Africa de Nord și Indochina. În decembrie 1914 a fost avansat general de brigadă, comandând succesiv Divizia 3 Infanterie și Corpul 30 Armată. Participă la bătălia de la Verdun, în pofida rezistenței marii sale unități, dar este învinuit, împreună cu alți ofițeri de rang înalt, pentru dificultățile

La 18 octombrie ni s-au adus cinci ostași români foști prizonieri la bulgari, neeliberați de aceștia cu toate prevederile Tratatului de la București. Totodată a venit o informație cum că în Bulgaria și în Serbia ar mai fi încă 10.000 din aceștia. Generalul Berthelot ar vrea să-i organizeze într-o unitate românească sub comanda mea. La comandamentul lui Franchet d'Espèrey s-ar fi voit a-i forma în batalioane, care să înlocuiască în regimentele franceze batalioanele de senegalezi, care vor fi retrase în curând din cauza iernii. Am protestat cu toată tăria.

La 18 și la 22 octombrie am făcut propuneri scrise pentru organizarea unei unități românești, încadrarea și echiparea ei.

La 21 octombrie, Berthelot a primit o telegramă de la Clemenceau, spunând că generalul Rudeanu cerea a fi luat de generalul Berthelot pe lângă dânsul ca om de încredere al Regelui. Berthelot a răspuns că, având el încrederea Regelui, nu avea nevoie de Rudeanu, dar că știind că acesta nu a avut prilejul de a lupta pe front îi poate ușura trecerea în România spre a lua parte la luptele trupelor române.

Atât singur, cât și împreună cu generalul și cu ofițerii din statul său major am vizitat, sub conducerea domnului Hébrard, mobilizat ca sergent de zuavi, mai multe zile de-a rândul, toate monumentele și colecțiile preistorice, grece, romane, bizantine și turcești din Salonic, fiecare interesant și bine lămurit de omul de știință care era conducătorul nostru. A fost primul meu contact direct cu arta bizantină în cuprinsul fostului Imperiu bizantin.

De asemenea, am făcut mai multe plimbări cu automobilul cu generalul în jurul Salonicii, ale cărui împrejurimi sunt golașe și nu prezintă vreun interes deosebit.

[Generalul Radu R. Rosetti, *op.cit.*, p. 266-278]

7. 9/22 octombrie 1922, Iași, Telegrama identică a celor patru miniștri ai puterilor Aliate și Asociate, acreditați în România referitoare la necesitatea intervenției forțelor militare aliante, inclusiv a celor românești, pentru asigurarea controlului în sudul teritoriului ucrainean în pericol de a fi ocupat de bolșevici

Iassy, 22 Octobre 1918. (Télégramme) identique des 4 Ministres (alliés avec prière de communiquer aux Gouvernements respectifs)

Diverses personnalités, parmi lesquelles le Ministre de Russie et le Maire d'Odessa sont venus nous faire part de la terreur qu'inspire à la population paisible de l'Ukraine la perspective de l'explosion de bolchévisme qui suivra l'évacuation par les troupes allemandes, si elles ne sont immédiatement remplacées par les troupes alliées. Déjà on signale des massacres dans les localités évacués. Nous estimons que dans l'intérêt de notre action future en Russie, il est nécessaire de faire tous nos efforts pour répondre à cet appel et réduire au minimum le délai qui s'écoulera entre le départ des Allemands et l'arrivée des Alliés. Le concours des troupes roumaines a déjà été demandé pour le cas où elles pourraient agir avant les troupes alliées. Mais il est préférable si possible, de réserver les troupes roumaines pour les opérations en Autriche-Hongrie. En raison de l'hostilité roumano-russe, l'intervention des troupes roumaines envenimerait les rapports des deux pays, et compliquerait ainsi la politique de l'Entente. En outre, l'effet moral de la présence des troupes alliées serait beaucoup plus considérable et permettrait d'obtenir de grands résultats avec de faibles contingents. L'action des troupes roumaines, au contraire, ne serait proportionné qu'à leurs forces effectives. Toutefois M. Bratiano

inițiale. În octombrie 1918 a fost plasat sub ordinele comandantului armatelor aliante din Orient. Comandă pentru zece luni trupele de ocupație din Bulgaria, după care este rechemat în Franța și plasat în disponibilitate în decembrie 1919.

déclare que, désireux avant tout de donner entièrement son concours à l'Entente, il mettrait en cas de nécessité, à sa disposition, une partie des troupes roumaines. Il agit en Russie en vertu d'un mandat des Alliés et sous leur contrôle, mais nous insistons sur le grand avantage qu'il y aurait à détacher sans délai des troupes alliées en Russie, où elles devraient entrer en contact avec l'armée des volontaires du général Alexeief qui occupe la région du sud de Rostov. Les émissaires de l'armée des volontaires d'Alexeief demandent instamment un envoi de munitions à Novorosisk dès que le transport sera possible. Nous recommandons vivement cette demande, l'armée Alexeief étant la seule force nationale, organisée sur laquelle les alliés puissent s'appuyer en Russie. Ce télégramme est communiqué au Général Franchet d'Esperey.

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1552, rola 227, c. 185]

8. 13/26 octombrie 1918, Iași, Charles J. Vopicka, ministrul SUA, despre contextul și perspectivele reintrării în acțiune a României

Declarațiile domnului Take Ionescu – privitoare la apropierea intervenției românilor – au fost reproduse, conform unui ziar olandez, *Telegraaf*, în presa bucureșteană. Publicarea acestor declarații este foarte imprudentă, deoarece orice alimentează neîncrederea și suspiciunile germanilor ar putea fi pretextul lor de a ocupa Moldova, fapt care ar putea anihila capacitatea României și ar complica, în consecință, sarcina Aliaților.

Orice referire la o eventuală intervenție a românilor poate face ca acțiunea să devină mai dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Rugăm de urgență ca telegramele aliaților să fie citite ca atare. Rugăm insistent să se facă referire la telegramele de la Lyons, din 23 octombrie, privind operațiunile din Bulgaria, în care se menționează o posibilă alianță cu România. Ar fi mai bine ca misiunea generalului Berthelot să nu fie înscrisă în telegrame, deoarece chestiunea s-ar afla imediat aici.

Există o dorință mare pentru o clară înțelegere a intervenției României, care ar putea avea loc foarte curând. Există însă și teama că germanii vor profita de orice pretext pentru a ocupa Moldova, și, de asemenea, că ostilitățile vor înceta mai înainte ca românii să reușească să-și satisfacă dorința de a lupta din nou de partea Aliaților, răzbunându-se în acest fel.

Ar fi de dorit să nu-i stârnim pe români, ci mai degrabă să-i liniștim și să le oferim o deplină asigurare asupra sentimentelor Antantei, așa cum s-a făcut în telegrama de la Lyons, din 22 curent. Va fi, de asemenea, necesar să-i „orbim” pe germani cât mai mult timp posibil, astfel încât România să se poată pregăti repede pentru luptă și să-i surprindă, în loc de a oferi doar o sclipire de victorie, printr-o acțiune de pregătire vremelnică [printr-o acțiune insuficient pregătită].

Nu trebuie să uităm faptul că ne aflăm în prezent într-o tabără austro-germană, Moldova nefiind doar înconjurată de trupe inamice, ci de asemenea și controlată de germani sau de agenții lor, care se află în fruntea tuturor serviciilor. Armata română a fost dezorganizată în așa măsură, încât acum ar fi imposibil să mai reziste, chiar și la cel mai mic atac. Pe de altă parte, nimic nu s-ar putea face fără ajutorul cabinetului existent, iar înlocuirea acestuia cu un cabinet antantist ar fi cu siguranță considerată de germani drept o provocare, ceea ce nu ar trebui să se întâmple înainte de momentul oportun. Până la noi ordine, este necesar ca toate acțiunile să fie strict secrete.

Trebuie avut în vedere că, în aceste condiții, ajutorul României nu ar putea fi decât unul foarte slab. Lăsăm în grija atașajilor noștri militari să indice cu exactitate condițiile. Cu toate acestea, trebuie să nu pierdem din vedere că regele, politicienii și generalii indicați să ia comanda nu au considerat nicodată posibilă intervenția României dacă acțiunea trupelor aliate i-ar

determina pe germani să întârzie mobilizarea. Odată acest rezultat obținut, importanța forței militare române va crește rapid. Această forță va atinge treptat numărul de 400.000 de oameni, de îndată ce teritoriul va fi eliberat de trupele de ocupație.

În aceste circumstanțe, intervenția României ne-ar oferi nouă avantaje pentru viitoarele noastre operațiuni. Ar apărea o complicație pentru Aliați dacă această acțiune ar fi începută prea devreme sau dacă s-ar afla despre ea *id est* înainte ca legătura cu trupele aliate să fie una cu adevărat sigură. Acest fapt n-ar avea alt rezultat decât a le da germanilor un motiv important să ocupe Moldova. Într-o atare situație, Aliații ar avea de cucerit întreaga țară; inamicul s-ar afla în poziția de a pune mâna pe toate materialele de cale ferată acumulate, care le-ar fi de mare folos Aliaților în Austro-Ungaria. Dacă războiul durează, inamicul ar profita de următoarea recoltă.

Dorim să insistăm asupra importanței următoarelor idei:

1. să se evite orice ar da inamicului posibilitatea de a ne afla intențiile în privința mobilizării din Moldova;

2. să se ia în considerare, în elaborarea planului Aliaților, faptul că Moldova aflându-se acum la mila germanilor, mobilizarea trebuie să fie precedată de o acțiune interaliată, pentru a i se da libertatea necesară la operație, astfel încât să nu fie expuși la un dezastru inutil, ceea ce – atât moral, cât și material – ar fi în detrimentul cauzei noastre;

3. să îi dăm comandantului-șef al Trupelor Aliate mijloacele de a asigura ajutorarea tuturor forțelor române prin organizarea, cât mai curând posibil, a unei puternice ofensive, care să fie suficient de eficientă pentru a-l împiedica pe inamic să elimine elementele existente pentru mobilizare sau să trimită în Germania trupele din Valahia.

Cerându-le guvernelor să nu eșueze în a face tot posibilul pentru a reduce riscurile intervenției României și să asigure eficiența ei, noi trebuie să luăm în considerare ipoteza că, în ciuda tuturor calculelor, germanii se vor hotărî să ocupe Moldova. În acest caz, noi credem că acționăm conform vederilor guvernelor noastre dacă îl sfătuim pe rege să reziste cu orice preț, cu condiția ca autoritățile militare să garanteze că acest lucru va fi posibil.

[Charles J. Vopicka, *op.cit.*, 252-255]

9. 15/28 octombrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman despre perspectivele remobilizării, intențiile regelui Ferdinand în această privință și eforturile Puterilor Centrale de a încheia pacea pe baza principiilor președintelui W. Wilson

Avut conferință cu Hârjeu și Christescu pentru oamenii de care am avea nevoie în jandarmerie. Christescu spune că o mobilizare azi ar fi o sinucidere; în trei săptămâni am fi rași de germani. A trimis răspuns lui Schwartzkoppen, care i-ar fi exprimat temeri că credea că are o mai bună opinie despre dânsul. Cu această ocazie Hârjeu a scos un raport bizar: Țenescu¹ scrie generalului Râmniceanu că, însărcinat de Rege să-i facă o lucrare relativă la campania trecută și având nevoie de a vedea pe Lt.-Col. Antonescu, care a fost șeful operațiunilor, întreabă dacă trebuie să se ducă la acesta. Regele pune rezoluție că Țenescu, fiind necesar la Palat, se va chema Antonescu la Iași. (Ciudat circuit!) Antonescu fusese adevăratul șef al Marelui Cartier.

¹ Florea Țenescu (1884-1941), ofițer român, cu o bogată carieră, ajuns la gradul de general de corp de armată în activitate. Atașat militar la Sofia (1914-1916), adjutant regal (1917-1919), profesor la Școala Superioară de Război (1919-1924, 1926-1927); comandant al Diviziei 8 Infanterie (1933-1938), comandant al Corpului 4 Armată (1938-1939), șef al Marelui Stat Major (7 februarie 1939-23 august 1940). În Consiliile de Coroană din 27-28 iunie 1940 s-a pronunțat pentru acceptarea ultimatumului sovietic. A fost înlăturat din armată de Ion Antonescu la începutul lunii septembrie 1940.

Christescu și Hârjeu cred că începe iar jocul din 1915-1916, când statul-major era lăsat la o parte și totul se regula în culise. Am convenit să se execute ordinul, dar după 8 zile Antonescu să fie retrimis la corp. Atunci se va vedea ce gând mână pe Rege.

O telegramă Transocean dă știrea că Andrassy¹ a răspuns lui Wilson că împărtășind toate vederile lui privitoare la Cehoslovaci și la Jugoslavi și acceptând cele 14 puncte cere separat pacea și armistițiul.

Germania a răspuns și ea că revizuirea Constituției probând că se tratează cu poporul german, se așteaptă propunerile de armistițiul.

Arion aduce textul notei pe care ne-o vor face Germanii dacă ratificăm: Se admite principiul revizuirii ulterioare a tratatului; ștergerea articolului care cedează Dobrogea; promite concursul Germaniei pentru a obține o satisfacție de la Austria.

— Eu: Dar petrolul?

— Arion: Se revizuește sigur și voi face chiar o notă specială.

Povățuiesc să pună pe Rege la curent și să nu-i ceară o soluție până nu discutăm în Consiliu. Nauen dă o telegramă, care s-a confiscat, că trupele noastre au intrat în Dobrogea, ca România joacă ultima carte pentru a face România mare și că toate elementele, până și cele mai moderate, au fost prinse de vârtejul războinic. Telegrafiat lui Corteanu să protesteze la Horstmann. Ce însemnează această curată provocațiune?

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 94-95]

10. 17/30 octombrie 1918, Salonic, Telegrama generalului Henri Mathias Berthelot către ministrul de război al Franței prin care îl informează despre demersurile pentru reîntrarea României în acțiune alături de aliați

Salonique, 30 Octobre 1918, Général Berthelot à Ministre Guerre

M. Antonescu est arrivé à Jassy le 22 courant en avion piloté par le Lieutenant Noel. Ministre de France et Général Lafont² ont répondu à ma demande de renseignements en envoyant par la même voie le lieutenant de Flers³ qui est arrivé hier à Salonique. L'état d'esprit général dans le public roumain et dans l'armée roumaine est en pleine exaltation et il suffira de franchir le Danube pour mettre le feu aux poudres. Bien que l'Armée roumaine ait été aussi complètement désorganisée que possible, une mobilisation énergiquement voulue peut mettre 6 divisions sur pied au bout de 8 jours, deux autres en 30 jours ou 6 semaines. Armement et munitions infanterie existent pour 250.000 hommes; armement et munitions artillerie largement pour 10 divisions et 12 à la rigueur. Matériel et munitions sont en territoire non occupé. La Moldavie n'est pas occupé actuellement. L'ensemble des forces ennemies d'occupation de la Valachie, y compris Dobroudja ne semble pas dépasser 6 à 7 divisions dont 2 ou 3 austro-hongroises. Mais on craint, si la Roumanie prend les armes, une intervention des troupes allemandes et autrichiennes qui sont encore en Ukraine. Il me semble que si l'on peut arriver à régler la question turque, il y aurait un gros intérêt à nettoyer la Mer Noire et à entreprendre une opération sur Odessa. Le débarquement pourrait se faire facilement à Akkerman où il n'y a pas de troupes ennemies.

¹ Andrassy Gyula Gábor Manó Ádám, Conte de Csík-Szent-Király și de Kraszna-Horka (1860-1929), om politic maghiar, fiul contelui Gyula Andrassy (1823-1890). A fost de mai multe ori ministru de Externe al Austro-Ungariei (1894-1895, 1906-1910 și 24 octombrie -2 noiembrie 1918).

² Henri Pierre Lafont (1865-1918), atașat militar al Franței în România. A murit la Iași la 12 decembrie 1918.

³ Robert de Flers (1872-1927), ziarist și scriitor francez, membru al Academiei Franceze din anul 1920. Atașat de presă al legației Franței în România în anii 1917-1918, calitate în care a jucat un rol diplomatic important.

M. Bratiano a făcut parveniți telegramme următoare la destinație de Președinte al Consiliului: „C'est avec une profonde émotion que nous avons reçu votre message. Nous y voyons avec reconnaissance une preuve de votre amitié. Nous ne négligeons rien pour témoigner à nouveau les liens indissolubles qui nous rattachent à la noble cause dont vous étiez le grand représentant et pour faciliter la réalisation des plus chères aspirations de notre peuple. Signé: Bratiano.”

Le Général Lafont signale la situation déplorable qui existe en Roumanie au point de vue alimentaire. Il dit que les premiers secours à envoyer après le nettoyage de la Mer Noire, devront porter sur ce point; en deuxième ligne, ce serait l'équipement, surtout des chaussures, manteaux et du linge; en troisième ligne seulement l'armement et les munitions. A ce dernier point de vue, les ressources livrées par la Bulgarie pourraient être utilisées pour porter à 18, au cours de l'hiver, le nombre des divisions roumaines.

En ce qui concerne les mouvements de troupes françaises en Bulgarie, j'espère qu'ils seront terminés vers le 18 novembre et permettront, vers cette date, le passage du Danube. A ce moment, je lancerai un appel aux armes à toute la Roumanie. Le Roi et M. Bratiano proclameront alors la mobilisation. J'espère pouvoir simultanément organiser un soulèvement de la population de la Valachie sur les derrières mêmes de l'armée allemande. Tout le personnel de la Légation de France en Roumanie est en bonne santé.

Général Berthelot

[S.A.N.I.C., Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 187, c. 261-263]

11. 19 octombrie/1 noiembrie, Iași, Studiu preliminar asupra remobilizării armatei române în vederea preluării sub control a Transilvaniei

1.XI.1918

STUDIUL PRELIMINAR

Pentru a servi la întocmirea proiectului de operațiuni
al ocupării Transilvaniei

1. Pentru operațiunile proiectate, cele mai potrivite unități sunt Diviziile de vânători, pentru următoarele motive:

a. regimentele de vânători se mobilizează în 5 zile (cele de infanterie se mobilizează în 8 zile);

b. artileria acestor divizii a fost dislocată în garnizoanele Roman și Bacău. Cea mai depărtată unitate poate fi pe zona de concentrare în 4 zile (respectiv câte 27 sau 22 km pe zi);

c. batalioanele de vânători, fiind constituite și pentru piciorul de pace cu efective de mobilizare și numai din oameni din activitate sub arme, pot rămâne ca trupe de ocupație și după încetarea stărei de războiu. Diviziile constituite din regimente de infanterie ar rămâne cu efective prea mici, după demobilizarea rezerviștilor și complectășilor, iar menținerea lor sub arme ar prezenta inconveniente mari;

d. constituirea, încadrarea și disciplina, de care au totdeauna dovada vânătorii, îi indică pentru aceste operațiuni în care disciplina și spiritul de ordine dau prestigiul și autoritatea necesară.

2. Marșurile de concentrare pot începe cu trenul și pe jos mâine, 2 XI, după cum urmează:

II/I V de la Adjud la Tg. Ocna

II/3 V de la Bârlad la Tg. Ocna

a) pe jos:

Art. Div. I de la Comănești și Bacău la Brusturoasa

Art. Div. I de la Roman la Tg. Ocna

a) cu trenul: Toate celelalte unități.

Transporturile de concentrare și marșurile se termină în ziua de 5 noiembrie pentru infanterie (ziua 9) și la 10 noiembrie pentru artilerie (ziua 14).

Operațiile pot începe în dimineața de 11.XI (ziua 15). La nevoie, operațiile pot începe în ziua de 6 noiembrie (ziua 10), hotărând pentru fiecare divizie 1 divizion artilerie care poate pleca cu efectivele la care a ajuns în seara zilei de a 5-a mobilizare (ca la unitățile detașamentelor de acoperire), iar partea complementară în personal poate fi trimisă cu trenul pe zona de concentrare în ziua a 10-a sau cu celelalte unități ce intră în compunerea artileriei divizionare prin marșuri pe jos (începând din ziua 11).

3. Situația politică, dislocarea actuală a unităților, comunicațiile și gruparea etnică în parte estică a Transilvaniei impun înaintarea către centrele Săcuesți din câmpia Cicului și Trei Scaune pe direcțiunile arătate în schițele anexe No. 1 și No. 2. [Nu se publică.]

Dacă știrile primite îngăduie să se înceapă ocuparea chiar cu unități mai mici și înainte de mobilizarea și concentrarea să fie pe deplin terminate, operația ar începe cu Regimentul 16 Inf. de la Piatra Neamț și Regimentul 1 Vânători de la Târgu Ocna întărite cu câte una baterie și un escadron, detașamentele astfel constituite ar îndeplini rolul grupelor de acoperire în centrele Gheorghy St. Micloș și Cick-Sereda până ce capetele coloanelor s-ar apropia convenabil. În acest caz, gruparea și direcțiile de urmat ar fi acelea arătate în schița No. 3. [Nu se publică.]

În oricare din ipotezele și direcțiile de urmat (1, 2, 3) e de cel mai mare interes ca în prima zi de operațiuni să punem în pază calea ferată ce leagă Valea Trotușului cu Valea Oltului și Mureșului.

Pentru a obține acest rezultat e necesar:

- a. în lipsă de cavalerie să se dea unităților ce operează în Transilvania companiile de cicliști de la Divizia de Cavalerie;
- b. motomitralierele formând detașamente cu automobilele blindate să opereze împreună cu cicliști;
- c. să se trimită trenul blindat pentru a participa la asigurarea căii ferate, dând sprijin detașamentelor în timpul acoperirii și apoi micilor unități ce vor rămâne pentru pază;
- d. să se prevadă fiecare divizie cu câte o stație de T.F.F. (2 posturi), pentru a asigura legătura permanentă în orice împrejurare cu Marele Cartier General și cu diviziile vecine. Ar fi cu totul avantajos dacă s-ar da câte o stație fiecărui regiment destinat a opera izolat prin munți. (Luată de la corpurile de armată care nu mobilizează.)

4. Date fiind condițiunile actuale din Transilvania, caracterul populației săcuesți și natura operațiilor (eventuale lupte de guerilla), precum și scopul ce se urmărește de a stabili liniștea fără a crea dușmăni pentru viitor, e de nevoie să se ia măsuri:

- a. Un comandant al tuturor forțelor ce vor opera în Transilvania, căruia să i se... [Lipsă în text.]
- b. Să se comunice Diviziei 8 de pe acum proiectul de operațiuni ce se intenționează în Transilvania pentru a coordona mișcările sale în așa fel ca să sprijine începutul lor și să păstreze legătura pe viitor.
- c. Să se afecteze o escadrilă de avioane Comandamentului din Transilvania (pentru recunoașteri și legătură).
- d. Să se destine de pe acum personalul civil și militar care cunoaște situația politică și socială din Ardeal, pentru a da indicațiuni comandamentelor și a servi în Birourile de Informațiuni în timpul operațiilor.
- e. Să se întocmească și tipărească (în limba română, maghiară și germană) manifestele și ordonanțele necesare pentru a îndemna la liniște și supunere și a face cunoscut pedepsele hotărâte de lege pentru turburătorii ordinii sau acei ce ar distruge poduri, căi ferate, lucrări de artă etc.

f. Să se constituie de pe acum detașamente de jandarmi și grăniceri (cu atribuțiuni de poliție încadrate cu ofițeri energici) pentru a asigura ordinea în urma coloanelor și a face să se execute de populație ordonanțele autorităților superioare.

g. Să se constituie curți marțiale și pretorate în număr suficient (la fiecare regiment).

h. Constituirea de echipe cu materialul necesar pentru reparatul căilor de comunicație și exploatarea lor (C.F., telegraf, telefon etc.).

5) HRĂNIREA:

a. Pe timpul marșului de concentrare, prin îngrijirea corpurilor de trupa și în conformitate cu instrucțiunile de mobilizare;

b. Pe zona de concentrare și în timpul operațiilor din depozitele ce se vor înființa de pe acum la Focșani, Adjud (provizoriu, iar mai târziu la Târgu-Ocna) și Piatra-Neamț.

În primele zile, va fi nevoie de mai multe camioane-automobile pentru a asigura transportul de la depozite la trupe, mai târziu însă când se va stăpâni calea ferată Palanca-Toplița și Palanca-Brașov și se va relua circulația prin Sibiu și Brașov, numărul lor poate fi micșorat.

MAIOR

[Indescifrabil]

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2580, c. 708-710]

12. 20 octombrie/2 noiembrie 1918, Paris, Telegrama prim-ministrului francez, Georges Clemenceau, adresată generalului Henri Mathias Berthelot prin care i se dă permisiunea de a organiza intervenția în România și Marea Neagră

Paris,

2 Novembre 1918

Président du Conseil, Ministre de la Guerre à Général Berthelot, Salonique

1. J'approuve projet exposé par votre télégramme 25-30 du 30 Octobre.

2. Intervention en Roumanie doit avoir lieu le plus tôt possible et dès que moyens nécessaires auront pu être mis à votre disposition par Général Franchet d'Esperey, afin exploiter sans retard situation favorable créée par fléchissement de Autriche et état des esprits en Roumanie.

3. Opération par Mer Noire et Odessa, dont vous envisagez exécution, sera très efficace pour hâter succès intervention directe en Roumanie. Toutefois, sa portée doit être envisagée sous un jour plus large. Prévue dans plan d'action général en Orient, définie par instruction qui vous a été remise le 7 Octobre, elle doit viser en Russie Méridionale, d'une part, la saisie des gages territoriaux qui nous sont nécessaires pour garantir nos intérêts, et, d'autre part, la reconstitution des forces locales en vue de l'établissement d'un régime d'ordre favorable à notre cause.

4. Cette opération par Mer Noire, rendue possible par armistice turc qui nous ouvre Bosphore, est subordonnée à accord préalable entre Puissances de l'Entente. Démarches sont entreprises en vue réaliser cet accord.

5. Général Franchet d'Esperey a été mis au courant de ce plan d'action éventuel par lettre du 27 Octobre et invité à en étudier les possibilités d'exécution de concert avec vous.

Ce télégramme à communiquer à Général Franchet d'Esperey.

Clemenceau

13. 21 octombrie/3 noiembrie 1918, Iași, Raportul generalului Constantin Prezan asupra posibilității și oportunității reintrării în război a României împotriva Puterilor Centrale

*Aprecieri generale asupra posibilității și oportunității
reintrării noastre în acțiune contra Puterilor Centrale¹*

A. Generalități

Pentru a se putea stabili dacă este posibil și oportun să reluăm armele în contra inamicilor noștri trebuie să se examineze cu atenția cuvenită:

- a. situația și forțele pe care inamicul le are în vecinătatea fruntariilor noastre;
- b. situația, forța și intenția trupelor cu care aliații noștri operează în peninsula Balcanică;
- c. situația actuală a armatei române și, în sfârșit,
- d. dat fiind că mobilizarea, concentrarea și operațiunile viitoare ale armatei sunt în primul rând în funcțiune de randamentul actual și viitor al căilor ferate, voi examina și această chestiune pentru că numai astfel se va putea cunoaște în mod real care va fi valoarea efortului ce voi putea să facem.

Odată toți factorii de mai sus examinați și studiați se vor putea trage toate concluziunile care formează scopul studiului de față.

Astfel fiind, în cele ce urmează, voi analiza, pe rând, fiecare din chestiunile enumerate mai sus, iar într-un studiu imediat următor voi arăta care cred că ar fi în situația actuală singurul proiect rațional de mobilizare.

B. Partea I-a

I. Situația inamicului

Se găsește arătată pe schițele No. 1 și 2 aci arătate. [Nu se publică.]

Examinând aceste schițe, constatăm că forța și gruparea trupelor inamice aflate împrejurul nostru este următoarea:

1. În Ucraina:

- a) 20 divizii de infanterie, dintre care 15 germane;
- b) 9 divizii de cavalerie, dintre care 6 germane.

Numai 4 din aceste divizii se găsesc în imediata apropiere a Nistrului și sunt răspândite pe o zonă largă de 150 km. Aceste ultime divizii au împins câteva unități de acoperire pe Nistru. *Restul diviziilor se găsesc răspândite pe întreg teritoriul ucrainean, iar depărtarea lor de Nistru variază între 200 și 700 kilometri:*

2. *Pe Frontiera de Vest a Moldovei se găsesc de la Prut la Oituz, răspândite în cordon, 3 divizii de infanterie austro-ungare;*

3. *în Dobrogea se găsesc 4-5 batalioane de etapa germane, și în sfârșit;*

4. *în Muntenia se găsesc 9 divizii de infanterie, dintre care 6 germane. Cu alte cuvinte, de jur-împrejurul Moldovei inamicul are răspândite pe o vastă suprafață, 32 divizii infanterie și 9 divizii cavalerie.*

Cifra nu trebuie să ne sperie, fiindcă nu toate aceste forțe sunt imediat periculoase.

Într-adevăr, *nu pot fi deloc periculoase* marea majoritate a trupelor austro-germane din Muntenia și Oltenia deoarece aceste forțe vor trebui să facă față coloanelor aliate care înaintează de la sud înspre Dunăre; iar pe de altă parte *nu pot fi imediat periculoase* toate trupele germane care se găsesc la o depărtare mai mare de 200 km de Nistru.

Atât această situație, cât și numărul redus de căi ferate care traversează Ucraina de la est la vest formează două puternice motive care mă fac să afirm că inamicul n-are puțința să aducă aceste forțe pe

¹ Pasajele subliniate italic sunt în original (n.n.).

teatrul nostru de operațiuni decât rând pe rând și într-un interval de timp care va depăși cu mult acela necesar aliaților de a stabili legătura cu noi. Prin urmare, la o eventuală reintrare a noastră în acțiune nu pot fi imediat periculoase decât:

- a) cele 4 divizii austro-ungare care se găsesc la est de Nistru într-o zonă a cărei adâncime variază între 100 și 150 km;
- b) cele 3 divizii răspândite în cordon, de la Cernăuți la Oituz, pe Frontiera de Vest a Moldovei; și
- c) cel mult 1 divizie din cele 2 divizii aflate în Muntenia la est de linia Urziceni-Oltenița. Adică în total 8 divizii.

Dacă însă nu pierdem din vedere că aceste forțe pe de o parte sunt răspândite pe un front de 1300 km și că pe de altă parte sunt într-o înaintată stare de descompunere militară și sufletească ajungem la concluzia că *prezența acestor forțe împrejurul nostru nu poate fi, în niciun caz, pentru noi numai decât o pedică de a reintra în acțiune.*

II. Situația Aliaților

Nu este pentru un moment precis cunoscută. Din comunicatele zilnice se constată că capetele de coloană nu ajuns în Bulgaria, pe Dunăre. Nu cunoaștem însă care este forța acestor coloane și mai ales dacă au puțință și deci intenția de a forța Dunărea în această parte a frontului balcanic.

Or, pentru cauza care ne interesează, această chestiune formează pentru noi determinant în alegerea momentului în care ar fi oportună atât pentru noi cât și pentru aliați să mobilizăm pentru a reintra în acțiune. Astfel fiind lucrurile, găsesc că este imperios necesar să se precizeze fără întârziere această chestiune.

Pentru aceasta trebuie să se ia imediat el să se păstreze neconținut, prin agenți periodici, legătura între organele conducătoare de aci și acelea ale frontului balcanic.

III. Situația Armatei Române

Este dureroasă. Măndrele trupe care la Mărășești au ridicat pedestalul de a pururi impunător pe care în curând se va ridica România de mâine sunt astăzi goale, desculțe, flămânde și demoralizate.

Din ziua de când stindardele noastre au fost înclinate s-a lucrat cu grabă, metodic și cu perseverența la completa dezorganizare a armatei. Armata este astăzi o umbră.

Pentru a dovedi aceste afirmațiuni voi examina pe rând situația unităților sub raportul efectivelor, echipamentului, armamentului, munițiilor, instrucției și aprovizionamentelor.

1. Efective în ofițeri, trupă și animale

a) Ofițerii activi:

În prezent unitățile sunt lipsite complectamente de cadre și mai ales de cele ofițerești. În marea lor majoritate ofițerii au fost și sunt continuu pompați de la corpuri și trimiși la școli, servicii speciale și detașați, fără rost bine determinat, pe la diferite servicii la Iași și în teritoriul ocupat. În ziua când se va decreta mobilizarea toți acești ofițeri trebuie să se găsească la corpuri. Astfel fiind, ei trebuie din timp trimiși la postul lor.

b) Ofițerii de rezervă:

Foarte mulți au trecut în teritoriul ocupat. Cei rămași și originari din Moldova sunt suficienți pentru buna încadrare a diviziilor care se vor mobiliza în prima linie. Pe de altă parte sunt convins că la primul semnal de alarmă toți ofițerii, aflați actualmente în teritoriul ocupat, vor alerga la postul lor, oricare ar fi greutatea ce vor avea de întâmpinat.

c) Trupa prezentă:

După control, efectivul actual total de pace al armatei noastre se reduce aproximativ la 120.000 (una sută două zeci de mii) de oameni. Cazărmile sunt însă complet goale. Deși regi-

mentele 1-40 și cele de vânători ar trebui să aibă prezenți câte 600-650 oameni; iar regimentele 41-80 câte 250, totuși cazarmile sunt literalmente goale, marea majoritate a oamenilor fiind la munci agricole, corvezi în afară de garnizoanele respective și ordonanțe. Așa-zisele unități mobilizate din Basarabia sunt o ficțiune. Starea lor sub raportul efectivelor nu este cu nimic mai bună ca a trupelor din țară.

Această situațiune atât de precară împune în mod imperios, în caz când în principiu s-ar admite executarea unei eventuale mobilizări, ca operațiunea să nu înceapă înainte ca toți oamenii prezenți să fi reintrat complet la unitățile respective.

d) Trupa. Disponibilități la mobilizare.

Nu există deocamdată disponibili pentru mobilizare decât oamenii din Moldova și care aparțin Diviziilor 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14 ale Brigăzii IV Călărași și Diviziilor 1 și 2 Cavalerie.

Oamenii Corpurilor 1 și 2 Armată au trecut în teritoriul ocupat. După informațiunile ce am se găesc trecuți dincolo de Milcov peste 280.000 de oameni.

Această situațiune trebuiește neapărat ținută în seamă la alcătuirea proiectului de mobilizare, fiindcă atât timp cât Mărășești vor exista nu trebuie să se conteze, în mod real, decât pe Diviziile 6, 7, 8, 9, 10, 13 și 14 și Diviziile de Cavalerie.

Cai prezenți

Infanteria:

Toate unitățile de infanterie au prezenți un număr mai mare de cai decât cel bugetar.

Artileria:

Nu cunosc efectivele disponibile la unități.

Cavaleria:

Diviziile 1 și 2 Cavalerie au aproximativ câte 100 cai de escadron. Toți caili armatei sunt însă într-o stare de slăbiciune atât de pronunțată, încât o mare parte din el sunt atinși de mizerie fiziologică. *Într-un războiu de mișcare nu se poate conta pe acești cai, decât dacă cel puțin 15 zile înaintea începerii operațiunilor vor primi o îngrijire și o alimentație specială.* Altfel, la artilerie și cavalerie foarte mulți cai vor cădea din prima zi de marș.

a) Cai disponibili pertru mobilizare:

În Moldova și Basarabia se pot găsi caili necesari pentru completarea efectivelor unităților și serviciilor divizionare la diviziile care am arătat că se pot mobiliza în primul rând diviziile Corpurilor 3, 4 și 5 Armată.

Strângerea lor nu se poate face însă înainte de a se organiza depozitele necesare la centrele de adunare care vor fi prevăzute prin proiectul de mobilizare.

În ce privește Corpurile 1 și 2 Armată, nu pot să afirm dacă se vor mai găsi sau nu resursele necesare în cai pentru punerea lor pe picior de războiu.

Cum din teritoriul ocupat s-a ridicat tot ce s-a găsit sau a trecut după demobilizarea armatei noastre, rezultă ca pentru mobilizarea acestor două din urmă corpuri de armată trebuie să recurgem tot la resursele care vor mai rămâne, după mobilizarea primelor divizii în Moldova și Basarabia. Astfel fiind, este prudent să nu ne facem prea mari iluzii în această privința.

Concluziuni:

Dat fiind disponibilitățile în ofițeri, oameni și cai care se găesc în Moldova și Basarabia nu se pot mobiliza la început decât Corpurile 3, 4 și 5 Armată, mai puțin Divizia 5, și Diviziile 1 și 2 Cavalerie. Mobilizarea Corpurilor 1 și 2 nu se va putea face decât ulterior și pe măsură ce Muntenia va fi evacuată de inamic și resursele rămase în animale precizate.

b. Echipamentul:

Sub acest raport starea armatei nu poate să fie mai rea decât este actualmente. Ce se găsește în depozite și pe oameni nu este suficient pentru a satisface nevoile strict necesare ale soldaților aflați sub drapel.

Prin referatul No. 20.051 din 26 septembrie a.c., Direcția Superioară a Intendenței arată Ministerului de Războiu că armata este „desbrăcată și desculță” (vezi anexa nr. 1). [Nu se publică.]

Iar prin referatul No. 28 din 10 octombrie, Directorul Echipamentului arată cu dezesperare că „trupa are mare lipsă de îmbrăcăminte”, iar „încălțăminte nu are deloc, toată fiind degradată”, și că „Iarna a sosit” și „nu găsește nicio soluție pentru a remedia răul” (anexa No. 2). [Nu se publică.]

Toate aceste referate, ca și multe altele privitoare aceleiași grave chestiuni, n-au primit nicio sancțiune practică. Din ordinul Ministerului de Războiu au rămas la dosar, și multe din ele fiind prea tari au fost chiar refuzate. Cauzele care au provocat această criminală situațiune se pot cu ușurință vedea în referatele No. 20.052 (Anexele 1, 3, 4). [Nu se publică.]

Deși situația ne înspăimântă, totuși ea nu trebuie și nu poate să ne împiedice a remobiliza, dacă interesele superioare ale neamului cer în mod imperios aceasta. Când o țară a făcut atâtea sacrificii, trebuie să facem un ultim și suprem efort dacă realizarea aspirațiilor noastre depinde de el. Armata are suflet, brațe vânjoase dornice de răzbunare și arme destule, astfel încât ea poate merge la războiu și desculță.

Am însă credința fermă că aceasta nu se va întâmpla, fiindcă în toată țara, Moldova și Basarabia, prin târguri și orașe se găsește o enormă cantitate de echipament și încălțăminte care a trecut din depozitele române și ruse în mâinile speculatorilor. Chiar dacă n-ar fi așa, totuși putem să pornim fiindcă aliații sunt la poartă.

3. Armament și munițiuni:

Printr-o fericită întâmplare datorită desigur numai devotamentului și curajului executanților, nu s-a trecut „dincolo” decât materialul și munițiunile ce nu se puteau întrebuița și care nu erau strict necesar armatei de operațiuni. Avem arme, mitraliere, tunuri și munițiuni suficiente. Tot acest material se găsește la îndemâna unităților și nu trebuie decât brațe să le apuce.

4. Instrucția:

De la semnarea păcei nu s-a făcut absolut nimic, deoarece disponibili la corpuri nu se găsesc nici ofițeri și nici soldați. Disciplina și instrucția au scăzut, dar n-au dispărut. Ce s-a învățat în războiu nu s-a uitat și nu se va putea uita vreodată.

5. Aprovizionamente:

Atât pentru oameni, cât și pentru cai nu există aproape nimic în depozite. Există însă în țară aprovizionamente cu care am putea hrăni armata cel mult o lună. Strângerea lor cere timp – cel mult 10-16 zile – și concursul absolut al tuturor autorităților.

Fără organizarea acestor depozite nu se poate face nicio mobilizare, oricât de parțială ar fi ea, fiindcă nu va putea hrăni oamenii și caii care, din prima zi, vor alerga, în mare număr, la centrele de mobilizare și de adunare a rechizițiilor.

Dacă am afirmat mai sus că armata poate merge și desculță și dacă pot să afirm că la rigoare poate fi armată numai cu topoare, nu pot însă să nu atrag atenția asupra dezastrului imediat și inevitabil care ar rezulta din faptul că s-ar mobiliza armata înainte de a se fi asigurat existența ei.

Consider criminali pe toți aceia care cu toate că cunosc situația actuală în această privință, totuși împing sau declară că suntem gata a face imediat sau oricând supremul gest.

Oricând da; dar imediat, nu. Prin urmare, trebuie făcute mai întâi depozite în locurile care vor trebui stabilite prin planul de mobilizare și concentrare a armatei. Formarea acestor depozite trebuie să înceapă imediat.

Conchid însă atrăgând atențiunea că nu putem să facem, sub niciun motiv, niciun pas înainte de a avea siguranța că aliații vor lua dispozițiuni ca înainte de o lună după intrarea noastră în acțiune să sosească alimentele necesare armatei.

Pentru ca acest lucru să fie posibil, aliații trebuie să stabilească o bază de operațiuni la mare – Odeasa, Constanța – sau pe Dunăre – Galați, Brăila.

Concluziuni:

Trecând peste lipsurile semnalate la cap: 1, 2, 3, 4 și 5 de mai sus, *Armata are posibilitatea să facă orice nou efort, oricât de greu și de dureros ar fi el, dacă: se asigură existența ei imediată și viitoare.*

IV. Căile Ferate. Situația Actuală.

1. Material rulant:

Avem în Moldova mașini și vagoane suficiente, și dat fiind atât trupele care se găesc în Basarabia, cât și desfășurarea ulterioară a operațiunilor pot afirma că și în această regiune se găsesc mașini și vagoane suficiente pentru satisfacerea nevoilor unei eventuale mobilizări.

2. Combustibil:

N-avem însă în depozite combustibil decât numai pentru 5-6 zile și numai pentru 8-9 garnituri zilnic. Pe de altă parte, din cauza unei rele organizări, producția zilnică a combustibilului – cărbuni, petrol și lemne – este foarte redusă.

Situațiunea este în această privință foarte gravă; și se poate transforma în dezastruoasă; în cazul când pierdem, dintr-o cauză sau alta – distruge sau pune inamicul mâna pe ele –, minele de cărbuni și de petrol.

Se spune că inamicul are la Brăila mari cantități de cărbuni care ar putea intra în stăpânirea noastră printr-o acțiune locală, organizată prin surprindere.

Este însă prudent a nu se calcula cu astfel de elemente, mai ales că sunt informat că depozitele sunt în șleपुरi și deci ușor de scufundat sau retras.

Prin urmare, în situațiunea actuală în care ne găsim nu putem să mișcăm fără a risca un dezastru rușinos și iremediabil. *Dacă trenurile stau, armata și orașele mor.*

Trebuie dar să ieșim din această situațiune.

Cum?

a) În primul rând să se ia imediate dispozițiuni de mărirea producțiunii combustibilului și în special a lemnelor; și

b) În același timp să se obțină că odată cu hrana aliații să trimită și combustibil.

Concluziune:

Cu combustibilul pe care-l avem în depozite și luând măsuri ca cel puțin producțiunea actuală zilnică să fie, cu orice preț, menținută putem face față nevoilor mobilizării și hrănirii. Nu putem însă conta pe trenuri în transporturile de concentrare decât dacă rărim cantitatea de cărbuni și cu ea numărul garniturilor zilnice.

V. Concluziuni generale:

Nu putem să mobilizăm imediat din cauză că nu avem constituite centrele de aprovizionare pentru trupele de acoperire, depozitele de mobilizare și concentrare. Avem însă posibilitatea să organizăm aceste depozite în 10-15 zile. Dat fiind că evenimentele se precipită cu o iuțeală care nu mai respectă nicio măsură, dispozițiunea trebuie luată imediat.

Paralel cu aceasta trebuie să se ia măsuri:

a. să se intensifice prin orice mijloace producția combustibilului;

b. să înceteze orice corvoadă, detașare și muncile agricole.

Ofițerii și trupa activă să se adune la corpurile resective; și

c. În sfârșit, trupele de acoperire arătate în planul de mobilizare – vezi Partea a II-a – să fie imediat constituite și deplasate în apropierea sectoarelor respective.

Toate aceste măsuri implică sprijinul complet al Guvernului și necondiționatul concurs al tuturor autorităților.

General Prezan

C. Partea a II-a
Generalități asupra planului de mobilizare

I. Măsuri antemergătoare mobilizării¹

1. Să înceteze imediat orice detașare sau corvoadă. Toți ofițerii și soldații să se reîntoarcă fără întârziere la corpurile respective.

2. Să se organizeze:

a). Centre de aprovizionare pentru trupele de acoperire la: Dorohoi, Botoșani, Dolhasca, Tg.Neamț, Tarcău, Tețeani, Onești și Adjud;

b). Depozite de mobilizare în capitalele de județe unde găsim marea majoritate a trupelor vor aflui oamenii și rechizițiile; și

c). Depozite de concentrare la Bârlad, Vaslui, Iași, Roman, Bacău, Chișinău, Bălți și Bolgrad.

3. Diviziile Corpului 1 și 2 și Divizia 5, care nu mobilizează din cauză că oamenii sunt în teritoriul ocupat, vor organiza, cu trupa și ofițerii prezenți, câte un batalion de fiecare regiment de infanterie și câte o baterie de fiecare regiment de artilerie. Aceste unități vor fi cât se poate de complete, de bine încadrate și prevăzute cu numeroase mitraliere și puști mitraliere. Ele vor servi ca unități de acoperire.

Organizarea lor de va zace în minimum de timp posibil, astfel încât să nu poată pleca în acoperire la primul ordin.

4. Să se organizeze imediat unități de etape sau trupe speciale care să înceapă imediat a lucra, la pădurile aflate în lungul căilor ferate, la intensificarea producției acestui combustibil.

5. Să se întocmească oricât de sumar, însă imediat, toate instrucțiunile necesare autorităților civile și militare și pe *baza acestora se va mobiliza*.

6. Să se organizeze prin ajutorul jandarmilor și ofițerilor de rezervă, în teritoriul ocupat, un sistem complet de bande care servindu-se de mijloace (principalul este să fie cât mai numeroase) să se răzvrătească, să distrugă orice soldat inamic izolat și să distrugă podurile și să atace coloanele inamice. Activitatea lor va începe odată cu mobilizarea.

II. Acoperirea mobilizării

Se va face:

1. În Moldova:

Prin ajutorul batalioanelor care se vor organiza de regimamentele diviziilor care nu mobilizează.

Gruparea acestor forțe, vezi schița No. 3 [nu se publică], îngăduie să se facă această acoperire fără a se face nicio deplasare cu trenul decât pentru acoperirea în sectorul de Nord – Botoșani–Dorohoi. Astfel plecând de la gruparea actuală, acoperirea pe frontiera de vest și de sud a Moldovei se va executa, de la nord la sud, în următorul mod:

a) *Sectorul Dorohoi* – Botoșani va fi acoperit de Divizia 4. Batalioanele organizate din această divizie vor fi transportate din zona Iași cu trenul, utilizând ambele căi ferate: Iași–Pașcani–Verești și Iași–Dorohoi;

b) *Sectorul Suceava*, Regimentul Vânători de Munte. În acoperire vor contribui și Regimentele 3 și 8 Roșiori care se găsesc în regiunea corespunzătoare ambelor sectoare.

c) *Sectorul Neamț* va fi acoperit de batalioanele organizate de Divizia 2 care se găsește concentrată în zona Piatra.

¹ Nu se poate face un plan real și complet de mobilizare decât numai cu concursul necondiționat al birourilor respective – organizare, mobilizare, rechiziții, transporturi și operații, din M.S.M., lucrarea de față fiind făcută după date obținute pe căi neoficiale și fără concursul birourilor respective nu poate îmbrățișa chestiunea decât în linii generale (n.a.).

d) *Sectorul Bacău* va fi acoperit de batalioanele pe care le va organiza Divizia 1 care se găsește în împrejurimi de Adjud.

e) *Sectorul Siret* va fi acoperit de batalioanele organizate de Divizia 5 care se găsește în zona Bârlad–Galați.

În total, pentru acoperirea frontierei de Vest și de Sud a Moldovei, se poate dispune de 22 batalioane și tot atâtea baterii. Recurgând la aceste procedee de acoperire obținem mari avantaje, și anume:

- a) trupe de primă calitate și puternic armate;
- b) nu avem nevoie de a utiliza calea ferată decât pentru acoperirea unui singur sector;
- c) pe de o parte nu complicăm mobilizarea diviziilor care mobilizează, iar pe de altă parte unitățile acestora rămân de la început și complet disponibile, și în sfârșit
- d) nu atragem atenția inamicului și putem, din prima zi a mobilizării, acoperi și garanta executarea ei.

2. În Basarabia:

Cu trupe care se găesc actualmente pe Histru și în nordul Basarabiei – vezi schița No. 3. [Nu se publică.] Va fi necesar a se întări aceste trupe cu artilerie.

III. Executarea mobilizării

1. Deocamdată nu se pot mobiliza decât diviziile 6, 7, 8, 9, 10, 11 13 și 14, Brigada de Călărași a Corpului XV Armată, Diviziile 1 și 2 Cavalerie și Vânătorii.

Total = 7 Divizii Infanterie
 2 " Cavalerie
 1 Brigadă de Călărași, și
 Corpul Grănicerilor –

Dacă se organizează în divizii vânătorii, ceea ce este posibil imediat, și grănicerii – ceea ce este posibil într-un interval de timp mai mare – avem complet disponibil pentru operațiuni un total de 10 divizii infanterie, în afară de trupele de acoperire – 22 batalioane –, ceea ce fac alte 2 divizii, adică total general:

12 Divizii infanterie și
 2 Divizii cavalerie.

2. În principiu nu trebuie să ne gândim că mobilizarea se va face conform cu regulile în general respectate la executarea acestor operațiuni.

3. Mobilizarea se va face respectându-se organizarea adoptată în partea a 2-a a campaniei.

4. Toate corpurile se vor mobiliza pe locul unde se găesc.

5. Completarea efectivelor se va face cu oamenii care la mobilizare au aparținut unităților.

6. Afluirea oamenilor se va face cu trenurile – pe principiul tramvaiului – și pe jos. În acest scop, din întâia zi de mobilizare vor circula câte două trenuri de etape pe fiecare direcție.

7. Rechizițiile se vor aduna pe comune și vor aflui sub conducerea jandarmilor la centrele de județ pe măsură ce sunt adunate. Pe măsură ce sosesc vor fi imediat repartizate de către o comisiune organizată ad-hoc la corpurile din garnizoană, în raport cu nevoile.

8. Diviziile vor mobiliza numai serviciile divizionare. Dacă se admite organizarea diviziilor de vânători și grăniceri, ceea ce ar fi necesar – serviciile acestor divizii se pot obține prin mobilizarea etapelor divizionare ale diviziilor Corpului 4 Armată.

9. Mobilizarea acestor servicii se va face în garnizoanele unde au fost demobilizate și sub îngrijirea autorităților care le-au demobilizat.

10. Cartierele de Armate, Corpuri de Armată și divizii vor fi mobilizate de unitatea care le-a demobilizat.

Lipsurile provenite din cauză că oamenii se găesc în teritoriul ocupat se vor completa de biroul mobilizării cu resurse din Corpul 1 și 2 Armată sau alte disponibilități.

11. Trupele și serviciile speciale vor fi mobilizate pe locul unde se găesc.

D. Plan de Concentrare

Dat fiind situația, nu se poate face un plan detaliat de concentrare, fiindcă nu este timp și lipsește mijloace rapide de transport. Concentrarea diviziilor se va face într-o regiune cam centrală a regiunii în care mobilizează.

Cu modul acesta se va evita transporturile de concentrare cu calea ferată. Acest transport nu se va adopta decât în limita posibilității și numai pentru unitățile prea depărtate. Nepuținându-se stabili un plan detaliat de mobilizare nu se poate hotărî de pe acum care vor fi aceste transporturi. Pe măsură ce nevoile se vor ivi, se vor cere căilor ferate organizarea garniturilor necesare în raport cu posibilitățile.

Zonele de concentrare pentru fiecare divizie, cât și sectoarele de acoperire se arată pe schița No. 8. [Nu se publică.] Odată diviziile concentrate, aruncarea lor în acțiune se va face în raport cu obiectivul de atins și scopul urmărit de ansamblul operațiunilor care se desfășoară în peninsula balcanică.

Planul acestui ansamblu trebuie stabilit de comun acord de ambele comandamente sau mai bine de un comandament unic.

În sfârșit nu pot încheia și această ultimă parte a studiului ce am întreprins înainte de a atrage atențiunea că astăzi România n-are o bază de operațiuni.

Această bază fiind absolut indispensabilă nu trebuie întreprinsă nicio mișcare dacă nu se are certitudinea că puțin timp după mobilizarea noastră – 10-15 zile – trupele aliate ne asigură această bază, oriunde ar fi ea.

General Prezan

21.X.1918

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. II I. 2578, c. 457-471]

14. 24 octombrie/6 noiembrie/1918, Iași, Telegrama identică a celor patru miniștri ai Antantei, acreditați la Iași, în care se reproduce o scrisoare adresată prim-ministrului Alexandru Marghiloman și se face o evaluare a situației din România în perspectiva reintrării în război împotriva Puterilor Centrale

Jassy, 6 Novembre 1918

Identique des 4 ministres etc.

Nous avons remis le 4 Novembre la note suivante à M. Marghiloman:

„D’après des renseignements dignes de foi un train chargé de munitions et destiné au territoire occupé aurait été sur le point d’y être expédié tout récemment. Nous avons le devoir d’attirer la plus sérieuse attention du gouvernement roumain sur la grave responsabilité qui lui incomberait si dans la situation nouvelle qui résulte des luttes engagées entre les troupes alliés et les troupes allemands du territoire occupé il prêtait indirectement un concours quelconque à nos ennemis, ou s’abstenait d’entraver par le moyens en son pouvoir toute action des puissances centrales qui, tout en menaçant l’ordre public roumain, risque d’avoir un contre-coup sur le développement des opérations alliés. Nous considérons comme telle la propagande audacieuse notoirement entreprise par les agents austro-allemands pour répandre tant en territoire occupé qu’en Moldavie d’où elle refluerait en Valachie un état d’anarchie qui manifesterait compliquerait la tâche des alliés le jour où les nécessités de la guerre les obligeraient à pénétrer en territoire occupé pour y poursuivre l’ennemi. Au cas où les moyens les plus énergiques ne seraient pas employés pour couper court cette propagande, nous déclinions toute responsabilité en ce qui concerne les mesures que le commandement des troupes alliées pourrait en conséquence être obligé de prendre en temps utile”.

Le ton comminatoire de ce document avait pour but de donner un point d'appui plus solide au Cabinet Marghiloman contre les exigences et les menées allemandes. Il tendait aussi à ébranler la situation de ce Cabinet et à préparer la formation d'un gouvernement ententiste. En fait, le Cabinet Marghiloman avait cessé depuis un certain temps l'envoi en territoire occupé de munitions destinés à constituer des dépôts, confiés à des détachements roumains conformément au traité de Bucarest. En ce qui concerne la propagande bolchéviste, le Président du Conseil est soupçonné de ne pas la combattre par tous les moyens. Cette tolérance s'expliquerait par une arrière pensée de rapprochement avec le Général Averesco qui jouit d'une très grande popularité dans les milieux paysans et ouvriers. Cette tactique vise à évincer à tout prix M. Bratiano dont le retour au pouvoir serait le plus grand danger pour le parti Marghiloman. Quant au Général Averesco qui professe des sentiments ententistes il n'en est pas moins soutenu par la presse de Bucarest. On en conclut que peut-être il a conservé des intelligences avec Mackensen et qu'en tout cas son attitude démagogique fait actuellement le jeu des autorités allemandes. Cette situation aggrave la méfiance que le Roi a toujours ressentie à son égard.

Le Roi considérant que la situation actuelle lui rend une liberté d'action suffisante pour renvoyer le Cabinet Marghiloman c'est concerté avec nous à ce sujet. Nous avons estimé comme lui qu'il est préférable de ne pas constituer immédiatement un Cabinet d'hommes politiques sous la présidence de M. Bratiano. D'une part, la formation d'un pareil gouvernement serait considérée par les Allemands comme une rupture. Elle risquerait donc de provoquer de leur part une action destinée à rendre toute mobilisation impossible et à laquelle le Gouvernement roumain ne paraîtrait pas encore à même de faire face. Il a même l'impression que l'armistice turc aggrave momentanément la situation locale en libérant des troupes allemandes qui, assure-t-on, débarquent déjà en armes à Constantza et à Odessa. L'ignorance où nous sommes des intentions du commandement des armées d'Orient ne nous permet pas de dissiper cette impression. D'autre part, ce qui importe avant tout c'est que dans une situation aussi difficile au double point de vue extérieur et intérieur le pouvoir ne reste pas vacant et soit énergiquement exercé dès la démission de M. Marghiloman. Or, le Roi et M. Bratiano qui désirent formellement un Ministère national n'ont pas pu encore réaliser un accord entre les divers partis ententistes dont les rivalités, en dehors de la question nationale, sont plus ardentes que jamais. La tâche du Roi est compliquée par l'attitude du Général Averesco qui menace de s'imposer au Roi par des mouvements populaires.

Un Ministère de transition paraît donc seul à même de satisfaire toutes les exigences de la situation. Ce Ministère composé exclusivement de généraux et de fonctionnaires aurait pour programme avoué le maintien de l'ordre. En fait, selon les instructions du Roi et sous la direction occulte de M. Bratiano, il prendrait immédiatement toutes les mesures préparatoires à la mobilisation et pour assurer le moment venu la transmission sans secousse du pouvoir au Ministère à constituer sous la présidence de M. Bratiano.

Le Général Coanda s'est aussitôt mis en rapport avec nous. Il nous a déclaré que le Roi lui a donné pour consigne de n'agir que d'accord avec nous. En ce qui concerne l'envoi de troupes de police en Bucovine, nous avons donné notre assentiment, cette mesure étant indispensable pour combattre la propagande bolcheviste pendant la mobilisation roumaine. Le Général Coanda nous a fait savoir que Mackensen a déclaré que si l'évacuation des troupes allemandes était entravée par les alliés ou les Roumains, il procéderait à toutes les destructions nécessaires et que toutes les mesures sont déjà prises à cet effet. Nous savons le devoir de rappeler une fois de plus que notre demande de déclaration destinée à empêcher autant que possible les dévastations de l'ennemi en Roumanie n'a encore reçu aucune suite. Le Général Coanda a ajouté que, sans rompre ouvertement, dès maintenant, avec les Allemandes qui, dit-il, sont

encore les maîtres de la situation locale, il active les préparatifs de mobilisation dans l'espoir d'être à même de couper leur retraite avec le concours des troupes alliées. Enfin le Président a attiré notre plus sérieuse attention sur la question capitale du ravitaillement et il nous a demandé, dans les termes les plus pressants, de provoquer de la part de nos Gouvernements des mesures immédiates pour remédier à la famine organisée par les Allemands. En ce qui concerne l'indication des besoins les plus urgents et les moyens d'exécution, le Ministre des Etats-Unis adresse un télégramme à son Gouvernement dont le concours paraît particulièrement nécessaire. D'autre part, le Ministre de France a saisi de la question le Commandement des armées d'Orient, en lui demandant d'envoyer d'urgence ce qu'il pourrait fournir par ses propres moyens et de prêter son concours pour hâter l'arrivée des envois ultérieurs. En confirmant tous nos télégrammes antérieurs qui sont encore sans réponse, nous insistons sur les responsabilités qui pèseraient sur l'Entente et qui, ici, soulèveraient l'opinion publique contre elle, si elle ne remédiait pas, dans le plus bref délai possible, à la famine et au dénuement dont souffre la Roumanie pour avoir fait la guerre à nos côtés, et qui ne pourrait se prolonger sans la rendre impuissante à nous prêter un concours utile.

[S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, rola 182, c. 177-184]

15. 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman despre contextul și modalitățile înlocuirii guvernului pe care l-a condus

Ziua începe prin vești de plecare. Germanii părăsesc Brăila și Focșani; la Mărășești nu mai e decât serviciul de ordine român. Șeful de gară german anunță că va pleca în cinci zile. Coloane se îndreaptă spre Ungaria: Fundul Putnei, Soveja, Predeal etc.

La 10 ore sosește o scrisoare a generalului ungar din Ardeal, adusă la Târgu Ocna de doi ofițeri. Această scrisoare e predată de lt.-col. Bianu lui Hârjeu, la mine. În cap: „Comanda de grupă ardeleană”, semnătura Szabo, general ungar. Ea comunică demobilizarea armatei ungare. Generalul are ordin „să ia legătură cu comanda trupelor Antantei și ministrul de războiu va căuta să obțină ca ocuparea în Ungaria să se facă numai prin Francezi și Englezi”. E limpede: aliații sunt admiși să ocupe; Românii excluși.

La ora 11 sunt chemat la Rege. Sunt cam mirat. După capul generalului Râmniceanu și după înfățișarea Regelui simt că se petrece ceva. De aceea scurtez comunicarea telegramelor. Pauză. Roșu și agităndu-se Regele zice: „Am ceva penibil să vă spun. După vizita d-tale de ieri-seară au venit să mă vadă miniștrii Antantei și mi-au spus că n-au încredere în guvernul dv. Și după cum știți, Antanta, în acest moment... Vă reproșează de a fi dat ordinul de intrare în Bucovina, fără a vă fi înțeles mai înainte cu ei. Bucovina face parte din teritoriile care fac obiectul învoielilor noastre cu ei...” (Reprodus textual.)

– **Eu:** Demisiunea mea e de acum la dispoziția M. V. Dar în Bucovina am lucrat în totul în înțelegere cu M. V. și eu am reamintit M. V. că așa face bine să comunic, în semn de prietenie, această ocupare Antantei, pe care în principiu nu o interesează.

– **Regele:** M-am gândit la un guvern luat în afară de partide. Ghiciți pe cine am ales!

– **Mișu.**

– **Nu Coandă.**

– Foarte puțină suprafață. N-am decât o observațiune de făcut: E foarte regretabil ca străinătatea să facă și să desfacă guvernele noastre și că M. V. să adopte calea puțin constituțională a guvernelor de funcționari...

– **Regele:** Mai târziu vom căuta să întrunim toate forțele... (Mă ridic în picioare.)

– Am servit pe M. V. și țara; mulțumită guvernului meu Dinastia vorbește cu tărie și această țară are o armată... munițiuni și Basarabia.

– **Regele** mă asigură de toată simpatia lui (cuvântul de simpatie revine mereu) și îmi cere concursul meu.

– **Eu:** „Nu voi face nicio greutate guvernului, dar contra unui guvern Brătianu îmi reiau toată libertatea, căci este o imposibilitate morală”.

Coandă vine îndată să mă vadă pentru decrete. Guvernul său: generalii Văitoianu și Gri-gorescu, Poni, Saligny¹, Fotin Enescu, cei doi Basarabeni, A. Cotescu², D. Buzdugan³ și Oscar Kiriacescu⁴. Acești trei din urmă nu încă oficiali, Buzdugan fiind bolnav și ceilalți doi în terito-riul ocupat.

Văitoianu fiind chemat la 10 ore seara, marți, guvernul era deci constituit în culise. Să-ulescu îmi spune că în ajun la ceaiul cu Stirbey la Palat și că acesta îi propunea Finanțele în cabinetul... Mișu. Coandă a fost dar substituit pentru a-l ține în rezervă pe Mișu.

Rezervându-mi două ore pentru a-mi remite notele, fiind încă în funcțiune, Barclay vine să mă vadă, el. Îi remit notificarea asupra Bucovinei și răspunsul meu la scrisoarea din 22 Octbr. Regele cunoștea această scrisoare! Așadar Antanta mi-a trimis acest ultimatum cu consimțământul său.

Barclay: Surprins de numirea lui Coandă. – „Rămânem personal prieteni. Sunt mulțumit de schimbarea guvernului (și repetă de două ori această frază fără umbra gândului că m-ar ofensa: se vedea după fața lui). Ne trebuie aici un guvern al prietenilor noștri... Veți face o partidă de maus cu Wopicka; îmi face plăcere. El a cerut aceasta...”. Iată cine decide de soarta României!

La ora 2 trimit Regelui *demisiunea* mea: „Sire, M.V. comunicându-mi demersul miniștrilor puterilor Antantei, care au declarat M.V. că nu mai au încredere în guvernul ce prezidez, demers de care M.V. voiește să fie seamă, rog prea plecat pe M.V. să primească demisiunea mea de Prezident al Consiliului de Miniștri”.

La 4 ore anunț Camerei și Senatului retragerea mea: „Răspunzând dorinței M. S. Regelui, guvernul a depus demisiunea lui...” Am voit să fie constat că guvernul fusese concediat.

La 5 ore, Coandă prezintă cabinetul său. Citește un decret de închidere în loc de mesagiu. Prevenisem pe Coandă; îi spusese că trebuiau câteva cuvinte curtenitoare... „Bineînțeles...” și îi dădusem dosare cu diferite modele de mesagiu. Desigur, Regele a ales această formulă brutală. Tot necazurile pentru anumite interpelări! Sau liberalii nu-i permit să considere această legislatură ca existând?

La 5 jum[ătate], întrunirea majorității din Senat.

– **Eu:** *Nu pot să mă întind asupra cauzelor retragerii; ar trebui să fac revelațiuni mușcătoare asupra unui fel de politică intimă care se practică. Retragerea mea nu e o dezertare; în tot cazul, are loc asupra unei apoteoze: Bucovina și nordul Basarabiei. Am păstrat țării o dinastie, o armată și i-am dat Basarabia și Bucovina cu integritatea teritoriului. Astfel Camerele meritau un mesagiu de închidere, nu un decret neobicinuit. Vom fi găsiți prieteni pentru a lucra la menținerea ordinii și pentru a mări țara; vom fi găsiți inimici hotărâți pentru a tăia drumul oricărui regim de imoralitate, de fraudă, ca acele care ne-au otrăvit.*

¹ Anghel Saligny (1854-1925), inginer român având contribuții remarcabile la construcția podurilor și silozurilor cu structură metalică și beton armat.

² Alexandru Cotescu, ministrul industriei și comerțului în cabinetul condus de Constantin Coandă (29 octombrie-28 noiembrie 1918).

³ Dimitrie Buzdugan, ministrul de justiție în guvernele Constantin Coandă (24 octombrie-28 noiembrie 1918), Ion I.C. Brătianu (29 noiembrie 1918-12 septembrie 1919).

⁴ Oscar Kiriacescu (1865-?), ministru de finanțe în perioada 29 octombrie 1918-12 septembrie 1919. Director și viceguvernator al Băncii Naționale a României.

– **Arion:** *Victorie la București, unde învingătorii declară că ne înapoiază teritoriile; victorie la Iași, unde guvernul pune piciorul în Bucovina și în Basarabia de Nord. Guvernul moare fiindcă a luat Bucovina. E cel mai frumos sfârșit ce se putea spera. Sfârșește strigând: „Trăiască România Mare”.*

Meissner: A fost contra luării puterii; recunoaște greșeala sa, căci e pagina cea mai glorioasă ce s-ar fi putut înscrie. Să rămânem uniți.

Bardescu: Ceea ce s-a făcut e foarte periculos: pretutindeni anarhia vine de jos; la noi pleacă de sus. O reformă constituțională trebuie să prevadă bariere puterilor Regelui.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p. 116-122]

16. 25 octombrie/7 noiembrie 1918, Salonic, Telegrama generalului Franchet d'Espèrey, comandantul Armatei de Orient, adresată Ministerului de Război de la Paris, prin care se informează despre situația de pe front și se solicită urgent reintrarea României în război

Ministère de la Guerre, Télégramme de Salonique, expéditeur Général Franchet d'Espèrey, 8 Novembre 1918

Armée Mackensen n'étant pas comprise dans armistice signé sur le front italien je prescris à armée serbe et à armée Henrys couper ligne retraite par Temesvar et Arad, et à armée Général Berthelot entreprendre passage Danube et poursuite avec les premiers éléments de l'armée du Danube, déjà arrivés. En outre j'ai avisé Jassy en vue d'intervention rapide roumaine. Je vous demande me faire connaître d'urgence s'il n'y aurait pas lieu exiger du Gouvernement hongrois désarmement et internement des troupes Mackensen empruntant son territoire.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1913, rola 249, c. 12]

17. 27 octombrie/9 noiembrie 1918, Iași, Decretul regelui Ferdinand pentru remobilizarea armatei române începând cu 28 octombrie/10 noiembrie 1918

FERDINAND I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României,

La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului Nostru secretar de Stat la departamentul de război No.70,

Am decretat și decretăm:

Art. I. – Toate comandamentele, corpurile și serviciile armatei trec pe picior de război.

Prima zi de mobilizare: ziua de 28 octombrie 1918.

Art. II. – Efectivele de război se vor completa cu oameni de la vatră din contingentele de completare, rezervă și miliții până la contingentul 1891 inclusiv.

Art. III. – Ministrul Nostru secretar de Stat la departamentul de război este însărcinat cu executarea acestui decret.

Dat în Iași, la 27 octombrie 1918.

FERDINAND

Ministru de război,
General de corp de armată Grigorescu

No. 3.179.

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P II 1.2582, c. 541]

18. 27 octombrie/9 noiembrie 1918, Iași, Proclamația regelui Ferdinand adresată românilor prin care acesta anunță reintrarea României în război alături de Antanta

Români!

Când la 14 August 1916 v-am chemat la luptă pentru dezrobirea fraților voștri, am avut credința nestrămutată că dreptatea cauzei noastre va birui și că izbânda va fi de partea puter-nicilor aliați de care legăm soarta.

Deși neînvinse și însuflețite de cel mai bărbătesc avânt, armatele noastre, înconjurate de vrăjmaș din toate părțile prin prăbușirea Rusiei, au fost silite iarna trecută să întrerupă lupta pe care aliații noștri au urmat-o cu atâta hotărâre și cu atâta glorie.

Azi, fiindu-ne iarăși cu puțință să unim oștirile noastre cu cele ale aliaților, suntem datori să reintrăm în luptă alături de ei pentru ca tot împreună cu ei să mergem la biruința definitivă care ne va aduce roadele întregi ale jefelor și ale vitejiei noastre.

Români!

Suferințele neamului românesc atât de greu încercat în cursul veacurilor sunt pe sfârșite în clipa în care aliații trec Dunărea și ne putem regăsi lângă ei ca să izgonim pe inamicul care de doi ani încalcă și jefuiește pământul strămoșesc. Sunt încredințat că veți răspunde chemării Mele cu aceeași dragoste de țară și că România va vedea împlinindu-se visul de veacuri al Neamului Nostru; Unirea tuturor Românilor.

Liberi și uniți, o viață sănătoasă și puternică se asigură întregului popor român.

Copiii copiilor noștri vor binecuvânta străduințele voastre și vor slăvi pe cei ce s-au jertfit pentru idealul neamului.

Cu Dumnezeu înainte!

FERDINAND

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. II 1.2582, c. 541]

19. 27 octombrie/9 noiembrie 1918, Iași, Proclamația regelui Ferdinand adresată armatei române prin care acesta o cheamă din nou la luptă

Ostași,

Ora mult așteptată de toată suflarea Românească și îndeosebi de voi, vitejii Mei ostași, a sunat în sfârșit după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim împreună cu ele pe vrăjmașul cotropitor din Țară și să aducem liniște populației asuprite.

Regele Vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie.

Sufletele acelor căzuți pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforțare; privirile credincioșilor noștri aliați sunt îndreptate cu dragoste și încredere spre Țara noastră și fiii ei, camarazii voștri de armă din biruitoarele armate Franceze și Engleze care vin în ajutorul nostru cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăști și Mărășești; arătați-le că timpul de așteptare n-a putut să slăbească brațul ostașului Român. Frații noștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru ultimă această luptă ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea din jugul străin.

Biruința e a noastră și viitorul va asigura întregului neam Românesc viață pașnică și fericită.
Înainte deci cu vitejia strămoșească.
Dumnezeu este cu noi.

FERDINAND

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P II 1.2582, c. 541]

20. 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Salonic, Telegrama expediată de generalul Franchet d'Espèrey, comandantul Armatei de Orient, către Ministerul de Război de la Paris, prin care se informează despre operațiile trupelor de sub comanda sa

Ministère de la Guerre, Télégramme de Salonique, expéditeur Général Franchet d'Espèrey, 10 Novembre 1918

Il se confirme que l'Armée Mackensen est en retraite vers le Nord-Ouest empruntant le territoire hongrois, Cette armée n'étant pas comprise dans l'armistice austro-hongrois, nos mouvements continuent au Nord du Danube.

Armée du Danube. Les premiers éléments commencent le passage du Danube à Roustchouk et à Sistovo. Un radiotélégramme a été envoyé à Jassy pour demander la mobilisation immédiate de l'armée roumaine.

Armée Henrys¹. L'avant-garde du 2e Groupement de divisions d'infanterie a franchi la Morava à Pojarevatz. Les autres éléments suivent.

Armée Michitch². 1ère Armée, au Nord du Danube, violents combats région Weisskirchen.

Serbes s'emparont de Bazjas brisant contre-attaques ennemies. Allemands forts d'une division environ et appuyés par artillerie tiennent la ligne Weisskirchen- Kusix- Vrsac couvrant route Temesvar à Orsova. Au nord de la Save, la cavalerie serbe est entrée à Staropazova. Les troupes serbes sont sur ligne Surcin–Decman–Atanja. Eléments allemands se retirant région Petervardein et détruisent communications.

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1913, rola 249, c. 16]

21. 29 octombrie/11 noiembrie 1918, București, Telegramă a generalului Gheorghe Eremie către generalii Constantin Coandă, prim-ministru, și Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major, prin care acesta arată intențiile comandamentului german de părăsire a teritoriului românesc în bună înțelegere cu autoritățile militare române

T E L E G R A M Ă

Domnului General Christescu și Coandă

București, 8/11 st.n., ora 12/10

Comandamentul Mackensen (prin colonel Schwartzkoppen) ne face cunoscut următoarele:

1) În caz că Guvernul român ar voi să trimită trupe în Ardeal (ca și în Bucovina) cu scop de pacificare, Comandamentul german este gata a discuta în mod favorabil cu un reprezentant al

¹ Paul Prosper Henrys (1862-1943), general francez. La sfârșitul anului 1917 a fost afectat Armatei de Orient, în cadrul căreia, în fruntea armatei sale a rupt apărarea bulgaro-germană. În 1919 a fost numit șef al Misiunii Militare franceze în Polonia, funcție pe care a ocupat-o timp de un an și jumătate.

² Zivojin Mišić (1855-1921), general sârb cu carieră impresionantă, ce a determinat avansarea lui la gradul de mareșal. În iunie 1918 a fost comandant al armatei sârbe pe frontul de la Salonic. Ulterior a devenit șef al Marelui Stat Major al Regatului sârbilor, croaților și slovenilor.

Guvernului (un general) amănunțele executării acestei operațiuni, pentru a se stabili anumite garanții cu privire la executarea nestânjenită a retragerii trupelor de ocupație din Muntenia (în conformitate cu cele transmise prin telegrama No. 0118 din 6/11).

2) În caz că trupele române ar trece în Ardeal fără această prealabilă înțelegere, atunci unitățile germane aflate în Ungaria (în Brașov, Sibiu și Sf. Gheorghe), aproximativ 1 1/2 divizii, au ordin de a opune rezistență, iar trupele de ocupație ar părăsi în timpul acesta Muntenia executând tot felul de distrugerii.

3) În caz că această operație (a trecerii trupelor române în Ardeal) s-ar efectua după ce va fi fost încheiat armistițiul pe Frontul de Vest, atunci Comandamentul Mackensen nu ar mai avea nimic de obiectat la orice fel de acțiune a României și ar cere numai ca Comandamentul român să dea ordin trupelor române ca să nu tragă asupra trupelor germane ce eventual ar întâlni în drum și nici să le stânjenească în marșul lor prin Ungaria; același ordin s-a dat și din partea Comandamentului Mackensen.

4) În caz că cele arătate la punctul 1 corespund vederilor Guvernului român (ținând seama și de cele arătate în telegrama No. 0118), Comandamentul Mackensen roagă a se trimite de urgență (de este posibil în 24 ore) delegatul dorit. O.K.M. este ferm hotărât a nu ne face nicio greutate în îndeplinirea menirei noastre naționale, dar dorește o prealabilă înțelegere.

5) Unitățile intenționează ca, până se vor termina aceste tratative și în orice caz până la retragerea trupelor germane de noi, să se instaleze la Buftea.

6) Unitățile austriece în teritoriul ocupat sunt în plină dizolvare: o parte din oameni pleacă **izilați** în patrie, vânzând lucrurile ce au (chiar cele militare), iar alții se dau la prădăciuni, în unele locații (ex. Curtea de Argeș) se asociază acestor prădăciuni și populațiunea română. Ar fi absolut necesar a se trimite de urgență în teritoriul ocupat trupe române pentru a fi gata pentru orice eventualitate.

Acesta s-ar aproba de către O.K.M. printr-o prealabilă înțelegere. Eventual, delegatul menționat la punctul 2 ar putea avea misiunea să trateze și această chestiune. Această trimitere de trupe ar fi cu atât mai necesară cu cât este de prevăzut că în cazul când armata germană ar părăsi grăbit teritoriul ocupat, ar lăsa depozitele fără pază, care ar putea deveni pradă populației.

Plecarea trupelor germane din teritoriul ocupat, fără ca aici să se găsească unități române care să ocupe imediat orice regiune părăsită de Germani sau retragerea forțată a Germanilor, ar putea da naștere la situațiuni foarte primejdioase pentru Muntenia și Oltenia.

7) În ce privește situația militară, am onoarea a face următoarele aprecieri: în caz că Germania s-ar considera din nou în stare de război cu România, Mareșalul va face suprema efortare pentru a da o puternică lovitură României, atacând peste Siret, luând între două focuri trupele române din Moldova, adică dinspre Muntenia și Ucraina. Trebuie ținut în considerație că Antanta nu va putea veni destul de repede cu forțe suficiente. În același timp Muntenia și Oltenia vor fi complet devastate, așa după cum am arătat în raportul meu, telegrama no. C115.

ss/ General, Eremie

No.18 S. din 8/11-1018

Transmis: Maior Dumitrescu¹, ora 1 p.m din 6/11-1018 st.n.

Primit: lt. col. Bianu, ora 13.05, 8/11 st.n.

Pentru conformitate,

Lt-Colonel

[A.M..N.R., fond Microfilme, rola P. 1. 2579, c. 093-095]

¹ Toma Dumitrescu (1877-1936), ofițer român, ajuns la gradul de general. A fost comandant, ofițer de stat-major, profesor, diplomat și teoretician militar. A fost șeful de cabinet al generalului Dumitru Iliescu (august-noiembrie 1916), ofițer de legătură pe lângă Armata de Orient, participant la Conferința de pace de la Paris, ca expert militar, comandant de corp de armată.

22. 30 octombrie/12 noiembrie 1918, Iași, Telegrama miniștrilor aliați către guvernele lor prin care solicită aprobarea pentru intervenția armatei române în Transilvania și Bucovina pentru a preîntâmpina actele de anarhie ce ar putea fi provocate de inamic

Jassy, 12 Novembre 1918

Télégramme identique des quatre ministres etc.

Le gouvernement roumain a arrêté tous les mouvements des troupes roumaines à l'heure prescrite par le Maréchal Foch. Cet ordre a été maintenu par tous les forces militaires ennemies. Mais le gouvernement roumain nous a signalé la nécessité où il se trouve d'intervenir partout où l'anarchie a été organisée par l'ennemi après sa retraite et où la population roumaine réclame sa protection, notamment en Bukovine et en Transylvanie où de graves excès sont commis par des Bolcheviks autrichiens et hongrois. La famine et la propagande organisée par les Allemands en Valachie peut créer sur certains points un état de choses dangereux. Consultés par le Gouvernement roumain nous avons exprimé l'avis que l'ordre du Maréchal Foch doit s'appliquer aux opérations militaires proprement dites mais non aux opérations de police.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, inv. 1913, rola 249, c. 20]

23. 31 octombrie/13 noiembrie 1918, Paris, Scrisoarea lui Take Ionescu adresată prim-ministrului Constantin Coandă prin care i se propune acestuia numirea imediată a unui ministru al României în SUA și trimiterea cât mai rapidă în Transilvania a voluntarilor români din fosta armată austro-ungară

No. 3202 / 13 Nov 1918

President Conseil Jassy

En mon nom et au nom du Conseil National de l'unité roumain je tiens à vous dire qu'il est très nécessaire nommer immédiatement un ministre de Roumanie en Amérique. Je vous ferai remarquer que Dr. Lupu qui est déjà à Washington parle anglais et est bien vu par les Américains et les Roumains d'Amérique. En tout cas, le ministre doit parler anglais et être au moins ici pour partir aussitôt. Je suis en contact suivi avec Colonel House¹, le délégué américain à la conférence de Versailles et ses adjoints. Néanmoins la nomination d'un ministre à Washington est indispensable, ne serait ce que comme preuve politesse. Je puis vous assurer qu'en principe la question de l'unité roumaine nous l'avons gagnée bien que le fait que la Roumanie n'est pas redevenu état belligérant avant la fin de la guerre nous diminue aux yeux du monde. Je vous conseille en même temps d'envoyer vite en Transylvanie et Hongrie les soldats roumains de Hongrie qui ont été recrutés a Kiev et qui se trouvent en Moldavie pour constituer l'armée du Comité national roumain qui s'est formé en Hongrie. Dans pavoisement Paris drapeaux roumains nombreux. Excusez dérangement mes nombreuses propositions.

Take Jonesco

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 17]

24. Septembrie-noiembrie 1918, Iași, Însemnări ale contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței, despre pregătirile pentru reîntrirea României în război

¹ Edward Mandel House (1858-1938), consilier politic și prieten al președintelui SUA, W. Wilson. Nu a exercitat nicio responsabilitate guvernamentală, fiind în cursul Primului Război Mondial „secretarul de stat din umbră”. A participat la Conferința de pace de la Paris, având un rol important, după care s-a retras din viața publică.

Eliberarea. Între Paris și Iași se stabili o altă legătură ce o justifică pe cea pe care o datoram lui Robert de Flers cu Salonicul. Printr-un fenomen de telepatie care, în exil, făcea ca inimile noastre să bată la unison cu inima Franței ce ne dezvăluia, de departe, ceea ce nu ne putea spune, noi simțeam, odată cu guvernul nostru, că împrejurările cereau cu stăruință o nouă colaborare franco-română. Chiar când o începeam cu generalul Franchet d'Espèrey, Parisul ne invită să o pregătim printr-un mesaj transmis în condiții care, în diplomația noastră de război, m-au făcut să pierd recordul cu care mă laudam pe nedrept, cel al situațiilor unde precedentele și formularul cancelariilor sunt de prea puțin ajutor.

Într-o dimineață, către orele unsprezece, la biroul meu de unde nu plecam niciodată înainte de douăsprezece și jumătate, unu, sunt chemat la telefon de la domiciliul meu personal și rugat să mă întorc imediat, lăsând totul la o parte. Nu mi se spune pentru ce. Câteva minute mai târziu, credinciosul meu Paul (un servitor al familiei mele), cuprins de o emoție puternică, mă întâmpină în pragul ușii: „E de neînțeles: se află aici un simplu soldat francez, într-o uniformă albastră, care a sosit de la Salonic. Spune că este ministru și ne-a pus pe toți să jurăm pe onoarea noastră de soldați francezi că nu spunem nimănui că este aici”. Intru în birou-salonul meu și cad în brațele lui Victor Antonescu, fost ministru la Paris în guvernul Brătianu și demisionar la venirea guvernului Marghiloman. Era trimis de Clemenceau la Iași, prin Salonic, pentru a ne spune că vine momentul ca România să intre din nou în război alături de noi. Această misiune, tot atât de periculoasă ca aceea a lui Robert de Flers, îl expunea, după ce scăpase de focul inamicului, să fie împușcat dacă se afla de ea. În ceea ce mă privea, nu aș fi putut invoca prerogativele diplomatice și dreptul internațional pentru a evita expulzarea, poate chiar lagărul de concentrare, pentru actul de ostilitate pe care îl reprezenta, pe timp de armistițiu, acest azil acordat unui combatant în casa mea. Prima mea grijă a fost să-l dezbrac de uniforma care-i servise de pașaport ca să treacă prin liniile aliate și să-l îmbrac în civil, apoi să-l întrezesc cu ultima mea sticlă de coniac, căci, lăsat de un avion de la Salonic într-un loc pustiu la patruzeci de kilometri de Iași, sosise la mine istovit, după un marș forțat toată noaptea cu uniforma militară ascunsă sub piei de oaie și cu o căciulă mare. După care, l-am rugat pe vecinul meu Brătianu să vină imediat la masă la mine. Fostul și viitorul Președinte al Consiliului și Antonescu, fostul și viitorul său ministru de finanțe și unul din colaboratorii săi cei mai siguri, se îmbrățișară îndelung și schimbară confidențe tot atât de liber ca și cum ar fi fost în tête-à-tête, neavând, spuneau ei, niciun secret față de mine.

Antonescu îmi aducea vești și de la familia mea despre care nu știam nimic de multă vreme, toate fiind, cum au fost și cu Robert de Flers, și pentru același motiv, încredințate memoriei. După atâtea precauțiuni, cea mai mică indiscreție l-ar fi dat pe mâna autorităților germane. Sechestrat la mine în casă, el nu va mai ieși de-acolo decât atunci când inamicul va părăsi țara. Semn al unei discipline rare, nimeni nu află de prezența lui Antonescu la Iași, în afară de cercul totuși numeros al prietenilor care veneau să-l vadă. Prietenii săi fiind și ai mei și venind deseori la domiciliul meu, afluența lor nu atrăgea atenția și nu trezea nicio bănuială. Brătianu se întreține în fiecare zi cu el și cu principalii săi colaboratori din ajun și din viitor. El nu acceptă oferta mea de a mă retrage în timp ce discuta în biroul meu cu acest guvern independent al României, care era încă în lanțuri, dar care saluta deja în victoriile noastre zorile eliberării.

La rândul meu, o salutăm în aceste prime contacte cu Franchet d'Espèrey. Îl cunoșteam prea bine de când fusesem colegi în Maroc, din 1912 pînă în 1914, și aveam multă încredere în steaua lui. Nu m-am îndoit niciodată că, în locul lui Sarraill¹ în 1916, cu mijloacele de care

¹ Paul-Emmanuel Sarraill (1856-1929), general francez. În 1911 a fost avansat general de divizie, iar la începutul războiului a comandat Corpul 6 Armată. La 2 septembrie 1914 a fost numit comandant al Armatei 3, calitate în care a luat parte la cea de-a doua bătălie de la Marna, fiind unul dintre artizanii acestei victorii. A intrat în dispută cu mareșalul Joseph Joffre, comandantul-șef al armatei franceze, care l-a destituit. Decizia a stârnit

dispunea în 1918, el ar fi scurtat războiul cu doi ani, scutind Franța și lumea de groaznicele consecințe ale acestei prelungiri, hecatombele, ruinele, revoluția rusească, intervenția americană și falsa pace a lui Wilson etc. Aveam în el o îndoită încredere în virtutea vechilor noastre relații, evocate de el și de mine într-un schimb de telegrame foarte cordiale, imediat ce am putut corespunda, și pentru că principalul său colaborator politic era fostul meu alter ego până la plecarea misiunii noastre militare, și azi unul din prietenii mei cei mai buni, comandantul Cartier (de atunci, ajuns general), principalul meu colaborator militar și agent de legătură oficial cu guvernul român care, apreciind competența și calitățile sale excepționale, a făcut din el șeful serviciului său de informații. Cunoașterea aprofundată a eșichierului politic și militar pe frontul din Orient, câștigată în aceste funcții, îl impunea ca șef al Biroului 2 de informații al armatelor aliate de la Salonic, adică în realitate, ca ministru al afacerilor externe al comandantului-șef.

Imediat ce Franchet d'Espèrey a preluat comanda armatelor pe care generalul Guillaumat¹ i le predase în stare mai bună decât le preluase de la Sarrail, evenimentele s-au precipitat. După nefericita întârziere de doi ani, a pornit ofensiva stipulată în tratatul nostru cu România drept condiție prealabilă a intrării ei în război.

Încă de la 15 septembrie (Franchet d'Espèrey preluase comanda în iunie 1918), această ofensivă se declanșă și armata franco-sârbă străpuse frontul inamic. Apoi, la 29 septembrie, urmă luarea localității Uskub și deruta completă a inamicului; a doua zi, la 30 septembrie, era semnat armistițiul cu Bulgaria, la Salonic. Guvernele aliate, tulburate de acest marș fulgerător atât de contrar obiceiurilor lor, erau tot atât de „derutate” ca și inamicul. Ele au oprit această ofensivă lângă Uskub. De abia la 6 octombrie, după o ofensivă tot atât de victorioasă, Franchet d'Espèrey a obținut autorizația să o reia în direcția Dunării.

Armistițiul bulgar, primul din acest război, determină curând un al doilea. Bulgaria fiind scoasă din luptă, Turcia, despărțită de Occident, fu nevoită să capituleze la rândul ei, la 30 octombrie.

În timp ce Bulgaria capitula la Salonic, reprezentantul ei la Berlin semna cu ceilalți trei delegați ai împătritei alianțe (ai Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei) un protocol prin care Dobrogea era cedată țării sale în întregime și fără restricții, Dobrogea care fusese mai întâi atribuită în condominiu alianței lor. Triumfător, el sosi la Sofia cu acest trofeu în geantă și acolo află că, prin capitularea Bulgariei, această provincie îi era luată integral. Dobrogea rămase însă câțva timp un măr al discordiei între România și aliați, ca și între Clemenceau și mine. Presa de la București (încă sub control german) exploata o telegramă de la Paris, conform căreia aliații s-ar gândi la o împărțire a Dobrogei între România și Bulgaria. De aici se trăgea concluzia că Antanta suferea de o „bulgarofilie” incurabilă și că avea pretenția să dispună de teritoriile eliberate de armatele sale, fără să țină seama de angajamentele luate față de România. După o dezmințire dată de guvernul francez, concepută în termeni suficient de ambigui ca să poată fi interpretată ca o confirmare parțială, am cerut guvernului francez, printr-o telegramă din 27 octombrie, o declarație destul de categorică pentru a pune capăt unei campanii de presă cu atât mai regretabilă cu cât România se pregătea să coopereze din nou cu noi.

o furtună în lumea politică franceză, Joffre fiind obligat să-l numească comandantul Armatei de Orient, care a debarcat la Salonic în octombrie 1915. În noiembrie 1916 a condus ofensiva forțelor franco-engleze care a avut drept rezultat cucerirea Monastirului. A fost schimbat din funcție de prim-ministrul Chamberlain, în decembrie 1917, comanda Armatei Orient fiind preluată de generalul Guillaumat și apoi de generalul Franchet D'Espèrey.

¹ Marie Loius Adolphe Guillaumat (1863-1940), ofițer francez cu o prodigioasă carieră. A fost șef de cabinet al ministrului de război Messimy. El a fost pus la dispoziție de către generalul Joffre, la începutul războiului, apoi a comandat corpuri de armată, iar în decembrie 1916 a primit comanda Armatei 2. L-a înlocuit apoi pe generalul Maurice Sarrail la comanda frontului de la Salonic, procedând la o amplă reorganizare a forțelor din această regiune. La sfârșitul primăverii anului 1918 Clemenceau l-a rechemat în Franța și l-a numit guvernator militar și comandant militar al forțelor militare din regiunea pariziană. A cerut un comandament pe front și în octombrie 1918 a fost numit în fruntea Armatei 5. A fost avansat la gradul de mareșal.

În Amintirile sale, Poincaré povestește ieșirea lui Clemenceau la ședința Consiliului de miniștri, unde Pichon a citit telegrama mea: „prea de tot cu românii ăștia care ne-au părăsit și ne tot cer câte ceva!” Poincaré nu a reprodus vorbele de ocară și amenințările la adresa umilei mele persoane rostite de „Tigru”, care continua să-mi impute armistițiul românesc și toate dezastrele pe care Antanta le datora pe acest front neexecutării promisiunilor pe care le făcuse, în erții sau incoerenței mișcărilor ei. Cum secretul deliberărilor ministeriale nu exista mai mult pe timp de război decât pe timp de pace, am aflat prin scrisori particulare de aceste afirmații, precum și de meritoasa și victorioasă intervenție a lui Pichon în favoarea mea. El atrase atenția că telegrama incriminată aparținea categoriei de telegrame „identice” a tuturor reprezentanților aliați în România și că reprezentantul Franței nu putea avea altă opinie decât colegii săi asupra acestui punct fără ca astfel să dăuneze influenței noastre la Iași.

Din aceleași scrisori aflam, fără să mă mir, că „Tigru” cheltuia mai puțină energie împotriva lui Sarrail, care nu avea dreptate, decât împotriva mea, care aveam atât de evident dreptate.

Nu puteam mobiliza pentru cauza mea nici cea mai neînsemnată lojă masonică. Toți frații celor „trei puncte”¹ făceau semnul „pericol” când venea vorba de rechemarea lui Sarrail. „Nu vom permite, spuneau ei, ca un general republican să fie umilit.”

La rândul său, Clemenceau repeta în fața Consiliului de miniștri: „Sarrail trebuie să dea socoteală”. Nu i s-a cerut socoteală niciodată. Lui Pétain, comandantul-șef al armatelor franceze, Clemenceau îi spuse într-o zi: „Vi-l voi pune pe Sarrail la dispoziție”. – „Mulțumesc pentru dar, asta înseamnă că îmi lăsați mie răspunderea să-l demit.” – „Îmi voi lua eu însumi această răspundere.” Nu și-a luat-o niciodată, și nu a luat-o nici un alt om politic francez, deoarece Ribot așteptă somația lui Lloyd George pentru a-i numi un succesor la Salonic, dar fără a-l demite. Sarrail era menajat cu atâta grijă, încât i s-a acordat medalia militară în aceeași zi în care i s-a decernat și generalului de Castelnaud, ca pentru a echilibra această distincție conferită unui „iezuit cu cizme” cu cea a unui înalt demnitar al francmasoneriei.

Franchet d'Espèrey merită medalia militară și justifică rechemarea lui Sarrail dovedind de ce sunt capabile armatele de la Salonic conduse de un șef adevărat. La 20 octombrie, francezii au juns la Dunăre în regiunea Vidin și Lom Palanka. Atunci sosi la Salonic generalul Berthelot, învestit cu o nouă comandă, cea a „armatei de la Dunăre”, pe care nesăbuința sau invidia Parisului o lăsase aproape independentă de Franchet d'Espèrey. Acești doi mari comandanți supremi, cu toate că se apreciau reciproc, nu se simpatizau. Simțind aceeași afecțiune și aceeași admirație pentru unul și pentru celălalt, îmi promiteam că mă voi strădui să le împrăștii prejudecățile reciproce. Cer umbrelor lor iertare. Le subestimam virtuțile. Am rămas cu bunele mele intenții: același înalt sentiment al datoriei transformă fosta lor rivalitate într-o nobilă și rodnică emulație. Franchet d'Espèrey înțelese imediat că, prin popularitatea de care se bucura în România, Berthelot era acel sortit să joace primul rol pe plan militar și îi pregăti o intrare triumfală în București.

Ofensiva fulger a armatei noastre din Orient lovi ca un trăsnet în câteva zile pe toți adversarii noștri de pe acest front și grăbi prăbușirea lor pe frontul occidental. La 30 octombrie, amiralul englez Calthorpe² semnă la Mudros armistițiul cu Turcia, în numele tuturor aliaților, dar în beneficiul exclusiv al Angliei care, instalând Cartierul general al generalului Milne la Constantinopol, îi înlătură pe Franchet d'Espèrey și Franța. Niciun foc nu s-a tras între aliați

¹ Este vorba de triunghiul masonic (n.n.).

² Sir Somerset Arthur Gough-Calthorpe (1865-1937), amiral englez. A fost atașat militar în Rusia în timpul războiului ruso-japonez (1904-1905), apoi a avansat în carieră, preluând la începutul războiului comanda escadrei a II-a de crucișătoare de linie. În iulie 1917 a trecut la comanda Flotei din Mediterana. După încheierea războiului, Calthorpe a fost Înalt comisar britanic în Imperiul Otoman și apoi comandant al bazei navale Portsmouth (din 1920).

și turci. La 1 noiembrie, sârbii intrau în Belgrad. Ungaria, țara cea mai reacționară din Europa, era în plină revoluție bolșevică, ceea ce atestă virulența veninului în climatul înfrângerii. La 6 noiembrie, Franchet d'Espèrey, asistat de Cartier, semnă la Belgrad armistițiul ungar cu Mihály Károlyi¹.

Clauzele principale: armata ungară va fi total demobilizată; trecerea armatei franceze în direcția Germaniei va fi cu totul liberă și înlesnită; Banatul sârbesc și Transilvania românească vor fi evacuate de autoritățile ungare; forțele germane care nu vor fi evacuat Ungaria până la 7 noiembrie vor fi internate în lagăre.

La 9 noiembrie, armata de la Dunăre sub comanda lui Berthelot trecu fluviul în trei locuri în amonte de Giurgiu, pentru a face joncțiunea cu armata română, căreia fostul șef al misiunii noastre militare îi dădu întâlnire printr-un vibrant mesaj radiodifuzat. Ea va fi mai punctuală la această întâlnire decât divizia engleză de la Salonic, afectată de Franchet d'Espèrey armatei Dunării, dar reținută de generalul Milne mai aproape de Bosfor, pentru a consolida acolo preponderența britanică.

În cursul acestor evenimente, situația din România evolua în același ritm și în același sens. Ocupația germană devenea din ce în ce mai brutală, cu cât era mai amenințată. Opinia publică se familiariza cu ideea unei noi mobilizări. Imediat după semnarea armistițiului bulgar prevestitor al celor ce vor urma, regele mă convocă pentru a-mi spune: „Știi că eu nu am încetat să mă consider aliatul dumneavoastră. Mi-am ținut promisiunea să nu închei pacea cu inamicii dumneavoastră și ai mei. În ciuda amenințărilor lor, am întârziat schimbul instrumentelor de ratificare ale tratatului de sclavie pe care ni l-au impus după trădarea rusească. Sunt nerăbdător să lupt alături de prietenul nostru Berthelot, dar orice gest prematur nu ar duce decât la o nouă catastrofă, la un măcel inutil și la distrugerea a ceea ce mai rămâne din armata și din țara mea. Totuși, împreună cu toți șefii armatei, sunt gata să decretez mobilizarea, chiar înainte de a stabili contactul nostru efectiv cu trupele franceze, și să înfrunt riscuri mari neașteptând această legătură, dacă există o șansă serioasă s-o grăbesc. Pentru moment, nu am putea să vă dăm decât trei sau patru divizii, cea mai mare parte a efectivelor noastre aflându-se în teritoriul ocupat, dar socotim că la o lună după plecarea nemților, vom dispune de patru până la cinci sute de mii de combatanți. Dacă este prea târziu ca să participăm la victorie, armata mea vă va ajuta să o confirmați. Dacă există o dreptate, nimeni nu vă va contesta-o, căci toate popoarele subjugate își vor datora eliberarea cu precădere Franței. Pentru ca această victorie să vă fie asigurată, puteți să contați pe armata mea, încadrată de ofițeri francezi, ca pe o armată franceză”.

La 3 noiembrie, la București, răspândindu-se vestea că sosesc trupele franceze, populația aclamă Franța și cântă Marseieza sub ferestrele lui Mackensen. Proclamarea stării de asediu și executarea a numeroși ostatici restabiliră provizoriu ordinea.

La 6 noiembrie, regele ceru demisia lui Marghiloman și constitui un guvern de tranziție sub președinția generalului Coandă, desemnat de Brătianu, cu generalul Grigorescu, eroul de la Mărășești, unul din cei mai valoroși colaboratori ai lui Berthelot, la Ministerul de Război, ceea ce puse în mișcare executarea planului pe care mi-l expusese regele câteva zile mai înainte. În același timp, două decrete dizolvau Parlamentul ales sub controlul inamicului, precum și întreaga lui operă legislativă.

[Contele de Saint-Aulaire, *op.cit.*, p. 227-232]

¹ Károly Mihály conte de Nagykarolyi-Carei (1875-1955), om politic maghiar, prim-ministru al Ungariei (31 octombrie 1918-11 ianuarie 1919), președinte al Ungariei (11 ianuarie-21 martie 1919). La 21 martie 1919 a trecut puterea în mâna unui guvern de orientare bolșevică condus de Sándor Garbai în care însă rolul conducător îl avea ministrul de externe, Béla Kun.

25. 1/14 noiembrie 1918, Iași, Comunicat oficial al Marelui Cartier General privind corpurile și contingentele ce se mobilizează

Marele Cartier General
Biroul Organizării

Comunicat oficial

În comunicatul publicat în Monitorul Oficial și în ziare, în ziua de 29 octombrie 1918 s-au indicat Diviziile ce se mobilizează, fără a se arăta corpurile de trupă ce la aparțin.

Se comunică mai jos corpurile și contingentele ce mobilizează:

1. Unitățile ce se mobilizează deocamdată sunt:

a) Marele Cartier General;
b) Cuartierele Corpurilor 3, 4 și 5 Armată;
c) Cuartierele și corpurile de trupă, ce aparțin diviziilor 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 1, 2 Cavalerie; regimentele de infanterie: 10, 24, 11, 12, 47, 72, 50, 64, 48, 49, 51, 2, 15, 27, 14, 16, 13, 29, 37, 55, 67, 53, 65, 54, 56, 69, 77, 34, 40, 35, 36, 23, 39, 33, 38; Batalioanele de vânători: 4, 7, 8 munte, 9 și 10; Regimentele de roșiori: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 și 11; Regimentele de călărași: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; Regimentele de artilerie: 11, 23, 4, 12, 24, 13, 3; Regimentele de obuziere: 16, 283, 8, 17, 294, 18 și 20; Regimentul de artilerie călăreață; Batalioanele de pionieri: 6, 7, 8, 9, 10, 13 și 14; Regimentul de escortă regală.

d) Corpul grănicerilor; Regimentele de grăniceri: 1, 2 și 3 (fost Batalionul 8 Vânători);

e) Divizioanele 3, 4 și 5 tren, Campaniile 3, 4 și 5 subsistență; Companiile 3, 4 și 5 sanitare;

f) Regimentele 1 și 2 artilerie de munte;

g) Divizionul de artilerie antiaeriană;

h) Batalionul de specialități;

i) Corpul cu tracțiune automobilă;

j) Regimentul de căi ferate;

k) Regimentul de pontonieri;

l) Aeronautică (aviația și aerostația);

m) Batalionul de jandarmi pedestri;

n) Jandarmeria rurală;

o) Marina Militară;

p) Serviciul Geografic;

q) Depozitul de armătură și muniții (Ciurea și Munteni);

r) Depozitele de unelte de geniu (Iași și Vaslui);

s) Depozitele de subsistență.

2. Comandamentele, corpurile de trupă și serviciile de mai sus își vor completa efectivele cu oamenii din contingentele 1916-1912 inclusiv, afară de:

a) Regimentele de artilerie de câmp, regimentele de obuziere de câmp, artileria călăreață și artileria de munte care vor mobiliza contingentele 1915-1918 inclusiv.

b) Regimentul de căi ferate contingentul 1915-1908.

c) Regimentele de roșiori, călărași și escortă: contingentele 1915 și 1914.

2. Toți oamenii de trupă care aparțin unităților și contingentelor arătate mai sus se vor prezenta de urgență și în termenul legal la comandamentele, corpurile și serviciile din care fac parte:

Toți ceilalți ce nu sunt din corpurile de trupă și contingentele arătate mai sus vor rămâne la vatră.

4. Ofițerii generali, superiori și căpitani de rezervă nu se vor prezenta decât aceia care ar fi chemați cu ordine speciale.

Locotenenții și sublocotenenții de rezervă mai tineri de 32 ani, care aparțin comandamentelor, corpurilor de trupă și serviciilor de mai sus, sunt obligați a se prezenta la corpurile lor.

Din aceștia, corpurile vor opri numai pe acei necesari pentru încadrarea unităților în raport cu efectivele ce se mobilizează alegându-i din cei mai tineri, pe cât posibil necăsătoriți, iar restul va fi lăsat la vatră ca nemobilizabili.

5. Plutonierii și subofițerii de administrație de rezervă și caii aparținând unităților și contingentelor de mai sus sunt mobilizați.

6. Toți funcționarii aparținând autorităților administrative (stat, comună, județ), cum și toți lucrătorii aflați astăzi la Căile Ferate și la minele de cărbuni și petrol, chiar dacă ar face parte din contingentele și corpurile de trupă ce se mobilizează, vor rămâne pe loc.

Ministerele vor întocmi tabelele nominale de aceste categorii de funcționari, indicând corpul din care face parte, gradul și funcția civilă îndeplinite și data de când este întrebuițat în funcție.

Aceste tabele se vor înainta Marelui Stat Major până la 20 noiembrie, care le va comunica corpurilor de trupă pentru a face cuvenitele mutații.

Toți funcționarii și lucrătorii aflați la stabilimentele industriale: militare și civile și fabricile particulare, care în cursul mobilizării trecute au avut oameni mobilizați pe loc, vor rămâne pe loc la fabricile și stabilimentele respective, chiar dacă sunt în cazul a fi mobilizați, dacă ei se găseau la acele fabrici în serviciu înainte de data de 25 octombrie 1918 ca meseriași-obișnuiți ai stabilimentului.

Fabricile și stabilimentele arătate la punctul 7 vor trimite Marelui Stat Major până la 10 noiembrie a.c. tabelele nominale de lucrători, care fac parte din contingentele și corpurile de trupă ce se mobilizează și care ar trebui să se prezinte la corpurile lor spre a se decide asupra rămânerei lor. În aceste tabele se vor arăta în dreptul fiecărui om: gradul, contingentul, corpul din care face parte, meseria sau funcția ce are la fabrică și data de când el este întrebuițat acolo.

Marele Cartier General

No. Iași, 1 noiembrie 1918,

[A.M. N.R., fond Microfilme, rola P.II 1257, c. 0592-0593]

26. 6/19 noiembrie 1918, Salonic, Telegrama generalului Bridges către Ministerul de Război prin care acesta este informat despre intenția autorităților bulgare de a menține sub control Dobrogea

From General Bridges, Salonika, to War Office, November 19th, 1918

Today General Chretien¹ communicated to Malinoff order from French Government for Bulgarians to evacuate Dobrudja. Malinoff told me that country was under the impression that Dobrudja should remain in Bulgarian occupation until its fate was decided by Peace Conference in view of articles 1 and 2 of Convention September 28th, 1916. He stated that Government would resign in consequence. Situation thus created may lead to grave disorder such as most inopportune coal and railway strikes and is aggravated by the fact that local troops garrison Dobrudja. Above action is likely to be regarded by Bulgarians at large as a breach of faith in view of terms of Convention.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Anglia, inv. 1883, rola 391, c. 340]

¹ Adrien Paul Alexandre Chrétien (1862-1948), ofițer francez, avansat în decembrie 1914 la gradul de general de brigadă. În ianuarie 1916 este numit comandant al Corpului 30 Armată, apărând un sector important în bătălia de la Verdun. I s-a imputat un management defectuos, iar până în iunie 1918 nu a avut funcții importante. El a comandat trupele de ocupație din Bulgaria, după semnarea armistițiului de la Salonic timp de 10 luni. În decembrie 1919 a fost pus în disponibilitate.

27. 7/20 noiembrie 1918, Craiova, Scrisoarea prefectului poliției orașului Craiova către prefectul județului Dolj prin care acesta este informat despre măsurile luate pentru asigurarea ordinii în contextul plecării trupelor germane și austro-ungare din localitate. Sunt anexate și proclamațiile Prefecturii poliției adresate locuitorilor urbei

Prefectura Poliției Craiova, no. 14.407, 7 Noiembrie 1918

Domniei Sale Domnului Prefect al Județului Dolj, Craiova

Domnule Prefect,

Am onoarea a vă raporta că autoritățile militare germane sunt pe picior de plecare, în complectă disoluție și aproape în debandadă. Autoritățile militare austro-ungare au plecat în parte și continuă să plece, parte în formație de coloane, parte individual. Cu această ocaziune, imobilele ocupate de dânsule rămân libere; majoritatea proprietarilor lipsind, Poliția este obligată a lua măsuri de pază. Odată cu locuințele particulare se golesc și clădirile de stat, pentru care avizăm la aceleași măsuri. Ceea ce este mai grav însă este faptul că austro-ungarii procedează cu de la sine putere la vânzarea și înstrăinarea obiectelor de mobilier, animale și altele, care sunt la dispoziția lor. Din cauza mulțimii de cumpărători, achizitori și acaparatori, care operează sub protecțiunea acestor militari, cât și din cauza împrejurărilor mai sus comunicate, Poliția se găsește în neputința de a lua măsuri eficiente de pază. Credem nimerit, Domnule Prefect, a vă ruga să interveniți către autoritățile militare locale și mai departe către Ministerul de Interne spre a se da dispozițiuni severe trupelor în retragere, ca să se abțină de la orice excese și să ne autorizeze în același timp ca să facem recurs și la compania Liceului Militar din localitate, pentru desăvârșirea măsurilor de pază. Din proprie inițiativă am luat măsuri pentru luarea în primire și paza imobilelor care se evacuează și am dat dispozițiuni pentru arestarea celor ce se pretează la jafuri, sau cel puțin pentru notarea tuturor acelor pe care nu avem posibilitatea să-i arestăm deocamdată. Printre marii achizitori și speculanți, notăm pe moment pe comercianții: 1) Emanuel David, care a cumpărat toată talpa aflată în depozitul Tăbăcăriei Bucovăț; 2) C. Boroff a cumpărat aproximativ două vagoane de talpă și piele de la depozitul secției materii prime de război (Cazarmele artileriei); 3) Jean [cuvânt neînțeles] a cumpărat 5000 kg aramă tot de la secția materiilor prime de război; 4) și din același loc Florea Butoi a cumpărat mai multe mii kg lână. Toți aceștia sunt comercianți din localitate care au achiziționat aceste mărfuri cu intenție de fraudă și speculă.

Cu această ocazie mai raportăm că în localitate spiritele sunt liniștite și că am speranța că nu vom înregistra mișcări de masă și manifestațiuni. Primăria Craiovei a lansat un apel către cetățeni, prin care îndeamnă populațiunea la liniște și cumpătare. În același timp, administrația comunală a mai lansat o încunoștințare prin care pune în vedere locuitorilor să nu cumpere și să nu achiziționeze niciun obiect de la militari. Anexăm pe lângă aceasta ambele publicațiuni.

Prefectul Poliției, (indescifrabil)

Primăria Urbei Craiova, Serviciul Administrativ, no. 8728, 7 Noiembrie 1918

Încunoștințare

Se pune în vedere cetățenilor de a nu cumpăra de la militari niciun obiect care ar aparține cetățenilor, întrucât toate aceste obiecte vor trebui înapoiate proprietarilor lor, iar cumpărătorul va risca pe lângă pierderea sumei cu care a cumpărat, dar expus a fi dat judecății ca tăinuitor.

Președinte, I. K. Pessacov

Cetățeni craioveni,

Ca președinte al Comisiunii Interimare actuale, ca fost primar ales de voi, am datoria să vă fac atenți asupra evenimentelor ce se desfășoară și să vă previn că orice manifestație ar fi

inutilă și cu totul dăunătoare vouă și orașului. Evenimentele se precipită, vor aduce desigur noi așezări, care vor folosi și poporului român. Am trecut în ultimul timp prin atâtea încercări, am îndurat totul, dând strălucite dovezi de tărie, de stăpânire și de răbdare. Și ar fi un act de necumințenie ca tocmai când ni se anunță zile senine să le întunecăm prin acțiuni nechibzuite. Ca și în capitala țării, se vor găsi și aici instigatori, care pentru interese meschine vor cerca să turbure liniștea. În interesul vostru, al copiilor voștri, în amintirea atâtor morți în război și pentru conservarea avutului vostru, vă sfătuiesc să nu plecați urechea la șoaptele acestor răuvoitori, să nu le dați ascultare, să stați liniștiți, așteptând cu răbdare zilele cele bune, ce sigur vor veni. Numai printr-o pacinică atitudine ne vom putea bucura de cele ce ne va aduce viitorul, probând astfel că ne iubim țara și orașul. De la muncitori cer să-și îndeplinească ca și până acum datoria, lucrând fără șovăire tot ce li se pretinde de către cei care ne stăpânesc încă. Manifestațiunile și nesupunerea dau loc la dezordine, care nu ne pot aduce decât ruină și nenorocire. Încrăzători în voi, în spiritul de sacrificiu de care ați dat dovezi și pentru a evita proclamarea unei aspre stări de asediu, noi cei din Administrația Comunală ne-am luat întreaga răspundere pentru liniștea și ordinea ce desigur veți păstra. Fiți dar cu sânge rece, liniștiți și supuși, cum ați fost în timpuri mult mai grele ca cele de astăzi.

Președintele Comisiunii Interimare a orașului Craiova, I. K. Pessacov
Secretar general, Titu Safirescu

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 32/1918, f. 418-419]

28. 9/22 noiembrie 1918, Iași, Adresa Marelui Cartier General către Președinția Consiliului de Miniștri, însoțită de referatul Secției Informațiilor, în care se propune organizarea unor acțiuni de propagandă prin subvenționarea unor ziare

Marele Cartier General, Secția Informațiilor, no. 8446, 9 noiembrie 1918

Marele Cartier General către Președinția Consiliului de Miniștri

În situația actuală, pentru a înlesni îndeplinirea aspirațiilor noastre naționale, atât în interesul operațiunilor militare cât și pentru a coopera alături de acțiunea politică urmată de guvern, s-a găsit necesar, ca pe lângă Secția II Informații din Marele Cartier General să se organizeze un serviciu de informațiuni și propagandă.

Printre alte mijloace de propagandă, presa fiind cel mai puternic mijloc, credem că ar fi cazul a se sprijini înființarea unor ziare care să lucreze după un program bine hotărât, din care să se excludă interesele de partid și cele personale. În acest scop, șeful acestui serviciu a întocmit alăturatul referat, din care se poate vedea sacrificiile bănești ce se cer pentru înființarea lor și programul de lucru impus de noi. Cum această propagandă cuprinde pe lângă interesul militar și o față politică, am onoare a vă ruga să binevoiți a aprecia dacă este cazul organizării acestui gen de propagandă. Dacă hotărârea Domniei Voastre va fi favorabilă, vă rugăm să binevoiți a ne da indicațiuni.

Șeful de stat-major general al armatei,
General de corp de armată adjutant, Prezan
Șeful Secției 2 Informații, colonel Condeescu

Referat

Marele Cartier General, Secția Informațiilor. Serviciul de informațiuni politice și de propagandă

Referat

Conform referatului no. 6518 din 29 oct. 1918, aprobat de Șeful de Stat Major al Marelui Cartier General, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să fie sprijinite următoarele ziare:

1. *Glasul Bucovinei*¹ din Cernăuți, redactat de d-nii dr. Sextil Pușcariu² și dr. Jancu Nistor³, cu suma de 100 mii lei.

2. *Ardealul*, care urmează să apară la Cluj sub conducerea unuia dintre cei mai distinși publiciști ardeleni, d-l. G. Pop, sprijinit și de alți ziariști, cu suma de 100 mii lei.

3. *Țara Românească*, care va apărea în București, înscris pe numele meu, condus și redactat de mine cu ajutorul publiciștilor ardeleni și bucovineni, cu suma de 100 mii lei.

4. Foaia pentru popor *Libertatea*, redactată de părintele Ion Moța⁴, cu suma de 50 mii lei.

Aceste publicațiuni:

1) vor face propagandă pentru menținerea ordinii și siguranței publice, în vederea operațiilor militare;

2) vor combate ideile bolșeviste și îndemnurile la nesupunere, pe care agenții străini vor căuta să le răspândească între trupele și populația română;

3) vor propaga sentimentul dinastic, dragostea și admirația pentru faptele eroice ale armatei române;

4) vor lupta din răspuțeri pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat, pentru organizarea acestei uniri și vor combate orice tendințe de a slăbi începuturile de organizație națională și de armonie socială;

5) vor căuta ca prin articole, bucăți literare în proză și versuri să întărească și să țină treaz sentimentul național în trupe și populație;

6) vor ține la curent opinia publică din România, Ardeal și Bucovina și trupele cu situația adevărată a lucrurilor de pretutindeni, cultivând armonia, buna înțelegere și purtarea îngăduitoare față de greșelile, scăderile și lipsurile organizației naționale din diferite ținuturi.

7) vor propovădui ideile democratice reprezentate de M.S. Regele Ferdinand I, combătând ura de clasă și susținând echilibrul forțelor sociale.

Serviciul de Informațiuni politice și de propagandă va supraveghea de aproape ca aceste norme să fie strict observate de toate patru publicațiunile și Marele Cartier General își menține dreptul de a lua măsuri împotriva lor, în caz când ele se vor abate de la normele stabilite.

Publicațiunile nu vor fi organe ale Marelui Cartier General, ci ele obțin numai un sprijin material pentru a servi interesele armatei. Spre acest scop, publicațiunile se vor da populației pe un preț ieftin, căutând să aibă o largă răspândire, iar o parte din exemplare se vor împărți gratuit între trupă.

¹ *Glasul Bucovinei*, Organ de presă al românilor din Bucovina, apărut la 9/22 octombrie 1918, sub redacția lui Sextil Pușcariu și a altor lideri bucovineni. Avea subtitlul *Organ de propagandă pentru unirea politică a Românilor de pretutindeni*. Dionisie Bejan era editor și redactor responsabil.

² Sextil Pușcariu (1877-1948), filolog, lingvist, istoric literar, pedagog, cronicar muzical și teatral, publicist, academician român de origine aromână (macedo-română). Doctor în filosofie al universității din Leipzig (1899) și docent privat pentru filologie românească la universitatea din Viena (1904-1906). Profesor timp de zece ani (1908-1918) al Universității din Cernăuți, titular al Catedrei de Limbă și Litereatură Română. A editat ziarul *Glasul Bucovinei* și a contribuit substanțial la unirea Bucovinei cu România. A fost însărcinat de către Consiliul Dirigent cu organizarea Universității românești de la Cluj, fiind și primul rector al acestei instituții de învățământ superior. Pune bazele Muzeului Limbii Române (1919). A coordonat Dicționarul Limbii Române și Atlasul Lingvistic Român. Dicționarul Tezaur al Limbii Române a fost continuat de la litera B, de unde îl lăsase Hașdeu, până la litera L (lojniță).

³ Ion I. Nistor (1876-1962), istoric și militant unionist bucovinean, membru al comitetului de organizare a Adunării Naționale de la Cernăuți, care a hotărât unirea cu România, în cadrul căruia a redactat „Actul Unirii”. Profesor la Universitățile din Viena și Cernăuți, rector al Universității din Cernăuți, profesor universitar la București, membru al Academiei Române (1911), director al Bibliotecii Academiei Române, fruntaș al Partidului Național Liberal, fost ministru de stat, reprezentând Bucovina, apoi, succesiv, ministru al lucrărilor publice, al muncii și, în final, al cultelor și artelor.

⁴ Ion Moța (1868-1940), preot și publicist român din Transilvania. A făcut parte din Misiunea patriotică română, trimisă în SUA în primăvara anului 1917. Fiul său, Ionel Moța (1902-1937), a fost lider al mișcării legionare, murind în Spania în timpul războiului civil.

Administrația fiecărei publicațiuni va purta o contabilitate în regulă, ca să poată dovedi în-trebuințarea sumei și serviciul făcut propagandei urmărite de Marele Cartier General.

Pentru ca toate publicațiunile să aibă o directivă unitară în ceea ce privește știrile, pe lângă ziarul din București va funcționa și o Agenție de informațiuni, cu ajutorul căreia se va putea influența întreaga presă românească.

Șeful Serviciului de Informațiuni Politice și de Propagandă,
Căpitan

[S.A.N.I.C., Fond P. C. M., inv. 299, dosar 17/1918, f. 56-59]

29. 10/23 noiembrie 1918, Iași, Telegrama celor patru miniștri ai Antantei prin care transmit guvernelor lor faptul că trupele germane care se retrag din România nu respectă condițiile armistițiului. Guvernul român solicită ca aliații să protesteze pe lângă autoritățile germane

Following is text of identic telegram no. 812 of November 23rd from the four Ministers at Jassy

Le Gouvernement Roumain nous a signalé en nous demandant de les porter à la connaissance de nos gouvernements les faits suivants qui sont d'ailleurs confirmés par tous les renseignements et en particulier par ceux que le Général Berthelot nous a fait parvenir. Les troupes allemandes qui se trouvent encore en Roumanie ne respectent nullement les conditions que leur impose la conclusion de l'armistice. En effet, les troupes en question en quittant le territoire du Royaume se livrent à de véritables dévastations en faisant notamment sauter les ponts de qui vu la saison ici les communications et les ravitaillements de la population impossible en territoire occupé. Les déprédations continuent et en tout prendre lieu réquisitions des provisions de toute nature, des objets, mobiliers, et des animaux domestiques et ce qui est plus, une grande partie des biens enlevés à notre population si éprouvée sont ensuite durant la retraite vendus à vil prix en Transylvanie. En conséquence le Gouvernement roumain demande à nos gouvernements de protester auprès du gouvernement allemand et de vouloir bien consentir à ce que des commissions mixtes composées d'un nombre égal d'officiers alliés et Roumains soient chargés de surveiller en Transylvanie la retraite des troupes allemandes afin d'empêcher le retour des faits signalé plus haut.

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Anglia, inv. 1888, rola 390, c. 831-832]

30. 17/30 noiembrie-26 noiembrie/9 decembrie 1918, București, Buletin de informații al Marelui Cartier General privind evenimentele ce au avut loc în Dobrogea, Basarabia, Bucovina și Transilvania

MARELE CARTIER GENERAL
BIROUL INFORMAȚIILOR
No. 20

BULETIN DE INFORMAȚII

Pe zilele de la 17/30 Noemvrie până la 26 Noemvrie (9 Decembrie) 1918

1. Dobrogea

De la agenți:

a) În ziua de 18 Noemvrie armata bulgară se află în retragere dincolo de Babadag:

b) În Tulcea nu au mai rămas decât 2 ofițeri bulgari care au însărcinarea să predea orașul trupelor engleze care se așteaptă să debarce. Orașul este păzit de sergenți de stradă recrutați din populația bulgărească îmbrăcați în uniformă bulgară cu revolvere și săbii.

De la primarul localității Măcin, venit la Brăila, s-a aflat următoarele:

Regimentul 5 miliții bulgar a părăsit Măcinul, în ziua de 16 Noemvrie a.c.

Din cauză că populația se agită, acest regiment a lăsat la Măcin un detașament de 40 soldați cu un ofițer, acesta cu aprobarea comandantului trupelor bulgare de la Babadag.

2. Basarabia

După rapoartele trupelor, Moghilevul a fost ocupat de bolșevici. Sunt zvonuri că în acest oraș vor sosi unități ucrainene organizate, pentru a liniști turburările provocate de bolșevici. În lupta pentru ocuparea orașului, proiectile de armă și de tun au căzut chiar pe teritoriul nostru la Atachi (sud-vest Moghilev).

De la apărătorii Moghilevului, reținuți pe teritoriul nostru, s-au aflat următoarele:

a) În Ucraina este revoluție.

b) Șeful Partidului Independent, Petliura¹, care ar avea mulți partizani, a lansat manifeste prin care anunță populația că dorește a forma o Ucraină independentă. Partidul lui Petliura luptă în prezent contra partidului generalului Denikin, numit de aliați, și a cărui misiune este lupta contra bolșevismului. Orașele Kiev, Odessa, Kamenet-Podolski și Jitomir sunt ocupate de trupele Denikin².

De la agenți:

a) Bolșevicii au dat o proclamație prin care ordonă mobilizarea pentru a trece în Basarabia. (De urmărit.)

b) În satul Iasska (20 kilometri nord-vest de Majaki) au sosit trupe bolșevice formate din infanterie, cavalerie și artilerie și ar fi distribuit locuitorilor acestui sat arme și muniții. (De urmărit și verificat.)

c) În Camenka au avut loc lupte între trupele voluntare ruse și armata lui Petliura, aceasta din urmă reușind a pună stăpânire pe oraș.

d) În Odessa au fost turburări și lupte de stradă provocate de bolșevici. În prezent domnește liniște și ordine. În port au sosit mai multe vase de război ale aliaților (franceze și engleze). Administrația orașului a fost pusă sub controlul aliaților.

e) În Polonia se formează o nouă armată care, împreună cu a Aliaților, are să înainteze în Rusia, pentru liniștirea tulburărilor de acolo. Organizatorii acestei armate sunt: un general francez, generalul polon Gelukovski și colonelul Hemurski.

De la prizonierii ruși întorși din Ungaria:

a) În Budapesta se află armata franceză;

b) Populația se împacă cu această ocupațiune care a adus liniște și siguranță;

¹ Simon Vasilovici Petliura (1879-1926), lider ucrainean, comandant suprem al armatei ucrainene, răsturnat prin forță de guvernul marionetă instalat de germani în frunte cu hatmanul Skoropadski. Învins de bolșevici, a reușit să fugă din Ucraina, dar a fost asasinat la Paris.

² Anton Ivanovici Denikin (1872-1947), general, unul dintre cei mai importanți lideri ai Mișcării Albe. În august 1914, Denikin a devenit general-maior și comandant al districtului militar Kiev. În septembrie, același an, a fost numit adjunct al șefului Statului-Major al Armatei 8. În 1916 a fost numit la comanda Corpului 7 care a luptat pe frontul din Galiția. După înlăturarea țarului Nicolae al II-lea a fost șeful Statului-Major al generalilor Mihail Alexeev, Alexei Brusilov și Lavr Kornilov, sprijinind încercarea de lovitură de stat a acestuia din urmă. După preluarea puterii de către bolșevici, atât Denikin, cât și Kornilov au fugit în sudul Rusiei împreună cu alți ofițeri și au format Armata de voluntari.

c) Trupele sârbești fac rechiziții forțate de efecte și alimente în regiunea Aradului, fapt care face că populațiunea românească așteaptă cât mai grabnic ocupația de către armata română.

3. Bucovina

După rapoartele trupelor:

a) În Colomea s-ar găsi două batalioane formate din regimentele de infanterie No. 24 (fost k.u.k., care se recrută din cercul de recrutare Colomea) și 36 (fost k.u.k. Schützen, care se recrută din cercurile Colomea-Stanislau), iar la Stanislau s-ar găsi regimentul 20 (fost k.u.k. Schützen, care se recrută din cercurile Stanislau-Brzezany-Czortkov) cu un efectiv de aproape 2.000 oameni:

b) Populația ruteană din nordul Bucovinei este încontinuu agitată de intelectualii lor, precum și de evrei împotriva noastră;

c) Circula zvonul că la 2/15 Decembrie va începe o revoluție în ținuturile rutenești din Bucovina simultan cu o invazie din Galiția.

4. Transilvania

Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți în Alba-Iulia în ziua de 18 Noembrie (1 Decembrie) 1918, a decretat: Unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea națională a proclamat îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

Informațiuni de la oameni de încredere:

Pe când la unguri mișcarea revoluționară are caracter anarhic, revoluția românească, care acum pare a fi pretutindeni potolită, avea un caracter curat național, fiind îndreptată împotriva opresorilor străini (administrația ungurească în general și negustorii evrei spoliatori).

În timpul din urmă se semnalează că agenți străini și dușmani intereselor românești au început a cutreiera satele locuite de români, îndemnând populația la mișcări anarhice, care până în prezent nu au prins; de aceea neîntârziata intervenție a armatei românești în toate ținuturile locuite de români este necesară și dorită.

Se afirmă din multe părți aproape cu certitudine că ungurii din Transilvania [pasaj indescrisibil] primesc arme și se organizează intrând în gărzile naționale ungurești.

Date asupra câtorva din gărzile naționale:

Garda națională română din Alba-Iulia, una din cele mai puternice, dispune de 1.500 puști, 6 mitraliere și muniții suficiente.

Cea din Sibiu e înzestrată cu 1.300 puști, 4 mitraliere și 2 tunuri (la Săliște).

Garda românească din Cluj, care dispune de 700 arme și 4 mitraliere, este mult inferioară celei ungurești, care are peste 10.000 puști, câteva zeci de mitraliere și un număr de tunuri; ungurii din Cluj au și un corp special de peste 600 ofițeri înarmați, care reprezintă o forță disciplinară și perfect instruită.

Spiritul de disciplină începe să slăbească și în gărzile naționale românești, pentru că gardiștii români sunt expuși la tot felul de ispite.

După rapoartele trupelor:

a) În regiunea Dorna-Bistrița populația este neliniștită și spiritele sunt agitate; în satele unde nu sunt trupe românești au început mișcări bolșevice. Din această cauză autoritățile locale cer intervenția trupelor românești pentru restabilirea ordinii.

Se semnalează și din alte părți că bolșevismul se întinde tot mai mult la sate și la orașe; de aceea se reclamă pretutindeni intervenția urgentă a armatei române.

b) În orașul Bistrița și împrejurimi, populația a primit trupele românești cu mare entuziasm.

c) La Dej ar fi sosit un regiment de artilerie, precum și unul de honvezi (150 (?) soldați și 80 ofițeri) format din resturile a diferite regimente care au părăsit Târgul Mureș (Maros-Vasarhely) la apropierea armatei române.

d) Populația săsească împrăștie diferite versiuni tendențioase; astfel într-o telegramă din Reghinul-Săsesc (Szaszregén) confiscată se spunea că armata română face înrolări forțate.

e) Ungurii din regiunea Clujului se înarmează și recrutează secui pentru a opune rezistență armatelor românești. Ei ar dispune aci de o gardă de 500 oameni, de batalioanele de depozit ale regimentelor 21 (Honved), 51 (K.u.K) și 63 (K.u.K) (cu un efectiv de 500 oameni), precum și de 16 tunuri.

f) În Hașfălău (Hejasfalva), 20 km vest de Odorhei-Szekely-Udvarhely, se găsesc 400 germani.

g) Reg. 82 K.u.K. (vezi buletinul No. 15 din 12-25. XI) s-ar afla actualmente în regiunea Odorhei: gărzile naționale din această regiune se dedau la jafuri și devastări.

h) Prefectura din Sereda-Ciucului (Csikszereda) a intervenit cerând să se permită plecarea la regimente a contingentelor mobilizate sub motivul că în convenția de armistițiu cu aliații se prevede că ungurii au dreptul de a mobiliza 6 divizii pentru pază.

i) În regiunea Brașov garda națională română a cumpărat de la germani mulți cai și boi pentru armata noastră, un prim transport de 400 cai și boi a fost trimes deja în țară; ar avea posibilitatea de a cumpăra până la 30.000 (?) cai și boi, n-are însă oameni de pază și furaj.

j) Trupele germane ce se retrăgeau de la Brașov prin Sighișoara (Segesvar) spre Cluj se scurgeau, la data de 14 Noemvrie, în transporturi de câte 2-3 trenuri pe zi a câte 40-50 vagoane.

k) Ultimul transport german a sosit din România la Brașov în ziua de 16 Noemvrie. La această dată, în Brașov, se găseau aproximativ 500 germani, cari păzeau depozitele.

l) În trenurile care vin de la Budapesta s-au găsit publicațiuni revoluționare, prin care se cheamă toți muncitorii la Budapesta, pentru a li se da de lucru (25 coroane pe zi și întreținerea). (De urmărit și verificat.)

m) Presa ungurească dă informațiuni false cu privire la situația internă din România și la raporturile dintre România și Puterile Înțelegerii, în scopul de a slăbi disciplina și moralul trupelor noastre și ale populației românești.

n) Soldații români ce se întorc de pe frontul italian ar fi opriți de unguri la Budapesta și organizați, spre a fi trimiși contra cehoslovacilor.

o) În Bucovina și Transilvania se cere cu insistență trimiterea de ziare românești.

Concluziuni:

1. Se stabilește că trupele bulgare au început evacuarea Dobrogei.

2. Se semnaleză reînvierea bolșevismului în Ucraina, care este susținut de agitatorii împotriva intereselor noastre, tinzând la dezlipirea Basarabiei.

3. Se repetă informațiunile despre continuarea agitațiunii ucrainenilor (rutenilor) din Galiția și a conaționalilor lor din Bucovina, care revendică teritoriul bucovinean între Nistru și Siret pentru Ucraina mare.

4. Se remarcă manifestațiile de bolșevism în unele regiuni din Transilvania, neocupate de trupele noastre: populația pașnică cere ocuparea întregii Transilvanii de către armata română.

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.I. 2605, c. 0448-451]

31. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, București, Alocuțiunea generalului Eremia Grigorescu prilejuită de avansarea la rangul de mareșal al regelui Ferdinand I

Neamul Românesc și Oștirea au luptat sub înalta conducere a Măriei Tale, spre a întrupa visul nostru strămoșesc.

Pentru vitejia cu care ai stat dârz, în fruntea eroilor de la Carpați, Dobrogea, Cerna, Jiu, Olt, Neajlov, Oituz, Mărăști și Mărășești,

Pentru neclintita credință ce ai avut în biruința flăcărilor noastre în zile de grea cumpănă;
Pentru înțeleapta cărmuire a treburilor din lăuntru și din afară, în vremea acestui cumplit război,

Pentru dragostea și dreptatea de bun părinte ce ai dovedit prin fapte față de țărâna noastră obijduită,

ARMATA TA, prin mine, smerit sfetnic al Măriei Tale, roagă pe Tine, cel dintâi Domn și Stăpânitor de veci al tuturor pământurilor românești, să primești ridicarea la cea mai înaltă treaptă ostășească, care în graiul marilor popoare, nouă prietene și sprijinătoare se cheamă

RANG DE MAREȘAL

Duminică în a 18-a zi a lunii Noiembrie din anul mântuirii 1918, în sfântul lăcaș al Mitropoliei din București, cu prilejul reintrării biruitoare în Cetatea de domnie.

Ministru de război, General de Corp de Armată

Eremia Grigorescu

Răspunsul M.S. Regelui

M.S. Regele, vădit emoționat, a răspuns d-lui general Grigorescu prin următoarele cuvinte:
Doresc ca acest dar să nu mi-l faceți numai Mie. El trebuie să fie un dar al tuturor vitejilor, care și-au scris numele în cartea neamului nostru, prin vitejia lor.

[Mișcarea, ziar național-liberal cotidian, anul X, nr. 261,
marți 20 Noiembrie/3 decembrie 1918, ediție specială]

32. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, București, Alexandru Marghiloman despre intrarea autorităților române în frunte cu regele Ferdinand, în Capitală

Ploaia încetează și intrarea Regelui are loc pe un timp uscat și nu prea ursuz pentru anotimpul acesta. Familia regală a coborât din tren la Mogoșoia și a trecut acolo în revistă trupele. Cortegiul s-a pus în mișcare cam trei sferturi de ceas după ora anunțată și ajunge la Palat la 11 ore. Au trecut în trăsură la Daumont prințesele Elisabeta, Maria și Ileana, urmate de două automobile ale Curții. La bună distanță apoi muzicele militare, Regele având în stânga pe Regina, în dreapta pe generalul Berthelot; alături de Regină, Principele Nicolae cu casca pe cap, ca și Regele și generalii.

Regina, în amazonă, purta o căciulă de astrahan cenușiu, Berthelot chipiul roșu. Trupele românești – cavaleria, cercetași, la un mare interval francezii, englezii (foarte eleganți), cavaleria franceză și o secție de artilerie. La mijloc, foarte mare, cortegiul a 80 de drapele românești cu garda de onoare și colonelii lor. De asemenea, printre francezi, cortegiul de 8 drapele ale trupelor lui Berthelot. – Francezii mai aclamați decât Români! – Multe flori pentru vremea de acum. Văzut defileul din balconul Jockey-Clubului.

Liberalii profită de împrejurare ca să dea drum manifestului lor. Ei au creat totul în România! Independentă și regatul în 1877; unirea tuturor Românilor prin războiul actual! O noutate: făgăduiesc ziua de 8 ore și participarea lucrătorilor la câștig. La sfârșit cer pedepsirea dezertorilor și trădătorilor (!). Nu e nicio îndoială că România Mare, fondată pe absolutism și pe satisfacerea urilor, e o concepție ciudată!

Take Ionescu își amână întoarcerea. Ziarele de seară (*Izbânda*) anunță că el a scris lui Căpităneanu că nu are de gând să se întoarcă, având de lucrat pentru țară, la Paris. *Viiitorul* îi contestă orice drept de a lucra în numele țării.

[Alexandru Marghiloman, *op.cit.*, p.116-122]

33. 20 noiembrie/3 decembrie, Iași, Telegrama contelui de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România, despre reintrarea în Capitală a familiei regale și a generalului Henri Mathias Berthelot

Jassy, 3 Décembre 1918

Le Roi et la Reine ayant à leur côtés le Général Berthelot ont fait aujourd'hui leur entrée solennelle à Bucarest à tête des troupes roumaines, françaises et d'un détachement anglais. Les correspondants de presse rendront compte de cette solennité quoique à bien dire l'émotion en soit indescriptible. La France, l'armée française, et le Général Berthelot ont été longuement acclamés surtout le parcours. La France doit être reconnaissante au Gouvernement de la République de lui avoir préparé cette journée triomphale dont les conséquences immenses pour les rapports des deux pays sont incalculables.

Saint-Aulaire

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1552, rola 182, c. 296]

34. 22 noiembrie/5 decembrie 1917, București, Telegrama Marelui Cartier General către Divizia 1 Vânători prin care dispune măsuri pentru stabilizarea situației militare din Transilvania

MARELE CARTIER GENERAL

Secția Operațiilor

TELEGRAMĂ

Diviziei 1 Vânători

Copie: Corpului IV Armată pentru Divizia 7

La no. 50069:

1. Nu permiteți plecarea Ungurilor mobilizați;
2. Dizolvați toate unitățile armate formate fără aprobarea Consiliului Național Român sau a împuterniciților săi;
3. De acord cu Consiliul Național Român sau cu reprezentanții lui – interziceți transformarea cerealelor în rachiu;
4. Tot în înțelegerea cu aceste autorități, interziceți sau limitați la strictul necesar consumarea alcoolului, fiind spre binele obștesc;
5. Ocupați cu detașamente minele care se găsesc în regiunea Odorhei;
6. Dat fiind necesitatea de a se ocupa cât mai grabnic cu trupe regiunea Bârsei, trimiteți cu trenul la Brașov un regiment de vânători din Divizia d-voastră. Detașarea regimentului în această regiune va fi provizorie, până când vom fi în măsură a expedia alte trupe din țară prin Predeal. Dacă este necesar și se poate, regimentul va fi întărit cu 1 baterie.
7. Regimentul va continua a opera sub ordinea Diviziei. Misiunea lui este la fel cu aceea dată prin ordinele de operații tuturor trupelor trimise în Transilvania;
8. Până la luarea unor alte dispozițiuni, animalele rămase de la trupele germane vor fi repartizate provizoriu la locuitori și autorități. Materialele vor fi depozitate și puse sub pază. Trebuie să scape animalele de pietre și materialele de risipă.
9. Comunicați dacă Regimentul 82 de la Odorheiu este românesc și dacă a fost organizat de Consiliul Național.

DIN ÎNALT ORDIN
ŞEFUL DE STAT MAJOR GENERAL AL ARMATEI
General,

No. 662 din 22 Noembrie 1918

[A.M.N.R., Fond Microfilme, rola P. 12580, c. 285-286]

35. 25 noiembrie/8 decembrie 1918, Bucureşti, Adresa generalului Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General, adresată Comandamentului armatei franceze de Dunăre prin care solicită dislocarea de detaşamente aliate la podurile peste Tisa în scopul prevenirii deplasării materialului rulant din Transilvania în Ungaria

No. 655 din 25/XI-918
COMANDAMENTUL ARMATEI FRANCEZE DE DUNĂRE

Comitetul Dirigent ales de Români de peste Carpaţi, în marea întrunire ce s-a ținut la Alba Iulia, în 18/XI. 1/XII.918, ca organ conducător al tuturor intereselor româneşti din Ardeal, Ungaria și Banat, ne informează că în teritoriile româneşti din fosta Monarhie Austro-Ungară se găsesc mari depozite de alimente și materiale, depozite de cărbuni, locomotive și vagoane.

Toate aceste depozite și materiale sunt însă transportate în grabă, peste Tisa, de către autoritățile maghiare.

Teritoriile româneşti fiind astfel amenințate să rămână fără material rulant și complet secătuite, comitetul Dirigent roagă a se trimite cât mai în grabă mici detaşamente de trupe aliate la podurile de cale ferată aflate peste Tisa în următoarele puncte: Tokaj, Tisa – Fured, Kis Kore, Szolnok, Csiongrad, Segedin, și Zenta.

Pentru a se asigura o regulată circulație, între Ungaria și teritoriile de la Est de Tisa, detaşamentele care se vor instala la podurile de trecere vor putea admite trecerea trenurilor de călători, numai în cazul când Ungurii se angajează a restitui un număr de vagoane și locomotive egal cu acela care intră în alcătuirea trenurilor care vor trece în Ungaria propriu-zisă.

ŞEFUL DE STAT MAJOR GENERAL AL ARMATEI
General (ss) Prezan

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P II 1 2585, c. 0144]

36. Rapport d'ensemble du Général Berthelot, Chef de la Mission Militaire Française en Roumanie au Commandant de l'Armée du Danube, 11 Décembre 1918. Rapport no. I (jusqu'au 20 Novembre 1918)

I. Généralités

Parti de Paris dans la nuit du 8 au 9 Octobre, je suis arrivé à Salonique le 13 à 9 heures du matin. Malgré mon vif désir d'agir rapidement, j'ai dû attendre à Salonique jusqu'au moment où les premiers éléments français arrivaient sur le Danube. Il était impossible en effet de mettre en action la Roumanie sans être prêt à franchir en même temps le fleuve et donner aux Roumains l'appui moral de la présence de troupes alliées sur leur propre territoire. Les difficultés de transport et de ravitaillement, en particulier sur le territoire bulgare, n'ont permis aux premiers éléments français d'arriver dans la région de Routschouck que le 4 Novembre.

C'est à cette date que je suis parti de Salonique, ne m'arrêtant qu'une nuit à Sofia, pour voir au passage le Général Chretien, et j'ai installée mon Quartier Général à Tirnovo, à la date du 8 Novembre. Sans attendre ce moment, et dès mon arrivée à Salonique, j'avais cherché à entrer en liaison avec le Ministre de France à Jassy en vue de provoquer un changement de gouvernement et une intervention nouvelle de la Roumanie. M. Antonesco, ancien ministre de Roumanie à Paris, fût amené en avion à Jassy par le lieutenant Noel, où il arrivait le 20. Il remettait au Ministre de France une note indiquant la situation générale et la situation militaire à la date du 13 Octobre. Cette note demandait un certain nombre de renseignements (voir annexe 1). Le Comte de Saint-Aulaire me faisait accuser réception et m'envoyait les renseignements demandés par le Lieutenant de Flers, piloté au retour par le Lieutenant-Aviateur Noel, qui arrivait à Salonique le 1er Novembre (voir annexe no, 2). Trois jours plus tard, le Lieutenant de Flers repartait en emportant des instructions nouvelles (annexe no. 3). Dès mon installation à Tirnovo, en présence de l'armistice turc et de la capitulation autrichienne, j'ai envoyé par radio au Ministre de France le texte suivant: „Des renseignements nous faisant savoir que des troupes d'occupation allemandes de Valachie se replient par voie de terre à travers les Carpathes, les troupes françaises franchissent aujourd'hui même le Danube. Je demande instamment que l'Armée Roumaine soit mobilisée immédiatement; plus tard serait trop tard”.

II. Formation et opérations de l'Armée du Danube

D'après les premiers ordres du Général Commandant en Chef les Armées Alliées, l'Armée du Danube, qui devait être mise sous mon commandement en vue d'une action en Roumanie, devait comprendre 3 divisions françaises et 1 division britannique. Le Général d'Anselme, commandant le 1er Groupement de D.I. Françaises, était également mis à ma disposition. A la date du 8 Novembre, en raison des difficultés de toutes sortes déjà signalées, l'effectif en état d'entreprendre une opération comprenait seulement:

- le détachement Boblet, 3 bataillons du 210 Rgt. d'infanterie, et 1 groupe d'artillerie de campagne, à Routschouck depuis trois jours;
- le Régiment de tête (61 Rgt. d'infanterie de la 30e D.I.) et un groupe d'artillerie de campagne, en marche de Biela sur Routschouck;
- le reste de la 30e D.I., qui commençait à débarquer à Sistov (40e Rgt d'infanterie) et à Nicopoli (58e Rgt d'infanterie et 4e Rgt de chasseurs d'Afrique).

La 26e division britannique, qui devait faire partie de l'armée, commençait à peine ses transports sur la ligne Andrianople – Stara Zagora – Tirnovo – Routschouck, où ses premiers éléments n'arrivaient que le 13. La 16e division coloniale, réduite à 4 bataillons, commençait également son mouvement de Radomir sur Sofia.

La rapidité des événements me fit décider de presser le passage du Danube, de façon à provoquer le geste de la Roumanie avant le moment où il aurait paru inutile. Malgré la présence encore signalée de 6 à 8 divisions ennemies en Valachie, j'envoyais dès le 8 Novembre l'ordre au Colonel Boblet de passer le Danube devant Routschouck, dans la nuit du 8 au 9, avec son détachement, appuyé par 3 bataillons du 61e et 3 batteries de la 30e D.I. J'allais moi-même le 9 à Routschouck pour assister à cette opération. Malheureusement, au moment d'agir, le Colonel Boblet s'était heurté, sinon à un mauvais vouloir manifesté, du moins à une inertie complète des mariners bulgares, dont l'emploi était absolument nécessaire pour actionner les moyens de transport. J'ai dû manifester mon mécontentement aux autorités bulgares. L'opération eut lieu dans la nuit suivante et fût menée dans des conditions de surprise complète pour l'ennemi. Nous pûmes nous rendre maîtres sans grandes difficultés de Giurgiu, et à midi, les postes ennemis étaient rejetés à 4 kilomètres au nord du Danube. Nos pertes furent seulement ce jour-là de 2 soldats tués et 12 blessés, dont 2 officiers. Renforcée par le 61e, la progression fût reprise

aussi rapidement que possible de manière à conquérir le rebord de la terrasse danubienne entre Stanesti et Baneasa inclusivement, rebord qui était largement dépassé le 11 Novembre à midi. Les forces auxquelles le détachement Boblet avait en affaire étaient de 3 bataillons de Landsturm et 2 batteries de 105. Dans la nuit du 10 au 11, une opération semblable réussissait à Nicopoli, par 2 bataillons du 58e appuyés par 3 batteries, et, devant moi, à Sistov, par le reste de la 30e D.I., sous la direction du Général Nerel. On n'avait affaire, à Turnu-Magurele et à Zimnicea, qu'à quelques éléments de surveillance ennemis, lesquels furent rapidement dispersés. Le détachement de marine français, commandé par le Lieutenant de Vaisseau Lambert, rendit de grands services au cours du passage. En conséquence, le 11 à 13 heures, le Danube était dégagé sur un front d'environ 120 kilomètres, et sur une profondeur de 6 à 8. Je venais de recevoir quelques instants auparavant l'ordre de suspendre les hostilités à 13 heures (correspondant à 11 heures, heure de Paris).

III. Entrée en action de la Roumanie

A la suite de mon télégramme du 8 Novembre au Ministre de France à Jassy, relaté plus haut, je reçus du Comte de Saint-Aulaire la réponse suivante, datée du 9 Novembre, 19 heures: „Le Conseil des Ministres a décidé la mobilisation et a arrêté les termes d'un ultimatum adressé à Mackensen, pour le sommer d'évacuer immédiatement les territoires occupés, ou de désarmer ses troupes dans les 24 heures. Le délai de 24 heures signifié à Mackensen court à partir d'aujourd'hui minuit. Le Roi a signé le Décret de mobilisation générale.” J'étais avisé en même temps que Marghiloman avait été invité à donner sa démission et qu'un nouveau Ministère roumain avait été constitué sous la présidence du Général Coanda (ancien représentant du Q. G. Roumain au G.Q.G. Russe en 1916 et 1917). La veille même de notre passage du Danube, je lançais à la Roumanie un appel aux armes (Annexe no. 4) [Nu se publică.] Comme instruction complémentaire, j'ai fait demander par le Ministre de France au Q. G. Roumain de mobiliser tous les éléments qui pouvaient l'être, de s'organiser en divisions, que le nombre de divisions pouvant être dotées d'artillerie, et de grouper le reste de l'infanterie en brigades de 6 bataillons, disponibles, prêtes à étoffer les divisions françaises de l'Armée du Danube.

Après avoir reçu du Général Commandant en Chef les Armées d'Orient des renseignements au sujet des mouvements du commencement de la retraite allemande à travers les Carpathes, et ses instructions en vue de poursuivre le plus rapidement possible avec les éléments disponibles de l'Armée du Danube; informé en même temps de la direction de marche assignée à l'armée française d'Orient, je demandais au Chef d'Etat-Major Général Roumain d'abandonner l'objectif initial que je lui avais indiqué sur Ploiesti, et de prendre pour axe d'offensive principale la direction générale Oituz – Brasso (Kronstadt), en vue de couper la retraite allemande. La Roumanie s'est donc trouvée ainsi de nouveau en guerre avec l'Allemagne avant la signature de l'armistice; de ce fait elle est aujourd'hui complètement dans les rangs de l'Entente. Pour des actions ultérieures, elle pourrait mettre sur pied 12 divisions d'infanterie et 2 divisions de cavalerie, si besoin était. Actuellement, 2 divisions de cavalerie et 9 divisions d'infanterie sont mobilisées. Ces divisions ont sans doute besoin de secours matériels urgents, mais elles sont instruites et animées de la meilleure volonté. L'état d'esprit de la population est en général excellent. Quelques éléments seuls, excités d'ailleurs par les Allemands, et agissant sous l'impulsion d'idées mélangées de bolchévisme et d'anti-sémitisme, ont provoqué des désordres dans les faubourgs mêmes de Bucarest. A ce sujet, le Général Coanda, Président de Conseil des Ministres, m'avait transmis le télégramme qui figure à l'annexe no. 5. Les troubles signalés furent vite réprimés, et la présence de quelques éléments français à une dizaine de kilomètres de Bucarest fût suffisante pour ramener la tranquillité et la discipline. A cet effet d'ailleurs, j'ai fait lancer au nom du Roi, une proclamation (annexe no. 6) [nu se publică] et

envoyé des ordres à toutes les autorités civiles et militaires pour ramener la tranquillité dans le pays et remettre le plus rapidement possible les services en état de fonctionner (annexe no. 7).

IV. Etat d'esprit bulgare

Au cours de notre séjour sur le sol bulgare, nous avons pu constater un état d'esprit assez hostile envers nous. Malgré toutes les amabilités que l'on prodigue à Sofia au Commandant des troupes d'occupation et aux officiers qui l'entourent, nous avons pu constater un peu partout l'attitude insolente de beaucoup d'officiers et soldats bulgares; la population n'est pas plus polie d'ailleurs. A Djoumaia, un détachement de troupes coloniales s'est vu refuser avec hauteur tout droit de réquisition; et on n'a pu obtenir des vivres que sous la menace de bombarder la localité. A Kustendil, l'attitude des soldats et officiers bulgares a été tout à fait incorrecte au passage d'un des régiments de la 30e D.I., dont le drapeau n'a été salué par personne. A Varna, les capitaine de frégate Garnier s'est entendu refuser la livraison de torpilleurs bulgares par le commandant de la flotte, qui lui a dit insolemment: „si vous les voulez, venez les prendre”. Un de nos officiers de marine, dans la même localité, a été bousculé et jeté à terre par un officier bulgare. J'ai cherché à faire comprendre à Routschouk aux autorités bulgares, la place où il devaient se tenir, en leur déclarant: „J'ai eu autrefois d'excellentes relations avec des officiers bulgares, je serais enchanté de les reprendre, et je serai heureux de vous serrer la main quand la paix sera signée; mais pour le moment, je ne m'y crois pas autorisé”. Je regrette qu'à Sofia on n'ait pas agi de même, et les Bulgares en ont immédiatement profité pour se livrer à des actes tout à fait inadmissibles. Actuellement, ils agissent en Dobroudja comme s'ils y étaient les maîtres; non seulement ils ont occupé militairement, mais ils ont déjà procédé à une organisation administrative. Or, les Allemands eux-mêmes ne l'avaient jamais laissé faire. Il serait étrange que nous tolérions cette emprise par des gens qui ont été nos ennemis au détriment des Roumains, qui ont été et sont nos Alliés. Les dernières instructions que j'ai reçues remettent heureusement les choses au point. L'évacuation de la Dobroudja par les Bulgares vient enfin d'être ordonnée. Dans 4 ou 5 jours, j'aurai des bataillons britanniques à Cernavoda, Medjidie, Dobritch, Silistrie et Turtucaia, et je pense pouvoir envoyer d'ici 8 jours un régiment français pour occuper la ligne Constantza – Cernavoda. Les communications entre Constantza et Bucarest sont intactes, et la ligne est susceptible d'un très grand rendement.

V. Violation de l'armistice par les troupes allemandes

Je me suis plaint à diverses reprises, et je vous l'ai télégraphié, des actes manifestement contraires aux stipulations de l'armistice, commis tous les jours depuis le 12, par les troupes allemandes. Je vous les ai indiqués en partie tout au moins, car on m'en signale tous les jours de nouveaux. J'ai dû envoyer une mise en demeure au Maréchal Mackensen (annexe no. 8) puis après avoir reçu un avis d'entente du Général Prezan, Chef d'Etat-Major Général de l'Armée roumaine, j'ai constitué et envoyé au Commandant en chef des troupes allemandes sur ce front, une commission militaire, sous la présidence du Général roumain Mircesco¹, et comprenant des officiers français et roumains pour lui remettre une note comminatoire. Cette commission n'a pas rencontré le Maréchal Mackensen déjà parti en Transylvanie, mais seulement le Général Koch, ancien commandant de la place de Bucarest. Nos officiers ont d'ailleurs constaté que depuis la réception de mon radio de l'avant-veille l'évacuation du sol roumain se faisait en ordre et plus rapide, que la remise des services aux autorités roumaines se faisait

¹ Ludovic Mircescu (1872-1930), general român, ministru al Apărării Naționale (30 martie 1926-3 iunie 1927). A comandat Divizia 8 și a fost comandant al Jandarmeriei. În calitate de ministru de război a fost implicat în procesul furtului de către organele sovietice de informații al planului de mobilizare a armatei. Ca urmare a acestui fapt s-a sinucis.

plus correctement, que les réquisitions cessaient et que le matériel précédemment requis était renvoyé. Des commissions de contrôle pour la surveillance des prescriptions ordonnées sont constituées à Buzeu, au nord de Ploiesti, à Sinaia, près de Campulung, au nord de Rimnic-Vilcea, et au nord de Targul-Jiu. Une commission analogue est installée à Orsova, par les soins de l'A.F.O.

VI. Situation actuelle

J'ai demandé à plusieurs reprises que le Gouvernement Roumain, les troupes roumaines et le Roi fassent leur entrée à Bucarest le plus rapidement possible; que des troupes roumaines suivent de près le repli des Allemands, de manière à récupérer rapidement tout ce qu'il serait possible de retrouver et à empêcher tout pillage ou disparition des ressources qui existent encore. Je compte appuyer l'action roumaine avec les éléments dont je dispose; malheureusement les forces françaises et britanniques qui sont à ma disposition sont bien insuffisantes. J'ai déjà envoyé par télégramme le projet de répartition générale de la 26ème division britannique, qui tiendra le sud de la Dobroudja jusqu'à Sistov. Le Q. G. de cette division reste à Routschouck. Je compte répartir la 16ème division coloniale entre Craiova, Slatina, Pitesti et Ploiesti; le Q.G. de cette division serait à Craiova. Elle détacherait un bataillon à Routschouck, par où je compte ravitailler en viande et en farine toutes nos troupes, aussi bien au nord qu'au sud du Danube. Les ressources roumaines sont en effet tout à fait insuffisantes alors que la Bulgarie regorge de bétail (qui d'après les déclarations qui me sont faites ici n'est que du bétail volé aux Roumains) et dispose d'approvisionnements en grains encore largement suffisants. Je dois ajouter que la Bulgarie met la plus mauvaise volonté possible à ce ravitaillement, en arguant de ses insuffisances de transport, alors que c'est une force d'inertie bien caractérisée qu'elle nous oppose. Je n'hésiterai d'ailleurs pas à procéder moi-même aux réquisitions nécessaires si satisfaction ne nous est pas donnée. La 30ème division aura un régiment échelonné entre Constantza et Cernavoda, le gros de la division restant à Bucarest, où elle fera son entrée à la suite du Roi et des troupes roumaines. J'aurais bien voulu, et c'était le désir du Roi de Roumanie, faire participer quelques éléments britanniques à cette cérémonie. C'eut été un acte de camaraderie entre Alliés qui aurait produit le meilleur effet, sans rien diminuer notre influence. J'en ai été empêché par un ordre formel. J'ai signalé par télégramme l'état d'épuisement fâcheux dans lequel se trouve actuellement toute la Roumanie au point de vue vivres, habillement, linge, chaussures. Il y a de notre part à faire un large geste d'humanité pour elle, et nous ne perdrons rien à ce geste, au contraire. Déjà notre influence dans ce pays est supérieure à tout ce que l'on peut imaginer; nous y aurons une véritable colonie, qui nous rendra au centuple les frais que nous aurons faits pour elle. Dès maintenant d'ailleurs, les ressources en pétrole et en dérivés peuvent largement payer ce que nous lui apporterons. Je demande avec instance que les envois de vivres, semences et effets de toute nature soient poussés avec la plus grande rapidité sur le port de Constantza, dont les installations permettent d'y faire une base de ravitaillement parfaite et de nature à satisfaire très largement tous les besoins. La ligne ferrée Constantza – Bucarest est susceptible d'un rendement de plus de 20 trains par jour dans chaque sens. Le passage des trains sur le Danube est assuré par un ferry-boat pouvant transporter 66 wagons à la fois. C'est dire que Constantza doit être la base de ravitaillement des troupes françaises qui sont en Roumanie et de la Roumanie toute entière. Cette base peut être organisée dès aujourd'hui. Je demande que cela soit fait au plus vite.

Résumé

En résumé, la Roumanie est rentrée à nos côtés avant l'armistice et le jour même où l'armée du Danube franchissait le fleuve. La situation générale ici est bonne au point de vue moral,

mauvaise au point de vue matériel. Le bolchévisme, l'épouvantail dont nous menacent les Allemands, est en réalité inexistant. L'armée est animée d'un esprit parfait. Le peuple pousse un soupir de soulagement et se jette littéralement au devant de nous. Je tiens à dire seulement que je désirerais être tenu au courant régulièrement, pour ne pas dire journallement, de la situation d'ensemble et des vues du Gouvernement. Je n'ai reçu que le 19 Novembre le texte de l'armistice avec l'Allemagne. Pour que je puisse répondre entièrement à vos vues, je vous demande de me les faire connaître souvent. En ce qui concerne l'occupation de la Transylvanie dans les limites indiqués par l'armistice hongrois, je compte m'entendre sous peu avec le Général Prezan. Je crois qu'une division de cavalerie, 2 divisions d'infanterie roumaine et pour la forme un bataillon français seront suffisants. J'étudie dès maintenant, et je vous soumettrai dans un très bref délai, un projet d'occupation de l'Ukraine jusqu'au bassin de Donetz en vue de la protéger contre le bolchévisme et de renvoyer les éléments allemands qui y restent encore. Pour cette dernière opération, j'attire votre attention sur la nécessité de réserver cette zone à l'influence française, comme vous en aviez déjà décidé l'an dernier, au commencement de Décembre. Nos intérêts en Ukraine et dans le bassin de Donetz sont largement supérieurs aux intérêts britanniques; par contre, je ne verrais pas d'inconvénient à ce que la zone de ces derniers comprenne le Caucase et le Don. J'ai reçu d'ailleurs copie de vos notes des 23 et 27 Octobre, envisageant les grandes lignes du plan d'action à adopter en Russie. Ce sont les bases de l'étude que j'entreprends.

H. M. Berthelot

Annexe no. 1, Salonique, 15 Octobre
Le Général Berthelot au Comte de Saint-Aulaire

La situation générale, résumée d'autre part, permet de croire à une fin prochaine de la guerre, et à l'acceptation par les empires centraux des conditions que l'Entente leur imposera. Il est indispensable pour la Roumanie de reprendre les armes et de se joindre à nos troupes, pour prouver son inébranlable fidélité à l'Entente, libérer son territoire et conquérir encore de nouveaux titres à la réalisation de ses revendications nationales. Dans les derniers jours d'Octobre ou les premiers jours de Novembre, nous aurons des divisions anglaises et françaises sur le Danube. Je suis en ce moment à Salonique avec des nombreux officiers de mon ancienne mission, et je compte aller m'installer vers Tirnovo à la fin de ce mois. Je serai en mesure de franchir le Danube vers la mi-novembre avec plusieurs divisions françaises et anglaises pour aider la Roumanie à se débarrasser des troupes allemandes et autrichiennes qui occupent son territoire. Pour me permettre d'établir mon plan d'action, je désire connaître l'importance de l'effort que peut faire au début la Roumanie, ne doutant pas un instant qu'elle ne soit disposée à faire le maximum possible. D'autres renseignements me seraient utiles: combien de divisions peut-on mettre rapidement en état de se battre dans un délai restreint et quel est ce délai? Que reste-il comme artillerie, comme munitions? Où se trouvent les pièces, les approvisionnements? Combien de batteries pourront marcher immédiatement? Est-il possible de couper à l'ennemi la voie ferrée Pascani-Suceava? Peut-on espérer, avec les seules ressources initiales roumaines, déblayer la Moldavie des ennemis qui s'y trouvent et avancer vers Focsani et Buzeu, pour donner la main vers Ploiesti? Quelles sont les forces ennemies d'occupation, leur valeur, leur effectifs, leur répartition actuelle en Moldavie et en Valachie? Sous quelle forme l'intervention alliée sera-t-elle la mieux accueillie?

En appelant la Roumanie aux armes après le passage du Danube, puis-je parler au nom du Roi? Ultérieurement, pour reconstituer les 15 ou 18 divisions roumaines, avez-vous l'armement suffisant? Je serai peut-être en mesure de compléter cet armement avec celui déposé par les Bulgares. Combien vous faudrait-il de fusils, de canons et des mitrailleuses? etc.

Un de nos avions reviendra prendre M. Antonesco à partir du 4e jour, à une heure convenue entre lui et le pilote, sur le même emplacement où il a été déposé. Je désirerais qu'il me rapportât les renseignements les plus complets possibles. Si, ultérieurement, vous en avez d'autres à me faire parvenir, je pense que vous pourriez trouver des émissaires capables de me retrouver en s'adressant aux premières troupes alliées rencontrées en Bulgarie. Je tâcherai moi-même d'avoir des liaisons avec vous et de vous renseigner sur les points essentiels à dire. Envoyez moi les renseignements demandés sous un chiffre bien collationné, soit celui de la présente lettre, soit par le procédé militaire que doit connaître le Général Lafont, en utilisant la clef du présent télégramme et le même dictionnaire.

Annexe no. 2

Général Lafont au Général Berthelot, Salonique, Jassy, 23 Octobre 1918

Le Ministre de France me charge de répondre aux questions d'ordre militaire contenues dans votre télégramme arrivé ici par avion le 22 Octobre. La réponse à toutes ces questions se trouve contenue en détail dans la série de télégrammes que j'ai essayé de faire partir chaque semaine et dont je vous envoie copie. Il me paraît cependant intéressant de coordonner ces renseignements en prenant les différentes questions dans l'ordre où vous les posez. Tout d'abord une impression générale se dégage de votre télégramme. Vous semblez conserver une certaine confiance dans les possibilités de l'Armée roumaine et doutez peut-être au contraire de l'état d'esprit général dans le public et dans l'armée. Or, c'est précisément le contraire. L'enthousiasme national est en pleine exaltation. Il suffira d'une allumette pour mettre le feu aux poudres. Par contre l'armée a été aussi complètement désorganisée que possible et la Roumanie est complètement sous la botte allemande. A mon avis cependant une mobilisation énergiquement voulue reste possible en plusieurs étapes. Vous pouvez compter que 6 divisions intégralement constituées peuvent être immédiatement constituées et prêtes à marcher au bout de huit jours. Deux et peut-être quatre divisions supplémentaires pourront être mobilisées en vingt jours. Deux autres enfin en trente jours ou six semaines. Au-delà il ne faut rien espérer réaliser avant la... en liaison avec vous. Mais à ce moment quelque divisions supplémentaires pourront être encore constituées. Armement et munitions d'infanterie existent pour deux cent cinquante mille hommes. Armement et munitions d'artillerie largement pour dix divisions et douze à la rigueur. Approvisionnement en munitions permettrait un bon mois d'opérations. Tout ce matériel et toutes ces munitions sont en territoire non occupé. Ainsi qu'il résulte des renseignements joints à ce télégramme sur l'importance, la répartition et le moral des troupes austro-allemandes, on croit qu'il n'est pas impossible avec les seules ressources initiales roumaines de chercher à opérer vers Ploiesti immédiatement en liaison avec vous des forces roumaines reconstituées. La Moldavie n'est pas du reste occupée actuellement et ne pourrait l'être éventuellement que par des détachements de répression chargés d'empêcher la mobilisation. L'ancien front du Sereth plus ou moins bien entretenu ne comporte encore que des détachements très légers de surveillance avec paraît-il un certain nombre de mitrailleuses.

Il ne me paraît pas impossible de tenter de couper à l'ennemi les voies ferrées de Pascani – Suceava. L'armement complémentaire destiné à porter le chiffre des divisions roumaines jusqu'à dix-huit devrait être celui de six divisions. Dès maintenant cependant pour les douze divisions que je crois possible de réaliser en six semaines, on pourrait prévoir des mitrailleuses complémentaires puisque ces divisions ne disposent au maximum que de six mitrailleuses par bataillon et de deux ou quatre fusils-mitrailleurs par compagnie.

J'attire cependant votre attention sur l'ordre d'urgence des secours matériels à envoyer ici. Ce sont d'abord et avant tout des secours d'alimentation, non seulement pour l'armée, hommes et chevaux, mais même pour la population. Nous sommes aux portes de la famine.

Mais vous connaissez les mœurs administratives de ce pays; il y aura des précautions à prendre pour une distribution de ces denrées. En deuxième ligne, l'équipement, surtout chaussures et manteaux, bien que tout le reste aussi fasse plus ou moins défaut, pour les casques au début du moins. En troisième, ligne et loin derrière, l'armement et les munitions.

Votre télégramme n'envisage pas l'éventualité d'un envahissement de la Moldavie par l'est. Ce danger constitue un des points noirs qui inquiètent le plus la population et les chefs militaires. Ce danger est très réduit depuis les prélèvements importants opérés en Ukraine au bénéfice du front des Balkans et aussi, paraît-il, de la défense de Constantinople. Mais il est encore menaçant. L'opinion courante ici est qu'on ne pourrait rien faire tant que les Alliés n'auraient pas un corps de débarquement à Odessa. Il est certain que dans ces conditions le problème serait bien simplifié; mais je cherche à réagir contre cette idée que la condition est indispensable.

Votre télégramme ne nous fixe pas sur vos points de passage du Danube. Ce renseignement me semble intéressant à connaître sans trop de retard, ainsi que effectifs probables des divisions appelées à opérer en Roumanie. Il semble, comme je l'ai déjà dit dans un de mes télégrammes, que c'est surtout à vous qu'il appartient, en tenant compte des possibilités progressives que je vous ai indiquées, de l'effort maximum que l'on peut demander à l'armée roumaine, de fixer la date la plus favorable pour jeter le masque et tenter une mobilisation.

Nous espérons trouver deux avions à envoyer bientôt. Nous avons essayé de vous rejoindre par nombreux émissaires. Nous ignorons leur sort. Si vous tentez encore nouvelle liaison par avion avec nous il serait dangereux atterrir encore une fois à Jassy. L'aviateur risquerait d'être interné. Un télégramme spécial vous fixe à ce sujet.

Annexe no. 3

Pour Ministre de France et Général Lafont

Lieutenant de Flers a apporté vos renseignements. Il semble qu'en Moldavie on se fasse une idée un peu exagérée des possibilités actuelles des Allemands. Sitôt que nos troupes auront franchi le Danube, les unités ennemies de Valachie auront assez à faire avec nous et ne penseront guère à intervenir en Moldavie. La Turquie vient de signer l'armistice. Nos flottes vont nettoyer la Mer Noire et menacer directement Sebastopol et Odessa. Un débarquement ne serait même impossible. Les Allemands qui seront restés en Ukraine, s'il en reste, devront donc d'abord penser à se défendre. D'autre part, l'Autriche est en décomposition. Or, il est indispensable que la Roumanie ait repris les armes avant la capitulation autrichienne qui est imminente. Dans le cas où l'on aurait la sensation que l'Autriche va abandonner la partie, il ne faudrait même pas attendre notre passage au nord du Danube, mais bien décréter immédiatement la mobilisation roumaine. Le postes de T.S.F. de Jassy ou de Vaslui pourraient dès lors me faire parvenir par radio chiffré l'avis de cette décision. Cet avis me sera adressé sous l'indicatifBBBBB (faire espacer suffisamment les lettres) à Salonique, et aux heures habituelles de travail de Buc avec Salonique, c'est-à-dire 4 heures et 21 heures (heure locale). Mon poste de campagne sera à l'écoute à ces heures sous la longueur d'onde de 1900 mètres, ondes amorties. Dès que j'aurai cet avis, et quelque soit l'état de préparation de mes forces, je ferai immédiatement passer au nord du Danube toutes les troupes qui pourront le faire et je pousserai de l'avant. Dans le cas où la mobilisation roumaine n'aurait pas précédé ce passage, il faut qu'elle soit décrétée le jour que je vous indiquerai par radio chiffré. Si vous ne pouvez saisir ce radio, la date limite sera le 20 Novembre, nouveau style, au plus tard. Il est nécessaire que la mobilisation soit faite par une main énergique et poussée dans les plus grandes conditions de rapidité possibles. Je compte d'après vos renseignements que 6 divisions soient prêtes en huit jours et 4 autres en 15 jours. Si vous aviez de la cavalerie disponible, il conviendrait de la pousser le plus vite possible par Buzeu sur Ploiesti où j'aurai probablement du monde dix jours après avoir

passé le Danube. En ce qui concerne les moyens dont je disposerai, il ne me convient pas de donner actuellement ce renseignement. Que l'on cache seulement qu'ils seront au moins aussi forte que ce qu'il restera d'Allemands en Valachie. Il n'y a également aucun intérêt à dire les points où nous passerons. Quant à la date, ce sera très probablement entre le 16 et le 20 Novembre (nouveau style). En ce qui concerne le ravitaillement nécessaire à la Roumanie, nous ne pourrons y procéder effectivement qu'après nettoyage de la Mer Noire et des Bouches du Danube. J'ai déjà à soumis la question au Président du Conseil, mais on ne saurait attendre ces ravitaillements pour mobiliser et agir.

Général Berthelot

Annexe no. 5, Jassy, 11 Novembre 1918

Dans les conditions de l'évacuation du territoire occupé, il faut tenir compte de l'état dange-reux créé par la propagande de l'ennemi et par l'indignation contre déserteurs et traîtres qui prendront caractère antisémite violent. Il faut donc sans délai organiser coopération troupes françaises et roumaines afin de ne pas laisser régner l'anarchie. En ce qui concerne Bucarest, S. M. le Roi désire être à la tête des troupes qui rentreront les premières dans la Capitale et parmi lesquelles il espère voir un contingent français. Il espère aussi que le Général Berthelot y participera. Jusqu'à ce que le Roi puisse arriver avec ses troupes, il faut prendre dispositions nécessaires pour que les gendarmes ruraux qui se trouvent en territoire occupé soient ramenés à Bucarest, en nombre suffisant pour maintenir l'ordre. Ne pouvant savoir quelles sont les troupes françaises ou roumaines qui pourraient occuper le plus rapidement les divers districts j'envoie la liste des préfets déjà nommés et une liste de personnes de confiance qui pourraient donner des indications utiles jusqu'à arrivée des préfets non encore nommés. Il est nécessaire rétablir d'urgence communications avec Moldavie: télégraphe, téléphone et chemins de fer, ainsi que veiller à ce qu'un personnel de confiance soit chargé du pétrole, de l'administration et de la sûreté. Il faut empêcher aux frontières toute sortie de matériel roulant et de stock de marchandises, surtout alimentaires, ainsi que les spéculations ennemies par vente à d'autres qu'aux autorités ou organisations locales garantissant intérêt général de la population. Nous sommes d'avis d'organiser comité local pour distribution d'aliments en attendant institution communale. La propagande intense bolchévique se servait d'agents de nationalité ennemie et aussi de Russes, d'agents Roumains dont Madame Rakowski, Mademoiselle Arbore, Cristescu, Frimu, ainsi que des fonctionnaires agents de l'ancien régime, de traîtres et déserteurs. Envoyez délégués, établir liaison rapide et permanente.

Général Coanda

Annexe no. 7

Armées alliées de Danube. Ordre circulaire à toutes les autorités civiles et militaires, No. 1, 14 Novembre 1918

Avec l'approbation de S. M. le Roi, j'ordonne que toutes les autorités civiles et militaires appliquent les décisions suivantes:

1. Les préfets, les procureurs, les officiers de gendarmerie et les maires assureront la tranquillité et l'ordre. Ils feront former, avec les troupes appelées sous les armes et mises sous le commandement des officiers de réserve, des postes de police. Ils feront arrêter immédiatement tous les agitateurs, et feront surveiller tous les sujets allemands, autrichiens et hongrois. Ils feront immédiatement afficher les proclamations du Roi, du gouvernement et les miennes.

2. On effacera toute trace de l'ancienne occupation et pour cela on détruira toutes les inscriptions allemandes, hongroises et bulgares, on ôtera de la circulation les timbres postes et timbres fiscaux de l'administration ennemie.

3. On instituera dans toutes les localités des Commissions municipales et dans les Préfectures des Commissions régionales pour contrôler et assurer l'alimentation de la population.

4. Dans les régions pétrolifères on instituera des Commissions pour la surveillance et la mise en exploitation de la région. Tous les produits pétrolifères sont considérés comme réquisitionnés entre les mains des détenteurs actuels.

5. On empêchera la sortie du pays de tous produits alimentaires, d'habillement, pétroles, bois, etc.

6. Les lignes de communication (chemin de fer, routes, lignes téléphoniques et télégraphiques) seront rétablis immédiatement. Dans ce but on mobilisera des hommes qui, formés en équipes, travailleront sous la surveillance des officiers de réserve.

7. Les procureurs et les juges d'instruction constateront tous les dégâts et violations de droit faites par l'ennemi et en feront parvenir d'urgence les dossiers.

8. Les médecins feront connaître par les Préfectures l'état sanitaire, ainsi que les besoins en médicaments.

9. On organisera d'urgence un service journalier de courriers entre toutes les préfetures et le Q. G. de l'Armée à Giurgiu.

10. Jusqu'à nouvel avis le change est fixé à 140 lei pour 100 francs.

11. Ces dispositions resteront en vigueur jusqu'aux dispositions ultérieurement prises par le Gouvernement roumain. Elles seront affichées dans toutes les villes et villages.

Le Commandant les Armées Alliées du Danube, Berthelot

[S.A.N.I.C., fond Microfilme Franța, rola 182, c. 248-270]

37. 29 noiembrie/12 decembrie 1918, Scrisoarea marelui August von Mackensen, însoțită de o anexă, adresată Marele Cartier General, prin care reclamă ocuparea Brașovului de către trupele române și tratamentul necorespunzător pentru ofițerii germani

Comandamentul Grupului de Armate von Mackensen

Chef No. 402

Marele Cartier General, 12 decembrie 1918

Către

Marele Cartier General al Armatei Române

Contrar înțelegerii negociate la Râmnicu-Vâlcea, la 1 decembrie, conform căreia trupele române din Transilvania trebuiau să fie cu 24 de ore în urma celor germane, la 7 decembrie, trupele române sub conducerea lt. colonelului Dobre au intrat în orașul Brașov aflat încă sub ocupația trupelor germane.

Dacă acest procedeu care încalcă cele convenite îmi dă motiv să protestez, un raport pe care l-am primit referitor la nemaipomenitele evenimente care s-au petrecut la ocuparea orașului mă determină să obiectez în modul cel mai vehement.

După ce în cursul unei discuții care a avut loc în după-amiaza zilei de 7 decembrie, comandantul român a formulat pretenția ca noi să evacuăm orașul în decurs de 48 de ore și să lăsăm acolo toți caii, toate căruțele, camioanele, armele, munițiile și materialele de cale ferată, o pretenție care vine în flagrantă contradicție cu cele convenite la Râmnicu-Vâlcea și care ar lipsi trupele noastre de toate cele necesare pentru continuarea marșului, în după-amiaza zilei de 7 decembrie, fără o convenție prealabilă trupele germane au fost dezarmate și parțial jefuite de tot ce aveau.

Oamenilor mei le-au fost luate nu numai ranițele, vesela, mantalele, păturile și proviziile, dar și obiectele personale, precum bani și ceasuri și chiar verighetetele.

Pe străzile orașului numeroși ofițeri și soldați au fost jefuiți de tot ce aveau de către patrurile armatei regulate românești. Astfel unui ofițer care avea la el spre păstrare 100.000 mărci i-a fost luată toată această sumă.

În ziua de 8 decembrie, la ora 3 după-amiază, comandantul român a declarat șefului de stat-major al Comandamentului General 63 că trupele germane și Comandamentul General urmează să fie transportat pe calea ferată conform dorinței lor.

În dimineața zilei de 9 decembrie, Comandamentul General a primit somația lt.-colonelului Dobre, pe care o anexez în copie [documentul nu se găsește în dosar], conform căreia toți ofițerii germani care se află în Brașov trebuie să se prezinte la ora 1 după-amiază la Cazarma Neagră [Schwarz-Kaserne].

Acestei somații i s-a dat curs deoarece Comandamentul General nu putea presupune că un ofițer superior al unui stat-major cu care ne aflăm în condiții de armistițiu ar putea recurge la procedee care să contravină tuturor principiilor de onoare și decență.

Lt.-colonelul Dobre a declarat mai întâi celor întruniți că trebuiesc predate toate armele și toate materialele și apoi a afirmat că a primit ordin ca să-i strângă pe toți ofițerii germani din Brașov într-o clădire până când se vor preda toate celelalte materiale. Detenția trebuie reglementată de așa natură, încât ofițerii să fie găzduiți în hoteluri și să fie supravegheați.

În pofida protestelor formulate de partea germană, ofițerii au fost duși sub escorta unei companii în hotelurile care fuseseră alese pentru ei, unde au fost găzduiți în cele mai proaste și mai nedemne condiții imaginabile. Măsurile luate de partea română rezultă din următoarea înștiințare care mi-a parvenit și pe care o anexez în copie. Comportamentul comandantului român și măsurile pe care le-a luat cu trupele lui sunt lipsite de orice teme juridic și reprezintă o gravă atingere adusă dreptului internațional și tratatelor în vigoare.

Din acest motiv cer imediata punere în libertate și drum liber pentru trupele reținute la Brașov, retrocedarea armelor și a vehiculelor necesare marșului și voi cere guvernului român despăgubiri pentru prejudiciile aduse proprietății private de îndată ce voi avea date mai precise.

Constat cu indignare cât de mult se deosebește comportamentul comandantului român și al subalternilor săi de modul în care eu însumi și subordonații mei ne-am comportat față de ofițerii români și autoritățile române în perioada armistițiului.

von Mackensen
Generalfeldmarschall

10 decembrie 1918

Înștiințarea Comandamentului General 63

În privința tratamentului rezervat ofițerilor găzduiți la hotelul „Europa”, Comandamentul General a aflat următoarele:

În pofida dorinței exprimate, până astăzi la ora 4 după-amiază, ofițerii nu au avut nicio posibilitate de a se hrăni. Comandantul român al lagărului, căpitanul Popescu, a declarat că el este cel care hotărăște aici; din acest motiv ofițerii [germani] nu vor primi astăzi nimic de mâncare, deși comandantul a promis că li se va da de mâncare. Soldaților nu li s-a permis să iasă în oraș pentru a cumpăra alimente și nici civililor nu li s-a dat voie să vină cu alimente. Azi după-amiază la ora 2, el [căpitanul Popescu] a convocat pe toți ofițerii [germani] la apel. Aici le-a cerut ofițerilor să se alinieze și să stea drepti. Acest ordin a fost dat în limba română și pentru că ofițerii nu l-au înțeles imediat, a început să strige la ei. Le-a ținut ofițerilor următoarea cuvântare care a fost tradusă:

Conform ordinelor sunteți prizonieri de război. Trebuie să-i salutați pe ofițerii cu grad mai mic ai armatei române și ai gărzii naționale. În camere există o mare mizerie, pentru șapte domni [ofițeri] o singură ordonanță. Deoarece în bagajele ofițerilor s-au găsit alimente, astăzi nu li se va mai da nimic de mâncare. Conform ordinelor dlui comandant, ofițerilor nu li se cuvine ca hrană zilnică decât o supă și un singur fel de mâncare cu carne.

Lemne pentru încălzire nu s-au dat, doar o mică parte a încăperilor au instalații de iluminare.

Contrar promisiunii comandantului, mai multor ofițeri li s-a luat baioneta.

Comandamentul General 63

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P.I. 2585, c. 367-368]

38. 29 noiembrie/12 decembrie, București, Informații din ziarul *Pester Lloyd* despre capitularea Armatei Mackensen traduse de Secția Informații din Marele Cartier General

MARELE CARTIER GENERAL
Secția Informațiilor

29 Noiembrie (12 Dec.) 1918

INFORMAȚIUNI DIN PRESA STRĂINĂ (Pester Lloyd 5 Dec.)

Capitularea Armatei Mackensen

Șeful de Stat-Major al Armatei Mackensen, colonelul Schwartz-Koppen [Schwartzkoppen] a sosit astăzi în Buda-Pesta pentru a negocia cu Guvernul Unguresc despre executarea tehnică a întăririi Armatei lui Mackensen.

Din Oradia-Mare ni se comunică următoarele: Azi după-amiază a sosit Mackensen în automobil. A tras la reședința Episcopală, unde a fost primit de Episcopul Conte Szechenyi. Aghiotantul său ne-a comunicat că Comandamentul Armatei 11 va sosi în Oradia-Mare, unde vor rămâne – cât și în împrejurimi – detașamente Germane mai mari de unde se va face apoi expediția mai departe. Mackensen rămâne în Oradia-Mare 3-4 săptămâni. Disciplina în armata lui e excelentă.

Aghiotantul arată că Guvernul român a vrut să intre în tratative cu armata M., că (sic!) Comandamentul suprem însă a respectat ordinele sosite în Germania de a nu negocia decât cu guvernul Unguresc. În timpul marșului trupelor germane prin Alba-Iulia, Comitetul dirigit de Adunarea Națională române a adresat Comandamentului german rugămintea de a nu trece prin oraș pe timpul ședințelor Congresului.

S-a ajuns la o înțelegere și trupele nu și-au început marșul decât după sfârșitul adunării. CÂT TIMP VOR STA TRUPELE GERMANE ÎN ORADEA-MARE, ESTE PROBABIL CĂ NU VOR INTRA TRUPE ROMÂNE ÎN ORAȘ. [Conform cu originalul.]

Aghiotantul a mai declarat că trupele germane dezarmate se vor întoarce acasă prin Oderberg și Boemia, deoarece Mackensen posedă asigurarea că Guvernul Ceh nu va împiedica trecerea trupelor. Mackensen va vizita personal acele orașe unde sunt cantonate trupele germane. El va discuta cu autoritățile ungurești imediat ce șeful de Stat-Major Schwartzkoppen se va întoarce din Buda-Pesta. Trupele germane vor cumpăra și plăti cu bani gata alimentele de care vor avea nevoie.

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 12579, c. 153]

39. 5/18 decembrie 1918, Salonic, Scrisoarea colonelului Toma Dumitrescu, ofițer de legătură pe lângă Armata de Orient, prin care acesta informează despre opoziția generalilor Franchet d’Espèrey și Henri Mathias Berthelot față de trecerea liniei Mureșului de către trupele române și propune măsuri pentru preluarea controlului asupra Banatului

Domnule Ministru,

În ziua de 1/14 decembrie am sosit la Salonic, fiind detașat ca ofițer de legătură pe lângă generalul Franchet d’Espèrey, pe care l-am însoțit de la București la Salonic. În timpul șederii sale la București, dl. I. I.C. Brătianu i-a comunicat punctul nostru de vedere: încorporarea teritoriilor cuprinse în tratatul nostru de alianță. În ce privește Transilvania, generalul d’Espèrey și generalul Berthelot nu vor permite să ocupăm și zona cuprinsă între linia Diaz și linia tratatului de pace; în ce privește Banatul, am cerut ca zona contestată să fie ocupată de trupe franceze, iar trupele sârbe să fie retrase. Generalul Franchet d’Espèrey a telegrafiat guvernului francez, cerându-i instrucțiuni.

Precum v-am telegrafiat, este necesar să obținem cât mai repede retragerea sârbilor din Banat și să înlăturăm dezavantajele unei amânări sistematice. Faptul că francezii ne cer 16 regimente pentru operațiuni în Rusia ne dă oarecum dreptul de a le pretinde în schimb ocupația Banatului cu trupele lor, în scopul de a evita fricțiunile între noi și sârbi și a putea pregăti în liniște susținerea drepturilor noastre atât în afară, cât și în Banat. Dat fiind greutatea corespondenței, m-am hotărât a vă scrie acestea cu autorizația d-lui prim-ministru, pe care l-am încunoștiințat de cele de mai sus.

Binevoiți a primi, vă rog, domnule ministru, asigurarea profundului meu respect și devotament.

Colonel T. Dumitrescu,
Salonic, 5/18 dec. 1918

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., inv. 3039, dosar 3/1918, f. 85-86]

40. 7/20 decembrie 1918, București, Telegrama generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresată locotenent-colonelului Gheorghe Bereșteanu, ofițer de legătură pe lângă Consiliul Dirigent, prin care i se pune în vedere de a solicita autorităților maghiare să evacueze regiunile ce urmează a fi ocupate de trupele române

MARELE CUARTIER GENERAL
Secția Operațiilor

TELEGRAMA
Lt.-Colonel Bereșteanu
Ofițer de legătură pe lângă Consiliul Dirigent
Sibiu

La No. 89 și ca urmare la ordinul No. 1002 se va indica Comandamentelor Ungurești din regiunile ce urmează a fi ocupate de trupe românești să evacueze aceste regiuni neîntârziat, executând imediat și fără nicio altă învoire indicațiunile ce i se vor da de către trupele românești.

Această evacuare trebuie făcută în întregime, ea va proceda totdeauna cu 24 ore unitățile românești care înaintează. În regiunile ocupate de români nu rămâne nicio autoritate militărească a ungurilor de niciun fel: acele care ar rămâne se vor dezarma. Adresați această

comunicare Comandamentului Ungar în mod hotărât și fără a mai lăsa vreo îndoială asupra întregului ei înțeles.

Comunicați aceasta după ce veți fi luat înțelegere cu Consiliul Dirigent din Sibiu și Diviziilor.

Raportați de executare.

ȘEFUL STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI
General,

No.1067

7 Decembrie 1918

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2580, c. 636]

41. 11/24 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul României la Paris, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prin care îl informează despre atitudinea și acțiunile lui Take Ionescu la Paris

No. 12/ 24 Décembre 1918

Président Bratiano, Bucarest

Mon impression est que M. Take Jonesco est revenu envers vous à de meilleurs sentiments mais il faudrait pouvoir traiter directement avec lui et le soustraire à l'influence mauvaise de ses amis politiques d'ici. Aristide Blank dont les ambitions politiques ne sont proportionnées qu'aux moyens pécuniaires dont il dispose ici et qui lui promet l'appui de la finance israélite; Goga qui avec Titulescu s'imaginent être les deux génies futures de la Roumanie prédestinés à régénérer l'atmosphère politique, faisant croire à Take qu'il pourrait lui rester seul debout représenter ce nouveau courant. En Roumanie il se rendrait compte de l'attitude réactionnaire de ses amis vieux conservateurs et du peu de crédit dont jouit le général Averesco; il veut que vous veniez ici vous rendre compte de l'atmosphère politique occidentale, mais il vaudrait mieux qu'il rentre lui pour se rendre compte de l'atmosphère réelle du pays. Ses amis politiques les plus raisonnables sont ici un peu déçus car il y a un mois il les a réunis pour leur dire:

1. Que le parti conservateur démocrate doit s'appeler à l'avenir démocrate radical, le mot conservateur n'étant plus du tout de saison.

2. Que la politique future de son parti doit s'appuyer sur les israélites et sur les paysans.

3. Il leur a proposé de protester publiquement ici contre la constitution de tout gouvernement qui serait composé de membres d'un seul parti politique. Je m'emploierai auprès de lui afin de l'entretenir dans de bons sentiments mais je crois que si en réponse au télégramme que je viens de vous transmettre vous faisiez appel chaleureux à lui sur des principes généraux d'une participation confiante à une œuvre commune, lui laissant comprendre que vous estimez l'accord possible, je pourrai le déterminer à rentrer à Bucarest discuter directement avec vous. Si vous pouvez ajouter à cela un mot aimable de la part du Roi, cela aiderait beaucoup.

V. Antonesco

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 474-475]

42. 11/24 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în Franța, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, prin care îl informează despre convor-

birea cu Eduard Beneš¹, ministrul de externe al Cehoslovaciei, care s-a arătat foarte deschis strângerii legăturilor de cooperare cu România

No 8/ 24/12/1918

Ministre President Bratiano, Bucarest

Masaryk² étant à Prague j'ai remis votre télégramme à M. Benes, Ministre des Affaires Etrangères de la République Tchèque, qui m'a promis de la transmettre immédiatement à M. Masaryk. Le Ministre des Affaires Etrangères m'a dit son vif désir d'avoir des relations d'étroit et intime voisinage avec la Roumanie et l'intention des Tchèques de former avec la Roumanie et la Serbie un bloc contre les Magyars. J'ai dit à M. Benes que nous désirons fortement collaboration étroite avec les Tchèques dont aucun intérêt ne nous sépare, mais que du côté serbe la question du Banat et spécialement du Torontal pourraient causer des frictions et des malentendus. Il m'a répondu que nous plaçant au point de vue des frontières naturelles nous avons raison de revendiquer tout le Banat, mais que si les Serbes se placent au point de vue des nationalités ils peuvent avoir raison de revendiquer le Torontal, mais qu'alors sur la base du même principe nous devrions revendiquer contre eux la vallée du Timoc, ce qui les embêterait beaucoup. Il m'a promis le concours des Tchèques sur la question du Banat en faveur de la Roumanie et m'a demandé de nous voir souvent. Benes m'a montré des brochures admirablement rédigées, très soigneusement imprimées et munies de très bonnes cartes faites en vue du congrès de la paix. Il y a un travail spécial pour chaque frontière et ensuite un travail d'ensemble. Il m'a promis de m'envoyer un exemplaire de chaque à condition que je ne le montre à personne.

V. Antonesco

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 480]

43. 12/25 decembrie 1918, Simeria, Telegrama în copie a generalului Traian Moșoiu adresată Marelui Cartier General prin care solicită preluarea controlului asupra Aradului

Copie după telegrama D-lui General Moșoiu No.43 către Marele Cartier General prin care propune măsuri pentru preluarea controlului asupra Aradului

Comandantul gărzii naționale Arad, prin curier special sosit la ora 5.30 la Piski [Simeria], cere comandantului Regimentului 10 Vânători, imediat trupe cât de puțin numeroase pentru ocuparea Aradului, deoarece armatele ungurești de astăzi dimineată au început în grabă retragerea și duc cu ele totul. Magaziile stației Arad sunt arhipline, în plus că în oraș sunt multe magazine. Cred nemerit a trimite cel puțin un regiment pentru ocuparea Aradului, mai ales că după cum spune raportul celui comandant de gardă în Arad n-au mai rămas decât bande ungurești lăsate pentru jaf. Raportul comandantului de gardă br No.12 cere grabnic intervenție. Încunoștiințând pe D-l Popp³, Șeful Armatei Transilvănene, care fiind în Arad cunoaște per-

¹ Edward Beneš (1884-1948), lider politic cehoslovac de primă mărime, de două ori președinte al Cehoslovaciei (1935-1938; 1945-1948), prim-ministru și ministru de externe.

² Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937), om politic cehoslovac care s-a pronunțat începând cu anul 1917 pentru formarea unui stat al cehilor și slovacilor. A contribuit la organizarea Legiunii cehoslovace din Rusia în 1918 și a proclamat, la 18 octombrie 1918, nașterea noului stat cehoslovac. A fost ales președinte al acestuia și a exercitat această funcție pe care a părăsit-o din motive de boală în 1935.

³ Ștefan Cicio Pop (1865-1934), om politic, jurist, membru marcant al Partidului Național Român din Transilvania, apoi al Partidului Național Țărănesc. A luptat neîncetat pentru recunoașterea drepturilor naționale

fect situația și relațiile de acolo, D-sa e de părere a se ocupa neapărat Aradul. Am putea trimite fără inconvenient un regiment și 2 baterii, care să ocupe Aradul, prin același procedeu cum s-a ocupat Clujul. Comandantul gărzii române din Arad este român de încredere. Rog ordonați imediat spre a avea vreme a lua dispozițiuni la timp.

COMANDANTUL TRUPELOR TRANSILVANIEI
GENERAL (ss) Moșoiu

No 43
din 12 Decembrie 1918

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2580, c. 578]

44. 12/25 decembrie 1918, București, Scrisoarea Marelui Cartier General către Comandamentul trupelor din România și Rusia meridională prin care se obiectează asupra transmiterii de către Misiunea aliată de la Budapesta a unor ordine directe și contradictorii către marile unități române ce operează în teritoriul transilvan

No.1202/12XII 1918
MARELE CARTIER GENERAL

către

Comandamentul Trupelor din România
și Rusia Meridională

În urma știrilor alarmante (vezi Anexa 1) [nu se publică] care veneau din ținuturile românești aflate la vest de râul Mureș s-a ordonat trupelor noastre să treacă linia de demarcație. Misiunea lor este de a asigura viața, liniștea și avutul populațiilor din regiunile terorizate de bandele bolșevice și de unitățile regulate ungare.

Cu adresa No. 952 (anexa 2) [nu se publică] v-am trimis ordinul de operație dat trupelor noastre și pentru a evita un conflict armat cu trupele ungare ce se găseau în regiunea Cluj v-am rugat de a interveni la Buda Pesta ca aceste trupe să fie retrase în Ungaria propiu-zisă.

În timpul când operațiunea ordonată de noi era în curs de executare, guvernul ungar, colonelul Landret și colonelul Vix¹ au trimis trupelor noastre direct o serie de telegrame, care au influențat operațiunile în curs fiindcă erau în contradicție atât cu ordinele noastre, cât și între ele.

Astfel:

1) La 17/XII, colonelul Landret comunică trupelor noastre să pună în vedere C-tului trupelor ungare de la Cluj că ordinele noastre se vor executa imediat fără a mai aștepta să sosească instrucțiuni de la guvernul unguresc (Anexa 3) [nu se publică].

2) La 20/XII, comandantul trupelor ungare din regiunea Cluj comunică C-mentului trupelor noastre că: „a primit ordin de la Ministrul de Război Ungar de a retrage trupele din regiunea Cluj-Turda-Adjud-Alba Iulia-Zam” și că „vor rămâne în această regiune numai Comandanții superiori și cadrele militare” (Anexa 4) [nu se publică].

3) La 22/XII, colonelul Vix comunică telegrafic direct trupelor noastre următoarele:

ale românilor din Ardeal. A fost membru al Consiliului Dirigent ocupând fotoliul de șef al armatei și siguranței generale.

¹ Fernand Vyx (1876-1941), locotenent-colonel francez, reprezentant al puterilor Antanei la Budapesta (1918-1919), cunoscut prin atitudinea sa ostilă României.

a) conform dispozițiilor convenției de armistițiu, trupele și autoritățile militare ungare vor rămâne pe loc în toate locurile strategice ocupate de trupele aliate;
 b) să se abțină de la orice act de provocățiune în contra ungarilor și
 c) să împiedice a deschide focul în contra adunării ungare care se va întruni la Cluj în ziua de 23/XII (vezi anexa 5) [nu se publică].

Toate aceste interveniri telegrafice fiind făcute direct către Comandamentul trupelor care execută operațiunea de ocupare a regiunii Turda-Cluj-Dej au avut o influență asupra mersului operațiunilor. Constatând aceasta, am dat noi ordine categorice (Anexele 6 și 7) [nu se publică] prin care s-a prescis C-tului Diviziei 7 să execute fără ezitare ordinele Marelui Cartier General obligând trupele și autoritățile militare ungare să evacueze complet regiunea în care intră trupele noastre. Am luat această dispozițiune fiindcă este o imposibilitate absolută ca în aceeași localitate sau regiune să se găsească două trupe, până acum inamice, armate. Dacă s-ar admite această situațiune, un conflict armat ar fi imposibil de evitat, fiindcă în acest caz:

a) Cine are comanda garnizoanei?
 b) Cum s-ar putea împărți echitabil cantonamentele, cazărmile, aprovizionamentele etc.?
 c) Cine ar asigura ordinea în localități și printre trupe?
 d) Cum s-ar putea impune trupelor adverse să execute măsurile de ordine și disciplină?
 e) Ce s-ar întâmpla în cazul când una din cele două grupe adverse ar provoca sau încuraja la dezordine?

Toate aceste considerațiuni și dorința de a evita cu orice preț viitoare conflicte m-au îndrumat să persist în dispozițiunea ca trupele ungare să evacueze complet regiunile în care înaintează trupele române și sper că în această privință sunt perfect de acord și cu D-voastră.

În ce privește recomandățiunea făcută de colonelul Vix prin telegrama No. 45 (Anexa 5) [nu se publică] că „trupele române să se abțină de la orice act de provocățiune în contra ungarilor” am obiectat că, pe când noi prin toate ordinele, ce am dat, recomandăm comandamentelor să evite cu orice preț conflictele de orice natură, cu autoritățile ungurești, procedul acestora din urmă este cu totul altul.

Asfel, cu No. 50376 (Anexa 8) [nu se publică], Divizia 1 Vânători raportează că comandamentul trupelor ungare din Ardeal a ordonat subalternilor săi să întrebuițeze armele în contra unităților române care vor încerca să treacă peste linia de demarcație. Rămâne acum și apreciați diferența de mentalitate și procedare.

În afară de aceasta și pentru a evita confuziuni de natura aceloră care s-au produs, prin faptul că trupele au primit, de la autorități diferite, instrucțiuni și ordine contrarii aceloră date de Marele Cartier General, cu onoare vă rog a lua măsurile pe care le veți crede necesare pentru că pe viitor comisiunile aliate din Budapesta să nu se mai adreseze direct trupelor române, ci numai Marelui Cartier General, să fie direct fie prin D-voastră.

ȘEFUL STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI
 General Prezan

Șeful Biroului Operațiilor
 Lt-Colonel Antonescu

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2580, c.560-562]

45. 15/28 decembrie 1918, Paris, Telegrama ministrului de Externe al Franței, Stephen Pichon, către Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic acreditat la București, redirectionate și către misiunile diplomatice de la Washington, Bruxelles, Londra și Roma, prin care

propune recunoașterea României ca aliat al Antantei în pofida semnării păcii separate cu Puterile Centrale

Les Ministre des Affaires Etrangères, Paris, 28 Décembre 1918

Pour Washington et Bruxelles: Pour votre information confidentielle, j'adresse le télégramme suivant au Ministre de France à Bucarest.

Pour Londres et Rome: J'adresse au Ministre de France à Bucarest le télégramme suivant dont je vous prie de communiquer la substance au gouvernements britannique et italien. Je vous serai obligé d'appuyer en même temps auprès de lui les considérations qui se trouvent exposés dans ce document et de lui demander, s'il est d'accord avec nous, de bien vouloir envoyer à son représentant à Bucarest des instructions identiques.

Pour tous les postes:

Secret. Le Gouvernement de la République, en ce qui le concerne, estime que le Gouvernement roumain, bien qu'il ait été amené à signer avec l'Allemagne le traité de Bucarest, doit être de nouveau considéré comme allié, en raison de sa participation renouvelée à la guerre contre les Empires Centraux. Il propose donc aux Gouvernements alliés, s'ils sont d'accord sur ce point, de traiter la Roumanie en allié et de l'admettre en cette qualité à se faire représenter aux négociations de la paix, dans les mêmes conditions que les autres petites puissances. Cette décision paraît au gouvernement français justifiée par l'attitude des Souverains et du peuple roumain, qui, dès qu'ils ont pu échapper à l'oppression allemande, se sont résolument orientés vers les Alliés, avec lesquels ils ont agi d'un commun accord pour chasser les troupes allemandes de leur territoire. Toutefois le traité du 17 août 1916 ayant été en droit abrogé par le traité de Bucarest, conclu avec nos ennemies, il y aura lieu pour les Alliés de formuler une déclaration nouvelle prenant pour base le traité de 1916 pour l'examen des revendications roumaines, compte étant tenu de l'annexion ultérieure de la Bessarabie et des intérêts généraux et spéciaux des Alliés sur lesquels les puissances auront à se prononcer dans leurs pourparlers prochains. Je consulte les autres Gouvernements alliées, dont l'assentiment est nécessaire pour faire attribuer à la Roumanie sa représentation comme puissance alliée au Congrès; je leur demande de se rallier à notre point de vue à cet égard et d'envoyer des instructions en conséquence, à leur représentant à Bucarest. Toutefois, vous pouvez dès à présent faire connaître au Gouvernement roumain le point de vue français.

S. Pichon

[S.A.N.I.C., Microfilme Franța, inv. 1990, rola 187, c. 380-381]

46. 19 decembrie/1 ianuarie 1918, Iași, Raport al Marelui Cartier General asupra măsurilor pregătitoare pentru remobilizarea armatei române

STATUL MAJOR GENERAL

19 decembrie 1918

RAPORT

asupra studiilor, măsurilor pregătitoare și de execuțiune luate de Statul Major General al Armatei și de servicii pentru pregătirea de război, de la trecerea armatei pe picior de pace (1 iulie) și până la 28 octombrie când armata a fost din nou mobilizată

Armistițiul din toamna trecută [de la Focșani, 26 noiembrie/9 decembrie 1917 (n.n.) și Pacea de la București, 24 aprilie/7 mai 1918, n.n.] lăsa armata în convingerea că totul nu e decât o suspensiune de arme temporară, impusă de situația ce ni se crea prin dispariția frontului rusesc și atitudinea ostilă a noului stat ucrainean.

Cunoașterea condițiilor ce ne impuneau dușmanii prin Pacea de la București face ca siguranța reluării ostilităților să fie aproape generală și această convingere se manifestă fără sfială de către armată și populația civilă, chiar față de reprezentanții armatelor ocupate.

Poate că și aceste manifestări fac ca dușmanii să adauge și să mărească progresiv pretențiunile și să impună noi condițiuni prin care ajung să stăpânescă, de fapt, întregul nostru organism de stat și să sleiască cu desăvârșire toate sursele care alimentează războiul.

În mijlocul încurcăturii și dezordinii în care se găsește armata prin demobilizarea forțată, lipsurilor mărite de secetă și de lăcomia dușmanului înfometat, sub supravegherea imediată a agenților și reprezentanților oficiali ai dușmanului, trebuia să se pregătească noul război.

Dar directivele generale ale guvernului sunt absente și Statul Major e silit să ia singur inițiativa, documentându-se numai prin mijloacele sale proprii și misiunile militare aliate. Către finele lunii iulie se încep studiile. Starea de fapt în care Statul Major începe noua pregătire de război și rezultatele obținute până la decretarea mobilizării sunt, după cum se arată în mod amănunțit în următoarele documente, următoarele:

ORGANIZAREA. Comandamentele, unitățile, școlile create de la 1914 și acelea impuse de necesitățile războiului sunt desființate prin tratatul de pace. Vechile corpuri de trupă au efectivele așa de mici, încât există numai cu numele. Pușinii oameni ai Regimentelor 1-40 Infanterie sunt răspândiți în tot cuprinsul Moldovei pentru paza depozitelor, cultivarea grădinilor de zarzavat, strânsul furajelor, munci agricole, întreținerea animalelor în herghelii etc., iar Regimentele 41-80 Infanterie n-au nici oamenii necesari nevoilor zilnice. Ordinele către corpuri, referatele la minister și către Majestatea Sa Regele nu pot obține modificarea situației decât cu câteva zile înainte. Și mobilizarea găsește încă oameni din serviciul activ la muncile agricole ale proprietarilor.

INSTRUCȚIA. În situația arătată mai sus orice activitate în corpurile de trupă încetează, iar Marele Stat Major nu a putut să ia decât măsuri pentru instrucția ofițerilor, cadrelor active și a unor specialități, măsuri ce sunt realizate numai în parte. Regulamentele tactice sunt în curs de refacere. În toamnă urmau să înceapă școlile de aplicație.

ARMAMENT, MUNIȚIUNI. Deși potrivit Convențiunii de la Focșani din 1 martie [1918, *n.a.*] materialul de artilerie al Diviziilor 11, 12 și 13 fusese trecut în teritoriul ocupat, iar prin Tratatul de la București eram obligați a trece și toate tunurile, mitralierele, armele portative, trăsurile, munițiunile și materialele ce deveneau disponibile prin licențierile arătate și prin reducerea efectivelor tuturor unităților, Marele Stat Major, contrar instrucțiunilor primite, a luat răspunderea faptei și, printr-un artificiu de procedare, a asigurat armamentul și munițiunile necesare armatei pentru noul război.

SUBZISTENȚA ȘI ECHIPAMENTUL. Dușmanul folosește clauzele tratatului de Pace și convențiunile ulterioare pentru a slei cu desăvârșire toate mijloacele de alimentare ale țării și a împiedica, astfel, orice tentativă din partea noastră. Scopul urmărit se dovedește până la evidență prin aceea că teritoriul supus administrației și exploatării directe a dușmanului, deși nu bogat în alimente, dar îngăduie să trăiască animalele și populația; pe când Moldova și Basarabia sunt sleite în așa chip că populația și animalele sunt reduse la înfometare. Din puținul ce rămâne în Moldova și Basarabia armata nu poate satisface nici nevoile zilnice ale slabelor sale efective din cauză că Ministerul și guvernul în timpul ocupației au împiedicat sistematic organele noastre militare de a-și aproviziona materialele necesare. Prin diferite sindicate și prin Direcția Aprovizionării, guvernul nu numai că nu dă nimic armatei, ci dimpotrivă, îi ia totul sub cuvânt că populația civilă suferă lipsuri, iar armata a acaparat totul în timpul războiului; pentru acest motiv anulează și diferitele contracte de furnituri ce armata încheiasse chiar cu consimțământul și autorizarea guvernului.

Direcția Intendenței protestează și arată în repetate rânduri pericolul la care se expune armata și responsabilitatea cade în sarcina persoanelor indicate de lege. Însuși Ministerul de

Război e nevoit să arate președintelui Consiliului de Miniștri starea precară în care se găsește armata din cauza ordonanțelor Direcției Aprovizionării, care stăvilesc și încalcă toate prescripțiunile legilor și regulamentelor relative la aprovizionarea armatei. Mobilizarea găsește armata desculță, dezbrăcată și flămâzită prin înstrăinarea depozitelor, prin reaua organizare și reaua voință a autorităților de aprovizionare din timpul ocupației germane și, în fine, prin cedarea puținului avut dușmanului.

COMUNICAȚIILE. Secția respectivă din Marele Stat Major luase măsuri să se asigure pregătirea de război, folosind ceea ce s-a câștigat în campania trecută, dar a fost împiedicată prin condițiunile păcii și prin măsurile contrarii luate de celelalte autorități.

Astfel, Marele Stat Major, pe temeiul necesităților militare, obținuse menținerea legăturilor telegrafice și telefonice directe între Marele Stat Major și comandamente, precum și birouri telegrafo-telefonice militare la Iași (M.St.M.), Vaslui, Bârlad, Tecuci, Galați, Bacău, Adjud și Botoșani și pe acelea ale comandamentelor din Basarabia. Mai târziu însă aceste măsuri au fost suspendate de guvern. Întregul serviciu a trecut asupra Direcțiunii Generale a P.T.T., iar personalul și materialul evacuat la București sub ocupația germană, fără știrea și avizul Marelui Stat Major. Când Direcțiunea Generală a P.T.T. a dispus să trimită la București a doua serie de funcționari, arhiva și materialul, Direcția a fost prevenită de Marele Stat Major prin Ministerul de Război, dar nu s-a putut căpăta un rezultat favorabil și transportul s-a executat.

Pentru telegrafia fără fir s-a început prin înființarea a 4 posturi goniometrice (la Iași, Chișinău, Bolgrad, Bălți), pentru dovedirea stațiilor clandestine și s-a menținut personalul și materialul existent pentru Serviciul T.F.F., dar în septembrie, întreg Serviciul T.F.F. a fost trecut la Direcția P.T.T., iar Batalionul de specialități a rămas fără cadre și în imposibilitate de a mai forma altele. Referatul Marelui Stat Major (Secția Comunicațiilor), prin care se cere modificarea acestor dispozițiuni, i-a fost înapoiat de Ministerul de Război la 1 decembrie fără niciun rezultat. S-au putut înființa 4 stații columbofile la Botoșani, Chișinău, Bălți, Bolgrad: în rezumat, Marele Stat Major nu a avut libertatea de acțiune în organizarea, instrucțiunea și pregătirea de război a mijloacelor de legătură, iar măsurile ce a luat au fost contrariate de alte autorități. La mobilizare, constituirea și încadrarea oficiilor militare s-au făcut cu mare greutate din lipsă de personal (care fusese evacuat la București), iar repararea liniilor distruse de germani și de intemperii nu s-a putut face decât necomplet din cauza lipsei materialelor (trecute tot la București).

BIROUL ETAPELOR. Nici nu a luat ființă la Marele Stat Major, deoarece de la demobilizarea din iulie și până la 28 octombrie când s-a decretat din nou mobilizarea, vechiul Comandament al Etapelor a fost transformat în Serviciul de Exploatare și Transporturi, fiind însărcinat numai cu transportul de lemne pentru CFR, diferite autorități și stabilimente militare.

SERVICIUL SANITAR. N-a realizat niciunul din proiectele ce-și propusese. A revizuit, (prin Serviciul Farmaceutic) parte din materialul sanitar vărsat de unități și formațiuni la demobilizare, l-a selecționat și completat. La mobilizare avem material sanitar suficient pentru diviziile mobilizate, dar lipsa de căruțe și cai a făcut ca dotațiunea să fie micșorată. (Mare parte din material ca: genți, corturi, trăsuri, pânze de târgi și de trăsuri, etuvele care aveau nevoie de reparații – din lipsă de fonduri, de material și de ateliere – au rămas în starea în care se aflau la demobilizare.)

SERVICIUL VETERINAR. Pe lângă veterinarii ofițeri activi, a menținut sub formă de diurniști și chemați temporar 70 ofițeri veterinari de rezervă, așa că la mobilizarea din 28 octombrie armata a avut nevoie de încă 40 de veterinari. S-a continuat școala înființată în timpul războiului pentru infirmieri și potcovari. A întocmit un proiect de regulament al serviciului veterinar în campanie, utilizând învățămintele trase din campania trecută. A completat materialele chirurgicale și de potcovit. La mobilizare erau gata lăzile complete. Și-a asigurat vaccinul

necesar pentru o eventuală campanie, chiar dacă laboratorul sero-vaccinuri s-ar fi mutat la București.

SERVICIUL REMONTEI. Nu a putut face o pregătire propriu-zisă pentru dotarea armatei cu caii necesari la mobilizare, toate eforturile rezumându-se în a păstra ceea ce aveam la demobilizarea din iulie, lucru ce nu a reușit. La decretarea mobilizării starea cailor era mult mai rea decât la demobilizare și aceasta datorită pe de o parte lipsei de hrană și râiei cronice, iar pe de altă parte din cauza lipsei de îngrijire, din cauza efectivelor mici de care au dispus corpurile în urma demobilizării. Din cauzele arătate foarte mulți cai au pierit.

TRANSPORTURI. Pe temeiul experienței căpătate s-a organizat Secția Transporturilor corespunzând direcțiilor de mișcare, tracțiune, întreținere, iar pentru personal și economat, un birou al adjutanturii. În această compunere secția a pregătit personalul Regimentului de Căi Ferate prin practica la CFR. S-a făcut recunoșterea și s-a stabilit situația căilor ferate, a ofițerilor, materialului rulant, a atelierelor și instalațiilor. Cu această ocaziune s-a constatat că din 817 locomotive numai 163 erau bune pentru serviciu, restul erau defecte. Nu s-au putut face reparațiile necesare din cauza lipsei materialului brut și a pieselor de schimb.

Marele Stat Major a făcut toate eforturile pentru crearea unei rezerve de combustibil (pentru o eventuală mobilizare), în care scop a stăruit și obținut să se trimită pentru tăiatul lemnelor 4 batalioane lucrători de la Comandamentul Etapelor cu un efectiv de 1.000 oameni și 600 căruțe. Secția respectivă a cerut ca toți oamenii întrebuințați la muncile agricole să fie dați pentru tăiatul lemnului; totuși, dacă și oamenii ce s-au putut obține ar fi fost întrebuințați în mod rațional, s-ar fi putut asigura o rezervă însemnată. Producția lor însă era foarte mică și nu atingea nici necesarul pentru consumul zilnic. Din ancheta făcută de personalul Secției Transporturilor din Marele Stat Major, cea mai mare parte din oameni și căruțe era întrebuințată pentru munci agricole la proprietari. Totuși, în diferite păduri se găsesc circa 90.000 m.c. lemne tăiate (4.500 vagoane). Secția Transporturilor deduce că Direcția Generală CFR probabil a crezut că va face aprovizionările de combustibil din altă parte și de aceea a neglijat transportul acestor lemne.

Cu toată situația nefavorabilă, calea ferată a fost în măsură, la mobilizare, să execute toate transporturile de afliure, menținând și terenuri de persoane în circulație. Greutățile ce s-au întâmpinat în urmă și care continuă și acum se datoresc numai lipsei de locomotive, de vagoane și de combustibil – lipsuri ce n-au putut fi înlăturate cu mijloacele de care dispunem nici până în prezent.

MARINA. N-a putut realiza pregătirea vaselor de luptă în raport cu învățămintele trase din operațiunile campaniei trecute, din cauza lipsei de combustibil și lipsei de efective necesare. Pentru a remedia inconvenientele arătate, lucrările de mobilizare s-au studiat și întocmit așa fel, ca completarea echipajelor vaselor de luptă să se facă cu personalul de la celelalte vase; s-au reparat și pus în stare bună de funcționare vasele de luptă și vasele rechiziționate pentru transporturi; s-au constituit grupe din vase diferite pentru a asigura transportul trupelor de uscat, chiar de un grup izolat; s-a organizat un spital plutitor; depozitul de munițiuni și atelierul de torpile funcționează și a putut satisface nevoile; șantierul mobil al Diviziei de Dunăre a putut executa reparațiile necesare la vasele militare și rechiziționate (Arsenalul Marinei adus de la Odessa a fost remontat numai în parte, din lipsă de personal). La mobilizare, Marina a putut executa diferitele ordine ale Marelui Cartier General chiar în prima zi.

INFORMAȚII. În afară de reorganizarea biroului și propunerile făcute pentru modificarea diferitelor regulamente în legătură cu informațiile, secția respectivă din Marele Stat Major și-a continuat serviciul exterior:

a) Prin trupele de pe vechiul front, prin grăniceri, printr-un serviciu special organizat în București pe lângă biroul de legătură (s-au putut avea astfel informațiuni asupra armatelor

dușmane din teritoriul ocupat, schimbările în ordinea de bătaie a trupelor de ocupație și deplasările de trupe străine în trecere prin Muntenia).

b) S-a folosit organizarea Serviciului de Informații creat de francezi pentru Transilvania, pentru a pregăti un serviciu propriu de agenți speciali în Transilvania și celelalte ținuturi locuite de români, astfel că la decretarea mobilizării noastre a intrat imediat în funcționare.

c) Prin agenți speciali în Ucraina, Dobrogea și orașele bulgărești de pe malul Dunării. (Situția politică și lipsa de resurse bănești ne-au împiedicat să trimitem agenți în zone mai depărtate, atât în Austro-Ungaria, cât și în Bulgaria.)

d) Prin Siguranța Generală a Statului.

Rezultatele obținute asupra situației militare și politice s-au raportat săptămânal Majestății Sale Regelui.

MOBILIZAREA. Pregătirea mobilizării fiind legată de operațiuni care cer conlucrarea tuturor comandamentelor, corpurilor de trupă și autorităților administrative până la comună inclusiv, nu s-a putut face în conformitate cu prevederile regulamentului, din cauza situației politice în care ne aflam, ca apoi, sprijiniți de aceste baze, să se întocmească tabelele de efective, instrucțiunile de mobilizare și lucrările pentru rechizițiuni, aprovizionarea și distribuția materialelor de război. În această situație, lucrările de pregătire a războiului au fost executate numai de birourile Marelui Stat Major în cel mai strict secret, luând caracterul unui studiu teoretic, bazat pe date necontrolate și necomplete. Totuși pregătirea – așa cum se putea face – a început după ordinul verbal al șefului Marelui Stat Major, imediat după terminarea demobilizării (finele lunii iulie), prin întocmirea situației oamenilor aparținând armatei, trecuți în teritoriul ocupat, și situația oamenilor aflați la corpuri. Asemenea pentru situația armamentului. Pe aceste date s-a hotărât la începutul lui septembrie (Secția I în unire cu Secția 3) unitățile ce puteau fi mobilizate și constituite. Șeful Marelui Stat Major, apreciind proiectul ca „fiind transformabil”, l-a aprobat și ordonat executarea lucrărilor de detaliu cât mai în grabă și în cel mai mare secret. Până la decretarea mobilizării, însă, nu s-au primit nici toate datele necesare pentru întocmirea tuturor instrucțiunilor. Astfel s-au lucrat numai de către birourile Marelui Stat Major, fără știința nici a Ministerului de Război: Instrucțiunile de mobilizare; tabelele de efective Md.A; tabelele Md.B; tabelele Md.B lit.a.; instrucțiuni pentru completarea cailor și situațiile pentru completarea armamentului. Instrucțiunile nu ajunseseră la trupe în ziua decretării mobilizării. Marele Stat Major a fost surprins când a văzut că, chiar fără a fi asigurată hrana și echipamentul pentru trupă, s-a decretat mobilizarea generală.

PROIECTE DE OPERAȚIUNI. Din cele ce preced se constată că situația creată țării prin Tratatul de Pace de la București și convențiunile ulterioare dezorganizează complet mecanismul complicat al armatei și-i împiedică orice încercare de reconstituire. Dușmanul fiind stăpân absolut al tuturor mijloacelor materiale ale țării, domină și dirijează după voință acțiunile guvernului. Orice tentativă de îndreptare din partea organelor militare e socotită ca inutilă, imprudentă și periculoasă, iar pentru viitor se contează numai pe bunăvoința dușmanului. În aceste condițiuni, elementele esențiale ale pregătirii proiectelor de operațiuni nu există. Armata se poate constitui numai la mobilizare, iar directiva guvernului lipsește sau vizează altă direcțiune. Marele Stat Major se substituie și guvernului: fixează singur scopul războiului și ținta de atins; studiază mijloacele de reorganizare ale armatei, execută ceea ce se putea face, fără a compromite totul și adună datele necesare, ca la timpul oportun să întocmească lucrările de detaliu ale proiectelor de operațiuni.

După marile victorii ale Aliaților în apus, care determină schimbarea condițiilor de echilibru, confirmă superioritatea Antantei asupra Puterilor Centrale și le dă libertatea de manevră pe toate fronturile, două evenimente de importanță hotărâtoare pentru noi se produc în prima jumătate a lunii septembrie: înfrângerea armatei bulgare în Macedonia și a turcilor în Palesti-

na. Marele Stat Major trage consecințele logice ale acestei situațiuni și concretizează pregătirea prin propunerile Secției Operațiilor, care fiind aprobate, se începe executarea proiectelor de operațiuni. Condițiunile politice și strategice speciale în care ne găseam, lipsa căilor ferate și a subzistențelor de tot felul cer ca toate lucrările și, în special, proiectul de grupare a forțelor și acoperirea să îngăduie o mare elasticitate și să ne dea posibilitatea de a fixa, în ultimul moment, forma definitivă.

Marele Stat Major a apreciat că momentul oportun, pentru a pune în aplicare studiile și proiectele sale, va fi atunci când armatele aliate vor fi ajuns la Dunăre și în măsură de a ne da tot sprijinul militar și material. În aceste vederi s-au întocmit cele două variante ale proiectelor de operațiuni, schițate în raportul Secției Operațiilor nr. 1.951 [nu se publică]. Evenimentele ce au urmat au confirmat ca juste aceste aprecieri și au dovedit că studiile și măsurile pregătitoare au fost judicioase și suficiente pentru a realiza scopul ce și-a propus. Mobilizarea armatei s-a putut face în timpul prevăzut prin studii (unitățile de infanterie au întrecut, mai toate, efectivele fixate prin lucrările de mobilizare) și, dacă nevoile materiale ar fi fost numai în parte satisfăcute, armata nu ar fi fost lipsită de calitățile operative și ar fi putut acționa în timpul prevăzut.

SUBȘEFUL DE STAT MAJOR GENERAL
General ION GHINESCU¹

[Marele Cartier General al Armatei Române. Documente 1916-1920, p. 252-258]

47. 23 decembrie/ 5 ianuarie 1919, Londra, Telegramă a însărcinatului cu afaceri al Franței la Londra, A. de Fleuriu către ministrul de Externe francez, St. Pichon, prin care înștiințează că guvernul britanic aderă la propunerea Franței ca România să fie recunoscută drept aliată.

Afacerile Externe
Nr. 27 Analiză

Telegramă descifrată duplicat
Londra, 5 ianuarie 1919, ora 15.10

Răspuns la telegramele dvs.

Guvernul britanic aderă în principiu la sugestiile guvernului francez privind recunoașterea României ca aliată. El apreciază, totuși, că declarația propusă de Exceleța Voastră referitoare la Tratatul din 1916 va produce, probabil, descurajare în România și ar fi de preferat să se amâne această declarație până ce Aliții vor importa provizii în România.

Fleuriu

[1918. *Desăvârșirea unității-național statale a poporului roman. Recunoașterea ei internațională. Documente interne și externe (august 1918-iunie 1919)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. III, Doc. nr. 487, pp. 116]

¹ Ioan Ghinescu (1868-?). La declanșarea războiului a fost șef de stat-major al Corpului 2 Armată. În perioada 23 decembrie 1916-1 iunie 1918 a comandat Divizia 4 Infanterie.

[Marele Cartier General al Armatei Române. Documente 1916-1920, p. 252-258]

Capitolul 7

UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA

Introducere

În perioada Primului Război Mondial, Bucovina s-a confruntat cu o situație foarte dificilă, fiind teatrul de confruntare între cele două imperii – rus și austro-ungar. Semnificativ este faptul că armatele ruse au ocupat de trei ori provincia (septembrie-octombrie 1914; 26 noiembrie 1914-23 ianuarie 1915; iunie 1916-iulie 1917). De fiecare dată forțele austro-ungare au reușit să-i respingă pe ruși.

Ocupațiile militare succesive rusești și austro-ungare au afectat grav economia și viața locuitorilor, supuși permanent unor presiuni ale ocupațiilor (distrugeri, rechiziții, confiscări de bunuri, arestări, internarea în lagăre și închisori, condamnări la moarte, execuții etc.)¹. În aceste condiții, destui români au fost nevoiți să se retragă în România, unde parte dintre ei s-au înrolat în armata română sau în cazul prizonierilor din Rusia, în detașamentele de voluntari².

Înrăutățirea situației interne, intrarea SUA în război și programul de pace al președintelui W. Wilson au determinat intensificarea mișcărilor naționale, națiunile dominate (cehii, polonezii, ucrainenii, românii), între care existau destul contradicții, cerând reformarea din temelii a monarhiei dualiste. Pe acest fond, autoritățile de la Viena au luat în calcul diverse variante pentru salvarea construcției politico-teritoriale.

În rândul acestora este de remarcat pacea de la Brest-Litovsk cu Ucraina (27 ianuarie/9 februarie 1918), documentul menționând cedarea Bucovinei către Ucraina, în schimbul unei consistente cantități de cereale. Această înțelegere, ce includea și anexarea la Ucraina a Galiției orientale, urma să fie trecută prin parlament până la 15 iulie, dar acest lucru nu a mai avut loc. Aflând de intenție, liderii polonezi au reacționat, astfel că guvernul Ernst Seidler a căzut. Noul guvern, condus de Max Hussarek, s-a dovedit mai puțin dispus la solicitările ucrainene, mai ales că armata austriacă a înaintat către est și a început rechiziționarea alimentelor de care Austro-Ungaria avea foarte mare nevoie. Ofensiva armatei roșii, soldată cu ocuparea orașelor Kiev și Harkov, a făcut tratatul inoperant.

La începutul lunii octombrie prăbușirea Austro-Ungariei era evidentă, astfel că împăratul Carol I a propus federalizarea monarhiei dualiste prin celebrul său program *Către popoarele*

¹ Detalii în Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, Cernăuți, 1929; Idem, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina (1914-1918)*, București, Editura Domino, 2004; Ion Varta, *Bătălia pentru Bucovina în ajunul Unirii cu România (1913-1917)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008; Ștefan Purici, *Românii din Bucovina (1915): între pajura habsburgică și vulturul țarist*, în „Intrarea Italiei în război (1915) consecințele pentru România”, coordonator: general-maior (ret.) Mihail E. Ionescu, Editura Militară, București, 2007, p. 191-202.

² Dimitrie Vatamaniuc, *Voluntarii bucovineni în războiul pentru întregirea țării*, în „Analele Bucovinei”, București, 1/1994, p. 24.

mele credincioase. Documentul preconiza crearea unei federații de șase state „independente” (austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean), Transilvania și Bucovina urmând să rămână mai departe în componența Ungariei. O asemenea soluție venea în contradicție totală cu aspirațiile marii majorități a românilor, care cereau autodeterminare națională și unirea tuturor românilor. (*Documentul nr. 2*)

Se impune precizarea că în acele momente, când se sfârșea o epocă și se întrezărea o altă ordine politico-teritorială, au existat însă și alte idei privind soarta românilor din „Țara Fagilor”, cum a mai fost numită Bucovina. Astfel, în Clubul parlamentarilor români de la Viena, format din cinci persoane¹, se promova ideea autonomiei totale a celor patru milioane de români din Austro-Ungaria, ce urmau să formeze o singură provincie. Mai mult, Aurel Onciul, președintele Partidului Democrat din Bucovina, susținea intrarea României în componența Imperiului Habsburgic, împăratul urmând a fi și suveranul regatului român. Astfel, după opinia sa, românii vor putea să-și realizeze unitatea în cadrul statului austriac².

Pretențiile ucrainene la adresa nord-vestului Bucovinei s-au exprimat și în momentul proclamării la Lemberg (Liov), (6/19 octombrie 1918), a autonomiei ucrainenilor din Imperiul Austro-Ungar. Consiliul Național Ucrainean a preluat oficial puterea la Lemberg, Stanislau și Tarnopol și a proclamat la 31 octombrie/13 noiembrie 1918 Republica Populară Vest-Ucraineană, care cuprindea, în afară de estul Galiției, Ucraina Subcarpatică și o parte din Bucovina³. Prin urmare au apărut conflicte între ucraineni și polonezi și ucraineni și români. În plus, Aurel Onciul a fost de acord cu împărțirea Bucovinei, realizând și o înțelegere cu liderul ucrainean Omelian Popovicz, nord-vestul provinciei urmând să revină ucrainenilor.

La rândul lor, liderii români din Bucovina au parcurs rapid un proces rapid de clarificare și organizare instituțională. Sunt de remarcat eforturile lui Isidor Bodea, Sextil Pușcariu, Dionisie Bejan, Iancu Flondor, Vasile Bodnărescu ș.a. La propunerea acestuia din urmă s-a editat ziarul *Glasul Bucovinei*, care a publicat la 9/22 octombrie articolul-program „Ce vrem”, ce cuprindea dezideratele românilor bucovineni (*Documentul nr. 3*). La 14/27 octombrie s-a constituit Consiliul Național Român, ce își propunea „unirea provinciei cu celelalte țări românești într-un singur stat național independent”. Conducătorul era Iancu Flondor, Consiliul era format, inițial, din 50 de persoane, ulterior fiind cooptate și alte personalități. El a respins planurile lui Aurel Onciul și a cerut în mai multe rânduri ajutor militar din partea României. (*Documentul nr. 5*) După unele ezitări, guvernul Alexandru Marghiloman a fost de acord cu această solicitare, dând și dispoziții în acest sens. (*Documentul nr. 6*)

Susținerea mișcării naționale românești din Bucovina a reprezentat o prioritate și pentru noul executiv, condus de la 24 octombrie/6 noiembrie de generalul Constantin Coandă. El a reconfirmat dispozițiile anterioare, Divizia 8 Infanterie, comandată de generalul Iacob Zadic, pășind pe teritoriul Bucovinei. (*Documentele nr. 10, 11*) La 29 octombrie/11 noiembrie, când se încheia armistițiul de la Compiègne, generalul Zadic, în fruntea trupelor sale, a intrat în Cernăuți, capitala Bucovinei. În zilele următoare, unitățile diviziei au preluat sub control întregul teritoriu al provinciei.

Prin ordine și instrucțiuni s-a fixat foarte clar conduita trupelor române, scopul lor fiind „ocrotirea populației bucovinene contra jafurilor și exceselor bandelor de răufăcători; menținerea ordinii, precum și ocrotirea, la nevoie, a ofițerilor străini. Purtarea ofițerilor și a trupeii față de populația bucovineană, precizau documentele, va fi plină de bunăvoință, căutându-se

¹ Cei cinci membri erau Constantin Isopescu-Grecu (președinte), Aurel Onciul, Gheorghe Sârbu, Alexandru Hurmuzachi, Teofil Seminovici. Mai exista un român, Gheorghe Grigorovici, dar el făcea parte din Partidul Social Democrat.

² Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, p. 82-87.

³ Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2011, p. 156.

a se căpăta dragostea și încrederea locuitorilor. Ei vor trebui să vadă în ofițerul și soldatul român pe ocrotitorul vieților și averilor lor, prin întronarea ordinii și a legalității. Ofițerii se vor folosi de toate ocaziile pentru a lua contact sufletesc, cât mai strâns, cu populația, explicându-le rostul și menirea lor acolo, precum și clipele mari prin care trece în momentul de față întreg neamul românesc”. (*Documentul nr. 8*)

Armata nu a fost indrituită cu rosturi politice, acestea revenind organismelor constituite de românii bucovineni. La 30 octombrie/12 noiembrie, s-a adoptat legea pentru organizarea provizorie a puterilor în Bucovina, prin care Consiliul Național avea statut de cameră legiuitoare, iar consiliul secretarilor de stat reprezenta guvernul. (*Documentul nr. 13*)

Etapa finală s-a desfășurat în Palatul Metropolitan din Cernăuți, la 15/28 noiembrie 1918. Congresul General al Bucovinei, format din 74 de delegați ai Consiliului Național Român, 13 ai comunelor ucrainene, șapte ai Consiliului Național German și șase ai Consiliului Național Polonez, a decis Unirea Bucovinei cu Regatul României. (*Documentul nr. 14*) A doua provincie românească, Bucovina, s-a reunit la România printr-un proces democratic, conform standardelor epocii.

A urmat publicarea Decretului regelui Ferdinand privitor la consacrarea unirii, măsurile tranzitorii ce urmau a fi luate privind statutul Bucovinei și numirea în guvernul central a doi reprezentanți ai acesteia în persoana lui Iancu Flondor și Ion Nistor, în calitate de miniștri, fără portofoliu. (*Documentele nr. 15, 16, 17*)

Ultimul document al acestui capitol (*Documentul nr. 18*) evidențiază dorința autorităților române de a intensifica legăturile de cooperare cu Polonia și Cehoslovacia, state successorale ale Imperiului Austro-Ungar. Așa cum se cunoaște, colaborarea a devenit foarte strânsă în perioada interbelică. România a încheiat, la 3 martie 1921, cu Polonia o convenție politică și militară, ce a avut un caracter defensiv, de apărare a graniței de est împotriva unui atac neprovocat dinspre est.

Concomitent, România, Cehoslovacia și Regatul sârbilor, croaților și slovenilor au format Mica Înțelegere (Mica Antantă), alianță regională, tot cu un caracter defensiv, ce avea menirea să asigure ordinea politică și teritorială din Europa Centrală și de Sud-Est, așa cum a fost stabilită de Conferința de pace de la Paris.

DOCUMENTE

1. 16/29 august 1918, Însemnări ale medicului Vasile Bianu, despre politica autorităților austriece față de biserica ortodoxă română din Bucovina

Din dulcea Bucovină ne vine trista veste că Mitropolitul român Vladimir Repta¹, din Cernăuți, a demisionat cu întreg consistoriul. Biserica română și fondurile românești s-au împărțit în două, numindu-se doi preoți ortodocși: Tzmiriski pentru ucrainenii (rutenii) și Worobchivici pentru români. Aceasta va să zică distrugerea completă și definitivă a Bisericii române din Bucovina, care a fost scutul națiunii noastre. Cu aceasta guvernul austriac vrea să întreață în barbarie pe unguri, care deocamdată se mărginesc numai să retragă ajutorul statului dat Bisericii române de la ei. Nemții au dat pe mâna rutenilor pe frații noștri, pentru ca astfel să dispară urma de român din țărișoara în pământul căreia se odihnesc osemintele lui Ștefan cel Mare și Sfânt.

Mitropolitul martir Vladimir s-a împotrivit la împărțirea diocezei și a fondurilor ei între români și ruteni, deoarece aceștia n-au niciun drept, necontribuind cu nimic la el. A fost amenințat cu destituirea în caz de împotrivire, dar el a stăruit în hotărârea sa... Atunci dușmanii au recurs la arma ce se făurise în contra lui pe vremea ocupației rusești, lovind fără milă în acest mitropolit corect și leal și l-au îndepărtat de la cârma Bisericii sale. Tradiția istorică a acestei Biserici a fost astfel violent ruptă și martirajul acestui popor primește cea din urmă luptă. Vestea despre înlăturarea mitropolitului Vladimir de la cârma Bisericii românești din Bucovina a produs o adâncă mâhnire în inimile tuturor fiilor lui sufletești. Avem însă mare speranță că bunul Dumnezeu nu va ajuta dușmanilor și că cei ce sapă groapa altora ei singuri vor cădea în ea.

D'Annunzio², marele poet al Italiei, cu gradul de maior, a comandat o escadrilă, care s-a înălțat de la Padua și care zburând deasupra Vienei a aruncat zeci de mii de manifeste redactate de el, în loc de bombe incendiare. Într-unul din acele manifeste D'Annunzio spune: *Ce? Mai așteptați o decisivă? E întocmai ca și cu pâinea din Ucraina! O așteptați mereu și mori așteptând fără s-o mai vezi!* În alt pasaj poetul vorbește de pacea revoltătoare de la Brest-Litovsk și de la București.

[Vasile Bianu, *op.cit.*, vol. 2, p. 58]

¹ Vladimir, Cavaler de Repta (1842-1926), mitropolit român, membru de onoare al Academiei Române (1919). A fost deputat în Dieta Bucovinei și în Camera Imperială din Viena: exilat la Praga după recucerirea Bucovinei de către austrieci în 1915, s-a întors în noiembrie 1918, și în Palatul Mitropolitan, sub președinția sa, s-a proclamat unirea Bucovinei cu România. A fost senator de drept (reprezentant al Mitropoliei Bucovinei) în primul Parlament al României Mari (noiembrie 1919-1920). A fost membru sprijinitor al Societății Academice *Junimea* și al Societății Meseriașilor Români din Cernăuți.

² Gabriele D'Annunzio (1863-1938), celebru poet italian, cunoscut pentru simpatiile sale fasciste și naționaliste.

2. 6/19 octombrie, 1918, Iași, Declarația românilor bucovineni din Moldova și Basarabia, a Comitetului Executiv al Corpului ofițeresc de voluntari, semnată de Ion I. Nistor și T.V. Ștefanelli¹, adresată regelui Ferdinand I

Majestate,

Cu adâncă venerație și cu neclintită loialitate ne apropiem de scaunul domnesc, care vrem să fie al tuturor românilor, fiind de mult convinși că Majestatea Voastră sunteți ocrotitorul înțelept al năzuințelor drepte și sfinte ale românilor subjugăți, pentru dezrobirea cărora nu ați pregetat de a aduce cele mai grele jertfe. Cu deplină încredere în puternicul sprijin al Majestații Voastre, românii bucovineni care au rupt toate legăturile cu Austria Habsburgică v-au jurat credință și ca ostași sunt gata să aducă orice sacrificiu pentru unirea politică a tuturor românilor, pentru Dinastie, indisolubil legată de destinele întregului nostru neam.

Cu nestrămutată credință în realizarea idealului nostru național, al cărui viu și august simbol sunteți Majestatea Voastră, îndrăznim a prezenta în numele românilor bucovineni aflători pe teritoriul Regatului României următoarea declarație:

Declarație

Românii bucovineni aflați pe teritoriul Regatului Român, în numele nostru și al fraților subjugăți de acasă, a căror conștiință le e siluită și deci în imposibilitate de a se manifesta liber, declară cele ce urmează:

1. Cerem să fim liberați de sub jugul Monarhiei Austro-Ungare și suntem hotărâți să luptăm pe toate căile și prin toate mijloacele, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național liber, sub domnia Dinastiei Române.

2. Nu recunoaștem Monarhiei Austro-Ungare dreptul de a se ocupa de românii din Bucovina, deoarece dânsa, veacuri de-a rândul, ne-a ținut în cea mai rușinoasă robie.

Toate încercările de federalizare ale Casei de Habsburg sunt gesturi disperate ale unei împărății osândite să se descompună și să piară.

Starea românilor din Austro-Ungaria s-a hotărât prin războiul Regatului Român și prin voința liberă a întregului popor românesc, pe care o va consfinți Congresul de pace generală, la care vor lua parte și reprezentanții oficiali ai României eliberatoare.

3. Cerem ca întreg teritoriul din Monarhia Habsburgică revendicat de Statul Român, recunoscut și garantat prin tratatul de alianță încheiat de România cu puterile Înțelegerii, să fie liberat și unit cu Patria Mamă.

4. Toate declarațiunile românilor din Bucovina contrare aspirațiunii naționale le considerăm ca stoarse de autoritățile dușmane și aceste declarațiuni nu vor putea induce în eroare opinia lumii care a proclamat principiile de dreptate la libertate pentru toate neamurile asuprite.

[Ion I. Nistor, *Istoria României*, ediție îngrijită de Florin Rotaru, vol. II, Editura Biblioteca Bucureștiului, 2003, p. 378]

3. 9/22 octombrie 1918, Cernăuți, Apelul „Ce vrem ?” al românilor din Bucovina, publicat în ziarul *Glasul Bucovinei*

Vrem: să rămânem Români pe pământul nostru strămoșesc și să ne ocârmuim singuri, precum o cer interesele noastre românești,

Nu mai vrem: să cerșim de la nimeni drepturile care ni se cuvin, ci în schimbul jertfelor de sânge aduse în acest război – jertfe mai dureroase decât ale altor popoare,

¹ Teodor V. Ștefanelli (1849-1920), născut Theodor Ștefaniuc, a fost jurist, istoric, scriitor român, membru al Academiei Române (1910). A fost coleg cu Mihai Eminescu în al doilea an de liceu. A făcut parte din Partidul Național Român și a fost membru al Dietei Bucovinei, participând activ la unirea provinciei cu România.

Pretindem: ca împreună cu frații noștri din Transilvania și Ungaria, cu care ne găsim în aceeași situație, să ne plăsmuim viitorul, care ne convine nouă, în cadrul românismului,

Cerem: să putem aduce la Congresul de pace aceste postulate ale noastre prin reprezentanți aleși de noi înșine din mijlocul națiunii noastre.

[Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918, p. 259]

4. 14/27 octombrie 1918, Cernăuți, Moțiunea Adunării Constituante a Bucovinei

Moțiune

1. Reprezentanții poporului Român din Bucovina, întruniți astăzi, în ziua de 27 octombrie 1918 în capitala Bucovinei, se declară, în puterea suveranității naționale, Constituantă a acestei țări românești.

2. Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu Românii din Transilvania și Ungaria.

3. Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți românii, Constituanta institue un consiliu național de 50 de membri¹.

Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatar și la conferința de pace, și în afară de el nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina.

4. Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare care ar ținti la știrbirea Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare².

Cernăuți, 27 octombrie 1918

[Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918, p. 259-260]

5. 20 octombrie/2 noiembrie 1918, Cernăuți, Nota adresată guvernului român de către Consiliul Național Român din Bucovina

Consiliul Național Român
al Bucovinei
Cernăuți, la 2 noiembrie 1918

¹ Numărul membrilor Consiliului Național Român va fi mărit în perioada următoare, astfel că la ședința Congresului General al Bucovinei din 15/28 noiembrie, din partea C.N.R. vor participa la dezbateri 74 de delegați.

² La 27 octombrie 1918, orele 15, a fost convocată la Cernăuți, pe baza art. 2 din legea austriacă pentru întruniri, o adunare politică la care să participe deputații români din Parlamentul de la Viena, foștii deputați din Dieta Bucovinei și primarii români din Bucovina, precum și alți reprezentanți ai românilor din această provincie. Adunarea s-a desfășurat în „Palatul Național” din Cernăuți. În calitate de președinte ales al Adunării, Iancu Flondor a spus în cuvântarea de deschidere a lucrărilor: „Domnilor, o iobăgie națională de aproape un secol și jumătate, pe cât de dureroasă pe atât de rușinoasă, e pe sfârșite. Poporul român din Bucovina e pe cale de a sparge și a lepăda lanțul care i-a ferecat sufletul. Liberi, în puterea suveranității naționale, D-voastră veți hotărî astăzi ce veți afla de bine pentru un viitor fericit și falnic al neamului românesc din Bucovina. Dară să nu uităm, domnilor, că acest moment înălțător s-a născut din suferințe grele și adâncă jale și e sfințit cu sângele abundent al eroilor noștri. Vă provoc să vă sculați în picioare ca semn de juruință că nu-i vom uita niciodată și că ne vom arăta întotdeauna demni de sacrificiul lor...”

În continuare Adunarea s-a proclamat „Constituantă” și a votat „Moțiunea” de mai sus. Ea a fost primită în unanimitate, într-un entuziasm general. Întreaga Adunare a intonat „Deșteaptă-te, Române”. Corespondentul ziarului *Glasul Bucovinei* relatează că în vremea aceasta o mare mulțime de oameni adunată în fața Palatului Național manifesta pentru unire și cânta cântece patriotice, cerea arborarea steagului tricolor pe edificiile publice. Moțiunea adoptată de Adunarea Constituanta a Bucovinei a fost adusă la cunoștința guvernului român, la Iași. (n.ed.)

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă notifica că reprezentanții Românilor din Bucovina, întruniți în ziua de 27 octombrie 1918 la Cernăuți, s-au declarat, în puterea suveranității naționale, constituantă a acestei țări și au luat în unanimitate de voturi următoarele hotărâri:

1. Reprezentanții poporului român din Bucovina, întruniți astăzi, în ziua de 27 octombrie a.c. în capitala Bucovinei, se declară în puterea suveranității naționale, Constituantă a acestei țări românești.

2. Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent și va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu Românii din Transilvania și Ungaria.

3. Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți românii, Constituanta instituie un consiliu național de 50 de membri.

Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatar și la conferința de pace și, în afară de el, nu recunoaștem nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina.

4. Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare care ar ținti la știrbirea Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare.

Alegându-se în virtutea hotărârii a treia, Consiliul național român, vă rugăm să binevoiți a lua aceasta la cunoștință și să admiteți ca acest Consiliu să fie reprezentat pe lângă Guvernul român prin un agent diplomatic.

Pentru Consiliul național român al Bucovinei:

Președintele: ss. indescifrabil

Secretarul: ss. indescifrabil

[*Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918*, p. 264-265]

6. 22 octombrie/4 noiembrie 1918, Iași, Alexandru Marghiloman, prim-ministru, despre procesul de disoluție a Imperiului Austro-Ungar și solicitările de ajutor din partea românilor din Bucovina

Nu se poate înțelege nimic din ce se petrece în Austria. E un stat austro-german care s-a constituit și care e stabilit la Consiliul de Stat din Viena. E un ministru al afacerilor străine, Dr. Adler¹ care, spune Nauen, a făcut o vizită ambasadorului german. Soldații au depus jurământ acestui stat reprezentat prin Consiliul Național și prezidentul lui! De altfel, toate veștile dovedesc prăbușirea completă a vechii monarhii.

Trupele de la Tiraspol, după raportul Corpului 5 Armată, au dezarmat și gonesc ofițerii, predând orașul. Armata austriacă e pretutindeni în plină descompunere. Se pare că armata ungară se menține încă.

Devreme sosește Bodnărescu², condus de fostul deputat Nicu Gherghel. Bodnărescu este trimisul guvernului provizoriu românesc de la Cernăuți, împuternicirea lui e semnată de Flon-

¹ Victor Adler (1852-1918) Om politic austriac de orientare socialist, fondator al Partidului Social democrat Muncitoresc. A fost ministru de externe al Austriei în perioada 30 octombrie- 11 noiembrie 1918, cancelar fiind Karl Renner.

² Vasile Bodnărescu (1880-1926), intelectual bucovinean, absolvent al Universității de Drept al Universității din Cernăuți, membru al societății academice „Junimea”. A participat la înființarea ziarului *Glasul Bucovinei*, fiind al patrulea dintre semnatari ai apelului. A fost ales în Consiliul Național Român, având funcția de secretar al biroului acestui organism. A funcționat ca agent diplomatic al Consiliului Național Român, tratând cu guvernul român de la Iași trimiterea trupelor regale în Bucovina. A votat Unirea Bucovinei cu România și a făcut parte din delegația care a prezentat la Iași, regelui Ferdinand, declarația de unire. A fost ales în primul Parlament al României întregite.

dor¹ prezident, Radu Zbiera² secretar. El aduce textul exact al rezoluțiunilor Consiliului Național. Bodnărescu, destul de tânăr, inimos, mergând până a nega realitatea unei Ucraini, cere concursul material și moral al României. Pe lângă noi trei, mai erau prezenți Corteanu, Bărbătescu și generalul Nicolescu.

Răspund: Felicitări; ei dau un bun exemplu Ardelenilor, care au așteptat totdeauna prea mult ca să le vie liberarea din afară; nu pot să făgăduiesc alt ajutor decât să dau arme pentru ca să-și organizeze o jandarmerie sau o gardă națională. Armata n-ar putea să intervie decât dacă ar fi chemată să ajute la reprimarea unei revoluții amenințând viața și bunurile naționalilor noștri; ca ajutor moral, stabilirea de raporturi zilnice; dau ordin să se furnizeze automobile, curieri, bani.

Mare temere de ucraineni către care, prin politică tradițională, guvernatorul Essendorf înclină din ce în ce. Nu mai sunt regimente austriece, ele s-au dizolvat, doar legiuni ucranene. Era temere, duminica trecută, de ciocnirea ambelor partide.

Regele temându-se mai ales de bolșevism, mă duc la M.S. să reglez chestiunea cenzurei și a trupelor. Cenzura: Am convenit ca două exemplare complete ale telegramelor să fie trimise Regelui personal și prim-ministrului. Apoi să fie anunțat serviciul cartierului regal, ministrii români etc. A se înțelege cu ministrii străini ca să nu mai fie divulgări. Trupele: Un batalion de vânători din Basarabia și, în acest timp, se vor lua oameni de pretutindeni pentru completarea jandarmilor pedestri Iași până la 1.200 oameni.

Regele mă roagă să împiedic trecerea a anume atacuri: îmi arată un număr din *Epoca* în care Brătianu e numit... cumnatul lui Barbu Stirbey. „Persoanele din anturajul meu nu trebuie atacate”. Gr. Filipescu a luat pe Barbu drept cap-de-turc; Regele îi sare în ajutor... În sfârșit, Regele strângându-mi lung mâna: „Energie, energie; știu că ai când vrei”.

Manifestația studenților. Autoritățile au cedat și generalul Botez obține de la Rege să-i lase să treacă, zicând că cordoanele erau prea slabe. Cuza convocase întrunirea, apoi cu ipocrizie îmi spusese că era contramandată. Studenții au trecut în ordine prin fața Palatului, încadrați de soldați. Câteva discursuri pe Piața Unirei etc.

Lungă vizită la Saint-Aulaire. Ne înțelegem asupra unui *modus procedendi* cu telegramele agențiilor, îmi cam bat joc de scrisoarea primită în cursul zilei de la cei patru miniștri (Statele-Unite, Franța, Anglia, Italia) și la care voi răspunde în scris decanului. Apoi conversație destul de cordială. „Aliații vor fi într-o lună la Odessa. Ucraina e un lucru factice, care probabil va fi absorbită de Rusia, care trebuie reconstituită? avem acolo 36 miliarde, fără să socotim pe Americani. Vom căuta să prindem pe Germani oriunde și probabil să-i facem să capituleze în Oltenia”. Foarte interesat să știe dacă au ocupat liniile de drum de fier în Austro-Ungaria.

Condițiile armistițiului între Italia și Austro-Ungaria sunt grozave, mai ales contra Germaniei. Aliații au dreptul să utilizeze căile de apă și de uscat și toate mijloacele de transport pe te-

¹ Iancu Flondor (1865-1924) a fost un om politic român din Bucovina, care a militat pentru unirea acesteia cu Regatul României. La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, sub președinția sa, a adoptat actul Unirii cu România. La data de 18 decembrie 1918, Iancu Flondor este numit în funcția de ministru secretar de stat, fără portofoliu, însărcinat cu administrarea Bucovinei în Guvernul Ion I.C. Brătianu. A fost ministru pentru Bucovina în perioada decembrie 1918-aprilie 1919. În această calitate, Flondor a pus bazele noii administrații românești în Bucovina: a introdus limba română în învățământ (fiind înființate școli românești la Cernăuți, Românești, Siret, Călinești), în administrație, justiție etc.; a angajat funcționari din rândul autohtonilor; a militat pentru recuperarea depozitelor din băncile austriece; a sprijinit presa românească; a promovat democratizarea vieții publice și a pledat în favoarea intereselor țăranilor în cadrul elaborării proiectului de reformă agrară ș.a.

² Radu Zbiera (1876-1946), profesor universitar, absolvent al Facultății de Filosofie a Universității din Cernăuți (1894-1896), doctor în filologie (1903). Participă la adunarea românilor bucovineni din 27 octombrie 1918, care se declară Constituanta românească a Bucovinei; este ales în Consiliul Național Român, precum și în Comitetul Executiv al acestui organism. A votat unirea Bucovinei cu România și a făcut parte din delegația care a prezentat regelui Ferdinand declarația de unire. De la 12 noiembrie 1918 până la 10 aprilie 1919 ocupă portofoliul instrucțiunii în Guvernul Bucovinei ales de Consiliul Național Român.

ritoriul austro-ungar. Germanii sunt obligați să evacueze teritoriul în 15 zile. Austriecii trebuie să evacueze teritoriile ocupate: deci trebuie să părăsească România.

Două comentarii îngreuiază clauza trecerei: Comandantul austriac (!) telegrafiază generalului Weber, care a tratat armistițiul, că dacă vrea să se utilizeze drumurile contra Germaniei, trebuie să se protesteze, dar totuși să se semneze. În urmă, Consiliul de Stat austriac-german (puterea revoluționară care pare că a înlocuit imperiul) declara că n-are armată proprie și că nu poate continua războiul, dar că înțelege să urmeze prietenia credincioasă Germaniei și să urmeze pacea de acord cu ea.

Ca un ecou îmi sosește o telegramă de la Antipa, care crede că miercuri (mâine) vor pleca cea mai mare parte din trupele de ocupare și că trebuiesc luate măsuri pentru a se avea pe frontieră elementele militare necesare, spiritele fiind foarte agitate.

La ora 9 mă duc la Rege. În principiu se va lua un batalion al Prințului, de la Neamțu. Telegrafiez lui Antipa că n-am trupe și că trebuie cerută autorizare de la Mackensen pentru ridicarea a 4.000 de jandarmi și să se reconstituie câteva regimente din cele ale căror depozite aparțin teritoriului ocupat.

[Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 25-27]

7. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Ordinul Ministerului de Război și Marelui Stat Major adresat comandantului Diviziei 8 Infanterie, generalul Iacob Zadic¹, privind intervenția mării unități în Bucovina

MINISTERUL DE RĂZBOI
Marele Stat Major
Nr. 1 (Nr. 8)

23 octombrie 1918

către

GENERALUL IACOB ZADIC
Comandantul Diviziei 8 Infanterie

Populația română din Bucovina fiind amenințată de bande bolșeviste, guvernul a hotărât a-i da ajutorul necesar.

Pentru aceasta se ordonă:

1) Generalul Zadic Iacob, comandantul Diviziei 8 [Infanterie], având sub ordinele sale Regimentele 16, 29 și 37 Infanterie, precum și toți grănicerii și jandarmii care se găsesc în prezent cu serviciul de pază pe frontiera bucovineană, va ocupa fără întârziere Ițcani și Suceava, iar de aici va întinde progresiv ocuparea Bucovinei până la Cernăuți inclusiv.

¹ Iacob Zadic, ortografiat și Zadik (1867-1970), general. S-a născut la 8 decembrie 1867, în comuna Brătulești, fostul județ Roman, într-o familie armeană, părinții săi fiind Grigore și Eufrosina Zadik. A urmat Școala fiilor de militari din Iași și apoi Școala Militară de Artilerie, Geniu și Marină, pe care a absolvit-o în 1888. În perioada 1897-1899 a urmat cursurile Școlii Superioare de Război. La declanșarea Primului Război Mondial a fost numit șef de stat-major la Corpul 3 Armată de la Galați, de unde a fost transferat pe aceeași funcție la Corpul 4 Armată, comandat de generalul Constantin Prezan. După mobilizare a rămas șef de stat-major al Armatei de Nord, funcție pe care a exercitat-o până la 5 decembrie 1916. Ulterior, a fost șef de stat-major, până la 12 august 1917, la Armata 1 română. În perioada septembrie 1917-februarie 1918 a exercitat funcția de secretar general al Ministerului Munițiilor și Materialelor de Război. Una dintre cele mai faste perioade din cariera sa militară a fost cea în care a comandat Divizia 8 Infanterie (februarie 1918-aprilie 1920), în fruntea căreia a intrat în Bucovina (5-12 noiembrie 1918). A trecut în rezervă în anul 1926. S-a stins din viață la vârsta de 103 ani.

Se pun la dispoziție și Regimentele 3 și 8 Roșiori, care urmează să sosească în curând la Burdujeni. În ce privește artileria, generalul Zadic este autorizat a lua din regimentele Diviziei 8 câte o baterie.

2) Se vor lua măsuri urgente pentru ca toate unitățile indicate să fie bine echipate și prevăzute cu 6 zile hrană de rezervă.

3) Generalul Zadic se va pune în legătură cu guvernul național din Bucovina.

ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR
General de corp de armată
CONSTANTIN CHRISTESCU

MINISTRU DE RĂZBOI
General de divizie
CONSTANTIN HÂRJEU

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola nr 1.2580, c. 748]

8. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Secția 3 Operații din Marele Stat Major referitoare la modul de conducere a trupelor române în Bucovina

MARELE STAT MAJOR
Secția 3 Operații

23 octombrie 1918

INSTRUCȚIUNI asupra felului de conducere a trupelor române în Bucovina

1) Trupele române vor înainta, în Bucovina, în coloane de forțe variabile precedate întotdeauna de recunoașteri care vor cerceta regiunea ce urmează a fi pacificată.

2) Acțiunea va porni dinspre sudul Bucovinei, Mamornița servind ca pivot de mișcare. Nu se va înainta decât pe măsură ce va fi nevoie, și totdeauna cu cea mai mare prudență, evitând orice provocare față de trupele austro-ungare.

3) În regiunile ocupate, unitățile vor fi ținute întrunite, în anume centre mai mari, trimițându-se pe diversele direcțiuni numeroase recunoașteri, care vor avea misiunea de a da informații precise asupra stării de lucruri.

Acolo unde va fi nevoie de intervenirea armată, pentru ocrotirea populației contra bandelor de răufăcători, se vor trimite detașamente care după terminarea misiunii se vor înapoia la unitățile respective.

Orice unitate cât de mică, chiar o patrulă de câțiva oameni, trimisă cu însărcinare oarecare, va fi pusă sub comanda unui ofițer.

4) Se atrage atenția că, la nord de Cernăuți, se găsesc divizii austriece în curs de transport de demobilizare; asemeni, vor trece din Ucraina prin Bucovina în Austria unități în curs de demobilizare.

Se oprește în mod absolut contactul trupelor noastre cu acele unități. Comandanții români vor lua, prealabil, înțelegere cu comandanții austrieci explicându-le rostul acțiunii trupelor noastre, adică ocrotirea populației bucovinene contra jafurilor și exceselor bandelor de răufăcători; menținerea ordinii, precum și ocrotirea, la nevoie, a ofițerilor străini;

5) Purtarea ofițerilor și a trupei față de populația bucovineană va fi plină de bunăvoință, căutându-se a se căpăta dragostea și încrederea locuitorilor. Ei vor trebui să vadă în ofițerul și soldatul român pe ocrotitorul vieților și averilor lor, prin întronarea ordinii și a legalității.

Ofițerii se vor folosi de toate ocaziile pentru a lua contact sufletesc, cât mai strâns, cu populația, explicându-le rostul și menirea lor acolo, precum și clipele mari prin care trece în momentul de față întreg neamul românesc.

6) Contra ofițerilor și a trupei care se va dovedi că s-au dedat la ilegalități sau acte de samavolnicie se vor lua cele mai severe măsuri. Cazurile dovedite vor fi imediat aduse în fața curților marțiale.

7) Față însă de bandele de răufăcători, de dezertori armați, care nu se vor supune somațiilor făcute și măsurilor de ordine luate de comandamentul român, precum și contra acțiunilor ostile și anarhice se vor lua măsurile cele mai drastice, procedându-se energic și repede. Numai astfel dezordinea va putea fi canalizată de la început.

8) Nu se vor face niciun fel de rechiziții forțate; totul se va plăti în bani. În acest scop, corpurile de trupă plecând vor lua asupra lor câte 100.000 lei;

9) Pe baza instrucțiunilor de față, comandamentul trupelor trimise în Bucovina va da instrucțiuni de detaliu unităților care operează, având în vedere că modul de purtare al ofițerilor, în special atât în conducerea unităților lor, cât și în relațiile cu populația bucovineană, va contribui mult la atingerea mărețului scop, urmărit de întreaga suflare românească.

ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR

General de divizie

CONSTANTIN CHRISTESCU

[A.M.N.R, fond Microfilme, rola nr. P. 1.2580, c. 749-750]

9. 23 octombrie/5 noiembrie 1918, Iași, Însemnări ale lui Alexandru Marghiloman, prim-ministru despre intervenția armatei române în Bucovina și măsurile luate în contextul destrămării armatei austriece și plecării germanilor din România

Brandenstein, la 9 jum[ătate]. Dorește vești, mai ales dacă e adevărat că vom ocupa Bucovina. Nu-și închipuie cum se vor putea retrace; nu crede că se va putea ocupa militărește lunga linie Predeal-Berlin.

Din raportul Siguranței aflu că regimentul (sau parte) de la Lipcani s-a revoltat și și-a gonit ofițerii, aproape toți români, cari s-au refugiat la noi. Am dat ordin la telefon să se treacă linia neutră din nordul Basarabiei și să se ocupe până la Hotin cu armata și autoritățile civile.

Raportat Regelui. Adjutantul răspunde că M. S. a propus aceleași măsuri. La 2 jum. o conferință cu ministrul de război, Christescu și Gorski. Se decide a se ocupa toate golurile și a se considera ca atari regiunile ocupate altădată de trupele care s-au demobilizat sau au gonit ofițerii.

Bucovina. O depeșă trimisă de Flondor lui Zotta¹ cere ajutorul României. Jandarmeria din Suceava imploră protecțiunea jandarmeriei noastre contra bolșevicilor care jefuiesc. Cei de la Ițcani, de asemenea. Gura Humorului insistă pentru ajutor grabnic. În urma acestor documente scriu ca trupele de la graniță să ocupe Suceava și Ițcani. Repet același ordin pentru Gura Humorului. Se vor lua măsuri pentru a se proteja populațiunea contra exceselor. Ulterior se vor întinde cât de repede până la Cernăuți. Încredințez ordinele lui Hârjeu și telegrafiez prefectilor de Suceava și de Botoșani.

La Cameră, Lascăr Antoniu², la Senat, Victor Miclescu³, propun moțiuni în onoarea lui Wopicka care, asistând la Chișinău, la 21 Octombrie, la aniversarea liberării, a dat asigurări

¹ Sever Zotta (1874-1943), istoric și genealog. Membru corespondent al Academiei Române (1919). Director al Arhivelor Statului din Iași în perioada interbelică, a avut simpatii legionare, s-a întors în Bucovina, a fost luat prizonier de sovietici și a murit în lagăr.

² Lascăr Antoniu, om politic conservator, contributor la ziarul *Opinia* și director al ziarului *Pressa*, ambele din Iași. A acces în calitate de deputat în primul parlament al României întregite (1919) din partea Partidului Conservator Progresist.

³ Victor Miclescu (1866-1922), avocat, publicist și om politic. Doctor în drept la Paris, membru în Parlament din partea județului Botoșani (1912).

publice că America va susține formarea României Mari și că Basarabia este și va fi a României. Pronunț două discursuri cu aspirațiuni pan-românești. La Senat trasez un program de înțelepciune, de răbdare, de unitate. Succes imens, ovațiuni, imprimarea discursului. Am asociat Puterile Centrale în ce privește Basarabia și Dobrogea și am dat nota desarmării.

O depeșă de la Arion spunând că colonelul de Kontz cere protecțiunea pentru supușii austro-ungari, rugând să se refere Regelui, și o alta de la Gheorghiu, prefectul de Focșani, anunțând că Germanii se retrag de la Mărășești, mă obligă să mă duc la Rege la 7 ore. Asupra demersului Kontz: „Aceasta dovedește că n-au conștiința liniștită!” Aproape cu gura închisă sunt autorizat să dau asigurări.

Regele confirmă toate ordinele ce am dat pentru Bucovina. Trei coloane pătrund acolo, sub ordinele generalului Zadic și a trei alți generali. Burdujeni e centrul de aprovizionare. Regele aprobă ca regimentele vecine să fie gata. Îi reamintesc că ar trebui ca printr-o notă să aduc la cunoștință Antantei faptul privitor la Bucovina. Regele aprobă cu căldură: „Oui, oui, oui”.

Adaug că ar trebui să i-o comunic și lui Dembin: mai puțină aprobare. Apoi, în mod amical, Regele se plânge că *gazeta Iașul* laudă prea mult pe Averescu și vorbește din nou de crimele lui Brătianu! Îi făgăduiesc să deștept pe Anastasia (cenzura).

La miezul nopții Mircescu îmi cere la telegraf, cu insistență, o întrevedere cu Schwartzkoppen. Acesta spune că de această întrevedere depinde evacuarea repede a țării. Mircescu insistă atât de mult, încât făgăduiesc că mă voi duce mâine-seară la Focșani ca să întâlnesc pe Schwartzkoppen joi dimineața. Cât s-au schimbat timpurile!

[Alexandru Marghiloman, *op. cit.* vol. III, p. 113-116]

10. 24 octombrie/6 noiembrie 1918, Iași, Ordin de zi al generalului Nicolae Petala¹ adresat trupelor din subordine cu ocazia intrării în Bucovina

Ofițeri și soldați ai Corpului 4 de armată!

Se împlinește un an de când, prăbușindu-se împărăția rusească, frații noștri basarabeni ne-au chemat la ei spre a desăvârși desrobirea începută și a închegea unirea întreagă și veșnică a două țări surori. Astăzi ursita neamului românesc, mergând spre împlinirea sa, ne cheamă pentru a doua oară. Bucovina, pământ scump românesc, smuls de aproape două veacuri din trupul Moldovei, își îndreaptă glasul către noi și ne cere ajutorul armelor noastre spre a o mântui, de focul aprins din clipa în care victoria aliaților noștri a prăbușit pentru totdeauna împărăția Austro-Ungară. Regele nostru iubit și cărmuitorii țării au răspuns chemării lor frățești și v-au ales pe voi, ostași ai Corpului 4, spre a duce cuvântul de pace și de unire pe ogorul românesc al Bucovinei.

Ostași!

În clipa în care purtători ai unei solii atât de înalte și de sfinte, veți păși în țara care păstrează moaștele marelui Ștefan, să fiți pătrunși cu toții de măreția faptei pe care o săvârșiți! Să știți că de sub porțile Sucevei vă privesc veacuri de jertfă și de vitejie românească și că pământul pe care îl veți călca astăzi sub cutele steagului României Mari cuprinde mormintele atâtor eroi, care au luptat și au murit, pentru ca să se facă cu putință înfăptuirea visului, pe care voi îl îm-

¹ Nicolae Petala (1869-1947), la începutul războiului, a comandat Brigada 15 Infanterie și apoi Divizia 9 Infanterie, în fruntea căreia a luptat în Dobrogea. La 1 octombrie a preluat comanda Corpului 1 Armată, pentru ca apoi să conducă pentru scurt timp Armata 1 (12-21 octombrie 1916). După o perioadă de convalescență, a revenit la comanda Corpului 1 Armată pe care l-a condus până la 1 iunie 1918. După război a comandat succesiv Corpurile 4 și 6, ocupând apoi funcția de inspector general de armată. La sfârșitul anului 1930 a demisionat din cadrele active ale armatei.

pliniți azi. Însuflețiți de această măreață amintire a trecutului, fiți vrednici ostași de înaintașii voștri, de acei mucenici, care au presărat câmpia cu trupurile lor, pe calea însângerată către același ideal, care duce de la Șelimbăr la Mărășești. Fiți vrednici de clipele mari, pe care le trăiți, și aveți neclintit în fața ochilor voștri credința, că numai păstrând în toate împrejurările o disciplină de fier și fiind în tot timpul soldați ai cinstei, ai legalității și ai ordinei în apărarea avutului și onoarei locuitorilor, veți răspunde cu adevărat înaltei chemări, pe care providența și încrederea regelui v-au hărăzit-o vouă. Cântând „Deșteaptă-te Române” și înălțând către ceruri stindardul zdrențuit în lupte, mergeți ostași ai Corpului 4 să cuceriți sufețele fraților Bucovinei și fiți soldați ai înfrățirii tuturor Românilor.

N. Petala, comandantul Corpului 4 Armată, general de divizie
Iași, 24 Octomvrie 1918

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 12581, c. 183]

11. 26 octombrie/8 noiembrie 1918, Ordin de zi nr. 1 al comandantului Diviziei 8 Infanterie, general Iacob Zadik

Ordin de zi No.1
Din 26 Octombrie 1918

Ostași!

Vouă v-a păstrat soarta norocul de a păși cei dintâi pe pământul scump al Bucovinei.

Fiți mândri și arătați-vă demni de încrederea ce s-a pus în voi.

Voi sunteți ocrotitorii avutului și populației Bucovineană.

Faceți ca prin purtarea voastră în toate ocaziunile să căpătați dragostea cu adevărat frățească a populației în sprijinul căreia veniți.

Doresc spornicie pasului ce faceți și vă zic:

„Cu Dumnezeu înainte!”

Comandantul Diviziei
General Zadik

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 12581, c. 321]

12. 28 noiembrie/11 decembrie, Cernăuți, Telegramă a Corpului 4 Armată adresată Marelu Cartier General prin care se informează despre concentrări de forțe ucrainene și măsurile luate pentru a respinge eventuale provocări

Copie

TELEGRAMĂ

De la Corpul IV Armată

Către Marele Cartier General

(Biroul Operațiilor)

Din informațiunile obținute până în prezent rezultă că, în regiunea Colomeia – Snyatin – Hodorenka – Zalescic, ucrainenii ar organiza oarecari forțe (acele prevăzute în buletinele de informațiuni înaintate Dvs.), cu intențiunea de a invada în nordul Bucovinei, pentru a pune stăpânire pe întreaga regiune dintre Nistru-Siret, pe care o revendică. Ucrainenii contează ca această acțiune să fie sprijinită de populațiunea ruteană din nordul Bucovinei. Comandamentul Diviziei 8 a luat dispozițiuni pentru verificarea și precizarea tuturor acestor informațiuni:

În eventualitatea că un atac al ucrainenilor ar putea avea loc, comandamentul a luat toate măsurile pentru a-i face față. Gruparea forțelor este în curs de execuție și vom raporta-o ulterior, împreună cu considerațiunile pe care se sprijină.

Dat fiind însă că între România și Ucraina există stare de pace, comandamentul Diviziei 8 intenționează ca astăzi chiar să someze cele 3 centre principale de concentrare a forțelor ucrainene, din imediata apropiere a frontierei noastre: Sniyatîn-Hodorenka și Zalescik, cerându-le să le îndepărteze cu cel puțin 30 km de frontiera Bucovinei, pentru a ne proba astfel cu fapte că intențiunea lor nu este de a invada în Bucovina, ci de a merge împotriva polonilor (la Lemberg), cum au spus-o delegaților trimiși de divizie. Somațiunea pe care Divizia voiește să o facă ar mai cuprinde și amenințarea că dacă nu retrag centrele de concentrare la 20 km de frontiera noastră, aceasta ar dovedi intențiunii dușmănoase nouă, care ne-ar obliga să luăm măsuri corespunzătoare – trăgând după cum propune divizia – cu tunul în cele 3 localități, pentru a-i împrăști. N-am aprobat diviziei de a face somațiunea despre care fac mențiune mai sus, fără a nu o supune mai întâi aprecierii dvs.

Vă rog să binevoiți a hotărî și a ne da ordin de urmare, chiar astăzi, pentru a-i comunica diviziei.

COMANDANTULUI CORPULUI IV ARMATĂ

Ss/ General de divizie, Petala

Șeful de Stat Major
Ss/ Colonel-Adj. Gherculescu

No.733 din 28 Noiembrie 1918

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 12581, c. 478]

13. 29 octombrie/12 noiembrie 1918, Cernăuți, Legea fundamentală provizorie asupra puterilor țării Bucovinei

În virtutea suveranității naționale și pe baza hotărârilor Constituantei țării Bucovine luate în adunarea din 27 Octombrie 1918, Consiliul Național decretează următoarea lege provizorie:

Art. I – În Consiliul Național instituit de Constituanta Bucovinei e întrupată suprema putere a acestei țări.

Art. II – Puterea legislativă o exercită Consiliul Național singur, în calitate de corp legiuitor (camera).

Art. III – Consiliul Național se constituie alegând din sânul său un președinte, trei vicepreședinți și un director al biroului prezidial. Directorul e responsabil pentru legalitatea actelor prezidiale.

Art. IV – Președinții împreună cu directorul girează agendele Consiliului național și-l prezintă în afară.

Art. V – Hotărârile Consiliului național nu sunt valabile dacă nu sunt semnate de doi președinți și contrasemnate de director.

Art. VI – Puterea executivă o exercită Consiliul Național prin funcționarii numiți de el (secretar de stat).

Art. VII – Consiliul secretarilor de stat în frunte cu un președinte formează Guvernul țării.

Art. VIII – Secretarii de stat sunt responsabili, fiecare în parte și toți împreună, Consiliului Național pentru aplicarea exactă a hotărârilor lui și pentru legalitatea tuturor măsurilor luate de ei.

Art. IX – Privitor la responsabilitatea și urmărirea Guvernului se va aplica, prin analogie, legea corespunzătoare a Regatului României, dacă, până la un caz dat, nu se va promulga o lege specială.

Art. X – Se stabilesc următoarele secretariate de stat:

1. Prezidiul Guvernului
2. Secretariatul de stat pentru afacerile externe,
3. Secretariatul de stat pentru interne,
4. Secretariatul de stat pentru finanțe,
5. Secretariatul de stat pentru justiție,
6. Secretariatul de stat pentru apărarea țării,
7. Secretariatul de stat pentru agricultură,
8. Secretariatul de stat pentru instrucția publică,
9. Secretariatul de stat pentru culte,
10. Secretariatul de stat pentru comerț și industrie,
11. Secretariatul de stat pentru sociale și ale alimentării publice,
12. Secretariatul de stat pentru afacerile lucrărilor publice și reedificărilor,
13. Secretariatul de stat pentru afacerile de comunicațiune, poștă și telegraf,
14. Secretariatul de stat pentru afacerile salubrității publice.

Art. XI – Funcționarii cari stau în fruntea secretariatelor poartă titlul „secretar de stat”, președintele lor titlul „președinte al Guvernului”.

Art. XII – Această lege intră în vigoare odată cu publicarea ei.

[Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918, p. 278-279]

14. 15/28 noiembrie 1918, Cernăuți, Procesul-verbal al ședinței a cincea al dezbaterilor Consiliului Național Român din Bucovina

Proces-verbal

asupra

Congresului General al Bucovinei, care s-a ținut joi, 15/28 Noiembrie 1918, în Sala Sinodala din palatul mitropolitan din Cernăuți.

Ordinea de zi: Stabilirea raportului politic între Bucovina și regatul României.

Începutul: la orele 11 î.a.

Prezenți: A. Consiliul Național Român:

- 1) Anghel Ion, 2) Bălan Grigore, 3) Băncescu Gheorghe¹, 4) Bejan Dionisie², 5) Berlinchi Ilie, 6) Bodnărescu Vasile, Dr., 7) Bodnărescu Victor, 8) Boancheș Gheorghe³, 9) Botezat Eugen,

¹ Gheorghe Băncescu (1878-1935), studii de drept la Universitatea din Cernăuți. Este primul dintre semnatarii manifestului „Ce vrem”, publicat în ziarul *Glasul Bucovinei*. A fost secretar al Comitetului Executiv al Consiliului Național Român. După război s-a înscris în Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, fiind ales în Parlamentul României Mari.

² Dionisie, cavaler de Bejan (1837-1923), preot și om politic. Cancelar al Sinodului Ortodox (1896-1918). Membru al Dietei Bucovinei (din 1903). A făcut parte din grupul care a înființat ziarul *Glasul Bucovinei*. A avut un rol crucial în procesul de unire a Bucovinei cu România, el fiind acela care a deschis lucrările Congresului General al Bucovinei din 28 noiembrie 1918, la care a fost votată Unirea cu România. A făcut parte din delegația care a plecat la Iași să-i înmâneze regelui Ferdinand actul Unirii Bucovinei cu România.

³ Gheorghe Boancheș (1864-1929), gospodar știutor de carte din Vatra Dornei, ales în 1911 în Dieta Bucovinei. Participă cu o delegație dorneană la Cernăuți, fiind ales în Consiliul Național Român. În perioada interbelică se retrage din activitatea publică, ocupându-se de afacerile personale.

Dr., 10) Bucevschi Dimitrie,¹ 11) Candrea Ioan (Candreni)², 12) Carabioschi Nicu, Dr., 13) Clain Cornel, 14) Cojocariu Nicolae, 15) Cozmiuc Constantin, 16) Dan Dimitrie³, 17) Dan Romul, 18) Doboș Filaret, 19) Fediuc Vasile, 20) Flondor Iancu, Dr., 21) Flondor Nicu⁴, 22) Gheorghian Octavian, Dr.⁵, 23) Gheorghiu Vasile, Dr., 24) Greciuc Vasile, 25) Grigorcea Radu, Dr., 26) Grigorovici Gheorghe,⁶ 27) Hacman Max⁷, Dr., 28) Homiuca Cornel, Dr.⁸, 29) Iacoban Mihai⁹, 30) Ieșan Alexandru, Dr., 31) Jemna Gheorghe (Storojinet), 32) Lavric Gheorghe, 33) Leuștean Toader (Fundul-Moldovei)¹⁰, 34) Lupu Florea, Dr.¹¹, 35) Marcu Vasile, Dr.¹², 36) Marmeliuc Dimitrie¹³,

¹ Dimitrie Bucevschi (1858-1948), tipograf de meserie, fără studii superioare. Este ales la 27 octombrie 1918 în Consiliul Național Român și face parte din delegația care a înmănat actul Unirii, votat în unanimitate la Congresul General al Bucovinei, regelui Ferdinand I.

² Ion Candrea (1879-1944), gospodar din Dorna Căndrenilor. A fost ales membru al Consiliului Național și a votat la 15/28 noiembrie 1918 unirea cu România.

³ Dimitrie Dan (1856-1927), absolvent al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți. Din 1908 este membru al Societății Academice „Junimea” și al Partidului Creștin-Social Român. Activitatea științifică și publicistică este foarte bogată, iar în 1904 este ales membru corespondent al Academiei Române.

⁴ Nicu, baron de Flondor (1872-1948), absolvent al Facultății de Drept al Universității din Cernăuți, unul dintre marii proprietari funciari din Bucovina. În timpul ocupațiilor rusești a fost deportat în Rusia, dar s-a reîntors la Chișinău, unde s-a încadrat în mișcarea națională. Din decembrie 1918 până în aprilie 1919 a ocupat în Guvernul Bucovinei portofoliul finanțelor, iar ad-interim a mai ocupat funcția de secretar pentru apărarea națională. În 1919-1920 a făcut parte din delegația care a reprezentat Bucovina la Congresul de Pace de la Paris. Primar al Cernăuților în 1920, 1922-1926, 1938-1940.

⁵ Octavian Gheorghian (1874-1929), a urmat medicina la facultățile din Graz și Viena, luându-și doctoratul în medicină (1898), director al Maternității din Cernăuți (1903-1929). Este semnatar al manifestului „Ce vrem”. A întâmpinat armata română la intrarea în provincie. În guvernul Bucovinei a deținut portofoliul salubrității publice.

⁶ Gheorghe Grigorovici (1871-1950). Este cunoscut și sub numele de George Grigorovici. Om politic bucovinean de orientare social-democrată. Absolvent al Facultății de medicină de la Viena (1901). Deputat în Parlamentul de la Viena (1905-1918) și în Parlamentul României întregite. Unul dintre membrii fondatori ai Partidului Social-Democrat (1927) și președinte al acestui partid (1936-1938). A fost membru al Consiliului Național Român și participant la Congresul general din 15/28 noiembrie 1918 votând unirea cu România.

⁷ Maximilian Hacman (1877-1961), studii de drept la Universitatea din Cernăuți, doctor în drept, cu specializări la Berlin și Zürich. Decan al Facultății de Drept (1919-1921) și rector al universității din Cernăuți (1921-1922). A contribuit la apariția publicației *Glasul Bucovinei* și la actul Unirii Bucovinei cu România.

⁸ Cornel Homiuca (1866-1944) Absolvent al facultății de drept din Cernăuți. A fost membru al Partidului Democrat Social-Creștin, fondat în 1908 și condus de iacu Flondor. Este unul dintre semnatarii manifestului „Ce vrem”

⁹ Mihai Iacoban, funcționar poștal. În 1918, când se prăbușea Austria, era primar al orașului Câmpulung. A fost delegat al acestui oraș la adunarea de constituire a Consiliului Național Român și la Congresul general care a hotărât unirea.

¹⁰ Toader Leuștean a fost primar al comunei natale, Fundul Moldovei, începând din 1911. A participat la Congresul din 15/28 noiembrie 1918, deși la data respectivă era destituit din funcția de primar.

¹¹ Florea Lupu (1863-1939), Studii universitare în drept la Cernăuți și Viena, doctor în drept. Este cunoscut cu liderul Aurel Onciul. La Adunarea Constituantă este ales membru în Consiliul Național Român, iar peste o lună se află printre delegații la Congresul General al Bucovinei. În perioada noiembrie 1919-aprilie 1920 este deputat din partea circumscripției Zastavna în Parlamentul României Mari. Între 1922-1924 deține funcția de director general al Casei de Economii a Bucovinei. Se retrage din viața publică, consacrandu-se profesiei de notar.

¹² Vasile Marcu are studii universitare în drept la Cernăuți, unde și-a luat și doctoratul. A făcut parte din Consiliul Național Român, deținând succesiv funcția de secretar general al guvernului Bucovinei și secretar de stat pentru afaceri sociale și administrație publică. A fost parlamentar independent în Parlamentul României Mari (1919-1920) și colaborator apropiat al mitropolitului Tit Simeleu.

¹³ Dimitrie Marmeliuc (1886-1970), absolvent al Facultății de Litere a Universității din Cernăuți; obține apoi doctoratul la Viena în filologie clasică. Membru al societății „Junimea” și președinte al acestei organizații (1910-1911). În 1915 a trecut granița în România și a acționat pentru aderarea la Antanta. A urmat o școală militară de ofițeri de rezervă din Botoșani, devenind ofițer, încadrat apoi în Regimentul 8 Buzău. Este rănit în bătăliile din vara anului 1917. Participă la procesul de unire a Bucovinei. După război va fi titularizat profesor la Universitatea din Cernăuți, Facultatea de Litere (1925). Va conduce Teatrul Național din Cernăuți (1925-1926) și va fi și primar al acestui oraș (1933-1937).

Dr., 37) Mihalescu Nicolae, 38) Morariu Aurel, Dr.¹, 39) Nastasi Constantin, 40) Neculiță-Popovici Constantin², 41) Nichita Vasile, 42) Nistor Iancu, Dr., 43) Odochian Ilie (Dorna)³, 44) Petraș Apolo, 45) Popescu Petrea, 46) Popovici Dorimedont⁴, Dr., 47) Popovici Eusebie, Dr., 48) Pridie Atanasie, 49) Procopovici Alexe⁵, 50) Repta Vladimir, Dr., 51) Reus Vasile (Humor), 52) Reuț Vespasian, 53) Rotică-Rotariu Gavril, 54) Saghin Ștefan, Dr.⁶, 55) Sandru Gheorghe⁷, 56) Șandru Alboi Vasile (Câmpulung)⁸, 57) Sârbu Gheorghe⁹, 58) Sbiera Ion¹⁰, 59) Sbiera Radu, Dr., 60) Scalat Modest¹¹, 61) Ștefanelli Teodor V., 62) Stârcea Ion, Dr., 63) Tarnovschi Ipolit, Dr.¹², 64) Tarnovețchi Cornel, 65) Tofan Gheorghe, 66) Tomașciuc Victor¹³, 67) Tomoioagă Laurenție¹⁴,

¹ Aurel Morariu (1886-1945), absolvent al Facultății de Drept al Universității din Cernăuți (1919) și doctorat în drept la Universitatea din Praga (1912). Trece în Vechiul Regat, publică un studiu important despre Bucovina și se înrolează în armata română. După unirea Bucovinei cu țara, activează în Partidul Național Liberal, fiind parlamentar în legislaturile 1919, 1920, 1922, 1927 și 1937. În 1940 se retrage în România și moare la Caransebeș.

² Niculiță Popovici are studii universitare la Cernăuți, la Facultatea de Drept. A fost ales în Dieta Bucovinei (1907). A încurajat învățământul în limba română din provincie, punând la dispoziție resursele moșiei sale Mihalcea. A participat la mișcarea națională din Bucovina.

³ Ilie Odochian (1858-1937), țăran care a urmat școala mixtă româno-germană. Primar al orașului Vatra Dornei (1 decembrie 1907-15 martie 1908). A participat la formarea Consiliului Național Român ca delegat al orașului Vatra Dornei și a votat unirea din 15/28 noiembrie 1918.

⁴ Dorimedont (Dori) Popovici (1873-1950) a studiat la Facultatea de Drept din Cernăuți, timp în care a activat în Societatea academică „Junimea”. În anii 1911-1914 a fost membru al Dietei Bucovinei, iar între 1912 și 1915, viceprimar al Cernăuțiului. A luptat în armata austro-ungară, dar în 1918 s-a încadrat în mișcarea națională, fiind ales vicepreședinte al Consiliului Național Român. A deținut portofoliul afacerilor interne în guvernul Bucovinei ales la 12 noiembrie 1918. În timpul celor două guverne Averescu a fost secretar de stat pentru problemele Bucovinei. A fost arestat la începutul lunii mai 1950 și a murit în închisoarea de la Sighet.

⁵ Alexe Procopovici (1884-1946), filolog și istoric literar, doctor în litere și discipol al lui Sextil Pușcariu, membru corespondent al Academiei Române (1919).

⁶ Ștefan Șaghin (1860-1920), absolvent al Facultății de Teologie din cadrul Universității din Cernăuți, doctor în teologie cu specializări la Viena, Berlin, Breslau, Atena. Profesor universitar, decan al Facultății de Teologie, rector al Universității din Cernăuți. A votat unirea cu România.

⁷ Gheorghe Șandru (1863-1937), absolvent al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți. S-a implicat în activitatea bisericească și politică, fiind un apropiat al Mitropolitului Vladimir, cavaler de Repta. A fost primar al Cernăuțiului în perioada 10 noiembrie 1918-9 august 1919 și mai 1920- februarie 1922. A făcut parte din delegația care a prezentat regelui Ferdinand actul unirii.

⁸ Vasile Șandru-Alboi, țăran înstărit, a votat rezoluția de unire. După război a fost primar al orașului Câmpulung (1922-1924).

⁹ Gheorghe Sârbu (1872-1934), inginer silvic. Deputat în Dieta Bucovinei și în Parlamentul de la Viena. În momentul destrămării Imperiului austro-ungar a făcut parte din Consiliul Național Român. A fost inclus și în componența biroului executiv al Consiliului Național Român. A fost mesagerul lui Iancu Flondor la Suceava pentru a lua contact cu armata română aflată la Burdujeni. În guvernul Bucovinei constituit în ziua de 12 noiembrie 1918 Gh. Sârbu a obținut funcția de secretar de stat pentru agricultură.

¹⁰ Nicu Vasilovschi (1868-?), studii juridice la Cernăuți, doctor în drept. A aderat la Partidul Național Român și a făcut parte din Societatea academică „Junimea”. A fost ales deputat în Dieta Bucovinei. În Primul Război Mondial a fost viceprimar al Cernăuțiului. A votat rezoluția de unire.

¹¹ Modest Scalat (1880-1951), absolvent al Facultății de Drept al Universității din Cernăuți. A aderat la Partidul Național Român (1911) și s-a implicat în activitățile culturale și economice din Bucovina. În prima ocupație rusească a fost ajutor de primar la Cernăuți. A editat *Gazeta țăranului*, organ al Partidului Democrat Național din Bucovina (1919).

¹² Ipolit Tarnavski (1868-1936), preot, doctor în teologie. În 1909 a aderat la Partidul Național Român și a fost membru în Dieta Bucovinei. Membru în Consiliul Național Român, a ocupat portofoliul Cultelor în guvernul Bucovinei, funcție deținută până în 1919. Și-a continuat activitatea politică și în perioada interbelică fiind secretar și vicepreședinte al Senatului.

¹³ Victor Tomașciuc (1880-1935), studii gimnaziale la Viena și superioare la Cernăuți (Facultatea de Drept). A fost ales în Consiliul Național Român și a ocupat funcția de secretar al secției administrative. A participat la Congresul General din 15/28 noiembrie 1918.

¹⁴ Laurențiu Tomoioagă (1880-1952), studii teologice la Viena, preot militar în timpul războiului, cu grad de maior. A votat rezoluția de unire, iar în perioada interbelică a fost profesor și director de liceu la Cernăuți, un consecvent animator cultural.

68) Țurcan Aurel¹, 69) Țurcan Dimitrie², 70) Vasilovschi Nicu, Dr., 71) Vlad Nicolae, 72) Voitcu Gheorghe³, 73) Voronca Aurel⁴, 74) Voronca Octavian Dr.

B) Delegații ponilor:

1) Duzinkiewicz Bazyli, Dr., 2) Kaminski Emil, 3) Kwiatkowski Stanislaw, Dr., 4) Pospiazil Wladyslaw, 5) Szwiger Leopold, 6) Wicentowicz Edmund, Dr.

C) Delegații germanilor:

1) Gaisdorf Rudolf, 2) Glondys Victor, Dr., 3) Hodel Adam, Dr., 4) Kaindl Rafael, 5) Landwehr de Pragenau Edwin, 6) Lebouton Alois⁵, Dr., 7) Willis Emil.

D) Reprezentanți ai comunelor rutene de peste Prut:

Rarancea: 1) Crasovschi Toader, 2) Lupul Vasile.

Toporăuț: 3) Ilașciuc Vasile, 4) Macarenco Dimitrie, 5) Macarenco Vasile, Cuciurnic: 6) Mardari Teodor, 7) Poclitar Ioan, 8) Răilean, 9) Țopa Alexandru, Ivancăuți: 10) Maschievici, 11) Mintici Ionică, 12) Țintă Gheorghe, și din Storoneț Putila: 13) Chomașciuc N.

E) Oaspeți:

a) Reprezentanții armatei române în frunte cu dl. general Zadic.

b) din Basarabia: Halippa Pantelimon⁶, vicepreședintele Sfatului Țării din Chișinău, Pelivan Ion, Directorul justiției din Basarabia, Buzdugan Ion și Cazaclu Grigore⁷, deputați în Sfatul Țării.

c) din Ardeal și Ungaria: Crișan Gheorghe⁸, Dr., Deleu Victor⁹, Dr., Osvadă Vasile¹⁰.

¹ Aurel Țurcan (1876-1939), inginer silvic, cu studii la Viena, membru al Partidului Creștin-Social Român, deputat în Dieta Bucovinei. A fost membru în guvernul Bucovinei, conducând departamentul lucrărilor publice. În perioada interbelică a fost director al Fondului Bisericesc al Bucovinei și a obținut două mandate în parlamentul României.

² Dimitrie Țurcan (1878-?), fratele lui Aurel Țurcan, inginer silvic ca și acesta. A votat rezoluția de unire.

³ Gheorghe Voitcu (1876-1930), fără studii superioare, a ajuns viceprimar al orașului Cernăuți. A făcut parte, începând cu anul 1905, din Partidul Național Român. A votat unirea și a făcut parte din delegația care a înmănat regelui Ferdinand declarația de unire.

⁴ Aurel Voronca (1876-1946), inginer agronom cu studii la Viena. A votat unirea, iar în anii următori a avut o carieră politică în Partidul Poporului, fiind secretar de stat la Agricultură și Domenii în timpul celor două guvernări Averescu. Și-a continuat și activitatea didactică.

⁵ Alois Lebouton (1881-1936), profesor la Universitatea din Cernăuți și om politic. Senator și deputat în parlamentele din perioada interbelică.

⁶ Pantelimon Halippa (1883-1979), lider al românilor din Basarabia, participă la editarea primului ziar românesc de aici – *Basarabia* (1906-1907). Publică, împreună cu N. Alexandri, ziarul *Cuvânt moldovenesc* (1913). A fost vicepreședinte al Sfatului Țării (1917-1918), apoi președinte al acestui organism (1918-1919). În perioada interbelică a fost ministru de stat pentru Basarabia (1919-1927), ministrul lucrărilor publice (1927; 1930), ministru de stat (1931, 1933). Deputat și senator în parlamentul României. În prima perioadă a regimului comunist a fost arestat și condamnat la doi ani de închisoare la Sighet (1950-1952), apoi este condamnat la 25 de ani de muncă silnică în Siberia. A fost amnistiat, dar a fost din nou închis pentru doi ani la Gherla (1955). A publicat lucrări valoroase despre istoria românilor dintre Prut și Nistru și unirea Basarabiei cu România. Detalii în lucrarea lui Ion Constantin, *Pantelimon Halippa*, Editura Enciclopedică, București, 2016.

⁷ Grigore Cazaclu (1892-1959), om politic român, membru al Sfatului Țării; a votat unirea și a fost secretar al Comisiei Constituționale (iulie-decembrie 1918). Ulterior, a intrat în viața politică românească, fiind parlamentar în mai multe legislaturi, ales cu prioritate pe listele liberalilor. În perioada 1939-1940 a fost rezident regal pentru ținutul Nistru.

⁸ Gheorghe Crișan (1887-1935), studii juridice la Budapesta, avocat, secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. A făcut parte din delegația română la Conferința de pace de la Paris. În primul parlament de după unire a fost deputat și chestor. Vicepreședinte al Adunării deputaților și deputat de Bihor (1931-1932).

⁹ Victor Deleu (1876-1939), jurist, ziarist, om politic. Studii în drept la Budapesta și Cluj. La declanșarea Primului Război Mondial a fost mobilizat în armata austro-ungară, de unde a dezertat. A contribuit la înrolarea prizonierilor români din Rusia în detașamentele de voluntari. A sosit cu primul detașament la Iași, unde a rostit discursul în numele colegilor săi, acest gest fiind foarte apreciat. După război a fost secretar al resortului Internelor, ocupându-se cu organizarea poliției. În anii 1932-1933 a fost primar al Clujului.

¹⁰ Vasile Osvadă (1875-1931), economist cu studii de specialitate la Universitatea din Viena. A funcționat în diverse bănci din Transilvania. La declanșarea războiului a fost încorporat în armata austro-ungară, cu gradul de sublocotenent. A căzut prizonier. A revenit în România și s-a înrolat în Corpul Voluntarilor transilvăneni. A

d) mai multe mii de reprezentanți ai tuturor națiunilor și stărilor sociale din toate părțile Bucovinei.

Dl. Dionisie Bejan, președintele Consiliului Național Român, deschide ședința la orele 11 î.n. cu următorul discurs: „Ilustră adunare, Consiliul Național, singurul reprezentant legitim al voinței naționale a poporului român din Bucovina, a hotărât în ședința din 25 noiembrie a.c. constituirea sa în Congres, care să se întrunească astăzi în 28 noiembrie, spre a aduce la îndeplinire dorul și aspirațiunile pe care poporul nostru le nutrește și le păzește cu sfințenie vreme de un secol și jumătate!

Întruniți astăzi în acest măreț lăcaș, care este și trebuie să rămână simbolul unirii în credință, credință în Dumnezeu și în neamul nostru, salut cu nețărmurită dragoste pe reprezentanții vitezei armate române, care la ordinul Maiestății Sale Regelui Ferdinand I ne-a întins mâna de ajutor în clipele de cea mai grea cumpănă; salut cu aceeași dragoste pe reprezentanții fraților noștri din Basarabia, Transilvania și Ungaria; Vă salut cu inimă înduioșată și pe voi, fruntașilor neamului românesc din Bucovina, care ați venit cu inima însuflețită din tuspatur unghiurile țării, ca să așezați piatra fundamentală pe care să se clădească trainic și neclintit România mare!

Implor harul și binecuvântarea dumnezeiască asupra hotărârilor ce veți lua!

Rog și propun să alegeți pentru conducerea dezbaterilor pe cel mai ales dintre frunțașii poporului nostru, care cu minte luminată și cu suflet năfricat s-a pus în fruntea reprezentanților voinței naționale a poporului român din Bucovina, pentru a îndruma și pregăti aceste clipe înălțătoare! Propun de prezident al Congresului Bucovinei pe iubitul nostru, Dr. Iancu Flondor”.

Congresul primește propunerea președintelui Consiliului Național și proclamă cu aplauze nesfârșite pe Dl. Dr. Iancu Flondor. **Dr. Iancu Flondor** ia conducerea Congresului: „Prea stimaților domni, Încrederea d-voastră alegându-mă președinte al acestei memorabile adunări, mi-a fi un nou imbold să pășesc, energic și fără pic de șovăire, pe unica cale care duce la limanul mântuirii neamului nostru. Vă mulțumesc din adâncul inimii (Aplauze).

Constat numărul necesar al membrilor Congresului și deschid Congresul. Invit pe Dl. Dr. Radu Sbiera să primească funcțiunea de secretar al Congresului.

Cu deosebită satisfacție salut pe reprezentanții națiunilor neromâne din Bucovina (aplauze îndelungate), care, la invitarea noastră, participă în mod oficial la acest sărbătoresc act.

Rog pe domnul secretar să dea cetire corespondențelor încurse”.

Dl. Dr. Radu Sbiera, secretarul Congresului, dă cetire telegramelor și scrisorilor sosite de la:

Dr. Cazacu, în numele Consiliului directorilor Basarabiei;

Paul Gore¹, în numele Societății culturale a Românilor din Basarabia;

General Gheorghe Marcu, în numele Comitetului naționalist din Craiova;

Onisifor Ghibu, în numele ziarului *România Nouă* din Chișinău;

Dr. G. Baiulescu, în numele pribegilor Ardeleni.

Dl. Dr. Iancu Flondor, președintele Congresului:

„Onorat Congres, înainte de a trece la ordinea de zi, am datorința, ca președinte al Congresului, să binecuvânteț pe d-nii delegați ai Consiliului de directori din Chișinău.

Onorat Congres, ca după o iarnă lungă și grea, când toată viața naturei pare moartă sub sloiul de gheață, primele brândușele ne vestesc că se apropie primăvara, când toată natura sub

participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales în Marele Sfat Național și în Consiliul Dirigent, unde a deținut resortul agricultură. A fost și primar al municipiului Cluj (1926-1927).

¹ Paul (Pavel) Gore (1875-1927), studii juridice la Petersburg. Director al Crucii Roșii din Basarabia în timpul Primului Război Mondial. Președinte al Societății Culturale Moldovenești (de la 16 mai 1917. Președinte al Partidului Național Moldovenesc în perioada 3 aprilie 1917-martie 1918. Membru de onoare al Academiei Române (1919 și al Ligii Culturale – secția Chișinău). A acționat consecvent pentru unirea Basarabiei cu România.

razele calde ale soarelui își serbează învierea, astfel și frații noștri din Basarabia, cu prezența lor la Congresul bucovinean, ne vestesc că sub razele strălucitoare ale Coroanei române se va deștepta tot Românul la o viață națională fericită. Iubiților frați Basarabeni, sângele strămoșilor noștri, vărsat împreună pe plaiurile Moldovei, s-a amestecat și închegat astfel, că toată cruzimea și viclenia dușmanilor noștri n-a izbutit să desfacă această sfântă legătură. Din adâncul inimilor noastre vă zicem bine ați venit pe acest vechiu pământ al Moldovei, care nu e numai al nostru, ci și al vostru. Trăiască frații Basarabeni! (Aplauze).

Trecând la ordinea de zi, am onoarea să vă fac propunerea ca să votați următoarea moțiune spre primire:

Moțiune:

Congresul general al Bucovinei, întrunit azi, joi, în 15/28 noiembrie 1918 în sala sinodală din Cernăuți, considerând că, de la fundarea principatelor române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevii și Cernăuților, au făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s-a închegat de stat:

– considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei;

– considerând că fii ai acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărut de-a lungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară și a cotropirii păgâne;

– considerând că în 1744, prin viclesug, Bucovina a fost smulșă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei Habsburgice; considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei ocârmuiri străine, care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strămbătăți și persecuții căuta să-i înstrăineze firea și să învrăjbească celelalte neamuri, cu care el voește să trăiască ca frate; considerând că, în scurgere de 144 de ani, Bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpiile de bătălie în Europa sub steag străin pentru menținerea, slava și mărirea asupritorilor lor, și că ei drept răsplată aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din biserică;

– considerând că în același timp poporul băstinaș a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogățiile izvoarelor de câștig ale acestei țări și despoiat în mare parte de vechea sa moștenire; considerând că, cu toate acestea, bucovinenii n-au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și suferință, va sosi și că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan și că au nutrit vecinic credința că marele vis al neamului se va împlini, când se vor uni toate țările române dintre Nistru și Tisa într-un stat național unitar;

– constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, când după eforturi și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile, și când în urma loviturilor zdrobitoare monarhia austro-ungară s-a zguduit în temelii ei și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâiu gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către regatul României, de care întotdeauna am legat nădejdea desrobirii noastre.

Drept aceea noi, Congresul general al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu putere legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm:

UNIREA NECONDIȚIONATĂ ȘI PE VECIE A BUCOVINEI, ÎN VECHILE EI HOTARE PÂNĂ LA CEREMUȘ, COLACIN ȘI NISTRU, CU REGATUL ROMÂNIEI”.

(Aplauze îndelungate, care se repetă continuu.)

Președintele Congresului dă cuvântul d-lui Dr. I. Nistor.

DI. DR. I. Nistor, membru al Congresului, arată că statele sunt plăsmuirii vremelnice create prin forță de mâna omenească, în vreme ce națiunile sunt organisme vii, care se nasc, se dezvoltă și-și împlinesc rostul istoric prin voința lor și grația lui Dumnezeu.

Contrastul acesta între stat și națiune s-a remarcat în mod drastic și în istoria poporului român. Națiunea română este una și nedespărțită de la Nistru până la Tisa. Aceeași obârșie, același graiu, aceeași doină, aceleași datini și obiceiuri pretutindeni, dară vitregia vremilor a împiedicat pe înaintașii noștri de a crea un stat național unitar, care să cuprindă neamul întreg în hotarele lui etnice.

Leagănul copilăriei neamului nostru, Ardealul, a fost cuprins de unguri înainte cu 1.000 ani și înseși Principatele Române, ce de înghebară la poalele Carpaților, au fost stânjenite în dezvoltarea lor, și îngustate prin hotare de lege. Așa s-a „destrunchiat” Moldova lui Ștefan prin răpirea Bucovinei, mai apoi și a Basarabiei.

Era în timpul războiului ruso-turc de la 1768-1774, când Austria, îndată după împărțirea Poloniei, ceru Porții o fâșie din pământul Moldovei, pentru a-și deschide un drum între Galiția de curând răpită și Ardealul subjugat de mai înainte. Consimțământul Porții fu cumpărat cu bani grei și cu daruri prețioase.

Când veni însă la delimitare, Austria nu se mulțumi cu o fâșie îngustă de pământ, precum ceruse, ci cuprinse în „Cordunul” ei blăstămat întreg ținutul Cernăuților și cea mai veche parte din ținutul Sucevei cu vechea cetate de la Suceava, cu gropnițele Descălecătorilor dela Rădăuți și cu însuși mormântul lui Ștefan cel Mare de la Putna, cu un cuvânt pământul cel mai bogat în urme din trecut și în amintiri scumpe pentru întreg neamul românesc.

În zădar protestară boierii și clerul în frunte cu domnul lor Grigore Ghica, împotriva încălcării hotarelor țării, demonstrând Porții că Austria a cuprins două ținuturi întregi din pământul Moldovei, în loc de o fâșie îngustă, necesară pentru deschiderea unei căi de comunicație. Dară protestările Moldovenilor răsunau în pustiu, fiindcă diplomația austriacă vărsa aur îmbelșugat, pentru a face pe turci de a nu băga în samă. Și așa s-a întâmplat ceea ce, după constelația de atunci, nu se putea împiedica: cesiunea celor două ținuturi de hotar, pe care Austria le botează cu un nume impropriu – „Bucovina”, pentru a acoperi prada în ochii diplomației europene.

Actul de cesiune s-a încheiat fără consimțământul înaintașilor noștri, de Poarta suzerană, care, în virtutea vechilor capitulațiuni cu Domnii Moldovei, n-avea dreptul de a înstrăina nicio palmă de loc din pământul țării. Declarațiile de mai târziu ale părinților noștri nu pot avea putere legală fiind stoarse de usurpatori de la o populație robită și dezbrăcată de dreptul ei firesc de a se rosti liber asupra soartei sale politice.

Astăzi, când una din Puterile contractante, Austria, s-a prăbușit sub greutatea păcatelor și crimelor ei seculare, noi, urmașii băștinașilor acestei țări, ajunși stăpâni deplin pe hotarele noastre, declarăm actul de cesiune de la 1775 nul și neavenit, și hotărâm realipirea țării noastre la Moldova, din trupul căreia fusese ruptă.

Hotărârea noastră este fermă și nestrămutată, fiindcă Austria în curs de 144 de ani s-a folosit de toate mijloacele pentru a ne desființa ca neam, batându-și joc de drepturile noastre inalienabile asupra acestei frumoase și binecuvântate țări. Ea a desconsiderat sistematic drepturile limbii noastre, ne-a stânjenit în dezvoltarea noastră culturală și s-a folosit de avutul nostru pentru scopurile ei și împotriva intereselor noastre cele mai vitale.

Tot ce simțea românește în această țară, era prigonit și urgisit. Pentru manifestarea unei vieți naționale românești nu era loc în hotarele Bucovinei, oamenii cei mai de seamă ai țării erau siliți să-și părăsească țara, pentru a putea trăi și simți ca români. Pe moșiile bisericii Bucovinene se înființară colonii străine, din venitul lor trăiau slujbași străini de neamul și de legea citorilor moldoveni, în vreme ce țaranul băștinaș, ajungând la sapă de lemn, era silit să

emigreze. Și mai ales în cursul acestui război, stăpânirea austriacă a căutat să distrugă neamul nostru din Bucovina prin mijloace fără scrupule. Drept aceea sute de Români Bucovineni s-au înrolat în armata României liberatoare, spre a lupta pentru desrobirea țării lor.

În timpul din urmă s-au făcut planuri de a împărți Bucovina în două cu urmașii pribegilor ruteni, care se adăpostiseră pe vremuri în țara noastră. Dară, ca și altădată, așa și acum, noi, românii, singurii păstrători ai vechilor tradițiuni politice, istorice și culturale din această țară, ne vom împotrivi acestor tendințe nelegiuite, fiindcă am fi niște urmași netrebnci ai vitejilor noștri înaintași, dacă ne-am întoarce la sânul patriei mame cu moștenirea știrbită. Ținând seamă de toate acestea, am onoarea de a recomanda onoratului Congres primirea moțiunii de Unire, propusă de Dl. Președinte.

Președintele Congresului dă cuvântul d-lui Dr. Vasile Bodnărescu

Dl. Dr. Bodnărescu, membru al Congresului, constatând că moțiunea propusă de dl. președinte al Congresului, precum și discursul festiv al d-lui Dr. I. Nistor au fost aclamate de Congres cu cea mai vie însuflețire, crede că nu mai e nevoie să se continue discuțiunea asupra moțiunii și propune închiderea discuției.

Președintele pune la vot propunerea formală a d-lui Bodnărescu pentru încheierea discuției și constată că s-a primit cu unanimitate de voturi; comunică că, încă înainte de închiderea discuției, sunt notați la cuvânt dl. Dr. Stanislav Kwiatkowski, ca și reprezentant al Consiliului național polon din Bucovina, și Dl. Dr. Alois Lebouton, ca reprezentant al Consiliului național german din Bucovina.

Președintele dă cuvântul reprezentantului Polonilor.

Dl. Dr. Stanislav Kwiatkowski dă în limba polonă următoarea declarațiune în numele Consiliului național al Polonilor din Bucovina.

„Poporul polon, împlinindu-și misiunea istorică întru apărarea creștinismului și a culturii în Europa răsăriteană, prin secole întregi a umplut cu morminte nenumărate ale ostașilor săi țările situate la sudul Nistrului, în care țări poporul român era stăpân străvechiu. Noi, Polonii, cari trăim azi în Bucovina, legitimăm drepturile noastre vechi de a trăi în această țară, prin sângele vărsat în locurile acestea și cu osemintele cavalerilor poloni presărate aici, la care s-au adaos morminte nouă ale vitejilor legionari¹ din luptele sângeroase ale războiului prezent. În temeiul acestor drepturi am trăit aici cei 150 ani din urmă, ca un liniștit element de cultură, în pace și concordie în mijlocul poporului român, care, deși suferind greu sub stăpânirea străină îndelungată, a arătat inimă caldă pentru vecinul popor polon, când martirii libertății noastre au căutat dincoace de Nistru scut în contra călăilor și temnicerilor².

În amintirea neștearsă a poporului polon trăiește anul 1863, când acel cavaleresc popor român a deschis curțile și casele sale primitoare revoluționarilor poloni emigrați care au sângerat pentru libertatea poporului lor.

Noi, Polonii bucovineni, pază la răsărit a poporului polon, care în momentul acesta își împreună pe umerii biciuiți prin 150 de ani, purpura sfâșiată în trei părți, a unirii politice a tuturor țărilor polone dintre Marea Baltică și Nistru, salutăm călduros ziua sfântă a renașterii României unite³.

¹ În textul polon: „vitezelor legiuni”.

² În originalul în limba polonă, fraza apare astfel: „În temeiul acestor drepturi am trăit aici în ultimii 100 de ani ca un factor liniștit de cultură în acord și toleranță în mijlocul poporului român care, deși a suferit stăpânire străină care a durat veacuri întregi, a manifestat cordialitate pentru poporul polonez vecin când acesta căuta și el peste Nistru adăpost în fața spânzurătorilor și cătușelor”.

³ În textul original: „Noi polonii bucovineni, pază răsăriteană a poporului polonez, care în acest moment își pune pe umerii săi, torturați timp de o sută cincizeci de ani, purpura sfâșiată în trei părți a unirii statale a ținuturilor poloneze de la Marea Baltică până la Nistru salutăm călduros ziua sfântă a învierii statului român”.

Recunoaștem pe deplin drepturile imprescriptibile ale poporului român asupra țărilor¹ din sudul Nistrului în general, și în special asupra Bucovinei.

Polonii bucovineni, care aci în țară au dat dovadă de trăinicia lor națională, în momentul acesta istoric al unirii Bucovinei cu glorioasa țară-mumă, dau expresie încrederii lor neclintite că poporul român, ținând samă de declarațiile exprese ale guvernului actual, va acorda minorității polone libertatea credinței catolice, libera întrebuintare a limbii polone în biserică și în școală, libera așezare și exercitare a profesiunilor, în sfârșit o amăsurată participare constituțională în administrația țării”². Declarațiunea Polonilor este luată la cunoștință de Congres cu cea mai mare însuflețire.

Președintele dă cuvântul reprezentantului Germanilor.

DI. DR. Alois Lebouton dă în limba germană următoarea declarațiune în numele Consiliului național al Germanilor din Bucovina:

„Așteptând alipirea Transilvaniei și a Banatului la România și având toată încrederea în programul guvernului dezvoltat de guvernul provizoriu al țării în ședința Consiliului Național Român din 13 Noiembrie 1918, și primit de acesta aproape cu unanimitate de voturi, și în baza căruia urmează să se dea toată considerația necesităților culturale ale popoarelor neromâne ce locuiesc în șară, și să fie hotărâtor în toate privințele numai principiul dreptului și al dreptății, Consiliul național german în numele Germanilor din Bucovina se pronunță pentru alipirea Bucovinei la regatul România”.

Și declarațiunea Germanilor se ia la cunoștință de Congres cu mare însuflețire.

Președintele Congresului pune la vot moțiunea de unire, care se votează în aplauzele nesfârșite ale Congresului și asistenței.

Președintele constată că moțiunea de unire este primită în unanimitate de voturi.

În momentul acesta se desvăluiesc portretele M.M.L.L. Regelui și Reginei României, în cele mai entuziaste urale ale Congresului și asistenței.

Președintele propune alegerea unei delegațiuni de 15 membri ai Congresului, care printr-un mesagiu să prezinte M.S. Regelui moțiunea de unire. Din delegațiune fac parte: Dr. Iancu Flondor ca președinte, Î.P.S.S. Mitropolitul Vladimir, Dr. I. Nistor, Dionisie Bejan, Eudoxie Hurmuzachi, Dr. Octavian Gheorghian, Dr. Radu Sbierea, Dr. Vasile Bodnarescu, Gheorghe Șandru, Dr. Vasile Marcu, Dimitrie Bucevschi, Gheorghe Voitcu, Vasile Șandru Alboi, Ioan Candrea și reprezentantul Polonilor, Dr. Stanislaw Kwiatkowski.

Această propunere se primește cu unanimitate de voturi.

Președintele dă cuvântul **d-lor P. Halippa**, vicepreședintele Sfatului Țării din Basarabia, **Ion Pelivan**, reprezentantul Consiliului directorilor din Basarabia, și **Dr. Gh. Crișan**, secretarul Consiliului național din Transilvania și Ungaria, care felicită Congresul la actul unirii și arată mulțumirea sufletească a Românilor din țările reprezentate de ei, pentru acest act măreț.

Președintele dă cetire:

- 1) telegramelor ce se vor trimite din partea Congresului;
- a) Maiestății Sale Regelui Ferdinand I la Iași,
- b) Guvernului României la Iași,

¹ În original: „ținuturilor”.

² În original: „poloni bucovineni, dând dovadă vitalității lor naționale, se bazează pe declarațiile clare ale actualului guvern bucovinean și așteaptă, cu încredere neclintită, de la poporul român prieten să permită minorității polone din statul libertatea în păstrarea credinței catolice, limbii polone în biserici și școli, libera așezare și exercitarea profesiunilor, precum și participarea garantată constituțional la administrarea noii provincii”.

c) către puterile Antantei: Franța, Marea Britanie, Statelor Unite din America și Italia.

2) telegramelor sosite de la Î.P.S.S. mitropolitul Moldovei Pimen¹:

a) către Congresul Bucovinei,

b) către Î.P.S.S. mitropolitul Bucovinei, Vladimir Repta.

Toate telegramele sunt primite de Congres cu mare entuziasm.

Președintele Congresului constată că ordinea de zi este terminată și rostește următorul discurs de închidere:

„Onorat Congres! Când istoriograful va avea odată să cerceteze nexul causal al istoricului act săvârșit astăzi în sala aceasta, el fără îndoială se va opri la hotărârea Consiliului de Coroană al României de a intra în lupta cea gigantică alături de puterile Antantei. El va constata că această hotărâre decisivă era strâns legată de persoana Regelui Ferdinand I, care a știut să-și împlinească misiunea sa istorică. Cronicarul nu va putea urma mai departe firul cauzalității, căci la întrebarea «de ce a domnit în România pe vremea cea mai critică a istoriei neamului nostru tocmai Regele Ferdinand I, el nu va afla alt răspuns decât: „Providența”».

Iară noi, contemporanii Regelui, cari împreună cu El am suferit și ne-am bucurat, avem impresia nemijlocită a tuturor întâmplărilor. Noi nu vom uita până la ultima suflare jertfele cele fără asemănare, care le-a adus Regele ca ființă omenească pentru înfăptuirea idealului nostru național. Știm bine că numai Lui avem să-i mulțumim, dacă rezelul mondial ne-a adus **România Mare**, care de altfel rămânea pururea numai un ideal național nerealizabil. Deci să îndreptăm sufletele noastre către El și să-i juruim vecinică, nestrămutată credință.

Trăiască Maiestatea Sa iubitul și marele nostru Rege, Ferdinand I!

Trăiască M. Sa Regina Maria, Crăiasa adorată de toți Români!

Trăiască Dinastia!

Corul intonează imnul regal, care e urmat de cele mai vii și nesfârșite urale ale celor prezenți.

Președintele încheie Congresul la orele 1 d.a.

Se verifică.

Președintele Congresului:

(ss) Dr. Iancu Flondor

Directorul biroului prezidențial:

ss. George Bancescu

Secretarul Congresului:

ss. Dr. Radu Sbiera

[Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918, p. 329-341]

15. 5/18 decembrie 1918, București, Decretul regal nr. 3744 privind consacrarea unirii Bucovinei cu România și raportul nr. 2211 prim-ministrului Ion I.C. Brătianu referitoare la această problemă

Nr. 3744

Ferdinand I-iu, Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României, la toți de față și viitori sănătate.

¹ Mitropolitul Pimen Georgescu (1853-1924), studii universitare juridice la Universitatea din Cernăuți. Episcop al Argeșului (1895-1902), al Dunării de Jos (1902-1909), mitropolit al Moldovei și Sucevei (1909-1924). A oficiat sfânta liturghie din ziua de 1 Decembrie 1918, întrucât mitropolitul primat Conon Arămescu-Donici se compromisese prin cooperarea cu ocupanții.

Asupra raportului Președintelui Consiliului de Miniștri No. 2211/1918, luând act de hotărârea unanimă a Congresului General al Bucovinei din Cernăuți de la 15 noiembrie 1918, am decretat și decretăm:

Art. I. Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României.

Art. II. Președintele Consiliului Nostru de Miniștri este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în București la 18 decembrie 1918.

Ferdinand

Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu

Nr. 2211 din 18 decembrie 1918

Sire,

Vitejia neclintită a oștirea române, luptând pentru o cauză sfântă alături de glorioșii ei aliați, neștirbita încredere ce a arătat poporul român de pretutindeni în triumful unității sale naționale – au șters pe veci nedreptatea făcută la 1774 vechii Moldove – căreia i se răpea, luându-i Bucovina, nu numai obârșia dezvoltării sale de neam, dar și mormântul Voievodului ce-o întrupase: Ștefan cel Mare și Bun. Acum, după 144 de ani de robie străină, în libertatea deciziilor sale, Congresul General al Bucovinei, întrunit la Cernăuți în ziua de 15 (28) noiembrie, întrupând suprema putere a țării și fiind investit singur de puterea sa legiuitoare, în numele Suveranității Naționale, a hotărât unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României. Consfințind prin acest Decret-lege voința Congresului General al Bucovinei, Majestatea Voastră împlinește și pentru Bucovina dorul cel mai scump al unui neam întreg și asigură temeliiile României Mari.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor, Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 17/1918, f. 31-32]

16. 5/18 decembrie 1918, București, Decret al regelui Ferdinand privitor la măsurile tranzitorii ce se vor aplica în Bucovina după unirea acesteia cu România

Ferdinand I-iu, Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României, la toți de față și viitori sănătate.

Asupra raportului Președintelui Consiliului de Miniștri No. 2211/1918, având în vedere unirea Bucovinei cu Regatul României și considerând trebuința de dispoziții transitorii pentru administrația și justiția Bucovinei, am decretat și decretăm:

Art. I. În Bucovina rămân în vigoare legile și ordonanțele de până acum. Legile esențiale nu vor putea fi modificate decât pe cale legislativă; întrucât însă vor fi necesare schimbări, ce ar rezulta din faptul unirii cu Regatul României, ele vor putea urma prin Decrete-legi. Ordonanțele în vigoare vor putea fi schimbate de Ministrul delegat al guvernului la Cernăuți, care are și dreptul a da ordonanțe privitoare la administrația Bucovinei, în cadrul legilor în vigoare.

Art. II. Pentru Bucovina vor intra în Consiliul de Miniștri doi Miniștri fără portofoliu.

Art. III. Unul dintre acești miniștri ca delegat al guvernului pentru administrația Bucovinei își va avea reședința la Cernăuți, iar al doilea la București.

Art. IV. Hotărârile Consiliului de Miniștri privitoare la Bucovina se vor lua cerându-se avizul Ministrului delegat al guvernului la Cernăuți.

Art. V. Pentru trebuințele Bucovinei, afară de acele ale administrațiilor rezervate autorităților centrale (art. VI), se va alcătui un buget, care după aprobarea Consiliului de Miniștri va trece sub administrația Ministrului delegat al guvernului la Cernăuți.

Art. VI. Pe lângă Ministrul delegat al guvernului la Cernăuți se va numi un Secretar general, care la împiedicarea sau absența Ministrului va gira afacerile în numele acestuia. În lipsa Secretarului general, Ministrul delegat al guvernului la Cernăuți va putea însărcina pentru cazurile împiedecării sau absenței sale vremelnice pe un alt funcționar cu girarea afacerilor; ivindu-se împiedicări sau absențe de durată mai lungă de opt zile, această însărcinare se va face la propunerea Ministrului delegat al guvernului la Cernăuți, prin Președintele Consiliului de Miniștri.

Art. VII. Pentru administrația Bucovinei se instituie sub conducerea și organizarea Ministrului delegat al guvernului la Cernăuți un serviciu administrativ, cuprinzând următoarele secretariate de serviciu, și anume pentru:

- 1) Interne
- 2) Justiție
- 3) Finanțe
- 4) Instrucția Publică
- 5) Culte
- 6) Lucrări Publice
- 7) Industrie, comerț și îngrijire socială
- 8) Agricultură, domeniul și alimentare
- 9) Salubritate publică

În fruntea fiecărui secretariat de serviciu se va numi un secretar-șef

Art. VIII. Afacerile streine, armata, siguranța generală a Statului, căile ferate, poșta, telegraful, telefonul, circulația fiduciară, vămile și împrumuturile publice în Bucovina vor fi administrate de către administrațiile centrale de resort din București. Primele numiri ale funcționarilor de la poșta, telegraf, telefon și căile ferate se vor face în înțelegere cu Ministrul delegat al guvernului la Cernăuți. Privitor la serviciul siguranței publice în Bucovina, jandarmeria și poliția vor sta la dispoziția Ministrului delegat al guvernului la Cernăuți. Ca parte militară, jandarmeria rămâne sub ordinul Ministerului de Război; cu ocazia reorganizării jandarmeriei în Bucovina, recrutarea jandarmilor, numirea ofițerilor și gradelor inferioare se va face în înțelegere cu Ministrul delegat al guvernului la Cernăuți.

Art. IX. Publicările oficiale privitoare la Bucovina se vor face prin „Monitorul Oficial”.

Art. X. Toți funcționarii în Bucovina afară de cei prevăzuți la art. VIII vor fi propuși de către Ministrul delegat al guvernului la Cernăuți și vor fi întăriți după gradul lor prin Decret Regal sau Deciziune ministerială.

Art. XI. Președintele Consiliului Nostru de Miniștri este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în București la 18 decembrie 1918.

Ferdinand

Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu

Sire,

Ca urmare a Unirii Bucovinei cu Regatul Român, am onoarea a ruga pe Majestatea Voastră să binevoiască a aproba și a semna alăturatul proiect de Decret prin care se stabilește în chip transitoriu administrare acestor ținuturi.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor, Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu

17. 5/18 decembrie 1918, București, Decretul regal nr. 3746 prin care sunt numiți reprezentanții Bucovinei în guvern ca miniștri fără portofoliu

No. 3746

Ferdinand Iu, Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României, la toți de față și viitori sănătate

Având în vedere legea promulgată cu Decretul Nostru No. 3205 din 11 decembrie 1918, am decretat și decretăm:

Art. I. D-nii Iancu Flondor și Ion Nistor se numesc Miniștri ai noștri Secretari de Stat fără Portofoliu.

Art. II. Președintele Consiliului Nostru de Miniștri este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în București la 18 decembrie 1918

Ferdinand

Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 17/1918, f. 38]

18. 23 decembrie 1918/5 ianuarie 1919, București, Telegrama prim-ministrului Ion I.C. Brătianu adresată miniștrilor români la Paris și Londra prin care dispune luarea contactului cu reprezentanții cehoslovaci și polonezi pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare. Premierul cere sondarea opiniei aliaților față de situația Austriei, stat succesor al fostului imperiu dualist

No. 955/ 23 Dec. 1918

Bucarest 23 Dec. 1918

Pour vous et pour Misu:

1) Veuillez vous mettre en rapport avec représentants Etat Tchéco-Slovaque et Polonais les assurant de notre désir développer relations les plus intimes politiques et économiques. A cet effet nous serions heureux si, ainsi que plusieurs de leurs représentants nous ont demande, frontières communes peuvent être établies avec eux sur la base de notre traite.

2. A Vienne Etat héritier Autriche veut participer par des délégués à l'œuvre [lipsă în text] outre question financière telle que celle des dédommagements guerre été en partie déjà accordés par les gouvernements hongrois et autrichien aux populations [lipsă în text] aussi le partage certaines archives, etc.

Avant l'union avec la Bucovine et le Comité national Transylvanie ils avaient nommé délégué Isopescu-Grecul¹. Maintenant nous sommes convenus que pour toutes les relations ex-

¹ Constantin Isopescu-Grecul (1871-1938), studii universitare juridice la Cernăuți, specializări ulterioare la Viena, Leipzig, Berlin, Heidelberg. Din 1909, profesor titular la Universitatea din Cernăuți, unde ocupă catedra de Drept Penal și Procedură Penală de la Facultatea de Drept. Este ales deputat în Parlamentul de la Viena și în Dieta Bucovinei (1907-1918). A îndeplinit funcția de președinte al grupului parlamentar român din Parlamentul din capitala austriacă, fiind în relații de colaborare cu Alexandru Vaida-Voievod și Iuliu Maniu. La 4 octombrie 1918, în ședința Parlamentului din Viena a propus formarea, în cadrul Monarhiei Austro-Ungare, a unui stat autonom al românilor: La acest „stat” al românilor din Austro-Ungaria, grupul de politicieni, din care făcea parte și Constantin Isopescu-Grecul, spera să adere și Regatul României. S-ar fi creat atunci un mare stat românesc, care, chiar dacă s-ar fi aflat sub tutelă străină, avea alte posibilități de dezvoltare într-o mică Europă unită. Această propunere, aflată în contradicție cu ideea autodeterminării românilor, poate fi apreciată ca o manevră de

térieures le Gouvernement roumain seul doit représenter la nouvelle province. D'autre part principe même de l'Autriche ne pouvant pas être établi que par la conférence de la paix, veuillez me communiquer avis de nos alliés. A titre provisoire et non officiel j'ai admis continuation de l'état actuel des choses.

Bratiano

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 478]

disimulare a intențiilor românilor. La 18 octombrie a avut o ultimă întrevedere cu împăratul Carol I, căruia i-a precizat că românii s-ar declara împotriva monarhiei. A rămas la Viena și în cooperare cu Iuliu Maniu a constituit Senatul Militar Român. După război, Constantin Isopescu-Grecul a activat în partidul Național Țărănesc, fiind senator, deputat și vicepreședinte (1927-1931) al Adunării Deputaților (1932). Între anii 1930-1933 a fost rector al Universității din Cernăuți. Sunt de semnalat și misiunile oficiale îndeplinite în Cehoslovacia și Austria.

Capitolul 8

UNIREA TRANSILVANIEI, BANATULUI ȘI MARAMUREȘULUI CU ROMÂNIA

Introducere

La 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a hotărât unirea Transilvaniei¹ cu România, eveniment care a consacrat finalizarea reunificării românilor în cadrul aceleiași formațiuni politico-teritoriale.

Procesul de redeştere națională și organizare instituțională a românilor aflați sub dominația regatului maghiar s-a desfășurat în contextul crizei și prăbușirii monarhiei dualiste în lunile septembrie-noiembrie 1918 și a cunoscut, ca și în cazul Basarabiei și Bucovinei, o complexitate deosebită.

Un prim și foarte important pas spre desprinderea românilor de sub autoritatea ungară l-a reprezentat elaborarea de către Vasile Goldiș a *Declarației de independență și autodeterminare a românilor*, aprobată de Comitetul Executiv al Partidului Național Român Oradea (29 septembrie/12 octombrie). Ea a fost citită de Alexandru Vaida-Voevod în Parlamentul de la Budapesta, la 5/18 octombrie (*Documentul nr. 1*), generând reacții vehemente din partea parlamentarilor maghiari. (*Documentul nr. 2*)

În pofida acestora, eforturile românilor nu au putut fi oprite, mai ales că manifestul împăratului Carol I din 3/16 octombrie, „Către popoarele mele credincioase”, păstra integritatea statului ungar, soarta românilor transilvăneni rămânând aceeași.

În consecință, la 4/17 noiembrie, Marele Sfat al națiunii române din Transilvania și Ungaria a adresat popoarelor lumii un manifest în care proclama drepturile sale la autodeterminare, menționând că „sub nicio condițiune nu mai voiește să trăiască în legătură de stat cu națiunea maghiară, ci este hotărâtă a-și înființa pe teritoriul locuit de dânsa statul său liber și independent”. (*Documentul nr. 4*)

A urmat o perioadă foarte intensă de pregătire temeinică a actului unirii în care au trebuit armonizate viziunile diferite ale unor lideri și grupuri, create forțele militare de autoapărare (gărzile naționale), informată opinia publică internațională cu doleanțele românilor, în conformitate cu principiul naționalităților conținute în programul prezentat de președintele SUA, W. Wilson, la începutul anului 1918 și îmbunătățit pe parcurs, respinse toate încercările foștilor stăpânitori de a perpetua o stare de lucruri, ce ajunsese să fie invalidată de istorie etc.

La 5/18 noiembrie a fost difuzat în limbile română, engleză și franceză manifestul *Către popoarele lumii*, elaborat de Vasile Goldiș, prin care se aducea la cunoștința comunității internaționale

¹Sintagma are în vedere atât Transilvania propriu-zisă, cât și celelalte teritorii aflate sub dominația regatului ungar (Banatul, Maramureșul, Crișana etc.).

nale dorința românilor aflați sub dominație străină de a se uni cu Regatul Român. (*Documentul nr. 7*)

O etapă decisivă s-a consumat la mijlocul lunii noiembrie, în timpul convorbirilor de la Arad dintre delegația Consiliului Național Român Central și delegația maghiară, condusă de Oskar Jassy. Pozițiile celor două părți au fost complet diferite, delegația maghiară oferind Transilvaniei o autonomie cantonală, de tip elvețian, formulă respinsă net de reprezentanții români, care și-au exprimat ferm dorința de unire cu România.

După acest moment a fost convocată pentru data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, la Alba Iulia, localitate simbol pentru români, Marea Adunare Națională. (*Documentul nr. 8*) Cei 1.228 de delegați s-au întrunit în sala clubului militar din Alba Iulia („cazina”), acesta fiind singurul local suficient de încăpător, situat în cetate, lângă palatul unde domnise Mihai Viteazul. Delegații reprezentau: circumscripțiile electorale, biserica, gărzile naționale, asociațiile culturale și profesionale, școlile, presa. Ca apartenență socială, ei erau intelectuali laici și clerici, țărani și muncitori. Astfel, delegații formau cu adevărat o adunare reprezentativă a națiunii române, fiindcă toate regiunile și toate corpurile societății românești transilvănene au fost de față la dezbateri. La acest mare eveniment erau prezenți și peste 100.000 de oameni veniți din toate colțurile provinciei.

Discursul de deschidere a fost rostit de Ștefan Ciceo-Pop, președintele Consiliului Național Român Central. După validarea mandatelor delegaților, a fost ales biroul adunării. În fruntea ei a fost ales bătrânul luptător pentru cauza națională, Gheorghe Pop de Băsești. Vasile Goldiș a făcut o expunere a motivelor pentru care unirea cu România era o necesitate istorică. (*Documentul nr.13*) În concluzie, el a supus votului adunării hotărârea de unire:

I. Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

Demn de subliniat este că Adunarea nu s-a limitat doar la adoptarea unirii, ci a conturat și bazele pe care ea trebuia să se realizeze: drepturi și libertăți democratice; votul universal pentru ambele sexe; o reformă agrară radicală; deplina libertate națională și confesională a minorităților din Transilvania etc. Era salutată eliberarea celorlalte națiuni care fuseseră subjugate de către defunctul Imperiu Austro-Ungar și se exprima speranța că viitorul congres de pace va garanta libertatea și securitatea tuturor națiunilor.

Supusă votului, rezoluția a fost adoptată în unanimitate. Rezultatul a fost anunțat de Gheorghe Pop de Băsești: „Adunarea Națională a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungurene a primit rezoluțiunea prezentată prin Vasile Goldiș în întregimea ei și astfel unirea acestei provincii românești cu țara mamă este pentru toate veacurile decisă”.

În continuare, a fost ales Marele Sfat Național Român, compus din 250 de membri. A doua zi a avut loc ședința de constituire a acestei adunări parlamentare, ocazie cu care s-a creat și Consiliul Dirigent, care a avut rolul de guvern provizoriu al Transilvaniei, până la unificarea administrativă a României Mari în anul 1920. În fruntea Consiliului Dirigent a fost ales Iuliu Maniu.

Peste câteva zile, o delegație compusă din episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, episcopul ortodox Miron Cristea, Vasile Goldiș și Alexandru Vaida-Voievod a fost trimisă la București, pentru a prezenta regelui Ferdinand Declarația de unire. (*Documentul nr. 15*) Ulterior, regele Ferdinand a promulgat decretele de consacrare oficială a unirii Transilvaniei. (*Documentul nr. 20*)

Între timp, statul român a reintrat în război alături de Puterile Aliate și Asociate, iar una dintre misiunile prioritare ale armatei române era trecerea pentru a doua oară a Carpaților și

preluarea sub control a teritoriului transilvan. Această sarcină era urgentă, întrucât, așa cum am prezentat în capitoul VI, prin Convenția de la Belgrad (13 noiembrie 1918), aliniamentul râului Mureș devenea linie de demarcație între Antanta și regatul maghiar, fapt care venea în contradicție cu prevederile Convenției din 4/17 august 1916 și dorința exprimată de românii transilvăneni prin declarațiile din 5/18 octombrie și 4/17 noiembrie.

Totodată, având în vedere situația deosebit de complexă, creată prin refuzul autorităților ungare de a accepta noua stare de lucruri, liderii români transilvăneni au cerut concursul armatei române. Deși se confruntau cu greutăți mari în realizarea mobilizării, autoritățile de la Iași, capitala de război a Vechiului Regat, au făcut eforturi deosebite în acest sens și la 5/18 noiembrie, Marele Cartier General, a dispus ca diviziile 7 Infanterie și 1 Vânători să treacă munții și să se concentreze în estul Transilvaniei. (*Documentul nr. 5*)

Concomitent, Marele Cartier General a emis instrucțiuni privind conduita trupelor române care nu trebuiau să uite „nicio clipă că sunt solii libertății și ordinii și ai civilizației statului român, că ele seamănă cele dintâi, pe unde trec, sămânța simpatiei și recunoștinței pentru regatul României Mari de mâine”. (*Documentul nr. 6*) Prin urmare, comportarea lor trebuia să fie ireproșabilă, averea, viața și siguranța locuitorilor indiferent de etnie urmând a fi apărate prin toate mijloacele.

În acest context atât generalul Prezan, șeful Marelui Cartier General al armatei române, cât și generalul Traian Moșoiu, originar din Bran, comandantul Diviziei 7 Infanterie, au dat proclamații locuitorilor Transilvaniei, explicând rostul prezenței armatei, ce avea menirea să protejeze și să apere voința națiunii române din această regiune. (*Documentele nr. 7, 11*)

Se impune precizarea că în momentul desfășurării Marii Adunări Naționale la 18 noiembrie/1 decembrie, armata română se găsea pe un aliniament general situat la circa 100 de km est de orașul Alba Iulia.

În perioada următoare, cu aprobarea aliaților, ea a înaintat spre vest, depășind linia Mureșului și ajungând spre sfârșitul lunii decembrie pe pantele estice ale Munților Apuseni. Un eveniment important desfășurat la sfârșitul lunii decembrie 1918 și în primele zile ale lui ianuarie 1919 l-a reprezentat vizita generalului Henri Mathias Bethelot, aflat la a doua misiune în România, în Transilvania și Banat. Primirea făcută de români în toate localitățile vizitate a fost entuziastă (*Documentul nr. 24*). Pe această bază, Berthelot, în audiența la rege din 5 ianuarie 1919, a caracterizat călătoria ca fiind „de neuitat”¹.

Unirea de la 1 Decembrie 1918, ca deciziile similare de la Chișinău și Cernăuți, apare în perspectiva istorică drept o îngemănare a unui context internațional foarte favorabil, al inteligenței și osârdiei unei generații de oameni politici și intelectuali, al sprijinului foarte larg al românilor din toate provinciile și, nu în ultimul rând, al unui efort militar remarcabil pentru potențialul națiunii.

¹ Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență 1916-1919*, introducere de Glenn Torrey, traducere din limba franceză de Mona Iosif, Editura Militară, București, 2002, p. 393. Pentru călătoria lui Berthelot a se vedea și General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997, p. 301-306.

DOCUMENTE

1. 5/18 octombrie 1918, Declarația de independență a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungare, prezentată în Parlamentul de la Budapesta de către Alexandru Vaida Voievod

Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Ardeal și Ungaria, ca organ politic al națiunii române din Ardeal și Ungaria, constată că urmările războiului îndreptățesc pretențiunile de veacuri ale națiunii române la deplina libertate națională.

Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare națiune poate dispune, hotărî singură și liber de soarta ei, un drept oarecare, este acum recunoscut și de către guvernul ungar prin propunerea de armistițiu a monarhiei, națiunea română din Ungaria și Ardeal dorește să facă acum uz de acest drept și reclamă în consecință și pentru ea dreptul, ca liberă de orice înrăurire străină, să hotărască singură așezarea ei printre națiunile libere, precum și stabilirea legăturii de coordonare a ei cu celelalte națiuni libere.

Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal, căci apărarea intereselor ei națiunea română o poate încredința numai unor factori designați de propria lor adunare națională.

Afară de organele delegate de adunarea națională sau alese din mijlocul său, așadar afară de comitetul executiv al Partidului Național Român, nimeni nu poate fi îndreptățit să trateze și să hotărască în treburi care se referă la situația politică a națiunii române.

Toate deciziunile și acordurile, care s-ar lua și s-ar face fără aprobarea acestor organe, le declarăm ca nule și fără valoare, care nu leagă întru nimic națiunea română.

Națiunea română care trăiește în monarhia austro-ungară așteaptă și cere – după multe suferințe de veacuri – afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile, la viață națională.

[1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918, vol. II, Editura Științifică și Didactică, București, 1983, Documentul nr. 376, p. 1164-1165]

2. 7/20 octombrie 1918, Însemnări ale lui Vasile Bianu despre reacția sa la discursul lui Alexandru Vaida-Voievod în parlamentul de la Budapesta la 18 octombrie 1918

Împăratul Austro-Ungariei ca să prevină prăbușirea imperiului său prin o pace generală, care ar satisface dorințele naționalităților de a-și întemeia fiecare statul lor independent, a

publicat un manifest către popoarele sale, prin care promite o transformare fundamentală a monarhiei. Această transformare va schimba Austria într-un imperiu federativ, compus din mai multe State, al căror caracter nu-i va determina însă frontiere geografice, ci frontiere etnice. Toți locuitorii de aceeași naționalitate, indiferent de locul geografic unde locuiesc, dacă se găsesc înăuntrul limitelor actualului imperiu habsburgic, vor forma un Stat.

Această transformare a Austriei a produs mare zarvă în Ungaria, care se vede silită să dea și ea tot așa, și de frica aceasta Ungurii se grăbesc a cere independența completă a Statului lor, rămânând ca singură legătură cu Austria numai uniunea personală, lucru care s-a dezbătut cu mare zgomot în Camera ungurească din Pesta. La dezbaterile acelea au luat parte și deputații români și astăzi am cetit în ziare cu sufletul plin de mândrie hotărârea partidului național român, cetită de inimosul deputat Dr. Alexandru Vaida-Voevod.

Comitetul executiv al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria la 12 Oct. stil nou anul curent a ținut o ședință în Oradea-Mare, sub președinția d-lui deputat Dr. Teodor Mihali¹, în care s-a adoptat cu unanimitate o declarațiune, prin care, față de situația creată de războiul mondial, națiunea română cere dreptul să hotărască în mod cu totul liber și fără nicio influență organizația ei de Stat și raporturile acestuia printre naționalitățile libere.

Organizația națională a Românilor din Ungaria și Transilvania nu recunoaște nici parlamentului ungar, nici guvernului, nici unui alt factor străin dreptul de a reprezenta la Congresul general de pace interesele națiunii române. Afară de adunarea națională sau a organelor, pe care le va trimite aceasta, și afară de actualul comitet executiv al Partidului Național Român, nimeni nu poate fi îndreptățit să trateze sau să ia vreo hotărâre asupra chestiunii referitoare la situația politică a acestei națiuni.

Această declarațiune a provocat în parlamentul unguresc un zgomot enorm din partea tuturor deputaților maghiari, care a ținut mai mult timp. După ce s-a mai liniștit acel zgomot infernal, d. Vaida-Voevod a mai declarat că *toate acordurile și hotărârile care s-ar aduce fără aprobarea națiunii române prin reprezentanții ei vor fi nule și neavenite*. Alt zgomot uriaș, după care d. Vaida continuă astfel: *După suferințe și lupte seculare, națiunea română din monarhia Austro-Ungară așteaptă și pretinde afirmarea dreptului său nestrăinat și imprescriptibil la viața națională deplină.*

D. Vaida a mai declarat apoi, cu privire la cuvântarea contelui Stefan Tisza² din ședința precedentă, că: *Ori de câte ori Contele Tisza a rostit o cuvântare în Cameră de la anul 1910 încoace, după scurgerea unui timp de 48 de ore el ne-a amenințat că ne va zdrobi în bucățele.*

D. Weckerle³ este un adversar politic plăcut, dar contele Tisza este și mai convenabil. Întotdeauna am fost pe deplin lămurii asupra intențiilor sale. D-sa a spus că am pregătit străinătatea cu un mare aparat în interesul cauzei noastre. În adevăr, trebuie să recunoaștem că d-sa a făcut cauzei noastre cele mai bune servicii.

¹ Teodor Mihali (1855-1934), om politic român, membru marcant al Partidului Național Român, președinte interimar al partidului în anul 1919. Președinte al clubului parlamentar din monarhia Austro-Ungară (1905-1918), a participat la elaborarea declarației de la Oradea din 12 octombrie 1918. A fost și vicepreședinte al Marii Adunări Naționale de la 1 Decembrie 1918 și vicepreședinte al Marelui Sfat Național Român. Ulterior, a devenit membru al Partidului Poporului, apoi al Partidului Național Liberal, a fost ales ca deputat la alegerile din 1920 și 1931, și a deținut și funcția de vicepreședinte al Senatului României.

² Contele István Tisza de Borosjenő și Szeged (1861-1918), om politic maghiar, membru marcant al Partidului Liberal și prim-ministru al Transleithaniei (Ungariei) între anii 1903-1905 și 10 iunie 1913 -15 iunie 1917. Evenimentele cele mai cunoscute legate de numele lui sunt criza maghiară din 1905-1907, intrarea monarhiei Austro-Ungare în Primul Război Mondial, în timpul celui de-al doilea mandat al său de prim-ministru al Transleithaniei. A fost asasinat în vila sa din Budapesta la 31 octombrie 1918 (Revoluția crizantemelor); avertizat să fugă, a refuzat spunând *Așa trebuie să fie*. Ca politician a susținut menținerea sistemului dualist austro-ungar (a monarhiei de Habsburg-Lorena), fiind reprezentantul „consensului liberal-conservativ”, răspândit în acea perioadă.

³ Sándor Weckerle, om politic maghiar și primul ministru-președinte al Transleithaniei (Ungariei) care nu provenea din rândurile aristocrației (1892-1895, 1906-1910). La 20 august 1917 a fost numit din nou prim-ministru; a fost răsturnat de la putere la 30 octombrie 1918, în cursul Revoluției Crizantemelor.

În baza politicei lui Banffy¹ și Apponyi², el și-a pus ca scop suprem zdrobirea naționalităților. Nu se poate închipui un serviciu mai mare făcut cauzei noastre decât cel pe care ni l-a făcut contele Tisza și dorim ca d-sa să fie ministru de Externe și ca d-sa să reprezinte Ungaria la Congresul de pace.

Cuvântarea sa de ieri ne-a făcut mai multe servicii decât am făcut noi prin o acțiune de zece ani. D. Vaida termină astfel: Monarhia austro-ungară întotdeauna a întârziat, acum nu mai au loc discuții lungi, ci trebuie să se acorde națiunilor nemaghiare dreptul de organizare. Aceasta este deja o afacere internațională, o afacere de onoare a umanității întregi. Fiți siguri, domnilor deputați, că națiunea română întreagă vorbește prin rostul meu și eu am dat expresie acelor dorințe și gânduri de care sunt străbătute toate inimile românești. Zgomot mare de pe băncile ungurești, aplauze furtunoase de pe băncile naționalităților, iar deputatul slovac Ferdinand Iuriga a strigat românește: *Să trăiască!*

Momentul în care d. Vaida-Voevod a cetit în Parlamentul unguresc declarațiunea Românilor din Ungaria și Transilvania este un moment hotărâtor în viața neamului românesc. Istoria va preamări până în veacul veacurilor ceasul în care Românii din Ardeal și părțile ungurene au proclamat în fața lumii întregi independența și dreptul de a hotărî singuri de destinele lor. Declarațiunea de la Oradea-Mare este crezul unui neam. Ea deschide în evoluția poporului român o eră nouă de propășire și de dezvoltare în toate privințele și care-i va da puțința de a se afirma și de a-și ocupa locul de frunte pe care i l-a hărăzit destinul printre popoarele din răsăritul Europei. Ceasul dreptății celei mari a sunat pentru toate popoarele oropsite. Visul milenar al neamului se va împlini, căci nimic și nimeni nu-i va mai sta în cale. Dacă revoluțiunea franceză a proclamat în lume drepturile omului, războiul mondial proclamă drepturile naționalităților!

În ziarul *Berliner Tageblatt*, d. Theodor Wolf³ scrie că Președintele Wilson nu recunoaște noul stat federativ austriac și în consecință nu poate trata cu el. Nu Viena va trebui să hotărască de soarta popoarelor din Monarhie, ci popoarele vor hotărî singure de soarta lor și indirect de soarta Împărăției habsburgice. Numai cu aceste popoare, care sunt singure judecătore, va putea trata Wilson. Întemeiați pe această dreaptă interpretare a marelui ziar german putem înțelege acum care este însemnătatea declarațiunii d-lui Vaida Voevod, făcută în Camera din Pesta și pe care am reprodus-o mai sus.

[Vasile Bianu, *op.cit.*, vol. 2, p. 80-83]

3. 19 octombrie/1 noiembrie 1918, Vasile Bianu despre moartea liderului maghiar István Tisa și politica sa în calitate de prim-ministru

Pedeapsa lui Dumnezeu a început. Contele Ștefan Tisza, cel mai mare dușman al Românilor, a fost împușcat de către niște soldați în locuința sa, în fața soției și fiicei sale⁴. El a murit zicând: *Sunt lovit, mor, trebuia să se întâmple așa!* Odată cu asasinarea acestui călău al neamului

¹ Baron Dezső Bánffy de Losonc (1843-1911), om politic maghiar, prim-ministru al Ungariei (1895-1899), celebru pentru politica de reprimare a naționalităților din Ungaria prin maghiarizarea numelor de familie și a localităților și prin introducerea forțată a limbii maghiare pe care o prezenta ca premisă a „introducerii unei politici federaliste în Ungaria”.

² Albert Apponyi, conte de Nagyappony (1846-1933), om politic maghiar, ministru al învățământului în Regatul Ungariei (1906-1910). Celebru prin legea care-i purta numele, prin care a abrogat legea XVIII din 1868 și a oprit funcționarea școlilor lipsite de o puternică bază materială pentru a interzice în felul acesta școlile confesionale, germane, române, slovace și sârbe. Din 15 iunie 1917 până în 8 mai 1918 a fost din nou ministru al învățământului. După război a fost șeful delegației ungare la Conferința de Pace de la Paris.

³ Theodor Wolff (1868-1943), scriitor și publicist german celebru în epocă, redactor-șef al ziarului liberal german *Berliner Tageblatt* (1906-1933).

⁴ Istvan Tisza a fost asasinat în vila sa la 31 octombrie 1918.

nostru începe și prăbușirea Ungariei, care are soarta Austriei, cu care a făcut un trup și suflet până acum în chipul unui monstru botezat Austro-Ungaria, sub jugul căruia au viețuit atâtea naționalități în chinuri mai bine de o jumătate de veac. Tisza este ultimul reprezentant întreg al maghiarismului. Politica sa se rezumă în hegemonia maghiară peste tot teritoriul Coroanei Sfântului Ștefan și care nu poate fi susținută decât dacă se va menține în Austria statul habsburgic, cu birocrăția sa și cu metodele ei. El știa că puterii de atracție pe care o exercitau asupra popoarelor Monarhiei afinitățile și identitățile de rasă, va trebui să i se deie odată o ultimă luptă internă, dacă o victorie comună în afară nu le va lega încă pentru câțva timp. Pentru acesta Tisza a fost cel mai strașnic partizan al războiului mondial, s-ar putea zice drept unul din autorii lui, dacă nu cumva principalul autor. Înainte de a cădea sub gloanțele ucigașe, cu puțin timp, el a reclamat pentru sine acest titlu, spunând că el a redactat ultimatumul dat Serbiei¹, fără amestecul german.

Tisza, până când și-a dat sufletul, a fost cel mai mare dușman al chestiunii naționalităților, și mai ales al chestiunii naționale române. Tratatul lui cu partidul național român au fost numai de formă, pentru ochii lumii, și nu au dat niciun rezultat, căci el a respins chiar și cele mai mici cereri ale Românilor. În mândria lui de magnat, de reprezentant al clasei dominante, nu putea să intre concepția egalității tuturor locuitorilor țării ungurești înaintea legii; de altfel el vorbea cu căldură și cu multe figuri oratorice despre libertate și democrație, dar în fundul conștiinței lui feudale, dogma superiorității rasei maghiare înăbușea orice gând de propășire a patriei în afară de preponderența absolută a rasei lui. Chiar în ultimul timp, când ideile despre drepturile popoarelor de a-și făuri ele singure soarta își urmau victorios drumul în lumea întreagă, el s-a opus din toată puterea votului obștesc în Ungaria, de frică ca nu cumva acest vot să răpească ceva din atotputernicia Maghiarilor. Acum se poate vedea bine cum politica urmată în timp de cincizeci de ani de cei doi Tisza, tatăl² și fiul, a fost cauza directă a prăbușirii și dezmembrării Ungariei, monarhie dualistă, clădită pe hegemonia germană în Austria și hegemonia maghiară în Ungaria. Mie îmi pare foarte rău că acest mândru conte maghiar a murit tocmai acum, când ar fi trebuit să fie martor ocular al falimentului politicii al cărei reprezentant aprig a fost în tot cursul vieții, căci aceasta ar fi fost cea mai dreaptă pedeapsă pentru nelegiuirile lui și ale neamului său.

[Vasile Bianu, *op.cit.*, vol. 2, p. 90-91]

4. 5/18 noiembrie 1918, Arad, Manifestul Marelui Sfat Național din Ungaria și Transilvania adresat popoarelor lumii

Către popoarele lumii,

NAȚIUNEA română din Ungaria și Transilvania ținută de veacuri în robie trupestă și sufletească de către clasa stăpânitoare a poporului maghiar, eliberată acum din sclavie prin strălucita învingere a armelor care s-au luptat pentru drepturile civilizației umane împotriva principiului barbar al opresiunii naționale și de clasă, înaintea guvernului opresorilor de până aci, a declarat voința sa de a se constitui într-un stat liber și independent spre a-și putea valida nelimitat forțele sale în serviciul culturii și libertății omenești.

¹ Text redactat în limba franceză de baronul Alexander Musulin von Gomiřje (1868-1947) și prezentat Serbiei la 23 iulie 1914. Tisza s-a opus declanșării războiului de către Austro-Ungaria, dar în cele din urmă a trebuit să cedeze.

² Kálmán Tisza (1830-1902), om politic maghiar, prim-ministru al Ungariei (1875-1890), exponent al politicii de maghiarizare prin care s-a urmărit impunerea hegemoniei maghiare asupra celorlalte comunități etnice și lingvistice din Ungaria.

Guvernul opresorilor de până aci a denegat adeziunea sa la această hotărâre a națiunii române și în fața dreptului firesc al fiecărei națiuni de a fi stăpână asupra sa și a teritoriului locuit de dânsa, guvernul opresorilor opune forța brutală a statului oprimator.

De veacuri, clasa oprimate a poporului maghiar a sfâșiat trupul națiunii noastre prin icuri străine, iar de la înfăptuirea constituționalismului fals din 1867, scopul măturisit al politicei de guvernământ în statul maghiar a fost desființarea noastră națională. Prin colonizări fără rost pe pământul strămoșilor noștri, prin maghiarizarea necruțătoare a tuturor acelor români care au fost nevoiți să aibă raporturi mai nemijlocite cu stăpânirea maghiară, prin invadarea teritoriului românesc a sutelor de mii de slujbași publici maghiari, prin împiedicarea poporului nostru de a-și mulțumi însuși trebuințele sale industriale, s-au maghiarizat orașele și s-a împeștriat etniceste teritoriul locuit de națiunea română prin mijloace artificiale și în scopul barbar al nimicirii noastre.

Această stare de lucruri produsă prin opresiune și fărădelege, acum Guvernul maghiar o invocă de justificare a opunerii sale, la hotărârea națiunii române de a-și întemeia pe pământul său strămoșesc statul său liber și independent. Starea produsă prin crima săvârșită până aci împotriva libertății noastre naționale acum se prezintă ca o justificare a noului atentat, ce se intenționează împotriva existenței noastre.

Ar trebui să ne luăm dreptul cu forța, dar oricât de hotărâți suntem să jertfim viața pentru libertatea națională, în ziua când sărbătorim înfrângerea civilizațiunii asupra barbariei, națiunea română se abține de la mijloacele barbare la regularea raporturilor dintre popoare, ci iată protestează înaintea lumii întregi împotriva fărădelegii Guvernului maghiar, care și acum încearcă a supune națiunea română dominațiunii străine și o împiedică de la constituirea sa în stat liber și independent.

Națiunea română din Ungaria și Transilvania nu dorește să stăpânească asupra altor neamuri. Lipsită de orice clasă istorică stăpânitoare, națiunea română prin ființa sa însăși este întruparea democrației celei mai desăvârșite. Pe teritoriul său strămoșesc națiunea română este gata a asigura oricărui popor deplină libertate națională și organizarea sa în stat liber și independent o va întocmi pe temeiurile democrației, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condițiilor de viață, unicul mijloc al desăvârșirii omenești.

Națiunea română din Ungaria și Transilvania însă nu admite mistificarea îndreptățirii pretențiilor sale prin stările produse de încercările seculare pentru nimicirea ei, protestează împotriva revendicărilor maghiare asupra teritoriului românesc, care de la descălecarea împăratului Traian și până astăzi a fost muncit cu brațele noastre și îngrășat cu sângele nostru și sub nicio condițiune nu mai voiește să trăiască în legătură de stat cu națiunea maghiară, ci este hotărâtă a-și înființa pe teritoriul locuit de dânsa statul său liber și independent. Anunțând popoarelor lumii această voință și hotărâre a sa, națiunea română din Ungaria și Transilvania invocă pe seama sa sprijinul lumii civilizate și geniul libertății omenești declarând sărbătorește că din ceasul acesta, oricum ar decide puterile lumii, este hotărâtă a pieri mai bine decât a suferi mai departe sclavia și tirania.

Națiunea română din Ungaria și Transilvania speră și așteaptă că în năzuința ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc, cu care una vom fi de aci înainte în veci.

Marele Sfat al Națiunii română din Ungaria și Transilvania.

Președinte: dr. Ștefan C. Pop
Secretar: dr. Gh. Crișan

5. 5/18 noiembrie 1918, Iași, Ordinul Marelui Cartier General adresat Corpul 4 Armată și Diviziei 1 Vânători privind concentrarea urgentă a diviziilor 7 Infanterie și 1 Vânători în Transilvania

MARELE CARTIER GENERAL

Secția Operațiilor

Nr. 303

5 noiembrie 1918

către

CORPUL 4 ARMATĂ ȘI DIVIZIA 1 VÂNĂTORI

Copie spre știință Divizia 7 Infanterie

1. Trupele române trebuie să treacă munții și să intre cât mai grabnic posibil în Transilvania.

2. Trecerea munților se face după cererea fraților noștri și din ordinul M.S. Regelui.

3. Scopul urmărit este să asigure ordinea, liniștea, viața și avutul locuitorilor.

4. Starea actuală de lucru în Transilvania se arată în alăturatul Buletin de informațiuni: anexa nr. 1.

5. Pentru atingerea scopului arătat mai sus, deocamdată vor trece munți numai Divizia 7 și 1 Vânători.

6. Diviziile vor trebui să se concentreze cât mai grabnic cu putință, după cum urmează:

a) Divizia 7 în regiunea Toplița-Ditrău-Miclăuș.

Trupele acestei divizii vor fi deplasate prin îngrijirea M.C.G., cu trenul, la Piatra și de aici pe jos – prin îngrijirea comandamentului respectiv –, în zona indicată mai sus, urmând itinerarul: Piatra-Prisecani-Borsec-Toplița-Ditrău.

În caz când capacitatea căii ferate înguste Piatra-Prisecani îngăduie ca pe lângă transportul aprovizionamentelor să se execute și transportul infanteriei și tunurilor, comandantul diviziei va lua măsuri ca trupele să fie duse până la frontieră prin acest mijloc.

b) Divizia 1 Vânători se va concentra în regiunea: Miercurea Ciuc-Sândominic.

Trupele vor fi deplasate prin îngrijirea M.C.G., cu trenul la Comănești-Asău și de aici pe jos, prin îngrijirea comandamentului respectiv, în regiunea indicată mai sus, urmând itinerarul: Asău-Palanca-Miercurea Ciuc.

7. După ce diviziile vor termina concentrarea lor în aceste zone, M.C.G. va comunica la timp misiunea lor ulterioară.

8. Dată fiind urgența cu care trebuie să trecem în Transilvania, comandanții Corpului 4 Armată și Divizia 1 Vânători vor lua dispozițiuni ca avangardele Diviziilor 7 și 1 Vânători să treacă frontiera cât mai neîntârziat posibil.

Avangardele au misiunea să pună, fără întârziere, stăpânire pe calea ferată din văile Mureșului și Oltului superior, împiedicând distrugerea lucrărilor de artă.

9. Aprovizionarea se va face în conformitate cu instrucțiunile de aprovizionare – anexa nr. 2. [Nu se publică.]

10. Legături: Divizia 7 va depinde din toate punctele de vedere de Corpul 4 Armată, iar Divizia 1 Vânători de M.C.G.

11. Posturile de comandă:

a) Pentru Divizia 7, deocamdată la Piatra, după aceea la Toplița.

b) Pentru Divizia 1 Vânători, deocamdată la Palanca și după aceea la Miercurea Ciuc.

12. Relații cu trupele germane: în cazul când trupele germane care evacuează Muntenia se vor retrage și prin văile superioare ale Oltului și Mureșului, comandamentele respective vor îngădui numai traversarea zonelor de concentrare ale diviziilor noastre.

Nu se va îngădui însă ca trupe inamice să staționeze în contact cu trupele noastre.

În acest scop, comandanții ambelor divizii vor stabili din vreme legătura cu comandantul coloanei germane care se va retrage pe aceste direcțiuni.

Se vor lua măsuri ca trupele noastre să păstreze o atitudine corectă față de adversar.

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2 579, c. 55]

6. 5/18 noiembrie 1918, Iași, Instrucțiuni emise de Secția Operații a Marelui Cartier General asupra conduitei trupelor române în Transilvania

MARELE CARTIER GENERAL
Secția Operațiilor
din 5 noiembrie 1918

Anexa nr. 3
la Ordinul de operații nr. 303

INSTRUCȚIUNI pentru trupele de ocupație din Transilvania

Trupele române care au misiunea istorică să ocupe pământul românesc de peste Carpați până la Tisa și Dunăre nu trebuie să uite nicio clipă că sunt solii libertății și ordinii și ai civilizației statului român, că ele seamănă cele dintâi, pe unde trec, sămânța simpatiei și recunoștinței pentru regatul României Mari de mâine.

Trupele prin atitudinea și purtarea lor față de populația românească și cea străină trebuie să dovedească că oștirea românească are ofițeri și soldați luminați de o cultură superioară și pătrunși de un larg spirit de dreptate și umanitate. Armata vitejilor de la Oituz, Mărăști și Mărășești trebuie să stoarcă și în Ardeal admirația tuturor, prin ținuta marțială, prin disciplina exemplară și prin demnitatea de oșteni ai flăcărilor biruitoare.

De aceea se atrage atenția comandamentelor și corpurilor de trupă să ia toate măsurile și să dea instrucțiuni unităților în subordine asupra următoarelor:

1. Să nu fie înstrăinată averea populației din orașele și satele prin care trec. Toate abaterile să fie sever pedepsite și raportate imediat Marelui Cartier General. Comandanții sunt personal răspunzători pentru fiecare caz de abatere.

2. Aprovizionarea trupelor se va face cu ajutorul Serviciului de subzistențe din interiorul regatului. În ținuturile locuite de români să nu se facă rechiziții, iar în cele locuite de străini ele să se facă contra plată și neforțate. Depozitele de alimente ale armatei austro-ungare și ale statului, care se vor mai găsi, vor fi puse sub pază militară, până la predarea lor Serviciului de subzistențe. Din aceste depozite și din cele ale armatei, care se vor înființa, se vor împărți alimente și populației, în caz când aceasta ar fi lipsită și în caz când cantitățile depozitate ar întrece trebuințele armatei.

3. În ținuturile locuite de români, paza ordinii va fi încredințată gardelor naționale locale, care vor putea fi întărite, în caz de necesitate, și cu ofițeri și soldați români.

4. Gardele naționale și detașamentele străine vor fi dezarmate și dizolvate, iar conducătorii lor, în caz când ar fi elemente periculoase ideii de stat român și ordinii publice, vor fi arestați și internați. Paza ordinii, în satele și orașele locuite de străini, o vor face detașamente din armata română până la organizarea jandarmeriei și a poliției.

5. Autoritățile administrative nu se vor putea numi decât mai târziu, și anume atunci când guvernul va putea lua înțelegere directă cu Cimitetul [Consiliul, *n.a.*] Național Român din Transilvania. Până atunci comandamentele vor lua dispozițiuni a asigura, în mod provizo-

riu, administrația cu ajutorul organelor deja existente (instalate de către Comitetul Național Român), dacă autoritățile acestea sunt binevoitoare cauzei românești; acolo unde se va simți nevoia de a se instala noi persoane, ce vor consulta alăturatele liste aprobate de Ministerul nostru de Interne.

6. Presa și alte publicațiuni vor putea să-și continue apariția, dar li se va impune cenzura militară. Întreaga presă, și cea ungurească, germană și sârbească, va fi obligată a respecta ideea de stat român. Nu se va tolera nicio agitație împotriva dinastiei și armatei române. Presa va avea însă libertatea de a apăra interesele locale de ordin administrativ, economic, financiar și cultural.

7. În centrele mai importante, armata va intona cântece de vitejie, în frunte cu muzicile militare și provocând entuziasmul populației. Ofițerii se vor abține de a lua parte la petreceri zgomotoase care le-ar putea scădea prestigiul. Pretutendeni, la serbări și banchete, se vor prezenta *in corpore*. Comandamentele nu vor tolera să umble izolați sau în grupuri prin localuri și la petreceri compromițătoare.

8. Armatele care înaintează vor găsi în fiecare centru important un ofițer român ardelean, trimis de Marele Cartier General, care va da toate informațiile necesare. Lista acestor ofițeri se va comunica în curând comandamentelor.

ȘEFUL STATULUI MAJOR GENERAL
General de corp de armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2 579, c. 350-352]

7. 5/18 noiembrie 1918, Iași, Proclamația generalului Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, adresată locuitorilor din Transilvania în contextul intrării armatei române în regiune

MARELE CARTIER GENERAL

5 noiembrie 1918

ROMÂNII!

Din Înalt Ordin al M.S. Regelui Ferdinand I, în urma chemării Comitetului [Consiliului, *n.a.*], Național Român [Central], armata noastră a trecut Carpații.

Pășind cu dragoste frățească pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești pentru a garanta libertatea deplină a tuturor.

Însuflețiți de aceste gânduri, asigurăm pe toți locuitorii pământului românesc până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor.

Îndemnăm deci întreaga populație ca, sub pavăza oastei române, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nicio tulburare.

Fiecărui locuitor i se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetățenești, dar în același timp se pune în vedere tuturor că orice încercare de a provoca dezordine, de a săvârși acte de violență sau de nesupunere se va pedepsi cu toată severitatea.

ȘEFUL STATULUI MAJOR GENERAL
General CONSTANTIN PREZAN

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2 579, c. 57]

8. 7/20 noiembrie 1918, Arad, Manifestul Marelui Sfat al națiunii române din Ungaria și Transilvania, prin care se convoacă Adunarea Națională de la Alba Iulia pe data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918

CONVOCARÉ

Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina cunoștinței de sine. Ne-am trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți, în numele dreptății eterne și a principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră și-au determinat viitorul prin rezoluțiuni în conformitate cu sufletul lor național. E rândul nostru acum.

Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvântul său hotărâtor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă, el este chiar așteptat, pentru ca la gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunică pulsul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată înfăptui ordinea, și neamurilor prejmuitoare să li se procure tigna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârșirea umană.

În scopul acesta convocăm

ADUNAREA NAȚIONALĂ

a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de Duminică în 18 Noembrie v.[1 Decembrie st.n.] a.c. la orele 10 a.m.

La adunare vor lua parte: 1. Episcopii români din Ungaria și Transilvania, – 2. toți protopopii în funcție ai celor două confesiuni românești, – 3. câte un exmis [trimis] al fiecărui consistor și capitol, – 4. câte 2 exmiși ai societăților culturale (Asociațiune, Fondul de teatru, Asociațiunea Arădeană etc.), – 5. câte 2 exmise din partea fiecărei reuniuni femeiești, – 6. de la fiecare școală medie (gimnasiu, școală reală), apoi de la fiecare institut teologic, pedagogic și școală civilă câte un reprezentant al colegiului profesoral, – 7. câte 2 delegați de la fiecare reuniune învățătorescă, – 8. garda națională va fi reprezentată prin câte un ofițer și un soldat din fiecare secțiune comitatensă, – 9. câte 2 delegați de la fiecare reuniune de meseriași, – 10. delegații Partidului Social-Democrat român, ca reprezentanți ai muncitorimei organizate, – 11. tinerimea universitară prin câte 2 exmiși [trimiși] ai săi și în fine – 12. fiecare cerc electoral în care locuiesc români va trimite câte 5 reprezentanți (delegați).

Suntem convinși că afară de cei care vor reprezenta în chipul arătat mai sus toate păturile sociale ale națiunii noastre la această istorică adunare, unde se va hotărî soarta neamului nostru pentru vecie, se va prezenta însuși poporul românesc în număr vrednic de cauza mare și sfântă. Se vor lua îngrijiri, ca toți cei veniți să fie adăpostiți și să fie părtași la consacrarea celor ce se vor hotărî.

Biroul Consiliului Național a făcut toate pregătirile de lipsă pentru reușita adunării, iar frați[i] Români de pretutindeni sunt rugați să dea și ei tot ajutorul.

Înainte de începerea adunării se vor face rugăciuni în cele două biserici din Alba Iulia, cea ortodoxă răsăriteană și cea greco-catolică.

Toate informațiunile mai departe se dau din partea biroului Consiliului Central Național Român din Arad.

Fii tare neam românesc, în credința ta, căci iată se apropie ceasul mântuirii tale.

Amin și doamne ajută!

Arad, 7/20 noiembrie 1918.

Marele sfat al națiunii române din Ungaria și Transilvania.

Dr. Gheorghe Crișan
secretar.

Dr. Ștefan C. Pop
prezident.

[1918 la Români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, vol. VIII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 5-6]

9. 10/23 noiembrie 1918, Arad, „La Alba Iulia”, apel lansat de ziarul *Românul* către toți românii din Transilvania

[APEL]

LA ALBA IULIA

*Toată suflarea românească să
grăbească la Alba Iulia!*

*Marele Sfat al Națiunii Române
a convocat adunarea națională*

în cetatea lui Mihai Vodă Viteazul

pe ziua de 18 noembrie 1918 [1 dec. n.] la Alba Iulia!

După așteptare îndelungată și chinuitoare se apropie ceasul măreț al mântuirii neamului românesc.

Adunarea națională a națiunii române din Ungaria și Transilvania e convocată pe duminică, 18 noembrie (1 decembrie), ca să spună lumii întregi care este dorința și hotărârea nestrămutată a neamului românesc.

În conștiința dreptului firesc al oricărei națiuni de a dispune însăși asupra sorții sale, Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania și-a declarat voința de a constitui un stat liber și independent. Guvernul maghiar nu vrea să știe de dreptul de liberă dispunere al națiunii române în acest înțeles, ci dreptul acesta, în înțelesul lui adevărat, îl revendică numai pentru națiunea maghiară și guvernul maghiar vrea ca națiunea română să rămână și mai departe în cadrele statului maghiar.

Maghiarii ne cer un lucru imposibil și națiunea română nu se va învoi la lucrul acesta nici odată. O mie de ani am trăit împreună cu maghiarii, o mie de ani ne-au fericit după o metodă specială, prin robie trupească și sufletească; au pus toate piedicile, au născocit toate măsurile ca să oprească dezvoltarea și progresul națiunii române. După astfel de amintiri, să ne promită acum toate bunătățile lumii, clar nu le putem împlini dorința. Veacuri lungi ne-au condus alții destinele, iar astăzi când dreptul de liberă dispunere al popoarelor nu este numai frază, nu este numai iluzie, vrem să ne folosim de acest drept, vrem ca noi să ne croim soarta, bineînțeles în spirit adevărat democratic. La dreptul acesta nu vom renunța de dragul niciunei făgăduieli.

Pentru exercitarea dreptului sfânt de liberă dispunere a convocat Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

În mâinile acestei constituante e depusă acum soarta neamului românesc; ei îi revine datoria și cinstea de a șterge și cele din urmă legături ale robiei trupești și sufletești și ele a pune – poate pe veci – temelia fericirii neamului românesc.

Vremea vorbelor a trecut și de acum faptele vor vorbi. Ceasul libertății noastre a bătut și poporul românesc își va spune hotărârea nestrămutată la o viață nouă în libertate. Va spune aceasta rezolut, fără teamă, cum se cuvine unui popor oțelit în lupta și suferințele vieții.

Adunarea națională va croi altă soartă, binemeritată poporului românesc, coborâtor din falnicii legionari ai marelui Traian, le va destrăma firele ursitoarelor, care au tors așa de rău firul

vieții neamului; va spulbera și viclenele uneltiri, care au despărțit pe fiii neamului românesc și va aduce înfrățirea tuturor românilor. După un somn adânc, asemănător cu moartea, adunarea națională va ridica românismul la viață și va înfăptui idealul mare al unității naționale, de care au visat moșii și strămoșii noștri.

Se vor întâmpla toate acestea în Alba Iulia, cetatea istorică, simbolul mărimii și martor al suferințelor și durerilor înăbușite ale neamului românesc.

Câte amintiri ne leagă de această cetate! Coborâtoare din vechiul Apulum, Alba Iulia a văzut gloria legionarilor lui Traian. Zidurile ei au răsunat și de armele biruitoare ale marelui Mihai Vodă Viteazul, care a intrat triumfător în cetatea națională a tuturor românilor.

Dar Alba Iulia a văzut și durerea neamului, a văzut suferințele luptătorilor pentru viața neamului și s-a cutremurat. În Alba Iulia au suferit chinurile cele mai grozave, Horea, Cloșca și Crișan, luptătorii contra asupritorilor. Aici au fost zdrobite în roată trupurile lui Horea și Cloșca. Între zidurile Albei Iulia a suferit umiliri și mândru rege al munților Avram Iancu.

Pentru toate amintirile acestea mărețe și dureroase, Alba Iulia a fost consacrată de cetatea istorică a neamului, de simbol al aspirațiilor naționale și de un veșnic memento al unei vechi datorii de împlinit, Alba Iulia, Alba Iulia! Iată se împlinește vremea și se apropie ceasul cercetării tale. Umilirea ta se va șterge, căci neamul românesc te-a consacrat de cetate sfântă, din care străbate-va în lumea largă hotărârea nestrămutată a națiunii române, care va aduce realizarea aspirațiilor de veacuri ale neamului.

*

Românii din patru unghiuri, bărbați, bătrâni și tineri, învățători, preoți și țărani grăbiți la Alba Iulia, la marele praznic național, unde se pecetluiește soarta neamului. Sufletele voastre să fie pătrunse de amintirile cetății mari. Vorbiți cu curaj, căci dacă nu veți îndrăzniți nici acum, pietrele vor grăi.

[1918 la Români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, vol. VIII, p. 8-9]

10. 11/24 noiembrie 1918, Arad, Articolul „Necesități actuale” publicat de ziarul *Românul* în care arată necesitatea pregătirii temeinice a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

[ANUNȚ]

NECESITĂȚI ACTUALE

Ceasurile mari ce le trăim nu îndreptățesc pe nimeni să le piardă în dolcefarniente, epicureism bolnăvicios ori fatalism resemnat, ci fiecare fiu al neamului să-și aibă partea sa de muncă constructivă, de colaborare la înălțarea edificiului nou al vieții publice românești. Nu optimism exaltat, nu vorbărie ce omoară vremea prețioasă, nu narcotizare a sufletului în aerul greu de cafeana, dar nici renunțare, abdicare, îndoială ce dezarmează și nici pasivism ce paralizează voința și energia, ci la muncă productivă cu toții, având conștiința și seriozitatea zilelor rare ce ni s-au hărăzit.

Adunarea națională de la Alba Iulia care are cuvântul decizător în determinarea sortii neamului trebuie să găsească organizate și încheigate sufletește, înfrățite în gânduri, într-o singură tabără încălzite pentru idealul secular: dezrobire totală de usurpătorii noștri unguri și consolidarea noastră în marele stat național românesc independent.

Pentru ca să asigurăm pe deplin succesul moral al Adunării Naționale de la Alba Iulia, avem datoria să isprăvim lucrările anterioare. Prima condiție a succesului este pregătirea sufletească a poporului nostru pentru ceea ce se va hotărî peste o săptămână în cetatea lui Mihai Viteazul.

zul, acel vodă românesc, care, înainte cu mai bine de trei sute de ani, timp de trei luni ținu în mâinile sale stăpânirea peste toate teritoriile locuite de români. Nu dubităm niciun moment că poporul nostru ar sta la îndoială, ar șovăi să-și aleagă soarta, nu ne temem de niciun plebiscit, doar suntem în clar cu sentimentele poporului nostru, sentimente ce au mocnit sub spuză de groaza pedepselor inaugurate de regimurile despotice de stat. Astăzi, când dreptul liberei opinii și dreptul liberei întruniri nu este scurtat în exercitarea lui, poporul nostru trebuie să fie conștient că nu există piedici care să-l facă să-și ascundă glasul inimii, că nu există teroare, ci este liber să-și manifesteze voința sa suverană. Noi ne vom închea într-un stat democratic și la toate lucrările care privesc acest stat vor avea posibilitățile de afirmare toți fiii neamului. Hotărârile luate în cea mai deplină libertate vor fi sancționate de chiar voința tuturor celor ce aduc acele hotărâri care apoi vor fi obligatoare pentru toți. A trecut vremea când un rege ori împărat dispunea de poporul său ca de-o turmă inconstientă și putea să-l trimită în gura de foc a tunului pentru ca să-și satisfacă slăbiciunile sale proprii ori ca un guvern să fie ales din favoriții domnitorilor slabi de îngeri și cu creier debil. În era democrației toate aceste capricii vor fi spulberate și toate hotărârile decisive de ordin public se vor lua numai cu asentimentul tuturor straturilor națiunii. Când noi vom să ne consolidăm într-un stat independent, această voință să o mărturisescă toți fiii neamului, să fie sancționată de conștiința tuturor și să nu fie influențată de nicio forță din afară. Când toate drepturile și datoriile emanează din voința poporului atunci avem cea suveranitate națională pe care ne-au uzurpat-o maghiarii timp de o mie de ani. Suveranitatea națională o va declara sărbătorește Marea Adunare Națională de la Alba Iulia care va fi supremul for cu putere decisivă.

Această Adunare Națională va fi o Constituantă, fiindcă ea va aduce un program nou de muncă și va alege pe bărbații care apoi vor executa acest program și vor putea lucra în numele întregii națiuni. Iată de ce este necesară convocarea ei, de ce toată suflarea românească să grăbiască pe ziua de 1 Decembrie la Alba Iulia.

Problema primară pe care o sulevează convocarea Adunării naționale este deci această pregătire sufletească pe care națiunea română o are deja în mare parte – grație agilității cu care s-a desfășurat organizarea noastră politică și militară. Din toate părțile sosesc rapoarte despre fortificarea noastră politică prin constituiri de consilii naționale și fortificarea militară prin închegarea gardelor naționale. Satele noastre astăzi sunt celule puternice în care pulsează cu putere viața națională. Aceste celule și-au făcut pendentă funcționarea lor de directivele centrului mișcării: Consiliul național român central, astfel că fie cari conduc și susțin ireproșabila funcțiune și direcție unitară a vieții noastre publice. În perfecțiunea organizării noastre politice și militare vedem prima garanție că Adunarea Națională va împăca toate așteptările și speranțele legate de ea. Clasele mai de jos prin această organizare au întâia posibilitate, luând parte în organizarea de consilii și garde naționale, să fie orientate și clarificate despre ceea ce sunt datoare să facă peste câteva zile pentru ca să se poată afirma, apăra și asigura interesele sale legitime. Ideile trec de la suflet la suflet, fermentează, inactivează mintea și voința, leagă pe oameni unii de alții, îi înfrățește, îi unește și-și hotărăște ca toți, ca un singur om, să se ridice și să-și supună cuvântul liber, bărbătește și demn.

Organizarea noastră politică și militară trebuie să fie aproape terminată în preajma Adunării Naționale, pentru ca să nu fie nici cea mai mică umbră de îndoială despre vreo ilegitimitate a hotărârilor de acolo, care vor pecetlui soarta noastră pentru vecie, deci de la judecata noastră matură depinde totul. Întrunindu-ne în cetatea lui Mihai Viteazul să fim pregătiți, pentru ca să încheiem actul al treilea ce termină povestea minunată a neamului. Întâiul act a fost alipirea Basarabiei, al doilea ocuparea Bucovinei, noi să sfârșim pe al treilea: decretarea unirii tuturor Românilor pe baza dreptului de liberă dispunere primit de toate neamurile ca cel mai elementar drept al lumii nouă.

Se va zice poate că acele părți pe care astăzi le-a invadat Ententa prin Sârbi nu se vor putea organiza militarmente. Dar esențialul este să ne afirmăm noi politicește. Constituirea gardelor

noastre naționale are de scop să susțină ordinea și să apere interesele poporațiunii – același lucru îl face și armata sârbească, ce nu vine ca oprinatoare, ci ca eliberatoare și noi ne bucurăm de cele mai cordiale raporturi, doar am avut același trecut furtunatic, de sclavie barbară. Apoi, armatele Antantei urmăresc numai scopuri strategice, nu fac politică. Dovada cea mai bună este că Antanta întrebuițează armatele aliate cele mai apropiate de teritoriile discutate, pe Sârbi și Români pentru împlinirea scopurilor militare; împlinirea condițiilor de armistițiu în fosta monarhie – pe sârbi – și dezarmarea bolșevichismului – în Ucraina pe Români.

Altă problemă pe care ni-o ridică la suprafață faza actuală a organizării noastre este problema stării materiale. Toată mișcarea s-a pornit din nimic. N-am avut bani, n-am avut arme. Neam sărac și despoiat de către stăpânii noștri unguri de toate mijloacele apărării, o singură armă, ai, dar cea mai tăioasă, care nu cunoaște stavile, invincibila armă a conștiinței naționale. Știm astăzi cu toții că a bătut ceasul de scuturare a bubelor uricioase de pe corpul nostru și de reînviere ca feți-frumoșii poveștilor noastre îmbunătățiți de dușmani răutăcioși. Dar banul acum ne trebuie, el este ca unsoarea care face să nu scârțâie roțile. Oameni de bani și de simțire, dați banii voștri, faceți colecte, pentru ca să nu sufere nimic funcțiunea organismului de întărire. Citiți apelul comandei noastre supreme și nu stați pe gânduri. Să ne ajutăm noi înșine cum putem până vom ajunge să ne avem visteria noastră națională.

Întăriți, organizați să plece Români, cu cugetul limpede la Alba Iulia de la 1 Dec. Este mare lipsă de această adunare ca toți fiii neamului nostru să aibă glas, să hotărască viitorul. Adunarea aceasta va fi constituantă care-și va alege pe conducătorii săi legitimi, pe aceia care cunosc gândurile maselor, care întrupează calitățile de rasă și idealurile naționale. Hotărârile aduse acolo vor fi valabile și îndatoritoare pentru toți. Și, pentru ca întreagă lume să știe ce vrem și să nu se facă nimic aceea ce ar fi în contradicție cu interesele obștești, și ca să treacă pe umerii tuturor răspunderea, trebuie să fie de față Români din toate colțurile teritoriului locuit de Români. Toți să ne făurim destinul după cea mai bună judecată și după cea mai dreaptă simțire. Români, să plecăm cu toții la Alba Iulia!

[1918 la Români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918, vol. VIII, p. 10-12]

11. 13/26 noiembrie 1918, Proclamația adresată de generalul Traian Moșoiu, comandantul Diviziei 7 Infanterie adresată românilor transilvăneni

Dl. General Moșoiu, comandantul Diviziei 7 și al trupelor care au intrat în Transilvania, a dat următoarea proclamație:

Români!

De când pe malul Lăpușului Voievodul Gelu¹ muri moarte de viteaz, împotrivindu-se îndărătnic cotropitorului barbar, stăpânire străină s-a așezat în mândrul Ardeal.

Sunt o mie de ani de atunci și în tot acest timp o singură dată lanțurile au fost sfărâmate de către cel mai mare dintre visătorii neamului nostru.

Dar viteazul Mihaiu a căzut răpus mișelește și visul lui s-a spulberat.

Iarăși veacuri de robie amară, care v-au înfrânt, însă sufletele vi le-au oțelit.

Clipa visată de toți, prevestită de glasul atâtor profeți, sfințită de sângele atâtor martiri luptători ai idealului, a sosit acum.

¹ Voievodul Gelu este un conducător al unei formațiuni politice din Evul Mediu timpuriu (sfârșitul secolului al IX-lea) din podișul Transilvaniei, ce avea sediul la Dăbâca, județul Cluj. Formațiunea sa a fost atacată și ocupată de Tuhutum (în jurul anului 930), Gelu murind în luptă. Detalii în A. Madgearu, *Românii în opera Notarului Anonim*, Cluj-Napoca, 2001 (ed. a 2-a: *The Romanians in the Anonymous Gesta Hungarorum. Truth and Fiction*, Cluj-Napoca, 2005).

Lanțurile cad pentru totdeauna.

Armata română pășește încrezătoare în Ardealul frățesc.

Pășesc încrezători dorobanții și în fruntea lor umbra marelui Mihai se îndreaptă spre pământul visat, spre pământul unde mișelia străinilor le-a curmat minunata viață.

La sărbătoarea biruinței și a împlinirii destinelor, grăbesc marile umbre ce au crezut în acest ideal și au pierit pentru el. Sosesc și Horia și Cloșca și Crișan, și Iancu vine cu mândrii săi Moți.

Sub privegherea lor sufletele noastre să se contopească într-însul în marea sărbătoare a unirii celei veșnice.

Români!

Cu noi aducem libertatea, iar dreptatea este scrisă pe steagurile noastre.

Din ordinul Majestății Sale Regelui Ferdinand I, a Celui mai viteaz și mai înțelept dintre Regi, trecem hotarele nedrepte care ne-au despărțit zece veacuri și ștergând amintirea timpurilor de durere și umilință, vă întindem mâna de frate spre a întări legătura care de acum nu trebuie să se mai desfacă și nu se va mai desface.

Comandantul Diviziei a 7-a, General Moșoiu
Șef de Stat Major, Lt.-Colonel Stănescu

[*Mișcarea*, ziar național-liberal cotidian, Anul X, nr. 249, marți 13[26] Noiembrie 1918]

12. 14/27 noiembrie 1918, Schimb de scrisori între Epaminonda Lucaciu, preotul român din Cleveland, și președintele SUA, Woodrow Wilson

Excelență,

Ne este deosebit de agreabil ca, în numele românilor oprimați din Austro-Ungaria, să exprimăm Excelenței Voastre mulțumiri pentru asigurările ce ne-au fost date privind eliberarea noastră de sub jugul odios care ne oprimă de veacuri.

Dvs. știți toate suferințele noastre. Cunoașterea acestora v-a determinat să vă situați de partea noastră. Vă mulțumim. Numele dvs. va fi pe buzele fiilor națiunii noastre, iar amintirea dvs. va fi întotdeauna binecuvântată. Fiecare pas pe care îl faceți, fiecare cuvânt pe care îl spuneți sunt privite cu interes de românii oprimați. Mărețele dvs. principii, asigurările ce ni le-ați dat, tratativele semnate de Aliați, toate acestea ne asigură de eliberarea noastră de sub jugul dușmanului. Pentru ceea ce ați făcut dvs. pentru noi, pentru tot ce oficialitățile guvernamentale și poporul acestei mari Republici au făcut pentru români, vă suntem recunoscători.

Dvs. sunteți la începutul unui drum lung și periculos; fie ca el să fie fericit și să vă reîntoarceți printre noi, la fel de bine ca acum! Trăiască poporul Statelor Unite! Trăiască oficialitățile guvernamentale ale Statelor Unite! Să trăiți dvs., președintele celei mai glorioase țări, Statele Unite ale Americii!

Dr. E. Lucaciu, președinte

Răspunsul președintelui Wilson:

Thomas Woodrow Wilson

27 noiembrie 1918

Stimate Dr. Lucaciu,

Permiteți-mi să vă spun cu cât de adâncă și sinceră mulțumire am citit amabilul dvs. mesaj trimis mie în numele românilor din Austro-Ungaria. Permiteți-mi, de asemenea, să vă asigur de profundul și sincerul meu interes pentru soarta lor.

Al dvs. cordial sincer, Woodrow Wilson

13. 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Alba Iulia, Procesul-verbal al desfășurării Marii Adunări Naționale

Proces-verbal al Marii Adunări Naționale a poporului român din Transilvania, Banat și Părțile Ungurene, ținută Duminică, în 1 Dec. 1918 la Alba-Iulia în Sala Cercului Militar din Cetate.

Delegații convocați prin manifestul din 7/20 Nov. 1918 al Marei Sfat Național Român din Arad după ce au luat parte la slujbele dumnezeiești împreunate cu chemarea Duhului Sfânt, în cele două biserici românești ale orașului – s-au întrunit în număr complet în sala destinată pentru curgerea adunării.

La ora 10 și jum. convocatorul **Dr. Ștefan C. Popp**, ca președinte al Marelui Sfat Național Român din Arad, ia cuvântul, dânsul rostește următorul discurs:

Onorată Adunare Națională!

Marele Sfat Național, în ședința sa din 2/15 Nov., a hotărât convocarea Marii Adunări Naționale a Națiunii Române din Ungaria și Transilvania. Deloc mai potrivit am aflat Alba Iulia, această Mecca a neamului românesc.

În anul 1914 s-a început războiul năprasnic și nu era minte omenească care și-ar fi putut închipui mărimea ce avea să și-o ia acest război.

Noi am văzut-o: Românii noștri, cum au plecat de la vatra lor părintească. Noi am văzut-o: că ni s-au dus tânărul și bătrânul, și apoi, dacă a mai rămas cineva și a mai avut o pereche de boi, ori o pereche de cai, a fost luat să fie trimis la hotarele Galiiței ori în Polonia rusească, să facă serviciu cu vitele sale, și cine n-a avut boi, nici cai în sfârșit și acela a trebuit să plece, să se ducă. (Voci: așa-i!) Acasă au mai rămas mamele pline de jale și de lacrimi, și noi nu știam ce se întâmplă în jurul nostru – auzeam numai de la vecinii noștri despre Volhinia, Polonia și altele.

Soldații și oamenii noștri ne întrebau:

„Ce-i, Domnilor? Drept e că România ține cu noi, și că ni se vor împlini toate dorințele? Drept e ce ne spun ofițerii?”

S-a început războiul cu minciuni (Așa-i), s-a continuat cu cele mai sfruntate minciuni și înșelăciuni (Așa-i).

Când ziceam noi în Casa țării și aici acasă, când le-am strigat: „Stați nu fiți atât de nemiloși, vedeți cum curge sângele miilor de jertfe ale neamului nostru – ni s-a răspuns: Ce vă fâliți, că nu voi, ci armata maghiară a secerat gloriile cele mari!”

Cedăm, ziceau ei, că țăranul vostru este de omenie și luptă cinstit, însă voi, popilor, voi inteligență, voi învățătorilor, voi sunteți trădători, voi ați trimis în țara Românească pe Lucaci și pe Goga, voi ați subminat temelii poporului. Cu toate că numai atunci s-a început războiul, totuși mai ales în părțile Banatului au fost închiși, au fost târați și internați sute și sute de intelectuali români (întreruperi în adunare: Trăiască Bănățenii! Trăia internații!).

Aceasta, fraților, a fost numai începutul vremurilor care au urmat. Când a venit cea mai frumoasă și cea mai fericită zi a mamei noastre, România (furtuni de strigăte: Trăiască România, aplauze repetate, Trăiască, prelung și repetit, să auzim!), când unii înțelepți frați ai noștri n-au putut suferi durerile fraților din Transilvania, Ungaria și Banat (Trăiască!) ei au trecut munții să ne salveze, să ne scape din robie (Trăiască!). Cu acest termen începe Golgota neamului Românesc. (Așa-i!) Să nu credeți însă, fraților, că nu suntem conștienți să dăm partea leului scumpei noastre Românii, pentru că jertfele pe care le-a adus România sunt atât de mari în proporții cu jertfele [pe] care le-am adus noi, încât cu pietate și cu smerenie trebuie să ne închinăm acelor factori, care au venit în ajutorul nostru.

Ce s-a întâmplat aici acasă, fraților, toți o știți: Voi, preoți, dascăli, care ați fost purtați printre sulii. Este Golgota neamului Românesc, este Clujul blăstămat unde mii și mii de suflete (o voce în adunare: Cinci mii) au suferit suferințe de martiri. Dar nici voi, mărginenilor, cărora vi s-a răpit averea, n-ați fost mai prejos. Nu s-au mulțumit numai cu viața voastră. Cheltuielile cele mari ale unui război nebun au voit să le acopere din avutul vostru.

Nici voi, mamelor și văduvelor, care șiroaie de lacrimi ați vărsat după fiii și bărbații voștri, n-ați fost cruțate. O știe un neam întreg.

Acum se întoarce roata așa, că noi am avut cea mai grea soartă. Voi sunteți liberatorii, mândria sufletului nostru, dar în urma unui blăstăm, care te silește să-ți omori fratele, noi am avut trista și jalnica soartă de robi.

Care nu și-a ridicat arma în contra fraților noștri a fost strivit cu gloanțe de mitralieră și pușcă. (Înteruperi: și acum împușcă în noi.) Nu cred că în istoria popoarelor se mai găsește un caz asemenea.

Sărman neam Românesc: la Sud cu frații tăi din Timoc, la Răsărit cu frații tăi din România, la Nord-Răsărit cu frații tăi din Basarabia. Poate că istoria veacurilor viitoare o să ne descrie gemetele durerilor, ce azi nu încap în mintea omenească.

Acești frați au trebuit să stea față în față contra fraților, să se ucidă unul pe altul.

Cine pe fața pământului, ce sociolog, ce economist – național, ce filozof, ce bărbat de stat, care om cuminte mai poate pretinde de la acest neam să mai sufere încă o dată repetarea acestor suferințe?

Fraților! Chiar frumoasa Românie, care a sărit într-ajutorul nostru prin forța cea mai barbară și mai neumană, a fost provizoriu învinsă; chiar mica Românie a trebuit să sufere de asemenea cu popoarele cele mari, să aducă jertfe poate înzecite decât acele puteri. Însă nici România, nici noi n-avem să deplângem hotărârea ei de a fi intrat în război, căci hotărârea aceasta ne-a format titlul de drept la adunarea și hotărârea noastră de azi. Momente senine apărură pentru neamul românesc atunci, când se amestecară în războiul Statele Unite Nord-Americane (Trăiască Statele Unite, Trăiască Wilson) și când marele Wilson al doilea Mesia (aplauze furtunoase, aclamațiuni: Trăiască Wilson) face legi pentru popoarele lumii.

Din glasul lui am auzit prima dată o veste îmbucurătoare pentru noi. Cuvintele cele mai sublime și mai înălțătoare pe care ni le-a rostit acest bărbat sunt următoarele: „Voim libera dispunere a popoarelor asupra sorții lor, însă înainte de toate voiesc ca această liberă dispunere să nu fie o frază, pentru că cine o aplică ca frază, asupra capului aceluia se vor sfărâma toate consecințele!”

Cuvinte de aur a spus Wilson: „Eu văd că rătăcirea acestui război își găsește începutul în aspirarea popoarelor mici, neorganizate, care n-au fost în poziție niciodată să-și spună cuvântul, că la care stat voiesc să aparțină, care n-au avut niciodată puterea liberă și independentă la întocmirea lor în state”. Vedeți: cui sunt adresate aceste cuvinte? Oare nu și poporului Românesc?

Fraților! Nu mai suntem acel popor, care a stat aici în robie și a fost împeștriat artificial cu asupritori, care ne-au luat fiecare comună din stăpânirea noastră. Nouă ne-a fost imposibil ca în casa țării să primim cel puțin un minimal de drepturi, căci când am cutezat să cerem ni s-a strigat: ștreangul vouă!

Curioși erau frații noștri de azi și dușmanii de eri!

De câte ori se raporta despre o învingere mare pentru centraliști, se aduna gloata din Budapesta și făureau la legi tot mai umilitoare contra Românilor, și de câte ori le mergea treaba rău mai scriau și câte o carte la mitropolii noștri (râsete).

Fraților! Bunul Dumnezeu care toate le întocmește cu înțelepciune a voit să se întoarcă roata.

Nici nu se putea altcum într-o monarhie, unde 80% se rugau lui Dumnezeu așa: Bate-i, Doamne, pe stăpânii noștri. Nici nu se putea altcum, pentru că ar fi fost o imposibilitate, ar fi fost contrar cu civilizațiunea, contrar dezvoltării omenești: să învingă crima și mișelia asupra virtuților. Din vara anului acestuia răsufflăm mai liber. Prima suflare ne-au adus-o faptele minunate ale armatelor Antantei. Glorioasa națiune franceză (aclamațiuni repetite) împreună cu nobila Anglie (aclamațiuni nesfârșite), cu sora dulce a noastră cu Italia (trăiască, urale) și mai ales întărite de puterile tinere ale Statelor Unite Americane (Uragan de aplauze, trăiască) au adus steagul dreptății la învingere. Văzusem noi, care vedem mai bine și auzisem noi, care avem auz mai bun, că se cutremură țările centraliștilor.

Din rezerva, din neliniștea vrăjmașilor noștri înțelegeam că se pregătesc vremuri epocale, vremuri mari. N-a trebuit mult, ca deodată, ca prin minune să se surpe acest ticălos târg de minciuni: alianță a puterilor centrale (strigăte jos cu ei!). Acest putregai întemeiat pe minciună, pe tiranie și pe cele mai josnice interese personale a trebuit să se prăbușească cu regii și împărații lor cu tot.

Fraților! Comitetul Partidului Național Român la timpul potrivit, în parlament și-a spus cuvântul său (voci: Trăiască Vaida); prin rostul D-lui deputat Dr. Alexandru Vaida-Voievod, a adus la cunoștința lumii întregi și mai ales la cea a vecinilor noștri că noi în dreptul firească al popoarelor de a-și determina singur soarta, pentru totdeauna ne desfacem de națiunea Ungurilor (voci: Așa-i, așa trebuie). Am declarat că nu mai cunoaștem parlamentul maghiar și guvernul maghiar în cauzele noastre, că voim singuri, neinfluențați de nimeni, a putea să ne hotărâm și noi vom statori condițiile și raporturile, cum să ne așezăm între statele libere, ca stat liber și coordonat. Acest început, Dnilor, a fost în 18 Octombrie st. nou. După aceasta, evenimentele au urmat cu o iuțeală zguduitoare. Tot ce doream și așteptam noi era: Doamne, Doamne, dă să vină un glas lămurit și pentru neamul nostru. Prea mult ne-am înșelat până acum. Nu credeam, nu vedeam situația curată.

Atunci, fraților, apare scrisoarea aceea, care cred că v-a făcut să tremurați de bucurie. Am plâns ca copiii (sic!) și am întins jocul de bucurie. Solia lui Wilson (voci: trăiască Wilson, trăiască Lansing), în care se spune că marele prezident cunoaște jertfele cele mari, care le-a adus pentru civilizațiune și pentru omenire mica Românie. Îi recunoaște revendicările și înainte de toate îi recunoaște dreptul la o unitate națională (trăiască România Mare, aplauze, aclamațiuni lungi, trăiască unitatea națională).

Ce a urmat, fraților, este o dezvoltare logică a împrejurărilor. Noi, care am fost puși de lumea noastră în fruntea afacerilor naționale, am aflat momentul psihologic de sosit pentru a anunța dușmanilor noștri de secolii cum că noi primim imperiul peste toate ținuturile locuite de Români din Transilvania, Ungaria și Banat (Trăiască!). Credem că ce am făcut bine am făcut (voci: „Trăiască!” „Nu se putea mai bine.”). Dușmanii noștri însă nu au voit să ne recunoască acest drept. Și când au văzut că valachii aceștia oproșiți, că iobagii aceștia nu se însuflețesc pentru treburile lor, ne-au ridicat acuza că înșelăm poporul (strigăte de protestare: nu-i adevărat, minciuni!), că noi nu suntem dispuși să primim bunătățile cele mari care ni le ofere ei (voci: nu le primim!). Fraților! între acestea noi neînfricoșați, cu fruntea ridicată am mers cu un pas mai departe și am publicat manifestul marelui Sfat Național Român (voci: Trăiască!).

Permiteți-mi, fraților, să citesc ceva din acest manifest, să vă citesc voința noastră: Citește: „Neamul Românesc din Ungaria și Transilvania nu admite mistificări asupra condițiilor propuse. Protestează împotriva revendicărilor maghiarilor asupra teritoriului românesc, care de la descălecarea împăratului Traian a fost muncit de brațele noastre și a fost scâldat cu sângele nostru, și sub nicio condițiune nu mai suferim o legătură de stat cu națiunea maghiară, ci neamul nostru este hotărât a-și înființa statul său liber și în (voci, nedumeriri, „ce e asta?”) citește... sprijinul lumii civilizate, declară sărbătorește că vom peri mai bine cu toții, decât să stăm mai departe cu maghiarii.

Fraților, poate prea lung vă vorbesc însă în convingerea mea, cred, că am făcut bine, că v-am schițat aceasta. Cu acestea comitetul național și-a îndeplinit datoria față de națiunea sa (Aplauze, să trăiască!).

A spune mai mult voi reprezentanții poporului sunteți chemați! (voci: Trăiască România Mare, aclamațiuni unanime Trăiască România Mare, voci puternice: fără condițiuni, strigăte: Să auzim, larmă: Fără condițiuni, să auzim!) După toate acestea, ținând cont de mandatul primit de la Dvoastră, noi am venit înaintea D-voastră și declarăm cu hotărâre sfântă că poporul român este matur, își cunoaște chemarea sublimă în lumea civilizată (Trăiască, aplauze, vrem unirea tuturor Românilor).

Propunerile le va face comitetul provizor. Cu sfială vă salut pe voi reprezentanți ai poporului român. Salut cu dragoste pe reprezentanții României care nu vreau să facă aici politică (Trăiască! aplauze) și care nu vreau să le spun numele: pe reprezentanții Basarabiei: Vicepreședintele Sfatului țării: Pantilimon Halipa și delegatul Cazacliu pe reprezentantul Bucovinei, Prof. Alecu Procopovici. Salut corpul voluntarilor din Transilvania și Ungaria cu sediul în Iași: Dr. Victor Deleu, Vasile Osvadă, Toma Vasinca, Eugen Goga¹ și Bihorean.

Eu mi-am împlinit misiunea. Dumnezeu să ne dea înțelepciunea, ca să aducem hotărâri bune!

Numesc de notar ad-hoc pe d-nii Dr. Laurențiu Oanea² și Dr. Sever Miclea³, iar de raportor al Comisiunii de verificare pe Dr. Ioan Suciuc⁴. Dau cuvântul D-lui raportor.

Dr. I. Suciuc: Domnilor delegați! Comitetul Național Central din Arad a decis la 15. 1. tr. convocarea adunării naționale de astăzi a poporului Român din Transilvania, Ungaria și Banat, pentru ca să decidă asupra sorții sale. Credenționale au intrat nu numai din cele 24 comitate, ci au mai intrat dintr-unul, deci total din 25 județe⁵. Au intrat credenționale aproape din toate cercurile electorale, adică din 130 de circumscripții electorale, din care s-au prezentat peste 680 de delegați. Afară de aceștia, multe cercuri au trimis și supleanții. S-au prezentat Preasfinții lor Domnii Episcopi (aclamațiuni trăiască!), au sosit exmișii Consistoriilor și Capitulelor. Apoi delegații societăților culturale românești, ca Asociațiunea transilvană pentru cultura poporului român, cea pentru fondul de teatru și peste 100 de alte asociațiuni. S-au prezentat de la fiecare școală medie și de la institutele teologice și pedagogice delegați speciali. Au sosit delegațiile reuniunilor învățătoarești, ai reuniunilor de meseriași, delegațiile partidului

¹ Eugen Goga (1888-1935), fratele poetului și omului politic Octavian Goga. Ziarist la diverse publicații, la unele fiind director (*Renașterea României*, *Țara noastră*). A participat la război în armata austro-ungară, este luat prizonier și plasat în lagărul de la Omsk. Se refăce în România, la Techirghiol, experiența sa din captivitate fiind redată în lucrarea *Două Siberii* (1916). Se înscrie ca voluntar în armata română și este rănit pierzându-și mâna dreaptă.

² Laurențiu Oanea, avocat năsăudean, a fost primul emisar al românilor ardeleni trimis la Iași, unde a luat legătura cu oficialitățile timpului – Ion I.C. Brătianu, Alexandru Marghiloman, Constantin Prezan ș.a. La întoarcere a adus scrisoarea lui Brătianu pentru T. Mihali cu pașii de urmat pentru realizarea unirii. A făcut parte din cei 1.228 delegați la Marea Adunare de la Alba Iulia. A fost notar al Adunării și membru în biroul acesteia.

³ Sever Miclea (1885-1934), avocat cu studii juridice la universitățile din Viena, Budapesta și Cluj. Redactor responsabil al ziarului *Românul*. Membru al Partidului Național Român, a participat la Marea Adunare Națională ca reprezentant al cercului electoral Pecica. A fost cooptat în Marele Sfat Național. În perioada 1926-1927 a fost deputat în Parlamentul României.

⁴ Ioan Suciuc (1862-1939), avocat cu studii juridice la Universitatea din Budapesta. Prieten cu Vasile Goldiș. În perioada 1906-1910 a fost deputat în parlamentul de la Budapesta. Este printre cei care au susținut apariția ziarului *Românul* (1911). Ca membru al Consiliului Național Român Central a participat la tratativele de la Arad cu delegația ungară. A contribuit la organizarea gărzilor naționale în Transilvania. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, fiind apoi membru al Marelui Sfat Național și al Consiliului Dirigent, însărcinat cu pregătirea constituantei, care nu a mai avut loc. A fost președinte al Baroului de avocați din Cluj-Napoca (1922-1930).

⁵ În realitate, 26 de comitate.

social-democrat român, cei ai gărzilor naționale și au venit și aceia care reprezintă viitorul națiunii noastre: tinerimea universitară română. Aici sunt credenționale, aici e lista delegaților, în realitate 26 de comitate, dacă doriți să citim lista delegaților (întreruperi: Nu-i de lipsă! Le le vedem! să nu se citească!).

Raportez numai scurt că s-au prezentat delegați și din comitetele: Trei-scaune, Ciuc, și din Cenad, Bichiș, și chiar din Ugocia, la Adunarea națională de astăzi, la încoronarea visului tuturor românilor. S-au prezentat învingând și trecând peste piedici mari și frații din Torontal.

Comisia verificatoare a aflat toate actele în ordine. Vă rog să luați cunoștință.

Nu pot trece cu vederea, ca să nu amintesc că au sosit mii de adrese de aderență cu sute de mii de semnături și că toate acestea arătând cum că fiecare știe ce avem să decidem. Despre aceasta se va face dare de seamă publică, dar cred că astăzi să nu le citim aici.

Sunt 1.228 de delegați. (Voci pe galerie: dar reuniunile femeilor?)

Dr. Suci: Cer scuze, dacă am întrelăsat să amintesc că și Reuniunile Femeilor sunt reprezentate prin delegatele lor. Femeia română a fost totdeauna însuflețită pentru idealul național! (Trăiască femeile române!)

Aflu astfel că adunarea națională este capabilă a aduce hotărâri decisive, prin urmare avem să trecem la constituire.

Domnilor! Comisiunea vă face următoarea propunere: Bine voiți a alege de președinți pe Dnii: Gheorghe Pop de Băsești¹ (Trăiască badea Gheorghe, Trăiască! prelung și repetit) și pe Preasfinții Episcopi Ioan I. Papp² și Dr. Demetriu Radu³ (aclamațiuni), de vicepreședinți pe Domnii Dr. Teodor Mihali, Dr. Ștefan C. Popp și Ioan Flueraș⁴, de notari pe Domnii Dr. Alexandru Fodor⁵, medic în Bălgrad, Dr. Sever Miclea, Dr. Caius Brediceanu⁶, Dr. Silviu Dragomir⁷, Dr. Deleu Victor, Iosif Ciser, Dr. Ionel Pop⁸, și Dr. Gheorghe Crișan. (Adunarea a aclamat prelung primind propunerea unanim.)

Gheorghe Pop de Băsești: Prea iubirii mei! Onorată adunare a tuturor românilor din Transilvania, Ungaria și Banat!

Națiunea Română la toate evenimentele mari istorice în trecut și astfel și astăzi, s-au adunat pentru a decide asupra sorții sale. Așa onorata adunare în anii 1848, când era cea mai grea sarcină asupra națiunii Române, greutatea robotei, s-a adunat pe câmpul libertății la Blaj și acolo

¹ Gheorghe Pop de Băsești (1835-1919), om politic de primă mărime al românilor din Transilvania. A fost vicepreședinte (1881-1902) și președinte al Partidului Național Român (1902-1918). A participat la mișcarea memorandistă (1892-1894) și a prezidat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

² Ioan Ignatie Papp (1848-1925), ierarh român, al șaptelea episcop de neam român din fruntea eparhiei Aradului (1903-1925), locțiitor de Mitropolit al Transilvaniei (octombrie 1918-mai 1920) și copreședinte al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918.

³ Demetriu Radu (1861-1920), episcop unit de Oradea; delegat al Episcopiei Oradea Mare la Marea Adunare de la Alba Iulia. A fost ucis în atentatul de la Senat din 8 decembrie 1920, pus la cale de Max Goldstein.

⁴ Ioan Flueraș (1882-1953), om politic român, de orientare social-democrată. Până în 1918 a făcut parte din Partidul Socialist din Ungaria. A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind ales vicepreședinte. În perioada interbelică a fost unul dintre liderii Partidului Social Democrat din România, fiind ales și în parlament. După 23 august 1944, a refuzat să colaboreze cu Partidul Comunist Român, optând pentru Partidul Social-Democrat, condus de Titel Petrescu. A murit în închisoarea de la Gherla.

⁵ Alexandru Fodor, medic în Alba Iulia, membru al Marelui Sfat Național.

⁶ Caius Brediceanu (1879-1953), om politic român, originar din Banat. Notar oficial al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, membru al Marelui Sfat Național. Membru al delegației care a înmănat regelui Ferdinand actul unirii Transilvaniei. A participat în delegația României la Conferința de pace de la Paris. În perioada interbelică a fost ministru și parlamentar.

⁷ Siviu Dragomir (1888-1962), unul dintre cei mai importanți istorici români. A participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind secretar. A fost membru al Marelui Sfat Național. În perioada interbelică a făcut parte din mai multe guverne, ocupând diverse fotolii ministeriale.

⁸ Ionel Pop (1889-1985), avocat și scriitor. Secretar al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. În perioada interbelică a fost ales în Parlament în diferite legislaturi.

adunarea națională a luat hotărârea cu care avea să înfrunte iobăgia, în care gemea sărmana națiune Română.

După dezrobirea noastră din iobăgie a urmat altă iobăgie și mai mare, iobăgia sufletelor noastre și apoi a urmat iobăgia de clasă.

Astfel, onorată adunare, la locul acesta sfințit de sângele marilor noștri martiri, v-ați adunat și Dvoastră, ca să sfârâmați și cătușile robiei noastre spirituale, ale robiei noastre seculare și să decidem, ca un popor liber asupra sorții noastre, precum ne-a trimis solia marele Wilson, care a fost cel dintâiu, care a înțeles cum că sfințele învățături ale lui Isus Cristos, cum trebuie să se aplice între popoare.

Ne-am adunat aici, ca să hotărâm asupra sorții noastre. Eu vă salut pe toți cei prezenți. Salut adunarea liberă a tuturor Românilor din Transilvania, Ungaria și Banat și rog pe atotputernicul Dumnezeu să ne ajute să punem piatra fundamentală a fericirii neamului nostru românesc. Declar adunarea constituită și deschisă (aplauze aclamațiuni).

Dr. Silviu Dragomir: Onorată Adunare Națională! Din partea Comitetului executiv al partidului național central a intrat o adresă. Vă rog să-mi dați voie să o citec (citește). „Comitetul executiv al partidului național Român din Transilvania, Ungaria și Banat, sosind era de liberă dispunere, își depune mandatul. Dat în 30 Nov., Gheorghe Pop de Băsești”, (aclamațiuni furtunoase). Propune ca adunarea națională să ia la cunoștință depunerea mandatului comitetului național. Se primește.

Președintele dă cuvântul Dlui **Vasile Goldiș**¹ care rostește următoarea cuvântare.

MĂRITĂ ADUNARE NAȚIONALĂ!

Zămislit din necesitatea Imperiului Roman de a-și așeza o santinelă puternică în Carpații sud-estici și coborâșurile lor împotriva semințiilor barbare de la miazănoapte și răsărit, care amenințau cultura umană creată prin geniul latin, neamul românesc de la început și până astăzi a îndurat soarta aspră, rezervată oricărei santinele credincioase: loviturile dușmane în statornică răbdare.

Bogată și fericită la început Dacia-Romană în curând se face trecătoarea nesfârșitelor seminții, care orbite de strălucirea de parte a Romei de aur, ce gonesc întrecându-se spre fermecătoarele orașe ale împărăției. Lovită de putreziciunea oricărui neam, care se oprește cu cerbicie la un anumit fuștel pe scara civilizațiunei, și nepădită în această slăbiciune de furnicarul noroadelor barbare, Roma sucombă.

Creanga tăiată din puternica tulpină, coloniștii lui Traian își adâncesc rădăcinile prin văi și stânci și roditoarele ogoare ale preșmuitoarelor câmpii. Lipsiți de scutul împărăției și lăsați în grija propriilor puteri, acești orfani romanici acopăr trunchiul vechi tracic și infiltrați de o pătură oarecare a blânzilor și visătorilor slavi ei se făcură un singur neam, o singură limbă, o singură fire: neamul românesc.

Răsare o minune fără pereche în istoria lumii. Lung șir de veacuri călcate în picioare de hoarde barbare, națiunea română își pierde unitatea de stat, se fărâmă prin văi sub dominațiuni răzlețe și una de altă neatârnatore; pierde încopcierea cu fluviul larg și luminos al istoriei mondiale, ca apa de ploaie în nisip parcă dispăre de la suprafața conștiinței umane. Dar când după 18 veacuri sufletul românesc se trezește din somnul de moarte și reînvie, ca un soare luminos, conștiința de neam, hotarele etnice, ale acestui popor cu preciziunea aproape milimetrică, sunt tot acelea, care sunt desemnate pe harta istorică drept hotare ale Daciei lui Traian. Și Basarabeanul care-și adapă calul în valurile întunecate ale Nistrului să înțelege desăvârșit la

¹ Vasile Goldiș (1862-1934), ziarist și om politic român din Transilvania. Fondator al ziarelor *Tribuna Poporului* și *Tribuna*, ambele din Arad. A avut o contribuție importantă la unirea de la 1 Decembrie 1918, redactând o serie de documente și parțial rezoluția pe care a citit-o în fața adunării. A făcut parte din delegația care a adus actul Unirii la București. A fost șef al resortului Instrucțiune Publică și Cultură din Consiliul Dirigent. Și-a continuat activitatea politică și în perioada interbelică.

grai cu Crișanul din apropierea blondelor ape ale Tisei. Santinela română a rămas credincioasă chemării sale de a păzi geniul latinității și neîncetatelor lovituri dușmane ea a opus virtutea-îi legendară: statornică răbdare.

După lungi veacuri de ascunziș așezându-se viscolii cotropitori, națiunea română reapare la lumina istoriei în chipul celor două țărișoare răzimate de Carpați și cu fețele spre Dunăre și Nistru, dar trunchiul cu rădăcina în munții smulși odinioară de la eroicii daci, așa rămâne bătut de soarta rea și înlănțuit de un popor năprasnic la fire și pornit spre dominațiune fără cruțare. Fusesse cuib de vârtejuri locul, unde ne așezase Traian și zvârcolirile spre fericire ale neamului nostru s-au lovit veacuri de-a rândul de nesațul răpitorilor dușmani, care ne înconjurau de pretutindeni.

Micile țărișoare, care se întemeiaseră prin vitejii coborători din Maramureș și Făgăraș, se loviră înainte de toate de cel mai crâncen dușman al oricărei comuniuni omenеști: zavistia și ura dintre frați.

Nefericirea lor fu mărită prin inamicii din afară: Ungurii, Leșii și Tătarii. Să ridică în urmă semiluna și acum Românii sunt sortiți să-și apere cu sângele lor nu numai trupul și avutul, ci și sufletul și credința.

Scut s-au făcut ei culturai plăpânde, ce începuse a încolți pe temeiurile învățăturilor lui Christos și prin jertfele lor fără seamăn întru apărarea progresului civilizațiunii umane față de concepția inferioară a mohamedanismului, propagat principal cu mijloacele barbariei, Românii și-au făurit titlul neperitor și îndreptățire la recunoștința întregii omenimi. Nimic nu dovedește mai mult tăria credinței creștinești a sufletului acestui popor decât faptul că în numele luptei creștinătății împotriva păgânilor mai întâi după răslățirea neamului prin soarta fatală s-a putut face pentru o clipă unirea lui în cetatea aceasta prin brațul puternic al geniului scânteietor al Viteazului Mihai.

Dar această unire o clipă dispăru, ca fulgerarea unei scânteie electrice și trupul neamului nostru se frânse iar în bucăți. Frații noștri de pe coborășurile Răsăritene ale Carpaților și din șesurile hotărnicite prin Dunărea de jos și apele Nistrului, îndurară suveranitatea turcească, sufereau prădăciunea Leșilor și Tătarilor, îngrășară cu sângele lor lifta blestămată din Fanar. Țara Cernăuților și Mormântul lui Ștefan Cel Mare îl răpi hoțește pajura spurcată a habsburgilor perfizi. Dulcile câmpii ale Basarabiei le fură muscalul tiran. Noi, ceea ce rămăsesem la vatra străbună în Ardeal, Banat și Țara Ungurească, am fost dripiți de cea mai crâncenă soartă ce o poate avea un neam de oameni în lume. Am fost lănțuiți într-o robie trupească, economică și sufletească, cum nu se mai pomenește în istoria întregă a omenimei. Încercarea disperată în 1784, de a scutura jugul, n-a avut rezultat și sfârșitul din acest oraș al țaranului Horea așteaptă încă geniul literar, care să întruchipeze una dintre cele mai înfiorătoare tragedii ale istoriei. Adevăr a grăit S. Bărnăuțiu în epocalul său discurs rostit în catedrala Blajului în ziua cea mare din 1848, zicând: „Dacă nu-și poate închipui cineva greutățile, ce le sufereau iudeii de la faraoni, să se uite la faraonii din Ardeal”.

Veacuri de-a rândul poporul românesc, adevăratul și legitimul proprietar al pământului, ce fusese odată Dacia Romană, a fost socotit străin și sclav pe pământul său strămoșesc.

Iar când după suferinți de secolii din depărtatul Apus, de la dulcea soră care pășește în fruntea ginților spre lumina desăvârșirii, a sosit și în munții noștri duhul libertății, egalității și frățietății, când credeam să înviem la libertate prin întocmirile create de lumea nouă, vechii noștri oprimatori s-au înfrățit cu împăratul, pentru care noi vărsasem sângele nostru cu credință și aceste două puteri ne-au robit din nou. Umbra îndurerată a regelui munților a scumpului nostru Iancu rămâne pentru vecie clasică dovadă a legendarei ingraturidini habsburgice. Împotriva voinței noastre a unit Ardealul nostru cu țara ungurească și printr-un constituționalism fals minciōns ne-au luat libertatea culturai, ne-au desființat politiceste, bisericile noastre le-au aservit tendinței lor de opresiune și ne-au făcut imposibil progresul economic, prin care am fi putut să ne apărăm împotriva năvălirii hoardelor străine pe pământul părinților noștri.

Într-aceasta priveam cu iubire duioasă la frații noștri de la Răsărit, care începuseră a se reculege din urgiile vremilor barbare. Resimțiră obârșia comună și la razele luminii primite de la Apus, conștiința națională săvârși la 1859 unirea Principatelor Române, sub bunul și luminatul Cuza Vodă, iar sângele vărsat din nou cu atâta vitejie împotriva păgânilor la 1877 scutură și cele de pe urmă zale ale lanțului, care lega România de Constantinopol și la 10 Maiu 1881 Carol I așază pe capul său coroană de rege al României, de rege al României libere și independente.

Noi însă ne făceam datoria de cetățeni ai Ungariei și supuși ai dinastiei din Habsburg-Lotharinghia. Am crezut că îndelunga noastră răbdare și credința noastră pentru patrie și tron în cele din urmă totuși va muia inimile celor puternici și ni se va oferi chiar în interesul monarhiei puțința unei vieți naționale și condițiunile progresului cultural și economic. Așteptările noastre au fost zădarnice. Oprimarea se întetește. Oprimatorii mărturisesc acum pe față că scopul lor este un stat național maghiar și că prin urmare noi naționalicește trebuie să ne desființăm. A pornit opera de extirpare și războiul mondial, care acum s-a sfârșit, în gândul opresorilor noștri a avut chemarea să încoroneze opul. Sute de mii de români și-au vărsat și acum sângele lor pentru „patrie și tron”, iară patria și tronul au târât în urgia internării pe părinții și frații acestor luptători: patria și tronul au decretat moartea școalei românești, au trimis sbirii lor în adunările noastre bisericești, au pregătit proiectele pentru nimicirea noastră politică, au început ruina noastră economică, au aruncat în temniți zeci de mii de Români, ne-au sugrumat libertatea presei și a cuvântului, „Patria și tronul” s-au conjurat împotriva noastră și proiectele pentru nimicirea noastră politică, au început ruina noastră economică, au aruncat în temniți zeci de mii de Români, ne-au sugrumat libertatea presei și a cuvântului, „Patria și tronul” s-au conjurat împotriva noastră și ne pregăteau mormântul.

Dar zadarnică este lupta omenească împotriva adevărului și a dreptății. Legea tainică a firii cu necesitate de fire îndrumă întâmplările omenești pe cărarea civilizațiunii, ce duce spre desăvârșire: omenimea instinctiv urmează acestei legi. Ea a ajuns la recunoașterea necesității de a sintetiza libertatea individuală și libertatea națională într-o unire superioară a societății omenești. Sinteza aceasta e condiționată însă de desăvârșirea celor două libertăți: individuală și națională. Dacă însă aproape în toate statele civilizate libertatea individuală este desăvârșită, ori pe calea desăvârșirii, în unele dintre aceste state libertatea națională era încătușată. Războiul mondial s-a făcut pentru descătușarea acestei libertăți. Națiunile trebuie să fie libere, ca astfel între egale drepturi și condițiuni să poată încheia acea mare unire a popoarelor, care va fi chemată să prezinte o concepțiune superioară pe scara civilizațiunii și să sporească astfel fericirea omenească pe pământ. Toate capetele luminate ale Apusului au mărturisit crezul lor: războiul acesta este războiul pentru libertatea națiunilor, nu de dragul acestor națiuni, ci pentru interesul lumii, pentru interesul omenirii, care numai în chipul acesta e capabilă a păși un pas înainte pe calea fericirii sale. Ideile acestea le-a copt istoria, și apostolul care le vestește, este Wilson (trăiască Wilson, ovații entuziaste și îndelung repetate).

Pentru învingerea acestor idei au intrat în luptă puterile aliate ale Apusului. Românii pretutindenea s-au aliat acestor puteri, noi cu sufletul, frații liberi cu armele. Românii și-au făcut și de data asta datoria lor de santinelă a civilizației împotriva brutalității.

Națiunile trebuiesc liberate. Între aceste națiuni se află și națiunea română din Ungaria, Banat și Transilvania. Dreptul națiunii române de a fi liberată îl recunoaște lumea întreagă, îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri. Dar odată scăpată din robie, ea aleargă în brațele dulcii sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei națiuni înseamnă: – Unirea ei cu Țara Românească. Bucățirea poporului românesc n-a fost urmarea vreunei „legi economice”, în care terminologie se ascunde minciuna. Dimpotrivă, teritorul dintre Nistru, Tisa și Dunăre constituie cea mai ideală unitate economică, aproape autarchie. Bucățirea tru-

pului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbaria – unirea tuturor românilor într-un singur stat este cea mai firească pretenziune a civilizației (strigăte entuziaste: așa-i). Teritoriile locuite de români de la descălecarea lui Traian și până astăzi au fost teritorii românești. Nu există putere de a suci logica până acolo, ca invadările elementelor străine, dirijate și pe aceste teritorii în chip artificial și prin abuzul de putere al statului cu scopul desființării noastre naționale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii (așa-i). Așa ceva ar fi sancționarea crimei și ar constitui o pălmuire a civilizației, care principial nu admite substituirea dreptului prin brutalitate. După drept și dreptate românii din Ungaria și Transilvania dimpreună cu toate teritoriile locuite de dâșii trebuie să fie uniți cu Regatul Român (îndelungate strigăte de aclamații).

După cum însă cea dintâi reunire de o clipă a elementului românesc la marginele de la Răsărit ale lumii civilizate s-a făcut prin sabia lui Mihai în numele unui principiu superior, tot așa această nouă unire, care de data asta va fi integrală și pentru eternitate, se face prin strălucita învingere a armelor purtate pentru civilizațiune, în numele unei concepții de viață superioară, care să transforme lumea, ce să prăbușește. Este principiul libertății adevărate a tuturor neamurilor și cel al egalității condițiilor de viață pentru fiecare individ al oricărei națiuni și este principiul întovăririi tuturor națiunilor libere într-o alianță internațională, spre a împiedica nedreptatea și a scuti cei mari și mici deopotrivă.

Unirea tuturor românilor într-un singur stat numai atunci va fi statornică și garantată prin istoria de mai departe a lumii, dacă va răspunde tuturor îndatoririlor impuse prin noua concepție a civilizației, dacă ea ne va inspira datoria să nu pedepsim progenitura, pentru păcatele părinților și ca urmare ea va trebui să asigure tuturor neamurilor și tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleași drepturi și aceleași datorinți. Civilizațiunea, care ne-a eliberat, pretinde de la noi respectul pentru dânsa și ne obligă să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să statorim ca fundamentul al acestui stat: munca și răsplata ei integrală.

Înaintașii noștri pe Câmpul Libertății în 1848 au hotărât așa: „Națiunea Română depune jurământ de credință către împăratul, către patrie, și către națiunea română. Împăratul ne-a înșelat (așa-i), patria ne-a ferecat și ne-am trezit că numai credința în noi înșine, în neamul nostru românesc ne poate mântui”.

Să jurăm credință de aci înainte numai națiunei române, dar tot atunci să jurăm credință tare civilizațiunei umane. Câtă vreme vom păstra aceste credințe, neamul nostru va trăi, se va întări și fericiți vor fi urmașii noștri până la sfârșitul veacurilor.

La lumina celor expuse aici, din încredințarea și în numele Marelui Sfat al Națiunei Române din Ungaria, Banat și Transilvania – rog mărita adunare națională să binevoiască a primi și a enunța ca ale sale următoarele hotărâri:

Domnul **Vasile Goldiș** citește apoi următorul proiect de rezoluțiune:

I. Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918 decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România (aplauze frenetice). Trăiască România Mare! (Lumea se scoală în picioare, mâinile se ridică. Ora e punct 12). Adunarea națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunei române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre (voci trăiască, aclamațiuni, aprobări).

II. Adunarea națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie pînă la întrunirea constituantei, aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta ca principii fundamentale la alcătuirea noului *Stat* Român, adunarea națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare *popor* se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din **sânul** său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legitime și *la* guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din stat.

3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștească, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe în vârstă de 21 de ani, la reprezentarea în comune, județe ori parlament (voci: Trăiască femeile! Trăiască. Aclamațiuni pe galerie, Doamnele flutură batistele).

4. Desăvârșită libertate de presă libertate de asociere și întrunire: liberă propagandă a tuturor gândirilor omenestii.

5. Reformă agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri desființând fidei comisiile în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin cât o să poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare este pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte poțențarea producțiunii.

6. Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantajii, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. Adunarea națională dă expresiune dorinței sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă, iar în viitor să se elimineze războiul, ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această adunare națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul monarhiei Austro-Ungare și uniți cu țara mamă, România.

VI. Adunarea națională salută cu iubire și entuziasm libertatea națiunilor subjgate până aici în monarhia Austro-Ungară, anume națiunile: cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, polonă și ruteană și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea Națiunii Române.

VIII. Adunarea națională dă expresiune mulțumitei și admirațiunii sale și față de puterile aliate, care prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru război, au scăpat civilizațiunea din ghearele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunii Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunarea națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea, să reprezinte Națiunea Română, oricând și pretutindeni, față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile pe care le va afla necesare în interesul națiunii.

În sfârșit, vă rog să le primiți aceste rezoluțiuni și închei cu aceea că legătura sfântă a celor 14 milioane de români ne îndreptățeste azi a zice:

„Trăiască România Mare!” (Aplauze nesfârșite.)

Președintele dă apoi cuvântul Dlui **Iuliu Maniu**¹ care pronunță următorul discurs:

Dacă privim îndărăt la suferințele îndurate de neamul românesc, dacă ne amintim de sângele vărsat, nu știm cum să mulțumim lui Dumnezeu, că ne este dat, nouă, celor din generația

¹ Iuliu Maniu (1873-1953), unul dintre cei mai importanți lideri politici români. A fost cooptat la vârsta de 24 de ani în conducerea Partidului Național Român din Transilvania și a fost ales, în 1906 deputat în Parlamentul de la Budapesta. Ofițer de rezervă al armatei austro-ungare a fost concentrat și trimis pe frontul din Italia. În 1918 era la Viena, unde a asigurat în condițiile prăbușirii monarhiei dualiste ordinea în capitală. A participat la negocierile de la Arad, pronunțându-se hotărât pentru despărțirea de Ungaria și unirea cu România. A fost ales președinte al Consiliului Dirigent și șef al Resortului internelor. Președinte al Partidului Național Român și al Partidului Național-Țărănesc. Prim-ministru de mai multe ori în perioada 1938-1933. A intrat în opoziție cu regele Carol al II-lea (1930-1940), pe care l-a ajutat să ocupe tronul. S-a opus continuării de către Ion Antonescu a războiului peste Nistru (1941). A acționat pentru ieșirea României din alianța cu Germania, devenind după 23 august ministru fără portofoliu. La 11 noiembrie 1947 a fost condamnat la temniță grea pe viață, murind în închisoarea de la Sighet.

de acum, să trăim aceste timpuri de înălțare. În aceste momente solemne, ne vom purta vrednic de timpurile care le trăim. Vrednicia națională se judecă după înțelepciunea, cumiștenia și înălțarea sufletească, cu care se aduc hotărâri chemate să croiască soarta noastră.

Noi ne simțim ca orbul care de zeci de ani n-a văzut lumina zilei, când printr-o binefacere dumnezească i se deschid ochii și vede lumina sfântă a soarelui. Noi suntem aici ochii poporului, care văd azi lumina libertății neamurilor. Înainte de a lua hotărâri, trebuie să ne închinăm înaintea acelor care au ajutat ca lumina aceasta să străbată norii. Aceștia sunt vitejii din glorioasa armată română (strigăte viforoase: să trăiască), conduși de marele lor căpitan: Regele Ferdinand. (Toată adunarea se scoală în picioare și strigă Trăiască Regele Ferdinand! Trăiască Regina Maria!) Nu pot vorbi mai departe, până ce nu las să ne înclinăm capetele înaintea acelor morți și apoi înaintea celor vii, care au luptat pentru înfăptuirea idealului unității Românilor.

Istoria ne-a învățat că nu trebuie să așteptăm nimic de la împărații străini și de la fiii altor neamuri, ci de la propriile noastre puteri. Adevărul ce ne calăuzește acum e că singura noastră forță care ne poate ține în viitor e aceea provenită prin unirea tuturor românilor.

Ce aș putea adăuga încă, ca să întărim convingerea în voi, că unirea tuturor românilor este o necesitate de viață a românilor de pretutindeni? Această unire noi avem dreptul să o pretindem pe baza ființei noastre unitare naționale. Suntem toți de aceeași tradiție și cu aceleași aspirațiuni. Ce ar mai putea să împiedice ca această unire, ce există în noi, în sufletele noastre să se înfăptuiască [în] realitate: ca această Națiune Română să fie un singur trup și suflet?

Toată lumea a recunoscut acum că fiecare popor trebuie să se constituie într-un singur stat, că numai așa poate contribui la înaintarea civilizației mondiale conform însușirilor sale proprii. Îndeosebi noi românii din Ardeal și Ungaria suntem în drept să cerem această unire, fiindcă aici la noi e leagănul românismului. Numai o crudă barbarie poate împiedica ca (sic!) însuși vatra, leagănul să fie despărțit, să rămână separat, atunci, când toate celelalte se unesc. Și Ardealul trebuie să fie o parte întregitoare din corpul Națiunii române. În afară de dorința noastră obștească de a ne apropia de sânul mamei noastre, toate argumentele științifice și sociologice întăresc justetea revendicării noastre – ele au înfăptuit România mare. (Aplauze vii.) Aclamările. Dvoastră cu care ați întâmpinat proiectul de rezoluție, ce vi s-a citit înainte, arată dorința noastră vie, care e și dorința lumii culte, care stă alături de noi.

Nimic dar nu ne poate sta în cale să înfăptuim această dorință. Trebuie să cerem încorporarea fără întârziere și pe veci într-un singur stat al tuturor românilor. (Aplauze.)

Când voim să înfăptuim acest ideal al nostru, nu dăm numai de prieteni, ci și de o tabără întreagă de oameni, care voiesc să împiedice cu toate mijloacele unirea. Pentru înlăturarea oricărei îndoieli a străinilor asupra ce voim să facem prin unirea noastră și libertatea noastră națională – Marele Sfat Național Român declară că nu voiește un imperiu de asuprire. Nu voim ca din asupriți ce-am fost să devenim asupritori. Voim să asigurăm libertatea pentru toți și dezvoltarea pentru toate popoarele conlocuitoare: Marele nostru Sfat Național ține să accentueze că urmează vechiul nostru proverb: „Ce ție nu-ți place altuia nu face”. Noi voim pe acest pământ al României Mari să întronăm libertatea națională pentru toți. Voim ca fiecare națiune să se poată cultiva în limba ei, să se roage lui Dumnezeu în credința ei și să ceară dreptate în limba ei.

Noi care am vărsat lacrimi văzând limba noastră scoasă din școli, biserici, justiție nu o vom lua altora. Nu vom lua puțința vieții de la alții. Nu voim să trăim din sudoarea altora, pentru că noi putem trăi din vrednicia și puterea noastră, prin munca noastră. (Aplauze entuziaste.) Numai printr-un regim democratic putem întări țara noastră românească, mai ales când trebuie să ținem seama de cerințele vieții moderne de stat. Numai având un regim de drepturi și libertăți înlăuntrul țării vom avea tărie să validăm cauza noastră în afară. Deplina libertate a tuturor straturilor sociale e o garanție pentru binele țării. De aceea marele sfat național român a pus în proiectul lui de rezoluție acel punct care vorbește de înfăptuirea regimului democratic.

Noi suntem un popor de țărani. Tot ce vedem înaintea noastră, în haine negre și cu frunți luminate, a ieșit din popor. Niciunul nu poate zice că obârșia lui nu este de la plugul român, de unde își scoate credința lui în viitor. De aceea marele sfat național cere o reformă agrară radicală ca să se împartă pământ țăranilor, ca această clasă țărănească, izvorul nesecat al forțelor, să fie puternică.

Un neajuns în structura națiunii noastre este că industria și comerțul nu ne sunt dezvoltate.

Trebuie să căutăm să avem nu numai o independență națională, ci și o independență economică, să avem toate din puterile și munca noastră. Să dăm dar toate libertățile acelei clase care va contribui la dezvoltarea industriei și comerțului nostru. Suferințele îndurate de clasa meseriașilor și muncitorilor în apus, luptele ce le-au adus ne pun în poziție să știm ce măsuri trebuiesc luate de cu vreme, pentru înaintarea acestei clase de meseriași și muncitori. Trebuie să profităm de experiența altora. Trebuie să ne silim ca structura socială a neamului românesc să corespundă cerințelor moderne.

Trebuie să ținem apoi seamă de greutățile unei tranziții la unire. De aceea Marele Sfat Național a hotărât ca până la întrunirea Constituantei să se dea ținuturilor noastre o autonomie provizorie, ca această tranziție să se facă fără greutăți. Căci nu în 2-3 zile se poate face o perfecție unitate în organizația administrativă și judiciară.

Națiunea noastră nu poate lăsa apoi din vedere întocmirea generală viitoare a omenirii. Trebuie să ne spunem dar cuvântul și în această chestiune, cerând, ca în legăturile mari internaționale, să nu domnească rigiditatea unei suveranități, ci să se aplice frățietatea universală, iar printr-un juriu internațional să se împiedice în viitor coliziunile cu arme.

Salutăm pe bucovinenii, frații, care au suferit același jug și s-au unit acum cu România.

Cu noi, Românii, au suferit jugul neamuri întregi – cehii, slovacii, polonii etc. Trebuie să constatăm că lupta lor fără preget pentru independența și dezrobirea lor națională a fost o pildă luminoasă pentru noi. (Strigăte însuflețite: Să trăiască cehii!) Experiențele lor, faptele lor eroice au fost pentru noi noi momente de înălțare și întărire, ca să mergem pe aceeași cărare, ca să înfăptuim și noi idealul național, ca să mergem și noi pe aceeași cale realizarea visului nostru.

Trebuie dar să ne aducem acum aminte de ei și să le trimitem un salut, dorindu-le întreaga fericire. (Aplauze îndelung repetate.)

Avem să mai mulțumim armatelor glorioase ale antantei și diplomațiilor ei. E o datorie a noastră să salutăm această alianță a națiunilor Antantei. (Aclamări entuziaste)

Vă rugăm să primiți unanim proiectul nostru de rezoluții. Acest proiect arată cărarea pe care mergând înainte ne vom putea atinge idealul și să punem temelia unei Românie Mari și unite, care în veci are să fie, ca în ea să se înfăptuiască spiritul desăvârșitei democrații și dreptatea socială.

Urmează la tribună social-democratul **Iosif Jumanca**¹, care rostește următoarea cuvântare: Preacinstită Adunare Națională!

În anul 1914, când izbucnise crâncenul război european, când întreaga lumea și mai cu seamă Franța tremura de groază, că cultura franceză, libertatea franceză și republica franceză au să fie dripate de militarismul german, atunci întreaga națiune franceză și toate partidele într-o singură unitate s-au ridicat și au ținut piept puhoiului ce venea de la hotare.

Astăzi e vorba de libertate, de posibilitatea dezvoltării în viitor a culturii românești și astăzi venim și noi aici, adevărați reprezentanți ai muncitorimei române (Trăiască! Aplauze.) din Un-

¹ Iosif Jumanca (1893-1950), lider al Partidului Social Democrat Român din Ardeal și Banat (1906-1927), secretar al Partidului Social Democrat din România (1927-1930). A făcut parte din Consiliu Național Român Central. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, fiind ales în Marele Sfat național și desemnat în Consiliul Dirigent ca titular la Resortul Industriei. A fost ales în Parlament în legislatura 1934-1937. După 23 august 1944 a refuzat colaborarea cu partidul Comunist, motiv pentru care a fost arestat și condamnat, murind în închisoarea de la Gherla.

garia, Transilvania și Banat, venim să ne declarăm în fața preacinstitei adunări, să declarăm în fața internaționalei socialiste că vrem unirea tuturor românilor. (Trăiască! Aplauze prelungite.)

O vrem și suntem gata a lupta cu toate mijloacele pentru înfăptuirea și pentru apărarea ei. Noi suntem proletari, noi ducem o luptă de clasă.

În lupta aceasta suntem solidari cu toți frații de pretutindeni, cu toții suntem pentru transformarea socială ca fiecare să fie om liber și stăpân pe sine însuși. (Voci: bravo!)

Dar solidaritatea aceasta nu o înțelegem în așa fel, ca și mai departe; să fim numai sateliții unui singur partid, și nu voim nici să fim și pe mai departe o clasă fără importanță, o clasă care n-are la dispoziție mijloacele necesare pentru afirmare și dezvoltare.

De aceea, când aderăm la unirea tuturor românilor, voim totodată și posibilitatea de dezvoltare a muncitorimeii române, voim să deschidem brațele largi, pentru ca în această Țară Românească nouă să se dezvolte și să progreseze un popor muncitor, tot așa, cum au progresat popoarele muncitoare din Apus.

Social-democrația nu-i identică cu lipsa simțului național (Voci: Trăiască!). Noi nu zicem că ubi bene, ibi patria, dimpotrivă, zicem că: unde ți-e patria acolo trebuie să-ți cauți de ea! De aceea noi nu ne ținem, că nu vom avea puterea să ne căutăm drepturile la o viață liberă. (Aprobări.)

Când facem declarația aceasta, că aderăm la unire, o facem nu numai pentru că în instinctul nostru, în interesul nostru, în inima noastră există simțul acesta, ci o facem și cu mintea clară, prin convingerea aceea fermă că prin postulatele luate în rezoluția ce s-a prezentat preacinstitei adunări sunt luate toate acele garanții care sunt suficiente pentru democratizarea României.

Noi am trăit întruna cu tovarășii noștri unguri. Și mai mult: Ei ne-au dat o mână de ajutor, de ne-am organizat, ba, ce e și mai mult: au căutat să ne sprijinească, ca și noi să ne putem valida la Internațională.

Dar astăzi a sosit momentul când declarăm că suntem solidari cu ei ca clasă nu le suntem dușmani, dar vrem să fim o floare singură în buchetul internaționalei. (Așa-i, aplauze.)

În Ardeal, în Țara Ungurească și în Banat, e adevărat că nu sunt numai muncitorii români, ci de fapt că proletariatul din aceste ținuturi este de majoritate de altă naționalitate, dar pentru noi, socialiștii români, acesta nu poate fi un motiv, ca să nu aderăm la unire pentru că noi muncitorii români ne simțim una cu întreg neamul românesc. (Trăiască!)

Nemaicerând nimeni să ia cuvântul la obiectul de la ordinea zilei, președintele **Gh. Pop de Băsești** încheie discuția și pune întrebarea că adunarea națională dorește oare ca rezoluțiunea propusă de d-l Vasile Goldiș să fie supusă votării punct de punct ori că voește a fi acea rezoluțiune supusă cu bloc aprecierii adunării (voci unanime: cerem să fie în întregime ea supusă aprecierii).

Președintele Gh. Pop de Băsești se ridică din scaunul prezidial și pune întrebarea: Primește onorata adunare rezoluțiunea propusă de dl. Goldiș în întregime ea?

Adunarea erupe în aprobări unanime: Primim. Trăiască Regele nostru Ferdinand I, Trăiască Regina Maria, Trăiască dinastia română! Vrem o singură Românie a tuturor românilor!

După minute, în șirul cărora însuflețirea tuturor se manifestă în aclamări frenetice, președintele **Gheorghe Pop de Băsești** enunță că: adunarea națională a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungurene a primit rezoluțiunea prezentată prin Vasile Goldiș în întregime ea și astfel unirea acestor provincii românești cu țara-mumă și cu celelalte provincii surori deja alipite este pentru toate veacurile decisă.

Adunarea erupe pe urma acestei enunțării prezidiale din nou în ovațiuni la adresa perechi regale românești.

Președintele acordă apoi cuvântul dlui **Alexandru Vaida-Voevod**, care arată că până la înfăptuirea tehnică a Unirei, ce chiar și amăsurat rezoluțiunei primite numai de la prima Consti-

tuantă a României mari încolo se poate înfăptui, aceste provincii au lipsă de un organ propriu al lor, care să conducă, sub controlul unei reprezentatii a poporului, agendele administrative și judiciare. Propune ca Marele Sfat Național, contemplat prin punctul IX al rezoluției primite, să constea din 250 membri, dintre care pe 200 să aleagă această mare adunare imediat, iar restul până la 250 să fie întregit prin cooptare de către însăși acel Mare Sfat. Deasupra îi vor aparține și membrii episcopatului.

Președintele după ce a pus întrebarea că primește adunarea această propunere ori nu – pe urma aclamărilor unanime a delegațiilor din adunare, enunță primirea în întregime a propunerii dlui Al. Vaida-Voevod.

În urma acestei enunțări, dl. Al. Vaida-Voevod dă cetirea listei acelor pe care îi propune a fi aleși de Adunarea Națională în Marele Sfat.

În temeiul aprobării unanime a listei propuse, preș[edintele] Gheorghe Pop de Băsești declară pe cei cuprinși în lista citită și alăturată acestui proces verbal de membri aleși în Marele Sfat Național al Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramurășului, cu dreptul acordat acestei corporațiuni provizorie de a emite din sânul său un guvern provizoric al acestor ținuturi și de a se întregi pe sine prin cooptări până la numărul de 250 membri.

Episcopul **Dr. Demetriu Radu al Orăzii Mari** propune ca adunarea națională să exprime mulțumirea sa iubitelui său președinte (ovații: Trăiască Badea Gheorghe), vechiului comitet național, cum și organului de executivă înjghebat în Arad sub numirea de Mare Sfat Național Român, pentru munca desfășurată cu atâta dragoste și însuflețire, pentru realizarea visului de veacuri al nostru. Să primește unanim.

Episcopul **Ioan I. Papp al Aradului** seamănă ziua de azi cu ziua de 15 Maiu 1848. Sub influența acestei amintiri întreaga adunare intonează imnul național „Deșteaptă-te, române!”.

Onorată adunare națională! Cu rugăciunea pe buze și cu cugetul la Dumnezeu pleacă creștinul adevărat la lucrurile și îndeplinirile sale. Cu rugăciunea pe buze și cu cugetul la Dumnezeu se întoarce omul creștin la vatra sa familiară. Pleacă adică cu rugăciunea de cereri și se întoarce cu rugăciuni de mulțumire.

Rugăciuni de cerere am înălțat și noi astăzi la sfințele altare și încă rugăciuni încheiate cu lacrimi de bucurie, și acum la încheierea lucrului pentru care ne-am adunat se cuvine să aducem rugăciune de mulțumire la Tronul dumnezeirii cu atât mai vârtos că a învrednicit și neamul nostru românesc de-a ajunge acel moment, care – și după spusele istoricului Tacit – este în felul său, la un individ, o familie și cu atât mai vârtos o societate mare cum e și neamul nostru românesc, să poată da sbor liber cugetelor și sentimentelor sale și cu atât mai rar momentul, ca sentimentelor sale să poată da expresiune liberă în modul și forma, cum ni s-a dat nouă – națiunii române din Ungaria, Transilvania și Banat, la marea prăznuire a zilei de astăzi.

Tocmai de aceea acum la ajungerea scopului pentru care ne-am întrunit abia am putea aduce Domnului o rugăciune mai potrivită, decât cu cuvintele: „Înalță-Te peste ceruri D-zeule și peste tot pământul mărirea Ta!” (Ps. 56, v.b.)

Onorată adunare națională! Trăim de veacuri pe acest pământ, pe care ne-a așezat divul Traian, și pe care moșii și strămoșii noștri avându-l în stăpânire l-au apărat cu sângele și viața lor în contra năvălirii oardelor barbare, care după spusele istoriei „veneau ca și lăcuste în agrii semănați, tăind fără milă, răpind fără cruțare, lipsind pe fii de tată și pe surori de frați și astfel l-a apărat în contra tuturor neamurilor și semințiilor, care în cursul veacurilor s-au strecurat pe aici spre a-și cerca adăpost.

Și moșii și strămoșii noștri conști[enți] de dreptul și datoria lor, ajutați de curajul și bărbăția omului stăpân, au luptat cu succes contra acestor năvăliri până atunci până când șireția și viclenia acestor neamuri, sprijinită de forța împrejurărilor, priincioase scopurilor lor, a întors roata norocului spre umilirea neamului nostru în măsura că toată mângâierea ce le-a mai

rămas era redusă la credința și nădejdea în Dumnezeu dreptății, iar până atunci toată mângâierea lor a fost redusă la dreptul de a ridica ochii minții și cugetului la Dumnezeu exclamând cu psalmistul astfel: „Dumnezeule, venit-au neamurile cu moștenirea Ta, spurcat-au biserica Ta, făcutu-ne-au ocară vecinilor noștri, batjocură și răs celor din jurul nostru”. (Ps. 78, v. 1, 4)

Acest jug al iobăgiei, acest veștmânt de batjocură, de ocară și de răs, deci de mare umilire, l-au purtat în cursul veacurilor nu numai moșii și strămoșii, ci și părinții noștri și chiar și noi cei de acum, încât am ajuns să ne convingem că nici cuvântul capului încoronat dat în fața unei deputațiuni nu ne dă garanție de existență, de afirmare și dezvoltare firească ca popor de ordine pururea credincioși Tronului și patriei străine, pentru care în cursul tuturor veacurilor am adus toate jertfele de sânge și avere, ce ni s-au cerut.

Episcopul bisericii noastre române din Transilvania, Ungaria și Banat a fost în toate aceste timpuri conștient de înalta sa poziție de păstor și conducător natural al turmei sale cuvântătoare.

Ca atare, a fost conștient atât de îndreptățirea de a fi expresia fidelă a sentimentului și astfel a stării sufletești a neamului său, cât și de chemarea de a sprijini cu cuvântul și cu fapta mișcările inițiate de fruntașii săi mireni, ca factori politici competenți în conducerea destinelor națiunii noastre române, deci în toate mișcărilor de a asigura acestei națiuni dreptul firesc de existență, de afirmare și dezvoltare pe toate terenurile vieții publice, culturale, sociale și economice în măsura dreptului, de care se bucură națiunile, cu care trăim, în societate pe acest pământ strămoșesc.

Că și noi episcopii de acum ai bisericii române din părțile pomenite suntem conștienți de legătura sfântă în care am stat și stăm cu neamul nostru românesc atâtea odrasle din rădăcina lui, cât și ca păstorii lui sufletești; că mai suntem conștienți atât de îndreptățirea, cât și de chemarea și datorința noastră ca atari, dovadă învederată a fost declarațiunea noastră solemnă și unitară, în sensul căreia, pe marele sfat național al nostru, constituit din elita păstorilor noștri, l-am recunoscut și decretat de reprezentantul și conducătorul politic al națiunii noastre române din Ungaria, Transilvania și Banat și dovadă și mai grăitoare este faptul că la buciul de chemare a acestui mare sfat ne-am prezentat la această măreață adunare națională în număr complet întocmai precum în număr complet am participat la Blaj înainte cu 7 ani la prăznuirea semicentenarului de viață și activitate a Asociației pentru literatura română și cultura poporului român.

Ne-am prezentat atunci *in corpore*, ca să dovedim lumii că de câte ori e vorba de limba și literatura noastră română suntem conștienți de adevărul că precum alte neamuri, tot astfel și națiunea noastră română nu trăiește numai prin numărul mai mare sau mai mic al fiilor săi, ci trăiește prin însăși limba și literatura sa pentru care moșii și strămoșii noștri s-au luptat mai mult decât pentru însăși viața lor.

Ne-am prezentat și acum *in corpore* la această mare sărbătoare națională, ca să dăm probe învederate că de câte ori se tratează despre soarta neamului românesc: clerul și poporul credincios, ca fii adevărați sunt una în cugete și simțiri, sunt una în dorințele și aspirațiile naționale de la vlădică până la opincă și de la opincă până la vlădică.

Ne-am prezentat aici îndeosebi cu scopul și dorința că precum antecesorii noștri, vrednici de pomenire, episcopi de pe vremuri au suspinat împreună cu clerul și poporul credincios sub povara sistemului de împilare a tot ce a fost românesc, acum tot împreună cu clerul și poporul nostru să prăznuim bucuria zilei, în care ne-a răsărit și nouă soarele dreptății, care ne este chezașia unei vieți viitoare ca națiune românească liberă și unică îndreptățită a dispune de soarta sa prezentă și viitoare.

Este mare și însemnată această sărbătoare națională chiar și numai prin numărul impunător al celor prezenți, dar timbrul adevărat al acestei sărbători – unice în felul ei, nu-l dă nici

numărul nostru al celor de față, nici numărul celor reprezentați prin noi la această adunare, ci acel timbru îi dă însuși scopul, pentru care ne-am întrunit, care scop abia și-ar afla condei, care să-l definească mai nimerit, și abia și-ar afla grai, care să-l exprime în cuvinte scurte și totuși atât de corespunzător dorințelor și trebuințelor de viață națională a poporului nostru românesc, decât cum l-a definit și exprimat nemuritorul Andrei Mureșan¹ la 15 Mai 1848, în versul următor:

„Aceasta e ziua, în care Românul
Pătruns de chemarea spiritului său
își scutură jugul impus de păgânul
Ce n-avu nici lege, nici chiar Dumnezeu!”

Acum dar, când prin concluzele acestei adunări aduse cu vot una cu însuflețire deamă de asemenea moment fără pereche, în tot trecutul nostru îndepărtat, ne vedem realizată dorința nutrită de veacuri; când ne vedem eliberați de jugul sclaviei seculare și am făcut începutul de a dispune înșine de soarta noastră și a neamului nostru românesc; când în fața acestor concluze trebuie să amuțescă graiul și să cadă din condeiul tuturor acelora, cari nu încetează cu răzvrătirea pe tema că marele sfat al națiunii române nu ar fi reprezentantul dorințelor neamului întreg, nu ne rămâne decât să dăm mulțumită noastră providenței divine că s-a milostivit a ne învrednici de bucuria acestei zile prin care s-a dat înviere și viață națională și neamului românesc din aceste părți.

Să ridicăm deci ochii minții și cugetul inimii la Dumnezeu și să exclamăm cu psalmistul: „Înalță-te peste ceruri Dumnezeule și peste tot pământul mărire Ta!”

După toate aceste mulțumind tuturor care au concurs cu cuvântul și cu fapta dragostei lor de neam la ajungerea acestui scop și rugând pe Dumnezeu să binecuvânteze lucrările noastre, adică să ne învrednicească a vedea întrupată dorința exprimată de noi cei prezenți în concluzele adunării noastre naționale de acum, declar ședința adunării noastre naționale convocată pe ziua de astăzi, de încheiată.

Președintele Gh. Pop de Băsești suspendă ședința pentru a putea fi aduse hotărârile luate și la știrea sutelor de mii de români, cari așteaptă pe câmpul lui Horia vestirea lor.

Președintele și delegații părăsesc sala pentru a ieși între mulțimea poporului.

Dintre vorbirile rostite poporului de pe mai multe tribune, ce erau ridicate pe câmpul lui Horea de lângă cetatea Alba-Iulia, remarcăm în acest proces-verbal cea pronunțată în fața preșidiului de Episcopul **Miron E. Cristea al Caransebeșului**²:

„Sunt aproape două mii de ani de când împăratul Traian a sădit, a altoit nobila viță romană în tulpina vâjnoasă a rezistentului neam dacic, dând astfel naștere poporului nostru român.

Ca o santinelă neadormită și credincioasă a organizației și a civilizațiunii române, a răspândit acest popor lumina culturii latine, prefăcând aceste plaiuri și ținuturi – pe atunci încă sălbatice – în Dacia Felix”.

Dar năvălirea hunilor și a numeroaselor hoarde barbare, câte s-au strecurat pe acia în curs de veacuri – nu numai că ne-au stingherit în munca și opera noastră, ci ne-au înfrânt pentru multă vreme, și ceea ce a fost mai rău pentru noi, ne-au divizat, ne-au împărțit.

Astfel, cu timpul am ajuns ușor unii în jugul maghiarilor, dedați de la fire – ca și ceilalți Turani – a trăi din sudoarea altora; – alții au ajuns în robia turcilor, mai târziu a germanilor și a țarismului rusesc. Mai lungă a fost robia noastră, a românilor din Banat, Ungaria și Transilvania, a durat o mie de ani.

¹ Andrei Mureșanu (1816-1863), scriitor. A rămas cunoscut pentru poezia *Un răsunset* (1848), cunoscută mai târziu cu titlul *Deșteaptă-te, române*, în prezent imnul național al României.

² Miron Cristea (1868-1939), episcop ortodox de Caransebeș, ales în 1910. Delegat la Marea Adunare de la Alba Iulia și component al delegației care a înmănat regelui Ferdinand actul Unirii. Înalț regent al Regatului României în perioada 20 iulie 1927-7 iunie 1930. Primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1 noiembrie 1925), prim-ministru în trei rânduri în perioada 19 februarie 1938- 6 martie 1939.

V-aș amări prea tare sufletele și aș prea întuneca seninătatea acestui frumos praznic național, dacă v-aș înfățișa icoana amănunțită a lungilor noastre suferințe din cursul acestor 10 veacuri.

Amintesc numai:

Cum am zăcut veacuri întregi în cea mai neagră iobăgie; cum am fost proscrisi de legile nu numai aspre, ci draconice ungurești; cum în atâtea rânduri ne-am pierdut pe toți conducătorii; cum ne-au sfâșiat chiar credința strămoșească;

cum au rupt legăturile canonice și firești ale bisericii noastre cu biserica mamă a fraților de dincolo;

cum ne-au bătut păstorii, ca să se risipească, mai ușor turma;

cum au hrănit cu scump sângele nostru toate lipitorile lăpădăturilor străine.

Dar cu toate acestea – precum după vorba lui Alecsandri „Ceahlăul sub furtună nu cade mușuroi” – așa și puterile neamului românesc n-au putut fi zdrobite pentru totdeauna. Din contră! Mulțumită puternicei însușiri a poporului de a se spori văzând cu ochii, s-au împlinit față de noi cuvântul poetului:

„Barbarii vin, barbarii trec; Românii îi petrece,

Și – unde unul a căzut – răsar în locu-i zece”.

Astfel codrul neamului a odrăslit mereu, subliniind nu numai golurile marilor jertfe, ci am fost chiar în stare să dăm lumii – pe lângă multele altele și eroi, ca pe Ioan Corvinul, carele – ca și Ștefan cel Mare – a frânt puterea semilunei păgâne; pe Matei Corvinul, carele a fost cel mai mare rege al Ungariei.

Dar cu cât începeau să iasă mai bine la iveală strălucitele noastre însușiri strămoșești – cu atâta se sileau mai tare turanicii noștri țirani a ne asupri și strămtora.

Orbiți de gogorița „ideii de stat național maghiar” nu s-au rușinat a născoci cele mai drăcești căi și mijloace cu scopul hotărât de a ne desființa și maghiariza. Deoparte habsburgii haini și meșteri întru a semăna întrigi și discordie între popoarele fostei monarhii, ca astfel să le poată domina și să se poată susține; pe altă parte barbarii de germani au aflat în finii lor maghiari, pe cei mai tipici ucenici ai imoralei lor devize: „Macht geht vor Recht”¹. Conteul negru Iuliu Andrassy pe care intenționează republica maghiară a-l trimite ca delegat la tratativele de pace a declarat în camera ungară: „Cauza naționalităților din Ungaria este chestie de putere și nu de drept”.

Mai ales ceea ce au făcut cu noi în anii din urmă trece toate marginele. Strigau la cer răzbunare nedreptățile, care trebuia să le suferim. Ne durea mai ales încătușarea sufletului nostru românesc și răpirea școalelor, căci n-am uitat nici pe o clipă admoniția de la 1848 a marelui Bărnuț: „și cu cât voi învăța mai mulți români la scoale străine, cu atât va pierde națiunea mai mulți fii”. Fiecare fiu înstrăinat era o bucată ruptă cu dureri din neamul nostru.

În fața asupririlor și a nedreptăților, pe care nu le puteam opri, ne-am retras resignați la vetrele familiilor și la altarele bisericuțelor noastre; și acolo am străjuit cu neadormită grijă și am salvat scumpele comori ale sufletului: legea, limba, datinile strămoșești și toată moștenirea ființei noastre etnice de români.

Dar asupririle acestea – deși ne-au împetrișat cu străini pământul strămoșesc prin colonizări, deși cu toată forța mijloacelor de guvernământ ne-au înstrăinat orașele, ne-au ținut în neștiință, împiedicând aproape orice progres – totuși nu ne-au putut istovi, ci ne-au făcut mai rezistenți, ne-au întărit, ne-au încheșat. Iară țara fraților din regatul liber a devenit pentru noi steaua strălucitoare a nădejdelor noastre de mai bine.

Prinzând curaj, am înțehit tot mai mult lupta noastră politică, pornită în contra opresorilor noștri, cristalizând tot mai clar ținta aspirațiilor noastre naționale.

¹ Forța primează dreptul.

La anul 1866 scrie Papiu Ilarian¹ unui deputat român din parlamentul ungar: „Românii să pretindă curat și simplu, ca să fie națiune egală... Numai înainte cu curaj și cauza noastră va ajunge la cunoștința Europei – și atunci ați câștigat totul”.

Bărbăteștile lupte politice ale episcopilor și frunțașilor noștri conducători, pecetluite cu însemnate jertfe de mucenici naționali, formează pagini strălucite ale trecutului nostru întreg.

Ele au convins pe marile popoare, care conduc destinele lumii, despre sfințenia cauzei noastre și despre îndreptățirea aspirațiilor noastre spre libertate.

Și când tiranii noștri seculari au intrat și-n sfințele noastre biserici și au pângărit altarele lor, pe cât de sfinte, pe atât de românești, frații noștri liberi n-au mai putut suferi umilirea noastră. Atunci, marele fiu al marelui său părinte, Ion Brătianu² – în casa căruia s-au cultivat cu sfințenie cultul dezrobirii noastre cu aprobarea plină de însuflețire a tuturor factorilor competenți, urmași de toată țara –, a sfătuit din poziția sa plină de răspundere pe Vodă să scoată sabia și să înceapă lupta alături de acele popoare, pe a căror steag este scris: „Înfrângerea tiraniei, birușina dreptății și eliberarea popoarelor asuprite”.

Ajutorul Celui de Sus a fost cu ele și cu noi; căci adevăr cuprind cuvintele însuflețitului Nicolae Bălcescu³: „Dumnezeu a lăsat libertatea pentru popoare, și cine se luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu”.

După 52 luni de uriașe jertfe și de mult sânge românesc vărsat în lupte crâncene, a biruit sfânta și mântuitoarea poruncă din solia puternicului Wilson: „Tot poporul trebuie să aibă libertatea a fi stăpân pe sine și a-și croi însuși viitorul și soarta”.

Ca să ne folosim și noi românii din Banat, Ungaria și Transilvania de dreptul cuprins în acest evanghelic principiu, am venit la această istorică și măreață Adunare Națională în străvechea Alba-Iulie, de care ne leagă amintirea celor mai crude chinuri și suferințe, dară și cea mai sfântă nădejde.

Deși au trecut veacuri de atunci, totuși și acum aud cum geme din adânc din fundul temniței regele munților Iancu, aud mai ales suspinele și sfâșietoarele urlate de durere ale mucenicilor Horea și Cloșca, care aici, pe locul unde stăm, au fost trași pe roată.

Sub impresia acestor amintiri amare, sub impresia proaspetelor noastre suferințe din anii războiului... care Român mai poate dori să mai trăim în același stat cu maghiarii? Cine-ar dori aceasta nu poate fi Român.

Dar, chiar de s-ar fi șters din sufletul nostru orice amintire a muceniciei noastre de veacuri, și încă nu ne puteam gândi astăzi la altceva, decât la aceea ce-au hotărât și făcut frații din Basarabia și Bucovina, adevă la Unirea cu scumpa noastră Românie, alipindu-i întreg pământul strămoșesc.

Aceasta a trebuit să fie singura noastră tendință firească; doară idealul suprem al fiecărui popor ce locuiește pe un teritor compact trebuie să fie unitatea sa națională și politică. Am fi niște ignoranți, vrednici de disprețul și râsul lumii, dacă în situația de azi am avea o altă dorință.

¹ Alexandru Papiu Ilarian, nume la naștere Alexandru Pop (1827-1877), istoric, lingvist și jurist. Unul dintre liderii revoluției de la 1848-1849 din Transilvania. A fost primul președinte al Societății „Transilvania” (1867-1876) și primul transilvănean ministru în guvernul de la București (octombrie 1863-ianuarie 1864). Ocupând fotoliul justiției, a contribuit la secularizarea averilor mănăstirești.

² Ion C. Brătianu (1821-1891), unul dintre cei mai importanți lideri politici români din secolul al XIX-lea: a participat la revoluția din 1848 din Țara Românească, a contribuit la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn în 1859, dar și la înlăturarea acestuia la 11 februarie 1866 și aducerea lui Carol pe tronul României. Unul dintre întemeietorii Partidului Național Liberal și președinte al acestuia (1875-1891). A fost ministru în mai multe rânduri și premier în perioada 1876-1888, cu o scurtă pauză în 1881, când România s-a proclamat regat.

³ Nicolae Bălcescu (1819-1852), istoric, gânditor și om politic român de mare anvergură, una dintre personalitățile cele mai reprezentative ale revoluției române de la 1848.

Numai din unirea tuturor Românilor de pretutindenea vor putea răsări astfel de produse și manifestațiuni ale geniului nostru național, care prin însușirile lor specifice românești să contribuie la progresul omenirii.

Deci – oricât ar fi de tare gardul Carpaților, care până acuma ne-a despărțit de frații noștri – totuși azi și aici – în atmosfera tradițiilor lui Mihai Vodă Vitezul – nu pot decât să exclam împreună cu poetul Rădulescu Niger¹:

„Hotarele de astăzi sunt margini trecătoare,
de care timpul râde;
Căci el pătrunde-n taina ursitei viitoare
când ele s-or deschide!”
Ceasul deschiderii a sosit.

Nu putem și nici n-avem lipsă să retezăm Carpații, căci ei sunt și trebuie să rămână și în viitor inima românismului; dat tot natul român de pretutindenea trebuie să simțească cum astăzi prin glasul nostru unanim am deschis larg și pentru totdeauna porțile Carpaților, ca să poată pulsa prin arteriile lor cea mai caldă viață românească și ca prin aceasta să ni se înfăptuiască:

„Acel vis neîmplinit, copil al suferinții,
„Cu a cărui dor au adormit și moșii și părinții”.

Am ferma convingere că precum noi, cei adunați la Alba Iulia, am hotărât azi cu glas unanim unirea cu România, așa și glasul întregii națiuni se va concentra azi asupra singurei dorințe, pe care o pot exprima în 3 cuvinte:

„Pân-la Tisa!”

După aceste cuvinte poftesc pe **Preasfințitul episcop Dr. Iuliu Hossu**² de la Gherla să cetească hotărârea adusă în această privință.

Fraților!

Ceasul plinirii vremii este acesta, când Dumnezeu Atotputernic rostește, prin poporul său credincios, dreptatea sa, însetată de veacuri.

Astăzi, prin hotărârea noastră, se înfăptuiește România Mare, una și nedespărțită, rostind fericiți, toți românii de pe aceste plaiuri: ne unim pe veci cu țara-mamă, România.

Vă reamintiți când prin sutele de spitale, în zilele de întunec, vă vesteam: „Va învinge dreptatea” (întreruperi entuziaste: te cunoaștem pe Sfinția Ta); vă arătam că vine ceasul când toți făcătorii nedreptății vor plânge, lacrimi de sânge, în ziua bucuriei noastre.

A biruit dreptatea!

Acesta-i ceasul dreptății lui Dumnezeu și al răsplătirii Lui, acesta-i ceasul bucuriei noastre – bucuria unui neam întreg, pentru suferințele veacurilor, purtate de un neam, cu credința în Dumnezeu și cu nădejdea în dreptatea lui.

Suferințele veacurilor se îmbracă în lumină, cum revarsă în clipa aceasta soarele asupra noastră lumina sa, cu binecuvântare.

(În acel moment ieșea soarele de sub norii ce acopereau până atunci întreg orizontul, mulțimea erupând într-un entuziasm înflăcărat.)

Cuvintele Domnului se împlinesc și aci, întru împlinirea dreptății: „mulți au dorit să vadă ce vedeți voi și n-au văzut și să audă ce auziți voi și nu au auzit. Ochii voștri sunt fericiți că văd și urechile voastre ferice că aud”.

¹ Nicolae G. Rădulescu Niger (1861-1944), scriitor român, autor al mai multor romane și volume de poezie. A primit premiul Academiei Române în anul 1901 pentru volum patru al ciclului *Rustice*.

² Iuliu Hossu (1885-1970), prelat greco-catolic cu studii în Italia. În 1917 a fost investit episcop de Gherla. A participat pe front ca preot militar. La Marea Adunare de la Alba Iulia a ciuit în fața celor peste 100.000 de persoane Rezoluția de unire. A refuzat să abjure de la credința sa, iar regimul comunist l-a închis și i-a fixat apoi domiciliul forțat la Căldărușani. La 28 aprilie 1969 a fost numit cardinal *in pectore* de către papa Paul al VI-lea pentru că, din cauza regimului din acea vreme, o astfel de titlatură, făcută publică, i-ar fi făcut rău. După moartea sa, acest lucru a fost dezvăluit.

Văd ziua întregirii neamului și aud bunăvestirea unirii noastre pe veci cu țara mamă: România.

În lumina celor expuse până aci, din încredințarea și în numele marelui sfat al națiunii române din Ungaria, Banat și Transilvania, rog Mărita Adunare Națională să binevoiască a primi și a anunța, ca ale sale, urmat hotărâri...

P.S.S. Episcopul Iuliu Hossu citește proiectul de rezoluție votat de adunare.

Fericit am vestit hotărârea judecătii lui Dumnezeu prin reprezentanții a toată suflarea românească; fericiți voi, care ați pecetluit pe veci, Unirea cu țara-mamă.

O viață întreagă veți mărturisi cu mândrie: „Și eu am fost la Alba Iulia!”

Fiii fiilor voștri vor chezașui puternic și fericiți, rostind: „Și părinții noștri au fost la Alba Iulia!” Voi sunteți marea armată a sufletelor neamului nostru.

De acum o Românie Mare, întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și credința poporului Său.

Cântarea noastră de biruință să fie, cântarea neamului pe cale lungă și grea a veacurilor:

„Dreptatea Ta, Doamne, e dreptate în veac și cuvântul Tău adevărul.”

Dreptate și adevăr, la temelia României întregite.

Mărire întru cele de sus lui Dumnezeu.

Pe pământ pace.

Ziua învierii, să ne luminăm, popoare.

Trăiască România Mare, una și în veci nedespărțită, Amin.

(Urmează îmbrățișarea cu Preasfinția sa Dr. Miron Cristea, atunci Episcop de Caransebeș, în fața mulțimilor entuziaste, cărei aclamau și plângeau de bucurie.)

Prea S.S. a adaus cuvintele: „Pe cum ne vedeți aici îmbrățișați frățeste, așa să rămână îmbrățișați pe veci toți frații României”.

(Delirante aclamări.)

După informarea publicului, biroul marei Adunări Naționale și o parte din delegați s-au reîntors în sală, unde președintele Gh. Pop de Băsești, după ce a mulțumit pentru încrederea onorantă, pusă în persoana d-sale și în soții săi din prezidiu, anunță că Mare Sfat Național și din această Adunare națională este invitat la ședința de constituire pe mâine, Luni, 2 Decembrie 1918, orele 9, în sala Tribunalului Alba-Iulia.

După acestea, prezidiul declară Adunarea Națională încheiată.

p. Președinte

Dr. T. Mihali

v. preș.

Notar

Silviu Dragomir

Verificatori:

Iuliu Maniu

Ioan Suciu

(1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, vol. X, p. 279-300)

14. 24 noiembrie/7 decembrie 1918, Însemnări ale lui N. Iorga despre Marea Adunare de la Alba Iulia, situația politică internă, retragerea armatei lui Mackensen

Halippa vine de la Alba-Iulia. A mai fost cu un basarabean, prin Bucovina. În cale, Buzdugan s-a îmbolnăvit de boala spaniolă și a fost lăsat la un medic român.

Drum greu până și-au găsit trenul, asupra căruia s-a tras lângă Teiuș de garda națională ungurească.

La Alba-Iulia mii și mii de oameni. Numai deputații din Banat au fost opriți de Sârbi și arestați.

Rezoluțiile cuprind toate garanțiile celor mai înaintate libertăți moderne.

Prin Alba-Iulia treceau cavaleria și artileria germană și automobilele blindate etc. În calea spre Turnu-Roșu munți de dovleci și cepe degerate, pe cari-i aruncaseră Germanii.

Buletinul oficial arată că la Avrig soldații germani au ajutat pe Sași să dezarmeze garda noastră națională.

Mackensen se oprește la Oradea-Mare. Internarea și dezarmarea sunt puse în serviciul Ungurilor.

Piccolot spune ca Bucureștii i-au făcut rea impresie. Lumea *pare a regreta pe Nemți*.

Conferința mea la Teatru pentru comemorarea Unirii.

Mackensen e făcut scăpat de Unguri. Un regiment al acestora s-a luptat cu Românii la Lăpușul Mare.

Trupele lui Petliura au intrat în Kiev.

Profesorul bucovinean Procopovici, venit de la Alba-Iulia, îmi arată că țărănimea n-a fost tratată cum trebuia; a stat pe ger în vremea lungilor discursuri. Vlădica Papp a fost împiedecat să adauge discursul lui. Delegații celorlalte iredente nici n-au putut vorbi. Mulți țărani au plecat acasă. Țărănimea n-a fost reprezentată în comitet, rămânând a se face doar cooptări. S-a dat prea multă atenție socialiștilor. Lumea cerea unirea fără condiții.

Partidele din țară, cu liberalii în frunte, făceau o propagandă enormă, împărțind și manifeste, programe etc. Foile spun că și din Pesta se trimiseseră manifeste, care au fost confiscate. Trupele noastre au intrat în Brașov și Odorheiu.

Cineva întors din București spune că e vorba să se facă imediat un guvern liberal cu Corbescu, Săveanu etc., plus subsecretari de Stat¹. Pe Grigorescu vor să-l trimeată guvernator în Ardeal, și el n-ar primi, hotărât mai curând să se amestece în politică, fie și alături de Averescu.

Două companii franceze ar fi refuzat să defileze înaintea Regelui. Soldații s-ar fi dus la Clubul socialist, unde soldații ar fi ațâțat. Soldați francezi și englezi s-ar fi pus în fruntea zioniștilor² pentru a demonstra înaintea Legațiilor respective. Ar fi fost ciocniri cu poliția noastră și răniți.

(Nicolae Iorga, *Memorii*, f.a. vol. 2, p. 126 -127)

15. 1/14 decembrie 1918, București, Discursul lui Vasile Goldiș la Palatul Regal din București cu prilejul primirii delegației de români transilvăneni de către regele Ferdinand și răspunsul acestuia³

Majestate,

Românii din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor legali la Alba Iulia, în ziua de 18 decembrie (1 noiembrie) 1918, au decretat unirea lor și a acestor

¹ Guvernul liberal condus de Ion I.C. Brătianu, instaurat la 29 noiembrie/12 decembrie 1918.

² Zionism sau sionism, denumire a mișcării de emancipare națională a evreilor cu scopul readunării lor din exil și revenirii în țara strămoșească, în Țara Israel (Ereț Israel) pentru restabilirea unei vieți evreiești independente și, în continuare, re-crearea și consolidarea unui stat evreiesc. Termenul a fost folosit pentru prima oară de Nathan Birnbaum (1864-1937), iar mișcarea a fost inițiată de dr. Theodor Herzl (1860-1904), la Primul Congres Sionist, ținut în 1897 la Basel, în Elveția.

³ Delegația românilor transilvăneni care a venit în Capitală pentru a înmâna actul unirii Transilvaniei îi mai cuprindea pe: dr. Miron Cristea, episcop de Caransebeș, Iuliu Hossu, episcop al Gherlei, Al. Vaida-Voevod, Caius Brediceanu, Mihai Popovici, dr. Cornel Cornean.

teritorii cu regatul Român. Prin această unire, după aceea a Basarabiei, apoi a Bucovinei, s-a împlinit visul de o mie de ani al neamului românesc: unirea într-un singur stat al tuturor românilor.

Această unire este o pretențiune a istoriei, fiindcă neamul românesc, de la zămislirea sa și până astăzi, a rămas unul și etnicește, posedând, între aceleași margini geografice, pământul Daciei lui Traian. Deci îmbucătățirea lui sub diferite dominațiuni străine a fost o nedreptate a istoriei. Această nedreptate se înlătură astăzi.

Dar unirea tuturor românilor într-un singur stat este totdeodată și o pretențiune a civilizațiunii omenești. Progresul acestei civilizațiuni pretinde comuniunea națiunilor într-o unire de ordin social superior, care să asigure libertatea și dreptatea deopotrivă pentru toate națiunile, mari și mici. Cu națiuni etnicește și geograficește unitare, dar politicește rupte în bucăți, această comuniune a națiunilor este o imposibilitate.

Deci unirea tuturor românilor într-un singur stat rectifică o mare greșeală a istoriei și se conformă necesităților civilizațiunii omenești. Tot astfel însă scopul istoric al acestei reuniuni integrale a națiunii române are să fie potrivit cauzei sale eficiente. Această unire pe de o parte ar trebui să înfăptuiască gradat egalitatea condițiunilor de viață pentru toți indivizii care o alcătuiesc, pe de altă parte ea va trebui să se întemeieze pe principiul de libertate și egalei îndreptățiri a neamului.

Sire,

Unirea tuturor românilor într-un singur stat a trebuit să vie. Ea s-a înfăptuit prin suferințe și sacrificii. Istoria se face prin legile țării, mai presus de orice putere omenească, dar obiectul și mijlocul acestei legi este bietul om muritor. Fericiți suntem noi, românii de astăzi, că prin noi istoria săvârșește actul măreț al unirii tuturor românilor într-un singur stat și preafericii suntem că norocul tocmai acum a destinat statului român domnirea unui rege mare, care a înțeles chemarea sfântă a istoriei și s-a făcut lucefăr conducător al sufletului românesc.

Pentru aceea, Sire, noi îți aducem pământul strămoșilor noștri, dar tot atunci îți aducem și sufletele tuturor românilor de azi care trăiesc în Transilvania, Banat și Țara Ungurească. Primește cu dragostea cu care ți-o aducem hotărârea de unire a acelor țări, primește jurământul de fidelitate și omagiul celor 4 milioane de români locuitori pe acel pământ și întinde asupra lor simțământul puternic al Majestății Tale.

Patru milioane de români, oțeliți prin suferințe și tari în credință ca stânca din munții dulcelui Ardeal, strigă azi în extaz de fericire:

Trăiască Majestatea Sa Regele Ferdinand I,

Trăiască Majestatea Sa Regina Maria,

Trăiască scumpele odrasle ale Dinastiei române,

Trăiască, fericită în veci, România Mare!

Răspunsul regelui Ferdinand

În numele românilor din Vechiul regat, din Basarabia și din Bucovina astăzi uniți, cu profundă recunoștință privesc hotărârea fraților noștri peste Carpați de a săvârși unitatea națională a tuturor românilor și declar pe veci unite în Regatul Român toate ținuturile locuite de români de la Tisa până la Nistru.

Cu dragoste nețărmurită mi-am închinat viața scumpului meu popor plin de credință în menirea lui istorică.

Prin lupte și jertfe, Dumnezeu ne-a dat să înfăptuim azi aspirațiunile noastre cele mai sfinte. Mulțumindu-i din adâncul sufletului, ne îndreptăm gândurile către cei care cu sângele lor au clădit noul temel al dezvoltării noastre naționale.

Prin devotament neclintit pentru opera lor le vom arăta recunoștința noastră, prin el vom asigura roadele binefăcătoare ale crudelor încercări.

Pe acest temei al unei puternice democrații și al vieții frățești între popoare, vom răspunde totdeauna simțămintelor aliaților noștri, alături de care am luptat pentru marea cauză a dreptății și a libertății în lume.

Să trăiască România, în veci unită!

[1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, vol. X, p. 379-380]

16. 4/17 decembrie 1917, Sibiu, București, Notă de convorbire între reprezentantul Marelui Cartier General Român și reprezentantul acestuia pe lângă Consiliul Dirigent de la Sibiu referitor la depășirea liniei Mureșului de către marile unități române

4 decembrie 1918

CONVORBIRE

Între Lt.-Colonel Bereșteanu, ofițer de legătură pe lângă Consiliul Dirigent Sibiu și Maior Rozin¹ din M.C.G.

La 4 Decembrie, ora 12, s-a comunicat telefonic colonelului Bereșteanu că față de rapoartele primite în cursul nopții asupra intenției Ungurilor de a rezista pe linia Mureșului și apoi de a rămâne numai pe loc și a nu trece în contra Românilor, s-a ordonat Diviziei I Vânători, Diviziei 7 și Comandamentului din Transilvania să execute întocmai ordinul de operații (înaintarea peste Mureș) și să ceară dezarmarea trupelor ungurești; acolo unde ungurii de opun, să se precizeze situația lor și să se ceară instrucțiuni.

Lt.-Colonel Bereșteanu a comunicat acestea d-lui doctor Popp, delegat pentru chestiunile de război ale Consiliului Dirigent și a răspuns din partea d-sale următoarele:

„Din toate schimburile de telegrame și convorbirile avute între Consiliul Dirigent și Guvernul Maghiar ar rezulta că guvernul maghiar nu este încunoștințat de hotărârea Antantei de a se trece linia de demarcațiune. D-sa roagă Guvernul Român să ia măsurile necesare pentru ca această încunoștințare să se producă cât mai repede și pe calea cea mai de efect.

Numai lipsa acestei încunoștințări din partea Antantei aduce întârziere în mersul operațiilor; de îndată ce această încunoștințare s-ar produce, Ungurii se retrag cu totul.”

Maior
G. Rozin

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. I 2606, c. 0214]

17. 4/17 decembrie 1918, Budapesta, Feldmareșalul August von Mackensen despre înțalnirea din clădirea parlamentului din Budapesta cu liderii maghiari Mihály Károlyi și Vilmos Böhm, privind soarta trupelor germane care se mai aflau pe teritoriul Ungariei

Când în dimineața zilei de 16 decembrie trenul a intrat în gara din Budapesta, s-a văzut oprit acolo. În scurtă vreme s-a constatat că gara era ocupată de două companii de infanterie

¹ Gheorghe Rozin (1888-1961), ofițer de artilerie cu studii în Germania, absolvent ca șef de promoție al Școlii Superioare de Război (1919). În anii 1918-1919 a fost șef de cabinet al șefului Marelui Cartier General. În perioada interbelică a exercitat funcții de mare răspundere: a fost avansat general de brigadă în 1938, general de divizie în 1942 și general de corp de armată în 1944. După 1945 a fost disponibilizat, iar în aprilie 1948 a fost judecat și condamnat pentru înaltă trădare la 20 de ani de temniță grea. A murit în închisoarea Văcărești.

ungară sub conducerea unui soviet de soldați. Locomotiva a fost imediat decuplată și tot trenul a trecut sub supravegherea santinelor.

Prim ofițerul de stat-major, maiorul von Waenker, care se afla de câteva zile la Budapesta ca reprezentant al comandamentului grupului de armate pe lângă guvernul revoluționar ungar, a urcat în tren și a raportat că obiecția feldmareșalului față de pretenția franceză privind dezarmarea și internarea trupelor germane din Ungaria a fost trimisă de comisia militară franceză din Budapesta la comandamentul suprem al armatei franceze. Comandantul armatei de Orient a ordonat ca până când se va lua decizia definitivă de către comandamentul armatelor franceze, guvernul ungar trebuie să execute riguros și în orice condiții dezarmarea și internarea militarilor germani. În plus, maiorul von Waenker a adus și cererea Președintelui de Consiliu ungar, contele Károlyi, în care acesta își exprima dorința unei discuții cu feldmareșalul în clădirea Parlamentului din Budapesta. Contele Károlyi voia să-l informeze personal pe feldmareșal despre situația de constrângere în care a ajuns guvernul ungar din cauza pretenției comisiei franceze privind dezarmarea și internarea. Guvernul ungar cere ca feldmareșalul să dea el un ordin trupelor sale să se conformeze dezarmării și internării. Maiorul von Waenker a adăugat că ministrul de război ungar i-a declarat că internarea este doar o chestiune formală. Guvernul nu se va opune în niciun fel încercărilor trupelor germane de a pleca din lagărele de internare care le-au fost alese în apropierea frontierei cu Austria, ba chiar le va cere să facă acest lucru. Materiale au fost deja pregătite în acest sens. La ora actuală însă guvernul a trebuit să sisteze toate transporturile.

Despre cum au evoluat lucrurile să-i dăm cuvântul feldmareșalului: într-o scrisoare trimisă a doua zi [17 decembrie] acesta s-a exprimat pe cât de obiectiv pe atât de plastic: „*Trupele aduse la gară – niște grupuri de băieți îmbrăcați în uniforme și înarmați cu mitraliere – ne-au dat de înțeles că va fi folosită forța armelor pentru a mă împiedica în continuarea drumului. Maiorul von Waenker, care de mai multe zile se familiarizase cu situația de la Budapesta, a sfătuit insistent să acceptăm dorința ungarilor și ofițerii ungari i-au confirmat sfaturile. După ce persoana care îmi adusese cererea lui Károlyi, un maior ungar ne-a asigurat pe cuvânt de onoare că premierul conte Károlyi și ministrul de război nu vor decât să aibă o întrevvedere personală cu mine referitoare la pretențiile francezilor față de guvernul ungar, că pot rămâne în siguranță la Budapesta și pe urmă îmi pot continua imediat călătoria, eu am fost de acord și am pornit într-un automobil ce ne-a fost pus la dispoziție împreună cu Schwarzkoppen, Waenker și contele Quadt spre clădirea Parlamentului. Călătoria a decurs fără niciun incident. Nu se știa nimic despre prezența mea acolo. După ce am așteptat ceva vreme a apărut contele Károlyi, o persoană înaltă, nu lipsită de aspect aristocratic, de vreo 40 de ani, care avea un defect de vorbire din cauza structurii defectuoase a maxilarului¹, dar în rest nimic nu lăsa să se vadă ce alte calități remarcabile l-au făcut să ajungă în poziția de conducere pe care o deținea acum la Budapesta. Cel care îl însoțea era noul ministru de război, Böhm², un fost strungar despre care se spune că înainte de război a fost furnizorul de mașini de scris al ministerului honzelor, și care ne-a lăsat o impresie de om important deloc antipatic. Acest om simplu, cu rațiunea sa de om normal, așa cum se va dovedi în cursul întrevederii, a avut în orice caz mai multă înțelegere pentru situația mea decât contele Károlyi. Se simțea cât de mult îl supăra pe el însuși pretențiile francezilor și cât suferă din cauza nepuținței de a li se opune.*

¹ Aluzie la un defect fizic caracteristic membrilor casei de Habsburg.

² Wilhelm (Vilmos) Böhm (1880-1949), tehnician și om politic ungar, membru marcant al Partidului Social-Democrat Ungar, lider în sindicatul metalurgiștilor. După revoluția de la 31 octombrie a făcut parte din guvernul Károlyi ca ministru de război până la proclamarea Republicii Sovietice Ungare conduse de Béla Kun (21 martie 1919). A susținut ideea că numai o alianță cu comuniștii mai poate salva cuceririle revoluției de la 31 octombrie. În aprilie 1919 a fost numit comandant al Armatei Roșii Ungare până la 1 august 1919. Ulterior, ambasador al Ungariei la Viena, unde a obținut ca acei comuniști ungari care au reușit să fugă din țara lor să primească azil politic în Ungaria. După lovitura de stat de la 12 februarie 1934 a fugit în Cehoslovacia și de acolo în 1938 în Suedia. La sfârșitul lui 1945 s-a întors în Ungaria, unde a militat pentru o colaborare între social-democrați și comuniști; ambasador la Stockholm (1946-1947), unde apoi a fost emigrant până la moarte.

Discuția a culminat prin faptul că mi s-a cerut să dau ordin tuturor trupelor mele care se mai găseau pe teritoriul ungar să-și predea armele și să se lase internate în lagărele organizate între timp pe drumul dintre Budapesta și localitatea de frontieră Buck¹; în ceea ce privește persoana mea, până la îndeplinirea acestui ordin, ar trebui să mă instalez la Budapesta, unde mi se va pune la dispoziție o vilă cu parc. Poți să-ți imaginezi indignarea care m-a cuprins la auzul acestei ultime pretenții perfide și mincinoase deopotrivă. Cu prima pretenție eram de acord pentru că deja patru cincimi din trupele mele sunt în siguranță dincolo de frontiera ungară și în drum spre casă. Ce se mai află în Ungaria sunt din vina lor pentru că nu au vrut să-și continue drumul, pentru că la fel ca trupele de la așa-zisa exploatare economică, la început nu au vrut să pornească pe jos și din cauza asta au pierdut timp. Adevăratele trupe combatante au ajuns în prizonierat într-un număr foarte mic. Mi s-a dat de înțeles că trebuie să dau ordinul cerut și că predarea armelor și internarea au început de fapt. Pentru părăsirea lagărelor respective nu se va face nicio opreliște. Deoarece continuarea transportării noastre depinde întru totul de căile ferate ungare, nu-mi rămânea nimic altceva de făcut decât să dau ordinul cerut, sub rezerva consimțământului Înaltului Comandament al armatei noastre. În ceea ce privește îndeplinirea ordinului am refuzat însă orice răspundere și am fost înțeles. Deja mulți ofițeri și soldați se sustrăseseră internării, prin faptul că reușiseră fie cu trenuri personale, fie pe jos să ajungă în apropierea frontierei austriece și acolo li s-au pus la dispoziție mijloacele de transport necesare cu care să-și continue drumul spre casă. Și din Budapesta pleacă noaptea, în secret, astfel de transporturi. Funcționarii ungari feroviari și de frontieră contribuie la realizarea acestor transporturi, numai că din când în când operațiunea ne costă bani sau țigări.

Am respins însă fără nicio urmă de echivoc pretenția ca al nostru comandament să rămână la Budapesta, fie doar și pentru câteva zile, și am obținut ca să mi se ofere găzduire la Foth (la 30 km nord de Budapesta, la est de malul Dunării) la una din reședințele lui Károlyi. Am acceptat oferta, cu condiția asigurării condițiilor de cazare, și am părăsit clădirea Parlamentului fără să dau mâna cu negociatorii. Nici la întoarcerea la gară nu au avut loc incidente, dar plecarea s-a amânat până după lăsarea întunericii, ceva specific lipsei de cuvânt a revoluționarilor.

[August von Mackensen, *Briefe und Aufzeichnungen*, Leipzig, 1938, p. 373-374]

18. 10/23 decembrie 1918, Paris, Telegrama lui Victor Antonescu, ministrul român în capitala Franței, adresată lui Ion I.C. Brătianu, prim-ministru, referitoare la perspectiva încheierii Concordatului dintre Sfântul Scaun și România

No 1/23 Dec. 1918

Ministre Président Bratiano, Bucarest

Le Père Lucaciu et Vladimir Ghika sont allés à Rome s'occuper d'un concordat. Le journal *Idea Nazionale* a même donné le détail d'une convention à conclure. J'ai fait démentir dans la presse française par le bureau de la presse roumaine information parue dans ce sens. Titulesco a été aussi reçu par le pape. Il serait à vérifier si la politique trop filo-serbe et filo-grecque que M. Take Jonesco professe ouvertement à Paris et les conversations Lucaciu, Vladimir Ghika et Titulesco au Vatican n'aient pas déplu au gouvernement italien. Je chercherai à voir ces jours-ci l'ambassadeur d'Italie.

V. Antonesco

[S.A.N.I.C., Fond P. C.M., dosar 3/1918, cc 470]

¹ Este vorba de Bük, localitate aflată la 200 km vest de Budapesta, în apropierea frontierei cu Austria.

19. 11/24 decembrie 1918, Iași, Ordinul șefului Marelui Cartier General Român, generalul Constantin Prezan, prin care mulțumește marilor unități care au pătruns în Transilvania pentru conduita lor

MARELE CARTIER GENERAL
Secția Operațiilor
Nr. 1181

11 decembrie 1918

către

COMANDAMENTUL TRUPELOR DIN TRANSILVANIA

Divizia 7 Infanterie
Divizia 1 Vânători
Divizia 2 Vânători

Știrile primite din Transilvania și Bucovina arată că, peste tot locul, atitudinea și purtarea armatei române au făcut cea mai bună impresie.

Însuși ungurii, asupritori de veacuri a tot ce este român, arată prin jurnalele lor admirația pentru ordinea, disciplina și ținuta armatei române.

Pentru această atitudine, demnă de scopul înalt de a apăra viața și avutul tuturor locuitorilor; demnă, mai ales, de neamul românesc, pe care trupele noastre s-au dus să-l ajute pentru a trăi liber și neasuprit, țara întreagă le este necunosătoare.

Se va comunica ofițerilor și soldaților că ținuturile eliberate din robie simt și văd în ei simbolul unor timpuri de dreptate și de libertate.

Majestatea Sa Regele, apreciind această înălțătoare atitudine, m-a însărcinat a mulțumi trupelor și a le îndemna să continue a se purta cu aceeași cinste și demnitate care le-a călăuzit până acum.

Brațul soldatului român să fie totdeauna scut al celor slabi. Prin aceasta vom continua să dovedim lumii că poporul român liber, tare și unit, formează una din cele mai puternice garanții ale dreptului și libertății omului.

Ordinul de față se va aduce la cunoștința tuturor trupelor care operează actualmente în Transilvania și Bucovina și la unitățile care se vor transporta ulterior.

ȘEFUL DE STAT MAJOR GENERAL
General de corp de armată adjutant
CONSTANTIN PREZAN

[A.M.N.R., fond Microfilme, rola P. 1.2 579, c. 114]

20. 11/24 decembrie 1918, București, Decretele legii de consacrare oficială a unirii Transilvaniei, promulgate de regele Ferdinand, însoțite de raportul prim-ministrului Ion I.C. Brătianu

Decret

Ferdinand I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României

La toți de față și viitor sănătate

Asupra raportului președintelui Consiliului de Miniștri sub nr. 2171 din 1918.

Luând act de hotărârea unanimă a Adunării Naționale din Alba Iulia,

Am decretat și decretăm:

Art. 1. Ținuturile cuprinse în hotărârea Adunării Naționale din Alba Iulia de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 sunt și rămân de-a pururea cu Regatul României.

Art. 2. Președintele Consiliului nostru de Miniștri este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului de lege de față.

Dat în București la 11 decembrie 1918

Președintele Consiliului nostru de miniștri și ministru de externe

Ion I.C. Brătianu

Decret

Ferdinand I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională Rege al României,

La toți de față și viitori, sănătate:

Având în vedere decretul-lege sub nr. 3631 din decembrie 1918. Am decretat și decretăm:

Art. 1. În mod provizoriu și până la definitivă organizare a României întregite, însărcinăm cu conducerea serviciilor publice din ținuturile prevăzute în decretul-lege nr. 3631 Consiliul Dirigent emanat din Adunarea Națională, de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918.

Art. 2. Vor rămâne în administrația guvernului regal afacerile străine, armata, căile ferate, poștele, telegrafele, telefoanele, circulația fiduciară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a Statului.

Art. 3. Ținuturile-Unite cu Regatul României prin hotărârea Adunării Naționale din Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918 vor fi reprezentate în guvern prin miniștri fără portofoliu.

Art. 4. Pentru lucrările care privesc aceste ținuturi se vor mai numi prin decret regal pe lângă departamentele ministeriale, după propunerea miniștrilor fără portofoliu, consilieri speciali.

Art. 5. Consiliul Dirigent în primul rând are misiunea de a ne prezenta în cel mai scurt timp, pentru ținuturile asupra cărora se întinde administrația lui, proiectul de reformă electorală pe baza votului universal și proiectul de reformă agrară.

Art. 6. Președintele Consiliului nostru de Miniștri este însărcinat CU aducerea la îndeplinire a decretului-lege de față.

Dat în București, la 11 decembrie 1918

Președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe,

Ion I.C. Brătianu

Raportul lui Ion C. Brătianu, nr. 2171, către regele Ferdinand I

Sire,

De veacuri, neamul românesc tinde spre unitatea lui.

De aceea, când prin războiul general o parte din omenire a întreprins lupta pentru libertate și drepturile națiunilor, regatul român a socotit de datoria lui să se alipească acestor puteri și împreună cu ele să-și jertfească fiii pentru dezrobirea fraților noștri asupriți. După mari suferințe, vitejia minunată a oștirii noastre își găsește răsplata. Alături de glorioșii ei aliați, România este astăzi printre învingătorii lumii, Basarabia și Bucovina s-au unit cu patria mamă, iară peste Carpați, românii, care împreună cu noi de atâta vreme așteptau ceasul întregirii neamului, îndată ce și-au putut spune gândul, au proclamat prin marea lor Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia, în 18 Noemvrie/1 Decemvrie 1918, unirea lor necondiționată și de-a pururea cu Regatul României.

Delegația Adunării Naționale a înfățișat Maiestății Voastre actul Unirei, pe care cerem prin decretul-lege de față Maiestății Voastre să-l întărească, spre a da o formă definitivă uniții noastre naționale, acum deplin înfăptuită peste toate ținuturile locuite de Români.

Unirea aceasta, în ziua când mării noștri aliați sunt învingători, izvoește din puterea de viață a poporului român, din vitejia soldaților noștri, și din voința hotărâtă a Românilor de pretutindeni.

Ea se întemeiază pe ființa însăși a neamului românesc, care de aproape două mii de ani, în mijlocul vitregilor vremi, a știut să-și păstreze neatins caracterul de conștiință națională.

Ea se razimă pe cerințele istorice, care îi impun desființarea tuturor granițelor nedrepte și nefirești și statornicirea statelor după principiile naturii. Ba, e voită în fine de nevoile neamului românesc, care nu poate trăi despărțit și care numai prin unirea laolaltă a tuturor fiilor lui își poate îndeplini cu folos pentru omenire și cu strălucire pentru el misiunea civilizatoare în această parte a lumii.

Consfințind prin acest decret-lege voința Adunării din Alba-Iulia, Maiestatea Voastră înscrie în istoria poporului român de totdeauna și de pretutindeni cel mai mare act al istoriei noastre naționale, acel pentru care generații întregi au luptat și au murit, acela în nădejdea căruia au trăit de la Nistru și până la Tisa, toți românii despărțiți de o soartă nemiloasă, și puneți, Sire, pentru vecie temelie unei Români mari și a unei vieți naționale, pe care să se poată de aici înaintea dezvolta în pace și în fericire întreg neamul românesc.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus servitor:

București, 11 decembrie 1918

Președintele Consiliului de Miniștri și ministru de externe
Ion I.C. Brătianu, m.p.

[1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918, vol. X, p. 376-378]

21. 12/25 decembrie 1918, Sibiu, Raport al Comandamentului Trupelor din Transilvania adresat Marelui Cartier General privind extinderea propagandei bolșevice

Comandamentul Trupelor din Transilvania, Sibiu,
Către Marele Cartier General,
Raport informativ, nr. 2 bis din 12 decembrie 1918¹

1. În Ungaria și Transilvania este un curent al Partidului Socialist la care aderă unii români de sub conducerea lui Racovski, Avramescu și Gherculescu. Acești socialiști provoacă întruniri în zonele neocupate și împrăștie manifeste incendiare prin tot ținutul; s-au luat măsuri pentru oprirea acestor manifeste [manifestări]. Astfel de adunare a avut loc la Gherla, în ziua de 16 decembrie st.n. Însă mulțimea, la îndemnul preoților și al oamenilor de bine, a alungat agitatorii. Cu acest prilej au fost și oarecari vărsări de sânge.

2. Comitetul Național Român din Blaj ne informează că comandanții trupelor secuiești nu voiesc a da socoteală de banii primiți pentru solda și hrana trupei. (Această informație e culeasă din mai multe scrisori.) Secuții din Ciucea (Bihor), sub comanda serg.-major jandarmul Barabas, din această localitate, au plecat prin satele din jur ca să dezarmeze gardele naționale române; cu acest prilej, bat și jefuiesc poporul. Din comitatul Solnoc-Dobâca [Dăbâca] și din comitatele nordice, sosește știrea pozitivă că propaganda demoralizatoare și agitația de a lua atitudine opusă hotărârii de la Alba Iulia are succese pozitive [insuccese]. În Jibou (între Dej și Zalău) au rămas numai garda națională și vreo 80 de husari.

¹ Documentul este datat pe stil vechi, în timp ce evenimentele pe care le consemnează sunt pe stil nou (n.n.).

3. O delegație de moși din Munții Apuseni s-a prezentat [la] Reg. 5 Vânători, pe care l-a rugat să trimită trupe și la ei. Dacă această cerere nu li se va admite 50.000 de moși vor captura armata noastră și o vor duce în brațe la ei ca să se poată veseli de dragul lor toată suflarea românească.

4. Brigada I raportează că trupele Diviziei 7 au intrat în Cluj.

5. Gazetele de azi păstrează aceeași atitudine răuvoitoare nouă. În ele se vorbește de întrunirea socialistă de la Budapesta.

6. Populația, în general, liniștită. Unde sunt trupe de ale noastre domnește ordine perfectă. În locurile unde aceste trupe sunt la depărtare ceva mai mare, se fac încercări de dezordine provocate de oameni fără căpătâi. S-au luat măsuri ca ordinea să se restabilească peste tot.

7. În regiunea Bistrița-Năsăud se strâng armele de la locuitori.

8. La Turda, în ziua de 11 decembrie 1918, s-a făcut un parastas pentru Mihai Viteazul; au luat parte peste 10.000 oameni.

9. Garda Română din Cluj are un efectiv de 130 ofițeri și 1404 trupă, din care numai 481 în oraș, restul în împrejurimi. Garda ungurească a fost dezarmată.

10. Fostul comisar maghiar din Făgăraș, doctor Appaty, a rămas la Cluj.

11. Din telegrame sosite de la Budapesta, secretarul de stat la Departamentul Războiului, Böhm, și-a dat demisia.

12. Dl. Pop din Consiliul Național semnaleză că trupele franceze ce au ordin a ocupa Aradul venind din Temeșvar [Timișoara] nu vor ști toate depozitele și nici nu poate garanta că vor stăpâni jafurile și mai ales indignarea românilor care cer sosirea armatelor române. Ungurii vor a distruge totul [din] ceea ce nu vor putea lua. Sunt multe cereale pe care ei vor prefera a le arunca pe pusta ungară decât a le lăsa. Românii (moșii) au plătit în Ungaria 800 de vagoane cu grâu, pe care nu le-au primit încă și aceștia duc lipsă mare. Este părere a se ocupa Aradul și depozitele ungare de cereale de acolo cu trupe române.

13. Șeful resortului de comunicații din Consiliul Dirigent comunică că gardele sășești și ungurești din Copșa Mică, care strică liniile telegrafice și telefonice mereu, cer a fi dezarmate. S-a dat ordin Div. I V[ânători] a cerceta efectivul lor și a trimite forțele necesare care să ocupe Copșa Mică, să dezarmeze acele gărzi și să asigure paza legăturilor telegrafice.

14. Consiliul Dirigent Sibiu comunică că e informat că zilnic evreei cu cufere tixite de lei și chiar coroane caută a trece spre Ungaria, mai ales cu calea ferată. S-a ordonat a se lua dispoziții severe și să organizeze control riguros, confiscând sumele ce vor prinde că voiesc să fie trecute în Ungaria. Azi au fost opriți și sechestrați în Sibiu 70.000 lei, emisiune germană, și 23.616 lire italiene, emisiune austro-ungară, care erau expediate la Budapesta, filiala Băncii Comerciale Maghiare. Cazul e în cercetare și se va raporta detaliat.

Șef de Stat Major, Lt.-col. A. Negulescu

12 decembrie 1918

[Florian Tănăsescu, Dumitru Costea, Ion Iacoș, Gheorghe Neacșu, Marin C. Stănescu, Nicolae Tănăsescu, *Ideologie și structuri comuniste în România, vol. II, 9 decembrie-31 decembrie 1919*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1997, p. 91-92]

22. 12/25 decembrie 1918, Haga, Telegrama lui Ion Mitilineu, ministrul român în Olanda, prin care transmite comunicatul legației Serbiei ce dezmente informația din ziarul *Românul* potrivit căreia armata sârbă ar fi impus un tratament discriminatoriu populației române din fostele teritorii austro-ungare

No 962/25 Decembre 1918

La Haye 25/XII/1918

La Légation serbe La Haye fait insérer dans la presse néerlandaise sous titre serbe et roumain ce qui suit:

„Se référant a une information de Buda-Pest parue dans Vaterland du 15 relative a une communication du *Românul* que les Serbes auraient soumis à un régime pénible les populations roumaines dans les territoires occupés anciennement par l'état hongrois, la légation serbe à La Haye fait connaître que cette information n'est qu'une manœuvre dans le sens du Românul. Les rapports entre les populations serbes et roumaines sont en réalité des meilleures. Les souffrances communes qui leur ont été infligées par le despotisme et l'impérialisme hongrois ont rapproché ces populations pour la défense de leurs intérêts communs. Les tentatives du Românul sont un des derniers vestiges politiques austro-hongrois qui présente sous un faux jour la situation dans le sud-est de l'Europe et essayait de cacher la vérité à l'Europe. En ce qui concerne l'attitude des soldats serbes on peut affirmer [lipsă în text] massacre ils sont reçus comme des libérateurs. La cordialité des soldats serbes a conquis en réalité la sympathie de la population. La conséquence en est la formation de l'Etat des Serbo-croates.”

Mitilineo

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 87]

23. 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919, București, Telegrama prim-ministrului Ion I.C. Brătianu către miniștrii români de la Paris și Londra prin care îi informează despre rechiziționarea de către autoritățile ungare a unor mijloace transport și bunuri

No. 958 / 24 Dec. 1918

Bucarest 24 Dec. 1918

Pour vous et pour Misu:

Je vous communique ci-dessous télégramme du gouvernement de Transylvanie: „Le gouvernement hongrois fait arrêter sur tout le territoire entre le Danube et Theiss les locomotives, wagons, stocs billets banque caisses publiques, produits des contributions du peuple et destinées veuves, orphelins de guerre ainsi tous les aliments en sont injustement réquisitionnés”.

Bratiano

[S.A.N.I.C., Fond P.C.M., dosar 3/1918, f. 488]

24. 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919, Relatări de presă consemnate de Vasile Bianu referitoare la vizita generalului H.M. Berthelot în Banat, Crișana și Transilvania

Generalul Berthelot, marele prieten al României, voind să cunoască pe Români de sub jugul Ungariei, a plecat în seara de 12/25 Decembrie din București, însoțit de mai mulți ofițeri din statul său major; a parcurs Banatul, Crișana și Transilvania, întorcându-se în Capitală în ziua de 21 decembrie 1918/3 ianuarie 1919.

Primirea ce i s-a făcut peste tot locul de populația românească a fost cât se poate de strălucită; nu numai întreaga populație a localităților prin care a trecut a ieșit întru întâmpinarea generalului Berthelot, dar bătrâni, femei și copii au venit cale de 2-3 zile, din munții Abrudului, ai Bihorului, din Maramureș și chiar din Bucovina, ca să salute pe marele și bunul nostru pretin. Ploaia, brutalitățile autorităților ungurești și sârbești, precum și faptul că trecea noaptea prin unele localități nu au putut să împiedece țărâtimea română de a veni să vadă pe acest viteaz general. În unele localități populațiunea a așteptat 10 până la 14 ore trecerea trenului. Pretutindena primirea a fost măreață. După localități, sute, mii și chiar zeci de mii de români, în haine de sărbătoare, au primit pe general cu cântece naționale, cu *Marsilieza* și cu strigăte de „Trăiască, Franța!”, „Trăiască, România Mare!”.

În toate cuvântările s-a arătat de către reprezentanții tuturor claselor sociale, de oameni de toate vârstele și de femei de toate condițiile voința neștrămutată de a rămânea uniți pentru totdeauna și mulțumirea neștermenită ce o datorim Franței și marelui ei fiu. Generalul Berthelot a vorbit cu multă bunăvoință tuturor, interesându-se de starea morală și fizică a populației, de hrană, de agricultură și recomandând poporului, care a suferit atâtea sute de ani, să mai aibă puțină răbdare până la hotărârea Congresului de pace, din care va ieși cu siguranță România Mare.

Toate regiunile, toate localitățile au rivalizat între ele pentru ca primirea să fie cât mai măreață, și este cu neputință să se facă vreo clasificare, căci dacă numărul celor ieșiți întru întâmpinare a variat după mărimea localității, căldura primirii a fost peste tot aceeași, căci venea din aceeași inimă românească și a făcut să apară și mai puternic unitatea desăvârșită a nației române de peste tot. În localități ca Arad, Alba-Iulia, Sibiu, Bistrița și Brașov, unde având mai multă vreme disponibilă și generalul Berthelot a putut merge în oraș, a fost dus în trăsură mânată de surugii români, înconjurat de sute de călăreți, în bogate costume naționale, cu cai acoperiți de scoarțe foarte frumoase, și a trecut printre mulțimi de zeci de mii de locuitori din satele din jur, care l-au primit cu o însuflețire ce nu se poate descrie. Veselia, bucuria de a se vedea în sfârșit neatârnați și uniți cu Patria-mamă se vedea pe toate fețele, iar emoțiunea era atât de mare încât mulți plângeau, iar de mai multe ori s-au văzut lacrimi și în ochii generalului. Bătrâni, bătrâne îngenuncheau și mulțumeau Cerului de a le fi dat să vadă ziua aceasta și toți cereau cu insistență ca Regele și Regina să meargă cât mai curând în mijlocul lor.

La Sibiu manifestația populară a avut forma unui strălucit cortegiu etnografic, care a defilat pe dinaintea generalului francez, în piața cea mare a orașului, un cortegiu format din popor venit din vreo 70 de sate. Cu steaguri franceze și române, fiecare sat în frunte cu figura împunătoare a preotului, mergând în haine de sărbătoare, într-o ordine și disciplină exemplare, și însuflețit de spontaneitatea și căldura manifestațiilor pentru Franța și pentru strălucitul ei fiu, cortegiul etnografic al celor 30-40.000 de țărani, bărbați și femei, pe jos, călări și în căruțe împodobite, avea ceva din măreția și strălucirea multicoloră a unui covor lung, nesfârșit și bogat în țesături naționale. În aceeași zi, un cortegiu mai mic de 15 sate a defilat la Săliște în fața generalului. Jocurile naționale: *bătuta*, *călușorul* și *învârtita* au încheiat cortegiul etnografic din ambele localități. Ordinea perfectă în care au decurs toate, bucuria ce se vedea pe toate fețele au făcut asupra tuturor, care au avut fericirea să fie de față la această serbare, o adâncă și neuitată impresiune.

Brașovul românesc a făcut generalului Berthelot o primire cum numai acest colț de rai pământesc poate să o facă. După ce la toate gările din țara Bârsei li s-au făcut cele mai calde ovațiuni de populațiunea românească, îmbrăcată în haine de sărbătoare, la Brașov a fost întâmpinat de zeci de mii de români, un impozant alai de călăreți din toată țara Bârsei, între care s-au distins costumele bogate și pitorești ale Junilor din Șcheiu. Protopopul, Dr. Saftu, încunjurat fiind de notabilitățile române, într-o călduroasă vorbire în limba franceză a exprimat bucuria pe care o simt miile de români din acel județ de a vedea în mijlocul lor pe nobila Franță, reprezentată prin viteazul organizator al armatei române. Generalul a răspuns astfel:

Sunt foarte mișcat de cuvintele de dragoste ce mi le adresați. Am cutreierat toate ținuturile românești din Banat până aici și vă asigur că sufletul românesc vibrează pretutindeni la aceeași înălțime ca și sufletul francez. Dacă am ajuns azi aurora zilelor de libertate și de fericire, avem să mulțumim în aceeași măsură și armatei române. Eu, care am văzut nobilul ei curaj la Oituz, Mărăști și Mărășești, vă asigur că soldații români, care au sângerat acolo, au creat România Mare.

După ce generalul a trecut în revistă compania de soldați care făcea onorurile și mulțimea de călăreți îmbrăcați în costume naționale, în fruntea cortegiului, scâldat în flori și în razele înviorătoare ale soarelui, a trecut prin arcurile de triumf înspre Biserica Sf. Nicolae din Șcheiu,

unde părintele Saftu a recitat o adânc simțită rugăciune de mulțumire pentru victoria Aliaților, și apoi a exprimat bucuria ce o simt românii din comitatul Brașovului, văzând în mijlocul lor pe viteazul reprezentant al Franței. Generalul, emoționat, a răspuns:

Prietenia care este între națiunea franceză și națiunea română e o prietenie cu legături vechi și puternice. Când zicem: Trăiască Franța! înțelegem și Trăiască România Mare! Dați-mi voie să citez în acest sfânt lăcaș câteva cuvinte din Marsilieza: Drapelul tiraniei era ridicat în contra noastră, astăzi este la pământ. Ziua de glorie a sosit, idealul nostru este împlinit. Aceasta este pentru veacuri nesfârșite. Anul 1919, care începe acum, e un început de înviere, libertate și independență pentru Români.

Urale puternice au acoperit aceste cuvinte și miile de Români au cântat *Deșteaptă-te, Române!*

În sala festivă a liceului românesc, frumos împodobită cu covoare naționale, generalul a fost primit cu un potop de flori, iar piepturile oaspeților au fost decorate cu cununițe de iederă și brădet, legate cu panglici naționale. Vestitul cor al lui Dima¹ a intonat *Marsilieza*, primită cu nesfârșite ovații.

Profesorul Ion Pricu, într-o cuvântare avântată în limba franceză a salutat pe ilustrul oaspe în numele instituțiilor culturale ale românilor din Țara Bârsei. Iar doamna Constanța C. Popovici, în cuvinte emoționante, mulțumește în numele femeilor române națiunii franceze pentru jertfele ce le-a adus pentru cucerirea libertății noastre. Generalul a dat un răspuns care a stors lacrimi de mândrie din ochii ascultătorilor:

Sunt conștient de tot ce văd și tot ce știu despre d-voastră. Hotărârile Providenței nu le putem vedea. Am ajuns o zi, care pentru d-voastră este consacarea idealului așteptat de veacuri. Ați meritat-o cu drept. Ceea ce face atât de mare bucuria ce o simțiți astăzi sunt suferințele mari prin care ați trecut. Cine știe dacă în loc de oprimatori ați fi avut în jurul vostru pretini, bucuria, bucuria unirii voastre ar fi putut să fie atât de mare? Când acum patru ani am intrat în războiul pe care nu noi l-am provocat, am simțit în ce parte este dreptatea. Puterile Centrale erau conduse de forța brută. Acestei puteri, noi i-am opus forța dreptății. Atunci am simțit că noi într-adevăr eram mai tari. Și cauzei noastre drepte li s-au alăturat în curând 18 popoare din Europa, Asia și America. În ce privește România, să credeți că jertfele aduse de armata română la București, Argeș, Mărăști, Oituz și Mărășești au meritat răsplata de astăzi. Azi soarele strălucește pe cer ca bucuria în inimile d-voastre; să dea Dumnezeu ca această bucurie să țină cât soarele de pe cer. Trăiască România Mare!

După ce s-au terminat uralele entuziaste, vestitul cor al lui Dima a cântat *Trei culori cunosc pe lume*. Făcând cerc în jurul său, generalul a mulțumit maestrului Dima pentru emoțiile ce i le-a procurat prin cântarea înălțătoarelor arii bisericești și naționale. Pe livada din fața liceului i s-a prezentat generalului un tablou de artă, curat românească: danțuri naționale executate de sute de perechi în costume minunate românești. Toate erau armonios aranjate și executate sub supravegherea destoinicului componist și artist coreografic Dr. Tiberiu Brediceanu². S-a jucat *Călușorul*, *Bătuta*, *Hora mare* și altele. Delegațiile trimise de satele săsești și ungurești îl găsesc pe generalul francez prins în ritmul captivant al Horei noastre. La vorbirile acestor delegați generalul răspunde că Conferința de pace va face dreptate tuturor. La întrebarea unui ungur, fost deputat în Parlamentul din Budapesta, că de ce nu s-a arborat și steagul maghiar, generalul a dat explicația că fiindu-ne Maghiarii inamici, steagul lor nu poate flutura alături de ale Aliaților care au suferit împreună. Banderiile de călăreți au condus apoi la gară pe ilustrul prietin și binefăcător al românilor, care în cele trei ceasuri petrecute în mijlocul brașovenilor a întipărit în inimile lor amintiri neșterse.

¹ Gheorghe Dima (1847-1925), compozitor, dirijor și pedagog român, membru de onoare (din 1919) al Academiei Române.

² Tiberiu Brediceanu (1877-1968), compozitor, folclorist român și jurist, fratele lui Caius Brediceanu, fiul lui Coriolan Brediceanu. A participat și în calitate de deputat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care a adoptat hotărârea privind Unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918.

Comandantul armatelor aliate ale Dunării a constatat cu ocazia acestei călătorii, pe lângă modul în care ungerii au respectat armistițiul și atitudinea dușmanoasă a acestora față de noua stare de lucruri din Ardeal. Generalul Berthelot a văzut necesitatea unor măsuri de ordine militară și a promis, la plecare, reprezentanților organizațiilor românești, să contribuie la o grabnică îndreptare a situației. El a mărturisit cu acest prilej buna impresiune pe care i-a făcut-o minunata organizare a vieții publice române în comunele ardelenene și a accentuat în mai multe rânduri, cu vii elogii la adresa românilor, diferența de mentalitate, de conduită și de organizare pe care a constatat-o între cele trei elemente dușmane din Transilvania.

Întorcându-se în București, generalul Berthelot a adresat președintelui Consiliului dirigințe român din Sibiu, dl. Dr. Iuliu Maniu, următoarea scrisoare de mulțumire:

Adânc mișcat de manifestațiile de simpatie ale căror obiect am fost în timpul călătoriei mele în Banat, Crișana și Transilvania, mă gândisem să mulțumesc individual domnilor președinți ai comitetelor locale românești, care au venit să mă salute în toate gășile prin care am trecut. Trebuie să renunț, atât de mare a fost numărul lor. Și această imposibilitate este cel mai frumos omagiu pe care îl pot aduce vitalității neamului românesc, care trăiește în ținuturile artificiale ale vechii Ungarii. În timpul celor optsprezece luni petrecute în România și în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez și să înțeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere vin să-i dau o nouă mărturie. Șederea printre Români de peste munți m-a convins că sufletul lor este același ca și al acelor de la București și de la Iași. Am fost de asemenea foarte mișcat de manifestațiile unanime de stimă și iubire pentru Franța, care au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea și delicatețea exprimării lor. De aceea, din adâncul inimii, vă rog, domnule președinte, să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, săteni și orășeni, și tuturor membrilor comitetului dirigințe și ai comitetelor locale, expresiunea celei mai vii recunoștințe și a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspirațiilor voastre naționale. Binevoii a primi, domnule președinte, expresiunea înaltei mele considerațiuni și permiteți-mi de a striga împreună cu d-voastre: Trăiască România Mare!”

[Vasile Bianu, *op.cit.*, vol. 2, p. 184-188]

CRONOLOGIE

26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918, Este lansat în fața celor două camere ale parlamentului american de către președintele Woodrow Wilson programul de pace, cunoscut și sub numele de „cele 14 puncte”. Programul, ajustat pe parcurs, a avut foarte mare importanță pentru deznodământul războiului și ordinea politico-teritorială stabilită de conferința de pace de la Paris din 1919.

31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918, Personalul legației române din Rusia, în frunte cu ministrul Constantin Diamandy, a fost arestat de către guvernul bolșevic. Protestele corpului diplomatic acreditat la Petrograd a determinat punerea în libertate a diplomaților români (2/15 ianuarie 1918).

4/17 ianuarie, La Paris apare publicația săptămânală *La Roumanie* sub conducerea lui Pavel Brătășanu, Constantin Banu, Constantin Mille și Emil Fagure.

5/18 ianuarie, La Chișinău, Blocul Moldovenesc solicită ajutorul guvernului român împotriva bolșevicilor.

6/19 ianuarie, La Chișinău bolșevicii au încercat să preia puterea.

10/23 ianuarie, Dând curs cererilor repetate ale oficialităților din Republica Democratică Moldovenească, patru divizii ale armatei române (Diviziile 11 și 13 Infanterie, 1 și 2 Cavalerie) au trecut la est de Prut.

6/19 ianuarie, La Chișinău, organizațiile bolșevice din Basarabia pun la cale preluarea puterii. Detașamentul de voluntari transilvăneni ce se îndrepta spre Iași și care a fost pus la dispoziția autorităților basarabene este atacat în gara Chișinău. Același soartă a avut și un al doilea grup de voluntari transilvăneni. Concomitent, membri ai Sfatului Țării și ai Consiliului de directori au fost victime ale represiviunilor politice.

13/26 ianuarie, Guvernul sovietic a decis ruperea relațiilor diplomatice cu România, expulzarea personalului diplomatic și confiscarea tezaurului român și a altor valori depuse la Moscova.

13/26 ianuarie, Divizia 11 Infanterie, comandată de generalul Ernest Broșteanu, intră în Chișinău.

14/27 ianuarie, În București, în fața Cercului Militar al ofițerilor, are loc o paradă militară dedicată zilei de naștere a împăratului Wilhelm al II-lea.

23 ianuarie/5 februarie, Puterile Centrale adresează României un ultimatum solicitând ca în patru zile să se înceapă tratativele pentru încheierea păcii. În caz contrar, se relatau ostilitățile.

24 ianuarie/6 februarie, Sfatul Țării proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești. Concomitent, la conducerea Consiliului Directorilor este numit Daniel Ciugureanu.

25 ianuarie/7 februarie, Marele Cartier General a înființat Corpul 6 Armată cu scopul coordonării marilor unități dislocate în Basarabia.

26 ianuarie/8 februarie, Guvernul condus de Ion I.C. Brătianu demisionează. Între liberali și conservatorii democrați, conduși de Take Ionescu, parteneri de guvernare, au avut loc dispute puternice, ultimii pronunțându-se pentru o rezistență totală în fața Puterilor Centrale.

27 ianuarie/ 9 februarie, Puterile Centrale și Ucraina au semnat la Brest-Litovsk pacea, fapt care a complicat situația din fostul spațiu rus. Documentul menționa cedarea Bucovinei către Ucraina. Ofensiva armatei roșii, soldată cu ocuparea orașelor Kiev și Harkov, a făcut tratatul inoperant.

28 ianuarie/10 februarie, România acceptă începerea tratatelor de pace separată cu Puterile Centrale.

29 ianuarie/11 februarie, Se constituie un nou guvern sub conducerea generalului Alexandru Averescu.

5/18 februarie, Prim-ministrul Alexandru Averescu are, la Buftea, o întrevedere cu mareleșul August von Mackensen, în cadrul căreia se discută bazele viitoarei păci.

11/24 februarie, Prim-ministrul Alexandru Averescu a avut, la Buftea, o întrevedere cu Richard von Kühlmann și Ottokar Czernin, miniștrii de externe german și austro-ungar. Aceștia i-au adus la cunoștință condițiile obligatorii pentru încheierea păcii, între care se aflau: cedarea Dobrogei, rectificări de frontieră pe aliniamentul Carpaților (Vatra Dornei, Valea Jiului, Porțile de Fier), controlul unor ramuri economice, cum ar fi producția agricolă și cea petrolieră etc.

14/27 februarie, În gara Răcăciuni are loc întrevederea dintre regele Ferdinand I și Ottokar Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei. Diplomatul austro-ungar a avut o conduită dură față de suveranul român, cerând în mod imperativ ca România să accepte condițiile de pace, printre care se regăseau: cedarea Dobrogei; rectificări de frontieră pe aliniamentul Carpaților Orientali și Meridionali; trecerea trupelor Puterilor Centrale spre Rusia; demobilizarea armatei; controlul asupra economiei românești (agricultură, petrol, căi ferate). În schimb, Czernin promitea păstrarea dinastiei în România etc.

17-19 februarie/2-4 martie, La Iași au avut loc, într-o atmosferă foarte tensionată, trei consilii de coroană care au dezbătut atitudinea pe care trebuie să o adopte România față de ultimatumul Puterilor Centrale. Alături de suveran au participat prințul moștenitor Carol, membrii guvernului Averescu, Ion I.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal, Take Ionescu, liderul Partidului Conservator Democrat, președinții Adunării Deputaților și Senatului, Emanoil Porumbaru și Vasile Gh. Morțun, alți oameni politici. Nu s-a ajuns la o decizie clară, astfel că Alexandru Averescu a solicitat opinia Parlamentului.

17 februarie/2 martie, Pentru a obliga România să accepte tratativele de pace, Puterile Centrale au denunțat armistițiul cu România.

18 februarie/3 martie, La Brest-Litovsk s-a încheiat tratatul de pace dintre Puterile Centrale și Rusia sovietică, fapt care a dus la încetarea existenței Frontului oriental. Izolarea României era completă, orice legătură cu aliații occidentali din Antanta fiind întreruptă.

19 februarie/4 martie, Alexandru Marghiloman adresează Puterilor Centrale un memoriu privind Dobrogea, în care se insistă pe marele eforturi făcute de România pentru ridicarea generală a provinciei.

20 februarie/5 martie, România și Puterile Centrale au semnat la Focșani prelungirea armistițiului.

20 februarie/5 martie, La Buftea a fost parafat Tratatul preliminar de pace între Puterile Centrale și România. Se stabileau următoarele: cedarea Dobrogei, dar României i se asigura un drum de acces până la Constanța; rectificări de frontieră în favoarea Austro-Ungariei, demo-

bilizarea armatei prin licențierea a cel puțin opt divizii; plecarea misiunilor străine; impunerea unor condiții economice grele; acceptarea tranzitului trupelor Puterilor Centrale spre Ucraina și sudul Rusiei. Documentul este semnat de Constantin Argetoianu, ministrul de justiție în cabinetul Averescu, și R. von Kühlmann (Germania), O. Czernin (Austro-Ungaria), Nikolai Momcilov (Bulgaria), Tallat pașa (Imperiul Otoman)

20 februarie/5 martie, Se semnează așa-numitul acord „Averescu-Rakovsky”, prin care prim-ministrul român ar fi acceptat retragerea trupelor române din Basarabia, mai puțin cetatea Tighina (Bender). Totodată, în cursul negocierilor anterioare, guvernul român a solicitat eliberarea misiunii militare, conduse de generalul Constantin Coandă, și a parlamentarilor români reținuți în sudul Rusiei, la Odessa, crearea unei comisii tripartite pentru aplanarea conflictelor. Schimbul de mesaje a fost intermediat de locotenent-colonelul canadian Joseph Boyle.

27 februarie/12 martie, Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, a părăsit România. Deplasarea, nu lipsită de unele peripeții, s-a realizat prin Rusia. Concomitent au plecat și misiunile militară italiană, britanică și americană.

3/16 martie, Adunarea generală Zemstvei ținutului Bălți adoptă o moțiune prin care se cere unirea Basarabiei cu România.

5/18 martie, Guvernul condus de Alexandru Averescu a demisionat. Se formează un nou cabinet condus de Alexandru Marghiloman, om politic conservator ce rămăsese în București, după ocuparea lui de către Puterile Centrale.

6/19 martie, Conferința interaliată de la Londra a adoptat o declarație prin care nu se recunoaște tratatul preliminar de pace de la Buftea.

9/22 martie, La București, în palatul Cotroceni, au început tratativele de pace dintre România și Puterile Centrale pe baza prevederilor tratatului preliminar de la Buftea. Tratativele s-au desfășurat pe patru secțiuni: politică, militară, economică și juridică.

26-28 martie/8-10 aprilie, La Roma s-a desfășurat Congresul naționalităților asuprite din Austro-Ungaria în cadrul căruia s-a adoptat o declarație prin care se recunoaște dreptul fiecărei etnii asuprite a constitui un stat propriu sau de a se uni cu statul deja existent. A participat și o delegație a românilor din care au făcut parte, între alții: senatorul Gheorghe Mironescu, profesorul universitar Simion Mândrescu, președintele Asociației Românilor din Transilvania și Banat, dr. Nicolae Lupu ș.a. Ultimul a citit și o declarație de protest împotriva păcii nedrepte de la București impusă de Puterile Centrale.

10/23 martie, Parisul este bombardat pentru prima dată cu tunul Bertha. Botezat „grosse Bertha”, după numele fiicei industriașului german Krupp, avea un calibru de 210 mm și era inventat de Rausenberger, inginer-șef la Uzinele Krupp, același care inventase și mortarul de 420 mm care fusese folosit la asediul orașelor Liège și Anvers în 1914. Până la 9 august 1918, tunurile Bertha au tras asupra Parisului și împrejurimilor 350 de lovituri.

27 martie/9 aprilie, La Chișinău, în prezența prim-ministrului Alexandru Marghiloman, Sfatul Țării hotărăște cu majoritate de voturi (86 de voturi pentru, 3 împotriva, 36 de abțineri, 13 absenți) unirea Republicii Democratice Moldovenești cu Regatul României. Unirea s-a făcut pe baza unor condiții: menținerea Sfatului Țării cu scopul de a rezolva problema agrară; păstrarea autonomiei Basarabiei; păstrarea legislației și a administrației locale și schimbarea lor de către Parlamentul român cu acordul reprezentanților Basarabiei; recrutarea armatei pe baze teritoriale etc.

30 martie/12 aprilie, Guvernul ucrainean, printr-o notă adresată guvernului român, protestează împotriva unirii Basarabiei cu România, declarând că nu recunoaște decizia Sfatului Țării.

3/16 aprilie, La Iași se constituie Liga Poporului, formațiunea condusă de Alexandru Averescu, fost comandant al Armatei 2 în anii 1916-1917.

3/16 aprilie, Comisarul sovietic al Afacerilor Străine, Gheorghii V. Cicerin, printr-o notă adresată guvernului român, protestează împotriva unirii Basarabiei cu România.

7/20 aprilie, Notă de răspuns a guvernului român adresată Ucrainei în legătură cu protestul față de unirea Basarabiei din 27 martie/9 aprilie. Sunt respinse pretențiile anexioniste ale acesteia.

9/22 aprilie, Se publică decretul regelui Ferdinand de sancționare a unirii Basarabiei cu România.

17/30 aprilie, La Paris a luat ființă „Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina”, președinte fiind desemnat Traian Vuia, urmat de doctorul Ion Cantacuzino. Scopul era desfășurarea unei activități intense pentru unirea cu România a teritoriilor românești aflate în componența Austro-Ungariei.

22 aprilie/5 mai, Guvernul ucrainean a adresat o nouă notă prin care formulează pretenții de anexiune a Basarabiei.

24 aprilie/7 mai, La București, în palatul Cotroceni, s-a semnat Tratatul de pace dintre România și Puterile Centrale. Semnatarii documentului din partea României au fost Alexandru Marghiloman, prim-ministru, Constantin C. Arion, ministrul de externe, Mihai N. Burghele și Ion I. Papiniu, miniștri plenipotențari. Condițiile impuse au fost drastice: cedarea Dobrogei, anexarea de către Austro-Ungaria de teritorii românești situate pe aliniamentul Carpaților Orientali și Meridionali, ce însumau 5.600 km² (131 de sate și comune, cu 724.957 de locuitori); demobilizarea armatei, efectivele fiind stabilite la 32.200 de militari (20.000 de infanteriști, 9.000 de artileriști, 3.200 de cavaleriști), urmând să rămână operative doar cele patru divizii introduse în Basarabia; trecerea șantierelor navale românești în proprietatea statului german; controlul german asupra navigației pe fluviul Dunărea; monopolul german asupra petrolului românesc pe o durată de 90 de ani și asupra comerțului cu cereale etc.

20 aprilie/3 mai, Se adoptă Legea de administrare a Basarabiei prin care se stabileau măsuri de integrare a acesteia în componența României.

30 aprilie/13 mai, La Cleveland (SUA) s-a creat Comitetul de formare a „Ligii Naționale Române din America”.

11/24 mai, Puternică explozie la depozitul de muniție de la Socola.

19 mai/1 iunie, Se adoptă legea de organizare a Jandarmeriei rurale.

19-29 mai/1 iunie-10 iunie, Guvernul Alexandru Marghiloman organizează alegeri parlamentare. Este ultima consultare electorală bazată pe votul cenzitar. Alegerile au dat o majoritate zdrobitoare (165 de locuri la Cameră; 108 la Senat) pentru Partidul Conservator (Alexandru Marghiloman) în condițiile în care liberalii și conservatorii-democrați nu au participat la scrutin.

28 mai/ 9 iunie, Guvernul italian aprobă ca prizonierii militari români din Italia să fie concentrați în tabăra de la Cittaduale.

29 mai/10 iunie, Se constituie „Comitetul de Acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”, care a fost recunoscut de guvernul italian. Comitetul și-a stabilit sediul la Roma și s-a adresat și celorlalte guverne ale Antantei pentru a-l recunoaște ca singurul reprezentant al celor aproape 20.000 de români aflați în lagărele italiene.

4/17 iunie, La Iași se deschid lucrările noului Parlament.

6/19 iunie, Guvernul român, printr-o notă amplă, respinge din nou pretențiile Ucrainei la adresa Basarabiei.

10/23 iunie, Un grup de oameni politici și intelectuali români de diverse orientări, aflați în Franța, au semnat un memoriu de protest împotriva păcii de la București dintre România și Puterile Centrale. Documentul a fost remis cancelariilor puterilor aliate și a fost difuzat opiniei publice.

15/28 iunie, Adunarea Deputaților ratifică Tratatul de pace de la București, cu Puterile Centrale.

21 iunie/4 iulie, Senatul ratifică Tratatul de pace de la București cu Puterile Centrale

22 iunie/5 iulie, Din inițiativa lui Vasile Stoica s-a înființat, la Washington, „Liga Națională Română”, al cărei scop era propagarea cauzei românești în mediile americane.

6/19 iulie, În Italia, la Cittáducale, s-a înființat „Comitetul de acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina”, al cărui președinte era profesorul Simion Mândrescu.

8/21 iulie, Se instituie medalia „Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1918”.

11/24 iulie, În Parlament se propune darea în judecată a guvernului Brătianu, acțiune care a fost discutată în următoarele săptămâni.

12-28 iulie/25 iulie-8 august, Pe frontul occidental s-a desfășurat a doua bătălie de la Marna, armata germană suferind o grea înfrângere. Erich von Ludendorff aprecia că această zi reprezintă „ziua neagră a armatei germane în istoria acestui război”.

15/28 iulie, Se formează, în localitatea Ponte di Brenta (lângă Padova), prima companie de voluntari alpini, a Legiunii de Voluntari Români din Italia, sub comanda locotenentului Emilian Piso. În aceeași zi, unității i s-a înmănat drapelul de luptă tricolor, în sunetul fanfarei italiene care cânta „Deșteaptă-te, române!”. La festivitate a participat și generalul Armando Diaz, comandantul-șef al armatei italiene.

17/30 iulie, Țarul Nicolae al II-lea și familia sa sunt uciși la Ekaterinburg din ordinul bolșevicilor.

20 august/2 septembrie, Congresul de la New York al românilor, cehilor, slovacilor, polonezilor, sârbilor, croaților și rutenilor votează o moțiune prin care se cere dezmembrarea Austro-Ungariei și eliberarea tuturor popoarelor.

24 august/6 septembrie, Se creează la Paris Consiliul Național al Unității Române, având în conducere pe Take Ionescu (președinte), Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Constantin Angelescu și Ioan Th. Florescu. Consiliul este recunoscut drept exponent al intereselor poporului român la 29 septembrie de guvernul francez, la 23 octombrie de guvernul SUA, la 29 octombrie de guvernul englez, iar la 9 noiembrie de cel italian.

30 august/12 septembrie, La Odessa s-a oficiat căsătoria dintre prințul moștenitor Carol și Ioana-Zizi Lambrino, ceea ce a însemnat o încălcare gravă a statutului Casei Regale. Carol a dezertat de la Regimentul 9 Vânători, dislocat la Piatra Neamț. Ulterior, la 8/21 ianuarie 1919, căsătoria a fost anulată printr-o hotărâre judecătorească. Pentru actul său în urma unor reuniuni ale regelui Ferdinand cu prim-ministrul și o serie de generali, Carol a fost pedepsit cu 40 de zile de arest la mânăstirea Horaița.

31 august/13 septembrie, În SUA, „Liga Națională Română” a fuzionat cu „Comitetul Național Român”.

2/15 septembrie, La New York, Congresul națunilor asuprite din Austro-Ungaria a cerut dezmembrarea acesteia.

12/25 septembrie, La Chișinău s-a constituit Partidul Țărănesc din Basarabia, printre lideri fiind Ion Inuleț, Petre Cazacu, Pan Halippa, Ion Pelivan ș.a.

14-16/27-29 septembrie, Armata de Orient ce cuprindea trupe franceze, britanice, sârbe, grecești și italiene sparge frontul bulgaro-german din Balcani.

16/29 septembrie, Se încheie la Salonic armistițiul dintre Puterile Antantei și Bulgaria. Documentul nu cuprindea nicio referire specifică la România, ceea ce a creat probleme ulterioare. Documentul a fost semnat de generalul Franchet d'Espèrey din partea puterilor aliate și Andrei Lipatcev și generalul Lukov din partea Bulgariei.

20 septembrie/3 octombrie, La Paris, Adunarea generală a românilor a constituit Comitetul Național pentru Unitatea Românilor. Președinte a fost ales Take Ionescu, iar vicepreședinți

– Vasile Lucaciu, Octavian Goga, C. Angelescu și Jean Th. Florescu. Eliminarea doctorului Cantacuzino din conducere l-a nedumerit pe Rosetti. Comitetul a fost recunoscut de guvernele francez, englez și italian ca exponent al intereselor poporului român.

22 septembrie/5 octombrie, Guvernul *Reich*-ului, prin intermediul ministrului plenipotențiar german la Berna, Gisbert von Romberg, a adresat un apel către președintele Wilson, cerându-i să fie mediator al păcii pe baza celor „14 puncte”.

26 septembrie/9 octombrie, Președintele SUA, W. Wilson, a cerut evacuarea tuturor teritoriilor ocupate de armata germană și a Alsaciei și Lorenei și l-a întrebat pe cancelar dacă vorbește numai în numele acelor puteri ale *Reich*-ului care au condus războiul până acum.

29 septembrie/12 octombrie, Comitetul Executiv al Partidului Național Român adoptă, la Oradea, *Declarația de independență și autodeterminare a românilor*, redactată de Vasile Goldiș.

2/15 octombrie, Ministerul de Război italian aprobă constituirea legiunii române în Italia, comanda fiind asigurată de generalul de brigadă Luciano Ferigo, fost atașat militar al Italiei în România. Legiunea urma să fie constituită din mai multe batalioane și un depozit, să fie subordonată direct Ministerului de Război Italian, iar voluntarii să fie echipați în uniforma armatei italiene, având ca semne distinctive insigna și cocarda cu tricolorul românesc.

3/16 octombrie, Victor Antonescu, fostul ministru plenipotențiar al României la Paris, a plecat la Iași, cu avionul pilotat de locotenentul francez Noël, ca purtător de cuvânt al planurilor Occidentului. Prim-ministrul Franței îi solicita lui Ion I.C. Brătianu să urgenteze reintrarea României în război, ceea ce reprezenta și dorința regelui Ferdinand și a taberei proantantiste.

3/16 octombrie, Împăratul Carol I al Austriei a lansat manifestul *Către popoarele mele credincioase* prin care propunea transformarea Austro-Ungariei într-o federație ce urma să cuprindă șase state (regate) – austriac, ungar, ceh, iugoslav, polonez și ucrainean.

5/18 octombrie, Austro-Ungaria urmează exemplul Germaniei și propune un tratat de încheiere a păcii.

5/18 octombrie, Alexandru Vaida-Voevod dă citire în Parlamentul de la Budapesta Declarației de independență a poporului român din Transilvania, Banat și părțile ungare.

6/19 octombrie, Adunarea Națională Constituantă, întrunită la Liiov, a proclamat independența teritoriului ucrainean din Austria-Ungaria, inclusiv nord-vestul Bucovinei.

9/22 octombrie, Generalul Prezan prezintă un memoriu regelui Ferdinand, în care se analizau posibilitățile de mobilizare a armatei pentru reintrarea în război.

14/27 octombrie, La Cernăuți s-a creat Consiliul Național Român din Bucovina ce își propunea „unirea provinciei cu celelalte țări românești într-un singur stat național independent”. A fost înființat și un Consiliu Național, alcătuit din 50 de persoane, aflat sub președinția lui Iancu Flondor, care să se ocupe de înfăptuirea unirii.

14-22 octombrie-27 octombrie/4 noiembrie, Pe Frontul italian se desfășoară bătălia de la Piave.

17/30 octombrie, Se constituie, la Budapesta, Consiliul Național Român Central din Transilvania ca organism de conducere a românilor, recunoscut de guvernele de la Viena și Budapesta.

17/30 octombrie, La Mudros, golf situat în insula Lemnos, la bordul crucișătorului britanic „Agamemnon”, Imperiul Otoman semnează armistițiul cu Puterile Aliate și Asociate.

18/31 octombrie, Printr-o proclamație intitulată *Către națiunea română* se anunță constituirea Consiliului Național Român Central, unic organ de conducere a românilor și programul său de acțiune.

21 octombrie/3 noiembrie, Consiliul Național Român Central se mută la Arad în casa lui Ștefan Cicio-Pop.

21 octombrie/3 noiembrie, Ucrainenii din Bucovina au organizat o adunare, ca răspuns celei românești, în care au proclamat alipirea unei mari părți din Bucovina noului stat ucrainean. În susținerea acestora, Rada de la Liov a mobilizat militari, care au luat poziții de apărare în pozițiile cheie ale Bucovinei.

21 octombrie/3 noiembrie, La Villa Giusti (Padova) a fost semnat armistițiul dintre Puterile Aliate și Asociate și Austro-Ungaria.

21 octombrie/3 noiembrie, Ungaria își proclamă independența.

22 octombrie/4 noiembrie, Fostul ministru în Franța, Victor Antonescu, a sosit la Iași cu un mesaj al guvernului francez, prin care se solicita intrarea în acțiune a României.

24 octombrie/6 noiembrie, Generalul Berthelot, sosit la Sofia, i-a dat lui Radu R. Rosetti să traducă proclamația către români, o emoționantă chemare: „La arme, Români!”.

24 octombrie/6 noiembrie, Se constituie un nou guvern condus de generalul Constantin Coandă, care cumula și portofoliul Afacerilor Externe.

25 octombrie/7 noiembrie, Consiliul Național Român Central a hotărât crearea gărzilor naționale și a gărzilor civile pe întreg teritoriul locuit de români în Transilvania.

26 octombrie/8 noiembrie, Generalul Franchet d'Espèrey a dat ordin de trecere a Dunării cât mai curând posibil, deși concentrarea marilor unități din compunerea Armatei de Dunăre într-o zonă apropiată de fluviu nu se terminase.

26 octombrie/8 noiembrie, la Iași, a avut loc o întâlnire la care au participat Ion I.C. Brătianu, generalul Constantin Coandă, ministrul Franței, contele de Saint-Aulaire, generalul Pierre Henry Lafont, atașatul militar francez, generalul Constantin Prezan, Nicolae Mișu, locotenent-colonelul Ion Antonescu. Tema discuțiilor lungi și contradictorii a fost reintrarea României în război. Francezii stăruiau pentru o grabnică reintrare în acțiune, aducând drept argument iminența semnării armistițiului. Regele Ferdinand și Ion I.C. Brătianu au luat decizia ca România să reintre imediat în acțiune, pregătindu-se documentele în acest sens.

26 octombrie/ 8 noiembrie, Divizia 8 Infanterie, comandată de generalul Iacob Zadic, a intrat în Bucovina, la cererile repetate ale Consiliului Național Român din Bucovina.

27 octombrie/9 noiembrie, Guvernul român dă un ultimatum de 24 de ore trupelor de ocupație pentru a părăsi teritoriul românesc.

27 octombrie/9 noiembrie, Regele Ferdinand decretează a doua remobilizare a armatei române.

27/28 octombrie-9/10 noiembrie, Detașamentul Boblet (trei batalioane din Regimentul 210 Infanterie, susținute de un grup de artilerie de câmp) a trecut fluviul Dunărea, noaptea, ocupând fără dificultate Giurgiu.

28 octombrie/10 noiembrie, Guvernul român adresează Puterilor Aliate și Asociate un memoriu în care își reafirmă atașamentul față de aliați, subliniază dreptul la unitate al românilor și detaliază contextul încheierii păcilor de la Buftea și București.

28/29 octombrie-10/11 noiembrie, Armata română a reînceput operațiile militare împotriva Puterilor Centrale.

29 octombrie/11 noiembrie, Armistițiul de la Rethondes-Compiègne dintre Puterile Aliate și Asociate și Germania.

29 octombrie/11 noiembrie, Trupele germane părăsesc Bucureștii. La plecare se înregistrează incidente cu populația Capitalei.

30 octombrie/12 noiembrie, Austria se proclamă republică; se formează un guvern condus de socialistul Karl Renner.

31 octombrie/13 noiembrie, Convenția militară de la Belgrad. Acest document suplimentar armistițiului de la Villa Giusti, parafat între comandamentul aliat, reprezentat de generalul Franchet d'Espèrey, comandant șef al Armatei aliate de Orient, și de Kálnoky Mihály, preșe-

dintele Republicii Ungare, a generat situații tensionate și complicații pentru România. Aliații au stabilit în mod unilateral o linie de demarcație pe cursul Mureșului până la confluența cu Tisa, lăsând sub administrația Ungariei o parte însemnată a teritoriului Transilvaniei, trasarea sa fiind în flagrantă contradicție cu prevederile tratatului din 4/17 august 1916 și cu realitățile etnice. Convenția a fost semnată în condițiile în care România și armata sa au reintrat în război alături de Antanta, ignorând poziția guvernului român ce nu a fost invitat la tratative.

31 octombrie/13 noiembrie, Consiliul Național Român din Bucovina adoptă „o lege fundamentală asupra puterilor Țării Bucovinei”.

31 octombrie/13 noiembrie-2/15 noiembrie, Au loc, la Arad, tratative între delegația Consiliului Național Român Central și delegația maghiară, condusă de Oskar Jassy. Pozițiile celor două delegații au fost complet diferite, delegația maghiară oferind Transilvaniei o autonomie catonală, de tip elvețian. Tratativele nu au dat niciun rezultat.

2/15 noiembrie, Cartierul general al Armatei Aliate de Dunăre s-a mutat la Giurgiu, iar zilnic funcționa un serviciu de curierat Iași-Giurgiu.

3/16 noiembrie, Printr-un decret-lege se introduce votul universal, egal, direct, secret. În acest mod se materializa decizia luată de Parlament în iulie 1917, prin care se modificase Constituția. Universalitatea votului era doar pentru bărbați.

5/18 noiembrie, Este dat publicității manifestul *Către popoarele lumii*, elaborat de Vasile Goldiș și tipărit în română, engleză și franceză. Documentul aducea la cunoștință dorința românilor aflați sub dominație străină de a se uni cu Regatul Român.

6/19 noiembrie, Se formează Regatul sârbilor, croaților și slovenilor prin unirea Croației, Slavoniei, Dalmației și Slovenilor cu Serbia.

7/20 noiembrie, Armata română trece din nou Carpații.

9/22 noiembrie, Consiliul Național Român Central a solicitat guvernului ungar recunoașterea autorității depline asupra teritoriilor românești.

15/28 noiembrie, Congresul General al Bucovinei decide unirea Bucovinei cu România. Au luat parte 74 de delegați ai Consiliului Național Român, 13 ai comunelor ucrainene, șapte ai Consiliului Național German și șase ai Consiliului Național Polonez.

17/30 noiembrie, Se dă publicității Apelul prin care se convoacă, la Alba Iulia, pentru ziua de 18 noiembrie/1 decembrie, Marea Adunare Națională cu scopul unirii Transilvaniei cu România.

18 noiembrie/1 decembrie, Marea Adunare de la Alba Iulia la care au luat parte 1.228 de delegați susținuți de peste 100.000 de locuitori proclamă în unanimitate unirea tuturor locuitorilor locuite de români din fosta monarhie austro-ungară cu România. Pentru conducerea treburilor Transilvaniei s-a format Marele Sfat Național, ce avea rol de parlament și Consiliul Dirigent, ca organ executiv. Președinte al acestuia a fost desemnat Iuliu Maniu.

18 noiembrie/1 decembrie, Cele mai înalte autorități ale statului român (regele Ferdinand, regina Maria, guvernul) se întorc în București. Atmosfera din Capitală a fost deosebit de entuziastă. În aceeași zi, după ceremonia de la Catedrala metropolitană, generalul Eremia Grigorescu i-a înmânat regelui Ferdinand bastonul de mareșal al României.

27 noiembrie/10 decembrie, La Chișinău, Sfatul Țării a renunțat la condițiile unirii exprimate în decizia din 27 martie/9 aprilie. Totodată, Sfatul Țării a votat decretul-lege asupra reformei agrare în Basarabia.

29 noiembrie/12 decembrie, Guvernul condus de generalul Constantin Coandă este înlocuit cu un cabinet prezidat liberal de Ion I.C. Brătianu.

1/14 decembrie, Guvernul ungar declară că nu recunoaște decizia de unire de la Alba Iulia și nici autoritatea Consiliului Dirigent.

1/14 decembrie, Delegația românilor transilvăneni compusă din Miron Cristea, episcopul ortodox al Caransebeșului, Iuliu Hossu, episcopul greco-catolic de Gherla, Alexandru-Voe-

vod, Vasile Goldiș, Caius Brediceanu și Mihai Popovici prezintă regelui Ferdinand, la București, actul unirii Transilvaniei cu România.

2/15 decembrie, Trupele române din Transilvania au primit din partea Marelui Cartier General român ordinul de a depăși aliniamentul Mureșului pe baza aprobării date de comandamentul aliat de Orient, evitând orice conflict armat.

5/18 decembrie, Este dat publicității Decretul-lege pentru administrarea Bucovinei care stipulează că rămân în vigoare vechea legislație, aceasta putând fi modificată doar pe cale legislativă.

5/18 decembrie, Liga Poporului dă publicității programul său provizoriu.

5/18 decembrie, S-a înființat Partidul Țărănesc, condus de Ion Mihalache, noua formațiune politică fiind de centru-stânga.

9/22 decembrie, În Piața Matia din Cluj a avut loc Adunarea Națională Maghiară care își propunea să adere la proiectul de rezoluție al Consiliului Național Maghiar din Transilvania ce se pronunța pentru păstrarea Ardealului între hotarele Ungariei. Numărul participanților este estimat la circa 12-15.000 de persoane. La Cluj, delegații au sosit cu „scrisori de împuternicire” (megbizólevél) corespunzătoare credeționalelor de la Alba Iulia. Delegații au adoptat o rezoluție ce reflecta mai mult principiile guvernului Károlyi: menținerea unității politice și economice a Ungariei istorice, autodeterminarea naționalităților în sistemul cantonal, menținerea formei republicane de guvernământ.

11/24 decembrie, A apărut Decretul-Lege prin care se consfințește actul de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918.

11/24 decembrie, S-a constituit Comandamentul trupelor din Transilvania, cu sediul la Sibiu, sub comanda generalului Traian Moșoiu, originar din Bran.

Trupele române au intrat în Cluj, capitala Transilvaniei, fiind salutate de către Senatul Național Român și țărani români din împrejurimi. Festivitatea s-a desfășurat în Piața Regelui Matia.

12/25-22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919, S-a desfășurat vizita generalului Henri Mathias Berthelot în Transilvania și Banat. Generalul Berthelot a numit acest periplu drept „turneu de pacificare între România, Serbia și Ungaria, în legătură cu Banatul Timișoarei și Transilvania”. Peste tot generalul Berthelot a fost primit cu mare simpatie de autorități și cetățeni.

13/26 decembrie, Puternică manifestație în București a muncitorilor tipografi. Demonstrația a fost dur reprimată, cu morți și răniți. Au urmat arestări masive în rândul liderilor muncitorimii, inclusiv în cele ale Partidului Socialist.

18/31 decembrie, Apare decretul-lege prin care se consfințește unirea Bucovinei cu România.

19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919, Decretul de organizare a Bucovinei potrivit căruia în guvern sunt numiți doi reprezentanți ai acesteia, având statutul de miniștri fără portofoliu. Unul dintre ei funcționa la București, altul la Cernăuți. Se crea și un serviciu administrativ ce gestiona afacerile locale.

22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919, Comandamentul aliat a autorizat ca armata română să continue înaintarea spre vest, dincolo de linia Mureșului.

27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919, Consiliul Central Săsesc și Consiliul Național Săsesc, într-o adunare la Mediaș, exprimă azeziunea sașilor la actul unirii de la Alba Iulia.

28 decembrie 1918/10 ianuarie 1919, Premierul Ion I.C. Brătianu, în fruntea unei delegații, se deplasează la Paris pentru a participa la Conferința de pace.

BIBLIOGRAFIE

Arhive

A.M.N.R., Fonduri: M. St. M; M.St.M – Secția 2 informații (1895-1949); M.St.M – Secția 3 Operații (1896-1950); Cabinetul Ministrului Apărării (1913-1950); Ministerul de Război – Secretariatul General (1900-1936); Marele Cartier General (1913-1945); Microfilme.

Biblioteca Academiei Române. Manuscrise.

M.A.E., Fonduri: 71/E.1 – 1914-1922 – Primul Război Mondial; 71/E2 – 1914-1924 – Primul Război Mondial; Legații: Marea Britanie, Franța, Rusia, Italia, Belgia, Grecia.

S.A.N.I.C., Fonduri: Casa Regală; Casa Regală – Ferdinand; Președinția Consiliului de Miniștri; Microfilme: Anglia, Belgia, Franța, Italia, SUA.

Presă

Basarabia Militară, Evenimentul de Iași, Îndreptarea, Mișcarea, Monitorul Oficial, Monitorul Oastei, Neamul Românesc, România, Steagul.

Volume de documente

xxx, *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983

xxx, *Actele tratatului de pace de la București, Marți 24 Aprilie/7 Maiu 1918*, Textul românesc.

xxx, *Basarabia pământ românesc. Antologie*, vol. I-II, editor și redactor științific Mihai Trașcă, editura Serebia, Chișinău, 2017 (I)-2018 (II)

xxx, *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe, august 1918-iunie 1919*, vol. III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986

xxx, *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România, 1 Decembrie 1918*, volumele VII-X, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

xxxx, *Basarabia în Parlamentul Marghiloman*, text ales și stabilit, note și comentarii, postfață de Victor Durnea, prefață de Ion Țurcanu, Știința, Chișinău, 2018

xxx, *La Romania nella Grande Guerra. Documenti militari e diplomatici italiani, 1914-1918*, a cura di Rudolf Dinu, Ion Bulei, Editura Militară, București, 2006

xxx, *Marele Cartier General al Armatei României. Documente 1916-1920*, Editura Machiavelli, București, 1996

xxx, *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999

xxx, *Senatul militar român central al ofițerilor și soldaților din Viena (31 octombrie-27 noiembrie 1918)*, Ediție, note și studiu introductiv de Mihai Octavian Groza, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015

xxx, *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente*, cuvânt înainte de prof. univ. dr., Mugur Isărescu, ediție de Marian Ștefan și Cristian Păunescu, Editura Fundației Culturale, Magazin Istoric, București, 1999

xxx, *Trădarea Rusiei Tariste. Documente oficiale*, Editura Cartea Românească, București, 1921
Cuvântări de Ferdinand I, regele României 1889-1922, Din publicațiile fundației Principele Carol, București, 1922

Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România 1917-1918. Documente, antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc, prefață Viorica Pompilia Moisuc, Editura Hyperion, Chișinău, 1995

Bold, Emilian, Locovei, Răzvan O., *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, indice general Al. Ioniță, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008

Botoran, Constantin, Matichescu, Olimpiu (editori), *Documente străine despre lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar român*, editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980

Deaconu, Luchian, (editor), *Franța și România unite în comunitatea de sacrificiu în anii 1916-1918. Documente externe din Arhivele Consiliului Național al Unității Române de la Paris redacției ziarului „La Roumanie” Coloniei române din Paris*, volum I, 5 decembrie 1916-22 noiembrie 1918, Editura Sitech, Craiova, 2009

Moisuc, Viorica, *România și politica externă rusească. Un secol din istoria tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (studiu și documente)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2013

Nicolescu, Gheorghe, Dobrescu, Gheorghe, Nicolescu, Andrei, *Calvarul prizonierilor români din Primul Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I-III, Fundația „General Ștefan Gușă”, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2006

Pherekyde, Grigore, *Colecțiunea ordonanțelor pentru populația României în cuprinsul Administrației Militare*, Tipografia „Cultura”, București, 1918

Stănescu, Marin C., Feneșan, Costin, *Lenin și Troțki versus Ludendorff și Hoffman. Două cupluri inamice care au schimbat cursul istoriei (1914-1918). Documente, scrieri, mărturii și relatări*, Editura Enciclopedică, București, 1999

Tănăsescu, Florian, Costea, Dumitru, Iacoș, Ion, Neacșu, Gheorghe, Stănescu, Marin C., Tănăsescu, Nicolae *Ideologie și structuri comuniste în România, vol. II, 9 decembrie-31 decembrie 1919*, Institutul național pentru studiul totalitarismului, București, 1997

Instrumente de lucru (dicționare, enciclopedii, cronologii, atlase etc.)

xxx, *Dictionnaire de la Grande Guerre 1914-1918*, sous la direction de François Cochet et Rémy Porte, Robert Laffont, Paris, 2008

xxx, *Encyclopédie de la Grande Guerre*, tome I, II, sous la direction de Stéphane Audoin-Rouzeau et Jean- Jacques Becker, Bayard, 2004

xxx, *Figuri contemporane din Basarabia*, vol. 1-3, Editura A.R.P.I.D., Chișinău, 1939

xxx, *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, coordonator M. Petcu, Editura Polirom, Iași, 2012

xxx, *Miniștrii apărării naționale. Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012

xxx, *Relații româno-sovietice. Documente*, vol. I. 1917-1934. Redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, București, Editura Enciclopedică, 1999

xxx, *Șefii Statului Major General. Enciclopedie*, coordonator: general-locotenent (r) Avram Cătănici, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2014

xxx, *Word War I. The definitive Encyclopedia and Document Collection*, volume 1-5, D-J, Dr. Spensecer C. Tucker, editor, foreword by dr Hilger H. Herwig, Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford, 2007

Avram, Valeriu, Drăghici, Lucian, Pătrașcu, Gabriel-George, Râșnoveanu, Ion, *Războiul de întregire (1916-1918), Comandanți militari români*, Editura Centrului Tehnic-editorial al Armatei, București, 2016

Bradford, James C., editor, *International Encyclopedia of Military History*, vol. 1-2, preface by professor Jeremy Black, Rourledge, New York, 2006

Bucur, Bogdan, *Cartea de Aur a Centenarului Marii Uniri*, cu un cuvânt înainte de Bogdan Murgescu, RAO, 2017

Calafeteanu, Ion (coordonator), *Istoria politicii externe românești*, Editura Enciclopedică, București, 2003

Ciobanu, Ștefan, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Cartea Românească, București, 1929

Cojan, Vicențiu, *Primul Război Mondial. Repere de cronologie militară*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1997

Colesnic, Iurie, *Generația Unirii*, Museum, Fundația Culturală Română, 2004

Covalciuc, Dumitru, *Membrii Consiliului Național Român din Bucovina ales de Adunarea Constituantă din 27 octombrie 1918*, Editura Druk Art, Cernăuți, 2017

Georgescu, Maria, Midan, Christophe, capitaine, *Un exemple de coopération bilaterale. Les attaches militaires français en Roumanie et roumaines en France (1860-1940)*, Editions Militaires, Bucarest, 2003

Giurescu, Dinu (coordonator), *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003

Hangiu, Ionel, *Dicționarul presei literare românești 1790-2000*, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004

Hogg, Ian V., *Dicționarul Primului Război Mondial*, traducere din limba engleză: Diana Șipu, Editura Niculescu, București, 2007

Mamina, Ion, Scurtu, Ioan, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, Silex-Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1994

Marcu, George, Ilinca, Rodica, *Dicționarul personalităților feminine din România*, coordonator: George Marcu, cuvânt înainte: Gabriela Creția, Editura Meronia, București, 2009

Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 2012*, ediția a III-a definitivă, Editura Machiavelli, București, 2013

Neagoe, Stelian, *Miniștrii de externe ai României 1862-2016*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, București, 2016

Palmovski, Jan, *Dicționar de istorie universală contemporană. De la 1900 până astăzi*, vol. I-II, traducere de Simona Ceașu, Editura All, București, 2005

Păcurariu, Mircea, prof. univ. dr., *Dicționarul teologilor români*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2002

Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc, oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, Editura Saeculum I.O. Vestfala, București, 1999

Răceanu, Mircea, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americe. De la începutul cunoașterii reciproce până la prăbușirea regimului comunist în România, 1989*, Silex, 2005

Stoica, Stan (coordonator), *Dicționar biografic de istorie a României*, Editura Meronia, București, 2008

Șerban, Ioan I. (coordonator), *Dicționarul personalităților Unirii. Trimișii românilor transilvăneni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia, 2003

Țarălungă, Ecaterina, *Enciclopedia identității românești. Personalități*, Editura Litera, București, 2011

Vaisse, Maurice, *Dicționar de relații internaționale. Secolul al XX-lea*, traducere de Marius Roman, Polirom, Iași, 2008

Zodian, Vladimir, Pandea, Adrian, Zodian, Mihai V., *Enciclopedia de istorie militară*, cu o postfață de general-maior prof. univ. dr. Teodor Frunzetti, Editura Militară, București, 2006

Lucrări generale

xxx, *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. I, Editura Militară, București, 1992

xxx, *Austro-Hungary's Last War 1914-1918*, edited by the Austrian Federal Ministry of the Army and War Archive, translated by Stan Hanna, vol. 1-4, Publisher of Military Sciences Releases, Viena, 1930

xxx, *Basarabia română. Antologie*, ediție îngrijită, note și comentarii de Florin Rotaru, Editura Semne, București, 1996

xxx, *Istoria cavaleriei române*, coordonarea lucrării: general de brigadă (r) dr. Gheorghe Marin, Ecaterina Marin-Zăinescu și colonel (r) dr. Gheorghe Romanescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1998

xxx, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1989

xxx, *Istoria Românilor, vol. VII, tom II. De la independență la Marea Unire*, coordonator acad. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București, 2003

xxx, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 1-2, Editura Militară, București, 1987

xxx, *The Cambridge History of Russia*, volume III, The Twentieth Century, editat by Grigor Suny, University of Michigan and University of Chicago, Cambridge University Press, 2006

xxx, *The Origin and Prevention of Major Wars*, edited by Robert I. Roberg and Theodore K. Rabb, Cambridge University Press, 2002

Abrudeanu, Ion Rusu, *România și războiul mondial. Contribuții la studiul istoriei războiului nostru*, Editura Librăriei Socec, București, 1921

Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei, vol. IV, Naționalismele și Concernul European secolul XIX (1815-1919)*, traducere de Monica Timu, ediție îngrijită, note și comentarii de Ovidiu Pecican, Institutul European, 1998

Bideleux, Robert and Jeffries, Ian, *A History of Eastern Europe. Crisis and change*, second edition, Routledge, London and New York, 2007

Black, Jeremy, *The Age of Total War 1860-1945*, Praeger, Security International, Westport Connecticut, London, 2006

Boldur, Alexandru V., *Istoria Basarabiei*, Editura Ion Frunză, București, 1992

Boldur, Alexandru V., *Basarabia Românească*, Editura Vicovia, București, 2014

Boldur, Alexandru V., *Basarabia și relațiile româno-ruse*, Chișinău, Editura Timpul, 2017

Brătianu, Gheorghe I., *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, ediție îngrijită și note de Florin Rotaru, traducere Ecaterina Holban, Editura Semne, București, 1995

Brendon, Wyvyan, *Primul război mondial 1914-1918*, traducere de Daniela Mișcov, All, București, 2003

Bulei, Ion, *Conservatori și conservatorism în România*, Editura Enciclopedică, București, 2000

Ferro, Mark, *The Great War 1914-1918*, translated by Nicole Stone, Routledge, London and New York, 1973

Figes, Orlando, *Revoluția rusă 1821-1924. Tragedia unui popor*, traducere de Cornelia Marinescu, Editura Polirom, Iași, 2016

Gaillard, Jean-Michel, Rowley, Anthony, *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârșitul secolului al XX-lea*, traducere din limba franceză de Em. Galaicu-Păun, Editura Cartier, București, Chișinău, 2001

Gilbert, Martin, *The European Powers 1900-1945*, Phoenix Press, London, 1965

Glenny, Misha, *The Balkans. Nationalism, War and the Great powers 1804-2011*, Penguin Books, London, 2012

Grey, Colin S., *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, traducere de Ramona Lupu, Polirom, 2010

Hitchins, Keith, *România 1866-1947*, ediția a IV-a, traducere din engleză de George G. Potra și Delia Razdolescu, Humanitas, București, 2013

Jelavich, Charles și Barbara, *Formarea statelor naționale balcanice 1804-1920*, traducere de Ioan Crețiu, cuvând introductiv și control științific de prof. univ. dr. Camil Mureșan, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

Kennedy, Paul, *Ascensiunea și decăderea marilor puteri. Transformări economice și conflicte militare din 1500 până în 2000*, traducere de Laurențiu Ursu, Teodora Moldovanu, Lucia Dos, Ramona Lupu, postfață de Andrei Miroiu, Polirom, Iași, 2011

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, text stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa și Lucia Popa, prefață și note de Mircea N. Popa, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1991

Nistor, Ion, *Istoria României*, ediție îngrijită de Florin Rotaru, vol. II, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2003

Pop, Ioan-Aurel, Nagler, Thomas, Andras, Magyari (coordonatori), *Istoria Transilvaniei, vol. III (de la 1711 până la 1918)*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008

Popa, Mircea N., *Primul Război Mondial 1914-1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979

Renouvin, Pierre, Preclin, Edmond, Hardy, Georges, *L'époque contemporaine, Tome 2, La paix armée et la grand guerre 1871-1919*, Presses Universitaires de France, Paris, 1939

Sixsmith, Martin, *Rusia. Un mileniu de istorie*, traducere din engleză de Eugen Popa și Justina Bandol, Humanitas, București, 2016

Sondhaus, Lawrence, *World War One. The Global revolution*, University Press, Cambridge, 2011

Șeicaru, Pamfil, *România în Marele Război*, prefață de Ion Gh. I. Brătianu, traducere din limba franceză de Adrian Iancu

Taylor, A.J.P., *Monarhia habsburgică 1809-1918. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Unghariei*, traducere de Cornelia Bucur, Allfa, București, 2000

Torrey, Glenn, *România în Primul Război Mondial*, traducere din limba engleză de Dan Criste, Meteor Publishing, București, 2014

Wagner, Margaret E., *America and the Great War*, introduction by David M. Kennedy, Athena Angelos, picture editor, Bloomsbury Press, Library of Congress, 2017

Memorialistică

Afrapt Nicolae, *Români de pe Valea Sebeșului din tranșeele Marelui Război la Mărita Adunare de la Alba Iulia, 1914-1919*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2018

Alimănișteanu, Pia, *Însemnări din timpul ocupației germane*, Imprimeriile Independența, București, 1929

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IV 1917-1918, Ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1993

Averescu, Alexandru, *Notițe zilnice din război*, ediție, studiu introductiv și note de Eftimie Ardeleanu și Adrian Pandea, Editura Militară, București, 1992

Averescu, Alexandru, *Răspunderile*, Editura Albatros, București, 1999

Bacalbașa, Constantin, *Capitala sub ocupația dușmanului 1916-1918*, Editura Vremea, București, 2017

- Beldie, Constantin, *Memorii*, Editura Albatros, București, 2000
- Berthelot, Henri, *Memorii și corespondență 1916-1919*, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, București, 2012
- Bianu, Vasile, dr., *Însemnări din războiul României Mari, tomul II. De la mobilizare până la pacea de la București*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1926
- Bocu, Sever, *Drumuri și răscruci. Memorii*, Editura Marineasa, Timișoara, 2005
- Buttescu, Mihai I., *Vânătorii Reginei Elisabeta. Memoriile unui ofițer din garda regală*, ediție îngrijită, prefață, note și indice de comandor (r) Gheorghe Vartic, Editura Militară, București, 2012
- Brătianu, Elisa, Brătianu, Ion C., *Memorii involuntare*, Texte stabilite, note și prezentare de Marian Ștefan
- Brătianu, Gheorghe I., *File rupte din cartea războiului*, Editura „Cultura Națională”, București, f.a.
- Buchanan, George, *My mission to Russia, and other diplomatic memories*, 2 vol., London, Cassell, 1923
- Cancicov, Vasile Th., *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic 13 august 1916-31 decembrie 1918, vol II*, Atelierele Societății „Universul”, București, 1921
- Cantacuzino, Nicolae B., *Amintirile unui diplomat român*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2012
- Cantacuzino, Sabina, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, volumul II, îngrijire de ediție, studiu introductiv și note de Elisabeta Simion, Editura Albatros, București, 1996
- Cămărășescu, Zoe, *Amintiri*, Editura Vitruviu, București, f.a.
- Ciorogariu, Roman R., *Episcopul Orăzii, Zile trăite*, Oradea, 1926
- Drăghiceanu, Virgiliu N., *707 zile sub cultura pumnului german*, Cartea Românească, București, 1920
- Duca, I.G., *Memorii*, volumul III, *Războiul, Partea I (1916-1917)*, Ediție și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1994
- Duca, I.G., *Memorii*, volumul IV, *Războiul, partea a II-a (1917-1919)*, Ediție și indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994
- Filitti, I.C., *Jurnal*, vol. I, 1913-1919, ediție îngrijită de Georgeta Filitti, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008
- Fontaine, Marcel, *Jurnal de război. Misiune în România noiembrie 1916-aprilie 1918*, cuvânt înainte de Alain Legoux, introducere de Daniel Cain, traducere din franceză și postfață de Micaela Ghițescu, Editura Humanitas, București, 2016
- Garoescu, Gheorghe, general, *Jurnal de front, vise de iubire 14 august 1916-28 septembrie 1918*, ediție stabilită, studiu introductiv și note de Marian Moșneagu, Editura Militară, București, 2017.
- George, Lloyd, *Memoires de guerre*, vol. I, traduction de Charles Bonnefon, A. Fayard & Compagnie, Editeurs, Paris, 1934
- Ghyka, Dimitrie, *Memorii (1894-1940)*, traducere din limba franceză de Vasile Savin, Institutul European, 2004
- Greceanu, Ana, *Între două patrii. Însemnări 1911-1920*, traducere de Radu Greceanu, Eugenia Greceanu, Dumitru Roman, cuvânt înainte, note și comentarii de Dumitru Roman, Editura Vremea, București, 2013
- Grey, Eduard, vicomte de Fallodon, *Memoires*, traduit de l'anglais par M. D'Honfroi, Payot, Paris, 1927
- Herjeu, C.N., general, *Studii și critice militare. Din învățămintele războaielor din 1913 și 1916-1918*, vol. I, Editura Librăriei Stănculescu, București, 1920
- Ionescu, Take, *Amintiri. Discursuri pentru România Mare*, ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Șerban Tanașoca, Editura Fundației Pro, București, 2005

- Iorga, N., *Războiul nostru în note zilnice 1917-1918*, vol. III, Editura Ramuri, Craiova, 1919
- Iorga, Nicolae, *Memorii. Însemnări zilnice (Maiu 1917-Mart 1920). Războiul Național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. II, Editura Națională, S. Ciornei, București, f.a.
- Iorga, Filip Lucian, *Un cântec de lebedă. Vlăstare boierești în Primul Război Mondial*, Editura Corint, București, 2016
- Kirileanu, G.T., *Însemnări zilnice (1906-1960)*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, bibliografie și indici de Constantin Frangati, cu un cuvânt înainte de Jordan Datcu, Editura Albatros, București, 2004
- Kirileanu, G.T., *Martor la istoria României 1872-1969. Jurnal și epistolar*, volumul al II-lea: 1915-1918, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note și indice de Constantin Bostan, Editura RAO, București, 2013
- Ludendorff, Erich, *Souvenirs de guerre*, préface du General Buat, Payot, Paris, 1920
- Madgearu, Alexandru, *Note din războiul de reîntregire a neamului*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Alexandru Madgearu, Editura Militară, București, 2017
- Maria, Regina României, *Jurnal de război (II) 1917-1918*, traducere de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, Editura Humanitas, București, 2015
- Maria, Regina României, *Însemnări zilnice 1919*, traducere Valentina Costache și Sanda Răcoviceanu, Editura Albatros, București, 1996
- Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1924*, vol. 2 și 3, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1927
- Marghiloman, Alexandru, *Unirea Basarabiei cu România-mumă 27 martie 1918*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, București, 2018
- Memoires du Général Broussilov, *Guerre 1914-1918*, préface du General Niessel, Librairie Hachette, Paris, 1929
- Mihăiescu, N., general de divizie, *Amintiri și învățăminte din războiul de întregire a neamului 1916-1919*, Editura ziarului *Universul*, București, 1936
- Mârzescu, Gheorghe Gh., *Fapte și impresii zilnice (1917-1918)*, ediție de Ion Lăcustă, Editura Curtea Veche, București, 2004
- Mosolov, A.A., *Misiunea mea în România (Memorii)*, ediție de Marin. C. Stănescu, Editura Silex, București, 1997
- Müller, Georg Alexander von *Regierte der Kaiser? (A guvernat împăratul?)*, Göttingen, 1959
- Negrescu, Elena, *Descrierea războiului de o refugiată. Notele unei românce care a suferit pentru țara ei. Jurnal de război 1916-1918*, Editura Detectiv, București, 2006
- Netzhhammer, Raymund, *Episcop de România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I-II, traducere de prof. univ. dr. George Guțu, ediție realizată de Nikolaus Netzhhammer în colaborare cu Krista Zach.
- Nistor, Ion I., *Amintiri bucovinene din vremea Unirii*, ediție și prefață de Doina și Liviu Papuc, Editura Alfa, Iași, 2000
- Popian, Constantin, *Amintiri din viața militară. Jurnale de război și din prizonierat*, ediție îngrijită, note și comentarii de Linu Dragu Popian, prefață de colonel (r) Dumitru Roman, Editura Militară, București, 2007
- Prévoist, Michel, *Români și ruși. Amintiri din anii 1916-1918. Speranțele și cele dintâi decepții. Retragerea*, prefață N. Iorga, Editura Lupta, București, 1925
- Procopiu, Irina, *Pagini de Jurnal (1891-1950)*, traducere și note Georgeta Penelea-Filitti, Polirom, Iași, 2016
- Pușcariu, Sextil, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, Editura Minerva, București, 1979
- Rosetti, Radu R., general, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997

Rostas, Zoltan, *Secolul coanei Lizica. Convorbiri din anii 1985-1986 cu Elisabeta Odobescu-Goga. Jurnalul din perioada 1916-1918*, traducerea jurnalului și transcrierea convorbirilor Irina Mar-mor-Rostas, prefață: Georgeta Filitti, Paideia, București, 2004

Rudeanu, Vasile, *Memorii din timpuri de pace și de război 1884-1929*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Dumitru Preda și Vasile Alexandrescu, Cavallioti, București, 2004

Saint-Aulaire, conte de, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, traducere de Ileana Sturdza, intro-ducere și note de Mihai Dim. Sturdza, Editura Humanitas, București, 2002

Stoenescu, Anibal, *Din vremea ocupației*, Atelierele Grafice Socec & Comp. S.A., București, 1927

Tăslăoanu, Octavian C., *Din vârtejul războiului: Sub flamurile naționale*, ediție îngrijită de Gelu Voican-Voiculescu, Editura Rao, București, 2001

Tzigara-Samurcaș, *Mărturisiri si-li-te*, , Tipografia „Convorbiri literare”, București, 1920

Tzigara-Samurcaș, Al., *Memorii (1910-1918)*, București, Editura „Grai și suflet-Cultura Na-țională”, vol. II, 1999

Winogradsky, general, *La Guerre sur le front oriental. En Russie. En Roumanie*, mis au point et commenté par le general Malleterre, Charles-Lavauzelle, Paris, 1926

Vopicka, Charles J., *Secretele balcanilor. Șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, prefață și traducere de Andrei Alexandru Căpușan, Institutul European, 2012

Lucrări speciale

xxx, *100 de ani de la deschiderea Frontului Românesc în Primul Război Mondial (1916-2016)*. Culegere de studii, ediție îngrijită de Gheorghe Vartic, Editura Militară, București, 2017

xxx, *Banca Națională a României în timpul Primului Război Mondial*, prefață de Mugur Isă-rescu, București, 2011

xxx, *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii Istorice dedicate lui George Cipăianu la împli-nirea vârstei de 75 de ani*, editori: Valentin Orga, Ottmar Trașcă, Liviu Țărău, Virgiliu Țărău, Argonaut, Cluj Napoca, 2017

xxx, *Historically Inevitable?. Turning point of the Russian Revolution*, edited by Tony Brenton, PROFILE BOOKS LTD, London, 2016

xxx, *Lui Alexandru Marghiloman. Omagiu cu prilejul unei îndoite aniversări. Prietenii și admira-torii lui*, MCMXXV

xxx, *La présence française en Roumanie pendant la Grande Guerre. 1914-1918*, editeurs: George Cipăianu, Vasile Vesa, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997

xxx, *Marele Război și Europa danubiano-pontică*, coordonator Francesco Guida, versiunea în limba română îngrijită de Ana Maria Sima și Monica Fekete, traducere de Monica Fekete, Miruna Bence-Muk, Delia Morar, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016

xxx, *Primul Război Mondial și Basarabia 1914-1918*. (Culegere de studii și articole), Bons Office, Chișinău, 2015

Agrigoroaiei, Ion, *Opinia publică și starea de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri. Iași, 1916-1918*, Editura Fundația Axis, Iași, 2004

Bălan, Teodor, *Bucovina în războiul mondial*, extras din „Codrul Cosminului”, VI, 1929, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă de la Universitatea din Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1929

Bălan, Teodor, *Rolul lui Vasile Bodnărescu în preajma Unirii*, Tipografia Mitropolitul Sil-vestru, Cernăuți, 1938

Bălan, Teodor, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina (1914-1918)*, București, Editura Domino, 2004

- Batin, Laurențiu, *Maramureșul și maramureșenii în Primul Război Mondial*, prefață de academician Alexandru Surdu, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2014
- Boia, Lucian, *Germanofili. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, București, 2009
- Boia, Lucian, *Primul război mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Humanitas, București, 2014
- Brătianu, Gheorghe, *A acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, ediție îngrijită și prefațată de Șerban Papacostea, Corint, București, 2001
- Bulei, Ion, *Bunul nostru rege Ferdinand*, Editura Meteor Press, 2017
- Bulei, Ion, *Un război în cenușa imperiilor*, Editura Cadmos, București, 2010
- Cazacu, Petre, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1928*, Editura Știința, Chișinău, 1992
- Cernovodeanu, Paul, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional 1806-1920*, Editura Albatros, București, 1993
- Cernovodeanu, Paul, *Ferdinand I, cel leal, regele tuturor românilor*, Editura Andreas Print, București, 2016
- Ciobanu, Vitalie N., *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu și documente*, Chișinău, 2000
- Clark, Charles Upson, *Bessarabia. Russia and Roumania on the Black Sea*, Dodd, Mead & Company, New York, 1927
- Constantin, Cristina, *Viața cotidiană în Primul Război Mondial (Everyday life in World War I)*, Editura Sitech, Craiova, 2017
- Constantin, Ion, Negrei, Ion, Negru, Gheorghe, *Ion Pelivan. Părinte al mișcării naționale din Basarabia*, cuvânt înainte de Corneliu-Mihail Lungu, Editura Bibliotecii Bucureștilor, București, 2011
- Constantin, Ion, *Pantelimon Halippa*, Editura Enciclopedică, București, 2016
- Cojocaru, Gheorghe E., *Sfatul Țării. Itinerar*, Civitas, Chișinău, 1998
- Dascălu, Nicolae, *Propaganda externă a României Mari (1918-1940)*, Editura Alternative, Iași, 1998
- Decusară, E.C., *România sub ocupațiune dușmană. Fascicolul I, Organizarea și activitatea poliției militare*, Tipografia Curții Regale Göbl & Fii, București, 1920
- Dumitriu-Snagov, Ion, *România și Vaticanul. Relații diplomatice 1918*, București, 1993
- De Luchi, Gianluca, *La prima guerra mondiale*, Giunti, Milano, 2008
- Economu, Radu, *Unirea Bucovinei 1918*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2011
- Fassy, Gérard, *Le commandement français en Orient (octobre 1915-novembre 1918)*, Economica, Paris, 2003
- Gafița, Vlad, *Iancu Flondor (1865-1924) și mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Editura Junimea, Iași, 2008
- Gane C., *Petre P. Carp și locul său în istoria politică a României*, vol. II, Editura ziarului „Universul”, București, 1936
- Georgianu, Ilie I., *România sub ocupațiune dușmană, Fascicolul II, Exploatarea economică a țării. Organizația și activitatea Statului Major Economic*, București, Tipografia „Cultura Neamului Românesc”, 1920
- Goga, Octavian, *Unirea tuturor românilor*, ediție și studiu introductiv de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 2010
- Grandhomme, Jean-Noel, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931) Du culte de l'offensive a la strategie globale*, ECPA, Paris, 2011
- Hamlin, David, *Germany's Empire in the East, Germans and Romania in an Era of Globalisation and Total War*, Cambridge, 2017

- Ignat, Adrian, *Aportul bisericii la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Editura Universitară, București, 2011
- Iordache, Anastasie, *Parlamentul României în anii reformelor și ai Primului Război Mondial 1907-1918*, Paideia, București, 2001
- Iordache, Anastasie, *Ion I.C. Brătianu, un corifeu al democrației și liberalismului românesc* (ediția a II-a revăzută și adăugită), editura Albatros, București, 2007
- Iorga, N., *Acte privitoare la istoria marelui război*, extras din *Revista istorică*, anul XVIII, București, 1932
- Lacey, James, Murray, Williamson, *Douăzeci de bătălii care au schimbat lumea*, traducere de Andra Hâncu și Radu Andriescu, Polirom, 2013
- Leșcu, Anatol, *Românii basarabeni în istoria militară a Rusiei. De la războaiele din Caucaz la Războiul Civil*, Editura Militară, București, 2009
- Leuștean, Lucian, *România, Ungaria și tratatul de la Trianon 1918-1920*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Maior, Liviu, *Românii în armata habsburgică. Soldați și ofițeri uitați*, Editura Enciclopedică, București, 2004
- Mamina, Ioan, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 1997
- Mayerhofer, Lisa, *Zwischen Freund und Feind-Deutsche Besatzung in Rumänien 1916-1918*, Munchen, 2010
- Negoită, Cătălin, Zamfir, Ilie (coord.), *Presa Primului Război Mondial*, Editura Tritonic, București, 2015
- Nistor, Ion I., *Unirea Bucovinei 1918. Studiu și documente*, Cartea Românească, București, 1928
- Oprea, Ion M., *România și Imperiul Rus (1900-1924)*, vol. 1, Editura Albatros, București, 1998
- Opriș, Ioan, *Vasile Stoica în serviciul României*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Oscar Print, București, 2018
- Otu, Petre, *Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005
- Otu, Petre, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008
- Otu, Petre (coordonator), Dușu, Alesandru, Madgearu Alexandru, Soreanu, Mircea, *100 de mari bătălii ale românilor*, Editura Orizonturi, București, 2009
- Otu, Petre, Georgescu, Maria, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Editura Militară, București, 2011
- Pântea, Gherman, *Rolul organizațiilor militare moldovenești în actul unirii*, Chișinău, 1932
- Popa, Anghel, *Între fronturi. Bucovinenii în România Primului Război Mondial*, Fundația Culturală „Geo Bogza”, Câmpulung Moldovenesc, 1998
- Popa, Vasile, *Acțiuni diplomatice-militare ale României 1914-1918*, Editura Militară, București, 2014
- Popa, Vasile, Cerăceanu, Ion, Manea, Vasilica, *Generalul Coandă la Kiev (1917-1918)*, Editura Militară, București, 2011
- Procopiu, Grigore, *Parlamentul în pribegie 1916-1918. Note, amintiri și impresii*, ediție și studiu introductiv de Daniel Cain, Humanitas, București, 2018
- Răcilă, Emil, *România în Primul Război Mondial. Situația economică, social-politică și administrativă din teritoriul românesc vremelnic ocupat 1916-1918*, Editura Ager-Economistul, București, 2005
- Rădulescu-Zoner, Șerban, Marinescu, Beatrice, *Bucureștii în anii Primului Război Mondial 1914-1918*, Editura Albatros, București, 1993
- Rotari, Ludmila, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004

- Scurtu, Ioan, *Ferdinand I*, Editura Enciclopedică, București, 2016
- Seișanu, Romulus, *Take Ionescu. Viața și opera sa*, Editura ziarului „Universul”, București, 1930
- Spănu, Alin, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională*, Editura Militară, București, 2012
- Stan, Constantin I., *Luptători sub steagul Marii Uniri (Activitatea românilor aflați în străinătate 1916-1920)*, București, 2010
- Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România și SUA (1914-1920)*, ediția a II-a revizuită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010
- Stănescu, Marin C., *Armata română și Unirea Basarabiei și Bucovinei cu România. 1917-1919*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1999
- Stănescu, Marin C., dr, Roz, Alexandru dr, *Prizonieri și voluntari români din Primul Război Mondial și Marea Unire din 1918 „Vasile Goldiș”* Univerity Press., Arad, 2003
- Stoenescu, Anibal, *Din vremea ocupației*, București, Atelierele Grafice Socec & Comp. S.A., 1927
- Stoica, Vasile, *În America pentru cauza românească*, București, 1926
- Stroea, Adrian, Ghinoiu, Marin, *Generalul Constantin Christescu – seniorul artileriei române moderne*, Editura Militară, București, 2016
- Trofin, Ion Gh., *Studiu analitic rezumativ asupra războiului mondial 1914-1918*, Tipografia Școlii de Aplicație, Sibiu, 1937
- Țucă, Cornel, *Prizonierii români din armata austro-ungară internați în Rusia. Problemele repatrierii*, Argonaut, Cluj Napoca, 2011
- Țurcanu, Ion, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări – 1918*, Editura Tipografia Centrală, Chișinău, 1998
- Țurcanu, Ion, *Sfatul Țării. Istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1971-1918*, Editura Arc, Chișinău, 2018
- Ursu, Horia Vladimir, *Din istoria relațiilor internaționale ale României 1900-1918*, Editura Universității din București, 2010
- Wolbe, Eugen, *Ferdinand I, întemeietorul României Mari. O biografie*, traducători: Maria Nastasia, Ion Nastasia, Humanitas, București, 2011
- Xeni, Constantin, *Take Ionescu*, ediția a 2-a, Editura Tritonic, București, 2002
- Xeni, Constantin, *Figuri ilustre din epoca României Mari*, text stabilit, prezentare și note de Marian Ștefan, Editura Oscar Print, București, 2009

INDICE DE NUME

A

Abdul Hamid II (sultan), 429
Adamescu M., 278
Adamovich (căpitan rus), 94
Adler Victor (ministru de externe al Austriei), 502
Alby Henri (general francez), 68, 383
Alecsandri Vasile, 559
Alevra Nicolae (general), 230, 409
Alexandrescu G., 278
Alexandrescu-Guranda, 242
Alexeev (Alekseev) Mihail (general rus), 20, 83, 84, 395, 435, 467
Alimănișteanu Pia, 52
Alistar Romanescu Elena, 364
Anderson Henry Watkins (colonel american), 59, 128
Andrassy Iuliu (Gyula) (ministru de externe al Ungariei), 437, 559
Andreescu A. (maior), 242
Angelescu Constantin, 277, 278, 370, 391, 400, 401, 407, 581, 582
Anghel Ion, 510
Antipa Grigore, 504
Antonescu Ion, 102, 436, 488, 552, 583
Antonescu Victor, 57, 67, 71, 74, 84, 85, 87, 108, 277, 366, 367, 370, 379, 388, 389, 390, 410, 429, 431, 437, 457, 473, 478, 485, 486, 567, 582, 583
Antoniu Lascăr, 506
Appaty (comisar maghiar), 571
Apponyi Albert (om politic maghiar), 531
Arapu Mircea, 278

Arămescu-Donici Conon, 519
Arbore Ecaterina (activistă socialistă), 480
Argetoianu Constantin, 28, 52, 59-61, 77, 121, 123, 132, 144, 147, 149, 152, 154, 157, 160, 163, 164, 167-169, 170, 171, 238, 240, 242, 331, 332, 579
Arghezi Tudor, 252
Arif (pașă), 94
Arion Constantin C., 30, 62, 67, 184, 187, 191, 195, 244, 282, 288, 291, 298, 343, 353, 356, 357, 437, 452, 507, 580
Arion Ion, 241
Arion Mihail, 388
Arion Virgil, 252
Arnim (ofițer austro-ungar), 94
Arquier (colonel francez), 21, 138
Athanasovici V., 400
Auerbach Bertrand (geograf), 402
Averescu Alexandru, 9, 10, 14, 21-27, 30, 34-36, 45, 51, 52, 58-66, 76-78, 80, 96, 97, 103, 111, 117-121, 129-134, 137, 139, 141, 143-145, 147-160, 162-170, 184, 187, 188, 233-235, 237, 238, 240-242, 245, 250, 253, 256-260, 262-269, 272, 276, 279-281, 287, 290-292, 295, 297, 331, 332, 367, 393, 449, 485, 507, 512, 513, 563, 578, 579
Avramescu (activist socialist), 570

B

Babeu Zaharia, 377
Bacalbașa Constantin, 52
Baden Max von, 39
Baiulescu G., 514

- Balfour Arthur James, 108, 110, 406, 407, 408
 Balica (familie boierească), 350
 Ballard Colin Robert (atașat militar britanic), 103
 Banffy Dezsó (om politic maghiar), 531
 Banu Constantin, 370, 577
 Barabas (jandarm maghiar), 570
 Baranga (inginer), 278
 Barclay George (ministrul Marii Britanii în România), 110, 127, 407, 451
 Bardescu Alexandru Anton (avocat, directorul ziarului „Îndreptarea”), 452
 Barnovski (familie boierească), 350
 Barrère Camille (ambasadorul Franței în Italia), 68, 379
 Basarab-Brancovan (Basarab-Brâncoveanu) Constantin, 400
 Baulin Serghie, 359, 361
 Bădărău Alexandru (politician conservator), 160
 Bădulescu (locotenent-colonel), 213
 Bălan Grigore, 510
 Bălăceanu-Stolnici Grigore C., 242, 279
 Bălcescu Nicolae, 560
 Bălescu Constantin (contraamiral), 94, 98
 Băncescu Gheorghe, 510
 Bărbătescu Ion (director în Siguranța Generală), 42, 247, 503
 Bărbulescu (maior), 314
 Bărnuțiu Simion, 549
 Bârcă Vasile, 308, 366
 Bejan Dionisie, 465, 496, 510, 514, 518
 Beleoschi Evgheni, 364
 Belloy Hubert de (marchiz, atașat naval al Franței), 285
 Bellu Ion N., 278
 Bene Hans, 195
 Benes Eduard, 72, 486
 Berceanu Ion, 278
 Bereșteanu Gheorghe (locotenent-colonel), 71, 484, 565
 Berlinchi Ilie, 510
 Berthelot Henri Mathias, 52, 57, 58, 60, 61, 65, 70, 71, 74, 76, 78, 80, 82, 83, 86, 87, 90, 91, 94, 96, 97, 102, 103, 109, 110, 112, 117-119, 133, 149, 166-168, 309, 313, 319, 388, 389, 392, 393, 409, 410, 414, 429, 430, 432-435, 437, 438, 440, 452, 459, 460, 466, 470-472, 477, 478, 480, 481, 484, 527, 572, 573, 575, 579, 583, 585
 Bianu (locotenent-colonel), 450, 455
 Bianu Vasile, 52, 66, 69, 72-74, 95, 96, 318, 332, 340, 428, 499, 529, 531, 532, 572, 575
 Bibescu Anton, 388
 Bidner Ștefan, 377
 Billy Robert de (ministrul Franței la Athena), 432
 Blaga Iosif (profesor), 68, 386, 387
 Blaga Lucian, 68, 386
 Blank Aristide (bancher), 163, 400, 485
 Blank Mauriciu (bancher), 163
 Boancheș Gheorghe, 510
 Boblet Arcène (colonel francez), 473, 474, 583
 Boboc Constantin (general), 247
 Bocu Sever, 370, 400, 414
 Bodea Isidor, 496
 Bodnărescu Vasile, 41, 42, 47, 496, 502, 510, 517, 518
 Bodnărescu Victor, 510
 Boerescu Mihai N., 388
 Böhm Wilhelm (Vilmos) (ministru de război), 74, 565, 566, 571
 Boissier Gustave, 109
 Bolintineanu R., 241
 Bonciu N. Em., 278
 Boris (fiul regelui Bulgariei Ferdinand I, devenit rege cu numele de Boris III), 43, 139
 Boroff C., 463
 Borș S., 278
 Bosie-Codreanu Nicolae, 337
 Botez Arghir (general), 247, 503
 Botezat Eugen, 510
 Boucher Charles Hamilton (general britanic), 432
 Boyle Joseph (colonel canadian), 21, 22, 138, 162-164, 291, 367, 579
 Brachévan (Brașevan), 22, 139, 162, 164
 Brandenstein Otto von (colonel), 94, 280, 285, 413, 506
 Brăescu Constantin, 340, 341
 Brătășanu Pavel, 370, 400, 401, 577
 Brătianu Dinu, 161
 Brătianu Elisa, 88
 Brătianu Gheorghe I., 52
 Brătianu Ion C., 560
 Brătianu Ion I. C., 10, 14, 15, 17, 19, 20, 24, 34, 36, 51, 57, 58, 60, 61, 63, 66, 67, 69,

- 71, 73-78, 80, 82-90, 97, 100, 103, 106-112, 117, 119-121, 127, 131, 132, 143-149, 151-156, 158, 159, 161, 163, 168, 188, 233-235, 249-254, 272, 275-280, 282, 285, 287, 289, 290, 313, 325, 328, 366, 367, 370, 373, 388-391, 393, 407, 410, 414, 427, 429, 430, 434, 438, 449, 451, 457, 460, 480, 484, 485, 503, 507, 519-523, 546, 563, 567-570, 572, 578, 581-585
- Brătianu Vintilă, 108, 109, 131, 161, 276
- Brătieni (familie), 295
- Brediceanu Caius, 370, 547, 563, 585
- Brediceanu Tiberiu, 574
- Briand Aristide, 173
- Bridges Tom (general englez), 70, 462
- Brinck (colonel german), 301
- Broșteanu Ernest, 65, 102, 107, 111, 306, 317, 319, 320, 321, 577
- Brusilov Alexei, 84, 467
- Bucevschi Dimitrie, 511, 518
- Budișteanu C. C., 278
- Buehrmann (căpitan austro-ungar), 94
- Buican Teodor, 363
- Burbea Ion, 278
- Burghel Mihail N., 132, 195, 580
- Burian von Rajecz Stefan (ministru de externe al Austro-Ungariei), 63, 194, 249, 252, 253, 271
- Buroff (căpitan austro-ungar), 94
- Buruiană Gheorghe, 308, 366
- Butoi Florea, 463
- Buzdugan Ioan Alexandru, 335, 451, 513
- C**
- Caillaux Joseph, 87
- Calthorpe Somerset (amiral), 459
- Cambon Paul, 59, 107, 109, 112
- Cananău N., 160
- Candrea Ioan, 511, 518
- Cantacuzino Dimitrie, 350
- Cantacuzino Ion, 62, 244, 254, 280, 370, 388, 389, 391, 400, 580, 582
- Cantacuzino Matei, 144, 146-149, 155, 240, 290
- Cantacuzino Mihail G., 61, 148, 149, 161, 164, 165, 168, 431
- Cantacuzino Sabina, 52
- Cantacuzino Zissu, 285
- Cantilli Panait, 242
- Caput Théodore-Gaston (locotenent-colonel francez), 431-433
- Carabioschi Nicu, 511
- Carataș Constantin (colonel), 393
- Carol (prinț mostenitor), 64, 150, 154, 157, 158, 160, 235, 247, 289-293, 341, 578, 581
- Carol I (împărat al Austro-Ungariei), 27, 35, 38, 45, 46, 38, 106, 137, 138, 144, 188, 495, 525, 529, 582
- Carol I (rege al României), 140, 184, 187, 337, 550, 560
- Carol II (rege al României), 97, 163, 169, 245, 247, 255, 552
- Carp M., 160
- Carp Petre P., 30, 35, 64, 234, 249, 252, 279, 280, 288
- Cartier (locotenent-colonel francez), 431, 433, 458, 460
- Castelnau Edouard de (general francez), 459
- Catargiu Lascăr L., 172, 290, 400
- Catolie Emanoil, 337
- Cazacencu Ioan, 332, 333
- Cazacliu Grigore, 513, 546
- Cazacu Petre, 328, 337, 514, 581
- Căpităneanu Nicolae, 470
- Câmpean Ion, 377
- Ceauș Marin, 293
- Cerchez Emil, 278
- Cerchez Sava, 247, 293
- Cernea (maior), 315
- Chamberlain Neville, 458
- Chardigny Pierre Auguste (colonel francez), 83
- Chaumette, 285
- Chaumier, 285
- Chercă Enache, 366
- Chintescu Ion C., 278
- Chiorescu Vlad, 337
- Chomașciuc N., 513
- Chrétien Adrien (general francez), 433, 462, 473
- Christescu Constantin, 44, 70, 132, 185, 216, 229, 409, 410, 413, 427, 436, 437, 454, 480, 505, 506
- Churchill Winston, 108
- Ciceo-Pop Ștefan, 486, 526, 582
- Cicerin Gheorghi V., 580

- Cihoski Henri, 67, 357, 358, 361
 Cioban Gheorghe, 333
 Ciobanu Simion, 333
 Ciobanu Ștefan, 337
 Ciomac (proprietar din Basarabia), 326
 Ciotori Dimitrie N., 388
 Ciser Iosif, 547
 Ciugureanu Daniel, 88, 287, 331, 577
 Ciurea V., 278
 Clain Cornel, 511
 Clemenceau Georges, 57, 58, 68, 70, 76, 80, 82, 83, 86, 88, 89, 110, 126, 378, 393, 409, 411, 414, 429, 434, 440, 457-459
 Climi Elie, 278
 Cloșca, 539, 542
 Coandă Constantin, 13, 16, 20, 47, 70, 120, 162, 163, 290, 344, 349, 357, 373, 410, 449, 450, 451, 454, 456, 460, 474, 496, 579, 583, 584
 Coandă Grigore T., 252
 Cocea Nicolae D., 169, 331
 Cocorășcu Dumitru I. (general), 241
 Cocoș Gh., 333
 Cojocariu Nicolae, 511
 Cojocar (colonel în armata moldovenească), 341
 Condeescu Nicolae, 94, 464
 Constantinescu Alexandru, 111, 112, 131, 133, 144, 276, 325, 329, 341
 Constantinidi Alexandru (general), 66, 338, 340
 Coștescu Constantin, 192, 366
 Copitine (ofițer rus), 94
 Corbescu, 563
 Cornean Cornel, 563
 Corteanu Andrei, 42, 503
 Cory George Norton (general englez), 432
 Cosăcescu N., 241
 Cosma Partenie, 387, 400
 Cosma, 160
 Costescu-Comăneanu C., 400
 Costiescu-Ghica Matila, 388
 Costin (familie boierească), 350
 Costin Ion, 337
 Costinescu Emil, 276, 282
 Costișe Vasile, 333
 Coteanu M., 278
 Cotruș Aron, 377
 Cottescu Alexandru, 451
 Cozmiuc Constantin, 511
 Crasovschi Toader, 513
 Crăiniceanu Grigore, 240
 Crețeanu George, 69, 84
 Crețoiu C. B., 242
 Cristea Miron, 97, 558, 562, 563, 584
 Cristi Vladimir, 88
 Crișan Gheorghe, 513, 518, 533, 538, 539, 542, 547
 Culcer Ioan, 121, 147, 155, 160, 258, 259
 Cuza Alexandru C., 161, 240
 Cuza Alexandru Ioan, 161, 307, 550
 Czernin Otto, 142
 Czernin Ottokar, 25-27, 35, 52, 60, 76, 77, 106, 130, 133, 134, 137, 138, 141, 144, 145, 153, 160, 176, 187, 188, 191, 233, 237, 287, 578, 579
- D**
- D'Albiat (locotenent-colonel francez), 97
 D'Annunzio Gabriele, 499
 D'Anselme Philippe (general francez), 473
 D'Espèrey Franchet, 70, 71, 429, 433-435, 440, 452, 454, 457, 458-460, 484, 581, 583
 Dan Dimitrie, 511
 Dan Romul, 511
 Danev Stoian Petrov, 140
 Daschievici Vladislav (general ucrainean), 366
 David Emanuel, 463
 Dăscălescu H. D., 242
 Delavrancea Barbu, 109, 159, 161
 Delavrancea Cella, 159
 Deleanu M., 242
 Deleu Victor, 513, 546, 547
 Demblin August (conte austriac), 280, 295, 507
 Demetriu Radu, 547, 556
 Denikin Anton Ivanovici, 467
 Derby Edward Stanley (lord), 226, 407, 408
 Derussi Gheorghe, 430
 Diamandy Constantin, 11, 17, 18, 57, 75, 83, 84, 400, 430, 577
 Dianu Floru, 278
 Diaz Armando (general italian), 484, 581
 Dima D., 242
 Dima George, 574
 Dimitriu Otto, 242

- Dimitriu Vasile, 400
 Doboș Filaret, 511
 Dobre (locotenent-colonel), 481, 482
 Dobrovici, 242
 Dolinescu Alexandru, 99
 Doroschensky Demetrius, 345
 Dragalina Ioan, 395
 Dragomir Silviu, 547, 548, 562
 Drăgescu (locotenent-colonel), 285
 Drăghicescu Dumitru, 369, 370, 373, 387, 390, 391, 392, 400
 Drăgușan (locotenent), 384
 Du Bochet Paul (ziarist francez), 393
 Duca Gheorghe (domn al Moldovei), 350
 Duca Ion Gheorghe, 10, 52, 108, 109, 111, 161, 278, 279, 285
 Duhonin Nikolai Nikolaevici (general rus), 13, 92
 Dumitrescu Alexandru, 94
 Dumitrescu Gheorghe, 293
 Dumitrescu Toma, 71, 455, 484
 Dumitru T. (colonel), 331
 Duncannon (lord), 414
 Duzinkiewicz Bazyli, 513
- E**
- Ecaterina II, 350
 Elefterescu Luca, 160
 Eliat Alexandru, 278
 Elisabeta (prințesă), 168, 248, 291, 292, 470
 Eminescu Mihai, 500
 Enciu (locotenent), 384
 Enescu Fotin, 120, 133, 144, 451
 Enescu George, 148
 Eremie Gheorghe C., 64, 70, 286, 454, 455
 Erhan Pantelimon, 88, 316, 337
 Esendorf (Josef von Etzdorf) (guvernator al Bucovinei), 503
- F**
- Fadiev Larion, 364
 Fagure Emil, 370, 577
 Fediuc Vasile, 511
 Fenchau (ofițer rus), 94
 Ferdinand I (rege al României), 15, 19, 27, 29, 30, 34-36, 39, 40, 42, 43, 49, 51, 57-62, 64-66, 70-78, 81, 82, 87, 88, 92, 99, 100, 103, 106, 108-112, 117-120, 128, 130, 131, 133, 137, 138, 139, 141-148, 150-152, 154-158, 160, 165-169, 173, 185, 187, 188, 190, 192-194, 204, 230, 233, 234, 236, 237, 243, 244, 249, 250, 255, 256, 279, 280, 287, 289, 290, 292-294, 297, 298, 302, 303, 325, 331, 332, 341, 342, 364, 407, 410, 411, 413, 433, 436, 438, 449-454, 465, 469-471, 474, 476, 480, 497, 500, 502, 503, 506, 507, 510-514, 518, 519, 520-522, 526, 534, 536, 542, 547, 553, 555, 558, 563, 564, 568, 569, 573, 578, 580-585
 Ferechide (Ferekide, Pherekyde) Mihail, 131, 144, 146, 278
 Ferigo Luciano, 371, 385, 393, 582
 Filip A., 333
 Filipescu Grigore N., 241, 285, 503
 Filipescu Nicolae, 160, 241, 285
 Flers Robert de, 285, 437, 457, 473, 479
 Fleuriau Aimé Joseph de, 72, 494
 Flondor Iancu, 41, 42, 47, 496, 497, 501, 503, 511, 514, 518, 519, 522, 582
 Flondor Nicu, 511
 Florescu Ioan Th., 370, 391, 400, 401, 581, 582
 Florescu M. (colonel), 67, 358, 360
 Florescu M., 242
 Flueraș Ioan, 547
 Foch Ferdinand, 39, 392, 413, 456
 Focea Vasile, 333
 Fodor Alexandru, 547
 Francis David R., 11
 Franke (ofițer austro-ungar), 94
 Franklin-Bouillon Henri, 387, 390
 Franz Ferdinand (prinț moștenitor), 255
 Frâncu Amos, 255
 Frimu Ion C., 480
- G**
- Gaisdorf Rudolf, 513
 Galip Artem (om politic ucrainean), 99, 100, 342
 Gandore V., 278
 Garbai Sándor, 460
 Garconiță D., 333
 Garnier (căpitan), 475
 Garoflid Constantin, 111, 121, 133, 144, 155, 156

- Gauvain Auguste, 388, 413, 414
 Gârboviceanu Petre, 99
 Gârleşteanu Iosif (general), 298, 301
 Gebattel Hans von, 19
 Gelu, 541
 George V (regele Marii Britanii), 58, 59, 100, 120, 130, 384, 388, 430
 Georgescu Pimen, 519
 Georgescu Tache, 278
 Gertenberger Wilhelm, 359
 Gheorghian Octavian, 511, 518
 Gheorghiu (prefect de Focșani), 507
 Gheorghiu Bujor Mihail, 15, 17
 Gheorghiu Tănase, 161
 Gheorghiu Vasile, 511
 Gherculescu (colonel), 509
 Gherculescu (activist socialist), 570
 Gherghel Nicu, 41, 502
 Gherman Isac, 337
 Ghibu Onisifor, 254, 328, 514
 Ghica-Dumbrăveni Leon, 241
 Ghika Vladimir, 380, 390, 392, 567
 Ghika-Comănești Nicolae, 292
 Ghinescu Ion (general), 494
 Ghițescu G., 242
 Ghyka Dimitrie, 390
 Glasgow Ellen, 128
 Glondys Victor, 513
 Goga Eugen, 546
 Goga Octavian, 161, 245, 332, 369, 370, 400, 401, 406, 414, 485, 543, 581, 582
 Goldiș Vasile, 74, 525, 548, 551, 555, 563, 582, 584, 585
 Goldstein Max, 109
 Golescu Grigore, 252
 Gologan (reprezentant al guvernului ucrainean), 343
 Golubovici Vsevolod (ministru de externe al Ucrainei), 336
 Golukovski (general polonez), 467
 Gore Paul, 514
 Gorsky Alexandru, 413, 506
 Greceanu (Grecianu) Dimitrie, 109, 111, 144, 146, 290, 431
 Greciuc Vasile, 511
 Grigorcea Radu, 511
 Grigorescu Eremia, 36, 58, 71, 97, 101, 103, 119, 150, 154, 155, 157, 158, 160, 245, 290, 291, 411, 451, 452, 469, 470, 563
 Grigorescu Grigore, 278
 Grigoriev F., 333
 Grigorovici Gheorghe, 511
 Grosu Gheorghe, 337
 Groza Petru, 381
 Gruescu, 242
 Grünau Werner Ernst von, 188
 Grușevski Mihailo (om politic ucrainean), 84
 Guillaumat Marie Louis Adolphe, 458
 Guillermin René, 109, 173
 Guriță Ioan, 333
 Gurko Vasili Iosifovici, 83
- H**
- Haasen Daniel, 359, 360
 Habsburgi (dinastie), 46
 Hacman Max, 511
 Hadzić (atașat militar al Serbiei), 103
 Halippa Pantelimon, 307, 366, 513, 518, 546, 562, 581
 Hallier Henri (general francz), 69, 399
 Haret Spiru, 99
 Harris P. C. (general american), 401
 Hartman (maior), 366
 Hârjeu (Herjeu) Constantin (general), 42, 44, 61, 160, 190, 191, 193, 204, 298, 341, 410, 436, 437, 450, 505, 506
 Hébrard Ernest (arheolog francez), 434
 Heinrich (princ al Prusiei), 123, 124
 Hell Emil (colonel german), 108, 130, 131, 188, 195, 249
 Hemurski (colonel polonez), 467
 Henrys Paul (general francez), 454
 Hentsch Richard (colonel german), 294
 Hențescu G., 241
 Hertling Georg Friedrich (cancelar al Germaniei), 60, 124, 126, 137
 Hesselmann A., 242
 Hindenburg Paul von, 27, 38, 124, 125, 183, 188
 Hintze Paul von (amiral german), 188, 413
 Hodel Adam, 513
 Hohenzollern (dinastie), 34, 45, 125
 Holtzendorff Henning von (amiral german), 124
 Homiuca Cornel, 511
 Hoover Herbert Clark, 393
 Hopman Albert (vice-amiral german), 93

- Horea (Horia), 539, 542, 549, 558
 Horstmann Alfred, 19, 28, 32, 35, 39, 40, 191, 236, 294, 295, 437
 Hossu Iuliu, 526, 561, 562, 563, 584
 House Edward Mandel, 456
 Hranilovici Oskar (general austro-ungar), 94, 98, 142
 Hrüger M., 359
 Hughes David Edward, 130
 Hün Martin, 359
 Hurmuzachi Alexandru, 496
 Hurmuzachi Eudoxie, 518
 Hurré, 285
 Hussarek Max, 495
- I**
 Iacoban Mihai, 511
 Iamandi Enache, 278
 Iancovescu Constantin (general), 10, 60, 97, 103, 110, 121, 133, 134, 136, 139, 144, 146, 147, 155, 160, 161, 170
 Iancu Avram, 539, 542, 549
 Ieșan Alexandru, 511
 Ignatiev Nicolai Pavlovici, 354
 Ilașciuc Vasile, 513
 Ileana (prințesă), 470
 Iliescu Dumitru, 67, 68, 370, 371, 373-375, 378, 383, 387, 388, 390, 392-394, 455
 Inculeț Ion, 88, 316, 331, 335, 581
 Ioan Corvinul, 559
 Ioanide N., 278
 Ioanovici Julius, 383
 Ionescu Take, 14, 15, 19, 34, 57, 68-71, 75, 76, 80, 81, 97, 103, 107-111, 132, 143, 144, 146, 148, 151, 152, 154, 156-158, 161, 165, 241, 277, 280, 289, 313, 369, 370, 391-393, 400, 406-408, 429, 430, 431, 435, 456, 470, 485, 567, 578, 581
 Ionescu-Berechet Dimitrie, 343
 Iorga Nicolae, 52, 58, 60, 61, 64, 66, 67, 74, 77, 98, 99, 107, 139, 140, 147, 148, 152, 154, 158-161, 235, 259, 285, 288, 343, 354, 562, 563
 Iudovski (Ioudorski) Vladimir, 22, 139, 163, 164
 Ipceanu Ioan (sublocotenent), 293
 Isărescu Victor, 278
 Isopescu Claudiu, 378
- Isopescu-Grecu Constantin, 496, 522
 Iuriga Ferdinand, 531
 Izzet Ahmed, 98, 195
- J**
 Janin Pierre Maurice, 392
 Jarnik Urban, 255
 Jassy Oskar, 48, 526, 584
 Jemna Gheorghe, 511
 Joffre Joseph, 457, 458
 Jumanca Iosif, 554
 Jusserand Jean Jules, 61, 64, 68, 173, 282, 283, 386
- K**
 Kaindl Rafael, 513
 Kaledin Alexei Maximovici (general rus), 84
 Kalnoky Mihaly, 583
 Kaminski Emil, 513
 Karakascheff (ofițer bulgar), 94
 Karoly Mihaly, 38, 46, 48, 74, 460, 565, 566, 567, 585
 Kerenski (Kerensky) Aleksandr Fiodorovici, 11, 26, 104, 323, 386, 395
 Kiriacescu Oscar, 451
 Klobukowski Antony (general francez), 392
 Koch (general german), 475
 Koerner Paul von, 195
 Kokowtzeff (prinț rus), 367
 Konsten (maior german), 255
 Kontz (colonel german), 507
 Kornilov Laur Gheorghievici, 8-11, 13, 20, 467
 Kostoff Ivan, 195
 Kraus Alfred (general austriac), 63, 269, 270
 Krenrab (colonel german), 129
 Kriege Iohannes, 185, 195
 Krieger Martin, 360
 Krilenko Nikolai Vasilievici, 18, 92, 97, 100
 Krupenski Aleksandr, 367
 Kühlmann Richard von, 32, 35, 36, 60-62, 76, 124-126, 130, 133, 134, 137, 138, 145, 153, 163, 170, 176, 183, 187, 188, 191, 194, 195, 231, 307, 578, 579
 Kuhnhardt (locotenent-colonel german), 153
 Kun Béla, 460, 566
 Kurski (colonel în armata moldovenească), 341
 Kwiatkowski Stanislaw, 513, 517, 518

L

Lacombe, 67, 374
 Lafont Pierre, 410, 437, 438, 478, 479, 583
 Lahovari Alexandru N., 160
 Lahovari Simona, 160
 Lalescu Traian, 375, 391
 Lambert (locotenent francez), 474
 Lambrino, Ioana-Zizi, 235, 293, 581
 Landret (colonel francez), 487
 Lansing Robert, 38, 39, 67-69, 173, 371, 374, 376, 381, 401, 406, 428, 545
 Lapedatu Alexandru, 58, 98, 99
 Lascăr G., 278
 Lavric Gheorghe, 511
 Lebouton Alois, 513, 517, 518
 Lenin Vladimir Ilici, 15, 17, 18, 20-22, 26, 33, 84, 92, 97, 169, 355
 Leonard (proprietar din Basarabia), 326
 Leonte State (general), 247
 Leuștean Toader, 511
 Lichiardopol-Bură Alexandru, 278
 Lipatcev Andrei, 581
 Lisogouby Th., 345
 Lișcu Toma, 129
 Litvinov Maxim, 31
 Liubînski Mikola, 336
 Lloyd George, 57, 84-87, 108, 120, 127, 414, 459
 Lodge Henry Cabot, 398, 403
 Losky C., 336
 Louis Marin, 394
 Lucăciu Epaminonda, 68, 73, 376, 542
 Lucăciu Vasile, 68, 369-371, 375, 376, 386, 389-392, 400, 401, 405-407, 543, 567, 581, 582
 Lucasievici Gheorghe, 316
 Lucescu (Eugeni) (general), 298
 Luculescu G., 278
 Ludendorff, Erich von 38, 124, 125, 137, 183, 410, 581
 Ludovic XIV, 158
 Lukov Hristo, 581
 Lupescu Alexandru (general), 60, 108, 110, 141
 Lupu Costache, 252
 Lupu Florea, 511
 Lupu Nicolae, 371, 373, 397, 399, 456, 579
 Lupul Vasile, 513

Lvov (Lwoff) (prinț rus), 104, 367
 Lyncker Moriz von (ofițer german), 124

M

Macarenco Dimitrie, 513
 Macarenco Vasile, 513
 Macdonald Ramsay, 392
 Mackensen August von, 26, 32, 41, 59, 60, 71, 74, 76, 86, 103, 107-109, 129-131, 133, 134, 139, 145, 147, 153, 171, 176, 188, 195, 232, 250, 251, 274, 284, 286, 287, 294, 301, 409, 410, 432, 449, 452, 454, 455, 460, 474, 475, 481-483, 504, 562, 563, 565, 567, 578
 Macovescu (locotenent-colonel), 314
 Maklacoff (Maklakov) Vasili Alexeevici, 67, 366, 367
 Malinoff (Malinov) Alexandr Pavlov, 139, 413, 462
 Maltezeanu V. M., 278
 Manicatide Mihail, 111
 Maniu Iuliu, 48, 49, 94, 230, 522, 523, 526, 552, 562, 575, 584
 Manolescu Ion, 228
 Manu D. G., 400
 Marcu Gheorghe (general), 242, 514
 Marcu Vasile, 511, 518
 Mardari Teodor, 513
 Marghiloman Alexandru, 5, 14, 19, 25, 28-30, 32-37, 39-45, 47, 51, 52, 61-67, 69-72, 78, 84, 88, 111, 142, 144, 145, 148, 151, 152, 154, 169, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 193, 194, 225, 233-237, 242-244, 250-255, 268, 272, 276, 279-282, 284-298, 302, 307, 335, 336, 337, 341, 343, 353, 360, 369, 388, 390, 410, 413, 436, 437, 448-450, 452, 457, 460, 470, 474, 496, 502, 504, 506, 507, 546, 578-580
 Maria (prințesă), 470
 Maria (regină a României), 12, 58, 59, 64, 81, 95, 99, 120, 128, 138, 143, 155, 157, 159, 160, 161, 167, 168, 248, 253, 285, 287, 290-292, 367, 375, 430, 470, 471, 519, 564, 573, 584
 Marincovici P., 133
 Marmeliuc Dimitrie, 511
 Martonne Emmanuel de, 370, 402
 Masaryk Thomas, 45, 133, 355, 386, 486

- Maschievici, 513
 Matei Corvinul, 559
 Mavrocordat Edgar, 107
 Mavrodi Alexandru, 389
 Maxim (colonel), 213
 Măldărescu I., 278
 Măldărescu Gheorghe (general), 291
 Mândrescu Simion, 68, 371, 373, 375, 377, 380, 384, 385, 387, 579, 581
 Mârza Atanasie, 378
 Mârzescu Gheorghe, 52, 57-60, 86, 88, 106, 107, 110, 112, 131, 161, 278, 279, 285
 Meissner Constantin, 276, 452
 Meleca Gheorghe (colonel), 314
 Messimy Adolphe (ministru de război), 458
 Metternich Klemens von, 26
 Mețianu A., 242
 Miauna N., 333
 Michiu P., 278
 Miclea Sever, 546, 547
 Miclescu Victor, 506
 Mihai Viteazul, 99, 526, 539-542, 549, 551, 561, 571
 Mihalache Ion, 585
 Mihalescu Nicolae, 512
 Mihali Teodor, 530, 562
 Mihăescu-Nigrim N., 278
 Mihăileanu M., 278
 Miletici Liubomir, 195
 Miljukoff Pavel Nikolaevici, 367
 Mille Constantin, 370, 400, 407, 577
 Millenkovich (ofițer austriac), 94
 Miller Herbert, 382
 Millo Matei, 343
 Milne George Francis (general englez), 432, 459
 Mintici Ionică, 513
 Mirbach Wilhelm von, 19
 Mircescu Ludovic, 475, 507
 Mironescu Gheorghe Gh., 373, 579, 400
 Mironovici Mihail, 378
 Mistic Zivojin, 454
 Missir Petru, 169
 Mișu Nicolae, 42, 67, 107, 109, 121, 163, 292, 367, 388, 431, 450, 451, 522, 583
 Mitilineu Ion, 74, 144, 145, 232, 247, 291, 571
 Mitrașcu D., 388
 Mittag von Lenkheym Rudolf, 142
 Miulescu Elie, 278
 Moldovan Dionisie, 382, 383
 Moldovanu Leonte, 160
 Momcilov Nikolai, 579
 Morariu Aurel, 512
 Moroianu George, 401
 Morțun Vasile G., 106, 131, 132, 144, 160, 276, 578
 Moscal M., 333
 Moscu (maior), 247
 Mosolov Aleksandr, 52
 Moșoiu Traian, 59, 72, 73, 128, 395, 486, 487, 541, 585
 Moța Ion, 369, 375, 465
 Moța Ionel, 465
 Movilă (familie boierească), 350
 Müller Georg Alexander von, 52, 59, 123, 126
 Murat Joachim (prinț), 392
 Muraviev Mihail Artemievici, 23, 163
 Mureșanu Andrei, 558
 Musulin von Gomirje Alexander, 532
- N**
 Nanu Constantin, 191
 Nanu Frederic, 191
 Nastasi Constantin, 512
 Neculiță-Popovici Constantin, 512
 Negretzu I., 278
 Negulescu A., 571
 Negulescu P. P., 242
 Nerel Antoine (general), 474
 Nessimi Ahmed, 195
 Netzhammer Raymund, 52, 294
 Nichita Vasile, 512
 Nicolae (prinț), 247, 289, 290, 470
 Nicolae II, 83, 467, 581
 Nicoleanu Eracle, 42, 247, 503
 Niculescu Ion Luca, 121, 144, 242
 Niessel Henri Albert, 149
 Nistor Ion I., 72, 465, 497, 500, 512, 515, 516, 518, 522
 Noël (aviator francez), 410, 437, 473, 582
- O**
 Oanea Laurențiu, 546
 Obadă Ioachim, 378
 Obroucheff Nikolai Nikolaevici (general rus), 351

- Odochian Ilie, 512
 Onciul Aurel, 496
 Oprescu (locotenent-colonel), 217, 218, 220, 224, 229
 Orlando Vittorio Emmanuele, 302, 376, 380, 414
 Orleanu Mihail G., 272
 Osadciuc V., 333
 Osmolovski Arcadie, 338
 Osvadă Vasile, 513, 546
 Otetelișanu Alexandru, 241
 Oțel Ștefan, 378
- P**
- Pallady G., 278
 Panaitescu Ion, 285
 Pangrati Ermil, 391
 Papiniu Ioan N., 132, 144, 195, 580
 Papiu Ilarian Alexandru, 560
 Papp Ioan Ignatie, 547, 556, 563
 Patrulius Radu, 241
 Paul VI (papă), 561
 Payer Friedrich von, 124, 125, 126
 Pătrășcanu D. D., 252
 Pârjolescu T. G., 278
 Peano Alberto (general italian), 103
 Pelivan Ion, 88, 316, 513, 518, 581
 Penescu Dimitrie, 160
 Peretz Ion, 241
 Pessacov I. K., 463, 464
 Pestrițu Alexandru (colonel), 213
 Pétain Philippe, 459
 Petala Nicolae, 72, 290, 507, 508, 509
 Pétin Victor, 57, 58, 79, 103, 166, 167, 388, 389
 Petliura Simon Vasilovici, 13, 355, 467, 563
 Petra-Petrescu Horia, 255
 Petraș Apolo, 512
 Petrăchescu Traian, 278
 Petriceicu (familie boierească), 350
 Petrov (colonel bulgar), 433
 Phillips William, 68, 376, 377
 Piccolot, 161, 563
 Pichon Stephen, 57, 61, 62, 64, 68, 69, 72, 83, 127, 173, 174, 244, 283, 367, 379, 393, 399, 406, 459, 488, 489, 494
 Picot François Georges, 15
 Pillat Maria, 254
 Piso Emilian, 581
 Pleșoianu M., 242
 Poclitar Ioan, 513
 Podvolsky (comisar bolșevic), 18
 Poincaré Raymond, 57, 58, 67, 82, 88, 373, 393, 410, 459
 Poklevsky Stanislas, 19
 Poltzer P. G., 278
 Poni Petru, 451
 Pop de Băsești Gheorghe, 526, 547, 548, 555, 556, 558, 562
 Pop Gheorghe, 465
 Pop Ionel, 547
 Pop Valeriu, 378
 Popescu (căpitan), 482
 Popescu (căpitan, aviator), 384
 Popescu Petrea, 512
 Popovici Aurel C., 354
 Popovici Constanța C., 574
 Popovici Dorimedont, 512
 Popovici Eusebie, 512
 Popovici Gheorghe, 333
 Popovici Mihai, 563, 585
 Popovicz Omelian, 47, 496
 Popp Ștefan C., 406, 533, 538, 543, 565
 Porojan Mihai, 242
 Porumbaru Emanoil, 9, 131, 132, 144, 160, 278, 279, 578
 Pospiazil Wladyslaw, 513
 Pragenau Edwin, 513
 Prezan Constantin, 9, 36, 63, 65, 70, 71, 73, 74, 86, 93, 97, 102, 103, 105, 106, 118, 119, 132, 133, 147, 150, 154, 155, 157, 166-168, 235, 256-259, 306, 312, 313, 317, 319, 320, 410, 441, 445, 448, 464, 472, 475, 477, 484, 488, 504, 527, 536, 546, 568, 582, 583
 Pridie Atanasie, 512
 Procopiu Irina, 159, 160
 Procopovici Alexe, 512, 546, 563
 Pușcariu Sextil, 47, 465, 496
- Q**
- Quadt Eugen von (conte), 566
- R**
- Radeff (delegat bulgar), 413
 Radoslavov (Radoslavov) Vasil Hristo, 139, 195
 Radovici (colonel), 109

- Rakovski (Rakovsky) Cristian, 21-23, 25, 77, 138, 162, 164, 192, 367, 480, 570, 579
- Randa Alexandru von, 58, 106, 107
- Rasputin Grigori, 366
- Rausenberger Fritz, 579
- Razu Aristide (general), 63, 245, 246
- Rădulescu (colonel) 317, 321
- Rădulescu D. 241
- Rădulescu N., 270
- Rădulescu Niger Nicolae G., 561
- Rădulescu P., 242
- Răilean, 513
- Râmniceanu Theodor, 292, 436, 450
- Reed Joh, 32
- Reefet (ofițer turc), 94
- Renner Karl (cancelar al Austriei), 502, 583
- Repta Vladimir, 499, 512, 518, 519
- Ressel Carol (colonel), 142, 144, 145, 153, 167
- Reșad Hikmet, 195
- Reus Vasile, 512
- Reuț Vespasian, 512
- Reventlow Ernst, 255
- Ribot Alexandre, 61, 64, 173, 289, 459
- Rișca Ionel, 385
- Rișcă Ion, 378
- Rizov Dimităr, 139
- Romberg Gisbert von, 582
- Ronge Maximilian von, 94
- Root Elihu, 12
- Roques Mario, 370
- Roseti N. M., 278
- Roseti V., 278
- Rosetti Arthur, 278
- Rosetti Radu R., 52, 68, 69, 102, 370, 384, 388, 391-393, 413, 414, 429, 431, 582, 583
- Rosetti-Tescanu Maruca (Maria), 148
- Roshal Semion, 15
- Rosnoveanu Nuța, 109
- Roșca T., 383
- Roșca St., 333
- Rotică-Rotariu Gavril, 512
- Rozin Gheorghe, 565
- Rudeanu Vasile, 389
- S**
- Sadoveanu Mihail, 245, 332
- Safirescu Titu, 464
- Saftu Vasile, 573, 574
- Saghin Ștefan, 512
- Saharov Vladimir, 86
- Saint-Aulaire Charles Auguste, 52, 57, 59, 61, 63, 64, 70-72, 76, 80, 83, 85, 86, 88, 89, 92, 107, 110, 112, 117, 119, 126, 128, 174, 250, 289, 393, 410, 456, 460, 471, 473, 474, 477, 479, 488, 503, 583
- Saligny Anghel, 451
- Sandru Gheorghe, 512
- Sarrail Maurice, 457-459
- Savciuc Ioan, 333
- Savine (ofițer rus), 94
- Saxa-Coburg Gotha (dinastie), 100
- Sazonov Serghei Dmitrievici, 142
- Săhleanu Nestor, 378
- Sărățeanu Constantin, 121, 144
- Săulescu Mihai N., 451
- Săveanu N N., 322, 328, 563
- Sârbu Gheorghe, 496, 512
- Sbiera Ion, 512
- Sbiera (Zbiera) Radu, 41, 503, 512, 514, 518-519
- Scalat Modest, 512
- Scerbacev (Shcherbachev, Șcerbacev, Tscherbatscheff) Dmitri Grigorevici, 15, 24, 86, 91, 93, 98, 102, 114, 305, 306, 309
- Schaumbourg-Lippe Stefan von, 179
- Scheletti (locotenent-colonel), 322
- Schina Mihail, 293, 332
- Schlubach (ofițer austro-ungar), 94
- Scholtz (căpitan german), 129
- Schwartzkoppen Friedrich Wilhelm von (general german), 40, 250, 436, 454, 483, 507
- Scobiola Ioan, 333, 366
- Scott Hugh L. (general american), 11
- Sebastian Eustațiu, 241
- Sebof Teodor Anton, 364
- Seidler Ernst, 495
- Selear Mișa, 363
- Sembat Marcel, 87
- Seminovici Teofil, 496
- Sendler Karl von (general austro-ungar), 270
- Serafimoff (Serafimov) (ofițer bulgar), 94, 98
- Seton-Watson Robert William, 402
- Sidney Sonnino, 380, 406
- Simionescu-Râmniceanu Marin, 252
- Sipsom Constantin M., 401
- Sisson Edgar, 126
- Skoropadski (Skoropadsky) Pavlo, 355, 467
- Smântănescu A., 241
- Socaciu Alexandru, 377, 378

- Soltinschi P., 333
 Soroceanu, 248, 249
 Stamfordham (lord), 430
 Stavrache (maior), 171
 Stănescu (locotenent-colonel), 542
 Stârcea Ion, 512
 Stârcea Traian, 166, 167
 Stein von (colonel german), 270
 Steinghe Wilhelm, 359
 Stere Constantin, 30, 66, 161, 237, 250, 307, 336
 Stoica Vasile, 68, 369, 371, 375, 381-383, 394, 397, 399, 401, 403, 404, 581
 Stoicănescu V., 241
 Stoicescu (colonel), 167
 Stoker (căpitan elvețian), 109
 Stroia, 247
 Stroici Ilie, 276, 278, 350
 Stroiescu Vasile, 326, 401
 Stuermer Boris, 395
 Sturdza (prinț basarabean), 326
 Sturdza Alexandru, 241
 Sturdza Mihail R., 380
 Sturza C., 278
 Suciu Ioan, 546, 547
 Sufana John, 382, 383
 Sykes Mark, 15
 Szabó Zoltán (general maghiar), 450
 Szechenyi (episcop), 483
 Szwiger Leopold, 513
- Ș**
 Șandru Alboi Vasile, 512, 518
 Șeinescu Marin, 278
 Șerpeanu D., 278
 Șoarec (locotenent-colonel), 270
 Ștefan cel Mare, 110, 333, 499, 520, 549, 559
 Ștefanelli Teodor, 72, 500, 512
 Ștefaniu N., 278
 Știrbei Barbu (domnitor), 88
 Știrbei Barbu (om politic), 57, 78, 80, 81, 88, 106, 119, 157, 287, 290, 431, 451, 503
 Șumuleanu D., 242
- T**
 Tallat (pașă), 579
 Tantilov Petru, 195
 Tardieu André, 392
 Tarnovețchi Cornel, 512
 Tarnovschi Ipoli, 512
 Tătaru (maior), 213
 Tătărescu Gheorghe, 84, 277
 Teodoreanu L., 252
 Teodoru Paul, 252
 Thomas Albert, 85, 379
 Thomson Christopher Birdwood (colonel englez), 392, 414, 432
 Tihon (patriarh rus), 98
 Tisza István, 73, 530-532
 Tisza Kalman, 532
 Titulescu Nicolae, 87, 107, 109, 110, 111, 277, 313, 388, 401, 407, 485, 567
 Toacă, 377
 Todicescu Mihail (colonel), 63, 245, 269, 271, 298, 301
 Tofan Gheorghe, 512
 Tomașciuc Victor, 512
 Tomoioagă Laurenție, 512
 Toncev (Tonceff) Dimităr (ministru bulgar), 137, 138, 195
 Traian (împărat roman), 545, 548, 549, 551, 556, 558, 564
 Trif Tit Liviu, 378
 Troțki (Trotski) Leon, 15, 17, 20, 21, 31, 33, 84, 87, 88, 113, 115, 124, 355, 367
 Trousson Eugène (colonel francez), 433
 Tufescu I., 278
 Tumulty Joseph, 68, 397
 Turtureanu Emil, 378
 Tzmiriski (preot ucrainean), 499
- Ț**
 Țenescu Florea, 436
 Țiganco V., 308
 Țintă Gheorghe, 513
 Țopa Alexandru, 513
 Țurcan Aurel, 513
 Țurcan Dimitrie, 513
- U**
 Urseanu Grigore, 278
 Ursu Ioan, 369, 391, 401, 407
 Ursulescu (locotenent), 384
- V**
 Vaida-Voevod Alexandru, 48, 73, 255, 370, 390, 405, 522, 525, 529, 530, 531, 545, 555, 556, 563, 582, 584

- Văsescu Gheorghe (colonel), 401
 Vasilovschi Nicu, 513
 Vasinca Toma, 546
 Văitoianu Arthur, 36, 97, 103, 105, 107, 119,
 150, 154, 155, 160, 290, 291, 302, 451
 Văleanu G. G., 241
 Vedulof Pracosa, 364
 Ventura Maria, 245
 Ventura Vavas, 242
 Vlad Nicolae, 513
 Vlădescu C., 278
 Voitcu Gheorghe, 513, 518
 Vopicka Charles J., 52, 58, 62, 65, 69, 99, 100,
 126, 173, 190, 191, 302, 409, 435, 436,
 451, 506
 Vorobchievici (preot), 499
 Voronca Aurel, 513
 Voronca Octavian, 513
 Voronsky A., 22, 139, 163
 Vuia Traian, 369, 370, 390, 401, 580
 Vyx Fernand, 487
- W**
- Waenker (maior german), 566
 Walton (colonel), 166
 Washburn Stanley, 430
 Weber Viktor (general austriac), 504
 Wekerle Sándor, 530
 Wense (ofițer austriac), 94
 West Charles John Sackville, 414
 Wicentowicz Edmund, 513
 Wilhelm II, 35, 59, 123-125, 188, 195, 577
 Willis Emil, 513
 Wilson Henry Hughes, 414
 Wilson Woodrow, 15, 28, 38, 39, 42, 52, 59,
 67, 69, 70, 73, 80, 85, 87, 99, 116, 120,
 125-127, 297, 298, 302, 374, 386, 393,
 403, 404, 405, 414, 427, 428, 431, 436,
 437, 456, 458, 495, 525, 531, 542, 544,
 545, 548, 550, 560, 577, 582
 Winckler, 67, 359, 360
 Windsor (dinastie), 100
 Wolff Theodor, 531
- X**
- Xenopol Alexandru D., 58, 101
- Y**
- Yates Halsey E. (colonel american), 57-59, 79,
 80, 103, 105, 106, 121, 123
- Z**
- Zadic Iacob (general), 47, 72, 496, 504, 507,
 508, 513, 583
 Zaharia Constantin (general), 36, 150
 Zaharia Dan (căpitan comandor), 94
 Zambaux (colonel francez), 389
 Zamfirescu Duiliu, 241, 332
 Zamory (căpitan), 284
 Zănoagă Max, 278
 Zisu Gr. D., 278
 Zotta Sever, 42, 506
 Zottu Vasile, 37

